A

KEGYES-TANITÓ-RENDIEK

NYITRÁN.

MAGYAR MÜVELTSÉGTÖRTÉNELMI RAJZ.

(NYOLCZ KÉPPEL).

A NEMESSZIVŰ JÓLTEVŐK ÁLDOTT EMLÉKEZETÉNEK

SZENTELI

DR. CSŐSZ IMRE.

NYITRÁN, 1879.
NYOMATOTT SIEGLER M. ÖZVEGYÉNÉL.

A kegyes-tanitó-rend nyitrai társodája, temploma- s gymnásiumának az előtérre néző homlokrajza.

Nagy-Britaniát kivéve, alig lehet az európai szárazföldön országot fölmutatni, hol a nemzeti közszellemet átható egyházias érzület s magán hazafiui áldozatkészség, az állam terheltetése nélkül, nemcsak humanitási intézeteket, hanem az egyetemen kivül annyi akademiát, lyceumot és gymnasiumot alapitott volna, mint a mennyinek hazánk katholikusai örvendenek.

Simor János.

Vajon ki volt az, ki . . . Európában a fensőbb oktatást, a közoktatást, az egyetemeket létesitette? És ki látta el azokat? Az egyház!

Dupanloup Bódog.

Az anyag, melyből (a történelem) készül, részben még az aknában van, hová minduntalan le kell szállanunk, hogy szükségeinket födözhessük s itt is mint egyébben, mig a munkafelosztás elve nem vétetik teljes alkalmazásba, a dolgozó fölváltva kézmüves és müvész tartozik lenni. —

Szalay László.

MÉLTÓSÁGOS ÉS FŐTISZTELENDŐ

Dr. SCHUSTER KONSTANTIN

ÚRNAK,

A KASSAI EGYHÁZMEGYE PÜSPÖKÉNEK,

A BOLD. SZŰZ MÁRIA SZ. ISTVÁN KIRÁLY JOBBJÁRÓL

NEVEZETT

SZENT-JOBBI APÁTJÁNAK,

SZÉPMŰVÉSZETI ÉS BÖLCSÉSZETI TUDORNAK,

stb. stb.

A MAGYAR HAZA RENDÜLETLEN TETT- ÉS

ÁLDOZATDUS HIVÉNEK,

A NEMZETI MÜVELŐDÉS, KÜLÖNÖSEN A NEVELÉS-, ÉS

OKTATÁSÜGY NAGYLELKŰ ELŐMOZDITÓJÁNAK

Leghőbb és mély tisztelettel ajánlva.

ELŐSZÓ.

Mig az egyetemes magyar történelem müvelődési multunknak csak fő és az összhazára kiható mozzanatait veszi kutatása alá: a részletek fölbuvárlása azon kisebb körök feladata, melyeknek területén egyik-másik culturintézet a távolabbi vagy közelebbi idő óta folytonosan vagy megszakitva fönáll és osztja szerte a müvelődés áldásszóró sugarait. — Mi lehet már érdekesebb, tanulságosabb a közönségre és a tanulóifjuságra egyaránt, mint ismerni multját azon intézetnek, melyben ősi és mostani övéi, nem különben önmaga a tudomány és közmüvelődés valamelyik pályájára előkészittetett?... De köztörténelmünk is nem egy fontos adatot merithet innét homályos helyeinek megvilágitására, előitéletek és balvélemények eloszlathatására és a szükös tudalom bővitésére...

Közel két éve annak, hogy ezen tapasztalás által megerősitett igazság alapján „A kegyes-tanitórend nyitrai gymnasiumának történeti vázlata“ cz. munkácskát, távol a fitogtatás vagy ragyogni vágyás gondolatától is, sajtó utján közrebocsátottam... Főczélom volt: lelkem azon meggyőződésének, hogy „a valódi müveltség eszközlése és megszilárditásában s igy fajunk erkölcsi és tudományos nemesbülése fontos müveletében előkelő szerepet mindenkoron keresztül a nemzeti közszellemet átható egyháziasság vitt“ (Simor János biboros hgprimás), fölmutatásával, tanintézetünk nemesszivü jóltevői diszkoszorujának áldott emlékezetét is kegyeletesen fölelevenitni...

Mennyire felelt meg a szerény munkácska magasztos feladatának, azt megitélni nem hozzám tartozik. Egyet azonban nem hallgathatok el, hogy t. i. sikerült Isten jóvoltából az illetékesek méltánylását is kinyernem... Eléggé tanusitják azt, a nyilványra (Religio, Uj-Magyar Sion Magyar-Állam, Irodalmi Szemle, Századok, Orsz. középt. tanáregyleti Közlöny stb. lapjain) jutott ismertetéseken kivül, a hódolatra méltó egyházi és világi főrangúak buzditó magán levelei.

A hivatottak helyeslő itélete, melylyel igy megtiszteltetém, mig egyrészt a hévvel szerető anya — isteni egyházunk emberiségboldogitó hatását föltüntető törekvésemben szivemet nagyon megörvendeztette; más részről új ösztönül szolgált kutatásaim folytatására s a megkezdett pályán való további haladásra. „Hoc erudito seculo cunctae nationes maiorum suorum ortus, gesta, factaque egregia investigant, Ungaros, gondolám Timonnal (Imago ant. Hung.), non decet esse in novissimis.“

„A kegyes-tanitó-rendiek Nyitrán“ czimeztem a müvet. Mert rajta voltam a fürkészésben és az egybeillesztésben nem csak a gymnasium körül érdemesültekről szólani; hanem azt is előtárni, a miben a keresztény képzés igénytelen napszámosai — a munkáséletü piaristák Nyitráról kifolyólag terhes pályájukon üdvösen hatottak...

Részemről, a történeti és állaprajzi adatokat illetőleg megbizható forrásokat keresve, iparkodtam ugyan mindarra, mit lelkismeretes fáradozással meg lehetett tennem; de azért még sem nyujthatok hiánytalan munkát, mire oly magamféle hivatalos teendőkkel is elhalmozott embernek ereje és ideje elégtelen. Tudják ezt mindazok, kik, ismervén a helyzetet, hasonló téren izzadának. Azonban, minthogy az anyaggyüjtés, adatkeresés bá-

nyászathoz hasonló, rejtett kincseket felhozó vagy legalább a hiányosabb pontokat pótoló s tisztázó, munkára vállalkoztam, reménylem, hogy az utat törő fáradalmainak méltánylását tőlem sem tagadandják meg. A dicsőség ugy is csak a forrásokat illeti, melyekből az adatokat, az eszméket és szellemet meritettem. Én csak a buvárkodó és egybefüző tisztét teljesitettem, törekedvén az adatokat gyarló tollal feldolgozni.

Sokat, mi az utolsó évekre vonatkozólag e könyvben előfordul, saját szemeimmel láttam, füleimmel hallottam; mindamellett, a hála adóját pontosabban lerovandó, késztetve érzem magamat azon kézirati vagy nyomatott kútfők és segédforrásoknak, melyeket nagyobb mértékben használtam, czimeit ideigtatni. Ilyenek: a) A kéziratban levő egykoru följegyzésekből: Annales Collegii Nitr. Schol. Piarum. — Status Domus Nitr. Schol. Piar. — Historia convictus Nobilium Nitr. Schol. Piar. — Iuventutis Schol. gymnasii Nitr. Schol. Piarum catalogus. — Sodalitas sub titulo B. M. V. Elisabeth visitatis apostolica auctoritate confirmata. — Viri Illustres Scholarum Piar. provinciae Hungariae. — Consueta suffragia Scholarum Piarum. — Az Urban elhunyt rendtagok kegyeletes emlékezete. b) A nyomtatványokból: Pietas in adolescentibus excitata exemplis et beneficentia b. Josephi Cal. etc. Pestini, 1758. — Tapolcsányi G. Szent Kalasantius József sommás élete. Kalotsán, 1772. — Wagner Analecta Scepusii sacri et profani. Viennae, 1774. — Murr 28. Briefe über die Aufhebung des Jesuitenordens. Nürnberg, 1774. — Ratio educationes, totiusque rei litterariae etc. Vindobonae, 1777. — Katona St. Historia pragmatica Hungariae. Budae, 1782—1784. — Katona Historia critica regum Hungariae. Posonii et Cassoviae, 1779. etc. — Horányi

A. Scriptores Piar. Scholarum. Budae, 1808. — Ugróczy F. Kalazantius sz. Józsefnek élete. Pesten, 1821. — Episcopatus Nitriensis memoria. Posonii, 1835. — Spányik G. Doctrina educationis. Budae, 1835. — Initia religionis et Eccl. apud Hungaros. Budae, 1840. — Pauer J. Az egyházirend érdeme Magyarország történetében. Székesfehérvár, 1847. — Riffel Die Aufhebung des Jesuitenordens. Mainz, 1855. — Ifjusági Plutarch. Pápa, 1859. — Karcsanyéki G. A nemzeti müvelődés alapja. Szeged, 1861. — Vass J. Hazai és külföldi iskolázás Pest, 1862. — Buss Die Gesellschaft Jesu. Mainz, 1863. — Heinrich Die Reaction des sogenannten Fortschrittes gegen die Freiheit der Kirche und des religiösen Lebens. Mainz, 1863. — Dr. Nagy J. Nyitramegye Helyirása. Komárom, 1864. — Emlékkönyv. Egerben, 1865. — Beke A. Az erdélyi egyházmegyei papnövelde. Károlyfehérvár, 1870. — Haragó J. A kath. iskolakérdés. Pécs, 1871. — Lubrich A. Neveléstudomány. Budapest, 1871. — Religio. Kath. egyházi és irodalmi folyóirat. Pest. — Egri egyházmegyei Közlöny. Eger. — Egyházi és iskolai Hetilap. Gyulafehérvár. — Kobler Die Aufhebung der Gesellschaft Jesu 1773. Linz, 1873. — Frankl N. A hazai és külföldi iskolázás. Budapest, 1873. — Némethy L. Budapestvári főtemplom történelme. Esztergom, 1876. — Dr. Nagy J. A cholera Nyitramegyében. Nyitrán, 1876. — Ezenkivül olvastam még sok egyéb közleményeket, tanodai tudósitványokat, értekezéseket, birálatokat, tudományos és jelesül történelmi munkákat : s a mi jónak és alkalmasnak tetszett, azt föl is használtam. —

Az emberiség megromlott része forradalmi szellemének sárkányfogait a katholicismus ellen csikorgatja. Közel és távolban lelhető rá példa. Itthon meg az ál-

lammindenhatóság hivei tétlenségünket hozzák föl, hogy a büszke emberi ész finoman kigondolt sophismáival egyházi és iskolai intézményeink ellen fölhordott támadásaikat némi (? !) alapra fektethessék, s minket a világ előtt rosz szinben tüntethessenek föl...

Ha Isten segélyével sikerült az ilyetén igaztalan itélet ellenében ama historiai tény érvénykedését elősegitenem, hogy a katholicismus szakadatlanul nagy szolgálatot tett és tesz az életfontosságu nevelés-oktatásügynek hű és eredményeiben áldásos kezelésével is: úgy e tudatban birom szerény dolgozatom bő jutalmát.

Nyitrán, februárhóban 1879.

Cs. I.

TARTALOM.

Lap

Előszó . . . . . V—IX

I. Előzmények.

Nemzeti irodalom és hazai tanügy kölcsönös hatása egymásra. — Magyar ősidők Pannonföldön. — Szellemi müvelődés és egély. — A magyarok malasztteljes ker. hitéletének s európai müveltségök első zsengéjének alapját apostoli szellemű sz. István királyunk veti meg. — Az értelem és sziv képzése az isteni tan által. — A kath. egyház édesanyai gonddal virraszt a köznevelés és oktatás fölött. — A világi és szerzetes papság érdeme a nemzeti jellem és hazafiui erények kimüvelése körül. — Nemzetünk középszázadai. — Mohácsi vérnap és az utána lezajlott vészförgeteg. — A lelki elárvulás és a társadalom szétbomlásának megint a sz. kereszt isteni áldozatának mennyei tana állja utját. — Az örök hirben ragyogó Oláh Miklós és Draskovics György egyháznagyok szent buzgalma. — Loyola ker. katholikus-szellemü fiai nemzetünk ideig s örökké tartó javán munkálnak. — A valláserkölcsös közoktatás érdekében a piarista nevet viselő szerény papszerzet boldogitja a magyar hazát. — E dolgozat czélja . . . . . 1—17

II. Kalasanzi sz. József.

Csak a kereszténység állitja e szavakat: H a l a d á s, f ö l v i l á g o s o d á s, s z a b a d s á g, t e s t v é r i s é g és e g y e n l ő s é g teljes és valódi értemények elénk. — Kalasanzi József származása. — Ősei. — Kalasanziak Péter és I. Jakab királyok idejében. — Születése. — Fejlődése. — Vallásbuzgalma. — Szüleinek benne helyezett reménye. — Petraltában elemi oktatást nyer. — A középtanodát Estadella városában haladja meg. — Tanárai és tanulótársai. — Illerdában a bölcseleti tanfolyamot hallgatja. — Az urgellai egyetemben a jogot tanulmányozza. — Ugyanott növekvő istenességében sz. Mária oltára előtt örök szüzességet fogad. — Valentiában a hittudományok avatottja lesz. — Édes anyja, a szelid-lelkü Mária, meghal. — Atyja hosszas vonakodás után beegyezik, hogy egyházi rendbe léphessen. — Mint pap igazi szent életet visz és a tudományok terén is kitünő jelenség. — Atyjának beteg ágyánál őrangyalként müködik. — Az albaracai, ilerdai majd pedig az urgellai püspökök mellett Jézus szellemétől áthatottan ténykedik. — A sokoldalú üdvös hatásért neki szánt jutalmat és kitüntetést ritka szerénységében nem fogadja el . . . 18—36

Lap

III. Folytatás.

Kalasanzi püspöke által szentszéki ülnök- és általános helyettessé neveztetik ki. — Egy nagy veszélyes polgárlázadást szüntet meg Barcino körül. — Midőn már-már püspöki méltóságra emeltetik, istenes lelkében fölhangzó szózat őt az örök város felé sarkalja. — Sok vihar és küzdelem után eljutván Rómába, az őszinte áhitat és igaz könyörület cselekményeinek él, majd sz. Kamillal a ragályos betegeket veszi gondja alá. — Eltökéli a dögvészben elárvult és elhanyagolt gyermekeknek men- és képző-helyet nyujtani. — Kalasanzi, bejelentetvén VIII. Kelemen pápánál, vállalatával együtt, elismerés s áldásban részesül. — A gondozása alatti fiatalok száma nagyban szaporodván, a tanrendet szervezi és az üdvös munkába saját költségére társakat von be. — E közben a tanulmányfőnöki tisztet, a püspöki méltóságot, sőt a bibornokságot, melyekkel ismételten megkinálták, szive alázatosságában megköszöni. — V. Pál pápának, ki az uj társulatot, 1617-ben, önálló egyházi gyülekezetül nyilvánitja, József különös kegyében all. — Gergely Kalasanzinak, ki a szerzetesöltönyt is fölvette, egyesületét 1621-ben nemcsak „szabályzott papok" czimű szerzetrenddé emeli, hanem a sz. Pantaleonról nevezett templommal megajándékozza, s Józsefet a szerzet általános főnökévé teszi. — Egyik város a másikkal vetélkedik, hogy Kalasanzitól szerzetes tagjait oktatókul kiesdje. — Kalasanzi életének végéveiben, és szerzetének néhány nyugtalan társ zavargása okozta viszontagságai. — József halála. Az egyház kegyelete érdemei s emlékezete iránt. — Rövid jellemzése . . . . . 37—69

IV. A kegyesrend megtelepedése Nyitrán.

A nemes példa vonz. — A szerzet s tanárok iránti nagy rokonszenv. — A nyilvános nevelés s oktatás. — A kegyesrend mindinkább kedvelt- s ismeretessé válik Magyarországban, jelesül Nyitrán is. — A hozzá e helyütt melegen ragaszkodó hatóság és polgárok. — Nyitra és szép környéke. — Matyasovszky László. — Eredete Neveltetése. Mint lelkész, kanonok majd szepesi prépost. Nyitra egyházmegye püspökévé létele. Végintézkedése. — A privigyei piaristacollegium néhány tagja megfordul Nyitrán. — Mindannyian nagy szivességet tapasztalnak a székeskáptalan, a megyei és városi elüljáróság részéről. — A közel és távol vidék pártfogoló főrangúi: Balassa Pál gróf vál. püspök és esztergomi kanonok, Dolny István v. püspök és esztergomi kanonok, Maholány János báró s hétszemélynök, Bottyán János, II. Rákóczy Ferencz dandárnoka, Lehóczky Márton kapitany stb. . . . . 69—101

V. Folytatás.

Matyasovszky L. püspöknek a piaristák Nyitrán való megalapitását illető tárgyalásai a rendtartomány helyettes kormányzójával.

Lap

— Az alapitó levél. — Ennek I. Lipót császár s király ő fölsége általi megerősitése. — A Privigyéről Nyitrára átszármazott első piaristagyarmatosok. — Itteni tevékenységök, mely az ifju nemzedéknek erényre és tudományra való lelkes képzésére irányul. — Telek-vásárlás a fölállitandó épületek számára. — Egynémely úgy nevezett hangadók részéről fölmerült surlódások és azok megszüntetésére tartott tanácskozások. — Az alapkövet ünnepélyesen leteszi Matyasovszky László, ki ezután a fényes akademián jelen van. — A tanodai osztályok fokozatos szaporodása utján a negyedik, majd a számtani osztály is megnyilik. — Az 1703-ki tűzvész a piaristákra is nagy csapást hozott. — A Rákóczy-mozgalomban sokat szenvedtek ugyan, de tevékeny buzgólkodásuk épen nem lohadt . . . . 102—125

VI. **A tápnöveldék.**

A nemes érteményben vett jellem képzésének szükségessége. — A jól szervezett tápnöveldék (convictus) jelentősége. — Az ezekben alkalmazandó terv. — A Pázmány P. által Nagyszombatban, Lippay Gy. által Győrött alapitott convictusok. — Matyasovszky L.-nak a Nyitrán létesitendő finövelde körüli czélja. — Alapitvány-levele. — I. Lipót császár és király halála. — Matyasovszky L. jobb létre szenderül. — Balassa Pál gróf kegyeletes emlékezete. — A gymnasium-osztályokhoz a poezis és rhetorika járul. — Dolny I. életét befejezi. — I. József császár és király elhal. — A tanodaépület a lángok martalékává válik. — A kegyesrendiek saját, már elkészült, collegiumukba végleg behelyezkednek. — A gymnasium, mely nagyobbodik és csinosbul, szinház-termet kap . . . . . 126—144

VII. **A nyitrai vallásos fi-növelde.**

A kegyesrend vezetése alatti nyitrai vallásos fi-tápnövelde épülete. — Tervezete és létrejötte. — Az épület leirása. — A növeldei szervezet s belélet. — Az értelmi képzésben követett eljárás. — A fegyelem s erkölcs-müvelési ügy. — A vallásos szellem előmozditása a „Sarlós-Boldogasszony"-ról czimzett ájtatos társulat által. — Ennek eredete, hatósága s tagolata, valamint szabályzata, berendezése és működéseredménye. — Beszüntetése. — Névsor a fi-tápintézet volt növendékeiből. — A növelde viszontagságai és végévei . 145—177

VIII. **Kal. József beatificatioja.**

A tűzvészben a gymnasium, társház és tápintézet nagyon sokat szenvednek. — A római vezérfőnök (Praepositus generalis) Groll Adolf Nyitrán rendtársait meglátogatja. — A járványos dögvész megdöbbentő mérvben pusztit. — Ennek közepette a piaristák önfeláldozó buzgósága. — III. Károly király elhalálozik. — A kath. egyházi szertartások és nemestárgyu ünnepélyek lélekemelő hatása. — Kal.

Lap

József beatificatioja Rómában. — XIV. Benedek szentséges pápának erre vonatkozó brevéje. — A boldoggá avattatási ünnepély Nyitrán. — Mária-Terézia férje I. Ferencz német császárnak Nyitrán időzése. — Báró Andrássy György kegyes hagyatéka a piaristáknak nyomdafölállitásra. — A gymnasium csinositása. — A kegyesrend nyitrai collegiuma körül, mely nagyobbittatik és befejezést nyer, érdemesült házfőnökök . . . . . 177—196

IX. Kal. József canonisatioja.

A földi életben az örömöt elébb-utóbb üröm szokta fölvaltani, és az 1761-ki tűzvész. — A füstös romokból a kegyesrerd nyitrai épületei ekkor is csakhamar kiemelkednek. — Prileszky Mihály k. r. házfőnök halála. — Gr. Eszterházy Imre nyitrai püspököt az Úr magához hivja. — A temetés kellő gyászpompával megy végbe. — Az új püspök Gusztinyi János áldozatkészsége és elismerő méltányossága a piaristák fáradozásai iránt. — Mária-Terézia méltányló figyelme a magyar piaristaság irányában. — Időszerű megjegyzések a szenttéavatásról. — Kal. József canonisatioja az örök városban. — A szentatya XIII. Kelemen pápának e részben kiadott apostoli irata. — A nyitrai piaristák sz. Alapitójuk emlékére nagyfényű ünnepélyt rendeznek . . . . . 196—235

X. A kegyesrend temploma Nyitrán.

A város panorámáját nagyban emelik a szép épületek. — A templomok általában és különösen a kegyesrend nyitrai temploma. — Ennek eredete. Fekvése. Tervezete. — Az épités vezetői és az épitőmester. — A templomelőtti tér. — Az épitményi idomok, tornyok és harangok. — A templom belseje. — Az egy fő- és hét mellékoltár. — A gymnasiumi épület második emeletén egy új tanterem nyilik. — Gusztinyi J. püspök halala és kegyeletes emlékezete. — Az időszaki tanoda-értesitők. — A gymnasiumi pecsétek . 235—262

XI. A gymnasium bel-szervezete.

A tanterv általában. — Az emberi dolgok, tehát a tanrendszerek is változók. — A Mária-Terézia dicső országlása előtti tanterv. — Mária-Terézia kormánylatának, mely a közoktatás és nevelés tárgyában is korszakot képez, idejében létesitett és alkalmazott tanterv. — Az 1807-ben készitett és elrendelt tanterv alapján a tanulmányok előadási köre. — Az 1848. és 1850. r. k. tanrendszer. — Érettségi vizsgálat és az ezt Nyitrán sikerrel kiállottak névsora. — Az 1861., 1868. és 1871-ki javaslatok illetőleg megállapitott és elfogadott tantervek . . . . . 263—309

Lap

XII. **Folytatás.**

A tantorveket birálatilag érintő néhány észrevétel. — Az oktatási terv legyen a tanintézetnek rendeltetésére kellő figyelettel. — A tanügyi szervezés képezzen összefüggő, egyetemes, egyöntetű egészet. — A tanrendszernek nem szabad elvont elméleten alapulnia, nehogy téves- és a társadalomra nézve károssá váljék. — A rend- és fegyelmi szabályok általában. — A haladás azon varázsemeltyű, melylyel korunk szelleme a világot eláradt bajaiból kisegitni törekszik. — A haladás eszméje csak akkor nemes és dicső, ha végczélul az igazság megismerésén s erényen alapuló szabadságot tüzi ki. — E valódi szabadsághoz, mely a tiszta erkölcsnek szülötte, bünnek magzata bün levén, — a törvényen keresztül vísz az út. — Törvények, fegyelmi szabályok, melyek az embereket végczéljukhoz vezették, már az őshajdanban léteztek. — Valamint minden társulatban, úgy a középtanodában is, melynek életiskolának kell lennie, okvetlenül szükségesek ily szabályok. — Tanintézetünk egynémely rend- és fegyelmi szabályai, illetőleg ezek töredékei elsoroltatnak . . . . 310—368

XIII. **Folytatás.**

Az oktatás-eszközök sorában kiváló hely illeti meg a jól szerkesztett tankönyveket. — A tankönyvirás általában. — A jó tankönyv irójában nem csak a tananyag tudása kivántatik meg, hanem avatottság is a nevelés-oktatás összes eljárásában. — Időnk tankönyvirási szertelensége követeli a nevére méltó kritikát. — A vallástanitás fontossága az iskolában, különösen a középtanodában és kézikönyveink. — Az ó-remek nyelvek tanitásának czélja, jelesül a latin nyelv és az ide vágó szótári, nyelvtani és olvasmányi kézikönyvek. — A görög nyelv müvelő ereje és a tankönyvek. — Az anyanyelv, és tanitásának feladata meg kézikönyveink. — A német nyelv tankezelése és elsajátitása s a tankönyvek. — A földrajz fontossága az iskolában, tanmódja és a kézikönyvek. — A történelem nevelési jelentősége és a tankönyvek. — A mennyiségtan képző ereje és a kézikönyvek. — A terményrajz fontossága és a tankönyvek. — A természettan és iskolakönyvek. — A szónoklat, kezelése és a szónoklattani kézikönyvek. — A költészet, müvelése és a költészettani tankönyvek. — A bölcselettan feladata és a tankönyvek . . . . 368—426

XIV. **A kegyes-tanitó-rend bölcsészeti tanfolyama Nyitrán.**

Hyross Samu gymnasiumigazgató. — Batthyányi József és Migazzi Kristóf bibornokoknál Nyitrán a piaristák tisztelegnek. — Gr. Révay Antal kinevezett nyitrai püspök üdvözlése. — Századának fejedelmei közt igazi fejedelmi helyet elfoglalt, szellemével egy egész világot, szivével a nemzetet, melynek gyermekei vagyunk, felölelt dicsőült királyasszony — Mária-Terézia emlékezete. — VI. Pius pápa

Lap

őszentsége Bécsben. — A nyitrai gymnasiumot meglátogatják Forgách Miklós gr. főispán és Balassa Ferencz gr. tanulmányi főigazgató. — Gr. Révay Antal püspök halála. — A kormány 1784-ben tandijt rendel el, melyet a kathol. tanintézetekben tulszigorúan hajt be. — A kegyesrendi bölcsészeti tanfolyam (studium philosophicum). — A philosophiai tudománykör, mely szintén az örök igazságot keresi és tanitja, nagybecsű és az igaz képzettségre vágyók által müvelendő. — A valódi bölcselet mindig jól megfért az igazi theologiával, a melylyel ellenséges feszültségbe egyedül az atheismus philosophiája jött. — A kegyesrend nyitrai philosophia-tanfolyamában müködött tanárok és végzett tanulók névsora. . . . 426—454

XV. **A kegyes-tanitó-rend hittanintézete Nyitrán.**

Az Isten az embert észszel vagyis azon tehetséggel áldotta meg, hogy az igazságot érezve azt fürkészhesse is. — Lelkünk meg is ismeri az igazságot, de nem mindegyiket és nem egészen tisztán. — Az emberi megismerésnek bizonyossága csak az ész természeti, korlátolt világára, mely nem csalhatatlan, támaszkodik. — Minden létezőnek öszhangzása, a teljes igazság csupán az Istenség gondolatában lelhető föl, melyhez a véges ész, ha csak Isten maga nem közli vele, nem juthat. — Az Örökkévaló az embert, ki nem teremthet s csak az adottat képes feldolgozni, kinyilatkoztatván magát neki, azon magasságra segité, melyet különben el nem érhet vala. — Az Isten, ember és külvilágra, különösen az Örökkévaló megismerése és tiszteletére vonatkozó kinyilatkoztatott igazságok összege teszi a theologiát. — Az isteni kinyilatkoztatás, tehát a theologia is az ész használatát ki nem zárja, sőt inkább annak munkásságát föltétezi és folyton igénybe veszi. — A hittudomány szentélyébe való mélyebb behatást előmozditjak a papképzőintézetek. Ezek fontossága. — Az általános elvek szerint és egyházmegyékben központositott papnevelés későbbi-eredetű. — A piaristáknak, nevezetesen a magyar szerzettartomány papképzés-ügyének kezdeményezői: Zajkányi Lénárt és Alapy Szilár. — A hittudomány itt kezelt nyomos tantárgyai: a) szentirati tanulmányok (studium biblicum); b) egyháztörténelem (historia ecclesiastica); c) alap- és ágozatos hittan (theologia fundamentalis et dogmatica); d) kath. erkölcstan (theologia moralis cath.); e) kanonjogtudomány (ius canonicum); f) lelkipásztorkodástan (theologia pastoralis); g) fensőbb nevelés-tudomány (paedagogia sublimior). — Névjegyzék e theologia-intézet tanárai- és tanulóiból . 454—529

XVI. **Történeti adatok 1788-tól fogva.**

A b. e. Révay A. gróf utóda a nyitrai püspöki székben Fuchs Ferencz. — A kegyesrendiek ujabb áldozatos hitbuzgalma a vallásoktatás körül. — Perczel Imre a kegyesrend tartományi főnöke a

Lap

gymnasiumot meglátogatja. — II. Lipót császár és király meghal. — Laczkó Ambró a magyar nyelv és irodalomból szabad tanórákat tart. — A piarista theologiaintézet tanárai az elrendelt szigorlatokat emberül állják ki. — Bulla Ede a k. r. templomot és oratoriumot csinosittatja. — A hevenyészett vizsgálaton a gymnasiumi növendékek dicsősége taratnak. — Fuchs F. püspök Kelle L. k. r. tag által egy épületes munkát magyarra is fordittat. — Az intézet alapköve letételének százados évfordulója. — A nyitrai piaristákról elismerő nyilatkozatok. — Viktor Antal és Rajner József osztrák főherczegek Nyitrán. — Fuchs F. Egerbe első érsekül távozandó a kegyesrendiekről dicsérőleg szól. — Kámánházy Lászlónak kitüntetése alkalmából üdvözlése. — Gyattel Antal emlékezete. — Fuchs F. halála. — Kluch Jóssef nyitrai püspök beigtatása. — Főherczeg Károly Ambró esztergomi érsek Nyitrán. — I. Ferencz császár és királynak, ki a franczia forradalom pusztitó hatása után a kegyesrendet is megadományozza, érdemei a köznevelés körül. — Kluch J. meglátogatja a kegyesrend nyitrai középtanodáját. — A király születésének megünneplése gymnasiumunkban. — Miksa osztrák főherczeg szavai a piaristákról. — Nyitravármegye nagylelkűsége a kegyesrendiek iránt. — Kluch J. névünnepe és kitüntetésének alkalmából a piaristák. — Egy tanévvégi vizsgálat és zárünnepély. — A gymnasiumi ifjúság szent gyakorlata. — Szapáry J. gróf főigazgató a k. r. nyitrai tanintézetről. — Kluch J. kegyeletes emléke. 530—577

XVII. **Folytatás.**

A teljes bucsú Nyitrán. — A föls. uralkodó ház Magyarország trónjára fölléptének háromszázados évfordulója. — A kolera, vagy epemirigy pusztitása és a nyitrai kegyesrendiek. — A nagy szünidő változást szenved. — I. Ferencz császár és apostoli király jobb létre szenderül. — Vurum József püspök halála. — B. Mednyánszky Alajos főispán beigtatása. — Főherczeg József nádorispán. — A latin nyelv helyett a magyar rendeltetik tannyelvül. — Az 1848/9-ki év eseményeinek bénitó hatása a tanintézetekre. — A nyitrai gymnasiumot a piaristarend áldozatos munkássága nyolczosztályúvá emeli. — B. Geringer Károly. — I. Ferencz József őfölsége Nyitrán. — Palugyay Imre püspök, mint ötvenéves áldozár. — A bold. Szűz szeplőtlen fogantatásának ünnepélye Nyitrán. — A piaristák az új tanrendszer érdekében föllhasználják a szabad tanórákat. — Greguska István emléke. — Roskoványi Ágoston nyitrai püspök székfoglalása. — A legnagyobb magyarnak — Széchényi István grófnak gyászos kimulása . . . . . 578—625

XVIII. **Folytatás.**

A kormányilag elrendelt tandij összege és beszámolásának módja. — Az iskolaépület tanhelyiségeinek száma szaporodik. — A kegyesrend az alaptványi kötelezettségen felül sajatjából tizenhárom

Lap

éven még öt tanárt tart a főgymnasiumban. — A Szent-László-Társulat Nyitrán. — Az anyák befolyásáról a nemzetek nevelésére. — A nőnevelés fontossága és Palugyay I. meg Roskoványi Á. püspökök. — Roskoványi Ágoston püspök a főgymnasiumban öt tanárállomást biztosit. — Alapitványirat erre nézve. — Dr. Nagy József megyei főorvos jelentékeny adománya. — A kolera Nyitrán. — I. Ferencz József őfölségének megkoronáztatása. — A pápai Nuntius nm. Falcinelli Márián érsek Nyitrán. — Változás az oktatásügy terén és uj tantárgyak. — IX. Pius Pápa őszentsége félszázados áldozárjubileuma. — Az első vaticáni zsinat megnyitása. — A szerelvények gyarapodása. — A felnőttek oktatása főgymnasiumunkban. — B. Eötvös József halála. — A Toldy-ünnepély alkalmából gymnasiumunk is részesül könyvajándékban . . . . . 625—664

XIX. **Folytatás.**

Az uj tanterv és a vallástanitás a nyitrai gymnasium felső osztályaiban. — A közoktatásügyi m. k. miniszterium által rendelt módszertani értekezletek intézetünkben. — Karolina-Auguszta császárkiralyné halála. — A b. e. Bartakovics Béla egri érsek temetése Alsó-Elefánton. — A bécsi közkiállitás és gymnasiumunk. — A kolerajárvány. — I. Ferencz József őfölsége trónra léptének 25-ik évfordulója. — Az angyali tudor aquin. sz. Tamás megdicsőülésének hatszázados emléke. — Czuczor-ünnepély Andódon. — V. Ferdinánd császár-király jobb létre szenderül. — Gymnasiumunk részvétele a Budapesten rendezett rajzkiállitásban. — Venczell F. kanonok püspöki helynökké neveztetik. — Toldy Ferencz halála. — A nemzet bölcse — Deák Ferencz a boldogabb hazába költözik. — Az 1875-dik jubileumév Nyitrán. — A nagy szünidő változik . . . . 665—692

XX. **A kegyesrend iskolai épülete Nyitrán.**

A gymnasiumi épület és tanhelyiségei. — Dr. Krajcsik János vál. püspök és nagyprépost névnapja alkalmából. — Gymnasiumunk is részt vesz a magyarországi árvizkárosultak javára rendezett emlékkiállitásban. — A Dugonics A.-nak emlékére Szegeden emelt szobor leleplezése alkalmából. — Tanintézetünk uj zászlónak jő birtokába. — A kegyesrend nyitrai gymnasiuma 1876-ban százötvenötödik életévét tölti be. — A tanodánk e nyolczadik századnegyedéhez füződő alapitvány a szegénysorsú tanulók segélyzésére. — Dr. Roskoványi Ágoston huszonötéves püspökségének jubileuma, és az ekkor a nyitraegyházmegyei gymnasiumok növendékeinek javára tett nagylelkű alapitványa. — Dr. Schuster Konstantin kassai püspök és gymnasiumunk. — Szentséges atyánk IX. Pius püspöki ötvenéves jubileuma Nyitrán. — A k. m. Természettudományi-Társulat és a jutalomkönyvek. — A tanügyi kormánynak a középiskolai ügyek rendezésére czélzó uj kibocsátványa. — Dr. Haynald Lajos kalocsai érsek püspökké szenteltetésének huszonötödik éve és hódolatunk . . . . 692—753

Lap

XXI. **Egy tanév a nyitrai főgymnasium életéből.**

A tanévnek kezdete és lefolyása. — Vallás-erkölcsi s fegyelmi ügy. — Tanulmányi állapot. — A tanárikarnak közmüvelődési tevékenysége. — A gymnasiumifjúsági Dugonics-önképzőkörnek müködése. — Ifjusági énekügy. — Jótékonysági ügy. — A tanodai szerelvényeknek gyarapodása. — Egészségi viszonyok. — Jelentősebb események és ünnepélyes órák. — Vizsgálatok és a tanév befejezése 753—782

XXII. **Történet-statisztikai visszatekintés a nyitrai gymnasium tanerőire.**

A szegénysorsu ifjak iskolázását előmozditó segedelmezések jelentősége. — A tanodai ösztöndijak s ugyanezek különfélesége és czélja. — Az erre való kegyes alapitványok keletkezése és gyarapodása gymnasiumunkban — Tekintve a jótékonyszivű alapitókat névszerint időrendben elősoroltatnak. — Más jutalmak és dijak. — Kegyeletes megemlékezés a hagyományozók- és adományozókról. — A kormányilag elrendelt tandij-fizetés elegendése és ennek föltételei. — A gymnasiumunkban működött és működő tanerőknek kimutatása tanévi testületenkint kezdet óta mai napig . . . . . 783—812

XXIII. **A nyitrai k. r. gymnasium-igazgatók kegyeletes emlékezete.**

Zabojnik Péter. — Dubravka Athanáz. — Ursini Mátyás. — Zajkányi Lénárt. — Bohn Euszták. — Kubránszky László. — Szlakovszky Benedek. — Kovácsovics Pál. — Szokolóczy Venczel. — Dezericzki Incze. — Singler Zsiga. — Grum Paulin. — Deményi László . . . . . 812—841

XXIV. **Folytatás.**

Roszinszky Ambró. — Nemcsényi Adolf. — Léday Lénárt. — Kőszeghy Szaniszló. — Hulinyi Jónás. — Dorinecz János. — Prileszky Mihály. — Nozdroviczky Szörény. — Schultz Ernő. — Pnyaczy Julián. — Conrádi Norbert. — Béldy Gergely. — Lihán Paulin. — Pállya István . . . . . 842—869

XXV. **Folytatás.**

Petrik Keresztély. — Bentsát Vincze. — Keszthelyi László. — Hyross Samu. — Huber Joákim. — Zimányi Lajos. — Kelle Lipót. — Váczy Glyczér. — Villiger József — Malocsay Antal. — Magyarász Incze. — Mihálik Pál . . . . . 870—896

XXVI. **Folytatás.**

Valentini János. — Koretz Lőrincz. — Kutserik Sándor. — Kapronczay Ede. — Czápay Imre. — Csősz Imre. — A tankerületi

Lap

kir. főigazgatók — A nyitrai gymnasium tanulóifjuságának állaprajzi (statisztikai) átnézete 1701—1878/9. években . . 897—914

XXVII. **A szellemi életet támogató, fejlesztő szerelvények.**

A a) társházi b) gymnasiumtanári c) ifjuságí könyvtár. — Természet- és vegytani gyüjtemény. — Terményrajzi szertár. — Földirati és rajzoktatási szerek. — Népismei, érem- és régiségtan. — Az ifjuság társias müvelődése vagyis a Dugonics-önképzőkör. — Visszapillantás . . . . . 914—939

I.

Előzmények.

Nemzeti irodalom és hazai tanügy kölcsönös hatása egymásra. — Magyar ősidők Pannonföldön. — Szellemi müvelődésügy és egély. — A magyarok malasztteljes ker. hitéletének s európai müveltségök első zsengéjének alapját apostoli szellemü sz. István királyunk veti meg. — Az értelem és sziv képzése az isteni tan által. — A kath. egyház édes anyai gonddal virraszt a köznevelés és oktatás fölött. — A világi és szerzetes papság érdeme a nemzeti jellem és hazafiui erények kimüvelése körül. — Nemzetünk középszázadai. — Mohácsi vérnap és az utána lezajlott vészforgeteg. — A lelki elárvulás és a társadalom szétbomlásának megint a sz. kereszt isteni áldozatának mennyei tana állja utját. — Az örök hirben ragyogó Oláh Miklós és Draskovics György egyháznagyok szent buzgalma. — Loyola ker. katholikus-szellemü fiai nemzetünk ideig s örökké tartó javán munkálnak. — A valláserkölcsös közoktatás érdekében a piarista nevet viselő szerény papszerzet boldogitja a magyar hazát. — E dolgozat czélja.

Midőn a népek cultur-történelmét kutató elménk azon kölcsönös hatást, melyet, a tökélyesedés magasabb fokára emelkedést nagyban föltétező, nemzeti irodalom és hazai tanügy egymásra, mindkettő pedig összesen a közmüveltségre gyakorol, fontolgatja ; be kell okvetlenül látnia, hogy elodázhatlan kötelessége a nemzeti müveltség fejlődését és minden irányban jelentkező nyilatkozatait fürkészve birálónak, egyiket úgy mint a másikat kitelhető módon megfigyelnie. —

Nem lehet tagadni, hogy a zsenge magyar államnak, Hunnia elfoglalása után is, mind a meghóditott népek, mind a környező európai szomszéd-államok irányában részint félelemgerjesztő, részint tiszteletet parancsoló erkölcsi tekintélyre volt szüksége.

És ha a cultura és polgárisodás fegyvertelen uralma még ma is, a tizenkilenczedik század második felében nem sokkal több, mint üres phrásis : mennyivel természetesb, hogy a nyerserő korszakában mindenek fölött a győztes fegyver biztositá a népeknek az erkölcsi fensőbbséget ?

Ámde lehetetlen fájó érzet nélkül csak gondolnunk is arra, hogy nemzeti életünk ezen összázadaiban, a romboló csaták vészförgetegeinek közepette, honi emlékiróink épen nem nagy ügyeletet, majd semmi figyelmet sem forditottak hazai irodalmunk származatára és fejlemére, különösen pedig köznevelésünk országos intézeteire — a serdülő ifjúságot szellemkincsekkel ellátó tanodákra !...

Innét ama sűrű, manap már alig eloszlatható, homály, mely azoknak keletkezte, szervezete, előhaladása, és ama jótékony esőhez, mely csöndesen hull alá a kiszáradt tájra s rétet és mezőt megtermékenyit, — hasonló áldásos működése, szóval viszontagságai fölött borong. —

Pedig minden ép-itéletünek szilárd meggyőződése az, hogy a tanintézetek, mint a nemzeti cultura, faji nemesbülés és erkölcsi emelkedettség fő vezetékei, a vizsgálódónak beható figyelmére nagyon is érdemesek... Gyakorta találkozunk terepélyes fával, melynek ágai zamatos gyümölcsecsel rakvák meg, a nélkül, hogy tudnók, ki veté el a magot, kinek ápoló kezei között növekedett nagyra és zsendült virágzásnak; hol működik az erők ama titkos összehatása, melynek elevenségét, életét köszöni s azon áldásozó minőségét, hogy dúsan hozhat gyümölcsöket... A béke-müvek, melyek az embernem szeliditésére, takarékosság, valódi munkaszeretet, erkölcsi komolyság és benső vallásosság ápolására — irányulnak, sokkal magasztossabbak a véres ütközetek diadaljeleinél....

Valaki már menten minden elfogultságtól, és közmüveltségi szempontból kellő alapossággal tanulmányozza nemzetünk közel ezeréves európai élettörténetét, kétségtelenül arról győződik meg, hogy az egyháznak az emberiség lelki, erkölcsi, és szellemi müveléséért dagadó, gondos és szent kebele az, melyből, mint soha ki nem apadó forrásból, csörgedez a növelő s oktató intézetek csatornáin minden népek és nemzetek számára az életüdv, az igaz civilisatió.

Hisz általánosan el van ismerve, hogy az egély nagy befolyást gyakorol az ember növelésére. E hathatós erejét korán fölismerték már az őskorban a népvezérek és törvényhozók; azért siettek is azt czéljaikra fölhasználni. A papok mint vallás szolgái, kitünő tiszteletben állottak nálok. Tekintélyök

rendkivüli volt. Az áldozattételeken kivül, főleg az ifjuság képezésével foglalkodának. — A gallok őstörténelmében olvassuk „Druidae rebus divinis intersunt, sacrificia publica ac privata procurant, religiones interpretantur. Ad hos magnus adolescentium numerus disciplinae causa concurrit, magnoque ii apud eos sunt honore ... Excitati praemiis et sua sponte multi in disciplinam conveniunt, et a parentibus, propinguisque mittuntur. Magnum ibi numerum versuum ediscere dicuntur: itaque annos nonnulli vicenos in disciplina permanent. Multa de sideribus atque eorum motu, de mundi ac terrarum magnitudine, de rerum natura, de deorum immortalium vi ac protestate disputant, et iuventuti tradunt." (C. Iul. Caesar. De Bello Gallico Libr. VI. c. XIII. et XIV.)

Mintha csak magyar ősvallás papjainak képét látnók amaz élénk rajzban. — Ezekről mondja Theophylaktus, egy byzanti iró: hogy a turkoknak, (magyaroknak) papjaik vannak, és őket jóstehetséggel birni állitják. — Középkori magyar nyelvemlékeink föntartották a táltos pogány papi nevet; ezek szerint a táltosok a régi pogány magyarok bölcsei és papjai. — A közbiblia latin szövegének idegen papi nevezetei közt a magus-t kitünőleg ezen saját pogány papi nevünkkel találjuk forditva, mely a bölcseség, tudás, tanitás fogalmát fejezi ki. Az ő szellemi birtokuk volt a tan és tanitás, a dana és tanács; ezen tant az őskorban, — miként imént a gallok druidáinál is láttuk, — a dana foglalta magában, mi által a nem irt szó legélénkebben tartathatik fönn és terjesztethetik szét, mely azért nem csupán taníttatott, de inkább danoltatott, és a szerint annak természetes dalosoi, mint általában a daljósok is, ők voltak. — E nép- és hitbölcsek, mint daljósok, bűvölők és művészek is emlittetnek legrégibb koriratainkban. Minden nevezetesb vállalatkor és a csaták elhatározása előtt ezek tanácsát kérte ki a népvezér. Ők élesztek csatadalaikkal a bajnokok harczi tüzét. Ők végzék ősi szertartások között ligetekben s forrásoknál az áldozatokat. Ha mindezekhez hozzá tudjuk még az ősmagyarok vallásának alapját, a tiszta egy Istentant, és a hitet a lélekhalhatatlanságban, valamint a társadalom alapjául szolgáló törvényeket: ellenállhatlanul el kell ismernünk, hogy őseink az értelmi fejlett-

ségnek s kedélynemességnek nem jelentéktelen fokán állottak. A mi pedig képzést, tanitást föltétez olyannyira, hogy egy perczig sem vonakodunk aláirni tudós Bartalunknak (Comment. ad hist. stat. jur.), nemzetünk őskori szelleméletéből történelmi hőséggel elvont következő jelentős szavait „Legum apud Hungaros sub ducibus capita, non aliqua non ineruditorum indicia temporum, sed cumulatissima repraesentant sagacis, bonaeque mentis ac ingenii civilis specimina, dignae sane, quibus promulgandis praeco solemne carmen: Vox Dei et universae communitatis! praefaretur.“

Mit fontolóra véve nem nehéz belátni, hogy, ha a veszedelmes küzdésekkel járó többszöri költözés, valamint a folytonos hadviselés alatt idejök és alkalmuk lett volna, sok jeles tehetséggel megáldott őseink a szellemi önképzés üdvös munkáját még nagyobb mérvben fejthetik vala ki. — Ámde ez csak a kereszténység gyámkarjai által sikerülhetett, midőn, a béke malasztos ölén fejlődő keresztény polgárisodás igényei szerint, a magyar hajdankor szellemétől egészen külön vált irányt vőn Árpád nemzetének élete...

A keresztény egély és magasztos tanainak fönséges eredetét misem bizonyitja hangosabban, mint azon isteni ereje, melylyel népeket s világrészeket hódít meg annak boldogitó szelleme. Büszke világhóditók, vérengző zsarnokok, és, porba omlott országokon tomboló, vadnépek milliói rakták le ádáz fegyvereiket e békeszellem előtt. Árpád népe sem képezhetett kivételt a kereszténynyé lett Európában, Sorsa az ősi hazába vezérlé, melyet ker. népek ideiglenesen birtokukba ejtve laktak. Két nagy szomszéd birodalom keleten és nyugaton elhatározó befolyást gyakorolt Európa ezen legfiatalabb vendégnemzetére. A keresztény Róma és Bizancz közt Magyarország és a magyar nemzet csak mint keresztény népcsalád maradhatott meg, s örökithetett állandó hazát. Az érczjellem, ősi belerő s a nemzet törhetlen akarata egy egész századon át harczban élt e hatással. A keleti birodalom megrendült bajnokereje alatt. Egész Nyugat rettegte diadalmas hadoszlopait. Fegyversulyát nyögte majdnem egész Európa. De kevésben mult, hogy végveszélyt nem hozott nyakára önereje, és a duló harczi kalandoknak sora. Szerencséjére még jókor

belátta a fenyegető veszélyt. Hogy ezt elháritsa a kifelé hatásnak saját belvilágába szolgáló irányzatot adott. Fölhagyott a nyugati keresztény népeket háborgató hadjáratokkal. Szembetünő simulásának jeleit adta az európai államélethez. A keresztény vallást befogadta, és ezzel az európai nagy nemzetcsaládba új tagként belépett...

Őseinknek a latin szertartásu egyetemes keresztény anyaszentegyházba lépése a tizedik században történt. —

A kereszténység kezdetben úgy látszik, Keletről gyakorolt hatást a fejedelmi magyarra. Ezt bizonyitja anyanyelvünkben maiglan élő ó-h i t nevezet, melylyel a nyugati egyházhoz később áttért magyarok korább vallott hitüket nevezhették. Azonban, miután a fejedelmi család közelebb viszonyba jött Nyugattal, ennek hitbajnokai vették át kelet egyházától a nehéz szerepet: egy harczias, de életre való, erőteljes nemzetet, a magasztos keresztény hitige varázserejével megszelidítve, a keresztény müveltségnek s általa az európai népcsaládnak megnyerni, elháritani egyszersmind a vérig zaklatott nyugati népek tömeges szövetkezéséből támadható azon veszélyt, melynek nem kevesebb volt czélja, mint Európának ezen, folytonos harczi kalandok közt élő, szilaj népét vagy végkép megtörve szolgai járomba kényszeriteni, vagy legalább visszaerőszakolni keleti őshazájába. —

Hogy pedig a magyarok akkor, midőn a földet birtokba ejték és itt a római egyházba bekebeleztetve, rendezett államot alapitának, mily nagy és fontos szolgálatot tőnek az európai polgárisodásnak, arra nézve indittatva érezzük magunkat itt egyik kitünő publicistánk következő szavainak idézésére.

„Nem szükség a magyar nemzetnek akár örökségi jogra, akár a hunok vagy avarok rokonságára hivatkoznia a végre, hogy e Kánaan elfoglalását és a m a g y a r b i r o d a l o m alkotását jogszerűnek lehessen mondani. A Gondviselés úgy akarta, hogy e mind szellemi tehetségre, mind testalkatra kitünő harczias emberfaj nomád állapotban el ne csenevészszen, hanem épen e földön állandó hont keresvén magának, az európai nemzetcsalád sorába az emberies haladás s keresztény polgárisodás előharczosaul lépjen be. Nem vádolhatni a magyar nemzetet azon bűnnel, mintha az ország meghóditása

által valamely életre való nemzetiséget, vagy tetőleg létező államjogokat forgatott volna föl; mert, midőn e földet megszállották eleink azon egész területen, mely a Morva és Száva s Illyria és Moldva közt fekszik, csupán szarmata-népkeveréket találtak, mely embercsordához inkább, mint sem társadalomhoz hasonlitott, s a népvándorlás közben, ide-oda sodortatva és vegyülve, minden barangoló új néptörzset, mint rabszolga, uralt. — Egy benszülött sem fosztatott meg korábbi tűzhelyétől, és az önként hódolók és legyőzöttek közöl hozzá méltót szivesen emelte föl magához a nemzet, testvérileg osztván meg vele hazát, szabadságot és mindazt, mit az alkotmány a nemzet legjobbjainak számára — föntartott. Azt sem lehet a magyar nemzetnek szemére hányni, hogy az általa meghóditott országokban a culturát akár eltiporta akár csökkentette volna; mert az új hazában akkor már csak romokba dőlt emlékei léteztek az egykori müveltségnek, de, kivéve néhány embertanyát és várfészket, élő culturára sehol sem akadtak. — Nagy Konstantin halála után (336) a római birodalom teljes fölbomlásnak indulván, ezerötszáz év leforgása alatt, mely onnét kezdve a magyarok bejöveteleig (890) lefolyt, — több mint tizenkét vad néptörzs uralma és kölcsönös kiüzése váltotta föl Pannonia térein egymást... Elejénte a meghóditott országban sem társadalmi rendet, sem történeti jogot nem találtak, — s magukkal ide nagyobb fejlettséget s culturát hoztak, mint, a mivel azon népségek birtak, melyek akkor e téreken egymást pusztitva hullámzottak. — Semmi sem bizonyitja jobban a magyar nemzet culturájának akkori nevezetes fokát, mint maga nyelve, mely összavaiban és kifejezéseiben tanusitja, hogy a magyar ősihazájából, eleinek bölcsőjéből, hozott magával oly fogalmakat és eszméket, mik kitünő emberies fejlettségnek és családi erények jeleül tekinthetők... S oly tiszta egészséges államfogalom és társadalmi képesség, melyet Árpád népe Hunniába hozott, az európai nemzetek egyikénél sem létezett az idő szerint, mert ama szerződésben, mely a két magyar vezér közt köttetett, s mely Árpád ivadékát a fejedelmi székre emelé, már benne foglaltattak alapvonalai az alkotmányos életnek, mely Róma bukása után az európai államokban leghamarább s a municipalitás

szempontjából legtökéletesben Magyaországon fejlett ki; az pedig, mit a frank és germán népektől nemzetünk alkotmánya utóbb átvett, — t. i. az urbériség s oligarchiai irány, az ránk nézve több, mint nyolcz századon keresztül, a legveszélyesebb szerzemény, — a szabadság, egyetemes polgárisodás és korszerű haladás békója lőn. —

S ha mindezen körülmények nem igazolnák is a honszerzési ösztön jogosultságát, mely a magyar nemzetet épen e földre vezette, — az ezeréves történet fényesen tanusítá azóta, hogy a magyart e hazájába a kellő időpontban Isten keze vezérlé. — Egyedül az erős magyar nemzet bejövetele, annak a szláv népek közé beékelése és a magyar birodalom alkotása gátolta meg, hogy már akkor a szláv népségek tengere egész Európát el ne boritsa, s igy különben a szarmaták elkerülhetlen világ-birodalma a polgárisodás végső szikráját századokra el ne fojtsa, utóbb pedig az Izlam hatalmas fegyvere az európai kereszténységet föl ne dulja... A magyar nemzet ittléte s ősi önfeláldozása nélkül az európai cultura nehezen jutott volna jelen fokára. S az ösztön, mely a magyar nemzetet akkor vezérlé, midőn a keleti és nyugati egyház közt állva, Rómához csatlakozott, a nemzet fölött őrködő Gondviselés vala. — A nyugati egyház kebelében fejlődtek ki a nyugati cultura áldásdús emlői; s ezen emlőkön kifejlődött és szilárdult a magyar nemzet is azon erkölcsi erőre, mely azt addig is minden viharok között megmenté, s mely jövőjének és további culturai missiójának szintén legbiztosab zálogául szolgál.“ . . .

A magyar középszázadokban, és később is a török hadjáratok szakadat nélküli zajában, minden tudomány és keresztény müveltség — az Isten oltárai körül, s az önmegtagadás élő áldozatai, a szerzetesek csendes magányaiban lakozott. — Mai napság történelmi alapigazság érvényére emelkedett minden, — az ősök hagyományaiban mélyebbre bocsátkozott, elfogulatlan honpolgárnak részrehajtatlan kebelében, a történetkönyv aranysoraiból kisugárzó, azon magasztos tény, miszerint a müveltség és szellemérlelés legszilárdabb istápja hőn szeretett hazánkban minden időn és koron keresztül, a plébániák mellett létesitett úgynevezett fárai iskolák, a püspökök

által székhelyeiken, valamint a káptalanoktól alapitott (csanádi, győri, pécsi, székesfehérvári, óbudai, szepesi) középiskolákban, majd a nagyszámú zárdai (pannonhalmi, bakonybéli, győri, budai, somogyvári, tapolczai stb.) tanintézetekben, valamint a felső (a sz. Mártonról czimzett benczés főmonostor, esztergomérseki, esztergomi ágostoniaké, pécsi, pozsonyi, budai stb.) iskolákban, — az egyház volt. — Hogy a cultura azon fokára jutottunk, melyet ma az európai társnépek sorában elfoglaltunk, azt mint eredményt a kereszténységben nyilatkozó isteni Gondviselésnek, valamint a nemzethez és hazához rendületlenül hű magyar egyház nagyainak és vezetőinek kell köszönnünk. Mert akkor is, midőn vészterhes idők boruja nehezedett honunkra, midőn a vallási szakadás pártokra különitvén a nemzetet, és Zápolyától kezdve a Tökölyiek, a Bocskayak és Bethlenek magok hozták volt be az országba a tatárt és törököt, Isten után senki sem, csak az egyház gondoskodott az erkölcsök nemesitéséről, a tudományok ápolásáról, a nemzeti jellem és hazafiui erény állandó képzéséről.

A főszerepvitel tehát Árpád nemzetének valláserkölcsös müveltsége eszközlésében, szellemvagyonokkal gazdagitásában s hitéletének üdvös irányzatu kifejtésében történetkönyveink számtalan, megczáfolhatlan érvekkel bevitatott, adatai szerint általában az egyházi férfiaknak, jelesül pedig, az Isten és emberek iránti szeretetben buzgadozó, szerzetes rendeknek volt kiváló életfeladatuk...

Sok volna, ha mindazon tényeket, a növelésoktatás körüli halhatatlan érdemeket, föl akarnók sorolni, melyeket a kath. keresztény egyháziak, nem riadva vissza sem a legterhesebb munkától, sem a roppant anyagi áldozattól, a hazai oltár irányában szereztek, azon szent és önzetlen czélból, hogy e szép hazának annál több hasznos, böcsületes, tudományos és jellemszilárd polgárok neveltessenek.

Már maga derék magyar őseink megtéritésének dicsősége is kirekesztőleg, e honban legrégibb, sz. Benedek rende apostoli szellemű tagjainak müve.

Minélfogva, történelmi biztos nyomokon indulva, egy perczig sem habozunk, minden utógondolat nélkül, kimondani,

hogy, valamint összes müveltségünk, akképen irodalmunk is, az egyházból vette kiindulását.

Örök betűkkel van az enyészet vagy feledékenység ellen megmentve az, miszerint alapját nemzetünk ezen erkölcsnemesitő, malaszteljes keresztény hitéletének, s általán európai müveltsége első zsengéjének az első szent király vetette meg; ki jámbor hitbajnokok buzgalmát élesztve, s üdvös törekvéseiket hathatósan gyámolitva, a harczviharoknak, melyek veszélylyel fenyegetik vala az új hazát is, folytonos zajában elszilajult nemzetét a szent kereszt isteni áldozata mennyei tanainak elfogadására hajlandóvá tette, és igy európai életét biztositotta. —

Kell pedig, hogy a való derült szinében lássa minden őszinte történettanulmányozó, miszerint a keresztény vallást nagyobb mérvben apostoli szellemű első királyunk csüggedetlen munkássága mellett csak akkor sikerült elterjeszhetni, midőn e megasztos ügy élére született magyar egyházi férfiak, kik sz. Gellért legendájában, p a t r i o t a e néven említtetnek, állottak. — E magyar egyházi rend szemei előtt tartotta ebbeli magasztos kötelmének szentségét, s a közjó körül oda fokozta szellemerejét, hogy törvénykönyveinkben határozottan a tudatlanok tanitóinak, az ügyefogyottak és sértett szabadság erélyes védőinek neveztettek ... Az állam legszentebb érdekeinek erős oszlopait tisztelte bennök az első magyar Isten szive szerinti király; azért köti atyai intelmében oly hathatós szavakkal Imre vezérherczeg lelkére azoknak kitünő kegyelését: „Regale solium ornat ordo pontificum. Per hoc in regali dignitate tertii possident locum pontifices. Carissime fili! illos ita custodias, sicut oculorum pupillas. Si illos perfecte amas, sine dubio tuum regnum honorifice gubernas.“

Midőn a Géza fejedelem nagynevű fia kormányéveiben buzgón hirdetett és a hatalom egész erejével támogatott üdvözítő vallás mértani haladványban terjedett, ugyancsak e jámbor király tiz püspökség fölállitásához látott, melyeknek feje az esztergomi volt, érseki czimmel. Ezt követte rangban, de alkotására nézve is a kalocsai püspökség. A veszprémi püspökség adománylevele 1008-ban kelt ugyan; de több jelenség arra mutat, hogy 1001-ben már létezett. A pécsi püspökség

alapitólevele 1009-ből való. A bácsi, győri és egri püspökségek rendezésének évei határozottan nem tudatnak ugyan, azonban azt, mint a gyulafehérvári is Erdélyben, Istvántól nyerte származását. A csanádi 1030. tájban alakíttatott. A nagyváradi püspökségnek alkotását egynémelyek sz. Lászlónak tulajdonítják; de valószinűbb, hogy ennek határai szintén István által irattak körül. — Ezeken kivül a benczéseknek pannonhegyi főapátságán kivül, a pécsváradi (1015), szalavári (1010), zobori, bakonybéli (1037) apátságiak; nem különben a székes-fehérvári (1004) és ó-budai (1022) káptalanok Isvánban tisztelik alapitójukat. —

Igy tőnek, miként a történelem múzsája aranybetűkkel jegyezte föl, — egyéb dicsőemlékezetű királyaink is, kiknek kitünő érdemeik fenragyognak időn és enyészeten, — az egyház és nővelés-oktatás, e két ikertestvér, szent érdekei körül.

A magyar nemzet szembetünő simulásának Jézus vallásához, és vele már az első időszakban összeolvadásának, néma tanuja azon szép egyetértés is, mely az ország és annak papsága közt mindenha létezett: mig Európa egyéb népeinél vérnyomai láthatók a nép és egyházi rend között felzajlott szomorú meghasonlásnak .... Sőt mily példásan tisztelte az Árpádkori magyar Európa polgárisult nemzeteinek elfogadott vallását, tanusitja azon hihetetlen bőkezűség, melyet az egély méltósága, s küldiszének emelése körül folytonosan gyakorolt, mi az Árpádok után alig félszázad mulva, Nagy Lajos alatt oda fejlődött, hogy a keresztény hit magyar hazánkban saját magasztos czéljaira, az országnak jóval nagyobb részét birná harmadánál. A magyarnak vallásos bensőség fakasztotta ezen áldozatos adakozása szolgáltat kulcsot annak megfejtéséhez, miként támadhatott nálunk néhány évszázad folytán, roppant javadalmai, istenes életben fölragyogó példái és sokoldalú alapos müveltsége által egyike a keresztény világ legtekintélyesebb hierarchiáinak. ...

Csak az ujabb kornak tulbecsülése és embereinek önelégültsége lát a középkorban mindenütt nyers erőt, sötétséget s eltompultság szülte tudatlanságot; holott ellenkezőleg a történelmi részrehajlatlan igazság abban a kedély-müveltség

s tevékenység észmüveinek világos nyomait észleli. — Hogy az idétt a kedélymüveltség magas fokra emelkedett az észmunkásság mellett, kitetszik azon intézetek t. i. a szerzetes rendeknek gyors elterjedéséből, melyek eszméknek szentelt életben lelik alapjokat. . .

Mindezeket igy átértve foghatjuk csak föl, miképen szaporodtak honi szerzeteseink oly tetemes, majdnem hihetetlen számra, hogy kevéssel a mohácsi veszedelem előtt több, mint négyszázkilenczvenhárom. férfi- és nőkolostorokban laktak, és huszonkilencz, külön szerzetek szabályait követték.

És ugyan bensőleg az égiek szemléletének áldozták napjaik nagy részét; külsőleg pedig részint népnevelés, oktatásügy, részint gazdászat s műszorgalommal foglalkodtak... Bizonyára a kedély magasabb képzettsége nélkül a sötét rengetegek járatlan völgyei soha mosolygó tájakká s a hon vadon rónái lakályos és termékeny földekké nem varázsoltattak volna, az egyháziak munkái az ősökre nézve ismeretlen kincsek maradnak; nem történik lelkesültség fakasztotta fogadalom annyi dicső vállalatra a Megváltó sirjánál; sőt nélküle még a jótékony társulatok sem keletkezhetnek és ápoltatnak vala az emberbaráti érzelemnek oly nagy mérvben nyilatkozó áldozataival. Noha másrészt azt is el kell ismernünk, hogy az egész munkásság is nevezetes lökést kapott s mindenütt bő tápanyagban részesült. Ide illenek azon nyomos sorok, melyekben a halhatatlan nevű magyar áldornagy s bibornok-érsek P á z m á n y P é t e r, azon időszakok vallásos nagyszerűséget, (Appendix prim. ad synod. Strigon. a. 1629), jellemzi így szólván: „Archiepiscopatus amplissimi, Episcopatus principibus pares; Capitula doctissimorum simul ac sanctissimorum virorum seminaria; Coenobia, sanctitate ac doctrina florentissimorum ordinum, velut castrorum acies ordinatae, veluti excubantium pro domo Dei militum stativa, denso plena robore, totum regni Hungarici sinum compleverant: et ita quidem, ut quoquo obtutum verteres, aedes Deo sacrae, claustra religiosa, Deo dicatarum virginum monasteria, praesulum ac pastorum ecclesiasticorum domicilia occurrerent."

Megható példája és eredménye ez mind bölcs fejedelmeink helyes tapintatának, melylyel e lelkes nemzetet minden-

nél drágább polgári alkotmányának föntartása, nemzetisége és ősi erkölcseinek, korcsító minden idegen befolyástól megőrizése mellett, az európai keresztény társadalom müveltségével szorosabb viszonyba hozni igyekeztek; mint azon fogékonyságnak, melyet fajunk, saját nemzeti jellemének feláldozása nélkül az iránt tanusitott. — Fölemelő önérzettel gondolhat a jelenkor jólelkü magyarja dicső elődeinek azon szellemerejére, melylyel a szóban levő korszakok polgárisult népeinek elmederitő és szivnemesitő ismeretkincseit úgy tudta értékesiteni, hogy általok a szeplőtlen ősjellem és hősiesség méltóságban emelkedett inkább, hogysem mimelő külföldieskedés által elaljasult s megvesztegettetett volna!...

Igaz ugyan, hogy Magyarország egyszernél többször vesztett jelentős ütközeteket, nem egyszer veszté el a csatában királyát is, a nélkül azonban, hogy oly veszteség az ország veszedelmét okozta volna... De ama soha eléggé meg nem siratható mohácsi vereség gyászos következményeire nézve a megelőzőket mind felülmulta.

Valóban elmondhatá a busongó Haza e csatáról is:, „Más szelek is dagasztá k már vitorláim, másféle fergetegeket is álltam már ki; de különös, hogy egysem töre még ennyire egy sem sülyeszte oly félelmes mélyen!“ —

A nemzet ott veszté királyát, főpapjait, főurait, nemességét és szépreményü ifjúsága virágát.

Azon másfélszázados hontalansághoz, mely e mohácsi vész után saját örökében sujtá nemzetünket, sokszerü és a társadalmat létalapjában fenyegető csapások társultak. A haza vallási és polgári élete megzsibbadt, a honpolgárok örege, apraja, bölcs vezér, biztos kalauz nélkül vala. Nemzeti lét és léleküdv vezérszellem és irányelvek nélkül ingott, tétovázott, révedezett. Polgárerekből ontott vérpatakok undokiták a hon elpusztult virányait. — Az istenházak, szentelthelyek megfertőztettek, felgyujtattak, kormos falaik üszkök között romokban hevertek. Párttusák enyészteték a nemzet test erejét, és a hatalmasok becstelen haszonlesése tönkre tette a közbátorságot. — Ország és nemzet, s velük a régi egyház, melynek sok tagja esett, a sz. István és sz. László által vallott hit ellen irányuló, téveszméknek kelepczéjébe, — enyészetéhez, halálához közel.

S ha lehetett hazánk földén valami, mi ama duló csapásoktól érintetlen maradt, ugy az bizonyára nem a tanügy volt, mely a közös ellenségen kivül, a kath. egyház és intézményeinek ellenségeiben még egygyel tört többet. A hol utjában találta, föl is forgatá vagy magával söpré a fölöttök átátvonult vihar a tanodákat s könnyü szerdékül játszó bitor kezekbe védtelen eszközeiket, javaikat...

Elborul az emberi kebel, sir a hazafilélek, könyez az erkölcsiség busongó angyala e közgyászon, mely kitünteté, hogy a kath. religio volt, mi a magyart a nemzetek sorába emelte, és hogy a kath. religio megvetése volt mi fölötte a nemzetirtó pallost villogtatni látszék. Az annyira be volt éledve a nemzet szivébe és elegyedve vérébe, hogy midőn azt szivéből kivetni, ereiből kifolyasztani megkisérlé, kórágyba hanyatlott, s mint magával tehetetlen, idegen ápolókra szorult a nemzet hatszázados életén végvonaglások mutatkozának: a hires magyar erkölcsösség, baráti bizalom, határtalan vendégszeretet, a magyar tűzhelyek ezen elszakithatlan környezői, számüzöttek; a nemzet között, mely örökké büszkén emlegeté királya iránti hűségét, a forradalmak új még új szörnyei ütötték föl zászlójokat; a vallás és Mária-kegyelet példány-országa a hitetlenség és tévely nyomorult bábja lőn... Miképen homályosodott el az arany! mint változott el a szinarany!

Illyetén levert állapotban, ekkora bomladozásai között mindannak, mi legszentebb az emberi kebelnek, mi lett volna különben a mohácsi vész után belölünk, midőn a nemzet, mint egy széthullott kéve, ziláltságában egyrészről a kéj- és vérszomjas izlam által tiportatott; mig másrészről pártküzdelmek és nagyravágyók megnyergelt csatlósaul szolgált, ha Isten véghetetlen irgalma nem könyörül rajtunk?!

De a Gondvíselés őrlelke nem szünt meg virrasztani a földig sújtott nemzet, az elárvult egyház fölött. Hol legnagyobb a veszély, ott áll legközelebb az isteni segély. A közel félszázados gyászra, a régi egyház siralmas állapotjára boldog napok reménysugára derengett....

„Te a királyok királya vagy“ mondá egykor homéri derültséggel és gunyorral Anna királyné, a szellemdús D' Albret-

leány, férjéhez „dobzsè“ Lászlóhoz; azt akarván jelenteni, hogy a király olyanokon is kell, hogy uralkodjék, kik engedelmeskedni sem nem szoktak, sem nem tudnak!...

És az idétt vallásos, sőt, a siralmasan nehéz viszonyokhoz képest, fegyelemtartó s rendalkotó királyt adott az isteni kegyelem a zaklatott hazának, kinek hatalompálczájára szétriadtak, tovaszállottak a sötétség vészmadarai, s tanyát lelt körünkben — a béke szelid galambja. A jótevő fejedelem, szövetkezve a nemzet közboldogságát szivükön hordozó hazafiak hű seregével, mindenütt épitett, szervezet s új tenyészés kezdé eltakarni a romokat...

Isten irgalma megszánta a magyar egyház zilált, bonyolult helyzetét is. Férfiakat hivott meg a nagy munkára, tudományban bölcseket, hitéletben buzgókat, munkakitartásban erős lelkűeket. A magyar kath. egyház széternyedt bárkájának deszkaszálait mesterkezek foglalák össze. Mint szebb jövő reménycsillagai, úgy tünt föl a tizenhatodik században magyar egyházunk egén a két, erény s erély által, kitünő és szellemdús egyháznagy: Oláh Miklós és Draskovics György. — Az első, mint esztergomi főérsek, midőn a római kath. egyház kormányát átvette, azt a legszomorúbb állapotban találta... A szentbuzgalmú főpásztor, ki ama válságos időben, restauratorává lőn a magyarországi kath. egyháznak, föltartóztatván hanyatlását és megvetvén ujabb fölvirágzásának alapjait — először is a vallásos érzelmet fölkelteni igyekezett. Ügyes kezekkel ezután a közoktatás valláserkölcsi érdekeit ragadta meg, a köznevelés fontos ügyét a vallás ingatlan alapjára fektetvén. A hon zavarai között elenyészett tanintézeteket ilyetén irányzatban élesztette föl. Számos új tanodákat szervezett, s azoknak éber figyelemmel tartását főpásztori legédesebb gondjai közé számitotta. — Ily magasztos szellem lelkesité Draskovics Györgyöt (pécsi utóbb zágrábi és győri püspököt, majd kalocsai érseket is), ki az ősi egyháznak ez árvaságában szintén egyik gyámola volt; zágrábi és szombathelyi zsinatai s megyéje látogatása által a vallásos buzgóságot s lelkészi munkásságot tartotta ébren.

Azon bölcs egyházi szervezet, mely első szent királyunk alatt a keresztény hitre téritett magyar nemzetnek és ország-

nak adatott volt az, mely azóta minden viszontagságok között hű védszellem gyanánt őrködött nemzetünk sorsa fölött, s mely sértetlen oltalma alatt a haza első századaiban, mint a tudomány kizárólagos menhelye és ápolója, — a nemzet szellemi művelődését, s ezek öntudatát és önérzetét saját tagjai által közvetlenül vezette. Ugyancsak ez az utóbbi századakban, midőn a tudományok szétágazni, terjedni, a közéletre általánosan fontosabbakká lenni s nagyobb társadalmi hatást gyakorolni kezdtek, a szellemi fejlődéssel aránylag sokszorozva emelkedő gondot és áldozatokat forditott azon intézetek létesitésére, melyekből a nemzeti cultura, ez egyetlen biztos alapja nemzeti létünknek forrásozik. —

Hogy pedig a nagyemlékű főpapok apostoli szellemű működés áldott siker koszorúzta, azt a mennyből szállott termékenyitő kegyharmat mellett a hazánkba egy általok betelepitett uj szerzetes rend, a nagyhatású Jézus társasága, lankadatlan hitbuzgalmának köszönhették. — Ugyanis halhatatlan érdemű mindkét főpapunk, kik helyesen tekinték a szerzetesek gyülhelyeit a ker. cultura legbiztosabb forrásának, — magasztos czéljaik kivételére, Loyola apostolilelkü fiait használták fényes sikerrel. A főérsek 1561-ben vitte be először Nagyszombatba a szent gyarmatot, később (1586.) Draskovics sürgetéseire nyerte ki a nagyhivatásu szerzet — a turóczi prépostságot. A valláserkölcsi közoktatás hihetetlen virágzásra fejlődött a rend czélirányosan kiképezett tagjainak avatott kezei között. Két századnál tovább működött a magyar haza és a róm. kath. egyház ügyében a Jézus társasága, mialatt hitéletben példáserkölcsü, a köznevelésben kifogyhatlan buzgalmú, az irodalomban pedig kltünő tudományosságu derék férfiakkal diszesitette az emberiséget, s illetőleg a két magyar hazát. —

XIV. Kelemen pápa az 1773-ik évben, augusztus 16-án irta alá a jezsuitákat minden ker. államban feloszlató „Dominus ac Redemtor noster“ kezdetü brevét mely Mária Terézia ugyanaz esztendei szept. 20-án kiadott királyi oklevelével a magyar királyság társodáira is kiterjesztetvén, hazánkban azévi november hó 4-én úgy hajtatott végre, hogy a jezsuitáknak évdij rendeltetett. —

Nem célunk birálati szemlét tartani a sokoldalú hivatásának lelkiismeretesen megfelelt szent szerzet nagyszerű működései fölött. Mindazáltal el nem hallgathatjuk, hogy ezen, egy oly társulatot megszüntető napnak gyászos emléke, melyről a francia corrosiv philosophia egyik előharczosa, tehát magoknak a jezsuitáknak legnagyobb ellene D' Alembert is mondá: „Nincs rend, mely oly kevéssé érdemelné a legyaláztatást, mint épen a jezsuitarend..... A tudományok minden ágában oly irókat mutat elő, kiknek érdemeit, még legdühösb ellenségei sem taghatják...“ kell, miszerint az elfogulatlan keblet fájdalmasan érintse, mint magát az emlitett pápát, ki azután így sohajtozot: „Kényszeritve tettem, kényszeritve tettem.!“ Azt remélte ugyan az „Ecrasez l'infame“t hangoztató czimborákkal Voltaire, a hitetlen bölcsész, mert Helvetiusnak irá, hogy ha megdöl a jezsuita rend, megdöl azzal az egyház sziklája is; de az egyház halhatatlan, az Isten biztositá annak életét!

Szegény jezsuiták! ők szétoszlattak minden panasz nélkül és meghaltak a hitért üldöztetve, az Isten ügyeért. És nem dicsők-e? nem hithősök-e azok, kikről Ricci a rend általános főnöke még haldokolva is azt valhatá, hogy azon vádak, melyek ellenök felhozattak, merő koholmányok... A sirban nem fáj az üldözöttnek semmi; de fáj a romlatlan szivnek, hogy a hitbajnokai még holtuk után is, oly méltatlanul gyaláztatnak! Hiszszük, ha ők angyalok nem voltak is, miként senki az emberek közöl, de nem is voltak azok, a miknek rágalmaztatnak, mert ők meg nem szenvedik a roszat köztük, hanem kitaszitják világba, tudván sz. Ágostonnak ama tizennégyszázados (epist. 137.) szavait: „Megvallom Kedvességednek ami Urunk Istenünk előtt, a ki bizonysága az én lelkemnek, hogy mióta Istennek kezdék szolgálni, valamint nehezen találtam jobbakat a zárdákban élőknél, úgy nem tapasztaltam azoknál roszabbakat, a kik a kolostorban buktak meg.“ ...

Majd megint hitbuzgó és rendszerető, a tanodák szervezésében nagynevű királyok alatt, kik „az örök tüzet“ a világosságot, az Istentől nyert szellemi szikrát az elalvástól és visszaéléstől megőrizni akarták, édes hazánkba betelepittetett egy más, a népnövelés és közoktatás dicső küzdterén szeré-

nyebben, de eredménynyel ható szerzetes rend is — a piaristarend. És e szerzet foglalt helyet és szerepet az alapvetéstől kezdve a nyitrai r. kath. gymnasiumban, melyről czélul tűztük ki szólani.

Szertelen korunk sajátságos sajnos jelenlénségeinek közepette ugyanis, midőn a pillanat érdekeinek és viszonyainak hatalma minden történeti alapot, tényezőt, összefüggést felforgatással fenyeget, ellenállhatlan ösztönt éreztünk átkutatni és összegyüjteni az adatok- és okmányokból mindazokat, melyek a kegyesrend megalakulását, e tanintézet létrejöttét, viszontagságos életfolyamlását és sokoldalú üdvös hatását földeritik.

Nemzeti müveltség-történelmünk rajzolásához szineket vélünk nyujtani, midőn ezen, az utókor kegyeletes emlékezetére méltó anyagot is adó, tárgyat részletezzük. —

Dolgozatunk nem lehet sem kimeritő, sem tökéletes. Amaz több időt, emez nagyobb tehetséget igényelt és érdemelt volna... S ez szolgáljon e munkálat hiányai szives mentségeül. Alapvonalokat adunk tehát csak teljes egész helyett; de ezek vezérlete mellett is könnyü szerrel beláthatja az elfogulatlan olvasó, ezer küzdelmek között mily édes anyai gonddal virrasztott századok folytán az egyház a vallással összeolvadt keresztény közoktatás és nevelés magasztos ügye fölött...

II.

Kalasanzi sz. József.

Csak a kereszténység állitja e szavakat: H a l a d á s, f ö l v i l á g o s o d á s, s z a b a d s á g, t e s t v é r i s é g é s e g y e n l ő s é g teljes és valódi értelmenyökben elénk. — Kalasanzi József származása. — Ősei. — Kalasanziak Péter és I. Jakab királyok idejében. — Születése. — Fejlődése. — Vallásbuzgalma. — Szüleinek benne helyezett reménye. — Petraltában elemi oktatást nyer. — A középtanodát Estadella városában haladja meg. — Tanárai és tanulótársai. — Ilerdában a bölcseleti tanfolyamot hallgatja. — Az urgellai egyetemben a jogot tanulmányozza. — Ugyanott növekvő istenességében sz. Mária oltára előtt örök szüzességet fogad. — Valentiában a hittudományok avatottja lesz. — Édes anyja, a szelid lelkü Mária, meghal. — Atyja hosszas vonakodás után beegyezik, hogy egyházi rendbe léphessen. — Mint pap igazi szent

életet visz és a tudományok terén is kitünő jelenség. — Atyjának beteg ágyánál őrangyalként müködik. — Az albaracai, ilerdai majd pedig az urgellai püspökök mellett Jezus szellemétől áthatottan ténykedik. — A sokoldalú üdvös hatásért neki szánt jutalmat és kitüntetést nem fogadja el. —

Van e szavakban: Haladás, fölvilágosodás szabadság, testvériség, valami magasztos, menynyei, isteni. — Nagy igazságokat tartalmaznak azok, s az embernek Istentől kitüzött fönséges rendeltetését fejezik ki. És ez az oka, miért gyakorolnak oly hatalmas befolyást az emberi szivekre, azok üdvére vagy átkára, helyes vezerlésére vagy balra tévesztésére. Csak az igaznak és jónak szine alatt csábithatók el az emberek hazugságra és roszra. Ez tény, mely egyrészt szerfölött vigasztaló, nyilt tanusága levén annak, hogy az ember lelke eredetileg csak az igaz és jó iránt fogékony. De másfelül igen nagy jelentőségü a világállapotok és események megitélésében; mert, a ki valaha ezt szem elöl téveszti, ama veszélynek nézhet eléje hogy feladja magát az igazságot a hazugságért, mely amazt eszközeül használja föl.

Csak a kereszténység állitja e szavakat teljes és valódi értelmenyökben elénk, és kell, hogy a világ gyakorta figyelmeztetve legyen arra, miszerint az ember valódi méltósága, rendeltetésének fönsége felől, valamint az embereknek egymáshoz valódi viszonyairól, soha senki sem mondott nagyobbszerüt, mint a mit Jézus Krisztus tanitott és egyháza hirdet. Krisztus és egyháza ugyanis arra tanitanak, hogy Isten az embert saját képére és hasonlatosságára teremtette. Isten az emberi természetre isteni képének, isteni igazságának és isteni szeretetének eltörölhetlen jellegét nyomta. Ennek meggondolása szükségkép az emberek böcsülésére, az emberi méltóság elismerésére vezet. De a szeretetből teremtett embert Isten nem hagyta magára, sőt ugyanezen szeretetből a legbensőbb viszonyban maradt teremtményével, és nem szünik meg őt uj meg uj adományokkal gazdagitani, melyek fölülhaladják hatásukkal a teremtéskor adott természeti erőket. Igy akarja Isten az embert, — mint szeretete és határtalan irgalmassága emléktárgyát a vele való életközösség egy fönségesebb állására emelni. Ezen folytonos jótéteményeiben és uj meg uj adomá-

nyaiban azt nyujtja Isten az embernek, mit a keresztény tanitás természetfölötti kegyelemnek, malasztnak nevez. — Ámde az ember visszaélt szabadságával, bün által elszakadt Istentöl, és ezzel nemcsak Istennel természetfölötti életközösségét vesztette el, hanem elhomályositá magában a természetes isteni képet, isteni hasonlatosságot. mely azon képességben áll, miszerint az igazat megismeri, s a jót választja.

Ezen bünből ered a test és léleknek minden nyomora, mely azóta eltölti az ember életét, történelmét....

Az Istennel egyszer megszakasztott életközösség nem volt többé az ember hozzájárulása nélkül helyreállitható, minthogy Isten szabadságot adott, és szabad akaratából kelle Istennek szolgálnia. — Azonban az embernek hozzájárulása egymaga nem lehetett e végre elégséges, mivel a bünös ember elveszté minden jogigényét az Istennel életközösségre, sőt vétke által Isten igazságától csakis büntetést érdemelt. Isten tehát végtelen irgalmának ujabb müvét teljesité, mert *úgy szerette Isten e világot, hogy egyetlen fiát adta, hogy mindazok, kik benne hisznek, el ne veszszenek, hanem örök életök legyen.* — Isten maga lett emberré, hogy az irás fönséges szavai szerint, az *emberi természetet ujra az isteni természetnek részesévé tegye.*

Ime a kereszténységnek egész feladata, ime a valódi haladásnak czélja, melyre minden ember Istentől hivatva van! De ezen haladás útján, a nyomor mélységéből a legfönségesebb egyesülésig Istennel, Jézus Krisztus egyedüli közvetitő és útmutató. Az elesett embernek megujulása és fölemelkedése tehát szakadatlanul egyrészről Istennek müve, ki az emberiséghez, érdeme nélkül, folytonosan szeretet- és kegyelemteljesen lebocsátkozik, másrészről az embernek müve, ki az isteni meghivást szabad akaratából követi. — Ez igazságot a kereszténység ama tanában fejezi ki, mely szerint az embernek szüksége van Isten malasztjára, mely nélkül ő életének Istennel egyesitésére tehetetlen. — A segitö malaszt szükségességének elismerésében áll a keresztény alázatosságának lényege...

Ám, ha Isten az embert magához fölemelni s a benne eltorzitott Istenhasonlatosságot nemcsak helyre hozni, hanem az emberi természeti képességeket meghaladólag tökélyesiteni is akarja: ugy ez csak az általi lehetséges, hogy isteni lényének jellegét, mely az örök igazság és szeretet, mindinkább mélyebben és élénkebben nyomja az ember lelkébe. És ez külön czélja és feladata a kereszténység tanainak és üdvszereinek. Ezek isteni eszközök arra, hogy az egyes emberekkel az isteni szeretet közöltessék, miszerint bennök az isteni hasonlatosság tökélyesitessék, s minél bensőbben egyesüljenek Istennel. — És ezen kötelék, mely az embert Istennel egyesiti, oly szent kötelékké lesz, mely az embereket egymás között egy nagy családdá fűzi, melyben mindannyian egy közös mennyei Atyának szeretett gyermekei.

Ime a helyes érteményben vett haladás, testvériség, fölvilágosodás!... És a kereszténység e tana mindenkihez szól, a magas állásuakhoz csak úgy, mint az alacsonyszületésüekhez, szegényekhez és gazdagokhoz, még a szolgához is, kivel, mint áruval, kereskednek !.. Az emberek mindnyáján Istennek gyermekei, a jövő életnek örökösei, mindnyájan a Szentlélek templomai, mindnyájan Jézus Krisztus vérével megváltvák, mindnyájoknak egykoron Istenhez eljutniok kell; hogy az igazságot, szeretetet, boldogságot örökre belőle, mint ősforrásból, meritsék...

Az egyetemes történelemnek épen úgy, mint a tudomány, müvészet és müvelődés haladása évlapjainak tanusága szerint a tizenhatodik század kezdetén a tanügy általános emelkedésnek örvendett.

Hálával eltelve emlegetik a történetkönyvek, hogy ezen emelkedést nagyrészben a dicséret és hódolat adójára érdemes buzgó világi és szerzetes papoknak lehet köszönni. A kik t. i. jól felfogván, hogy az üdvözitő vallás egyedül az igaz felvilágosodás, szellemi tisztulás és a tudományok fejlődése alapján s párvonalos haladásával terjeszthetí ki az emberiségre legmagasabb áldásait, — lemondva a világ élveiről, az ifjuság nevelése és oktatása magasztos ügyének szentelték éltőket ! —

Ezen szerzetesek a jezsuiták és a dömések voltak. A világi papságból emlithetjük itt bor. sz. Károlyt és kal. sz.

Józsefet, ki kezdetben szintén a világi papság tagja volt. — Célunkhoz képest, mellőzve a többieket, csupán kal. sz. József életét működését akarjuk, hiteles kútfők nyomán rövid szavakban ecsetelni.

Kètszáznyolczvanhat esztendő forgott le azóta a mulandóság országában, hogy ama boldogitó hitigazságoktól melengetett kebellel, a kereszténység fővárosában egy ihletett gyermekbarát benső sugallatának, melyet ő Isten hivó szavának ismert el, helyt adott. És kitűzte a hitetlenséget enyésztő, a fajultság bilincseit széttépő, a tévelygés rémképeit visszariasztó növelés-oktatás zászlaját. — Ki ne tudná, hogy a nagy emberbarát, ezen Isten ihlette férfiu a piaristarend alapitója — Kalasanzi József vala? —

Mint a királyi czedrus, mely a természet ölében láttatlan csirából emelkedik, hogy illatos árnyával a gyönge növényzetet födje: úgy veti el a Gondviselés észrevétlenül bár, de kellő időben azon kiválasztott emberek magvát, kik, mint a czedrus, koronkint hivatva vannak, elcsüggedt vagy szunnyadozó nemzedékeket rendeltetésöknek megmenteni; vagy a kik, mint a varázsütésre fakadt csermely a sivatagban, kristály vizökkel az elbágyadt, elhagyatott réteket, sarjakat új erkölcserőre s életre villányozzák...

Ha a diadalok következtében az elhunyt hősök halmait oly örömittasan koszoruzza meg a nép: miért ne dicsőitenők meg a vallásos oktatás és polgárerény fölkent bajnokait? miért ne jegyeznők föl életét Kalasanzinak, a keresztény növelés-oktatás mintaképének, ki több, mint félszázadon át hordta a népnevelés tövis koronáját, ki az emberiség fölmérhetlen hasznára a vallás és ragyogó erényeknek, müvészet és tudománynak égből küldött apostola volt? — Most örök s hervadhatlan koszorú disziti fejét, vázoljuk mégis életét, tetteit, vigaszúl azoknak, kik e nehéz pályán munkálkodnak, s kik a nevelés-oktatásnak barátai, vagy mint nevelt egyéniségek, a szív- és lélekmüvelők iránt elismeréssel viselkednek.

A tiszteletteljes elfogultság érzése vesz erőt az irón midőn nagy szellemek tetteit kivánja előadni; épen úgy, mint mikor a hajósnak eléje áttörhetlen hullámokat szór a végetlen tenger. Az is, ez is habozik. — Ne csodálja tehát senki, ha mi-

dőn gyöngyhalászszá akarván lenni a tengeren, sokszor magunk is annyira elmerülünk, hogy az evező is megroppan a gyönge kezek között... Nagy férfiakról irni méltóan csak nagy férfiak képesek. — Xav. sz. Ferencz életrajzának megirásával egy szent életű férfiút biztak meg társai, ki egész szerénységgel mondá „Szentről irni hagyjátok a szentre.“ Úgy van. A nagyságokat nagyságok képesek illő mérték alá venni és nem a mi gyöngeségünk....

Más az, hogy nagy emberek életrajzát előállitani csakugyan annyit tesz, mint a gyöngytermő tengert körülevezni. Tehetség szerint megrakjuk ugyan a hajót drágaságokkal, de csak akkor veszszük észre, hogy a legbecsebbek a fenéken maradtak, midőn a parthoz ütődünk... Ki volna képes a legmélyebbre hatni? Ki számlálta meg valaha igazán a titokban gyakorolt istenesség és szeretet müveit. Ily életnek tündöklő fényét hiven csak a gazdag egek sugároztatják vissza. Mindaz tehát, mit elmondandók vagyunk, csak mintegy rövid előszó ama roppant terjedelmű könyvhez, mely a világ előtt ragyogó tényekkel betöltve jelentkezik minden jó léleknek büszkén: hogy, Isten segélyével, f ö l k i n c s e l j ü k....

József ősei tett- és hirkoszoruzta férfiak valának, hősök a harczban, cselekvő polgárok a béke csendes napjaiban, kiknek családi jelvényén már a tizenegyedik században diadalmi képek ragyogtak, megküzdvén vitézül a mórok ellen, s ontván véröket a hitért, az emberiség boldogitásáért.

A hősök elseje volt Dáth Fortunio, Kalasanz várát a móroktól visszafoglalván, vitézségének emlékeül Péter Aragonia királyától ugyanazzal meg is ajandékoztatott; Alfonz pedig kegyelete jeléül Dáth családját öröködési joggal is felruházván, első szülötte Ximenius már Kalasanzi Ximeniusnak neveztetett. — Utódai közöl különösen kiemelendő Beltrand, ki saját vagyonából állita hadcsapatokat; s I. Jakab idejében Alhesa vára alatt kitünő vitézség- és szerencsével harczolt. — Dáth utódai tehát terjedelmes javadalmakkal birtak, a vallás- és hazajukért több izben vitézül harczoltak. — Még egyet emlitünk föl t. i. Pétert, ki Petralta városának parancsnoka, a fényes Gastonia családból származott Máriának férje és Józsefünknek atyja volt.

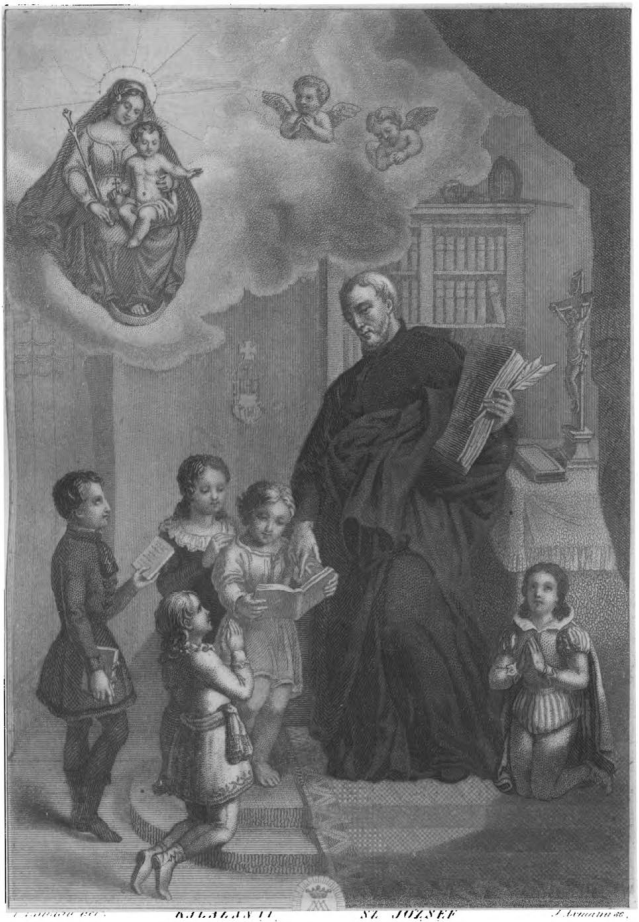

[illegible] **KALAZANTI** A KEGYES TANÍTÓ **SZ. JÓZSEF** RENDI ALAPÍTÓJA. *J. Axmann sc.*

Már 1556-ot jegyezett föl Clio a világtörténet lapjaira; loyolai Ignácz, a Jézus társaság alapitója ép akkor hunyta be halálos ágyán szemeit: midőn sz. Jakab örökségében, hol egykor sz. Domokos és sok más szentek születtek és virágoztak, a per eminentiam úgynevezett „katholikus országban“ — Spanyolhonban, az emlitett városban, Kal. József látott első napvilágot szept. 11-én. — A József név épen rá ilett, mert példás türelemmel viselte a világ és testvérei üldözését, mint az egyptomi, mert különösen gondviselése alá vette Jézus választottait, a kisdedeket, mint a nevelő József, mert a küzdő egyháznak uj intézetet nyujtván, mint nevében ugy, önmagában is valódi uövekményt ada a keresztény világnak....

Józsefünk bölcsőjét gazdag földi fény környezé. Minden oldalon hirdús és diadalbabér-koszorúzta ősök alakjával találkoztak mosolygó szemei, mozdulatain gondos anyai szemek őrködtek, minden taglejtését édes apai öröm kiséré. Péter, a kincs,- hősök — és tekintélyben gazdag atya minden, parányi gondolatában merész hadfit látta benne, a szelid lelkű Mária csöudes, bókeszerető polgárnak képzelé. — Igy édelgünk kedvencz eszméink fölött, nem is sejtvén a Gondviselés titkait!

Mint fakadozó rózsabimbó egyre nagyobb és nagyobb illatot ömleszt maga körül: úgy növelé a kis Kalasanzi is naponkint a gondos szülék meleg reményeit. — Szüleitől igazi vallásos nevelésben részesült, és az ő szive termékeny talaj volt az áhitatos érzelmek befogadására s gyümülcsözésére. Lélekemelő tanuságát adta ennek gyermekkorában is, midőn az áhitat jelei kiváló szinben is igérkeztek tettein. Még nem volt öt éves, már is sokféle imát könyv nélkül rebegtek el ajkai; térdre borult minden vállalata előtt, és e szent szokását élte véglehelleteig megtartá. Hozzá járult a rendkivüli tanulékonyság, engedelmesség, szerénység s mindenki iránt szivesség és a korát meghaladó lélekéberség. Már ekkor maga köré gyüjté társait, nekik ismereteihez mérten, de annál nagyobb lelkesültséggel szent beszédeket tartván, vagy az Úr oltárához vezeté őket, ima és énekkel velök egyetemben dicsőitvén a Teremtőt.

Van-e szüle, ki hasonló körülményekben nem jósolna magának és gyermekének legszebb jövőt?...

Most tanodába küldék a serdülő ifjút. Stella vagy Estadella városa volt szülőföldéhez a legközelebb, s mind a tanárok buzgalma, mind a tanonczok szép számáról igen nevezetes; ide vezetik őt szülei, hogy képezze magát a tudományokban, valósitandó amaz édes reményeket, melyekkel még Petraltában a gondos szülék kebelét betölté.

Aranyszáju sz. János Saul- és Dávidról tartott harmadik beszédében azt kérdi: „Ki az, ki drága nedveket tisztátlan edénybe önt, mielőtt azt kiöblitené?“ — Azért a jóra való oktatás előtt kell, hogy megtisztitsuk szivünket: mert a gonoszt akaró lélekbe a bölcseség nem megyen be (Bölcs. 1, 4.) Valamint a bevetendő földet elébb jól megtisztitják és elkészitik: úgy kell a szivnek is elébb megtisztittatnia s azon hő vágyódás felinditásával, hogy valami jót tanuljunk, elkészittetnie, mielőtt valamely oktatást haszonnal hallhatnánk. — E szerint járt el a kis Kalasanzi. — A tanodai kötelem megoldása után pedig rendesen testi sanyargatásoknak engedte át magát; a szentek életét olvasta, tudta, kiállott szenvedéseiket ismerte, a menynyire csak testi erejétől kitelett, utánozni is törekedett őket... Beszédében annyira szüz, tetteiben oly tiszta volt, hogy már akkor tisztelettel járultak hozzá kortársai. — Sőt tanárai látván nála a tanulmányokban szép előhaladást, a hű emlét, az értelmet, a páratlan ártatlanságot, nyiltan bevallák nem egyszer a gondos szüléknek: miszerint pályatársainak úgy fölötte áll erényeiben, mint a tudományokban. Szerette tehát és becsülte mindenki s nem volt egysem, ki őt már ifjabb éveiben valamely magasztos lénynek nem tekinté...

A tanfolyamot Estadellában kitünő sikerrel bevégezvén, 15. éves vala József, ki fölhiván közbenjáróul, az e részben nagy szerepre vállalkozó, szerető anyát is, megkéré a jó atyát, hogy nyomban a bölcseleti osztályokba is járhasson. Alma nem esik messze fájától, tartja a közmondás. A milyen az anya, olyan levén a gyermek is — legtöbbnyire, a jámbor istenfélő anya a legdrágább kincs a legnagyobb áldás... A szent életü Ilona szüli a példás Konstantint, sz. Monika a szintén sz. Ágostont, a vad Agrippina a kegyetlen

Nerót... Ha az anya szent, szent a gyermek is; ha az anya rosz, rosz a gyermek is; mert az anyától nem csak az emberi természetet örökli a gyermek, hanem annak jellemző s kebelében honoló hajlamait is...

Az erényes jó anyának, kinek mély-érzelmű kebelét a legnemesb és legtisztább öröm árasztá el fiának ohajára, — közvetitésével, a lelkesedett apa ezen méltányos kérést meghallgatta, és a felsőbb iskolákra Leridába adá. — Ilerda vagy Lerida egyeteme, melyben kedveltünk a jogot is tanulta, jeles vala, Kalasanzi pedig minden módon meg akart felelni igéretének, a benne helyezett várakozásnak és az intézet szép nevének. Csakhamar fölismerve lőn. Fényes észtehetsége, vasszorgalma, tudománybuvár szelleme, folytonos munkálkodása, szelid magatartása, szerénysége, kedves előzékenysége, röviden, egész valója mind tantársainak mind főnökeinek teljes figyelmét ébreszté föl. Iskolai foglalkozásán kivűl legkedvesebb teendői valának:

Lehető gyakran a templomban megjelenni, a szomoruakat vigasztalni, betegeket ápolni, és elhagyatottakat látogatni, embertársaival jót tenni... Miknek szép eredménye az lőn, hogy az egyetem divó szokása következtében, a szülői örömek teljére, az egész ifjuság, tisztelete és szeretete kifejezéseül is, egylete elnökévé kiáltotta ki; ő azt ama reménynyel elfogadta el, hogy e helyzetében alkalma leend társaira üdvös befolyást gyakorolhatni. E befolyását többször érvényesitette is, de legfőkép akkor, midőn némely heveskedő által szitott ifjusági zavaroknak, föl-föllépése által, véget vetnie sikerült. —

Atyja most már hadi-pályára akarta őt szoritani; tervétől csak a mondottak és a tanárok szakadatlan magasztalása birák elmozditani; minek következtében a jogi folyam bevégzésébe is szivesen beegyezett. Józsefünk reménye egyre fényesb és fényesb szárnyakat ölte, mintegy bizonyosnak tartá, hogy új lépése által a papi pálya nyilt meg előtte. S nem csalódott. —

Minden szorgalmát, minden erejét a kánonok megtanulására forditá. Mint egyéb tantárgyában, úgy itt is csakhamar elnyeré a babért, s hogy czélja valósitásában semmi időt ne veszszen, megkérte, meg is nyerte atyját, hogy 19-éves korában János, urgellai püspök, kezei által az első tonsurát elfo-

gadhassa. — Erre a b. Szűz oltáránál letevé az örök szüzesség fogadalmát, és a boldogulás édes öntudatával teljes iparral folytatta pályáját.

E szent fogadás, ez eskü lőn ezentúl gondolatai, vágyai szavai és tetteinek irányadója; a szüzességi ártatlanság, melyet igért, lőn erény-koszorújának legelső gyöngye; a szüzesség emelte föl Kalasanzit az ég angyalainak dicsőült körébe; szeplőtlen tisztasága tette öt az ifjuságnak úgy, mint a nevelő-oktatóknak, oly magasztosan tündöklő mintaképévé. —

Szüzi ártatlanság, te angyali erény! Te emeled ki az embert a durva és nemtelen állatiasság büzhödt légköréből; te teheted az ifjunak szenvedélyt nem ismerő arczvonásaira a szemérem gyönyörű rózsaszinét, mely őt Isten és az emberek előtt oly kedvessé teszi; te vagy azon lefolyó hófehér ruha, mely annyira megkedvelteti a gyermeket, s melyen a legkisebb szennyfolt is azonnal látható; te vagy azon gyöngéd s mennyei illatárt terjesztő virág, melyet a legkisebb érintés is csakhamar elfonnyaszt. — Szűzi ártatlanság, te angyali erény! Értékedet, kellemedet csak az foghatja föl, ki érzi, hogy több mint a természet törvényeivel vakon hódoló oktalan állat, ki érzi, hogy hazája nem a földön, hanem a siron tul vagyon; ki érzi és tudja, hogy ő a mennynek polgára, az angyaloknak testvére a szeplőtlen Szűzanyának, és a szüzesség kiapadhatlan forrásának, Istennek gyermeke... Szüzi ártatlanság, te angyali erény! Te vagy az ifju szivének disze, ékessége; te vagy a bú és szenvedés komor óraiban öröme, vigasza; te vagy betegségében és halála óráján éltető reménye; te vagy az örökkévalóság hosszú útján társa, követője! Fönséged előtt még a szenvedélyeitől a bűnök utálatos mocsárába sülyesztett ember is tisztelve hajol meg; becsedről tesz tanuságot az állatiasság iszapában fetrengő római, midőn önkénytelenül is meghajol Veszta szüzei előtt!...

Mint 20. éves bevégezte a jogi tanfolyamot, és a hallgatott tanulmányokból kiállván a szigorlatot, az egész jogtanból azonnal tudorrá avattatott. — Atyja elméjében még most is föl-fölvillant az ősök dicsőségének büszke emléke, de az anyai bizalmas hang, a fiúi esdő szó meg — meg feledteték a harczi pályát...

Józsefet ellenállhatlan vágya most a hittudomány tanulására vonzotta. Az atyja ezt ellenzé, s róla őt lebeszélni törekvék; de fáradozása sikertelen maradt. Mert Kalasanzinkat szent czéljától eltántoritani nem lehetett. Az atya tehát utóbb engedett.

Ekként ismét távozhatott, ismét új pályát kezdhetett. És először ugyan Valentiába ment, hogy a hittudományoknak avatottává lehessen. — Itt jutott egyptomi József sorsára. Ő t. i. nem csak nemes vér, de tekintélyes és gazdag szülektől származván, s különben is tetsző külalakú levén, részint szüleinek fényes összeköttetései, részint ismeretség és rokonság nyomán akarata ellen is kénytelen lőn a legelőkelőbb házakban olykor-olykor föllépni. — A korát haladott ismeretbőség és müveltség, a szivélyes előzékenység, a kivánt ildom, a minden oldalon nyilatkozó magasztalás s az előkelő családi vér oda is maga után voná nevét és hirét: hová a különben annyira szerény és magába vonult ifjú álmodni sem bátorkodék. — Józsefet, a kedves ártatlan-lelkű ifjút mindenütt szeretet környezte. Az iránta nyilvánult szeretet érzelme azonban nem mindenkor volt méltó József tiszta lelkéhez. — Ha rögös és sikamlós nem volna az erény útja, ha gyümölcse egyéb küzdelmeink eredményeivel ugyanazonos volna, ki tenné azt minden földi dicsőségnek eléje? vagy ki hihetné Józsefünkről, hogy ő Istennek fölajánlott szivtisztaságát bármily fényes és igérkező körülménynek is képes lehetendett föláldozni?

Kalasanzi példája, ki roszra csábittatott, de a bűnre való kisértetet legyőzte, mindenkire nézve fölötte fontos levén, jó lesz egykissé közelebbről szemügyre vennünk.

E l ő s z ö r is látjuk Józsefen, hogy valaki csak szentté akar tenni, kisérteteket kell legyőznie. —

József kisértetet állott ki. Nem kell tehát elszomorkodnunk, ha mi is megkisértetünk. Kisértetni kell minden embernek; ez az Isten akaratja; mert küzdés nélkül nincs erkölcs, erkölcs nélkül nincs boldogság...

Kalasanzi akkor kisértetett meg, midőn kevéssel előbb az égiekkel foglalkodott. Jóllehet itt — ott vannak mennyei pillanataink, teljes örömünk van Istenben és minden jóban;

mindamellett folyvást kell vigyáznunk a kisértetek miatt. Soha sem szabad azt hinnünk, hogy a jóban már annyira haladtunk, miszerint nincs többé számunkra kisértet.

József akkor kisértetett meg, midőn már Isten kegyelme — és a b. Szűz ótalmáért könyörgött. Az Isten kegyelme és ótalma szükséges nekünk a győzelemre, de küzdéstől meg nem szabadit az bennünket. Mi is tartozunk megtenni a magunkét.

Kalasanzi rövid időn többször volt csábitásnak kitéve. Ha egyszer vagy kétszer győztünk is, nem kell azt hinnünk, hogy már minden kisérteten tul vagyunk. Az erkölcsös embernek egész élete voltaképen folytonos küzdés a gonosz ellen. —

M á s o d s z o r látjuk, minő kisértetet kell különösen legyőznünk.

Az elbukott embernek vele született romlása sz. János apostol szerint, háromfélekép nyilatkozik, t. i. a test, szem kivánsága és az élet kevélysége által. E háromféle inger folytán akárhány ember végkép elpártol Istentől, mivel a hiú dicsőség, földi javak és testi gyönyörök által megvakíttatni engedik magokat. Ezeket többre becsülik az erkölcsnél, és ezekben keresik boldogságukat, melyet azonban sehol sem lehet föltalálni másutt, mint egyedül Istenben. „Inquietum est cor nostrum, donec quiescat in Deo“ (Aug. Conf. 1. r. 1. fej.)

H a r m a d s z o r látjuk, mikép győzhetjük le a kisérteteket legjobban.

A legfontosabb dolognak a lelki gyakorlódásnak, a jóban való erősödésnek, bizonyos időt kell szentelnünk, valamint József is szentelt. József órákat, egész éjeket kizárólag az Istennel való összeköttetésben töltött. Szükséges, hogy az imádság magános óraiban mi is gyűjtsünk, hogy a világ tengerén a romlottság hulláma el ne sodorjon bennünket. Vajon sok volna-a napjában legalább kétszer vagy háromszor, reggel, délben és este egy-egy magános óranegyedet az Istennek szentelni ? !

Kalasanzi keble szeplőtlen tisztaságát megőrzendő, nemcsak a bűnös alkalmat kerülte, hanem még az önsanyargatás bástyájával is körülvette magát. Ne vonjunk-e meg itt-ott

valamely szabad élvezetet magunktól, hogy a tiltott gyönyörűségek iránti hajlamunkon annál könnyebben uralkodhassunk?

Józsefnek élte legdrágább kincsére nézve Valentiát veszélyesnek látván, mint illett úgy cselekvék. Haladék nélkül, követvén sz. Ágoston tanitását: „Hic victoria in fuga," a kisértő várost elhagyta és tanulmányait folytatandó, Alcalába menekült. Menekvése elég beszélő tény arra, mikép csak tisztákat választ az Úr malasztja edényévé, mikép csak tisztákat tesz kegyelmeinek sáfárjává! — Kell, hogy mi is szakitsunk bármi áron a veszedelem helyével, nehogy az Isten lelke ellenünk fordithassa: „Qui quaerit periculum, peribit in illo". —

Az Isteni igéjének ereje a könyvek könyvében is többféleképen fejeztetik ki. Jeremias (23, 29) a tűzhöz hasonlitja, mely ellenállhatlan erővel tör ki a legbensőbb rejtekekből, és szintoly hatalmasan terjed, nevezetesen a szalmát vagyis a hamis próféták tanitását megemészti; továbbá pörölyhez, mely a sziklákat is szétzuzza, vagyis meglágyitja a legkeményebb sziveket, és fogékonyakká teszi az Isten és jó iránt. — A zsoltáros (118, 105) világosságnak nevezi, mely megvilágositja a tudatlanság éjét, és megmutatja a földi vándornak, mint kerülheti ki üdvének veszélyeit. A zsidókhoz irt (4, 12) levélben olvassuk: „Az Isten beszéde eleven, és hathatós, áthatóbb minden kétélű kardnál, és beható az elme és lélek, az izek és velők eloszlásaig, és megitélője a gondolatoknak, és a sziv szándékainak. Vagyis az Isten, igéjének birói kardjával, mely a legtitkosabb gondolatokat is megitélendi, elválaszthatja lelket a szellemtől, a velőt a csonttól; vagy a testet a lélekkel együtt örök halálra vetheti. Sz. Jakab (1, 23.) tükörnek nevezi, melyben szennyfoltjait és hibáit kiki megláthatja. Izáiásként becses harmat vagy eső. mely megnedvesiti s termékenyiti a lelkek földét. Ez végre (Luk. 8, 8) azon isteni mag, mely, ha jó és kellőleg elkészitett földbe jut, százszoros gyümölcsöt hoz. Igy mondhatni egyetlen egy isteni magocska sz. Ágostonban, sz. Antal apátban, tolentini sz. Miklósban assisi sz. Ferenczben stb. a szentéletnek legcsodásabb gyümölcseit termé... Mivel Ágoston e szavak által térittetett meg „Sicut in die honeste ambulemus; non in commessationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et

impudicitiis, non in contentione et aemulatione“ (Rom. 13, 13). Antalt e szavak: „Si vis perfectus esse, vade vende, quae, habes et da pauperibus: et habebis thesaurum in coelo; et veni sequere me“ (Máté 19, 21). Miklóst pedig a következők: „Nolite diligere mundum, neque ea, quae in mundo sunt. (János I. 2, 15), inditák a tökéletes élet követésre. Assisi Ferencz, egy gazdag kereskedőnek fia, pedig midőn egykor (1208-ban) Maria-templomban olvastatni hallotta az evangeliumból Jézus Krisztusnak az apostolokhoz intézett szavait: „Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris.“ (Máté 10, 9) föllelkesülve mondá. „Ez az, mi után epedek, és mit szivemből annyira ohajtok.“ És azonnal egy társulat alapitását határozta el, mely az apostolok példája szerint töredelmet hirdetve utazná keresztül a világot... A mily szépen-oly igazán mondja ar. sz. János is, hogy a szentirás néhány rövid szóban a legmagasabb bölcseséget nyujtja, és néha egyetlen mondás elegendő belöle, hogy egész életfolyamra útra valót adjon...

Kalasanzi is a kisértetben a szentkönyvhez tartotta magát, melyről folyton, különösen a hittudomány-tanulás óta, elmélkedett. Mi is nyugodt óráinkban elmélkedjünk Isten igéjéről és ama helyeket, melyek legjobban hatnank ránk, kiváló kincs gyanánt megszivlelésül őrizzük lelkünkben, hogy a kisértet idején mindjárt kezünknél legyenek és hozzájuk szabhassuk magunkat...

Szóval, amint József cselekedett, hogy a kisértetek daczára megóván az erények legdrágább gyöngyét és koronáját, a szüztiszta keblet, mely a menny angyalaihoz teszi hasonlóvá a földi halandót, a tiszta erkölcs példaképe lőn; úgy tegyen mindaz, ki e magasztos példaképhez hasonlóvá lenni ohajt. —

Kalasanzi megkisértése történetét forgassák kiváltképen az ifjak elméjükben többször, véssék mélyen keblükbe, és a kisértetben gondoljanak rá. A kisértet pillanata d ö n t ő p i l l a n a t. A fontos választás pillanata az az erény és bűn, a mennyország és pokol, az Isten és a sátán között. Ki a bűnt választja, elpártól Istentől, és mintegy térdet hajt a sátán előtt. Pokol — rosz lelkiismeret — kezd lobogni szivében. A ki pedig hű marad az erkölcshez, az ilyenen örvendenek az Isten

szent angyalai; és jóllehet nem jőnek szemlátomást szolgálatára, de egész tisztelettel viselkednek iránta. — Minő boldognak és mennyivel jobban érezheti magát, mint az, ki a kisértetben legyőzetett! Angyali öröm tölti be kebelét. Már most előre érzi szivében a mennyországot. Ki áldozná föl mindezen boldogságot perczuyi mulandó örömért.? Ki tudna csak egy pillanatig is habozni abban, vajon az Isten és sátán, a mennyország és pokol közül melyiket válaszsza?...

A választott pálya bevégzésére kiszemelt hely meg-meg csak új kisértéseket termett Józsefünk számára.

Tanulótársa volt Colonna Ascanius, ez elsőbb bibornok, utóbb Aragoniának király-helyettese lőn; az ifjak szivhajlamaikban sokban megegyezvén csakhamar barátok lőnek; mindkettő pedig magas rangú szülék sarjadéka, a szeretet és tisztelet választott, sőt kitüntetett tárgya levén, Kalasanzit ismét új és új világi szerencse karolá föl. Ez, mint már tapasztalók, meg nem tántorithatá, de álltak be ezenkivül oly csapások is, melyek teljesen megingathatták volna. Nézzük a dolgok menetét. —

Idősb fivére Péter 1579-beu II. Fülöp király alatt a lusitánok ellen harczolt. Különben is vitéz és edzett dalia levén, a legszebb reményekkel távozék. A jó apa a legnagyobb figyelem- és örömmel kiséré a csaták folyamát. A harcz egyre szerencsésb lőn és fiát többnyire diadalmaskodni hallá, most már ő is lelkéből örvendett: hogy idősb fiából győzelemkoszorúzta hőst, Józsefben pedig vagy szelid tudományos polgárt, vagy hivatásdús egyházférfiut üdvözlend. Azonban ki volt titokavatottja az Úrnak? —

A szelidlelkű Mária már régtől fogva beteges vala, csak az édes remények melengeték még a minden nemesért fönnen dobogó kebelét; méhének gyümölcseire azonban a könyörtelen halál már rég rá ereszté hideg sarlóját. Tán a gondos apa sejté is már a bekövetkezhető csapást, midőn fájdalomverten jár föl s alá szobájában, és gyors futár nyit be hozzá, jelentvén a részvét és szomoruság hangján: hogy Péter a diadalkoszorúzta hős a csatában elesett... Amott fegyveres harczosok adnak végtiszteletet egy legszebb-reményű bajnoknak; itt élte fele sáppad a hideg halál ölelő karjai alatt; ott

tehát fia halála, itt az anya reménytelen élete marczangolja az édes apai szivet, s már csak egyetlen lény van, kiben a család név még életben maradhat. Egyetlen vigasztalás az apára, végsujtással fenyegető körülmény az egészen más hivatást érző Józsefre!..

A másik csapás sem késett soká gyilkos fulánkjával... A mondott évben a szerető anya is jobb létre szenderült. Sirt az apa és fiu, s mindegyiket más—más remény kecsegteté. —

Két csapás egyszerre, egyik őrlőbb fájdalmával, mint a másik.

Most a busongó apának csakugyan minden vigasza, minden reménye egyedül Józsefünkben központosulhatott. —

Kalasanzink, ki a bold. Szűz oltáránál már szüzességi fogadalmat tőn, a visszalépés lehetetlenséget igen jól tudván, atyjánál minden más előtt tanulmányai bevégezhetéseért esedezett. Hogy a szeretett fiu az emésztő bánatnak közepette legalább foglalkozásban találjon menedéket, az édes apa szivesen beleegyezett; de azért is, hogy megtartsa az életnek azt, ki az örökséget és a családnevet egyedül menthetné meg. —

Hittudományi pályafutását épen oly kitünő sikerrel végezé, mint egyéb tanulmányait. Midőn neve a tudorok sorában első helyen olvastaték, örömkönyek hullottak szemeiből, mitsem hivén bizonyosabbnak, mint, hogy miután, e rögös pályát is annyi dicsőséggel haladta meg: atyja is örömmel fog akaratába egyezni. Minden körülmény czélja sikeritésére működött.

Figuera János Gáspár jacai püspök és a király legkegyeltebb hive fölismervén Józsefünkben a páratlan erényt, tudományt és hivatást, a jeles képzettségű ifjut magához vevé. József örömmel hajlott meg az akaratnak, mely őt ennyire kitüntetendő vala, de mely egyszersmind menedéket szolgáltatand. A fölvillanó öröm azonban egyidőre csakhamar eltünt...

Minél kitünőbb bizonyitványokat mutatott föl József, minél magasabbálllásu egyéniségek ragadák körükbe: a jeles apa annál melegebb reménynyel csünge szép tehetségű fián. Annyiban mégis változott, hogy most már nem katonai, hanem polgári pályára gondola; most a kiképzett reményteljes érett fiu

mellett az apa sehogy sem akart családja végtagjának neveztetni: minden kitüntetés és kérések daczára is Józsefnek haza kellett mennie...

Meg-meg Petraltában találjuk; itt minden bokor, minden zug gyermeki boldogságára emlékezteté: s mégis annyira aggódó, örömtelen és kedvtelen, annyira boldogtalan vala! a kedves ajkak elhallgattak, képzelt boldogságát csak álmában, ekkor is némán és szótlanul ölelheté. Az őrlő fájérzetek némává tevék, nyugtot sehol sem talált, a templom volt egyedüli menedéke, egyedül ott hitte, hogy megértetik. — A hűvelyéből kivett lélek azonban már a testet is sorvasztá; és a mosolygó fiatalságnak örvendett ifjú, a törhetlen atyai akarat láttára nagy aggodalmakat és nagy kebelfájdalmakat kellvén kiállania, veszélyes beteg lőn!

Még csak 26 éves volt az ifjú Kalasanzi, s e földi lét minden dicsősége örömmel simult volna hozzá. Mind hiában, ő erőben egyre hanyatlott, az életremény jelensége egyre tünedezett nehézkes szempilláiról...

Fájdalommal állott meg a néma ágynál a még némább apa, könyek nyomultak szemébe, s bánkódó kebellel vallotta be, hogy nem jó a lélek sugalmával játszani. Oda simult most a szenvedő fiúhoz, melegen szoritá meg a fonnyadó kezeket, s lelkéből igéré, hogy minden kivánalmát teljesitendi, hogy egészen megnyugszik a Gondviselésben, s alig várja, hogy, mint az Úr szolgáját, üdvözölhesse. — Kipirult most a sáppadt arcz, a vér hevesebben kezdett verni üterében, s e percztől fogva szembetünő javulás áll be a beteg ifjúnál. —

A világiasan gondolkozó ember ezt vakesetnek mondaná; a jó fiú és elmélődő apa ellenben a Mindenható ujját látja benne. És ki ne hinné, hogy az atya ez eseményt komoly intésül, József pedig pályaválasztási szándékának igazolásaul tekinté... — Homo proponit, Deus disponit. — József csakhamar felüdült, első látogatását is az urgellai püspöknél tevé, ki őt, még ugyanazon, t. i. 1583. évben, korának 27. esztendejében, decz. 17-én pappá szentelte. — Szent czélra törni, s azt el is érni mennyi boldogság! — Ki nem győződhetik meg itt arról, miszerint hivatásnak az ismertető jele, hogy a hivatott amaz útról, melyre őt csalhatlan kéz vezérlé, többé le nem tér. Lépjen

föl a test, vagy lépjen föl egy világ ingereivel, semmi zománczozott érdek el nem tántoritja őt többé...

Midőn a fölszentelő püspök, Moncada Ambrónak, keze áldást oszta fejére, midőn az ősz főpásztor imahangjai megcsendültek fülében: mintegy átszellemült lény térdelt az Úr oltára elé, kinek szolgájává avattatott. Volt-e e perczben boldogabb teremtmény e földön, mint Józsefünk!? — Elhagyott e perczben mindent, mi őt a világhoz kötheté, magába vonult, a szoba négy fala lőn egész világa, csak az Úr egyháza, a betegek és szegények laka volt ama hely, hol őt látni lehete. Azonban Figuera, az albarazinai egyházmegye püspökévé neveztetvén ki, Józsefet csakhamar oldalához szólitá, magának gyóntatójává, az ifjabb papságnak pedig igazgatójává tevén. E helyütt csak egy évig működhetett. Ugyanis, az ilerdai főpásztor, Tocca Bencze elhalálozván, helyébe Figuera jött, ki Kalasanzijától megválni nem tudván, őt oda is magával vitte. Szakadatlan működése, példás élete, valóban szentnek mondható beszédei, mérséklete, engedelmessége, alázatossága, mindenben szolgálatkészsége folytán itt is, mint amott, nemsokára a kegyelet és tisztelet tárgya lőn. Itt azonban nagy csapás érte lelkét, mert négy hó mulva temetésén kelle siránkoznia ama példás-életű főpapnak, ki őt oly melegen szerette, ki az Úr szőlejében oly rendületben lélekkel működött.. De, hogy haza siessen, az emberies érzés is parancsolá; hisz atyja, az annyira szeretett atya, ki csak nem rég még oly megadó lélekkel bocsátá őt hivatása útjára, haldokló ágyán feküvék; és ki nem hajolna meg az emberi végkivánatnak egy haldokló apa ágyánál?

Az atya utolsó napjainak súlyos terhét fiúi kegyelettel iparkodék enyhiteni, magasztos példáját tanúsitván az igazi gyermekded szeretetnek, a sziv bensejében fakadt hálának...

Ott őrködött ő szakadatlanul a beteg ágyánál, ő fogta föl minden fohászát, teljesitette pontosan minden pillantását: midőn pedig a földi bilincsekből kibontakozott lelkét távozni látá, ő kiséré fel őt mennyekbe fiúi hű imájával. — Most már nem volt semmi, mi a földhöz kösse! Éjet-napot imában tölte, minden szegény, minden ügyefogyott biztos támaszt talált benne, nem zúgolódott, megadta magát a Gondviselésnek.

E rövid időközben Moncada Ambró is meghalt, és urgellai püspök Capiglia Endre lőn. Kalasanzit ép úgy ismerte és tisztelte ez is, mint elődei. — Innen történt, hogy, míg, atyja halála után, honn magányában egyedül Teremtőjének iparkodott magát föláldozni, az alatt e főpap egy kenetdús levéllel lepé meg, melyben, a trempi kerületben egyházügyi birává és püspöki helytartóvá nevezé ki...

Az Isten megadja minden embernek a hivatás érzetét azon állásra, melyre azt kiválasztotta. Boldog az, a ki a Magasságbeli szavát megérti s azt követi. — Az isteni akaratnak ezen fölismerése és követése kétségkivül az első kellék arra, hogy a földön már elégedettek és bizonyos fokig boldogok lehessünk. A valódi hivatásnak minden kétséget kizáró ismérve, hogy az ember, — miután fölismerte már s el is érte az Isten által számára kijelölt állást, további kötelmének teljesitésében nem saját „én"-jét tekinti zsinormértékül, hanem Isten lelke által engedi magát vezettetni, a teljesitett engedelmesség édes és boldogitó tudatában. Igy volt Kalasanzi József. Valamig el nem érte czélját, addig nyugtalan vala; az eléje gördült akadályok miatt folytonosan aggódott, de mikor már rá lépett azon útra, mely őt isteni rendeletből az örök életre volt vezetendő, egyéni akaratát egy fensőbb akaratnak rendelte alá, s az előtt föltétlenül meghajolni iparkodott. — Ezen felfogásban találjuk annak magyarázatát, hogy József, bár természeténél fogva inkább látszott az elvont életre alkotva lenni, mégis majdnem tiz éven át a lelkipásztorkodás terén működött, „Magam is azt mondom, — irta egyszer püspöke, — hogy vigyázz, őrködjél és imádkozzál, mert a lélek ugyan készséges, de a test gyönge. Azonban te, szeretett fiam! mindenek előtt cselekvő életre vagy hivatva, arra t. i., hogy munkása légy az Úr szőlejének, harczosa az anyaszentegyháznak." — József készséggel követte főpásztora akaratát, megjelenik nála; ki által a legforróbb atyai szeretettel fogadtatván elsőbb a claveroli és ortonedai plebánosi fárasztó állomásra neveztetett ki.

Minél nagyobb vala rá nézve a megtiszteltetés, annál felelőség-terhesebb a munkakör, melynek betöltésére hivatott. Teljes buzgalom- és csüggedetlen szorgalommal kisérvén minden

teendőit, embert, papot és szentet egy alakba olvasztván, oly hir,-név és dicsőségre vergődött, miszerint nyája szinte versengett a kérdés fölött: vajon benne lelkipásztorát vagy Istennek angyalát tisztelje-e? Boldog, boldogtalan, dús, szegény, ép és beteg, szóval mindenki azt találá benne, mi a rá bizott ker. nyájnak élő példányképül szolgálhatá... Főpapja elismerésének jeléül, a pyrenaei tágasabb kerületbe helyeztetik, és canonicus visitator-i hivatallal tiszteltetik meg.

A szeretet és bizalom e fényes záloga kissé nyomasztólag hatott ugyan a szent férfiúra, de engedelmesség- és alázattal vette. — A számára kijelölt munkatér, ugy szólván, lelki vadon volt. És ő, bőjtölés, önsanyargatás s imádság által elkészülve, városról városra járt, sőt az alpesi házakba is betért, mindenütt vizsgálá a gonoszság forrásait, mindenütt tanita, mivel a papság s a nép romlottságát megtörte, s az oltár fényét helyre állitotta... Bárhol lépett keble lángoló hevével föl, béke és ég küldötteként fogadtatott, áldás és magasztalás kisérte minden nyomait... Hol a föld sava kiszáradt, hol az erkölcstelenség ragályos rosz példája szórta el maszlagait, hol a nép bünei súlyát már lakolásban érzé, tehát hol javitó mesterre vala szükség: oda Kalasanzit kelle küldeni, mert szelidséget és vallásos szigort, szeretetet és mestert tisztelhetni egy személyben vagy Józsefet látni egy vala... Az, a mit Kalasanzi a lankadatlan fáradságot nem ismérő működésében a nyáj és pásztorok között egyként nagy mérvben elterjedt erkölcstelenség meggátlása- és kiirtására végbevitt, csak ahhoz hasonlitható, a mit bor. sz. Károly, a milanói egyházmegye érseke tett a svajczi hegyszorosokban... Bokros fáradalmai nem maradhattak méltánylás nélkül.

A nép és papság a közpénztárból nagy adományokkal kivánná megtisztelni; de, ezt jelleme és hivatása sem engedvén elfogadni, nehogy bérért lássék jót tenni, mindent visszaküldött. —

III.

Folytatás.

Kalasanzi püspöke által szentszéki ülnök- és általános helyettessé neveztetik ki. — Egy nagy veszélyes polgárlázadást szüntet meg Barcino körül. — Midőn már-már püspöki méltóságra emeltetik, istenes lelkében fölhangzó szózat őt az örök város felé sarkalja. — Sok vihar és küzdelem után eljutván Rómába, az őszinte áhítat és igaz könyörület cselekményeinek él, majd sz. Kamillal a ragályos betegeket veszi gondja alá. — Eltőkéli a dögvészben elárvult és elhanyagolt gyermekeknek menés képző-helyet nyujtani. — Kalasanzi, bejelentetvén VIII. Kelemen pápánál, vállalatával együtt, elismerés s áldásban részesül. — A gondozása alatti fiatalok száma nagyban szaporodván, a tanrendet szervezi és az üdvös munkába saját költségére társakat von be. — E közben a tanulmányfőnöki tisztet, a püspöki méltóságot sőt a bibornokságot, melyekkel ismételten megkinálták, szive alázatosságában megköszöni. — V. Pál pápának, ki az uj társulatot, 1617-ben önálló egyházi gyülekezetül nyilvánitja, József különös kegyében áll. — XV. Gergely Kalasanzinak, ki a szerzetesöltönyt is fölvette, egyesületét 1621-ben nemcsak „szabályzott papok“ czimű szerzetrenddé emeli, hanem a sz. Pantaleonról nevezett templommal megajándékozza, s Józsefet a szerzet általános főnökévé teszi. — Egyik város a másikkal vetélkedik, hogy Kalasanzitól szerzete tagjait oktatókul kiesdje. — Kalasanzi éltének végéveiben, és szerzetének néhány nyugtalan társ zavargása okozta viszontagságai. — József halála. Az egyház kegyelete érdemei s emlékezete iránt. — Rövid jellemzése. —

Józsefet főpapja, érdemelismerő lelke parancsoló érzelmeink hódolva, újra kitünteté, consistoriumába vevén és 1590-ben akarata ellenére általános helynökévé, ki a trienti zsinat rendeletei értelmében foganatositsa a szervezést, nevezvén. E megtiszteltetést Capigliától, az urgellai egyházmegye főpásztorától nyeré; másrészt pedig hir-neve, mint Isten küldött angyalának, csakhamar egész Spanyolországot bejárta. — Már akkor is szegények atyjának nevezék, mert vagyona legnagyobb részét ezekkel osztá meg. Társulatot is alakitott, melynek hivatása lőn: az özvegyeket, árvákat és

szegényeket gyámolitani; valamint fölállitotta ama jótékony egyletet is, mely az elhagyott vagy árva leánykák nevelésére évenkint bizonyos összeget ajandékozott. — Majd Barcino vette igénybe tevékenységét... Itt polgári lázadás ütötte föl sátorát, minden fegyverben állott, még néhány percz s özönben foly a polgárvér.

A király Capigliát bizta meg a béke apostol szerepével, Capiglia őrangyalát, Kalasanzit küldé a vérszomjuzók táborába. S ő csakhamar oly sikerrel működött, minőt csak tőle lehetett várni; közöröm s üdvözlő feliratok jelenték minden oldalon a szerencsés eljárás eredményét. Infulát vagyis püspök-süveget ohajta, igére mindenki fejére Kalasanzinak. — Azonban ezt a fényes hivatalok és dicsőség nem kábiták el, mindezeknek közepette megérté a Gondviselés akaratát — a sugalmat, mely őt más munkára hivta föl. — Ő az ifjúság rendeltetésszerű növelés-oktatására szánta magát, nem állhatván keble vágyának ellen, hogy a mily messze kiható, épen oly rögös, az akarat energiáját és semmi akadálytól vissza nem rettenő tetterőt követelő, munkatérre lépjen. Hisz ő az odaáldozó szeretettel teljes emberbarát, már első ifjúságában, iskolai foglalkozásán kivül, legkedvesebb teendői közé sorozá: minél gyakrabban a templomban megjelenni, az elhagyottakat látogatni, a tudatlan fiatalokat oktatni, a tévedteket jó útra téríteni, a nélkül, hogy csak gondolt volna is a világnak magasztaló vagy gáncsoló szavára, saját dicsőségét egyedül Isten dicsőittetésében keresvén. Nagy eszményképeül a dicső pálya végén: „Menjetek az egész világra s tanitsatok a népeket“ jelentős szavakkal a növelés-oktatást elrendelő világüdvözitő Isten álla. — A hosszas önmegtagadás, melyet, a tudományokban haladás mellett az erkölcsiségben sem maradván hátra, — addig is gyakorlott, megedzé őt. Az elme hű lelkesültsége, az Isten és felebaráti szeretet hóditó ereje buzditá, hogy el ne fáradjon a nehéz úton. hogy meg ne unja a keserves kenyeret; a legszentebb czél kitartó küzdelemre serkenté a pályának, melyre oly szivesen indult, minden nehézségei ellen...

A bölcs Teremtőnek örök végzésénél fogva valamint az anyagi, úgy a szellemi világban, az idegen elemek eltávo-

litják egymást, mig a rokonok szoros vonzerővel tartanak egymással. —

E szerint József is megválva minden kecsegtető érdektől, minden a világ nyujtotta reményektől, — letette fényes hivatalát, és elment 1592-ben az örök városba, itt hivén czélját érhetni, itt hivén magasztos hivatásának megfelelhetni. —

Olaszország mind természeti adományokban, mind szellemi s kiválólag költői, zenészeti, festői és épitészeti müvekben gazdag. Itt született a hires Dante és Ráfael, Petrarca és Alfieri, Fiesole és Tizian, Leonardo da Vinci és Tintoretto, Palladio és Sanmichelli, Bernini és Longhi, Palestrino és Pergolese... Itt született és virágzott sz. Benedek; nagy sz. Gergely, Ambrus, Damiani Péter, Bonaventura, assisi sz. Ferencz, aquinói Tamás, bor. sz. Károly és sok más szent és halhatatlan egyének.

Azonban mindezen előnyöket felülmulja az, hogy itt, ezen országban lakott az apostolok fejedelme és Krisztusnak első helytartója a földön. Igen itt működött, itt lakott és vérzett el amaz apostol, ki Krisztusban hitét első vallotta meg (Máté 16, 16) oly magasztos szavakkal; kinek Krisztus urunk, feltámadása után, először (Luk. 26, 34) jelent meg; és szeretetéről háromszoros bizonylást követelvén, háromszorosan meghagyta (Ján. 21. 5), hogy legeltesse bárányait és aztán juhait is, melyeket a bárányok követni szoktak. Itt lakott és vérzett el az apostol-fejedelem, kiért az Úr különösen könyörgött, hogy meg ne fogyatkozzék az ő hite, miután megtérend, erősitse meg (Luk. 22, 31—32) atyjafiait is; ki első hirdette a népnek (Apost. csel. 2, 14) a Kristusbani hitet; első (Apost. csel. 2, 37) a zsidók megtéritésében s első a pogányok (Ap. cs. 10, 47) elfogadásában; s jelenleg is itt lakik utódja, s Jézus Krisztus helytartója a földön. —

Azért Olaszország elsőséggel bir minden országok fölött; mert, hogy egy jeles iró szavaival éljünk: „miként napforgót a verőfény, úgy vonz bennünket akkor jelenetei által mély öntudatra fejlődő katholicismus, egyházunk középpontjához.“ — Azért Róma mindig azon város marad, mely felé a katholikusok különös szeretettel forditjuk szemeiket. E város az, melytől az anyaszentegyházunk rómainak is neveztetik; s va-

lamint a pogány Róma, kardjának éle által, majd az egész világot meghódítá: úgy a keresztény Róma, az isteni igének erejével, az egész világot hatalmába ejti sz. Prospernek azon ismeretes mondata szerint:

Facta caput mundi quidquid non possidet armis,
Religione tenet"!

A legbüszkébb királyi nemzetségek tegnapiak, összehasonlitva az egyház fejeinek eme névsorával. Látta ez egyház mindazon országok és fejedelemségek eredetét, melyek most a földön léteznek, és kétségkivül azoknak végét is látandja. Ez ama látható, és hegyen épült város, a világító torony, mely irányt ad, midőn egy jótékony csillag sem mutatkozik a láthatáron... Ennél fogva József is, kinek egyre e szavak hangzának fülébe. „Vade Romam!" nem csak Rómára forditá szemeit, hanem, miután püspökének jóváhagyását és áldását kinyerte, Rómába ment, VIII Kelemen pápa uralkodása kezdetén.

És ugyan, mivel Rómának disze és ékessége a pápa, tevé ezt azért is, hogy az apostol-fejedelem sirjánál imádkozhassék a maga és mások üdveért, s hogy az Üdvözitő földi helyettesének közvetlen közelében tehessen tanuságot azon őszinte hódoló tiszteletről, melylyel a „minden hivők atyja" iránt viselkedett...

Sok vihar és küzdelem után elsőbb is Nólában kötött ki, ott hálafohászt bocsáta az egek Urához, és zarándokruhát öltvén azonnal Rómába tartott, hol is, buzgó imába mélyedve éjjelenkint sorban látogatván a város hét főtemplomát, sokáig lappangva asketicus életet folytat vala... Tizennégy éven keresztül hihetetlen kitartás- és önfeláldozással mindennap messze levő szent helyeken áhitatoskodék, aztán kórházakat és tömlöczöket kerese föl, és a testi s lelki nyomorultaknak oktatással tanács- s anyagi segélyzéssel szolgála, mig ő maga, ámbár fényes asztal állott rendelkezésére, többnyire kenyéren és vizen él vala...

Ez időközben dögvész ütött ki Rómában. József sz. Kamillal egyesülve, az önfeláldozó szeretetnek bámulatos példáját adta. Az iszonyuan pusztitó pestis áldozatainak szolgálatába állott, és a legszegényebb és bűzhödtebb viskókba is

bemene. És ha valamely ház zárva vala, az ablakon hatott be, gyanitván, hogy lakói mind vagy kihaltak, vagy betegek; orvosságot, ételt s italt adott a betegeknek, mennyei eledelt a haldoklóknak, s oly szolgálatokat is tőn a betegek körül, minőket a legutolsó ember is alig tesz vala; s midőn már nem győzte, öszvérre rakta az eledelt, és úgy járt egyik útczából a másikba. A halottakat, kiket sokszor saját vállain szállitott sirjokba, eltemetteté, és az elárvult gyermekeket védszárnyai alá vevé...

Szép, nagyszerű kép lenne, ha leföstetnék, mikép segit Isten kegyelmével József mindenkin, midőn a vész által meglepett betegeket ernyedetlenül gyámolitja; és mily nagy örömmel dicsőitik s magasztalják Istent, Kalasanzinak pedig köszönetet mondanak!... Épen nem fáradt el Józsefünk a szegények és összefogyottak gondozásában, a jóltevésben. Az ő jótékony szeretete naphoz hasonlitott, mely egész nap szünet nélkül jót tesz; igen, még akkor is folyvást jót tőn, midőn már a nap régen lealkonyodott. Ki ne csodálná égő szeretetét! Ki ne óhajtana hozzá hasonló lenni az emberek javára szentelt lankadatlan tevékenységben!

És mindez csak kezdete volt ama magasztos tevékenységnek, mely Kalasanzi halántékát a halhatatlanság dicső koszorujával övezé. —

A irgalmassági foglalkozások között alkalma volt Józsefünknek Róma körülményeivel, és különösen az alsóbb néposztály beléletével mélyebben megismerkedhetni. Fájó szivvel tapasztalhatta a durva sanyaruságot és szükséget, mely ezen osztályra lidércznyomásként nehezedett... A Spanyolországban szerzett sok tapasztalás folytán belátta, hogy e nyomor és a római nép erkölcsi sülyedése az ifjuság nevelésének elhanyagolásból ered, mert a szegények ezrei, nem levén képesek a megállapitott tandijat lefizetni, gyermekeik kellő neveléséről nem gondoskodhatnak. A felebaráti szeretet, mely József lelkét egészen eltöltötte, talált nem sokára módot a nyomor enyhitésére. Elhatározta magában, hogy a szegényeknek menhelyet állit. De szerénységnél fogva nem kivánván alapitóul szerepelni, más férfiakat keresett meg. Azonban mindenütt hiába kopogtatott. —

Kezdetben az iskolamesterekhez fordult, azt kérvén tőlök könyes szemekkel: hogy a szegények közöl ne ötöt-hatot, hanem mindannyit fogadnák be tandij nélkül a tanodákba. Ezek, a lehetetlenség ellen a csekély fizetést h o z v á n föl okul, azon esetben készeknek nyilatkoztak, ha a város ezen fáradságukért némi kárpótlázt nyújt nekik... Erre a hatósághoz folyamodott, s maga személyében esedezett a fizetés javitásaért az elhagyott szegények érdekében; de válaszul azt nyerte, hogy, a nagy kiadások miatt a pénztár rendesen üres levén, a kérelem nem teljesithető.

Több hasztalan kisérlet után végre úgy hallá keblében, hogy csak ő lesz az árváknak atyjok. Sokat könyörög vala Istennek, hogy világositsa fel őt hivatására nézve: s ime most egyszerre föltünt előtte tevékenységének iránya. E fölötti örömében el vala ragadtatva; azután pedig eltökélte magában, hogy azon árva és szegény gyermekek számára maga nyit tanodát, abban díjtalan maga nevelendő és oktatandó őket. —

Rómába érkezvén József, amint előadtuk, elvonultan, Isten és irgalmasság cselekedetei között osztá meg idejét; és noha szép ősi vagyonnal rendelkezett, szegénységben élt, hogy így annál inkább megközelithessék őt a szegényebbmódú szülék, meghitt bizalommal simuljanak hozzája az ügyefogyott kisdedek is.

Menjünk lélekben Bethlehembe, és képzeljük magunkban, mintha saját szemeinkkel látnók a városocska végén levő barlangot, mely a vidékbeli pásztoroknak tanyául, nyájaiknak pedig istállóul szolgált. József és Mária, Augusztus császárnak parancsa szerint beiratkozandók Bethlehemben, honnét származtak, e barlangban szállottak meg éjjelre.

S itt jött Krisztus Jézus, az Isten fia a világra. Mária pólyákba takarta a gyermeket, és, mivel jobb helyet nem talált, befektette a jászolyba.

Ily nagy s z e g é n y s é g b e n é s a l a c s o n y s á g b a n született az Isten fia. Körötte legkisebb pompát s fényt, aranyt és bibort nem látunk, melylyel a földi királyok, hatalmasak gyermekeik születését megdicsőitik; nincs itt semmi egyéb, mint sötét barlang, kemény jászol, ócska polyva, széna, szalma! De valamint az ég magasabb a föld-

nél, úgy az Isten gondolatai magasabbak az ember gondolatainál. Az emberek közöl sokan többre becsülik a földi javakat és az emberek tiszteletét, mint az alázatosság erényét és bőcsületességet. Jézus Krisztus azért jött, hogy jobb gondolkozásra birja őket. Ugyanazért szükséges, hogy mindjárt első föllépte e világon azt hirdesse: miszerint minden földi dicsőség az Isten előtt semmi; és hogy azon országban, melyet Jézus akart állitani, mitsem nyom más egyéb, mint csupán a, tiszta alázatosságon és kiváló istenességen sarkalló, szent élet. —

Kalasanzi tehát követni iparkodott a világüdvözitő Jézusnak példáját, ki a szegénységet megszentelé és édessé tevé, hogy ne találkozzék keresztény ember, ki azt kiállhatatlan nyügnek tekintse, melytől folytonos sohajtozások között szabadulni kivánjon...

A különféle osztályú, természetű és korú ifjúságot képezni, az Úr szellemében oktatni, emberileg gondolkodni és érezni megtanitani, öszhangzatosan, hivatás- és czélszerüen kifejleszteni, — nem lehetetlen ugyan, de mesterre váró munka... Ilyen nagy, főképen az elhagyottak gyámolitását magáévá tevő, áldozatos feladatra csak fönkelt, megedzett lelkek képesek: ilyenek egyikével birt Kalazantink, ki magát a lemondásban ólte folyamán át mindig tökélyesité. Ez által erősitve, és a legfőbb lény és eszes teremtményei iránti igaz szeretettől, mely nemes keblében kiolthatlan lánggal lobog vala, buzditva, neki ment e súlyos tisztnek, melyet dicsőséggel teljesitett, érdemkoszoruzottan fejezett is be... A feladat, a pálya fölött e felirás lenge: K e r e s z t é n y n ö v e l é s, melyet ő a vallás-erkölcsös és tudományos oktatás füzérével övezett körül. Tudta, hogy az okszerü vallás-erkölcsös nevelésnek csak az igazságon alpuló tudomány lehet biztos alapja; tudta, hogy a tudományos müveltség mint kétélű pallos a kézben csak sebez és ront, ha nincs valláserkölcsi elvek által gyámolitva: azért e kettőt elválaszthatlan egyességbe hozni buzgón törekvék. Vallásos és tanult népet tüzött ki magának képzendőül s nem vallásost, de tanulatlant, sem tanultat, de vallástalant. Tisztában volt ő az igazsággal, miszerint az embernek mind szivét mind eszét egyaránt kell müvelni; átértette, hogy e kettőt egymástól elszakitani nem szabad, nem

lehet a nélkül, hogy károssá ne váljék a különben üdvös vezetés. Élénken átérezte, hogy e kettő együttvéve teszi Isten képét, de csak úgy, miként a drága kövek a pallérozó művészkéz által nyerik elbájoló szépségöket; azonképen az emberi sziv és ész, gondos, vallási elveken alapuló, nevelés által kapják Istenhez hasonló jelességöket. — Fogalmai tehát a nevelés oktatásról épen nem egyoldaluak, hanem valóban helyesek valának. —

Korunk anyagi irányából igen természetesen folyik ama sürün fölmerölő bizalmatlanság, mely az ifjuság ker. nevelésének annyira fontos kérdését, mint valami elkórhadt, sötétséggel fenyegető dolgot — kisérni szokta...

A valláserkölcsös nevelésről oly tévnézetekkel van eltelve egynémely ember, hogy annak puszta nevére is rögtön elborul arczulata; mint megijed a gondolkodni nem tudó gyermek, midőn őt rémképére figyelmezteted, melyet egykor képzelmei közé rajzoltak. — Elfogult kebel, megrögzött hibás nézetek, tudatlanságon, sőt gyakran bűn méhében szülemlett s bünön táplálkozott előitélet oly zsarnoksággal uralkodnak az emberi elmén, hogy az a jó és igaznak feléje ragyogó világát félszeg okoskodással inkább ki oltja, hogysem a tévelyek tömkelegéből kibontakozni törekednék. —

Megragadjuk tehát az alkalmat a valláserkölcsös nevelés előitéletes képének leleplezésére azon édes reményben, hogy a gondolkozó ész hajlandóbb lesz az igazságot elfogadni, ha a visszatartó korlát lehullott.

A valláserkölcsös nevelés szelleme mennyből sugárzik alá a világot alkotó és fentartó legfőbb lény végetlen, isteni tökélyeiből. E nevelés csodaszép rendszerének forrása maga az Isten, s egyszersmind a mintakép, melyre halhatatlan lelkünk formáltatott. Rendeltetésünk itt, e mintakép lehető megközelítése, hogy dicsőségének királyi székénél egykoron vele egyesülhessünk. Innen önként folyik, mikép a vallásos nevelés első teendője: azon angyali viszonynak, mely az embert Istenhez köti, pontos ismeretét az ifju lelkébe átültetni, gondosan ápolni, és teljesen kifejteni. E viszonyismeretben öszpontosuló szent tanoknak eleven tudományából emelkedik ki az emberi lélek legfönségesebb képe — isteni származáson

alapuló méltósága; innen fakadoznak, innen táplálkoznak a sziv legnemesebb érzelmei. — A test porházában lakó lélek fölségétől áthatott ember előtt a világ egy kitárt nagy könyv, melynek minden lapja az isteni tökéletességek nyomait hiven ábrázolja. A parányi láthatártól az égboltozat ragyogó világaiig, a gyönge füszáltól az ég felé nyuló százados tölgyekig, az előttünk röpkedő kisded rovartól az állatok óriásaig, szakadatlan lánczolata tünik elő a mindenható erőnek, végetlen bölcseségének és szeretetnek. És mindezek az emberért alkotvák, hogy szemléletükből az alkotó Isten fogalma sugározzék vissza. A nevelésből öröklött ily irányú elmélkedés fonalán kialudhatlan lángoszlop fog lobogni a kebelben, folyton tápo és erőt nyujtandó a teremtő Isten iránti hála, áhítat, és szeretet érzelmeinek, melyeknél az élet élvei- és bajaiból táplálkozó ellenérzelmek mindig erőtiennebbek leendenek. Ily lélek előtt az emberiség egy nagy család, melynek ősatyja a fölöttünk uralkodó kezdet és vég nélküli Öröklény; tagja minden ember. Eredetünk közforrása, halhatatlan lelkünk, egyenlő rendeltetésünk, és Isten képe ábrázolják a családot alkotó rokonságot. E gyönyörü családi viszony nagy eszméje szenteli meg egymás iránti tartozásunkat, melyet Isten maga öntött ez egyszerü, de még ís mindent egybefoglaló parancsolatba: szeressed felebarátodat, mint tennen magadat. E szeretet testvéries egyesülése az Isten mindenek fölötti szeretetével miden földi törekvésünk legbecsesb kincse, mert földi jóllétünk és jövőnk örök üdvének ára erről sugárzik egyedül biztosan. Az ifju, kiben e kettős szeretet örök nemes tüzét a nevelés jókor fölélesztette, és a kinyilatkoztatott isteni végrendelet szent tanaival s égies szellemével körül zománczozta, nagy bizalommal léphet ki az élet viharai közé, mert lelkében minden gondolat, szivében minden érzelem e tüz által melegittetik föl, hogy a kivülről betörekedő nemtelen kisértetek megalázva forduljanak vissza... Ugy tekintendi a világot, melynek polgárává lett, mint Istennek földi országát, hol minden ember egy-egy jelöltje az örök jutalomnak, mely változhatlan isteni kijelentéssel erényeink koronájaul igértetett. Jól tudván, hogy e földön nincs maradandó városunk, mindenről előbb a mulandóság gyönge fátyolát takarja el, mielőtt csábin-

gereinek jármába vetné magát, esztelenségnek tartván mulandóért cserébe adni a mulhatatlant... Istent és annak szent akaratát tisztelvén legfőbb törvényül, fiui bizalommal és odaengedéssel foglalja el a Gondviselés által kimért állapotot, melyben saját és mások üdvének munkálását Isten nevében megkezdi és nyugodtan folytatja, elvül tartván, miként ez állapothoz elég erőt, s ha kell, türelmet tud is, fog is nyujtani az, ki őt odahelyezte. Kötelmeivel megismerkedvén, azokat lelkismeretes pontossággal teljesíti, sohasem feledkezvén meg az isteni nyilatkozatról, mely szerint számot kell adnunk sáfárkodásunkról. Szenvedései- és csapásaiban Isten látogató atyai kezeit ismeri föl, ki őt a világ örömpoharainak üritése közt megállítja, nehogy az élvevezet mámorában feledni tanulja rendeltetésének fönséges eszméjét. Az arany is tüzben próbáltatik, miért ne lenne tehát szabad Isten iránti hűségünknek is próbára tétetni? — Nemde mi emberek is elfordulunk azoktól, kik csak addig fénylettek barátaink diszes sorában, mig e czim igényt nyujthata nekik napjaink dicsősége- és hasznaiban osztozkodni; ellenben hűtlenül odahagyák a sort, midőn már elfogyott az érdek, melyből a mutatott szeretet álszinei keletkeztek?.. Isten, ki lelkünk legtitkosabb redőit is ismeri, nem szorult ugyan próbakőre érzelmeink kikutatása végett; ámde a csapásokban alkalmat nyujt erényünk edzésére, hogy érdemünk növekedjék, és erényünk kitüntetésére, hogy példánkon a kislelkűek épüljenek, tanuljanak. Továbbá, ritka ember hordozhat keblében oly vigasztaló öntudatot, mintha rendeltetése pályájáról a föld porához egyszer-másszor le nem hajolt volna. A szenvedések nyugodt elviselését e gondolat is igen elősegiti, jól tudván a vallásbarát, miként a legigazságosabb Isten tévelyeinket sem hagyhatja érdemlett bér nélkül, melynek kezdetét nem mindig csak a halál nyitja meg. A Gondviselés bölcs rendszerének isteni kijelentésen és tapasztaláson alapuló elvitázhatlan létezése az élet szerencséjében sem engedi elbizakodni és fölfuvalkodni a vallásosan müvelt embert, mert jól tudja, miként a hir, dicsőség, hatalom, szellemi és anyagi kincsek nem azért emelik az embert magasabb polczra, hogy ezeren hulljanak lábaihoz — mind megannyi áldozatul az ezen javak segítsé-

gével szaporábban elhinthető gonoszságoknak; hanem inkább azért, hogy eszközül szolgáljanak a Gondviselésnek, és a birtokukban lévő kincsekkel ezerek erkölcsi gyarapodására és anyagi fogyatkozásaik elháritására azon mérvben törekedjenek, milyen a tér, mely előttük feltárul... És a Gondviselés nagy eszméjétöl teljesen átujult lelkületet mi ragadhatná el még gőgre, hiuságra, dicsvágyra, irgalmatlanságra, vagy szükkeblüség-, fösvénység-, és irigységre, valamint azon egyéb nyomoru szivvirágokra, melyeket az ész és anyag javainak birtokosai az emberiség nagy botránykoztatására oly gyakran szétárasztanak!? A vallásosan müvelt lélek örömmel leborul a mindenség Ura előtt, hisz a Teremtő és Gondviselő bölcsesége és jóságának élénk képzelete önként imára inditja ajkait; földi semmiségének öntudata ellenállhatlanúl Istenhez vezeti, hogy azt, s egyedül csak azt imádja, ki az örök boldogságot, mely felé lelkünk itt kielégithetlen vágya vonz, véghetetlen hatalmánál fogva meg is adhatja; s miután nem csak ő, de az egész emberiség is részese ez örökségnek, nem elégszik meg, hogy az imádás érzelmeit keble titkai közé zárja, vagy hogy azokat csak az ég csillagai, a mező ékes virágai, a rengeteg erdő méla susogásai, s a viharok tomboló zaja észlelhesse, hanem elsiet a nagy rokonság áhitatos gyülekezetébe, hogy a hálaérzelem közimáját növelje, és a kölcsönös épülésből nagyobbodó buzgalom szárnyain méltóbb áldozat emelkedjék a mindenható Isten trónjához!... Azért az egyház által gondosan előirt istenitisztelet rendjét önmaga és mások lelki javára örömmel követi. — Az emberi tévely helyreigazitására és a megsértett Istennel való kibékülésre istenileg rendelt kegyszerekhez azon égies eszme vezeti, hogy boldogságának épületéhez mindannyiszor egy-egy követ tett le, és az innen fakadó lelki öröm helyébe nem tud a világ oly érzelmet kárpótlásul nyujtani, melyért a kegyszereket szégyenlené. — Igy élvén nem retteg a haláltól, melyet mások a boldogság örökös sirjaul kénytelenek képzelni, vagy tapasztalni. Rá nézve a halál vég és kezdet; — vége e földi szenvedéseknek, s kezdete a végnélküli létnek, melynek áldásaiért törekedett.

Im ezek a főeszmék, és érzelmek, miket a valláserkölcsös nevelés-oktatás az ifju lelkébe átültetni törekszik.

S most térjünk vissza ezen hosszasb, de időszerű, félbeszakitás után történeti elbeszélésünkhöz.

Az épen oly fárasztó, mint üdvös valláserkölcsös nevelés feladata sikerének föltételeit képző kellékek tehát Kalasanziban bőven meg voltak. — Ő a mondottak szerint, már, mint jeles tehetségű ifjú, hazájának, az őt mindenképen kitüntetni óhajtó Spanyolhonnak, több egyetemén sikerdúsan végzé be a bölcsészeti, jogi és istenészeti tanulmányokat. E mellett pedig, erkölcsi csinosbodását is mindig szemei előtt tartván, mint tiszta erények példánya, tükre álla a nevelés-tudományosság ügyét, melynek hivatott ápolói voltak, lelkismeretesen buzgó odaadással és valláses meggyőződéssel, kezelő pályatársai előtt. Igy álla ő, mint tanár tanitványai előtt is, kiket Istenbe vetett rendithetlen bizalommal Róma városának, Tiber folyamon túl levő, legelhagyottabb részében, a septini kapu közelében, sz. Dorottya temploma mellett, vala összegyüjtendő...

1597-ben Kalasanzi a szent ügyet bejelenti Colonna Ascanius bibornoknak, fiatalkori ismerősének, ettől pedig egyenest VIII. Kelemen pápához siet, s örömkönyek között mondja el vállalatát. A pápa, ki úgy is sokat forgatá fejében a szegény gyermekek tanitásának ügyét, ráadja áldását, ő angyali gyönyörrel távozik, kihirdetteti a vállalatot. Azonnal ülésekről, papir, könyv és tollról és a gyermekeknek osztandó jutalmakról, édesgető eszközökről és, a többi között, képecskékről gondoskodék. Majd Istenben vetett bizalommal megkezdi e szegény árva gyermekek összeszedését az útczákon és az ügyefogyottak házaiban ajándékokkal is, de kivált szeretetre méltó és tiszteletes ragaszkodást keltő személyiségével édesgetve őket... És ime mindjárt az első hétben több, mint száz, köztök számos elhagyatott szegény, gyermek nyert nála oktatást a vallás, olvasás, irás, számvetés és grammatikában... Kiemelendőnek véljük itt, hogy Kalasanzi gyakran igen ajánlá a számvetés tanitását, mint a melynek nagy jövője van. — Az első tanitványok sorában volt a később beneventi érsekké lett Oregio Ágoston is, kit — az egyház 1633-ban bibornoksüveggel tisztelt meg. — Ez volt kezdete a kegyes-tanitó-rendnek. —

A tudomány és az erény éltető forrása után epedőknek száma oly meglepően növekedett, hogy 1600-ban már a helyi-

séget is változtatnia kellett. — A városban vásárla tehát házat saját költségén, az ifjúság szaporodásához képest gyarapitandó a termeket, gyarapitandó a mesterek és tanárok számát is; mert az uj tanintézetben már nemcsak elemi tárgyak, de magasabb tudományok it tanitattak. A tanitói karnak közakarattal ő választatott fejévé.

Ekként a sok küzdelem, némely napszámosféle tanitótársak föl-fölzendülése, méltatlan támadások, rágalmak s üldözések után József alapitmányából congregatio lett, melyet ugyancsak VIII. Kelemen saját védnöksége alá vőn és protectort ada neki.

A fáradhatlan munkásság mellett, melyet József a gyermekek oktatásában tanusitott, a Magasságbeli kegyelmével, magát ez idétt is az erényekben, a tökéletesség utján is mindig edzette. Keble legdrágább kincsét, a tisztaság erényét megőrzendő, folyton szigoru bőjtöléssel sanyargatá testét... Semmisem diszit jobban az alázat és szeretetnél; ezek mintegy érdemcsillagai és rendszalagai Krisztus Urunk hű követőinek. — Azért, az alázatosság erényében magát gyakorlandó, az iskola-termeket s hálószobát kisöpré, a padokat leporolta, az ablakokat tisztogatta, sőt alsóbb-rendű tisztogatásokat is végezett. Tanitványai áhitatát előmozditandó, számukra oktató- s imakönyvet készitett, melyet szegény tanulóinak ingyen osztott ki, és szombatonkint nekik épületes szent beszédeket tartott. — Ezenkivül, a ker. szeretet müveit tovább teljesitendő, még tagja volt a „Sz. Háromság“ társulatának, melynek hivatása vala az utasok és idegenek fölsegitése, és a „Szűz-Mária“-egyletnek, melynek élén Baronius bibornok állott, s kinek a sz. férfiu jobbja vala.

Kalasanzi, ki, midőn a Tiberis az egész várost elönté, maga is erős testalkatú levén, igen sok ember életét mentette meg, és csolnakba ülvén, élelmet szállitott a benszorultaknak, vagy biztos helyre vitte őket, — 1600. év vége felé Medici Sándor bibornok által kerül. tanulmányi főnökké neveztetett ki. Mely kitüntetést azonban, valamint az e tájatt felajánlott püspökséget is, nehogy kezdett és a legszebb sikerrel folytatott vállalatában gátoltassék, nem fogadott el, teljes alázattal megköszönvén. — Az önzéstelen szeretet, a szerény bánásmód, az egyre növekvő eredmény és jó hir a tanonczokat egyre szaporitá.

És e növendékek, mint az áhitat s jámborság erényének tükrei tündököltek, mi az intézetnek, mint „ajtatos iskoláknak“ csakhamar messze földön nevet és dicsőséget szerzett. A dicséret és magasztalás hangja eljutott Kalasanzi hazájába, Spanyolországba is. Miért is III. Fülöp spanyol király saját országának s népének kivánván megnyerni a József működését követő áldást, őt szevillai kanonoksággal, majd püspökséggel kinálta meg. De József egyiket sem fogadta el, kedves intézetének kivánván mind végig osztatlanul élni...

A folytonos ima és ahitatos elmélkedés által t. i. Józsefünk azon megbecsülhetlen kegyre érdemesíttetett, mely őt a csillogó arany és ezüst, kitüntetések, méltóságok... iránt közönbössé tette; gyakran a gondolat, hogy az emberek menynyire becsülik mégis mindezeket, mennyire kapkodnak utánuk, kedélyes mosolyt játszott ajkaira; angyali lelkē, a hiuságok hiuságain fölül emelkedvén, csak az odafönvalókat kereste. Ő nem a világnak szük körére, ő magasabb, fönségesebb czélra érezte magát hivatva. Méltán lehet reá alkalmazni egy más szentnek jelmondatát: „A d a l t i o r a n a t u s s u m.“ Azon szép hazát kereste ő, melynek üdvderitő hajnala a sír éje után fog meghasadni. E hazának élt ő, s minden alkalom kedves volt előtte, mely e hazára emlékezteté....

Kalasanzi csakugyan mindent elkövetett iskolájának felvirágoztatására. A nevelés és tanitás alapos, tapintatos, atyai vezetésén kivül még arra is keritett időt, hogy a szegény gyermekeknek tollat csinált, és nemcsak ezek, hanem a városbeli szegények számára házról-házra koldult...

Ime, hogyan tetszik ki, mily kiváló fontossággal bir Jézus Krisztusnak a szeretetről szóló „In his duobus mandatis universa lex pendet atque prophetae“ (Mat. 22, 37—40) mondata. A s z e r e t e t a törvénynek rövid tartalma, minden parancsnak összege... Aki Istent mindenek fölött, felebarátját pedig úgy szereti, mint önmagát, — az örömest tesz meg mindent, mit Isten parancsol neki, az emberiség pedig méltányosan követelhet tőle. A szeretet ösztönzi erre, és még a legnehezebbet is megkönnyiti részére. Isten parancsainak teljesitésében boldogságát találja; a szeretet az élő törvény, mely szivébe vagyon

irva, s minden cselekedetét élteti. Megtesz mindent, mit Mózses és a próféták, Krisztus Urunk és az apostolok parancsolnak, sőt csak tanácsolnak...

A nélkülözés némely önhaszonleső és érdekhajhász tanároknak nem igen levén inyére, egyszer elakarták őt hagyni, mert már mindenből kifogytak vala, és Kalasanzi jótékonyságának sohasem volt elég osztanivalója. Ekkor ő perselyt függesztett a kapu elé, föléje irván: ‚Eleemosynae pro Scholis Piis.' És másnap sok apró pénzen kivül egy százaranyra szóló utalványt találtak benne. A tanitók ezóta több reményt helyeztek az Úrban. Számtalan ily csodaszerű jelenet van följegyezve a szent férfiu életéből. A ki mindig egyenlően hű maradt hozzá, az Casparus Dragonettus sziciliai pap vala, ki Rómában már 60. éven keresztül tanitotta vala fényes sikerrel a humaniorákat, és hallván József szent munkálkodását, elhagyva állását, bár már 100. esztendős volt, hozzá szegődött, és még két évtizedig mindig egyenlő ifju lelkesedéssel oktat vala...

A szent ügy ájtatos ker. családokban, és Krisztus Urunk helytartóiban, jelesül V. Pál, XV. Gergely, VIII. Orbán és VII. Sándor pápákban, pártfogókra találván, oly gyors léptekkel halada most előre, hogy, a növendékek száma 1605-ben már kilenczszázat tevén, ismét nagyobb épületről kelle gondoskodni.

József tehát sz. Pantaleon vértanu temploma átellenében Manini Octavius házába, melyet évenkint sajátjából 175 drb. aranyért bérelt ki, tette át a tanodát. Itt már 18. társsal valósitá meg, Isten iránti szeretetből, a malasztos munkálatot a nagyobb részt elhanyagolt és szegény gyermekeknek, a honnét a „Scholae Piae Pauperum" nevezet, — vallásos képzésében.

A buzgalommal fölkarolt nemes vállalat, az emberiség ideig és örökké tartó javára szolgáló sikerrel jutalmaztatván, hogy a virágzásnak indult tanintézet szilárdságot nyerjen, másrészt a tanárokban hiányt ne szenvedjen, 1614-ben, a sokoldalú hivatásának lelkismeretesen megfelelő, Kalasanzi kerülni akarván az alapitó dicsőségét, arra kéré V. Pál pápát, egyesitené társait a lukkai papok gyülekezetével (congregatio

clericorum Lucensium), mit ugyanazon évben meg is nyert. De a legjobb szándékból létrehozott egyesülés csak rövid ideig tartott. Mert a nevezett papok, más foglalkozásokhoz szokva, a testet-lelket igénybe vevő tanitói pályától minden áron menekülni vágytak.

A könyvek könyvében olvassuk:, Mondá egyvalaki Jézusnak: „Uram követlek téged, de engedd meg, hogy elébb bucsút vegyek otthonvalóimtól.“ Jézus Krisztus jól tudta, hogy nem akarja ezt egész komolysággal, és hogy otthonvalói ismét eltántoríthatnák, mondá neki. „Senki, a ki a kezét az ekére teszi s még hátra néz, nem alkalmas az Isten országára“.. Ki a földi munkához nem fog egész kedvvel, és elébb még soká körültekintget, az nem sokat fog végbevinni. Igy van ez az embernek minden dolgával. A ki még elébb sokat törődik Kalasanzi társulatában, a ki minden előnyt keres; az nem viszi annyira, hogy méltó legyen az alapitóra, ki oly kevésre becsülte a földi javakat. És ezzel azt akara, hogy utódai se kössék hozzá szivüket. Valaki Kalasanzi rögös, de üdvös munkakörébe csak önhaszonból lép be; ki nem becsüli ezt többre a világ kincseinél; ki az őn és mások tökélyesitéseért nem tud nélkülözni, a tanodai port, és szegénységet szenvedni: az ilyen nem illik a tanitók példaképe követői közé!..

Segitett a kevés nevelői hivatással birók által okozott e bajon a valódi érdemet igaz lélekkel méltányló, Józsefet két izben minden módon bibornoki méltósággal megtisztelni akaró, föndicsért pápa, ki 1617-ben kiadott rendeletével Kalasanzi társaságát Pálról nevezett önálló gyülekezetre (congregatio Paulina) emelte. —

Oh! mily lankadást nem ismerő lelkesültséggel sürgött-forgott Józsefünk a gyermekek között, azoknak mind anyagi mind szellemi szükségeiről atyailag gondoskodván. Szivének alázatosságában ingyen, minden dij nélkül. Nem kivánt pénzt, nem voltak dús reményei — vagy igen is voltak, és a legdusabbak; mert reménylé jutalmát — az örök életet... Az érdeket nem vadászó e példátlan önzetlenség teszi föl Kalasanzi fejére a hervadhatlan gyermekbarát-koszorut. — Oh! a szeretet minél nagyobb, annál önzéstelenebb, s minthogy ilyen, tűr, szenved, cselekszik, fölkarolja a legnyomorultabbat, kebeléhez

szoritja a legszegényebbet... Igy tőn a kegyesrend szent alapitója azokkal, kiktől a sors jobb kezét megvonni látszék; adott nekik tanszereket, ellátta alkalmas szállással, gazdagitá őket a tudomány és erény kincseivel.

Oh e sziv méltó volt a fényes koszorura! E sziv, mely annyi szent gyönyört élvezett az elhagyott kisdedek oktatásának sikerén, mily kinos és hosszu félreértésnek volt mégis többször martaléka! — Vagy azt hiszed: fájdalom nélkül születik a tenger fenekén a gyöngy, mialatt sima, ragyogó tükröt mutat a fölszin nyugodalma? Azt hiszed, hogy érzéketlen maradhat a sziv, midőn a szem letekint az őrvény sötét fenekére, mely időnkint elnyeléssel fenyegeti a roszak által roncsolt hajót? szenvtelen és fásult maradhatna a sziv, midőn a szem a hajón egy segélyre szoruló nemzedéket lát, s az elme tudja: hogy ez ivadék az ő gondjának fő tárgya?... Igen e nemes sziv, mely a szellemek aetherében szárnyalólag tündöklő Castornak mindig hű Polluxa vala, az érzelmi magasztaltság ez égi szülötte — e sziv, mint testi szerv, az ostromló hullámzásoktól sokat állott ki, s némiképen a nyugodtarczu küzdő óriásnak testileg — erőfogyasztója lett... Az iskolások szemlátomást szaporodtak. Számukat József ezerkétszázra gyarapodottnak látván, egy állandó tanodai helyiségről gondoskodék, 5000 db. aranyon szerezvén meg 1612. Tsentzi Viktoria főasszonyság azon, a szerzet vezérfőnökének (Praepositus Generalis) lakásul szolgáló, házat, mely egy oldalról sz. Pantaleon templomának tőszomszédságában vala.

Midőn az emberiség legszentebb ügyét szivén hordozó V. Pál pápa Kalasanzi társulatát, az eszme megtestesülésé után tizenhét évre, önálló gyülekezetté tette, az három egyszerű, a pápa által is vissza vonható, fogadalomra kötelezettséggel történt. És József, ki az egyházi tanács által jóváhagyandó szerzetesi élet-szabályok alkotására jogositatott, ugyancsak 1617. évi mart. 25. a szerzetes öltönyt fölvette Jusztinián bibornok kezéből, és elhagyva vezeték-nevét, magát az Isten anyjáról (a Matre Dei) nevezte. — Hasonlóképen tőnek társai is. — Most Kalasanzi minden spanyolországi dús örökségéről lemondott, pénzét, drágaságait szegények és foglyok közt osztotta föl, okleveleit az iskola hasznára forditotta, hogy, a mivel sokan

büszkélkednek, azzal az itjuságon segitsen... Továbbá a legszigorúbb életrendet szabta maga elé annyira, hogy a legnagyobb önmegtagadás mindennapi szokásává s e szokás úgy szólván másod természetévé, természeti igényévé lőn, melyet Isten iránti égő szeretete édessé, sőt kivánatossá tett. — Ámde a szigorú életmód által olykor mégis nagyon elgyöngült... Mintha látnók, hogy e soroknál némely olvasónk arcza elkomorul, és Kalasanzinak vétkül rója föl e tettet, hogy egészségét oly módon alá ásta, erejét fogyasztotta... Azonban ne hirtelenkedjünk az itélkedésben; mert hisz az élet és halálnak Ura az, a kiért és akinek ő magát föláldozta. Vagy, ha valakit e gondolat sem nyugtatna meg; úgy olvassa el, kérjük, az emberi sziv rejtélyeibe oly mélyen behatott szal. sz. Ferencz, Genf halhatatlan püspökének szavait: „In sanctis quaedem sunt miranda, sed non imitanda.“ Nem minden utánzandó a szentek életében; mert nem vagyunk mindnyáján hivatva a rendkivüliekre; hanem igen is utánozandó azon készség és lelki elszántság, mely hős tetteiket megszentesiti; azon hős tetteket, melyeket, a korukbeli nagyobb elmék s dicsőbb jellemek által is czélszerüknek tartott eszközökként, bámulatos önmegtagadással használtak föl, hogy csak lelkök üdvét biztosíthassák... Egyébiránt a szentek életének legfényesebb pontjait nem az önmegtagadást bizonyitó különféle és sokszor rendkivüli, bámulatot gerjesztő gyakorlódások teszik; hanem a szivalázatosság, béketürés, önfeláldozás magasztos szelleme, s a hiuság, élvezetvágy, kéjvadászat fékezésére és kiirtására irányzott igyekezet. — Szent Kalasanzira vonatkozólag sem lehet mást gondolni, mint azt, hogy maga a jó Isten tartotta fönn ez ember életét, mert oly keveset forditott magára, hogy az életének föntartására annyi emésztő gond és fáradság közepette, semmi módon sem lehetett elég...!

A pápa nevezett Jusztinian, mint a kegyesrendiek iskolájának protectora, által felszólitotta Józsefet, hogy congregatioja számára szabályzatot készitsen. Kalasanzi tehát, kit arra hivott Isten, hogy szerzetesrendnek legyen létesitőjévé, e magas hivatásra ez alkalommal is először önmagát készitette el. — Nárniába vonult, és negyvennapi böjtöléssel, elmélkedés és sanyargatással Isten kegyelmét kéré munkájára. Meglevén constitutióival,

azokat XV. Gergely pápa elé terjeszté, ki is 1621-ben megerősitette, és a congregatiót szabályzott papok czimű szerzetévé emelte „Ordo Clericorum regularium Scholarum Piarum“ név alatt.

„Filium, quem amat Pater castigat“ (Héb. lev. 12, 6). Kit az Ur szeret, megsanyargatja azt. Az Ur szeretete ily alakban is nyilatkozott József iránt.

Ő igen okszerü alkotmányt adott rendjének, a szokásos három ünnepélyes fogadalomhoz a növelés-oktatást, „perpetuam, constamtemque curam docendi bonas artes, non modo pauperes nobiles sed et divites,“ — mint főczélt csatolván. Azonban nem oly könnyű volt annak megállapitása. Ellenségei is voltak Kalasanzi szent szándékának; a tanárok egy része hivatás nélkül szükölködvén, föl-fölzendült igazgatója ellen; alávaló támadásokkal és üldözésekkel, melyek őt és kedves intézetét megsemmisitéssel fenyegeték, kelle a szent férfiunak küzdenie. De József, mint nevéhez illett, Istenbe vetvén bizalmát, mindig egyforma maradt, szeretetének forrása egyenlően csörgedez vala; imádság, könyek, önmegalázás, sanyargatás, a sérelmek legőszintébb megbocsátása, sőt jóval viszonzása, szóval igazi krisztusi szeretet vala egyedüli fegyvere elleneivel szemben. —

A fölszinre hozott vádak a, pápa által azok megvizsgálásával megbizott, bibornokok előtt alaptalanoknak bizonyultak be, és nem csak, hogy József intézetének bukását nem idézték elő, hanem ellenkezőleg a nyomozás oly dicsfényt szerzett szentünknek, hogy a pápa őt kitüntetésül bibornokságra, melyet József ezúttal is szerényen megköszönt, akarta emelni. Sőt épen a cselszövények kelték föl a külföld figyelmét is Kalasanzi egyénisége és intézménye iránt, minek eredménye az lőn, hogy az Isten szive szerinti férfiuról az ország határain messze tul is tudomást vőnek... 1622. évi april hó 25. ugyanezen pápa a sz. Pantaleonról nevezett egyházat a szerzetnek ajandékozá; april 28-án Józsefet a piaristarend vezérfőnökévé tevé; október hó 15-én pedig a szerzetet mindazon kiváltságokkal, szabadalmakkal és engedményekkel ruházta fel, melyekkel a kéregető rendek az ideig birtak.

Kalasanzi, kinek már személye s áldásos működése varázserővel birt, ezen közben és azontúl is mitsem mulasztott el, mi által akár a szerzetes társulat dicsőségét, akár az egyház és polgárzet igaz javát előmozdithatá: virágzott is ezen fölmérhetlen-hasznú rend és terjedett. Tekintélyes, sőt magas egyházi méltóságokat viselő egyének, megválván fényes állasaiktól, az alázatos József munkatársaivá szegődtek. — Ki az ifjúság növelés-oktatása érdekében a szerzet kitüntetésére, mint alapitó első lépett föl, az Tonti bibornok volt, ki a Quirinál melletti palotát megvásárolván, azt tanintézetté forditotta, s minden vagyonának örököseül, ez intézet föntartására, a kegyesrendet tette. — Miként hire és dicsősége, épen úgy nagyobbodott az új rendnek hatásköre is, valamint gyarapodott tagjainak száma. A városok küldöttei egyre látogaták a sz. alapitót, s vételykedve kérék őt tanodáik ellátására. Nárni városa volt első, mely ez esedező meghivást Józsefhez intézte. Majd azután csakhamar rábizta Jusztinián bibornok Mallinóban papnöveldejének vezetését is. Mark Antal bibornok vezette be e szerzetes rendet Szulmonába. Frascatti-, Calcare-, Fanó és Savonában is megnyiltak a kegyes-iskolák. Genua és Nápoly, szintén három társodát és ugyanannyi szentegyházat ajánlván föl, nagyon sürgették, venné át tanintézeteiket, s látná el azokot tanárokkal. Előbb megigérte szivesen, utóbb pedig, rendelkezhetvén már képzett egyénekkel, igéretét valósitotta is a mondott helyeken és Florenczben.

A pápai széken ekkor VIII. Orbán ült. Mint elődei, ő is meleg kegyelettel karolván föl az ügyet, Józsefet holtaiglan vezérfőnökké nevezte, ki, mint ilyen, a rendnek Rómában tartott általános gyülekezetében (capitulum generale) háromszor ú. m. 1627., 1637. és 1641-ben elnökölt.

Meg-meg a városok küldöttei esedeztek rendtagokért: Ancona, Palermo, Olmütz, Litomisl, Strasnicz, Nikolsburg. Elsőbb is Nikolsburg lőn szerencsés uj tanárokat nyerhetni, és pedig Dietrichstein herczeg, bibornok bőkezűségéből, ki, ott fényes tanintézetet épittetvén, mind ezt, mind a papnöveldét piaristákra bizta.

Ekkor válaszolta Kalasanzi a lipniczei és messinai megkereső hatóságnak, — mely helyeken 1634-ben csakugyan

átvette az iskolákat: — „Ha 10,000 rendtartással birnék, egy év alatt mind alkalmazhatnám.“ Épen nem mondott sokat: egész Olasz és Lengyelhon, Szardinia, Morva és Csehország, Pomeránia az uj rend alkalmazását kérve sürgeté; a pápa pedig minden más előtt Horvát- és Dalmáthonba kivánná azt beültetni. Lengyelországban első székhelyök Varsó lőn. — Édes hazánk is büszke arra, hogy e szerzetet még a sz. alapitónak életében kebelébe fogadhatta, már 1642-ben vivén azt be Podolinba, Szepesvármegyébe és tizennyolcz év mulva Privigyére, erre hét évvel Breznó-Bányára, 1685-ben pedig Pozsony-Szent-Györgyre.

Az üdvös intézmény gyors elterjedése és népszerűségének természetes okát annak belső szerkezetében találhatjuk. Kalasanzi nem a maga javára, nem a saját érdekében, hanem Isten dicsőségére, az emberiség iránt való szeretetből alapitá szerzetét. Ő mélyen érezte, hogy a nép zöme boldogtalan és kétségbeejtő helyzete nem csupán a kellő értelmi fejlődöttség, de az erkölcsi nevelés hiányából ered, azért elvül tüzte ki magának: a gyermeket istenesen nevelve oktatni. A nevelést az Úr félelmére kivánta alapitani, jól tudván, hogy a tudományok ugyan kimüvelik az ember értelmét, tágítják az ismeretek körét; de nem nemesitik a szivet, mely pedig bizonyos értelemben az ember erkölcsi életének tájékozó iránytűje. — Ily elvektől vezéreltetve, Kalasanzi nem elégedett meg azzal, hogy a tantervébe fölvett tárgyakban gyermekeit oktatta, — ő az oktatáson kivül beszédében szivnemesitőleg hatni is iparkodott tanonczaira, szoktatván és példával vezetvén őket az erényes életre, óván őket mindattól, a mi ártatlan lelküket megmételyeztetné. — Előadások végeztével ő és társai a gyermekek közé vegyültek s a távozókat a családi körbe haza kisérték... — Az Isten szeretete mellett a felebaráti szeretetre is oktatta, buzditotta őket, azon szeretetre, mely nem üres szavakban, de tettekben nyilvánul. S ebben is ő maga ment folyvást jó példával elő, mely után tanonczai méltók lőnek hozzá..

Valamint mindenkinek szellemi és erkölcsi fejlődése nem függ egyedül az ő közremunkálásától, hanem a környezettől is: úgy általán véve a kegyesrend is különféle korszakokban majd inkább, majd kevesebbé örvendetes alakot tüntet elénk...

Mi a Kalasanzi élte vége felé eső állapotát illeti, bármint szeretnők ez idétti fényoldalait kiemelni és a sz. szerzet emelkedését kitüntetni; őszintén meg kell vallanunk mégis, hogy örömeink teljesek nem lehetnek.

Vizsgálván azon korszakot, a sok örvendetes mellett, elég gyászos tüneményekre is akadunk. A buza mellett előtünik a konkoly is.....

Azon tapasztalat, hogy Kalasanzi és iskolái a rólok elterjedt jó véleményt mindenben igazolják, a mint egyrészt a jók szeretetét és támogatását eredményezték: úgy másrészről szaporiták a roszak számát is, kik gyülölet, és irigységből iránt ok, működésöket gáncsolni, ellensúlyozni, jó szándékukat kétségbe vonni és megtagadni iparkodtak... Sok küzdelmen, testi s lelki szenvedéseken kelle ez uton Józsefnek rendje és szeretett lelki gyermekei érdekében, átmennie; de a legkeserűbb pohár élete végső éveiben lőn osztályrésze. — A szerzet egyik kevély és nagyravágyó tagjának, Mariusnak, ugyanis sikerült ármányos gyanúsitásaival József tisztes hirnevét a felsőbb egyházi hatóság előtt csorbítani s behomályositani, sőt vakmerő rágalmaival azon hiedelmet kelteni, mintha József magas kora mellett meggyöngült elméje miatt gyarló s tehetetlenné vált volna a rend további kormányzására, — és ez úton helyette a főnöki székbe tolakodni. Ez ember a 86. éves szent aggastyánnal a legméltatlanabb módon bánt... Mélyen meginditók azen részletek, melyek, mint iránta tanusított tiszteletlenségének szomorú bizonyságai, Kalasanzi életirataiban följegyezve találhatók, oly események, melyek a jámbor öreg végnapjait valóban szigorú megpróbáltatásnak vetették alája... De épen ezek József fönséges önmegtagadását és türelmét annál nagyobb fényben tünteték föl; mert mély fájdalommal bár, de békével, zugólódás nélkül türte megláztatását; senki panaszt ajkairól nem hallott és a fölötte sajnálkozókat is megnyugtatta, bizván az Istenben, bizván az igazságos emberekben, kik előtt ügyét megfordulandónak hitte... Mint sz. férfiú tisztában látta maga előtt a jövendőt, s kik kétségbe esve pillantának feléje, mindannyit reménynyel vigasztalá meg. Jól tudta ugyanis, hogy előbb-utóbb diadalmaskodnia kell az igazságnak az irigységen. A rosz-akaratú rágalmak miatt aggódó

társaknak mondogatá: „Haec spargunt nonnulli, qui destructionem Religionis (a kegyesrendnek) cupiunt. Certum enim est, nos habere magnos, potentesque inimicos. Sed non abiciamus spem. Religio suo loco stare debebit.“ S nem is csalódott. — Az ártatlanul szenvedő védelmére maga az Ég kelt, mely a nemtelen bántalmazót csakhamar példásan lakoltatta. Az azután következő hasonló-érzületű rendfőnökre szintén Isten keze súlyosodott; de, ez halála előtt az Éggel és Józseffel kibékülve, megtérten vált meg a földtől.

E két méltatlan rendfőnök alatt a zsengéjében megfogamzott szerzet már-már bomladozásnak kezdett indulni, de József, a nehéz napokban is nagynak mutatta magát. A szeretet nem engedte, hogy csüggedjen s a nemes önzetlen lelkesedés adván varázst szavainak, — összeszedi vala végső erejét, és annak főntartására minden lehetőt megtőn. — Egyébiránt megjövendölte az általa alapitott kegyes-tanitó-rendnek halála után viszontagságait és hogy az ujból fel fog emelkedni.

„Oh quot laboribus, cladibus et diris aerumnis exagitabitur! diu libra discutietur et haerebit in puncto, sed cessabunt adversa, et beatissima Virgo proteget religionem et augescet.“...

A törzs-collegium, honnét az egész rend leszármazott, sz. Pantaleonról czimzett anyatársoda levén, ebben székelő főnök volt az összes szerzettest főpapja (Praepositus generalis), az onnét kitelepült rendtartományok pedig képezék a törzs főágait melyekből, mint újabb oldalhajtások s lombokként a provinciák többi collegiumai kieredtek... És a tizennyolczadik század derekán már tizenhat tartományra ágazott el a kegyesrend, ú. m.: római, liguriai, toskániai, nápolyi, csehmorva, szicziliai, szardiniai, lengyel, magyar aragoniai, lithvániai, cathaloniai, osztrák, két kasztiliai, apuliai, és rajnasváb tartományokra, *) melyek összesen kétszáznyolcz collegiumot vagy residentiát számláltak.

*) Bizonyitja ezt egy kezünknél levő s a kegyesrendre vonatkozó kimutatás, mely „Provinciae Schol. Piar. (seu catalogus exhibens seriem provinciarum et domorum Scholarum Piarum)“ czimen Magyarországban látott napvilágot, a mult század második felében, Kalocsán a szerzet

Mit ha figyelembe veszünk, a sz. aggastyán jós-szavainak megvalósulta önként áll szemeink elé.

Azon közben beköszöntött az 1648. esztendő, és József előre megmondá, a hó-, nap- és órát is pontosan megjelölvén, hogy ez földi életének utolsó éve. Bár 92. év sulyát viselé már vállain, még most sem szűnt meg, a kisdedek oktatá-

---

ottani nyomdájában. — Igaz, hogy nem a jelen állapotokat adja, mindamellett hiszszük, miszerint úgy is nyújtunk vele érdekest az érdeklődőknek. — Legkevesebbé közelitik meg a mai állapotokat a kimutatásnak Orosz- és Olaszországról szóló adatai, a menyiben ott a zsarnokság, illetőleg a forradalmi kormány a piarista-társházak öt hatodát azóta elsőpörte. Mi azonban az eltőrőlteket is az előttünk levő nyomtatvány szerint fölvettük, hogy a kegyesrendiek azonkori működéséről lehetőleg teljes képet adjunk.

Lássuk immár, latin eredetiben, ezen kimutatást.

I. A RÓMAI PROVINCZIA (Provincia Romana) és társházai: 1. Domus Professa S. Pantaleonis in Urbe, sc. Romae — 2. Probationis S. Lautii in Urbe. — 3. Tusculana in Latio. — 4. Narnensis in Umbria. — 5. Collegium Nazarenum in Urbe. — 6. Nursina in Umbria. — 7. Anconitana Probationis in Piceno. — 8. Polustriculis in Latio. — 9. Civiplebensis in Umbria. — 10. Urbinatensis, cui addictum est Collegium Nobilium in Piceno. — 11. Castri Novi Farfensis in Sabinis. — 12. Collegium Apostolicum S. Michaelis ad Ripam in Urbe. — 13. Collegium Nobilium Justinopolitanum in Istria. — 14. Reatina in Umbria. — 15. Albanensis, cui perpetuo addictum Seminarium Episcopale, et Collegium in Latio. — 16. Collegium Ecclesiasticum in Urbe. — 17. Alatrina, cui addictum Collegium in Hernicis. — 18. Seminarium, et Collegium Senogalliense in Piceno. — 19. Collegium Calasanctium in Urbe pro publicis Scholis et Convictu Civium. — 20. Seminarium et Collegium Signinum in Volscis. — 21. Ragusana in Illyrico.

II. A LIGURIAI PROVINCZIA (Provincia Liguriae et Insubriae) társházaival: 1. Domus Carcarensis in Liguria. — 2. Collegium Savonense in Liguria. — 3. Genuensis Professa. — 4. Paveranensis Probationis in Liguria. — 5. Uneliensis in Liguria. — 6. Albingaunensis, cui addictum Hospitium Toiranensa in Liguria. — 7. Collegium Vicqveriense in Insubria, cui addictum Hospitium Zavatteralense. — 8. Clavarensis in Liguria. — 9. Mediolanensis in Insubria. — 10. Finarensis in Liguria.

III. A NÁPOLYI PROVINCZIA (Provincia Neapolitana) és társházai: 1. Domus Professa S. Mariae ad Praesepe Neapoli. — 2. Nativitatis P. M. V. Neapoli. — 3. Pausylipensis Probationis Neapoli. — 4. Theatina in Aprutio Citeriori. — 5. Nucerina Paganorum in Principatu Citer. — 6. Cajetana in Campania. — 7. Anxanensis in Aprutio Citer. — 8. Piscinensis apud Marsos. — 9. Massanensis apud Marsos. — 10. Scannensis in Aprutio Citer.

sával foglalkodni. Szüntelen szemei előtt lebegett isteni Üdvözítőnk azon elragadó tette, midőn a kisdedeket ölelő karjaiba fogadta; és nem volt más ohajtása, mint, hogy a szeretet a gyermekek iránt növekedjék mind a maga, mind társai szivében. Számtalanszor intette ezeket, hogy *atyákként* jelenjenek meg a gyermekek között, fáradságukért nem e földön,

---

IV. AZ ETRURIA PROVINCZIA (Provincia Etroriae) társházaival: 1. Domus Professa S. J. Evangelistae Florentiae. — 2. Probationis S. M. de Suffragio Florentiae. — 3. Fananensis in Ditione Mutinensi. — 4. Plebis ad Centum in Aemilia in Legatione Ferrariensi. — 5. Castilionensis in Etruria. — 6. Mutilianensis in Romandiola. — 7. Cortonensis in Etruria. — 8. Volaterrana, cui adiunctum Collegium in Etruria. — 9. Corrigiensis in Longobardia in Ditione Mutinensi. — 10. Luginensis in Aemilia in Legatione Ferrariensi. — 11. Mirandulana in Longobardia in Ditione Mutinensi. — 12. Collegium Nobilium Ptolomaeum Senis in Etruria. — 13. Hospitium Mutinense in Longobardia.

V. A CSEHMORVA PROVINCZIA (Provincia Bohemiae) és társházai: 1. Academia C. Regia Theresiana Viennae. — 2. Domus Nicolspurgensis Dietrichsteiniana, cui perpetuo addictum est Seminarium Lauretanum in Moravia. — 3. Straznicensis Magniana in Moravia. — 4. Lipnicensis Probationis Dietrichsteiniana in Moravia. — 5. Litomisliensis Pernsteiniana in Bohemia. — 6. Slanensis Martinicziana in Bohemia. — 7. Slacoverdensis Saxo-Lővenburgica in Bohemia. — 8. Cremsiriensis Lichtensteiniana, cui perpetuo addictum est Seminarium A. Episcopale in Moravia. — 9. Boleslaviensis in Bohemia. — 10. Vetero-Aqvensis Lichtensteiniana in Moravia. — 11. Freibergensis Lichtensteiniana in Moravia. — 12. Beneschoviensis Wrthyana in Bohemia. — 13. Richnoviensis Kolowrathiana in Bohemia. — 14. Albo-Aquensis Lichtensteiniana, cui addictum Seminarium Wratislaviense in Silesia. — 15. Freidenthalensis Neuburgiana in Moravia. — 16. Pragensis in Bohemia. — 17. Budvicensis Magistratus Loci in Bohemia. — 18. Heidensis Kinskiana in Bohemia. — 19. Moravo-Triboviensis Zechiana in Moravia. — 20. Pontensis Magistratus Loci in Bohemia. — 21. Tupaviensis Clementina in Bohemia. — 22. Caadanensis in Bohemia. — 23. Auspiciensis Magistratus Loci in Moravia. — 24. Brundusiensis Budinskiana in Bohemia. — 25. Gajensis Philippina in Moravia. — 26 Beraunensis Rudolphiana in Bohemia.

VI. A SZICZILIAI PROVINCZIA (Provincia Siciliae) társházaival: 1. Domus Probationis Panormitana, cui adiectum Collegium Nobilium. — 2. Messanensis, cui additum Collegium A. Episcopale. — 3. S. Mauri. — 4. Leonfortensis. — 5. Palmensis, cui coniunctum Collegium Dioecesis Agrigentinae. — 6. Adernoniensis. — 7. Agrigentina.

VII. A SZARDINAI PROVINCZIA (Provincia Sardiniae) és társházai: 1. Domus Professa S. Joseph Calari. — 2. Probationis S. Fran-

hanem a mennyben várván jutalmat. Figyelmeztette őket, hogy a jó tettnek tudata sokkal többet ér, mint a világ minden kincse. — A milyen a tanár, olyan a tanítvány — szokta volt mondani, azért kérte, buzdította társait, hogy nemes hivatásukhoz hüven lelkismeretes gondot fordítsanak azok nevelésére, kiknek földi s örök üdve kezökbe van letéve, és azt

---

cisci de Paula Calari. — 3. Isiliensis. — 4. Templensis. — 5. Oristaniensis. — 6. Sacerensis.

VIII. A LENGYEL PROVINCZIA (Provincia Poloniae) társházaival: 1. Domus Varsaviensis Regia Vladislai IV. — 2. Ressoviensis Lubomirsciana in min. Polon. — 3. Chelmensis Svirsciana in Russia. — 4. Loviciensis Szamoviana in Maiori Polonia. — 5. Petricoviensis Goritzthiana in Maiori Polonia. — 6. Cracoviensis in Maiori Polonia. — 7. Gorensis Wirzboviana in Mazovia. — 8. Radoniensis Wosowiciana in M. Polonia. — 9. Varenzensis Mateczyniana in Russia. — 10. Vielunensis Karsniczcana in M. Polonia. — 11. Lucoviensis Jesiersciana, et totius Nobilitatis Lucoviensis cum Seminario Szaniaviano in M. Polonia. — 12. Stutinensis Szczukoviana in Mazovia. — 13. Mederecensis Lubomirsciana in Volhynia. — 14. Zloczoviensis Sobesciana Principis Regii in Russia. — 15. Collegium Nobilium Varsaviense. — 16. Rydzinensis Principis Sulhowicii in M. Polonia. — 17. Leopoliensis Caesarea in Russia. — 18. Radziciovensis in Cujavia. — 19. Sandecensis in M. Polonia. — 20. Opoliensis in M. Polonia. — 21. Dachocinensis in Podlachia. — 22. Lomiensis in Mazovia. — 23. Ravensis in in M. Polonia.

IX. A MAGYAR PROVINCZIA (Provincia Hungariae) és társházai: 1. Domus Podolinensis Principis Lubomiersci in Scepusio Dioec. eiusdem nominis. Fundata adhuc 1642, avulsa a Polonica, et Hungaricae Provinciae volente Josepho II. incorporata 1782. — 2. Prividiensis Pálfiana in Comitatu Nitriensi Dioec. Neozoliens. — 3. Breznyo-Banyensis Caesáreo-Regia Leopoldi I. in C. Zolien. D. Neosolien. — 4. S. Georgiensis A. Episcopalis Szeleptsényiana in C. Poson. A. D. Strigon. — 5. Nitriensis Episcopalis Matyasovszkiana in C. et D. nominis eiusdem. — 6. Veszprimiensis Episcopalis Volkraiana in C. et D. eiusdem nominis. — 7. Vaciensis Episcopalis Kolonitsiana in C. Pest. Dioec. Vaciens. — 8. Kecskemetiensis Kohariana in C. Pest. D. Vaciens. — 9. Carponensis Episcopalis Olasziana in C. Zolien. D. Neozolien. — 10. Karoliensis Karoliana in C. et D. Szathmár. — 11. Pestiensis Magistratus Loei in C. eiusdem Nominis A. D. Strigon. — 12. Bistriciensis Steinvilliana in Transilvania D. Albens. — 13. Debrecinensis Episcopalis Bakoiana in C. Bihar. D. M. Varadin. — 14. Szegediensis Magistratus Loci in C. Csongrad. D. Csanad. — 15. Sátor-Alja Ujheliensis Pikotsiana in C. Zemplin. D. Cassovien. Tokaino translata 1788. — 16. Rosenbergensis Lövenburgica in C. Liptov. D. Scepusien. 17. Crajovensis in Valachia C. Regia Caroli VI. fundata 1734.,

egykor tőlök fogja Isten számon kérni.. De azért ne vélje valaki, mintha Kalasanzi a gyermekek körül a laza bánásnak volt volna barátja; sőt atyáskodó szeretettel párosult szigor jellemezte iskolai fegyelmét, a mint azt a Constitutio következő szavai és igazolják: „Benignitatem cum severitate miscere, ut amor non sit emolliens, rigor non sit exasperans“ ... Mily

---

occupata a Turcis Valachia, 1739. deserta. — 18. Szigethiensis in Marmatia C. Regia Carol. VI. in D. Szathmár. — 19. Ovariensis Zidanitsiana in C. Moson. D. Jaurin. — 20. Cibiniensis Dessevffiana in C. Saros. D. Cassov. 21. Mediensis alias Megyessiensis in Transilvania D. Alben. coniuncta cum Bistriciensi Domo 1789. — 22. Temesvariensis Bibitsiana in C. Temes. D. Csanád. Ex S. Anna in C. Arad. D. Csanád. 23. Szemtziensis Eszterhaziana in C. Poson. A. D. Strigon, cui addictus fuit Alumnatus Regius. — 24. Tatensis, Eszterhaziana in C. Comarom. Dioecesi. Jaurinensi. — 25. Colocensis A. Episcopalis Batthyaniana in C Pest. A. D. Colocensi. — 26. Kanisiensis Palatini Regni Ludovici Batthyáni in C. Szalad. D. Veszprim. 27. Vaciensis Theresiana C. Regia Mariae Theresiae in C. Pest. D. Vacien, cui adiunctus fuit Convictus Nobilium, 28. Tallosiensis Eszterhaziana in C. Poson. A. D. Strigon, cui addictum fuit Orphanotrophium. — 29. Collegium Regium Claudiopolitanum in Transilvania D. Alben. cum adnexo Convictu Nobilium, et Seminario. — 30. Trenchiniensis Probationis C. Regia M. Theresiae in C. eiusdem nominis D. Nitriens. — 31. Schemniciensis C. Regia M. Theresiae in C. Hont. A. D. Strigon. — 32. Ginsiensis C. Regia M. Theresiae in C. Castriferrei, D. Sabariens.

X. AZ ARAGONIAI PROVINCZIA (Provincia Aragoniae (társházaival: 1. Domus Petraltensis Probationis in Aragonia. — 2. Albarracinensis in Aragonia. — 3. Barbastrensis in Aragonia. — 4. Darocensis in Aragonia. — 5. Ergavicensis in Aragonia. — 6. Caesar-Augustana in Aragonia. — 7. Jaccensis in Aregonia. — 8. Valentina, cui addictum Collegium Andresianum in Regno Valentiae. — 9. Tamaritensis in Aragonia. — 10. Benavarrensis in Aragonia. — 11. Sossensis in Aragonia.

XI. A LITHVÁN PROVINCZIA (Provincia Lithvana) és társházai: 1. Domus Dombrovicensis Dolsciana in Palatinatu Brestensi. — 2. Neodolscensis Probationis Dolsciana in Palatinatu Brestensi. — 3. Stutinensis Jozofoviciana in Pal. Vilnen. — 4. Vilnensis Sapiehana in Pal. Vilnen. — 5. Ponevesensis Biallozoroviana, et Dombisciana in Pal. Trocens. — 6. Lidensis Scipionum in Pal. Vilnen. — 7. Valerianoviensis Zabarum in Pal. Plocens. — 8. Rossienensis in Ducatu Samogitiensi. — 9. Vilcomiriensis Zabarum in Pal. Plocens. — 10. Vitebscensis in Pal. Vitebscens. — 11. Snipiscensis in Suburbio Vilnens. — 12. Hospitium Zelvense Sapiehanum in Pal. Novogrod.

megható lehetett látni a szent agyastyánt, midőn a sz. áldozáshoz vezetendő kedves gyermekei közé térdelve, összekulcsolt kezekkel és könyes szemekkel buzdította őket, hogy töredelmes bűnbánat által jól elkészülve járuljanak a nagy szentséghez.

Megemlítendőnek tartjuk itt is, hogy Kalasanzi József kiváló tisztelettel viselkedett a boldogs. Szűz iránt, ki által több kegyelemben is részesült. Innét lőn, hogy a már érintettek szerint, mint szerzetes, szerényen s egyszerűen csak „Josephus a Matre Dei“ nevezetet használt. —

XII. A KATHALONIAI PROVINCZIA (Provincia Cathalauniae) társházaival: 1. Domus Modilianensis Probationis. — 2. Olianensis. — 3. Balagariensis. — 4. Podiceretanensis. — 5. Aqualatensis. — 6. Mataronensis. — 7. Celsonensis.

XIII. AZ OSZTRÁK PROVINCZIA (Provincia Austriae) és társházai: 1. Collegium Josephinum Viennae. — 2. Hornanum in Austria. — 3. Domus Gleisdorfensis in Styria. — 4. Convictus Nobilium Lövenburgicus Viennae. — 5. Domus Ginsburgensis in Burgovia. — 6. Cremsensis in Austria. — 7. Freystadiensis in Austria. — 8. Goritiensis. — 9. Convictus C. Regius, et Gymnasium Academicum Viennae. — 10. Academ. C. Regia Militaris Theresiana Neostadii.

XIV. A KÉT KASZTILILAI PROVINCZIA (Provincia utenisque Castellae) társházaival: 1. Domus Probationis Matritensis in Castella nova. — 2. Almodovarensis in Castella nova. — 3. Xetafensis in Castella nova. — 4. Villa Carradiensis in Castella veteri. — 5. Calasanctia Matritensis in Castella nova. — 6. Nazarena Archidonensis in Super. Baetica.

XV. AZ APULIAI PROVINCZIA (Provincia Apuliae) és társházai; 1. Domus Campiensis Probationis in Prov. Hydruntina. — 2. Turiensis in Prov. Bariensi. — 3. Brundusina in Prov. Hydruntina. — 4. Francavillensis in Prov. Hydruntina. — 5. Manduriensis in Prov. Hydruntina. — 6. Melphitana in Provincia Basilicatae. — 7. Beneventana in Principatu Ultra. — 8. Tricasina in Prov. Hydruntina. — 9. Sipontina, cui perpetuo addictnm Seminarium A. Episcop. in Prov. Capitanatae. — 10. Collegium Regale Neapoli.

XVI. A RAJNA-SVÁB PROVINCZIA (Provincia Rhenano-suevica) társházaival: 1. Collegium Rastadiense Marchio-Badense. — 2. Campidonense cum Convictu Nobilium in Suevia. — 3. Doneschingense Fürstenbergianum in Suevia. — 4. Kirchbergense Marchio-Badense in Tractu Hunnorum. — 5. Kirnense Salm Kyrburgicum in Tractu Hunnorum. — 6. Vallersteinense Öttingen-Vallersteinianum in Suevia. — 7. Electorale A. Episcop. cum Convictu Nobilium ad S. Lambertum Treviris. — 8. Brigense Status Provinciae, in Helvetiae Provincia Vallis.

1648. évi julius hó végén történt, hogy templom-látogatás alkalmával esett lábserülés az erőben fogyatkozott aggastanyánt ágyba vitte. Betegségében is többször magához hivá fiait, Isten és felebaráti szeretetre intvén őket, kik nem csupán tanárok, de papok is voltak, tehát magasabb életmódra hivatottak. „Testvéreim — integette őket — legyetek ovatosak; használjátok jól az időt, mert rosz napokat élünk. Rajta legyetek, hogy megértsétek az Úr akaratát; iparkodjatok, hogy ne csak a tudományban, de a lélekben is művelődjetek. A mint nincs physikai élet születés nélkül: úgy nincs szellemi élet a test halála nélkül, vagyis: mig a régi embert le nem vetkőzzük az ő rosz szokásaival, hibáival, — addig erényes életre nem is gondolhatunk. A ki az Úrnak akar szolgálni, az kell, hogy tudjon uralkodni szenvedélyei fölött.." Baja folytonos növekedése mellett is ajtatosságának és a sz. ügyek iránt buzgalmának elragadó példáit tanusítá, a mennyei eledelt megható áhitattal élvezvén s a szende türelemnek magasztos jelét adván, minek számos előkelő látogatói valának tanúi. —

Végszavai között is a 92. éves gyermekbarátnak, kinek 1648 évi aug. 24-én reggeli 5. órája vala az utolsó, kenetteljes intelmek voltak, melyekkel övéit minden kötelmek pontos teljesítésére, de különösen a szegény gyermekek fáradhatlan és szorgalmas oktatására buzdította. Azután fiai imádsága és könyei közt, a „Jézus" szónak háromszori tiszta, szelid kiejtésével, csöndesen örökre elszenderülvén, lelke égbe szállt. — Ő az Üdvözítőt sokszor befogadta ama szavai szerint: „Qui susceperit unun parvulum talem in nomine meo, me suscipit" (Máté 18, 5.) Az Üdvözítő is befogadta őt mennyei dicsőségébe... Ilyen volt élete és halála az elévülhetlen érdemű ferfiunak, kinek szellemöröksége vajha mentül többek lelkét hassa át e buzgalomvesztett, áldástalan korban!...

Hamvai sz. Pantaleon templomában tétették örök nyugalomra. — Kalasanzi fölött gyászbeszédelet többen tartottak és erényeinek oly magasztalását nyilvániták, hogy az egyház dicsőültjei közé soroltatása mind élénkebb ohajtássá növekedett a jótékony munkásságát vagy hálával emlegető nép között, mely érzelem holta után és temetése alkalmával s azontul is szokatlan mérvben jelentkezett.

Életében Kalasanzi a tavasz szerény ibolyához hasonlitott, elhunyta után azonban e szerény ibolya csakhamar szétárasztá mennyei illatát. Vivit post funera virtus. Már földi életett csodákkal tünteté ki a jó Isten; sirjánál pedig azok száma nőttön nőtt. A sok és hiteles, jobbára szemtanuk által esküvel is megerősitett, e csodák által ápolt köztisztelet rendkivüli fokozódása következtében történt, hogy komoly vizsgálat nyomán az annyit tett és alkotott Józsefet, ki ekkor állott a gondolkodó előtt az önmegtagadás és lángoló szeretet teljes nagyságában, a jellemfönség kiváló ragyogásában, egy szellemi és erkölcsi óriásként, ki iránt erényt tisztelő hódolattal nemzetek telének el, — 1748-ban, tehát száz év mulva, XIV. Benedek pápa a boldogok, 1767-ben pedig XIII. Kelemen a szentek sorábá igtatta. Ekkor tetemei a fő-oltár alatt, megaranyozott bronzzal bevont, uj koporsóban helyeztetvén el, szive, mely egyedül Isten és az emberiség javáért lángolt, és nyelve, melylyel annyi szegény és elhagyatottnak osztá az Úr igéjét, teljesen ép- és sértetlennek találtatott. Mik ma is, mint az isteni kegyelem élő, sőt beszélő jelei, szent ereklyékként tiszteltetnek.

Kal. József külső alakja, a római sz. Pantaleonról czimzett társházban őrzött s az azután készített, a budapesti kollegiumban levő — a szentet állva ábrázoló egykorú képek után itélve, — a középtermetűnél jóval magasabb, és inkább szikár, mint vaskos vala; sürű szemöldök — és pillától árnyalt szemei szelídséggel párosult szilárd jellemről tanúskodnak; nemes hajlásu szabályos orra — a szép arcznak férfias méltóságot kölcsönöz . . .

Kalasanzi rajzoltatik egyszerű papi öltözetben szeretetteljes arczczal, feszület mellett állva, baljában szerzete szabálykönyvével, jobbjával pedig, foganatosítva az Üdvözitőnek szavait: „Engedjétek hozzám jönni a kisdedeket, mert ilyeneké a mennyország,“ — a gyermekeket az Úr félelmére tanítva és különösen a b. Szűz tiszteletére buzditva. —

Mit mondanánk azon utasról, ki látva az utmutató által czélja felé kijelölt irányt, mégis nem ezen, hanem más egészen ellenkező irányban intézné lépteit?... A szentek élet-

rajza nem más, mint a mennyországba vezető keskeny bár és meredek, de biztos és egyszenes utat jelző utmutató... Valaki irányát követi, boldog lesz, mert czéljához ér; a ki pedig nem, az boldogtalan lesz, mert, czéltalanul tévelyegvén az életnek sötét és csupán bolygó tűznek által megvilágitott sivatagjain, feneketlen posványba jutand, és a siron tul is, örök boldogtalanság örvényébe merülend... Választani kell! középut nincs.

Kövessük tehát a kijelölt irányt, kövessük a szentek s különösen kal. sz. József életét. Hogy pedig ez áldásdús sikerrel történhessék, oda kell törekednünk, hogy a szentnek szeretetére, pártfogására s az Úr Isten előtti közbenjárására érdemesüljünk; érdemesitni fogjuk pedig magunkat az által, ha őt szószólóul választva tisztelni s hathatós közbenjárásáért bizalommal kérni fogjuk... Innen van, hogy a szentek tisztelete az egyháztól mindig nagyon ajánltatott; innen van, hogy az ifjuság barátai is kal. sz. József tiszteletére számos kedvezmények által serkentettek.

Sz. Kalasanzi e tisztelete- s emlékének megülésére, különösen ugyan augusztushó 27-ére van kitűzve, de az más időszakban is intéztethetik.

A tulvilágról mennyei lant rezgései zendűlnek felénk; a hivatott költőnek szellemi újjai pengetik a hurokat, és ismételve sugják füleinkbe a már század előtt dallott jellemrajz hangjait, melyek látnoki sugallatát egy hosszú életpálya szentesité meg, és soha meg nem homályosított valósággá magasztosította azt, midőn így szólt:

„Ut gemma fulvo clarior Tu norma continentiae,
Vestita splendet aere; Tu Tutor aequitatis,
Sic ipsa virtus rarior Imago tu prudentiae
Est visa prominere. Et forma sanctitatis.

Quae vota corum Numine,
Josephe! nuncupasti,
Fultus superno lumine
Vivendo comprobasti.“

A szentirásban az ég csillagaihoz hasonlittatnak a szentek; valamint azok között legragyogóbb a hajnali csillag: úgy nekünk is a legszebbnek, legkedvesebbnek sz. Kalasanzi

tünik föl. – Rajta és élete minden tettében, mivel a hitbensőség, az önmegtagadás, élettisztaság, alázatosság erényei által szintúgy, mint Isten erejéből művelt csodáiban valóban megdicsőült, — meglepően tündöklik a Magasságbeli viszfénye; s kire különösen minden tanférfiu bizalomteljesen tekinthet föl szükségeiben s örömeiben.... Kalasanzi a világ hiúságán fölülemelkedő lélekkel még életében bebizonyitá, hogy csakugyan sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelemségek, sem hatalmasságok, sem magasság, sem mélység, sem akármely egyéb teremtmény nem szakithatá őt el az Isten és emberiség feláldozó szeretetétől, melyet az ifju nemzedék oktatásában oly nagyszerűen gyakorlott... A mit tehát sz. Pál apostol számtalan helyen mond a kereszténységhez, azt hangoztatja le Kalasanzink is a magas égből pályatársaink: „Kövessétek példámat, mint én Krisztus példáját követem.“

Szerencsében szeretni az Istent és embertársainkat igen könnyű és kényelmes dolog. Mikor minden virul és sikerül, mikor mindenütt gyönyör és élvezet kinálkozik, mikor gazdagság, hatalom, dicsőség jutalmazza minden vállalatunkat törekvésünket, alkotásunkat: akkor szeretni az Istent, ki minden lépten-nyomon boldogságot osztogat és felebarátinkat: nem érdem, nem erény. De, ha vészben forgunk, ha l gszentebb s üdvösebb szándékunk elleneivel kell közdenünk, akkor is szeretni az Istent és képmásait, az embereket, s megtenni mindent, mi erőnktől telik, hogy másoknak, különösen a kisdedeknek sorsát jobbra fordítsuk, hogy neveljük-oktassuk azokat; áldozni, szenvedni érettök: ehhez az erény hősiessége, a jellem magasztosultsága kivántatik. Ah s mily isteni élvezet tölti el a kebelt, ha a munka sikerült!

Ezt tanulja meg mindenki Kalasanzi példáján — az Isten és emberek iránti szeretetnek önfeláldozó, vészszel daczoló erélyét?

S ha így leszünk elhatározva, ha az ő szelleme szerint intézzük tetteinket és életünket, ha el vagyunk tökélve, hogy az ő emlékét, mint égszentelte kegykincset, kebleinkbe zárva folytassuk pályafutásunkat e földön, csak akkor leszünk méltók arra, hogy kegyeletünk adóját mi is letegyük a köztiszte-

let oltárán. — Oh fényben megdicsőült szelleme a lángkeblű emberbarátnak! szállj le közénk, s fogadd kegyesen a nevednek szentelt, őszinte megemlékezést, melylyel ime érdemeidnek áldozunk; fogadd az igaz, tiszta és hű kegyelet hervadhatatlan zálogát. —

IV.

A kegyesrend megtelepülése Nyitrán.

A nemes példa vonz. — A szerzetes tanárok iránti nagy rokonszenv. — A nyilvános nevelés s oktatás. — A kegyesrend mindinkább kedvelt- s ismeretessé válik Magyarországban, jelesül Nyitrán is. — A hozzá e helyütt melegen ragaszkodó hatóság és polgárok. — Nyitra és szép környéke. — Matyasovszky László. Eredete Neveltetése. Mint lelkész, kanonok majd szepesi prépost. Nyitra egyházmegye püspökévé létele. Végintézkedése. — A privigyei piarista-collegium néhány tagja megfordul Nyitrán. — Mindannyian nagy szivességet tapasztalnak a székeskáptalan, a megyei és városi elüljáróság részéről. — A közel és távol vidék pártfogoló főrangúi: Balassa Pál gróf vál. püspök és esztergomi kanonok, Dolny István v. püspök és esztergomi kanonok, Maholány János báró s hétszemélynök, Bottyán János, II. Rakóczy Ferencz dandárnoka, Lehoczky Márton kapitány stb.

Eszmeszövedékünk vezérszálán eljutottunk azon időszakhoz, midőn a nyitrai gymnasium keletkezőben vala. — Ama serkentő buzgalom, melyet főpapok, főurak és városok a tanintézetek alapitásában kifejtettek volt, e kies megye püspöki és szék-városát is utánzásra birta. — Oda irányult a lelkesek nemes törekvése, hogy itt, az ifjunemzedék czélszerű kimüveltetése végett, középtanoda létesitessék.

A köznevelés- s oktatás magasztos eszméje abban határozódik: hogy főelve legyen a jellemképzés, mely a fogékony ifju-kebleknél csak a tettetés nélküli alázatosság megszokása, serkentés, vetélykedés és a nemes elhatározásokra biró jó életpéldáknak hóditó ereje által érhet teljesen czélt... Ez okból magyar eleink is, tudvalevőleg, a nevelés-oktatást az egyháziakra, különösben a szerzetesekre bizták. És méltán. Mert világszerte nyilvánvaló volt: mennyit ér a fogadalmak

embereinek a világi és isteni tudományok gyüjtése- és értelmezésében buzgalmuk. Nem volt ismeretág, melynek szilárd bajnokaul nem volnának tekinthetők... Mi pedig a gyermekek oktatását, az ifjak nevelését s tanitását illeti: erre nézve képesebbeket azon időben lehetetlen vala találni. Nemcsak egy Pázmány- és Széchenyinek egyezett ebben nézetök... Maguk az elfogulatlanabb protestansok dicsérettel ismerék el a szerzeteseknek e téren méltánylandó érdemeit... Az őszinte igazságbuvárt, Angolhon diszét. Bacon Verulamius Ferenczet legyen elég a sok helyett ez alkalommal felhoznunk, ki egy helyütt igy szól: „Régi, a legjobb és legbölcsebb századokból átszármazott, panasz, hogy a polgárzatok a törvények körül sokat fáradoznak, a nevelés-oktatást pedig abban hagyják... Az ember-müvelés ezen legnemesb része a szerzetes testületekben van helyre állitva, melyeknek midőn a vallás s tudományok müvelésére és erény képzésre fordított törekvésüket tekintem, Agesilausnak Pharnabasusról nyilvánitott imez ohaja jő eszembe: „Ki midőn ilyen vagy, bár mienk volnál!“ — Mi a nevelés-tanitást illeti, menj a szerzetesek iskoláiba, mert nem jobb ezeknél, a mi divatba jött... S valóban az ő tanitásirányuk előkelőbb, mint az, melynek jellege a hasznosság-elv; pedig ennek üzése a mostani korban általános...

„Aurea nunc vere sunt secula, plurimus auro
Venit honos, auro conciliatur amor,
Auro sacra fides, auro venalia iura,
Aurum lex sequitur, mox sine lege pudor“...

Nem hagyhatjuk azonban érintetlenül, sőt némi büszkeséggel hangsulyozhatjuk, hogy, az áldásos munkásságával és a nevelés-tanitás terén gyakorlati hatásával magának elismerést kivivott, kegyesrend azon nevezetes körülmény által is kiválik, hogy az álladalomnak igen kevésbe kerül. — Isten jósága szentérzelmü és a szeretetben tevékeny a nemzet közboldogságát szivökön hordozó, sem a nagy munkától sem az anyagi áldozattól vissza nem rettent, férfiakat hivott föl, kik a nevezett egyszerü szerzetet, mely, részint iskolában az ifjuságot oktatva, és a szentegyházban az Isten igéjét hirdetve, részint Mars fiai között a hitéletet ápolva, és a születésöknél fogva szerencsétlen nyomorultakat lelkileg támogatva, részint

végre a tengeren túl menekültek közt a vallás boldogitó magvait hintegetve, — müködék, Magyar- s Erdélyországba is átültessék. —

Ez alapon, t. i. halhatatlan nevű egyházi és világi előkelők kiapadhatlan áldozatkészségéből, eshetett meg, hogy a két magyar hazában a piaristák társodái és gymnasiumai, ötöt kivéve, mind egyes jóltevőknek köszönik, Isten után, létrejöttöket.

Ilyen a nyitrai kegyesrendi társház és gymnasium is. —

A tizennyolczadik század feltünte vala Nyitra városát illetőleg jelentős, — Mert ennek szülötte a már közel két század folyamlásán át e szép vidék népessége szellemi müveltségének alapot nyujtó szerzetes telep és tanintézete. —

A legtöbb szülő sem gyermekei tanitására nem bir képességgel, sem azok érzelmeinek és akaratának nem tud kellő irányt adni: azért szükségessé lőn ezen foglalkozást neveléshez s tanitáshoz értő személyekre bizni, és oly intézeteket alapitani, melyekben minden képzékeny gyermek alkalmat nyer az őt megillető müveltség elsajatitására... Ez intézetek a nyilvános tanodák. — A tanoda tisztázta és terjesztette el a régi időktől fogva mindazt, mit egyes nagy szellemek az emberiség javáért időről-időre feltaláltak, vagy tökélyesitettek volt. A tanoda művelte és vitte előbbre a tudományt, hozta tiszta világosságra, mi még homályba vala burkolva. — Sehol nem érvényesithetők czélszerűbben a tanitás általános és különös elvei, mint nyilvános tanodákban, következésképen valamely nemzet általános mivelődését is azok által érhetni el legbiztosabban. Ez okból a tanodák szükségessége minden kérdesen kivül áll. Ki kétkedhetnék ugyanis azon, hogy az ifjuság képzése legnagyobb fontossággal bir a polgári társaságra? Habár vannak is egyesek, kik az ifjabb korban mulasztottakat kiváló tehetségeiknél és kedvező körülményeiknél fogva pótolhatják, mi több a gondosan nevelteket fölül is haladják; bár sokakra nézve sokkal képzőbb az élet mint az iskola: az ifjukor fejlesztésének elmulasztása általában véve mégis csak pótolhatlan szokott maradni.

S a mi egyes emberől igaz, az egy egész társaságra nézve is áll; mert kiki első tekintetre belátja a különbséget, mely

van az olyan állam között, melynek polgárai czélszerű testi, szellemi és erkölcsi nevelésben részesültek, s olyan között, mely ennek hiában szenved... Mig amaz egészében és részeiben ép, erős, erkölcsös és okos, bölcseség és szelidség által kormányozható: addig emezt gyöngeség, tudatlanság, romlottság bélyegzik, sőt bomlásának elemeit hordozza magában... A tiszta vallásossággal és erkölcsiséggel lépést tart az állam jólléte, nyugalma: mig a tudatlanság, vallástalanság és erkölcsi romlás a leghatalmasb birodalmakat is elpusztitja... „A polgárok összehangzó müvelése, szól egy lelkes paedagog, az észnek, jó erkölcsöknek, Isten iránti tiszteletnek uralma legjobb óvszer minden veszedelmes polgári nyugtalanságok ellen: ezek teszik az igazi rendőrséget“... A polgárok tudatlanságát és romlottságát mindenki fölhasználhatja még saját legszentebb érdekei ellen is, csak ügyes legyen azoknak elámitásában... A tudatlanság és erkölcstelenség vala előidőktől fogva oka, hogy a népek gyakran irtó háborut is viselének egymás ellen, és az emberi szabadság gyilkosaivá lőnek...

Nem nehéz ebből belátni, mily szerencsés és emelő gondolat az, hogy vallás-erkölcsös és tudományos iskolák megnyitásáról szorgoskodnak. Az isteni Gondviselés hatása különösen látszik azon nemzeten, melynek kebelében ily jótékony eszmével telt nagyra temett egyének tündöklenek... Áldás hamvaikra ezen, a nemzet és az emberiség védszenteiként működő, jeleseknek, kik, keresztény és hazafiúi buzgalmukban honosaik üdvét s a haza boldogságát vallásos neveltetés és alapos kiképzés által tudván csak elérhetőnek, a vastag tudatlanság fátyolát levonó és a szilajságot megszüntető, vagyis a hasznos tudományokra, a szép müvészetekre és szivnemesitő erényekre vezető, tanodákat alapiták, eredményeikben örök időkre tartandókat!...

Megizlelék azok kétségenkivül már eleve amaz előnyöket, melyek a való és komoly tudományokból az emberiségnek egész életére háromlanak; megismerkedének a dicsőség azon fényével, melyet a tudományok üdvös hatásukkal a közre is árasztani szoktak; élvezék már ama gyönyört, mely, az igazi jámborsággal frigyesült, tudást, a tudományok által kivivandó szerencse minden fokaira, kiséri.

Jól tudták azon nagykegyességű ősök, hogy nincs csak egy, az emberiség szent ügyének szolgálatára, alakult társaság is, — nem keletkezhetik akár a legcsekélyebb helység, akár város, mely jellemes és szivet-lelket melegitő s fölvilágositó ismeretek férfiaira ne szorulna, kik czéltudatosan törvényeket hoznak az embernek jobbá, erényesebbé, a földnek hasznosb, az égnek jogositottabb tagjává idomitására — szóval az igaz polgárisodás haladásának sikeresb előmozditására. —

Bizonyára ideje a jeleseket, kiknek fölélesztett szellemében lelhetjük csak valódi megujulásunkat, nemzeti megigazulásunkat, — minél többször emlegetnünk! Igazán méltók e nagyszivű elődök, nemzeti jellemünk valódi példányai, kikhez, ivadékról-ivadékra hagyományként átadandó, dicső tettek kapcsalódnak, arra, hogy érdemeik és neveik koszorúba füzessenek!...

E fölkentek tiszteletre méltó koszorujában, a nyitrai egyházmegye főpásztorainak, a Mossóczyak, Telegdyek, Forgáchok, Szelepcsényiek, Pálfyak stb., kiemelkedő alakjai között, csaknem az elsők sorában találkozunk Matyasovszky Lászlóval.

Ugyanis, az emberbaráti szép érzelmekkel telt vármegyei nemességnek és Nyitra város derék hatóságának megkeresésére, különösen pedig Balassa Pál *) gróf vál. püspök, esztergomi kanonok és érseki helynöknek, ki dicséretes erélylyel működik vala útegyengetőleg, — a helybeli székeskáptalan néhány jószivű tagjának és Maholány János báró, cs. kir. tanácsos s kir. személynöknek, hathatós közbenjárásukra, a nyitrai gymnasium első magját a magyar Sion e ritkatevékenységű püspöke adá, és igy Nyitra- és vidékének egy régen érzett szükségén segite. —

Mily gazdag hazánk regényes helyekben, köztudomásu dolog előttünk... A kárpátok hótakart bérczei és mélységes völgyei kristály-patakjaikkal, az Alföld beláthatlan rónái, s gyakran órákig terjedő mocsárjai sikongó szárcsáik s vadru-

*) Balassa Pál gr. Balassa Endrének Bakos Máriával nemzett gyermeke. Áldozárra levén elébb lelkészkedett, 1677-től esztergomi kanonok, majd szentgyörgyi prépost végre bosoni vál. püspök vala. Elhunyt 1705. szep. hó 5-én.

czáikkal, a Balaton tengerkék tükre a Muzsák által megszentelt hegyormoktól övedzve, a méltóságos Duna szőke habjaitól körülnyaldosott éden szigeteivel és a szilaj kedvében gyakran csapongó Tisza szeszélyes kanyarulataival s partjain a buzakalászok tengerével; mindenek fölött pedig a kis Erdély, hazánk eme gyöngye, vadregényes vidékeivel, természeti ritkaságai, ősjellegű népfajai s ezek változatos szokásaival: oly képeket tárnak szemeink elé, melyek lehetetlen, hogy magasztos érzelmekkel ne töltsék el keblünket; lehetetlen, hogy az aesthetikai kifejezések egész lépcsőzetét a kellemestől a fönségesig ne csalják ajkainkra, de egyszersmind, hogy hálaadó érzelmet ne inditsanak lelkünkben azok iránt, kik e tereket vitéz karjaik által megszerezni, államférfiui bölcseségök által megőrizni, és szépért, nemesért buzgó kebleikkel jelen müveltségi viszonyaink alapjait lerakni tudák... És mégis, hányszor fog el a külföldieskedés veszélyes nyavalyája, hányszor ragad ki a csalékony hirnév otthonunkból, hányszor bámuljuk, hányszor dicsőitjük föllengző szavakkal azt, mi hazánkban is megvan, bár fiainak közönye miatt elrejtve, el nem ismerve és csak is egyes idevetődött touristák által magasztalva! Tanuljuk ismerni s méltányolni előbb saját szépségeinket, böcsüljük meg és aknázzuk ki előbb saját tudományos és müvészeti kincseinket, és csak azután lépjük át az ország határait s bizonyára nem fogunk elhamarkodók lenni magasztalásainkban a külföld iránt, és a hazánkéitól eltérő intézményekhez, természeti sajátságokhoz s műkincsekhez is éberébb figyelet- s élesebb itélettel fordulandunk épen azért, mert van viszonyitási mérték kezeinkben...

Géza fejedelem utóda, a kereszténység által a vezéri székről királyi trónra emelt sz. István nyolczszáznegyven esztendeje, hogy e földről a boldogabb hazába költözött, de neve és története, mintegy szent hagyomány, szelleme és magas törekvései, mintegy családi örökség, még ma is közöttünk élnek, és át fognak szállani, hiszszük, utódainkra is... „Quidquid in illo amavimus, quidquid mirati sumus, manet, mansurumque est in animis hominum, in aeternitate temporum, fama rerum. Nam multos veterum, velut inglorios et ignobiles oblivio obruet, (S. Stephanus rex Hungariae) posteritati narratus et traditus super-

stes erit" (Tacit. Agric. 46.) — És már ezen fejedelmünk, ki azzal, hogy megkeresztelkedett és népeit is keresztségre vezérlé, nemcsak az emberiség üdvét intéző láthatlan hatalomnak engedett, hanem egyszersmind nagy államférfiu gyanánt tőn, — különös figyelmet és gondot fordita városunkra. Ő ugyanis, kiről idő és eredmény fényesen igazolta, hogy a legjelesb fejedelmek s legnagyobb országalkotók közé tartozik, kiket a világtörténete emlit, — azonkivül, hogy Nyitra vára és városáról édes hazánk egyik szebb és gazdagabb megyéjének nevet ada, a Zobor-hegyen, sz. Benedek kereszténységet terjesztő szerzeteseinek számára, jövedelmes apátságot is alapita. — Mit csodálni nem is igen lehet. Hisz Nyitra város és környéke négyfolyam öntözte s három bércz árnyékolta szép Magyarországnak kellemesebb és meglepőbb helyiségei közöl való, honnan a történeti nevezetességű Zobor hegynek, a magyar vezérek táborozása és megpihenésére szolgált, halmairól Nyitra kiterjedésére, roppant változatosságú dombos és sik tájaira, termékeny földeire, virányaira és ősrégi váraira el messze egész Pozsonyig fönséges és lélekemelő kilátás nyilik... Sőt általán kegyeletes-emlékűnek mondható e hely, mely ezeresztendős nemzeti létünknek egyik emlékoszlopa, nemzetünk rövid örömnapjainak, hosszu bánatéveinek hü részese, a kereszténységnek hazánkban egyik bölcsője, mely magaslatairól látta a szép haza gyönyörü téreire körültekinteni a honszerző ősöket, mely halmai között huzamosban üdvözölte nemcsak Istvánt a honalapitót, mely különösen pártfogóját tisztelte Kálmánban a bölcs törvényhozóban, és az igazságot hősiséggel párositni tudó Mátyásban, mely megvonulni, tanácskozni itt hallotta több más fejedelmét... Másrészt is Nyitra *) kedves vidékét, mely a lelkünkben élő szép eszméjét

*) Jónak látjuk jelezni főpontokban e város történetétét. Nyitraváros a, Magyarország éjszak-nyugati részében fekvő hasonnevű vármegye fővárosa Nyitra folyó mellett a keleti hosszúság 35° 44' 9'', az északi szélesség 48° 19' 10'' alatt. — Már a rómaiak idejében, mint a markomannok egyik fővárosa virágzott, és Nitravia, Nitra, Nitrava, Nitervo név alatt fordul elő az akkori följegyzésekben. Auguszta császár idejében szarmaták, később quadok és markomannak birtokába jutott, és mint váreröd elhiresült. Krisztus születése után 396-ban püspöki szék állittatott Nyitrán Fritigild kiralyné által és a marahan birodalom egyik előkelő városaul tekintetett. — Történeti multunkban a honfoglalás idejében

magas lángokra lobbanthatja, feltünően ékesiti még a magasabb hegyek alatti sík téren önállóan, helyzete és tekinteténél fogva, fejedelmileg, kiemelkedő sziklás várhegy. S közel ehhez Nyitra vize, ezüst szalagként, ezer tekervényben kigyózik az egész völgy hosszában, zúgva törik meg a kinyuló szikla tövében, és lassú kanyarodásokban vonul tova, csöndes folyásába rejtve a kártékony álnokságot, melylyel hó és záporok által felduzzadt hatalmas habjai s áradásai mezőt és virányt órányi messzeségre boritanak... De a termékenyitő Nilushoz hasonlólag, a hátramaradó iszapból új növényvilág származik, ezer meg ezer embert és állatot táplálva, ha t. i.

---

kezd szerepelni. Árpád vezér káptalant talált Nyitrán, és egy nagy országrészt tőle, mint fővárostól czimezve. Itt záratik el erkölcstelenségei miatt Vazul sz. István királyunk unokaöcscse, ugyanitt nyomorittatik meg. 1064-ben Nyitraváros at és a várat a hires Opos Péter vezénylete alá rendelt hadsereggel hősiesen védik a polgárok a trónvesztett Salamon ellen. 1095-ben a Folkmár kalandor által vezetett keresztes had rakonczátlankodása miatt Kálmán királyunk által itt szétveretik. — IV. Béla király a tatárjáráskor tanusított hűséges vitézségért kiváltságokat engedélyez neki, k i r á l y i v á r o s s á t e v é n. — 1273-ban Ottokár cseh király kegyetlenül feldulja. 1311-ben Csák Máté hosszabb ideig tartó ostrom után elfoglalja. - 1471-ben Kázmér lengyel király őrséget hagy itt, melyet Mátyás királyunk kiostromol. — 1527-ben Török Bálint, Zápolyának egyik vezére, ejti minden javadalmai és jogaival együtt, birtokba. — 1530-ban a törökök e város vidékét elpusztitják. — 1534—1557-ig a nyitrai püspöki széket, bitorló kényúrként elfoglalta Thurzó Ferencz gróf. 1606-tól kezdve nehéz idők sulya alatt nyögött a város és az egész megye. A város felváltv majd Bocskay, Bethlen, Tökölyi, Rákóczyak törökök, majd a császáriak hatalmába jutott; többször lepörzsöltetett, feldulatott, polgárai rabszijra füzettek, irtattak; harczban, pestisben kimultak; fegyverben állottak, folytonosan tartva a felvirradó naptól, mely új meg új inségett hozott... A tizenhetedik században a jezsuiták itt lakhazzal birnak. A 1620-ki beszterczebányai gyülés e püspökséget meghagyja. — 1621-ben, midőn Litassy János várkapitány azt Buquoi császári vezérnek, az ostromot sem várva be, átadja, II. Ferdinand királynak birtokába jut. — 1663-ban a törökök elfoglalják; de Souches császári vezér 1664. máj. 7-én tőlök vissza veszi. — 1665-ben Tökölyi keriti hatalmába Nyitrát, de csak rövid időre. A sok ostrom által a vár romba dül; gróf Paiffy Tamás püspök azt majdnem alapjaiból fölépiti, s eröddé alakitja ismét, 1670—1679-ig. — 1704-ben aug. 24-én a császáriak a szövetséges magyar seregeknek kénytelenek átengedni. — 1708-ban aug. 25-én várát Révay Gáspár, II. Rákóczy Ferencz vezére, Pálffy Jánosnak átadja. —

a vizár nem azon évszakban ömlik szét, midőn a serény földmüves fáradságának jutalmát várja...

A szülék gyermekeik, erkölcsiségére folyton hathatnak ugyan, és tartoznak is hatni; de tanitásúkat nem tudják vezetni, és pedig részint azért, mert képességgel nem birnak rá, vagy, ha birnak, nincs idejök, részint, ha talán fogadott tanerők által honn akarnák taníttatni gyermekeiket, nincs rá költségök. Igy állván a dolog, a szülékre nézve jótétemény, az államra és egyházra nézve pedig jog és kötelesség oly nyilvános helyek és nevelők kijelölése, hol és kik által az ifjuság a nagykoruságra s igy az egyházi és állami életre szükséges ismereteket s készségeket megszerezheti, és a szülői házon tul is neveltetik. Az ilyen helyeket tanodáknak, a bennök folytatott nevelést és tanitást tanodai nevelés és tanitásnak, és pedig a kitüzött müveltségi fok szerint elemi vagy középtanodai nevelés- és tanitásnak nevezzük.

E tanitás a szülői háznál is történhetik ugyan, magán uton, de mégis sokkal jobb és gazdaságosabb, ha nyilvános helyeken együtt tanulnak a növendékek... Nem mai, hanem a legrégibb időkben is ismeretes kérdés volt: vajon a nyilvános vagy a házi tanitás-e az előnyösebb? A felelet valamint régente, úgy most sem egyező; az egyik ezt, a másik azt pártolja... A házi tanitásnak barátai azt hozzák fel a tanodai oktatás ellen, hogy ez nem veheti kellő tekintetbe a növendékek egyediségét, s igy nem képes azok tehetségeit egyediségök parancsolta módon összhangzásban kifejteni, mert nem egyeseket, hanem egész tömegeket tanít... Hogy a tanitásnak a növendék egyediségét elhanyagolni, vagy épen semmibe sem venni nem szabad, hanem azt föntartani és lénye szerint fejleszteni kell, az minden kétségen felül áll... Az egyediség tekintetbe vétele nélkül s valamennyi növendékeknek hasonló nevelése által legfölebb középszerüségig viszszük: mig ellenben a különböző tehetségeknek természetszerü fejlesztése által minden növendéket azon helyre állitunk a társadalomban, tudomány- és müvészetben, melynek a legjobban megfelelend... De nem is téveszti szem elöl az iskola ez egyediségi sajátságokat, midőn embertanra alapítja tanitását. Ha megengedjük is, hogy a házi tanitás több figyelmet fordithat az egyediségre:

ezen előnyt az ezzel összekötött hátrány teljesen ellensulyozza, mely is abból áll, hogy a növendék az államra és emberiségre való tekintet nélkül fejlődik; nem érzi, hogy ő az államnak tagja, és annak a többi tagjával összeköttetésben van, és ez által a világtól annyira elszigetelődik, hogy később, mint önző áll ellenében, s törvényeibe nem tud beleilleszkedni. Ellenben a tanodában a tanulókkal való érintkezés erkölcsi életet fejt ki, lefaragja, lesímitja a szögletességet, elszigeteltséget; az iskolai község által állami községre nevel; a vetélkedés által szorgalomra ösztönöz s a túlterhelést, mely a házi tanitásnak gyakran társa szokott lenni, akadályozza. A házi tanitásnál senki sincs a növendék mellett, kivel az mérkőzhetnék, kinek példája által munkára buzdulna, vagy ki előtt hátramaradását szégyenlené, s erkölcsi tekintetben is különféleképen okulhatna. Hozzá járul még, hogy a tanodai növendéknek alkalma van gondolatait másokkal közölhetni, másokéit fölfogni, ez által a magáét tisztázni, tehetségeit élesiteni, továbbá azon erényeket, melyek csak hasonló koru és állásu egyének érintkezése által fejlenek ki legkönyebben, gyakorolni. Az erkölcsöt derék oktató és gondos szüle mellett nincs mit félteni. — Végre az is egyik érv a magán tanitás ellen, hogy a házi tanitót nem lehet ellenőrizni, képtelenségét, nyegleségét a szülék nem könnyen vagy legalább későn itélik meg; s a házi tanitás az egyes tantárgyakhoz szükséges eszközöknek nincsen birtokában. Azért a nyilvános oktatást czélszerübbnek tartjuk a házinál, és ezt csak oly esetekben véljük megengedhetőnek, ha a különleges viszonyok elkerülhetlenné teszik...

A történet hiteles adatainak tanusága szerint, a tizenhetedik század végeig ilyetén nyilvános tanoda csupán és egyedül a népiskola volt, — a királyainktól nyert szabadalmaknál fogva is honunk jelesebb helyei közt, tekintélyeskedő Nyitra városában.

Pedig, mi úgy véljük, azért is van e, dús rétekkel, az Alföld előtt meg nem szégyenülő vetésekkel, a szorgalmas földmüvelés minden jeleivel elhalmozott tájékon elterülő, város a nemzet nemtőjétől a vár- és egyház-megye fénypontjára ültetve, hogy, valamint testünk szerkezetében annak egyes részeiben életadó folyadékát a sziv ömleszti; vagy miként

a világrendszerben egyéb égi testekre áldásdús sugarait a nap löveli: úgy ez, mint megye szive, a magasabb érzelmeket annak minden rétegébe vezesse; mint műveltség aranynapja tudomány-fényével annak legtávolibb vidékeit is melengesse...

Azon bölcs egyházi szervezetben, melyet első apostoli királyunk a keresztény hitre téritett magyar nemzetnek és országnak adott, vagyis magában az egyházban rejlik minden nemzet számára azon minden földi hatalmon felülemelkedett s minden viszontagsággal daczoló egyik menedék, mely a haza első századaiban eleink szellemi művelődését s ezzel öntudatát és önérzetét közvetlenül vezette, a nemzeti cultura fonalait biztosítja.. Mert azok, kik a népek vallási nevelésével Istentől megbizvák, maguk is mindenkor a szellemi fejlettség és tudomány szinvonalán állanak, minthogy egyrészről az örök igazságokat az ész sophismái ellen egyedül tulnyomó szellem tudja védeni; másrészt pedig maga a kereszténység s igy a keresztény vallás tanai is egyedül a fölvilágosodás, szellemi tisztulás s tudományok fejlődése alapján és párvonalos haladásával terjeszthetik ki az emberiségre legmagasabb áldásaikat...

S azért fölismervén ama kiáltó hiányt azon egyház főpapja Matyasovszky, mint jó orvos, megtalálta a gyógyszert is; és úgy, hazafiúi áldozatkészségével, előkészületeket tőn Nyitrán egy középtanodának fölállitására.

E tényével a dicsőült nemcsak magának emelt maradandó emléket, hanem jóltevője lett e városnak, megyének és a hazának is. — Ma, midőn rendezett tanintézeteink vannak, hol a nemzet reményei az ifjak valamint az alapvető ismeretekben, úgy más szaktudományokban is kellő oktatást vehetnek, alig mérhetjük meg nagyságát a szükségnek, melyet az alapitvány pótolt, s alig tudjuk méltányolni az érdemet, mely a nemeskeblű kezdeményezőt oly igazán megilleti!

Szándékozván e gymnasiummal, mely az alapitónak nevével össze van forrva, foglalkodni, rendén levőnek tartjuk e helyütt Matyasovszky László életére pillantást vetni.

Napjaink hitetlensége oly tevékeny s oly leleményes a távolabbi multak legszebb emlékeinek elhomályosításában, csakhogy azoknak intő tanúságait érvénytelenítse...

Ezért is a boldogabb előidő élénkebb ismeretése mellett annak gyümölcseire, azon közelebbi példákra is kell lehető gyakran hivatkozunk, melyeknek számos tanui állanak előttünk.

Minél szemlélhetőbb vonásokban illik pedig az ily épületes jeleneteket azok szerzőivel együtt kiemelni; mert a korszellem kábította nemzedék nem átallja mindazt részint tagadni, részint tonák felfogásával vagy izetlen elmeskedésével becsmérelni, miből üdvösen okulhatna...

Evvel is több ok igényli, hogy a jelzett főpap bemutatásával a jó szellem tanuságainak is igazságot szolgáltassunk..

Matyasovszky László 1642. esztendőben, az előkelő nemességű ősrégi Matyasovszky családból, származott, melynek fiai nemzedékről-nemzedékre a hazát harczban úgy, mint a tanácsban mindig hiven szolgálták — togatis clari, inter viros fortes eximii. — Kedvező földi szerencse egy pályakezdő ifjúra tekintélyes, ősi és birtokos családból származhatni; hanem e sors igen fokozva van az által, ha az ősi név- és czimhez még a család vallásossága is járul. — Ezen előnyben részesült Matyasovszky László. Szülői Szepes-megyében, melyben atyja tudományos és hatalmas alispán vala, laktak akkor, midőn ő e világra jött. Mind atyja Matyasovszky György, mind anyja Horánszky Anna müveltek, erényes és buzgó katholikusok voltak, buzgóságuknak, gyermekeik vallásos nevelésén kivül, tettleges bizonyitványait leginkább abban adván, hogy a helyi templomot egyházi készletekkel el-ellátták. — Az édes szülék életpéldája gyermekeikre, László- és Miklósra, is jótékony hatást gyakorolt annyira, hogy ezek már kisded korukban az ismeretekben tett kitünő előhaladások által közszeretetet érdemeltek. Lászlónk a szülék vagyonos állásához méltó nevelésben részesülvén, az első oktatást honn, felügyelő oldala mellett, nyerte.

Később a felserdült növendéket a középiskolai folyamon Kassán, majd Nagyszombatban találjuk. Ez után az erényekben és tudományokban kitünőleg jeles ifjú, hivatását követve, az egyházi pályára lépett az esztergomi főmegyében, és Széchenyi György, akkori herczegprimás által, nagyobb kiképzés és és müvelődés végett, Bécsbe a Pázmány-féle papnevelő-inté-

MATYASOVSZKY LÁSZLÓ NYITRAI PÜSPÖK.

SZÜLETETT 1642. — † 1705. MÁJUS 10.

zetbe, majd Rómába az úgy nevezett Appollinare collegiumba,*) küldetett. Itt, gazdag mezeje nyilván a tehetségdús fiatalnak szelleme kiképzésére, minden idejét arra forditotta, hogy, Isten segitségével, magas rendeltetésének és főpásztora várakozásának egészen megfeleljen. Nem is hiusultak meg a személyiségében helyezett nagy remények. — A hittanulmányok sikeres befejezéséről hazatérvén, a főmegye áldozárai kőzé soroztatott, és mint fölszentelt pap, elébb a Szepességben lelkészi hivatalt viselt, a hitbuzgóság- és tudományosságban egyaránt tündöklvén. — De nem sokáig örvendhettek hivei a ritka-erényű és müvelt lelkipásztoruknak, mert kiváló tulajdonai, fényes érdemei folytán, néhány év multával és ugyan 1673-ban a pozsonyi társas, 1676-ben az esztergomi székeskáptalan kanonokjává s 1677-ben főesperessé lőn. — 1680. évi novemberhó 19-én a bolds. szűz Mária madocsai apátjának czimét nyerte, majd pedig tiuuini püspökké szenteltetvén, 1689-iki deczember 29-én a szepesi jövedelmes nagyprépostságra mozdittatott elő.

A valódi fény, a nagy lelki tehetségek emeltebb helyről mindig szebben és messzebb világitanak, Matyasovszkynak szép hirneve is ezentúl még inkáb terjedt. Igy történt, hogy midőn Jaklin Balázs báró nyitrai püspők, és a zoborhegyi néma barát-

*) E papnövelde, mely római német-magyar intézetnek is hivatik, a XVI-ik század vallósujitása szüleménye. Német- és Magyarhonban leghamarább áramolvén szét a hitbeli meghasonlás, azt vélte Róma, hogy ezen áramlatnak leginkább úgy vethetne gátot, ha épen német és magyar ifjakat fog az egyházi tudományokban saját kebelében kiképezni, és őket, mint megannyi apostolokat, az igazi kathol. hit, tudomány és érzelem képviselésére hazájokba visszaküldeni. Egy ily-czélu növeldének létrehozatali tervezete loyolai szent Ignácznak dicsősége. III. Gyula pápa ezen intézményt megerősitette és a költségekhez önmaga évenkint ötezer a bibornoki testület pedig kétezerötszázhatvenöt zechinoval járult. — XIII Gergely pápa ugyanezea intézet javára évente tizezer zechinót rendelt, átengedte lakbelyül az Apollinare nevű palotát, s az 1579-ben kiadott megerősitő irattal ezen intézet tevékenységét a magyar nemzetre is kiterjesztette, és „német-magyar papnöveldének" neveztetni rendelte. 1577-ki alapitó levelében következőleg szól hazánkról; „Inter varios horum temporum calamitates cum menti nostrae obversaretur nobilissimi, atque quondam opulentissimi Hungariae regni deplorauda conditio, quod partim vi, partim dolis Turcarum misere subactum, partim haeresibus pol-

tők (camaldulenses) zárdájának kegyes alapitója, 1696-ban az Úrban elhúnyt, — utódaul a fáradhatlan szorgalmat s beható észt, a kormányzásban mindenre kiterjedő figyelmet, erélyt és ritka tapintatot méltányló fejedelem, I. Lipót, által, ugyanazon évi június hó 21-én Matyasovszky László neveztetett, nemsokára a főispán, val. belső titk. tanácsos és m. kir. korlátnok méltóságával is felruháztatván.

Az isteni Gondviselés által ekként oly pályára hivatván, hol nem egyes kerület papjaira és hiveire, hanem egy népes vár- és egyházmegyére kiáraszthatá tudományának és tehetségeinek áldásait, szándékozott főpásztori tisztét terjedelmes megyéjében papjainak és hiveinek atyai meglátogatásával kezdeni meg. — Hanem összehalmozott tennivalói, s a fejedelem által, rája, mint m. kir korlátnokra, ruházott gyakori megbizások és rendelkezések huzamosan akadályozák ez üdvös szándékának kivételében. — A főkanczellársági hivatal és másrészt a Rákóczy-mozgalmak okozák továbbá, hogy legtöbbször Bécsben kelle tartózkodnia, honnét az egyházi év főbb ünnepeire, és más elkerülhetlenül helyben megállapitandó ügyek elintézésére rándulhatott le időnkint Nyitrára.

Nagy lelkét is, a haldoklók szentségeiben épületes áhitattal részesülvén, Bécsben adta vissza jóságos Teremtőjének

---

lutum et deformatum reperitur pari cum cum perditione animarum et corporum, ei nos pro debita omnibus gentibus sollicitudine nostra ac praecipue erga insigne ac amplum christiani orbis membrum charitate subvenire, quantum inest nobis, omni studio cupientes, peculiare collegium pro natione hungarica his duximus instituendum, existimantes hac potissimum ratione posse sanctam religionem, fidemque catholicam, unde vera salus atque etiam omnis spes redemtionis pendet, in regno eo fulciri et restaurari. Proinde ad Dei omnipotentis gloriam, sanctaeque fidei cathol. incrementum et ad totius nationis hungaricae utilitatem ac salutem, motu proprio et a certa scientia nostra et de apostolicae potestatis plenitudine unum „Collegium adolescentum Ungarorum" vocandum in hac... urbe erigimus." Mint e szavakból látszik, elejénte ezen növelde külön létezett, 1579-ben a pápa egyesitette a német növeldével, és ekkor nyerte a maig fönlevő „Collegium germanico-Hungaricum" nevét... Bölcs szabályokat adott az ifju levitáknak, és őket a kedvezmények többi jelei között vörös kalappal, veres talárral és azon előjoggal ruháztа föl, hogy minden szentek ünnepén évenkint a pápai kápolnában egy szent beszédet tarthassanak.

1705. évi május hóban, korának 63, megyés püspökségének 9-ik esztendejében. — Hideg tetemei az ottani jézus-társasági atyáknak, kiket arra, Bécsben elhalásának esetére, eleve fölhivott, templomában nyugosznak.

A kath. egyház törvényei (can. 57. caus. XVI. qu. 1.) ily nagy-jelentőségű czimekkel jelölik az egyházi javakat: vota fidelium, vagyis áldozatok, melyeket a hivők Istennek hoznak, részint a külső isteniszolgálat emelésére, részint a szegények részére; pretia peccatorum, vagyis elégtétel az elkövetett vétkekért, mivel a szeretet elfödi a bünök sokaságát; patrimonium pauperum, oly javak, melyek az ügyefogyottaknak szánvák, s melyek által a jámbor alapitók magoknak barátokat akartak szerezni, kik a más világon őket az örök hajlékokba befogadják... Az alapitók szándéka szerint tehát az egyházi javadalmak azon kötelezettséggel járnak, hogy a pap kegyes czélra forditsa, a mi azok jövedelméből illő ellátáson túl fönmaradt. — Minden bizonynyal ez a szándéka az egyháznak is, midőn a neki ajánlott javakat elfogadja, és a haszonvétel végett a vallás szolgáinak átadja... „Placuit, mondja egyik kathagói zsinat, ut episcopi, presbyteri... vel quicunque clerici, qui nihil habentes ordinantur, et episcopatus vel clericatus sui agros, vel quaecunque nomine suo comparant, tamquam rerum dominicarum invasionis crimine temeantur, nisi admoniti Ecclesiae eadem ipsa contulerint.“ — A sz. atyánk sem beszélnek máskép az egyházi vagyon rendeltetéséről. Halljuk csak Hippó nagy püspökét, sz. Ágostont, ki úgy szól „Non illa (egyház javak) sunt nostra, sed pauperum; quorum procurationem quodammodo gerimus, non proprietatem vindicamus...“ „Res pauperum, mondja egy helyütt sz. Bernát, non pauperibus dare, par sacrilegii crimen esse dignoscitur; sane patrimonia pauperum facultates ecclesiarum.“ Másutt pedig „Quidquid praeter necessarium victum et simplicem vestitum de altari retines, tuum non est, rapina est, sacrilegium est.“ — Az egyházi javak ezen czéljáról való tant az ujabbkori zsinatok is egyhangulag kifejezték...

De gyakorlati kifejezést is nyert ezen tan a nyitrai egyházmegye főpásztorainak végrendeletében, kiknek sorából Matyasovszky László ét itt előhozni kötelességünk-

nek ismerjük. — Szolgáljon ezen épületes végrendelet közlése egyszersmind válaszul a kajánok által napjainkban sokszor fölhányt azon kérdésre: „Mire valók a papi javak?“ — Előre megjegyezvén, hogy a boldogult élő rokonairól, sőt senkiről, kihez őt az életben kegyelet, hála és szeretet kötötte, sem feledkezett meg, — itt csak azon hagyományokat emlitjük föl, melyeket ajtatos célokra szánt.

Miután lelkét az Isten végtelen irgalmába ajánlá, és egyszerű temetést rendele el, a Gondviseléstől nyert jövedelmek megtakaritásával gyüjtött vagyonából ezen sz. célú alapitványokat hagyja: a) A lelke nyugalmáért halála után legott végzendő sz. misékre és imádkozó szegényeknek 2500 frt. b) A Nyitrán létesitendő papnöveldére 28,000 frt. c) A kegyesrendieknek sz. misékre alapityányul 500 frt. d) A tiszai vidéken alapitandó jézus-társasági collegiumra 55,000 frt. e) Az elaggott és érdemekben megőszült papok részére 6000 frt. f) A protestantismusból áttért szegény prédikátorok számára 4300 frt. g) A kevesbbé jövedelmes plébánosok részére 5000 frt. h) A lelke nyugalmáért mondandó sz. misékre örök alapitványképen: 1) az esztergomi főkáptalan tagjainak 4000 frt. 2) a nyitrainak 3000 frt. 3) a pozsonyinak 3000 frt. 4) a szepesi káptalannak 3000 frt. i) A pozsonyi Emericanum — papnöveldének 200 frt. k) Az eperjesi jézus-társasági társoda részére 20,000 frt. l) A keresztes-sserzetnek, az ország központjában létesitendő, zárdára 20,000 frt. m) Az Üdvözitőről és a Szűz Máriáról nevezett sz. ferenczrendiek tartományi főnökségének sz. misékre 1000—1000 frt. n) A liptómegyei okolicsányi sz. Ferencz-zárdának sz. misékre 1400 frt. o) A Szepességben, Lechniczen kamalduli szerzetesek részére 3000 frt. p) A nyitrai tápnöveldére 6000 db. arany, q) A nagyszombati, pozsonyi és kismártoni apácza-zárdának lelke nyugalmáért imádkozásért külön-külön 100 frt. r) A Mátyásfalván létrehozandó temető és kisebbszerű kórházra 400 db. arany s) A kosztolnai, püspökfalvi és szkalai feldult templomok helyreállitására 1500 db. arany, t) A nyitrai kórházra és a Mocsonokon épülőben levőre 500 db. arany. — Mily szép, mily nemes léleknek viszhangja e végrendelet! Abból, valamint az 1705. évi mart. 7-én kelt fiók-végrendeletéből (codicillus,) melyben adósait is elszámlálja,

kitünik, hogy az Istenben elköltözöttnek, ki az árváknak atyja, a szegényeknek áldása vala, — erszénye az egész országra nézve valóságos, „mons pietatis" volt.

Mindez rövid vázlatban is szép fényben tünteti föl nagy szellemét, az Isten dicsőségeért és nemzete boldogulásáért hőn dobogott szivét Matyasovszky Lászlónak, kiben a püspök mellett a hazafi is mindig szilárdságot és az országügyek körül ernyedetlen buzgalmat, az ember pedig nemes, fönkelt érzületet, igazi felebarátszeretetet és tiszta jellemet mutatott föl...

Matyasovszky László teste ugyan már régen elporladott, de valaki fontolóra veszi benne a nagynak és szentnek törhetlen hivét, az erény valódi bajnokát, az ódonszerű jellemet, mely mind ritkább, hogy ne mondjuk, hihetetlenebbé lesz az elharapozó anyagiság e korában, mert tiszta tükréhez a köznapiságnak leghalkabb lehelellete sem fért: az, ha a maga igazában tudja őt lelki szemei elé állitani, mély meggyőződéssel mondja el a jelennek és jövőnek a költő ezen szavaival:

„Im a nemzetnek egyik ritka disze:
Kevély örömmel nézzetek reá,
Ki . . . . . .
Erényiben törhetetlenül szilárd,
S magához mind végiglen hű maradt..."

A halhatatlan Matyasovszky László nyitrai püspök emléke legyen áldott közöttünk mind örökké!...

És most fordítsuk immár figyelmünket gymnasiumunk létesülésfolyamatára. —

Tényül vevén s el is ismervén, hogy a kegyesrend Nyitramegye szellemképzés-ügyének munkásai diszes koszorujában már szép időszakon át helyet foglal, más részről pedig tekintve, hogy csak hét negyedszázad előtt Nyitra városában hatáskörrel nem birt, mulhatatlanul azon kérdés keletkezik: mi okok és körülmények szövedéke müködhetett közre, hogy a tizenhetedik század vége felé ide jöjön s hivatásos pályáján járjon?... A felelet könnyü és ugyan minden e sz. szerzet feladatáról csak némileg tájékozottra nézve is, szembetünő, hogy, t. i. Isten dicsőségének öregbitése mellett, az ifjuság vallásos nevelés-oktatásának az Üdvözitőtől élesztett hatalmas ösztöne vezérelte

eleinket szeretett hazánk e kies részébe... Mindamellett e nevezetes eseménynek emlékezetbe hozása, véleményünk szerint, épen nem fölösleges. Részint azért, mivel igy alkalom adtán a különben ismeretes dolgokról is lehet valami megszivlelni valót mondani; részint, mert őseink értelmi fejlesztésének kegyeletes fölelevenitése csak azok előtt lehet unalom tárgya, kiknek lelkületét alaptalan kétségbeesés, vagy a soha igazán nem ápolt hazafiság fagyasztó hidege szánandóan megdermesztette...

Egyébiránt rövidek leszünk, jóllehet másrészt nem szándékunk, a Gondviselésről mintegy megfeledkezve, épen azt érintetlenül hagyni, kinek isteni tanácstermében úgy az egyesek, mint testületek és népek sorsa átvizsgálhatlanul, de öröktől fogva megvitatva és határozva vagyon. A hatalmas Úr Isten ajandékait tetszése szerint osztogatja; és ha a világtörténelemben elég példát olvashatunk arról, mikép ő semmiből mindent létre hozott, kicsinyekből nagyokat, családokból népeket, népekből nemzeteket alakított, ezeknek országokat, amazoknak trónokat osztogatott: végtelen hatalma eszméjének kiegészitéseül nem érdektelen sejtelem maradand, hogy ugyan ő a trónok összeomlása, városok leromboltatása, nemzetek... elenyészte történetileg tapasztalt jelenségeiben, ha nem is cselekvő, legalább megengedő részszel birt... Főleg midőn a népek testi s lelki romlottsága büntető igazsága sulyának alkalmazásbavételét siettette, avagy pedig a nemzetek tulajdon létföltételeiknek oktalan érvényesitése, sőt, a mi megrovandóbb, elhanyagolása gyász-eseteinél megmutatni akarta, mikép ő nem az, ki az emberi szándékos könnyelműség előidézte veszély pillanatában csak amúgy játékképen „possit e machina vocari“... Megengedte, hogy, a mint főztek, teritettek s összeültek, úgy egyenek..

Az egyesek és testületek, trónok és nemzetek jó vagy balsorsa, emelkedése és hanyatlása, virágzása és fonnyadása, élete és halála ily általánosságban érintett, de folytonos tükörképét illetőleg, a történeti adatok nyomán, édesdeden emlékezhetünk vissza, mikép Isten ő szentségének tetszett az egyház által helybenhagyott szerzetestestületekből a kegyesrendiekre a magasságból irgalmasan tekinteni. A szeretetteljes Gondviselés t. i. a hitbuzgalmas oktatás érdekében a megye

másik részéből Nyitrára inditotta... A piaristaságnak Nyitrára jövetelét tehát a Gondviselés áldott hatásának tartván, ámbátor e tüneményre nézve nem szándékunk, annál kevesebbé akaratunk az Istenség bölcs határozatainak titokteljes fátyola alá pillantgatni: mindazáltal talán nem oly nagyot hibázunk, ha a kegyesrendieknek Nyitrán helyfoglalását mennyei kegyelem kiáradatai boldog következményeinek részeül tartjuk. Ugyanis bizodalmasan fölteszszük, mikép ő szent Fölségének tetszhetett, hogy, miután Mária országában az igaz kereszténység elébbre vitelében már régtől fogva sok szerzetestársulat fáradozott, az erény és tudományra Nyitra ifju magyarjait azon kegyesrendiek tanitsák, kik, a földi boldog hazát a legboldogabb örökkévalónak előképeül tekintvén, a hivatásosan megfutott pályán elvégre oktatottjaikkal együtt Istenökhöz kerülhetendnek, ott sok más népek és nyelvek választottaival áldandók az Urat, mert jó, mert az ő irgalma végnélküli...

E magasztos czélra szolgálhattak mindazon kemény próbák, melyeket, mint egyiket-másikát jelezni fogjuk, Kalasanzi rendének ez új telepen létezte óta kiállania kellett, emlékeztetésül, hogy Istennek földi ajándékai az őrökké tartandóknak csak eszközei, s ez élet kedvezményei nem annyira élvezetre, hanem erkölcsös használatuk által az égbeliek megnyerésére advák...

Százhetvenkilencz esztendő, tizenegy hó és hat nap telt el azóta, hogy a piarista nevet viselő papi szerzetből, mely felé e vidék őszinte bizalommal társult figyelme fordult, két áldozára, nevezetesen Hánóczy Ferencz *) és Horváth Imre, mint az 1666-ban alapitott privigyei collegium tagjai, Mősch Lukács **) házfőnökük megbizásából, társodájuk részére némi segélyezésért, az azidétt különösen bő esztendővel dicsekedett Nyitrára jöttek.

---

*) Hánóczy (máskép Hanacius) Ferencz (a S. Venceslao) született 1637-ben Kelizen, Morvaországban. — Vallásos szülei, már mint kisdednek, gondosan és lelkesen csepegteték romlatlan kebelébe az Isten félelmét, a becsületességet s munkaszeretet és azon nemes érzést, hogy másoknak örömet szerezni főgyönyörének tartsa... Ők voltak, mondhatni, jelzők, kik a tudományokhoz hajlamot és a papi állapot iránti vonzalmat benne fölébreszték... A mint pedig a gymnasiumi

Csak az őszinte, jóakarátu magaviselet, csak a nemes tiszta lelkület, csak az igénytelen szerénység érdemel és nyer is igazi becsülést; sem hiu tetszvágy, sem tettetés szemben,

---

tanulmányokkal készen volt, pályát választandó, az ég áldásaért könyörgött és a kegyesrendbe lépett. — A kanonicalis időt a novitiatusban kiállván, a próbatanárkodáson, és ugyan oktatói képességéről tanuságot nyujtva, szerencsésen áthatolt. — Erre a bölcsészet sikeres tanulmányozása után Rómába küldetik, a theologia elsajátitására... Tehát a vallás, tudomány és művészet anyavárosába rendelik Ferenczünket főnökei, hogy megkezdett tanulmányait ott folytassa. — Szivesen és örömmel kelt nagy utjára a lélek és testben ép ifju, hol szokott módja szerint látván tudományos foglalkozásaihoz, épen annyian bámulták meg őt, a hányan szíves barátságát keresék a példás erkölcsösség, az ernyedetlen szorgalom, örökös foglalkozás s mindent felkaroló elme ezen emberét... Innen lőn, hogy a kath. vallás elméleti igazságától épen ugy, mint gyakorlati szükségességétől át és áthatott Hánóczynk az istenészeti tudományokból a vizsgálók által kitünő bizonyitványra méltattaték... Most visszatérvén, mint áldozár-tanár nyert alkalmazást a többi között a Khuen Francziska, Pálffy Pál gróf nádor özvegye által alapitott privigyei intézetben. — Hánóczy lelke egész erejével töltötte be itt hivatását, szeretettel oktatta a tudatlan és ártatlan kisdedeket, sőt a felnőttekhez szent beszédeket tartott. És mert törekvése tiszta és nemes volt, nemcsak hitszónoklattal, hanem saját élete jámborságával adott igyekezetének nyomatékot, s igy mindenütt áldás követte működéseit... Miután eladdig a legszentebb érdekeknek becsületesen szolgált, 1765-ben a breznói ház élére, főnökül állittatott. — Mint házigazgatónak is a kivül, hogy az önfeláldozásnak oly ritka példáját adta, minőre önző lelkek soha sem képesek, gazdálkodási szorgalmáról és mindent hasznosítani törekvő ügyességéről sok magasztost olvashatni olyanoktól, kik a háztartás apróbb gondjaival foglalkoztak. — A szemes éberség, utánnéző gondoskodás, a teendők helyes berendezése, a körülmények eszélyes számbavétele tekintetében általán minta gyanánt dicsérték a gazdálkodásban... 1698-ban Mösch Lukács által Nyitrára küldetvén a nemes lelkűek segélyét a privigyeiek számára kiesdendő, megkedveltetik és a fogékony gyermekek tanitására szólittatik föl. Ferenczünk ekkor igazi nagy férfiunak bizonyult be, ki, noha még semmi biztositék sem volt az életszükségletek födözésére, Isten helyettese, elüljárója iránti engedelmességből és az emberiség iránti önzetlen szeretetből kimondhatlan sok munka, viszon-

sem pompa, sem czifra öltözet nem szerezheti azt meg az embernek. Bölcseség és erkölcs jobban ékesít, mint arany és drágakő, mint szalag vagy csillagrend. — Különös sajátsága az

---

tagság- és veszélynek kifogyhatlan türelemmel alávetette magát... Sőt még a nélkülözéseknek közepette is a Mindenható akaratában való megnyugvásnak, az ő, jóllehet olykor nyers és kegyeletlen, pártfogoltjai iránti jóságának leghathatósb tanuságait, adá. — Ferenczünk példa és bizonyitékul szolgál arra nézve, mit nem képes végbevinni az igénytelen szerzetes; látjuk ő rajta, hogy az Istenbeni élő hit minden erkölcsöknek gyökere és talpköve... Hogy mily önmegadással járt ő mindenkor emberboldogitó tisztében, mutatja az: miszerint itt is nemcsak a kiskorúakat részesité a nevelés-oktatás jótéteményeiben, hanem tudatlan és bűnös öregebbeknek is buzgón hirdette az Isten igéjét, egész önfeláldozással szolgáltatta ki az uj szövetség kegycsatornáit; mindeközben pedig, mint a följegyzések kétségtelenné teszik, sokat virrasztott imázás, szent elmélkedés közöt, és testét az önsanyargatás minden nemében kiméletlenül gyakorolta... Megragadó azon gyöngéd szeretet, melylyel Hánóczy egész életén át a bold. Szűz, mint különös édes anyja iránt viseltetett, s mely őt földi tartózkodásának teljes folyamában megszakíttatlanul jellemzi... Jóllehet pedig mindeneknek mindene volt, és öntökélyesítésén is eredménynyel buzgólkodott, tehát az ideje főleg hivatása gondjai között pergett le, az irodalmi munkásságot sem hanyagolta el egészen... A könyvtárban Privigyén, hol életének javát tölté, maradt utána: „Protocollum litterarum virorum illustrium status ecclesiastici et politici“ czimű levélgyüjtemény. Valóban tartalmas epistolák ezek, melyekben a forma s egy-egy az iró lelkébe átment gondolat emlékeztet a klassikusokra; de a Krisztusi életbölcseség, az igazi philosophusi nyugalom és derültség, s minden erkölcsi és érzületi szigor mellett e higgadt és jóakaró világnézlet ugy magáé Hánóczyé, mint teste és vérmérséklete övé volt. — Azonban Hánóczynk irói működése nem szoritkozott a levelezésekre, melyeket ő XI. Incze, VIII. Sándor és XII. Incze — az egyház látható fejeivel, Lipót császárral, Mihály és III. János lengyel királyokkal, bibornokok- és püspökökkel hőn szeretett rendének érdekében váltott. A hittudománynak is, mint e czimű dolgozata mutatja: „Theologia positiva seu positivae elucidationes sacrae scripturae“, ügyes bajnoka volt... Elhalt az általán tisztelt aggastyán, kit a jóltevő szeretet, határt és akadályokat nem ismerő lankadatlan serénysége és dicséretes ügybuzgalma tétlenkedni soha sem engedének, végelgyengülés következtében Privgyén 1710. évi

istenességnek, hogy jóllehet minden szép tulajdonát nélkülözhetlen leple, az alázatosság, alá rejti. mindazáltal a Provence liliomai illatával is bir; ez őt a távolból előfutárként mege-

---

június 1-én, szomoruan meggyászolva minden jóktól. És méltán. Mert ha valamikor ember, változhatatlan szeretete által testülete hiv tagjának mutatva magát, megérdemlé, hogy ez forró könyekkel áztassa sirját; ha valaha volt, ki az önzés szük körén tul emelkedve czélul csak az emberiség igaz javát tűzte ki magának, ha valaha ember nehéz pályát tisztán futott végig, egy bukás nyomát sem hordva ünnepi köntösén: ez Hánóczy volt... Hisz ő az emberek boldogitásaért nem azon érdek-szeretettel lángolt, mely önjavához ragaszkodva, kiváltságokban vagy czimerekben keresi azt, miért küzdenie kell, nem azon számitó okossággal, mely vagyon vagy dicsőség után fáradozva szép tettekre buzdithat, azonban nem nemesitheti azt, kinek kebelét eltölté: hanem lángolt ama szent, határtalan szeretettel, mely nem számit, nem gondol magára, de áldoz, ha kell, vérét ontva egy pillanatban, ha kell, évekig nehéz járomban szolgálja a magasztos ügyet, tehát érdemes volt arra, hogy kora, melyért fáradott, homlokára füzze a borostyánt, melyből a jövő, bár az első itéletet sokszor megszokta változtatni, ez esetben nem tört le egy levelet sem...

**) Mösch Lukács (a S. Edmundo). — A magyar piarista-szerzet pálmaágának ezen kecses lombja, Lukács atya, idegen földről, Némethonból, hajlott át a magyar egyház kertjébe, de áldásos működésével ennek terére jutott. — Mösch nemcsak tudós férfiu, hanem testületének és a ker. kath. egyháznak hű fia és a magyar honhoz őszintén vonzódó vala, ki e haza javát és dicséségét nemcsak óhajtá, hanem sikerrel elő is mozditá. — Született Mainzban 1651-ben. Már gyermekkorában kitünt ártatlansága és jeles észtehetsége által. A gymnasiumot kiváló eredménynyel bevégezvén, szelid valója, vallásos érzelmei és a tudományok szereteténél fogva, a piarista rendbe óhajtott bejutni. És mivel valódi lelki örömmel, fensőbb hivatásának e tettetlen hirnökével kereste föl Kalasanzi szerzetét, befogadtatott. — Lengyelhon Ressov városában levő novitiatusba küldeték, hol a rendi életre való őszinte készülést illetőleg mindent megtőn. Ugyszintén a próbatanárkodásban és a bölcsészet-taulásban is kivált. — A rend évlői bizonyitják, hogy a mennyiségtan terén rendkivüli könnyűséget tüntetett már ekkor föl. — Mit is Mösch valódi szakhivatásának jeleül vett, és méltán... Hisz az Isten azért adja a tehetséget, hogy annak hasznát vegyük és bőven kamatoztassuk; azután a lélek is oda hajlik leginkább, a hol könnyűséggel

MÖSCH LUKÁCS KEGYES-TANITÓ-RENDI ÁLDOZÁR.

SZÜLETETT 1651. — † 1701. MARCZIUS 24.

lözi és eredményezi, hogy elég hamar meglepően felfödöztetik és közel-távol ismeretes lesz. — „Pii et honesti pulchritudo animos circumfundit et delinitos admiratione luminis

---

dolgozik, mert ott elemében érzi magát és munkájának van is látszatja!.. De, habár e tant különösen kedvelte, a többi tanulmányokban is szép előmenetelt tőn. A görög és latin irodalomban nagy jártasságot szerezvén, nemcsak az őskort ismerte alaposan, hanem a beszédet is annyira hatalmába ejtette, hogy azt kénye-kedve szerint kezelheté... „Ha valami mennyiség-vagy természettani kérdést fejteget, jegyzik meg az egykorúak, akkor Mösch világos és értelmes; de midőn hatni akar, midön erősb és határozottabb részvétre kiván indítani, akkor soha sem szűkölködik, sem a jeles hasonlatosságok, sem a talpraesett czélzások, sem a valóban remek kifejezések özönével. A legkomolyabb tantárgyakat könnyen kezeli, a legbonyolodottabb és fáradságosabb ügyeket valódi kényelemmel viszi. Ha saját tevékenységéről ad számot, ugy beszél, mintha csak amúgy mellékesen tenné, és mégis mindig azon módhoz nyul, mely kezdettől fogva érdekel...“ Hát a theologia elsajátításában mily eredménynyel járt el? kérdhetné valaki. Kétségen felüli adatokból felelhetni erre, hogy Möschünk azt, kitünő szorgalom és példás buzgalom mellett, szép lelke tökélyesítésével fejezte be... Áldozárrá szenteltetvén, egyéb működései után, mély tudománya és derék jelleme miatt, 1688. és 1696. években Privigyére rendeltetik a társház és tanintézet igazgatójául. — Ki irja le ama lángoló buzgalmat, melyet a vezetésére bizottaknak lelki és testi üdve érdekében kifejtett! Mint pap és szerzetes elüljáró szenvelgés nélkül hithű, vallásos erényekben gazdag és kötelesség-szerető. A tudomány vivmányait soha sem használta fegyverül a hit ellen: oktalanságnak tartotta a bölcselelet és mennyiségtant a vallási fogalmakkal szembe állitani... A sokoldalú elfoglaltságnak közepette is talált nagy szelleme időt a rendi fiataloknak a komoly tudományokban, mint a bölcsészet-, mennyiségtan-, csillagászatban stb. oktatására... Működött azontúl Szobjeszky III. János fejedelem fiai mellett, mint német nyelv és mennyiségtantanár; valamint gr. Pálffy Károly Ferencz és Miklós fiai körül is, kiket, mint növendékeit a legszebb sikerrel vezeté nem csak a tudományok, hanem az erkölcsösség ősvényén is... Ekként mutatá meg tapintatos eljárása által, hogy nem csupán az elmélet, hanem a gyakorlat mezején is igazán helyén van... Innen lőn, hogy a rend őt 1692-ben Magyarországban a szerzet kormányzó-helyettesévé jelölé ki. E fényes szerepet mennyire töltè be, bizonyitja lankadatlan tevékenysége. — Lukács soha sem tartá helyén különösen a szellemi dolgokban visszariadni a

et fulgoris sui rapit“ vevé észre már (de benef. IV, 22.) Seneca; sz. Ambrus pedig erre nézve azt mondja: „Si nobis

---

nehézségektől, miután a mindennapi élet egyéb jelenségeiben épen ilyenkor feszülnek meg az erek s többszöröztetik a fáradság, a kitürés: azért serényen foglalkozék szerzete ügyeivel, és gondosan képezé s képezteté annak tagjait vitéz csatárokká a vallásos tudományosság zászlója alá is... Igyen tett és ez volt Mösch Lukács a terjedelmes-ismeretű, törhetlen-buzgalmú és szerzetéhez hőn ragaszkodó piarista, kit áldásos működésében csak a halál gátolt meg, mely 78. évében vetett véget életének, s ezzel soha nem szünő munkásságának. — S nem mondtuk el, a nyájas, az aggkorában az igazságon alapuló tökélyesedésért ifju tűzzel lángoló férfiu mily gyermekded és és szent-életű volt, mint gerjesztette s bátoritotta mindazokat, kik egyszerű lakába bucsút jártak, s mint támogatta és gyámolitotta őket; — de el kell mondanunk, hogy egyszersmind gyóntatója volt Pálffy Károly gróf tábornoknak, kivel 1686-ban Buda alá menvén, az ostrom sikerítésére a hadmértani munkálatokban tettleges részt vőn, és a cs. kir. tábor az ő raiza szerint helyeztetett el. Az eredmény mutatja eléggé a felfogás és belátás magasztosságát. — Irodalmi munkássága is kiható vala. Nem emlitvén több rendbeli alapos és magas-rangú személyeknél is figyelmet ébresztett értekezéseit, itt csak a következő önállóakat jegyezzük föl: 1) „Dictiones funebres et sepulchrales inscriptiones. Tyrnaviae, 1680.“ 2) „Cursus secundi. Tyrnaviae, 1789.“ Széchényi György esztergomi herczegérsek születésnapja alkalmából dicsőitő mű. 3) „Vita poëtica per omnes aetatum gradus deducta. Tyrnaviae. 1693.“ Igen érdekes oktató költemény. 4) „Arithmetica practica, sive scientia numerorum.“ E műve, mely szintén kiváló szakismeretet és helyes módszert árul el, 1677-ben jelent meg Nagy-Szombatban, és, mint valóban hézagot betöltött a gymnasiumi pályán működő ifjuság részéről, sokáig nagy sikerrel használtatott. — 1700. évi november 7-én Nikolsburgba költözött. Élte itt töltött végperczeiben tündöklött Möschnek, ki minden kétségen kivül rendünk kimagasló alakjai közé tartozik, — legfényesben lelki nagysága. Ámbár bizonyosan tudta, hogy nemsokára ütend utolsó órája, mégis gondosság- és nyugodtsággal rendelkezik; fájdalmai és szenvedései békés elviselésére a religio karjai közt keres menedéket. A töredelmes gyónás után a legmélyebb alázattal veszi magához az utra az ő ök élet kenyerét, s fölkenettetni kiván a végső tusára... s kiszabott pályájának végpartjára érvén... ének közben égre emelt szemekés kezekkel Isten dicséretében adá ki 1701-iki marczius 24-én lelkét.

animum boni viri liceret inspicere: o quam pulchram faciem, quam sanctam cernemus;.. nemo non amore eius arderet"...

Ferencz és Imre atyák hire is Nyitrára érkezésüknél gyorsabb volt, sokat kiváncsivá tevén őket láthatni, és mihelyt megjöttek, szép tudományuk és tettetés nélküli hitbuzgólkodásuk annyira megnyeré részökre többnek őszinte vonzalmát és szeretét, hogy magyar szivességgel fogadtattak. ‚Dominus custodit advenas' (146 zsolt). — Nagy és benső öröm is kelt az igénytelen szerzetesek kebelében már ama lelkes buzgalomra, melyet ekkor Nyitrán néhánynak részéről, kik mintegy szent versenyre kelve közeledtek hozzájuk, tapasztaltak; de még nagyobb azon dicséretes részvétre, melylyel némely előkelők, a kegyesrend szelleme- és horderejével megbarátkozván, buzdittatva érezék magokat annak mielébb e városban állandó tevékenységkört nyujtani. — Mert tudni kell, hogy Hánóczy és Horváth *) áldozárok, kikhez Berzeviczy Valér **)

*) Horváth Imre (ab Assumptione B. M. V.) született 1651-ben Vistokban, az esztergomi főegyházmegyében. — Midőn a gymnasium dicséretesen bevégzett hat osztálya után életsorsa megválasztásán aggódott, ő előtte is ott mosolygott a szép világ az ő teljes pontjában, örömeivel; ő is tagjaiban hordozta a test törvényét, mely az elme törvényével ellenkezik, ő benne is meg volt a test s szemek kivánsága és az élet kevélységének csirája; gyöngébb része hihetőleg őt is oda vonta, hol a földi örömek tarka virágai nyilnak... De ő elforditá szemeit a világ bitságától félvén az Urat, azokat kereste, mik neki kedvesek és oly pályára vágyott, melyen az Istennek és emberiségnek legtöbbet szolgálhasson, és igy önnön lelkének is legtöbbet kereshessen... És ekkor kitárult lelke előtt a mező, melyen mindig sok az aratás, de kevés a munkás — a ker. tanitás és nevelés mezeje. Ifju keblét egészen megtölté, szivét hangosan dobogtatá a szent és fölséges hivatás átgondolása és Istenbe vetett bizalommal a tanodai jeles minősitvény nyomán, a kegyes-tanitó-rendbe lépett... Miután Privigyén a novitiatust, illetőleg az ottani gymnasiumban a próbatanárkodást, a növendékeket fáradhatlan szorgalommal oktatván, befejezte, a szerzet intézeteiben, a bölcsészet és theologia szakok tanulmányozására rendeltetett. — Mikből, a mint szorgalmas munkássága után dicséretesen kiállá a vizsgálatokat és áldozárra avattatott, elfoglalta ismét a tért, melyre hivatása vezeté vala. Először ugyan Privigyén látjuk őt megint a nyilvános tanszéken, majd 1698. 1699. s 1700-ban Nyit-

is járult, a megyés püspöknél kieszközlendő alapitványnak reményében, leginkább az iskolaügy körüli érdeklődésről emlékezetes Csongrády Ferencz († 1706.) s Rácsay János († 1728.)

---

rán, mint az első telepnek tevékeny tagját. — Horváth tehát Nyitrán Hánóczyval első piarista tanár volt; első lobogtatója azon zászlónak, mely sz. Kalasanzi fiainak magas missióját jelezé e vármegyei és püspöki székvárosban... Mind Privigyén, mind Nyitrán Istentől nyert és komoly ügyekezet mellett gyarapított képességét hasznosítá, őszintén szivén hordván a gondozása alá helyezett növendékek kellő nevelését ép ugy, mint a tudományos pályára képzését. Szent vala abbeli meggyőződése, hogy országok irányzása, a népek boldogsága a közerkölcsiségen alapszik; az pedig az ifjuság vallásos nevelésétől függ; azért is mint jó oktató arra fordità atyai szorgoskodását, hogy hiterkölcsösen képezzen. Ő azt tartotta, hogy a közoktatóban magában véve sem a legfényesb tehetség sem a legterjedtebb tudományosság, vagy mint most mondják — szakavatottság sem elegendő, ha csak mindehhez még igaz ker. vallásosság és feddhetetlen erkölcsösség nem járul... Ekként, folytonosan t. i. oda törekedvén, hogy az ifju nemzedék, midőn elméje a tudományokban előhalad, egyúttal akaratja is erőt nyerjen, a bűn elleni örökös viadal szerencsés lelküzdésére, — a tanszéken több évet szép eredménynyel eltöltvén, utóbb évkönyveinkben, mint pozsony-szent-györgyi egyházi hitszónok jeleztetik. Mint ilyen öt esztendeig szolgálta az egyházat, apostoli buzgalommal hirdetvén az otthelyi hivőknek az Isten igéjét. Leginkább az alázatosság főoltára ragyogott Horváthunkban, mint egy eleven templomban. — E főoltár befutotta szentélyt, t. i. egész valóját, inditván és kisérvén minden tetteit, melyek abba megint vissza is folytak, miként sz. Ágoston 118. levelében mondja: az „az igazságra vezető első ut az alázatosság, a második az alázatosság, a harmadik az alázatosság...“ Ő olyan volt ékeszszólásában, mint a csillag: minél magasabban ragyog az égen, annál alantabb látszik a vizben... Mert kitüzve volt mindenkor lelki szemei előtt az Úr intése: „Qui maior est in vobis, fiat sicut minor, et qui praecessor est, sicut ministrator“ (Luk. 22, 26.) — Mint ilyen lépett föl mindig a szószékre is, s ha legigénytelenebb föllépésével mégis téritett, az csak azt mutatja, hogy az alázatosságban mennyi méltóság rejlik!... Ez alázatosság által jelölé ki Imrénk hatni a végre, jelölé ki magának feladatul; ő igaz értelemben vett hitoktatóként viselé magát e hivatalában, ki nemcsak be tudta győzni elméletileg a vallás igazsagait, de az életre is alkalmazni, s általok a hallgatókat nemesbiteni, tökélyesiteni, bol-

BERZEVICZY VALÉR KEGYES-TANITÓ-RENDI ÁLDOZÁR.

SZÜLETETT 1646. — † 1707. JULIUS 30.

székesegyházi kanonokok és Bakoss Mihály főbiró által, ki szintén egész odaadással lelkesült minden iránt, mi jó, szép, nemes és hasznos e város fölvirágozásának előmozditására, — megmarasztattak.

---

dogitani... A hiveknek gondos lelkiatyja, az árvák, özvegyek, betegek és szükölködőknek őszinte barátja; a megrögzöttekkel sz. Pál szavai szerint bánt; ha éhezett ellensége, adott neki enni, ha szomjúhozott, itatta, és ezt cselekedvén, tüzes szenet gyűjtött feje fölé... A gr. Eszterházy-családnál, épületesen viselt házikáplandodás után 1698-ben Mösch Lukács által Nyitrára küldetvén, e város középtanodai művelődésének önfeláldozással legelső inditója és lankadatlan emelője lőn, ügyes bánásmódjával oly számos ifjuságot édesgetvén maga köré, hogy Hánóczy Ferencz társával elégtelen lett. Azért is küldőjéhez fordult esdőleg, kitől nyert is segédett a magyarországi születésü Berzeviczy Valériánban... Horváthunk munkagyőző, önzéstelen jellemét érintvén, nem hagyhatjuk még el annak legragyogóbb vonását az ajtatosságot, a papi és szerzetes jellem kiegészitésére ezen oly mulhatatlanul szükséges borostyánt, mely Horváth egész lényén a leggyönyörűbb szinben virula... Áldozári méltóságát minden fölé helyezte s azt a szentmise legáhitatosb felajánlásával naponkint gyakorolta is, pedig igen korán reggel, hogy egyéb foglalkozására annál több ideje s annál élesitettebb és szabadabb elméje legyen... Kit a mult emléke ijeszt és a jövő félelme aggaszt, annak rettenetes a halál: de a kinél a halál küzdelmeinek befejezése Isten dicsőségére s a lelkek üdvére szánt munkáinak vége; ki tudja, hogy azon perczben, midőn testi szemeit Istene s Ura Jézus Krisztus örök látására nyitja meg: annak kedves angyal a halál. — Igy vala Horváthunkkal, ki érdemlett örök jutalmát elveendő 1706. évi márczius 25-én Pozsony-Szent-Györgyben szeliden és nyugodtan zárta be életét.

**) Berzeviczy Valér (a Concept. B. M. V.) született 1646-ban Berzeviczen, Sárosmegyében. — Már a gyermek nyájas vonásaiból lehet következtetni azon férfira, ki élete legszebb dicsőségéül tekinté azt, hogy, a mily tisztán lépett föl az életben, sok munkatelt esztendő leforgása alatt roszra ne változzék, hanem az igazban és jóban nőjön... Ugyanis mint kisded gyermekben nagyszerűen kifejlődhető nemes tulajdonok dús csirái látszottak; miket az idő csakhamar kifejlesztett... Eljövén azon kor, melyben Valérunk már megérett komolyabb ismeretek fölvételére, bölcs szülei minden figyelmüket arra fordították, hogy a szép reményekkel kecsegtető ifjú jó nevelés és hasznos ismeretek által oda jusson, hogy az egyháznak

A kezdeményezés különösen a fendicsért egyéneknek érdeme, kik erkölcsi befolyásukat lankadni nem tudó ügyszeretet — s áldozatkészséggel érvényesitvén, a legkevesebb

---

hitbuzgó fia, hazájának hű-érzelmű polgára, az emberiségnek erényes tagja s mindenkinek gyönyöre legyen... Azért a már akkor kitünő oktatóiról szép hirnevü k. r. gymnásiumba, Podolinba, adták. — Itt, a középtanodai osztályokat jeles előmenetellel meghaladván, lemond fényes születése kilátásairól és egyike lesz a kegyesrend azon ujoncznövendékeinak, kik 1670. év május hava 1-én Podolinban e szent szerzet papi öltönyét fölvevék. — A kik valaha a szerzetespapi hivatásnak üdvös gondolatát forgaták elméjükben, utánérezhetik azon ártatlan gyönyört, mely ekkor a papságra minden önérdek nélkül vágyakozó lelket elfoglalá... Ékes hajnali csillagfény e szent hivatásérzet a korán kelők elbájolt szemeiben, midőn az éj eltünedez sötét rémeivel, s a derengő láthatáron a közelgő szép korány világa jő fölebb — mindig fölebb!.. Miután Valérianunk a szerzetesi ujonczidőt és a próbatanárkodást is, ugy ezt, mint amazt a követelményeknek megfelelőleg, bevégezte vala, a philosophia majd a theologia tanulmányozására küldetik. — Mindezekkel, a felöle kiállított minősítvény szerint, dicsérő elismeréssel, készen lévén, a szerzetesi fogadalmat leteszi és a rend áldozártagjává szenteltetik. — Mint paptanár sok (25) évet áldozott, ő, kiben a valódi kalasanzi hivatás a szó szoros értelmében meg volt, s ki isteni Mesterünk imezen szavait: „Sinite parvulos ad me venire“ soha szemei elől nem téveszté, — a tanügynek. Ekként érdemeket is szerzett arra, hogy előljárói tisztre emeltessék... E kitüntetésben 1682-ben részesült, a mely esztendőben a breznóbányai társház vezetésével lőn megbizva, ráruházatván egyszersmind a plébánia ügyek igazgatása is. — Hogy a vezetésére bizottak igényeit, fogyatkozásait kitanulja, előbb mindent kellőleg szemügyre vett; másrészt pedig tudván, hogy „gondatlan pásztor előtt gyapjat rug a farkas“, minden alkalommal kellő erély mellett kivánt hatni atyai intései- s buzditásaival... Szóval nagy képzettségét a szent szerzet czélja iránti hő vonzalommal egyesítve sikeresen fölhasználta különösen az őt tisztelő rendtársainál, valamint a hivőknél, kiket benső vallásosságtüzelte szónoklattal is buzditgata az erényre, a protestánsoktól üldözötteket pedig serkenté bizalomra az Isten iránt, — hősi halálra Krisztusért... De egy időre megakaszták őt, ki tükör gyanánt szolgált, mind társainak, mind a hivőknek, mind a tanuló ifjuságnak, — áldásos működésében a Tökölyi-lázangók, kik mint a partjain túlcsapó özönviz, elboritván a felső vidé-

babért biztosító nevelés-oktatás hivatottjai — a piaristák itthelyi megtelepítésének oly hathatós emeltyűje, illetőleg zászlóvivője valának..

---

ket, Breznóra is szabadon bejutottak, és kimondhatatlanul kegyetlenkedtek. — Utolsó az, ha erőszakhoz kell nyulni, tartja a közvélemény; e beteljesedett ezidétt is a protestantismuson... Valérián példás buzgalmára még más munka várt. — Miután a kegyesrend Nyitrára is kikéretett, Mösch Lukács rendfőnökhelyettes intézkedéséből ide tétetett, és, elszánván magát a nevelés-oktatás szent érdekeiért akár a legnagyobb nélkülözéseket is kiállani, hévvel és eredménynyel ténykedik 1698-ban, minden erejével arra munkálván, hogy növendékei nemcsak ismeretekben, hanem erényekben is gyarapodjanak, nem egyedül elméjöket, hanem szivüket is müvelvén; arra munkálván, hogy az ifjú nemzedék Istent ismerni és félni, szeretni és imádni, benne bizni és tőle remélni, akaratján járni és azon megnyugodni, rendeltetése nehéz pályáján biztos léptekkel előre haladni megtanuljon. — A kereszténység főparancsa „Szeresd Uradat Istenedet mindenek fölött, felebarátodat, mint tenmagadat," lelkére forrván, ennek megtartása mintegy szellemi éhezése és jóllakása volt. — Az első részéről e parancsnak leginkább Valérianunk benső áhitatossága tanuskodik. — A magát megalázó hit világánál ugyanis, melyet ő minden földi bölcseség-, kincs- és dicsőségnek föléje helyezett, a viszonyt, mely embert Istenhez fűz, inkább és inkább fölismervén, minden gondolata, vágya e szeretetnek lélekzése, minden cselekedete ennek megtestülése volt... Ha a templom oltáránál benne eleven szentet képzelt a szem, akkor honn, szobai magányában, midőn térden állva olvasóját s egyéb imáit mondotta, — az angyalok örültek testvéröknek. — Különös tisztelője volt ezen kivül a bold. Szűznek, kinek képet többször fölkereste, kit épületes beszédeivel dicsőitgetett, kinek oltáránál mondandó imáikba barátjainak szokta volt magát leveleiben mindenkor ajánlani, és kinek tiszteletét Privigyén előmozditandó, a sz. vállruháról nevezett Mária-társulatot (confraternitas s. scapularis, B. M. V. de monte Carmelo) létesítette, — mely, példaadó kertészkedése mellett, az égiek gyönyörére és földiek üdvére szépen virula... Az 1707. évi július hó 30-án hagyta el lelke porhüvelyét. — Nem annyira meghalni, mint elköltözni látszott oda, hova illett, a boldogokhoz, kiket ő oly igen szerete, s kiktől ő viszont oly nagyon szeretteték, barátait csak változtatta inkább, mint elhagyta... Berzeviczynek közel 62. esztendős életkora azt is bizonyitja, hogy a test sa-

Csakhamar sokan egyetértettek ezekkel és buzgón közreműködtek az eszme terjesztésén és valósításán; de, mindnyájokra nem terjeszthetvén ki figyelmünket, még csak néhányat említünk. Ezek sorában föl kell különösen hoznunk *) Dolny István novi vál. püspököt és esztergomi kanonokot, ki mily lelkesedéssel csüggött az ügyön, láthatni onnét, hogy, a szeretetteljes Balassa collegájával kezet fogva, az esztergomi főkáptalannak Nyitrán levő házát a piaristáknak szállás- és működés-helyül egyelőre átengedte...

Ezen előleges lakás melyben még évekig (az 1701-ben kelt alapitó oklevél ideje után is) tartózkodtak, és még tovább tanitottak a piaristák, ott, a hol Hosszú- és Kalmár-utcza összeesik, a szögleten, a mai Ocskay-ház helyén volt vala. —

A piaristarend érdekében tanusitott részvét és jóakarat csak hasonló érzést kelthete az annak akkor Nyitrán időzött tagjaiban is. — Azért a jó paterek, mint előmunkásai a sz. hivatású feladatnak, a bár nem igen kedvező lakhelyen, legott tanitgatták a zsenge ifjúságot, nem akarván a nemesen rokonszenvezők kérésével szemben a nevelés-oktatási szándéknak valósitását azon időre halasztani, midőn majd nekik a városban kényelmesb helyiség kerülend...

Épen nem csinált pedig az igénytelen társulat, melyet a jók azonnal védő szárnyaik alá vőnek, — nagyhangzatú, sokat igérő programmot; azt tartván sz. Ambróval (de Abrah.) „Maior est ambitioso eloquentiae mendacio simplex veritatis

---

nyargatása, melynek, tökélyfokra juthatás végett, buzgó hive volt Valérunk, ritkán zsákmányolja ki éveiből az emberi életet, de mindig kifogyhatatlan erélylyel edzi meg a szellemet; az önsanyargatás vihar az emberi légkörben, mely ezt tisztitja, könnyiti...

---

*) Dolny István a hittudományt, mint nyitrai papnövendék, 1665-ben a Pazmaneumban kezdette, majd Rómában folytatta. Fölavattatása után somorjai plébános 1674. évi apr. 22-ig, ettől fogva esztergomi kanonok, majd honti főesperes, Földvárról cz. sz. Ilona apátja és novi vál. püspök; 1703. jul. 29-én pedig csanádi megyés püspöknek szenteltetik Kollonics Lipót bibornok által, Matyasovszky L. nyitrai és Ágost Keresztély szász herczeg győri püspökök segédkezése mellett. — Az örökké valóságba költözött 1707. jun. 2-an élte 70. esztendejében.

fides", egyszerüen kijelenté: hogy kath. szellemben akar istenességre és tudományokra oktatni, mint az a rendi alapszabályokban is ki van fejezve... Nem is szoritotta ekkor szakszerü, szükebb korlátok közé működését, hogy annál nagyobb körben és sikeresebben fejthesse ki áldásos tevékenységét a tanulékony nemzedék képzése által... És mégis, mint amaz evangeliomi mustármagnak, mely azóta, hogy Üdvözitünk a földön elvetette, terebélyes fává nőtt, — életrevaló csemetéje ápoló hatásával a gyámnélküli fiatalok szépen fejledeztek, üditő gyümölcsöket igérve, melyek a sirontuli élet előizével kedveskedendenek...

Lélekemelő csak gondolni is arra, miként gyüjték, az imádság és munka közt éltőket Istennek szentelt, szerzetesek maguk köré a kisdedeket, és nekik ismereteikhez mérten teljes odaadással tanitásokat tartottak; miként ment oktatási buzgalmak annyira, miszerint ajándékokat is osztogattak az igazságot készséggel fogadó hallgatóik között, csakhogy annál számosabban és szorgalmasabban megjelenjenek tanitásaikon! Hanem adott is Isten nekik rendkivüli örömöket... Mily örömet éreztek szivükben, midőn mind jobban szaporodni láták a tanulni ohajtó fiataloknak, kikben a tiszta isteni képmást, ezen féltékenyen őrzendő kincset, a későbbi életkorra is átszállitani törekedtek, — számát! Kimondhatlan gyönyörrel tapasztalák, hogy azon gyermekek, kiknek lelke termékeny talaj volt, valamint időben haladtak, úgy mindegyre nagyobb bölcseséget mutattak, mindegyre javultak, és rajtuk már a szülék és ismerősök is egyaránt csodálkoztak!

De, mint minden kezdetnél, úgy itt is sok nehézségnek kelle előfordulnia.

Az előzmények, mint észrevevők, biztató kilátást nyujtottak a kegyesrendnek, hogy idővel Nyitrán is meggyökeresedhetik, bár még csekélyebb számmal voltak tehetősb hivei, kik kedvezőbb viszonyok mellett, a szent gyarmat itteni p e r m a n e n t i á j á t is nyomban életben léptethetik vala.

Midőn t. i. a kegyesrendiek többek ohajára Nyitrán maradtak, semmi határozott garantiát nem kaptak, egyedül a jobblelkűek részéről kecsegtető reményt a kivivandó alapitványhoz. Innét lőn, hogy 1699. évi martius hónapig nagyánt

több egyházi és világi úrnak kegyessége, önként nyujtott adományai folytán éldegélhettek. — Majd a buzgóság, melylyel az első keresztények átadák birtokukat, hogy Istennek szolgálhassanak, és az egyházi czélok elérését előmozditsák, átszállott a jámbor utódokra e vidéken is. Az Isten és az általa szerzett anyaszentegyház szeretete arra indita némelyeket, hogy ezen szeretetet mintegy külsőleg is megmutassák, elismerésül a nyert jótéteményekért. Az egyházi intézvényeknek hagyományozván földi javaikat, ez által nevének dicsőitéséhsz is hozzá járulának, s igy közremüködtek az emberi nem üdvözitésének munkáján, miután azt, a mivel birtak, az egyháznak magas czéljai könnyebb megvalósithatása végett átadták.

Az ismeretes közbeszéd ugyan azt tartja: „Castra virtus raro sequitur"... Hanem azért, ha van is e rémletes mondásnak alapja, mindamellett itt is tagadhatlanul áll, hogy nincs oly közszabály, mely kivételt ne szenvedne... Az igaz tudományt ápoló s a vallásos tanügyért áldozni is kész egyének, kik azzal buzgalmuknak is szép jelét adták, mindenkor találkoztak a hadfiak közt is. Beszélő tényt állit e részben elénk a felebaráti szeretet gyakorlásában buzgalmas Lehoczky Márton kapitány, ki háztelkét, lelkeért mondandó sz. misékre, a piaristáknak szánta, és a németek által „crudus és barbarus"-nak jellemzett hős Bottyán János, II. Rákóczy Ferencz dandárnoka, ki, szintén meghatározott számú sz. misék kikötésével, örök alapitványképen, 2000 frtot tett le 1699. évi mart. 5-én nálok, — És ezek képezték az alapot, melynek jövedelmeiből a magasztos ügynek annyi önfeláldozással mindent áldozatul hozott jó szerzetesek nagynehezen magokat egyideig föntartották...

Mert ily csekély alapitványi haszon, mint kiki felfoghatja, csak a legszigorúbb takarékossággal is, mely, mint az éj homályában leszálló harmat, áldással működék, alig lehete elég néhány másokat is segitő egyén számára. Alig-alig lehete ebből őket úgy ellátni, hogy örömest vállalt szent kötelességöknek, mely nem vala kevesebb, mint a gyermekeket, miként egykoron az Üdvözitő tőn, megáldani a tudomány és erény legszebb áldásaival, — akadálytalanul élhessenek!

Fölöttébb botorul tesz a keresztény, ha azt gondolja, hogy e világi boldogság a bővelkedésben és gazdagságban áll: miután Krisztus, az örök igazság, épen az ellenkezőt tanitja; a szegényeket és szorongatásban levőket, kiknek szemeiből a nélkülözés, az inség nem ritkán könyüt sajtol ki, boldogoknak nyitványitván. Mily sajnálatra méltók tehát azok, kik, mint keresztények, ezt ugyan elhiszik, de mégis úgy élnek, mintha az efféle igazságok őket nem is érdekelnék; kik egyedül arról gondolkodnak, hogy miképen tölthessék napjaikat folytonos örömélvezetben; s mindemellett mégis mennybe jutni remélnek... Minden szentek, maga Krisztus urunk is csak kereszt, nélkülözés és szenvedések által mentek be a mennyek országába; (Luk. 24, 26,) s lehetetlen Krisztussal és a szentekkel örvendeni, ha nem akarunk szenvedéseikben, nélkülözésökben részt venni (2. Tim. 2, 12.) E világon minden kint és szenvedést elkerülni akarni annyi, mint, a mennybe vezető ösvényt eltéveszteni...

Tudták ezt a nagyhatásu müködést megkezdett jó atyák, s azért, jóllehet nem egyszer szükséget szenvedének, csüggedést nem ismertek, mert erős vala hitök, hogy a sz. igyekezetet sikerrel ápoló és a benne helyezett bizalmat megjutalmazó Isten, ki a mezei liliomokat ruházza és a hollókat táplálja, rájok szintén gondot visel. Megköszönték a mennyei Atyának a kenyeret is, mielőtt megszegték volna. Nem feledkeztek meg buzgón föl-föltekinteni az égbe, még a legcsekélyebb adományért is hálát adván Istennek még akkor is, midőn nem volt egyéb száraz kenyeröknél... Szépen fejezték ki ekként abbeli meggyőződésüket, hogy: „Isten áldásától függ minden“ — Ha csekély jövedelmök volt, mindamellett megelégedtek azzal is. A fogyatkozás által nem engedék becstelenségre vitetni magokat, nehogy a mennyei áldás, mely kieszközölheti, hogy kevéssel is sokra mehetnek, — eltávozzék tőlök... Nagy lelkök előtt sz. Kalasanzi dicső példája lebegett, kinek, kezökben az életbölcsesség csalhatatlan könyvével, szivökben pedig az emberbaráti szeretet hódító erejével, rendithetlen utánzói lőnek, csakhogy valahára diadalra emelve legyen az ügy, s elérve a fönséges czél, mely után buzgó imádság epedeze ezerek ajakán, — hogy fejlődjék e vidéken is a valláserkölcsös oktatásügy, épüljön Isten földi országa!...

V.

Folytatás.

Matyasovszky L. püspöknek a piaristák Nyitrán való megalapitását illető tárgyalásai a rendtartomány helyettes kormányzójával. — Bojár Endre élete. — Az alapitó levél. — Ennek I. Lipót császár s király ő fölsége általi megerősítése. — A Privigyéről Nyitrára átszármazott első piaristagyarmatosok. — Itteni tevékenységök, mely az ifju nemzedéknek erényre és tudományra való lelkes képzésére irányul. — Telek-vásárlás a fölállitandó épületek számára, — Egynémely úgy nevezett hangadók részéről fölmerült sarlódások és azok megszüntetésére tartott tanácskozások. — Az alapkövet ünnepélyesen leteszi Matyasovszky László, ki ezután a fényes akademián jelen van. — A tanodai osztályok fokozatos száporodása utján a negyedik majd a számtani osztály is megnyilik. — Az 1703. ki tüzvész a piaristákra is nagy csapásul jött. — A Rákóczy-mozgalomban sokat szenvedtek ugyan, de tevékeny buzgólkodásuk épen nem lohadt. —

A szent czélra törő lelkek az Isten és a mennyei szellemek oltalma alatt állanak. Valamint Isten a kisded Mózsesről a kákakosárban gondoskodott, úgy gondjába vette a nyitrai piaristákat is. A Mindenható, ki mindnyájunkról szorgoskodik, a szükölködő kegyesrendi atyákra is gondot viselt, és eszközt jelölt ki nekik, hogy Nyitrán biztositva legyenek. Igyen segit Isten minden szükségben úgy, hogy az ő segitségével minden baj véget ér: valamint a vihar után feltünik a kedves szivárvány, és ború s hosszas esőzés után végre ismét fénylik a kedves nap a tiszta kék égen... Igazán föltünő adat jelentkezik e részben azok körül, kik a piaristaságnak Nyitrán zsengéje valának... Ajtatosság és imádság, buzgó emlékezés az Istenre, elmélkedés az ő szavairól, folytonos munkálkodás ama jó szándékkal, hogy Isten akaratját, magok és az édes atyai nyájasággal növeltjeiknek tökélyesitésében, teljesitsék, önzetlen szeretet és egyetértés tevé Kalasanzi e fiainak tartózkodáshelyét az áldás lakhelyévé, ideiglenes házukat Isten házává. Másrészt pedig a közben az őszinte pártfogók, bölcs számitással és lan-

kadatlan ügyeszeretettel, Matyasovszky László püspöknél Bécsben, hol a kor kivánalma, viselt magas hivatala s befolyása őt jobbára az udvar közelében tartotta, és Nyitrán, minden kinálkozó alkalmat fölhasználva, oda munkáltak, miszerint e jeles főpap szivét általán a közmüveltség ügyének, különösen pedig, hogy az ő gyámkarjain létesüljön a nyitrai kegyesrendi tanintézet, — megnyerjék. — Mi elvégre, Isten a vidék legszentebb érdekének nyomott sorsán könyörülvén, sikerült is. — A több oldalról, kivált az egyház és honunk, egyaránt dicső fia, Maholány János által, ki az ügyet megható erélylyel karolta föl, sőt valóságos nemtőként őrködött felette, — ismételten lelkesitett és buzditott püspök t. i. kimondá, hogy nem idegen a nagy mérvben nyilatkozó ohajtást magáévá tenni és teljesitenl. — A fontos ügyben közlekedésbe tette tehát magát Focios János Ferencz Rómában székelő (1692—1700) vezérfőnökkel, és megkeresvén egyúttal ez érdemben Bojár Endrét, a magyarországi piaristák tartományi helyettes kormányzóját (Vicarius Provincialis), arra igyekezett, hogy ezek, vele kezet fogva, idő folytán legalább is hét tagból álló társulatot Nyitra megyébe, névszerint Nyitra városába szállitsanak, költségfödözésre némi segedelmet is igérvén.

Nem késtek e magas fölhivásra megnyugtatni az egyháznagyot a buzgó rendfőnökök. — Mire nézve a két fél, — a nagynevű alapitó és a kegyesrend főnöke, jelesül a (1700—1706.) vezérfőnökségtől erre irásban fölhatalmazott *) Bojár Endre, hires jogtudós, közötti kölcsönös szerződés Bécsben 1701. évi január hó 29-én megköttetett.

Legyen szabad néhány emléksort a helyütt szentelhetnünk nagyérdemű rendtársunknak — az ügy beintézésével Róma-

*) A felhatalmazvány hiteles szövege ez: Petrus Franciscus Zanoni a Concept. Clericor. Regular. P. Matris Dei Scholarum Piarum Praepositus Generalis Romae.

Praesenti nostro chirographo ad formam publici instrumenti valituro de consilio et assensu nostrorum assistentium constituimus Patrem Andream Bojár a Convers. s. Pauli, rectorem Prividiensem et Viceprovincialem Schol. Piarum in Hungaria, procurationem pro parte Religionis nostrae ad perficiendam fundationem instituti nostri in civitate Nitriensi, quam benignissime exbibet Illmus et Rdissmus Dominus Ladislaus Matyasovszky Eppus Nitriensis, locique et comitatus eiusdem supremus et

ból megbizatást nyert helyettes főnöknek, kinek neve intézetünk nevéhez füződik, — és visszatekinthetünk amaz időkre, melyeket az Nyitrán és szerzettársai között töltött... — Bojárunk életének főbb mozzanatait és jellemvonásait röviden kivánjuk ugyan elősorolni; de a gondolkodóbbak könnyen kinagyithatják a miniature-t, a többiek pedig egyetlen egy tényéből is hü képet alkothatnak magoknak.

„Adiutorium meum a Domino, qui salvos facit rectos corde." (Zsolt. 7. 11.)

Bojár Endre (máskép Bajár) (a Conversione S. Pauli) született 1644-ben Strassznicsban, Morvaországban. — Endre, (világi néven Antal) pályát választandó idegen tartományba — Magyarországba jöve, még ahhoz fordult, ki igy szólt egykor az emberiséghez: „Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris... Iugum enim meum suave est et onus meum leve" (Mát. 11, 28—30). Mint a középtanodát jelesen meghaladt ifju tehát jámbor lelke hő ohajának, mely szerint a papi és tanári pályára vonzódott, érvényesitése végett piarista lőn. — A törvényszabta novitiatust és a próbatanárkodást elismeréskeltőleg kiállván, és magát a bölcsészeti és theologiai tanulmányokban tudós tanárok előadásai nyomán szép reménynyel kiképezvén, pappá szenteltetett. Most Kalasanzi szőllejébe küldetett nevelés-oktatás végett. Itten fiatal erővel, ifju lélekkel és tűzzel tölté be hivatását: fáradságot és szünetet nem ismerve oktatott, minden módot felhasználván, hogy az igazság szikráival gyújtogatva fejleszsze a tudományra az elméket, és melengesse az erényre a sziveket. — Munkáját Isten kegyelmével szép eredmény is követé...

---

perpetuus comes, regni Hungariae aulicus, sacratissimae caesareae, regiaeque maiestatis cancellarius et consiliarius, patronus Religionis nostrae gratissimus. Dantes eidem patri Andreae a Conv. S. Pauli omnem necessariam et opportunam facultatem ad effectum praedictae fundationis consequendum, agendi, tractandi, contrahendi stipulandi, obligandi, et quoscunque contractus servatis servandis, etiam solenniter faciendi et celebrandi cum conditionibus ei bene visis, non tanem instituto nostro contrariis in forma. In quorum fidem praesentibus sigillo munitis subscripsimus. Romae apud S. Pantaleonem die 12 febr. 1701.

Petr. Franciscus a Concept. Praep. Gener.
Joachimus a S. Maria Secretarius.

BOJÁR ENDRE KEGYES-TANITÓ-RENDI ÁLDOZÁR.

SZÜLETETT 1641. — † 1716. OKTÓBER 20.

Az addig tanusitott példás élet, ernyedetlen buzgóság és lankadatlan szorgalommal párosult szellemadományozottság arra érdemesiték őt, hogy a rendfőnökség 1685. 1692. 1696-ban Pozsony-Szent-Györgyön és 1703-ban Nyitrán ház- illetőleg intézet-igazgatói állással tünteté őt ki. E kitüntetésben, mely a boldogultnak előbbi szorgalma megkettőztetésére szolgált, alig van toll, mely élénken le tudná irni üdvös működését, melynél fogva, valamint a vezetése alatti rendtagok, ugy a tanulók is, irányában hosszú időn át a legbensőbb szeretettel és tisztelettel viselkedének. Már ez elüljárói állomásokban ritka eszélyessége s komolyan szelid méltányossága föllelék ama biztos ösvényt, melyen az igazság karöltve szokott a jó akarattal haladni; egyaránt kerülve nem csak a ‚summum ius' éles szirtjeit, hanem a semmi zajt kellőleg orvosolni nem tudó erélytelenség ingoványát is... Érdemei, bár ő a példaszó szerint „hóban járt, s láthatlanná kivánta tenni nyomait", nem lappanghattak. Tudomására jöttek azok az egész szerzetnek... Minélfogva már az 1698. évi szept. 20-án a gyülésen összesereglett rendtársak bizalma őt a rendnek helyettes kormányzói méltóságára emelé, melyhez a nyitrai előkelő intézet vezetése is mellékelve volt. — A lelki nagyság czime sokszor, igen sokszor vesztegettetik az életben ugy, mint az életrajzokban... De ha a valódi nagyság azon önfeláldozásban áll, mely az önérdek feledésével valamely eszmének hozatik: ugy Bojárunk készségét, melylyel a terhes feladatot magára vállalta, rugói nemességénél s áldozatosságánál fogva nagy tettnek kell nevezni... A római vezérfőnök részéről, ki ismerve Bojárunk nagy tudományát, ernyedetlen buzgalmát, valamint azt, hogy szerzetéhez hő odaadással nem a mulandó fényt, de a lélek üdvét keresi, 1701-ben azon megtiszteltetés érte, hogy Lengyelhonban „Visitator"-ul küldeték... Endrénk, kinek kormánya szelíd, mindent felölelő s a legbensőbb szeretettel összekapcsolt vala, az idő alatt, melyen át hazánkban helyettes főnöki tisztét viselé vala, gondját főleg oda irányozá, hogy a magyarországi már is szép hirnévvel dicsekvő kegyesrendet előbbre vigye. Mi valóban meg is lőn. — Mert Bojár az elmét, képzelmet, érzést egyformán mivelő, gyönyörködtető, nemesitő tudományoknak általán avatottja, különösen előkelő jogtudós, ki pél-

dás hive és erélyes védője volt ama fegyelemnek, melyet szent Kalasanzi utódainak, halálos ágyán szivükre kötve, örökségkép hagyott, — eszközölte, illetőleg vette át Nyitrán is a gymnasium és növelde alapitványát. Ez igénytelen szerzetes t. i., b. Maholány kir. személynök biztatására, 1699-ben a Bécsben időzött Matyasovszky László püspök elé lépett, és a közoktatásért dobogó kebele szent tüzével a nyitravidéki honfiak kimüvelésére felállítandó középtanodáról szólt neki, át is adván irott folyamodását és tervezetét... És, hogy az ügy, melyet elejénte az irigyek által támasztott félreértések miatt félteni lehetett, tárgyalás alá jutott, — Isten után Endrénk hőn szeretett rendje reputatióját emelő eljárásának tulajdonitandó... És áll a nyitrai intézet, mint Bojár piarista szellemi hagyománya, mint legméltóbb emléke egyszersmind az érte annyit tett és annyit szenvedett fogadalom-embernek, ki

„... az álom bódult kórjait,
Egy uj Prometheusz látni kénytelenité“

és győzött. — 1702-ben szintén a szervező-akaratú Bojárt kinálta meg Nagyszombat városa is a kegyesrendiek számára lakkal és a „sz. Háromság“ egyházával. — Mért nem sikerült ez egyezkedés, határozottan meg nem mondhatjuk. — Sőt, noha mint tanár, elüljáró, majd mint rendfőnök-helyettes és apostoli visitator működék: daczára ez állásokbani elfoglaltatásának, élte minden szakát elmedolgozatok is jelölik. Azok között nem legkisebb jelentékűek szónokmüvei, melyeket különféle alkalmakkor tartott. Ezek mellett szeretete a philosophia és theologia iránt, melyek tanitására és művelésére különösen hivatott volt, — egy perczig sem csüggedett, valamint a historiai szakhoz is, mint előkelő munkálkodásai mutatják, mindig lelkesedő kedvvel vonzódott. — A kiváló szellemeknek soha sem vala tulajdona az elcsüggedés, sőt minél magasabb fokra hág köröttök a vész; minél számosabb, halmozottabb akadályokra találnak: annál magasabbra emelkednek lelkileg, használják az alkalmat rettenthetlenségök kimutatására; sőt, ha rögtön a mindenség omlanék is össze fejük fölött, ők annak romjaitól sem riadnának vissza. — Ennek történet igazolta példáját szemléljük Bojár Endrében. Csak oly nagy lélek állhata meg törhetlenül a válságban, s arathata diadalt maga és rendje

javára a mostoha események fölött, melyek a XVII. század végén a Tökölyi-, és a XVIII. század elején a Rákóczy-lázadáskor a nyitrai, pozsony-szent-györgyi és breznói társházakban a kegyesrendnek is osztályrészül jutottak... Ennyi talán elég arra; hogy ismerjük a férfiut, kit a kegyesrend és a haza éber része már 1716-ban gyászolni kezdett; ismerjük már, és a veszteség fájos érzete árnyazza másfélszázad multán is lelkünket a fölött, ki derekasan betöltvén a neki rendelt szép hivatást, mintha fölöslegesnek tartotta volna az itt időzést, a földről a jelzett évi október 20-án Privigyén eltávozott... Romlandó része ugyan átadatott a sír mélységének; ámde halálánál halhatatlansága kezdődik, mert, ki úgy élt, ki úgy működött és fáradozott a legszentebb közügy mellett, mint Bojár; ki úgy küzdött a viszonyokkal és szenvedett nem egyszer a körülmények hatása alatt; ki, mint ember, szerzetes pap és tanár kivivta a tiszteletet és szeretetet; ki, mint tagtárs a hű összetartás elvét támogatta mindig, az méltóvá lőn; hogy a rendtársak forró szeretete, hogy az intézet, melyért élt, hogy a város, melynek szellemerkölcsi érdekében anyira lelkesedett, annyit tőn, — koszorut illeszszenek koporsójára — az emlékezés hervadhatlan koszorúját; méltóvá lőn, hogy mig a magyarországi kegyesrend áll, mig egy tagja élni fog, addig Bojár Endre emlékezetét se törölje ki az idő a kegyelettudó szivekből...

Ezzel fejtegessük tovább a megkezdett tárgyat.

Bojárunk, ki a föntisztelt püspök és egyebek rokonszenvét is kinyerte, szintoly alázatos lélekkel, mint emelkedett diadalérzettel s tettvágygyal tért vissza a birodalom székvárosából Nyitrára, fokozott buzgalommal működvén a szerzet érdekében és ujabb lendületet adandó az itteni megtelepedés ügyének; mig másfelöl az okirathoz járulandó legfelsöbb királyi szentesitésről gondoskodni a kegyes alapitó főkötelességének tartá.

A lelkes egyháznagynak a kegyesrendiek Nyitrán megtelepetesét czélzó, latin nyelven szerkesztett, okmánya, egyebek között, igy szól:

„Memoriae commendamus significantes, quibus expedit universis: Quod nos divina benignitate episcopatui et dioecesi Nitriensi, in spiritualibus simul et temporalibus, praefecti et praesidentes, post propulsatam gloriosis Caesaro-Regiis armis ex eadem dioecesi nostra foedam otthomanicam perfidiam, et a iugo Turcico plene eliberatam, volentes de salutari et opportuno remedio, quo... verae orthodoxae fidei claritas reduci, corruptique, longiori cum impiis conservatione, mores in melius converti valeant, paterne providere, proximius ad hanc piam intentionem nostram conservandam medium haud adesse existimabamus, quam ut tales ad id opus viros accerseremus, qui teneriores adolescentiae mentes litteris et scientiis imbuerent et conformibus ad veritatem evangelicam doctrinis eosdem viam coeli edocerent. — Et, licet complures in apostolico hoc regno Hungariae reperirentur scholae, academiaeque et gymnasia, quia tamen tum ob eorumdem longiorem distantiam, sed vel maxime attenuatas diuturno bello miserorum incolarum facultates, et liberorum suorum in academiis et gymnasiis longius distantibus intertentionis mediorum defectum, capacissimi ingenii subiecta delitescere, talentaque sua divinitus obtenta defodere coguntur, fructificareque nequeunt. Ac proinde tum vero pro nostra in Deum pietate ac ad maiorem cultus divini propagationem atque boni publici conservationem et augmentum, proximorumque animarum salutem, pro peculiari nostro, quo erga religiosum, Reverendorum Patrum servorum B. Virginis Mariae Piarum Scholarum sic nominatorum, ordinem, velut de ecclesia Dei et religione cath. praesertim in instituenda iuventute bene meritum et summe commendatum, ducimur, affectu, motu animi bene deliberato ac maturo consilio, eundem sacrum Ordinem... in inferiorem civitatem nostram Nitriensem... non solum admittendum esse censuimus, imo, pro perpetua collegii a templi sub titulo ac patrocinio S. Ladislai regis Hungariae pro ipsis aedificandi et exstruendi fundatione,... viginti quatuor millium florenorum summam exsolvendam deputavimus, his per expressum sub conditionibus. Et quidem...

Iuxta institutum eiusdem sacrae Religionis, piumque ac praecipuum intentum nostrum idem Ordo scholas erigere ac continuare ac per religiosos suos iuventutem tam Nitriensem, quam externam et adventitiam ad scholas recipere, ac a parvistis dumtaxat maioribus (et non infra ad praecavendum ludi magistri praeiudicium, nisi in casu extraordinario, respectu status ac conditionis eximiarum et nobilium personarum, superquo per expressum dispensatur) incipiendo usque ad rhetoricam inclusive in litteris et scriptura ac aliis scientiis, utpote arithmetica, cantu, et, si necessitas postulaverit, etiam casibus conscientiae, ac potissimum in virtutibus et bonis moribus instruere et erudire obligabuntur...

Datum Viennae Austriae, de vigesimanona mensis Junii Anno Domini 1702. Ladislaus Matyasovszky m. p. Eppus Nitriensis."

Jól esik ez oklevél tartalmából kivehetnünk a b. e. főpásztornak nemes érdeklődését a kath. vallás-erkölcsi elveknek minél sikeresebb érvényesitése körül édes hazánk, illetőleg a kies megyében a helyes nevelés-oktatás útján; ez által vélvén leghasznosabban előmozditani a most általánosan mindenki által hangoztatott culturát, — nem azt a culturát értjük, mely hiú csillámmal káprázlat, a szenvedélyeket szabadon ereszti, Isten fölé akarja emelni az embert, és állattá aljasitja; sokat, mindent igér, de keveset vagy semmit sem ad, — vagy igen is ad, a semmisedésbe veszni ohajtó kétségbeesést;... nem ezt a cálturát értjük,... hanem azt, mely az embert fölvilágositja és fölemeli, mely az embernek teljes megnyugvásra és boldogságra alapot ama hitben, azon erős meggyőződésben ad, hogy a sorsára, szabad akaratjának erőszakos korlátozása nélkül, Annak atyai és isteni jósága visel gondot, ki kezében tartja a világesemények szálait, ki csak úgy tudja minden sziv dobbanását, mint a legkisebb falevél rezgését!...

De a nemeskeblű alapitó püspőknek, eredeti latin szövegből, idézett szavaiból a következőket is tisztán megértjük: a) minő fontos okok és magasztos czél birta őt a szent társulatnak székvárosába telepitésére; b) mi módon foganatositotta szándékát; c) minő adományt nyujtott az első piaristatelepnek Nyitrán; d) mily szép feladatot bizott e tanintézetre, melyben

az ifjúság, az úgy nevezett maior parvától rhetorikáig, latin nyelv, irás, számtan, bölcselet — és énekre, de minden más előtt erény és jámborságra oktattatott; e) minő létalapot jelölt ki a munkás társulatnak; f) hogy a b. e. Matyasovszky Lászlótól a nyitrai kegyesrendiek, kiknek még telket szerezni, társodát, templomot és gymnasiumot kell vala létesitniök, alapitványi tőke gyanánt összesen kaptak 24,000. frtot és nem egyebet; g) a többi — a szerzetház és tanintézet telke épületeivel együtt a kegyesrendnek szerzeménye és saját birtoka levén, — jó részben a minden fillért gondosan fölhasználó, s igy csodákat teremteni tudó dicséretes takarékosságnak és a kitartással szorgoskodó ügyszeretetnek gyümölcse!...

A fejedelmi beleegyezés ő fölsége, Lipót császár és ilynevő első magyar királytól 1702. évi decz. hó 10-én kegyelmesen megadatott.

„Nos, igy hangzik, a vallásos szellemű tanügyet előmozditó, okmányt szentesitő szöveg. „Nos humillime memorati Episcopi et Cancellarii nostri suo et praefati sacri ordinis nomine... pro eo, quo erga religiosos quosvis ordines ducimur, zelo ac pietate, propensioneque, praeinsertas litteras fundationales... praesentibus litteris nostris... quoad omnes earumdem continentias, clausulas et articulos, ratas, gratas et acceptas habentes, apostolica regia authoritate nostra omni meliori modo approbamus, ratificamus, ac pro toties fato sacro ordine servorum B. M. Virginis Scholarum Piarum in perpetuum valituras clementer confirmamus, inviolabiliterque observandas committimus. — Datum in Civitate nostra, Viennae Austriae, die decima mensis Decembris Anno Domini millesimo septingentesimo secundo. Regnor. nostr. Rom. quadragesimo quinto, Ungariae et reliquorum 48. Bohemiae 46.

Leopoldus m. p. (L. S.) Ladislaus Hunyady m. p.“

Mely szavak azt jelentik, hogy a kegyes-tanitó-rend nyitrai társodájának és a vele összeolvadt tanintézetének okmányilag megállapitása és fejedelmi szentesitése a fenidézett évben és napon (t. i. 1702. decz. 10-én) történt, jóllehet a nevezett szerzet tagjai már négy esztendővel korábban (1698.) kezdették itteni működésüket, miként az eredeti jegyzőkönyv azt minden kétségen felül helyezi. —

Főbb pontokban előadtuk már a kegyesrendnek Nyitrára átszármazását. Azok után tagadhatlan, hogy a privigyei piaristák közöl ide jött néhány rendtag első magvát képezé azon telepitvénynek, mely később az ég hatékony áldása mellett, mint az evangeliomi mustármagból megizmosodott terebélyes fa, ápoló árnyékába volt fogadandó az, e környék dombjain és szikláin kiszáradt, erény- és tudomány szomjától egyaránt epedő kisdedeket. — Ha a rajongó mozlim egész kedélyében megrendülve tekint Mekkájára, hálásan emelheti a jelenkor nyitraija is Privigye felé lelki szemeit. honnét először sugárzott ki elődeire az igaz tudomány világossága. — Kezdetben ugyancsak egynéhány tanár működék, de, a jóságos Isten nevében elhintett kicsiny mag, daczára a bal helyzetnek, melybe nem egyszer jutott, gazdagon gyümölcsözött...

A zsenge ifjúság, egy hires rómainak mondása szerint a legkitünőbb tiszteletet, illetőleg figyelmet kivánja meg; ő benne fekszik a jövő reményeinek alapköve, ő tőle várja az emberiség, az állam és egyház, a sokféle szempontból annyira szükséges új fölvirulást... Ezt tartották a régibb kor azon bölcsei, kik e szép névre valóban érdemesek valának... Már Pláto is így érezvén, következő magasztos gendolatnak adott kifejezést; „Nincs üdvösb és dicsőbb tett, mint a gyermekeket az erényes életre oktatni; ezt pedig valláserkölcsi tanitás nélkül eszközölni nem lehet.“ — Tanitványa, Aristoteles pedig hozzá adja: „Ezek czélszerű oktatásból ered minden jó, mind a magánosok, mind a köztársaság boldogságára.“ —

Ezek ugyan kevés. de sokat jelentő szavak, arra intők, hogy mindenkor minden embernek, kiváltképen pedig a tanuló-ifjuságnak, erényességre kell vezettetnie. — Vagyis minden más előtt igaz bölcseségre törekedjék. — Sokféle tudomány és müvészet van a világon. Már a kis gyermekek az iskolában olvasni, irni s még más jót és szépet tanulnak; utóbb némelyek mesterségre térnek, mások valamely müvészetre vagy tudományra adják magokat. Mindezen ismeretek, müvészetek és tudományok részint jók és szükségesek, részint szépek és kellemesek a földi életre. Hanem ama bölcseség, melyre itt czélzunk ez sokkal nagyobb valami; ez valami mennyei és isteni. Ez abban áll, hogy ismerjük a legjobbat és

legszebbet, mit minden embernek tudnia kell, hogy ismerjük az Istent és szent akaratját, kötelességeinket s egy boldogabb világra való rendeltetésünket. E bölcseség a legszükségesebb minden embernek, mind a földmüvesnek az eke, az iparosnak a mühely mellett, mind a tudósnak buvárkodásainak közepette és a királynak a trónon... Erre nézve egy ker. tudós igy nyilatkozik: „Absurdum pofecto videtur, puerum tanta cura profanas edocere scientias, cum interim omnis fere negligatur cogitatio eidem salutis scientias tradendi, quae omnium est difficillima, et quae una omnium maxime, imo unica est necessaria... Igitur, si diutius divinae legis cognitio differatur,.. ille quidem imperfectus erit et suae religionis ignarus.“ —

Mindezt ma naivnak tartják, és egynémelyek a legviszásabb paedagogiai elveket igyekeznek érvényre emelni!... Azt mondják: a gyermek Istenről és vallásról nem alkothat magának fogalmat... E hamis elvet megczáfolja mindenkor a tapasztalás. Sőt inkább Isten a gyermekek ártatlan és hű sziveinek látszik magát kinyilatkoztatni. Ehhez megadja nekik az ohajtást, megértést és szeretetet. Már a királyi zsoltáros (118, 130). mondja: „Declaratio sermonum tuorum illuminat, et intellectum dat parvlis...“ A gyermeksziv felűdül, megvidámul Isten csodatetteinek hallásakor, mint a virágkehely megnyilik a nap sugarának. A gyermekre is alkalmazhatni azon szép és igaz szavakat: „Az ember lelke természettől fogva keresztény“..

Igaz, a gyermek be nem hat Isten mélységes titkaiba (és hol a bölcsész, ki azokba behat?), de elfogulatlanul és őszintén hiszi, hogy e mérhetlen és nagyszerű mindenségnek, valamint csodálkozása és szeretete összes tárgyainak van alkotója, és hogy ez alkotó végtelenül hatalmas, végtelenül nagy és jóságos Isten... Megérti és felfogja, hogy e végtelenül jó Isten a világot és az összes embereket kormányozza, és élet s halál fölött uralkodik. Isten müveinek története felvillanyozza, megragadja lelkét. Anyjával Istenhez imádkozni, őt szeretni, előtte kedvesnek lenni, — rá nézve szükség, boldogság... Hányszor nem történt, hogy legnagyobb bölcsészek csodálták a gyermekek hitét és nagyobb horderejű dolgokban való értelmességöket, és bevallották, hogy a gyermek kátéjával a világ

bölcseség nagy kérdéseiről többet tud, mint oly tudós, ki csupán az ész világa által környeztetve, az emberi lét fontos kérdéseit évekig tanulmányozta! Ez értekenyben már Dávid (118, 100) igy nyilatkozott: „Super senes intellexi, quia mandata tua quaesivi". — Könnyü felfogni tehát a vallás üdvös és hatalmas befolyását a gyermek szellemére és szivére. Az előhaladó korral mindig több világosság ömlik el a felsőbb vallás-igazságokon, ezek befolyása mindig hatályosabban és komolyabban hat az életre... Az érett férfiu azokban erkölcsi erejének főforrását tekinti, és a bölcs öregkor belátása s tapasztalatai által tanuságot tesz mellettök...

Azt is gyakran mondják: „A gyermek magában úgy is jó; elég neki az oktatás; anélkül, hogy szükség legyen neki vallásról szólani"... Ez is merőben hamis elv. — Ha a gyermek természeténél fogva jó, vajon mire való minden időben a szülék és tanitók abbeli fáradozása, hogy a gyermekben a rosz hajlamokat elfojtsák, a jókat pedig kifejleszszék. Mire való volna az a sok nyomtatott könyv és értekezés a nevelésről?... Higyük el, a gyermek természeténél fogva nem egészen jó... Vannak a gyermeknek bájai: nyilt, jószivű, nyájás, tudvágyó. Isten felruházta e bájokkal, hogy részvéttel legyünk gyöngesége iránt... De nem szenved kétséget, hogy természettől fogva a rosznak csirája erősebb a gyermekben, mint a jóé. Hagyjuk magára, mint a müveletlen földet, és csakhamar látni fogjuk, hogy a legszebb tehetségek daczára is erkölcsi tövisek fognak felburjánozni... Miként egy bölcs mondja: a magára hagyatott gyermek csak a testnek fog élni. Élvvágyó lesz, a munkát kerüli, önzővé, erkölcstelenné, minden rendetlenségre hajlandóvá válik... „Az ifjuság, szól egy másik nevelész, magában vad, s hogy megszelidüljön, tanítókra és vezetőkre van szüksége"... Csak a talaj gondos müvelése fogja a rosz csiráját elfojtani, a jónak csiráját pedig termékenynyé tenni. — E gondos müvelés szükségképen a valláshoz tartozik. — A vallás által a gyermek Isten segitségével lelkismeretessé lesz, és lassankint megbarátkozik a renddel, a munkaszeretettel és a gyermeki kötelességek teljesitésével...

A tudományos haladásnak fölkent bajnokaiként Nyitrán legelső izben ténykedett kegyesrendiek mélyen megszivlelték

mindezt, és a tantárgyak, a gymnasiumi tanszakaszok között, a vallásoktatást előkelőleg kiváló gonddal, s arra különösen képezett rendtárs által a sziv és lélek mélyébe hatólag, kezeltették minden tankörben. — Hisz ők, kiknek már előnevök (Pius) jelentős e részben, — a nevelésoktatás mezején az üdvteljes isteni félelemnek meggyökereztetését, a szentté-levés szép vágyának mindenkinek szivében fölgerjesztését tüzék ki vezérelvül, látnokilag előérezvén, hogy a mü, melyet bármely időben a hitetlenség alkot, önmagától is összerogyik... Különösen még a szeplőtelen Istenanya buzgó tiszteletének előmozditása az, mi e szerzeteseket, kik egy perczig sem tévesztők szemök elől a kegyesrendnek imezen czimét: „Ordo CC. RR. Matris Dei Scholarum Piarum“, — kiválólag jellemzé...

Találóan mondja a magyar: „A jó szándék is bajjal jár.“ — A kegyesrendiek, habár a legszentebb szándék, — s a legemberboldogitóbb czéllal működének is: viszály, irigység és ellenfelek nélkül még sem maradhattak.

Távol legyen azonban itt a panasz hangját vegyitenünk örömnapunk zengzetébe; futó felhő legyen csak, mit említünk, mely a legderültebb napon is feltűnik inkább, hogy átragyogjon, fürödjék a nap aranysugaraiban, semmint azt elhomályosithatná. — De nem is lehet e helyütt szándékunk a hegedni kezdő sebeket szeretetlen kezekkel felujitani; azonban a történelmi igazságot sem szabad hallgatással elárulni. Kimondjuk azért őszintén és egyenesen, hogy igy jártak Nyitrán is.

Miután t. i. Kalasanzi itthelyi fiai kissé megszilárdultak, a templom, lakás és tanintézet számára kellő hely megszerzéséről kezdének gondoskodni, hogy ezzel is rendben levén, a szellemiekben annál inkább emelkedhessenek. — De, mint a szerzet sz. alapitójával történt, hogy azon lelki vigaszt, melyet ő a fogékony ifjuságnak szem-látomást növekedő erkölcsiségéből érzett, nem kis belső és külső nyugtalankodások árán kelle megváltania: úgy a piaristarend nyitrai ültetvényének gyarapodása fölébresztett néhány kaján szemet, és vitára hitt, ki némely rosz indulatot, melyekkel erősen szembe kelle szállania, hogy a jó ügy mégis diadalmaskodjék. — Nem tagadhatja senki, hogy minden nagyobb, városi testületben vannak egyes úgynevezett hangadók, kik befolyásukat, néha kelletén túl is,

érvényesiteni törekesznek. Ha már most ily befolyásosabb vagy legalább hangosabban felszólaló egyénben, az isteni félelem- és emberszeretettel szakitott, olyatén szellem nyilatkozik, mely egy vagy más irányban ellenségeskedést lehell, könnyen megmételyezheti ezzel több másnak is véleményét, főképen, ha azon bizonyos körön kivül állóknak bizonyos tömegét is támogatóul a háta mögött érzi. Ez uton lőn a roszaknak fondorkedásai által idegenkedővé téve a nyitrai közönség része annyira, miszerint nemcsak nem örvendett azon, hogy, a szükséges helyiségről gondoskodván, négy háztelket, melyeket másutt letelepedéskor ingyen kaptak volna, sajátjokból szereztek; hanem, az illetőknek járó vételdij kifizetése után, nem a legdiszesebb módon, fenyegetőzék épen e tér jogszerű fölhasználása ellen...

Szükkeblüség és irigység vezèthette a lázitót ily nemtelen tettre. Mert ki olyatén, emberhez nem illő, indulatot vagy akárminő heves szenvedélyt ápol szivében, és nem küzd ellene s nem győzi le: az ilyen könnyen jut odáig, hogy még a legártatlanabb emberek szemeiből is könyeket fakaszt, igazaikat szines ürügy alatt koczkáztatja... Egyébiránt bármi lehetett is befolyással az akkori nyitrai község egy részének ezen lelkületére: annyi bizonyos, hogy ebből egyik-másiknak az ügy iránti érzelmét elég hidegnek látjuk... Ime a nemes városi elüljáróság sietve versenyez egyéb városokkal gyarmatositani azon társulatot, talán leginkább azért, hogy ne kénytelenitessenek fiai, mint egykor Euklides Megarából Athenába, — Nyitráról Nagyszombatba vagy Privigyére, az ott már létezett tanodákba fáradozni. — Azonban, midőn a szent ügy egy kis áldozatkészségre, vagy ami még csekélyebb, egy kis méltányosságra hija föl a népet, ez, mint ingatag nádszál, mely a legcsekélyebb szellőtől ide s oda sodortatik, balra engedi magát csábittatni, idegen a czélhoz vezető eszköz megválasztásától, virtutisque viam (mint mondja Horatius 4 k. 24. d.) deserit arduae. — De e qualifikálhatlan magatartással szemben a nyitrai kegyesrendiek nyugodtan vetették magokat alája a vizsgálatnak. — A vihar ez uton csakhamar elvonult, s eredménye lőn, hogy az egyházi és világi elfogulatlanok, belátván és tisztelvén az önfeláldozó piaristák ügyének igazsá-

gát és magasztos hivatásukat, nagy feladatuk annál sikeresebb megvalósithatására még szivélyesebben közreműködének.

„Inter persecutiones mundi et consolationes Dei percurrit ecclelsia“ sz. Ágoston e mondása alkalmazható a nyitrai piaristaügyre is...

Az ügybuzgó kezdeményezők, kik legtisztább lelkesedéssel karolták föl az intézet eszméjét, rendkivüli buzgalommal törekedtek annak valósitására, lelkük egész hevével függtek annak jóllétén, — eltávoztak: hogy a fáradságos, de mégis dicső kezdet folytatásának nagy munkáját az utódokra bizzák...

Ekként erősödött a kisded magból a tanoda, és az utódok, kik jelenleg a mosolygó rögöktől egyelőre megtisztult uton kevesebb akadályok közt haladnak, — nem is gondolják, menynyi küzdésbe, fájdalom- s csalódásba került annak megalapitása...

Nagyon sajnos tapasztalás az: hogy napjainkban az emberek egy részénél minden iránt, a mi az Isten—esmére vonatkozik, vagy, hittani elvekből származván le, vallási fogalmaknak köszöni lételét, bizonyos elfogultság, közöny, sőt lenézés uralkodik, holott épen a vallás törvényeiből és szabványaiból erednek ama gyakorlati életelvek, melyek az emberiség igen nagy részének egyedüli iránymutatói, vezérlői és otalmazói lehetnek... Ezen elfogultságból és közönyből származik azután az ünnepelések, ünnepélyek és ünnepek gúnyos megitélése és bizalmatlanság minden ünnepies eljárás, szertartás iránt épen azért, mivel őseredetük a hitben, a vallásban gyökeredzik.

De nézzük az ünneplést a vallás eszméjének körén kivül; tekintsük bár csupán, mint társadalmi, ember-alkotta intézményt: szükségesnek kell elismernünk létezését.

S ime az alapja minden ünnep- és ünnepély jelentőségének; ime az oka annak, hogy nem lehet itt a feledékenység fátyolával elfödnünk egy eseményt, mely a piaristáknak, Nyitrára érkezésektől fogva, buzgó imájuk egyik tárgya volt. És ez az 1701-ben b. e. Matyasovszky püspöknek, ki azon évi pünkösdi napokon épen itt vala, ténykedése mellett végbement örvendetes és ünnepélyes letétele a czélba vett templom és intézet alapkövének.

A prófétának eme szavai szerint: „Ha csak az Úr nem építi a házat, hasztalanul dolgoznak, kik azt építik „(zsolt.

126, 1)," munkáink óhajtott végét csak úgy remélhetjük, ha azokat Istennel kezdjük és sz ő segélyével folytatjuk; mert miként az apostol mondá „Qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet" (2 Kor 916). Azért jámbor eleink is, mielőtt az Úr házának építéséhez fogtak, segélyért hozzá kiáltának föl, és az épitendő templom kiásott egész alapzatának, különösen pedig az abba helyezendő első kőnek megáldásáról s megszenteléséről gondoskodtak. — S vajon mit jelent ezen alapkő? — Sz. Czyprián vértanu szerint, (epist. ad Pupian) az egyház a pásztorral egyesült hivek nyája levén, miután a templom, mint azon hely, hol a kereszténység az ő pásztoraikkal sz. hitük gyakorlására egybegyülnek, kicsinyben az egyházat képezi, az apostolként pedig (Kol. 2, 7) az egyház alapja s szögletköve maga Kristus Jézus; az épitendő templom alapzatába ünnepélyes szertartással letétetni szokott kő Krisztust, kit ugyancsak az apostol az egyház kősziklájának nevez, ábrázolja s azt jelenti: hogy a katkolikusok, kik Isten dicsőségére templomot emelnek, azon egyedül igaz egyház hitét vallják, mely kőszikián alapítva, a viharok, záporok és áradások minden ostromait mozdulatlanul ki fogja állani. S épen ezért egy, már ötödik században divott, szokás szerint, mindenek előtt azon helyen, hová annak idején oltár jövend, kereszt állitatik föl annak jeleül, hogy Krisztus levén a mi hitünk szerzője, reményünk alapja és szeretetünk tárgya, mi az ilyen nagy munkát vele kezdjük s az ő ótalma alá helyezzük, tudván, hogy az apostol szerint (1 kor. 3, 11.) senki nem tehet más alapot, mint a mely téve van, mely maga Krisztus Jézus, ki főszegletkő, s kiben minden egybeállitott épület szent templommá növekedik az Úrban...

Már jókor reggel a nevezett esztendő június havának 9-én, az ősrégi vár ormairól, mozsarak durrogásai hirdették a városra virradó ritka napot, mely a tisztelt főpásztor, a kegyes védnöknek kikért és szivesen megigért hozzájárulása által nagy lelki épüléssel volt lefolyandó. —

Hét órakor a harangok kondultak meg, melyek fölhivták az érdeklődőket az ünnepelyben való részvétre. Mely jeladásokra a városban élénk és vidám forrongás lőn, megszámlálhatlan sokaság tartott és sereglett a hely szinére. — Csak látni lehete,

de leirni lehetetlen, jegyzik meg a hiteles szemtanúk, azon lelki örömet, melylyel siet vala a buzgó nép oda, a hol az uj szent gyarmat temploma és intézetének alapköve letétetik... A nemesszivű püspök, kinek utját tiszteletteljesen üdvözlő növendékek szegélyezték, 8. órakor indult el a várból diszhintóján a kiásott alapokhoz. A kitüzött helyen rá a zöld ágakkal, lobogókkal, a religio, tudomány, müvészet s az erő jelképével fölékesitett azon diadaliv várt, melyet a kegyeletes piaristák ez alkalomra terveztek és állitottak elő, s mely műtani szépsége és a diszitmények öszhangzata által azonnal kedvesen lepte meg a szemlélőt. — A diadalivről lengő szalagokon az alapletételi évet és jelentőséget kifejező szavak valának olvashatók. És pedig a jobb oldalon:

LeopoLDo Caesare prIMo.

Balról:

FaVente LaDIsLao MatIasovszkI Vero PraesVLe nItrIensI eXVrgens tVtabor.

A szerencsésen megérkezett főpásztor, a káptalan, kebelbeli papság és különösen a kegyesrendi házfőnök által a hódoló tisztelet kifejezéseivel fogadtatván, megkezdé a magasztos szertartást. A szerkönyv nyomán végbevitt s azért ismeretes egyházi ténykedést ide nem irjuk, azt azonban el nem hallgathatjuk, hogy az ereklyék, és ugyan sz. Benigna és Kolumba szűz-vértanuk ereklyéinek körülvitele s azt követő szép ének rendkivül megható vala.

Miután a mindenható Isten dicsőségére és az ő szenteinek, különösen sz. László királynak, tiszteletére a szokásos vallási ténykedés szerint a templomalap letéve és megáldva lőn; miután a főpásztorral együtt sz. Kalasanzi társai a Magasságbelihez áhitattal könyörögtek, hogy cselekedeteiket sugallatával előzze, segélyével támogassa és gyámolitsa, miszerint minden imájuk, mely dicsőségének emelésére szentelve leend, tőle, mint kristálytiszta forrásból vegye kezdetét, s kegyelmétől istápolva végződjék: az üdvkivánatok következtek, és a jó patereket azon szerencse érte, hogy a kegyes főpap tiszteletére a gymnasium negyven növendékével nyilvános akademiát rendezhettek. — A tanintézet valóban a fiui kegyelet fényes ünnepét ülé ekkor. A püspök, a székeskáptalan, papság, valamint

számos polgári és katonai kitünőségek kiséretében, a szerzetes atyák körébe jött. Megható volt látni a nagynevű egyházfőt övéi legkisebbjeinek bár, de kegyeltjeinek közepette... A hálaérzelmeket a gymnasium-igazgató, Zabojnik Péter, tolmácsolta, velős szavakba öntve mindazt, mit csak hőn szerető kebel képes mondani egy oly tisztelt atyának, mint az érdemekben dús Matyasovszky László. — Beszédét Jákobnak az angyalhoz intézett szavaival zárta be „N o n t e d i m i t t a m, d o n e c b e n e d i x e r i s n o b i s“... Majd a teremben, hol már a kitünő egyházfejedelem arczképe, a találó kronostikon mellett, ünnepélyes disz- és kivilágitással fölállitva vala szemlélhető, — ének, zene és szavalatok következtek, melyeket a szerzetes atyák által dicséretes buzgalommal eleve elkészitett és betanitott 40. ifjú nyiltan, a tárgyhoz mérten és az érzelemmel telt kebelhez illő valódi lelkesedéssel adott elő.

A tanulási rendszernek, a buzgó oktatók fáradozásainak s a tanonczok jeles előmenetelének fényes bizonyitékaul szolgáló kiválasztott szavalmányok, melyeknél 3—4 után egy-egy ének került elő, eszmegazdagság, időszerűség- és meglepő változatosságukon kivül a nemzeti öltözetben föllépteteti szereplők ügyessége, elevensége folytán a jelenlevők sziveinek lángoló érzelmeitől kisért nagy tetszésben részesültek... „Ily ifjakból, a fönséges elvek- és érzésekbe ily korán beavatás és komoly képzés után, mondogaták a résztvevők, — válhatik határozott férfiú, ki gondolkodni, Istenét imádni, hazáját szeretni, lelkének élni, felebarátai iránt igaz jó akarattal tud lenni. Soha a haza boldogságáról nem gondoskodhatott volna jobban egy főpásztor, mint, midőn ily intézet iránti vonzalmával a fiatal sarjadék kellő nevelésére tette le a talpkövet!“... Valóban kellemesen voltunk meglepetve, midőn esztendőről—esztendőre tapasztalók gymnasiumunk történetének tanulmányozásában, hogy a klassikus szónoklatok és költemények elszavalásával az ifjak nyilvános föllépése, melyet alapos okok miatt méltányolni megtanultunk, s melynek, a mennyiben szerény hatáskörünk engedte, az ellenkező nézetek idejében is alkalmat szerezni törekedtünk, ezen tanintézetben, mely zajtalanul működik ugyan, de a haza és nemzeti nyelv iránti szeretet, az öntevékenységi buzgalom s komoly munka—kedv fejlesztésére és ápolására

irányult törekvése fontosságának mindenha teljes tudatával bir, — nemcsak nem uj, hanem annak épen hajnalán kezdődik...

Mily magasztos lehete látni a lelkesedés tapsviharaitól magát meg nem tartóztatható diszes vendégkoszorú arczán miként tükröződik vissza a kebel őszinte érzelmeiből fölfakadt örömhangulat, mintegy előre jelképezvén azon fönkelt lelkületet, mely a vallásos nevelés által Nyitramegye és általán szép hazánk területére kiáradand! — Mire a tettetés nélküli fiui hódolat emez egyszerűségében is kedves nyilatkozata által láthatólag meghatott főpapnak letérdelve vevék a jelenlevők atyai áldását... A léleknek imádó tisztelete adója a Magasságbelinek, hálája az alapitónak irányában leróva levén, az ünnepélyt nagyszerű, és pedig a püspöki lakban adott, ebéd fejezte be. —

Ugyancsak a szóban forgó esztendő az, melyről, valaki csak a nyilvános tanodák becsét, s ezekből az emberiségre ömledező áldást méltányolni tanulta, elmondhatja, hogy azzal egyik szebb idő derült föl nemes Nyitra város egére. Ekkor t. i. már a negyedik osztály is megnyilt, az eddigi tervszerű előhaladás nyomán, a kegyesrendiek vezetése alatti középiskolában. — Miképen karoltatott föl már léte zsengéjében az új tanintézet, igazolja a tanoda népessége, hogy már ez osztályokban 300. ifjut vettek Kalasanzi szölejének hivatott munkásai, feladatukhoz hűven, oktatásuk alá. — Valamely iskolának látogatása a tanárok tevékenységétől, más részt a szülék jó akaratától és igényeitől szokott függeni. — Mit gondolóra vevén, a jelzett létszámból egyszersmind világos, mily ohajtott, sőt szükséges volt a gymnasiumnak e helyütt létrehozatala; világos azon érdeklődő buzgóság, melylyel a szép táj lakosai a növelésoktatás után oly hőn sovárogtak; de világos a tudomány, az emberi müvelődés jólelkü apostolai, önzetlen és fáradhatlan napszámosaiként, működött tanárok részéről is az élénk lelkesedés; valamint az, hogy a távolabb vidékről jött ismeretszomjas tanulók hasonló kedvvel használák föl az iskolákat, melyeket oly sokáig nélkülözniök kellett...

A kezdet ily feltünő sikerét és a szép elismerést a nemes tettekre képes és kész piaristák uj ösztönül tekintvén,

már 1702-ben a kitüzött czélnak, a mely a középiskolai tanulmányok bármely ágához forduló ifjak elméleti és gyakorlati kiképzésében állott, — megfelelőleg a gymnasium meglevő osztályaihoz egy uj, számtani-t (classis arithmetica) csatoltak... E ténynyel a közönség és fiatalság, mondhatni a hazai közvélemény, ohajainak elégtétetvén, megszünt azon ok is, mely némely élénkebb jeleneteket szült a vélemények, kivánalmak, remények és aggodalmak terén... Ez képezé azidétt a jók fokozódó örömének tárgyát. Nem is alap nélkül. Mert átlátta a higgadt gondolkodás, hogy mindazon közhasznú intézetek között, melyeket az ész az emberiség boldogitására feltalált, nem sok van dicsőbb és jelentékenyebb, mint az erkölcs és ismeret képzőtereül szolgáló középtanoda, hol a tudományosság és müveltség üdvös magvait befogadó eszes teremtmény, az összhangzatosan irányzott nevelés által, emberré képezve a szellemi és anyagi jóllét megszerezhetésére előkészittetik...

Kétségen kivül áll, hogy az ifjú, fiatal csemete meghajlik és inog a gyönge szellőtől is, mig ellenben az agg tölgy minden vész-, vihar- és zivatarral szemben győzelemmel küzd meg... S minthogy ez a lét- vagy inkább életszerkezet uralkodik a természet minden országában, szükségképen kell, hogy a gyönge mindig több támpont- és ápolgatásokkal birjon, mint az erős. — Ez igényelteték vala a kegyesrendi nyitrai intézetnek is azon korban, melyről szó van, mert fiatal korának még csak negyedik évét élé. Fájdalom azonban, hogy talán épen e negyedik esztendő volt rá nézve majdnem a legküzdelmesebb, legnehezebb és legszigorúbb...

De nézzük azon csapásokat, melyek a bő áldást árasztó tanintézetet csakhamar sujták.

1703. évi aprilhó 14-én, fehérvasárnap előtti szombaton, az alvárosban azon kiáltás hangzott el minden felé: ‚Tűz — tűz!' és ez, ismételve több oldalról, erősebb lőn, mert oszlopnagyságú sürű lángok emelkedének. — A lárma d. e. 11. óra tájban kezdődött, és rövid időn a szilajon nyargaló szél által a rémitő elem az utczákon roppantul elhatalmasodott. — A tűz kitörése azon utczában volt, mely ‚Hosszú'nak neveztetik, s innét a lángok ijesztő erővel különféle irányban terjedtek... A romboló veszély közeléből annál kevesebbé lehetett valamit

kiragadni, mert a város munkás kezei, a nap kedvezvén, már kora reggeltől fogva künn, a szántóföldeken és szőllőkben, dolgoztak... — Időnkint egy-egy jött ugyan a városba, de mit tehetett a pusztitó elemmel, mely pillanatról-pillanatra növekedve, fékvesztettségében utczát utcza után előzönlött. — Tizenkét óra körül tetőpontjára hágott a veszély, és e válságos perczekben már többen életök koczkáztatásával is jelentek meg. De hiába. A tomboló elemnek emberi erő ellenállani már többé nem vala képes. — Ennek rettentő következménye lőn. — Csaknem az egész alváros lángban van, leég az esztergomkáptalani ház is; mintegy $12^1/_2$. órakor borzasztó lángoszlop övezé a már részben fölépült szerzettársodát, mely több ezer forint árú gerendázata, deszkája- és bútorával együtt a tűz martalékává válik... Lehet képzelhetni ily nyomasztó állapot hatalmát, lehet a városszerte föltetsző páni félelmet és a rettegést, különösen a munkából hazatért népben, mely háza helyett romhalmazt talált!...

Ily körülményekben a kegyesrendiek az épülő collegium néhány padlózatlan, ablaknélküli, nedves szobáiban húzták meg magokat, az iskolásokat továbbá is az esztergomi káptalannak, hamarjában annyira-mennyire rendbe hozott, házában oktatván. — Nyilvánvaló, hogy a gymnasium ügye Nyitrán a piaristák sajátját, vagyonát, életét képezte. Azonban nem kell ezt csupán anyagi értelemben venni. A gymnasiumi ügy oly annyira sajátja vala azon kegyesrendieknek, hogy szellemi vagyonukat, szellemi életüket zárta magában. Ők ezen ügynek szentelték munkásságukat nem kenyérkereseti érdekből, hanem, mint sz. alapitójuk hű napszámosai, azon benső meggyőződésből: hogy e tanoda hatalmas alapot és moz-erőt nyujt előkészitésére és lehetősitésére azon ismeretek megszerzésének, melyeknek eddigi hiánya miatt e város, e megye, a magasan szárnyaló szomszéd Pozsonyvármegyével összehasonlitva, nem épen a legdicsőbb hirnek örvendhetett...

Igazán magasztosult érzelmek között emlékezhetünk az élénk tevékenység e ritka szellemeiről, — nyitrai szerzeteseleinkről, kik az apa és anya név után legtisztesebb nevelő és tanár névre mindenképen méltók voltak... Helyzetök távol álla még a gondmentességtől, melyre annyira szüksége

van annak, ki a tudományok, köznevelés szolgálatának hozza áldozatul napjait, virrasztja át éjeit, emészti föl erejét... Mintegy érezzük, hogy a buzgalom lángja, mely sz. Kalasanziban lobogott vala, átcsapott ezek lelkébe is, és e sanyarú helyzetöknek közepette éleszté és föntartá bennök az ifjú nemzedék tánithatásának szent tüzét!

Az inség évfolyama azonban még nem vala befejezve. Nulla clamitas sola... A kárvallott polgárok, velök a piaristák — a helyreállitási munkásságnak csak kezdetén voltak, még szobáiakat is, melyekbe szükségből vonultak, alig födheték be deszkával, midőn 1703. évi szept. 26-án, ide is áthatott a Rákóczy-mozgalom, melynek egyideig szinterét e megye és e város is képezé... E viharban t. i., mely hazánk éjszakkeleti részén keletkezett, a főhadivezér Bercsényi gróf, mint ellenség szálla táborba (1704.) Nyitra falai alatt. — A várost, melynek terjedelmes sánczai megszállására elégtelen vala a császári sereg, csakhamar hatalmába kerité Bercsényi, de a vár kétségbeesetten védelmezé magát. Az makacsul zaklatá és szorongatá a várat, mert maga Rákóczy, Galgóczon táborozván, Lipótvárat kezdé megszállani, és szükséget szenvede lőszer- s nehéz lövegekben; Bercsényi tehát szakadatlan Nyitra elfoglalásán dolgozék, hogy azután minden nélkülözhető löveget főnökéhez küldhessen. — De bármily buzgóan fáradozék a hadivezér, czélját nem éré, valamig gránát által felgyujtva, a vár-épület legnagyobb része porrá nem ége, és a roppant készletek tűz zsákmányáva lettek. — Most a várőrség szabad elmenetelt köte ki magának, és Bercsényi segélyt adhatott főnökének, miután a megrongált müvek kijavitásáról intézkedék vala. — Erre a vár és város négy éven keresztül Rákóczy kezében marada. — Midőn azonban a trencséni döntő csata (1708.) derék hadát végképen megtöré, és a sokszor diadalmas és rettentő hadvezér, mindig tovább nyomatván felsőmagyarországi birtokai felé, naponkint tért és párthiveket veszte: legtöbb főhadiembere tanácsosbnak tartá elfogadni a császár által ajánlott kegyelmet, mintsem további sikeretlen villongás által magokat és övéiket kitenni a bizonyos végromlásnak. — Ekkor Révay Gáspár vala parancsnok Nyitrában. Sem fenyegetés, sem igéret nem birá őt a főnökétől való elpártolásra, valamig csak egyet-

len szikrája pislogott az ennek megtartásához reménynek... Miután azonban ez is elhamvadt, és Révay elhagyottan állt, nem remélhetve a hadi szerencsének még távoli fordulatát sem, megadá magát, őrségével, vár- és várossal együtt, a Rákóczyt üldözött Heissler tábornoknak...

Elszomorodva időz lelkünk e mozgalmon, melyben egyéb békés egyénekkel a nyitrai hazafias lelkületű piaristák is galádul bántalmazva, sőt kifosztva lőnek. — Pedig ők szerették a hazát és ennek ősi szabadságait igazán, de az uralkodó bajoknak irját nem a pusztító fegyverekben látták; hanem a római lantos király e szavait is megszivlelve:

„Vim temperatam Dii quoque provehunt
In maius: iidem odere viros
Omne nefas animo moventes“ (Hor. lib. 3, od. 4.), inkább azon mennyei szerben hitték találni, mely a viszályok okait kevesbiteni, és Árpád nemzetét összetartóbbá s igy erősebbé tenni képes... S mennyire ragaszkodott e szerzettelep tűzhelyéhez, vagy mily váratlanul lephette azt meg a foglalók hada, az fejtheti meg, hogy az intézetnek tettekben gazdag főnöke egyezkedni is akart... De Bojár Endre, ki ez idétt, működéskörében lankadatlan erélyt kifejtő, elüljáró vala, minden készsége mellett sem boldogulhatott az alkudni nem akaró merev ellenszegülőkkel... A már némileg használható collegiumnak teljes átadása vagy erőszakos lefoglaltatása között kelle választania, végelhatározásul a legrövidebb idő adatván neki. — Elvégre is az erkölcsi kényszernek, mely a praecipitatio embereitől eredt, engedvén, kivonult egy ideig a várban, majd ennek leromboltatása után a zobori zárdában élvén és gondozván övéit... —

Inter arma silent Musae... Mikor valahol izgalmak, melyeket a pártküzdelmek idéznek elő, kerekednek, s melyeknek hangjait, szenvedély-csóváit némelyek kiméletlen és meggondolatlan nyilatkozataikkal nem csak a serdültebb fiúk, hanem a gyermekek kebelébe is szórják: az egyházi és képző intézetek panganak, a tanügy elárvul... Nyitrán az érintett borús napokban is az ellenkezőt lehetett tapasztalni. — A muzsák temploma bezáratott ugyan, de papjai nem széledtek szét s a hozzá férhetlen oltár helyett, melyre eddig munkájok áldozatát

letették, mást kerestek!.. Itt a buzgalom mindig hatásban volt, az oktatás meg nem akadt... A tanárok nem tétlenkedtek... Kitört bár a zivatar köröskörül; de a kegyes-tanitó-rendiek szilárdan állottak, rendithetlenül minden pillanatban, szünetet nem ismerve az ifju sarjadék képzésében... Véleményök az vala, hogy az igazságon sarkalló nevelés-oktatás küzdterén utolsó lehelletig harczolni kell, egész haldoklásig, a mint az irás mondja: ‚agonizare pro iustitia'... Figyelve az időre is, jól tudák, hogy a föllegek tornyosulni és oszladozni is szoktak... Ismerték műveiket, és azoknak, mivel a tiszta szeretetből indulnak ki, legyőzhetlen erejét... ‚Charitas numquam excidit', mond sz. Pál, szelidsége és hatása által minden erőszakot eltompit, mely ellene ütődik, miként fényével homályba borítja, bármit hozzanak föl ellentétül a gyülölködők... Vagy mit is vihetne ki az ellenség az Isten, a szeretet sugallata ellen? Pedig ez isteni sugallat Kal. sz. József rende szabályaiban lakozik... Az akkori hivatalelődink is helyesen úgy bátoriták egymást: „Nem lépünk le hivatásos működésünk teréről, nehogy azon örömet adjuk az ellenségnek, miszerint magunk teszszük azt, mire ők már sovárogva számoltak..." Föláldozhatni, az erőszakkal szemben, gondolák helyesen, az ifjuság sz. szeretetének jogát ovástétel mellett; de, hogy különben ejtsék el, ez a kötelesség elárulása lenne, haláldöfés kezeikből, igen saját kezeikből a haza és egyház reménye iránti szeretet lángeszméje ellen; vagyis a jobb jövő tényezőit áldoznák föl, a kik kellő előképzés nélkül áldozatul eshetnek a gonoszok által indított üldözésekben... Mire nézve buzgadozó őseink megkettőzteték az ifjuságbaráti szeretet tevékenységét azzal, hogy, midőn nyilvánosan nem lehett, „intra privatos parietes" nyújták a szépszámu fiatalok értelmi és erkölcsi fejlődésének az éltető tápot...

Ekként lőn a mennyei malaszttal, mely minden szent ügynél csodásan működik, hogy a harcz moraja, a honemésztő pártszakadások, vallási villongások és fegyverek okozta rázkodtatások sem tarolták le Nyitrán teljesen a szellemi virágokat, melyeket a tudományossággal testvérileg frigyesült lelki jóság e paterei hőn ápoltak, növesztettek...

VI.

A tápnöveldék.

A nemes érteményben vett jellem képzésének szükségessége. — A jól szervezett tápnöveldék (convictus) jelentősége. — Az ezekben alkalmazandó terv. — A Pázmány P. által Nagyszombatban, Lippay Gy. által Győrött alapitott convictusok. — Matyasovszky L.-nak a Nyitrán létesitendő finövelde körüli czélja. — Alapitvány-levele. — I. Lipót császár és király halála. — Matyasovszky L. jobb létre szenderül. — Balassa Pál gróf rövid emlékezete. — A gymnasium-osztályokhoz a poezis és rhetorika járul. — Dolny I. életét befejezi. — I. József császár és király elhal. — A tanodaépület a lángok martalékává válik. — A kegyesrendiek saját, már elkészült, collegiumukban végleg elhelyezkednek. — A gymnasium, mely nagyobbodik és csinosbul, szinház-termet kap. —

Van ama szent könyvben, melynek tanai elévülhetlen igazságokat és szabályokat tartalmaznak, egy nagyfontosságu mondás: „Egy a szükséges!“

Ne legyünk elfogultak, ne legyünk egyoldaluak. Tegyük föl tisztán, emberi higgadtsággal és nyugalommal a kérdést: Mi ez az „Egy“?

A hitélet szempontjából fogva fel és magyarázva a kérdést, azt nyerjük válaszul: Ezen „egy“ az Isten dicsőségének s a lelki üdvösségnek keresése a földön. De ime ezzel egyszersmind ki van fejezve — vegyük bár a legvilágiasabb értelemben — az ellentét azoknak tanaival szemben, kik csak a földi lét üdvösségét keresik, csak a föld élvezeteit hajhászszák — bármi áron és eszközökkel.

S épen, mivel ezen mély és magasztos értemény foglaltatik ama nagy mondásban, épen azért alkalmazhatjuk azt — a társadalmi létre s annak követelményeire.

Igenis egy szükséges mindenek fölött a társadalomban, hogy az fönállhasson, virulhasson, s ne rohanjon fölbomlása felé; egy szükséges: a tiszta, becsületes jellem.

Sajnos, hogy mai napság erre kevesebb gondot fordítanak, csekélyebb méltánylással üdvözlik —, fönt és alant egyaránt — mint kellene és illenék.

Mily utálatos ellenmondás önmagában egy jellemtelen tudós, kinek csak tudományát lehet fölhasználni az emberiség közczéljaira: de őt magát, mint embert, becsülni nem lehet. Mily satnya képe a szánandó gyarlóságnak egy jellemtelen müvész, kinek müvei előtt lelkesedéssel, bámulással borul le a rajongó sokaság, de kit magát, mint az emberméltóság torzképét, messziről elkerülünk. S mily nyomorult gunyoszlop volna az olyan pap, ki az erényesség ragyogását hirdetve, maga az erkölcstelenség posványában fuldokolván, kétségbe ejtené hiveit szent tanainak valódisága iránt!

A jellem fogalma mindent tartalmaz, mire az embernek szüksége van, hogy ne csak ő maga lehessen jóra való tagja a társadalomnak, ki szenvedőleg és tétlenségben ovakodik másoknak kárt okozni, hanem lehessen egyszersmind ezen társadalomnak lelkes, buzgó munkása, ki azt föntartani, óvalmazni, védeni kész és képes, hogy lehessen az emberiségnek — egyedi erőihez mérten — épitő, fejlesztő tagja.

Vége azon országnak, nemzetnek, melynek kebeléből kihalnak, kivesznek a jobbra, nemesre törekvő becsületes jellemek.

Az ily értelemben vett jellem — (mert van aljas, gonosz, vészes jellem is) — tehát a nemesb értelemben vett jellem igenis magában foglal mindent, mi az ember lételét széppé, hasznossá, üdvössé teheti mind maga, mind embertársai számára.

Benne van minden más előtt az őszinte vallásosság, a romlatlan igaz erkölcs, benne az elvszilárdság és elvhűség, a kötelesség érzete s a törvénytisztelet.

Az, ki őszinte vallásossággal és tiszta erkölcscsel bir, igen természetes, hogy nem csak a durvább bűnöktől és vétségektől, hanem talán esekélyeknek látszó hibáktól is ovakodni fog. Ki cselekvényeiben elvből indul ki, mindig következetesen fog működni; s minthogy a tiszta erkölcscsel csak helyes, jó elvek lehetnek összhangban, önként következik, hogy elvhű tettei egyúttal folytonos lánczolatot, egész rendszert képeznek az

erény megdicsőitésére. A kiben éber a kötelesség érzete, erkölcsileg s elvből fog ahhoz ragaszkodni minden körülmények között, készebb levén bármit is eltűrni, semhogy mulasztással, hanyagsággal, könnyelműséggel csorbát ejtsen rajta. S a kiben lángol az erkölcs, őrködik az elv, ingathatatlan a kötelesség-érzet, az önkényt hódol a törvénynek, s teljes odaadással, áldozattal is eleget tesz a törvény követelményeinek. Igy áll elő azután a társadalom azon tiszteletre méltó támoszlopa, melyet örömmel és emelkedett hangulattal üdvözölhetünk, mint kiválóán méltót arra: hogy j e l l e m n e k nevezzük.

Csak jellemek tartják fön, jellemek menthetik meg, ha veszélyben forog, a társadalmat; mert „minden ország támasza, talpköve a tiszta erkölcs, mely ha megvész: Róma ledől és rabigába görbed"

Oh, hol erkölcsös, elvhű, kötelességérző és törvénytisztelő jellemesség uralkodik: nincs ott hatalma a népet fenyegető vésznek; s a netán felmerülő baj csak mulékony, gyorsan enyésző tünemény.

A jellem maga a megtestesült honszeretet; a jellem hűség. Megvédése az a hazának, feláldozása minden tehetségnek, minden erőnek s az életnek is, ha kell. Igen, mert a jellem érti és érzi: hogy ragaszkodni kell véglehelletig azon földhez, mely javaival elárasztt, áldásaival tetéz; a jellem érzi: hogy csak összefüggő, egyöntetű, meg nem tántorodó elvies cselekvények szülhetik a közjót; érzi és érti azt is: hogy, ki könnyelmüen játszik kötelességeivel, fölidézi önmagára azt az átkot, melyet a korlátolt elme, a lanyha lelkiismeret leggyakrabban sorsüldözésnek nevez, és fölidézi vajmi sokszor embertársaira, az összes társadalomra is a legborzasztóbb vészt. A jellem teljes öntudatával bir annak: hogy csak a törvény lehet amaz aczél-ől, mely összetartja a rendet, békét és polgári üdvöt, s mely ha megtörik vagy szétszakad, bomlásnak indul minden.

S mivel mindezt érzi, érti és tudja a jellem, ép azért hódol tisztelettel annak, kit a jog és törvény oda állított a társadalom élére, mint annak legfőbb őrét, mint a rend főintézőjét, mint a haza hű védőjét, mint a jó erkölcsök megótalmazóját.

Jellemes ember kebelében nem foganhat hazaárulás; mert a haza valamennyi honpolgár összege; s a honáruló honfitársai jóllétének elrablójává, testvéreinek gyilkosává lenne...

És az ilyetén jellemnek képzését kell, hogy vallja a tanodai nevelés főfeladatául.

Ámde a tanodai nevelés csak akkor éri el biztosan e kitűzött czélját, ha a szülék közremüködésében kellő támaszra talál. Ennél fogva, hol nincsenek szülék, vagy ha vannak, tulhalmozvák munkával úgy, hogy a tanulóra gondot nem fordithatnak, vagy, ha betegség, nevelői ügyesség hiánya, a családi élet ziláltsága, rokonok ártalmas befolyása gátlólag hat az iskolai nevelésre, igen kivánatos, hogy a fiu, a szülői házat elhagyván, olyan tanodába menjen, mely a házi nevelést is legalább részben pótolja. — Ilyen tanoda a tápnövelde, melyben a növendék nemcsak oktatást, hanem szállást és nevelést is kap. Ha a tanuló nem családi viszonyok miatt, hanem azért hagyja el a szülői házat, mivel helyben nincs iskola: akkor lehet ugyan valamely tisztes családnál is, szálláson és nyilvános iskolába járhat; de a gyermekét féltő szülő biztosbnak tartja a tápnöveldét, minthogy nevelők felügyelete alatt van gyermeke. Annyi áll, hogy sok jóravaló tanuló egyenesen szállására vethet erkölcsi és tanulmányi romlása miatt. Ezt sok szülő saját tapasztalásából is tudhatván, nem csodálkozhatni, ha gyermekét a tápnöveldében a világ csábingerei ellen biztositva lenni hiszi...

Bizonyos az, hogy a religio absolute szükséges az embernek és igy a társodalomnak is. A religio megszenteli a családi kötelékeket; a religio egyesiti mindazt, mit a földi érdek szétválasztott, felbontott; a vallás kibékiti egymással az élet legkülönbözőbb elemeit és állásait. A vallás legbiztosabb kezesség az állam jólléte mellett, ez garantirozza állandóan és legjobban a társadalmi jogokat és viszonyos kötelmeket! A vallás leghathatósb emeltyüje az államok, népek és dynasztiák jóllétének, dicsőségének és nagyságának... A történet hatalmas bizonyiték a mellett, miszerint a vallástalanság természetes oka volt a népek fölbomlásának, gyöngeségének és bukásának. Ez állitás nem fog ugyan tetszeni a mai liberalismusnak, de igazságát csak akkor tagadhatjátok meg, h a e l é b b m e g t a g a d t á t o k a t ö r t é n e l m e t!... Nem egyes nép, de

minden népnek történelme a legrégibb kortól a mostanig, valamint a naponkinti tapasztalás hatalmasan tanuskodnak a mellett, miszerint „az igazság fölemeli a nemzetet, a bűn pedig szegényebbé teszi a népeket“...

Mindezen körülmények arra intenek bennünket, miszerint beismerjük, hogy az embernek szüksége van religiora, ha az emberek között, mint ember akar élni!

Azonban a religio benső életét s külső virágzását előmozditani sincs hathatósb és biztosb eszköz, mint ha azok, kik férfikorukban magasabb müveltségöknél fogva hivatva lesznek tágasabb körben működni, oly nevelőintézetekben képeztetnek, hol mind szellemök fejtésére és erkölcsi nevelésökre nagy gond fordittatik, mind pedig a tudományoknak minél több ágaiba alaposan beavattatnak. — Ez azon menhely, a hol a növendék a káros befolyást kizáró társaságban, a korához mért és a nevelés józan elveivel megegyező szabadsággal vezettethetik azon időpontig, melyben már eléggé meg van edzve a nagyobb szabadság élvezésére, s a kellő önmunkásságot s a rendszeretet elsajátitotta, megszokta.

Hisz tudva van, hogy a nevelési terv minden növendékre nézve többé-kevesebbé változó; a növeldében működő nevelő-oktatók, együtt élvén a növendékkel, megfigyelhetik annak tehetségeit, hajlamait, szokásait úgy a tantermeken belül, mint azokon kivül, a hibák okait biztosan kipuhatolhatják, s következetes egyetértő eljárással orvosolhatják; a növendék életmódja kellőleg szabályozható, a testi fejlődés, egészség, Juvenalis „Mens sana in corpore sano“ aranymondata szerint, őrizhető, a játék-órák a tanitási, valamint a munkaórákkal fölváltva úgy oszthatók be, hogy a szellem túl ne terheltessék. — A játékok minden kényszeres befolyás nélkül, de, a tulkapások meggátlása végett, fölügyelet mellett történhetnek... A növendék iskolai és azon kivüli élete teljesen összhangzatba hozatván, a tanulmányokban való haladás a gyengébb vagy hanyagságra hajlandóbb növendékeknél is eredménynyel előmozditható... Azután, ha az év minden idénye valamely hasznos, de játékszerű tanulmánynyal kitöltetik, az erkölcsileg kényszeritő eszközök, a humanus büntetés oly tényezőivel rendelkezik a növelde, melyekkel más nevelési módok

nem igen birnak... Még csak azt érintjük meg, hogy a növendékseregnek helyes-szervezetű osztályokra való osztása, az egyes osztályok közös érdekeltsége, közös munkálkodása, tanulása, irása stb., az érettebeknek az egyes osztályok vagyis rajok fölötti felügyelése és azoknak a tanulmányokban való segitése, az előléptetések, melyeknek, mint nem csupán tudományos haladással, hanem új kedvezőbb viszonyokkal összekötötteknek sokkal nagyobb jelentőségök van, mint másutt, az intézeti szolgálatok, a társulati szellem, a közös élmények — mindezek a jellemre úgy, mint a tudományos képzésre igen jótékony hatást gyakorolnak... A ki a nevelés- és tanitástan szabályait ismeri, az a tápnöveldei nevelés ezeh mozzanatainak mivoltára maga is rá jön...

Ámde minden ilyetén intézet diszletének egyetlen föltéte, még Cousin szerint is, az igaz kereszténység szelleme. E nélkül, mint a növelés- és tudományra nézve nemcsak haszontalan, hanem még kártékony institutumot is legtanácsosabb bezárni. Mert a ker. vallás igája alól emancipált ifjú követelő, unatkozó, türelmetlen minden fék és fegyelem iránt, fogékonytalan minden jó tanács elfogadására és képtelen bármily komoly munka végbevitelére. Sulyositja a bajt ily intézetben, hogy a bünök a szüntelen érintkezés által egyikről ragadnak a másikra, mindegyikben fokoztatnak és utoljára eláltalánosodnak. Azért a ker. nevelés főeszközei itt teljes erélylyel foganatba veendők, hogy az intézetnek egész légköre vallásos legyen... És ki nem látja be, az ezen intézetben előteremtett sürgö-mozgó szorgalom, és az ennek nyomán teendett előmenetel gyümölcseinek szemlélete mily hathatósan megindithatja az összes ifjuság között az üdvös verseny lelkét? Főáldás azonban abban nyilatkozik, ha erkölcsösségök megovatik a hajótöréstől. Mely erkölcsösség nélkül pedig, mint Hirscher irja, a kereszténység fölvirágzása nem is képzelhető. A tapasztalás szerint ugyanis az emberek, midőn a bűn fogságába esnek, előbb csak közönyösek lesznek a kereszténység iránt, később azonban lelkük elaljasodván, azt már megutálják. A jó erkölcsök tehát gyámoszlopai a kereszténységnek; valamint viszont az igaz kereszténység szülője a jó erkölcsöknek...

Ezen és hasonló nézetek vezették a magyar kath. egyház főpásztorait, kik, ha csak lehetett, a muzsák, a tudományok csarnokai mellé nevelőintézeteket állitottak. — Valóban Pázmány Péter bibornok-primás nem más okból alapitá Nagyszombatban 25. ifjú számára növeldéjét, mint, hogy ott a választottak a tanintézet jeles oktatói által a tudományokban úgy, mint az erényben vezettessenek. — És hogy a sok közől még egy példát emlitsünk: Lippay György esztergomi érseknek, midőn a győri convictusra 40,000. frtot adott, szándéka az volt, hogy jól nevelt és szent-szellemű fiakat nyerjen az egyház és a haza...

E czél, ez eszme töltötte el Matyasovszky László kebelét is, ki az 1705. évi martius hó 7-én kelt végrendeleti függelékben egy, a kegyesrendiek vezetése alatti, tápnöveldére, melyben a szeretet asztalán az árva és szegény sorsra jutott fiú is, ha jobb tehetség és jámbor erkölcsösség jeleit mutatja, tanulása közben biztos élelemre, szállás- és gondozásra számithasson, — 6000. drb. aranyat hagyományozott. — Ez képezi a nyitrai gymnasiummal elválhatlan kapcsolatban volt és szerzetesekre, kikről a nagy alapitó, a mai világ vagy inkább a sajtó egy részétől eltérőleg, teljesen úgy volt meggyőződve, hogy fekete öltönyük a hazaért erősen dobogó szivet és az igaz tudományosságért hőn lángoló lelket takar, — bizott convictusnak szerény kezdetét.

„A közelmultban, — igy ir körülbelül a vallásos nevelést oly igen szivén hordó főpap alapitólevelében — kivált Liptó, Trencsén, Turócz, Szepes és Árva megyékben különféle okok miatt több nemes család oly tehetetlen lőn, hogy fiait sem tanithatja kellő módon; azért a minden jóra képes nemzedék vagy elsatnyul, vagy, a mi még siralmasabb, a tévedések mocsárjába esvén, lelkében is megromlik... Hogy tehát e részben a szegényebb szülék állapotán fiaik nevelésében némileg könnyitve legyen, azok pedig, kik az igaz hitre áttérvén, e miatt elhagyatnak, vagy üldöztetnek, némi vigaszt nyerjenek: az állitandó növeldében, melyet a piaristák gondozására bizunk, 30. ifjú tartása- és tanitására alapitványt teszünk. — Ezen ifjak a nyelvtani osztályba vétessenek föl, jó erkölcsüek, szép reményüek és nemes családból valók legyenek, főleg olyanok, kik az áttérés miatt elhagyattak. Különös tekintetben részesüljenek

a mondott megyék szülöttei... Ha ki ez ifjak közöl egyáltalán nem felel meg, a kedvezménytől elesik.(*)

Tehát a nevelés-oktatás czéljának sikeresebb elérhetésére, a kor minden igényeinek megfelelőleg, Matyasovszky tápnöveldét akart, hogy, a mit Isten dicsőségeért buzgadozó jó lelke, a ker. szellemmüvelés érdekében, a gymnasium-kezdeményezéssel tőn, de be nem fejezett, új áldozatokkal előbbre is vigye...

És most a kegyelet szelid parancsának tegyünk eleget azzal, hogy gymnasiumnnk letünt 1705. évi gyászainak fájó emlékét — terünkhöz mért rövidséggel bár — ujítsuk meg, tudva, hogy a nemes fájdalmaknak épen úgy, sőt még inkább megvan emelő hatásuk, mint a nemes örömöknek...

1705. évi május 5-én egy fontos esemény történt a harczi téren kivül. Lipót császár s király elhunyt, utódjára hagyván az ország megnyugtatását — Lipót buzgó ajtatossággal ritka szivjóságot kapcsolt össze. Népeinek boldogitása vala főczélja, és hogy ezen czélját, kivált hazánkban, elérnie nem sikerült teljesen, tanácsosainak kell tulajdonitanunk, kiknek megválasztásában nem igen volt szerencsés... A piaristarendnek Nyitrán, hol a kegyeletes ünnepély a nagy halottért legott megtartatott, de egész Magyarországon különösen is volt oka gyászolni az elhunyt fejedelmet, mert benne az mult ki, ki, midőn uralkodása alatt, 1666-ban Privigyén, 1685-ben Pozsony-Szent-Györgyön 1701-ben Nyitrán, helyeslésével települt le Kalasanzi rendje: ennek tagjait lelkesitette, hogy a fogékony keb'ekbe szivárogtassák az igaz, vallásos ismereteket, melyektől függ a világ boldogsága...

---

*) Egy birtokunkban levő kézirati példány eredeti szövege szerint, mely ily czimet visel homlokán: „Codicillus Intuitu Convictus Nobilium Nitriensis, fundati ab excellentissimo, illustrissimo, ac reverendissimo Domino, Domino Ladislao Matyasovszky Episcopo condam Nitriensi, & per Regnum Hungariae Aulae Cancellario", — érdekesnek tartjuk az okmányt adni: „Siquidem compererim in nonnullis Comitatibus Hungariae, signanter Liptoviensi, Trenchiniensi, Thurociensi, Scepusiensi, & Arvensi, numerosam iuventutem nobilitarem haeresi infectam reperiri; & potissimum hac de causa, quod post scholas triviales, ex defectu mediorum studia sua continuare non valeant: & huic indigentiae pro modulo meo ut succurram, iuventusque eiusmodi haeretica ad scholas catholicas invitetur, relinquo pro uno Seminario sub cura PP. Piarum Scholarum Nitriae erigendo aureos in specie sex mille pro intertentione similium

Még sajgott a birodalom fejének elvesztése ütött seb, midőn ugyanazon esztendőt, ugyanazon hónapot gyászos-emléküvé még az is tette e gymnasium történetében, hogy hálás tiszteletünk méltó tárgya, Matyasovszky László püspök, ki reményét, magját hintette vala el középtanodánknak, Bécsben, májushó 10-én meghalt. — Ő, kinek, látva a tanintézet ily szembetünő fölvirágzását még életében annyi öröme vala, — ugyancsak kezdeményezett, magot adott, melyet a buzgalom hevében fejleszteni kellett. És azon mag a jók kegyeltje, a piaristarend kezében oltárrá vált, melyen az áldozat tüze eddig soha ki nem aludt, és a csekély alapból Isten segélyével nagyszerű virágzó intézet kerekedett, melyből a hit mennyei fénye, jótékonyság és igaz müveltség sugárzik vala ki e kies megyére — sőt egész szép hazánkra... A szakadatlan munka, az emberiség üdve- és boldogitásaért folytonos törekvés, a sokoldalu elfoglaltság és az ehhez járult megragadó honvágy s belbaj annyira megtörték a buzgó főpásztornak, Matyasovszkynak, testi es lelki erejét, hogy végre kénytelen lőn ágyba dölni, hol, miután már előbb a jámbor kereszténységhez illőleg, a nagy útra elkészült, ajtatos és töredelmes szivfohászok között, minden nehéz halál-tusa nélkül, tisztelői mély bánatára, örökléte szenderült életének 63. esztendejében,.. „Placide quiescas, nosque ab infirmo desiderio ac muliebribus lamentis ad contemplationem virtutum tuarum voces, quos neque lugeri neque plangi fas est. Admiratione te potius,.. et si natura suppeditet, aemulatu decoremus. Is verus honos, ea coniunctissimi cuiusque pietas.“ (Tacit. Agric. 46.)

A mindent megrontó, az üdv szellemét és tanait vad hévvel ostromló álliberalismus hirdedt bajnoka, — Voltaire is kénytelen volt megvallani, mikép a szerzetesek között minden-

---

nobilium iuvenum 30. egentium... Qui quidem iuvenes, si usque ad Syntaxim, & Grammaticam convertentur, similes Rhetoricam etiam in eodem Seminario absolvere poterunt, (si tamen virtuosi et bene studentes fuerint;) si autem spes modica in iis convertendis affulserit, vel etiam discoli & minus virtuosi fuerint, neque usque ad Syntaxim permittantur in Seminario. Onero autem conscientias PP. Piarum Scholarum, ne proventus huius fundationis praeter intertentionem dictorum iuvenum alio convertant. Actum Mense Aprili Anno 1705.“

kor találtattak nagyerényű férfiak és nők... Minthogy a szerzetestestületek általán a jótékonyságra alapitvák, könnyen elgondolhatni, hogy a kegyesszivüek iránti forró hála, mint a legszebb erényvirágok egyike is, az ily szerzettársulatokban mindig a legszebben diszlett... Hisz a jólelkű szerzetesek nem elégedtek meg azzal, hogy a nagynevű jóltevők iránti legmelegebb kegyeletérzelmeiket csak szivükben hordják mindig, hanem oda is törekedtek, hogy azokat jóltevőik arczképei vagy szobrai által is folyton ébreszszék, szilárditsák, külsöleg tanusitsák s igy a szépmüvészetet is előmozditsák...

Igy tőnek a nyitrai kegyesrendiek is. — Lefesttették t. i. csakhamar egy ügyes müvész által Matyasovszky László püspököt és az étterembe helyezték, annak jeleül, hogy mint áldott-emlékü alapitójukat tisztelik, és öröklő hálás érzettel gyönyörködve szemlélik ők, és szemlélendik az utódok is annak kedves arczképét...

A mi már Matyasovszkynak külső alakját illeti, ha ezen, jelenben is a társodai étterembe levő — b. e. főpapot, a karing és hermelinprémes gallérral, mely violaszin uszálylyal bir, ábrázoló festmény után következtethetünk, a magasabbakhoz tartozott... Homloka és szemöldöke nagy és kifejezésteljes, szemei nagyok, orra szabályos, és sürű bajusza s hullámzó szürkés szakálla a rendes arczot igen emeli...

Azonban e gyászra, melytől Matyasovszky L. elhunyta miatt át — és áthatott érdemes eleink könyüiket még le sem törülheték, a gyászjelvényt még le sem veheték: megdöbbentette szivüket és elméjöket ismét egy nagy, sőt a nyitrai intézetre nézve a lehető legérzékenyebb és legközvetlenebb vesztésnek hire. — Értjük Balassa Pál gróf vál. püspök elhalálozását... Tudjuk, hogy ez alkalommal nincs helye sem a gyász sem a dicsőitő beszédnek az elhunyt nagy férfiu fölött. De, miután magát a gyász-eseményt meg kellett emlitenünk, úgy érezzük magunkat, miszerint ezt tennünk nem volt szabad a nélkül, hogy az annyira kiérdemelt magasztalásnak egypár, részünkről telhető, igénytelen szava által, a jók kegyeleti érzelmét ezuttal is ne fokozzuk...

A magyar egyházat számos nemes lelkek dicsőitik mindenkor, kiket áldás gyanánt adott Isten az emberiségnek; nem csak

itt a tudomány s jótékony intézetek homlokzatain fénylenek ők, hanem tul a tengereken is, mint nap sugárzanak a hit és szeretet melegével. A történelem nagy betükkel jegyzi föl neveiket századok számára, emléket emel nekik a hála oltárán. De ki mondhatja meg: hányan vannak az egyháznak azon nagy fiai is, kiknek nevei csupán az örökélet nagy könyvében viselnek koszorukat, másutt sehol; úgy akarják ők, hisz a föltámadás nagy napja különben földerit mindent, addig ők nyugodni kivánnak az elfelejtés sötét barlanjgában, elég ha Isten által el nem felejtetnek...

Ilyen volt Balassa Pál, esztergom-főszékesegyházi kanonok és vál. püspök, a főmegye csillaga, a tudományok és jó célok titkos előmozditója, a papság tüköre, kinek személyében ugyan egy jótékony intézet központosult, de különösen a kegyesrendieknek Nyitrán való megtelepedését hordotta nemes szivén... Nemcsak mint keresztények tehát, hanem mint a szerzet különösen megadományozott tagjai is egy szerves testet képezének az áldott lelkü Balassával a nyitrai piaristák. És innét történt, hogy nemcsak örömeik, de bú- és szomoruságuk is közös lőn, sz. Pálnak ama mondata szerint: „et si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra, sive gloriatur unum, congaudent omnia membra“ (I. Kor. 12, 26.).. Ha őseink Nyitrára jöttétől kezdve hat éven át közös volt az öröm, részben a biztositott behelyezkedés iránt táplált hő óhajtás teljesedését képviselvén: úgy van 1705. évi piarista-élet tünetményei közt egy oly esemény, mely a fiui hálával telt szerzeteskebleket iszonyúan megrázkodtatá, még azokat utóbb a végveszteség keserü bánatával teljesen elárasztá... Nem tartjuk szükségesnek az érintettek után a bővebb figyelmeztetést, hogy a föndicsért főpapot értjük, kinek sokévi üdvös működése és fényes érdemei után a mennyei atya kifürkészhetlen végzése szerint 1705. esztendei szept. 5-én ütött utolsó órája. — Villámcsapás volt ezen szomorú esemény a dicsőült hő tisztelőire a derült égből! Elhunytát nemcsak a tudomány, mely benne egy bőkezü előmozditóját, hanem az egyház is, mely benne buzgó és méltó papot, hü gyermekét, ki minden körülmények között erősen s tántorithatlanul ragaszkodott alaptanaihoz, mélyen fájlalá... A kegyesrend nyitrai telepe pedig szóban

és tettben legelső pártfogóját, lelkes és fáradhatlan védőjét, Krisztusban, a boldogult akarata szerint, tettetés nélküli testvérét, reményének egyik legszilárdabb horgonyát gyászolá benne... Nem hizelgünk a elköltözöttnek, de tiszteljük hamvait szerzetünk e dicső barátjának, kit a jók kiválóan becsültek még életében, emléket akarunk emelni neki sorainkban a kegyelt ősök könyzáporából, melyet ömlesztett a szörnyű hír: hogy Balassa Pál meghalt!...

Tisztelet s áldás lebegjen a nemes-lelkű nagy pap és szerzetes-kegyelőnek koporsója fölött. — Angyali béke poraira, örökzöld koszorú érdemeire azon nap elérkezteig, mely új tavaszra költi az igazat a dermedés hideg karjaiból, hogy az igaz Biró, ki mindeneket látott titokban, nyilvánosan dicsőítse a véglehelleteig*) nagy nevelés-barátot. !

Nehogy mulasztást kövessünk el, szólunk itt röviden úgy is, mint fontos nevelészeti tényezőről — egy, tanintezetünknél már 1706-ban létezett, jámbor társulatról. —

Tényigazság levén az, hogy erkölcsi tisztaság és vallásos fölemelkedés nélkül a tudomány rombol vagy sárba fúl: már csak a sikeres szellemművelődés fokozása és biztositása végett is főtörekvésöknek tarták a hivatásos tanárok az ifjúságot a vallásos élet behatóbb gyakorlatai által is neveltetése ma-

*) Elhallgatni itt élte végén a piaristákhoz irt levelét hálatlanság volna, melyben mi osztozni nem akarván ezennel közöljük. „Reverendis Patribus Scholar. Piar. Collegii Nitriensis salutem cupitans precor, uberemque Dei benedictionem. Sunt nonnullae successivis temporibus etiam pro templo deservientes argenteae, et Reverentiis Vestris designatae apud me res; et cum omnibus aliis tam legata quam designata per manus exolverim, horatimque tempus resolutionis meae instaret, cui illa consignanda suo sincero iudicaverint, perscribant, si earundem litterae me in vivis repererint. — His me in sancta sacrificia, pias preces et opera tam vivens, quam moriens transcribo manendo

Reverentiarum Vestrarum

Tyrnaviae, die 29 Aug. 1705.

Confrater cinis adhuc animatus iamiam ex animandus
Paulus Balassa de Gyarmath.

Az áldottszivű Balassa e szép levele csak megható folytatása ama jótékonyságnak, melyet a kegyesrend nyitrai telepe éveken át tőle annyiszor tapasztalt, a hányszor valami gyámolitásra szorult, vagy valamely fölmerült hiányt akart pótolni.

gas czéljához kellően idomítani, és azt az ismeretekre s az istenességre egyképen kalauzolni...

A rendeltetésszerű nevelés gyakorlásai közt pedig nagyon áldásosnak bizonyult a Mária-egyesület (Congregatio Mariana, Sodalitas Mariana)... A kath. világ és jelesül hazánk multja fényesen igazolta azon magasztos feladatot, melyet e congregatio egyáltalán, de különösen a tanuló ifjúság vezetése és nemesitése által Mária liliomdiszű zászlója alatt elérni törekszik... Átérzék ezt buzgó eleink, kik, a mint Nyitrán helyöket és hatáskörüket elfoglalták, nem sokára a növendékek sorában a Mária-gyülekezetet is, mely, mint látni fogjuk, tápnöveldéjökben is, müködésük egyik iránytűjeként divott, megalapiták... Mutatja ezt egy 1706-tól kezdődő „Album“ (seu catalogus sodalitatis, sub titulo B. M. Virginis Elisabeth visitantis, Nitriae apostolica auctoritate confirmatae) czimű könyv, melyből az is váltig kiderül, hogy csakugyan derék elődeink keze alatt a tudományok csarnoka egyszersmind a hiterkölcsi élet képezdéje volt, a muzsák oltárain az Isten anyja és más szent hősök alakjai, életképei is ragyogván...

Két hon birtokba vételére vezérelték ők a gymnasiumi ifjuságot, — melynek legjavát a tanipar és szilárd erény hosszasb megkisérlése után, két gyülekezeti szakaszba egyesitették.

Egyrészről a tudományok tündérhonába, hol a küzdők számára a dicsőség cserkoszorúi teremnek... Másrészről az égiek hazájába, hol a bajnokokra a boldog halhatatlanság jutalma vár. És e kettős irány mit nem müvelt azokban? Azt, hogy a tudományos pálya derüje s a hit világa, két verőfény gyanánt összehaló sugarakkal érlelte bennök a szellemi erőt s haladást... Nem a kétkedés, nem a tagadás, de a hódolat adóját a minden bölcseség kutfeje iránt is letéve, járták be a tudományok megyés téreit, kötöttek ott magoknak virágcsokrokat, vágtak dült rendeket, gyűjtöttek rengő kalászkéveket és raktak asztagokat az önképzés csűreibe... Mint a déli éghajlat növényei fejledeztek gazdagon és kedvesen üde ékességben, illatos erőben és izletes gyümölcsökben... Az iskolai küzdhomok megfutása mellett az Isten országa megvivását is keresvén: „Pietas ad omnia utilis, a jámborság mindenre hasznos“ lőn jelszavuk. Buzgalmukban éjenkint is térden állva, leborulva

imádkozgattak. A szellemi erő kinyügözésére, a lélek fölemelésére háromnapi bőjtöléssel is fegyelmezték magokat. — A szünnapok alatt épületes könyvek olvasásával foglalatoskodtak. A tudatlan nép előtt Krisztus urunk szenvedéséről tartottak felolvasásokat. Egy szóval: jóravaló kovászai lettek az erkölcsi élet erjesztésének úgy saját körükben, mint azon kivül... A tanodai ünnepélyek mellett ajtatossági ünnepeket is rendeltek. — A Boldogasszony ünnepein, mint Mária-társulati s egyéb templomünnepeken Nagy Konstantin „in hoc signo vinces"-féle keresztes jelvény alatt körmenetet tartottak úgy, hogy ily alkalommal a vidéki tagok az iskolából kikerült Mária-sodalesek is, mint rokon elemek, közéjök vegyültek... És a hivők a nagy közönségével egy nagy lelki tábort alkotva, képét nyújták a hadi gyakorlatok azon nemének, mely eget verő zöngedelmek között dicsőséget ad az Istennek s hóditva jóakaratuvá teszi az embereket, a Szentlélek gyártotta fegyverekkel a szivben és ajkakon összekötve angyali lakomával mint győzelmi torral az Úr asztalánál... A szónoklat sem hiányzott, mely a megihletett kebeltalajokra az örökzölden tenyésző ige himes virágait hintette. Kenettel ömlött ez úton azokra az ég nyilásán keresztül a szózat: „Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite!... Unum est necessarium; Maria optimam partem elegit"...

Az 1706—7-ki tanévben a gondos elődök a gymnasium szervezése körül azon további intézkedést tevék, hogy oly tanulókra nézve, kik már a syntaxist szorgalmasan és sikerrel járták, de alaposb kiképzés tekintetéből főlebb menni szándékoznak: egy új osztály — a költészeti állitassék föl; más felül pedig azon már érintett s alapitói részről kifejezett kivánságnak, mely szerint e tanoda ‚gymnasium maius'-sá váljék, foganatosítása eszközöltetett, a mennyiben a távol vidékről is jövő poesist végzett ifjak befogadhatására a szónokleti osztály is ugyanazon esztendőben tettleg megkezdetett... Minek eredménye lőn, hogy középiskolánk, az eddigi osztályok száma a tanár személyzettel összefüggőleg a poesis és rhetorikával szaporodva, az időtől már hat osztályból állván, teljes lőn...

Tehát tanintézetünk terjedelme az első években (1699—1701.) a kezdet nehézségeivel való küzdelem jelenségeit tünteti föl, azon úttörő időszakot, midőn a szükebb körben mozgó

előzetes müködésben — a maior parvától a syntaxis-ig tanvezetésben helyezheté tevékenységét... A következő esztendőben (1702) egy új, az alapos müvelésre oly jelentékeny, arithmetices nevü osztály nyilik meg, és a többi ismeretágak elsajátitásában mind a tanodában, mind a közéletben tovább folytatott nyilvános vagy magán tudományos vagy tanulmányi pályán, elősegitő s z á m t a n módszeres kezelésben részesül; mig utóbb (1706) új korszak nyitányát képező szélesb körbe, mely másfél századon át tevékenységének mezejét foglalá, — lépett, a költészeti és szónoklati osztályok megkezdésével...

A kiegészülés által a nyitrai gymnasium, mely, mint ezen rövid áttekintésből látható, következetesen törekedett czéljának valósitása felé, és sikerrel haladt az ösvényen, természetes törvények szerint fejlesztve és mérve a munka nagyságát, czélszerüen felhasználva a ténykedésvágyat élesztő befolyásokat, hatványozva életrevalóságát s értékben arányosan emelkedve, — a honi hasonnemü intézetek szinvonalára jutván örvendetesen virágzott, nevelve a hazának jeles fiakat, az egyháznak hitbuzgó papokat, a megyének értelmes és ügyes tisztviselőket... Országos jó hirneve, melynek megalapitásában szakavatott lelkes tanárai jelentékeny tényezők valának, bizalommal tölte el mindenkit. Főleg rokonszerveztek vele a hitbuzgó ker. szülék, kik örömmel és nyugodtan küldék gyermekeiket oly intézetbe, melyben a többi tudományág gondolkodásra vezető tárgyalásánál főgond fordíttaték arra, miszerint a vallás, mely a földön tulragad, embert és lelkeket Isten képe szerint alakit, legyen őrtüz a szivben, hogy az ember rövid földi életének útjait szellemében járhassa, és fürtébe, mint jó harczot harczolt szüzerény-virágfüzért tüzhessen...

Valamint a vándor, utjának bizonyos magaslatára feljutva, onnan visszapillant az áthatolt vidékekre, vándorlásának kellemes és kellemetlen részleteit számba veendő: úgy mi is intézetünk eseményeinek magaslatán jelezgetjük annak nevezetesb mozzanatait... Szerencséseknek vallanók magunkat, ha csak örvendetes tényeket kellene fölsorolnunk intézetünk életének illustratiojára, — de, mint egyesek, úgy egy tanoda történetében is fordulnak elő szomorú és örvendetes lapok, a természetnek megváltozhatlan törvényeinél fogva. Nem hallgathatunk itt el megint egy szomoritót.

Az 1707. évnek derekán, junius hó 2-án t. i. nem csekély szomoruság érte intézetünket és vele az egyházat s hazát Dolny István, (1699-1707) csanádi püspök, halála által, kiben ismerősei szeretetre méltó, segélyrekész, mindenkinek szivből jót akaró egyént, papjai s hivei igazi főpásztort vesztettek. A kegyesrend nyitrai ültetvénye nem csak őszinte gyámolát, de 1699-ben, midőn, a boldogult még esztergomi nagyprépost vala, s a főmegyei káptalannak Nyitrán levő házában volt a Kalasanzi munkálkodás megkezdendő, Balassa collegája fölhivására, azon épületnek használatra átadatását sürgette... A bokros érdemeknek, melyeket csak egy nagy Mausoleum ábrázolhatna némileg a hazafiúság, papi buzgóság, muzsák és emberszeretet jelvényeivel, — ezen szelleme az örök igazság fényteugerében gyönyörködjék mindenkor !...

El van végezve, hogy egyszer minden embernek meg kell halni. Megmásithatlan istenitélet ez, mely alól egy ember sincs kivéve, ki a rövid életre asszonytól született ! Legyen bár valaki dúsgazdag vagy házaló koldús: hordozzon bár kezében királyi pálczát, előbb-utóbb a minden test utjára tér, meg kell halnia, mert ember.

I. József császár és Magyarország királya is meghalt 1711. évi aprilhó 17-én 33. éves korában, himlőben. —

Nyilteszű és önálló jellemű férfinak ismerte őt már előbb környezete. Atyja életében nem birt ugyan befolyással a kormány ügyeire, de többször hallották, hogy roszalását fejezte ki azon kormány-férfiak fölött, kik a magyar alkotmány megsemmisitésére törekedtek, és a törvénysértő kormányzásuk által támasztott fölkelést kérlelhetlen erőszakkal kivánták elnyomni. Midőn 1705-ben a hatalom birtokába jutott, hű maradt jogtisztelő nézeteihez, elbocsátván a volt tanácsosokat és olyanokat vevén maga mellé, kik őszinte képviselői leendnek... Épen azért alattvalói hódolatának, a magyarok kiváló szeretetének, t. i. mint jogaik és érdekeik védője volt tárgya...

Emlékét — a jobb hazába elköltözöttnek, ki, mig élt az alkotmányosság, nemzetiség és közmüvelődés szellemét igyekezett győzelemre juttatni, az igaz tisztelet emlékét hálával őrzék meg a piaristák, kik Nyitrán is kegyelet-ünnepélyt tartottak, szerető sziveikben is.

„Transivimus per ignem et aquam: et eduxisti nos in refrigerium“ (Zsolt. 65). Igen átmentek tüzön és vizen szerzeteselődeink, sok fájdalmak és keserveken! Hogy a fájdalmak és keservek nagyságát és mélységét kinyilatkoztassuk, tekintsük az 1717-ki esztendőt. Ekkor ismét megnehezült az idők viharos járása az intézet fölött. — Megint tűzvészt hirdettek Nyitra városának ércznyelvei. — Mint a gátjait szétszakitó árviz hatolt ekkor is a romboló elem, bámulatos gyorsasággal pusztitva mindent, mi utjában akadt... Az esztergomi káptalannak még mindig iskola-helyiségül használt háza ez izromban is elhamvadt. — Mily édes szorgoskodás — és buzgalommal csüggtek Kalasanzi fiai, kikben a tudomány és áhitatosság versenyeztek, s kik, mi bennök megvolt, azt másokba is átszállitani égtek, sovárogtak, — nagy-horderejű élethivatásukon, arra nézve ujból egy megható tény áll előttünk... Szintoly halhatatlan érdemű, mint életerős és dicső müvelet az t. i., mit itt a lelkes elődök az egyház és a hon javára ekkor is kifejtének. — Ugyanis a váratlan, alig kialudt üszköket és füstös falakat hagyott, szerencsétlenség után a mostani gymnasium helyén, nagyrészt csak fából, ideiglenes épület emeltetett, melynek fölállitásán, költség hiányában, még a szerzetes tanárok is közremüködtek. Valóban minden egyes akkor itt élt szerzettag nevét föl kellene hoznunk, hogy méltón emlékezzünk meg amaz önfeláldozó és lelkes munkásságról, melyben azonkori őseink tényezők valának... Mindeniknek volt szerepe, mindeniknek érdeme és csak is ez magyarázhatja meg, hogy a nyitrai piaristaság olyan volt, mint a szikla, melyen megtörtek minden uj baj s veszedelem hullámcsapásai... Hogy egyesek alatt mindenkit értsünk, fölemlitjük Zabojnik Péter igazgatón kivül Koczurszky Gergelyt, Neogrády Athanázt, Sándor Jánost, Pótsuch Lajost és Szoróczy Vinczét... Lélekemelő volt azután a pillanat, midőn kivánt időben az iskolákat, hol a boldogabb jövő reményében a fogékony keblekbe a vallás-erkölcsi életirányzatnak s közmüveltségnek áldásozó magvait hinthessék, igy rendbe hozott epületben vitték át!...

Nagyban és kicsinyben, testületeknek épen úgy, mint családok- és egyeseknek életében nem ritkán találkoznak az

ellentétek, kezet nyujtanak egymásnak a szélsőségek; az érzékeny csapást nagy szerencse váltja föl, a tengernyi fájdalomból édes örömre ébredünk... Érzé, tapasztalá ezt azon tanintézet, melynek főbb élet-mozzanatait vázolják e sorok. — Alig vonult el a ború, melynek sujtó hatása nyomai még láthatók voltak: bekövetkezett a derü, melyre nem lehet nem kedves emlékezéssel gondolnunk. Isten ugy akarta, hogy épen 1717-ben érkezzék meg végre ama forró sohajokkal régen érlelt idő, melyben a kegyesrendiek annyi bal szerenese és oly sok viszontagság után, mint az arany a tűzből, tisztán, derülten, örömsugaraktól égő arczokkal, Zajkányi Lénárt házfőnök alatt, collegiumokba kerültek, 159. esztendővel előttünk. — A világon mindenkinek, nagynak és kicsinynek, kijut a maga köre, hivatása és rendeltetése, melyeknek a teremtés végczéljához felsőbb kéz általi viszonyitásából keletkezik az óriásikép, mit költői hasonlitással világdrámaképnek lehetne nevezni... És a perczben, midőn valaki specifikus hivatását fölismerve, és ennek valósitására egész erejéből visszavonhatlanul, eltökélve magát, kellő működeshelyét megtalálja, e perczben mondjuk, mindenki, bármily kicsiny is, nagynak érzi magát, hiszen ekkor a legkisebb is parányi körének mintegy zenithjén áll, azon legfőbb, legmagasabb ponton, melyre hivatásának pályafutása között fölemelkedhetik... A magasztosság ezen dicsősége jutott a hivatásos kegyesrendieknek, midőn mondhatták, hogy saját házukban, és nem többé máséban laknak... — Oh! mily nagy erőkkel dagadozhattak azon atyáknak, tapasztalván az Istennel működő kitartás erejét, látván, hogy az akadályok, miként a jégtorlaszok a tavaszi nap melegétől, úgy távolodnak az igaz lelkesedés heve, alapos megfontolás és érczakarat hatása alatt, — mellei! mint dagadozhatnak most a mieink! ha meggondoljuk, hogy a hol, 175. év előtt, tekintetbe alig vehető házikók, illetőleg kevesebbé használt tér volt: ott most a szellemi fejlesztés irányai, az erkölcsiség veteményes ágyai, a tudományok gyönge csemetei illatoznak!...

1721-iki esztendő új korszakot képez a nyitrai gymnasiumra nézve. — Közohajjá vált, hogy a tanodaépület, mely kezdetnek szép, de az örvendetesen szaporodó tanulóifjúságnak mind kevesebbé felel meg, a vallási finöveldéhez (convictus) illőleg nagyobbitassék, és az akkori divat szerint a gymna-

sium kebeléhez csatolt, szinielőadásra szánt, termet is kapjon. — Különösen a piaristákat, kik Isten segélyétől láthatólag támogatva, annyira buzogtak és hatottak a nevelés és vallásos műveltség terjesztésére, foglalkodtatta e gondolat. — Ugyanis ők nemcsak lelkökben legmélyebben érezték, hanem tapasztalták is, hogy az intézet helyiségei nincsenek arányban az eszmével, mely előttök lebegett, a czéllal, melyet magoknak kitüztek. — Ámde az eszközök, melyekkel rendelkezhettek, kisebbek voltak, mint, hogy a szép feladatot, melyért buzgalmuk lángolt, a közelben teljesen elérhették volna. Azért Erdődy László gróf *) nyitrai püspökhöz, kinek a minden téren mutatkozó jóravaló igyekezetet ápoló érdeklődéséről meg voltak győződve, bizalommal folyamodtak. A székesegyház, püspöki lak helyreállitása és kicsinositása által is érdemesült főpásztor meghallgatta a kérést, és, a római sz. szék beleegyeztével, megengedte, hogy a b. e. Matyasovszky alapitó által finöveldére hagyományozott és hg. Eszterházy Pál országnádornál kamatozó 6000 db. aranytól járó, de a háború dühöngései miatt nem fizetett, jövedelemnek egy része, 5520 frt. a jelzett czélra, fordittathassék. —

A piaristák mély tisztelettel és hálával fogadták a kegyes engedélyt, és annak értelmében a szükséges átalakitáshoz látták úgy, hogy rövid időn az eléhbi kiigazitásra várt épületet javitottal, a szűket tágassal, az alacsonyat magasabbal cserélheték föl! — És ekként érvényre emelik vala a Perikles klassikus korára emlékeztető amaz elvet: hogy, — mig magánépületek, egyesek házai a kellő csin és arányosság mellett legínkább nemes egyszerűséggel fejezik ki rendeltetésöket: addig a nyilvános épitmények, középületek a nagyobbszerűség jellegét hordják magukon, sőt körülmények szerint, — a magasabb disznek, s a magán házakat nem annyira megillető, gazdagabb fénynek is legyenek kifejezői...

*) Erdődy László Ádám gr. Erdődy Kristófnak Pálffy Zsuzsannától született fia. A theologiát Romában befejezvén, mint áldozár csakhamar győri kanonok és Üdvözitőről cz. pápóczi prépost lőn; majd pedig I. József által 1706-ban nyitrai megyés püspökké és korlátnokká neveztetett. Elhalázott az egyházi és hazafiúi érdemekben oly gazdag főpap 1736. évi máj. 16-án.

VII.

A nyitrai fi-tápnövelde.

A kegyesrend vezetése alatti nyitrai vallásos tápnövelde épülete. — Tervezete és létrejötte. — Az épület leirása. — A növeldei szervezet s belélet. — Az értelmi képzésben követett eljárás. — A fegyelem s erkölcs-müvelési ügy. — A vallásos szellem előmozditása a „Sarlós-Boldogasszony"-ról czimzett ajtatos társulat által. — Ennek eredete, hatósága s tagolata, valamint szabályzata, berendezése és működéseredménye. — Beszüntetése. — Névsor a fi-tápintézet volt növendékeiből. — A növelde viszontagságai és végévei. —

Egy-egy növeldének belélete jobbára épülete falai között folyik le, sőt a külre ható tevékenység forrása is itten buzog, ennek igyekszik — természetesen eszmei érteménybun — jó nevet és közbecsültetést szerezni. Azért csak a tan- és nevelésügyi élet lelkes érdekeltjeinek jogos kivánsága szerint vélünk eljárni, ha azt, mit gondos kutatás által a nyitrai finöveldéről kinyomozhattunk, az épület-létesülés előadásával illetőleg annak részletes leirásával kezdjük. —

Már jeleztük, hogy b. e. Matyasovszky L. convictor-tartásra alapitványt hagyott ugyan a piaristák számára; ámde telekről és azon létesitendő épületről nem gondoskodott. — Örvendetes tényként emlithetjük föl, miszerint a buzgó kegyesrendiek mindezen, a nemeslelkűek gyámolítása mellett, egy nem közönséges épület előállitásával segítettek annak szózatos tanúságaul, hogy a jókor hozott áldozatokon, melyekhez sem hiúság sem haszonkeresés szennye nem tapad, mindig Isten áldása nyugszik s ez a benne részesített társulatra is átárad... Mielőtt ezen terjedelmes épület tüzetes leirásába bocsátkoznánk, jónak látunk egyet-mást elmondani. — Az eredeti terv készitése, Kubránszky László rector ajánlatára, Nyitray Keresztély épitőmesterre lőn bizva. Ezen terv már 1712-ben benyújtatott megállapitás végett, és ugyanakkor ki

is lett mondva, miszerint a nagyobb kiadások eszközölhetésére egyes társházaktól és előkelőktől törlesztésre kölcsön veendő föl. A szerzet főnöke, Bohn Euszták is helybenhagyta ezt azon figyelmeztetéssel, hogy a terv szerinti száma és terjedelme a belyiségeknek lehetőleg maradjon, és az épület csinos külseje, kellemes belseje által mindenképen jótékony befolyást gyakoroljon, s az ifjakban a tisztaság, rend és illem iránti érzékek fejlesztésére hasson ; hanem csak a luxus legyen távol. — Ezen leirat kézhezvétele után a kecskeméti, privigyei házaktól, Demka József s Szörényi László kanonoktól, Kosztka István és Hajnovics plébánosoktól fölvétetett a kölcsönre fölajánlott összeg.

Kétségtelen, hogy az épitkezés az alapok letelésével és fölfalaztatásával a földszinig 1715-ki májushó 4-én vette kezdetét, tehát akkor midőn, az e czélra a kötelességhű és magát azzal, hogy „spes confisa Deo, nunquam confusa recedit“ biztató főnökség által lehetőleg előkészitettek a szükséges szerek és pénzerő. Mert tudni kell, hogy a lelkes házfőnök Kubránszky csakugyan hozzá látott a hatalmas épület létrehozásához, mire a rend főnökségétől is fölhivatott. Száz még száznyi kezek jöttek mozgásba, roppant kövek fejtettek a hegyekben, fát vágták az erdőkben és a köveket négyszögekké, a fákat pedig gerendákká faragták ki. Mind a köveket, mind a fákat oly szépen és szabályosan dolgozták föl, hogy az épités alkalmával összeillettek.

Azonban bár, a mit csak lehetett, mindent megtőn és a munka, illetőleg a kül- és belső épités gyors előhaladását sietette is a kedvencz nagy müvet mielébb befejezetten látni óhajtó dicsért házfőnök : nemcsak hónapok, de esztendők keletteк, mig elkészült a nagy faltömeg, s minden a mi külső s főleg belső berendezéséül épittetője által tervezve volt... Mert még 1721-ben, midőn Szlopnay Elek házfőnökösködött, tehát 7. évvel az épités megkezdése után sem volt teljesen befejezve a munka, legalább annyi bizonyos, hogy a tápnövendékek, a kegyesrendiek legőszintébb törekvése mellett, sem helyeztethettek el. Voltak ugyan már az alapitásra 1714-től kezdve növendékek Nyitrán, de azok, nem levén kész az épület egyelőre magán házakba, hol a nemesb nevelés korszerű igényeihez illő

tartásban, vezetésben részesültek, — szállásoltattak úgy, hogy a gymnasiumi elüljáróság folytonosan őrszemmel kiséré őket.

Az 1722. esztendő tavaszán helyeztettek be az ajtók, ablakok, kályhák, padlók; készittetett el a belső és külső vakolatozás, meszelés, bebutorozás a többi munka ugy, hogy a nyáron igen kevés dolog vala még hátra. — Ekként lőn, hogy Szlopnay Eleknek, ki éber figyelemmel kiséré a kivitel minden legcsekélyebb részletét, elüljárósága alatt, a jelzett esztendő október havában, a fi-növelde, melybe a Matyasovszky-alapitvány élvezőül tizenketten vétettek föl, valóban megnyilhatott. — Tehát 1722-ben történt a nyitrai tápnövelde nagyjelentőségű megnyitása... N a g y j e l e n t ő s é g ű n e k mondjuk azt nem külső, nagyszerű pompája vagy zajos tüntetése miatt, mely bárminő fényes legyen is, ha valami nemes eszmét vagy érzelmet nem képvisel, értéketlen, hiu aranyfüst, mely a szemet káprázтatja, de a lelket hidegen hagyja. A nyitrai convictus ezen megnyitása ünnepélye egyszerű, igénytelen, mondhatnók családi ünnepély volt; de nagyjelentőségűvé tette azt tárgya a vallásos nevelési folyam, mely nemcsak egy nemzedékre, hanem az utókorra is hivatva volt áldásosan terjeszteni jóltevő hatását. Nagyjelentőségűvé lőn e megnyitás azért is, hogy épen akkor esett meg, midőn a szellemi és anyagi vész következményei még szembetünők voltak, midőn az előző viharok között szerencsétlenné lett szülék gyermekei ily menhelyre leginkább szorultak... Ime a kereszt vallása igy válik mindig időszerű ótalommá. — Ennélfogva az esemény is bizonysága azon különös, mondhatni gondviselésszerű tapintatnak, melylyel a jézusi egyház az égető szükségeket valamint fölismerni, úgy azokat födözni, gyógyitani minden erejéből törekszik, és pedig nem csupán a földi, hanem a sokkal fájóbb orvoslást igénylő lelki szükségeket... Úgy, hogy 'a convictus megnyitása áldott folytatása b. e. Matyasovszky azon tapintatteljes jótékonyságának, melylyel hozott adományai által az igazi honi cultura terjesztésén hatalmas tényezőképen müködék — s mindezt a lelkes főpap nem a fillérezés, vagy a puszta jóakarat, vagy meddő buzditás olcsó módjával teszi vala, hanem az áldozatnak azon nagyszerűségével, melynek becsét az alkalmak nehéz

körülményei még inkább növelik; azon nemességgel, mely nem csillogni szeret, hanem használni, s azon igénytelenséggel, melynek épen egyszerűségében tünik ki valódi nagyszerüsége... Idő haladtával a Matyasovszky-fundation kivül más családalapitványok is, az illető családbeliek részére, tétettek. — Igy nőtt lassankint, részint kegyes adományozasok, részint végrendeleti hagyományok által, a növeldének alapja, melyet valamint az alapitó, úgy mások is kiválóan kegyeltek...

Legyen ennyi elég az épitkezés- és használatbavételről történeti tekintetben.

A mi már most az épület leirását illeti, mindenek előtt annak terjedelméről kell szólanunk. — A kőfallal keritett terjedelmes kétemeletes épületnek hossza 43·55*m*/-nyi, szélessége pedig 36·. Általános fekvésére — situatiojára nézve keletről nyugatra a gymnasiummal és nyugatra a társházzal tőszomszédos s közlekedésben levő épület, éjszakra és nyugatra áll úgy, hogy a külső homlokzat és bejárat éjszakra néz. Az egész telek, melyen a szilárd alapokkal biró és téglákból készült convictus helyet foglal, hosszúkás négyszög, melynek területe 11024 □ ölet tesz, ebből esik a felénél több az épület — és belső udvarára, a fenmaradó ölek pedig az épület körüli kertre szolgálnak. Mindjárt kezdetben az volt a tervben, hogy elő s oldal- kert nélkül ne maradjon a fi-növelde, hanem symmetrice a gymnasium és társodával érintkező falakkal láttassék el. És ez szintén, 1722-ben Szokolóczy Venczel buzgóságát hirdetőleg, el is készült.

Az épületnek a városban fekvését tekintve, az úgy a legegészségesb részen, a Párutcza fölött van; a nélkül azonban, hogy az útczai zörej hallatszanék. A convictus előtti tér csak akkor fogna kissé lármás lenni, ha a kapu előtti tér szélesittetnék.

Az anyag, melyből e ház készült, kő, még pedig főleg terméskő. Az alapok és a földszin-falak egészen, az első emelet falai $^2/_3$-ad, a második emeletén $^1/_3$-da részben ezen kövekből állanak. A legvékonyabb fala egészen téglákból, a vastagabbak az emeleteken a fentemlitett viszonyban téglákkal vegyest készültek. A fedő anyag cserépzsindely.

Az egész épületet föl lehet osztani hat részre, úgymint a 38·55*m*/ hosszú és 3·62*m*/ mélységű egyenes, s 34·*m*/ hosszú és 3·62*m*/ mélységű oldalszárnyra a földszint. Az ugyancsak 38·55*m*/ hosszú, 3·62*m*/ mély fő és 38·55*m*/ hosszú 3·62*m*/ mély oldalrészre a két tractuson.

A folyosók szélessége, 2·41*m*/ s 2·92*m*/, a termek magassága 3·50*m*/ s 3·60*m*/ közt ingadozik.

A földszinten volt bemenetről balra 6. terem, jobbra az étterem és a konyhahelyiség és pinczebejárat.

Az első emeleten létezék az első irányban 7 terem, a másikban egy nagy terem, és 3. kisebb terem.

A második emelet áll első irányban 7, a másikban 5-ből.

Az egész épületben tehát, (6+11+12) kicsinyt és nagyot, mindössze számitva vala 29. helyiség. —

A szellőztetés tekintetében a szobákban, illetőleg termekben nem alkalmaztatott semmi külön előkészület, csupán az árnyekszéknél emeltetett szelelő-canalis. — Az üde levegőt a termekben egyszerüen csak ajtón és ablakon lehete bebocsájtani...

A fütés leghasználatosb neme volt itt mindjárt kezdetben a fával való fütés. Az erdők közelségében a fa elég olcsó vala. Azért egyszerű, de alkalmas kályhák állíttattak a szobákban és ugyan lehetőleg kivülről fülők... A nagy mennyiségű fa elhelyezésére, mely az ily nagy épület ellátására szükséges, a belső udvar szolgált...

Az árnyékszékek nem az épületen kivül helyezvék el, hanem belül a szárnyfolyosók végein úgy azonban, hogy az árnyékszékek és folyosók közt két fal van; továbbá ablakai vannak mindegyik árnyékszéknek, melyek, ha kinyittatnak, eléggé szellőztetik a helyiségeket... De ezen elővigyázatokon kivül még, a már szellőztetésnél emlitett, szelelő-cső is lőn alkalmazva úgy, hogy nyugodton lehetett elvárni, miként a folyosókon tiszta lesz a levegő...

A lépcsők, melyeken a növendékek s általán a bentlakók közlekedének, elég tágas és kényelmes... Az egyes

fokok tölgyfából valók, melyek két végökkel falban nyugszanak Ezen constructio a legegyszerűbb és a legbiztosabb. A falépcsők kő-, vagy vas-lépcsőknél annál előnyösebbek, hogy télen a behordott hó által kevesbbé válnak veszélyesekké, mely körülmény vidékünk elég hosszú és havas telénél fogva s azon tekintetből, hogy a lépcsőt többnyire sürgő-forgó növendékek járják, igen figyelemre méltó.

A butorzat, mely kellő időben beszerezteték, többnyire puha fából készült és barna olajfestékkel lőn bevonva... Messzire vinne, ha minden egyes szoba butorzatainak leirásába ereszkedni és szereinek mikénti elhelyezéséről beszélni akarnánk; e tekintetben csak azt jegyezzük meg, hogy, a növelde létrejöttének körülményei és viszonyai tekintetbe vétele mellett, a legjobb és legczélszerűbb intézkedések tétettek. —

Ezzel a nyitrai convictus be volna mutatva. — Mi azonban úgy tartván, hogy az eddig nyújtottak csak puszta falak, laktalan épület — tovább megyünk tárgyalásunk fonalán; fölszereljük a rideg lakokat s igy pillantást engedünk vetni a szóban levő idő tápnöveldéinek szervezetébe...

A nyitrai finövelde tudvalevőleg tehát eredetében a nemes magyar ifjúság szellemi kimüveltetésére vala szánva. — Azonban évek multával megesett, hogy abba alsóbb-származású jeles növendékek is vétettek föl, mint alapitványosok; sőt tekintet volt, mindezek mellett a szegénysorsúak jámbor s jeles észtehetségű seregére is, kik aztán ingyen nyertek szállást, élelmeztetést s a tudományos kimüveltetésre minden szükséges szereket. — Az épületnek ecsetelt alkalmas helyzete épen kedvező vala. A gymnasium tőszomszédságában, magas dombon, hol a legjobb levegő s kilátás kinálkozik, és a tanulásra legkivánatosb csend volt. A tanuló szobák tágasak és világosak. Mindenikben egy hely emelkedék a középen, hol a figyelemre ügyelő tartózkodhaték. A 30—35. növendék alkalmasan osztattak be nappali- és hálószobákba. — A házhoz csatolt szabad kertben annak idejében a növendékek testmozgást tehettek. — A fiatalok közös tápláltatás, iskolázásban és folytonos felügyeletben részesülvén, a következő házi- vagy („distributio temporis in convictu Nitriensi Scholarum Piarum“ czimen előjövő) napirend szigorú megtartására köteleztet-

tek: Diebus scholarum (iskola-napokon). Hora media quinta surrectio, induitio, lotio, precnm matutinarum persolutio. — Primo quadrante pro sexta ad secundum pulsum pro scholis, revisio lectionum, earundem recitatio, ientaculum. — A tertio quadrante pro sexta ad decimam Sacrum et scholae. — A nona ad decimam cum dimidia repetitio. — A media undecima ad primum quadrantem pro duodecima connotatio rerum in scholis traditarum. — A primo quadrante pro duodecima praeparatio ad mensam pro honesta comparitione, tum prandium; a prandio tempus liberum. — A prima ad secundam cum dimidia perceptio lectionum, earundem recitatio, praeparatio ad scholas. — A media tertia ad quintam scholae — A quinta ad sextam lectionum perceptio, pridie recreationnm exercitiorum compositio. — A sexta ad mediam septimam lectio catechis., dein rosarium B. M. V. — Media VII-a coenatur, post coenam indulgetur recreatio aut deambulatio, octava recitantur preces vespertinae, peractoque examine conscientiae itur cubitum. — Tertio quadrante pro nona datur signum pro quiete. In cubilibus et ambitibus extinquuntur luminaria. — Diebus recreationis (szünnapokon.) Hora media septima surrectio, induitio, lotio, precum persolutio. — Media octava Sacrum, dein ientaculum. Ab octava ad nonam studium linguarum, praecipue hungaricae. A nona ad decimam cum dimidia repetitio. — A media decima ad primum quadrantem pro undecima exercitia corriguntur. — A primo quadrante pro duodecima ad primam praeparatio ad mensam, prandium, distractio. A prima ad secundam exercitium scripturae, vel Musicae aut, si quae sunt scribendae epistolae, adparantur. — A secunda ad tertiam correcta nitide describuntur. — A tertia ad V-am indulgetur inambulatio. — A quinta ad sextam perceptio lectionum, aut privata lectio auctorum, aut repetitio. Cetera ut diebus scholarum. — Diebus festis et Domini (vasárnapokon és ünnepeken.) Sexta surrectio, induitio, lotio. — Septima precum persolutio. — Media octava ientaculum, exercitiorum compositio. — Ab octava ad decimam exhortatio, et auditio sacri. — A decima ad primum quadrantem pro duodecima correctio, et scriptio exercitiorum, succeditque praeparatio ad mensam, prandium. Distractio. — A

prima ad secundam continuatio scriptionis exercitiorum aut exercitium Arithmeticae. — A secunda ad quintam congregatio, litaniae, post has indulgentur lusus aut deambulatio. — A quinta ad sextam perceptio lectionum, aut privata lectio auctorum. Cetera ut diebus scholarum. — Ipso die confessionis et communionis surgetur hora media sexta; preces matutinae persoluentur, media septima; audietur missa prima in oratiorio domestico, sub qua, elicitis actibus: Fidei, spei, charitatis, doloris et propositi, peragetur confessio destinatis ad id Sacerdotibus. Post confessionem audietur exhortatio consueta in scholis, dein sacrum studiosorum, sub quo summa cum pietate ss. Eucharistiae sacramentum sumitur. Ubi e sacro redierint in sua serecipient cubicula ac dimidiae horae tempus spirituali impendent lectioni. — Pridie autem confessionis hora quinta pomeridiana exponuntur per sacerdotem ad id destinatum, quae ad confessionem salutaliter faciendam necessaria sunt. A media sexta ad sextam quilibet in suo cubiculo instituet examen conscientiae, seque praeparabit ad peragendam confessionem. — Egy főfelügyelőn kivül, ki azon növelde törvényeit*) (Leges pro convictoribus Schol. Piar. Nitr.) évenkint kétszer fejtegette, számarányban több segédfelügyelőnek gondjai alatt állottak. — Már az eddigiekből kivehető, hogy e fi-tápitnézetben a nevelés a leghelyesb módon kezeltetett. — Czélúl tüzetek ki: képezni az ifjakat minden más előtt az isteni félelemben, megszilárdítni a vallásihlette életelvekben, valamint a rendre és fegyelemre szoktatni.

---

*) Imitt közöljük a törvényeket, melyek üveg alatt diszeszesen elhelyezve mindig a folyosó főfalán lógtak vala:

A) Quoad pietatem. (A vallás és erkölcs tekintetében.) 1. Mane, et vesperi devote decenterque clara ac distincta voce simul omnes cum praefectis consvetas orationes, sicut etiam ante serotinnm BMV. corollam, et certas pro parentibus vivis, et defunctis preces intra horae quadrantem quotidie absolvent. — 2-o Sacro Missae sacrificio, pie, modestque diebus quidem festis, et publicarum praelectionum cum cetera Gymnasii juventute, diebus vero scholasticarum cessationum cum suis praefectis intererunt, definito per leges praescriptas tempore. — 3-o Quasuis de religione et morum honestate, expositiones attenta mente excipient, ut officia boni civis, et Christiani hominis adcurate ediscant, Deumque juste ac pie vivendo venerari, mali turpitudinem agnoscere, et eam odisse a prima aetate consuefiant.

Erre használtatott föl a jelzett, csinos keretben a falra függesztett, tisztán leirt törvényeknek nyilvános és ünnepélyes felolvasása, mely kedvező alkalmul szolgált kellő észrevételekre és üdvös buzditásra.

Erre szolgált e növendékségnek folytonos ellenőrzése, különösen a szabad perczekben való figyelemmel tartása s a kinálkozott időben alkalmazott intő és feddő szó. —

De az is kitünik, hogy a növelde-tagoknak a jóra és nemesre irányult sziv- és erkölcs-képzésén kivül a convictus-elüljárók ama magasztos czélt is — Istennek, hazának és az illető szüléknek tartozó felelősséget komolyan szem előtt tartván, arra törekedtek, hogy a gondjaikra bizottakból értelmileg is az váljék, mi, ha csak az ifjú maga közremüködését meg nem tagadja, a gymnasium terén válhatik. — E czél elérése végett az elüljáróság mindent megtőn, hogy a tananyag érthetően föl legyen dolgozva, — hogy tapintatos és módszeres fejtegetés, az előadottak tervszerű ismétlése s a növendékek öntevékenysegének ösztönzése által az oktatás kellő sikert eredményezzen. — Törekedtek az elüljárók az oktatást sikeressé tenni különösen az által is, hogy a növendékeket oly öntudatosságra vigyék, mely szerint kötelmeiknek nem a külső kényszer hatása alatt tegyenek eleget, hanem meggyőződésből s örömmel, és a kiképeztetés szükségének érzetében karolják át tanodai gyakorlataikat. — Hatalmas emeltyűként szolgált erre a vetélkedés, becsületérzet és a tudományvágy fölgerjesztése vagy ok-

---

B) Quoad litterarum studia. (Az értelem képzésére nézve.) 1. Nullum tempus, quod a publicis praelectionibus supererit, sine utili ocupatione effluat, quare eius distributio in tabella exposita diligentér observetur. — 2-do Singulo praescripto tempore cum scholae moderatore praelectiones eo die factas repetant, et in memoriam revocent. — 3-o Pensa schol stica, secundum moderatoris ordinationem recitabunt, quocum ad audiendas praelectiones Gymnasium accedent, neque ante secundum campanae pulsum eo abire cuiquam integrum erit. — 4-to Communiter loquentur latine, diebus Martis, Jovis, et Domini, tam lingvae Hungaricae, quam Germaniae exercitium erit. — 5-to Cessatione a scholis per diem concessa, elegantioris scripturae characteres praesertim Germanicae, formare discent, eiusque specimen exhibebunt. — 6-to Quavis hebdomade e pertractatis in schola studiis, breve tentamen subibunt, quo fervor literarius generosarum mentium alatur.

szerű fokozása. — Hogy pedig a növendékek a nyelvekben, számtanban, és költészetben minél nagyobb előmenetelt tegyenek az egyes osztályok külön csoportosultak, miszerint a felügyelő vezérlete alatt mind szó,- mind irásbeli gyakorlatok által nagyobb mérvben kifejthessék az iskola határain belül nyert ismereteiket, rendkivüli alkalmakat is nyujtván nekik, hogy a jobban sikerült munkálataikat a nyilvánosság elé hozzák és fáradozásuk serkentő méltánylásban és kitüntetésben részesüljön. — Az embert diszitő jeles szellemi képességnek főtényezője a beszéd. Csak szólás által ébresztethetik föl a szunnyadozó ész. A puszta tehetség, mely egyébként hamu alatt lappangó ‚contemta parva scintilla' maradandott, egyedül a beszéd által válik élő s működő erővé. — Mit megszivlelve a convictusi elüljáróság, hogy a növendékek majdan, tanulmányaik befejezése után, mint a honnak hasznos polgárai, a nyilvánosság terén, alkotmányos élet mozzanatai között, művészileg képzett szólótehetséggel szolgálhassák a hőn szeretett hazát, hogy hajlékonysággal birhasson előadásuk, bájt lehelhessenek érzelmeikbe, erőt szónoklatukba, s hogy már eleve szoktassák egyéniségüket a nyilvánosság előtt oly szükséges bátorságra, — egyik főczéljául ismerte a szólómüvészet elméleti s gyakorlati tanulmányozásának minél nagyobb-mérvü felkarolását. — E végből minden alkalommal szavaltak és szónokoltak a convictorok. A szavalmányokat és szónoki kisérleteket mindannyiszor a vezénylő felügyelőnek biráló észrevételei kisérték didactikai modorban. —

C) Quoad cultum externum et conversationem (A külső müveltség és ildomos társalgás iránt.) 1. Quivis concinnum ordinem, et dispositionem, in vestitu libris totaque supellectiti servet. — 2-o Munditiem et singularem decentiam in corpore, vestituque et rebus omnibusu praeseferat; nec quisquam e cubili ad scholas, aut ad mensam, aut ad civitatem illotus, vell inpexus, vel indecenter vestitus exire audeat. — 3-o. Nemini sine nccessitate, nisi Praefecto annuente, e cubili, quod incolit, egredi vel alienum intrare, minus vero ad cubilia Religiosornm, vel ambitus sub quovis praetextu transire liberum erit. — 4. Nullo in loco soli sese socient, nec singulares familiaritates inter se foveant, sed mutuo eadem amoris et benevolentiae significatione complectantur. — 5-to. Extraneum ad se advocare, aut admittere sine indultu superiorum nemini licebit. — 6. Privatum ex collegio exitum ad civitatem nunquam quisquam ulla sub specie rationum obtinebit. — 7-mo. Dum scholarum sunt feriae, omnes

Ha a nevelés-oktatás tiszte és jelentése abban áll, hogy az embert tulajdonképi hivatásának, egész kiterjedésében, teljesitésére képesitse: mit nem egyedül elméleti uton, hanem, és még inkább gyakorlatilag és jókor kezdett megszokás segedelmével lehet, és kell is elérni; s ha az ember rendeltetése főleg (és végeredményében egyedül) az erkölcsi tőkély őrök kutfejével, — az Istennel egyesülésben, s az által föltétezett boldogságban áll: úgy valóban fölösleges, sőt észelleninek is látszik kérdezni: vajon lehet és kell-e a gyermeket jókor az Istennek ismerete- és szeretetére, természetesen az ő tehetségeihez mért uton és arányban vezetni... Volt tehát a lelki szükségletek kielégitésére vallásos intézetünkben a növendékeknek imatermük, hol reggel-estve közösen imádkoztak is...

A tápnövelde kegyesrendi előljárósága szépnek találá tisztalelkűnek, jámbornak, szerénynek, vallásosnak tartatni, de ezzel tanitványai jól felfogott érdekében nem elégedék meg: oda müködött, hogy övéi ne csak hordják e kitüntető nevet; hanem valóban olyanok legyenek is; sőt inkább ne is neveztessenek, semmint legyenek: jámborok, szerények, éplelküek... És e czél kivitelére igen helyesen alkalmazá az egyes szentek, különösen a boldogs. Szűznek a bölcseség széke, a szeretetre méltó anyának tiszteletére kötelező társulatokat... Szerény kertészkedése mellett e táp-intézetben, valamint már az érintettek szerint, a tanodában is virula a sz. Imre tiszteletére plántált liliom, különösen a bold. Szüzére (Sodalitas Mariana) szentelt rózsa-telepek, hol a haza reménysarjai, ezek bájos illatát magokba sziva, fejték ki bimbaikat az égiek gyönyörére

---

simul statuto tempore exibunt, duobus quantum fieri poterit, semper praefectis comitantibus, et ad statutum etiam tempus domum eo, quo exiverunt, ordine revertentur. — 8. Omnibus competentem honorem, et reverentiam exhibebunt, quod eorum nobilitas et adcuratior educationis ratio postulat. — 9. A verbis obscoenis, currilibus, iniuriosis prorsus abstinebunt, multo minus factis se laedent. — 10. Pecuniam secum allatam, aut adquisitam apud se conservare nemini licebit, sed ea apud praefectos deponenda erit, et eorum iudicio, connotante expensas convictore impendenda. — 11. Dum refectio est ad mensam in toto corpore civilitas, apta moderatio et nitor, qui nobilem decet, resplendeat. — 12. Sicuti etiam in sermone, in gestu, et totius corporis conformatione modestiam et nobilioris educationis exempla praebeant et incitamenta. — 13. Sub gravioris poenae

a földiek üdvére... Tanuskodik egy ily intézetünkhez tartozott, társulat léteztéről, jelesül pedig a növeldében működéséről a már jelzett tizennyolczadik századdal kezdődött Mária-gyülekezeti Album.

Szükségesnek tartjuk a társulatra, főképen szervezetére legalább futó pillantást vetni: hogy lássák a kevesebbé avatottak, miszerint az az erény és tudomány szép öszhangzatának lehető megvalósitására czélzott...

Ezen, az Isten sz. anyja iránti hivő tisztelet emelésére és magasztos erényeinek követésére ható társulatnak, melynek minden tagja épületesen mutatta, hogy benne is buzgó a sziv, mely az egek királynéjához hiv, őt kivánván dicsérni és magasztalására gerjedni, — tagjai két osztályra rendesek és rendkivüliekre sorozvák. — Amazok előleges vizsgálat nyomán az elüljárók melegető szárnyai alatti tanuló ifjuságból kerültek ki; emezek pedig oly meglettkorú hitbuzgó férfiak és hölgyek voltak, kik minden vizsgálat nélkül iratkoztak be az egyletbe. Igy Rácsay János apát nyitrai olvasókanonok 1706-ban, Beznák Mihály vál. püspök, prépost és nyitrai éneklőkanonok 1719-ben, Nozdroviczky István vál. püspök, prépost s őrkanonok 1728-ban, Koháry Borbála grófnő 1738-ban, Gyattel Antal prépost s nyitrai éneklőkanonok 1774-ben, stb.

A rendes tagok fölavatása ünnepélyességek közt ment végbe, és pedig a kegyesrendi templomban, illetőleg az intézeti kápolnában.

Kevés ugyan az, mit a poros iratok e jámbor társulatban a tisztviselő-választásról föntartottak, de annál kegyeletesb a rája való megemlékezés, melynek elősegitésére adjuk a következőt. — A tanév elejére eső egyik ünnepén a bold. Szűznek a jelvényeket magokkal vivő tagok, a társulati igazgató és elnökkel élükön, a templomba — a szentek szentébe, honnét nemcsak egyes társulatnak, hanem az összes emberiségnek sorsát

---

irrogatione vetitum est scriptitatione portas, parietes, fenestras commaculare, item protervum, inobedientem mendacem calumniatores esse. — 14. Pari modo plectendi erunt, qui res suas donare, permutare audebunt: cuiusmodi culparum, uti cuiusvis alterius conscii punientur, si non detulerint. — 15. In fine cuiusvis mensis, per Praefectos expetetur ratio a quolibet de supellectili domo adlata, an eam integre an munde conservet.

intézik a láthatatlanul müködő isteni kezek, — mentek a vérnélküli áldozatban áhitattal résztveendők. Innét sz. mise után, épületes rendben tértek vissza az intézeti kápolnába, hol a Szentlelket segitségül hivó imára veszi vala kezdetét a választás, melynek megejtése előtt az elnök erélyes beszédben előadá a társulat czélját, és szivrehatólag inté Isten lelke és saját tiszta meggyőződésök szerinti szavazásra a választókat, mintha saját lelkük üdve fölött határoznának. Figyelmeztette aztán a választás módjára nézve a tagokat, hogy, a mely tagnak választása közfelkiáltás által nem esik meg, ott a scrutinium vagy titkos szavazás foglal helyet úgy, miszerint minden egyes tisztségre külön-külön szavazzanak az összes választó tagok, s mindannyiszor kivántassék az absolut szótöbbség, vagyis az összes szavazatok felénél legalább egygyel több szavazat... Majd az ünnepélyes komolysággal végzett szavazás eredménye kikiáltatván, a választottak a kijelölt helyeket elfoglalták; az elnök pedig újra szót emelt, ecsetelvén a társulat üdvös czélját, mely a tagoknak a tetterős vallásosságra való vezetésében áll azon szeplőtlen Anyának hathatós otalma mellett, kinek védszárnyai alatt az ifju hitbajnok bizton érezvén magát, ihletetten ajánlja ő neki tanulmányait, erény-harczait és kegygyakorlatait; sőt azonfelül a többiek közt is ez irányban érvényesíti példaadó és serkentő apostolkodását..... Minden intézet és egyesület köztapasztálás szerint akkor szokott bukni, midőn virágzásnak indult állapota őreit és vezéreit elaltatja. Ismeretes azon közaxiona; hogy sokszor több erély és erény kivántatik valamely dolog föntartásához, mint a mely kellett megszerzéséhez... Mire nézve végül fölfejtvén az elnök a társulati szabályokat, szivükre köté a tisztviselőknek, miszerint az anyaszentegyház szent érdekeivel, az egyesület tanintézet és haza igaz javának ernyedetlen buzgalom és törhetetlen hüséggel áldozzák saját- és társtagjainak szive-lelke minden erejét és törekvését úgy, hogy az egyesület ne szenvedjen, hanem mindig több és több belső és külső tökéletességre emelkedjék...

Az első ünnepélyes fölavatás 1706-ban történt. A felavatott tagok között olvassuk: Adamovich Bernátot, Bacskády Ádámot, Balogh Ferenczet, Baranyay Jánost, Boldis Tamást,

Demkovics Antalt, Emődy Istvánt, Horváth Ádámot, Kozma Boldizsárt, Kolozsváry Ferenczet, Lőrincz Imrét, Kereskényi Jánost, Korizmics Jánost, Marsovszky Mihályt, Pereszlényi Pált, Ruffy Endrét, Sántha Pált, Szabó Istvánt, Szulovszky Boldizsárt, Ujfalussy Istvánt, Váczy Sándort, Vincze Istvánt, stb. stb.

A Sarlós-Boldogasszonyról czimzett s az ifjú kebelnek legjobb foglalatosságot adó ezen áhitatos társulatnak, mely évről-évre vőn fel tagokat, növendékei bizonyos elüljáró felügyelése alatt magok kezelék egyleti ügyeiket. — Jelesül élén állottak az igazgató (rector), elnök (praefectus), másodelnök (vicepraefectus), segédek (assistentes, consultores), titoknok (secretarius), kincstárnok (thesaurarius), bevatók (instructores), figyelmeztető (monitor). — Voltak további tisztviselőkül: előénekesek (praecentores), olvasók (lectores), sekrestyés (sacristianus), vizsgálók (visitator), ajtónnálló (ianitor), lobogóhordók (labariferi), fáklyavivők (facigeri). —

A rector vezeti vala a társulat ügyeit és foganatositja a törvényeket s megkülönböztető jelvényt visel. — A két praefectus (praefectus s vicepraefectus) assistensekkel intézkedik, őrködik a rend és fegyelem föntartására. A secretarius hivatása volt a társulati gyürőt és pecsétnyomót gondjába venni. A consultorokra bizatott a rózsafüzér. A thesaurarius a jegyzőkönyvet vezette és a b. Szűz képét és a hozzá való kulcsot gondozta. A instructorok és monitor a társulati törvénykönyv fejtegetői; ők ismertettek meg a belépni akarókkal azok szellemét. A praecentor az éneket úgy irányozta, hogy a sziv legbuzgóbb érzelmeinek kifejezője legyen. A lectorok az áhitat könyvére ügyeltek. A sacristianus az oltárt diszitette és különösen a gyertya körül szorgoskodott. A visitator szemmel kisért mindent, kivált az imateremben a tisztaságot. — A janitor a társulati ajtatosság termének kulcsát tartotta magánál, azt kinyitandó és bezárandó. — A labarifer és facigeri ünnepélyes járdalat alkalmával a lobogót, illetőleg fáklyákat vitték a társulat előtt. —

Az elnökséget egy a tanárok közöl viselte. Ilyenek valának: Szokolóczy Venczel. Kapry Ádám. Koszticzky Endre.

Demka Sándor. Bencsik Gábor. Erdőss István. Zhoreleczky Tobiás. Osztányi Nándor. Tarnóczy Jeromos. Fegyveres Konrád. Kátsor Keresztély. Deményi László. Léday Lénárt. Nozdroviczky Szörény. Horváth Mihály. Gyurovits Glyczér. — A másodelnök, segédek stb. az ifjuságból szemeltettek ki. És a teljes társulati hatóság képezte ama vizsgáló bizottságot, mely az új tagok fölvételénél, a beavatásra bocsátásnál döntőleg működött. —

Az igazgatók közöl, kik buzgó szivük kertjéből a legszentebb érzés tiszta nefelejtsét tüzték a szeplőtlen Anya tiszteletének koszorujába nemcsak, hanem a társulati érdekeket áldozatosan is előmozditák, megemlitendők ugyancsak: Rácsay János apátkanonok, Beznák Mihály vál. püspök, prépostkanonok, Nozdroviczky István vál. püspök prépostkanonok, és Gyattel Antal prépostkanonok mindaddig, mig Mária-Terézia utódjának, I. Józsefnek egyházi és nevelési ügy körül tett ujitásai 1784-ben ez jámbor társulatra is feloszlató hatással levén, pénze az egyházi czélokra fordittatott. —

A társulat hivei saját ügyökké tevék a Boldogasszouy hő tiszteletével leggyakoribb czéloknak elősegitését. Körükben tehát a szellem gyakorlati irányu kimüveltetése mellett főtekintet volt a vallásos érzelmektől egészen áthatolt kath. ker. jámbor élet megállapitására. Meggyőződhetni erről a társulatnak állandó figyelmeztetés végett, a növeldei folyosón kiakasztott törvényeiből, melyeket jónak látunk az eredeti szövegben ide igtatni:

„Ad maius pietatis incrementum!

Leges sodalitatis Beatae Mariae Virginis.

Quis finis huius Congregationis? Est virtus, pietasque christiana et in litteris progressus. —

Quis dicendus est sodalis Marianus? Is qui colit Beatam Virginem observando omnes leges sodalitatis B. M. V.

Quae sunt iam leges Sodalitatis B. M. V.?

1. Beatam Virginem Mariam Sodalitatis Matrem, Dominam, ac Advocatam post Deum praecipue honorare, venerari, cultum Eius pro viribus per te, ac per alios promovere, virtutes Eius imitari stude, ac votiva oratione Beatae Mariae Virgini te consecra.

2. In primo Sodalitatis ingressu generalem totius praeteritae vitae, vel ab ultima generali confessione commissorum peccatorum confessionem perage, ac sanctissimum Eucharistiae Sacramentum cum devotione suscipe.

3. Frequentius sacrum tribunal poenitentiae accede, ac SS. corpus Domini devote suscipe. Signanter vero: Festo immaculatae conceptionis Beatae Mariae Virginis, festo nativitatis D. N. J. Christi, — festo sanctissimi nominis Jesu — Festo purificationis Beatae Mariae Virginis. Tempore sacrorum exercitiorum, ante pascha, festo ascensionis Domini. Festo S. Aloysii, vel dominica proxima. Festo assumptionis Beatae Mariae Virginis, ac festo S. Emerici D. H. vel dominica proxima, nisi ob impedimenta inpraevisa communionem hanc generalem in alias dies transferre Rectori, vel Praefecto visum fuerit — Officiales attamen Mariani, si Praefecto visum fuerit, aliquando frequentius communicabunt. Post sumptionem SS. Eucharistiae devotioni per quadrantem horae vaca.

4. Singulis dominicis diebus non impeditis (si fieri potest) finitis pomeridianis divinis, sub quibus litanias B. Mariae Virginis devote orabis — ad Oratorium Marianum comparebis, sed neminem, sine Praefecti venia, induces, vel admittes, qui non est in Sodalitatem admissus. — Intrando iconem Beatae Mariae Virginis devote salutabis, ad locum tuum te recipies ac modeste Congregationi intereris. Officium parvum Beatae Mariae Virginis, ceterasque preces praescriptas devote persolves, aut si comparere non posses, has, vel rosarium privatim orabis; absentiae causam Praefecto expones, ac poenitentiam forte injunctam in humilitate exple. Officium hocce Beatae Mariae Virginis, aut rosarium omni etiam festo Beatae Virginis orabis.

5. Singula dominica prima mensis pro fratribus defunctis ‚Officium Defunctorum' in Congregatione, aut si hanc adire non posses, privatim recitabis, aut rosarium orabis. Pro fratre vero recenter defuncto Officium Defunctorum proxima Congregatione — si frater ille Congregationes frequentavit — subsequentibus vero Congregationibus per mensem integrum post reliquas preces Psalmum „De profundis" cum oratione „Absolve" orabis; aut a loco Congregationis absens, domi

easdem preces recitabis, aut rosarium orabis. Quodsi frater defunctus, Congregationes non frequentavit, proxima Congregatione, vel absens privatim Psalmum „De profundis“ cum oratione „Absolve“ orabis. — Audito obitu fratris proxima die non impedita Sacrum pro dofuncto offeres. Prima vero die cuiuslibet mensis Sacrum pro defunctis sodalibus, ac benefactoribus Congregationis, sub finem vero mensis unum Sacrnm offeres pro sodalibus et benefactoribus vivis Congregationis tuae. Dies pro his Sacris offerendis in ultima mensis Congregatione Praefectus determinabit, — Secretarius vero, quoad eius fieri poterit, absentibus sodalibus, ac benefactoribus insinuabit.

6. Superioribus Congregationis, uti: Rectori, Praefecto, et si studiosus es, et Praesidi seu Directori Gymnasii, qua primario Gymnasii totius, ac proinde et sodalium Marianorum studiosorum Superiori, debitam venarationem, reliquo etiam Magistratui Mariano debitum honorem exhibe, ac in iis, quae ad Sodalitatem pertinent, magna animi promptitudine obtempera.

7. Si sodalis aegrotaverit, Visitatorem infirmorum de eo admone, ut hic infirmum visitare, Praefecto periculum aegroti annunciare, hicque de provisione infirmi necessaria disponere possit.

8. Receptas sodalium Consvetudines, uti sunt: Sanctum ex menstrua electione colere, ac quotidie invocare, sententiam subscriptam mente saepius recolere, in virtute exposita se exercere, atque pro infrascripta intentione orare, funus defuncti fratris, aut benefactoris Congregationis tuae comitari, publicis devotionibus interesse, lustralem aquam domi habere, statuas Salvatoris, ac Sanctorum salutare, coemeterium transeundo defunctis bene precari, bona opera statutis temporibus exhibere, rosarium, ac effigiem Beatae Mariae Virginis, seu benedictum numisma Marianum penes se gerere, ac huius benedicti rosarii Mariani, ac votivae orationis in casum obitus restitutionem disponere — diligenter observabis.

9. In actionibus, vita, et moribus illum te exhibe, ut cliens ac filius tantae Matris merito judiceris, teque in Beatae Mariae Virginis tutelae esse credi, dici possit. Ac ideo

omnia praecepta Dei ac ecclesiae solerter imple, omnia officia boni christiani ac catholici hominis exple, mane expergefactus signo sanctae crucis te signa, consvetas preces matutinas recita, iisque devotis sodalibus praescriptas adjice. Quotidie, si fieri potest, missae sacrificio intereris, ac occasionem ad idem ministrandi quaeres. Peccata, et quaslibet peccandi occasiones, atque pericula, rixas, murmurationes, improborum consvetudines, disciplinae osores, quique ingenio malo, pravoque sunt — studiose vita. A mendaciis, jnramentis, blasphemiis, turpibus dictis abstine; si quid horum in aliis adverteris, Praefectum admone, in vestibus compositus, in loquela verecundus, alios verbis et exemplo aedifica, pacem, fraternamque concordiam, et unionem sollicite fove, consodales tuos fraterno amore prosequere, utpote ejusdem matris Mariae filios, illosque orationibus tuis, vivos ac praesertim mortuos Deo, Virginique Matri devote quotidie commenda. Studia nunquam ante invocationem Spiritus S. gratiae, laborem nullum ante invocationem auxilii divini, inchoa. Mensam nonnisi praemissa oratione accede, atque ab ea facta gratiarum actione recede, ad pulsum campanae Beatam Mariam Virginem saluta, aegros pauperes, si potes, adjuva, rudes in fidei christianae capitibus, in modo orandi, confitendi, missam audiendi instruere adlabora. Vesperi post examen conscientiae consvetas preces recita, iisque sodalium preces adjice.

10. Discessurus Praefectum praemone, ab eo litteras expete, quae fidem faciant te sodalem esse Marianum, ut, ubiubi sodalitas est, ad consortium admittaris. Cum vero et absentes meritorum et gratiarum sodalitatis sint participes, aequum est, ut interdum sodalitatem per litteras de statu tuo facias certiorem, ac te sodalium precibus commenda...

Legyen szabad még mutatványul a napi ajtatosságot irányzó pontokból itt némit bemutatnunk. —

Verus B. M. V. sodalis hora statuta surgat constanter, celeriter, devote. — Constanter sine excusatione. Corpus est servus piger, qui libenter mentitur; qui facile credit, levis est corde. — Celeriter, sine mora. Reprobi lente movebunt se, cum audient clangentem tubam: Surgite mortui. Electi alacriter prosilient de sepulchris. — Devote, cum bona

praxi, quasi hac sola die esset victurus. Sic incipiat diem, quasi aut primus vitae aut postremus foret. —

Dum expergiscitur. Cum summa diligentia et labore statim omnes suas cogitationes ad Deum convertere conetur et sanctissima nomina Jesu Mariae et Joseph invocet, factoque signo sanctae crucis, in hos vel similes affectus erumpat: 1) Benedicta sit sanctissima et individua Trinitas, nunc, et semper, et per infinita saecula saeculorum Amen. 2) Per signum sanctae Crucis de inimicis nostris libera nos Deus noster.

Deinde dicat orationem sequentem: Ecce Crucem Domini nostri Jesu Christi crucifixi, fugite partes adversae, vicit Leo de tribu Juda. Salvator mundi salva nos, qui per Crucem et Sanguinem tuum pretiosum redemisti nos. Auxiliare nobis Domine Deus noster; miserere nobis Domine; miserere, fiat misericordia tua super nos, quemadmodum speravimus in te; in te Domine speravi, non confundar in aeternum. — Deus in adjutorium meum intende. Domine ad adjuvandum me festina. Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto. Sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in Saecula Saeculorum, Amen.

Dum electo surgit singularem debet observare pudicitiam, si verus sodalis B. V. Mariae haberi cupit, dicatque istam orationem: Surgo in nomine Domini nostri Jesu Christi crucifixi, qui me redemit suo sanguine pretiosissimo; ipse me regat, et benedicat, custodiat ab omni delicto, et confirmet in omni opere bono hodie et quotidie, et post hanc miseram vitam perducat me ad vitam sempiternam. Amen.

Dum vestes induit, oret: O dulcissime Jesu! indue me scuto fidei et lorica iustitiae, liga me vinculis sacratissimae passionis tuae, indue me stola gratiae, ut non recedam hac die a semita iustitiae tuae, notam mihi fac viam, in qua ambulem. Indue me Domine Jesu, rex gloriae, fragrantibus virtutum tuarum vestimentis, humilitatis scil. patientiae, charitatis et castitatis, ut Patris coelestis obtineam benedictionem Amen. —

Orna me, Sancte Spiritus, toga polymita donorum tuorum, ut in oculis tuis gratiam inveniam. Amen.

Cum vestibus fuerit indutus, lente, devote et maxima cum attentione recitet flexis genibus: Pater, Ave, Credo, praecepta decalogi et ecclesiae, item actum Fidei, Spei, Charitatis, contritionis et relationis operum in Deum, suspiria et commendationem ad B. M. Virginem, ad angelum custodem et patronum nominis, omnesque sanctos. ete.

Missam audiat reverenter, attente. — Reverenter, sancta sancte. Componat se ad Christi in horto se sacrificantis exemplum; sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat, ut orantis modestia exterior devotionem animi et significaret et adiuvaret. Idem a vero B. M. V. sodale fides postulat et professio fidei.

Attente, saltem ad praecipuas partes. Incipiat cum publicano et ad Confiteor dicat: ‚Deus optime, maxime! Deus proitius esto mihi peccatori confitenti, dolenti, deprecanti!'

Ad Offertorium imponat patenae cor, et dicat eum Davide: Deus! cor contritum dolore serio et humiliatum pudore maximo ne despicias. — Ad sanctae hostiae elevationem petat cum eodem: ‚Cor mundum crea min me Deus!' dicatque: ‚Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, tolle etiam mea; atque, quando mutatus in leonem veneris iudicare, noli me condemnare.' — Ad elevationem sancti calicis iterum cum Davide supplicans oret: Deus spiritum sanctum ne auferas a me et spiritu principali confirma me.' — Ad sanctam communionem donet se Deo, qui se humano generi donavit, dicatque ei cum Augustino: ‚Posside me, oculos, aures, linguam, manus, pedes, cor, animam, totum me! totus tuus sum, totus in aeternum sim!'

Semper quiete, cunctanter. oret. — Quiete, hoc est in loco, in quo nihil mentem turbat, aut distrahit, et tempore, quo nihil urget, ut festinet. — Turba hominum et turba negotiorum orationem inficiunt et carpunt, ut muscae dulciaria. — Cunctanter; qui orat, non agit negotium leve, cur praecipitet? Fluvius, quamdiu intra ripas constrictus placide fluit, limpidas aquas trahit; cum evagatur factus rapidior, limum et sordes colligit. —

Conversetur amice, caute. — Amice: nec offendat, nec offendatur. Efferventis Ismaelis hoc crimen fuit extendisse manus suas contra omnes, et irritasse manus omnium contra se. — Ad multa coecus, surdus et mutus sit, ne pacem turbet et rixas cieat. — Caute: nec omnibus, nec nulli fidat nec omnia, nec nihil credat; nec omnia, nec nihil laudet verus B. M. V. sodalis. Inter homines vivit, non inter angelos; nec semper, nec nunquam fallunt. Saepe sub ovis pelle lupus latuit. —

Obediat alacriter, integre. — Alacriter tamquam si vox imperantis de coelo allaberetur. Quod homini facit, coactus et tristis facit; obedire Deo iucundum est. Integre, non ad speciem. Deus, qui iussit, videt, quid faciat et quo modo; num ovem scabie infectam offeret?

Comedat medice, modice, modeste. — Medice, sic, ut a noxiis cibis, vel potu sibi temperet. Etiam dulce venenum venenum est; sub ipso sit appetitus, non ipse sub illo. — Modice, sic, ut semper surgat a mensa cum aliqua fame. — Qui credit male se pransum esse, nisi turgeat venter, non se, sed morbos, eosque et corporis et mentis pascit. — Modeste, sic, ut in modo teneat medium. Aliud est sorbillare et delibare, quod faciunt pocillatores et coqui, aliud vorare et haurire, quod agunt pecudes. Festinet lente, sic medium tenebit. — Laboret et studeat ordinate, serio. — Ordinate, ita, ut suum tempus habeant labores necessarii primum, libere suscepti deinde. Sic agens, non quod placet, agit, sed quod decet et iuvat agi. Ordo est via regia, per quam itur ad terminum sine multo labore et sine ambagibus. — Serio, nempe cum debita applicatione virium. Spectator, adiutor remunerator Deus excitet illum ad diligentiam. Nemo diligentius applicat manus operi, quam qui oculos in coelo figit, et cogitat, cui laboret. —

Vincat se ipsum frequenter, fortiter. — Frequenter, ita adsuescet esse dominus sui. Oculi, aures, lingua, manus, pedes, gula, amor, ira, desiderium, timor, tristitia, gaudium saepe per impetum hominem invadent, ut rapiant deorsum; sed rapi truncorum est et cadave-

rum, homo vivus, speciatim verus B. M. V. sodalis contra torrentem nititur. — F o r t i t e r, delicatus pusio non est natus ad magna; robur e patientia nascitur. Ne vivat molliter, si vult d i u vivere, et multo magis, si p i e; nec enim Deum amat, qui amat se...

E x a m i n e t c o n s c i e n t i a m q u o t i d i e, a c c u r a t e. — Q u o t i d i e, quia quotidie peccat. Nisi faciat, facile consuetudinem peccandi contrahit. Licet autem fugi non possit omne peccatum, fugi tamen debet omnis consuetudo peccati; etiam in venialibus consuetudo caudam malorum trahit. — A c c u r a t e, ex hora in horam. Speculum Concifixus exhibet; in ipso se videat et caput suum sodalis B. M. V., oculos, aures, linguam, pedes et manus, corpus et cor ad illud examinet; videbit se ad pudorem et dolebit ad fructum; nam sic nox erit felix et bona dies sequetur vel si in orbe altero evigilaret...

És úgy megy ez napról-napra és hétről-hétre reggeltől lefekvésig. Mindenütt egy-egy jó tanács, utána ima, valamely helyes idézet a szentirásból vagy a hitbuzgalmi irókból... Valóban öröm lehete látni az ifjúságot mily pontosan végezé a társulat ima-szakmányát, mily vetélkedő fénynyel ülé meg a Mária-ünnepeket, mint választott édes anyja névnapjait, mily kegyeletesen emelé fővegét, valahányszor a kedves Máriának, ki a szép szeretetnek, az isteni félelemnek, a megismerésnek és sz. reménynek anyja (Eccl. 24, 24), neve csönge fülében....

„Quo semel imbuta est recens servabit odorem
Testa diu (Hor. epist. lib. I. ep. 2.)

Valaki a közlött szabályzatot és iránypontokat méltányló figyelemmel kiséré, láthatja, hogy e vallásos növeldében, hol jól megszivlelteték azon, már Plátótól hangoztatott igazság, hogy „a ki bölcseségre vágyik, az érzéki csáboktól futni kénytelen“, és Seneca szerint „Vita salax et dissoluta generosos et altos spiritus frangit et a magnis cogitationibus ad humillimas et abiectissimas detrahit“ — mindenképen a jézusi egyház szelleme tükröződik vissza... Ennek eredményeül tekinthető azon önzetlen szellemü, minden jót lelkesen fölkaroló patriarchális életmód, mely annyi társadalmi sebeknek gyógyitója s hegesztője, önmaga önként keresvén és kerestetvén föl azoknak izzó helyeit;

mely nem ismerte a huzavonást, az uzsoráskodást, nem az életállapottal való elégületlenséget, nem a lelki erő hanyatlását a csüggedést, nem az életuntságot vagy kétségbeesést, nem az őrületet, az öngyilkosságot, nem sok más nemét a romlottságnak... Avagy vajon nem ezen emlőkön táplálkoztak-e nagyrészt oly sokáig, melyeket az egyház talajába gyökerezett sodalitiumi erények nyújtottak nekik, ama ragyogó nemes erkölcsök, emberbaráti jó cselekedetek, számtalan irgalom-tények, melyekkel ezen növeldének egykori tagjai később az egyházi és állami hivatalok fényfokain ékeskedtenek... Nem egy üdvös czélra tett kegyes alapitványt köszön nekik a hon, az egyház, melynek ápoló kebelén növén nagyokká, iskolai pályájuk bevégezte után is, legtöbbnyire tagjaiúl maradtak a gyülekezetnek, szüntelen visszaemlékezvén a hivatásra, mely csillagfény gyanánt vezérelte őket, hogy az emberi méltóságnak az istenemberi megváltás által visszaszerzett értékét az erénygyakorlat becsével emeljék önmagukban és másokban egyképen, mint a minek oly magasztos példáját adta a tiszteletük és követésük tárgyául, tököreül választott mindenkoron szeplőtelen Szűzanya, az emberi nem egyetlen örökös fődisze, gyönyörüsége és az uj szövetség Juditja?... *)

Egy 1772-ről szóló kimutatás szerint a tápintézet ifjúságának száma harminczötre, évi jövedelmének összege alig kétezer forintra rugott. — Az életmódnak mily egyszerűnek, az akkori világnak mily bámulatosan olcsónak kellett lenni, hogy mai számitásunk szerint e csekély pénzmennyiségből

*) A nyitrai sodalitium ily irányban és hatással működvén, szerencsés volt a kegyes főpásztoroknak — püspököknek nem egy izben kiadott atyai leiratát s ezekben helyeslő és buzditó áldását nyerhetni. Épen ily megihlető sorokban boldogitá szerény működését egy nem kevesebbé jámbor, mint emelkedett szellemi-látkörű s mély-itéletű tekintély a következőkben:... „In hoc praecipue consistit sodalitatum Marianarum praestantia, quod earum alumni veritates de pietate, omnique virtute intellectui suo propositas, actionibus exequi, et vivendo exprimere vi ipsa consociationis suae adsvefiant, non coacti, sed libera voluntate, quam intellectus, crebra rerum sacrarum, coelestiumque bonorum repraesentatione, continenter inclinat ad suscipiendas pias actiones, quae tam legibus praescriptae, quam in consodalium consvetudine positae, per sensus ipsos

annyi egészséges, életerős ifju láttathatott el illőleg! — Persze közelebb állott még azon kor a régibb idők egyszerűbb és egyenesb-lelkü embereinek érzéséhez, felfogásához és gondolkodásmódjához, hogy úgy mondjuk, az ily érzés, felfogás és gondolkodás patriarchális egyszerüségéhez, mint azon hamisitatlan tiszta kutforráshoz, melyből, szemben a mai, sokszerüen fonák, zilált és kuszált, sokszerüen pedig tulfinomitott életfogalmakkal valódi és biztos üditő és gyógyitó életnedveket egyedül merithetni... Tehát kétségtelenül párányiak voltak azon időtájban a követelések, nem rongálták meg az emésztő műszert a franczia-asztalok, sem a családok anyagi jóllétén rágódó divatkór nem pnsztitott még oly irgalmatlanul fajunk körében... Boldog idők! — Megjegyezzük e helyütt is, miszerint a Matyasovszky-alapitványosak mellett időnkint más, a hazai tudományosságot és müvelődést ápoló, családok részére is képeztettek ugyanitt növendékek. — E czélra: a gr. Harrach, nemes Birovszky, Marczibányi, Mottkó s Rácsay-családok, mint a helyes nevelésoktatás lelkes barátai, tettek le összegeket. —

Oh mily vonzó kép tünik föl lelki szemeink előtt, midőn a szóba hozott finövelde ernyedetlen elüljáróinak müködésére gondolunk! Érzékenyen szerető szüléknek legkedvesebb gyermekei, fiaik, kikbe minden reményüket helyezik, gyülekeznek körükbe... Itt egy csoport, ott egy csoport. A kisebbeket külön és a nagyobbakat ismét külön asztal mellé telepitik s a jóltevő ősök kegyes alapitványából takarékosan ugyan, de mégis gondosan és szeretetteljesen kielégitik. Majd szórako-

---

memoriae, et menti ubique ingeruntur. Nimirum alumni Mariani jam inde a primo mane, dum surgunt, et induuntur, certas preces dicere; actiones totius diei pura intentione ad Deum referre; actus Fidei, spei, et caritatis elicere, singulis diebus sacro missae sacrificio interesse, rosarium Beatae Virginis absolvere consveverunt: diebus dominicis, et festis ad Congregationem accedere, exhortationes sacras audire officium Beatae Mariae Virginis recitare; intra quatuordecim dies, et in majoribus festivitatibus sacram confessionem, et communionem peragere in more positum habent. Per decursum diei penes litterarios labores, aliasque occupationes suas, oocasionibus invigilare solent, in quibus honorem Dei, cultumque sanctissimae Virginis promoveant, superioribus debitam reverentiam, ac obedientiam exhibeant, proximis caritatem praestent, et opera misericordiae Christinae, ubi adjuncta secum ferunt, exerceant. Vesperi

zásra vezetik őket, mint az angyalok, őrködnek, nehogy kőbe üssék lábaikat s a legbensőbb örömmel gyönyörködnek a vidámságon, mely a fejledező ifjuságnak minden szavát, minden lépését jellemzi. Majd a tantermekbe kisérik, hol mély csendben, mint a méhecskék köpüjökben az édes mézet, izlelgetik a legkedvesb ismereteket. Ha alkonyat borul rájok, szivből fakadt ima után és álmaik fölött a szülékhez hasonló szeretettel virrasztanak. Ha ébrednek, ismét Istenre forditják figyelmüket, az új szövetség szeretet-áldozata mellett ajtatos ima által és megragadó énekekkel emelik ártatlan lelköket a tudományok kutfejéhez. Azután, kor és képzettség szerint felosztván tiz, tizenöt s húszból álló csoportokra, mint az apostolok a népcsoportokat a Krisztus Urunk által csodálatosan megszaporított kenyérrel táplálják őket, a lelket és szivet megerősitő szellemi eledelekkel... Mindenkinek jut bőven, mindenki megelégszik, és még marad hulladék elég más napra is, másoknak is. A kisdedeknek, mint sz. Pál a korinthusiaknak, csak tejet adnak inniok, az ismeretek és törvények elemeit; a nagyobbaknak már könnyebb eledelt. És folytonos nyájas beszélgetés közt megismertetik velök az anya- és idegen nyelveket, olvastatnak a régiek irataiban, fölnyitják előttük a természet nagy könyvét, és porszemtől, virágszáltól, daloló madárkától elkezdve mindent megmutatnak nekik, mi a földön és vizekben, mi az égen és mennyországban található, s hogy megismerhessék, majd az eszmék, majd a számok majd a jelenségek törvényeibe avatják be. Elmondják nekik az emberi-

---

antequam somnum capiant, examen conscientiae peragere, actus Fidei, spei, et caritatis in se excitare, statutasque preces persolvere consveverunt. In his, ceterisque piis operibus exequendis adjuvat. conservatque eos 1-mo) recordatio firmi illius propositi, quod de vita sua sancte instituenda, dum in sodalitatem admissi suot, sponte sua fecerunt; 2-do) superiorum sodalitatis directio, institutio, et veneratio; 3-tio) Frequens pro divinis conventus, in quo mutuis exemplis, et aemulatione ad exercendas excellentiores virtutes excitantur; 4-to) singularis fiducia in Dei Genitricis patrocinio collocata, per quod gratiam divinam se impetrare non dubitant, eamque sibi in bonis conatibus adesse credunt... Quibus consideratis manifestnm est: quod sodalitas Mariana potens adminiculum sit ad pietatem, et virtutem non solum docendam, sed animis hominum ita inserendam, ut praecepta pietatis et virtutis cognita, vivendo etiam exprimantur.

ség, a drága haza, az Isten országa történetét, föltüntetve szegény fajunk folytonos veszélyeit s küzdelmeit, és rámutatva az isteni kézre, mely fölötte, mint a sas fiai fölött, szakadatlanul őrködött.... Mint a fák a vetemények között, védőleg kiterjesztett lombjaikkal közöttük állanak huzamos éveken át, s akkor is hullatják zamatos gyümölcseiket, midőn egyik vagy másik száraz águk töredezik... S ha kitekintének az utakra, melyek mellettök elvonulnak, mily gyönyör, midőn ezt is azt is látják, ki mint kis madár lombjaik alá vonult, most pedig másoknak is védelmet tud adni. Láták a családatyákat, kik tőlök nyerték a nemes szivet, melylyel életpárjokat s gyermekeiket magokhoz szoritják; láták a közügyek férfiait. kik itt igazgatnak, ott biráskodnak, amott a közvagyont kezelik és gyarapitják, a nyomort enyhitik, az emberiség sebeit gyógyitják, Isten oltáránál szolgálnak s mindnyáján nekik köszönik azon erőt, mely milliók terhét hordozni birja... Atgondolák az időt, melyben Isten kegyelmével oly üdvösen, s oly eredményesen működének. Ama nemzedéket, mely a jogtipróval szemben a haza alkotmányát, a magyar nemzetiséget, az egyház szabadságát megmenti vala. A dicső bajnokokat, kik a nyugatról előtört pogány szellem áramlatának ellene állanak és a fölséges királyi trónt megótalmazák. Azon nemes-lelkü tisztviselőket, kik a kellő vezérlet alatt a hosszas csapások után a tejben s mézben folyó Kanaán boldogságát önték ki hazánkra. Ama tisztakeblű honfiakat, kik a nemzeti ébredés előharczosai valának. Azon emelkedett-szellemű törvényhozókat, kik levevék a népről a szolgaság igáját, a polgári egyenlőséget törvénybe igtaták és a magyar haza épségét visszaálliták. Azon hősöket, kik az édes hon jogaiért gyilkoló csatákban ezrenkint hullának el. Azon bús nemzedéket, melynek komoly csende dicsőbb győzelmet viva ki, mint őseinek hódító hadjáratai. Azon népet végre, mely bár görbed való a teher alatt, és fölötte délről s éjszakról veszélyesen fenyegető villámok czikázának, mégis bátor tekintetet vete jövőjére... Mindez milliók

---

Nihil facilius est, quam veritates illas docere; seu hominum intellectui propouere; sed ad eas amandas, et actionibus explendas voluntatem hominum propensam, promtamque reddere; hoc exaellens, et ad salutem ducens opus est"...

müve ugyan, de a milliók zászlósai az ifjuság tudományos nevelői, kik között a kegyesrend nyitrai finöveldéje elüljáróinak — azért legyen áldott a dicsőültek emléke — nem utolsó osztályrész jutott!...

A mágnás- és főnemes családok hosszú névsorából, kik a mult század lefolytán a piaristák nyitrai fi-tápnöveldéjében és egyszersmind gymnasiumában nyerék valláserkölcsi és szellemi kiképzésöket, néhányat kegyeletteljesen megemliteni itt rendén levőnek tartjuk, és ugyan a

Mágnások közöl: Andrássy Antal, Andrássy István, Andrássy János. Apponyi Gáspár, Apponyi József, Apponyi László, Apponyi Móricz, Apponyi Pál. Balassa József. Barthodeczky Gábor. Babocsay Elek. Berényi József, Berényi Tádé. Castel József. Cőrver Antal, Cőrver Miklós. Csáky Imre. Erdődy János, Erdődy Károly. Forgách Endre, Forgách István, Forgách József, Forgách László, Forgách Tádé, Forgách Zsiga. Geramb Károly, Geramb Teofil. Haller Elek, Haller Gábor, Haller István, Haller László. Horeczky József. Károlyi József. Keglevich Ferencz, Keglevich János, Keglevich Joakim, Keglevich István, Keglevich Károly, Keglevich Zsiga. Kőnigsakker Lázár, Kőnigsakker Lipót, Kőnigsakker József. Kálnoky Lajos. Lusinszky László. Lévay György. Malonyay János. Nyáry János. Orczy Lőrincz. Pongrácz Ádám. Révay György, Révay János, Révay Károly, Révay Kristóf, Révay Lajos. Rakovszky János. Sándor Antal, Sándor József. Schaffrad Ferencz. Styrhaum de Lymburg János, Styrhaum Károly. Smidegg Nándor, Smidegg Tamás. Szluha János. Szobek István, Szobek Pál. Trautmannsdorf Ferencz. Ujfalusy Károly. stb.

A főnemesek és nemesek közöl: Abaffy József. Akács György, Akács Ignácz, Akács János. Andaházy István. Andreánszky József. Arady Ignácz. Augusztini Ferencz. Babóthy József, Babóthy Tamás. Bajtay Antal Baksay Ádám. Balogh Antal, Balogh Zsiga. Bánóczy György. Baranyay János, Barinyay Ignácz. Barcsay László. Bartakovics Alajos, Bartakovics Ferencz, Bartakovics József. Barthodeczky János. Bacskády Sándor. Beliczay György. Bendik Mátyás. Bencze József. Bene Antal. Beniczky László. Benkovics József. Benyovszky György. Beznák János, Beznák Ráfael. Birovszky

József. Biróczy Dani, Biróczy Dávid. Bittó Nándor. Blaskovich Ádám. Bobok János. Boronkay Imre. Borsiczky János. Bossányi Ignácz, Bossányi József. Brunszvik Endre. Bukovinszky Imre. Burics György. Butsy Szidor. Cettó Ignácz. Czagány József. Czingely József. Csarada János. Cseh Pál. Csergheő Antal. Csernyánszky István. Cseszneky János. Csetneky Mihály. Csetneky Pál. Dayka Ádám. Dávid György, Dávid József. Deadda Bernát. Deményi László. Deseő Mátyás, Deseő Bálint, Deseő Tádé. Detrich Ádám. Dévay János. Dezsericzky József. Dióssy József. Diószeghy György. Dominkovich Antal. Dombay Ferencz. Dőry Ignácz. Dreskovszky László. Dubniczky Ferencz. Emődy István. Endrődy Ádám, Endrődy Ferencz. Eördögh József. Ernyey László. Érseky Samu. Fába Mátyás. Fabsich János. Féja József. Fekete János. Földváry Sándor. Frank Károly. Frideczky Tádé. Gábory Pál. Gazdagh Antal. Gellérth Mihály. Ghéczy Károly. Ghillányi Pál. Gombár Sándor. Görögh Pál. Gusztinyi Endre. Győry József. Halas Zsiga. Haffner Antal. Harsányi Bencze, Harsányi József. Hidegséghy József. Himmelreich Imre. Horváth György, Horváth Péter. Horváthy László. Hrabovszky János, Hrabovszky József. Hunyady Farkas, Hunyady János. Huszár János. Josiny Ádám. Jancsovich Sándor. Jánóky Antal, Jánóky Ferencz. Jaross Endre. Jezerniczky István. Jeszenszky Péter. Jurovich Gábor, Jurovich Glyczér. Kádas Sándor. Kámánbázy István. Kamocsay Antal. Károly József. Kayser János. Kárász János, Kárász Miklós. Kecskeméthy József. Kenessey József. Keresztes József. Késmárszky János. Király Károly. Keller János. Korláth Antal. Konda János. Koromzsay Mihály. Korponay Miklós. Kostyán Ádám. Körmendy Ferencz. Kőszeghy Endre. Kristóffy János, Kristóffy József. Kubicza Ignácz. Kubinyi Endre, Kubinyi Ezekiel, Kubinyi István. Kubránszky Endre, Kubránszky László. Kürthy Jákó, Kürthy János, Kürthy István, Kürthy László. Kvassay Károly. Latkóczy Ferencz. Lehoczky Antal, Lehoczky Elek, Lehoczky János, Lehoczky Sándor. Lemony Teofil. Leudvay János. Lengyel Ignácz. Letenyey József. Linkiss Antal. Lipovniczky Antal. Litassy Endre. Lőrényi Béla. Lukáchy Endre. Luzsinszky János. Madocsányi Flóris. Majthényi Bálint, Majthényi János. Majthényi Károly. Malonyay Lázár. Marsovszky

János. Matheidesz Pál. Matyasovszky Mátyás. Melsiczky János. Mednyánszky Károly, Mednyánszky Mihály. Mérey Mihály. Mike Mihály, Mike Samu. Milecz György. Molnárovics János. Mottkó Antal. Munkácsy Sándor. Nagy Ferencz, Nagy Imre, Nagy Jenő. Nedeczky Endre. Nemespataky Sándor. Nozdroviczky Sándor. Nyisnyánszky Boldi, Nyisnyánszky Gáspár, Nyisnyánszky Menyhért. Ocskay Pál. Obermajer Ferencz. Okolicsányi Zsiga. Ordódy György, Ordódy István, Ordódy Miklós, Osskó Endre, Osskó Tamás. Pállya Ferencz, Pállya János, Pállya József. Palaczky Miklós. Palugyay Gáspár. Pereszlényi János. Petricsevich János. Petrikovich Ignácz. Piacsek József. Plathy György. Podhorszky József. Podradszky Károly. Polányi Pál. Pongrácz Ádám. Potoczky Imre. Prileszky Miklós. Rácsay Nándor. Radovich Péter. Rajcsányi József. Rády Pál. Rákóczy József. Rakovszky János, Rakovszky István, Rakovszky József. Raphanidesz László. Redeczky Endre. Rédeky József. Reviczky Károly. Richter József. Rozgonyi Mihály. Rudnay Sándor. Rudnyánszky Imre. Rudy Péter. Sándor Antal, Sándor Endre, Sándor István. Sáry Ádám. Saffráth Lipót. Sárváry Farkas. Séllyei József. Selmeczy Ferencz. Semsey József. Simonchich János. Sembery Antal. Simonyi Antal, Simonyi József. Sóky János. Somogyi József. Sugó János. Sujánszky Endre. Szabó Endre. Szabóky János, Szalóky Sándor. Szélessy József. Szenczy Ignácz. Szentgyőrgyi György, Szentgyörgyi Ignácz. Szentiványi László. Szokolóczy Eđe. Szörényi László. Sztanovszky Gábor, Szuló Pál. Tajnay Zsiga. Takács Gáspár. Tapolcsányi Ádám. Tarnóczy Ferencz, Tarnóczy Pál. Tatáry Pál. Thoma János. Thuróczy Mihály. Torma József. Török Imre. Trstyánszky Gábor, Trstyánszky György. Turcsányi János. Ujfalusy Mihály. Ujváry Sándor. Urbány József. Uzsovich József. Vály László. Vass János. Vavrovich József. Vizkelety Imre. Vladár Endre, Vladár Károly. Záborszky Pál. Závodszky István, Závodszky János. Zerdahelyi Endre, Zerdahelyi György, Zerdahelyi Pál. Zichy Lajos. Zimányi Endre. Zsámbokréthy Endre, Zsámbokréthy Miklós. stb.

Az imént közlött nevekre vetett egy rövidke pillantás is beigazolja, hogy a nyitrai finövelde nem egy-két család ivadékának, sem egy külön kasztnak szolgált; a helység szerinti

statisztika pedig, melyet szorgos nyomozás alapján állitottunk össze, tüntesse ki, minő tájak fiai nyerték ugyanott középtanodai kiképeztetésüket.

I. Magyar korona országai:

Abaújmegye: Kassa. — Aradmegye: Arad. — Árvamegye: Bobró, Krasznahorka, Lokcza. — Barsmegye: Aranyos-Marót, Bélád, Brogyán, Felfalu, Füss, Heresztyén, Körmöczbánya, Léva, Néver, Nyitraszeg, Szent-Benedek, Ugrócz, Ujfalu, Zsarnócza. — Borsódmegye: Disznós. — Csongrádmegye: Szeged. — Esztergommegye: Esztergom. — Gömörmegye: Krasznahorka-Váralja. — Győrmegye: Győr, Szent-Pál. — Hevesmegye: Derecske, Eőrs. — Hontmegye: Csábrág, Dalmád, Deménd, Selmeczbánya. — Hunyadmegye: Barcsa. — Komárommegye: Bagota, Csúz, Gyalla, Komárom, Tata. — Liptómegye: Benedekfalu, Benicz, Bodafalu, Kő-Poruba, Liptó-Ujvár, Madocsán, Malatim, Okolicsnó, Palugya, Turikfalva. — Mosonmegye: Magyar-Óvár, Szent-János. — Nográdmegye: Balassa-Gyarmat, Esztergály, Gács, Madacska, Nográd, Szécsény. — Nyitramegye: Appony, Báb, Bajmócz, Bajna, Berencs, Beznákfalva, Bossány, Csejte, Csornok, Divék, Dovorán, Elefánt, Emőke, Érsekujvár, Galgócz, Ghimes, Ivánka, Jablonicz, Jácz, Kér, Kosztolna, Köröskény, Lapás, Lehota, Lelócz, Lipótvár, Ludány, Német-Próna, Novák, Nyitra, Pereszlény, Péterfalu, Pomba, Privigye, Radosnya, Románfalu, Surány, Szakolcza, Szenicz, Szent-Mihály-Úr, Szerdahely, Szokolócz, Tajna, Tapolcsány, Udvarnok, Ujlak, Vág-Ujhely, Verbó, Zsámbokrét. — Pestmegye: Pest. — Pozsonymegye: Báhony, Bazin, Galanta, Majtény, Nádasd, Nagyszombat, Pozsony, Súr, Szent-György, Szered, Szomolány, Závar. — Sárosmegye: Eperjes. — Somogymegye: Babocsa, Kis-Várda. — Sopronmegye: Kis-Marton. — Szatmármegye: Nagy-Károly. — Szepesmegye: Mátyusfalu. — Tornamegye: Torna. — Trencsinmegye: Apáti, Beczkó, Bittse, Bolesó, Hrabove, Kolacsin, Kosócz, Kossa, Laaz, Márkafalva, Medre, Nedecz, Prilesz, Puchó, Sztankócz, Trencsin, Turna, Vágbesztercze. — Turóczmegye: Blatnicza,

Ivánkafalu, Szent-Márton, Trebosztó. — Vasmegye: Szeleste. — Végvidék: Pétervárad. — Veszprémmegye: Pápa, Veszprém. — Zalamegye: Draskovecz. — Zemplénmegye: Sátoraljа-Újhely, Tokaj. — Zólyommegye: Hrabini, Királyfalu, Kralova, Micsinye. —

II. Ausztria tartományai és más országokból:

Alsó- Felső-Ausztriából. — Csehországból. — Galicziából. — Steierhonból. — Németországból. — Olaszországból. — 1784-ik őszén, midőn hazánk alkotmányát sem kimélő, erőszakos kezek nyultak azon viszonyokba, melyek a kath. egyház állását az ájtatos alapitványok, iskolák s a főbb nevelőintézetek irányában, százados joggyakorlat alapján, szabályozzák, e tápintézet is megszünvén, kiürült, és csak a felügyelő szerzetesek hagyattak benne. Az alapitványi összeg tőkesittetett ösztöndijul.*) Evangeliumi elv: hogy á ki megismeri az igazságot, az bizonyságot is tegyen az igazságról. Hogy ezt minden jólelkűvel együtt tenni e tájatt is hajlandók voltak a nyitrai piaris-

*) A mily váratlan ép oly megdöbdentő rendelet volt ez, a tanintézetekre pedig érzékeny csapás... Széltében-hosszában mély fájdalmat támasztott az... Jellemzik azt évlőnk e sorai is: „Appetente autumno (1784.) conversiones, mutationes rerum, quam unquam credi poterat, magis increbescunt... Quod concilii Tridentini patres multis votis exoptabant: sancta quaedam aemulatio in aedificandis nosocomiis, orphanotrophiis, in scholis et scholarum magistris, in convictibus fundandis exarserat... Huc praesulum, huc clarorum in utraque republica virorum certatim sumtus profusi. Junior clerus prope iam totus in seminariis domesticis, amplis proventibus dotatis veluti in sinu Episcoporum nutriri, et ad ornamenta dioeceseon parari coeptus. Ipsa magna Augusta felicitati iuventutis atque adeo regnorum prospectura orphanotrophiis, xenodochiis atque convictibus excitatis ac regio proventu ditatis sollicitam matrem praesentis iuventutis et praesentium pauperum et futororum exhibuit... Aliter nunc politicae sapientiae praesidibus visum. Sublata orphanotrophia, xenodochia, convictus splendidi, sed minus fructuosi et a mente fundatorum alienis praetextis rationibus. Pro pluribus pauci pensionibus provisi, educatio inducta vaga atque incerta!.. Victima publicae sapientiae et cum reliquis noster convictus factus. Hinc apud nobiles familias stupor, dolor, quaerimoniae, suspiria, tacitae conplorationes..."

ták, azt az adatok egész seregével támogathatnók... Hisz bennük ama szilárd meggyőződés érlelődött meg, hogy a hol emberi tekinteteknél fogva a ker. katholikus, főleg papok és szerzetesek már nem mernek bizonyságot tenni az igazról; ott többé lelki hatalom már nem létezik, tettleg a nyers erő és világi érdek már mindenkit igájába hajtott... Meghalni, inkább százszor halni meg, semmint e nyomorult életet a gyávaságunkat ismerve gunyoló, vallástalanság kegymorzsáiból tengetni. — A francziák — mondogaták tovább, I. Ferencz alatt a páviai ütközet elvesztése után igy szóltak: Mindeu veszve van, csak a becsület nem! Mi alkalmazkodás, s meghunyászkodásunk által és mellett elvesztenők a becsületet, az örök igazakért lelkesedő felebarátaink megvetését zudítnók fejünkre, a világ peripsemaivá válnánk, és mellette még földi érdekeinkáől de még csak egy hajszálnyit sem mentenénk meg..., ki vágyhatik egy ily dicsőségre? ki hiheti, hogy ily áron szerrett népszerűség, helyesebben eltüretés használhat valamit akár, személyének, akár egyházáiak?!... Azon lelkületnek, mely ily elveket vallott, kell Isten után köszönni, hogy hat év mulva, az ország ujjászületése (1790) esztendejében, a növelde ismét fogada be növendékeket. Egyszernél többször (1723. 1761.) leégett, miért is ujra épittetett... Később az élelmezés kiszolgáltatásábau gazdasági tekintetből lényeges változtatások illetőleg javitások történtek, a ráfizetés (supersolutio) előbb behozatván... A közelebbi forradalom szomorú napjaiban megint megnéptelenült... Ez időtől fogva termei és szobái, melyeknek ketteje egy darabig iskolák is voltak, cs. kir. katonatanya, majd honvédszállás gyanánt használtatnak mind maig, kölcsönös alku utján megállapitott és a kegyes szerzetnek *) fizetendő évi szállásbéri összeg fejében. Egyik főterme pedig téli torna-helyiségül szolgál, mig tágas udvarában nyáron a tanulóifjuság testgyakorlati oktatásban részesül. —

Ennyi az egész, mit ezen több tekintetben figyelemre méltó jeles finöveldéről vizsga-szemű utánnézéssel rövid-

*) Az 1848-iki gyászos-emlékü események után, pár évre, ez épületet azon hibás föltevésből, mintha nem a piaristák tulajdona volt volna, némelyek a vallási közalapitványokhoz akarák csatoltatni, — mig nem egyik szemesebb rendtag alaposan kimutatta a kegyesrend birtokjogát.

letben, — mert, hogy Seneca szavaival éljünk „enumerare omnes fatorum vias longum est“, kikutatnunk sikerült. Azt hiszszük azonban, hogy az elősorolt, itt-ott tán hézagos, adatok is elégségesek arra nézve, hogy lássák az érdeklődők: miként fejlődött s mi lett azon intézetből, melyhez csirát másfélszázad előtt szintén a tudomány szeretetét a vallási és hazafias kötelességek érzetébe olvasztani tudott Matyasovszkynak áldozatkézsége nyújtott; elégségesek annak igazolására, hogy az ember fönséges rendeltetését fölismerő magyar kegyes-tanitó-rend érzés- és gondolkodásmódjában úgy, valamint e gondozása alatti intézet körüli eljárásában, mindig kettőt tartva szem előtt az egyházat és a hazát, kitelhetőleg igyekezett ápolni a vallásos buzgalom és nemzeti csinosodás egyik leghatékonyabb eszközét, a helyesen megállapitott nevelést s oktatást...

VIII.

Kal. József beatificatioja.

A tűzvészben a gymnasium, társház és tápintézet nagyon sokat szenvedtek. — A római vezérfőnök (Praepositus generalis) Groll Adolf Nyitrán rendtársait meglátogatja. — A járványos dögvész megdöbbentő mérvben pusztít. — Ennek közepette a piaristák önteláldozó buzgósága. — III. Károly király elhalálozik. — A kath. egyházi szertartások és nemes-tárgyu ünnepélyek lélekemelő hatása. — Kal. József beatificatioja Rómában. — XIV. Benedek szentséges pápának erre vonatkozó brevéje. — A boldoggá avattatási ünnepély Nyitrán. — Mária-Terézia férje I. Ferencz német császárnak Nyitrán időzése. — Báró Andrássy György kegyes hagyatéka nyomda-fölállitásra. — A gymnasium csinositása. — A kegyesrend nyitrai collegiuma körül, mely nagyobbittatik és befejezést nyer, érdemesült házfőnökök. —

Nyitra városa, mint előadásunk folyamából kivehető, oly gazdag a tüzveszedelmekben! — Tetszett a Mindenhatónak, hogy ismét felvirradjon a látogatás napja. Ugyanis 1723. évi aug. 10-én borzasztó tűz támadt, mely a nem régen bevégzett hatosztályú gymnasium, szerzet-collegium és tápintézet födelébe is kapott, és azokat porrá égette... De az uj baj és

szerencsétlenség mellett sem hagyák a jó kegyesrendiek az ügyet szabad mentire; sőt, igazat szólva a többszöri csapás által erélyök és tevékenységük aránylag növekedett... A pusztító elem következtében inséges állapotra jutottak szerencsétlen sorsa már maga hangos fölhivó vala részvétre a jó szivek legnemesb érzéséhez — a felebaráti szeretethez. Járulának is többen, ki-ki tehetsége szerint a kárvallatok nyomorának enyhitéséhez az irgalmasságot bőven jutalmazó Istennevében is... Igy lőn, hogy a eleink hiányt, az erkölcsi és értelmi nevelés-oktatás iránt lelkesült áldozatkész nemeskeblüek csatlakozásával, minden más előtt pedig a gymnasiumot — csakhamar helyreálliták és a tanitást félbeszakitás nélkül folytatták. Azután ama borzadályos romok is, melyekbe a collegium és növelde sinylődve gyászoltak, kiegészültek, épültek, szépültek, felújultak...

Nincsen ugyan intézetünket illető oly ügy, mely habár csak közvetve is, a nyitrai piaristákat ne érdekelné, de mégis illő, hogy azokról emlékezzünk meg kiválóan, melyek, itteni őseinket egyenest érintve, minden kegyesrendi közörömének tárgyai voltak.. És ezek között kit illetne inkább az elsőség, mint a legelső piaristát, a rendi vezérfőnököt (Praepositus generalis) Groll Adolfot a szerzet Romában székelő (1724—1730) főelüljáróját, — kal. sz. József tizenharmadik hivatalutódát, ki 1726. évi májushó elején a magyarországi kegyesrendet magas látogatása szerencséjében részesítni kegyeskedett. Ritka és örvendetes szerencse! — Vagy ne meritsen-e egy szerzetestársulat abból őszinte örömet, midőn magát a kereszténység központjához számitottnak tudja és tapasztalja? Ne lássa-e az ilyetén megtiszteltetésben zálogát azon magas kegyelemnek, melylyel sz. Alapitójának, hivatala hő érzetével a tudomány s nevelés iránt lankadni nem tudó, — méltó örököse intézetét átkarolja?.. Ezen kegyelmes látogatásnak kedves emlékezetét hálás érzelmek kiséretében kitörölhetlen betükkel őrizik a késő ivadékok számára társodánk évkönyvei; és minthogy a római szónokkirály szerint „honos alit artes“ ezen gyöngéd figyelem, mondhatni, kegyelmi tény a piaristáknak ösztönül szolgála, hogy, Isten segélyével, hatáskörükben kitelhetőleg azon magas várakozásnak megfeleljenek, melyet atyai-lelkü s szeretetteljes főnökük köztök időzve kifejezni kegyes volt...

Az épületek azon örvendetes helyrehozása — megujulásából, és ama kedves-emlékü látogatásából fakadt édes élményeket veszteségekből eredt fájdalom keseríté meg.. Hiában nincs rózsa tövis nélkül !...

A nyitrai egyházmegyének 1736 évben a kérlelhetlen halálnak kellett adóznia azon áldozattal, melyet főpásztorának május 16-án elragadásával követelt... Erdődy Ádám László a buzgó püspök, a jó hazafi és tudománybarát, t. i. az idétt szenderült át egy jobb életre. A nyitrai piaristáknak e csapásra kelt fájdalmas érzelmeit csak azon körülmény vala képes némileg enyhiteni, hogy 30. évig dicsően kormánykodott főpap nemcsak Isten háza ékessége körüli buzgósága és szive jóságával, melylyel a szegényeket fölkeresé és segélyezé, szerzett érdemeiben, hanem a vallásos művelődés iránti tevékeny rokonszenvvel hagyott fönn maradandó emléket... Nem ok nélkül vegyültek tehát haugos zokogások a bucsuztató szomorú ének közé; sirtak az árvák és szegények fönhangon mondván: „Oda van a szegények atyja! ki fog már bennünket táplálni, vigasztalni?" Mert hiszen nem csak püspöki jövedelemből, de családi örökségéből is hozott a szenvedő emberiség szent oltárának áldozatot a jólelkü Erdődy püspök; és nem egyszer figyelmen kivül hagyta azt is, hogy már üres a kamra, nem igen van miből az asztalt ellátni... A kegyesrend ez úttal is példásan rová le tiszteletet tartozását a Dezsericzky Incze tagtársa által a székesegyházban, nagyszámu, az ország több részéről, jelenlevők legbensőbb meghatottsága mellett, a b. e. Erdődy püspök fölött tartott és azt jelzett ünnepélyes gyászbeszédben, mennyit karolt, ápolt és segélyezett e magas elhunyt vallásos buzgalma és áldozatos hazaszeretete !...

De a csapások pohara még nem volt telve egészen!

Egyéb bajok közé, melyek az embereket itt a földön érhetik, tartozik a döghalál. És pedig e kór minden csapások között a legveszélyesb. Borzasztó ugyan az éhség, midőn az emberek kenyeret kérnek, és nincs a ki törje nekik; rémitő a tüzvész és vizáradás, midőn pár percz alatt oda ég a ház és megsemmisül a gazda reménye; rettentő a háború, midőn a hadfiak egymásra rohannak s kegyetlenkednek: de mindezeknél borzasztóbb a döghalál. — Mig éhség idejében a külföld-

ről hozott gabona s egyéb jótékony adakozások által lehet segiteni; mig a tüz és viz okozta károkat ki lehet pótolni; mig a háború borzalmait ki lehet kerülni: az alatt a döghalál minden irgalom nélkül pusztit; öreget és ifjut, férfit és asszonyt, gazdagot és szegényt porba sujtván. — A döghalál rejtély volt minden időben, és az orvosok soha sem voltak nagyobb zavarban, mint valamely döghalál kitörésekor. Az emberi tudománynak még nem sikerült a járvány okait felfödözni; sem pedig biztos és minden tekintetben hathatós gyógyszereket ajánlani. Erre nézve az óvilág leghiresebb orvosai, egy Hippokrates és Galerus, valamint a közép, uj és legujabbkori gyógyászok a külön- és hasonszenvi orvosok ugyanazon fokon állanak. S bizonyára itt is föl kel kiáltanunk: „A Domino fit istud et est mirabile in oculis nostris!“

És 1737-ik esztendőben, melyet évlőink ezen szavakkal mutatnak be „horrendum in modum est grassata libitina“ Nyitrán épen e dögvészes járvány kiváná meg áldozatait. — Kisebb-nagyobb változattal két év folytában csapott a város lakói közé a halálnak angyala. — A polgárságnak majd kétharmadára vetették a temető porát. Gyermekek szüléiket, a szülék hőn szeretett magzatjaikat vesztették... Ártatlan serdülő kis gyermekek, iskolások, deli korban levő ifjak, érettkorú házastársak költöztek az örök hazába át... Istennek irgalma szólt végre a nép fölött: ‚M i s e r e o r s u p e r t u r b a m‘, és a Mindenható megszüntette a csapást... A látogatás ezen napjai nem voltak minden haszon nélkül. Az isteni Gondviselés által kitüzött czélokhoz eljutott sok jólelkü keresztény. Már a vész napjaiban keresztet készitettek több helyen a hivek, azoknak szent jele, és a Keresztrefeszitettnek oltalma alatt jöttek körmenetben több izben a templomokba; sz. miséket mondattak; buzgó könyörgéseket tartottak, és az életjavulásra egymást serkentették... A látogatás napjaitól megindított, de különben is fogékony jó szivvel megáldott nép a lelki szükségek tökéletesb kielégitése tekintetéből azon szent fogadalmat tette, mely szerint az idő óta évenkint julius hó 15-én, Apostolok oszlása napján, ajtatosságot és bőjtöt tartand. — Ha a tény csupán a mindennapi szokás forrásából eredett volna, megemlitésére tintát sem vesztegetünk vala. — Azonban Istennek jótéteményeit ünnepelni sz.

munka. Áldásait hálás szivvel emlegetni keresztény kötelesség. A vész között megmentetni több, mint a csapásoktól nem érintetni. A vett javakért lerótt hála, a jövendő kegyelmek legbiztosabb záloga. A mulandó javakat Istenre visszavinni mindenkor, de szertelen napjainkban leginkább korszükséglet! — A mindennapi életet jövendő hazánkkal, ottlevő polgártársainkkal egybekötni czélhoz vezető gondolat. Az Istenben való bizodalmat nyilvános ünnepélyek és emlékek által örökiteni, Istenhez illő, nekünk pedig hasznot hajt. Az Úrban bizó népnek és népen kétségbeesni nem kell; mert ki ő benne bizik, meg nem csalatkozik. —

A keresztény hit isteni magvai miként fogamzanak meg a keblekben, minő gyümölcsöt toremnek vala a sanyaruság ez idejében a kegyes-szerzet kertjében, bátoritásul minmagunknak a további haladásra, ösztönül másoknak a követés- és dicsteljes versenyre ohajtjuk jelezni, a ker. szeretetnek magát jutalmazó áldása levén, hogy nagyobb fokban birja az örömet, ha másokkal is közölheti azt...

Kinél az Isten lelke lakozik, azt azon is vehetjük észre, hogy tiszteletteljes szeretettel viseltetik a gyermekek iránt. Az oltári szentségen kivül templomainkban, semmi sincs ezen a nagy világon, min nagyobb kedvteléssel nyugodnék az Isten szeme, mint az ártatlan gyermekeken. A gyermekben tehát az Isten és a te szereteted találkozik, és igy e tekintetben a legtökéletesb őszhangban vagy Istennel. Nem úgy értjük, hogy valaki saját vagy a gazdag szülék gyermekét szeresse, ez érzéki szeretet, melynek az Isten szeretetével semmi köze, hiszen az állat is szereti kicsinyeit. Idegen, árva és szegény gyermekeket kell szeretned, kik azon kivül szép ruházattal, ájánló külsővel nem birnak, az ilyetén szeretet hasad a keresztény hitből, s azért minden lélekben, melyet élő hit- és Isten-szeretet megszentelt, meg is fogod azt találni... A hitbuzgó kegyesrendi tanárok a nagy vész alatt és után épen az árva elhagyatott gyermekeket gondozták különösen, oly szeretettel ápolván őket, mintha csak övéik lettek volna. Azonkivül, hivatásos kötelességeik lelkismeretes és rettenthetlen teljesitése mellett, a hol csak lehetett

vigasztalták és az örök útra készitgeték — a dühöngő epemirigy áldozatait... Ismét szép példája a kath. egyház szerzeteseiben tündöklő Krisztus-szellemi, emberbaráti föládozásnak!... A Sion falainak őrállomásain is ily lelkesen működő nyitrai piaristák iránt a rokonszenves bámulat és tisztelet nyilatkozatai nem is maradtak el; mert szilárd állhatosságuk, mely azon idő mostohaságának daczára nem csak nem fogyott, sőt napról-napra erősödött, minden elfogulatlan kebelnek elismerésre ragadó látványt nyujtott...

Szive mélyében megrendülten vette a kegyesrendi intézet ama megdöbbentő, hirt, hogy III-ik (mint császár VI-ik) Károly király, ki amaz őszinte jó akaratot és törvénytiszteletet, melyet a magyar trónra magával hozott volt, mind végig meg is tartotta, — 1740. évi októberhó 20-án az Úrban elhalt. —

E dolgozat szük tere nem alkalmas arra, hogy felsoroljuk amaz elévülhetlen érdemeket, melyekkel Árpád nemzedékét hálára kötelezte Károly, kiben a Gondviselés oly fejedelemmel áldotta volt meg a terjedelmes birodalmat, kinek legfőbb szorgoskodását képezé: mikép ovhassa meg országa érdekeit, mikép mozdithassa elő alattvalóinak jóllétét legsikeresebben... De nem szabad mellőznönk azt, hogy Károly király volt az, ki, az ő geniusa levén trónra lépte óta a vallásos tudományosság érdekében is a vezér, — 1735-ben a kegyesrendet országgyülésileg beczikkelyeztette, és igy XII. Kelemen pápa őszentségének ama rendeletét, mely szerint a piaristák mind alsóbb, mind felsőbb iskolákban nemes származásuaknak is előadhatják a tudományokat, növeldéket kormányozhatnak, társházakat alapithatnak, más szerzetesek beleegyezése nélkül, — királyi okmányával magáévá tette...

A magyarországi egész kegyesrend ezért is különösen szivből gyászolta III. Károlyt, mint Isten után nagy jóakaróját... Tehát itt is bebizonyitva látjuk, hogy a szerzetesség — a piaristaság is mutathat föl koronás pártfogókat, hatalmas emberbarátokat, nemcsak azok, kik irigylik a fogadalmak embereinek a morzsákat... Adjon az igazságos Isten örök jutalmat az érdemelismerő szeretet buzgó emberének; adjon sok ily jóakarót az egyháznak és a hazának, hogy a pokol kapui megszégyenülve némuljanak ol a szeretet diadala alatt, s a népe-

ket boldogitó kereszt fénysugára melegitse föl a dermedésnek indult kebleket !...

Derü és boru, öröm és szomor váltakozása közt folynak napjaink, különböző vegyület-arány és minőség szerint, a mint t. i. érzéki vagy szellemi, valárd vagy képzelmi indokok hatásai keltik a keblek szorongását és tágulását... És az indulatok ár-apálya mily jellemzően tökrőzi az egyesek és tömegek belvilágát fény- és árnyvonásaikkal ! — Mekkora különbséget láttat a köznapi öröm és bú, meg az ünnepélyes vidámság és magasztos fájdalom közt !

És mégis van valami, a mi koronkint e nagy hézagot áthidalja. — Valamely varázshatásu szer, mely az érzékiség sulya alatt sinylő sziveket is kioldja rabanyügeikből és mintegy hatalmas lenditéssel szállitja föl azon magasb regióba, hol az ernyedt érzelmek üdülést, tisztulást és uj erőt nyernek, hogy, mint a fensőbb légrétegekbe szállt földpárák termékenyitő permeteg gyanánt térjenek vissza... Lelkünknek e fensőbb szellemiviggál való viszonyában a vigasztalás bő forrása rejlik. S ez előny vagy ösztön arra, hogy folyton növekvő buzgalommal igyekezzünk az örökkévaló felé, mindinkább mérsékelvén a mulandók iránti hajlamokat...

A müvészetek büvereje nagy hatással bir arra nézve, hogy kedélyünket magasabb érzelmekre hangolja, leginkább akkor, midőn a lélek legbensőbb világát érdeklő eszmék kifejezésére szolgálnak. — És kiváltképen a vallás szent eszméitől ihlett müvészet bir azon csodálatra méltó hatással, mely röghöz tapadt vágyakat is képes fölemelni, szellemíteni és a dicsőülés sejtelmére gerjeszteni...

Az épitő, véső és festő müvészetek hallgatag idomok által szólaltatják lelkünkhöz a legfönségesebb eszméket. — Ki irhatná le méltóan, minő érzelmeket keltettek már századok folytán azon müremekek, melyek által a vallás ihlette müvészek örökérvényü eszméket ábrázolának ? Mennyire emeli még a gyöngébb eszméletüt is egy nagy fönséges gondolatot, egy-egy szent érzelmet szemléltető kép ! Vagy kire nem hatnak azok magasztos harmoniát kifejező gót templomok, melyek oly alkalmasak a vallásos érzület fölkeltésére ?

Minő erények sarjadtak már föl e titkon sugallt érzelmekből az emberiség boldogitására !

És midőn a szóló müvészetek fokozólag növelik e némán szózatos müremekek hatását, mintegy szárnyakat adnak a léleknek, hogy andalgó szemléletéből mintegy fölragadtatva a fensőbb szellemek honába keljen át...

Mily más világ az, melyben ekkor a földi lény szállong!

Mint Üdvözitönk dicső szinváltozása jelenetét látó tanítvány lelkesülten vallja, mily boldogság ama dicsőült lényeket szemlélnie, s mily jótékony lelki élvezet volna folyton úgy lennie ama dicsőültek körében!

A kath. egyház szertartásai időnkint nyújtanak ily fensőbb lelki élvezetet. Különösen a szokatlan ünnepélyek folytán tapasztalhatni ezek hatását.

Ilyen hatásu ünnepélyre adott különösen Kalasanzi fiainak alkalmat az 1748-ik esztendő, mely érznél tartósb betükkel van följegyezve az egyház naptárában, és enyészhetetlenül bevésve különösen a piaristák szivének emléktáblájába. — Ugyanis a mélytudományú és nagyemlékü XIV. Benedek, szentséges római pápa, ezen évi aug. 7-én a kegyesrend alapitóját Kal. Józsefet ‚Boldog'nak neveztetni rendelé. — Meg nem állhatjuk, hogy eredetijében, egész terjedelemben, ne közüljök e fölötte fontos s történelmileg is érdekes apostoli iratot, *) melyben rövid, de jellemző sorokra van szoritva egy szent munkásságban megfutott hosszú életpálya.

„BENEDICTUS PAPA XIV.

Ad perpetuam rei memoriam.

Coelestis Paterfamilias, cujus judicium perennis misericordia superexaltat, ut ostenderet se nihil eorum praetermisisse, quae in excolenda Vinea optimum & diligentissimum Agricolam decent, nullam unquam passus est elabi aetatem, quae contra impios conatus inimici hominis superseminantis zizina, admirabilis ejus dexterae potentiam & praesidium non experiretur. Per varias enim diei horas a prima nempe ad nonam

*) Az előttünk levő Rómában (e typographia Rev. Camerae Apost. 1748.) megjelent példánynak czime: „Breve beatificationis Ven. servi Dei Josephi Calasanctii a Matre Dei Fundatoris congregationis Scholarum Piarum.“ —

usque, in electam hanc Vineam suo sanguine acquisitam operarios ire jussit; ne succrescentibus spinis & saeviente satana, portio Domini desiderabilis in dissipationem & desertum converteretur. Ita, ut ex omnibus terrae plagis, non sinus, non insula; nullus denique locus: ubi non huiusmodi cultores, quam maxima subeuntes pericula, aut ignorantiae tenebras Evangelicae Legis praedicatione discuterent; aut coelestis doctrinae veritatem datis cervicibus propugnarent; aut rejectis mundi illecebris vias Domini in solitudine rectas facerent; aut lapsos a viis pessimis ad dignos poenitentiae fructus exemplo suo provocarent. Undecima tandem & novissima hora, ut Vineam perficeret, quam plantavit dextera ejus; novos conduxit Operarios: qui, ne Aper de silva Christo renata germina in ipso flore depasceret, Domini timorem, Legem Vitae, & disciplinae, Parvulos edocerent. Luculentum sane ac memorandum hujusce Providentiae specimen superiori seculo, in hac ipsa Urbium Principe, misericordiarum Pater per servum suum Josephum Calasanctium a Matre Dei ostendere dignatus est. Hic inter Aragonios nobili genere ortus, florentibus annis per exercitia pietatis & literarum studia peractis, variisque porro muneribus integre administratis, de improviso in sortem Domini vocatus, divinoque afflatu Numinis Romam accersitus ad novi operis ministerium, Christiano Populo, quam maxime prefuturum, sedulo animum adjecit. Cum enim ubique gentium miserrimi aeque, ac frequentissimi pueri jacerent in triviis, & per compita divagarentur; quos non divina Religio, non famae pudor, non amor virtutis, non lata jura coercebant: quique per turpem desidiam in vitiis enutriti ad Christiani Nominis probrum, & perniciem reipublicae adolescere videbantur: teterrimo huic incommodo Venerabilis Dei Servus, utpote novus Vineae Operarius, fortiter sese opponens; nihil reliqui fecit, quominus hujuscemodi pueri a diaboli contagione abducti, ad Religionem, & Charitatem informarentur. Primum consilio, precibus, & qua re cumque potuit, Vir plane humilitatis studiosissimus, huiusmodi oneris suscipiendi pluribus Auctor fuit. Verum aliis alia causantibus, tantumque pietatis opus detrectantibus universis, sibi demum, praeter ceteros, intellexit ab eo, qui angelorum

ministeria, hominumque dispensat, pauperem derelinqui; & orphani adjutorium commendari. Ceteris igitur quibuscunque curis abjectis, per se ipse opus aggressus est: & pauperum potissimum adolescentum commodo & incolumitati, novae Congregationis Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum fundamenta jecit. Invalescere jam coeperat saluberrimum hoc Istitutum, altasque radices figere; cum hostis antiqui insidiis & fraudibus, tot, tantasque turbas in Institutorem, aeque ac familiam ejus homines concitarunt; ut res plane profligata, dejectaque videretur. Nihilominus Venerabilis Dei Servus, ambulans in innocentia cordis sui, potestatum tenebrarum conatibus minime fractus, fideiquo scuto inexpugnabili firmissime protectus, a suscepto condendae Congregationis consilio, ullo modo, nec divelli, nec distrahi potuit. Quinimmo vel amplissimis, utroque oblatis dignitatibus constantissime repudiatis, nihil unquam antiquius habuit, quam incoepti operis curam, & amplificationem: quod quidem Institutum, sublatis dissidiis D e o auspice, & incrementum dante, ad quam plurimas Christiani Orbis Provincias cum uberrimo animarum fructu propagatum esse conspicimus. Denique Vir D e i, meritis cumulatus, aerumnisque confectus, nonagenario major mortalitatem explevit in terris; & immortalitatem inter Coelites inchoavit. Verum eiusdem fama longe, lateque percrebrescente, ad Congregationem Venerabilium Fratrum Nostrorum Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalium Sacris Ritibus praepositorum causa deducta est: ubi, cum de virtutibus aestimandis juxta Canonicas Sanctiones quaestio de more haberetur; Nos, qui per id temporis Aulae Consistorialis Advocati munere fungebamur, earum primo Patrocinium suscepimus: deinde Promotoris Fidei officio insigniti earum caussam acriter egimus. Quare fel. record. Benedictus PP. XIII. Praedecessor Noster VI. idus Septembris MDCCXXVIII. in gradu heroico constitutas esse pronunciavit. Porro coram Nobis, ad supremum Ecclesiae regimen quamquam immerito admotis, cum de miraculis disceptaretur, duo potissimum unanimi tum Cardinalium, tum Consultorum secundo dictae Congregationis suffragio approbata; Nos itidem decreto Nostro VI. idus Maii huiuscemet anni duximus approbanda. Quapropter pecibus

tandem, complurium Regum, Episcoporum, aliorumque Principum, nec non dilectorum Filiorum Clericorum Regularium ipsiusmet Congregationis Pauperum Matris D e i Scholarum Piarum paterna benignitate annuentes; de eiusdem Cardinalium Congregationis consilio & assensu, auctoritate Apostolica tenore praesentiúm indulgemus: ut idem D e i Servus J o s e p h u s a Matre D e i imposterum B e a t i nomine nuncupetur; ejusque Corpus, & Reliquiae venerationi fidelium (non tamen in Processionibus circumferendae) exponantur. Imagines quoque radiis, seu splendoribus exornentur; ac de eo quotannis VI. Calendas Septembris, quo demortui Corpus humatum est, recitetur Officium & Missa de Communi Confessoris non Pontificis, cum Oratione a nobis approbata juxta Rubricas Breviarii, & Missalis Romani. Recitationem autem Officii & Missae celebrationem hujusmodi Familia: tum in Oppido Petraltae in Aragonia, ubi Vir D e i in lucem editus est; tum in Ortoneda in Vicariatu Trempensi & in Civitate Urgellensi: ad quas Christi Vineas excolendas Operarius primo vocatus est: tum apud Sodalitates Sanctorum duodecim Apostolorum, Doctrinae Christianae: Sacrorum Stigmatum Sancti Francisci; Sanctissimae Trinitatis Peregrinorum; & Suffragii de Urbe: in quas cooptatus fuit; ab universis Cristi fidelibus tam Saecularibus, quam Regularibus, qui ad horas Canonicas tenentur: Et, quod ad Missas attinet, etiam ab omnibus Sacerdotibus ad Ecclesias, in quibus Festum peragetur, confluentibus. Praeterea, primo duntaxat anno a datis hisce Literis, in Ecclesiis Congregationis Clericorum Regularium Matris D e i, Oppidi, Vicariatus Civitatis, & Sodalitatum hujusmodi Solemnia Beatificationis ipsius Servi D e i cum Officio & Missa sub ritu duplici Majori, die ab Ordinariis respective constituta, postquam in Basilica Nostra Sancti Petri, in Vaticano celebrata fuerint Solemnia, nempe XV. Kalendas Decembris currentis anni, pariter celebrandi facimus potestatem. Non obstantibus Constitutionibus & Ordinationibus Apostolicis; ac decretis de non Cultu editis, ceterisque contraris quibuscunque. Volumus autem, ut earundem praesentium Literarum transumptis, seu exemplis etiam impressis manu Secretarii dictae Congregationis Cardinalium munitis eadem prorsus Fides in Judicio, &

extra adhibeatur, quae adhiberetur ipsis praesentibus; si forent exhibitae, vel ostensae. Datum Romae apud Sanctam Mariam Majorem sub annulo Piscatoris die VII. Augusti MDCCXLVIII. Pontificatus Nostri Anno Octavo." *)

A dicsőitő jelentés magas érzelmekre hevité kiváltképen Kalasanzi minden hű fiát, és rendkivüli örömünnepre ada alkalmat. — A vallásos lelkesedés, mely az egész kath. világot átlengé, és tengertől tengerig oly ájtatos ömledezések között viszhangzott a nagy gyermekbarátnak a Boldogok sorába igtatásának, a legfőbb egyházi tanitótekintély által, nyilvanitására, — a nyitrai kegyes-tanitó-rendieknél, kiket egytől-egyig, midőn az apostoli breve mindjárt megérkezése után az oratoriumban nyilván felolvastatott, a legmagasztosb lelki öröm szállott meg vagy „tanta, mint a társház történésze mondja — laetitiae ubertas ad unum omnes incessit, ut nemo nostrum fuerit, qui prae gaudii vehementia a lachrimis sibi temperari potuisset" nemcsak nem ernyedt, hanem fokozódott. Mit eléggé bizonyit az, miszerint kellő előkészület nyomán 1748. évi aug. hó 3. 4. és 5-én forró ima áradozásai közt, szivrehatólag fényesen ülték meg ez örvendetes eseményt. — És ugyan, mivel lelkesedett örömük az Isten dicsőségén, a hivek és vezetésökre bizottak üdvén sarkallék és onnét sugárzék vissza, dicséretes készséggel kaptak az alkalmon, hogy ezen, az igazság koronájáért már megküzdött, szent bajnok emlékünnepélye úgy szerveztessék, miszerint általán az Istent szeretőknek lelki java minél nagyobb sikerrel mozditassék elő. Azonkivül a közös és általános ünnep **) családi ünnepélylyé lőn. Ünnepe vala az egy családnok a nyitrai r. kath. főgymnasiumi ifjúságnak, mely is az emlitett napok egyikén, a ki-

*) A Breve alá van irva: ‚D. Cardinalis Passioneus és ettől távolabb lent F. Patriarcha Hierosolymitanus secretarius.' —

**) Mellőzzük a világszerte nyilvánult rokonszenvet, mely, a hitbuzgalom fényes jeleként sugározván szét, az elfogulatlanok kebleit édesen érinté; ide vonatkozólag egyedül a vallástól hevült magyar szivek ömledezésének tanuságaul idézünk egypár sort évkönyvünkből. — „Postquam Breve beatificationis b. Fundatoris sumtibus Provinciae Posonii recusum fuisset, illud e mandato A. R. P. Adolphi Nemcsényi (a S. Benedicto) Praepositi per Hungariam Provincialis, Excellentissimo Dno Joanni e Comitibus Pálffy, regni Hungariae Palatino, omnibusque magnatibus, qui

tüzött időben, megjelent ünnepélyes isteni szolgálat hallgatására. Ezután az egész tanárikarral együtt a tanoda egyik nagyobb termébe jött össze. Ajtatos elragadtatás vonult el az ifjúság arczán, látván, hogy az iskolai terem egészen átalakitva van. — Mert az igazgató, Hulényi Jónás buzgósága, karöltve a tanárok lelkesedésével két képet, melyeknek egyike a bold. Szűzet, a másik Kalasanzit ábrázolá, függesztett föl, hogy igy az ifjak folytonos emlékben tartsák, miszerint az intézet, melybe járnak, katholikus; soha sem feledvén, hogy a tudomány, melyben gyarapodni jőnek a terembe a Szentlélek kegyeltjeinek, a szenteknek tiszteletteljes szeretete nélkül fölfúj, ellenben a religión alapuló szeretettel, melynek jelképeit folyvást szemeik előtt látják, párosultan, fog az lelki épülésre lenni és boldogságuk kútforrásává válni... E képeknek az iskolában fetfüggesztésse tevé a tanodai ünnepélyt, melynek emelésére a gymnasiumi hitszónok jeles beszédet tartott a kegyesrend Védasszonya a bold. Szűz anyai ótalmáról és Kal. József tiszteletéről a végből, hogy a nagyjelentőségű esemény lélekedző hatással legen a növedékekre, kik igyekezzenek minden alkalommal főnséges czéljuk komoly tudatával járni el cselekvéseikben; buzditó hatással legyen mindenkire, hogy forró fohászt bocsássanak a nevelés-oktatás sorsát intéző örök Istenhez, miszerint e nap első napja legyen egy újabb századnak, mely kasonlóan a letűnt századhoz oly nagy erőt s kitünő szellemet szüljön és képezzen az emeriség üdvére, minőkkel — közöttük Kal. Józseffel — a nagy ifjúság-nevelővel — a kath. világot megáldotta... Szivreható szavakkal lelkesité az ifjakat, hogy azon képek által gerjesztett tiszteletet és áhitatot keblökben mindenkor őrizni és ápolni törekedjenek, miszerint a midőn tudományokkal gazdagitva leend elméjök, szivök is nemesedjék ájtatos érzelmekben!..

Mikép hallgathatnánk el e helyen egymás szerencsét, melyben őseinkkel egyetemben az egész város részesült?...

Posonii bene magno numero convenerant, singillatim oblatum est... Incredibile memoratu est, quanto applausu, quibus congratulationibus ubique acceptum fuerit, et in excelso locumtenent. regio consilio palam publicatum. Exemplaria reliqua per omnem Hungariam late sparsa, singulisque optimatibus, comitatibus et liberis civitatibus distributa sunt, atque ubique summo honore et plausu excepta"...

Nagy közök telettek el, hogy Nyitra városa, — az idők változatos viszonyaihoz képest hőn szeretett honunk jó és balsorsában egyképen osztozó előkelő megyének székhelye oly kitüntetésben, oly nagy örömben részesült, mint az imént jelzett 1748-ik évben. Ez esztendő második felére járt, midőn a mozsarak robajos durranása örvendetes hirnökként jelenték minden rendü lakosoknak, hogy Mária-Terézia férje, kormánytársa és római német császár I. Ferencz (1745—1765) Ő felsége a határba lépett. E helyütt az itteni hivatalnokok tisztelgését, utóbb ismét a város szélén az ifjuság vezető kegyesrendiekkel, társult egyháziaknak, a nemesség és polgárságnak hódolatát kegyesen fogadván délczeg lovaktól kisérten, a tiszteletére összesereglett czéhbeli mesteremberek, növendékek s minden rendű öregek és ifjak hullámzó sorain keresztül ezer meg ezer ajak „vivat diutissime, regnet felicissime, triumphet frequentissime!“ kiáltozásai között érkezett a város közepére. Itt a magas vendég hintajáról leszállván örömittas népözön között hallgatá a főpásztor üdvözlő beszédét. Az őszinte alattvalói kebleknek tiszta érzelmeit tolmácsló szavak honatyai szivvel találkoztak. Ugyanis Ő fölsége az általános hódolat eme nyilatkozata után többet úgy az egyházi, jelesül piaristák, mint a világiak közöl maga elé bocsátani és velök beszélni méltóztatott mindaddig, mig, mint mondá, úgy pár óra mulva utját a bányavárosok szemügyre vétele végett, folytatnia kellend... A mi úgyis lőn, mert a páratlan-jóságu fejedelem, ki alattvalói iránt oly leereszkedő nyájasságot tanusitott. — a fogatok rendbehozása után hódolva tisztelőinek „éljennel“ kisért diadal-üdvkivánatainak közepette Nyitrától bucsút vőn...

A tudós krasznahorkai b. Andrássy György, ki Románfalván lakott volt, 1751-ben kelt végredeletében abbeli akaratát fejezé ki, hogy egy a nyitrai kegyesrendiek birtokát képező, könyvnyomda állittassék. E végre a piaristák ugyanezen barátja, s a tudományok fönkelt-lelkű gyámola, kinek nemes lelke emlékeivel több helyütt találkozhatni, hagyományozott is 1000 frtot. — De mivel ily csekély összeggel a kivánt typographia felállitása és berendezése nem volt életbeléptethető, ez összeg gyümölcsözésre adatott. Igy lőn, hogy az egyelőre tőkesitett hagyaték utóbb a sajtó fölállitását lehetővé tette...

A mire nézve nem is hiányzanak bizonylatok, melyek azt tanusitják, hogy a kegyesrendiek nyitrai intézete már 1754. esztendő körül birt kisebb nyomdával...

Kétségen kivül teszik azt már ama templomban levő kánontáblák, melyek e nyomdából 1753. és 1768-ban kerültek ki...

És ezzel úgy hiszszük, jeleztük egy nyomdának a nyitrai piaristák birtokában volt XVIII. századi léteztét. Mi ha úgy van, ujabb szép bizonyitékaul szolgál azon nagyhorderejü küldetés átértésének, miszerint a kegyesrendiek Nyitrán, szives pártfogólás mellett a sajtót is birni s általa is a vallásos oktatás és józan müveltség terjesztésére hatni törekedtek...

1753-ban Prileszky Mihály tanoda-igazgató által vezetetett számadási könyvől kitetszik, hogy az iskolák körüli szolgálat, fütés és az oktatás egyéb srükségletének, vagyis a gymnasium kezelési költségeinek, födözésére felsőbb rendeletek alapján, a tanulóifjúság familiatio czimen némi tanpénzt fizetett... Ugyanez időtájatt, hogy a tanoda épület egyelőre szebb külsőt, tisztább arczulatot kapjon, valamint a szinház fölszerelése és diszitésére az áldott-emlékű Hozlpek Ignácz, Kosztolányi Sándor, Lukács János és Petrik Mihály székesegyházi kanonokok is adakoztak. — És ugyan annál nagyobb volt az Úr Jézus iskolájában, a munkás szeretetben gyakorlott imezen nemes lelkeknek segélyzési készsége, mivel belátták, hogy e jó tetükkel nemcsak a közvetlen czélt, a tudományos képzést mozditják elő, hanem e gymnasium már magában egy hatalmas emeltyű arra, miszerint a magyar kath. név tekintélye és dicsősége a megyébeu és azontúl is távol vidékeken hirdettessék és magasztaltaszék...

Midőn szerzetesőseink, mint már láttuk, 1717-ben, sajátjokba bevonulással a közvéleményben a kedvező légkört szilárditottak, arról tanuskodván, hogy tetterejöknek ezen müve a sikerdús szellemi kifejtés újabb záloga leend, — collegiumunk még nem volt oly nagyszerű épület, minőnek tervezve lőn. Erre mutatnak a társházi jegyzőkönyvbe átment történeti adatok. — Azonban a főnökök zörejtelen, de megszakitás nélkül ernyedetlenül azon munkáltak, az oda szükséges anyagiak — költség fáradságos megkeresésével is, hogy a gondozásuk alatti épület a kitüzött czélnak megfelelövé váljék...

Igy Dorinecz ar. János szorgos házfőnök ama gondolatot érlelte meg magában, hogy a nyitrai collegium, melynek alapja szintén még 1701-ben lőn letéve, s mely annyi csapás mellett is a kezdeményezés nehézségeivel bátran szembe szállott, Zabojnik Péter, Ursini Mátyás, Bojár Endre, Kubránszky László, Roszinszky Ambró, Nemcsényi Adolf fényesérdemű elüljárók és a muzsák fölkent papjainak sürgő-forgó gondoskodása nyomán szépen haladt volt előre, — kedves külalakjához benső csinosságot is nyerjen... Mire nézve szerzetes szivében felbuzgó serénysége nemcsak az erős második emeletet szépen kiegészitette, hanem az egész épületnek, mely a konyha és más ahhoz valón kivül 41. szobából, 3. nagy teremből, könyvtár-helyiségből és egy, a tetőzetén s oldalokon dombor falékitmények közé foglalt képekkel biró, ebédlőből áll, — 1759-ki tavaszkor, miután mintegy téli gyászát kiheverte s tisztaságra vágyott cseréppel födette és a kertet fallal látta el. — Megkezdetett tehát e hatalmas épület a tizennyolczadik század első éve sz. Iván havának 19-én és bevégeztetett 1759. évi május hó derekán, és létezik, mint, Isten után, az éjt nappallá változtatva ható piaristabuzgalomnak nagy emléke maí napiglan diszesen...

Jó ideig tehát csak részben volt kétemeletes a három szárnyat képező collegium, melyet a templom egészít ki teljes négyszöggé, mig 1759-ben a jelzett lelkes házfőnök alatt a kialakult kétemeletes épületek sorába jutott.

Ekként 119. esztendeje már, hogy nemcsak teljes méltósággal Nyitraváros épületeinek számában, hanem mintegy vezére a jó izlés és életrevalóságnak azoknak élén áll, daczolólag a viharok dühével, az évek viszontagságaival, megvivandó az idő vasfogaival, s mint ilyen nappal Phoebus ragyogó lángfényénél, éjjel a hold reszkető ezüstjénél nézeget a kanyargó Nyitra tükrébe, alakszerüsége impozanos nagyságának mitsem engedvén... Már 119. éve, mondjuk, hogy áll, mivel az időszerinti főnökei a gondos takarékosság gyüjtötte és tiszta emberszeretet áldozta költségek mellett lankadatlanul fáradoztak kellő föntartásán is... Ugyanis e tevékeny elüljáróknak mindegyike azon üdvös gondolattal viselte tisztét, hogy mellőzhetlen e társodának, melyben a tudományok terjesztői, az ismeret-

szomjas ifjak körül minden szép- és jónak ápolói laknak, illő rendben tartása... Ők belé szerettek e dicséretes gondolatba s tőle el nem válhattak... Egyik a másik után szerzettársainak körében elő-előáll csinositási kedvencz tárgyával, és helyeslésre talál, honnan, hogy a királyi lantos (zsolt. 18, 6.) szavaival éljünk, ‚tamquam sponsus procedens de thalamo suo', örömmel futja, mint a hős, létesitő dicső elődeinek pályáját!... Örök hála, tisztelet és köszönet tehát mindannyioknak, kik, a lelkismeretesen megőrzött fillérekből, a bölcs rendkormány gyámolitása és egyéb, a Vesta szűz szent szikráit élesztő, áldozatosak szives részvételével, ez épületet ennyire magasitották és diszitették!..

De különösen emeljük föl szivünket Ahhoz, kitől minden tökéletes ajándék onnan felülről száll alá, a világosság Atyjához, hogy áldja meg ezentul is ezen épületet, áldja meg azokat, kik az üdvös és áldásos rend sz. Alapitójának szellemétől áthatva a tanitás rögös és tövises pályáján el nem ernyedve lakják, és valakik ezekkel valláserkölcsi vagy tanügyi viszonyban állanak és állani fognak örök időkre. Áldja meg az egyházat a lelkek főpásztoraival, az ország fejedelmét népével, az elüljárókát alattvalóikkal, szüléket gyermekeikkel, tanárokat tanitványaikkal együtt; áraszsza mindnyájuk buzgó törekvésére a tudomány és erény legszebb áldását!..

Ambár ezzel collegiumunk, *) mennyire az ide szolgáló hiteles jegyzetek engedték, be van mutatva; mindazáltal nem válhatunk meg e vázlattól anélkül, hogy elő ne soroljuk mindazon kegyesrendieket, kik a jelzetteken kivül ez épület után naponkint néztek, annak czélszerü fölszerelésére különös gondot viselvén. Ezt leginkább úgy eszközölhetjük, ha mindazokat időrendben névleg elöhozzuk, kik e társodában maiglan főnökösködtek. —

Azonban, mielőtt a házfőnökök névsorára áttérnénk, meg kell jegyeznünk, hogy e tisztet viselő egyénekre nézve négy korszakot különböztetünk meg. Ugyanis 1703-ig, mielőtt a tár-

*) A bejárási kapu homlokkövére ezen Matyasovszky László czimerét környező szók vésvék: „Lad. Matyasovszky Epp. Nitr. Cancell. Coll. Nitr. Scholar. Piar. Fundator", melyek fölött kőfaragványban a püspöki diszjelvény látszik.

sak száma 6-ra emelkedett, főnökhelyettesek (superiores domus) voltak; 1708-ig a római általános főnök (Praepositus generalis) helybenhagyásával foglalták el állomásukat a házfőnökök (rectores domus); 1790-ig, II. Józsefnek az egyházi ügyekben tett önkényes intézkedései folytán, a társházaktól választattak (rectores a communitate religiosa electi) rectoroskodának, mig 1790-en túl a szerzettartomány kormánya és képviselői (electi a Provincia religiosa rectores) által választattak.

I. időszak.

Főnökhelyettesek:

1. Zabojnik Péter (a S. Paul.) lülei születésű 1701—1702. évben
2. Ursini Mátyás (a S. Joanne Evang.) vitovi sz. . . . . 1702—1703. „

II. időszak.

Házfőnökök:

1. Bojár Endre (a Conv. S. Pauli) sztrazniczi szül. . . . . 1703—1708. évben
2. Zabojnik Péter (a S. Paulo) lülei szül. 1709—1712. „
3. Zajkányi Lénárt (a S. Eustachio) hátszeghi szül. . . . . 1713—1714. „
4. Kubránszky László (a S. Joanne B.) privigyei szül. . . . . 1714—1715. „
5. Zajkányi Lénárt másodszor . . . . 1716—1717. „
6. Kubránszky László „ . . . . . 1718—1720. „
7. Szlakovszky Bencze (ab Annunciatione B. M. V.) beszterez. szül. . . 1720—1721. „
8. Kubránszky László harmadszor . . . 1722—1726. „
9. Szlakovszky Bencze másodszor . . . 1727—1727. „
10. Szokolóczy Venczel (a Purif. B. M. V.) beczkói szül. . . . . 1727—1728. „
11. Kubránszky László negyedizben . . . 1729—1735. „
12. Bencsik Gábor (a Purif. B. M. V.) váczi szül. . . . . 1736—1738. „
13. Roszinszky Ambró (a Joanne Nep.) báni szül. . . . . 1738—1742. „

14. Nemcsényi Adolf (a S. Benedicto) armaróthi szül. . . . . 1742—1748. évben
15. Léday Lénárt (a S. Joanne Nep.) oszlányi szül. . . . . , 1748—1750. „
16. Dorinecz ar. János (a S. Disma) motesiczi szül. . . . . 1750—1760. „
17. Prileszky Mihály (a S. Joanne Nep.) prileszi szül. . . . . 1760—1763. „
18. Kőszeghy Szaniszló (a S. Stephano r.) kocsóczi szül. . . . . 1763—1772. „
19. Vankovics Tivadar (a S. Severino) ugróczi szül. . . . . 1772 -1775. „
20. Conrádi Norbert (a Passione Domini) pesti szül. . . . . 1775—1778. „
21. Lihán Paulin (a Nat. B. M. V.) polonki szül. . . . . 1778—1781. „

III. időszak.

22. Bernáth Vincze (ab Assumt. B. M. V.) geletneki szül. . . . . 1781—1785. évben
23. Bulla Ede (a S. Theresia) privigyei szül. 1785—1790. „

IV. időszak.

24. Bulla Ede másod izben . . . . . 1790—1800. évben
25. Kosztka Mátyás (a ss. Nomine Mariae) pruzsini szül. . . . . 1800—1805. „
26. Mészáros László (a S. Josepho) negyedi születésű . . . . . 1805—1808. „
27. Géczy Endre (a Nat. B. M. V.) nováki szül. . , ... 1808—1820 „
28. Guul János (a Nat. Domini) nagy-váradi szül. . . . . 1820—1827. „
29. Váczy Glyczér (a S. Antonio) nyitr. szül. 1826—1834. „
30. Villiger József (a Matre Dei) predajnai szül. . . . . 1834—1844. „
31. Schembera József (a S. Francisco) hermaniczi szül. . . . . 1844—1848. „
32. Mihály Alajos (a S. Anna) küküllői szül. 1848—1850. „

33. Mihálik Pál (a s. Joanne Nep.) lévai szül. 1850—1852. évben
34. Schembera József másodizben . . . 1852—1856. „
35. Kucserik Sándor (a S. Elisabetha) mor. lieszkói szül. . . . . 1856—1860. „
36. Polák Gergely (a SS. Innocentibus) nyitrai szül. . . . . 1860—1864. „
37. Stech Alajos (a S. Joanne Nep.) sasvári szül. . . . . 1864—1865. „
38. Ziskay Pál (a S. Anna) küküllői szül. 1865—1870. „
39. Palkovits József (a S. Georgio) valkóczi szül. . . . . 1870—1871. „
40. Kapronczay Ede (a S. Rosalia) nyitrai szül. . . . . 1871—1874. „
41. Horváth p. Ferencz (a S. Julianna) keszthelyi szül. . . . . 1874— „

IX.

Kal. József canonisatioja.

A földi életben az örömöt elébb-utóbb üröm szokta fölváltani, és az 1761-ki tűzvész. — A füstös romokból a kegyesrend nyitrai épületei ekkor is csakhamar kiemelkednek. — Prileszky Mihály k. r. házfőnök halála. — Gr. Eszterházy Imre nyitrai püspököt az Úr magához hivja. — A temetés kellő gyászpompával megy végbe. — Az új püspök Gusztinyi János áldozatkészsége és elismerő méltányossága a piaristák fáradozásai iránt. — Mária-Terézia méltányló figyelme a magyar piaristaság irányában. — Időszerű megjegyzések a szenttéavatásról. — Kal. József canonisatioja az örök városban. — A szentatya XIII. Kelemen pápának e részben kiadott apostoli irata. — A nyitrai piaristak sz. Alapitójuk emlékére nagyfényű ünnepélyt rendeznek. —

A természet tenyészeti jelenségeiben szemlélteti, a történelem események tanuságával bizonyitja, hogy a romboló elemek nem csupán pusztitó hatásuak... S midőn az enyészetnek látszanak szolgálni, közvetve a tenyészeti erők gyarapodását is előmozditják. A százados tölgyeket viharok ösztönzék arra, hogy oly mély gyökereket verjenek. — Minden kikelet millió meg millió jelenséggel tanusitja, mennyi életerőt szendergetett kebelében a tetszhalott természet...

Mily dermesztő télszakok viharzottak koronkint a magába mélyedő lelki világ fölött: erről a keresztény-üldözés századai kiváltképen bizonyitnak.

És mily hatályos vala azon érzelmi bensőség, melyet a katakombákban gyakorlott áhitat ápola: azt a vértanuk dicsőült serege tudatja.

Midőn a pogány Róma diadalittasan dőzsölt, kéjelgett s őrjöngött: alant a martyrok sirjain áldozó keresztény Róma bemélyedve a lelki élet kiapadhatlan forrásába, azon csodahatásu erőt gyarapitá, mely aztán a nagy szenvedés jelvényét emelve valódi diadallal döbbenté meg a világot.

„In hoc signo vinces“ oly jelszó, melynek jelentése örök időre szól.

Rendületlen hitre int az, mely kifogyhatlan türelemmel, a remény és szeretet ernyedetlen tevékenységével munkál...

Ily hitbajnokok és erényhősök megszámlalhatlan sokaságát eszközlék a vérzivataros üldözések.

Nem ok nélkül óvja a kath. egyház dicsőültjeinek ereklyéit: mert hálával vallja, hogy „Sanguis martyrum, semen ecclesiae.“

E gondolat kell, hogy fakadjon mindannak lelkében, ki a kegyesrend életének korányát nyomozza Nyitrán.

Isten, t. i., a ki gyakran sújtva szokott áldani, a ránk mért csapások által fölébreszt a mély álomból, melybe gondtalanul merültünk, vagy állhatatosságunkat és jó akaratunkat teszi kemény próbakőre, — újra meglátogatta Nyitra városát és ebben a piaristákat.

1761-ben is pusztitólag dühöngött a tűz, mely aug. 7-én a középtanodát, templomot, tápnöveldét és társházat elpörzsölte. — Elgondolható, mennyit szenvedett megint az itthelyi kegyestanitó-rend! — Azonban igen csalatkoznék, ki azt hinné, hogy talán ezen uj szerencsétlenség miatt az oktatás-ügy tovább veszteglett. — A sujtó bajon a találékony buzgóság, mely keresztény odaadással mondani szokta, ‚quod non potes emendare, disce patienter tolerare‘, Isten gyámolitásával nem sokára ezen izben is nagyánt segitett. — A szerzettagoknak, kik valamint egész komolysággal fogták föl hivatásuk szabta kötelességöket, úgy egy pillanatig sem szüntek meg hathatós gondot és ál-

dozatokat forditani tanintézetök föntartására, melyből az igaz honi müvelődés — az egyetlen biztos alapja nemzeti létünknek csörgedezék, — üdvösen ható tevékenysége itt is kitünt. — Ugyanis ők az igénytelen piaristák elsők voltak, kik filléreiket szánták a czélra, az épület rendbehozására, és azon kivül eltökélték a jóakarók hozzájárulását is kieszközölni... Nagy lángra lobbant e kis szikra és versenyezve terjedt a könyörületes-keblüek közt, kik nem tudták feledni, mennyi hálával tartoznak Kalasanzi szerzetének, mely félszázadnál tovább oly kiváló sikerrel nevelte és tanitotta fiaikat... Egész város- sőt megyében elterjedt az üdvös czél valósitása iránti lelkesedés. A közrendüek is nem riadva vissza semmi nehézségtől rövid időn sok egyetmást hoztak össze, ami szükséges volt az épitkezéshez; egynémelyek, kiknek pénzök és módjuk nem volt, munkájokat ajánlván föl, vigan és elégedetten fogtak a dologhoz.... Nem restellették a fáradságot a jó ügy érdekében sem a piaristák, sem ezen rokonszenves egyének, és vig dalaikkal dicsérve Istent és a bold. Szüzet vőnek részt a munkában, köveket, meszet, vizet és egyéb szükségeseket hordván... Hogy tehát a kelletlen állapotban a gymnasium szalmailletőleg deszka-tető alá oly hamar került, az a jóságos Gondviselés után a kegyesrendi eleink vonzó példája, különös szorgoskodása és férfias utánjárása által nemes hév- és áldozatkészségre birt pártfogók adományaiból történt... A mily nagy volt, a csapás, épen olyan volt, miként imént láttuk, a felebaráti szeretet nemes buzgalma, melyre a jó szivek egymás után gerjedtek... ‚A szentirás, ugymondák ők, a keresztény egyházat egy nagy testhez hasonlitja, melynek tagjai legszorosb viszonyban állanak egymás közt. Szent Pál mondja, hogy, ha valamely tag fájdalmat érez, a többi tagok is mindnyáján részt vesznek a fájdalomban. Ez idétt az egyik nemesb keresztény intézet — a kegyes-tanitó-rend nyitrai telepe szenved fájdalmakat. Szerencsétlenségbe jutva a tűz által, segedelmünkre adományunkra szorul... E megye, különösen e városnak mely tagja nem tekintendi örömének, hogy segedelmet nyujthat az erényre és tudományra oktatóknak, ha az fog neki mondatni: „Imádságoddal és pénzeddel, melyet fölajánlasz (és bármely összeg legyen az, sok vagy kevés, szivesen fogadtatik) leköte-

lezended ezen adományod által nemcsak a kegyesrendet, hanem azon szüléket is, kiknek gyermekeit ugyanaz oktatás alá veszi? E telepnek nyújtva ajándékot, mindazoknak nyújtod azt, és előmozditod az Isten ügyét — a vallás erkölcsös nevelés-tanitást a földön, hathatósan közreműködöl teljesülésén e mindennapi imának: ‚Adveniat regnum tuum!' — Nem mondotta-e az Úr: ‚A mit ti atyátok fiai legkisebbikének adtok, azt nekem adjátok. ?' — Már pedig itt alkalom van azoknak segélyezéséhez, kik mások érdekében élnek a földön. — Ha mi adományt nyújtunk azok részére, kik a látnok szerint: „Erudiunt multos ad iustitiam," azoknak részére, kiknek, ha kötelességhűven jarnak el tisztökben, a Szentlélek igérte „fulgebunt, quasi stellae in perpetuas aeternitates": akkor mi valóban magának az Istennek dicsőségére teszszük le adományunkat, s ez okvetlen gyümölcsözni fog valamint a szerzetes tanitótestületnek, úgy szintén a megadományozónak'... Csak rágondolva is örvendez lelkünk ezen gyámolitáson, mely az idétt a szerencsétlen sujtottaknak vigasztalásul; nekünk pedig a tett indokáig való fölemelkedésre és arra szolgál, hogy, miután érdemes eleink az áldozat anyagi jótéteményeiben részesültek, mi elménkkel megértsük, keblünkben átérezzük azon éber, a minden időben jelentkező emberbaráti szeretet, melyből a szép áldozat fakad. — Tehát igy az ifjúság szív- és elmeképzésén mindenha serényen munkálkodó páterek, imezen imájuknak: Fac nos, Domine! nulla mundi adversa formidare' eredményét szivós kitartásukban mutatván meg, — legott föladatukhoz láthattak...

Kalasanzi nyitrai ezidei utódai a bennök helyezett bizalomnak az elfogulatlan helybeliek és vidékiek összehangzó itélete szerint teljesen megfelelve, az elődök által szerzett elismeréshez ujabb koszorút vivtak ki. — Hogy pedig menynyire voltak érdemesek a hálásan nemes lelkek jóakaratára és méltatására, azt oktatásügyi buzgóságokon, fáradhatlanságukon és szakavatott hivatásszeretetökön e valóban erkölcsi kincstáron kivül — fényesen igazolja azon önérdektelen szellemi emelkedettség bősége, melylyel, kérve és esengve min-

denkit a támogatásra, — mindennél előbb a tanoda *) használhatóságát eszközölték...

A kegyesrendi nyitrai gymnasiumnak azonkori, javitás s tatarozás alá esett — épülete oly tetemes és tekintélyes épitmény vala, hogy mind térségeinek nagysága, mind belső felosztása hangos tanuságot tett a létesitő szerzet eszélyes intézkedéséről. Mindamellett, különösen a jelzett veszedelem után, föl-fölmerült annak észrevevése, hogy az épület teteje cserép-födél alá veendő és az egész csinosittassék. — Örömkész elismeréssel hozzuk itt föl, hogy, az igaz felvilágosodás, szellemi tisztulás munkásai iránt hálálkodó, lelkes vármegye a tanintézet jobb karba hozására, a különféle oldalról nyilatkozó kivánalomnak megfelelőleg, — széptanilag diszesebbé tételére, az ingyenes fuvarokon kivül, pénztárából 1300 frt. segélyt nyujtott... — Ugyanazon czélra az igy felszárnyaló édes érzet hatása alatt, a szerzetes atyák szives támogatás kieszközlése végett, megkeresvén a kies megye nagyobb birtokosait, úgy a szomszéd tájakon érdeklődő és ügyszeretetről ismerős gyámolaikat, szép összeget (6580 frt. és 24 kispénzt) gyüjtöttek össze. — E kivül a cs. kir. kamarai pénztárbol, a kegyesrend szent czélját és igyekezetét méltányló Mária-Teréziának, a halhatatlanság dicsfényével környezett királynőnek, magas engedelmével 825 frt. fizettetett.

Ritkán tündökölnek a hangzatos nevek között azokéi, kik a világ zajában is az örök elvek s a vallás enyhe szózatára hallgatnak... Talán mert szivök verése is fáj nekik, talán nehezökre van a földi lét oly veszteség után, melyet semmi birtok tbbbé nem pótolhat; de elzárkozott szenvedésök fölött egyedül a hit vesz erőt, és könytelen szemmel, bár megtört

*) Érdekesnek találjuk az egykorú jegyzetekből közölni a következő sorokat, melyek nem csak a közmüvelődés iránti érdeklődésnek szép bizonyitványa, hanem megható tanusága honfiaink tudománybecsülésének is: „Fervet opus incitatius, levato $1^1/_2$ ped. in circuitu aedium muro, scholae initio anni schol. tectae visuntur... Non caruit publica existimatione, quod scholarum Patribus Piis magis, quam collegii tegendi potior ratio fuerit. Finis Decembris absolutum templi tectum exhibet. — Ita Deo nos animante et beneficiis in dies novis augente, neque a consueto in templo Dei cultu neque ab opera in scholis parvulis impendenda est cessatum..."

mosolylyal viselve munkaterhes életüket földi pályájukon végig haladnak... Ezen ügybuzgók s nemes szenvedők egyikét vesztette el a kegyesrend nyitrai collegiuma 1763. évi januárhó 18-án Prileszky Mihály házfőnökben, életének 47-ik évében, kinek hatásdús működése nagyfelelőségű tisztkörében és közismeretes vallásos érzelme kivételes kegyelettel találkozott. — Hogy azonban egészen megteljék a megpróbáltatásához mért keserű pohár, élte végén baja a legmarczangolóbb hideglelésbe csapott át... Prileszky soha sem mondta példányszerű szerénységében, ha eredményt idézett elő széleskörű működésében; pedig többet tőn, mint a kik fényesen pazarolnak a népszerűség nimbusáért... Föláldozta magát emberbaráti szeretetből, noha olykor egynémely körülállók számító önzésével látta el-elkeserítve napjait... Róla igazán elmondhatni, hogy Istenben boldogult. — Monumentalis müvet ugyan Prileszkynk nem alkotott ujkori látványosságok nem jelölik nyomait pályáján; hanem valamint a zöldellő rét egyesült csermelye a gazdag fütől eltakarva, majdnem észrevétlenül eszközöl életadó termékenységet: úgy ő is — határozottan mondhatjuk — mindenütt ott volt, hol szerzete tevékenységet, a rendeltetésszerű nevelés-tanitás lelkes mestert, az ügyefogyottak őszintén könyörülő pártfogót kivántak, habár, mint másokkal, úgy vele is megesett, hogy jó szándékai ohajtott s kedvező siker nélkül maradtak... ‚Fecit multa, ergo dilexit multum, ergo videbit gloriam Dei!'

A Mindenható galanthai gr. Eszterházy Imrét, nyitraegyházmegyei püspököt, val. benső titkos tanácsost, kir. korlátnokot 1763. évi nov. 19-én, kora 74-ik esztendejében, a mindig példás keresztényt, az erényekkel diszlő papot, az egyházi tudományoknak bensőséggel, melegség és kenetességgel biró hősét, a gondjára bizott hivek szerető atyját, a magyar hazának tettkészségben tündöklő fiát magához örök nyugalomra hivta. — Az irgalmas Istennek titkos végzéseit, a lelkek főpapjának, Krisztus Jézusnak kegyes látogatását az ő nyájában fiui hódolattal, imádásra kész megnyugvással fogadták az egyházmegyeiekkel együtt a piaristák, másrészt pedig imádság és sz. mise áldozat bemutatásával fejezték ki nyomban változatlan hálájokat...

Könnyen felfogható, hogy az egyházmegye nagy készséggel sietett részt venni az Isten szive szerénti főpásztornak

tiszteletére ugyanazon év decz. 30-án tartott gyászünnepélyében. Egész Nyitraváros törekedett tanusitni igaz kegyeletét a megholt püspök és hithű ragaszkodását az Üdvözitő egyháza iránt, de Nyitra- és Trencsénmegyék közeli vidékei sem maradtak hátra, kimutatandók, hogy Eszterházy Imre püspök testileg kimulhatott, de az ő hitük a lelkek egyességében ki nem mult. Hasonlóul a távoli vidékek is igyekeztek küldöttségek által tanuságot tenni meghatottságukról. — Az ország első főpapja Barkóczy Ferencz, Magyarhon hg. primása sem maradt el; minden rang, minden állás, hogy a maga részéről hozzá járulhasson a gyászünnepély emelésére, és ezen szivből jövő rokonszenvnyilvánitás oly épületes látványt nyújtott, mely a mennyire elüt magasztossága által a világ ünnepélyeitől, ép annyira bizonyitja a kath. kebel lüktetésének egységes dobbanását...

De külöuösen szivükön volt a kegyesrendieknek, hogy a jelesnek, kit mint a papi fegyelem s munkásság szeliden szigorú püspökét, az áhitat emberét, az adakozásnak ritkabőségű forrását és életének vége felé a hosszasb gyüngélkedésében nagyra halmozott érdemeit béketürés erényével tetézettet tiszteltek, elhunyta után emlékét az elismerés és kegyelet fűzérével diszithessék. —

E részben csak a decz. 30-án gyászmisének, melyet a boldogult tisztelője főm. Barkóczy Ferencz primás és esztergomi érsek a nyitrai székeszegyházban, teljes segédlettel tartott, — elején Tapolcsányi Gergely k. r. tart. főnök magyar és végén Lihan Paulin k. r. theologia-tanár latin szónoklatát jelezzük, melyekben mesterileg lőn fölfejtve az elköltözött nagy szellemnek müködése... Mindkettőnek tárgyát e két tételben adhatjuk: ‚Él és élni fog a boldogult püspök az emberek jó lelkében, kiknek szivökbe edzette kitünő erényeinek képét; él és élni fog főpapi és hazafiui jeles müveiben, melyekkel dicső nevét megörökitette.‘ Elgondolhatni, mily édesen merengtek a jelenlevők a hivatott szónokok által előállitott képén a boldogultnak, melyet az érdemek minden nagyitás nélkül oly szépen festettek... Minek is lett volna ottan az érdemeket nagyitani, hol a valóságos érdemet sem lehete megszámlálni? A szónokok tehát minden résztvevőt hálára kötelezték, mikor az Istenben elhunyt püspök életével, müveinek rövid elősorolásával a megholt iránti tiszteletöknek oly elégtételt adtak...

GUSZTINYI JÁNOS NYITRAI PUSPÖK.

SZÜLETETT 1712. – † 1777. JANUÁR 31.

Az áldozat egyik legtermékenyebb eszme a kereszténységben. Magában foglalja az és öszpontositja a megváltás üdvoekonomiját, a melyet az isteni szeretet alapitott meg a földön. Mert a mit az Isten az emberiségért tett, az áldozatban találja culminans kifejezését; a mit az embernek tennie kell, hogy méltó legyen a megváltásra, szintúgy az áldozatban központosul. Ezen irány alapja cselekvényeinknek, éltető eleme minden nagy tetteknek; ezen eszméből megy ki minden és tér vissza abba; ez isteni áldozat verő-fényénél nyerik megdicsőitésüket, megvilágitásukat és termékenyülésüket minden irgalmassági intézetek... És áldozatra csak is az képes, ki a földi élet örömeinél magasabbakat ismer... Ilyen volt e korban a tudós iró, kitünő szónok s a megyei nagyszerű papnövelde létesitője Gusztinyi János, nyitrai püspök *) ki az egyház és hőn szeretett honunk oltárára vele született jóságánál fogva annyi áldozatot, és pedig mindig örömmel, hozott...

Miként a gondos kertész, kinek szivén fekszik mind urának mind a rábizott kertnek érdeke, mindenben arra törekszik, hogy a legdusabb és nemesebb gyümölcsöt termelje urának; s ennél fogva törekvésének alapját az oltással veti meg, és szorgos ápolással folytatja egész a jutalmazó gyümölcsig: úgy állitják elénk az igazsághű történeti följegyzések a kegyesszerzet reményeinek gondos kertészeit is — piaristaság nyitrai philosophia- és theologia-intézete lángbuzgalma tanárait, a hittanintézeti igazgatóval élőkön — fáradhatlanul munkálkodva a fensőbb tudományok — az Úr oltárának kertjében; ők igazán százszoros gyümölcsöket adának át az egyháznak és

*) Gusztinyi János született 1712-ben az Egeregyház és Árvavármegyében. A gymnasiumi tanulmányokban kitünvén, 1729-ben az egri kispapok közé lőn fölvéve. Fölszenteltetvén, mint pirincsi, miskolczi és sátoralaljaujhelyi lelkész egészen hivatalának élvén voná magára Erdődy Antal gróf, majd Barkóczy Ferencz gróf egri püspökök jóakaró figyelmét, kiknek ajánlására 1745-ben egri kanonokká, rövid időn a kir. tábla praelatusává nevezteték. 1762-ben az elöregedett nyitrai főpásztor Eszterházy Imre grófnak, utódjoggal mint sergiopolisi fölszentelt püspök, coadiutorává lőn. — A magyar anyaszentegyház e hivatott bajnokát a nagy Mária-Terézia 1764-ben a nyitrai dioecesis élére helyezé, nem sokára Nyitravármegye főispánjává és belső titkos tanácsossá is tevén... Meghalt 1777. évi jan. 31-én.

hazának leggondosabb nevelésök által. Igy oltják vala ők az igaz bölcseséget s a vallásosság szent érzetét fiatal rendtársaik lelkébe, hogy más ne emlitsünk a Maria-egyletnek közöttük fölélesztése, a hazafiságot a nagy-szorgalmú gyakorló-magyar-iskola pártolása és vezetése által; s nem eredménytelenül, mit bizonyit a rendfőnökségnek sokszor kiadott helyeslőleg elismerő irata kifejtett siker fölött... De mindennek mi haszna leendett, ha nem a korszükségletek szerint élesztetik vala a jólelkű szerzetes növendékekben az egyházi szellem? Minden későbbi kor az elébbihez képest némi hithidegséget mutatván, az egyházi szellemnek is, tarták őseink helyesen, mindinkább lángolóbb, elevenebb és áthatóbbnak kell lennie... Azonban a mennyivel az ujabbi időkor megfontolatlanabb és kihágásai által közönyösebb az igaz vallás iránt, mely szent: annyival fürkészőbb és képzettebb a világi tudományokban; tehát az egyházi szellemnek is a korszerű tudományok alapos ismeretére, a kor művészi tökélyére van szüksége, hogy ezek, mint közegek által behasson a szivekig, s ott a vallásosság szikráját föléleszsze. S ez az, miben a tárgyalás alatti időszaki kegyesrendi philosophia-theologia-tanárok Nyitrán példányképül szolgálának; a papnevelésnek ezen lelke egészen sajátjok vala s ez vezérlé őket, új meg új módokat találván föl a növendékek szivére és jeles tehetségeire hatni.

Látta ezt s méltató figyelem- és helyesléssel kisérte a nagyszellemű Gusztinyi püspök, ki egyházmegyéje papjelöltjei képzésügyét egész lélekkel magáévá tette. Elhatározta tehát nem csak egynémely kispapját a theologiából a nyitrai piaristák által oktattatni; hanem hő ohaját fejezé ki egy, ugyancsak a nyitrai kegyesrendiek kezelése alatti, oly bölcsészeti osztály fölállitása iránt, hol növendékpapjai néhánya, a aphilosophiai tanulmányok alapos és hű ismerete által, a theologiai szaktudományokhoz szükséges előismeretekben jártasságot szerezzenek.

A szent szerzet készséggel hódolt megtisztelő kivánságnak, egész odaadással vevén képzés alá a hozzája küldött a kispapokat; Gusztinyi János pedig a kedveért elvállalt terhek fejében s az érdemek elismeréseül, melyeket a nyitrai piarista-atyák ez úton éveken át, clericusainak philosophiaik és theologiai

oktatása s igy a nehéz körülményekben főpásztori szorgoskodásai és szervező gondjainak könnyitése körül, magoknak szereztek, áldozatos jóságát még inkább éreztette a kegyesrenddel...

Eddiglen már több, mint egy évszázad folyt le halála óta, sokat ragadván magával a feledés tengerébe, de dicső emléke e nemes szellemnek, ki lelki főuralmának sok üdvös intézkedései által oly szép bizonyitványait adá, mindenkor élénken lebeg Kalasanzi hálás fiai előtt. — Mert a kegyestanitó-rendnek, s közvetlen a nyitrai piaristáknak, Magyarországon, kevés oly meleg hive és igaz jóakarója volt, mint, a nyájas modora, fölbátoritó őszintesége és a tekervényes utakon járni nem tudó egyeneslelküsége által is kitünt, Gusztinyi. Ő, az egyházmegyének 13. évi áldásdús kormányzása alatt, tevékeny rokonszenvét, atyai jóságát az akkori nyitrai piaristák iránt számtalanszor nyilvánitá, akár jól, akár roszul állottak dolgaik. — De át meg át is hatotta a szerzetesek egész valóját az elismerés- és pártfogolásért Isten jutalmát esdő, hálának szent érzete, kik, még elhunyta után is e kegyes főpapnak, vissza-visszatekintvén a multra, el-elandalogtak a római koszorús lantosnak (Horatius 1. k. 24. od.) szavain:

„Multis ille bonis flebilis occidit:
Nulli flebilior, quam nobis'...

Első pillanatra ugyan, gyönge nyilatkozatnak látszik az efféle sohajtozás, ámde hasonló ahhoz, midőn egy egyszerű zöld koszorút teszünk szeretteink sirjára; igen jelentéktelen cselekvény magában; hanem mély érzelmek kifejezésteljes jelképe...

A dicsőült egyháznagy, kinek emléke él, és élni fog áldásban a hálás utódok kebelében, valamig a kegyes-tanitórend áll, — a többi között, nem csak a szerzetes templomtorony magasabbra emeléséhez, rézzel befödése- és a harangok öntéséhez bőkezüleg járult; hanem a gymnasiumi szinteremnek kellő állapotba hozása- s föntartására, részletekben, összesen 756 frt. $45^1/_2$ kispénzt ajándékozott. — Mit az 1766-ban, a tanuló ifjúság által előadatni szokott erkölcsi darabokra készitett, szinháznak, jelenben pedig egyik (VI-ik) osztályteremnek, falába behelyezett vörös márvány emlékkőlap feliratával együtt tanusit. — A kőlapon olvasható felirat ez:

„Quod. Isthic. Bonis. Artibus.
Et. Juventuti. Scholarum. Piarum.
Praedator. Ignis. Eripuerat.
Deditissima. Reipubl. Augendis. Ornamentis.
Excellentissimi. Illustriss. Reverendissi. D. D.
JOANNIS. GUSZTINYI.
Dei. Et. Apostol. Sedis. Gratia. Epispi. Nitriensis.
I. Comit. nominis eiusdem. Suprem. Ac. Perp. Comts.
Praepositi. S. Margarethae. De. Dömös.
Utriusque S. C. ct. R. A. M. Actualis. Intim. Consiliarii.
Magni. Literarum. Maecenatis.
Liberalitas. Restituit.
Et. Perenni. Proventu. Attributo.
Constabilivit.
Anno. MDCCLXI.“

Erős meggyőződésünk, hogy nem emberek tapsaiért cselekszik a derék: de az erény tiszta öntudata sem lehet anyja a kérkedő gögnek, sőt alázatra gerjeszti az embert, mint szemekben gazdag buzakalászt a gyümölcsök terhe. A szerény megelégszik Istennek tetszésével, mert érzi, hogy jótetteinek végrebajtásában az erő és kitartás felülről jött ajandékai valának szövetségesei; tudja, hogy terveiben a főszerep a gondviselése volt... Azért, midőn a büszke athenai azt mondja: „Ezt én cselekedtem, nem a szerencse,“ midőn Caesar katonái kiáltják: „Ezt mi tettük és nem Caesar:“ akkor az Isten nevében fiui alázattal működőnek egy felsőbb szózat azt hangoztatja: „Ezt Isten cselekedte“... És ez így van jól, mert ha Memnon szobor készül is érdemünkből, csak a vallás meleg sugarában szólal az meg s leszen fénylővé. — Ugy de az emberek és jóltevők iránti köteles hála ritka érzelmet is csak a teremtő és gondviselő Isten áldásainak keblünkben élő teljes elismerése növelheti föl. És hol e hála, a sziv ezen nemes erénye, gyökeret nem verhet, ott a sziv minden egyéb jobb érzelmi is hervadoznak... Ha a virágból az illat kipárolog, utána maga is elvesz...

Ime tehát a hála szent érzése késztet bennünket, hogy az alkalommal, melyet a tény után tizenegy évtizedre Isten ada, kegyeletesen az eseményre emlékezzünk. 1766.

évben, t. i. a Helytartótanács fölhivá a püspöki kart, hogy az egyházmegyéjükben müködö testületekről, jelesül tanitórendekről és hatásukról érdemleges jelentést tegyen. — Gusztinyi János a kivánságnak eleget teendő, személyesen mindent kellőleg megvizsgálván *), a nyitrai kegyesrendiek nevelés-tanitása fölötti nagy öröme — és közmegelégedésének úgy adott ünnepélyes kifejezést, hogy okmányilag kimutatta: mily sokat tőn az itthelyi piaristarend az egyháznak és honnak egyiránt!.. Valóban véteknek tartottuk volna Isten előtt és szégyennek az elköltözött nagy szellem irányában, ha ki nem jelentjük azért e helyütt hálás megemlékezésünket...

Mária-Terézianak, a nagynevű királynőnak a tudományos müveltség terjesztése és emelése körüli bokros érdemei ismeretesek; ugyanezen dicső fejedelemnő kegyes volt a hiterkölcsi eszmék ébrentartásával nevelő magyar piaristarendre is forditni figyelmét, minek számos jeleit adá. Igy azon kivül, hogy az egykori jezsuiták tanintézeteinek nagyobb részét gondjaik alá bocsátotta, fiát és trónutódját is a történelemben Bajtay Antal kegyesrendi tag által kiváná oktattatni... Nem lehet még ez alkalommal éber tekintet nélkül hagynunk a piaristaságnak ily magas kegyelemre méltatása egymás tényét, nehogy az évek haladtával egyszerüen merüljön az idők tengerébe. T. i., hogy 1767. esztendő elején, midőn az ő honanyai gondoskodásai folytán kellő képzés alá vett királyi apródok számára intézeti elüljáróra volt szükség, kegyelmes rendelésével, e tisztre egy magyar piaristát kivánt, és az a nyitrai társodából került ki. — Különösen vigasztaló megkülönböztetés volt ez az igénytelen szerzet magyar provinciajára, közvetlen a nyitrai collegiumra, de azon kivül nagy jelentőségű, hogy azon szellemdús koronás fő, ki érdemetlenekre nem szokta vesztegetni magas pártfogása áldásait, ez egyszerű rendnek e válogatott ifjak érdekében — az egyház és haza javára új működéstért jelölt ki...

*) „Dominus excellentissimus Praesul, jegyzi meg az évlőnek irója, vestigatis accurate omnibus, Consilio Excelso rescribens, magnificam de Scholis Piis Nitr. instruxit laudationem non aliorum sensu, sed proprio experimento probatam. — Haec eo sinceriora erant, quod a minime obligata nobis Praesulis magni iudicii mente proficiscerentur"...

Az Isten városának egén 1767. évnek derekán új csillag támadt, a kegyesrend kalauzoló csillagában, melyre a piaristaság méltán úgy tekint s úgy mutat, mint isteni jelre; melynek intelmét megérteni, követni annyi, mint a nevelés-oktatási hivatásnak, küldetésnek megfelelni, az igazi polgárositásnak és szellemi tökélyesitésnek szövétnekét elfogadni s hordozni...

Ugyanis a kereszt- és kegyelemben oly gazdag egyházi történelem új nagyszerű eseményt tüntet vala föl ezerhétszázhatvanhét julius hava 16-án, tudnillik kal. József canonizatioját. —

Az emlékezés legbensőbb örömével jelenitjük lelkünk előtt e napot, mely az örökkévalóság öléből áldásos sugárként elővillanva a kereszténység központjában — Rómában tudatá azt a férfiut Krisztus egyháza szenteül, kit az ifju nemzedék helyes nevelés-oktatásának barátai vezér- és őrszellemül századon át tisztelni, szeretni s kegyeletes hálaérzettel ünnepelni versenyeztek; azt az egyént, kihez egy szerzetes-rendet — az általa alapitott kegyesrendet a legbensőbb ragaszkodás s enyészhetlen tisztelet csatola; azt az egyént, ki viruló erejével épen úgy, mint hanyatló életkorban is megőrzött változatlan jóakaratával a kisdedek kellő fejlesztésének bensőleg átérző atyaiszivű mintabarátja, védője, áldozatos jóltevője volt... Ezért készült Nyitrán is minden kegyesrendi sziv hódolattal és kegyelettel, szeretettel és dicsőitéssel megünnepelni az Isten választottai közé sorozott Kal. Józsefnek diadalnapját. És a diadalmi örömet feltüntető ünnepély, melynek magasztos élvezetében szóval és cselekvéssel résztvenni minden jók siettek, mint látni fogjuk, nagyfényesen meg is lőn tartva...

Sok mindenfélét beszélnek a politikusok és nem politikusok, főleg időnkben, a Rómában végbemenni szokott canonisatiókról. Szóljunk hozzá mi is, hisz minket e tárgy már ez alkalomból is legközelebb érdekel.

A büszke emberi ész mindig föllázadt az isteni hatalom — természettörvényektől tagadhatlanul elütő-azon működése ellen, melyet mi csodának nevezünk. Mert sem az ismert természeti törvények, sem pedig a bölcsészeti elvek arra kellő fényt nem vethetnek. Ezen állitásunk — magát bölcsészetinek

nevező korszakunkban, egy oly korszakban, mely minden természetfölöttit a korlátolt ész itélőszéke elé idéz, — igen föltünő, annál is inkább, mert az egyház azon eljárását, melyet canonisatiónak nevez, a csodákra is épiti. — A csodákban tehát, a Gondviselés e feltünő és döntő bizonyitó okaiban, melyekkel bizonyos lelkek szentségét nyilvánitja, és a belső — valóban istenes életre az istenség külső pecsétjét is fölnyomja ; csodákban mondjuk, melyen a canonisatio alapszik, botránykoznak meg a hitetlenek, rágalmazók és erős lelkek (? ?), kik a természetfölötti eseményekben gunyaiknak czélt, megvetésüknek tárgyat találnak ; kik elhitetik magokkal, (szeretnék másokkal is elhitetni), hogy a canonisatio csak Róma finom politikája... Azonban nem veszik tekintetbe azon mindennél feltünőbb csodát, melyet nevetségessé akarnak ugyan tenni, de valótlanságát és lehetetlenségét képtelenek saját eszökből megmutatni : ujjaik között nézik azon csodát, mely folytonosan szemük előtt áll, mely számtalan szent miatt miveltetik — a canonisatio rendkivüli nagy csodáját a szentek földi dicsőségének, mely dicsőség a földi fény változásának közepette is változatlan marad, sőt inkább növekszik...

Kisértsék meg a hitetlenek megfejteni : mikép volt képes a népek enthusiasmusa és bámulata, az egyház s pápák megemlékezése s hálája a kereszténység első hirdetőit — az apostolokat — utánok mindazokat ; kik az evangeliumért véröket onták, továbbá a legnagyobb elméket : Athanázt, Jeromost, Krizosztmot, Vazult, Ágostont, aquinói Tamást és másokat szenteknek nevezni, a népek által tiszteltetni és segélyül hivatni ; mikép volt képes a római udvar — a legnagyobb férfiak, pápák, királyok s császárok lánczolatát egész a kereszténység első századáig füzni csupán ügyes politikából ?... Fölszólitjuk a tudósokat és világbölcseket : hogy az emberi lelket és észt kielégitő természetes okokból fejtsék meg : miképen juthatott annyi szegény, korában ismeretlen, remete ; annyi alázatos — legalacsonyabb sorsban született — szűz ; annyi szolgáló leány, pásztor, koldus, a földi tisztelet és dicsőség azon fokára, melyre az emberiségnek semmi joga sincsen ? Fölszólitjuk őket, mutassák meg természetes okokból : miért emelnek a népek templomokat, oltárokat a szenteknek, miért

tekintik a nemzetek az alázatos erénypéldányokat — a szenteket Isten és az emberek között szószólókul; mig a hóditók, törvényhozók emlékei saját honfiaiknál is feledésbe mennek? Vagy hányan törődnek mamár Lycurggal, Solon, N. Sándor — s Caesárral? Néha-néha jő elő még nevök a tanulók gyakolataiban; ellenben egy Genovéva, ki tizennégy század előtt nyájakat őrzött; egy sienai festőnek leánya Katalin, egy a pusztában töredelmes bűnbánó egyptomi Mária, és számos szent, kik az érzékies emberek szemeiben semmi jelest s csodálatra méltót nem tettek, — ma is tiszteltetik, bizalomteljesen segélyül hivatik, fejedelmek országukat védelmük alá helyezik gyémántok és koronák tétetnek sirjukra, városok, tartományok dicsőitik, népek vetélkedve viszik eléjök tiszteletök és áhitatuk szent adóját...

Igy tisztel Nyitraegyházmegye védszentül két, András és Benedek nevű, remetét; Francziaország épen úgy ma, mint tizennégy század előtt egy szegény pásztorleányt; Spanyolhon fővárosa egy — egyszerű Szidor nevű pórt, ki életét egy nemes ember szolgálatában tölté; a keresztény világ a legborzasztóbb betegségek ellen egy szegény koldust szent Rokust — hí segélyül; Montpelierben az európai hadiskolák legjelesbike — egy jámbor remetét tisztel, kiről vajmi keveset tud a világ, s mégis a nagy Oroszbirodalom védszentje; e nép — habár a kath.-egyháztól elszakadt — hódol neki, nem tekintve, hogy e nyilvános tisztelet s a név, melyet büszkén ad czárjainak — egy — Róma által canonisáltra vonatkozik. Ily rendkivüli folytonos és általános dolognak alapja másban, nem pedig Róma ravasz politikájában fekszik!..

De föltéve, hogy a canonisatio Róma eszélyes politikájából történik, akkor különös, miszerint a pápák ismeretlen — a világtól megvetett személyeket választanak és állitanak föl a népek tisztelete tárgyaul! A pogányok csak nagy férfiakat, hősöket, királyok- és császárokat soroztak a halhatatlan istenek közé — habár gonoszságuk s kegyetlenségök még oly nagy volt is; Vespasián maga kinevetni látszott e szokást, midőn halála előtt irá: ‚Érzem, hogy Isten leszek...' Ha a canonisatio a pápák eszélyes s ügyes politikája, bizonyára sokkal „okosabbak" lettek volna a szentek megválasztásában. Jobban ismerték ők

az emberi szivet, mint, hogy ne tudták volna, miszerint az emberi büszkeség már természeténél fogva vonakodik a megvetettet s alacsonyat tisztelete tárgyaul elfogadni...

Ha a pápák a szentek nyilvánitása által, kiket a világtól lenézett és ismeretlen egyének közöl választottak ki, gyakran oly emberek közöl, kik kezdetben rablók, gyilkosok voltak, mint láttuk, oly tökéletesen céljokat érték; ha csak az ő akaratjuk- és szeszélyöktől függöttt szegény remetéket, pásztorokat, szolgálókat, kodusokat, sőt Isten előtt az igaz töredelem által megigazult gonosztevőket a dicsőség azon polczára emelni, hogy a nemzetek tiszteljék: valóban akkor a pápák a legnagyobb csodát mivelték, oly csodát, mely magában véve nagyobb azoknál, melyeken a canonisatio sarkallik; örök csodát, mely Jézus Krisztus szakadatlan sorban egymást követő helytartói által századról-századra kihat. Ezzel a pápák tagadhatlan mindenhatósága bizonyittatnék be, és a római udvar hasonlithatlan ügyességgel diesekedhetnék...

Ez időszerű kis megjegyzés után vegyük föl ismét fonalunkat.

A nap, mely után annyira sovárogtak elődeink, melynek emlékén a kegyesrend mindenkor édesdeden örvend, — az erkölcsös nevelés-oktatás minden hivére valóban nagy nap, földerült 1768. évi jul. 16-án. — Ugyanis 1767-ben ezen napon igtatta XIII. Kelemen pápa, Isten kegyeltjét, Kalasanzit, kit az egyház mind tiszta életeért erénycsillagként, mind fényes tudománya miatt, mint b o l d o g-ot.*) méltán tisztelt, különö-

*) Mig a boldoggá avatás (beatificatio) akkor mondatik ki, ha előleges szoros nyomozások és ismételt tárgyalások után, melyek az elhalálozástól számitott egy századon át húzódnak, kiderül, hogy a megholt a ker. erényeket hősies fokban gyakorolta, esedezésére Isten két, három vagy négy csodát müvelt és a köztisztelet, melyben élte napjaiban részesült, épen fönmaradt; addig a canonisatio (szentté nyilvánitás) akkor kérhető, ha a boldog könyörgésére ismét legalább két kétségtelen csoda történt. — A szentesités e két neme közt még e különbség van: a) A szentek közé igtatott az egész egyházban tiszteltetik; az üdvözöltek, a boldogok közé fölvett csak bizonyos, a boldoggá avatási okmányban megnevezett, személyek által és helyen részesül tiszteletben. b) A canonisatust az egész kath. egyházban a vallásos tiszteletnek (cultu duliae religioso) minden módja szerint, a beatificatust csak hizonyos megszabott módon lehet tisztelni. — A beatificált nem választható valamely ország, vagy

sen a poros tanodák izzasztó falain belül fáradozó hivatás-utódainak örömére — a szentek sorába. —

Az egyház évkönyveiben örökké emlékezetes, ide vonatkozó, irat**) megérdemli, hogy azt az előttünk levő leghitelesebb (Romában ‚e typographia Reverendae Camerae Apostolicae' kikerült) forrásból egész teljességében ezennel közzétegyük.

CLEMENS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Ad perpetuam rei memoriam.

Admirabilis sane omnipotentis Dei providentia, tum in constituenda, tum in sarta tecta servanda Ecclesia, quam Christus acquisivit sanguine suo, jam inde ab ejus primordio ad hunc usque diem illustribus et praeclarissimis, ut ab omnibus facile conspici possent, se se prodidit argumentis. Per omnes enim aetates benignissimus Deus homines in ea sanctissimos excitavit, qui studio alienae salutis incensi iuvandis quoquomodo fidelibus adlaborarent. Quum autem cujuslibet aetatis homines Sanctorum virorum studio, atque opera indigeant, ne ignorantiae tenebris obcoecati meliora non videant, vel etiam si videant, a concupiscentia sua abstracti, et illecti deteriora sequantur: tenera profecto et puerilis aetas singularem quamdam et praecipuam curam requirit, ne sibi relicta, atque inculta, voluptatum lenocinio, paulatim ad vitia defluat, sensus quippe et cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua. Quapropter tametsi Christus Dominus omnes promiscue ad se accedentes humanissime exciperet,

---

város védszentetül, nevére templom vagy oltár nem avatható föl, ereklyéje körmenetekben körül nem vitethetik stb. — V. ö. XIV Benedek tudós munkájaban „De servorum Dei beatificatione et beatorum canonisatione." (Patav. 1743. II. k. 4. h. r. köt.)

) Ez apostoli irat ily czimmel bir: ‚Sanctissimi in Christo Patris et Domini nostri Domini CLEMENTIS divina providentia P a p a e XIII. litterae decretales super canonisatione **B. Josephi Calasanctii a Matre Dei Fundatoris ordinis Clericorum regularium Scholarum Piarum. — Romae 1767. E typographia Reverendae Camerae Apostolicae. — Viennae, typis Trattnerianis anno 1768.'

pueros tamen eximio quodam amore complectens, sinite, inquit, parvulos venire ad me. Novissime vero cum rediturus ad Patrem B. Apostolo Petro, quem Vicarium in terris suum constituerat, Ecclesiam sibi carissimam regendam, et pascendam committeret, oves quidem, per quas adulti intelliguntur, non amplius quam semel, agnos vero, quibus pueri designantur, semel atque iterum commendavit.

Itaque quum **B. Joseph Calasanctius** a Matre Dei, genere, doctrina, virtute praestans, secum animo reputaret, in optima puerorum institutione spem reipublicae christianae certissimam positam esse, et pueros videret, inopes praesertim, atque infimae sortis, propterea, quod idonea, et singulari disciplina carerent, velut Agnos sine Pastore hac illac errabundos, et vagos facile ad vitia deflectere; pro eo, quo flagrabat, alienae salutis studio hanc sibi, despicabilem forte apud homines, apud Deum vero gloriosam provinciam deposcens ad eosdem a teneris usque annis litteris ac pietate informandos animum appulit. Et primo quidem sua, atque aliorum ab se conductorum opera usus est ad id muneris, in quo nimirum charitas simul atque humilitas mutuam sibi operam dabant. At processu temporis reputans pium istud opus defuncto sibi superstes esse non posse; novum in Ecclesia Dei Regularem Ordinem excogitavit sapienter, et per summam sapientiam instituit, cujus labore atque industria, quod sancte ipse, et utiliter inchoasset, in omne deinceps tempus maneret. Quot autem, quantos labores exhauserit ut cogitata perficeret, quam constanti animo aspera quaeque toleraverit, quam praeclara denique virtutum omnium, cunctis quidem fidelibus, sed suis potissimum Filiis monumenta reliquerit, dici vix potest.

Quapropter quum bonorum operum Author idem et largissimus remunerator Deus, qui Beatum hunc Servum suum tot et tam praeclaris virtutibus decoravit, easdem subinde, editis per ipsius Servi sui invocationem miraculis ostendere et palam facere dignatus fuerit, Nos idcirco virtutum et miraculorum examine habito perquam diligenti, in consilium adscitis Venerabilibus Fratribus Nostris S. R. E. Cardinalibus, auditis etiam Patriarchis, et pluribus Archiepiscopis et Episcopis in Urbe congregatis, ac divino Spiritu humiliter invocato,

eumdem B. Josephum Sanctorum numero adscribimus, atque eo, qui domesticos Dei decet, in Coelesti Curia honore, et cultu prosequendum esse statuimus, et declaramus.

Beatus igitur hic Servus Dei Peraltae Salis Aragoniae oppido non incelebri, anno a reparata salute MDLVI. parentibus natus est, antiqua nobilitate clarissimis. Jam inde a teneris annis suavitate morum, lenitate, patientia, precandi studio, cultu Deiparae singulari, qualis futurus esset, haud obscure indicavit. Grandiuscula mox aetate pueros munusculis ad se se alliciens, avocare a vitiis, ad virtutem impellere, ad Dei cultum hortari solebat, ut proinde Sancti apud omnes nomen et famam adeptus, instituendo ab se Ordini proludere quodammodo videretur. Humaniorum artium doctrina satis iam excultus ad praestantiores Iurisprudentiae et Theologiae facultates animum appulit, atque in iis quidem nulli secundus; innocentia vero, castimonia, integritate morum supra caeteros eminebat. Quod enim tempus plerique adolescentum ludis atque otio, religionis ille ac pietatis officiis impertiebat. Solitudinis studiosus continebat se domi, nisi vel ad templum pietas, (quod frequens erat) vel necessitudo, studiorumque communio ad aequalium quandoque consuetudinem et colloquium vocaret. Neque vero in illo aut modestiae comitas, aut comitati modestia officiebat. Largissima erat in eo erga inopes atque egenos misericordia. Ardor animi erga res divinas, praesertim cum ad sacra mysteria, uti crebro solebat, accederet, ita ex vultu ipso atque ore emicabat, ut in admirationem sui oculos intuentium raperet. Pudor autem prorsus in eo singularis, ut vel in tenera adhuc aetate, morbo licet urgente, nemini unquam, ne matri quidem corpusculi ipsius partem ullam adspicere nudam licuerit.

Ilerdae non alia utique, quam eximiae suae commendatione virtutis, cunctis quum magistrorum, quum condiscipulorum suffragiis universae studiosae juventuti praefectus, ac princeps renunciatus, eiusmodi honore, ac munere sic functus est, ut qua voce, qua exemplo (quod quidem suavissimum, idemque efficacissimum monendi genus est) segnes ad studia, dissidentes ad concordiam, improbos ad virtutem adhortaretur. Et quidem industriae suae fructum tulit, quem maxime opta-

ret. Alia enim jam facies exstitit iuventutis in scholis, in templis, in nosocomiis, ut propterea qui tam praeclare meritum de scholis **Josephum** susciperent, eumdem veluti delapsum e coelo Angelum venerarentur.

Itaque coram eo nemo erat, qui impudenter dicere aliquid, vel indecore facere auderet. Tam spectatam virtutem, ac praesertim animi castimoniam teterrimus humani generis hostis ferre non poterat. Itaque ad eam labefactandam usus est impudentia nobilis cujusdam foeminae, quam **Josephus** veterem suae cum familia illius necessitudinem retinens, invisere subinde consueverat. Sed castissimus iuvenis blandientis foeminae illecebras tanta animi exhorrescentis constantia elusit, ac respuit, ut non satis haberet, quod e domo illa, tamquam ex infami scopulo se se proripuisset, nisi etiam ex urbe ipsa, uti praestitit, alio demigraret: ut alterius magis vel famae, vel pudicitiae, quam castimoniae suae periculum declinaret. Post gratias igitur impense actas Deiparae, cuius tam praesentem in eo discrimine opem expertus erat, instaurato etiam Virginitatis voto, statim Complutum profectus est, ubi novum innoxio quantumvis corpori ciliciis, inedia, vigiliis bellum indixit.

Peracto denique studiorum curriculo, laurea donatus, tametsi nondum Sacris majoribus initiatus ab Episcopo Jaccae socius laborum adscitus est, non sine magna Dioecesis utilitate — Jam vero mortuo Fratre sine liberis, a Parente in spem Familiae destinatus ad nuptias; morbo interveniente periculoso atque ancipiti, ab iis se se expedivit. Quum enim ad mortem decumberet, in eo temporis articulo facile a Parente **Josephus** obtinuit, ut si convalesceret, coelibem agere vitam liceret. Itaque praeter omnem opinionem recuperata valetudine Sacrorum Ordinum susceptione, ut primum potuit, totum se Deo mancipavit. Neque vero diu licuit **Josepho** sibi uni vacare. Cognita enim illius pietas, sapientia, integritas fecit, ut a pluribus Episcopis in pastoralis sollicitudinis partem advocaretur. Quibus ille quidem non mediocri laborum fructu operam egregie navavit, praesertim in Urgellensi Dioceesi, quum commissum sibi peculiaris asperrimorum locorum visitationis munus expleret. Multa sibi relata in melius, multa provisa pru-

denter, magnis praeterea exhaustis laboribus, atque adeo non semel adito vitae periculo. Barcinonem deinde regia missus authoritate scissam in factiones duas civitatem, atque in mutuas mox caedes foedissime ruituram (quod optare magis quam sperare cives possent) ad concordiam et pacem consilio, et fusis ad Deum precibus revocavit. Charitatis hoc et prudentiae, illud animi demissionis fuit, quod, ut paratos sibi honores defugeret, oculis atque aspectui plaudentium sibi civium se se subducens, Urgellam statim reversus est, a qua tamen, majus quoddam humilitati suae instare ab Rege periculum suspicatus, ob rem tantam jam promulgatam, haud ita multo post proficisceus aetatis suae anno secundo supra trigesimum Romam, quo divinitus vocabatur se contulit.

Vitam in Urbe **Josephus** absconditam cogitabat, sed a Cardinali Columna, qui praestantiam illius ab Episcopo Urgellensi cognoverat, in aulam suam adscitus est, ut sibi Theologus a studiis ac Fratris Filio praeterea optimae spei adolescentulo morum magister esset. Verum non is erat **Josephus**, qui aulae honoribus caperetur, cum non semel dignitates amplissimas repudiaverit. Illud enim sibi proposuerat jam dudum, ut Deo maxime et proximorum saluti inserviret. Itaque ut ampla laborum et meritorum seges suppeteret, quinque se celeberimis Romae sodalitatibus adscribi voluit, earumque sanctissimas leges sublevandis pauperibus, invisendis aegris, erudiendis agrestibus, ac plebeiis tam sedulo, ac naviter observabat, ut incenso suo studio caeteros omnes ad eadem charitatis officia inflammaret. Grassante per Urbem lue, hic enimvero, si umquam antea, quid christiana charitas possit, maxime ostendit. Nullum enim ab eo erga aegros et pauperes officium defuit. Qua quidem in re misericordiae atque humilitatis assidua erat exercitatio. Talis namque ac tantus vir, onustum cibariis ac pharmacis asellum per vias agere, et cum S. Camillo de Lellis, cui se socium addiderat, ad egentium atque aegrotantium domos deferre, nequaquam erubescebat. Neque vero cum iuvandis proximis tantum temporis impertiret, spatium illi deerat ad ea, quae cultus Dei sunt, obeunda. Etenim ut praeter caetera, quae sibi proposuerat, religionis officia, septem Urbis ecclesias, quod a multis jam annis

solenne habebat, inviseret, e nocturna quiete partem sibi maximam detrahebat.

Sed majus profecto aliquid, quod non ad Urbem modo, sed ad christianam rempublicam pertineret, **Josephus** aggressus est. Quum enim vir aeternae proximorum salutis maxime studiosus videret pueros, praesertim infimae sortis, necessaria instructione carere, qua ex re cum inscitia passim vitia inolescerent; primo quidem sumtu suo magistros quaesivit, qui pueros, praeeunte ipso, ac pauperrimos sibi deposcente, primis litterarum ac christianae doctrinae elementis imbuerent. Sed quum id ad tempus dumtaxat et paucis profuturum intelligeret, novum quoddam institutum meditatus est, cujus opera assidua illa charitatis in edocendis adolescentibus exercitatio perpetuo maneret: quod quidem Institutum, cum peculiarem potissimum profiteatur curam circa puerorum eruditionem, adeo ab omnibus commendari et expeti coepit, ut ipse **Joseph** adhuc vivens in septem provincias late per orbem diffusas, benedicente Domino propagatum conspexerit.

Sed quam multas, quamque acerbas ob eam rem a domesticis ipsis nedum ab aliis iniurias, calumniasque pertulerit, haud facile dictu est. Illud sit instar omnium, quod felicis recordationis Benedictus XIV. Praedecessor Noster, ut perhibent, aspera quaeque atque indigna, quae servo Dei ad extremam usque aetatem subeunda fuerunt, animo reputans **Josephum** Jobum alterum appellare non dubitavit. Hujusmodi autem incredibilis patientia atque animi aequitas tunc maxime enituit, cum ex infanda calumniatoris nequissimi delatione comprehensus, ac tota spectante Urbe, satellitum manu stipatus, ad carceres perductus fuit, ut hominibus quidem ludibrio, Angelis vero admirationi esset et gaudio. Etenim mitissimo, atque humillimo viro, qui statim compertus innocens, ut impactae calumniae labes abstergeretur, summo cum honore cunctis plaudentibus domum reductus est, expetendum id magis visum fuit, quam dolendum. Illud utique dolendum maxime atque acerbum accidit, quod vineam ab se tanto labore ac studio plantatam, quaeque palmites suos longe lateque extenderat, dissapatam jam, atque a singulari fero pene exterminatam conspexit.

Attamen in his etiam rerum asperitatibus ne vestigium quidem de gradu constantiae deiectus ostendit, quam vere scriptum sit: Iustum non contristare, quidquid acciderit. Contumeliis enim et conviciis lacessitus impudentissimis, ita se gerebat, ut iis delectari videretur. Obtrectatoribus suis, quos eoërcere facile potuisset, non aliam rependit vicem, quam quae a Christo praescripta est, ut bene scilicet precaretur iis, a quibus iniuriam acceperat. Sed et Deus ipsi tam admirabili patientiae coelestem aliquam vel in terris mercedem rependit; Deiparam enim cum puero Jesu videre meruit sibi, et commissis suae disciplinae adolescentulis benedicentem. Illius modo vultus inter orandum, modo corpus totum, dum sacris operatur, coelesti lumine circumfusum, atque e terra sublime conspectum est. Ilum in cubiculo preces fundentem Beatissima Virgo, adspectu alloquioque suo recreavit. Dono praeterea prophetiae non caruit, qua vel futura praediceret vel arcana cordium penetraret.

Sed iam suprema dies aderat, qua **Josephus** eiusdem praescius, post labores tam multos, post tam longas aerumnas, sempiterna quiete ac beatitudine potiretur. Itaque correptus morbo, quem medici levem, et ultimum ipse affirmabat, christianarum virtutum, earumque maxime, quae id tempus posceret, studio in occursum Domini parare se impense studebat. Morbi autem vim non patientia modo ipsius atque animi aequitas, sed etiam beatissimae Virginis, aliorumque Coelitum visiones suavissimae leniebant. Inter eas porro illa utique iucundissima, qua eadem Dei Mater se se illi conspiciendam dedit, complurium, qui religiosae illius disciplinae Alumni fuerant, numero comitata. Alia praeterea visione Servum suum Deipara cum sanctissimo Filio suo recreavit, pollicita insuper fore, ut Ordo ab ipso institutus, de quo sollicitus erat, ne forte interiret, protegente se reflorescerat. Quod quidem cum ad erigendos in spem Suos magnopere pertineret, existimavit se salva modestia posse id eisdem palam facere, atque adeo debere. Sanctissimo deinde Corporis Christi viatico roboratus, quatuor e suis Alumnis in Vaticanum mittendos duxit: duos quidem qui S. Apostolorum Principis aeneam statuam venerati pium illius pedibus osculum darent, ceu testem Catholicae Romanae

fidei, in qua emori, uti vixerat, **Josephus** optabat; alios vero duos, qui a Summo Pontifice Christi Vicario plenam culpae omnis ac poenae remissionem Ipsius nomine peterent, atque impetrarent. Sacra demum Unctione munitus, lacrymas inter ac preces Suorum, sublatis ad Coelum oculis, et pendentis e Cruce Christi imaginem osculatus, post invocationem suavissimi Jesu nominis ter iteratam, sui compos, et sensibus valens pacatissimum Conditori suo spiritum reddidit, octavo Calendas Septembris anni Domini MDCXLVIII. Illud autem sane admirabile, quod e tam cari Parentis obitu non moeror, ut assolet, sed inusitata quaedam laetitia filiorum Ipsius animos repente occupavit, manantibus iam prae gaudio lacrymis, quas antea dolor expresserat. Defuncti corpus maiestatem quamdam praeseferens rapiebat oculos, suavemque ac coelestem utique odorem afflabat. Jam vero virginalis Illius eximii pudoris, etiamsi alia nulla, dum inter mortales ageret, indicia extarent, illud unum satis abundeque foret, quod mortuus edidit plane admirandum. Quum enim cadaver, detracto ut ablui posset indusio, nudatum esset, manus Illius dextera, nullo alterius impulsu, statim partes eas cooperuit, quas verecundia conspicere vetat: atque ut evidentius adhuc tam singulare pudoris studium appareret, dimota per eos, qui aderant, mortui dextera, sinistra pariter nemine impellente ad partes eas obtegendas dexterae vicem supplevit.

Iam vero cum Servi Dei corpus ad Sacram Aedem S. Pantaleonis afferretur, quadriennis puer: ‚En Sanctus' inclamavit, ore lactenti, ‚en Sanctus advenit.' Magnus deinde concursus totius ferme Urbis ad funus Illius celebrandum, praesertim post miracula, quae complura statim patrari per invocationem Servi Dei coepta sunt. Quae cum ad aures felicis recordationis Innocentii Papae X. Praedecessoris Nostri pervenissent, tum Ipsius, tum Cardinalis in Urbe eiusque districtu Vicarii nomine, Religiosis Ipsius Filiis, qui spectatores ac testes exstiterant, demandata cura est, ut ea fideliter, atque accurate perscriberentur, ad eorum deinde, quorum interest, examen debitum revocanda. Quum autem novis in dies miraculis Servi Dei sanctitas coruscaret, eiusque fama increbesceret; Cardinalis primum in Urbe Vicarii, Apostolica

deinde auctoritate coeptum est agi de virtutum Illius excellentia. Quae quidem cum in Congregatione S. R. E. Cardinalium Sacris Ritibus praeposita, communi Patrum iudicio ad ad heroicum gradum pertigisse constaret, sanctae memoriae Benedictus XIII. Paedecessor noster eorumdem iudicium Decreto suo confirmavit die octava Septembris MDCCXXVIII. In miracula deinde auctoritate Apostolica per tres Episcopos inquisitum, iisque in rite acta relatis, ac duobus ex illis Patrum suffragio dignis probatu compertis, eiusdem memoriae Benedictus XIV. noster item Praedecessor, consulto multis precibus D e o, Patrum judicium, accepta divinitus auctoritate, ratum habuit atque approbavit die Maii decima anni MDCCXLVIII.

Ac primum quidem miraculum patratum est in Margaritha Tanteri Virgine Florentina, quae decenni aneurismate in ultimum vitae discrimen adducta, post imploratam **Josephi** opem, puncto temporis integram valetudinem recuperavit. Miraculum alterum conspectum est in Christina Ceccherina Virgine ex eadem itidem civitate Moniali inter eas, quae Capuccinae vocantur. Haec enim per septennium variis simul morbis implicita, ut immobilis iam citra spem ullam decumberet, opitulante **Josepho**, perfecte atque integre divinitus repente convaluit. Quum igitur de **Josephi** virtutum heroica excellentia et perspicua miraculorum nota satis, abundeque constaret, laudatus Benedictus XIV. nihil amplius cunctandum ratus, die VII. Augusti anni eiusdem MDCCXLVII. datis Apostolicis litteris **Josephum** Beatorum fastis adcripsit.

Sed novis subinde coelestibus signis Servi Sui sanctitatem Deo declarante, ut reliqui summi honores **Josepho** decerni possent, auctoritate Apostolica de recentioribus, quae ferebantur per eundem patrata miracula, quaestio de more instituta est; qua feliciter expleta, duo potissimum prae caeteris Patrum Sacrorum Rituum Congregationi praepositorum calculo probatu digna sunt habita, et Nos Ipsi probavimus die XXV. Maii MDCCLXVI. Ac primum quidem editum est in Maria Constantia Caminati Genuensi Virgine, Moniali in monasterio Ordinis S. Clarae extra moenia civitatis Fuderti. Phthisim illa iam dudum paterna in domo contraxerat, quam aliquamdiu dissimulatam celare amplius non potuit. Per undecim ipsos

annos, assidua febris deteriora in diem symptomata tertium morbi illius gradum clare indicantia, scirrhus in iecore duro extrinsecus, et late fuso tumore se pandens, aliaque exinde subnascentia morborum genera eo iam aegram adduxerat, ut pelle dumtaxat, atque ossibus, nulla praeterea corporis parte constare videretur. Itaque non semel extremo sacramentorum subsidio munita nihil jam aliud opperiri poterat, quam ut e consumpto corpore anima demigraret; sed desperatam humanitus valetudinem pia Monialis per **Beatum Josephum** divinitus est consecuta. Quum enim brevi, quam morbus in lectulo sineret, novemdiali prece illius se patrocinio commendasset, die ipsa, quae nona et postrema erat institutae precationis, placide consopita, et somno (quod nunquam antea contigerat) diu producto, morbi vim omnem discussam sensit. Eodem tempore color vultui, vires corpori redditae, quodve magis utique mirandum fuit, caro non modo restituta, sed ea visa est addita, quae fortasse nunquam exstiterat. Neque vero integra tantum fuit valetudo, sed etiam perpetua.

Altera superans naturae vim sanatio contigit Vincentiae Buada Valentinae. Haec enim tres vel quatuor annos nata, ex gravi lapsu (dum per ludum ab imprudenti quopiam iactatur in aëra, et excipitur) luxatis aliquot spinalis medullae vertebris, gravibus primum morbis, perfecta dein comprehensa fuit paralysi, ita quidem, ut crura ob interclusos succi vitalis meatus arida iam ac pene lignea motum et sensum omnem amisissent. Conversa igitur puella ad coelestem opem, quandoquidem in humanis remediis nulla jam reliqua spes erat, novemdiali obsequio **Beati Josephi** auxilium implorat. Eo peracto, nondum tamen compos voti facta erat: sed Patre admonente, brevi adhuc fusa prece ea ipsa die, momento temporis motum, sensum, et quod mirandum est magis carnem recuperavit.

Post haec eiusdem Congregationis Generalis die XXIII. mensis Septembris anni proxime elapsi coram nobis habitae consilium audivimus, an iuxta consultissimas leges a Praedecessoribus nostris ipsi Congregationi praescriptas, tuto ad **B. Josephi** Canonisationem procedi posset? et quamvis in ea suffragium ferentes unanimi consensu id affirmaverint, nihil-

ominus ut accuratius causam perpenderemus, precibusque cum nostris, tum aliorum in re tanti momenti divinum promereremur auxilium, nonnisi die XII. subsequentis mensis Octobris Decretum, quo ad solemnem **B. Josephi** Canonisationem, servatis servandis, quandocunque procedi posset, edi iussimus.

Interim vero Clarissimus in Christo Filius noster Carolus Hispaniarum Rex Catholicus, ut hoc Decretum ad effectum perduceretur, se summopere optare nobis significavit, ad dilecti Filii Ordinis Clericorum Regularium Scholarum Piarum Superiores proprio, et cunctorum illius Professorum nomine assiduas nobis preces porrigebant humilimas ut, eum, a quo divini numinis afflatu leges exemplo suo confirmatas acceperant, supremo tandem cultu decoratum conspicerent et venerarentur.

Ut itaque, quod supererat, ad Sacrorum Canonum normam, et iuxta venerabilia eorumdem Praedecessorum nostrorum instituta perficeremus, universi primum Collegii Fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium consilium exquisivimus in Consistorio secreto die XXVII Aprilis proxime praeteriti habito, in quo Nos Ipsi summam virtutum et miraculorum **B. Josephi**; nec non seriem eorum omnium, quae in eius causa gesta fuerant, ipsis exposuimus, cunctisque adsentientibus, ut ad supremam gravissimo huic negotio manum imponendam progrederemur, quamplures Venerabiles Fratres Archiepiscopos et Episcopos ex universa ferme Italia in Urbem accivimus, eos quoque, antequam definitivam sententiam ferremus, in consilium adhibituri.

Hi omnes causam totam praedidicerunt, tum ex peroratione in Consistorio publico die VII mensis Maii proxime praeteriti coram nobis habita a dilecto Filio Alexandro Tozzi Nostrae Consistorialis Aulae Advocato, tum ex plena, accurataque relatione gestorum et virtutum **B. Josephi**, cum miraculis e Tabulario saepe dictae Congregationis Sacrorum Rituum desumta, quae typis impressa singulis tradita est.

Coacto propterea die prima proxima etiam elapsi mensis Junii semipublico Consistorio, in quo praeter eorumdem Fratrum Nostrorum S. R. E. Cardinalium Collegium, omnes itidem Patriarchae, Archiepiscopi et Episcopi, qui hac ipsa de causa

in Urbe aderant, sessionem habuere, factaque omnibus dicendae sententiae protestate, spectabilem huiusmodi Consacerdotum coronam summa consensione audivimus ad **B. Josephi** Canonisationem Nos adhortantem. Qua de re omnium suffragia, proprio singulorum chirographo subscripta colligi, et in Tabularium Romanae Ecclesiae referri iussimus: mandantes praeterea dilectis Filiis Sedis Apostolicae Notariis, ut super solemni actu publica instrumenta conficerent.

Indicta deinde ad perficiendum Canonisationis actum hodierna die, qua solemnia Coronationis Nostrae recurrunt, postquam superiori hebdomada per triduum omnes Christi fideles ad ieiunium hortati fueramus, tribus Patriarchalibus Basilicis designatis cum plenariae indulgentiae concessione, ut ad impetrandum divini Spiritus lumen Fideles ipsi suas nostris adderent preces. Hac demum die congregatis in Vaticano omnibus utriusque Cleri Ordinibus, et Curiae ac Aulae nostrae Proceribus, praecipue vero Venerabilibus Fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus, Patriarchis, Archiepiscopis, et Episcopis, solemni supplicatione divinam Majestatem exorantes ad Basilicam Principis Apostolorum processimus. Ibi autem cum dilectus Filius Noster Carolus Tituli S. Clementis S. R. E. Camerarius, pro Canonisatione impetranda Procurator designatus enixa christianorum Principum, Antistitum, Capitulorum, Ecclesiarum, Magistratuumque ac totius Ordinis Clericorum Regularium Scholarum Piarum vota atque preces nobis obtulerit pro solemni Canonisatione ipsius **Beati Josephi**, (ac etiam Beatorum Ioannis Cantii, Josephi a Cupertino, Hieronymi Aemiliani, Seraphini a Monte Granario, ab Asculo denominati, et Ioannae Franciscae Fremiot de Chantal,) Nosque semel, iterum, ac tertio rogaverit, ut exoptatam dudum sententiam pronuntiantes, commune gaudium expleremus. Ideo Nos implorato prius universae coelestis Curiae praesidio, et advocato cum gemitibus Paraclyto Spiritu, eoque sic inspirante, ad honorem Sanctae et Individuae Trinitatis, ad Exaltationem Fidei Catholicae, et Christianae Religionis angmentum, auctoritate Domini Nostri Jesu Christi, Beatorum Apostolorum Petri et Pauli, ac Nostra, **B. Josep-**

hum Calasanctium a Matre Dei Ordinis Clericorum Regularium Scholarum Piarum Fundatorem, omni christianarum virtutum genere ornatum, de re christiana optime meritum, coelestium donorum copia, et miraculorum gloria praelustrem, Sanctum esse definiendo pronunciavimus, (et unacum praedictis Joanne Cantio, Josepho a Cupertino, Hieronymo Aemiliani, Seraphino a Monte Granario, ab Asculo denominato, et Joanna Francisca Fremiot de Chantal) Sanctorum Ecclesiae fastis adscripsimus. Decernentes, juxta Benedicti XIV. Praedecessoris praefati litteras, Ipsius **S. Josephi Calasanctii** memoriam sexto Calendas Septembris, qua nimirum die Illius corpus tumulo demandatum fuit, in universa Ecclesia quotannis recolendam esse, ac ritu debito celebrandam. Ac omnibus Christi fidelibus, qui in Ecclesia S. Pantaleonis de Urbe nostra, ubi **S. Josephi** mortales exuviae coluntur, eadem designata die religiose accedent, ac Deum Optimum Maximum iuxta Nostram, et Piae Matris Ecclesiae mentem precati fuerint, Indulgentiam septem annorum et totidem quadragenarum perpetuo in forma Ecclesiae consueta concessimus.

Mox decantato pro debita gratiarum actione laudis et confessionis Hymno, ad Aram Basilicae maximam supra Sacratissimam Principis Apostolorum Confessionem incruentam salutis humani generis hostiam oblaturi reverenter accessimus, et facta eorumdem Sanctorum speciali commemoratione post Evangelicam lectionem a Diaconibus latina et graeca lingua decantatam, justa et sancta exultatione spiritus sensimus Nos impelli, ut Venerabilem Sacerdotem coronam et populum universum, quem Religionis studium, atque Apostolicae Sedis reverentia non ex Urbe modo, sed ex longinquis etiam regionibus attraxerat, ad eorumdem Sanctorum virtutes imitandas, et patrocinium promerendum, Paterno affectu breviter adhortari et accendere conaremur. Denique inexhausti Ecclesiae thesauri divitias in eos, qui adstabant Fideles, veluti effundentes, plenariam omnium peccatorum Indulgentiam et remissionem misericorditer in Domino concessimus.

In hac autem tum nostra, tum populi totius fidelis iustissima exultatione nostrae huic Urbi dilectissimae alia profecto quaedam peculiaris est causa, cur non modo **S. Josepho**, sed etiam sibi magnopere gratuletur. Solatium est enim non parvi utique faciendum, quod venerabile **Josephi** corpus apud nos exstat, quasi amoris erga Nos sui perenne pignus, et monumentum. Nam etsi ubique terrarum Coelites clientibus suis opem impertiant, ibi tamen et uberius id et frequentius praestare solent, ubi corpore, hoc est aliqua sui parte resident. Ad **Josephi** ergo tumulum in angustiis, in rebus dubiis quisque accedat, per haec praesertim tam plena aerumnis et calamitatibus tempora, nec dubitet, quin cum ex iis, quae passus est tam multa, tam aspera, patientiam didicit in terris agens; regnantem modo gloriosum in supernis aedibus pium erga se et propitium experiatur.

Quoniam vero post prolatam a nobis Canonisationis sententiam ab eodem Cardinale Procuratore Nobis humiliter supplicatum fuit, ut super praemissis omnibus Apostolicas litteras perpetuo valituras decernere et edere dignaremur; ideo Nos justissimae annuentes petitioni praesentium tenore omnia et singula praemissa confirmamus, roboramus, atque universae Catholicae Ecclesiae denunciamus. Mandantes, ut earumdem praesentium exemplis etiam impressis, manu alicuius Notarii publici subscriptis, et sigillo Personae in Ecclesiastica Dignitate constitutae munitis eadem prorsus fides ab omnibus habeatur, quae ipsis praesentibus adhiberetur, si forent exhibitae vel ostensae.

Nulli ergo omnino hominum liceat paginam hanc Nostrae definitionis, decreti, adscriptionis, mandati, statuti et voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire; si quis autem hoc attentare praesumserit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum.

Datum Romae apud S. Petrum, Anno Incarnationis Dominicae MDCCLXVII. decimo septimo Calendas Augusti, Pontificatus Nostri anno decimo. *)

---

*) Az okmányszöveg után nyomban „**Ego Clemens Catholicae Ecclesiae Episcopus**" aláírás olvasható. Alatta van egy pecsét-alak, köze-

Ha már most valaki azt kérdezné: mit tesz tulajdonképen a római pápa, midőn valakit a szentek közé sorol? — Annak az imént közölt kiváló-érdekü okirat nyomán, röviden a következőt feleljük: Nem egyebet, mint, az ezen ügygyel megbizott congregatio által, mindenre kiterjedő, hosszas vizsgálódások után, elismert rendkivüli tünemények fölött kimondja, hogy azok valóban csodák, hogy a Mindenható azokat a Szent segitségül hivására müvelte és igy őt a földön is megdicsőiteni kivánta.

A hit nem csak az ész, hanem az isteni malaszt által inditott jóakaratnak is müve; a hol ez meg van, ott az ész kevés bizonyitó okokkal is meggyőződik, a hol ellenben hiányzik, ott minden érv hasztalan. A szentek közé fölvettek körüli csodák oly világosan bebizonyitvák, a mint csak kivánni lehet; és, hogy Baronius folytatójával Raynald történetiróval szóljunk, nincs is, miért azok igazvoltáról kétkedhetnénk, ha meggondoljuk, hogy „Istennél semmi sem lehetetlen“ (Luk. 1, 37). De hogy a minden hit mellett is kutató emberi észnek kétségre legkisebb alkalma se legyen, e részről is gondoskodva van. — Ugyanis mily szigorral jár el az egyház minden időben azon természetfölötti tények elismerésében, melyek

---

pén kereszttel s az apostolfejedelmek meg a canonizáló pápának, vagyis „Sanctus Petrus, Sanctus Paulus, Clemens PP. XIII.“ — nevével. A köriraton pedig a csalatkozhatlan itéletre figyelmeztető „De Vultu Tuo Iudicium Meum Prodeat“ jelentős szavak szemlélhetők. — Mindezek után lent a következő bibornokok stb. aláirásával találkozunk: Ego C. A. Episcopus Ostien. et Veliternen. Card. Cavalchini, Sacri Collegii Decanus. Ego F. M. Episcopus Portuen. et S. Rufinae Card. Lantes. Ego I. F. Episcopus Sabin. Card. Albani. Ego H. Episcop. Tuscul. Card. Dux Eborac. S. R. E. Vice Cancellarius. Ego F. Episcopus Alban. Card. Serbellonus. Ego I. F. Episcopus Praenestin. Card. Stuppanius. Ego C. Tit. S Clem. Presb. Card. Rezzonico S. R. E. Camerarius. Ego F. M. Tit. S. Silvestri in Capite Presbyter Card. de Rubeis. Ego I. M. Tit. S. Alexii Presbyter Card. Castelli. Ego C. Tit. S. Petri ad Vincula Presbyter Card. Elephantutius. Ego P. H. Tit. SSmae Trin. in Monte Pincio Presb. Card. Guglielmi. Ego PP. Tit. S. Steph. in Monte Coelio Presb. Card. de Comitibus. Ego. Fr. L. Basilicae SS. XII. Apostolorum Presb. Card. Ganganelli. Ego M. A. Tit. S. Mariae de Pace Presbyter Card. Columna. Ego S. Tit. S. Joan. ante Portam latinam Presb. Card. Buonaccorsi. Ego I. C, Tit. SS. Joan. et Pauli Presb. Card. Boschi Maior Poenitent. Ego

akár valamely szentnek esedezésére, akár különben történteknek mondattak, nem csak a mult, de a jelenleg divatozó fegyelmi eljárása is elég világosan hirdeti. Mig egyfelül különösen az üldözések korszakában saját megbizottjai által akarta hitelesen följegyeztetni a vértanúk cselekményeit és fényesen kivivott diadalait, melyeket az Úr Isten oly sokszor és nagyszerű csodák által dicsőittetett meg: úgy másrészről a legkeményebb egyházi büntetések alatt tiltotta mindaddig valamely csodát az egyházban nyiltan hirdetni, mig annak valódiságát önmaga szoros birálat alá nem vette, és ennek folytán be nem bizonyult, hogy az minden okos kétségen kivül áll. Legalább erről a ma is szokásban levő szenttéavatási pörrend fönnen kezeskedik. — Mi történik itt? Miután a csodatény tudomására jő az egyházi hatóságnak, azonnal a püspök vagy pápai meghatalmazott a legszigorubb vizsgálatot rendeli el. Csakis szemtanúk vétetnek figyelembe, miután ezek az egyházi és világi tudományokban jártas, különben pedig jellemteljes férfiak tekintélyes testülete előtt hit alatt a csodatény körülményeiről kihallgattatnának, s a szerint maga a tényálladék megállapittatnék, az iratok alájegyezve és meghitelesittetve Rómába küldetnek, hol azután valóságos pör kezdetik. Ebben egy e végre rendelt ügyvéd minden tel-

---

L. Tit. S. Anastasiae Presbyter Card. Calinus. Ego A. Tit. S. Mariae in Via Presbyter Card. Columna Branciforti. Ego P. Tit. S. Mariae trans Tyberim Presbyter Card. Pamplilius. Ego Ph. M. Tit. S. Chrysogoni Presbyter Card. Pirellius. Ego A. Tit. S. Mariae in Via lata Prior Diaconorum Card. Albanus. Ego N. S. Eustachii Diaconus Card. Corsinius. Ego D. S. Mariae ad Martyres Diaconus Card. Ursinus. Ego Fl. S. Mariae in Porticu Diaconus Card. Chisius. Ego A. M. S. Agathea ad Suburam Diaconus Card. Torrigiani. Ego I. C. S. Caesararei Diaconus Card. Caracuolus de Sancto Bono. Ego N. S. Georgii in Velabro Diaconus Card. Perelli. Ego A. S. Angeli in Foro Piscium Diaconus Card. Corsinius. Ego A. SS. Viti et Modesti Diaconus Card. Nigronus. Ego Ae. S. S. Adriani Diaconus Card. Piccolomineus. Ego X. S. Mariae de Scala Diaconus Card. Canale. Ego. B. SS. Cosmae et Damiani Diaconus Card. Veterani.

C. Card. Pro- Datar. A. Card. Nigronus Visa De Curia I. Manassei.

L. Eugenius.

Loco + Plumbi.

Registrata in Secretaria Brevium. Vincentius Macedonius Sacr. Rit. Congreg. Secret.

hető okokkal részint a szentté nyilvánitandónak magasztos erényeit, részint az ő esedezésére éltében vagy halála után történt csodákat ostromolni köteles, hogy úgy a tiszta igazság minél inkább napfényre deríttessék... És csak akkor, ha e czélra rendelt birák itélete szerint ezen ellen-okok ama hitelesített iratokkal szemben, mint meg nem állhatók ünnepélyesen félre vettetnek; ha ezek nyomán maga a szentséges atya is a kérdésben forgó természetfölötti tényekről, mint valódiakról, tiszta meggyőződést szerzett, jelentetik ki általa az egyház nevében ünnepélyesen, hogy e vagy ama csodák, melyek ennek vagy amannak a dicsőültnek közbenjáró esedezésére történtek, kétségkivüliek! Lehetne-e ennél szigorúbb eljárást követni, és lehetne-e nagyobb biztosítékot emberileg valamely tény megtörténte iránt okosan követelni! Ha még az ekként megállapitott tény hitelessége iránt is szabad volna kétkedni: akkor ki-ki arra is jogosult lehet, hogy minden történelmi tényt, mint bizonytalant, félre vessen, mivel ezek közöl igen kevés van, mely csak közelítőleg is hasonló biztositéknak örvendhetne...

Talán nem lesz fölösleges e tekintetben egy igen érdekes eseményt fölemlitenünk.

Nem oly rég ideje annak, midőn Rómában egy protestans angol utazó bizonyos helyen azon észrevételt koczkáztatta: a szentek életében előforduló csodák nem birnak mégis oly hitelességgel, hogy azokat okosan elfogadni lehetne. Mire egy egyháznagy egész egyszerűséggel azon kérdést teszi, vajon olvasott-e már egy szenttéavatási pört, melyben azok hitelessége minden kétségen felül helyeztetik? Az angol válaszolt: Soha! de igen ohajtanám, ha ilyennel megismerkedhetném. Kis idő mulva az egyháznagy egy hasontartalmú pört átolvasás végett közlött vele, ki, miután azt komolyan át- és átalapozta, kénytelen volt bevallani: Uram! ha a szentek csodái mind így volnának bebizonyítva, nem lehetne kétség azok történelmi igazságán. — Erre az angol nagy meglepetésére az egyháznagy kijelenté: pedig a szentszék eme bizonyitékokat nem találta elegendőknek arra, hogy a szóban levő boldogult ünnepélyesen szentnek nyilvánitassék!...

A jézusi egyház tehát a legkomolyabb és leglelkiismeretesebb tárgyalás alapján az ő látható feje, mint organuma, által nyilatkozik az isteni Gondviselés csodálatos útjáról, vagy a mi egyre megy ki: az isteni Gondviselés egyháza fő-főpásztorának szava által a Szentet e földön megdicsőiti, midőn a keresztény világnak bemutatja, hogy: ‚Deus mirabilis in Sanctis suis'... Az egyház a római pápának szava által az Üdvözültet megismerteti, és mint Szentet mindazok elé tiszteletül tűzi, kik tudják, hogy az isteni hatalomnak nincs korlátja, és a Mindenható keze meg nem rövidült, s az igaz egyházban a csodák ajándéka állandóan megvan, és maga a csodákon épült egyháznak szilárd fönmaradása is, az ellene, Jézus neve miatt, szakadatlan zuditott üldözés és fegyver, ármány és csel, tudomány s gúny és a világi dolgok enyészete között, az isteni Gondviselésnek egyik folytonos csodája...

A nyitrai kegyes-tanitó-rendiek szivei valóban áradoztak akkor, és dicsőiték a rájok bizott ifjakkal együtt az ég Urát, ki egyedül erős, ki egyedül hatalmas, ki megemlékezett az egyszerű szerzetesről, és azt a legédesebb örömekkel halmozá! — És, minthogy lelkesedésök az Istennek, ki oly igen megtisztelő szerepet engedett az idétt vinniök, — magasztalásán és a hitélet ápolásán alapul s oda hat vissza, elgondolhatni, mily vágygyal használták föl az időpontot. — Mindenképen rajta voltak, hogy mig egyrészt ők szerzetök sz. Alapitójának, fiúi kegyeletük jeléül, a szivben termő legszebb és legdrágább gyöngyök- és érczekből pompás koronát, és a legillatosabb virágokból dicsőségkoszorúkat illesztenek szellem-atyai fejére; másrészről ezen, a hervadhatlan jutalom-koronával már fölékesitettnek ünnepélye a zsenge sarjadék és általán minél több kebel megszentesülésével járjon... E szép czélt szem előtt tartva, miután a diszes, müvész-kéz által alkotott, költséges és sz. szertartások között megáldott szobra elhelyezve, és a remekül fölékesitett templom-homlokzat rendbe hozva lőn, — a dicsőitett hitvallónak nyilvános tisztelete kezdődött. —

Sokkal meghatóbb volt az ünnepély, hogysem elmulaszthatnók még néhány perczet magasztosult lelkülettel szen-

telni emlékezetes lefolyásának... Igen, mi örömmel telt szivvel tekintünk vissza a száztiz év előtt ez intézet s temploma falai közt történtekre; lelkesedésre buzdulunk most is az emlékezés kegyeletével; s ennek hatása alatt az akkor föllángolt érzelmek elragadtatását idézvén vissza keblünkbe, állandó szerzetesi hüséggel, bizalomteljes ragaszkodással és a hőn szeretett rendünk sorsát intéző Gondviselésbe vetett megadással párosult reménynyel nézünk a jövőnek eléje...

Az ünnepélynek, a jóságos atya, — a szellemképzés hivatott munkásai körül kegyosztásaiban kifogyhatlan Gusztinyi János püspök, helyeslő tudomásával megállapitott, sorrendje előre közöltetett, valamint a pápai okiratból átvett életleirás is. A házfőnök Kőszeghy Szaniszló, rendtársaival egyetemben, szorgoskodott a templom-ékesitésben és a meghivásokban. — Aug. 20-ának délutánján kezdődött tágas templomunkban, mely a szó teljes értelmében minden irányban tömve volt, az ünnepély. Megnyitó beköszöntés után felolvastatott a szószékről, kellő méltósággal, a pápai okmány, mely Kal. sz. Józsefről közrebocsáttatott, s azontul buzdittattak a hivek az alkalmas időnek fölhasználására, hogy a sz. búcsúban életjavulás és a szentségek ájtatos fölvétele által iparkodjanak részt venni. Erre Terlanday János vál. püspök, prépost és ált. helynök egész segédlet mellett az Úr oltárához lép, és a sz. hitvallónak nyilvános segitségül hivása után a hálaadó „Te Deum"-féle éneket hangoztatja, végül az oltáriszentséggel áldást ad. — Aug. 21-én, hajnali 4. órakor ‚Ave Maria'-ra szólamlottak meg a harangok, utánok pedig a mozsarak hangja jelenté a nagy napot. — 4—8-ig a rendtagok és más áldozárok miséztek, és az ajtatoskodó hivek az Úr sz. testében részesültek. 7. órakor ismét megkondult a nagy harang, mely jeladásra, a felső- és alsó-városi plébánia-hivek, mondhatni, a betegeken és elaggott öregeken kivül, mindannyian lelkészeik vezérlete alatt és virágokkal ékeskedő lobogókkal egybeseregelvén, megindult a nagyszerü menet a püspöki várba, honnét az egyházmegye főpásztora, a helybeliek s vidékiek élénk s ajtatos csatlakozása mellett, és a fáklyákkal ellátott ifjúság között templomunkba jött, tartandó teljes segédlettel az ünnepélyes sz. misét. — A sz. beszédet megelőzőleg Terlanday J. vál.

püspök mondá magyar nyelven, alaposan és kenetteljesen fejtegetvén az ünnep nagy jelentőségét, és sz. Ágostonnak e szavaiból „Megbántja a hitvallót, ki a hitvallóért imádkozik úgy, mint a kinek esedezése által mi gyámolittatunk az egyház egységében" kiindulva hálát ada Istennek a választottak győzelmeért és, dicsőitvén különösen a nap hősét sz. Kalasanzit, hatásosan hivta föl a jelenlevőket az istenességre. — A sz. mise után Lukácsy János kanonok tartott szivinditó tót beszédet. — Délután ünnepélyes vecsernye volt, és az oltáriszentséggel adott áldással az ajtatosság e napra befejeztetett. — Aug. 22-én Terlanday J.-vál. püspök tartotta a nagymisét, a beszédet pedig Janovics József nagymányai lelkész, kimutatván, hogy Kal. sz. József védőnk az égben, de követendő példánk is e földön. — E napot is, valamint az egész nyolczad napjait a délutáni vecsernye és az oltáriszentséggel adott áldás zárta be. — Aug. 23-án a sz. misét Lukácsy J. kanonok, a sz. beszédet pedig Nehéz Imre nyitrai plébános mondotta, fölhiván hallgatóságát, hogy megtisztult lelke örvendezésével ünnepelje meg e napot. — Aug. 24-én ünnepélyesen misézett Szajtler János kanonok, és beszélt Dávid Gáspár lukácsi lelkész Kal. József életszentségéről. — Aug. 25-én a sz. misét végezte Petrik Mihály kanonok, az eszmegazdag beszédet pedig az alkalomhoz mért komoly és megható előadással tartotta Hyross Samu a nyitrai gymnasiumban az ékesszólás k. r. tanára. — Aug. 26-án a nagymisét Kosztolányi Sándor kanonok, és az a körül forgó jeles beszédet, hogy sz. Kalasanzit tisztelni annyi, mint az erényeket tisztelni, melyek benne mintegy megtestesültek, — Zurek Antal csiffári lelkész mondotta. — Aug. 27-én a sz. misét tartotta Babilovics János kanonok, és a beszédet Aur Károly jézustársasági áldozár, szépen előadván, hogy, ki a szentek erényeit tiszteli, vagy követnie kell, a mit dicsér vagy nem kell dicsérni, a mit követni vonakodik. — Aug. 28-án a sz. misét teljes segédlettel Beznák Mihály vál. püspök és kanonok

és a remek beszédet a hirneves történész, akkor a nagyszombati gymnasiumban az ékesszólás tanára, Katona István, tartotta, feltüntetvén Kal. sz. József áhitatát szerzetének alapitásában, erélyét kellő szervezésében, szerencsés tapintatát terjesztésében — és Isten dicsőségét kiváló érdemeiben... A délesti isteniszolgálat után az Isten iránt hálára gyult szivek érzetei hangos kifejezést nyervén, a ‚Téged Isten dicsérünk' szép egyházi ének szavaiban, az elláthatlan sokaságra az oltáriszentséggel áldás adatott, és igy a nyolcznapi ájtatosság véget ért. — Mi vala mindezekben épülésre való? a) Minden időben nagyon hasznos, ha az egyház szenteket állit hivei elé; mert kell, hogy tanulva hitöknek alapos voltát, mindinkább lelkesedjenek, miszerint ne hajoljanak mindenfelé, és a vallás dolgában rendithetlenek legyenek, becsülvén azon egyházat, mely a szentség iskolája. b) Épen sz. István király ünnepének évfordulója levén, jól ábrázoltatott, hogy édes hazánk, melyért annyi vért ontottak a harczedzett ősapák, csak akkor kezdett a polgárisodás és müveltség ösvényén virulásnak indulni, miután első sz. királyunk apostoli buzgalmának sikerült harczos népének vad szivét a Jézus hirdette mennyei tanítmány üdvös befolyása által szelidebb erkölcsökre vezérelni. c) Épületes volt a papság általános részvéte. — A kegyesrendiek privigyei, váczi, kecskeméti, pozsony-szentgyörgyi, kanizsai és tatai küldöttein kivül, az ünnepély körül szorgos gondoskodása által is kitünt főpásztor példája által buzdittatva, a nagys. székeskáptalan, számos vidéki és helybeli papság emelte jelenlétével az ünnepélyt. d) A nép nagy sokaságban sereglett, a város pusztáiról és nem csak közeli, de távoli környékéről is naponkint jöttek körmeneti rendben, a más helységek hivei lelki pásztoraikkal egyetemben serénykedtek megjelenni. e) Kiváló öröm volt abban, hogy a szentségeket naponkint sokan vették föl. Belső buzgósággal járultak a zsenge ifjak, mint a többi ajtatoskodók az Úr asztalához. f) A sz. beszédek, az ünnepre tekintve bár, de a folyó szükséghez is mérve, növelték a közáhitatot. g) Az élők és holtak közötti közlekedés nagy eszméjének, a szentek egyességének, megdönthetlen

hitczikke, mely szerint a viaskodó egyháznak tagjai e földön a diadalmaskodó egyházéival a mennyben összekapcsolvák, szilárdabb gyökereket verhetett a résztvevők kebelében. h) A jó paterek mindent megtevének az ünnepély fényének minél szivrehatóbb emelésére, a templom diszittetett, az oltárok fölékesittettek. — E napokon igazán ritka pompa foglalt helyet a szentegyházon belül és kivül; az a nagy oltár aljától az oszlopzatokig valóságos kertté volt alakitva, mintha az évben a nyári égető heve egyedül akkorra akarta volna föntartani, ama sok szép virágot, mely a tavasz bő adománya szokott lenni... A főoltáron volt Kal. sz. József képe, alkalmas falfüggönyök emelték az Isten házának szépségét, jól helyezett gyertyavilágitás fokozta a szivek jámbor érzését. i) Ezen lélekemelő ének pedig:

O Pater parvulorum!
Norma virtutum!
De coelis in clientes
Flecte obtutum.
Hoc die honori
Tuo sacrato,
Et voce ac votis
Quavis ornato
Fac, preces oblatae
Sint Deo gratae!

Augusta, Josephus,
Serenae proles,
Fulgeant in orbe
Ut clari soles!
Precare, ut domi
Aeque ac foris
Splendore procedant
Celsi decoris.
Fac, horum semper cor
Sit Christi odor!

Impetra sit fausta
Sedes Romana
Hostium contusa
Mente vesana!
Pax alma perennet,
Grex Christi crescat,
Praelati ac Status
Sacer florescat.
Fac, ut cunctorum cor
Sit Christi odor!

Aspice regnum hoc,
Et fac, ut fides
Floreat avita,
Quam labi vides!
Errore seductis
Viam praemonstra,
Teporis ac luxus
Depelle monstra.
Statuum fac, ut cor
Sit Christi odor!

Impetra regnantum
Sint corda iuncta.
Ac fide Romana
Nunquam seiuncta!
Adversus coelorum
Hostes felices
Extollant per regna
Palmas victrices.
Populi, regum cor
Sit Christi odor!

Praesulem Gusztinyi
Cum clero toto,
Cum sibi commisso
Grege devoto,
Fac esse felicem!
Atque longaevum
Et gregis augmentis
Clarum in aevum.
Praesulis, gregis cor
Sit Christi odor!

Ordines precare
Religiosi
Factis ut primaevis
Sint gloriosi!
Mansueti, completi
Dei timore,
Ardentes constanter
Christi amore.
Quavis cunctorum cor
Sit Christi odor!

Respice, oh Stator!
Tuum Statutum,
Sit Tua perenni
Prece adiutum!
Verbisque ac factis
Per orbem crescat,
In parvos amore,
Ut Tu, ignescat.
Tuorum quavis cor
Sit Christi odor!

Quemcunque erga Te
Excivit cultus,
Redeat hinc Tua
Ope suffultus!
Ter felix in vita,
Felix in morte,
Ter felix post vitam
Sanctorum sorte.
Populi late cor
Sit Christi odor!

Respice has scholas,
Nosque clientes,
Quorum hic doctrinis
Formantur mentes!
Has et nos superno
Instinctu rege,
Virtute obfirma
Ac Dei lege,
Ut semper nostrum cor
Sit Christi odor!

Respice et cives,
Qui isthic degunt,
Da dona et plebi,
Et qui hanc regunt!
Ut quaerant inprimis
Regnum coelorum,
Torporem ne alant
Caput malorum.
Fac, ut cunctorum cor
Sit Christi odor!

Per linguam, perque cor,
Quod rubens viget,
Nunquam nos vis mali
Lethalis liget!
Te Duce nostrum cor
Fixum virtute,
Aeterna fruatur
Tecum salute.
Fac preces oblatae
Sint Deo gratae!

jól betanitott összehangzó módon, különösen az ifjúság által elzengve, buzditotta az ajtatoskodókat. j) A jámbor társulatok zászlók alatt jelentek meg, és az egész város ezen napokra ünnepies szint öltött... Az angyalok is örömünnepet ülének akkor az égben, s a föld visszatükrözé az égi ünnepély jelenetét — E gondolat fakad bennünk, midőn a buzgólkodók kibontakozhatlanul hosszú sorát állitjuk lelki szemeink elé, midőn mintegy megpillantjuk a kezökben égő gyertyákat vivő száz még száz gymnasiumi tanulót... Minden tehát Isten dicsőségére szolgált és a nagy gyermekbarátnak, Kal. sz. Józsefnek tiszteletére. — A közajtatosság, főleg, mikor rendkivüli, fölemeli a lelkeket, és jó benyomást hagy maga után, azért ezen, a kath. öntudat és hitéletre, nagyjelentőségű, cselekvényre gondolván, egyfelől a legforróbb ohajtás sohaját bocsátván az ég felé, hő szivvel kivánjuk: Isten adjon sok ilyen ünnepélyt! másrészt pedig elmondjuk a költővel, csakhogy szent és nemes értemenyben:

„E napok szép napok voltak,
Az évnek legszebb napjai;
Szivünkben vannak elzárva
E napok emléklapjai!“...

X.

A kegyesrend temploma Nyitrán.

A város panorámáját nagyban emelik a szép épületek. — A templomok általában és különösen a kegyesrend nyitrai temploma. — Ennek eredete. Fekvése. Tervezete. — Az épités vezetői és az épitőmester. — A templom előtti tér. — Az épitményi idomok, tornyok és harangok. — A templom belseje. — Az egy fő- és hét mellék-oltár. — A gymnasiumi épület második emeletén egy új tanterem nyilik. — Gusztinyi J. püspök hálála és kegyeletes emlékezete. — Az időszaki tanoda-értesítők. — A gymnasiumi pecsétek. —

Ha már az irás is kegyelettel emliti, hogy a fogoly zsidók Babilonnál, lantjukat fára akasztva, sirtak az egykor szép, de romokban heverő templomra gondolva: nem lehet föltünő, ha szerzettársi érzületünk rokonszenves figyelme kisér mindent,

még a csekélyebb müvet, melyet történelmi nyomozással napvilágra hozhatunk sz. Kalasanzi rendének dicső nyitrai multjából.

Egy jámborabb kor üditő szellete érinti ugyanis lelkünket szerzetmultunknak úgy könyvekből mint kövekből állított hagyományai szemléleténél. — Őseink annyira értették szellemöket müveikbe önteni, és szellemök a hit, szeretet és tettetésnélküliség szelleme volt. Valamely egyházi mükiállitás megtekintésénél és tanulmányozásánál értjük csak és tudhatjuk méltányolni, mily messzeható azoknak törekvése, kik például az előzőkori egyházi izlés visszahonosításán fáradoznak.

E sorok irója, mint úttörő, kegyeletes föladatául állítván föl a piaristaság nyitrai gyarmatának emlékét hatása tényeivel lehetőleg nevelni: méltán hozza itt 1769. évről, mikor épen a második csinos és karcsú tornya is befejezve lőn, — szóltakor elő, a mit csak e szerzettemplomról megtudhatott. —

Nyitramegye székvárosa panorámájában, mely Magyarországban az első helyek egyikét birja, nem csak a szőlő- és erdőlepte bérczek, nem csak az elkigyódzó Nyitra-folyó nyujtanak magasztos látványt, hanem a szép épületek is. Mily regényes látványul szolgál például a dombon levő püspöki lak, szemben Máriahegy épületeivel! —

Midőn tekintetünket a zöld bérczek, a tükörsima folyó és a csinos házak szép számán végig jártatjuk, akkor a feltünőbb épületek tájékozás pontjai gyanánt szolgálnak, és jól esik, ha rajtuk szemünket vándorlásában megpihentetjük. A vár ormán a geniusként őrködő s arról tanuskodó főtemplom, hogy a kath.-egyház valamint a rábizott hitkincset szeplőtlen megőrzi: úgy történeti műbecsű épületek létesitésére s föntartására is kiterjeszti mindenkor éber gondjait, — szolgál a tájékozás pontjául... De másrészt meg kell vallanunk, hogy nem kevésbbé emeli kellemes benyomással Nyitra panorámáját a kegyes-tanitó-rendi templom — az alvárosnak disze, csinossága- és helyes kivitelével, és mint kőszilárd jelzője az igénytelen, de műszerető, szerzetesek hatásának, kik azt úgy szólván semmiből teremtették...

Szándékunk már, e monumentalis épitményt, a szent László nevére s tiszteletére fölavatott kathol. templomot, a mennyire

gyönge erőnktől telik, rövideden leirni. Mit annyival nagyobb örömmel teszünk, mivel annak ismertetése, daczára sok tekintetben figyelemre méltó voltának, mely hazánkban az áldozatkész buzgalmat és müvészet-kedvelést egyképen bizonyitja, tudtunkra még nem lőn adva.

Ki ne tudná, hogy a szellemi aratásnál, melyről a világ végeig fog állani az ismeretes isteni jelentés „messis multa", egyetlen mentő födél vagyis menház a templom? Ki ne tudná, ha csak valamennyire tarthat is igényt a közmüveltség megkülönböztetéseire, hogy egy községnek, társulatnak minő biztos menedéke a templom? Jól esik ezt a köztapasztalati szükség alkalmából kiindulva néhány vonással érinteni. Azon nép, társulat helyzete, melynek körében nincs templom, mindig élénken tükrözi vissza azt a kétségbeejtő állapotot, melyről irva vagyon: „Et sedit populus manducare et bibere et surrexerunt ludere" (Exod. 22, 6.) Visszatükrözi továbbá ama rettenetes állapotot, midőn Izrael népéről olvassuk, hogy az Isten mennydörgések és villámlások közt beszélt vele; s midőn ez jónak látta vezérének — Mózesnek közbenjárását kérni Istennél a sokféle büntetések elháritására... A templom Isten és emberek közt nem csak a nép bemutatásának ujszövetségi sátorát képezi, hanem egyszersmind a legtisztább szeretet, bizalom, engedelmesség és kiengesztelés áldozataihoz is ünnepélyes, kikerülhetlen helyiségül, és a világ üldözései elől egyetlen menedékül kinálkozik. Mi az ember istenitisztelet nélkül? Valóságos Isten nyomorékja, önmagában meghasonlott kevélység bálványa, a haragnak legéktelenebb s romlottabb edénye. Még azon tulzó spiritualisták is, kik az istenitiszteletet a bensőség semmiségére olvasztották, kénytelenek mindannyiszor bevallani, hogy a külső vagyis nyilvános istenitisztelet egyik legfőbb életszükségük, mely elöl hitetlen menekülésünkre szük nekünk az egész világ... És csak a templomban csillapodnak le egeket ostromló rendetlen vágyaink, mint a szomjazónak kinja — az enyhitő forrásnál. Ily ellenállhatlan igazságok sulya nehezedik mindenha a valamely helyütt gyarmatosodó jólelkü piaristákra, midőn a templom hiányának számtalan következményeit el- és meggondolják...

Miből könnyen felfogható, hogy a Magasságbeli szóban

forgó fönséges hajlékának keletkezése összefügg a kegyesrendieknek megtetepedésével Nyitrán. — Fekszik pedig magasabb, tökéletesen száraz és templomnak minden tekintetben alkalmas helyen, s mint képünk mutatja, a társház és gymnasium között, a város nyugati részében, hol előbb egyes házbirtokosok laktak. — Az 1698-ban ide érkezett kegyesrendiek a czéljukra kiválasztott téren levő magánházakat, miután ajandékul telek nem engedtetett nekik át, megvásárolván azokat, lerombolták, kitünő szorgoskodással rajta levén, hogy templomhoz jussanak. Üdvös szándékuk kivételében szemlátomást segité őket az isteni Gondviselés, és eljött az ohajtott idő. melyről Izaias irja: „Akkor a nőtt tövis helyett sugárfenyű emelkedik, s a csalán helyett myrtus fog sarjadni.“ Elejénte ugyan, sőt utóbb is egyszernél többször az idők és emberek viharait nem mindig volt módjukban Kalasanzi szellemörököseinek ellensulyozni. De azért végre mégis győzött a kegyelet állhatatos kitartása, mely, mint itt váltig igazolva lőn, az idők folytával szaporodik s növekvésével nő... E kegyelet vala az, mi bár változtatva és alakitva, ámde mindenesetre javitva és csinositva, áthozta az évtizedek oczeánján a ker. takarékosság és apostoli hév ezen nevezetes szentélyét...

Az épitkezés 1701. jun. 9-e után, midőn, Istenbe vetett bizalommal égi áldás kiséretében az alapkő, trombitaharsogás és mozsarak durrogtatásának közepette, Matyasovszky László nyitrai püspök jelenlétében, Zabojnik Péter elüljárósága alatt, letéve lőn, — indult meg jobban.

Azonban a munka folyamlásában nem csekély akadályul szolgált az 1703. évi apr. 14-én kiütött tüzvész, melyben, a már másutt mondottak szerint, majdnem az egész alváros a lángok martaléka lett. — Úgyszintén az a minden alkotást gátló, mert Nyitrát közdtérül választott, Rákóczy-mozgalom, mely mellett még más akadályok is merültek föl. Az alapásatásoknál t. i., hogy a földszineig fölfalazzák, alig tudtak csak valamennyire is lemélyedni a sziklák miatt, melyek lépten-nyomon mutatkoztak. A tornyok alapjának lerakása különösen sok bajt okozott nekik. — A templom alakjának megválasztása nagy körültekintéssel

történt. Különfélék különféle templomok alakját ajánlották. — Morvay Keresztély a piaristákkal, kiváltképen a belátásos tervező Bolár Endrével, egyetemben többféle tervet szerzett, melyek közöl a kivitelben részesitett talált leginkább tetszésre. —

A lényegesekben ezen terv folytán Nyitra alvárosa a józanabb renaissance stylben oly templomot nyert, mely kellemes arányai és merészen emelkedő karcsu tornyai miatt, a boldogabb viszonyok közt létesitett hasonnemű épitményeket is megközeliti... A nemzeti ziláltság és sokféle politikai bonyodalom daczára Kubránszky-László rector, vallásos érzelme sugallatával serény törekvéssel oda vitte a dolgot, hogy a falak 1714-ben már felényinél magasabbra jutottak. A mint pedig a társház élére Roszinszky Ambró állittatott, ki a helyén való fénynek, de a mellet a müvészetnek is értelmes kedvelője volt, ez a tervet, miután annak a kivitelben minden legcsekélyebb részletét éber figyelemmel kisérte és áthatotta, nagyobb szabásuvá iparkodott tenni. — A renaissance magasmüveltségü hive Nemcsényi Adolf házfőnök egész lelkéből fölkarolván a templom-épitést, azon kitünő összeköttetések folytán, melyekben a bel- és külföld több előkelőivel állott, több ezer forintott gyüjtvén, majd egészen befejezte úgy, hogy utódjára, Léday Lénártra, csak is az oratorium rendbehozása maradt... Azonban az apostoli buzgalom szerezte költséggel létesitett egyház dicsősége igen rövid ideig tartott ekkor. — Történt ugyanis, hogy az áldásos eredménynyel már-már bevégzett épületet, tetejében kapván az 1716-ban Párutczán támadt tűz megsemmisitette. — Prileszky Mihály házfőnöknek tehát elég dolgot szerezhetett és kiadást okozhatott a leégés által tetőtől talpig rongált templom ujitása, födetése s helyreállitása. És az ő méhszorgalmu tevékenysége nyomán mindamellett mintegy hamvaiból kikelt phoenix állott elő az emlékszerü épület, melylyel szemben eltörpül, a mi közelében van... Midőn igy a pénzhiány fölvett kölcsönök által is pótoltatik, a templom bevégeztetéséhez biztató léptekkel közeledék; másrészt a tornyok jelen magasságra emelését, a harangok szerzését, és a padok csinálását illetőleg különösen kiemelendő a tudományosan müvelt és müvészetileg képzett Kőszeghy Sza-

niszló. Ebbeli szándékát a csüggedetlen rector közölvén a fönkeltlelkü Gusztinyi János püspökkel, kinél kiváló becsben állott, — látta, hogy bizalmas előadása nem azon mag, mely kősziklára, vagy az út közepére esett, de igen mag, mely a földbe hullván, bő gyümölcsöt hoz... A kegyesrend igazi barátjaként ragyogó főpap szives előlegezéséből a már szépen fölemelt tornyok rövid időn rézzel födettek, messzire hirdetvén az apostoli buzgóság örök emlékét...

Nem jut-e itt önkénytelenül is eszünkbe, miszerint a kegyesrend nyitrai templomát annyi bánatos sohajt és szomoruságot előidézett viszontagságokon keresztül, melyek az időközökben ráfordított kisebb-nagyobb költségeket mintegy haszontalanul nyelték el, — a szerzetesek buzgalmából eredt utánjáráson kivül csakugyan a „Miatyánk“ létesitette és származtatta át időnkre?...

A tornyoknak, melyek között a homlokzat-ormon eredetileg kal. József szobra állott, csúcsaira, 1769. évi jun. 27-én, sz.-László napján, a délire; ugyanazon esztendő aug. 20-án, sz. István napján, az éjszakira, tüzettek föl a megáldott keresztek nagy ünnepélyességgel.

Végre a legnagyobb méltánylással említhetjük még meg a mélyen vallásos-kedélyü Bulla Ede rectort, ki a templomnak 1789. évi sept. 20-án Fuchs Ferencz püspöki általi fölszentelésre fordítatott gondjáiért rendtársai részéről jogosan neveztetett e „templom atyjának.“ —

Ha van Angolhonban kegyelet a vestminsteri apátság, Németországban a Valhalla iránt, mert őskori események emléke, a haza dicsősége van hozzájok kötve: ugy nem hidegült meg a pietás a kegyesrendiekben sem Nyitravárosban levő ősi és monumentalis épületök iránt, melyhez annyi szent emlék van fűzve, és melyet a magyar sziv vallásos kegyelete is, mint Árpád nemzedéke egyik nagy királyának — sz. Lászlónak fölajánlott hajlékot tisztel.

Időről-időre buzgadoztak azért restaurálásán saját filléreiken, vigasztalásul az Isten dicsőségeért lángoló vallásosihlettségü testvérsziveknnk, megszégyenitésül a világ hithideg hatalmasainak s buzditásul a kislelküeknek, hogy hasonlót tenni merjenek, — és koronkint nem csekély fáradozással járt gyüjtések segélyével...

Legközelebb pedig a bőkezűségben kifogyhatatlan, különösen a hivek lelki javát s gyarapodását atyailag szivén hordó, főpap — dr. Roskoványi Ágoston megyés püspök úr őméltósága karolta föl az újítás-ügyet nemcsak az egész, alvárosi plébániaegyházul is szolgáló, templomot 1865-ben csinosíttatván, hanem 1876—77-ben az orgonát is törzsökösen javittatván...

Minden bizonynyal igen megérdemlik azon jeles férfiak is, kik a derék épület alkotásánál vezetőül működtek, hogy itt őket névleg fölemlítsük. —

Épitőmester volt: Morvay Keresztély, ki az épitészetben szakavatott k. r. áldozár, Krolik Vazulnak (a S. Francisco) tanácsával élvén, a legnagyobb résznél az épitést tervezte. — Kőfaragómesterek voltak: Nyitrai Tamás és Vőgerl Antal, kik az ügyesen felhaszuált tartós és szilárd anyag és alakzatokba öntött élethüség által szép hirnévre tettek szert az utókor előtt. — Ácsmester: Homann János (a SS. Trinitate) és Titz József (a S. Joanne Nep.) szerzettársak, kik mindketten jelesen oldották meg föladatukat. — Festők voltak főleg: Jaros György (a S. Getrude), Hradiczky Lukács (a S. Joanne Nep.), Preisinger Vidor (a S. Joan. Ev.) szerzettársak, kik tisztökben ugy jártak el, hogy a szinalkalmazás- és az alakok előállításával sikert arattak...

A szép templom épitésének rövideden elbeszélt története és a buzgalom szerezte és nyújtotta anyagi áldozat, melybe az került volt, már egyelőre követelni látszanak, hogy azt a következőkben bemutassuk. — Azonban ujra is ki kell mondanunk, hogy azt, időnk- és terünkhöz képest, csak töredékesen tehetjük. — Nagyságát és terjedelmét ugyan számokkal kifejezhetjük, de valóságos és hű rajzát, mely azt teljes mivoltjában az olvasó elé állitsa, csak közvetlen szemlélés nyújthatja.

Kellő egymásutánt tartandók, baszéljünk minden más előtt előteréről.

Midőn az ember legelőször a kegyesrendiek templomának előterére lép, ott figyelmesen széttekintvén, észreveszi annak közepén a Keresztrefeszítettnek kőszobrát, háromfelől

pedig, „⌊⌋“ alakban tizenhárom négyszögü oszlop áll, melyeken, az Üdvözitővel középen, a tanitványoknak Brandl ügyes vésőjével kimetszett szobrai tünnek elő.

A Salvator-szobor azon eszmekivitelben van készitve, mely az emberiség értelmi s erkölcsi megváltására egyiránt vonatkozik. Jézus-Krisztus ugyanis az evangeliumok nyomán előállitottan palástban, fölemelt jobbal, baljában földgömböt a világüdvözités jelével tartva, s jellemző arczczal istени méltóság és mennyei fönséggel magasba tekintve mintegy fölhi azon szavak megszivlelésére, melyek a talapzaton olvashatók: „Et ego, si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum.“ — E méltóságteljes szobor jobbján áll ifjabb Jákó kallóval, melylyel agyonsújtatott, utána sz. János sugáralakja emelkedik bő palástba burkolva, melynek alsó szöglete érinti a föltekintő sast, jobbjában kehely, baljában papirtekercs, és merész pillantás az egekbe, mintha olvasná „In principio erat Verbum.“ Odább öregebb Jákó, ki imádkozó tekintettel a felhőkre néz, kezében vándorbotját tartja és zarándok-palástja a levegőbon uszik. Jő Péter, jobbjában hatalma kulcsaival, baljában könyvvel és oktatásra nyilt ajkaival; majd Pál könyvvével, melynek élt, és kardjával, melylyel meghalt. Bezárja ez oldalon a dicső sort Mátyás, kezében buzogánynyal, jeléül, hogy azzal oltották ki életét. — A Salvator mellett balfelöl Lukács irással elfoglalva, és tinóval, mely, mivel a szenttörténetet Zakarias papságával kezdi, a szentatyák szerint, jelképeüi szolgál. Odább András, ki mintegy elragadtatással öleli és csókolja kinos keresztjét. Simon fürészt tartva kezében, mely életének véget vetett. Következik Bertalan jobbjában késsel, palástja szögében tartva bőrét, melyet róla a pogányok lehúztak, és bús szemeivel figyelmeztetve a nézőt, mennyi kint kelle kiállania Krisztusért. Sz. Tamás ajkához szögmérőt tart, mintegy hivő lélekkel elmélkedve az üdvözitő Krisztusról, kinek sebeit megtapogatta, jobbjával pedig a gyilkoló szerekre támaszkodva, melyek által halála előidézve lőn... Végre Fülöp, nemes hősiességgel tartva baljában a keresztfát és mutató ujjával rája, mint megváltás eszközére, irányozván a figyelmet.

E szobrok mellett örömest állapodik meg az ember, hisz annyi élet, annyi erő, annyi lelkesedés, annyi elragadtatás van bennök és helyök is a templommal szemben valami találóan van kijelölve, miután az anyaszentegyház az apostolok alapján lőn épitve... Mindazáltal, midőn a figyelmes szemlélő ezeket összeveti a templomnak magas homlokzatával és az a fölött kiemelkedő tornyokkal; kénytelen megvallani, hogy a szobrászat ezen alakjai bármily sikerültek is különben, mintegy leborulnak és elenyésznek a Magasságbeli hajléka előtt, mint a szolga urával szemben.

Valóban Brandl művész és mások, különösen Gyurikovits Mátyás jelenleg székesegyházi kanonok ur őnagysága, kik e tért berendezték, annyi magasztost müveltek Isten e háza dicsőségének szolgálatára! — A tér minél közelebb a templomhoz mindinkább tisztul, a homlokzatot, kétfelül érintkező oszlopok szépitik. Egyet várna itt a nézö, hogy t. i. a kapuzat, melynek magassága 3. 65 m. és szélessége 1· 7 m., valamivel nagyobb és emelkedettebb legyen...

5· 90 m. hosszú, 2· 43 m. széles és ügyesen összeállitott 5. kőlépcső vezet föl a templomajtóhoz. A homlokzat magassága 36· 50 m., szélessége 28· 50 m. s 6. féloszlopból van összeállitva, melyeknek koronája fölött elvonuló háromszögü párkányon a Gondviselés jelve fordul elő. E fölött sajátlag a tornyok között, fülkés homlokzat van, mint az képünkön jól kivehető. —

A bentlevők ismertetése előtt legyen szabad még valamit a külsökről elmondanunk. A magas falazatok, karcsú 11. meternyi áloszlopok és a tisztességes ablak s fülkék a nézőre már kellemes benyomást tesznek. S noha a templom ez előrészei a ékitménynek, czifrázatnak épen nincsenek bővében, mégis tetszetős arányosságánál, az ablakok helyes beosztásánál szóval az egyszerű, de jól készült homlokzat kiegészitő részének magasan az ég felé, hova „in terra, deserta invia et inaquosa“ irányulnak a jók lelkei, — tartásánál fogva. —

Hát még milyen lehet vala a templom ezen része is, ha annyi csapás a kevéssel rendelkező kegyesrendet az épitkezésben nem éri? Valóban fáj csak rá is gondolni a szeren-

csétlenségekre, melyek nem csupán a megkezdéskor, mint, hiteles forrásokból meritve, jeleztük, hanem már—már a befejezéskor, tehát bővebb diszitésnek utját szegőleg, elhamvasztották!...

A szilárd oszlopokra épitett tornyok a talajtól számitva egész a kereszt végeig 52· 50 m. magasra nyulnak fölfelé, daczolva a romboló viharral, mely azokat gyakran, különösen a hegyek által nem védett oldalról roppant erővel rohanja meg. — E párkány-szalagokkal diszitett tornyokban, honnan pompás kilátás nyilik a szemlélőnek Barsmegyére, Pozsony, Esztergom, Komárom és Győr vidékeire, melyeknek láthatárát a szentmártoni hegyek és tiszta időben a messze fehérlő havasok zárják be, úgy szintén Nyitra folyó felé terülő rónákra, négy összehangzó harang hivja egybe istenitiszteletre az ajtatoskodókat. —

A legnagyobbiknak, mely 25. mázsányi sulyáról és szép tiszta, legn. „E“ hangjáról nevezetes, felső karimáján karcsu szép minuskel betükből álló következő egysoros felirás olvasható: In hon. s. Joan. Evangelistae fudit me Matthaeus Orfandl Tyrnaviae A. 1769. — A másodiknak, mely ugy 20 mázsás, két sort képező felirása ugyancsak a felső karimán: In hon. S. Joan. Nepomuceni fusa per Carolum Filcrader Tyrnaviae 1804. — Nisi dominus custodierit civitatem, frustra vigilat, qui custodit eam. — Hangja: „A“. — A harmadik 18 mázsás „Cis“ hangu ily felirattal bir a felső karimáján: Fudit me Matthaeus Orfandl Tyrnaviae 1762. Az alsó karimán pedig: Paulus L. B. de Réva Can. Nitr. obtulit ecclesiae Schol. P. Nitr. — A negyediken, mely $14^1/_2$ mázsányi, e felirás kerül elő a felső karimán: In honornm SS. Urbani et Donati; alul pedig: Fudit me Matthaeus Orfandl Tyrnaviae Anno 1769. Haugja a legvék. „Fis“ — Mindezen harangok a délfelöli toronyban függnek. — A második, vagyis északi toronyban levő $6^1/_2$ mázsás primuscsengetyű e feliratot viseli: Anno 1429. — Hangja „H“ prim. — A felirások alatt a külöldalon féldombor alakzatok láthatók az első, második és ötödik harangon. — És ugyan az elsőn a szeplőtlen Szűz, Krisztus a keresztfán és sz. János evangelista. — A másodikon

szent László király, Nep. sz. János és sz. Ágoston. Az ötödiken a boldogs. Szüz az őt megkoszoruzó két angyal között.

A főhajó, mely az előtt zsindelylyel vala födve, később cserépfödelet kapott. — A templom falai erős kövekből készitvék, a külső szin pedig egyszerüen van bemeszelve. —

A külsőt igyen nagyjából megtekintvén, most szemléljük meg a templom belsejét és az ott levő tárgyakat. —

Ámbár az egyház homlokzatának részletét előtüntető képüukön csak egy ajtót találunk, mindamellett belebb hatolva három-bejáratu kapuval állunk szemben. — Belépvén a kettős szárnyu vaskapuzaton keresztül a templomba, s az előcsarnokba helyezett elég csinos-kivitelü két szenteltviztartó között megállapodva, az ujkori épitmények egyik szebbike tárul ki előttünk, mely a müvészetnek nagyobb dicsőségét mutatja, mint a homlokzat látása után várhatnók. — Nemes egyszerüség, következetes tokozatosság és zavartalan arány lepi meg a szemlélőt. Szép fél, ál s tám-oszlopok emelik a bolthajtást és a falak párkányzatát s azokhoz hasonló márványoszlopok, illetőleg tám-oszlopok gazdag aranyozással, a szentirásból vett eseményeket jelentő dombor faragványokkal szegélyezik az oltárokat. A földszin fehéres márványlapokkal van boritva, melyek között nem egy derék darab fordul elő. —

További helyes tájékozás, valamint a szükségtelen ismétlések kikerülése végett, jónak látjuk előbb némit elmondani a templom alaprajzáról és helyiségeinek beosztásáról. —

Meg fogunk pedig különböztetni a karzat alatt tagolt, de sajnos nem egészen valósitott, három hajót, egy fő és két mellékhajót. — Hogy e templom csakugyan három hajóra volt számitva, kétségtelenül tanusitni látszanak az előcsarnokot három részre különitő oszlopzatok, melyek a tervező lelke előtt forgott hajók helyzete és szélessége iránt tökéletesen tajékozhatnak. — A középhajónak mintegy folytatását képezi a szentély (sanctuarium,) hol a főoltár áll; a szentély talaja egy lépcsőfokkal magasabban fekszik a hosszhajó talajánál. — A középhajónál a két mellékhajó is, mely alatt az oldaloltárok helyét veszszük, egy-egy lépcsőfokkal emelkedettebb. A templom főszentélyét rendes nyolczszögnek három oldala által

képezett sokszög zárja be, a mellékhajókat pedig egyenes fal határolja. —

E kivül a szentély jobboldalán van a sekrestyének helyisége, mely fölött, a jó-faragásu feszület oltárával biró 12· 26 m. hosszú s 6· 40 m. széles, a piaristák számára legelőször készült, négy ablakos oratorium létezik, melynek bejáratával szemben van a karzatra vezető ajtó. — Ugyancsak a templom jobb felén, szentély után nyomban foglalt helyet a csinosan készitett fa-szószék. — A főszentély nyugat felé van forditva úgy, hogy a templom középhajójának hossztengelye kelet-irányu, vagyis műszó szerint nincs orientálva. A mi, miként szakértő előtt tudva levő, nem egészen szabályos; miután rendszerint az egyháznak homlokrajzával nyugat felé, szentélye végével pedig keletnek kell helyezve lennie. — Végre a hajó keleti részén huzódik el a valamivel később épült azon, emeltebben két hatalmas oszlopon álló, karzat, mely a főoltár átellenében az orgona, az előénekesek és zenészek *) helyét képezi. —

---

*) Egy mult szazadi leltárt találtunk, melyben a kegyesszerzet nyitrai templom-énekkara, mely mindig egy szakértő rendtag vezényletével dicsekedett, eszközeinek egy része elősoroltatik. — Nem leend talán érdektelen e jegyzéket a maga eredetijében itt közölni, s ez által is a piaristarend egyházi műének-ápolásáról egy adattal szolgálni. A jegyzék szóról-szóra ez: „Inventarium chori: Fides novae 4. — Antiquae 4. — Viola-diamor 1. — Bracsa nova 1. — Antiquae 2. — Basetl novum 1. — Antiquum 1. — Tubae novae 2. — Antiquae 3. — Circuli ear. 4. Cornuor par. 1. — Circuli eor. 6. — Clavicordia 3. — Tinpana 2. — Missae Scriptae diversor. author. 40. — Item Gotfridi Keyser Impressae 6. — Item Mariani Königsberger 6. — Item Bened. Keisler 6. — Item Georg. Mann. 6. — Vesperae scriptae 8. — Item Dixit cum Magnificat 5. — Item Impressae P. Osvaldi Schol. Piar. totius anni. — Item impressa Jacob. Ben. Mőnster totius anni. — Item Gotfridi Keyser duplices et breviores — Completorium I. — Litaniae scriptae 26. — Item Ben. Keisler impr. 6. — Item Mar. Königsberger 6. — Item eiusdem minus solennes 6. — Offertoria Gotfridi impr. 12. — Item eiusdem minus solennes 12. — Symphoniae 38. — Parthiae et Concerto 84. — Requiem 7. — Cantus funebrales 16. — Cant. Apost., Pontificum, Conf. et Martyrum 15. — Virginum, Viduar. Angel. 10. — De San. Sacramento et Nom. Jesu 52. — De B. Virgine 22. — Cantus de Tempore 38. — Alma Red. scripta 16. — Impressa Ben. Fasold 6. — Ave Reg. scripta 19. — Impressa Ben. Fasold. 6. — Regina coeli scripta 14. — Impressa

A templom főméretei következők:

Az egész templom hossza 38· 45 m., ebből a szentélyre jő 13 m., a derékra vagy hajóra 25· 45 m. A hajó szélessége 12· 80 m. a szentélyé pedig 8· 80 m. — A magasság a talajtól egészen a boltozat zárköveig számitva 28· m.

Ezen száraz számok és mérték-arányok elmondásából is föltetszik a szakismerő előtt, hogy a kegyesrendiek nyitrai temploma nem épen kisszerű, s műizléssel készült, sőt még nagyobb figyelmet érdemel az által, hogy nyolcz oltára van, melyek közül nem egy igazán műbecscsel bir. —

Az oltárok részint a szentélybe helyezvék, részint az oldalakhoz, a középhajót a mellékhajótól elválasztó oszlopok között, állitvák. Minden oltárt aranyozott márványoszlopok, illetőleg lapok környeznek, melyeken kölönféle virágok pompáznak és árnyékát egyik-másik fehér padozatra veti. — A tulajdonképeni oltárt képező asztal egyszerüen faragott kőből van, mely fölötti képen a főszent alakja nagyobb, e mellett azonban még más kisebb alakok emelik a fényt és szépséget.

Nem leend talán érdektelen, ha e templom imazon nyolcz oltárát pár szóval szintén bemutatjuk. — Megjegyzendő, hogy a sorrendet a mellék-oltárokon, és ugyan az evangelium-oldalon, a szószék mellettivel kezdjük.

I. A boldogs. Szüz eljegyeztetésének oltára. A kisded korában a templomban bemutatásakor szüzességet fogadott és mind végig megtartott szende leány, kiről az isteni bölcseség mégis úgy rendelte, hogy gyámol-nyerés végett is, eljegyeztessék, — piros-zöld ruhában kezét oltárra téve, mély áhitattal közeledik a papnak eléje. A második felén sz. József, ki gondviselőjéül lőn választva, áll. — E megválasztásról az ajtatos hagyomány azt tartja, miszerint a Dávid nemzetségéből származott nőtelen férfiak, kik a bolds. Szüzet, szintén Dávid ivadékát, eljegyezni

Ben. Fasold. 6. — Salve Reg. scripta 30. — Impressa Ben. Fasold 6. — Cantus Advent 9. — Natalit. 21. — Quadrag. 22. — Paschales eo Pentec. 22. — Miscellanei 24. — Symphoniae Ital. 24. — Tantum Ergo 10. — Missa cum Credo 2. — Litaniae 2. — Salve Regina 1. — Stabat Mater 1.“

akarták, egy-egy vesszőt vittek a templomba, hogy a kinek vesszeje kibimbózik, annak jegyese lesz a b. Szüz. — Sz. József vesszeje kibimbózott, és igy lőn sz. József az ő jegyese. — E jámbor hagyományra volt tekintettel festőnk, ki Józsefet ez oltárképen kivirágzott vesszővel ügyesen állitotta elő. — Mindkét főalak megható benyomást tesz a szemlélőre, s minél tovább nézzük azokat, annál szentebb érzelem és bámulat bizonyos nemével telünk el. — A szép jelenetet megilletődve nézik a felhőkön repkedő angyalkák, kik közül egyik koszorút tart a szent jegyesek ilyetén ünnepélyes ténykedésén.

E csinos oltárt a kegyesrendiek számára, a jótékonysága miatt felejthetlen-emlékü Szörényi László székesegyházi kanonok és püspök állitotta, mint erről a rajta alkalmazott czimer, s a mellette való falon olvasható felirat tanuskodik: Hoc altare in honorem s. Josephi B. Virginem desponsantis erigi fecit Ladislaus Szörényi Eppus Symiensis 1750 — Tudván, hogy a mai hithideg világban Ábel-féle áldozat ritkán emelkedik az égbe: annál lélekemelőbb az ily tény, minél gyérebben fordul elő, s emléke a fönkelt s a földiekhez való ragaszkodástól megtisztult szivnek. Mire nézve hő ohajunk, hogy a mily kegyelet és magasztos érzelem emelte a sz. oltárt: épen oly kegyelet fakadjon ezen oltár minden tisztelőjének keblében. —

II. A kereszténység dicső jele, a nagy győzelem zászlaja — a sz. kereszt oltára. Ezt két szép vörössel hamvazott márvány oszlop veszi körül. Meghatólag tünik föl rajta a keresztrefeszíttetés fájdalmas eseménye. A háttért Jeruzsalem a pártos jegyes foglalja el: közelebb pedig az iszonyatos kivégeztetés borzalmas-emlékezetü helye — a Kalvária látszik puszta, isteni terhétől ment s két karját némán a világ két végére nyujtó keresztével, melyen Urunk küldetésének oly nagylelküen megfelelt s életpályáját a gyalázat dicsőségében végzé... A kereszt lábánál a szűz Anya, meg a kedves tanitvány állanak a nagyszerü titok iránti áhitatban, mig Magdolna térdre borulva öleli s könyeivel öntözi a megváltás fáját. Noha ez alakok némi kivánni valót hagynak fön, mindazáltal képesek a hivő lélekkel és szerető szivvel közeledő szemlélőt könyekbe lábasz-

tani... A keresztre feszitett nemes alak, mint az irásból is tudjuk, emberi legszebb alak, tiszta, szent-szépségü. Az imádandó arczon a halál nem ugy tünik föl, mint ura e kihamvadt életnek, hanem inkább alázatosnak ecsetelé a festő s olyannak, mely Isten parancsa iránt engedelmességből jött, s melynek ugyanazon isteni parancs következtében nem sokára távozni kell a szent arczról. A jellem szentsége, egyesülve az alak sikerültével, a hivőnek szivében is a szeretet lángját gyulasztja meg úgy, hogy csekélyeknek találandja legnagyobb bajait is, s azokat nem csak lerakja az Üdvözitő atyai édes ölébe, hanem e helyről valami egyebet is visz magával... A sz. Szűz belső fájdalmait semmi rendkivüli külsőség nem jelezi. Ott áll a kereszt jobbján, szeretett magzatán függő tekintettel, karjait az isteni végzésbe megnyugvás jeleül leereszti, kimagyárazhatlan fájdalmát méltósággal s állhatatosan viseli. Mintegy keblében hallja az istenes hivő a fájdalmas Szűz szólitásait: „O vos omnes, qui transitis per viam, attendite et videte, si est dolor, sicut dolor meus!“ — János, a szeretett tanitvány, fejét lehajtja, mig élénk elméje fönséges titkokkal foglalkodik, és szive, úgy látszik, fájdalommal csordultig tele van. A térdre borult s mindkét karjával a kereszt tövét ölelő Magdolnán a hegyes törként gyötrő fájdalom, a kinoktól kisajtolt forró könyek, a kegyetlen szorongatás és erős szeretet valóban meghntók...

III. Szent Rozália oltára. E szentnek alakjában az alázatos, benső és magába szállott önsanyargató ajtatossága, a mily egyszerű épen oly hű és élénken beszélő vonalokban, lőn festve a feketés vásznon. Valóban az áhitatot lehelő kép mellett, melyre a szent szüzet megkoszoruzó Megváltó néz alá a magasból, megilletődés nélkül elhaladni nem lehet...

IV. Sz. Anna oltára. Elég ügyesen előálitott alakkal, melynek közepén Mária jellegbetűi helyezvék. Alul balra szépen egy szivalak van illesztve, melyet a térdre ereszkedő kedves angyalka tart, ezen felirattal: „Ave Humanae Aurora Salutis“. E szavak olvastára kell, hogy a jólelkü szemlélő mintegy ösztönöztetve tapasztalja magát szivbeli emelkedését magasabb érzelmekkel szentelni meg... Ugyanis mi lehet közelebb a keresztény kebléhez, mint, hogy, midőn teremtményei-

ben dicséri az Istent, dicsőitse őt a szentet s fölségest, az irgalmast és kegyest azon teremtményében, kit köztünk, Éva halandó gyermekei közt, annyira kitüntetett, miszerint őt teljes ártatlanságban alkotá... Mi természetesb, mint hogy dicsőitsünk Istent ezen tavaszi hajnal-csillagban, ki az igazság napjának eljöttét hirdeté... Felül a magasban égi szellemek festvék, hogy azok a keresztény felfogás szerint, mint a mennyei titkok avatottjai és jelzői tünjenek elő. —

V. Kal. sz. József oltára. A fönnen pompázó aranyozott márványoszlopoktól van diszesen körülvéve ez oltárkép. A világ fényét megvetett s még az egyházi méltóságról is, — mint a lábánál elterülő bibornoki kalap mutatja, lemondott kal. Józsefnek, ki a kisded Jézust kezében tartó bold. Szűz ótalma alatt ál, alakja nagyon kedves úgy, hogy az egész kép élő prédikáczio, megtestesült erkölcstanitó, ki saját kenetdús modorában gyöngéd ihlettel hat a szivnek legmélyebb rejtekeibe... Mellette a tanulékony fiucska, kit egy ügyesen festett őrangyal meghatottan ad a nagy gyermekbarátnak tudomány- és erényre irányzó gondjába, igen tetszetős. Általában az előjövő alakoknak egyes vonalai, távol minden feszességtől, természetesek, szabadok, és az oktatói buzgalom s a gyermeki odaadás a legédesb kifejezésben állitvák szem elé, mint kellett is oly lánglelkü ifjuságbarátnál, minő kal. József. —

VI. Nepom. sz. János oltára. E szent vértanuságával diszeleg. Középen a hős martyr égre emelt szemmel, jobbjában nyelvét tartva térdel kanonoki öltözetben. Fölötte a szilárságot csodálva néző angyalok vannak, kik egyikének kezében a koszorú, melyre Isten az ő hü oltárszolgáját méltatja. — Alul pedig a vértanuság van ábrázolva. Egy részről a kegyetlen poroszlók gyötrik baltáik- s nyilaikkal és Moldvába vetik, — minek okát papi esküjéhez hűsége magyarázza, — másrészt pedig az e miatt mégrémült és irtózó nép... A csoportositás oly jól van kivive, hogy, kellő szempontból tekintve rája, nem képet, de csaknem valóságot vélsz látni; s az élénk mozdulatokkal együtt hallani képzeled az őrült zsibongást s jajveszéklést... Nem kevésbbé szép és megható annak jelenitése, hogy az ég e büntényt — nep. János kivé-

geztetését — egy óráig sem hagyta titokban... Mintegy szemléljük a szokatlan-fényű világosságot számos ragyogó csillag alakjában, melyek a folyó szinén lebegnek s a sz. testét követik, utóbb pedig mellette megállapodnak... — A mint megvirradt, a szentnek teste kettévált folyó közepén kedvesen mosolygó ajkakkal, minden eltorzitás nélkül feküszik vala a homokban.. Ugy tetszik, mintha a kanonokok elébb ezidétt a legközelebbi szentegyházba viszik, nem sokára pedig nagy ünnepélyességgel teszik vala át a székestemplomba... Ez oltárt is, a buzgalom és Istenben emelkedett lélek nemes emlékére, a hálás egykori tanitvány, Szörényi László püspök saját költségén készittette a piaristáknak.

VII. A szentély után a leczke-oldalra eső ujabb, a templom egyetlen, faoltárán a kegyelem s méltóságteljes arczvonásu bold. Istenanyának, Magyarország védasszonyának a kisded Jézussal képe, különféle emlékektől körülvéve, ékeskedik, és jelzi a hivek által különösen kitüntetett hatás után ennek ellnevezését „kegyelemkép.“ Minden kétségen felüli bizonyitékok szerint 1701. s 1717-ben kiütött nagy tüzben, az egész Hosszu-utcza rommá lőn a piarista-lakkal egyetemben; akkor elhamvadt a kapuelőtti faállvány is, melyre e kép helyezve volt, és a kép, mintha az ég vedelme alatt állana, épen maradt. — Alig tértek a kárvallottak a bajból magukhoz, egyhangulag törtek ki a Szüzanya dicséretének hangoztatásába. A kép sértetlen megmaradását méltán rendkivüli eseménynek tekintették őseink, és azért az általa ábrázolt egek királynéjának tiszteletét hirdetendők, csakhamar az oratoriumba tették. Majd utóbb a templomukba vitték, hol ez oltár fődiszét és a jelen, az elődökhez méltó, nemzedéknél is, melynél az iránta való kegyelet nem csak nem lankad, de ellenkezőleg növekedik tiszteletben, az őszinte buzgalom tárgyát képezi...

Müvészi szempontból, valamint izlés tekintetében is tulszárnyal minden mást e mennyezetes, a kegyesrendi egyház fénye s disze emelésére és a jámbor lelkek épülésére szolgáló, nagyoltár, mely mellett három-három szép állvány emelkedik. — A fő-képen, mely bármely domban is helyet foglalhat, oly correct levén a kivitel, mint a mily magasztos az eszme, —

sz. László király lóháton, koronával fején, van élénk szinekkel festve. A dicsőült nagynevű fejedelem életmozzanataiból azon megható szent pillanat van föltüntetve, midőn az a nyári tikkasztó hőség gyötörte magyar sereg szomjának enyhitésére az előtte jelképezett kősziklából kardjával, miként Mózses vesszejével, kiömlő vizforrást fakasztván szemeit buzgó áhitattal az égre emeli, s forró hálákat ad a csodát engedő Mindenhatónak... A daliás király alakja tündököl, és a vonásokon áttörő sugarak tiszta lelkét mutatják...

A festész, ki itt igen üdvösen mondott le a Horatius által neki odaitélt e jogról:

„— — — — — Pictoribus atque Poëtis
Quidlibet audendi semper fuit aequa potestas“,

művészi ihletését a szenttörténet idevonatkozó részletéből meritvén, helyesen fogta föl feladatát. A történeti szabatosság mellet, tanuságaul, hogy a római keresztény régiségekre vonatkozót munkákat szorgalmasan fölhasználá, s behatólag tanulmányozá, — nemes, illő alakzatokat választott, és az egésznek azon ünnepélyes és komoly jelleget, mely ily nagyszerü tárgyat leginkább megillet... A sz. érzelmek, melyekre az egy darabból szőtt vásznon levő kép hangol, meglepő hatása önkénytelenül kitörendő nyilatkozatai, s hála könyei, melyeket egy bőkezü Maccenás szolgálatába szegődött müvészi ecset pilláinkra csal, mindannyi igaz gyöngyök, melyekkel kérve kérjük az Istent ama jóltevőnek, ki már e földről régen távozott, üdveért... A nyolczszögben épitett oltár körül fönséges kivitelben gyönyörüen diszlő hat, vörnyeges szinben játszó s gazdagon megaranyozott-fejü, márványoszlop áll, melyek tetején szép párkányzott gerendák képeznek négyszöget. Ezekből ismét nyolcz sugároszlopocska emelkedik, melyeket fönt csinos koszorú füz össze. A koszorun alul az égi trónon ülő, angyalaitól környezett Szentháromság kőfaragványa ékeskedik. Körös-körül az angyalok dombormüben léteznek. Az igen szép szentségház két felén loy. sz. Ignácz és kal. sz. József szerzetalapitók hófehér, müvészileg készült s ember nagyságot haladó, kőszobrai kötik le a szemlélő figyelmét. — A szentély felső boltozatát frescóképek boritják, melyekben hazánkra vonatkozó néhány jelenet van ábrázolva t. i. — Magyarország-

nak sz. István által bold. Szüznek fölajánlása, sz. Imre szüzi fogadalma, sz. Erzsébet és Margit önfelajánlása stb...

Szivünk örvend, lelkünk emelkedik e kiváló műkincsek szemléletén; s valóban nem tudjuk: vajon a müvész ecsetjét s illetőleg vésőjét bámuljuk-e azokban inkább, mely az anyagnak ily fönséges alakot kölcsönözni, és az alakba ily mennyei ihlettségű s megdicsőülésből kisugárzó szellemet önteni volt képes; vagy pedig azt, kinek az Isten és annak szentei iránt szivében őrzött kegyeletteljes tisztelete ily hatalmas müvekre forditott költekezésben nyilatkozik?!

A keresztény hivőnek ajtatossága az Úr házában leginkább ugyan belső, istenes érzeteinek fölgerjesztésétől, de egyszersmind az egyház diszétől, magasztosságától, csinjától is, melyek mind képesek őt a szellemiekhez, az égiekhez sz. lelkesedéssel ragadni, föltéteztetik. Azért énekli az egyház is: „ut dum visibiliter Deum cognoscimus, per hunc in invisibilium amorem rapiamur"... Bizonyára sem Mózses nem borult volna le arczával a földre, sem Ábrahám: ha amazt az égő csipkebokor az Isten jelenlétére nem figyelmezteti; ennek pedig a három angyal oly fényesen meg nem jelenik. Hiába az ember érzéki; tehát ézékiek által kell a szellemiekhez vezettetnie. — Tudta ezt a piaristák nyitrai templomának beldiszét emelni akaró b. e. Grassalkovich Antal, ki kegyeletes keble parancsoló érzelmének, úgy is, mint egykori tanitvány, úgy is mint convictor a nyitrai kegyesrendiek vezetése alatt, eleget teendő, ez ékes főoltárt nagy költséggel épittette. — Kitetszik az teljeshitelű adatokból ugy, mint az oltár fölött előjövő családczimerből is. —

Ez okból gyakorta ez oltár ‚Grassalkovich-oltárnak' is neveztetik. — Jónak találtuk ezen buzgó kereszténynek nevét is felhozni, hadd tudja az utókor, hogyan hivták azon nemes világi adományozót, ki vagyonát nem önzőleg szaporitani iparkodott; hanem egyéb fényes áldozatain kivül annak tiszteletéről gondoskodott főképen, kitől harmatként száll a vagyonra az áldás gyarapitó nedve... A jó keresztény mindenkor jó hazafi is levén, a föndicsért nagylelkü Maecenás akarta, hogy, mint a piaristák is ohajtották, a főoltáron sz. László király ékeskedjék teljes diszben. —

Az oltárokon kivül megemlitést érdemel a szentélytől jobbra vagyis evangeliumoldalon a prédikálószék, melynek kemény fáját aranyozások szépitik. Tetőzete fölött a hit, remény és szeretet jelvénye, alul a felvilágositó Szentlélek; oldalain pedig sz. Tamás apostol, mint Jézus feltámadását elhiszi, valamint az édes Üdvözitő által a kisértő ördög rendreutasitásának mélyértelmű jelenete van gyönyörüen kifejezve. És az egész valóban méltó arra, hogy minden őszinte kebelben, mely a tökélyre törekszik, a kegyelet áhitat és nemes lelkesedés egekre tápláló gyümölcseit teremje!

A mint az eddig vázoltakból kivehetni, igazán hangyaszorgalommal igyekezett a kegyesrend a templom beldiszét is eszközölni, ezen szorgalmát még inkább fokozta, midőn, a földi javakkal megáldott s Isten és az ő szenteinek dicsőségét szomjuzó jó lelkek által gyámolitva, az egyházi ruhák és más szükséges készletek beszerzése körül fáradozott. Az első szükségletekre gr. Balassa Pál püspök kiváló kegyéből volt szerencsés a templom néhány miseöltözéket nyerhetni. —

Az egyház alatt van kripta vagy a sirbolt, mely főleg a kegyesrendieknek temetkezési helyül szolgált a legutolsó ideig. Hossza és szélessége ugyanaz, mint a szentélyé, mely alatt tulajdonképen vonul el.

Ennyit röviden a csinos templomról.

De e halvány ismertetésünk bezárásával egyetemben, a ritka-buzgalmu s tetterős-vallásosságu ősök kegyeletétől áthatott, lelkünket az ég felé emeljük, hőn kérve a jó Istent: hogy elévülhetlen örök dicsősége mindenütt az ő tisztelete és imádásához méltó hajlékokban magasztaltassék; másrészt pedig a jóltevők, azon szenteknek, kiknek neveit és tetteit képekkel és szobrokkal a templomban megörökitették, hathatós közbenjárásaik által, a Magasságbeli szine látásának örvendjenek!..

Mint csöndes, zajtalan folyónra tekinthetünk vissza gymnasiumunk 1769/70. tanévére. Nem zavarta annak rendes menetét semmi fölzajló jelenet sem a tanoda falain kivül, sem belül. De valamint a csöndes folyó szelidebb hullámzása több áldást hoz a közel partvidékre, mint a vad ömléssel nyargaló ár: úgy hintenek áldást és maradandó hasznot az ifjúságra a rendes mederben lefolyó tanulmányok...

Voltak mindazáltal ez évnek is érdekes pontjai, melyek mind az intézetre, mind a fiatalságra részint emelőleg, részint szilárditólag hatottak. — Különösen azon átalakulást kell emlitenünk, mely a tanintézeti épületben történt.

Ugyanis a gymnasumigazgató Lihán Paulin különös gondolkodásának következtében jött létre a tanoda második emeletében létező (mai IV. osztály) tanterem. — De az épitkezési kiadás több volt és tetemesebb áldozattal járt, hogysem az rendes uton födöztethetett volna... Előre látták azt a piaristák, kik, tanintézetük helyiségeinek izlésteljes szaporitásán annyira csüggvén, mint a jézusi religio hivei ekkor megint annak is szép bizonyitványát adák, hogy az igaz katholikusnak az csalhatatlan ismerve, ha isteni Mesterének jótékonyságát, körülményeihez képest, örömmel folytatja... Mert a költség lerovására ők, — a ‚per aspera ad astra' törekvő kegyesrendiek is, kik szivvéröket szerették volna átönteni minden oly kebelbe, mely alatt az kevesbbé hatalmasan lüktete a zsenge nemzedék, és igy a haza boldogitásának érdekében, — áldozatosan csatlakoztak, nagynehezen félretett és tiszta emberszeretettel nyujtott magán filléreikkel... Csakhogy még mindez sem födözé teljesen az épités fejében kijáró költségek igényelte kiadásokat: honnan tehát ezen pénzerő, hanem azon jólelküektől, kik a haza reményét oktató szerzetesek irányában keblök mélyében élő pietásnak eleget teendők, áldozatra készek... És csakugyan nem csak a módosak, de akárhány szegény is vetélkedik vala adományának e czélra fölajánlásában. Ily adomány igazi áldozat, s minden áldozatot megáld az Isten... Sokan szereztek tehát ez alkalommal is magasztos lelkesedésükkel a nyitrai kegyesrend körül maguknak érdemeket, melyeknek jutalmát, mit a sz. szerzet méltót nem adhata, egyházi és világi létökre egyképen, föltalálhatni véltek boldogitó öntudatukban, a kath. anyaszentegyház hálájában s azon örök Isten áldásában, kinek szentegyházát e földön oly buzgó szolgálták...

Megtelik e tények fölött a kebel legszentebb érzésekkel, a szem nedvesedve nyugszik eleink emberboldogitó törekedésein! — Mert valóban meglepő jelenségét nyujtja a diadalra képes lelkesültségnek, a megvesztegethetlen jó szivnek, mely a szellemi érdekek előmozditásához nemcsak az egyéni hajla-

mok, de a haszonnal kecsegtető kilátások föláldozásával is kész járulni!... Ekként kell az önzés rút számitásait, az anyagi érdekek telhetetlen hajhászását, rangi és hivatali kitüntetések keresését háttérbe terelnie annak, ki előtt, fensőbb ihlet érintését érezvén, magasabb czélok lebegnek vezérfényül!... Különösen jól esik pedig itt azt újra gondolóra vehetni, hogy a szerzetesek, kik, bár magok is némiképen alamizsnára szorulvák, tehetségökhöz képest abból, mit önmegtagadás, ker. igazsággal testvérült szorgos takarékosság hagy fönt, gyakorolják a jótékonyságot. — A hit, mint sz. Jakab mondja, jó cselekedet nélkül holt... Tehát:

‚Nem lehetetlenség, mit az Isten tenni parancsol:
S mondván: ‚nem tehetem' ‚lelkedet ölve hazudsz'...

Gusztinyi János nyitrai püspök, val. benső titkos tanácsos, főispán magy. kir. korlátnok, 1777-ki jan. 31-én délután $1^1/_2$-kor meghalt. —

‚Nescitis diem, neque horam'....

E halál a mint váratlan volt, az áldásos életnek megszakadása épen oly nagy veszteség lőn. Az egyháznak egy tetterős fejedelme, a királynak törhetlen-hüségű alattvalója, e hazának egyik nagy fia, az egyházi ügyek főtámasza és bölcs vezére, a tudományoknak, mint azt a Helmeczy I. körösi ref. prédikátornak 1743-ban megjelent „Igasság paissa" ellen irányult (Eger, 1759) „Üdvösség mannája" fontos és szép müve bizonyitja, — kitünő avatottja; a tanintézetek nagy pártfogója, a jótékonyság bő kútfeje szünt meg ez életben... Nagy nevét, nagy tettei fogják e földön örökiteni, mondá, valaki csak a nagy eszmékben, nagy tervekben fáradozott főpásztornak halálát tudomásul vevé... Gusztinyi püspök kormánya, hangzék mindenfelé bölcs, jóakró, takarékos s hasznos intézmények és javitások létesitésére vala irányozva. Minden, mit ő személyesen tett, az az egyház fejedelemhez méltó, nemes a szónak valódi értelmében. — A mit egy szeretetteljes és örömet egyedül a jóltevésbon, az emberek boldogitásában kereső nagy szellemtől csak várhatni, azt Gusztinyi a legnagyobb mérvben teljesité... Pertransiit benefaciendo — körüljárt jóttéve — e mondat, mely egy magasabbról állíttatott, rá alkalmazva is csak tiszta igazság. Rajta is elég világosan

látható, miként a püspökség (mint világi javadalom is), a mi a birlaló egyházinak személyét illeti, az emberi intézmények legűdvösb- s gyümölcsözöbbike... Egy ember még ép férfi korában, szeplőtlenül átélt ifjusága és lelkismeretesen betöltött egyházi hivatalok után a főpásztori méltóságra, egyházfejedelmi tisztre emeltetik vala Gusztinyiban. Ő nem akara tudni semmit költséges kedvtelésekről, ő nem ismere a jóltevésnél, másoknak használásánál egyéb szenvedélyt, dicsvágya csak odáig terjedett, hogy Isten övéi által mindinkább magasztaltassék s ő szeretetökben álljon... Ideje ima, főpapi és tudományos teendői közt vala megosztva... Személyes szükségletek nélkül, minden földi köteléktől ment; mindenkinek egyiránt az út hozzá nyitva álla. Hivatalának hatalma, jogai csak kötelességeinek teljesitésére szolgálának. Józan és takarékos udvartartása által gazdagon vala ellátva eszközökkel, melyekkel a nyomort és inséget enyhitse. Ő is, az előgondos főpapok módjára épületeket emeltet, de nem luxusra, hanem — mint a papnöveldét, egyházmegyei közhaszonra... Lelkének tiszta tükrét bár megbántva és hálátlansággal illetve ő is volt, a boszu semminemü érzelme s a keserüségnek semmi lehellete nem tudá elhomályositani... Emberi gyarlóság által nem háboritva és emberi gonoszságtól föl nem ingereltetve, erős és kimért léptekkel halad vala pályáján, mint az égen a csillagok...

Ennyi okon meg is lőn minden intézkedés arra nézve téve, hogy pompás gyászünnepély, és pedig ugyanazon évi mart. 16-án tartassék.. Gyásztisztelet volt inkább ez, hódolat a boldogult főpapi erényeinek, munkás élete érdemeinek; kegyeletünnep volt ez mindazokra kik őt ismerték, tisztelték, szerették, vigaszteljes ünnep volt, mert figyelmeztetés, hogy az Isten kellő időben küld az egyházának szilárd-lelkü, magas-sugallatu, nagyszellemű püspököket... Az ez alkalomkor Nyitrára sietett vendégek nagy száma és fényes méltósága meglepő vala... Nagyok valának, nagyok maradnak a nyitrai püspökök mindig, e püspöki szék ősi időktől fogva gondos féltékenységgel őrzi méltóságát a hazában; de, ha az ily püspöki széken oly nagy lélek, oly magas-felfogásu szevélyiség ül, mint Gusztinyi János, a püspöki szék kétszeresen magasztossá válik, s a kik neki a tisz-

telet adóját leróni siettek, oly püspök iránt, mint Gnsztinyi János úr volt, örömmel és vetélykedve róták le. Püspökök, kanonokok, több káptalan küldötteként, az esperesi kerületek képviselői, és kik az egri s más megyékből a boldogult püspöknek tisztetői valának, a nyitrai megyéből pedig igen számos plébános és káplán... Ez volt azon időpont, melyben kiki az önzetlen hódolatnak tőn eleget, megjelenvén azon ünnepen, melyet a gyászoló özvegy egyházmegye nagylelkü főpásztorának emlékére, tiszteletére a fiui szeretet kötelességéből rendezett... A ft. káptalan e czélra, hogy minden vendég méltóan fogadtassék s elhelyeztessék, alkalmas intézkedéseket tőn... A püspöki lak, a kanonoki házak, a kegyesrendiek társháza és sok más épületek előre bejelentve valának úgy, hogy a mint egy-egy vendég megérkezett, az előre kitüzött lakásra vezettetett, hol tisztelettel és szeretettel fogadtatott. Nem volt semmi kérdezősködésre szükség, a megjött vendégek nem bolyongtak; a rend amint előre megállapitva, úgy végre is volt hajtva ügyesen. Nagyobb része a tisztelkedő vendégeknek már 15-én érkezett meg...

Az ünnepélyes gyásznapot az esti harangok egyetemes zugása hirdette, másnap 8. órakor a templomban, hol az ékes ravatal állott, seregeltek össze mindnyáján. Erre Galgóczy J. kanonok lépett a szószékre, hirdetendő magyarul a boldogultnak érdemeit... A szónoki jeles tehetség, az elszórt megragadó eszmék, a szelid indulatok fölgerjesztése lebilincselte a hallgatóságot, a zengzetes magyar nyelv pedig kecsegtette..... Következett a gyászmise, melyet Batthyányi Ignácz ünnepélyesen tartott. Ezután Hyross Samu, a derék gymnasiumigazgató mondta a jeles-nyelvezetű, nagy tudományossággal kidolgozott latin bezsédjét. Tizenegy tájban kezdte és tizenkettő után végezte. E latin szónoklat, daczára a messze haladott időnek, rendkivül kedvezően fogadtatott, mindenki azon oldalra sietett, honnét az előadót láthassa, azon helyre törekedett, honnan jobban hallhassa, a tudós szerzetesnek szép neve hatást gyakorolt... A piaristarend, valamint más szerzet, nem szokott kogyeletlen lenni jóltevői iránt: Hyross Samu egész rendjének hálájából látszott meriteni az erőt, hogy a szeretetteljes főpap, kegyes atya és második alapitó, dicsősé-

gére oly hatásosan és bár hosszasan, de meg nem tört hanggal szónokoljon !...

Megjegyzendő még, miszerint a veszteséget érző sziv emberei — a nyitrai piaristák közöl, legott a halál után, három napig, mindegyik áldozár gyászmisét végzett ; a rendnövendékek pedig a szeretett nagy-kegyességű pártfogónak lelke üdveért azon lélekerősitő vigasztalódással imádkoztak, hogy a legszentebb érdekekért annyit fáradozott jó pásztor már az Istennél van... Iustrorum animae in manu Dei sunt. Veniat pax, requiescat in cubili suo, qui ambulavit in directione tua!... Miért oly fönséges hatású a bércz, mely egek felé emeli büszke nemes fejét ? Azért-e, mivel oly magasan áll a többi hegyek s a szélesen elterülő sikság fölött ? Nézzétek a bérczkirályt, mikor a tavasz virulata zöld övezettel koszorúzza vállait : nemde az erőteljességén való férfias öröm rezgi át kebleiteket ! S nézzétek őt, mikor az elsuhanó éj után a hajnalpir első csókjának rószaszine szenteli meg homlokát : nemde a dicsőség diadalérzete villanyozza meg véretek minden szunnyadó csepjét ! S tekintsétek, mikor a fölötte ellebbenő méla holdfényben magasztos nyugalommal fürészti ős arczát ; nemde a bizalom állandósága illeti meg az új hajnal elé tekintő szemeteket ! Nézzétek a bércz tisztes agg koponyáját, mikor azt a tél havának csillogó zománcza oly elragadó diszszel koronázza : nemde azon tudat emeli lelketeket, hogy a természet ez új ajandéka is csak szépitésére szolgál és szolgáland még évszázadokon át ! S ha néha el-eltünik szemünk elöl a csodált óriás, mert vihar sötétsége környezi s eltakarja fölmagasztaló hatását : de elvonul a vlhar, szétveri azt a meg nem ingó bércz-oszlop, s ő kibontakozik újra teljes pompájában, s mi mintegy újon szülött csodát üdvözöljük örvendezéseink teljével !... Mi az tehát, mi ennyi varázszsal, ily változatos élvezettel árasztja el szivünket ? Az egység a nagyszerüségben, a szilárdság és változatlanság a fönségben.

Ily hatással van mindeu érzékenyebb kebelre a nagy férfiak élete és emlékezete. Hadd tegyük le tehát mi is a magasztos emlékbércz tövénél az őszinte kegyelet e szerény repkényét !

Arra, hogy a tanoda feladatának minden irányban kellőleg megfelelhessen, szükséges, miszerint a házi nevelés s az otthoni felügyelet és ellenőrködés az iskolai oktatással karöltve járjon, a szülék, gyámok vagy azok helyettesei gyermekük és gyámoltjuk előmeneteléről hiányairól és hibáiról időnkint értesittessenek. Szükséges ennélfogva az egyes tanulókat, nemcsak, az év végén, hanem annak folyama alatt is, birálat alá venni, hogy egyrészt az aratott siker megismertetése által további szorgalom- és haladásra ösztönöztessenek, másrészt pedig, a tapasztalt hiányoknak idejekorán való közlése által, alkalom szolgáltassék arra, miszerint Isten segélyével kellő tehetség, hivatás és akarat mellett, azokat pótolván, a kivánt eredményekhez jussanak... Teljeshitelü adataink vannak, hogy, ennek eszközlése végett, a gymnasium kezdete óta működött elődeink, a tanulókat betűsoros rendben összeirván, az erkölcsi viseletre s tantárgyakra nézve, az egyes tanulókra vonatkozólag tett tapasztalataikat bejegyezgeték, és időszakonkint irott kimutatásban az érdekletteknek tudomásra adák... Mit annál bátrabban tehettek; mert, valamint más müködésekben, úgy az efféle egyes tanulók erkölcsi és tanulmányi állapotának megbirálásában is a legnagyobb gondossággal jártak el... Csalódni csalódhattak ők is, mint emberek, de számos hibákat nem követhettek el; mert hiszen nem csupán egy-két feleletből itélték meg tanitványaikat, hanem nagyobb időközön át szemlére vevék azokat s gyakran értekezének rólok az igazgatóval; irásbeli dolgozataikat pontosan ellenőrizték, szóval rajta valának, hogy tanitványaik erkölcsi és tanulmányi értékéről biztos ismeretet szerezzenek magoknak... Azonban 1778-tól fogva, a nevelés oktatás eredménye, a tanulók osztályzatai az igazgató elnöklete alatt megállapittatván, az esztendővégi vizsgálatok után, nemcsak irott classificatio által határoztaték meg, hanem kinyomatott számszerénti érdemsorozatokban nyilvánosságra is hozatott, a személyekre szóló bizonyitványok csupán az intézetből kilépő tanulóknak adatván. — Figyelemre méltó az, miként lőn az érdemsorozat megállapitva. —

Az évnek folyamlásán át előkészülve nem a vizsgálat tartama alatt „rugd föl, hagyd ott“ módra csinálták a classificatiót, hanem háboritlan helyre vonultak, és a tanulót az egész

éven át tett és följegyzett észleletek nyomán, a nevelés- és tanitástani elvek alapján, a lélektan világánál, az e munka folytában több helyütt kifejtett egyediségnek kellő méltánylásával, szóval, minden szempontból birálták meg; azután összehasonlitásokat tettek a tanulók között s újra meg újra átrostálták itéletöket, hogy az lehető tiszta legyen... Megállapitván érdemsorozatukat az egyes tanárok, nem tarták, azt utolsó szavuknak, hanem, az igazgató elnöklete alatt összeülvén újra meghányják-vetik vala a dolgot, és csak, miután minden egyes tanulónak érdemjegyeit elegendőképen megvitatták, készitek el az általános osztály- és helyszámot. — Az igy készült érdemsorozatnak kihirdetésétől és a közönségnek tudomására hozásából nem volt mit félni; csak kivételesen lehettek egyesek, kik azzal meg nem elégedtek. A jók örvendhettek és becsületérzésök erősbödött, a nélkül, hogy hiusággá, becskórrá kell vala fajulnia; a hanyagok nem tétettek ki annyira pelengérre, hogy szégyenérzetöket veszitsék, hanem forditva, ha volt bennök becsületesség, és szülőiket, rokonaikat csak némileg is szereték, ovakodának magukat újra megbélyegezni, — Az embernek különösen az érzéki gyermeknek ösztönre van szüksége; de az érdemsorozat közzététele hatalmas ösztön mind a t nulóra mind a szülékre nézve... Ha a tanuló nem soroztatik, akkor sok szüle soha sem tudhatja gyermeke állását, ha csak közvetlen a tanártól nem tudja meg; a tanulók egy része pedig a szó teljes értelmében semmit sem fog tanulni...

A nyitrai gymnasium második pecsétjének, mely még jelenben is nem egyszer használtatik, eredete egészen ezen esztendőből levén, jónak látjuk azt rövideden itt megismertetni. — Alakja az 1" 4"' átmérőjű szépen ezüstbe vésettnek a következő: kerek, középterén a tudomány és müvészet nemtői, a megkoszorúzott Apolló és Minerva jőnek elő, alattuk pedig 1778. esztendő-szám. A szokásos köri bodrozaton felüli, jobbról (heraldice) balra menő, köriratúl ez olvasható. *‚Sigillum Gymnasii Nitriensis.‘

Az 1860. esztendőhez ama különös érdek csatlakozik, hogy nemcsak naptári számitás szerint egy évtizednek záréve, hanem azzal jelesül gymnasiumunk életében egy nyolcz osztályt

adott emlékezetes évtized fejeződik be; 1860-ki októberi cs. kir. diploma nyomán Magyarország, hosszú félbeszakitás után, függetlenebb kormányzathoz jutott, tehát új korszak támadt országos életünk fejlődésében ez évvel, mely új jövőt előkészitőleg különben is mint zárköve jelentkezik egy letünt időszaknak. — Ez okon a kegyesrend nyitrai gymnasiuma ugyanekkor egy új pecsétnyomónak sárgarézbe metszését rendelte el. — Az ügyes és sikerült tervezetű pecsétnyomónak, mely azóta szintén használatban van, legyen szabad rövid leirását közölnünk. A köralakú pecsétnyomó átmérője 1″ 6‴; balról (czimertanilag) két körvonal közt jobbra futó egysorú körirata pedig a következő; × A kegyesrend nyitrai gymnasiumának pecsétje 1860. × A mező külkörét bodrozat; a főterét pedig a kegyes-tanitó-rendnek mennyei Védasszonyára — Isten anyjára emlékeztető tisztán kivehető czimere foglalja el. —

A legrégibb, sárgarézbe vésett, 1″ 5‴ átmérőjü pecsétnyomó egész 1778. évig szolgált a végbizonyitványok és hivatalos iratok pecsételésére. Évszáma ugyan nincs, de a levelek, melyeken piros pecsétviaszba nyomva, fönmaradt, a XVIII. század elejéről keltek: tehát bizonyos, hogy még a piaristák első működése idejéből való. — Ez is körded-alaku, és mezeje közepét a kegyes-tanitó-rend ismeretes jelvénye, e görög betűkkel $\widehat{MP}$. $\widehat{\Theta Y}$. foglalja el. A bodrozat rajtá is előfordul, melyet a balról (heraldice) jobbra tartó koszorús: „Gymnasii Nitriensis Scholarum Piarum“ ép fölirat környez.

1870-ben a könyvtár apróbb szükségleteire szánt összegből egy a régi pecséthez hasonló, hosszudad-köralakú, 1″ 6‴ átmérőjü s ezen magyar körirattal ellátott: „A nyitrai r. kath. főgymnasium könyvtárá é 1870.“ festék-nyomatú pecsét készittetett. Közepén ennek is, mely a könyvek megbélyegzésére és általán a gymnasiumunk könyvtárához tartozók megpecsételésére használtatik, — a kegyesszerzet jelvénye fordul elő.

XI.

A gymnasium bel-szervezete.

A tanterv általában. — Az emberi dolgok, tehát a tanrendszerek is változók. — A Mária-Terézia dicső országlása előtti tanterv. — Mária-Terézia kormánylatának, mely a közoktatás és nevelés tárgyában is korszakot képez, idejében létesitett és alkalmazott tanterv. — Az 1807-ben készitett és elrendelt tanterv alapján a tanulmányok előadási köre. — Az 1848., 1850., 1861., 1868. és 1871-ki javaslatok illetőleg megállapitott és elfogadott tantervek. —

Mielőtt a kegyesrend nyitrai telepének müködését, kiemelésével azon egyes mozzanatoknak, melyek sikeres hatását jellemzik, tovább tárgyalnók, — itt egykissé megállapodhatunk. — Mert a gymnasiumunk szellemi nyilatkozatait adván, e helyütt egy nevezetes dolog rövidre vont közlését kell tollunkra vennünk. — Egykorú följegyzések alapján bemutatjuk, elbeszélvén mi taníttatott, minő rend- és fegyelmi szabályok voltak érvényben, és minő taneszközök, jelesül kézikönyvek segélyével történt az oktatás intézetünkben, — a tanodák szervezetét és benső életét — úgy, hogy a figyelmes olvasó hű képét vonhassa le a nevelés- s tanrendszereknek gymnasiumunk keletkeztétől időnkig.

Valamint mindennek, mi egy egészszé alakitandó, bizonyos terv szerint kell intéztetnie: úgy a tanitás is, mely nem egymástól külön álló töredékeket, hanem ismereteket és ügyességek összehangzó egészét képezi, határozott terv szerint rendezendő. A jó rend lelke dolgainknak: a nélkül semmi foglalkozásainkban nem bodogulhatunk, de tanitásban legkevesebbé. A tanitási rend pedig legfőképen a helyesen elintézett tantervtől függ. Már maga a kis gyermek oktatása sem intézhető összevissza, idő előtt, időn kivül, önkényesen és mértéken túl: mennyivel inkább a tulajdonképi tanitás! Terv nélkül

czélt érni lehetetlen; sőt a mely intézet, a mely tanár terv nélkül jár el tisztében, az úgy látszik, a tanitásnak tulajdonképi czélt sem tüzött ki, és csak azt dobja a tanulók elé, a mit az önkény és szeszély hoz magával; a mely esetben aztán a tárgyak összefüggő előadásáról, a szellemi fejlődés fokozatai által parancsolt egymásutáni haladásról, a tanulás könnyitése, érdekességéről stb. szó sem lehet; mindez csak a helyesen átgondolt és ügyesen követett tantervnek lehet müve és gyümölcse... Azután micsoda mérvesszője legyen a tanodának, a tanárnak a felsőbb osztályba való áttételre nézve, ha nincs tervszerüleg kitüzve az átdolgozandó anyag, melylyel a tanulónak elérnie kell, hogy a felsőbb osztályba helyeztessék. Lehet ugyan egy-egy tanár, ki nem müködik a fönálló terv szerint s mégis sikere van tanitásának. De az ilyen nem is terv nélkül dolgozik, ő maga alkot magának tervet, a milyet olyat, s mivel hivatását buzgalommal tölti be, azért munkájának van is látszata; azonban bizonyos, hogy kellőleg megállapitott tervszerü tanitással sokkal többet tudna mutatni...

A tervhez minden más előtt a közelebbi czélok s az azokhoz vezető folyamok ismerete szükséges. A közelebbi czélokat pedig a végczél határozza meg, melyet a tanitás elé tüzünk. De minthogy a közlendő ismeretek s ügyességek csak lépcsőnkint érhetők el, azért meghatározandó az egymásután rendje is, melyben az egésznek részei közlendők. Ennek meghatározásában tekintetbe kell venni másrészről az adott tényezőket és taneszközöket. És ezekhez képest jelentkeznek a tantervben megszivlelendő mozzanatok.

Hogy a tanterv megállapitását nem lehet egyes tanárokra bizni, arról csak igen kevesen kétkednek, annyival inkább, mert sokszori tapasztalás igazolja, hogy a tanárok e tekintetben nem egyszer tévedésben esnek, s igy veszélyeztetik a tanoda czélját. Főleg a szaktanitásnál e nélkül gyakran minden tanár úgy szólván fejetlenséget űz a maga szakmájában. Itt ugyan szükséges, hogy független-lelkű, szakavatott egyénekből alakitott tanhatóság állapitsa meg a tervet...

Földünk nagy-kiterjedésü rónái, árnyékos völgyei- és magas bérczeivel a folytonos változások szinhelye. A zölddellő

fák hónapok multával sárga leveleikkel az enyészet nyilvános jeleit hirdetik, néhány hét, és ott állanak diszöktől fosztottan; a szende virágkehely a jótékony harmatcseppjein megtört napsugarak szinképét gyémántként ragyogtatja, néhány percz és a fölszikkadt gyöngycsepp páraként szétoszlik; a százados tölgyek, melyek messzenyuló ágaikkal és magas lombkoronáikkal a csermelyhasitotta völgyek diszei valának, egy nem várt zivatar által megalázva porban hevernek. — Hasonló jelenségekre emlékeztet a világ események dús tárháza, a történelem, melyben egyes emberek úgy, mint egész nemzetek virágzását, bukását vagy enyésztét olvassuk; csak az igaz religio, a jézusi egyház tanai mentvék e változásoktól... Összefonódik ugyan a nemzetek sorsával, külsejére nézve némely változásokon mehet keresztül, de azokkal együtt meg nem dől, el nem sülyedhet; mert isteni Megváltónk, midőn szent vérével szerzett egyházát alapitotta, nyilván megigérte, hogy a pokol kapui sem veendnek erőt rajta... Minthogy tehát az évek hosszú során minden a földön, mind az anyagi mind a szellemi világban, kisebb-nagyobb változáson megy keresztül; természetes, hogy ezen változás alól a tanterv a közoktatási rendszer, mint az emberiség végczéljának megvalósitási eszköze, sem vonhatja ki magát... Azért hazánkban, következőleg a nyitrai gymnasiumban is 1701—1878-ig, vagyis 177. év folyamlása alatt, mióta ez intézet alapja letétetett, — több figyelemre méltó tanrendszert ismerünk, melyek közöl különösen kiemelendőnek véljük a következőket: a) a dicsőült Mária-Terézia előtt készitettet, b) Mária-Terézia alattit, mely 1777-ben keletkezett, c) az 1806-ikit, d) az 1849-ikit, e) az 1861-ikit, f) az 1868-ikit és g) az 1871-ikit. Mindegyikök kevesebbé vagy inkább lényeges változással lép elő. — Azonban lássuk már őket, hű képben idősori egymásutánban.

Tanintézetünkben mindjárt kezdetben az oktatást s ezzel kapcsolatban az erkölcsi nevelést, 1849-ig a tanitási kötelezettség nélküli, igazgató (Praefectus Scholarum) felügyelete mellett, az egyes osztályok tanárai teljesitették.

A gymnasiuml tanfolyamon rövid időn hat osztályból állott, fölmenő rangfokozatú következő alkatrészekkel: Az I. osztályt képezték az úgynevezett parvisták (maiores, declinis-

tae és minimistae alosztályokkal.) A II. osztályt a principisták. A IV-et a syntaxisták. Az V-ik osztályba jártak a poeták. A VI-ba a rethorok (arithmetikusok alosztályával.) — A tanodai osztályokban a latin nyelv volt a főtanulmány, egyszersmind közlönye a többi tantárgyaknak, melyek a hittan, magyarnyelv, Magyarország s a szomszéd tartományok földrajza, az ég, földtékék földabroszok magyarázata, az assyriai, persa, görög és római birodalom, továbbá a kereszténység öt első századainak, s Magyarhon történelme meg az egyházi történet voltak. E kivül az arra hajlammal biró növendékek zenészetre tanitattak és általában szónoklatban gyakoroltattak. A növendékek erkölcsi, tanulmányi és társadalmi kötelességeit és viszonyait az iskolai törvények szabályozták, melyeknek értelmében a teendők és elhagyandók az azokhoz kapcsolt sanctiókkal együtt kijelöltettek. Ezek szerint tehát a tanuló ifjúságnak saját és közvetlen törvényhatósága, az igazgatóval élén, a tanártestület volt. — A tanodai törvények a gymnasiumi ifjúságot kivétel nélkül egyaránt kötelezték. Értelmükés erejüknél fogva minden, mi az erkölcsi és tudományos tökélyesedés előmozditásához járult, mulaszthatlanul parancsoltatott, és minden, a mi azt akadályozta, szigoruan tiltatott. — Ezen törvények minden tanév úgy téli, mint nyári felének kezdetével az igazgató intő és buzditó szavainak kiséretében, ünnepélyesen felolvastattak, és a bennök foglalt parancsoló vagy tiltó szabályok föl-fölujitattak.

Ily módon folyt az oktatás az összes tanügy rendezéseig, mely egy, Mária-Terézia királynő kormánylata alatt, 1777-ben kibocsátott, általános tanulmányi szabálykönyv szerint történt. — Értjük azon rendszabályt, melynek czime „Ratio educationis publicae, totiusque rei litterariae per regnum Hungariae et provincias eidem adnexas“; s mely a magyar kir. kanczellárián akkori időben, tanügyi előadóként alkalmazásban állott belső titkos tanácsos Ürményi József és Trstyánszky Dániel tollából folyt.

Az 1777. évi „Ratio educationis“ értelmében a gymnasiumi tanfolyam öt osztályt, mint a Marx-féle *) kegyesrendi

*) Marx Gratián született 1720-ban Alsó-Ausztriában, a császárság székvárosában, Bécsben. — 1736-ban a kegyes-szerzetbe lépett és kellőleg kiképeztetve elébb nagy sikerrel tanárkodott, azután különfele

tanszervezet, foglalt magában... És ugyan az egyszerü latin iskolák három nyelvészeti (grammatistae in I., II., III. annum) osztályból állának, heti 25. órával s ezen tárgyakkal: hittan, biblia, latinnyelv, Magyarország és a szomszédországok földrajza, hazai történelem, számtan, terményrajz, a német vagy más hazai nyelv elemei, és mint szabad tárgyak a görögnyelv mértan, a jog elemei; a két humanitási (humanistae in I., II. annum) osztályban ugyanannyi órával: terjedelmes latin irálytan, olvasás, régiség és hitregetannal, ausztriai, új, német és egyházi történelem, általános földrajz, gyakorlati számtan és könyvvitel, kibővített terményrajz és természettan elemei, jogbölcselet és magyar jog, tovább képzése a német vagy más hazai nyelvnek, görög szemelvényeknek olvasása; szabad tárgyakul: körülményes tapasztalati természettan, bevezetés a czéltudatos olvasgatásba és költészettanba. A mi már e tantárgyakat osztályonkint illeti:

Az I. osztályban a hittan, bibliai történet, magyar és latin nyelv, az örökös tartományok földrajza, terményrajzból az állatország, számtan, helyes- és szépirásbeli gyakorlatok.

A II. osztályban a fentebbi tárgyak annyiban változtak, hogy a terményrajzból a növényország, a helyes- és szépirás

---

gymnásium-, társház és a Lichtenstein-féle finövelde igazgatására emeltetett. — Az ezen állomásokon a hivatalos kör pontos és eredményes betöltése- meg a nevelés- és tanitás-ügyben föltüntetett ritka avatottsága alapján rendtársai őt közmegegyezéssel provincialissá választották. — 1773-ban összejöttek a kegyesrendi főnökök, hogy a tanszervezetről s különösen a módszerről tanácskozzanak. Itt Marx a piarista-rend régi tanmódszerére támaszkodott s úgy alapitotta meg az új tanszervezetet. — A nagyszivü Mária-Terézia által pedig erre Marx Gr. fáradhatlan munkássága- és messzeható ügyességénél fogva csász. iskolatanácsossá lőn kinevezve, és mint ilyen megbizatást is nyert, hogy az udvari tanulmányi commissio által készitett tantervjavaslatról véleményt adjon. — Marx beható tanulmányozáson sarkalló megfontolás után azt megtette, de egy más tervet dolgozott ki, melyet ugyanazon udvari tanügyi bizottság helyesléssel elfogadott és a császárnő 1775-ben szentesitett. — Ez új iskola-rendszer beálltával a változott szervezet által igénylett tankönyvek szüksége tiszte- és hivatottságánál fogva a tanügyi irodalom terére is vezette Marxunkat. E téren munkálkodása- és irányadásának gyümölcse néhany valóban haszonvehető chrestomathia is. —

helyett a nemzeti s német vagy más hazai nyelv, s a bibliatörténelem adatott elő.

A III. osztályban ugyanazon tantárgyak folytattak, a terményrajzból az ásványország tanittatván.

Rendkivüli tárgyakként az igazgató által meg határozott külön órákban előadattak: a görög nyelv, természettan, mértan és jogbölcselet s magyar jog.

Az I. humanior, vagy IV. osztályban tanittatott a gondolkodástan, német vagy más hazai nyelv, földrajz, történelem, római régiségek, mennyiségtan, ásványtan, s a tanulók latin irályképző gyakorlatokban ügyesittettek.

A II. humanior, vagy V. osztályban ugyanazon tantárgyak kerültek elő. A terményrajzból a növény- és állattan ismételtetett. A latin klassikusok fejtegető olvasására, fogalmazványi gyakorlatok- és forditásokra több idő szenteltetett. — Mint nyilvánvaló, a természettudományok tehát már ez időben kezdtek maguknak az iskolába utat törni.

A ‚lus naturae et consuetudines regni' behozatala avval indokoltatik, hogy általános ohajtás volt, miszerint azok is, kik a gymnasiummal tanulmányaikat végzik, az ország legfontosabb törvényeiről fölvilágosittassanak... Vizsgálatok tartattak minden félév végén. Az általános szünidő szept. és október hónapokban volt.

Valláserkölcsi érzelmek ápolása- és gyakorlására mindennapi istenitisztelet, melyben a tanárok is részt venni köteleztettek, s minden vasárnapon és ünnepen hitelemzés illetőleg exhortatio tartatott.

Tehát a tanterv mellé éber fegyelmi ellenőrzés csatoltatott, mely, hogy kellő érvényre s hatályra jutott, — a fokozatos büntetések nemeinek alkalmazásából is kitünik.

A tanárok tevékenysége, kik az osztályok szerint kaptak czimet a főigazgatóknak, kiknek megválasztásánál főtekintettel voltak a közjó iránti buzgalmukra és állásukra az államban, hogy ez által az uj rendeletek keresztülvitele biztositassék, és a tanügy nagyobb tekintélyt nyerjen. — felügyelete alá volt helyezve. — A pozsonyi tankerületben ezen méltóság legelőször Balassa Ferencz grófra ruháztatott, ki a gymnasiumot évenkint meglátogatta, többi között, a gymna-

sium-igazgatónak meghagyván, hogy a legalsóbb osztálybeliekről, az eddig alkalmazott ‚candidati ad Scholas grammaticas' nevezetet mellőzvén, mindenkor külön értesitvényt terjeszszen föl. — Korán sincs szándékunkban az olvasót apróságokkal fárasztani, de azt véljük, még sem lesz érdektelen megismerkednünk egykettővel azon kérdések közöl, melyeket a főigazgató ez alkalommal a tanártestülethez intézett. — Például, hogy az igazgató többször és előleges bejelentés nélkül meglátogatja-e az iskolát; hogy megdicséri-e a szorgalmasokat és megrójja-e a hanyagokat; teljesitik-e a tanárok buzgalommal hivatásuk kötelességeit; engedeimeskednek-e az igazgató utasitásainak; hogy magaviseletök feddhetetlen-e s minő a tanulókkal való bánasmódjuk?

Ebből látható, hogy a oktatás-rendszeren és tanigazgatáson épen nem mult, hogy általán a magyarországi gymnasiumok állapota kielégitő legyen. — Az elvek, melyek szerint a tanodák berendeztettek, tanuságot tesznek a kormány abbeli komoly és őszinte szándékáról, mely szerint a tudományokat és erkölcsiséget az ország ifjúsága között elterjeszteni igyekezett. Ekkor is találni tehát az alapos oktatás ügyének gondozását a nyilvános iskolákban, miért is Mária-Terézia, ki a közoktatás- és nevelés tárgyában oly számos rendeleteket bocsátott ki, hogy kormánylata e részben is korszakot képez, — Magyarországon Scientiarum fundatrix-nak neveztetett.

A királynő halála után 1780. nov. 29-én fiával és utódával, az alkotmányéletet és politikai önállást sem igen becsülő II. József (1780—1790.) császárral, más elvek jöttek a trónra, melyek különösen iskolai és egyházi ügyekben az előbbiektől jelentékenyen különböztek. Egyébiránt az oktatás menete azon kivül, hogy a görögnyelv a humaniórakban kötelezetté tétetett, — lényegesen nem változott, csak a fegyelem szenvedett sokat, az erkölcsnemesítés nehezittetvén. Már pedig, ha csakugyan a szülék a nevelés és tanitás terhét az oktatóra háritják, indokolt az oktató követelése, hogy a rendtartási, fegyelmezési jog is oly mérvben bizassék rá, miszerint a nevelés-tanitás sikeres és az ifjuság féktelensége ellen biztositott legyen... A liberalismus oly követelésekkel, természetesen, mint

most, úgy II. József korában, sincs megelégedve. Az ő eszménye a féktelenségbe átszáguldó szabadság és önkény, — már a gyermekben s annak nevelésében. — A fegyelem s a törvény szigorú alkalmazásából félti a szabadságot. Azt gondolja, hogy szigorú nevelés szolgaságra vezet... A liberalismus mindenha a laza nevelés tekintetében egész a nevetségig jutott. Azonban mig ez a legmérsékeltebb rendtartást eseménynye fújván föl végletekig hajtja a szabad fejlődés elméletét, és zabolátlanságot szentesit: az alatt egy másik nevelésrendszer szintén végletekig viszi, de az ellenkezőt — a fegyelmezést és szolgalelket szül... Az igazán helyes nevelés-irány a két véglet között középen halad. Fegyelmének szigorát nem az állami utilitarismus vezérli, hanem az, hogy szigoru-erkölcsü szilárd-jellemü, mindenkinek a magáét megadó, rendszerető, önérzetes embereket neveljen, — nem csak a császárnak, hanem Istennek, embertársainak és önmaguknak egyszersmind. — Szabadság és tekintély! E két sarkpont körül forog a nevelés. A liberalis tulozza amazt s igy nevelési rendszerét egyoldalúvá teszi, melynek eredménye a zabolátlanság szeretete és a szabadosság bálvanyozása... A szolgaság hivei tulozzák emezt, a mennyiben legfőbb tekintélyül azt állitják föl, a mi nem legfőbb tekintély, a császárt és az államot s ennek minden mást alárendelnek úgy, mint eszközt, magát a hitet, sőt magát az embert is. Az utóbbiak kezében tehát a testi fenyités szigoritása is csak relativ-becsü dolog. Jó, amennyiben fegyelmez; rosz, a mennyiben mindenek fölött a császár és állam érdekében fegyelmez...

A legfontosabb változásoknak, melyek ez idétt történtek, egyike volt a vallásos irány eltörlése, a világiasitás. — Az egyház a nevelés-tanitásban az embert tekinti, azt legfőbb céljáról és ennek eszközeiről oktatja, helyesen tudván, hogy, ha becsületes embert, lelkismeretes keresztényt nevel, akkor a legjobb polgárt nevelte, a ki tisztelvén a tekintélyt az egyházban, ugyanazt az államban, a szülékben, a birtokban, a rendben is tisztelendi,.. Az állam látszatra szintén csak embert ismer, pedig ő mint a szóban levő rendszere is váltig megmutatta, — csupán állami eszközt ismer az emberben, valamint a hadvezér az ágyuban, a lovakban, a hadseregben...

Az állam tehát lehetőleg legalkalmasabb eszközt akar magának képezni ez emberből... Az egyház az embert keresi, hogy Istenhez vezérelje: az állam puszta eszközt keres az emberben, hogy saját czéljaira legelőnyösebben fölhasználhassa. Az egyház az embert úgy tekinti, mint a ki e földön önmagának czélja, senkinek sem eszköze, czéllal birván túl e földön az Istennél: az állam önmagának czél, az ember csak kizsákmányolható eszköz... Az egyház a nemesség, az állam, ha őt magát tekintjük, a mint ő szokta is magát tekinteni, az oktatásban a nemtelenség fogalmán áll... Azt hinnők, tovább, hogy mivel egyedül állami czélt keres az oktatásban, legjobb polgárokat nevelhet magának. Az államár is azt hiszi, azért a vallásos felekezetességet kizárja a tanodából, hogy tisztán polgárokat neveljen... A természet rendje azt mondja, hogy az emberből lesz polgár, nem pedig a polgárból ember, és igy, nem is emlitve a tapasztalt gyászos eredményeket, az első kiinduló ponton czáfolja az államárt, a ki csak központositott oktatás-ügyet, mely nem más, mint a szüléktől, az egyháztól elvett, tehát jogtipráson, szabadság-gyilkoláson alapuló ügy, — akar, a ki pusztán állami tanodák, laicus tanitás mellett van... Nem azt mondók vagyunk, hogy laicus ne tanitson, tiszteljük, érdemesnek nyilatkoztatjuk a tanitásban fáradozó világiakat is, távol levén a gondolattól, mintha csak szerzetes, avagy pap tudna tanitani; de midőn mások elvül a laicus-oktatást állitják, midőn kizárják az egyházat, akkor akár pap, akár világi tanit, laicus... Nem személy, hanem elv van itt akkor kérdésben... A világiasitás, laicismus nem a papoknak, hanem a megváltásnak kiküszöbölését, a társadalomnak a kinyilatkoztatástól elszakitását, a hitközönyösséget jelenti... A másik változás pedig a német nyelvnek, mint oktatási nyelvnek behozatalában nyilvánult. — Egy 1783. évi legmagasabb leirat szerint, a fi-tápintézet (convictus) ajtai, növendékei szabadon bocsáttatván, bezárattak, azon meghagyással, hogy az alapitványi tőkéknek *) kamatai szegény szorgalmas tanulók ösztöndijaira

*) A nyitrai convictus részére alapitványokat tettek: Matyasovszky László nyitrai püspök 1705. mart. 7-éről szóló végrendeleti függelékben 6000 db. aranyat, Gr. Harrach Ernő Guido 1756. nov. 22-én 12000 frt. Mottkó Antal özvegye Kostyán Mária 1764. máj. 24-én 4000 frt. Rácsay

fordittassanak. — Más 1784. évi májushó 18-án kelt patens elrendelte, hogy a jövő tanév novemberétől kezdve egy tanuló sem vétethetik föl a gymnasiumba, a ki németül legalább olvasni és irni nem tud. Ugyanazon évi jun. 14-én kiadott rendeletben pedig, azon kivül, hogy a magyarnyelv a tanulmányi rendszerbe föl sem vétetett, jelentve lőn, miszerint három év mulva az oktatási nyelv német legyen, és csak olyanok, kik annak birtokában voltak, alkalmazandók tanárokul, a már alkalmazottaknak pedig ez időtartam alatt meg kellett azt tanulniok. — Hogy a tanulók a német nyelv megtanulásában nagyobb buzgalomra serkentessenek, annak ismerete különféle kedvezésekkel köttetett össze. Igy József azon kornak tudománykicsinylő felfogásában osztozva, — az iskolából a vagyontalan tanulóknak kizárását czélzólag, 6. frtnyi évi tandijt hozott be, s az attól való fölmentést, vagy más valami ösztöndijnak adományozását a német nyelv ismeretétől tette függővé.

1785-ben, mikor a magyarországi 8. tankerület 5-re reducáltatott, a nyitrai k. r. gymnasium a pozsonyi tankerületben maradt bekebelezve továbbá is, Balassa Ferencz gróf főigazgatósága alatt.

Alig van egy állam-reform, melynek végső szálai az egyház érdekeivel közelebb-távolabb ne érintkezzenek. A politikai actiók iránt tehát nem lehet közömbös az egyház, — főleg akkor, ha azok közvetlen müködése körét korlátozzák, vagy épen veszélyeztetik. E veszélyes irányzatok közé sorozzuk az állam-hatalom központositását, mely kivált a hatalmaskodó önkény által, az állam-test egyes részeinek autonomiáját, úgy az egyházét is önmagába beolvasztani kivánja... A szabadság nevével ezen visszaélés, midőn az a központositott hatalom képében lép föl, egyik új neme az absolutismusnak a szabadság czége alatt, annyival veszélyesebb, mivel a szabadság nevét hazudja, többiben az egyént és a részeket az egésznek

---

János nyitrai székeskáptalani kanonok 1728. január 19-én kelt végrendeletben 1500 frt. Birovszky György nyitrai székeskáptalani kanonok 1760. febr. 14-én 1000 frt., mely alapitványt Kámánhazy László váczi püspök 1817. april 8-án 3779 frt. 27. krral megtoldott. Rozonmiczi Ordódy György 1737-ben 1000 frt. Puchói Marczibányi Lőrincz és neje Krasovszky Judit 1766. okt. 1-én 4500 frtot.

teljesen föláldozza !... Ennek példáját találjuk II. Józsefnek, a borúsan lealkonyodott tizennyolczadik század utolsó negyedével kezdődött, országlásában, midőn nem csak a politika légmérőjének nyugtalan állapota vészt jelezve, egész Európát izgatottságban tartotta: hanem az egyház látkörét is, különösen édes hazánk fölött, sötét felhők burkolták, melyekből villámok czikáztak alá, és az egyház épületét alapjaiban megingatni látszó dörgés származott. A templomok bezáratását, szerzetes rendek és jámbor társulatok eltörlését, egyházi szokások és ajtatosságok beszüntetését, sőt az egyházi vagyonnak világi czélokra való fordítását stb. elrendelő parancsok igen is hasonlók valának a fölháborodott természet villanyos tüneményeihez... A mily hathatós pártfogója és bőkezű jóltevője volt tehát hazánk és a kath. egyháznak a dicsőemlékű Mária-Terézia: épen annyira ellene működött és lenyügözte ezen fia, kinek tizéves uralkodása nem állott egyébből, mint sok tekintetben szükséges és üdvös, de nagyobb részt káros és önkényes reformeszmék kigondolásából és azoknak erőszakos módon való foganatosításából...

Ha már szabad történeti eseményeket és tényezőket egymással összehasonlitani, II. József kora felötlő módon hasonlit a közeli időhöz... Akkor is, mint most, a régi intézmények halomra döntéséről, gyökeres átalakulásokról, új elvekről és uj rendszerekről vala szó; akkor is, mint ekkor magasabb utasitások özöne áraszta el minden hivatalt: akkor is, mint most az ‚antikatholikus szellemről' hires kormány a kath. iskolák és alapitványok körül kénye-kedve szerint járt el; akkor is, mint ekkor a sziv és lélek adományaival dúsan megáldott és az önkénykedő hatalommal nem kaczérkodó, párját ritkitó püspök vezeté ez egyházmegye ügyeit, és oly viszonyok között, melyeket megváltoztatni nem áll hatalmában, ildomosság s erélyes kitartás által, a kormány iránti köteles engedelmesség föntartása mellett, illetéktelen beavatkozásoktól törekszik megtartani mindazt, mit megmenteni lehetséges... Akkor is öntudatában levén annak, mit a költő mond; ‚peragit tranquilla potestas, quae violenta nequit' — a jók kitartók voltak és győztek. ‚In patientia suavitas!'...

E rövid kitérés után folytassuk tovább fölvett tárgyunkat.

Annyi keserüséggel töltheti el a jogtisztelő olvasó hazafi keblét II. József időszakának sötét képe, hogy szemei keresik a tájját, a hol láthassanak a szomorúság napjaira jobbrafordulást...

Az isteni Gondviselést méltán imádhatjuk azon mennyei adományért, melyet nyujtani szokott a kiállott megpróbáltatás napja után azoknak, kik könnyüknek nem találtattak; meunyivel nagyobb áldás azon földi angyalok, kik, mint az ég követei jőnek hozzánk épen akkor, midőn a sátán az emberi üdv megrontására küldöttei képében kel föl ellenünk. Ily gondolatok közt szenteltük e pár szót azon koronás fő árnyékának, ki 1790. esztendő elején lőn szép országunk királya, hogy a könyező magyarjait, kiknek alkotmánya hőn szeretett hazájukkal valamint egykoru, ugy ennek élete amaz létének föltéte, — megvigasztalja...

Midőn a b. e. Mária-Terézia idősb fia halála után az ifjabbik a közkedveltségű toskaniai nagy herczeg — II. Lipót 1790. febr. 20-án a kormányt átvette, a latin nyelv azon ellenszenv következtében, mely a német nyelvnek hivatalban és iskolában való használata iránt mutatkozott, megint oktatási nyelvvé emeltetett a poesis és rethorikában (in humanioribus), az alsóbb osztályokba a magyar nyelv hozatván be. Az egyideig szintén német nyelven írt kibocsátványok, tanügyi rendeletek helyét is latin szövegüek váltak föl.

A tudományos és valláserkölcsi haladás nagy akadályát képezte mindenha az álliberális követelmények nyomása alatt készült, de minden józan nevelő-oktató által elitélt laza iskolai fegyelem... A szerint elég, ha a tanoncz az iskola falai közt türhető magaviseletet tanusit... Különben a szülei vagy felügyelői ház fegyelmetlen viszonyai közt a tanár őrszemétől elvontan tehet sokat, a miért a tanhatóságtól jogosan feleletre nem vonathatik... Bejárhatja a felsőbb osztálybeli, a mai kor bölcs (?!) felfogása szerint is már szabadabb szárnyakra, bocsátható, ifjoncz a város kávéházait, szinházait, tánczestélyeit de a nélkül, hogy e kirúgó és az iskolába folytonosan üres fejjel járó civisnek komoly következményektől félnie kelljen; csak egy folyamodásba kerül, és a felsőbb hatóság kész a

méltatlan tanonczot és tulságos elnézésök miatt magoknak szomoruságot okozott szüléket megvigasztalni... Ily körülmények mellett aztán a mult tapasztalat adatai nyomán biztos kimondhatni, hogy: birjanak bár a tanügy munkásai Salamon bölcseségével, meritsék ki a világ valamennyi tanterveit, az ifjúságnak valódi tudományosságát és finomabb müveltségét egy lépéssel sem viendik előbbre. — S ha egy-kettőre az encyklopedikus tudákosság ragad, többnyire csak olyanok fognak a tanintézetekből kikerülni, kiket egy tapasztalt német nevelész a „Gelehrte Schurken" kategoriájába sorol... Nem egy olyatén megjegyzést olvastunk eleinktől a II. József-féle tanodatörvényekről, miszerint egyedül isteni Gondviselés müvének tekinthetni, hogy az ifjak a középiskolák, de az egyetem fegyelmezetlen (à la manapság!) viszonyai közt el nem téved, el nem vesz... Azonban sok volna a bünösen laza fegyelemnek többféle romboló hatását elszámlálni; legyen elég most még csak annyit mondani Herderrel, hogy a mely szülék, a nevelés sikerének legelső föltételével sem biró, ilyetén intézetekbe kénytelenek járatni gyermekeiket, vérző szivvel kiálthatják: „Város és haza kezeit emelik hozzátok, oh iskolák! ti ifju kedélynek, ifju erkölcsnek s érzületnek ültetménye! Ha ti elpusztultok, úgy minden elpusztult; mert a haza tőletek vár jobb polgárokat... Ha ti az egyháznak elvadult galyakat adtok: ki fogja a kemény, vén ágakat meghajthatni? Ha ti az akademiáknak, szó- és birói székeknek ludakat adtok: mit hallhatunk majd tőlök egyebet lúdzsibajnál? Ha már bennetek kezdődnek a vallástalanság és szabadosság elvei, a biblia és jó példák megvetése; ki fogja és ki lesz képes azokat kipusztitani? Hová nem fognak annak szemtelen galyai a világ vad földjén elterjedni?! Összetett kézzel könyörög tehát a haza, követeli tőletek, oh iskolák! rátok bizott csemetéit és virágait"... Erkölcs nélkül Róma ledől és rabigába görbed! Ha az erkölcsi eszközök megsemmisitésében még az állam is közreműködik, mi lehet akkor képes a könnyen riasztó mérvben elszaporodható erkölcsi kihágásoknak, feslettségnek ellenállani, a mindennemű mételyt nem kiirtani, hanem csak korlátolni is?... Mit megfontolván mindazok, kik a történelemből megtanulták, hogy a sziv és

jellem nélküli tudomány mindenha csak átkára volt az emberiségnek és egyeseknek, a tanodai fegyelem-ferditès megállitásán dolgoztak. — Nem is sikertelenül. Mert a nyilvános helyek látogatása a tanodai elüljáróság engedelmétől tétetett függővé, és szigorúbb felvigyázat alá vettettek a tanulók e részben. Egyáltalában a tanulóknak az ország minden tanintézetében az iskolán kivüli szorgos szemmeltartása és a templomlátogatás kiterjesztése a délutáni istentiszteletre is bizonyitják, hogy az ifjúság erkölcsiségére és vallásosságára egyházi értelemben befolyni igyekeztek. Egy 1790. kelt rendelet szerint még a világi tanároknak is, a hol ilyenek vannak, meghagyatott, hogy a tanulókkal az istenitiszteletben részt vegyenek.

Az 1790-1-ki országgyülésből kiküldött választmány tanügyi munkálata, II. Lipót elhunytával, I. Ferencz király Ő Felsége által némely módositásokkal elfogadtatván, az, a történt megállapodáshoz képest, az 1806. évben másod izben megjelent „Ratio educationis publicae“ könyvbe foglaltatott, és elrendelve lőn, miszerint az itt kidolgozott, és 1807-ben kihirdetett, új tanrendszer s iskolai szervezet életbe lépjen. — E tervezet szerint az elemi tanoda III. osztályát a gymnasiummal egyesitették, s első osztálylyá tették, mi által a gymnasiumok ennek nyomán al- és nagy, vagy a főigazgatók székhelyén fő- (archi-) gymnasiumokra osztatván fel, az al- vagy kis-gymnasium négy nyelvészeti osztályból, a nagy- vagy főgymnasium pedig ezeken felül még két humanior s igy 6. osztályból állott.

Ekként a nyitrai gymnasium is 6. osztályúvá vált, és a két felső osztály fölcseréltetett, t. i. a szónoklati tudományok (rhetorica) nem, mint eddigelé az utolsó (hatodik,) hanem az ötödik osztályba, a költészetiek (poesis) pedig a hatodikba soroztattak.

Az I. osztályban tanittatott a hittan, latin nyelv és számtan, s a tanulók a latin, magyar és helyben divó más hazai nyelv helyes olvasásában, kimondásban és irásban gyakoroltattak.

A II. osztályban a fentebbi tárgyak folytattattak, előadatott a latin nyelvtan, a magyar s anyanyelvvel a bibliai

történet, Magyarország s a hozzá tartozó tartományok földrajza. A latin nyelv tanitása mellett figyelem fordittatott arra, hogy a növendékek minél nagyobb szóbőséget szerezzenek, s a nyelvtani szabályokkal részletesebben megismertessenek.

A III. osztályban az elősorolt tantárgyakhoz Magyarország története 1526-ig járult; a földrajzból előadott Erdélyország, Galicia, Lodomeria, Bukovina, a török birodalom különösen a magyar koronához tartozott tartományai.

A IV. osztályban a magyar történelem hátra levő része tankezeltetett, a földrajzból az osztrák birodalom tartományai, s rövideden Porosz-, Szász-, Bajor-, Helvétország a német birodalommal, s végre az égteke magyaráztatott.

Az V. osztályban a hit- és számtanon kivül előadatott a rhetorika, s ennek bevezetéseül a gondolkodástan, a görög régiségek, a terményrajzból az állatország, Magyarhon történelme I. Ferdinándig, s a földrajzból Európa és Ázsia.

A VI. osztályban a hittan s költészettan, római régiségek, a terményrajzból a növény- és ásványország, Magyarország történelme I. Ferdinándtól kezdve, s a földrajzból Afrika, Amerika és Ausztrália.

A magyarnyelv mind a 6. osztályban rendes tantárgy volt, és, miután az előadási nyelv többnyire latin vala, meghagyva lőn, hogy a tananyag magyarázatánál ne csak a tanulók anyanyelve, hanem azokra nézve, kik a magyar nyelvben még nem eléggé jártasak, kellő gyakorlás végett, e nyelv is használtassék.

A német nyelvre nézve kiemeltetvén, hogy annak ismerete az osztrák tartományokkal való kapcsolat folytán fölötte szükséges, ohajként kimondatott, miszerint a tanárok között legyen olyan, ki e nyelvben azoknak, kik akarják, kellő oktatást adhasson, s hogy a hazai többi nyelvek tanitására is a szükséghez képest gond fordittassék.

Rend és fegyelem volt az, mire I. Ferencz kormánylata alatt az iskolákban különös gondot kelle forditani. — Az ifjúság vallásossága és erkölcsössége volt az elérendő czél, oda pedig vezessen a tanodai kötelességek teljesitéséhez való jókori szoktatás. A szabadsághoz törvényen keresztül vivén az út, másfelül hogy senki ez iránt tudatlanságban ne maradjon, az

iskolai törvények az esztendő kezdetén felolvastattak. A felolvasás alkalmával lelkes beszéddel adatott értesökre a növendékeknek a törvény szükséges volta, üdvös eredménye a megszegéséből következő károkkal együtt. — Minden nap misét kellett az ifjúságnak hallgatnia, havonkint gyónni, körmenetekben részt venni stb. Szinház, táncz, korcsma és hasonlók látogatása még a szülék jelenlétében sem engedtetett meg; a lakás változtatása, zsebpénz szintén erős ellenőrzés alá helyeztetett. — Azután tisztán leirva csinos keretben szembeötlő helyen a falra függesztettek úgy, hogy azokat az ifjak olvashassák. — Keményebb büntetéseket a tanoda-igazgató beleegyezése nélkül nem volt szabad alkalmazni. Még a tanulók lakásai is az iskola befolyása alá jutottak is a város elüljáróság pedig, melynek felügyelése alatt voltak a deáktartó családok, oly családok kijelölésére utasittatott, melyek tanulókat lakásba befogadni és élelmezni alkalmasak volnának. Ezek azután, ha a rájuk bizott tanulókat elveszteni nem akarták, azoknak jó magaviseletéről gondoskodni köteleztettek. — A gymnasium állapotáról a tanároknak havonkint tanácskozniok kellett, s jegyzőkönyveiket a tankerületi főigazgatóságnak felterjeszteniök. A naponkinti tanitás tartama rendszeresen négy óra vala; délelőtt kettő, ugyanannyi délután. — Ünnepeken és vasárnapokon kivül csütörtök egész nap és kedden délután szünet volt. Vizsgálatok előjöttek félévenkint. A rendes nagy szünidő pedig szeptember és október hónapokban tartott egész 1831. évig, melynek, máj. 17-én, 13905. sz. a. kelt helytart. intézvény szerint, aug. és szept. hónapokra tétetett át.

Az 1844. évi juniushó 20-án 10433. sz. a. k. kegyelmes udvari rendelettel, — azon évi 27215. sz. a. helytartótanácsi intézvény szerint, tannyelvül az ország határain belül a latin helyett a magyar hozatott be, minden tárgynál kivéve a syntaxis ornatát, rhetorikát, poesist és mythologiát, melyekre nézve a latin nyelv föntartatott.

Egész határozottsággal mondhatjuk, hogy ez utóbbi időszakban a gymnasiumi oktatás és fegyelem állapotában, melyben csak is aprólékos változtatások iránti módositások történtek, semmi lényeges különbség nem mutatkozik az előbbi időszakétől. — És igy maradt ez 1850-ig, ámbár hiányainak, a kor és fejlő-

dött tudományok igényeihez képest, orvoslása tekintetéből több kisérletek, javitások és ujitások tétettek...

Az 1848—1849. évi magyar mozgalom legyőzése az országot minden viszonyaiban teljesen megváltoztatta, szomoritólag igazolván az egyházat és hont őszintén szerető azon egyéneket, kik a forradalomtól, mely mindent koczkára tesz, és ha sikerül is, mindig drágán adja a czélt, mely eléretik, kezdettől fogva visszarettentek... Mint az ifjú napsugár, mely a zivatar sötét éje után a lenyugvó hullámokból kiemelkedik: úgy jelent meg I. Ferencz-József a viharteljes korszak vészeinek közepette... Ugyan erre a tanügy is egészen új átalakuláson ment keresztül; a középtanodákra nézve ez átalakitást, számos tanártestület és egyes tanférfiak helyeslésével találkozólag a cs. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterium által 1849-ben közzétett „Entwurf zur Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich" czimű törvénykönyv határozta meg. — Az ebben foglalt szervezet, melyben a klassikus nyelvek mellett teljes mennyiség-, s természettudományi oktatás, — a középtanodákat gymnasiumokra és reáliskolákra osztja, az elsőknél czélul a tudományegyetemre, az utóbbiaknál pedig a műegyetemre való képzést jelölvén ki. — A középtanodáknál általán a szakrendszer hozatott be, de az osztály és szaktanárság közti helyes közép az által lőn biztositva, hogy e rendszer nyomán a tudományok rokonság szerint szakokra osztva kezeltettek a tanárok által, s igy a tanárok nem osztályonkint, hanem tárgyankint tanitottak minden osztályban. A gymnasiumokba beolvasztattak az elébb önállott bölcseleti tanfolyamok, mi által a főgymnasium 8. osztályt nyert, melynek 4. alsó osztálya al- vagy kis-gymnasiumnak, 4. felső osztálya pedig fölgymnasiumnak neveztetett el. Az algyimnásiumnál, mely a felgymnasiumtól, módszeres tekintetben, mint az itt előjövő valamennyi tárgyak előiskolája különbözik, — egy igazgatótanár vezetése alatt legalább 5. tanár, — a főgymnasiumnál pedig az igazgatótanáron kivül legkevesebb 11. tanár végezte a teendőket. — A kötelező tantárgyak, — német, illetőleg tót nyelven, osztályonkint emelkedő fokozattal, a következő rendben és óraszámmal adattak elő:

I. osztályban: hittan 2. órában, latin nyelv 8., anyanyelv 4., földrajz, az egész föld helyrajza 3., számtan 3., állatország 3. órában.

II. osztályban: hittan 2., latin nyelv 6., anyanyelv 4., történelemből, az ó-kor 176-ig J. Krisztus születése után, az illető országok földrajzával 3., szám- és mértan 3., növényország 2. órában.

III. osztályban: hittan 2., latin nyelv 3., görög nyelv 5., anyanyelv 3., történelemből középkor — osztrák birodalom története a vesztfáliai békeig, 3., mennyiség- és mértan 3., a természettudományokból első félévben ásványország és másodikban természettan 3. órában.

IV. osztályban: hittan 2., latin nyelv 6., görög nyelv 4., anyanyelv 3., történelemből az osztrák birodalom története végig, a közigazgatási földrajz s népies honisme 3., mennyiség- és mértan 3., természettan 3. órában.

V. osztályban: hittan 2., latin nyelv 6., görög nyelv 4., anyanyelv 2., történelemből az ó-kor, a római s görög régiségtan- és mythologiával 4., mennyiség- és mértan 4., terményrajz 2. órában.

VI. osztályban: hittan 2., latin nyelv 6., görög nyelv 4., anyanyelv 3., történelemből középkor a 15. századig 3., mennyiség- és mértan 3., terményrajz 3. órában.

VII. osztályban: hittan 2., latin nyelv 5., görög nyelv 5., anyanyelv 3., történelemből az új-ker 3., mennyiség- és mértan 3., természettan 3. órában.

VIII. osztályban: hittan 2., latin nyelv 5., görög nyelv 6., anyanyelv 3., statisztika az osztrák birodalomra vonatkozólag 3., gondolkodás- és lélektan 2., természettani földrajz és földtan 3 órában... E rendszerben, mely közönségesen Thun-rendszernek Thun Leó erélyes tanügyértől, ki az 1848. előtt divott oktatási rendszert eltörölte, és azt ezen, a Poroszországtól kölcsönzött nevelészeti szempontból tekintve, sok jót eszközölt újjal váltotta föl, — neveztetik, mint a szakértő könnyen fölfogja a tanitás sulypontja valamennyi tantárgy egymásra vonatkozásában rejlik. Mire nézve a nyitrai gymnasiumban is a nyelveknél az algymnasiumban főleg a nyelvtan, a fölgymnasiumban, hol a költészet- és szónoklattan meg a latin

beszélés helyett klassikusok olvasása rendelteteték-, az irodalom volt a czél. Az általános földrajz röviden az algymnasiumban fordult elő; az egyetemes történelem az algymnasiumban elbeszélőleg, a felgymnasiumban oknyomozólag tárgyaltatott és pedig kapcsolatosan a történeti földrajzzal; ezenkivül előkerült az algymnasiumban az osztrák birodalom történeti, geographiai, ethnographiai és kormányzati honisméje, s a fölgymnasiumban az osztrák birodalom statisztikája. A mennyiségtanból az algymnasiumban a közönséges számtan és mértani nézlettan, a fölgymnasiumban az elemi algebra s az elemi és elemző mértan tanittatott. — A terményrajzból az algymnasiumban az állat-, növény- és ásványtan szemléltetőleg, a fölgymnasiumban a terményrajzi rendszerisme, a geologia és palaeontologia tárgyaltatott. A vegytan és physika az algymnasiumban kisérletileg, a fölgymnasiumban bebizonyitólag fejtegettetett. — A bölcseletből a lélek- és gondolkodástan s aesthetika fordult elő.

A franczia, angol, olasz vagy egyéb nyelvek, szépirás, rajz, ének, zene, gyorsirás és testgyakorlat a nem kötelező tárgyak közé soroztattak.

E tanszervezet életbeléptetésével a tanodák közvetett igazgatását elejénte a cs. kir. kerületi iskolahatóságok, s később a cs. kir. helytartósági osztályok mellé rendelt iskolai tanácsosok gyakorolták a bécsi cs. kir. vallás- s közoktatási miniszterium főhatósága alatt.

Az évi osztályvizsgálatokon kivül e tanrendszer szerint az egyetemekbe, vagy más hittudományi, jogi, orvosi vagy bölcsészeti tanfolyam hallgatásához, a nyolczadik osztály sikeres bevégzése után — a még ekkorig Magyarországban nem ismert úgynevezett érettségi vizsgálat lépett életbe. Szükségességének igazolására az „Organisations-Entwurf“ függelékének XIII. sz. a. ezeket olvashatni:

‚A szigorú érettségi vizsgálatok intézménye, — mely által az egyetemre menő ifjú összes képzettsége bizton kiderittetik, szükségképi következménye azon tanszabadságnak, mely az egyetemi tanulóknak engedélyeztetik. — Mert, ha az állam azoknak, kik majdan kisebb vagy nagyobb nyilvános hatáskört elfoglalni ohajtanak, az annyira fontos egyetemi

folyam tartamára tanulmányaik szabad választását, és berendezését teljesen átengedi, megelégedvén e tanulmányok eredményének kipuhatolásával, az összes tanügyre való felügyeleténél fogva nemcsak joga, de kötelessége is, hogy előbb meggyőződjék, miszerint az egyetembe fölveendő ifjak az általános müveltségök- és képzettségöknél fogva, azon tehetséggel és moralis joggal birnak, melynek alapján további tanulmányaikra nézve önmaguk határozhassanak.

Az érettségi vizsgálatok szükséges kellék továbbá az egyetemek méltósága érdekében. Ezekben oly intézetet kiván az állam birni, melyek az egyes tudományokat mindenkori terjedelmök- s álláspontjukhoz illőleg képviseljék, s azok tanításával a gyakorlati életpályához a legalaposabb s legbiztosabb előkészületet nyujtsák. Minden igyekezet azonban az egyetemeket a tudományok szakavatottjainak meghivása által emelni meghiúsulna, vagy csak kis részben vezetne czélhoz, ha az állam egyszersmind biztositékot nem szerezne, hogy az egyetem rendes hallgatói az észbeli tehetségek kivánt fejlettségét s az igaz tudomány-hajlamot már az egyetembe hozzák. — Mert ha ez nem történnék, nem is emlitve az innen származó erkölcsi veszélyeket, — a tudomány-egyetemeket, megillető magaslat koczkáztatnék; mivel, hogy minden sikerről le ne mondjanak, kénytelen lennének hallgatóik többségéhez alkalmazkodni.

Az érettségi vizsgálat, — melyre a főgymnasiumi tanfolyamot jó eredménynyel végzett ifjak, vagy azon be nem jegyzett magántanulók, kik a 18. évet már túlhaladták, s a kellő készültség megszerzés módja felöl igazolvák (ez utóbbiak hatósági engedélylyel) becsáttatnak, — irásbeli és szóbeli részből áll. Az irásbeli, zárthelyen, dolgozatnak tárgyai: Fogalmazvány anyanyelven, forditás latin és görög nyelvből, forditás latin nyelvre s mennyiségtani munkálat.

A szóbeli vizsgálat, mely az iskolatanácsos, illetőleg a tankerületi főigazgató vezetése mellett tartatik, s melyen a tanodaigazgatónak s a felsőbb osztályok tanárainak jelen kell lenniök, — kiterjed a hittanra, az anyanyelvi irodalomra,

latin, s görög nyelvre, s történelemre- s földrajzra,- mennyiségtan és természettudományokra. *) —

Kik a vizsgálaton meg nem felelnek, képzettségükre való tekintettel bizonyos meghatározott időre visszavettetnek, melynek leforgása után a próbatétet ismételhetik. Hogy ha ez alkalommnl sem tanusitanak jobb előmenetelt, csak különösen méltánylandó körülmények mellett ereszthetők az iskolatanácsos, illetőleg tankerületi főigazgató által harmadik, soha pedig negyedik vizsgálathoz...'

E szerint, miután a tanuló a középtanodát bevégezte, szabaddá, éretté nyilvánittatik, hogy egyetemre mehessen. A felszabaditást az érettségi vizsgálat adja meg... Épen nem meggyőződésünk, hogy az érettségi vizsgálat kizárólag döntsön a tanulónak adandó bizonyitvány fölött; mert az érettségi vizsgálatnál nem csekély szerepe van a szerencsének, véletlennek is. Vannak esetek, hogy a legjobb tanulók is roszúl

---

*) Mi az érettségi vizsgálat tantárgyait illeti, némelyek azoknak csak egy részét kivánják fölvétetni. Részünkről úgy vagyunk meggyőződve, hogy az alosztályokban tanult terményrajzon kivül mindnyáját föl kell venni vagy egyikét sem. Tapasztaltuk, hogy a tanulók az érettségi vizsgálaton elő nem kerülő tárgyakkal nem sokat gondolnak. Igaz, hogy a tárgyhalmaz igen nagy s majdnem lehetetlen azt a legjobb-fejű tanulónak is átismételni; de nem kell felednünk, hogy a nyelvészeti, mennyiségtani és természettani szakok ugy szólván semmi ismétlésre nem szorulnak, minthogy azokat ugy is folytonosan ismételik; az emlét igénybe vevő tárgyak vizsgálatánál pedig nem az a feladat, hogy a tanuló, például a történelemből valamely eseményt tüzetesen el mondjon, hanem inkább csak az puhatolandó ki, mikép fogja föl az egészet, birja-e az előzményeket, melyek az utókort szülték, képes-e azon vörös vonalt, mely az emberiség történelmén végik húzódik, nyomról-nyomra követni? A részletezést csak akkor kivánhatnók, ha csupán csak az utólsó év tárgyaibót vizsgálnánk. Másképen: a tanulóknak ne egyes részletekben való ismeretfokára, hanem arra legyen tekintet, vajon képesek-e áttekinteni azon tért, melyet apránkint müveltek? Nem *az anyagi, hanem az alaki érettség* tehát a födolog. Ha a nyelveket veszszük, érettnek lehet azokban az ifjut tartani, ha biztos alaktani ismerete vagyon; ha a nem nagyon nehéz prózai s költői irókat, a nélkül, hogy előbb olvasta volna, forditani és meglehetősen magyarázni tudja; ha az élő nyelvekben annyi jártasságot tanusít, hogy magát felötlő nyelvtani hibák nélkül szó- és irásbelileg kifejezni birja, s azon reményre jogosít, hogy további gyakorlás után jó irályra teszen szert, és ha az irodalomban eléggé jártas. —

felelnek, a roszak pedig kigázolnak. Nem mindig volna az biztos itélet, mely csupán az érettségi vizsgálat eredményére támaszkodnék; csak is akkor itélhetjük meg biztosan a felszabaditandó tanulót, ha annak egész vagy legalább néhány évi iskolázását ismerjük. Mindamellett is az érettségi vizsgálatot több szempontból hasznosnak, szükségesnek tartjuk, ez adván meg a gymnasiumnak azt a rendeltetést, hogy a növendékeket előkésziti az egyetemre... Igaz ugyan, hogy az érettségi vizsgálat bohozatala előtt is kerültek ki gymnasiumunkból jeles emberek, de ezekről azt lehet mondani, miszerint jelesekké lőnek daczára, hogy nem vala érettségi vizsgálat...

Azoknak, kik, mióta az érettségi vizsgálat behozva lőn, gymnasiumunkban azt sikerrel kiállották, névsorát ezennel, bár nem csekély feladat volt, úgy összeállitottan adjuk, hogy kinek--kinek kitünjék születéshelye is.

1851—52. tanévben.

Brátkovich Mih. sz.*) Novák.
Farkas István sz. Léva.
Hladni János sz. Rajecz.
Prónay Kálmán sz. Koros.
Sujánszky Ferencz sz. Rajecz.
Uzsovich Pál sz. Könyök.
Weisz József sz. Nyitra.

1852—53-ban.

Clementis János sz. Szenicz.
Füchsl Miksa sz. Vág-Ujhely.
Matusek Károly sz. Kis-Sarló.
Messa Jenő sz. Blatnicza.
Neuwirth J. sz. Nem.-Kottesó.
Nikora Péter sz. Bajmócz.
Pivko Ambró sz. Benicz.
B. Pongrácz Emil sz. Beczkó.
Rexa Pál sz. Csejte.
Skrivanek József sz. Radosna.
Styaszny Miksa sz. Nyitra.
Tomasovitz F. sz. Szenicz.

1853—54-ben.

Leitmann A. sz. Német-Próna.

1854—55-ben.

Csaby Ödön sz. Pest.
Felbert Henrik sz. Puchó.
Kuna Ferencz sz. Nyitra.
Mazur Jenő sz. Szakolcza.
Trstyanszky E. sz. Ipolykeszi.

1855—56-ban.

Beseczny Emil sz. Tropau.
Büttner Géza sz. Sajó-Vámos.
Leindörfor Mór sz. Rovne.
Lax Ignácz sz. Sz.-Márton.
Németh Imre sz. Pozsony.
Schindler Vikt. sz. Holeschau.
Vankó József sz. Trencsén.
Werner Ferencz sz. „

1856—57-ben.

Bienenstock M. sz. Ny.-Zsám.
Flesch Salamon sz. Rajka.
Hancsok Leánder sz. Selmecz.

*) sz. = születéshelye.

Katzer Károly sz. Pozsony.
Leitmann I. sz. Német-Próna.
Seregélyi F. sz. Nagy-Emőke.
Simonyi János sz. Simony.
Sullay Rezső sz. Al.-Ludány.

1857—58-ban.

Barényi József sz. Podhrád.
Hoffstädter Frigyes sz. Bittse.
Kovách Alajos sz. Sarluska.
Lukavszky A. sz. Auszterlicz.
Nekanovich M. sz. N.-Szombat.
Schod. J. Euszták sz. Müglitz.
Sollerde Hirschau J. sz. Styria.
Streihammer Józs. sz. Bazin.
Stux Salamon sz. Nyitra.

1858—59-ben.

Billitzer Ferencz sz. Nyitra.
Bölcs Károly sz. Ürmény.
Budatinszky József sz. Valcsa.
Gabel Ferencz sz. Nyitra.
Lipscher Kálmán sz. Plevnik.
Neumann Fülöp sz. Nyitra.
Rippely József sz. Holics.
Streihammer Nánd. sz. Bazin.

1859—60-ban.

Bethauer Leo sz. Leopol.
Buncsek János sz. Zavar.
Deutsch Manó sz. Kis-Várad.
Dióssy Józs. sz. Sz.-Mihályúr.
Forgách István sz. Zsolna.
Gerstl Sándor sz. Nyitra.
Gotthárd Pál „ „
Hahn Samu „ „
Huszár Ágoston sz. Szánthó.
Imády István sz. Bán.
Koch Özséb sz. Német-Próna.
Kozma Róbert sz. Vácz.
Krascsenics I. sz. P.-Fődémes.
Kucskovics László sz. Orovka.
Köntös J. sz. Kis-Tapolcsány.
Moncsek József sz. Bellus.
Pénteky Józs. sz. Kecskemét.
Petykó Bódog sz. N.-Appony.
Pullmann Ján. sz. Trencsén.
Riszner Károly sz. Sz.-György.
Roskoványi Jenő sz. Eperjes.
Rozáry Zsig. sz. Verebély.
Thinagel J. sz. N.-Szombat.
Takács Lipót sz. A.-Köröskény.
Zajmus Vincze sz. Rajecz.
Zarjeczky Antal sz. Okruth.

1860—61-ben.

Balazsovics J. sz. N.-Szombat.
Cselkó J. sz. Kisucza-Ujhely.
Ertl Ferencz sz. Sternberg.
Feketeházy János sz. Sellye.
Jankovszky Döme sz. K.-Ujh.
Kaufmann Arm. sz. Dalmad.
Kubinyi Géza sz. Nyitra.
Lazsanszky Kál. sz. Eisenbach.
Lelkes Gábor sz. Nyitra.
Parober Antal sz. Kvassó.
Pék Antal sz. Oszlány.
Roth Károly sz. Ujlak.
Schiller Frigyes sz. Ó-Gyalla.
Siebenfreud A. sz. N.-Szomb.
Styaszny Mór sz. Nyitra.
Thuróczy Vil. sz. A.-Köröskén.
Uherek Ferencz sz. Benyo.
Verebélyi József sz. Bát.
Zarjeczky T. sz. Hodrus-Bány.

1861—62-ben.

Csornay Ignácz sz. Szakolcza.

Divéky Ágost. sz. Alsó-Kubin.
Feder Aladár sz. Nyitra.
Jakubovics S. sz. Ar.-Maróth.
Keblucsek Frigyes sz. Bittse.
Kelecsényi Ödön sz. Nyitra.
Lőrinczy Gyula sz. Galgócz.
Lövy Mór sz. Nyitra.
Marsovszky Mik. sz. V.-Beszt.
Novotny István sz. Pest.
Osvald János sz. Egbel.
Piacsek Ede sz. Nyitra.
Poszpis János sz. Salgó.
Rakovszky F. sz. Ar.-Maróth.
Roskoványi László sz. Liget.
Szadeczky Jenő sz. V.-Vecse.
Szaniszló Vilm. sz. Pereszlény.
Singer Alajos sz. Nyitra.
Stein Samu „ „
Weisz Mór sz. Nagy-Kér.

1862—63-ban.

Battlay Imre sz. Ó-Besztercze.
Billiczer Béla sz. Nyitra.
Huszár Kálmán sz. Ivánka.
Klimkó István sz. Pest.
Knapp J. sz. Alsó-Kereskény.
Kubovics István sz. Küküllő.
Majercsák Sándor sz. Pozsony.
Prokopp Jenő sz. Pest.
Rédeky István sz. Moraván.
Szadeczky L. sz. Vág-Vecse.
Tang Emil sz. Ladomér.
Tollée Gyula sz. Pest.
Zatkovics F. sz. N.-Tapolcs.

1863—64-ben.

Csermák Károly sz. Récse.
Hollósy Flóris sz. Apaj.
Látkóczy Imre sz. Nyitra.
Lieszkovszky Gy. sz. F.-Kör.
Lipták József sz. Beregszeg.
Matlák János sz. Staszkó.
Monyák Alajos sz. Trencsén.
Petrovics Ödön sz. Kossut.
Popelka János sz. Nyitra.
Potucsek János sz. Bán.
Sándor G. sz. Nagy-Szombat.
Szedlácsek I. sz. K.-Tapolcs.
Török Iatván sz. Kuti.
Vithalm G. sz. P.-Sz.-Lőrincz.
Ziskay Antal sz. Küküllő.

1864—65-ben.

Jurecska János sz. Szakolcza.
Kopcsányi Nánd. sz. „
Lelkes Zsigmond sz. Tormos.
Mazsári Ferencz sz. Kovarcz.
Mérey Otto sz. Nyitra.
Rasskó Antal sz. Pozsony.

1865—66-ban.

Badik János sz. Bittse.
Blahovics Pál sz. Bán.
Crausz Ödön sz. Nyitra.
Csemesz Sánd. sz. Alsó-Szeli.
Dombay H. sz. Nyitr.-Zsámb.
Goldbach Imre sz. Bellus.
Jezsó Imre sz. Tura.
Kardoss Guszt. sz. Trencsén.
Kolecsányi István sz. Nyitra.
Koronthály Béla sz. Beczkó.
Mazóly Antal sz. Baracska.
Mazóly István sz. Buda.
Munk Miksa sz. Csütörtök.
Pollácsek Jakab sz. Szikszó.
Pyrek Vincze sz. Drahi.
Schiller Zsigm. sz. Ó-Gyalla.
Spissák János sz. Léva.

Tamasovich L. sz. Lajostanya.
Vály Ede sz. Nyitra.

1866—67-ben.

Ambrosz Alajos sz. Bécs.
Bettelheim Józsefsz. Galgócz.
Billitzer Imre sz. Nyitra.
Crausz István „ „
Csernyánszky Gyula sz. Lüle.
Csontos Gy. sz. K.-Krestyánf.
Donáth Manó sz. Magy.-Sók.
Granecz M. sz. Horv.-Gurab.
Kohn Adolf sz. Nyitra.
König Jakab „ „
Lukavszky Rezsősz. Szakolcz.
Moravek András sz. Dojsch.
Náhlik Henr. sz. V.-Besztercz.
Posta János sz. Bát.
Prandstetter Tivad. sz. Lincz.
Rappensberger V. sz. Béla-B.
Reitmann Vilmos sz. Nyitra.
Steffel Tivadar sz. Lédecz.
Sztankovánszky J. sz. Sztank.
Sztankovánszky F. sz. Várna.
Sytruha Mihály sz. Komját.
Szlezák János sz. Nyitra.
Thuróczy Kálmán sz. Nyitra.
Vaczulik Vinczesz. Olbersdorf.
Veisz Jakab sz. Nyitra.
Veisz Miksa „ „
Vertheim Rezső sz. Pest.

1867—68-ban.

Gr. Apponyi Lajos sz. Báden.
Belányi Lajos sz. Al.-Ludány.
Bokrányi Elek sz. Kassa.
Bossányi Antal sz. Nyitra.
Buzna Ödön sz. Kolta.
Dombay Pál sz. Léva.
Gellér Gyula sz. Csermend.
Günther G. sz. N.-Rippény.
Gyurián József sz. Klacsán.
Huszár I. sz. Nyitra-Ivánka.
Jeszenszky Al. sz. N.-Emőke.
Karenovics Pál sz. Sz.-János.
Kákonyi István sz. Csári.
Koronthály L. sz. Bohuszlavicz.
Knitter F. sz. Nagy-Orechau.
Kopcsányi Lajos sz. Szakolcza.
Kostyál Sándor sz. Szerep.
Kubinyi Zsigmond sz. Néver.
Mayer Vilibald sz. Szakolcza.
Moró Béla sz. Rozsón-Mititz.
Munelsz Lajos sz. Nyitra.
Nedeczky Antal sz. Zsolna.
Nessel Béla sz. Nagy-Sztricze.
Pálfy Ferencz sz. Osczadnicza.
Rácz István sz. Alsó-Keszi.
Scheffel Adolf sz. Lédecz.
Silhányi János sz. Nyitra.
Thuróczy F. sz. A.-Köröskény.
Thuróczy J. „ „
Vancsó Gyula sz. Üzbég.

1868—69-ben.

Csippék F. sz. Breznó-Bánya.
Geider Géza sz. Érsekujvár.
Gyuriss József sz. Zsolna.
Härtl Lajos sz. Brün.
Hencz Béla sz. Kosztolna.
Kemka István sz. Zsolna.
Kriegler F. sz. N.-Senkvicz.
Kubicza Sándor sz. Sopornya.
Lővy József sz. Appony.
Markovics J. sz. N.-Tapolcs..
Massányi Mihály sz. Farkasd.
Miklósy Arth. sz. N.-Bossány.

Nagy Gyula sz. Visk.
Névery Ignácz sz. Néver.
Pekarovics Imre sz. Boleráz.
Proksa Gy. sz. Zniováralja.
Rauscher Miksa sz. Léva.
Sándor Károly sz. Récsény.
Steffel Ede sz. Nyitra.
Vragassy Vilmos sz. Prassicz.

1869—70-ben.

Gr. Apponyi Antal sz. Bécs.
Babóthy Olivér sz. Nyitra.
Bohunka Géza sz. Garázda.
Boróczy Lajos sz. Verbó.
Brestyenszky J. sz. N.-Próna.
Brhlovics I. sz. Vág-Ujhely.
Crausz Vincze sz. Nyitra.
Csernyánszky L. sz. Verebély.
Csizmadia Mikl. sz. Maniga.
Drjen István sz. Rovne.
Eckstein József sz. Szucsa.
Floch Ferencz sz. Rózsahegy.
Fridrichovszky J. sz. Bittse.
Garlathy Géza sz. Lubochna.
Goldner M. sz. N.-Tapolcsány.
Gráf Zsigmond sz. Nyitra.
Hohenstegh L. sz. N.-Tapolcs.
Jelinek L. sz. Nagy-Tapolcs.
Kovács István sz. Nyitra.
Kovácsik Istv. sz. Kis-Ugrócz.
Králik Ján. sz. Német-Próna.
Báró Lippe Gyula sz. Bölcske.
Machalcsik Mihály sz. Modor.
Markovics Sándor sz. Nyitra.
Miskolczy J. sz. N.-Tapolcs.
Nagy Miklós sz. Visk.
Offenberger Mih. sz. Nyitra.
Offenberger Samu „ „
Palásthy B. sz. A.-Köröskény.
Schiller Henrik sz. Ó-Gyalla.
Skvarenina J. sz. N.-Bossány.
Streihammer Antal sz. Nyitra.
Szecsányi Gyula sz. Csehi.
Szirányi Géza sz. Komját.
Tagányi Nándor sz. Oszlány.
Trvdy János sz. Zsolna.
Ujfalusy László sz. Domanis.
Vass István sz. Nagy-Emőke.
Zongor József sz. Nyitra.

1870—71-ben.

Bruck Miksa sz. Léva.
Deutsch Vilmos sz. Nyitra.
Fölkel K. sz. Bal.-Gyarmat.
Gazdik Fer. sz. Sz.-Kereszt.
Hayek Vincze sz. Nyitra.
Janusek Vilmos sz. Zsolna.
Klimstein József sz. Vácz.
Kocsner J. sz. Német-Próna.
Kvassay Ágoston sz. Kvassó.
Lukácsy Géza sz. Csácza.
Miklósy L. sz. Nagy-Bossány.
Miczély Valér sz. Zsolna.
Modrányi Iván sz. Privigye.
Smialovszky Val. sz. Bittsicza.
Szalvender Szidor sz. Nyitra.
Sztopka Benignus sz. Zsolna.
Szűcsy Béla sz. Ujlak.
Tóth Lajos sz. Nyitra.
Vaisz Lajos sz. Pozsony.
Veisz Samu sz. Nyitra.

1871—72-ben.

Akantisz Juszt. sz. Várna-Vár.
Chocholus Bálint sz. Illava.
Davidek Adolf sz. Friedland.
Ehrenthal Győző sz. Nyitra.

Jankovics Ferencz sz. Nyitra.
Jankovics Hermes sz. Szakol.
Kákonyi József sz. Csári.
Kiss Lajos sz. Dezsér.
Koczián Józs. sz. Auszterlicz.
Kósa József sz. Sz.-Benedek.
Krier József sz. Mirosó.
Kunda E. sz. Vág-Ujhely.
Lőwinger Gyula sz. Nyitra.
Maczek József sz. Bilnitz.
Opatovszky József sz. Bán.
Persay Ferencz sz. Czegléd.
Raffmann Adolf sz. Nyitra.
Rosenfeld Lipót „ „
Smieskó Bálint sz. Privigye.
Soóky Kam. sz. Nyitra-Vicsáp.
Tóth Vilm. sz. Nyitra-Ivánka.
Ungár Samu sz. Nyitra.
Veszely J. sz. Kisucza-Ujhely.

1872—73-ban.

Albel Gyula sz. Rovne.
Chocholus Ferencz sz. Illava.
Csillaghy György sz. Ohaj.
Csippék Zs. sz. Breznó-Bánya.
Csulen János sz. Csári.
Dunsits Géza sz. Gyöngyös.
Ernyei Gyula sz. Réte.
Filzer Gyula sz. Vácz.
Fischer Bencze sz. Szered.
Fratrik Ede sz. Zsolna.
Frivaldszky L. sz. Kő-Poruba.
Hohenstegh I. sz. N.-Tapolcs.
Hohenstegh J. „ „
Kapallay István sz. Trsztena.
Karászek H. sz. Kisucza-Ujh.
Láng Rezső sz. Zsámbokrét.
Mácsay Fl. sz. Garam-Keszi.
Mezey Károly sz. Szakolcza.
Neumann Ede sz. Zubák.
Szekeres Oszkár sz. Komárom.
Steiner Győző sz. Szelőcze.
Steiner Ignácz sz. „
Szuhay János sz. Beczkó.
Zatkovics Károly sz. Chinorán.
Zelenka Antal sz. Szakolcza.
Vinter Mór sz. Ipolyság.

1873—74-ben.

Biza József sz. Hlinik.
Bodánszky Károly sz. Nyitra.
Chorényi József sz. Horócz.
Csepecz János sz. Nyitra.
Czeizel Ant. sz. Német-Próna.
Deseő Leó sz. Pozsony.
Gerstl Imre sz. Nyitra.
Ghillányi Alad. sz. Ny.-Apáti.
Girschik Károly sz. Trencsén.
Hyross János sz. Oszlány.
Jakubovics K. Ján sz. Sz.-Pét.
Janics Imre sz. Elefánt.
Keck Vilmos sz. Nyitra.
Kubinyi End. sz. „
Lakics Attila sz. Hizér.
Liptovszky Nánd. sz. Oszlány.
Markhót Gy. sz. N.-Emőke.
Pécs Imre sz. Nyitra.
Róth Ferencz sz. Trencsén.
Szabó Béla sz. Koros.
Schumichraszt S. sz. Tren.
Schlesinger Sánd. sz. Nyitra.
Udvary Imre sz. „
Veress Géza sz. Sztricze.

1874—75-ben.

Argay Géza sz. Oszlány.
Czerny Ferencz sz. Szolcsa.

Fleischmann L. sz. N.-Tapol.
Fuchs Adolf sz. Vág-Ujhely.
Furdek István sz. Trsztena.
Ghillányi Istv. sz. Ny.-Apáti.
Harzer József sz. N.-Becsker.
Hirsch Mór sz. Nyitra.
Huszár József sz. Trencsén.
Kmetykó L. sz. Sz.-Miklós.
Kuliffay A. sz. Vág-Beszter.
Kútwasser I. sz. N.-Chlivény.
Latkóczy Mihály sz. Nyitra.
Loczka J. sz. Német-Próna.
Markhót Alad. sz. N.-Emőke
Morvay Lip. sz. Király-Rév.
Mrkvicska Ján. sz. Kovácsi.
Nozdroviczky J. sz. Nozdrov.
Hg. Odescalchy G. sz. Szerdah.
Paska István sz. Ó-Dögös.
Rudnyánszky G. sz. N.-Boss.
Sabl Gottfrid sz. Selmecz.
Strasser Samu sz. Patta.
Szitár Antal sz. Bán.
Szteszkál Ferencz sz. Nyitra.
Tóth Ján. sz. Nagy-Surány.
Veisz Emil sz. Nyitra.

1875—76-ban.

Adler Ignácz sz. Nyitra.
Babik J. sz. Vág-Besztercze.
Bieliczky Elek sz. Nyitra.
Csomóssy Sándor sz. „
Fluck Udmár sz. B.-Bánya.
Fliedländer Géza sz. Nyitra.
Goldstein Miksa sz. Léva.
Klein Mór sz. Nyitra.
Kozmovszky Öd. sz. Ny.-Iván.
Kosztelny And. sz. Drietoma.
Kotschner J. sz. Ném.-Próna.
Nagy Antal sz. Nyitra.
Nagy József sz. „
Pergyoch And. sz. Viszoka.
Raffmann Jakab sz. Nyitra.
Roch Ödön sz. Elefánt.
Stigliczy József sz. Illava.
Steinhübl Gy. sz. Ném.-Prón.
Szokoll J. sz. Bán-Sz.-Görgy.
Tagányi Karoly sz. Nyitra.
Taxner B. sz. Székesfehérvár.
Veisz Bernát sz. Nyitra.
Vinkler L sz. Tökés-Ujfalu.

1876—77-ben.

Bottka Győző sz. Soroksár.
Brandisz Pál sz. Drietoma.
Dumsits Dezső sz. Karácsond.
Dudek J. sz. Arany.-Marót.
Engel Nándor sz. Nyitra.
Királyi Mór sz. „
Kiszlinstein A. sz. Barakony.
Kohn Samu sz. Pozsony.
Neumann Jákó sz. Ujlacska.
Pálenyik Józs. sz. Trsztena.
Pálfy Alajos sz. Makov.
Polónyi János sz. Nyitra.
Szálé Lajos sz. Verbó.
Szalvender Ede sz. Nyitra.
Ucsnay István sz. Orechó.
Udvary Gáspár sz. Nyitra.
Ugray Ferencz sz. Mező-Túr.

1877—78-ban.

Brach Samu sz. Nyitra.
Ehrenfeld Gyula sz. Nyitra.
Frideczky Timót sz. Kaplath.
Hoffbauer An. sz. Nyir-Bátor.
Klobusiczky G. sz. F.-Lieszk.
Klobusiczky S. „ „

Pechany Adolf sz. Illava.	Schramek Károly sz. Illava.
Pogány Korn. sz. A.-Körösk.	Sztranszky Sz. sz. Znio-Váralj.

Az új szervezet elveinek megfelelőleg a cs. k. miniszterium 1850. évben kiadott rendeletével az eddig 6. osztályú nyitrai gymnasium nyolcz-osztályúra emeltetett, úgy, hogy az alsó osztályokban az oktatási nyelv a tót segitségével, a felső osztályokban pedig túlnyomóan némettel legyen.

Szükséges itt pár vonással emlékezni azon magatartásról és szellemről, mely ez intézetet akkor átlengé.

Hogy a Thun Leóról, ki mélyen át volt hatva a közoktatás szükségének érzetétől, s elég műveltsége és szakismerete vala a korszerü reformok életbeléptetésére, — czimzett tanszervezet a régihez képest nagy haladás volt, bizonyos... Hiányokat ugyan találhatni rajta, mint minden tantárgynak kétszeri előfordulását, a szigorú szakrendszernek a legalsóbb osztályokban való sürgetését, az ó-világ történelmének az alsóbb osztályokban való előadását, a némiképeni tulterhelést, a vizsgálatok eltörlését stb. De mindezen bajokon könnyen lehet vala segiteni. A mi az egészet gyülöletessé tette az onnét volt, hogy szerzője politikai czélra zsákmányolta azt ki...

Ugyanis, ha őszinték akarunk lenni, meg kell vallanunk, hogy a gymnasiumunkat illető e tanszervezetből kifolyó felsőbb rendeletnek sajátlagos czélja vala: a germanizatio, illetőleg csehizatio... Hiven ragaszkodtak ahhoz a kormány akkori emberei, kiváltképen a kerületi tanhatóságok, mindannyian; csak modorra nézve különböztek egymástól, — a mennyiben némelyik czélszerűnek tartá az új rendszer aranyporával telt, de epésizű folyadékkal főleresztve mégis kelletlen keveréket tartalmazó, csészébe néhány cseppnyi szinmézet is vegyiteni... A hű honfikebleket, mint a piaristákat, valódi borzadálylyal tölté el az intézkedés, mely megvetőleg járt el az ország iránt, izgatólag a kegyelet- s tapodólag a nemzeti élet multját szivébe záró önérzettel szemben.

A remény, hogy a roszból még jó is lehet, a kellemetlenség, a baj pedig megszünhetik s kedvezőbbre fordulhat, — ezen remény ép oly óvszer és fentartó erő a lankadás és csüggedés ellen, mint a mily ösztönző s lelkesitő-ihletű a

munkálkodás dijaul várt siker a tespedés és hanyatlás ellenében... És a nemzetiség megtámadott létalapjára féltékeny nyitrai piaristák az elnémetesitési czélzat élét a szebb jövő reményével törekedtek magokban és másokban is megtompitani... De másrészt a mennyire csak lehete, ellensulyozták az idegen nyelven való tanitást, ha csak pár tárgyra szoritkoznék is. Mit, megjegyzendő, koránsem a német nyelv, a német nemzet vagy épen a német müveltség gyülöletéből tőnek, hanem egyes-egyedül azon szivósságnál fogva, melylyel a már egyszer magyarrá lett tanintézet létéhez ragaszkodának, s azon aggodalomtól ösztönöztetve, hogy ily engedékenység könnyen első lépés lehetne azon ösvényen, mely észrevétlenül, nyomról-nyomra, vezethet az intézet teljes németesitéséhez... Ezt pedig nem tarták megengedhetőnek, a mennyire tőlök függ; hogy pedig ők magok készséges segédkezet nyujtsanak annak előkészitésére, attól meg épen irtóztak... Mert ha az akkorban az ország több helyén alkalmazott külhoni tanárok küldetést hittek teljesiteni idegen-szellemű buzgalmukkal: viszont szerzetes elődeink is missiójuknak tartották azt, hogy legyenek őrei saját szerény hatáskörükben a hazafiságnak és a legdrágább kincsnek — a nemzeti nyelvnek... Hogy nemzetiségi vagy nyelvi gyülölet egyáltalában nem homályositá a piaristák eljárásának tisztaságát és méltányosságát, bizonyitja folytonos gyakorlatban levő azon tény, hogy a magyar nyelvet nem tudó tanulóknak mindig megengedik vala, miszerint tantárgyaikat, még a magyarba beléjőnek, német nyelven mondhassák el; oly méltányosság — s talán ildomosság is — minővel azidétt a német nyelvet épenséggel nem tudó tanulókra nézve a magyar kenyeret evő külhoni vendégtanárok részéről nem találkozhatni sehol...

Egyébiránt e korszakban, melyet kiválóan az idegen s magyar tannyelv és szellem közötti küzdelem jellemez, az oktatás gymnasiumunkban a fenálló szabályok szerint, de azon eszély mellett, mely a mostoha viszonyokban is a honfiúi érzelmet a legtisztább, legfönkeltebb irányban *fejleszti*, rendben és csendben folyván a szokatlan változásokhoz mérten, megnyugtató eredményekre vezetett, mi csakis a működő erők szakavatott, pontos és lelkismeretes, sőt gyakran önfeláldozás-

sal járó tevékenységének köszönhető... Mert talán alig játszott egyhamar annyi kedvezőtlen körülmény össze, mint épen ez időtájt, arra, hogy a nemzeti tanügy felvirágoztatását szivökön hordóknak a rendes kerékvágásban való mozgást megnehezitse...

Az 1850-től 1860-ig terjedő tiz évnek bús emlékezete válaszfalként tornyosul a magyar nemzet multja és jövője közt. Nincs toll, mely ezen időszak anyagi és szellemi nyomorait kellőleg leirni képes volna...

„Sokat vétkeztünk" mondják vala néhányan, tehát sokat kelle szenvednünk, s örüljünk, hogy a nemzetek sorsa fölött őrködő Gondviselés e tanulságos tiz esztendőt nemzetünkre nehezedni engedé!!

Nem azok közé tartozunk, kik nemzetünk minden lépését, minden tettét dicsőiteni akarjuk. Sokat vétkeztünk, büneink az ég haragját már rég megérdemelték... S mégis miért oly keserű a jelzett időszaknak emlékezete?... Mert akkor sujtott a büntető kar, midőn százados hiháinkat elismervén, azokat férfias elszántsággal s a népek történetében páratlan áldozatkészséggel jóvá tenni akartuk... A Gondviselés azt máskép rendelte: legyen áldott, hogy a nemzetnek a férfias kitartásra erőt, a kötelességek megismerésére belátást s azoknak teljesitésére semmitől vissza rettenni nem tudó keblet adott...

Szomorú egy-egy nemzetre nézve, ha évszázados törvényei idegenek által háttérbe szorittatnak; leverő, ha saját fiai mellőzésével idegenekre bizatik az ország kormányzása: kebelrázó, ha vagyona s gyermekeinek élete fölött nem a honatyák rendelkeznek: de nincs szivszaggatóbb, mint gyermekeinek neveltetését idegen emberek kezében látni, kik a haza dicső multját vagy nem ismerik, vagy ismerni nem akarják, s kik a nemzet jövőjét már a gyermek kebelében megölni törekednek... Mert valamint a nemzet multja történelemben, úgy jövője gyermekeiben van. Ha a történelem egykoron ezen tiz esztendőt ecsetelendi, az ezen években divatozott tanrendszerről sem fog megfeletkezni, és erősen hiszszük, hogy nem egy tekintetben intő szava ez leend: „Óva fogadj el ilyetén tanrendszert"... És méltán... Vannak, kik mondják, hogy szomszédjaink nem

ismernek, s igy akaratukon kivül is irányunkban ferde rendszereket hoznak életbe... Mindezen meggyőződést nem oszthatjuk, mert az utóbbi tiz esztendőnek tanrendszere nekünk az ellenkezőt mutatja... A magyar nemzet szellemi felsőbbségét a multja hangosan hirdeté, bátorságának s honszeretetének hirét pedig az egész müvelt világ viszhangoztatta... És történt-e valami az emlitett tanrendszerben ezen szellemi főlény- s polgári erényeknek nem mondjuk gyarapitására, hanem egyszerű föntartására?

A test, a léleknek ezen szükséges eszköze, az új tanrendszer következtében okvetlenül elsatnyul vala: mert, hogy a növendék, az iskolák szük padjaiban s nem legtisztább légkörében naponkint oly sok óráig ülvén, testileg gyarapodhassék, az valódi lehetetlenség...

A magyar ifjúnak minden jóra fogékony elméje az e tanrendszer szerint megtanulandó tárgyak halmazával annyira kifárasztaték, hogy az elvesztvén minden rugékonyságat, a tudományok iránti szeretetében is tetemesen megfogyhata...

Végre a nemzeti önérzet megsemmisitése, igazságtalanul ellenséges-fölfogású történetirók müveinek behozatala s nemzeti nyelvünk majdnem végképeni kiküszöbölése által, tüzetett ki czélul...

Ime mily jól ismerték szomszédjaink valódi erőnket, s mily finomul választották meg azon eszközöket, melyek által a magyar lesz vala minden, csak nem magyar...

Kell vala efféle dolgot figyeltetőleg újra meg újra érintenünk: hogy lássák a kevesebbé avatottak is, miszerint ily körülmények és az úgy intézkedő egyének közt a hona érdekeit öszintén szivén viselő magyar embértől a tanári tisztben békével való eljárhatás igazi önfeláldozó erőt s öntagadó stoikus nyngalmat követelt...

Azonban mily imádandó az isteni Gondviselés még akkor is, midőn a rövidlátó emberi ész azt véli, hogy zugolódásra alapos oka van.. Tiz, a nemzeti önérzet kiirtására szánt, évnek leforgása után csakhamar, t. i. az 1860. októberhó 20-án cs. k. diploma az egész osztrák monarchiának és igy Magyarországnak politikai állapotát is megváltoztatván, Magyarország a m. k. udv. kanczellaria és a m. k. helytartótanács visszaállitása és az

országgyülés megnyitása által függetlenebb kormányzatot nyert.. Van az emberi sziv kamráinak egy rejtek fiókja, melybe a velünk született és édesen ápolt érzelmek csöndesen elvonulnak, mint halak a tenger fenekére akkor, midőn az élet fölszinét viharok csapdossák. Mennél szorosabban, mennél rejtélyesebben vonulnak ott össze az érzelmek, annál tömöttebb anyagot képeznek, mintegy töltött fegyverben. Egy érintés, egy villanyszikra kell csak, s az egész egyszerre föllobban. — Igy történt ekkor is. — Az új politikai aerát a nemzet azonnal fölhasználta tanügyi sérelmeinek nyilvánitására is. — A többek között hangos panasz emeltetett a Thun-féle közoktatási rendszer ellen, különösen azon tekintetben, hogy a magyarországi történelem, mely eddigelé csak az osztrák birodalom történetébe olvadt be, — kellő mérvben nem csak nem adatott elő, hanem jóformán kiküszöböltetett; hogy a német, illetőleg cseh nyelvnek, mint oktatási nyelvnek az ország legtöbb intézeteibe való behozatala által, a haza ifjúságát germanizálja, s itt-ott idegen tanárok az ifjúság hazafias érzelmeit minden alkalommal irtják..

Ez alkalommal felszólalt a nyitrai kegyesrendi, testtellélekkel magyar, tanárkar is, kivánván a magyar oktatási nyelvnek, melyért a lezajgott nehéz időkben, midőn annyi a hazafira alkalmazhatók voltak Publ. Syrus e szavai.

„Cum vitia prosunt, peccat
Qui recte facit“

is buzgott, — teljes visszaállitását... Nem tagadjuk, hogy a tudománynak épen úgy, mint müvészetnek, — elvontan, mint fogalomnak, müvelődési tényezőnek, — nincs hazája, nincs saját földje, melyhez kizárólag lánczolva maradna. A tudomány, mivel a szellemek kincseinek raktára, hol neque nubunt, neque nubentur, hol nem, faj, nemzet nincs, — közvagyona az emberiségnek, s ha valami, épen a közös tudományosság fogja az embereket valódi testvérekké füzhetni... Ámde, ha összerüen, konkret alakban tekintjük a dolgot, ha úgy fogjuk föl e tudományt és ismeretet, mint határozott, közelebbi vagy távolabbi czélokra hasznositható elemeket, tényezőket, akkor kétségkivül áll, hogy e tényezőknek működési iránya és gyakorlati hatása a mozgató, éltető szellemtől,

s a hatás minősége és különbözősége a szellem erejétől függ, amint ez őket a távolabb vagy közelebb eső czél felé hajtja, és termékenyitésre kényszeriti... A honfinak legközelebbi, legközvetlenebb czélja a haza, éa igy igen természetes: hogy a tisztakeblű hazafiak, minőkül a hűséges honi érzelemmel biró piaristák tündököltek — a kosmopolitismus bármily tisztelése mellett, — a tudomány áldásait is saját hazájuk érdekében, eunek javára és virágoztatására ohajtják árasztani...

A m. k. helytartótanács, a kitört panaszok által indittatva, több tanférfival értekezletet tartatott, mely is a szükséges módositások iránti javaslatát bemutatta úgy, hogy az 1861. szept. 12-én legfelsőbb elhatározás alá terjesztethetett...

E javaslat szerint, hogy a tanoncz egyszerre sok nyelv tanulásával ne terheltessék, tekintve, hogy a nem magyarajkú ifjúság is az osztály kormányzati nyelvévé emelt magyar és még anyanyelvét is kellőleg megtanulhassa, a görög nyelv tanitása a felső három osztályra lőn szoritva, s a hazai történelem és bölcsészet is megillető figyelembe vétetett.

Az eddigi gymnasiumi 8. osztály fönmaradt, s a tantárgyak akkép osztattak föl, hogy, a 3. alsó a nyelvészeti, a 4. és 5. a humanior, a 3. felső pedig a bölcsészeti osztályokat képezvén, — a három alsó osztályú kis-gymnasiumban, a tanulónak itt nemcsak oktatásra, hanem mint őt vezető nevelőre levén még szüksége, — osztálytanitás alkalmaztassék; hogy a 4. és 5. osztályban, melyek a három alsóval nagygymnasiumot tesznek, — a humanistikai és reál tantárgyak külön-külön tanár által tanittassanak; s hogy végre a három felső osztályban, melyek az 5. alsóval együtt teljes, vagyis főgymnasiumot képeztek, — a szorosan vett szaktanitási rendszert hozatták be.

Ugyanezen javaslatban továbbá, hogy az iparos osztály gyermekeit a gymnasiumok teljes mellőzésével is kiképeztethesse, mielőtt őket valamely iparág tanulására adja, — úgynevezett polgári iskolák ajánltattak. — Ezeknek szervezete leende, hogy az alreáltanodák általános megszüntetésével azok, kik tanulmányaikat folytatni kivánják, előkészitő osztályon át reáliskolába mehessenek, mely az eddigi főreáltanodával vágna

össze. — Az átmenet a bevégzett kis-gymnasiumból is történhetik az ilyetén előkészitő osztályon keresztül, mig a nagygymnasiumot végzett ifjak, ezt mellőzve, közvetlenül abba fövétetnének. A reáltanodából a műegyetembe egyenes út nyilik, de a nagygymnasiumból jött reálvégzettek az egyetembe is átmehetnek, miután a reáliskolában nem tanult tárgyakból megelőzőleg a bölcsészeti osztályok illető tanárai előtt a vizsgálatot kiállják. — Nem kevesebb vala tehát ekkor, úgy látszik, czélba véve, mint az alreáltanodákat valamennyit eltörölni, polgári tanodákká, vagy algymnasiumokká változtatni és a három felsőbb osztály vagyis tulajdonképeni főreáltanodák alatt elsülyeszteni az alapot, hogy mint légben függő határozatlan valamik önkényt leomoljanak.

Rendes kötelező tantárgyak: a hittan, bibliai és egyházi történet; latin, görög s magyar nyelv, az egyetemes és Magyarország történelme, földrajz, mennyiségtan gyakorlati alkalmazással, természettan különös tekintettel a gazdászatra és bölcsészettan. — A német nyelv és tájnyelv meghagyatva, de minden kényszer kizárásával, a relativ kötelező tantárgyak sorába jöttek, azaz, hogy azon ifjaknak kell tanulniok, kiknek szüléi ezt különösen kivánják.

Mely javaslat folytán az 1861. okt. 5-én 13582. sz. a. k. kegy. udvari rendelettel, a m. kir. helytartótanács utasittatott, hogy, miután az az eddigitől oly lényegesen eltérő változásokat foglal magában, melyek, behatóbb tárgyalást igényelvén, azonnal életbe nem léptethetnek, csak a közvélemény legsürgősebb, halogatást nem türő igényeit lehetőleg kielégitő intézkedéseket tegyen.

Mire nézve a nm. magy. kir. helytartótanács a két alsó osztályban az osztátytanitást rendelé el, a többiekben pedig a szaktanitást föntartván, 1861. okt. 21-én 58244. sz. a. k. intézvényével az oktatási nyelvet a középtanodákban akként szabályozta, hogy az előadási nyelv az ország minden középtanodáiban a magyar legyen; oly vidékeken azonban, hol más nyelvű közönség is lakik, a magyar oktatási nyelv mellett a vidéki nyelvek, mint segédnyelvek használtassanak. — Tehát ekkor tannyelvelt illetőleg a középtanodák a tisztán magyarokra és vegyesekre oktattak. Ezekben a magyar tannyelv

mellett a helybeli és vidéki népség viszonyai szerint a magyarázás, kikérdezés, felelés a magyaron kivül más hazai nyelven is történhetik, de a vallástan minden esetre a legjobban értett nyelven vala előadandó. — Ugyanezen intézvény az eddig fönállott Thun-féle rendszert is módositotta, a tantárgyak és órák számára nézve következőt állapitván meg:

A hittan minden osztályban hetenkint 2. órában tanittatik. E kivül előadatik:

Az I. osztályban: a latin nyelv 7., magyar nyelv 5., német nyelv 2., földrajzból Magyarország 2., számtanból a négy alapmüvelet egész számokkal és törtekkel 2. órában.

A II. osztályban: latin nyelv 8., magyar nyelv 4., német nyelv 2., földrajzból az osztrák birodalom többi részei s Európa egyébb országai 2., számtanból tizedes törtek, arányok, aránylatok, fejszámolás heti 2. órában.

A III. osztályban: latin nyelv 6., magyar nyelv 4., német nyelv 2., földrajzból a többi világrészek 2., történelemből: Magyarország története az Árpádok alatt 2., számtanból: hármas, társaság-, vegyités és láncz-szabály, fejszámolás, terményrajzból: állatország heti 2-2. órában.

IV. osztályban: latin nyelv 6., magyar nyelv 4., német nyelv 2., történelemből Magyarország története a vegyes-házi királyok alatt 2., mennyiségtanból a hat algebrai müvelet 2., terményrajzból növényország 2., természettanból: népszerü előadás mellett vegytan 2 órában.

V. osztályban: latin nyelv 6., görög nyelv 2., magyar nyelv 4., német nyelv 2., történelemből Magyarország a habsburgi házból származott királyok alatt s az osztrák birodalom államisméje 2., mennyiségtanból: algebrai ismétlések után a mértanból siktan 2., a terményrajzból az ásványország 2., a természettan folytatása és bevégzése 2. órában.

VI. osztályban: latin nyelv 5., görög nyelv 2., magyar nyelv 4., német nyelv 2., történelemből: az egyetemes történetből az ó- és középkor 3., mennyiségtanból: hatvány, gyök, logarithmus, egyenletek, haladványok 3., bölcselettanból: gondolkodás- és lélektan 3. órában.

VII. osztályban: latin nyelv 4., görög nyelv 2., magyar nyelv 4., német nyelv 2., történelemből: új-kor 3., mennyi-

ségtanból: határozatlan és másod-fokú egyenletek, haladványok, háromszögtan 2., természettanból: vegytan, delejesség, villanyosság 3., bölcseletből: lélektan 3. órában.

VIII. osztályban: latin nyelv 3., görög nyelv 2., magyar nyelv 4., történelemből: a magyarok okmyomozó története 3., elemző mértan 2., természettanból: delejesség, villanyosság, optika, astronomia, metereologia 4., bölcsészettanból: ismeretan és erkölcstan 3 órában.

A tankönyvekre, tanulók fölvételére, szünidőkre vonatkozó szabályok úgy, mint előbb, maradtak, de az eltörlött nyilvános vizsgálatokat visszaállitották. —

Ez állapot, leszámitva némi időszerű változásokat, tartott 1868. évlg.

1868. évi augusztus hó 29-én kelt 14464. sz. a. rendelettel ugyanis a nméltóságú vall. és közoktatásügyi m. kir. ministerium megállapitott egy oly tantervet, melyben a humanisztikus tantárgyak előadása mellett a reáltárgyak számára kellő tér engedteték. — Mely tanrendszer alkalmazása, az átmeneti nehézségek természetes akadályainál s egyéb körülményeknél fogva, a magas miniszterium utasitása és engedélye folytán a nyitrai gymnasiumban is első években, főleg a felső osztályokban, némi módositásoknak volt alávetve.

Azonban ezzel a tanterv-változtatások körforgása — még nem volt befejezve, mivel az o k t a t á s-ü g y iránt ápolt ohajok soha sem állottak közelebb valósulásukhoz, mint az idétt, melyről szólunk...

Anyagi és szellemi térén egyenlő vala a fürge tevékenység és a bámulandó müködésbe hozott emberi erőnek visszatarthatlan hatalma mindent magával ragad, mintegy új világ felé sodor, melyet teremteni akar, teremthetni hisz... Tespedésnak nincs helye, ha ki vagy mi tesped, veszve van, nem illik a korba, melynek haladási diadalszekere könyörtelenül zúz össze mindent, mi gát gyanánt gördül eléje, sajnos, hogy diadalittas mámorában olyast is morzsol, mit épen kivivott győzelme biztositásának tekintetéből jó lett volna megóvni, megőrizni. Azonban ily mérséklet az eszmék és ohajok forrongásában nem remélhető; majd ha eljutott a véglethez, melyet

czélul tüzött ki, fogja csak, kiábrándulván, látni a sok tévedést, mely hozzá tapadt; a legszentebbek üzött könnyelmü játéknak veszélyeit, melyeket önmaga ellen fölidézett; talán a sok jogtalanságot, sőt erőszakot is, melyet elkövetett a chaosban, melynek egyik oka nem csekély igazsággal az ujitás kiméletlenebb emotióiban is kereshető.

Ily általános törekvésnek korszakában a haladás, tehát az ujitás és reform köréből legkevesebbé maradhat ki a szellem legdicsőbb szüleménye — a tanügy, a tudomány, az ismeretek összege; ezekre nézve is mintegy új próbakövet emel a korszellem nyomozásának gazdag aknáiból, és igaznak, üdvösnek csak azt tartja, mi ennek üti meg mértékét, és elvetve a többit erre épiti, ezea emeli fölebb s viszi előbbre nem egyszer valóban bámulandó vivmányainak tündércsarnokát. —

Mióta gymnasiumunk fönáll, kétségkivül a haladás, a tökélyesbülés vala pályájának folyamlásán a czél, mely felé tört; tört aránylag a korhoz, aránylagosabban kinálkozó tudományos apparatushoz; ha olykor-olykor a multban nem látjuk olyan haladás nyomait, minőt korunkból mérve talán már akkor létesítettnek ohajtanánk: emlékezzünk meg, hogy egykor sem haladhatja fölül önmagát, és mint mi keveseljük a multat, úgy fogják századok után keveselni vagy tán kicsinyleni is jelen, általunk óriásaknak hitt erőlködéseinket.

A lefolyt kor ovatos volt, szilárd alapot keresett, nehézkesebb, de biztos lépéssel haladt; jelenleg a haladás termékei egymásra halmozódnak; ha egykor majd rendszerbe akarja valaki azokat hozni, lesz-e belőlök annyi használható, mint volt a régiből? a jövő fogja megmutatni...

Ha a nemzetek életében nagy-fontosságú szerepet játszik a jogfolytonosság: a szellemi tanügyi világban is megvan ennek analogja, az elvkövetkezetesség, mely a valódi tudománynak épen ugy életereje, mint a népek létében azon folytonosság gyakran egyedüli alapja fönmaradásuknak.

Valamint a nemzet élete ellen tör, ki eltiporja történelmi jogait, ezek folytonosságát, azt új térre kényszeriti, oly térre, melyen eddigi életével, szokásai- és jogaival egészen ellenkező vagy legalább azoktól elütő elemek mozognak, szerveződnek,

de melyekkel, mint heterogénekkel a nemzet soha nem fog életrevalólag egybeforrhatni: úgy merényt követ el a tanügy, a tudományok ellen, — ki azoknak tűzpróbát kiállott alapelveit támadja meg, és ezeket nézetekkel, vélelmekkel pótolván azt hiszi, hogy ő reformált; pedig csak pusztított, csak rontott ott, hol megmaradva az egyedül helyes talajon, annyi erővel talán örök-tartamu emeletet rakhatott volna a czéltudatos tanügy, a tudomány valódi elveken nyugvó épületére...

Alig mult belé három esztendő, ama, az 1868-ban a középtanodák szervezése végett tett, kormány-intézkedést ismét más váltá föl. — Az $187^1/_2$ tanév kezdetén t. i. a nmélt. vallás- és közoktatásügyi kir. ministerium 20855. sz. a. kelt rendelettel felügyelete alatt álló intézetünk tanártestületének a gymnasiumok új tantervét küldé meg. — A tanárikar azon jó reményben fogadta a magyar ministerium ez intézkedését, hogy a tizesztendei próbálgatásnak, tizesztendei zürzavarnak lesz hivatva véget vetni a gymnasiumi közoktatás terén.

De csalódtunk...

Ohajtásaink tetőpontja e földön hazánknak előhaladása müvelődésben és boldogságban Kötelességeink legszentebbike egyházunk elveinek és jogainak védelme. Azért, midőn rá gondolunk, hogy őseinket hazai bölcs törvények alkotásában egy nemzet törvényhozói sem multák fölül, mig egyrészről szivünk élénkebb dobogását vissza nem fojthatjuk, másrészről megilletődésünket sem hallgathatjuk el, midőn kénytelenek vagyunk tapasztalni, hogy e korszak honatyáinak müködései minden érző szív két legdrágább kincsét a hazát és vallást nemcsak elvileg, de gyakorlatilag is egymástól elválasztják, s mig az egyik fölemelésén látszanak fáradozni, addig a másik iránt némi bizalmatlansággal és közönnyel viseltetvén, erejében meggyöngitik és ez által az elébbinek is megingatják alapját...

Ez általános észrevétel alkalmazható a szóban levő tantervre is, melyben, mig a magasratörő hazafiui lelket és azon dicséretes igyekezetet szemléljük, hogy a közmüvelődés minél hamarább, minél nagyobb-mérvű elterjedést nyerjen, — másfelől kénytelenek vagyunk a kornak az egyháztól idegenkedő szellemét észlelni...

Elég e részben utalni azon mostoha bánásmódra, mely-

ben a vallástudomány különösen a felsőbb osztályokban részesült.. Itt az ujdivatu neveléstan nagy-hangú szólamaival állunk szemközt, a mely, minthogy a ker. vallás sehogysem illik be az ő czifra keretébe, ki akarja azt az iskolából minden áron küszöbölni... „Butitó intézet az iskola!“ hangzik egyszerre a vád mindenfelé, mely pedig tulajdonképen csak az iskola egyik alaposzlopa és éltető eleme ellen — a ker. vallás ellen van intézve; — s e helyett az „értelemképzés“ lesz a jelszó! Az „életbevágó“ reáltantárgyakat teljes diadalérzettel vonszolják az álmélkodó közönség elé, „a tárgyilagos kiképzést“ az elavult „betüfalással“ szemben, mint az általok föltalált „bölcseség-követ“ fitogtatják s az ujabb tantárgyakat, mint kötelezetteket, uj jogaikba egész ünepélyességgel behelyezik... Ezen ujabb tantárgyakhoz járulnának még más, tudja Isten, mi minden tanulmányok, mikkel iskoláinkat, agyon boldogitani jónak látnak, de melyeknek sokasága és terhe alatt annak üde életereje mindinkább sorvadásnak indulhat...

Minthogy pedig ezen ujabb tantárgyak behozatala csak is az eddigiek rovására történhetik vala, ugyancsak hozzá láttak egyik-másik tantárgynak minél szükebb korlátok közé szoritásához.

Legelőbb is természetesen, mert hiszen tulajdonképen csak is ez volt a czél, a vallás-oktatásra, mint szerintök leglényegtelenebb és leginkább nélkülözhetőre veték szemeiket, csak egy órát engedvén hetenkint a felső négy osztályban a hittanárnak... Pedig de Maistre helyes megjegyzése szerint a ‚tudomány olyan mint a savany, mely az aranyon kivül minden fémet fölold‘ vagyis minden tévelyt eloszlat... Ámde azzá csak úgy lesz. ha azon élő és örök, az ember felsőbb érdekeire, vonatkozó igazságokat magába fölveszi; mert, midőn ezek egyrészről az emberi észt a legfőbb észhez emelik a bölcsészetben, a gondviseléshez a népek és nemzetek történetében, a Teremtőhez a természet törvényeiben; másrészről az emberi lelket bizonyos ihlettséggel töltik el, melynek athmosphaerájában élete a mily emelkedett, oly nyugodt... Ezekről vallja Malebranche, hogy valahányszor nálok nélkül vagy ellenök kezdett bölcselkedni, mindannyiszor fönakadt. Azért is foglalkozott főleg a vallással és erkölcscsel; mert szerinte csak szeraf-

szárnyain emelkedhetik föl a bölcs az igazság napjához... Egyébiránt a tananyagot és órák számát tekintve e terv, melyről, összehasonlitva az előbbivel nem tagadhatni, hogy a humán müveltség nagyobb-mérvü fölkarolása által némileg visszaadta gymnasiumainknak az oly hőn ohajtott jelleget, — imez:

A hittan a 4. alsó osztályban hetenkinti 2., a 4. felsőben pedig 1. órában kezeltetik, e mellett tárgyaltatik:

Magyar nyelv.

I. osztály. Heti 3 óra. A nyelvnek mondattanra fektetett alaktana, még pedig az egyszerű, bővitett, összevont és összetett mondatokban, azok lényege és egymásközti különbségének megismertetésével. Értelmes olvasás, helyesirás, az olvasottak előadása és szavalása, s ezzel összehangzólag a tananyaghoz alkalmazott folytonos gyakorlatok.

II. osztály. Heti 3 óra. A mondattan tüzetes tárgyalása, különösen a szókötés. A többi, mint az első osztályban. Hetenkint egy iskolai irásbeli feladvány.

III. osztály. Heti 3. óra. Szóképzés. Mondatkötés. Az irály főbb szabályainak ismertetése. A mindennapi életben előforduló legszükségesebb ügyiratok, egyszerű elbeszélések és leiratok elkészitése. Értelmes olvasás, előadás, szavalás és helyesirás. Irásbeli gyakorlatok, mint a II. osztályban.

IV. osztály. Heti 3. óra. Az irálytan és ügyiratok folytatása és kiegészitése. Szó-és versmértan, főtekintettel a megfelelő olvasmányok taglalgatására. Kéthetenkint egy irásbeli iskolai dolgozat.

V. osztály. Heti 3. órában. Az elbeszélő és leiró prózai és költői műfajok elméleti és gyakorlati ismertetése. Megfelelő irásbeli gyakorlatok kéthetenkint egyszer.

VI. osztály. Heti 3. órában. A lantos és tanköltészet műfajainak elméleti és gyakorlati ismertetése. Irásbeli gyakorlatok, mint az V. osztályban.

VII. osztály. Heti 3. órában. A szónoklat és dráma elméleti és gyakorlati ismertetése. Havonkint legalább egy irásbeli gyakorlat.

VIII. osztály. Heti 3. órában. A magyar nyelv és irodalom történetének vázlata, kapcsolatban a müvelődés történe-

tével s tekintettel Magyarország oknyomozó történetének előadására. Irásbeli dolgozatok, mint a VII. osztályban.

Latin nyelv.

I. osztály. Heti 6. órában. Az alaktanból a nevek, igék, névmások és szabályos alakjai, azok begyakorlása megfelelő példák alapján. Sark- és sorszámok, elüljárók, kötszók. A szükséges szavak emlézése. —

II. osztály. Heti 6. órában. A szabályos alaktan ismétlése mellett az alaktannak teljes befejezése. Megfelelő latin és magyar példák forditása. A szükséges szavak emlézése.

III. osztály. Heti 5. órában. Mondattanból esettan, hozzáértvén a megfelelő latin és magyar mondatok forditását. Latin olvasásból prózai szemelvények, főképen Corn. Nepos-ból. Továbbá a szükséges szavak és nevezetesb olvasmányi darabok emlézése.

IV. osztály. Heti 6. óra. Mondattanból: idő- és módtan, a megfelelő latin és magyar mondatok forditásával. Olvasmányok: a prosodia és metrika előrebocsátásával Caesar és költői szemelvények, főképen Phaedrusból.

V. osztály. Heti 6. órában. Nyelvtani ismétlések s irálytani szóbeli gyakorlatok mellett olvastatnak Cicero Cato Maior és Laeliusa, s Ovidiusból szemelvények.

VI. osztály. Heti 5. órában. Nyelvtani ismétlések és irálytani szóbeli gyakorlatokkal kapcsolatosan olvastatnak: Livius, Sallustius, Vergilius.

VII. osztály. Heti 5. órában. Cicero beszédei. Vergilius.

VIII. osztály. Heti 5. órában. Tacitus, Quintilianus X. könyve és Horatius. —

Minden osztályban hetenkint egy-egy irásbeli iskolai gyakorlat.

Görög nyelv.

V. osztály. Heti 5. órában. Az alaktan a *μι* végzetű igékkel a rendhagyó igékig — alkalmas olvasókönyv használata mellett.

VI. osztály. Heti 5. órában. Az alaktan teljes befejezése. A mondattan főbb pontjai szemelvények olvasásával. —

VII. osztály. Heti 4. órában. Xenophon. Homer.

VIII. osztály. Heti 4. óra. Homer. Herodot. Plato Apologiája és Kritonja. —

Mindegyik osztályban kéthetenkint egy irásbeli iskolai dolgozat.

Német nyelv.

I. osztály. Heti 2. óra. Olvasás és irás, a fő- és mellék-nevek, névmások, számnevek, segédigék, közmondások emlézése. Forditgatások és kisebb irásbeli gyakorlatok.

II. osztály. Heti 2. óra. olvasás és irás. Folytonos forditgatás mondattani alapon. A fő-, mellék-, számnév, névmás s a gyönge-hajlitású igék, némely legszükségesebb erőshajtogatásu igék megismertetése. Szavak emlézése. Kisebb irásbeli gyakorlatok.

III. osztály. Heti 2. óra. Olvasás és irás. Folytonos forditgatás mondattani alapon, gyakorlati módszer szerint, az erőshajtogatású igék megismertetése. Köznevek nemei, helyesirás. Szók emlézése. Kisebb irásbeli gyakorlatok.

IV. osztály. Heti 2. óra. A forditási gyakorlatok folytatása, valamennyi beszédrész fölkarolásával, ide értve a szóképzés, szóvonzat főszabályait s a helyesirási szabályokat. Szavak és jelesebb mondások emlézése. Szavalás. Irásbeli gyakorlatok.

V. osztály. Heti 2. óra. Magyar mondattani ismeretekre alapitott mondatalkotás. Nyelvtani és mondattani elemzés, rövid, főleg prózai műdarabok betanulása és szavalása, egyszerü ügyiratok, levelek és elbeszélések fogalmazása. — Kéthetenkinti irásbeli iskolai dolgozat.

VI. osztály. Heti 2. óra. Az előbbiek folytatása, különösen a levelezés és ügyiratok fogalmazásának gyakorlása. Elbeszélő és leiró prózai és költői müvek olvasása és fejtegetése. — Kéthetenkinti irásbeli iskolai dolgozat.

VII. osztály. Heti 2. óra. Lantos és tanköltészeti müvek olvasása és fejtegetése. Havonkint egy irásbeli iskolai dolgozat.

VIII. osztály. Heti 2. óra. Szónoklati és drámai müvek olvasása és fejtegetése. Havonkint egy iskolai irásbeli dolgozat.

Földrajz.

I. osztály. Heti 2. óra. A mértan és természettani földrajz főbb pontjai s az általános földrajzi fogalmak magyarázata. A tengereknek és az öt földrésznek általános és összehasonlító leirása. Végre az általános népisme rövid és jellemző vonásokban. Mindez négy hónap alatt. Ezután Magyarország földrajza. Térképvázlatok készitése.

II. osztály Heti 2. óra. Ausztria bővebb leirása. Azután Európa egyéb földrajza. Térképrajzi kisérletek otthon s az iskolában.

III. osztály. Heti 2. óra. A többi négy világrész földrajza. Térképrajzi vázlatok honn s a tanodában.

VIII. osztály. Heti 2. óra. A mennyiségtani földrajz elemei.

Történet.

III. osztály. Heti 2. óra. A magyarokat megelőzött legfőbb események után, a mi legfőlebb az évfolyam első négy hónapját veheti igénybe, — Magyarország története az Árpádok alatt.

IV. osztály. Heti 2. óra. Magyarország történelméből — a vegyes- és Habsburg-ház. A világ történelemből minden magyar történeti korszak végén kiemeltetnek röviden a legnagyobb-fontosságu események. Jelesen a nagyobbszerű változások, melyeken az emberiség közös hazája, a föld felülete körösztülment, úgymint: a történetben fontosabb szerepet játszott nemzetek, országok, néha kormányformáknak, sőt egyes nagyobbszerű dynastiáknak is keletkezése vagy bukása, rövid, de élesen körülirt vázlatával azon viszonyoknak, melyek azt előidézték; továbbá nagyobb földrészek fölfedezése s a legfontosabb találmányok keletkezési ideje és hazája, és pedig mindezek különös tekintettel az évszámokra. —

V. osztály. Heti 3. óra. Világtörténelem. Ókori történetek különös figyelemmel Hellas- s Rómára, kapcsolatosan a görög s római hitrege- s régiségtanra. Megfelelő földrajz. Térképrajzolás.

VI. osztály. Heti 3. óra. Középkor s az időszerű földrajz.

VII. osztály. Heti 3. óra. Újkor megfelelő földrajzzal.

VIII. osztály. Heti 3. óra. Magyarország oknyomozó tör-

ténelme, kiváló figyelemmel a jogfejlésre és művelődési viszonyokra.

Mennyiségtan.

I. osztály. Heti 4. óra. a) Számtan. A tizes számrendszer. Az alsóbbfokú négy művelet nevezetlen és megnevezett egész számokkal, különös tekintettel a nagyobb számokkal való műveletek begyakorlására. A közéletben leggyakrabban előforduló mértékek és pénznemek megismertetése és begyakorlása. A számok oszthatósága. A közönséges törtekkel négy alsó művelet kiváló tekintettel a fejszámolásra. A kettős tétel. — b) Mértan. Pont, vonalok, szögek, egyenközü vonalok, a háromszögek s egyenközények szerkesztése s főbb tulajdonságaik megismertetése.

II. osztály. Heti 4. óra. a) Számtan. A törtszámok tanának ismétlése. Tizedes törtek. Olaszgyakorlat. A rövidített szorzás és osztás. Az egyszerű hármasszabály egész és törtszámokra alkalmazva. Százalék-számitás. b) Mértan. Siktan. A négyzetek egyenközények, háromszögek és sokszögek meghatározása. A körre vonatkozó szerkesztések. A kör kerülete- és területének számitása.

III. osztály. Heti 3. óra. a) Számtan. Az alapmüveletek ismétlése. Az összetett arányok és aránylatok. Az összetett hármas szabály. Kamatszámitás. Társaság-, vegyités-, láncz-szabály. b) Mértan. Tértan. Az egyes vonalok és siklapok kölcsönös fekvése. A szögletek. A szögletes testek megismertetése, felület- és térfogat-számitások.

IV. osztály. Heti 3. óra. a) Számtan. A betűszámtan elemei. A négy alsóbbfokú művelet egész számokkal. Elsőfokú egyenletek egy ismeretlen mennyiséggel. Az aránylatok tana és ennek kapcsán a hármasszabály megállapitása és ismételt begyakorlása. — b) Mértan. A gömbölyü testek megismertetése, felület- és térfogat-számitások.

V. osztály. Heti 4. óra. a) Algebra. Az előbbiek ismétlése után a hatványozási és gyökfejtési müveletek. Elsőfokú egyenletek több ismeretlen mennyiséggel, — b) Mértan. Sikmértan. A szabályos sokszögek és a kör, kerület- és területszámitás.

VI. osztály. Heti 4. óra. a) Algebra. A másodfokú

egyenletek egy ismeretlen mennyiséggel. Logarithmusok. b) Mértan. A sikmértan ismétlése, kiegészitése és befejezése. Sikháromszögtan számos példával.

VII. osztály. Heti 3. óra. a) Algebra. A szám- és mértani haladványok, és ezek kapcsán az összetett kamat-, járadék- törlesztési számitások, valamint általában a politikai számtan körébe vágó föladatok kidolgozása. A határozatlan egyenletek. — b) Mértan. Térmértan és gömbháromszögtan.

VIII. osztály. Heti 2. óra. a) Algebra. Az egybevetéstan elemei. b) Mértan. A betűszámtan alkalmazása a mértanra, és a sik elemző mértan alapvonalai.

Terményrajz.

I. osztály. Heti 2. óra. Állattan.

II. osztály heti 2. óra. A téli szakban. Ásványtan. A nyári félévben: Növénytan.

V. osztály. Az első félévben: Rendszeres és tudományos ásványtan. A nyári szakban: Növénytan.

VI. osztály. Heti 2. óra. Állattan kiváló figyelemmel a boncz- és élettanra.

Természettan.

III. osztály. Heti 3. óra: A testek közönséges tulajdonságai, halmazállapot. A testek leglényegesebb belkülönbségei, u. m. az egyszerű testek, savak, aljak és a sók fogalma tekintettel a villamtanra. Hőtan. Légköri csapadékok. Delejesség. Villamosság.

IV. osztály. Heti 4. óra. Első félévben, a természettan befejezésetül, tárgyaltatnak: a testek egyensúly- és mozgástana; hangtan és láttan.

VII. osztály. Heti 4. óra. Erőműtan. A rezgő és hullámzó mozgás törvényei. Hangtan.

VIII. osztály. Heti 3. óra. Láttan. Hőtan. Delejesség. Villamosság és Légtünettan.

Vegytan.

IV. osztály. Heti 4. óra. A tanév második felében külön tanulmányként adatik elő. Nevezetesen: Egyszerü és összetett testek. Vegytörvények. Vegyszámtan. A természettanban vagy a közéletben előforduló érdekesb anyagok tüzetesb tárgyalása lehetőleg az egyfajú sorok alapján, kisérletekkel fölvilágositva. Havonkint egy vegyszámtani iskolai dolgozat. —

VI. osztály. Heti 2. óra. A vegysúly, parányisúly, tömecssúly, vegyértékesség, a térfogati viszonyok és ezek törvényei kisérletekkel bebizonyitva. A különféle vegyképletek és az azokra vonatkozó nézetek. Az elemek és a nevezetesb vegyek tekintettel vegyhatásukra.

Bölcsészet.

VII. osztály. Heti 2. óra. Tapasztalati lélektan.

VIII. osztály. Heti 2. óra. Gyakorlati észtan.

Rajz.

I. osztály. Heti 4. óra. Mértani rajz szabad kézzel kőrző és vonalzó nélkül. Az évfolyam első felében a tanulók a táblára rajzolt egyszerű idomokat utánrajzolják; az év második részében pedig sodrony- és faminták után rajzolnak.

II. osztály. Heti. 4. óra. a) Mértani rajz, Szerkesztés körzővel és vonalzóval párhuzamosan a sikmértan előadásával heti 2. órában. b) Szabadkézi rajz. Körrajzok az emberi fej egyes részeitől kezdve heti 2. órában.

III. osztály. Heti 4. óra. a) Mértani rajz. Összehangzatban a mértani alaktan kezelésével heti 2. órában. Szabadkézi rajz Az emberi fejrajzolásnak folytatása. Az árnyékolás kezdete minták után. Ékitmények rajzolása.

IV. osztály. Heti 4. óra. Szabadkézi rajz. Nagyobb fej-minták. Egész emberi alakok. Ékitmények. —

Testgyakorlás.

I—IV. osztályban. Mindegyik osztályban heti 2—2 óra. Szabad gyakorlatok. Eszközökön és eszközökkel való gyakorlatok. — A gyakorlatok oly módon osztvák be, hogy minden egyes órában a tanulók egész teste igénybe vétessék.

V—VIII. osztály. Mindegyik osztályban heti 2—2. óra. A szabad-, rend-, eszközökön és eszközökkel való gyakorlatok folytatása kiváló tekintettel a katonai gyakorlatokra. — A rend-gyakorlatok itt már magasabb mérvben vétetnek, és pedig mind az egyes sorokkal, mind az ezekből képzett csapatokkal és testekkel.

Szépirás.

I—II. osztály. Heti 1—1. óra.

XII.

Folytatás.

A tanterveket birálatilag érintő néhány észrevétel. — Az oktatási terv legyen a tanintézetnek rendeltetésére kellő figyelettel. — A tanügyi szervezés képezzen összefüggő, egyetemes, egyöntetű egészet. — A tanrendszernek nem szabad elvont elméleten alapulnia, nehogy téves- és a társadalomra nézve károssá váljék. — A rend- és fegyelmi szabályok általában. — A haladás azon varázsemeltyű, melylyel korunk szelleme a világot eláradt bajaiból kisegitni törekszik. — A haladás eszméje csak akkor nemes és dicső, ha végczélul az igazság megismerésén s erényén alapuló szabadságot tűzi ki. — E valódi szabadsághoz, mely a tiszta erkölcsnek szülötte, bűnnek magzata bün levén, — a törvényen keresztül visz az út. — Törvények, fegyelmi szabályok, melyek az embereket végczéljukhoz vezették, már az őshajdanban léteztek. — Valamint minden társulatban, úgy a középtanodában is, melynek életiskolának kell lennie, okvetlenül szükségesek ily szabályok. — Tanintézetünk egynémely rend- és fegyelmi szabályai, illetőleg töredékei elsoroltatnak. —

A serdülő nemzedék helyes nevelése és sikerre vezető oktatása ama nagyszerü tőkealap, melynek kamatait a jövő és mindinkább fejledező társadalom* fogja aratni... Hogy már eme megbecsülhetlen szellem-erkölcsi kincset minél nagyobbá s minél áldásosabbá tehessük; hogy e kincs kamatait minél jobban biztositsuk: szükséges, hogy a nevelés minden irányban helyes, az oktatás minden tekintetben czélszerű és sikert igérhető legyen... Arra pedig, hogy az történhessék, okvetlenül megkivántatik: hogy e kettős czélt előmozditó, szilárditó és megőrző minden tényező, ide értve a külső segédeszközöket is, összevágólag, öszhangzóan, együtthatóan mozgásban legyen, akadálytalanul működhessék és valóban működjék is...

Ezen eszközök kellő müködtetésére szolgál különösen a tanterv, az oktatási rendszer.

A rendszerek tehát a tanügy terén nagyfontosságuak; s azért tartottunk jónak, történetileg egybeállitott mozza-

natokban, hű adatok segélyével tett abbeli szorgos fürkészésünk eredményeül, közlésöket, hogy, kedvelt költőnk, Garay találó szavai szerint a behatóan vizsgáló itélet előtt tisztán álljon:

‚Mivé levénk a mult s jelen karán,
S mi már reánk még a jövő nyomán.'

Most pedig legyen szabad rájok, főleg tekintve az újabbi időben gyakori, majdnem faggatóknak mondható, változtatásokat, kisérleteket és kisértéseket, — néhány észrevételt nyiltan úgy, amint az életből meritett meggyőződésünk sugallotta, őszintén és senkit sérteni nem akaró tárgyilagossággal tennünk. — Ez igénytelen észrevételek a multak tanulmányainak eredményei.

Nem tartunk ugyan számot helyre azon érdemesek sorában, kik a behomosult korszakok rejtélyeit jóslók gyanánt fejtegetik; de mint a tapasztalás- és észleléssel járó komoly tanulmányok csekély-erejű hive, bármily kis mérvben, mégis hasznosithatni reméljük elmélkedéseinket oly időben, midőn a megfontoló egybevetés vajmi nem számitható a fölösleges dolgok közé...

Jól tudjuk mi, hogy nem vétetnek mindenütt kedvesen ily felszólaló hangok, melyek a próbalgatási intézkedéseket mintegy birálatilag érinteni látszanak... De sokkal helyesebben vélünk cselekedni, ha a magunk (tanférfiak) kebelében fölmerülő indokolt aggodalmaknak szerény bár, de el nem titkolható kifejezést adunk, semhogy mindent, a mi történik, kifogástalanul jónak és dicsőnek hirdetve, nyilt ellentétbe helyezkedjünk számos s pedig gondolkozó, tekintélyes szülékkel, kik fiaik valódi fejlődéséért érdeklődve az uj meg uj intézkedések egyes pontjait nálunknál sokkal élesebb kifejezésekkel itélik meg...

A csengő-pengő phrasisokkal, melyekkel pedig épen nem lehet valamely intézmény vagy intézet létét és jogosultságát beigazolni, sehol sem történik talán annyi visszaélés, mint nálunk... Keleti bővérűségünk azon hibájának szomoritó tanuságaul, mely szerint egyik szélsőségből a másikba esünk, már néhány év óta hallatszanak haladásra, sietésre, reformokra nógató szózatok, jelszavak, melyeket ez a nemzet nem ért; zászlókon, melyek nem a nemzet ősi szineit viselik. Mintha

azt hangoztatnák, mit ama hires, de a nemzetét gyülölő hadvezér szokott: ‚Kell szabadság? Rohanj! Mindenfelöl jó tanácscsal állanak elő, tervekkel, biztositással; legtöbbször olyak, kiknek effélére jogot, igazolást sem mult, sem jelen nem adhat. Oratores novi... Mintha ez a nemzet maga lábán soha sem járt volna, magán segiteni, erőit összeszedni nem tudná. Rohamos tervezetek, intézkedések, számitás nélküli föltételek, egymást sebesen fölváltó alig született, már elenyésző alkotások... Néha még az alapok lerakásánál vannak, és már másról, másféléről gondolkoznak. A mit alkotnak, meggyökeresiteni nem hagyják, főképen, mert egyik tervező a másikat taszitja félre, és mert inkább tervezni, mint türelemmel munkálni van kedvök. Igy, a mit tegnap alkottak, ma már roszalják, azt mondva róla: ‚ez az intézvény tulélte magát, a tenyeren fekszik.' Különösen az idegen bálványoknak, még a meggsemmisitő eszmék s lélekmérgező tanok vak követésével is, imádói minden reformot, változtatást, ujitást, — jobbitás- és haladásnak vesznek...

A tanügy egy óriási munka, melyet épen nem lehet, nem, szabad egyszerre bevégezni, hanem fejlődik ez folyvást, mint az élő organismus. Ámde szükséges oly alapját vetnünk meg, melyen ez organismus erőteljes fejlődésnek indulhat... Ha nemzetünk politikai szervezkedésénél, a népek haladása-, s honunk követelményeihez viszonyitott történelmi jogok vétetnek kiindulási alapul: akkor tanodáink berendezésénél is hasonló viszonyitás mellett azok czélját és az alapitó szándokát kell alapul vennünk... Higgadtság, kitartás és lelkesedés kell aztán hozzá, hogy ez alapot emeljük és szilárditsuk.

Mi mégis gőzerővel haladunk, lázas sietséggel nyargalunk a külföld után, ideges féltékenységgel lessük el minden ujabb intézményeit, s iparkodunk azokat meghonositani még akkor is, ha azok nem egyebek vakmerő kisérleteknél és szédelgésnél: nemzeti önérzet, a velünk született büszkeség nem hagy egy pillanatig sem nyugodnunk, nehogy valamiképen elmaradjunk, s a külfölddel egy szinvonalon megállhassunk. — Pedig talán jobb lenne megfontolva s a külföld intézményeiből tapasztalatokat szerezve haladnunk: mert egyrészt épen nem vagyunk

azon kedvező helyzetben, hogy szerény nemzeti erőnket merő kisérelgetésekre pazarolhatnók: másfelöl pedig keserü leczkét adhatott már nekünk e tekintetben a mult tapasztalása. — Hogy csak egyet emlitsünk, eltanultuk a külföldtől a gründolást, meghonosítottuk a szédelgést, egyszerre s minden fáradság nélkül akartunk meggazdagodni — és még most is szánkban az ize e sulyos nemzeti botlásnak s ki tudja még, mikor sikerül kivergődnünk a hinárból, melybe a külföld után meggondolatlanul s vakon rohanva beleestünk! Elég keserü leczke lehetne ez ránk nézve, hogy iparkodjunk kikerülni egy még sulyosabb szellemi botlást, mely a külföldnek borúraderüre utánzása miatt fenyeget. Mert hiszen a külföldet nem csak anyagi, hanem szellemi téren is nyomon követjük: az új nemzedéket egyszerre a legmagasabb s alig elérhető müveltségi fokra akarjuk emelni; elárasztottuk iskoláinkat, még népiskoláinkat is, a tantárgyak egész özönével. És vajon mit nyerünk vele? — Hála a kegyes Gondviselésnek, hála a magyarok Istenének, hogy határozott választ még ma e kérdésre nem adhatunk, mert ez alig lehetne kedvező! A külföld példája még elég jókor kiábrándithat minket és egyszer talán, kivételképen, mi is okulhatunk már a más kárán!

Nézzük csak mi történik külföldön? Alig van nép, melynek oly csodálatra méltó és magasztos szépirodalma volna, mely annyi és oly solid tudománynyal birna, mint az angol (népiskoláiról nem szólunk — ezek tudvalevőleg eléggé elhanyagolvák.) És mégis épen ez a nép az, mely a hagyományos képzési útmodon gymnasiumaiban még legkevesebbet változtatott... Mindinkább kezdik másutt is belátni, mily iszonyuan tévedtek, midőn nem figyelve a neveléstan tapasztalás-igazolta józan elveire, az iskolákat tulságos mérvben tantárgyakkal elárasztá. Innét a mindig hangosabban nyilvánuló panaszok a sok ujitgatás, a helyzet tarthatatlansága s az ifjuságnak az iskolákban tulterhelése ellen... Magában Poroszországban is napfényre kezdenek jöni a szertelen experimentálás keserü gyümölcsei...

Mindezek oly világos és tanulságos jelenségek külföldön, melyekből még ideje korán megtanulhatnók, hogy valamint az anyagi, úgy a szellemi szédelgés nem igen fog

sikerülni; ha tehát nem akarjuk a külföld majmolásának ujolag kárát vallani: úgy mielőbb iparkodnunk kellene a bajon segiteni...

Vajon már a leverő eredménynyel szemközt, mely miatt panaszokat nem holmi sötétségfiak, nem haladásellenző (?) papok és jezsuiták hangoztatnak, hanem azon miniszteri férfiak állitnak mintegy hivatalból egybe, kik a tangépezetbe akár mint művezetők, akár mint egyes karikák bevezetvék, a rendszert tehát ismerik, — mily reformokat és mily alapon s elvből hoznak javaslatba, hogy a bajt megorvosolják?...

A hol ilyen és ennyire gyökeres és általános a baj, ott az orvosszernek is gyökeresnek és általánosnak kelle lennie... Pedig tudósaink p a r t i a l i t á s o k k a l foglalkoznak. A rendszert egészben véve alig vitatják meg. A kérdések helyes eldöntése: egységes vagy kéttagú (kis és nagy) legyen-e jövőre is a gymnasium; hányan és mint vigyék azok fölött a felsőbb felügyeletet; kell-e előkészitő osztály, vagy nem kell; alkalmazkodjék-e a gymnasium a reáliskola feladataihoz vagy sem; az érettségi vizsgálatok megtartandók vagy eltörlendők-e, s ha megtartandók, kik által tartassanak meg? az egyetemen, külön állami testületek vagy állami felügyelők közbejöttével a tanári testület előtt? stb. Ezen és más hasonló kérdések eldöntése tökéletesebbé tehet ugyan egy, már magában jó és czélszerű, dolgot, de a nem-jón és czélszerütlenen nem javit semmit. A hol az emésztelenség az étkek sokaságából és diaeta-ellenes keveréséből származik: ott ugyan hasztalan fogjuk a baj megszüntetését az által megkisérteni, hogy akár a szakácsra ráparancsolunk: főzzön módosabban, akár pedig az étkezőt sürgetjük meg: hogy még többet és buzgóbban egyék... Egy ily kisérlet a bajt növelheti, megszüntetni semmi esetre sem fogja...

Valamint minden egyesnek, szintúgy minden társulatnak, intézetnek van rendeltetése, mely végett létrejött, s melynek kivételére törekszik. Mig az intézet ezen rendeltetésének megfelelőleg munkálkodik, addig biztos alapon áll; ha pedig rendeltetéséhez hűtlen lesz, fönmaradnia nem lehet; mert, miután igy az egyesitő erő nem működik, alapja nem biztos többé, sikert nem arathat...

Mi nem tulajdonitunk semmiféle rendszernek, magában

véve, mindenható- s egyedül üdvözitő hatást; s nézetünk szerint az eredményhiányt nem is okozza a rendszer, hanem annak az ellenkezője a rendszertelenség. A gymnasium határozott-czélú tanintézet. Rendszertelenséget követünk tehát el, ha azt egyszerre két irányban egyenlően működtetjük, s épen azért kellő súlyt egyikre sem fektethetünk. Valamely czélhoz jutás ha nem is végképen lehetlenné téve, mindenesetre igen megnehezitve lesz: ha útközben sok oly félével kell vesződnöm, sok olyféle nemütt kell fölszednem, a mire a végből, hogy czélt érjek, szükség épen nincsen. Az erősb egyes talán megbirja, a nagy közönség leroskad alatta. —

A baj orvoslásának első föltéte tehát az, hogy a gymnasium saját egységes alapjára visszaállitassék, és rendeltetését egy másért koczkáztatni ne legyen kénytelen. Az eltérő vélemények tengerén, mit már mintegy alig lehet meglábolni, mint biztos iránytű legyen az elérendő czél, a megvalósitandó feladat. A gymnasialis rendszerek fölött a gymnasium feladata döntsön. A gymnasiumok feladata az általános emberi haladás, müveltség. És e müveltségnek minden más előtt tényezője: a krisztusi vallás. — Utjában halad a vándor, ha tévutakat kerülve czéljához közelit. E végre tisztán és biztosan kell ismernie czélját; kell tudnia az egyenes utat, mely hozzá vezet; kerülnie mindazt, mi czéljától félrevezetné, közeledését hátráltatná, nehezitené. Ez áll mindnyájunkra nézve, kik vándorok vagyunk a földön, kiknek a népek apostola szerint: nincs maradandó városunk, hanem egy jövendőt keresünk. A haladásnak, müveltségnek első föltéte tehát létünk czéljának megismerése. S e czélt, melyet évezreden át hiában keresett a népek bölcseinek tudománya, a nazarethi Jézus-Krisztus üdvözitő religiója tisztán, egyszerüen állitja elénk, tanitván minket, hogy teremtve vagyunk Istent megismerni s neki egyedül szolgálni. Minden tehát, mi e czélra vezethet, müveltségünk, haladásunk körébe esik. S ime! itt egy elláthatlan tér nyilik meg előttünk... Minden mi létezik, Isten kezeinek müve; ezeknek megismerése Isten bővebb ismeretére vezet, és ez által valódi szellemi haladásunkat, müvelődésünket eszközli. Mi Istennek s az isteni dolgoknak ismeretével ellenkezik, az tévedés czélunktól, az tévedés az igaz

útról, az haladás nem lehet. Méltán bámuljuk mi az ismeretekben haladó emberi elme előtt megnyilt titkait Isten szellemi és anyagi teremtésének. Bámuljuk az emberi észt, mely szellemi röptében az égnek ragyogó testeihez emelkedve, a napnak és csillagoknak forgását, találkozását, első tévedését kiszámitani, törvényeiket megmagyarázni tudja, mely a föld gyomrába lemélyedve földtekénk képződését rétegeiből kiolvassa, mely a nap sugaraival rajzol s a villám szikrájával ir, mely előtt az ásvány-, a növény- s állatország százezerekre menő fajai elbeszélték származásuk, belszervezetük, fajrokonságuk titkait. — Bámuljuk az ügyességet, melylyel az emberi ész a fölismert természeti erőket az emberiség szolgálatába állitja, a közélet szükségei kielégitésére, kellemei szaporitására felhasználván azokat... És mindezt valódi haladásként dicsőitjük fajunk anyagi es szellemi életében, ugymint mi azon Isten bővebb ismeretére és imadó csodálására képes vezetni, ki a megszámlalhatlan mennyiségű s minőségű lényeket s szintúgy, mint az azokat megismerő, törvényeiket magyarázó emberi észt megragadó mindenhatóságával teremtette... Ámde megszünnék fajunk ezen haladása, müvelődése valódi haladás lenni azokra nézve, kik annyira foglalkoznának a teremtményekkel, hogy a Teremtőt s iránta való kötelességeket szem elől vesztenék, vagy müveiből készitenék a fegyvereket, hogy velök az irás azon szavaiként: mondá az oktalan szivében: nincs Isten, — Istennek létét, kinyilatkoztatott igazságait, malaszteszközeit és intézeteit ostromolják, káromolják, eltagadják...

A tudomány és müveltség köre mérhetlem s nagysága azon mesés lényhez hasonlitható, mely a római Homer (Aeneid. 4. k. 57. v.) szerint:

„Parva metu primo, mox sese attollit in auras;
Ingrediturque solo, et caput inter nubila condit.“

Azonban az általános müveltség tényezői a ker. vallás után a klassikus nyelvek és a történelem...

Ezek volnának ama hatalmas alaposzlopok melyekre az iskolai nevelés- és tanitásnak támaszkodnia kell; ezekre fektetendő tehát a gymnasiumi összes oktatás. Minden egyéb csak

mellékes tárgy legyen, annyiban, mennyiben a müveltség hozza magával, hogy az ember az emberi ismeretek egyetlen egy ágában se legyen egészen járatlan.

Ez elvet tartva szem előtt, mi azon tantárgyak közől, melyek ma a gymnasiumokban előadatnak, egyetlen-egyet sem fognánk ugyan kiküszöbölni, — megtartanók mind, de mindenesetre a főczélhez képest másként osztanók be és más rendszerben is adnók elő. — Igy például a természettanban a nagy természettüneményekre, az egyetemes erők- és a törvényekre sokat és nagy súlyt fektetnénk, de kevesebbet az, en detail' ismeretekre, melyek a szaktudományokba vágnak. — A szemléleti módszer szerint kezelendő földrajzban nem azt kivánnok, hogy valamely ország minden városa- és falujának nevét és lakói számát elsorolni tudjuk: hanem hogy képét birjuk a földkerekség beosztatásának birodalmak, országok, népek és nemzetek szerint, és ismerjük azon több természeti- és műnevezetességeket, a melyekkel kivált a történelemben is fontos szerepet játszott helyek birnak. — A történelemnél nem annyira az egyes, épen nem jelentős évszámok betanulására, mint arra iparkodnánk, hogy az ifju itéletéből s gondolkodásából kiderüljön, miszerint állitásait ténylegesen adott tárgyakra építse, melyeknek feldolgozásában egyszersmind gyakorlottságot s megszokást is sajátitson el. Követelnők továbbá, hogy az egyes eseményeket okszerüen összefüzni és azok jelentőségét, valamint a cselekvő személyek értékét alaposan megitélni s magát azon korba, melyben az esemény történt, beléképzelni tudja. Ehhez járulna a kedélyi rész, mert a valódi képzés abban áll, hogy a tiszta és éles gondolkodás mellett a szivmelegség is megmaradjon, az értelem és megismerés, kedély s érzés között öszhang jőjön létre... Igaz ugyan, hogy nem lehet helyes a történelmi események megitélésénél csupán az érzelmektől vezéreltetni, de bizonyára mégis jobb erkölcsi alapon lelkesülni valamiért, mint egészen érzéketlennek lenni... Szóval kerülnők a tudományos szakmunkák azon élettelen száraz kivonatait a tanuló ifjunak tankönyvül kezeibe adni, melyek, mindent megérinteni akarva, akár tárgyjegyzéknek is beillenének. Életkép és nem csontváz az, mi az ifju tehetségeire ébresztőleg, tudvágyára serkentőleg hat.

Az általános emberi müveltség a tisztán emberit tartsa csak szem előtt, s engedje át a specialitásokat azon előkelő hajlamoknak, melyeket egyesek ezen vagy más irányban, egy vagy más tárgy-osztályra nézve az Istentől örökölni szoktak. — A nyelvtanban a legszigorúbb elméleti rendszert követnők: nem a példákból vonnók ki a szabályokat, hanem előbocsátanók a szabályt, hogy azt példákból felvilágositsuk. A ki valaha nyelvet tanult, az tudja, hogy alapos ismeretére valamely nyelvnek más úton szert tenni nem igen lehet. —

Sőt mi egyáltalán azok sorába tartozunk, kiknek az olyatén tantervek nem tetszenek, melyeknek szerzői, hogy nyiltan kimondjuk, azon téves szompontból indulnak ki, miként terhes volt eddig s az elmét elnyomta a szigorú tudományos elmélet, s azért maradt eredmény nélkül az oktatás, most tehát könnyebb modorban, töredékes gyakorlat által kell fogni a dologhoz, a tudományos elméletet majd megadja az érett ifjunak az egyetem. — Mert mi úgy vélekedünk, hogy a mit elvégezhetünk a gyermekkel, nem kell halasztani az érettebb kor számára; s az a mi feladatunk, hogy a szigorú elméletet tegyük neki megérthetővé, ezen a téren javitsunk tehát és buzgólkodjunk, mivel azon állitást, hogy a rendszeres oktatás valamely tantárgyban nem a gyermeknek eszéhez való, határozottan tagadjuk. Csak annyi igaz, hogy az érthetetlen elmélet nem neki való...

De ha már a tanmód- és foglalatra nézve ennyire kivánnánk választékosak lenni, nem kevesebbé volnánk szigorú bölcsész és psycholog a sorrend és időtartam meghatározásában, melyben és a melynek lefolyása alatt valamely fő- és mellék-tanszakmának előadását fognók elrendelni... Alig van egyetlen egy tárgy is, melyet szükség, sőt nem épen káros volna, az alsóbb három osztályban egy egész órán át előadni. Balga az, a ki fölteszi, hogy egy 9—13. éves gyermek figyelmét egy komoly, száraz tárgygyal egy egész órán át lebilincselheti. Ezen három osztályban tehát reggel és délután két-két órában fölváltva, majd a latin és hazai nyelvet, majd a föld- és terményrajzt, majd a hittan és görög nyelvet, majd a számtant és hazai történetet adnók elő, — irás- és rajzgyakorlatokra is jutna egy kis idő; az előadásra szaktanárok helyett osztály-

tanárokat alkalmaznánk. Hogy a legalsóbb osztályokban a szakoktatás czélellenes, csak az tagadhatja, ki újabbi időkben tanár nem levén, a taniránynak hiányáról meg nem győződhetett... Azonban másrészt a csupán egy tanárság eszméje a gymnasium osztályaiban nem vihető ki teljesen. Erről többé álmodoznunk sem lehet. A tanitást szakszerűleg kell kezelni az alsókban is, s ide egynél több egyén szükséges. A több-tanárságot a legtekintélyesebb paedagogok legnagyobb része elfogadá s Európa legtöbb középtanodáiban érvényben van. A szorosan vett egytanárság csak akkor állhatott meg, midőn nálunk a latin nyelv pótolt minden tudományt. De az is szükséges, hogy a növendék szellemi tehetségei több oldalról különbözőleg ébresztessenek, s ezt lehető tökélyesen csak többtanárság által lehet elérni. Mindazáltal a tantárgyak, mennyire csak lehet, vonassanak össse. Igaz alsókban a nyelvek összefoglalhatók, annál inkább, mert magyar tanár semmi tárgyban sem tanithat magyar tanodákban sikeresen, ha a magyar nyelvet és irodalmat mélyebben, részleteiben nem tudja. Ha ő nem ismeri nemzete szellemi nyilatkozatait tüzetesen, akkor e nemzet fiait nem is tanithatja... A következő három felsőbb osztályban hetenkinti 28. óra mellett négy szaktanárt alkalmaznánk, kik között a két klassikus nyelvet, a hazai nyelvet, a mythologiát, a hittant, az egyetemes történelmet, a betűszám- és mértant akként osztanók föl, hogy minden egyes nyelvtudományra (a IV. osztályban a próza, az V-ikben az ékesszólás, a VI-ikban a költészet) hetenkint egyre-egyre négy, tehát a háromra együtt 12. óra; a hittanra 3; a mythologiára 2; az egyetemes történelemre (a IV. osztályban az ókor, az V-ben a középkor, a VI-ban az újkor) 2; a betűszámtanra (a IV-ben) 2; a mértanra (az V-ben) 1, összesen 23. óra esnék. — A többi fenmaradó órát a német nyelv, a rajz, a szép- és gyorsirás tanitására, a VI-ban pedig az ezenfelöl még rendelkezésre álló más kettőt nyelvtudományi ismétlésekre forditanók. — Testgyakorlatokra a nyári időben rendkivüli órát vennénk, müéneklésre pedig a vasárnapot alkalmaznók. A négy szaktanár közől kettő a klassikus nyelveket és mythologiát, a

harmadik a hittant, történelmet és a magyar nyelvet, a negyedik pedig betűszám- és mértant adná elő. — Betetőzésül a legfelsőbb két osztályban a két klassikus irodalom, a hazai történet és hittan, a bölcsészet, a természettudomány és felsőbb mathesis még más öt szaktanárt és 28. heti órát úgy osztatnának föl: hogy a két klassikus nyelv külön-külön 3, együtt hat, a hazai irodalom 2, a hazai történet 2, a hittan (a kinyilatkoztatás és egyháztörténetével) 4, a bölcsészet (gondolkozástan, lénytan, lélektan és szépészet) 4, a természettudomány 6, a felsőbb mathesis 2. órán át adatnék elő mindkét osztályban; a fenmaradó két óra pedig, előkészitésül az érettségi vizsgálatra, ismétlések tartására fordittatnék.

Az igazgatónak tanárkodása elkerülhetlenül szükséges. Egy részt az igazgató ily módon nagyobb erkölcsi befolyást nyer az ifjakra, azoknak nagy részét jobban ismeri, s igy azokat czélszerűbben és könnyebben igazgathatja s a visszaéléseket csirájokban megsemmisítheti. Másrészt az igazgató is gyarló ember levén vajmi hamar megfeledkezhetnék az iskolai por kellemetlenségéről, s a kivitel lehetőségével nem mindig összehangzó követelések hányszor nem okoznának kettéválást ott, hol csak a legszorosb egyetértés s a legbarátságosb viszony biztositja a sikert.

Ha az imént előhozott gondolatok összeállitása talán a szoros rend hijával lép elő: korunk és körülményeink sajátságos viszonyaira esnek okaink. A tudományos oktatás avatottjai, a mélyebb elmélődés hivei számára semmi ujat sem mondtunk; jobbára csak azt, a mit magasabb elmék elégszer tárgyaltak már, ohajtók az előttünk lebegő czél tekintetéből minél többször viszhangoztatni; s igy a kellőbb megértetés végett kényteleneknek érezők magukat nem fukarkodni a a szóval... Ezen az egész nemzetet, tehát a népelemet is közelről érdeklő ügyben, úgy hiszszük, nem vala egészen helyén kivüli a némileg kitáguló előadás, főleg, ha őszintén bevalljuk, mikép ama nem örvendetes tapasztalat hajt rá, hogy a hangosan annyiszor szétkiáltott szó, mint látszik, még kevéssé hatott be az illető rétegekbe. Aristippus példájára emlékeztetnek körülményeink, ki, midőn, barátjaért Dionysiusnál könyörögvén, meghallgattatást nem nyert, ennek lábaihoz

vetette magát, s az e miatti megszólás irányában tettét igy igazolá: „Dionysius ennek oka, mert lábaiban van hallása.“ — Hogy a hallérzéket nálunk is sok ügyben inkább alantabb kell keresni, sajnos, nem egy példa tanusitja...

Már ha valaki e javaslat olvasása után arra szólitna föl, hogy indokoljuk azt: „inkább kevesebbet, de tökéletesen“ a neveléstannak ezen egyik elévülhetlen elvének, mely helyett a tanodákban most már egészen ellenkező elv kezd érvényre vergődni, a divatos szédelgés elve „minél többet, habár felületesen is; hogy sokat mutass s az avatlanokat rászedhesd,“ — intőszózatára hallgatva: — nézeteink ajánlásaul annak egész rövidséggel a következőket hoznók föl:

a) A vázolt terv a gymnasialis képzés fősúlyát azon elemekre fekteti, melyekre, hogy fektetve legyen, a gymnasium célja megkivánja.

b) Midőn a túlság és szertelenség ellen határozottan vagyunk, épen nem szándékozunk azt vitatani, hogy a gymnasiumi oktatás előhaladott korunk igényeit figyelmére ne méltassa; vegyen föl keretébe minden tárgyat, mely jelenleg a gymnasiumban előadatik, s azonfelül engedjen tért a bölcseletnek is, melynek kiküszöbölése egyet jelent a törekvéssel, megölni a lelket. Nincs tudomány, mely a gymnasiumi tantervben a bölcsészeti előtannak ágazatait segitségül nélkülözhetné. Sőt megfoghatatlan, mint értheti meg valaki csak a felsőbb társalgási nyelvet is kellően, ha a gondolkozás-, lény-, lélektant és szépészetet nem tanulta.

c) Habár a természettudományokra tetemesebben kevesebb óra fordittatnék is, mint jelenleg, kezeskedni lehet róla, hogy az ifjú mégis többet fog tudni azokból, mint most. Mert nem apró töredékekben és azon korban fogja tanulni kezdeni, melyben a sok metaphysikai definitio rá nézve csak oly mysterium, mint akár a sanskrit; hanem előhaladtabb korában, midőn rá már eléggé előkészitve van és egy összefüggő egészben, mi fölképesiti, hogy az egész természet-világot egységesen fogja föl, a tüneményeket osztályozni, kútfőikkel

összekapcsolni, a szabályozó törvényekre visszavinni tudja... Lehet, hogy minden egyes szakban (mint például mechanika, optika stb.) kevesebb detail ismerettel birand, de alaposabban fogja ismerni és tudni azon általános erőket és törvényeket, melyektől az egyesek függnek, s történjék bármily és bármely szakban valamely uj felfödözés, tisztában leend az iránt: a természet mely regiójába tartozik az, és mely erők s törvények voltak határozók, hogy az észlelt új tünemény előbüvöltessék. — És a gymnasiumtól többet várni nem kell, nem szabad. A több már rendszertelenség, melynek az intézet tulajdonképeni czélja esik áldozatul...

d) E terv szerint a gymnasium minden tárgyai, mi nem is bizonyodott czélszerünek, ismételten nem kerülnek elő.

e) Az e tervet átlengő szellemnek egyik lényeges nyilvánulása abban áll: hogy az előbbi rendszernek elmekábitó s fiatalságot tulterhelő sokattevési vagyis sokatülési követeléseit határozottan szükebb korlátok közé szoritja, és az időbeosztást úgy állapitja meg, hogy a fiatal egyén az ismeretek kellő mértékben megszerzése mellett testi fejlődésében se gátoltassék...

f) Ez irányadás mellett hol a „non multa, sed multum“ általánosan elismert, s tettleg mégis oly ritkán követett didaktikai imperativus lőn vezérelvül választva, — nemcsak, hogy a tanárok száma lehet két hárommal kevesebb, hanem, a tanórák megkevesbitésével, jut még idő az oly szükséges ismétlésekre is...

g) A hittan lehetőleg azon helyet foglalja el, és azon tekintetben részesül, mely müvelődési főfontosságának megfelel. Biblia és Homer, vagyis a keresztény vallás és a klassikus tanulmányok azok, melyeknek összehatásából fejlődött ki a mai kori humanus polgárisultság. — A természettudományok ezen fejlődési folyamatban csak is mint másodrendű tényezők foglalhattak helyet. A vas, algebra, puskapor, iránytű typographia stb. ismeretével jóval előbb birtak a chinaiak és indusok, mint mi, — és még sem haladtak, még sem számittatnak a polgárisult népek közé. — S miért? mert kell, hogy a hatalmat, melyet a természet ismerete ad, jó lélek és jó szív vezesse. Polgárositók csakis az eszmék, melyek a physikai

apparatusokkal nemcsak czélszerüen, de erkölcsi módra is rendelkezni tudnak. Azok, kik mellőzik a hittant vagy csupán mintegy deferentiából holmi alárendelt positióban türik meg, a világ müveltségét attól látszanak föltétezni, hogy az iskola, erkölcsi, lelkismeretes lények helyett, raffinirt önzőket képezzen az élet számára...

h) Az egésznek architektonikája olyan, mely a harmadik osztályból a néptanitó-képezdékbe, polgári és alreál-iskolákba, ipar- és kereskedelem - tanodákba; VI-ikból pedig felsőbb műakademiákba legczélszerűbb átmeneti alkalmat szolgáltat. Végül

i) A tanitás és tanulás vonzóbb és kedvesebb is lesz annál, mely a mai napi száraz, elvont, barbár tankönyvek fonalán történik. — A tanulási kedv tehát élénkebb lesz s a mellett a szépizlésnek nem rovására, hanem javára szolgáland. — Ez úton például a legfelső osztályokban a nyelvek, jelesül a a magyar, latin, görög- és német nyelv- s irodalom módszertani kezelésénél minden igyekezet a jogosult methodikai elvek alkalmazására s azokkal a tanitási tevékenység mozzanatainak egyesitésére forditható. — Különös súly fektethetik majd arra, hogy az emlékezet gyakorlása s értelem fejlesztésével az ifjú az olvasmányból az illető nyelv mellett az olvasmány tartalmát is sajátjává tegye, s meggyőződjék, miszerint a remek darabok olvasásának fő czélja azok tárgyi becsértékének megismerése. A czél könnyebb s biztosabb elérése végett mindenben s mindenütt, hol az alak- s mondattani szervezet ugyanaz, a kifejezési mód vagy irályi változatosság hasonló, a latin, görög s német nyelvek egymással összehasonlittathatnak. — Azt pedig, hogy e rend és a beosztás mellett jut idő, még más nyelvek és szakmák tanulására is, mint például a zene, a festés, az uszás, vivás stb., melyek többé-kevesebbé szükségesek a müvelt embereknek, nem lehet nem elegendőképen kiemelnünk...

Egyébiránt egy pillanatig se feledjük a tanárkodás pályáján, mely sok tövissel van födve, sok kavicsot rejt magában, imez aranyszavakat: Ha Isten nem ad ragyogó szivet, hóditó zománczot nevelés-oktatásunkhoz, nem teszi termékeny-

nyé a gyermek parlag lelkületét, nem küldi le, kegyelme sugarát: ugy bármennyire öntözzük is tanításaink vizével, csak gyomot fog az teremni...

Mindenesetre pedig megszivlelendő az, hogy bár nem kevés függ az oktatásban a tantervtől, de azért a czél még sincs elérve általa. A tanterv csak akkor hozza meg az ohajtott eredményt, ha kivitele helyes tanmenet szerint történik. A tanterv az út, melyet az anyagból készítettünk, a tanmenet a mód, mely szerint ez úton elindulunk és haladunk, hogy czélhoz érjünk, mely czél nem egyéb, mint a tanfolyamba foglalt tananyagnak elsajátítása a tanuló által.. A tanfolyam meghatározta az egyes osztályokban előadandó tárgymennyiséget; a tanfokozat kijelöli az egy osztályra meghatározott tárgymennyiségnek egymással összefüggő kisebb egészekre való fölosztását: a tanmenet, mint a szó maga is kifejezi, azt mutatja meg, mikép kell eljárnunk a tananyagnak a tanulóba való átvitelében; másképen: az egyes fokokba foglalt tananyagnak egymásutáni kibontása, a tárgy és tanuló természetének megfelelő előállitása és feldolgozása, a tanfolyam minden fokára egy teljes egészszé való összealakítása, a képzetek egymás mellé sorozásának, rendezésének módja tanmenetnek hivatik.

Az ilyeténképen értett tanmenet meghatározásának szükségességéről nem fog kétkedni az, a ki megfontolja, hogy a legczélszerübb tanterv daczára is igen nehézzé, kellemetlenné tehetni a tanuló munkáját s meghiusíthatni a tanítás czélját, ha a mód, mely szerint a tanítás a tanulóra hat, tévesztve van. Bizonyítják ezt a nyilvános tanodáknak ugyanazon tanterv szerint működő tanárai, kiknek egyike valamely tantárgyban semmire sem, vagy csak kevésre birja vinni tanitványait, mig másika igen örvendetes eredményt képes fölmutatni... E mindennapi jelenségnek egyik oka a különböző tanmenet, és a különböző tanalak. — Ugyanegy tantárgy előadásában többféle tanmenet lehet, és az egyik jobban könnyíti a tantárgy felfogását és megtartását, mint a másik: a tanításra tehát nem elegendő a tárgy ismerete, hanem annak kezelési módjában is jártasnak kell lennie az oktatónak mind elméletileg mind gyakorlatilag. A tudás az első ugyan, de a közlés

ügyessége szintoly szükséges. Innen van, hogy sok tudós és müvész tanitásának semmi sikere nincs, mig egy másik, ki a tárgyat nem birja oly kimeritően, sikerrel tanít...

Ez mindössze is csak néhány alapvonás: de ajánlásul talán annyi is elég...

Nem azért irtuk észrevételeinket, hogy azokhoz, a miket irtunk, más szó ne férhessen. Ellenkezőleg megvitatni szeretnők azokat, miknek egyedüli vezéreszméje az ügy szentsége, egyedüli czélja a gymnasiumi állapotok lehetőleg örvendeztetőbb tökéletesitése... A megállapodni nem akaró experimentálásnak, minő épen most is, midőn az összes középtanodai intézmény a válság pontjáig jutott, melyen túl más alakot öltve, könnyen végzetes jövőnek megy eléje, történik, serdülő ifjúságunk, hazánk, az összes egyházi és polgári társadalom adja meg az árát. A tanrendszerre nézve, annyi középiskolai terv gyártásából, sokat igérő próbák sikertelenségéből okulólag, tudnia kellene az államkormánynak, hogy nem lehet rendeltetése tiszviselőinek irodájában állapitani azt meg holmi mulékony politikai elméletek szerint, és napoleoni egyeduraságot üzni a tanügygyel; hanem az ő joga csak annyira terjed, hogy, a mi jót az oktatásügy terén egyes hivatott szellemek létesitettek, azt általános érvényre emelni törekedjék, gyakorlati kiviteléről gondoskodjék. — Mi úgy képzeljük a tanügy szervezését, mint összefüggő egyetemes, egyöntetü egészet akként, hogy minden alsóbbrendü mozzanat befolyást gyakorol a felsőbbek üdvös vagy üdvtelen alakulhatására s minden előző lánczszem a következők sértetlen összefüggésének életföltéte. E szerint meg vagyunk győződve, hogy akármely középtanodát tekintsünk, kellő és jogosan várható sikert, eredményt az csak akkor fog szülhetni, ha életerős alapokra fekteti lételét... A tanszervezetnek az emberi természet törvényeinek tisztelete mellett a közelebbi viszonyokon kell alapulnia, nem elvont elméleteken, különben mindig téves és a társadalomra nézve káros... De bármikép szerveztetnek is az iskolák, azok alapjául a vallás jelölendő ki; minthogy azok nemcsak tan- hanem nevelőintézetek is. Igy tarták ezt az emberiség javáért magukat feláldozó azon jeles szellemek, kik a mult század második felében s a jelennek első tizedeiben óriási munkássággal

megállapitották a nevelés- és tanitásnak, a természet örök törvényeire az ó- és újkor dús tapasztalataira fektetett elveit, melyeket az evangelium megtisztitott és megszentelt, s csak is tévnézet és felforgató szellem ismerhet félre, midőn a tanügyet kizárólagosan majd állami majd csupán községi ügynek hirdeti, kiküszöbölvén abból minden vallási elemet s az iskolákat az állam mindenhatósága alá akarván hajtani. Pedig tudhatná a történelemből, hogy, a hol igy jártak el, ott most sem pénz sem posztó, s hogy különösen nálunk a sokféle nemzetiség és felekezet közt vajmi elláthatlan bonyodalmakat idéz elő az ily eljárás... Minden gyakori változás ugyanis egy-egy boncztani kisérlet, melyet a tanitó és tanuló közönség élő testén tesznek. Irtóztató bün, ha az sikertelen. — Az officiosusok el-elmondják nézeteiket; helyén és idején volna megint, hogy az egyházak és felekezetek is adnák elő édes övéiket. Amazok ismételten teszik, — minden lépten-nyomon látszik nálok a tapogatódzás, a készületlenség, az elv- és hagyomány-hiány. Semmi összefüggés, de annál több irányzatosság az egyház ellen.

Pedig különös átok van az államon, a mit csak, legyen bár legjobb akarata, az egyház nélkül, az egyház ellen kezd, abból önmagának mérget készit, üdv helyett kárhozatot szórván a társadalomra... Gondolja, hogy ha ő teljes, korlátlan hatalommal lesz az iskolákban, legjobb polgárt fog vallás nélkül nevelni magának... És mit nevelt? Hienákat, a társadalom felforgatóit, ostorait, Catilináit...

Vegyük csak a történelmet, mely az élet mestere, egykissé szemügyre...

Hosszú küzdelmek véres korszakát igy inaugurálta a tizenhatodik század vallási rajongása, melyet a mult század encyklopaedistáinak gonosz törekvése s a franczia forradalom követelt.. Ennek romboló hatása az egyház, iskola és a nevelés szentélyét egyiránt érintette, megérlelvén lassankint azon mérges gyümölcsöket, melyeknek áldozatul a családi élet békéje és nyugalma esett!

Roussean semmiképen sem akarja, hogy a nevelés Istennel is foglalkozzék. Ő az embert a születés első pillanatától kezdve jónak képzeli, a z a l a k i t á s a n e v e l é s

hatalmában áll, de száműzi ennek hatásköréből azon főtényezőt, mely az embert emberré teszi és magasztos rendeltetésének visszaadja... Condercet a forradalmi konventhez benyujtott nevelési tervezetében ellenmond minden vallásnak egyet sem kimél, magát a természeti vallást sem... Be kell tanultatni az alkotmányt — úgy szól Taleyrand — a jogok magyarázata képezendi jövőben a gyermekek új katekizmusát.

Ily vezéreszmék lelkesiték a mult század amaz államférfiait, kik a nevelés-oktatás rendszerét a forradalom korszakában megalkottak !...

Az államhatalom azon elve, hogy a nyilvános oktatás a statust illeti, — szintén a franczia forradalom találmánya... Lepelletier egy tervet terjesztett a convent elé, mely szerint minden gyermek, a fiuk ötödik évtől tizenkettedikig, a köztársaság költségein a szent egyenlőség törvényei szerint együtt neveltessenek... Szükséges, folytatá, hogy a nemzeti nevelés kezére keritse a fiatal nemzedéket, hogy fölkeresse a gyermeket anyjának kebelén, atyjának karjai közt, a köztársasági felvilágosodás terjedése csak közös nevelés által eszközöltethetvén !... Mig közös nevelés által a szegényt a gazdaghoz közelebb nem hozzátok, viszhangzott Franeziaországban, — hasztalan hirdetik a törvények a szent engyenlőséget... Mert attól tartottak a felforgatók, hogy a szabadoktatású felekezeti iskolák által az erkölcsös és vallásos eszmék itt-ott ismét visszatérnek, és kezeikben az önkény hatalma koczkáztatva lesz...

Ámde a köztársaság harmadik évében az első-rendű iskolákra vonatkozólag mégis egy törvény hozatott, mely a polgárok jogain megtiltja azon sérelmet ejteni, hogy magán és szabad iskolákat állithatnak az illető hatóság felügyelete alatt... Az úgynevezett harmadévi alkotmány 300-ik czikke szintén azt tartalmazza, hogy ezeknek joguk van magán nevelési és oktatási intézeteket létesiteni... Azonban tartós megállapodást eszközölni még sem tudtak, terv tervet ért, mert ellökték azon szilárd alapot, melyen a nevelés-oktatás remek épületének szükségképen nyugodnia kell !...

Tetemes költség és kiadásokkal volt e hibás rendszer összekötve, gazdag állomások szerveztettek, melyeket el is foglaltak, de melyeknek czimviselői hivatásos kötelmeiknek meg nem feleltek! Azért mondá Gilbert Desmoliers „A nyilvános oktatás semmit sem ér, ámbár a rája forditott költségek rettentők!“...

Figyelemre méltó körülmény az, hogy végre magok a forradalom hősei is kezdték belátni, miszerint szükséges valamivel pótolni a religiot, melyet a közös iskolák a nevelésből száműztek!... A közerkölcsiség hanyatlása, mint vészes ár, egyre növekedvén, oly magas fokra hágott, hogy a legbátrabbak is megdöbbentek!... A trón felforgattatott, kiálta Gauthier egy a nyilvános oktatás szervezése körül tett inditványnál, még egy van lerontani való, ez az, melyen a halhatatlanság ül! mindenfelül a romlottság környez, ez oly pusztitó ár, melyet semmi gát föl nem tartóztat... M é g e g y p i l l a n a t n y i k é s e d e l e m, é s e l n y e l i a s e r d ü l ő n e m z e d é k e t!.. Különösen nevezetes Portalisnak a törvényhozó testületben az oktatás rendezése körül tett azon bátor nyilatkozata, melyet akkor egész Európa megbámult, s mely enyhitő balzsamként hatott a kisírt religiónak forradalom ejtette mély sebeire... Az oktatás úgymond, az embernek egyik szüksége; szüksége különösen a társadalomnak, és mi ne pártolnók a vallásos intézményeket, melyek által, mint megannyi csatornák útján szivárognak a társadalom minden osztályaiba a rendnek, a kötelességnek, a humanus érzelmeknek és az igazságnak eszméi!... A tudomány mindenkor csak csekély-számuak osztályrésze lehet, de religio által tanult leend az ember a nélkül, hogy tudós volna! Ez tanit, ez nyilatkoztat ki minden hasznos igazságot azon embereknek, kiknek sem idejök, sem módjuk nincs annak fáradságos keresésére!... Ki kivánná tehát e szent oktatás forrásait kiapasztani, mely minden irányban oly jótékony életszabályokat terjeszt, mely azokat minden egyénnek sajátjává teszi; mely az életrevaló intézményeket átlengvén, azokat megörökiti, nekik oly népszerű és tekintélyes typust kölcsönözvén, mely nélkül ismeretlenek lennének a népre azaz csak nem minden emberre nézve? !... Végre Bonaparte kezeibe jutottak az államhatalom gyeplői!..

A vallások szabadságát ő kikiáltotta, az egyházzal a concordatumot megkötötte, de a nevelés és oktatás világában továbbra is föntartotta a statushatalmat, mely az erkölcsös növelésnek szárnyait szegte!...

Ki nem látja, hogy kisebb-nagyobb eltéréssel ezen elvek szerepelnek a mai társadalom törekvéseiben is? ! A felekezeti iskolák szabadsága mellett, a korszellem tévelygései közt, a közös iskolák eszméjének nyomása alatt áll az új társadalom!

Pedig közös iskolák mellett a vallás mindenkor csak alárendelt szerepet fog játszani! — Független, önálló hatáskörrel biztositott felekezeti iskolák garantirozzák az interconfessionalis érdekeket; ezek emelik a religiot azon magaslatra, hol áldáshozó gyümölcsei megteremnek...

Ezen jogainak, néha rehabilitatiojaért küzd az egyház, mely a balra tévedt korszellem által paralysáltatik...

Már pedig az állam az egyházzal karöltve képes a progressiv haladást és a polgárisodás ujabb vivmányait okszerüen biztositani, gátot vetvén azon áramlatoknak, melyeknek erős hullámcsapásai a legszebb remények áldásait rendesen elmossák!...

És már Vergil (2. k. 350. és köv. v.) Tróját a vallás s az istenek eltávozta után menthetlenül elveszettnek kiáltja:

„— — Quae sit fortuna videtis,
Excessere omnes adytis, arisque relictis
Dii, quibus imperium hoc steterat, succurritis urbi
Incensae: moriamur et in media arma ruamus,
Una salus victis, nullam sperare salutem.“

Érdek szerepel még az érettségi vizsgálatok, még a gymnasialis képezde kérdésének elintézésénél is. Ők a mai kornak gyermekei, látszik a hatása rajtuk... Hisz mielőtt a mai államárok a tantervre, tanügyre, iskolára, nevelésre gondoltak volna, a mi egyházunk már tizennyolcz századig nevelt, oktatott ingyen, szorgalmasan — nem liberalis társadalom czéljaira, hanem a ker. társadalom érdekében, a lelkek üdvösségére. — Az elévülhetlen igazságokat adta elő, melyeket ismerni kell az örök életre; a hétéves gyermekből, az egyszerű pórból müveltebb, tudósabb embert képezett, mintsem a pogány bölcsek valának egykoron, vagy mintsem a mai pantheisták

az ő üres elméleteikkel, melyeket ma felállitanak, hogy holnap ők vagy mások ugyanazokat lerontsák. Mindnyájokra alkalmazhatók azon szavak, melyeket Péter Szafirához intézett (Ap. csel. r. 5. v. 9.): ‚Ecce pedes eorum, qui sepelierunt... ad ostium et efferent te.' — Ha az egyház és ennek szellemétől fölbuzdult sok lélek a mai reformérokra várakozik vala, mig ezek iskolákat nyitnak, rendszert kovácsolnak, Európa pusztább sivatag lett volna Ázsiánál, Afrikánál fölemésztetve önmagában és a barbárok által... E reformérek saját müveltségöket is nagyrészt a jézusi egyháznak köszönik, és hálából a jótéteményt ellene forditják!.. Mi századok hagyományosai vagyunk, ezek tapasztalatait örököltük nemcsak, de alkalmaztuk is. Megillet tehát a jó szó, kivált ha a másik félen a kudarcz oly nyilvánvaló, és szellemerkölcsi vesztesége a társadalomnak oly nagy, mint az minden részről fájdalommal emlittetni halljuk...

Egy eszme villanyozza át a nemzeteket, nagyszerü és magaaztos, — a *haladás* eszméje. Ez éleszti a szendergő tetterőt; ez gyújtja lángra az évezredes hosszú pályán el nem csüggedő törekvéseket. Egy eszme világit be a népek agyába az igazi, nem balul értett — *szabadság* eszméje. Ez hija föl munkára az elaltatott szellemet, ez gyújtja lobogásra a pálya czélpontján a remény csillagát. Boldog a világ, ha e csillag mint megvalósult fénykincs jut a népek birtokába. Ez leend a legméltóbb pályadij minden fáradalmakért...

A haladás csak úgy lesz nemes és dicső, ha végczélul a szabadságot tüzi ki; a szabadság úgy lesz méltó a ráforditott munkára, ha valódi *emberi* szabadsággá emelkedik. Szabaddá kell lenni az embernek, meg kell szabadulnia az önkovácsolta bilincsektől, a bün és tudatlanság rablánczaitól; — erény és szellemfény sugározza körül a világot! Ez lesz a szabadság, az Istentől ihletett szabadság diadala; ez lesz a tökélyesedés boldogsága. — De mikor lesz ez? és lesz-e valaha?... Ámde hozzá közeledni, feléje törni legfőbb kötelesség...

És azért szabadokká kell lenni az egyes embereknek, mert szabaddá az összes emberi nem csak úgy lehet... Igen

szabaddá, erkölcsileg szabaddá kell, hogy legyen az ember, ha szabad lenni s maradni akar az emberiség!..... Mikép fog az megtörténni? Költői vagy mesekori varázsvesszö idézendi-e föl az ohajtott eredményeket? A képzelem országának szüleményei csak képzelt teremtmények. — Vagy tán forradalmi erőszak vivandja ki a diadalmi zászlót? — Bünös kéz nem hathat föl mennyekbe, hogy onnan lerabolja a világboldogitó kincset; legyilkolt testvérek véréből gyilkos gőz párolog. Ily légkörben a szabadság fája nem terem. — Avagy szabadság volna-e az, mely mások szabadságának romjain ülne diadaltort? A valódi szabadság erény szülötte; bünnek magzata bűn, — de szabadság soha. — Mit tegyünk hát? min kezdjük, hogy sikert remény leni merjünk? —

Neveljük az ifjú nemzedéket — neveljük szabaddá! Neveljük úgy, hogy szabad lenni tudjon és akarjon; neveljük arra, hogy értse, méltányolja és megérdemelje a szabadságot! — S erre eszköz? — az erényesedéssel kapcsolatos haladás. Haladva neveljünk, s nevelve haladjunk a szabadság felé... A haladás és szabadság eszméje együtt lelkesitsék tetteinket; amaz, mint kalauzcsillag kisérje lépteinket, imez, mint végcsillag, mosolyogjon a pályaczél távolából felénk! Csak igy valósitjuk Isten eszméjét a földön, hogy az ember lehessen és legyen az erény, tökély, — a világszabadság fölszentelt bajnokává. — Egyoldalú haladás nem vezet boldogsághoz. Ha csak vasúton, gőzösön, iparban, fényüzés-, s álmüveltségben, szóval anyagiakban halad az ember, — inkább eltávolodik a végczél szent csillagától. Mindenoldalú — általános haladás, melyben a nevelési haladás, az erényesbülésre törekvő haladás is benfoglaltatik, csak ez juttathat ohajtott révpartra annyi évezred hányattatása után...

Ezen haladás nagyszerü eszméjét mikép valósitsuk? ki legyen amaz égből küldött hős, ki mindezt végrehajtani képes? Nem mulja-e fölül ez óriási munka egy embernek erejét s bár legszentebb szándokait?... Mit tegyünk hát?

A mi benső meggyőződésünk: hogy az igazi tökélyre irányuló nevelés csak a vallási képzés és fegyelmezés mellett eszközölhető. Vallás a nevelő- és tanintézetek napja, melynek világitnia

és melegitnie kell; a fegyelmezésnek tényezője pedig a czélszerü rendszabályzat vagyis jó törvények. —

A legrégibb időtől kezdve, tehát a nemes-erkölcsü s hona függetlenségeért sokáig küzdött derék Polybius korából, ki *) az emberek becsületessége- és erényességétől, s így a törvények minőségétől is föltétezte valamely társadalom boldogságát, a legujabb tapasztalásig, minden ama tétel igazságát bizonyitja, hogy a népek vesztét csak ugy, mint egyes emberekét az erkölcsi romlottság idézi elő; s a leghatalmasb nemzetek is a vallás és az jó törvények megvetésével önmagok lettek oka bukásuknak... Az Isten törvényének, mint idei és örök boldogságunk egyedüli alapjának meg vagy nem tartása azon csalhatatlan jel, melynél fogva bármely nép és társadalom jóllétét vagy pedig elpusztulását szintoly bizonyossággal előmozdithatni, mint a mily isteni tekintélylyel dörgé füleibe Izrael népének a Mindenható lelkétől ihlett látnok Mózes: „Si aversum fuerit cor tuum et audire noluerís... praedico tibi hodie, quod pereas... Testes invoco hodie coelum et terram, quod proposuerim vobis vitam et mortem, benedictionem et maledictionem. Elige ergo vitam, ut et tu vivas et semen tuum“ (V. Mos. 30, 17—19.)

Az élet minden körében törvénynek kell tehát uralkodnia, ez Istentől rendelt természetes intézvény. Innen az isteni törvénynek, rendnek tiszteletére s ez által lelki szabadságra vezetni embertársadat a legüdvösb, mit neki adhatsz...

Igaz ugyan, hogy az iskolai tanitás legközelebbi czélja a gondolkodás rendszerének alaki és anyagi képzése; de tévuton járna az az iskola, mely csak a tanitásról gondoskodnék s nem egyszersmind az ember legmagasb czéljáról is az egész ember megnemesítése s megszenteléséről, az erkölcsinek, nemesnek, nagynak... ébresztéséről, ápolása, táplálása s megszilárditásáról. Az iskolai tanitásnak végczélja mindig a keresztény öntökélyesedés. Mindazok, kik valaha tanitás, iskola, eszméjére jöttek, bizonyosan nem puszta ismeretközlésre gondolának; hanem az ember rendeltetése lebege előttük; s az

*) ‚Boni, úgymond, seu honesti civium mores ac sanctae leges requiruntur, ut quaepiam respublica recte instituatur. sit sancta, fiatque felix.‘

iskolából erényesebb, az emberi társaságra minden tekintetben áldásosabb nemzedéket reménylének fölsarjadzani... Már az ókor is az erkölcsiség megőrzését és gyarapitását tüzte ki főczélul s a tanitónak meghagyta, hogy az ifjúság erkölcsnek tisztaságát szeme fényének tekintse... Sokat jelentő Iuvenalis (sat. 14.) intelme, melyben a szüléket, illetőleg a tanitókat a gyermekek előtt a meggondatlanságból kiejtett helytelen szó- vagy tettől óvja.

„Nil dictu foedum, visuque haec limina tangat,
Intra quae puer est: procul hinc, procul inde puellae
Lenonum et cantus pernoctantis parasiti.
Maxima debetur puero reverentia. Siquid
Turpe paras, nec tu pueri contemseris annos,
Sed peccaturo obstet tibi filius infans"...

Herder pedig egy helyütt igy szól: „Apáink az iskolákat az isteni szellem műhelyének nevezték. Régi elnevezés; s talán csodálni is kell, hogy én azt ismétlem napjainkban, s nem inkább Apollo, Muzsák, Gratiák templomáról beszélek... De amaz elnevezés, jól értve, igen nemes dolgot fejez ki, még pedig sokkal igazabban és bensőbben, mint a hogy azt ama bálványnevek megjelölni képesek."

Azt se mondja senki, hogy tán a középiskolákban a törvények fölöslegesek... Hisz ha valahol, épen a középtanodában kell — a tanulmányok mellett a nevelést egész teljében gyakorolni. Először, mivel nagy része az ifjúságnak innen már kilép az életbe, s ha tovább folytatja is tudományos pályáját a magasabb tanintézet már méltán mint nevelt ifjakat kivánja őket keblébe fogadni, a sajátlagos nevelésre már alig fordithatván tüzetes gondot; és másodszor, mivel épen a középtanodákra eső kor-években képződik rendesen, alakot és határozott irányt vesz a j e l l e m. — Az emberi jellemnek, melynek fontossága és hatásköre ismeretes, — helyes és viszonyainkhoz képest, mondhatnók, egyedül áldásossá válható fejlesztésére nagy és elengedhetlen tényezőként jelenik meg a valódi, félre nem magyarázott n e m z e t i é r z e t tiszta megőrzése, ápolása...

Azonban birhat valaki a legcsorbátlanabb nemzetiségi érzettel, birhat valaki határozott, kikerekitett jellemmel: s

még sem leend valóban hasznos tagja a társadalomnak, még sem szolgálhatja az egyházát, hazáját az eszményileg felfogott törekvés kellő irányában, ha nemzeti érzetét tévutra ragadja jellemének egyéb irányzata, — szóval ha jellemének nincs erkölcsi alapja. Itt a legfontosb, legmagasabb teendő: erkölcsi jellemet kell fejtenünk, s menynyire lehet, megszilárditnunk a középtanodában és tanoda által...

Vagy azért fáradunk-e, hogy addig, mig körünkben tölti idejét a fiatalság, csak itt s mintegy szemeink alatt birjon erkölcsiséggel? Nem czélja-e minden buzgó törekvéseinknek maga az élet, s az élet ezerszeres változatú küzdelmeiben a szilárd ingatlan megállhatás?

Oh igen! A mi szemünk előtt örökké a gyermek, az ifju jövője lebeg. A jelen nem egyéb hitvány, törékeny rögnél, melyet lépteink alatt szétzúz a percz hatalma. De a jövő, az összes életpálya — ez maga a földteke, melyen a legcsodásabban szétágaznak az itt együtt élő ifjak útjai; s hogy itt az utak ezerféle bonyodalmai s keresztvonalai között oly ütközetre ne találjanak, mely a lábok alatt porladó rög helyett őket magukat zúzza szét, — erről gondoskodni a középiskolai-tanitás egyik föladata...

Persze a szabadoncz (à la manapság) világ kábitó mákonya ama badar eszme, hogy mindenkinek, tehát a középtanoda növendékének is teljes függetlenségre kell törekednie; az eszme azonban nem egyéb, mint egy lázban sinylő agyvelőnek haldokló szülötte!.. Nézd csak a bomladozó békét, nézd az izgalmas népeket, nézd a haldokló kormányokat, figyeld meg a vétkes forradalmi törekvéseket, az istentagadást, a vallásgúnyt, az engedetlenséget, mint a teljes függetlenségre való törekvésnek átokteljes aratása, mely már is pusztitólag hat népre és nemzetekre, ország- és kormányokra, vallás- és egyházakra! Pedig eddigelé mindez csak szándék és törekvés, mindez csak hideg calculus, mit fogsz majd szólani, ha beáll az operatio, beköszönt hatalmas árjával a sommátio?... Hisz a vizárak ellen gátokat emelünk, házunkat, vagyonunkat, sőt életünket is sietünk biztositani, szóval mindenünket pusztulás- s kármentessé iparkodunk tenni; s míg az észt a tudás minden sallangjával fölcziczomázottan, mint valamely mumiát törekszünk az utó-

világnak emlékül hátrahagyni: addig feledjük, miszerint az igaz tekintély hite ama romlatlan szer, mely az emberi bölcseséget üdvösen vezérli, mely az emberi müvelődést kellő úton kalauzolja, mely valódi értékkel bir...

Ezen általános nézeteket előrebocsátván, most munkánk terjéhez irányitottan előtárjuk szorgos kinyomozás után azon törvényeket, melyeket gymnasiumunk létrejötte óta, a tanulóság megnyugtató helyzete biztositása s emelésére, vagy a netán előkerült kedvezőtlen állapot megszüntetése s jövőre való megelőzése végett, az időnkinti igazgatók lelkes figyelmébe ajánlának a tanárkarnak, miszerint a felsőbb intézkedés értelmében ugyan buzgó készséggel érintkezzenek szükség esetében is a szülékkel, saját közvetlen hatásukat pedig akkép használják föl, hogy a jók és roszak, mint ugyanazon közös atya gyermekei körül ne az imperionus iskolaúr, mogorva erkölcsbiró vagy épen türelem vesztett zsémbelődőnek, hanem a szeretetteljesen támogató atyának lelkével járjanak el... Ösztönözzék, emeljék, buzditsák a gyarlókat, megnyerőleg oktassák őket az erkölcs és rendtartás iránypontjainak igaz értelmére, üdvös és áldásos következményeire, hogy saját mulasztásuk vagy hibájuk miatt egyse veszszen el azokból, kiket a Gondviselés, a haza és család bizalma vezetésük alá helyezett; mi oly könnyen megtörténhetik, ha szigorúan csak „tanári" tisztök szük körébe zárkozva, hivatásuk „nevelői" oldalát felednék, s minden telhető igyekezettel arra is lelkesen nem ügyelnének, hogy midőn magok teljesitik, tanitványaikkal is teljesittessék a kötelmet...

Lássuk tehát, jóllehet itt-ott töredékesen, immár a tanodánknál időről-időre, a növendékek tájékozó, intő, ovó s illetőleg fenyegető barátjaként, érvénykedett rendszabályzatokat...

A) Leges pro iuventute studiosa gymnasii Nitriensis Scholarum. Piarum.

Adolescentes, qui in gymnasio Nitriensi esse cupiunt, singularem morum probitatem praeseferre, sinceram pietatem, velut omnium virtutum fundamentum, quam studiosissime colere, pulcherrimisque doctrinae ornamentis sese instruere summa ope nitantur. Atque hinc

1. Sacro missae sacrificio omnes quotidie exemplari pietatis sensu intersint, et sacerdoti sacris operanti singuli ordine, quo inbentur, ministrent.

2. Domicis et festis diebus ad consueta matutina et pomeridiana pietatis exercitia pari alacritate compareant, salutisque aeternae negotium serio agant.

3. Quovis mense sacram confessionem peragant et epulo divino accumbant eo ordine et modestia, ut populus ad exempli pulcherrimi imitationem incitetur.

4. In scholis tempestive, non ante primum signum adsint; itaque ne quisquam eorum absque gravi et iusta, atque prius praefecto scholarum insinuanda causa absit, neve tardius compareat; negligentes diligenter notandi sunt.

5. Graviter vetatur, ne adolescentes virtutum et litterarum studiis dediti in scholis vel extra scholas tale quid agant, quod corruptio morum esse potest.

6. Competentem omnibns omnino declarabunt honorem et reverentiam, proindeque altioribus humanitatis officia exhibebunt.

7. Acceptorum beneficiorum recordatione ad perpetuam grati animi contestationem provocati, pro parentibus, moderatoribus et superioribus omnibus tam ecclesiasticis quam profanis, pro patria, pro summo terrae principe saepius ardentes ad Deum preces fundant.

8. Nullo in loco soli sese socient, nullamque inter se habeant familiaritatem singularem; sed eadem amoris et benevolentiae significatione mutuo se omnes complectantur.

9. Alter alteri honore antevertant, a verbis obscenis, iniuriosis prorsus abstineant; multo minus factis sese lacessant. — Proin altercationes mutuae, luctae, trusiones atque his similia severissime prohibentur.

10. Denique summam semper, ubi-ubi fuerint, in sermone, in gestu ac totius corporis conformatione modestiam observabunt, ut exemplo sint intuentibus atque incitamento. —

Legum harum, aliarumque scholasticarum transgressores post adhibitam convenientem delicto reprehensionem Praefecti schol. arbitrio et consessus litterarii auctoritate plectentur. Gravioribus vero excessibus notati politicae iurisdictioni pro diversitate personarum resignabuntur. —

B) Leges iuventutis studiosae in gymnasio Nitriensi Schol. Piar.

1. Juventus studiosa, ut felicem utriusque vitae cursum, futuramque ad officia quaelibet promotionem sperare et habere possit, veram religionem ante omnia prae oculis habeat, per quam in omni probitate, morumque integritate continebitur, simulque ad officia, quibus Deo, sibi, aliisque obstringitur, ad amussim praestanda excitabitur.

2. Diebus dominicis et festis tam mane, quam a meridie pietatis exercitia accurate frequentet; nulla unquam die ab auditione sacri, nullo mense a sacramento poenitentiae et eucharistiae devota susceptione se subducat.

3. Quivis discipulorum omni die quam diligentissime et pro hungaricis institutionibus compareat. —

4. Usus et gestatio cuiuscunque generis armorum iuventuti studiosae severissime prohibetur.

5. Nocturnae divagationes, indigna artium ingenuarum cultoribus tabernarum cuiuscunque generis, item cavenarum, theatrorum, chorearum publicarum, et quorumvis suspectorum, ad corrumpendosque iuvenum mores ducentium, locorum frequentatio vetatur.

6. Occulta conventicula seu domi seu foris, atque in iisdem fumigatio, compotatio, alearum et foliorum pro pecunia lusus, equitatio item, aut periculosa quaecunque recreatio, in hieme lubricatio, trahisatio, in aestate balneatio prohibetur.

7. Vesperi ultra concessum tempus emanere, cum fustibus oberrare, certaminibus se quoquomodo miscere, et dum excedentes ab ordinaria iurisdictione comprehenduntur, turmatim congregari, et indignos conditione sua modos usurpare strictissime interdicitur. —

8. Vestes, libros, aliamque a parentibus acceptam supellectilem vendere, in pignus dare aut commutare; aes alienum contrahere, furta committere; damna fenestris, vineis, hortis, pratis, silvis et aquis inferre, mendicos aut quoscunque alios iniuria afficere, quoquo modo impetere prorsus illicitum est. —

9. Omnibus tandem iuventus studiosa competentem honorem et reverentiam exhibeat, quod et eiusdem adcuratior educationis ratio secum fert. —

C) Norma de benigno iussu regio pro studiosa inventute gymnasiali introducta.

1. Diebus dominicis et festis studiosa iuventus convocetur, et comitantibus eandem suis professoribus et praefecto ad ecclesiam ducatur, ubi sub inspectione eidem iuventuti praepositorum missae sacrificio intererit. Hoc absoluto

2. Inventus ad scholas reducta exhortatoris catechesim textui evangelii accomodatam excipiet.

3. Diebus scholasticis iuventus gymnasialis sub vigilantia suorum professorum in ecclesia pro gymnasio destinata post terminatas antemeridianas scholas missae sacrificium audire poterit.

4. Omnes reliquae devotiones, quae in gymnasiis hactenus locum obtinebant, dehinc cessabunt. In specie autem

a) Exercitia spiritualia, ad quae iuventus primis diebus hebdomadae sacrae convocabatur, quorum loco die Lunae, Martis et Mercurii scholas more alias consueto frequentabit, harum autem dierum postrema pro horis pomeridianis die Mercurii alias praescripta catechismi explanatio a professoribus suscipienda erit, iuventusque ad digne celebrandum festum resurrectionis Domini pressius admoneri poterit.

b) Hactenus consueta iuventutis gymnasialis ad menstruas confessiones et communiones convocatio et deductio perinde abrogatur, curaque inventutem ad hasce essentiales cath. religionis obligationes explendas disponendi parentibus et respective sacris curionibus relinquitur; exhortatores vero data opportunitate, auditores suos zelose commonefaciant, ut singulo trimestri per dignam sacramentorum susceptionem peccata commissa expiare et cum Deo semet conciliare haud morentur. —

c) Quo pacto suapte consequitur, omnes congregationes et coetus Marianos in gymnasiis regni quoque Hungariae cessare debere...

d) Festivitates facultatum et patronorum scholarum celebrare nullo modo permittitur.

5. A spectaculis studiosa inventus haud arcetur*) quidem, verum magistratus locales medio commissariorum hoc fine designandorum invigilabunt, ne quid occasione huiusmodi spectaculoram aut ludorum scenicorum agatur, quod scandalum generare et offendiculo esse possit.

D) Leges pro studiosa iuventute gymnasii Nitr. Schol. Piarum.

I. Quoad Religionem.

Studiosae iuventutis erit omnipotentem Deum summa eaque ardenti cum pietate colere. Hinc

1. Quemadmodum profestis, ita diebus Domini et festis Sacro missae sacrificio, die autem Domini et festo a meridie divino cultui quemque libro precum provisum debita pietate adesse oportebit.

2. Occasione benedictionis segetum, diebus rogationis, festo theophoriae et aliis solitis sacris processionibus studiosa iuventus devote intererit.

3. Defixis diebus ad S. confessionum et communionem decies per annum accedet.

4. Diebus Domini et festis attente explicationem audiet evangelii.

5. Doctrinam religionis, qua verba salutis et doctrina morum proponitur, diligenter ediscet.

6. In ecclesia, ubi pii fideles Dei adorandi causa conveniunt omni possibili modo mores exemplares praeseferat.

---

*) „Abstine, sustine," ajánlotta egykoron gyakorlati életelvül egy nagy-eszü és tudós férfiú. Ez elvet kellett irányadó szabályul ezen II. József császár elrendelte törvények irányában őseinknek elfogadniok, mert törni és zúzni nem vezethetett sikerre. — De a tanügynek azon korban hanyatlását fürkészvén, bátorságot vőnek kimondani, hogy annak első és legfőbb oka a valláserkölcsi irány kevésbe vételében álla; további két ok pedig: a német nyelv s tandij erőszakolása és azon téves szellem, mely az élet nagy iskolájából a gymnasiumok falai közé is behatolt már és csak ápoltaték. ez új, a középtanodák növendékeit emancipáló intézkedés által, hogy nekik a kávéházak, szinházak és más nyilvános mulató helyek látogatása megengedtetett...

Ad modum cultus divini testandi pertinet etiam ministratio ad s. missae sacrificium, in qua iuvenes suo tempore partem capere tenentur.

Notandum, quae religionis zelosum exercitium praescribunt, non solum romano-catholicos, sed alterius quoque religionis alumnos concernunt. Illi etiam tenentur exemplariter adimplere, quae ad eorum religionem spectant.

II. Quoad Principes, Magistratus et Superiores.

Erga suam caesar. et apostŏlicam Maiestatem, cuius paternae curae quemadmodum totius imperii emolumentum, ita et iuventutis fini correspondentem et salutarem educationem respiciunt, maxime sincero obsequio et ardentissimo grati animi sensu esse tenentur, nec non etiam pro illius felicis regimine, prout etiam pro tota regnante augusta domo ad Deum pias preces fundere iuventus scholastica suum religionis et civile officium esse sciat.

8. Honoret etiam superiores et magistratus civiles et omnes honore dignos, praeprimis altioris dignitatis civiles, ecclesiasticos aut militares et alios eminentioris dignitatis viros, et hoc omni occasione testari adnitatur.

9. Omnis iuvenis, quia post Deum parentibus plurima debet, in eo sit, ut erga eos gratum animum et amorem bonis moribus et diligentia in studiis testari perseveranter conetur.

10. Veneretur iuventus scholastica singulos ad collegium Professorum spectantes, qui eius saluti provehendae omnem impendunt operam, quod ea re testabitur, si eis optemperaverit, consilia eorum libenter acceptaverit, et omnimode conata fnerit, ut eorum amorem et aestimium promereatur. Demum

11. Quisque amet et aestimet suos condiscipulos, ut ab iis vicissim ametur et aestimetur. — Severissime autem omnibus interdicitur:

12. Arma gestare es sclopeto uti.

13. Iurgia aut rixas excitare vel his sese miscere.

14. Noctu ultra tempus concessum domo emanere, aut, quod peius est, hinc-illinc oberrare.

15. Cauponas et similia frequentare.

16. Aestate in fluviis rapacibus lavare aut natare.

17. Hieme in glacie decurrere aut rhedarum ludum per nives instituere.

E) Leges Scholarum.

Quum tota hominis excellentia atque dignitas in exequendo Dei et Domini nostri voluntate et in servandis divinis legibus consistat, atque etiam praestentissima doctrina probitate destituta, nihil ad perficiendum et absolvendum valeat, hanc ob rem in excolendis animis longe primas partes pietati deferendas ducant studiosi iuvenes. Quare.

1. Quasvis de religione coelo nobis allata, morumque honestate explicationes attenta mente excipiant, ut officia boni civis et christiani hominis accurate ediscant, Deumque iuste ac pie vivendo venerari, mali turpitudinem agnoscere, eamodisse ab ineunte aetate adsuefiant.

2. In templum, ubi missam quovis die stato tempore reverenter audient, eundo et exeundo silentium, modestiamque observent.

3. S. confessionem omni mense rite peragant et ss. eucharistiam maxima cum pietate sumant.

4. Ad aeris compani signum in suas se singuli classes recipiant, neque his post signum datum egredi audeant.

5. A lusibus, compotationibus, pravis colloquiis abstineant.

6. In honestate et laudis amore virtutes et literas sedulo colant. —

Ut autem haec ordinatio suum obtineat robur et firmitatem, patresfamilias dein domestici proprosita gravi comminatione a civitatis magistratu obstringi debent, ut primam huius generis transgressionem illico Praefecto gymn. aut certe catechetae vel exhortatori deferant, et siquidem deferre neglexerint, incapaces declarentur iuventutem hospitio excipiendi. —

F) Leges Scholasticae

I. Quoad officia hominis christiani erga Deum studiosae iuventuti praecipitur:

1. Ut prima Novembris, stato ulmirum scholarum initio, ad solemnem et devotam Sancti Spiritus invocationem omnes

adsint, nec quisquam, imminentibus feriis autumni, ante publicam et solemnem gratiarum actionem terminatam, e loco scholarum discedat.

2. Ut praeterquam quod idem circa festum Paschae legibus Ecclesiae praestare teneantur, quovis mense mysterium sacrae confessionis obeant, et epulo divino accumbant, eo ordine et modestia, ut populus ad exempli pulcherrimi imitationem incitetur.

3. Ut quotidie mane suis in scholis tempestive adsint, et sacrificio Missae reverenter intersint; decuriones vero, non absentes modo, verum etiam tardius advenientes, aut qui isthic parum pie versantur, adnotent, atque illico denuntient.

4. Ut dominicis et festis diebus, ad consueta matutina et pomeridiana pietatis exercitia, pari alacritate compareant, et salutis aeternae negotium serio agant.

5. Ut in publicis solemnitatibus, et sic dictis processionibns, decenti ordine, reverenter et modeste ad exemplum aliorum procedant.

6. Severissime interdictum est omnibus scholaribus tempore festornm Nativitatis Domini, Paschae, Pentecostes e loco scholarum abire, et in patriam vel ad parentes divertere; verum praecipitur, ut iuventus tota collecta hebdomada maiori sacrae ascesi intersit, et religionis christianae mysteria, ad intuentium exemplum atque incitamentnm, devotis animis celebret.

7. Severissime denique prohibetur scholarum etiam legibus omnis divini nominis inhonoratio, quae fit per blasphemias, iuramenta, aliaque impia et bonorum hominum aures offendentia verba.

II. Quoad officia hominum erga semetipsos praecipitur:

1. Ut iuvenes scholastici diligentem literis, sed imprimis virtutum ac proborum morum studiis operam impendant; proinde ne quisquam eorum absque gravi et iusta, eaque prius scholae moderatori insinuanda causa, ab ulla unquam praelectione absit, neve ad illam sero compareat; negligentes dili-

genter notandi, et in semestrali informatione negligentiae calculo signandi sunt.

2. Vetatur graviter, ne iuvenes virtutum et literarnm studiis dediti loca suspecta adeant, aut conversationibus, in quibus corruptionis morum periculum esse potest, sese immisceant..

3. Severissime prohibetur, ne quis iuvenum scholas frequentantium cauponas, cavenas, choreas sive publicas, sive privatas, seu diurnas seu nocturnas vulgo Bál dictas, neve theatra, aut alia similia loca quocunque sub praetextu adire praesumat.

4. Ad avertenda etiam vitae et valetudinis pericula severissime prohibetur scholarum legibus armorum quorumvis aut baculorum gestatio, dubia luce vespertina obambulatio, nocturna divagatio, aestate balneatio, hyeme in glacie decursio, aut rhedarum ludi per nives institutio, herbae item nicotianae fumatio, hospitii sine praevio scitu et consensu Directoris mutatio, aut nocte vel una extra hospitium commoratio, iurgiorum quorumvis et rixarum excitatio.

5. Prohibetur etiam lusus foliorum, aut pyramidum in hortis publicis, aut ludus tudicularis vulgo Billiard, ac vetantur severissime omnes illi ludi, qui tractari solent a considentibus; commendantur contra illi statis temporibus, quibus exercitationes membrorum sunt adiunctae, qualis est lusus pila.

III. Quoad officia erga alios praecipitur:

1. Ut altiorum classium iuvenes inferiores comiter accipiant, atque exempli efficacitate ad leges urbanitatis informent; inferiores altioribus convenientia humanitatis officia exhibeant, mutuis denique inter se decertent officiis; commotiunculas, si quae iuveniliter aliquando erumpunt, mutuo sibi condonent, alter alteri honore antevertat, candidam, apertamque voluntatem et porrectam cuivis exhibeant frontem, a criminationibus, calumniis, cavillationibus abstineant; eos autem conscholarium, qui diversam Religionem sequuntur, verbo aut signo laedere maximopere caveant.

2. Ut Superioribus et Moderatoribus non suae tantum, sed aliarum etiam scholarum, debitam venerationem et obedientiam deferant.

3. Ut hospites domesticos parentum loco venerentur, eisque in omnibus iustis et honestis obtemperent.

4. Ut officia erga summum terrae Principem sacrosancta esse meminerint, ita ut nulla studia, non vita, non fortuna, non quodvis vinculum necessitudinis tanti esse debeat, quanti fides Imperanti praestanda, cuius saluti se victimam devovere, fidemque proprio sanguine consignare dulce piumque sit.

5. Ut acceptorum benficiorum recordatione ad perpetuam grati animi contestationem provocati, pro Parentibus, Moderatoribus et Superioribus omnibus tam ecclesiasticis quam profanis, pro Patria, pro summo terrae Principe saepius ardentes ad Deum preces fundere non negligant.

G) Középiskolai törvények.

A tanuló növendékek mindenhol a keresztény erényesség s jámbor magaviselet jeleit adni kötelességöknek tartsák. Különösen:

1. A templomba szent mise hallgatására rendelt időben sorban, illedelemmel, minden szóváltást mellőzve, csendesen menjenek. A számukra rendelt padokat vagy más helyöket minden tolongás és zavargás nélkül foglalják el; itt térdelve, áhitatosan s összhangzólag énekeljenek, és a szent vallás főbb titkairól elmélkedjenek.

2. Hasonló vallásos buzgóságtól áthatva menjenek ki isteniszolgálat végével az egyházból. Ne is álljanak meg ennek küszöbe előtt, annál kevesbbé lármázzanak, vagy olyasmit tegyenek, mi az illedelmet sértené; továbbá a reggeli, déli s esti imát mindenki, azonegy szálláson levők pedig buzgó áhitattal együtt végezzék el.

3. A szent gyónáshoz névjegyekkel ellátva s illően elkészülve a határozott időben s helyen, nem különben a szent áldozáshoz is a töredelmes sziv áhitatával járuljanak.

4. Tisztátalan, trágár, káromkodó, szidalmazó, s más boszuságra ingerlő szavaktól mindegyik tartózkodjék, annál kevesbbé merjen tettleg mást megtámadni. Továbbá mind a

tanodában, mind az utczán, vagy honn az egymásközti s másokkal veszekedés, szóbeli vitázás, kötekedés, birkózás, lökdözés, taszigálás, szurkálás, ütlegezés, ablakra, padokon s lépcsőkön ugrálás, hóval, vagy kövekkeli hajigálás, pigézés, szóval: minden hasonnemü kártékony vagy botrányos tény, különösen a falakra irkálás szigoru büntetés alatt tilalmaztatik.

5. A tanodába — azt mindig ugyan; de kiváltképen vásarnapokon s ünnepeken, ugymint az erényesség s tudományosság iskoláját tekintve — kiki a legnagyobb szerénységgel, állapotjához képest illően ruházva s egész testének tisztességes tartásával járjon. Az iskolai vagy hitvallási előadásokról — ha csak nem beteg — senki el ne maradjon az illető elöljáróság által helybe hagyandó ok nélkül. Különben, többszöri elmaradása következtében az osztályzatban s tanodai bizonyitványban, mint hanyag meg fog jelöltetni. Továbbá tiltatik szünnapokon ugyanazon elöljáróság engedelme nélkül a szomszéd helységekben lakozó szülők, vagy rokonokat látogatni.

6. Nemcsak a tanodai elöljárók és más tekintélyes emberek; de házi gazdájok iránt is illő tisztelettel, emberséggel, szeretettel és engedelmességgel viseltessenek.

7. Végre különösen megjegyzendö, miszerint a nappali, főleg pedig az éjjeli kóborlás, kurjongás, zajütés, táncz, verekedés, akármilynemü fegyver s bot hordozása, gyanus helyek, szin- s kávéházak látogatása, tánczvigalmakban részvétel, halászat, rákászat, vadászat, galambok s más költséges madarak tartása, a csuszkálás, szánkázás, fürdés, dohányzás s más szállásán bármily szinalatti gyülekezet, s ottani időzés, szeszes italokkal élés, pénznyerészkedéssel járó kártyázás, tekézés, és más különben a ruhák, könyvek egyéb holmik kicserélése, elzálogositása, vagy elajándékozása; eladósodás kiváltkép némi csemegék miatt; mások mindennemü szántszándékos megkárositása, főkép erdők,- rétek- s kertekben, a szülők s tanodaigazgató tudtanélküli szállásváltoztatás, a szállásról télen esti hat, nyáron nyolcz órautáni kimaradás, annál inkább más, és nem tulajdon szállásán való hálás legszigoruabban tiltvák.

Ezen iskolai törvények megszegői a kegyes királyi tanulmányrendszer illető szaka értelmében az igazgatónak magán, vagy nyilvános komoly megintése s feddése után a tanitók gyülekezetében hozandó itélet szerint megfenyittetnek. Ha pedig valaki olly megátalkodott lenne, hogy megfenyitése után sem nyujtana reményt javulásához, nehogy rosz példája által mások is elromoljanak, a gymnasiumból kiküszöböltetik.

H) Tanodai törvények.

A tanuló ifjak szivére köttetik, hogy fontolják meg, és soha el ne feledjék, miszerint egyedül és kizárólag azon czélból jöttek a tanodába, hogy a szükséges és hasznos tudományokban és ismeretekben oktatás és vallásos nevelés jótéteményeiben részesüljenek, jövendő életpályájokra értelmi és erkölcsi képzettséget szerezzenek.

I. Vallás.

Minden tanulónak kötelességében áll, hogy a mindenható Isten iránt mély és buzgó tisztetettel viseltessék. Ennélfogva

1. Valamint köz- ugy vasárnapokon és ünnepeken is minden róm. kath. növendék tartozik a szentmisén délelőtt, vasárnapokon és ünnepeken pedig ezenkivül a délután tartatni szokott istenitiszteleten is imakönyvvel ellátva, kellő ájtatossággal megjelenni.

2. A buzaszentelési, keresztjáróhéti és úrnapi, valamint netáni egyéb helybeli szokásos egyházi körmeneteket ájtatosan követni.

3. Határozott időben — ötször évenkint — a szent gyónást és áldozást elvégezni.

4. Vasárnapokon és ünnepeken az Isten igéjének magyarázatát figyelemmel hallgatni.

5. A vallástudományt, melyben a boldogitó hitigazságok tárgyaltatnak, szorgalmasan tanulni.

6. A szentegyházban, hová a mindenható Isten imádása végett gyül össze az ájtatos nép, magát minden tekintetben példásan viselni.

Az istenitisztelet kimutatásának módjai közé tartozik a szentmise alatti segédkedés vagy ministrálás is, melyben a tanulók annak idején résztvenni törekedjenek.

Megjegyzendő, hogy a vallásos buzgalmat illető törvények nem csak a róm. kath., hanem egyéb vallásu növendékekre is vonatkoznak. Ök is tartoznak mindazt példás buzgósággal teljesitni, mi az ő vallásuk köréhez tartozik.

II. Fejedelem, hatóságok és tekintélyek.

7. Ő császári és apostoli kir. Fölsége iránt, kinek atyáskodó gondoskodásai valamint az egész birodalom jóllétére, ugy szintén az ifjuság czélszerü és üdvös nevelésére is irányozvák és árasztvák, legőszintébb mély hódolattal s legbuzgóbb háladatossággal viseltetni, érette és szerencsés országlásaért, valamint az egész uralkodó családért Istenhez ájtatos imákban esedezni a tanuló ifjuságnak mulhatlan vallásos és polgári kötelessége.

8. A közhatóságokat s felsőbbségi személyeket is tisztelje az ifju, és minden tiszteletre méltó egyének, főleg a főranguak, közhivatalnokok, előkelő egyházi vagy katonai személyek és más kitünőbb állásuak iránt tisztelettel viseltessék, és ezt minden lehető alkalommal tanusítani igyekezzék.

9. Minden növendék, mivel Isten után szüléinek legtöbbet köszönhet, azon legyen, hogy iráutok háláját és szeretetét jó magaviselete és szorgalma által tanusitani folytonosan iparkodjék.

10. Tisztelje a tanárikart, annak minden egyes tagját ide értve, kik az ő boldogsága előmozditásán fáradoznak; mit az által tanusít, ha nekik engedelmeskedik, tanácsaikat örömest elfegadja, és mindenkép azon igyekszik, hogy szeretetöket és becsülésöket kiérdemelhesse. Végre

11. Szeresse és becsülje tanulótársait, hogy azoktól viszont szeretessék és becsültessék.

III. Tanulmány- és fegyelem-ügy.

Ugy intézkedjék továbbá a tanuló növendék, hogy akárhol forduljon meg, mindenütt józan gondolkodó, békeszerető, az illedelem szabályait szeme előtt tartó, szóval jól nevelt ifjúnak képét viselje. Ennélfogva

12. Mivel a tanintézeti épület és a tanterem oly hely, hol az ifju saját jövő boldogságának alapját veti meg, mellőzendő benne minden, mi ezen nagy czél méltóságaival ellenkezik. Ilyenek: a lárma, illetlenkedés, mások faggatása, pörlekedés, veszekedés.

13. A jó rend hozza magával, hogy a kiszabott időre mindenki saját osztálytermében legyen, és ott kötelességének pontosan megfelelni iparkodjék.

14. Megkivántatik, hogy mindenki szükséges irószerekkel és könyvekkel ellátottan jelenjék meg az intézetben. Iskolai kézikönyveken kivül más könyvet vagy akármely szert, melyre ott szükség nincs, odahozni elkobzás büntetése alattt tiltatik.

15. Előadások alatt a legnagyobb csend és figyelem ajánltatik, mert ezek nélkül a tudományokban kellő előhaladást még reményleni sem lehet.

16. Az előadásokra későn jönni vagy azokat kimenés vagy akárminémű tett által megháboritani mindenkép tilos.

17. A tanintézetbe jövetel és abból kimenetel mindenkor illedelemmel, csend- és rendben történjék.

18. Minthogy a komolyabb tudományok megszerzése főleg gyakorlati tevékenységtől föltételeztetik: szigoruan tilos a házi vagy iskolai feladványoknak mástól átcsempészése.

19. Az utczákon és tanodai épület, valamint vasárnapokon és ünnepeken a templom előtti csoportozás, czéltalan időzés, folyosókon állongás, iskolákból kihivás, futkározás, fütyülés, a lépcsőkön veszélyes ugrándozás vagy taszigálás oly tettek, melyek az ifjuság irányában csak rosz itéletekre nyujthatnának alkalmat.

20. Faragás, rajzolás és irás az iskolai padokon, ablakokon, vagy tanintézeti vagy bárminemű épületekhez tartozó falakon — oly cselekedet, mely jogsértéssel vagyon összecsatolva.

21. Nem szabad tehát más jószágát megsérteni, annál kevésbbé azt igazságtalanul elsajátitani.

22. Ruhákat, könyveket, irószereket vagy egyéb kellő használat végett kapott tárgyakat elidegeniteni, cserében adni

vagy elzálogositani tilos. Tiltott dolgok közé tartozik a pénzkölcsönzés is.

23. Tiltatik a titkos társulatok alakítása, sőt a netalán mások által alakítottban bárminémű részvétel, és bárminémű megkülönböztető, főleg tiltott jelvényeknek viselése.

24. Tiltatik a nyugtalanitó álhirek terjesztése, gyüjtögetések, aláirások a büntetésre méltó cselekmények következményeinek meghiúsítása végett; a hittel kötelezett katonai szolgálati kötelezettség megszegésére csábitás vagy a végetti segélynyujtás.

25. A tauuló ifjuságnak tiltva van az igazgatót vagy tanárokat fáklyás zenével megtisztelni.

26. Őrizkedjék minden tanuló a más nemzetiségek vagy más vallásuak lránti ellenségeskedésre ingerléstől, a más állapotuak, főleg kézmüvesek, iparosok faggatásától s megsértésétől.

27. Azon gyászos következményeknél fogva, melyek a tanuló ifjuságot már annyiszor érték a kávéházak és illetlen helyekre menetel miatt, ezek az ifjuság irányában veszedelmeseknek nyilatkoztatnak, és látogatásuk a legszigorúbban tiltatik.

28. A szinház látogatására minden egyes esetben az igazgató beegyezése kivántatik. Gymnasiumi tanulóknak szindarabot játszani nem szabad.

29. Nem kevésbbé tiltatik főleg nyilvános helyeken a dohányzás és szivarozás; a fegyverek vagy sértésre használható botnak hordása; télen a jégen veszélyes helyeken csuszkálás, nyáron a csónakázás, valamint a helybeli hatóság által e czélra különösen kitüzött helyeken kivüli fürdés; és az ily kitüzött helyeken is a tanuló uszógatyát venni, s az egyéb közönséget a lehetőségig kerülni igyekezzék. Tiltatik továbbá a pénzre üzött kártyázás, tekézés billard vagy bármely játék.

30. Tiltatik a szálláson kivüli éjszakázás vagy későn este járkálás; azért mindenki köteleztetik télen 7. órakor, nyáron pedig 9. órakor tulajdon szállásán lenni. Ezen időn túli kimaradás csak a szülék, vagy azok képviselői engedelmével történhetik.

31. Ki magát valakitől megsértettnek véli, minden visszatorlástól ovakodjék; mert senki sem lehet biró saját ügyében, hanem azt az illető osztálytanár és ez uton az igazgatóság elé terjeszsze, hogy az igazság szerént megitéltethessék.

32. A ki valamely leczkeóra alól elmarad, az illető osztályfőnök előtt a szülék — vagy gazdától kiállított hiteles irat, — vagy ha az elmaradás betegség miatt történt, rendes orvosi bizonyitvány által tartozik magát igazolni. Nyolcz napon át igazolatlan elmaradás az iskolából kizáratását vonja maga után.

33. Ki nagyon fontos ok miatt egy-két óráig vagy egy egész napra kiván a leczkéktől fölmenletni, ügyét az illető osztályfőnöknél jelentse be. Engedelmet több napi kimaradásra csak a tanodai igazgató adhat.

34. Szállást fogadni, vagy a fogadottat elhagyni a szülék vagy azok megbizottjai, illetőleg helyetteseik tudta és az igazgatóság beegyezése nélkül tiltatik. Ha a fölfogadott szállás vagy a házi gazdák ellen kellő felügyelet hiánya vagy egyéb fontos ok miatt a tanodai elüljáróság kifogást tenne, az ily szállást tartoznak az ifjak azonnal elhagyni vagy az intézettől megválni.

IV. Megrovások és büntetések.

A tanodai törvények minden megszegése megrovást vagy büntetést von maga után.

35. A fokonkinti büntetések ezek:

a) Tanóra után a tanulónak egy vagy néhány óráig visszatartása az iskolában, hogy a mulasztottakat pótolja.

b) Az igazgató általi megrovás az osztály előtt.

c) Degradátio vagyis a bünösnek az osztály minden tanárának határozata következtében az iskolában alsóbb helyre való átrendelése, vagy ha tán e mód a becsületérzésre nem hatna, tanitás ideje alatt padon kivüli állitás.

d) Az igazgató által a tanárgyülésben kimondott ünnepélyes megdorgálás.

e) Az iskolai börtön, testi büntetés, vagy a körülményekhez képest az erkölcsiségből rosz jegy. — Börtönnel, mely

mindenkor komoly szellemi foglalkozással tétetik kapcsolatba ; csak kétszer rovathatik meg valamely tanuló.

f) Végre kizárás egy vagy minden középtanodából.

36. Kizárás a helybeli tanintézetből történik :

a) ha valaki egyházi és vallási gyakorlatra vonatkozó, kivált nyilvános botránytettet követ el ; b) ha valaki az okoknak előrebocsátott bejelentése nélkül 8. egymásutáni napon az előadásokból kimarad ; c) ha dorgálás- és büntetéssel szorgalomhiányán segiteni nem lehet ; d) ha szállását, mely ellen az elüljáróságnak alapos kifogása van, elhagyni nem akarná : e) oly körülmények közt, melyek a tanulónak az intézetnél hosszabb idei maradását annak czéljára nézve veszélyessé tennék.

37. Kizáratás minden középtanodából történik :

a) Ha valamely ifju mint ismétlő az év végén harmadrendü általános érdemsorozatot nyer. b) Erkölcsi fogyatkozásoknál, melyek a tanulónak a középtanoda rendeltetése által czélzott erkölcsi nemesitését nem engedik reményleni. c) Bizonyitványhamisítás, rosz személyekkel szövetkezés, erkölcstelenségre csábitás, lopás stb. miatt.

I) Fegyelmi szabályok:

1. §. A tanulók kötelesek a meghatározottt vallásukbeli istenitiszteletekben s vallási gyakorlatokban részt venni, s e tekintetben teljesiteni mindazt, a mi vallásuk köréhez tartozik.

2. §. Minden növendék mivel Isten után szüléinek köszönhet legtöbbet, iránt ok háláját és szeretetét jó magaviselete és szorgalma által igyekezzék tanusitani.

3. §. Tisztelje a tanárikart, annak minden egyes tagját ide értve, kik anyagi és szellemi javának előmozditásán fáradoznak ; tisztelje pedig ne csak külsőleg, hanem főkép azáltal, hogy figyelmeztetésükhez s intésükhez alkalmazkodik, rendeleteiknek engedelmeskedik s tanácsaikat követi.

4. §. Tisztelettel viseltessék a felsőbbségi személyek, az érdemeik által kitünő férfiak s általában az öregebb-koruak iránt, legyen udvarias mindenkivel, mert ez a tanulónál kivánt müveltség elutasithatlan követelménye.

5. §. Szeresse és becsülje tanulótársait, hogy azok viszont szeressék és becsüljék. Ha magát tanulótársa által sértettnek véli, óvakodjék minden visszatorlástól, mert senki sem lehet biró saját ügyében, — hanem kerülve minden ellenséges vádaskodást, terjeszsze ügyét az osztálytanár és ez uton az igazgatóság elé, hogy az igazság szerint megitéltethessék.

6. §. Ha több tanulónak van panasza, soha tömegesen, hanem csak egyenkint jelenhetnek meg az illető tanár vagy igazgató előtt megtartván azon tiszteletet, melylyel az igazgatónak s tanárikarnak minden viszonyok és körülmények közt tartoznak.

7. §. A tanintézeti épület s tanterem azon hely, hol az ifju saját jövő boldogságának alapját veti meg, ennélfogva mellőzendő benne minden, mi azon nagy czél méltóságával ellenkezik. Ilyen a lárma, illetlenkedés, mások faggatása, pörlekedés, veszekedés.

8. §. A jó rend hozza magával, hogy a kiszabott időben mindenki saját osztálytermében kijelölt helyén legyen, s ott feladatait ismételvén várja be az előadás kezdetét.

9. §. Az iskolában tisztán és illedelmesen öltözködve jelenjék meg úgy, hogy külseje által is tanuló ifjuhoz illő műveltséget tanusitson.

10. §. Megkivántatik, hogy mindenki a szükséges, tisztán tartott irószerekkel és könyvekkel ellátottan jöjjön az intézetbe. Iskolai kézikönyveken kivül más könyvet, vagy akármely szert, melyre ott szükség nincs, odahozni, elkobzás büntetése alatt nem szabad.

11. §. Előadások alatt a legnagyobb csend és figyelem ajánltatik, mert ezek nélkül a tudományokban kellő haladást tenni nem lehet.

12. §. Minthogy a komolyabb tudományok megszerzése gyakorlati tevékenységtől is föltéteztetik, szigoruan tilos a hazai vagy iskolai feladványokat mástól átcsempészni.

13. §. Az előadásokra későn jönni, vagy azokat szükség nélküli kimenés, ogymás kikopogtatása vagy akárminemü tett által megháhoritani nem szabad.

14. §. Szünetek alatt a folyosókon, az udvaron vagy iskolai épület előtt való ácsorgás, mely a jó renddel meg nem

fér, és a tanuló szórakozottságát mozditja elő, — meg nem engedtetik.

15. §. A második, harmadik és következő előadási óra közt engedélyezett 10. percznyi szünet alatt azonban a tanulók a tantermet elhagyhatják, hogy az igazgatóság által a helyi viszonyokhoz képest e czélra kijelölt helyeken a szabad levegőt élvezhessék.

16. §. Hanyagságból a tanulónak egyetlen tanórát sem szabad elmulasztania.

17. Ha az iskolamulasztás előre nem látott akadály miatt történt, a tanuló azt az iskolában való legelső megjelenésekor az osztálytanárnál a szülők vagy gazdától hozott hiteles irat, vagy ha az elmaradásnak oka betegség volt, orvosi bizonyitvány által tartozik igazolni.

18. §. Előre látható akadályozás esetében a tanuló, — ha mulasztása egy napnál továbbra nem fog terjedni, az osztálytanárnál, ezentul pedig az igazgatónál tartozik előre engedélyt kieszközleni, de mindenkor szüleinek vagy azok helyettesének irásbeli kérelme alapján.

19. §. Azon tanuló, ki igazolatlanul, habár szakadozottan is annyi órát mulaszt, a mennyi a heti órák összege, a tanintézetből kilépettnek tekintetik.

20. §. A tanintézetbe jövetel és abból való kimenetel mindenkor illedelemmel, csend és rendben történjék.

21. §. Az utczákon és a tanodai épület, valamint vasárnapokon és ünnepeken a templom előtti csoportozás, czéltalan időzés, futkározás, fütyülés, folyosókon ácsorgás, lépcsőkön veszélyes ugrándozás vagy taszigálás oly tettek, melyek az ifjuság irányában csak rosz itéletekre nyujthatnának alkalmat.

22. §. Az iskolai padokon való faragás, rajzolás és irás a tanintézet vagy bármely épülethez tartozó falakon, azok bemocskolása, vagy rongálása, — továbbá a taneszközök és butorok megkárositása tilos; a kárt az illető megtériteni köteles, s ha azt rosz akaratból szándékosan tette, fegyelmi büntetés alá is vonatik.

23. §. Nem szabad tehát más jószágát megsérteni, annál kevésbbé azt igazságtalanul elsajátitani.

24. §. Ruhákat, könyveket, irószereket vagy egyéb tárgyakat, melyeket a tanuló saját használatára kapott, elidegeniteni, cserébe adni vagy elzálogositani nem szabad. Tilos továbbá a pénzkölcsönzés is.

25. §. Egyleteket s társulatokat csak a tanárikar, illetőleg igazgatóság felügyelete és ellenőrzése mellett, ennek, vagy az egylet s társulat minőségéhez képest a felsőbb tanhatóság engedélyével lehet alakitani.

26. §. Az iskola körén kivül levő egyletek, vagy társulatok tagjai tanulók nem lehetnek.

27. §. Korcsmákat s kávéházakat csak a szülők, vagy azokat helyettesitő oly egyének társaságában szabad látogatni, kik a tanuló illő magaviseletéről kezeskedhetnek.

28. §. Szinházakba s mivelt körü tánczmulatságokba a kisebb tanulók csak szülőik, vagy azok helyettesei kiséretében, a nagyobbak azok engedelyével mehetnek. *)

29. §. Kisebb tanulók a reájuk nézve ártalmas dohányzástól tartózkodjanak, — nagyobbaknak csak szülőik, vagy azok helyettesei beleegyezése folytán engedtethetik meg. Nyilvános helyeken, vagy az iskola helyiségeiben általában tiltatik.

30. §. Nemkülönben tilos a fegyverek, vagy veszélyesebb sértésre alkalmas botok hordása, a helybeli hatóság áttal kitüzött helyeken kivüli csuszkálás, csolnakázás, vagy fürdés, mely utóbbinál az engedélyezett helyeken is az illem szabályai mindenkor szem előtt tartandók.

31. §. Szállást fogadni vagy a fogadottat elhagyni a szülők, vagy megbizottjaik engedélye nélkül nem szabad. E részben minden változás a tanodai igazgatóságnak s osztálytanárnak bejelentendő.

32. §. Korcsmai s kávéházi helyiségekben lakást vagy étkezést fogadni tilos.

---

*) Szemben azon rózsás-szinü álmodozásokkal, melyekbe honfiaink egynémely része nevelés- s tanügyünket illetőleg úgy önmagát, miat másokat ringatá, — a nyitrai főgymn. igazgatóság a higgadtabb megfontolást még nélkülöző ifjuságnak 1868/9-ben adott ilyetén laza törvénypontok káros hatása élét az által tompitotta meg, hogy azokat lehetőleg korlátozta.

33. §. Ha a felfogadott szállás, vagy a házi gazdák ellen kellő felügyelet hiánya vagy egyéb fontos ok miatt a tanodai előljáróságnak kifogása lenne, az ily szállást tartoznak az ifjak lehető legrövidebb idő alatt odahagyni vagy az intézettől elválni.

Megrovások és büntések.

81. §. Az iskolai fenyitéknél fő tekintet legyen arra, hogy az ifjukori könnyelmüség s gyermekies pajkosság ellenében a büntetések különböző nemei fokozatosan alkalmaztassanak, s mig az enyhébb fenyiték czélra vezethet, szigorubb büntetés általában ne alkalmaztassék. Ehhezképest a büntetések fokozata a következő:

82. §. a) figyelmeztetés s intés; b) a magános, aztán pedig c) a nyilvános megdorgálás, mely az által sulyosbittatik, hogy az osztály-könyvbe jegyeztetik, hogy más tanár közlése folytán az osztalytanár vagy nagyobb fokozatban a tanintézeti igazgató által, vagy végre legnagyobb fokában, mint a sulyosabb büntetések egyik neme, — a tanártestület elé idézés alkalmával teljesittetik; d) a hanyagság büntetésére kivált az alsóbb osztálybeli tanulóknál ajánltatik: a tanári felügyelet mellett előadás után iskolában való marasztás, hogy a hanyag tanuló ez alatt elmulasztott feladványait pótolja. A sulyosabb büntetések közé tartozik továbbá az alsóbb osztályokban e) a bünösnek, az osztály minden tanárának határozata következtében, az iskolában alsóbb helyre való átrendelése, vagy ha tán e mód a becsületérzésre nem hatna, a tanitás ideje alatt padon kivüli állitás; — valamennyi osztályban f) a bezáratás, de csak a nappali órákban, s az előadásokon kivül eső időben, s mindenkor komoly szellemi foglalkozással kapcsolatban. Ezen büntetés a bezáratási idő hosszabitása által sulyosbittathatik, egy napon át azonban hat, s összesen 12. órán túl nem terjedhet.

83. §. Ha az elősorolt büntetésnemek fokozatos sulyosbitása siker nélkül maradt, s a több izben büntetett tanulónak javulása a létező viszonyok közt nem reménylhető, jogositva van a tanáriszék a tanulónak az intézetből leendő eltávolitását elhatározni. E tekintetben először a csendes eltávolitás

kisértetik meg, a mennyiben a szülők vagy azok helyettesei az ügyállásról hivatalosan értesittetnek azon tanács kiséretében, hogy az illető tanulót az intézetből vegyék ki.

Ha ezt nem teljesitenék, a tanáritestület hatáskörében fekszik ily tanulók kizáratását határozatilag kimondani, mely azonban egyéb javitási eszközök s fenyitékek megkisértése nélkül első izben mindjárt csak akkor határoztathatik el, ha határozott ellenszegülés, büntény s általában félreismerhetlen erkölcsi romlottság esete forog fenn, főkép ha ez utóbbi a többi tanulók erkölcsét is veszélyeztethetné. Kihágásoknál, ha a tanitás rendszeres kezelését s a fegyelem fenntartását akadályoznák, a büntetési fokozatok mellőzésével a kizáratás csak ismétlés esetében alkalmaztathatik akkor, ha ily kihágások első izben elkövetése alkalmával a tanulók az emlitett következményre különösen figyelmeztettek.

A kizáratást, mint a tanulóra s a szülékre következményeiben legsulyosabb iskolai büntetést csak teljes próbaerejü bizonyitékok alapján lehet kimondani. Az eljárás folyamáról jegyzőkönyv vétetik fel, melyben a részletesen fölveendő tanuvallomások s egyéb bizonyitékok alapján a tényállás körülményesen állapittatik meg, s a tanártestületi határozat annak megjegyzésével: vajon egyhangulag, vagy szótöbbséggel hozatott-e? indokaival együtt bejegyeztetik.

A kizáratási határozat megerősités végett a felsőbb tanhatóságnak terjesztendő fel, — s a kisérő jelentésben — ha ez a jegyzőkönyvben meg nem történt, az illető tanulónak addigi magaviselete s tanulmányi előmenetele kimutatandó.

Ha a tanáritestület szükségesnek találja, javaslatba hozhatja az illető tanulónak az ország összes tanodáiból való kizáratását, minek elhatározása a közoktatásügyi ministerium hatásköréhez tartozik.

A kizáratás indokai az elbocsájtó bizonyitványban kiteendők.

84. §. Az igazgatóság s tanáritestület kötelességében áll, minden büntetésről — ide értve az igazgató vagy tanáritestület előtti megdorgálást is — a szülőket vagy azok helyetteseit kellőleg értesiteni.

85. §. A szülők jogában áll erre vonatkozó megjegyzéseiket a tanáritestület vagy felsőbb tanhatóság elé terjeszteni. Az intézet elhagyása által azonban egy tanuló sem vonhatja ki magát a reája szabályszerüen kiszabottt büntetés alól; mig ezt ki nem állja, nem szolgáltatik ki neki az elmeneti bizonyitvány.

A fegyelem gyakorlása.

86. §. Az iskolai fegyelmet gyakorolják fokozatonkint a tanár, az osztályfőnök, az igazgató s a tanáriszék.

87. §. A tanár csak saját előadása alatt tartja fen a fegyelmet intve, rendre utasitva s dorgálva, szükség esetében a hanyagokat az előadás után feladványuk pótlása miatt az iskolában marasztja, s a kiken ismételt intése nem fog, bejelenti az osztálytanárnak.

88. §. Az osztálytanár kezében központosul az osztály fegyelmezése. Ő nála tartoznak a tanulók óramulasztásaikat igazolni, melyek felől az osztálykönyv által szerez tudomást a tanárok e részbeni tudósitása nélkül, s az egyes előadásoktól való elmaradásra, a mennyiben azok egy napon tul nem terjednek, ő adja meg az engedélyt. Ehhezképest felügyel az osztálykönyv rendszeres vezetésére, s azon fenyitéket, mely nem különös tantárgyra, vagy egyes tanórára vonatkozik, nagyobb fokban gyakorolja dorgálás vagy néhány órai bezáratás által. Az osztálytanár — mint ilyen által kiszabott büntetések az osztálykönyvben mindenkor följegyzendők.

89. §. Oly esetekben, midőn valamely tanuló nagyobb kihágást követ el, vagy az osztálytanár fegyelmi intézkedései daczára sem javul, az igazgató van hivatva a fegyelmi hatóságot gyakorolni, ki, habár ugyanazon javitó eszközöket alkalmazza, állásánál fogva azoknak nagyobb nyomatéket kölcsönözhet, s ez által is ugyanazon büntetésnek sulyosbitását eszközli. Az ő általa kiszabott büntetések szinte följegyeztetnek a naplóba, s a hol az osztályfőnök egy- vagy többszöri tudósitása a szülőknél a kellő sikert nem eredményezte, az igazgató értesiti a szülőket, s figyelmezteti őket a következményekre.

90. §. A tanintézet körén belül végre a legfőbb fegyelmi hatóság a tanáriszék. Az időszakonkint tartandó tanári értekezletnek egyik állandó tárgyát a fegyelmi ügy képezi, itt

adják elő az osztályfőnökök időközben szerzett tapasztalataikat s tett intézkedéseiket, s a tanári kar ehhezképest rendelkezik, s tárgyalás alá veszi azon sulyosabb eseteket, melyek a büntetési fokozatok szerint elhatározását igénylik, vagy minőségüknél fogva közvetlenül hatásköréhez utalvák. A kizáratás büntetésének elhatározása a tanáriszék illetőségéhez tartozik.

K) A nyitrai róm. katholikus főgymnasiumba járó tanulók szabályai.

a) A tanuló kötelességei az iskola iránt.

I. A vallás, erkölcs és müveltség tekintetében.

1. „A bölcseségnek kezdete az Úr félelme levén", a tanulók lelkismeretes kötelességül tartoznak tekinteni a mindenható Isten iránt mély és buzgó tisztelettel lenni, meghatározott vallásukbeli istenitiszteletben s áhitatgyakorlatokban részt venni, s e tekintetben teljesíteni mindazt, a mi vallásuk köréhez tartozik.

2. A hiterkölcsi kötelmek lelkismeretes teljesitése oly fontos és jellemző minden tanulóra nézve, hogy ezekben való eljárása határozottan befoly az erkölcsi magaviseleti jegy meg állapítására.

3. Minden tanuló mély hódolattal legyen Ő cs. kir. apostoli fölsége iránt, valamint tisztelje a felsőbbségl személyeket, előkelő egyházi s világi egyéneket, az érdemek által kitünő férfiakat és általában az öregebbkoruakat.

4. Minden tanuló, mivel Isten után szüléinek legtöbbet köszön, iránt uk való őszinte háláját és szeretetét jó magaviselete és szorgalma által igyekezzék tanusitani.

5. A tanulónak kötelességében áll az ő szellemi és anyagi javának előmozditásán fáradozó tanárikar iránt, annak minden egyes tagját ide értve, bármily körülmények között, kellő tisztelettel lennie; megköveteltetik pedig minden tanulótól, hogy ezen tiszteletének engedelmesség, udvariasság és az illem szabályaihoz mért szerény magaviselet által is adja bizonyságát.

6. A tanuló magaviseletében, a nemes erkölcsöket és müveltséget szem előtt tartva, kerüljön minden oly helyet és

alkalmat, mely korával össze nem fér, s a tanintézetben maradását koczkáztatná.

7. Szeresse és becsülje tanulótársait. — Ha magát valamely növendék tanulótársa által megsértettnek véli, ovakodjék minden visszatorlástól, mert senki sem lehet biró saját ügyében s kerülve minden vádaskodást, terjeszsze ügyét a tanodai előljáróság elé.

8. Ha több tanulónak van panasza, soha sem tömegesen, hanem csak egyenkint jelenhetnek meg az elüljáróság előtt, szem előtt tartván azon tiszteletet, melylyel az igazgatóságnak minden viszonyok és körülmények között tartoznak.

II. Az iskolai ügyrend iránt.

1. Minden tanuló beiratkozás alkalmával bizonyitvánnyal, személyesen és atyja, anyja vagy gyámja, illetőleg azok helyetteseinek kiséretében, tartozik az igazgatónál és osztályfőnöknél jelentkezni.

2. A róm. kath. tanulók tartoznak reggel $7^1/_2$-kor sz. misén, vasárnapokon és ünnepeken pedig 8-kor figyelemmel az Isten igéjének magyarázásán, melyet sz. mise követ, imakönyvvel ellátva, kellő ajtatossággal jelenlenni.

3. A tanintézeti épület és tanterem azon hely, hol az ifju saját jövő boldogságának alapját veti meg. Miértis mellőzendő benne minden, a mi azon nagy czél méltóságával ellenkezik; milyen: a lárma, illetlenkedés, mások faggatása, pörlekedés, veszekedés stb.

4. Az előadások d. e. 8-kor, d. u. 2-kor kezdetnek meg, s a tanórák rendje szerint, melyet minden tanuló szülőivel vagy azok helyetteseivel megismertetni tartozik, tartatnak meg.

5. Megkivántatik, hogy minden tanuló tisztán és illemesen öltözködve s a szükséges, tisztán tartott, irószerekkel és könyvekkel ellátottan jöjön az intézetbe.

6. Oktatáshoz való könyveken kivül más könyvet vagy akármely szert, melyre ott szükség nincs, magával hozni, elkobzás büntetése alatt, tilos.

7. Az előadásokra későn jöni, azok folyamlása alatt és az egyes tanórák közötti szünetekben az iskolai épületet elhagyni, más termekbe menni vagy egymást kikopogtatni nem szabad.

8. A második és harmadik s következő előadási óra közt engedélyezett 10. percznyi szünet alatt azonban a tanulók a tantermet elhagyhatják, hogy az igazgató által e czélra kijelölt helyen a szabad levegőt élvezhessék.

9. A tanuló tartozik minden tanórán pontosan jelen lenni.

10. Kötelezett tantárgy tanulásában való részvétel alól egy tanuló sem menthető föl; kivételt e tekintétben csupán a rajz és torna képez, melyek alól a tanuló, testi fogyatkozása esetében, ideiglenesen fölmenthető. A fölmentést a törvényhatósági orvos hiteles bizonyitványa alapján az igazgató adja.

11. Ha az iskolamulasztás előre nem látott akadály miatt történt, a tanuló azt az iskolában való legelső megjelenésekor az osztálytanárnál csak a szülőktől vagy gazdától hozott hiteles irat, vagy ha az elmaradásnak oka betegség volt, orvosi bizonyitvány által tartozik igazolni.

12. Előre látható akadályozás esetében a tanuló, ha mulasztása egy napnál továbbra nem fog terjedni, az osztálytanárnál, ezentul pedig az igazgatónál tartozik előre engedélyt kieszközölni, de mindenkor szülőinek vagy azok helyetteseinek irásbeli kérelme alapján. — A mint valaki megbetegszik, ha előre látható, hogy baja egy napnál tovább tart, kérje meg szülőit vagy azok helyetteseit, hogy ezt azonnal jelentsék be az osztálytanárnál; különben elmaradása később hozott bizonyitványának daczára is igazolatlannak fog tekintetni.

13. Azon tanuló, ki igazolatlanul, habár szakadozottan is, annyi órát mulaszt, a mennyi a heti órák összege, a tanintézetből kilépettnek tekintetik.

14. Minthogy a komolyabb tudományok megszerzése gyakorlati tevékenységtől is föltéteztetik, szigorúan tilos a hazai vagy iskolai feladványokat mástól átcsempészni.

15. A kormányrendelet 40. pontja szerint évközben kétszer értesíttetnek a szülők a tanuló előmeneteléről; és pedig az első értesitő decz. 23-án, a második virágvasárnap előtti szombaton fog a tanulóknak kiosztatni; mindegyik tanulónak kötelessége, hogy ez értesitőt atyjának vagy helyettesének át-

adja, vele aláirassa, s mihelyt ismét iskolába jő, az osztályfőnöknek kezéhez visszaszolgáltassa.

16. A tisztelet- és kiméletnek, melyet a tanulóifjúság minden iránt, a mi erkölcsös és tudományos művelődésére befolyással bir, nyilvánítni köteles, ki kell terjeszkednie az iskola-épületre és ebben minden egyes tanszerre s butorra. Ennél fogva tilos az iskolai padoknak, taneszközöknek s egyéb butoroknak bemocskolása vagy bárminemű épületekhez tartozó falakon rajzolás, irás úgy szintén minden szemetelés. Az okozott kárt az illető megtériteni köteles, s ha azt szándékosan tette, fegyelmi büntetés alá is vonatik.

17. Az útczákon és a tanodai épület, valamint vasárnapokon s ünnepeken a templom előtti csoportosulás, czéltalan időzés, futkározás, fütyülés, folyosókon ácsorgás, lépcsőkön veszélyes ugrándozás vagy taszigálás oly tettek, melyektől az ifjuságnak tartózkodnia kell.

18. Nem szabad más jószágát megsérteni, annál kevesebbé azt igazságtalannl elsajátitani.

19. Egyleteket és társulatokat csak az igazgatóság felügyelete és ellenőrzése mellett, ennek vagy az egylet s társulat minőségéhez képest a felsőbb tanhatóság engedélyével lehet alakitani.

20. Tiltatik a nyugtalanitó álhirek terjesztése és aláirások büntetésre méltó cselekmények következményeinek meghiusitása végett. Továbbá pénzt vagy más tárgyakat kölcsön venni vagy adni, elzálogositani vagy eladni, kisorsolni vagy cserébe adni. Tilos a kártyázás általán, különösen pedig a pénzre való játszás; valamint a pénzgyüjtés bárminemű czélra az igazgató engedélye nélkül.

21. Őrizkedjék minden tanuló a más nemzetiségek vagy más vallásuak iránti ellenségeskedés szitásától.

22. A tanulónak az iskolai előadásokon kivül mindig a szálláson kell lennie, s innen csak a szülék vagy helyettesek hirével csak nappal mehet ki. — A szálláson kivüli éjszakázás vagy késő estén járkálás semmiképen sincs megengedve úgy, hogy mindenki köteles télen 7. órakor; nyáron pedig $8^1/_2$-kor szállásán lenni. —

23. Ama gyászos következményeknél fogva, melyek a tanuló ifjuságot már annyiszor érték a kávéházak, korcsmák és illetlen helyekre járás miatt, azok látogatása szigoruan tiltatik.

24. A szinházba, hangversenybe, vívó, uszó s tánczisko-lába vagy más mulatságba mehetésre, minden egyes esetben az igazgató beegyezése kivántatik.

25. A tanulók a különben is az ifjú szervezetére nézve határozottan ártalmas dohányzástól általában tartózkodjanak; nyilvános helyeken vagy iskolai épületekben netáni fölmerülhető eset azonnali megrovást és büntetést von maga után.

26. Tilos a fegyverek, a sértésre alkalmas eszközök vagy sétabotok hordása.

27. Fürödni, csónakázni vagy korcsolyázni csak oly helyeken szabad, melyek a hatóság által e czélra kitüzvék.

28. Álarczosan járkálni szigorúan tiltatik.

29. Korcsmai s kávéházi helyiségekben lakást vagy étkezést fogadni tilos.

30. Minden tanuló köteles a tanév végét, illetőleg a zárünnepélyt bevárni úgy, hogy ezen kötelezettség alól a tanulót csak véletlenül közbejött betegség vagy más fontos oknál fogva az igazgató mentheti föl.*)

b) A szülők illetőleg házi gazdák kötelességei az iskola iránt.

I. A tanárok iránt.

1. Minthogy a neveléstől és tanitástól csak úgy várhatunk sikert, ha a szülők vagy azok helyettesei a tanárokkal lehetőleg összhangzóan működnek, figyelmeztetnek a szülők, hogy a tanárok iránt kellő bizalommal viseltessenek.

*) 1. *Jegyzet:* A többi kötelezettségek az igazgató által fognak a tanulók tudtára adatni.

2. *Jegyzet:* A büntetések fokozata: 1) a tanár által magános figyelmeztetés és intés. 2) a tanuló hibájának szigorú feddése az osztályfőnök által. 3) az osztály előtt nyilvános megdorgálás. 4) az igazgató elé idézés, ki ez alkalommal csendes eltávolitását is megindithatja. 5) a tanáriszék elé idézés, nem javulás esetében, kizárás végett az intézetből. 6) a kizárás a tanodából, mely fölött a tanáriszék dönt.

2. Miért is valljak be őszintén a tanárok előtt a növendék jó hajlamait és hibáit, hogy, Isten segélyével, azok fejlesztése illetőleg javitása annál sikeresebben eszközöltethessék.

3. A szülőknek a tanárok iránt bizalmánál fogva óhajtandó, hogy, ha a tanulóra kihágása miatt alkalmazott büntetésről értesittetnek, lehetőleg közreműködjenek, nehogy hasonló vagy még nagyobb büntetésre legyen szükség.

II. A tanulók iránt.

1. A tanulók java kivánja, hogy szülőik és azok helyettesei a föntebb előirt rendszabályok pontos megtartása fölött őrködjenek.

2. A szülék vagy helyettesek felelősekké tétetnek a gondozásuk alatti tanulóknak mindazon magatartásáa és dolgai iránt, melyekben azok, mint önállótlan ifjak és növendékek természetszerüen felügyeletre, utasitásra és ösztönzésre szorulnak.

3. Különösen pedig felelősek a szülők vagy helyettesek az iránt, hogy a tanulók tisztán és illemesen öltözködve a szükséges, tisztán tartott könyvekkel és irószerekkel ellátottan jöjenek az intézetbe.

4. A tanulónak megengedtetik ugyan szülői vagy azok helyettesei kiséretében a felüdülésre szánt helyeken megjelenni; de azon legyenek a szülők és helyetteseik, nehogy a növendékek egyedül vagy társaikkal oly helyekre menjenek, melyek részint az iskolai kötelességek teljesitésétől elvonják, részint erkölcseiket is megmételyezik.

5. A szülék vagy házigazdák gondoskodjanak, hogy a tanulók sem saját lakásukon kártyázás, ivás végett tartott időlopási mulatságokat és a nevelés-oktatás czélját sok tekintetben veszélyeztető összejöveteleket ne rendezhessenek, sem másutt ilyekben részt ne vehesenek.

6. A szülők és helyetteseik figyelmébe ajánltatik, hogy a középiskolai tanuló semminemü, az intézeten kivül fenálló, társulatnak tagja nem lehet.

7. Az a) 4. 5. 9. 10. 11. 12. 13. 15. pontok alatt foglalt kötelezettségek pontos megtartásaért különösen felelősek

a szülők vagy azok helyettesei, kiknek előkelő kötelessége a tanulóknak az iskolán kivül való erkölcsös magaviselete fölött őrködniök.

8. Azon szülők vagy gyámok, kik nem laknak az intézet helyén, gyermekök vagy gyámfiok fölvételekor alkalmas helyettest kötelesek bemutatni, kire a házi felügyelet és nevelésre nézve kötelességöket és jogukat átruházzák, hogy a gondviselésre bizott tanulóra nézve az igazgatóság értesitését elfogadhassa. A szülők és gyámok e részben minden változtatást személyesen vagy irásban tartoznak bejelenteni az igazgatónál.

9. Egy szállás-gazdának sem szabad több tanulót befogadni, mint a mennyi orvosrendőrileg a különbeni bünhődés terhe alatt meg van engedve. Ennél fogva általában egy házhoz 5—6-nál több tanulót befogadni nem szabad; sőt oly szállásokra, hol a gazda családja a tanulókkal egy szobában tartózkodik, ennyit sem; hanem csak 2-őt lehet befogadni. A ki pedig alkalmasabb helyisége esetén többet is be kiván szállásolni, az tartozik előlegesen az igazgatóság véleményét, illetőleg beegyezését kinyerni. —

10. Ha a felfogadott szállás vagy a házigazdák ellen a gondviselés s a kellő felügyelet hiánya vagy egyéb fontos ok miat, az igazgatóságnak kifogása volna, az esetben a tanulók szállásukat odahagyni és más alkalmas szállásról gondoskodni vagy as intézettől elválni tartoznak.

*

Nincs itt terünk a tantervezetek alapelvei és intézkedési határozatok szerint meg-megállapitott, s a tanodaigazgatók által az időnkinti fölfejtéskor kiegészitett, imént bemutatott iskolai szabályokra nézve, melyek közöl az **A**) **B**) **C**) **D**) és **E**) alattiak a tizennyolczadik századból, a többiek vagyis **F**) **G**) **H**) **I**) és **K**) a jelen század szüleménye, — szélesebbre irányuló megjegyzéseket tenni. De még sem tagadhatjuk meg meggyőződésünktől annyinak érintését, a mennyit jelenkorunk és állapotaink igényelnek.

Nézetünk szerint az előző idők is, II. József korszakát kivéve, eléggé szivökön hordák a nemzet fiatalságának józan helyes neveltetését s megfigyelék a köröttük történő, valamint különösena tanodai viszonyokat közvetlenül érintő eseményeket és

mozzanatokat, melyek részint a külső rendet biztositó, részint az engedelmesség, figyelem és szorgalom iránti föltétlen követelményeknek érvényt szerző szabályokat szükségeltek. — Ha már továbbá amaz elősorolt tanodai egyszerü törvények- és kötelmeknek szerves egészét nézzük, arról kell meggyőződnünk, hogy azokat a cselekvési szabályokat, parancsokat, tilalmakat, büntetéseket az ifjuság iránti szeretetet és kimélet szelleme lengi át. Nem egy idegen hatalom önkényes parancsszavai azok, hanem támaszok a fiatal csemete mellett, melyek nem engedik, hogy a szelek miatt földre terüljön, hanem ég felé emelkedni segitik. — Ily törvények nem azt érdemlik, hogy számba nem véve, megkerülve, tán, mint lerázandó teher kijátszva legyenek, hanem méltán megkövetelhetik, miszerint tettetés nélküli szeretetre és követésre találjanak...

Ily nézettel, az egyéni jótetszésből, indulatokból vagy épen nemtelen vágyakból eredő akarásokat megfékezni, sőt szükség esetében megtörni is hivatott, törvényeink iránt vessünk még egy futó pillantást a tárgycsoportokra, melyekhez való viszonyát a tanulónak e törvények szabályozák vala és most is szabályozzák.

Legyen szabad elsőnek tennünk e tárgycsoportok közöl a tanulónak a tanodai igazgatósághoz és hivatalos közegekhez való viszonyát.

Minthogy a tanoda feladata: családtagot polgárrá és államtaggá alakitani, természetes, hogy a tanoda belszervezetének a család-, társadalom- és állam-szervezet elemeiből kell összealkotva lenni. Tehát uralkodni kell abban, az életkor tekintélye és a testvéries szeretet mellett, a tagoltság, egymás mellé- s alárendeltség viszonyainak.

Egy ily nagy családban vagy egy ily kis államban, a kellő rend, pontosság stb. csakis belkormányzat és hivatalos közegek utján levén eszközölhető: a kormány vagy elüljáróság és közegei iránt való tisztelet mulhatlan föltéte a tanoda beléletének.

Egy másik tárgycsoport, mire törvényeink vonatkoznak, mások személye és vagyona.

Hogy mindkettőnek tisztelete és sérthetetlensége nélkül a tanodai együttélés lehetetlen volna, eléggé világos. A vagyon-

biztosságra nézve megjegyezzük, hogy azt ne a zárok és lakatok eszközöljék, hanem az a tudat, hogy a ki vagyonjog szentségéről megfeledkezik, az nem csak tanodai, banem későbbi életét is koczkáztatja. A tanodai közvagyont: a tanoda épületét, tantermeket, taneszközöket, szerelvényeket stb. illető viszony szintén igen-igen fontos.

Nem mellőzhetjük megemlitését azon jelentős viszonyoknak sem, mely a tanodánk a koronás fejedelem, egyházi és világi érdemesek, a haza és polgárzata között létezik.

Mit és mennyit nem köszönhet tanodánk a multakban annak, hogy a nemzetünket őszinte szeretetökbe fogadott fölkent honatyák érdeklődtek iránta; hogy a nemeslelkű szülék tetemes részt vettek üdvös czéljai előmozditásában; hogy az egyház s ország ügyei intézésébe befolyó egyének védszárnyai alatt állhatott; hogy a különféle rendü és rangu jók rokonszenveztek vele? És a jelenben is, mily számosak az elönyök, melyek e viszonyokból tanodánkra háromolnak...

Hogy egyebeket elhallgassunk, nyilvánossági joggal ellátottságunk mellett, nemde a mi gymnasiumunk számára is alapitvák ösztöndij-állomások, nemde a mi szegény és jóerkölcsü tanulóink nyomorát is enyhitgetik élelmezés- készpénz- vagy ruhanemüekkel a nemes-keblű egyházi és világi jóltevők?...

Vajmi rútul állana, ha e jótéteményekkel bármi tekintetben visszaélnének a megadományozottak; ha hálátlanságot tanusitnának; ha az alattvalói hűség, hódolat, fiúi kegyelet, lángoló honszerelem, szóval az illem szabályait sértegetnék!

Végül hagytuk a legfontosabb, legkényesebb viszonyt: tanodánknak Isten és egyháza iránti viszonyát...

Tudjuk, hogy Isten a tudományoknak is ura, hogy a templom és az ennek előcsarnokát s folytatását képező iskola, mint általában az emberies s közelebbről az igaz keresztény szellem ikerszülöttei: térileg is egymás mellett állanak.

És ismerjük a két testvér között évszázadok hosszú során keresztül fönállott szép viszonyt, s ennek mindkét részre termékenyitő, áldásos eredményeit.

Annál fájdalmasabban esik látnunk, hogy a régi testvéri viszony napjainkban itt-ott sokat veszitett melegségéből.

Eléggé ismeretesek úgy az egyoldalu tudománynak, mint az ezzel kaczérkodó felületes társadalmi korszellem áramlatának rontó hatásai e viszonyra...

E hatások azonban olynemüek, mint az ártalmas szeleké. Mint ezek, úgy azok ellen is nem egyszer csak védő falaink mögé lehet vonulnunk s tartamukat kellő türelemmel kiállanunk, jól tudva, hogy épen oly mulandók, mint az elemi csapások.

Főleg a középtanoda nem egészen helyesen fogná fel föladatát, ha okos védekezés helyett akár szenvedélyes harczra kelne azok ellen, akár önként oda engedné magát e rontó hatásoknak, s mint mondani szokás, együtt úsznék az áramlattal...

A középiskolának tudnia kell, hogy az Isten, vallás és egyházhoz való viszonya megbonthatlan szilárd alapon nyugszik. Neki ismernie kell az emberi szellem kettős természetét, és tudnia, hogy valamint testünk jobb fele el nem szakadhat a baltól s külön életet nem folytathat: épen úgy szellemünk ismerő-tudó oldala el nem különülhet a vallásos érző-szivő oldaltól, azaz a tanoda azon egyháztól, melyben az isteni vallás meg van testesülve... A kétfél csak is egységben találhat életet és erőt. Mert hát minden véges létalak megismerése nem-e a végetlenek, minden mulandó jelenség nem-e az örök létezőnek, minden okozat nem-e a vég-oknak, minden változó nem-e a változhatlannak megismerésére utal? Más szavakkal: a tudományoknak minden törekvése tud-e egyéb és több lenni, mint keresése, megismerése Istennek, kit valaki megismervén, minden dolgok keletkezési okát és végczélját ismeri meg; mert minden, mi Istenen kivül létezik, neki köszöni létrejöttét és fönmaradását, és miként tőle származott minden, benne is leli végczélját...

És ezekben rámutattunk a törvények és kötelmek fontosabb tárgyaira a középiskoláknál, melyek, ha hivatásukat fölismerik, néhány megérett arany kalász arathatása végett, magok vetik el mindenha az üdvös magvakat nem csak tanitással, nemcsak tudomány-anyag közlésével, hanem az akarat hajlitása által is; s hogy ezt elérhessék, tömérdek összevágó és összemüködő, öszhangzatos és egyöntetű intézkedéshez kell

nyulniok, melyek mind a kedély, mind a sziv nemesbitésére, az erény fönségének megkedveltetésére hatnak... Igen nevelniök kell czélirányosan, tiszta, kifogástalan erkölcsiségre nevelniök!

XIII.

Folytatás.

Az oktatás-eszközök sorában kiváló hely illeti meg a jól szerkesztett tankönyveket. — A tankönyvirás általában. — A jó tankönyv irójában nem csak a tananyag tudása kivántatik meg, hanem avatottság is a nevelés-oktatás összes eljárásában. — Időnk tankönyvirási szertelensége követeli a nevére méltó kritikát. — A vallástanitás fontossága az iskolában, különösen a középtanodában és kézikönyveink. — Az ó-remek nyelvek tanitásának czélja, jelesül a latin nyelv és az ide vágó szótári, nyelvtani és olvasmányi kézikönyvek. — A görög nyelv müvelő ereje és a tankönyvek. — Az anyanyelv, és tanitásának feladata meg kézikönyveink. — A német nyelv tankezelése és elsajátitása s a tankönyvek. — A földrajz fontossága az iskolában, tanmódja és a kézikönyvek. — A történelem nevelési jelentősége és a tankönyvek. — A mennyiségtan képző ereje és a kézikönyvek. — A terményrajz fontossága és a tankönyvek. — A természettan és iskolakönyvek. — A szónoklat, kezelése és a szónoklattani kézikönyvek. — A költészet, müvelése és a költészettani tankönyvek. — A bölcselettan, feladata és a tankönyvek. —

Előkelő gondoskodásunkat és komoly figyelmünket méltán megérdemli a tanoda. Itten vettetik meg Isten segélyével az életre szükséges ismereteknek alapja; itten képeztetik a gyermeknek s az itjunak lelke olyanná, hogy a világnak küzdelmei közt biztosan tájékozhassa magát és önerejéből mozoghasson mindabban, a mi hivatásához tartozik... Ha el van hibázva az alapnevelés és az alapoktatás, mindenek előtt maga az illető egyén, kit fonákul vezettek, közvetve pedig maga a társadalom fogja annak kárát vallani... A tanodánál megfigyelendő egyik szempont az, hogy minő terv szerint intéztetik a tanitás és nevelés? a másik szempont: miként s mily terjedelemben adatnak elő a tárgyak? a harmadik szempont: minő a tanoda fölszerelése, mily eszközökkel történik a tanitás s

vajon a tanitásnak előmozditására vagy hátrányára szolgálnak-e azok? Mindezen pontokra nézve a szakértőnek elég mondani valója lehet...

Nekünk, kik a tanügyet, ezen, a nemzeti műveltségtörténelem alapját képező, komoly tárgyat főmozzanataiban, ugy, miként az a k.-r. nyitrai gymnasiumban nyilatkozott, ez alkalommal lehető hüséggel elemezve, — az első pontot már vizsgáltuk, nem szabad most mellőznünk az ismeret forrásait, a tanulás és tanitás kézieszközeit. —

Erre nézve mindjárt jelen tárgyalásunknak mintegy előcsarnokában egy kérdés merül föl, melyet a fejtegetés alá fogott tárgy körül mindig szemmel tartanunk, majdan megoldanunk kell. — *És ez: Mik voltak a tankönyvek kezdet óta a kegyes-tanitó-rend nyitrai gymnasiumában?* — Mielőtt pedig e kérdésre a kellő feleletet megadnók, érintünk még némit az iskolakönyv-irásról, különös tekintettel napjainkra, midőn még azt illetőleg is forgó viszontagság járma alatt nyögünk...

A tanoda fölszerelése alatt annak bútorzatát és a tanitásra szükséges eszközöket értjük. A nyitrai gymnasium helyiségéről és az egészségre befolyó fölszereléséről másutt leendvén szó, itt csak a szorosan veendő taneszközökről, és ugyan a könyvekről, mert a jó tankönyvek s ezeknek sikeres alkalmazása a valódi cultura épületénél mind megannyi gránit-szilárdságu alapkövek gyanánt tekinthetők, fogunk beszélni. — Természetes, hogy a középtanodának az okvetlenül legszükségesebbekre illik szorítkoznia nemcsak azért, mivel a tanmód és ismeretek foka nem olyan, mely, mint p. o. az egyetemben, sok eszközt igényel, hanem azért, mivel a gymnasium is, nem kevés szegény tanonczot számlálván, azon tartozik lenni, hogy ne igen vegye igénybe a szülék pénzét. —

Tehát mégis csak lelketlenség az, midőn a gymnasium egy-egy osztálya tankönyvei 15—20. frtba kerülnek, holott 5—8. frttal elő lehetne állitani az eredményre vezető czélszerű tankönyveket. Akárhány tehetős szüle panaszkodik az iránt, hogy a forinttal vagy forintokkal fizetett tankőnyvekből egész éven át tiz lapot sem tanult az ő gyermeke; a másikból csak

imitt-amott voltak kijegyezve egyes pontok a lapokon... Már pedig ha a tanár igen sok, nem lapot, de tananyagot kihagy, azon gondolatot gerjeszti a tanulóban, hogy e tanulmány nem is valami fontos tárgy, mert hiszen nyaláb számra törlik ki belöle a szakaszokat a nélkül, hogy akár szóval, akár irásban pótoltatnának... Tehát kézikönyveink többnyire nagyságuk miatt nemcsak aggasztólag drágák, hanem czélra sem vezetnek... Vagy talán az mentheti ez eljárást, hogy a kivánt eredmény kellő arányban áll a tankönyvek nagy terjedelmével és árával?

Hiszen ha mégis ez volna az eset! Legalább az ismeretek bősége vigasztalná az annyiszor önmegerőtetéssel költekező szüléket... Azonban nem úgy van. Az új nemzedék közül nem kevesen fölszinesek, a dolog mélyére nem tapintók, örökösen kapkodók...

De vajon mi oka ezen szomorú tüneményeknek a könyvalkotásnál? Részben az értetenség vagy hiúság, részben nyereség-vágy... Mert igazat szólva, nem minden tanárnak van arra gondja, mennyit lehet kivánni a tanulótól alapos betanulásra, hogy ennek segélyével maga gondolkozzék a tárgyról s kellő figyelmezés után saját erejével is fejtegethesse azt; hanem azon töri fejét, miképen ngujthassa a fejtegetést minél hosszabbra; mert igy terjedelmesebb lesz a könyv, nagyobb a tekintély, s a mi talán ennél is többet nyom, a honorárium... Ő tehát nem az iskola czéljához, a megszabott órák számához, a tanulók szükségletéhez mért tankönyvet ir; hanem azt fitogtatja, mennyit képes összeirni valamely tárgyról, mintha csak olyanok számára irna, kik egész éven át egyébbel nem foglalkoznak, mint azon egy tantárgygyal. A vállalkozó a nyomtatott ivek száma szerint azért, hogy minél többet gazdálkodjék meg e téren, részint mert látja, hogy a több ivre terjedő mű nagyon is drága lenne s mivel kevesebben szerezhetnék meg azt, fölhasználja a nagy nyolczadrétet túlságos magassága- és szélességével, apró betűkkel, összeszoritott sorokkal... Ekképen tehát a külalakkal is tökéletesen el van tévesztve a czél, mindamellett is drága a könyv terjedelme miatt, és minden ok nélkül zsaroltatnak a szülék és a szegény tanulók... Egynémely vállalkozó nem annyira talán helyes tapintatból,

mint inkább nagyobb haszonra való kilátásból a kellő külalakot megtartja és örömest szaporitja az íveket drága papiron.., Azonban a fölösleges költség, a fényüzés nemcsak a gymnasiumban, hanem mindennemű tanintézetben gondosan kerülendő; a mit olcsó, egyszerű eszközzel is elérhetni, minek arra költséget tenni?... Ezen általános megyjegyzés után beszéljünk immár az iskolakönyvekről.

Az iskolakönyvek, vagy egyenesen a tanulók kezébe adandó kézi-, vagy szoros érteményben veendő tankönyvek, vagy a tanárok tovább képzésére és a tanulók magánolvasására szolgáló könyvek, legjelentékenyebb taneszközökül szolgálnak. Ez által most már sokkal könnyebb tanitani és tanulni, mint midőn csak szóbeli előadások és fáradságos irás utján lehetett szert tenni ismeretekre. A könyvek mind a tanár mind a tanuló erejét kimélik. A tanár ugyanis feladatának egy részét a tanulóknak adhatja át, kik most magukban ismétlik az előadottakat, mig a szóbeli előadásnál s kéziratok hiányában magának a tanárnak kellett azt tenni; de a tanulók is nyernek. Tankönyvek nélkül mai napság vajmi kevés ismeretet lehetne elsajátitani... Különösen pedig a gyermeknek szükséges a tankönyv, kinek eleme a nem figyelés vagyis a szórakozottság ugyannyira, hogy a tanár által figyelmetlensége miatt korholt gyermek akárhányszor válaszolja elég őszintén: ‚Tessék csak feladni leczkét, otthon majd megtanulom.' — Annyi igaz, hogy a gyermek örömestebb tanul otthon magában vagy másodmagával, mintsem egy ülő helyen figyeljen az iskolában; mert még akkor is, midőn csöndesen és mozdulatlanul ül, más dolgokon jár az esze... Azonban, ha még ugy figyelne is a gyermek, vagy akármelyik érettebb tanuló, a mint figyelnie kell, megtörténik vele, hogy jóllehet az előadás után vagy talán más nap el tudja mondani a hallottakat, néhány nap mulva a legegyszerűbb és legérdekesb dolgokról megfeledkezik, mintha azok soha nem is mondattak volna előtte, mert időközben sokféle tárgyakkal foglalták el eszét . . . Egy-két rendkivüli észtehetség csak kivételt képez...

Arravaló tehát sajátképen a könyv, hogy a mi abban irva van, lerajzolódjék az agyvelőre a szemeken, mint optikai

lencséken át a fénysugarak által, miszerint a lélek azt onnan leolvashassa. Az egyiknek elegendő e czélra az egyszeri elolvasás, a másiknak többszöri vagy talán igen is sok elolvasás szükséges, hogy valamit megragadhasson, s ezen tünemény titkát még nem fejtetette meg a természettudomány. Ámde tény az, hogy a fenhangon olvasás kimondhatlanul fokozza a benyomás hatását, vagyis könnyiti a tanulást, mert két rendbeli érzék utján egyszerre történik a behatás; különben az élő állagtól eredt hangok hatása az élő állagra hasonlithatlanul erősebb, mintsem a néma betüknek szemlélése. Más részről a beirt lapnak is meg van a maga kiváltságos ereje. Helyhez köti, mint mondani szokás, az emlékező tehetséget. Innen van, hogy a tanuló behunyt szemekkel is mintegy az irott lapról olvas; meg tudja mondani a lapnak mely részén, a sornak elején, közepén vagy végén minő szó, minő kifejezés fordul elő; sőt az egész könyvet áttanulmányozva, körül-belül rányit azon lapra, hol a kérdéses tárgy foglaltatik. Az ily módon szerzett ismeretről lehet elmondani hogy valóban megragadott, maradandó kincs, s ha előbb vagy utóbb háttérbe szorulna is az emlékezetben, a tanulmányok sokfélesége vagy halmaza miatt, kis fáradsággal csakhamar megujítható... De valamint a szóbeli, ugy a könyvbeli előadás sem egyformán jó. — A tankönyvet meg kell választani, annyival inkább, mert a helyesen szerkesztett könyvek által, melyek t. i. mind az anyag terjedelmét, mind a módszert tekintve az illető tanoda czéljának megfelelnek, legbiztosabban érherni el a tanoda czélját. A jó tankönyvek nagyon jó korlátul szolgálnak a tanár túlterjeszkedésének vagy fukarságának, felületességének, és az osztályok összehangzó működését is igen előmozditják...

Azonban a jó tankönyv szerkesztésére nem elegendő a tananyagnak tudása; e mellett nélkülözhetlen dolog, hogy az iró a nevelés összes eljárását mind elméletileg, mind gyakorlatilag ismerje. A tankönyvszerkesztés módját tehát az egyes nevelési elvekből és szabályokból fogja kivehetni az iró. Mindamellett is álljanak itt röviden a következő újjmutatások, A tankönyvek főkelléke, hogy azok az egyes osztályok czéljainak teljesen

megfeleljenek. Másodszor a kitűzött czél szerint szerkesztessenek ugyan; de se igen bővek, se rövidek ne legyenek. A tankönyv rendesen azért rosz, mivel szerzője nem tudta megitélni, mennyi szükséges egy-egy osztálynak. Némelyek annyira megrakják kivételekkel, jegyzetekkel a szabályokat, hogy a jó tanuló is alig birja magát tájékozni... Nem jó, ha a tankönyv mindent ki akar meriteni s a tanárnak semmi tenni valót nem hagy; vagy ha nehéz nyelven van irva, mely még a kisebb osztályuak által alig érthető, a nagyobbak munkáját is szükségtelenül nehezíti. — A jól szerkesztett könyveknek azután egyenlőknek kell lenni, nemcsak egyes osztályban, hanem egész ország takintézeteiben is; mert lehet alkalmunk bőven tapasztalni, mely bábeli zavar uralkodik oly iskolában, melynek tanulói az alosztályokban vagy más tanodáknál vagy más könyvek szerint tanultak. — Mennyi vesződsége van a tanárnak, mig tanitványait a szükséges egyformaságra szoktatja; mily hátrányára van az a haladásnak az egyöntetű, öszhangzó működésnek, különösen nyelvtant illetőleg. — Nemcsak az egyformaságra, hanem a kiállitásra is kell tekintettel lenni. —

Nem róhatók meg eléggé azon tankönyvirók, kik müveik minden ujabb kiadásán változtatásokat tesznek, nem tökélyesitési, hanem nyerészkedési szándékkal. Ha egyszer valamely jó tankönyv be van hozva, nem kell azt könnyen egy másikkal fölcserélni, mert ez talán egyik vagy másik tekintetben jobbnak látszik. A tankönyv gyakori változtatása hátrányára van a haladásnak. A könyv, melybe a tanuló magát beleélte, sokkal dúsabb kincstár rá nézve, ha némi tekintetben hiányos is, mint az uj, melynek egy részét nem is fogja ismerni, s melyből tanulandó uj rész az előbbi könyvből tanulttal nincs kellő összefüggésben. Időről-időre a meglevőn észrevehető hiányokat pótolni lehet. — Bármennyire drasztikus is azon plébános megjegyzése „ha ördög volnék, minden évben más hittant hoznék be az iskolába," mégis kétségkivül igaz; mert nem engedi a folytonos kézikönyv-változtatás, hogy az eszmék, az igazságok egységbe kögüljenek össze, a mire törekszik a gyermek gondolkodó elméje is... A könyvek gyakori változtatása azért sem jó, mert a szülék nem győzik a költséget. Némely tanárok azon-

ban azzal mitsem törődnek, hanem készek volnának minduntalan változtatni valamit. És, mint tapasztalhatni, fiatal tanároknak általános hibájok, kik sokszor csupán czime ujsága vagy mások részrehajló birálata szerint itélik meg a könyvet, és csak, miután egy vagy két évig tanitották, látják be hiányait. —

Nem szándékunk mindazon eljárások taglalását, melyek a tankönyvek megbiráltatása körül előjönek, e sorok tárgyáva tenni, — ezt ily futólagosan végezni ugy sem lehetne, hanem csak ugy röpszerüleg kivánunk egyetmást megjegyezni.

Időnkben tankönyvirodalmunk szaporaságkorát éli... Soha olyan buzgóságot, mint a minővel e téren találkozunk! Eredeti és forditott müvek olyan számmal jelennek meg egyszerre és egymásután, hogy a tanárok maholnap igazán az embarras de richesse miatt nem tudják, melyikhez nyuljanak. És vajon mi idézte elő ezt az élénk mozgalmát? Honnan e verseny?...

Kétségtelen, hogy tanrendszerünk ingadozása, a többszörös elvtelen ujitás is befolyással volt a könyvek szerkesztésére, mert többen érezték szükségét annak, hogy a tanitás fontos segédeszközei lehetőleg öszhangzatban álljanak az iskolai kormány követelésével. Más részről, mint már főnebb is jeleztük, a tanárok ambitiója is tényező a tankönyvek szaporitásában. Ezt az ambitiót nem kis mértékben ápolja az a körülmény, hogy a tanári vizsgálat jelentékeny tanulmányokat föltétez, s az illető, ha egyébként nem, egy tankönyv keretében iparkodik tanulmányai eredményéről beszámolni a világnak... Ezenkivül a könyvkiadók is részesek a munkában. Az ő élelmességök hamar észreveszi, hol kinálkozik valami jó üzlet, és nem mulasztják el az alkalmat fölhasználni. Megtisztelik bizalmukkal azt a tanférfiut, a kinek egyéniségétől és helyzetétől kellő sikert remélnek, s ugy néha az is tankönyviróvá lesz, a kinek talán soha sem jutott volna eszébe a könyvcsinálás...

De hát fölvethetné valaki, mi itt a teendő?

A felelet igen egyszerűnek és könnyűnek látszik, t. i. nem egyéb, mint akárhol másutt: megvizsgálása és megitélése a műnek tárgyalt tudomány mértéke és a mű saját czélja szerint. Csakhogy ezzel oly határozatlanul van megjelölve a

feladat, hogy valóban keveset okulhatni belőle. A tankönyv kritikájának több oly szempontot kell méltató figyelmében részesitenie, melyek másutt mellékesek, mig itt az oktatás mezején legnagyobb horderejüek, azért megeshetik, hogy az avatott és lelkismeretes biráló elitél oly könyvet, mely látszólag kifogástalan, — az előadás anyagát tekintve. Mindenki tudja, hogy ama szempontok alatt a paedagogiai és methodikai szempontokat értjük. Hála Istennek! ma már általán ugy áll az ügy a nevelésoktatás elméletében is, hogy itéletünket szükség esetében formulázni is tudjuk; mind jobban tisztul a köd, mely a tanitás ideális czélpontját eltakarta sokak előtt, és igy nagyon természetes, hogy az ide vágó kritikánk is szigorúbb és követelőbb. És igy kell lennie. Azok az érdekek, melyeknek szolgálni egy tankönyv hivatva van, sokkal szentebbek, hogysem mellékes tekintetek miatt tartózkodjunk indokolt itéletünket kimondani. A szigor pedig még szükségesebb akkor, midőn jelenségek merülnek föl, melyek a szerzők könnyelmüségét, avatlanságát vagy bármely oly hibáját árulják el, melylyel az irás mestersége valóságos üzérkedéssé aljasodik...

Az önszeretet, elfogultság persze személyes sértést, irigységet, vagy, nem tudjuk, miféle barbárságot lát abban, ha a kritikus itt-ott keményebb szót talál használni; de valaki csak iparkodik elválasztani kedves „én"-jét az ügytől, megjő az a jobb pillanat, melyben a gyűlölt a „becslőt" emberiebb alakban tudja képzelni... Vagy gondoljuk végig, mi a legfőbb, a mivel a kritikus valakinek „személyét" megsértheti. Ez valami olyas lehet, hogy szemére veti a szerzőnek: nem ismeri kellően tárgyát (s ez állitást bizonyosan támogatja is); nem gondolkodott a paedagogiai kellékek fölött, s azért csak kivonatot csinált egy nagyobb munkából; nem tud irni s hasonlók... Mi legalább ugy tapasztaltuk, hogy a legszigorúbb birálatok súlypontja ilyenforma szemrehányásokban van, s mert a vád kemény, a kritikus saját érdekében nem mulasztja el állitását bizonyitani... Hanem azért a szerzők kiméletet kivánnak, sőt van rá eset, hogy ennél is többet...

Nem akarjuk állitani, hogy kritikánk mindig kifogástalan. Lehetnek esetek, hogy egyik-másik biráló nem eléggé

objectiv, szereti a csattanó phrásisokat, s ha hibát talál, szinte kapva-kap rajta, csak hogy legyen miről beszélnie... De az Istenért, hát lehet-e ideálisan tiszta és jó a mi emberi? Csakhogy viszont az is egész határozottsággal kimondhadjuk, hogy időnk tankönyvszerzőinek érzékenysége gyakran valódi idegesség. Azok az expectoratiók és gyanusitások, melyekben sértett önérzetők enyhülést keres, gyakran az állást megszégyenitő túlzásba csapnak. A lángra lobbant szenvedély nem ismer nemes indokot; előtte minden szó, minden megrovás forrása önérdek, elbizakodottság, s jaj a szegény kritikusnak, ha magának is van szakbeli műve: világos, hogy a concurrentiától retteg; ha pedig még nem irt volna tankönyvet, hallgatás a dolga addig, még jobbat nem produkál a megrovottnál... Sőt még más tekintetek is fölhasználtatnak!..

A szerzők helyesen cselekesznek ugyan, ha nézeteiket, álláspontjukat, mely a kritikusével egyenlően jogosult lehet, védelmezik; sőt ez sem hiba, ha az affectus netaláni túlkapását kellő módon megvilágitják; de nagy szerencsétlenség volna az irodalomra nézve, ha a rajongást argumentum gyanánt akarnók érvényesiteni...

Tankönyvirodalmunk olyatén gyarapodásának örvendeni nem vagyunk képesek... Látjuk és tudjuk, hogy, jóllehet napjaink is legalább haszonvehetőt hoznak, — a felületesség, kapzsiság versenyt dolgozik a szakértelemmel. Ily körülmények közt a megbirálásnak ép oly ébernek kell lennie, minő eleven maga e munkásság...

Mi e tekintetben, bár sokan pártolják, nem helyeselhetjük azt, hogy minden tanár maga válaszsza meg a tanulók kezébe adandó könyvet... Némelyek ugyan korlátlan szabadságot kivánnak e részben a tanárnak, kezei megkötését károsnak találván tankönyvirodalomra nézve. — Ugyan ez okból Niemeyer is a tanáritestületekre bizza a könyvválasztást... Mi nem látjuk be, hogy a korlátozás pangást idézne elő az irodalomban, mert a sok gyarló munka épen nem fejti azt ki. Mi azt még egyes tanáritestületekre sem biznók föltétlenül, mert bizonyos, hogy a tanártársak munkáit hozzák be, legyenek azok még oly hiányosak is. Legczélszerűbb, ha oly fensőbb tanhatóság időről-időre pályázatot

hirdet tankönyvekre, s a beküldött kéziratokat szakavatott férfiak birálata alá bocsátja. Igy tér nyittatnék a hivatottabb tanférfiaknak erejök megpróbálására; másrészről pedig nem teremne gombaként a férczmű-tankönyv; sok gyönge tanár nem pazarolná jobbra fordítható idejét arra, a mi a legnehezebb dolgok egyike — tankönyvirásra. — Ha a biráló bizottság a pályamüvek valamelyikét vagy többet is általános becsűnek találná: akkor ezt a tanhatóság kinyomatná és minden illető tanintézetnek megküldené. Erre az itélethozásra fölhivottak valamely tanügyi közlönyben birálatukat közzétennék; s a mű ugy a mint van, vagy a netalán szükségeseknek bizonyult módositásokkal csak akkor fogadtatnék el tanykönyvül, ha a birálat a nyilvánossággal szemközt is fentartaná magát...

A mondottak nyomán lehetne eszközölni azt is, hogy a tankönyvek olcsók lennének, midőn igy a szüntelen változtatás miatt mégis panaszkeltőleg sokba kerülnek annyira, miszerint sok szülő csak nagy megerőtetéssel birja azokat birtokba ejteni. —

A külcsinra, a tiszta, olvasható nyomásra, a lényeges részeknek kiszemelésére is kell gondot forditani, hogy a tanuló már külalakjáért is szeresse a könyvet és tanulását már a nyomás is könnyitse...

Minálunk, ugy látszik, kevesen gondolkoznak arról, minő befolyással van az oktatásnak és a tanulásnak eredményére a tankönyvek külalakja? Legtöbben azt hiszik, csak nyomva legyen valami, s azt mondhassuk, könyvet adtunk a gyereknek kezébe, ezzel már meg van téve minden. Pedig bizony elmondhatjuk, hogy az oktatás és tanulás eredménytelenségének oka a tankönyvek külalakjában is kereshető...

Különösnek tünik föl e vád, de azért még sem nehéz dolog azt bebizonyitani. E végre szükséges minden más előtt fejtegetni, miképen történhetik az, hogy valaki el tudja mondani azt, a mit látott vagy hallott... Megmagyarázza ezt nekünk a tapasztalati lélektan tudománya, mely nálunk jóformán ismeretlen világ... Elmondjuk tehát röviden, minden hosszadalmas bevezetés nélkül. Az embernek feje valóságos könyv, a koponya a kötés vagy a tok, az agyvelőnek finom

rétegei az egyes lapok, melyek, ha egyszer beirvák, leolvassa azokról a lélek, a mit ottan leirva lát; ha pedig üresek ezen lapok, nincs mit leolvasnia. Ezt a tüneményt már Aristoteles kifejezte bölcsészileg eme szavakkal: „Nihil est in intellectu, quod prius non fuerit in sensu...“ Ennyit sokan tudnak, de, hogy miképen történik a felfogás, azt kevesen kutatják. Már pedig az másképen nem megy... A fényképésznek szekrényében vagyis sötét kamrájában van elhelyezve a lap, melyre az üveglencse által összegyűjtött fénysugarak bevésik a tárgyat, a melyről visszaverődnek, tárgy hiányában a lap üresen marad. Ilyen szekrény az embernek feje, melyben a beirandó lapok az agyvelőnek rendkivül finom rétegei, ezekre rajzolják a tárgyakat a fénysugarak, a hangokat pedig a füleken át a levegőnek vagy talán szintén az aethernek rezgő vonalai, melyeknek alakja a hangok szerint különbözik. Tudva levő dolog az is, miként az agyvelőre csak azon föltét alatt történik a valóságos, tehát maradandó benyomás, ha az akarat is hozzájárult annak elfogadásához; az akaratnak ezen hozzájárulását figyelemnek vagyis inkább figyelmezésnek nevezzük...

Ezeknek érintése után könnyű már megitélni, minő összefüggésben van valamely tankönyvnek külalakja az oktatás eredménye vagy eredménytelenségével. Az agyvelőre t. i. csak oly méretű kép rajzolódik, a mily nagyságú kép a szemnek idegreczéjén megalakulhat. Ha távolabbról veszem szemügyre az embert, ennek egész alakja helyet foglalhat idegreczémen; minél közelebb jutok hozzá, annál nagyobb méretben mutatkozik egyes része az ő alakjának, s végre kénytelen vagyok méregetni őt tetőtől talpig és ugy foglalni össze agyamban az egyes részeket, ha felfogást akarok szerezni magamnak az egészről... Vagy tegyük föl, Európának elég nagy térképet szemlélem; bizonyos távolban előttem áll annak egész alakja, közelebbről pedig csak az egyes részeket láthatom, és föl, alá vagy oldalvást kell jártatni szemeimet, hogy az egyes részeket lassankint összefoglalhassam; s igy aztán látom az egészet, de már nem testi szemeimmel, hanem ott fog állani az egész alak lelkem előtt az agyvelő lapján... A szemnek ide-oda jártatása az ily felfogásnál nem kellemes

munka és még fárasztóbbá válik, ha a fejnek mozgatásával kell azt összekapcsolni. Leginkább megkivánja pedig a tanulás a fejnek mozgalmas helyzetét... Miknek alapján tehát épen nem nehéz megfelelni azon kérdésre, mily nagyságú legyen a könyvnek kinyomtatott lapja, ide értve természetesen a papirnak üres széleit... Tehetünk ugyan különbséget a gyöngébb és érettebb tanulók között: ámde ezen különbség se nem lehet nagyon eltérő a lap méretét illetőleg. — Alapméretül vehetjük tehát a kisebb nyolczadrétet, melyen egy sor csak oly hosszú, hogy fejmozdulat nélkül vezethesse végig azon a gyermek szemeit, és még csak képes se legyen eltéveszteni a következő sornak kezdetét. A lapnak szélességéhez aránylik természetesen annak magassága is, melynek összefoglalására két-három könnyű fejbillentés elegendő legyen... Igy azután, ha a gyermek előtt a nyitott könyvnek két lapja áll, szélében foglalhatja össze a két lapot, miként hosszában az egyiket, az ily méretű lap hathatós támaszt nyujt az emlékező tehetségnek, főleg olyan tárgyban, mely az emlékezetet okvetlen igénybe veszi... Ellenben a lapnak mértéken túli hossza vagy széle, a mi örökös fejmozgatást követel, és épen azért az egymásra következő soroknak eltévesztését vonja maga után, igen alkalmas eszköz kifárasztani a gyermeknek türelmét, elölni benne a tanulásra való hajlamot, és megfosztani őt a módtól, hogy a beirt lapot agyvelejére tisztán benyomhassa...

A szótárakat, ismerettárakat folyóiratokat vagy nyolczadvagy negyedrétben, és épen azért kettős oszlopban, a hirlapokat a széles alak mellett hármas, négyes, ötös oszlopokban szokás kiállitani, különben elidegenednék azoktól a kifárasztott olvasó; s egynémelyek tankönyvet adnak gyermek kezébe, mely nagy nyolczad- vagy majdnem negyedréthez hasonló alakban végtelen hosszú sorokkal nyomva annyit tartalmaz egy lapon, a mennyi épen elég volna, ha négyszer akkora fejjel és szemmel birna a gyermek, mint a minővel tényleg bir!... És ezen meggondolatlan tett által az oktatás sikerét koczkáztatták, mert a mit a gyermek fejébe át nem irhatott, az onnan le sem olvashatja...

Ámde még azzal nincs vége a bajnak, hogy ha a beirt lap nem haladja túl a kellő méretet: figyelembe kell még

venni a betű nagyságát és a soroknak távolságát egymástól... Az ugynevezett cicero, garmond és petit, azaz: nagy, középnagyságú és apró betűk egymáshoz szoritott vagy tágitott sorokkal nem egyformahatásuak. Mindent el kellene követnünk arra nézve, hogy a mint hinyitja a könyvet a tanuló, egy pillantással rá találjon a szóra vagy kifejezésre, melyet onnan már megjegyzett magának, és azonnal rá tudjon mutatni, mi hol fekszik ama lapokon...

A szerzőnek a könyvkiadásnál oda kellene tehát forditani gondját különösen, hogy a nyomtatványban, hogy minden §. után üres sor maradjon és ez által a paragraphusok szembetünőleg elkülönözve legyenek; ugyszintén arra is, hogy a §-nak száma vastagsága által figyelmet ébreszszen és igy szemlátomást különbözzék az egyes paragraphusokban előforduló pontozatok számaitól. Ezen eljárással tágitott sorok nélkül is megszerezhető a világos átnézet, holott ellenkezőleg a tágitott sorok sem segitenének ezen a hiányon... Mit szóljunk aztán az olyan nyomtatványról, melyben az egyes §§-ok pontozatai között meg van a hézag, az uj §. azonban közvetlen minden megszakitás nélkül követi az előbbit, mintha csak annak folytatása volna; sőt még annak száma sem különbözik alakra nézve a pontozatok számaitól... Igy aztán csakugyan összezavartatik a tanulónak esze a külalak által, és az ily tünemény a tankönyvirodalomban valóságos botrány. Azon rendet és pontosságot, mely egy zászlóaljnak vagy ezrednek, avagy hadcsapatnak mozdulataiban megkivántatik, át kell vinni a tankönyvek külalakjára is, ha azt akarjuk, hogy rendhez szokjék és botlásoktól legyen megóva az ész...

A kuszáltságnak egy neme az is, midőn a főczimek, neveztessenek bár szakaszoknak vagy fejezeteknek, jelentéktelenebb betűkkel szedvék, mint az alárendelt osztályzások czimei; vagy az egymásmellé rendelt osztályok czimei különfajta betűkkel szedetnek; avagy egy főczim a befejezett tárgy után folytatva szedetik ugyanazon lapon, holott az alárendelt czim negyedrészben üres lap után más oldalon kezdetik stb... Kivánjunk aztán fegyelmezett észt a tanulótól, midőn a tankönyv a szerző eszének fegyelmezetlenségei mellett tanuskodik!..

Sok jót tehet és nagybau mozdithatja tehát elő az oktatás eredményét a magas tanhatóság, ha kiterjesztendi figyelmét és őrködendik szigorúan a fölött, hogy minden egyes osztályúak szükséglete szerinti terjedelemben, könnyű s népszerű a növendékek felfogásához mért tankönyvek, melyek nem az irályt fitogtatni és a tanonczot, ki előtt az eszmék világa föl nem tárult, tuláradó, elvont nyelvezettel kinozni hivatvák, — az épen megkivántató külalakkal állíttassanak ki; a mi majd maga után vonja a költségek kevesbitését is...

A szoros összefüggés a tanoda és a tanügy lételemét alkotó kézikönyvek közt késztet arra, hogy a k. r. nyitrai gymnasium eljárásának és közművelődési eredményének feltüntetése végett, kisérletet tegyünk összeállitani a szóban forgó tanintézetben alkalmazott vezérkönyveket, annál inkább, mert épen azon könyvek szerzőinek szintén van részük e dolgozatban, melyet imitt közlünk.

Összeállitjuk tehát azon nyomtatványok czímeit, melyeket különféle magyarországi szerzők vagy olykor Magyarországban működő idegen származású irók bocsátottak közre.

Ezen czímeket egyrészt magunk, a könyvtárakban tett kutatásunk alkalmával, irtuk össze. Miután a jelen összeállitásnak nem más a föladata, mint feltüntetni azon munkákat, melyek gymnasiumunkban az oktatás terén kalauzul szolgáltak illetőleg szolgálnak, fölmentve érezzük magunkat a czímeknek teljesebb és bibliographiai pontossággal adásától; mi több időt és nagyobb tért vesz vala igénybe...

Mielőtt azonban az iskolában időről-időre előadott tantárgyakra szolgáló könyveket az ismeretszakoknak, úgymint: a) vallástan, b) latin nyelv, c) görög nyelv, d) magyar nyelv, e) német nyelv, f) földrajz, g) történelem, h) mennyiségtan, i) terményrajz, k) természettan, l) szónoklattan, m) költészettan és n) bölcsészettan, — rendében elősorolnók, szükségesnek tartjuk mindenütt némit egész általánosságban a tananyagról előrebocsátani. —

A jellem az ember lelkének szilárdsága a jó követésében, és mint ilyennek képzése mindenesetre a nevelés-oktatás legfőbb feladatai közé tartozik... Azonban a mily fontos a nevelés-tanitás feladatai között, épen oly sok nehézséggel jár és épen oly mély belátást s kitartó szorgalmat igényel... A nehézségek legtöbbje azon viszonyokban jelentkezik, melyek közé minden ember világra jövése és élete által mintegy beléjut, s melyektől megmenekedni nem áll módjában... Mindazáltal nagyot hibázna, ki azt vélné, hogy az ember jellemének képződése csakis külső esetlegességektől függ és a nevelésnek nem volna hatalma, mely a lelket mindezektől, ha nem is teljesen, de legalább igen nagy mérvben függetlenitse... Mert, ha minden nemű, rangú, foglalkozású, állású, hazájú és égövű emberek között látunk nagy férfiakat, példányszerű alakokat és tiszta jellemeket, kik a kedély indulatain és szenvedélyein épen ugy tudnak uralkodni, mint erős mellel állanak a külső, talán ártalmas befolyásnak is ellene: azt a helyes nevelés-oktatásnak kell tulajdonitani, mely Isten kegyelmével erőt adott a léleknek, hegy az, valamint saját gyöngeségén, ugy a külső támadásokon diadalmasodjék... Miért is a jellem képzését nem lehet eléggé figyelmébe ajánlani, különösen a nevelők- és oktatóknak... Mikor kell ezt a gyermeknél elkezdeni? E kérdésre minden szakértő azt feleli, hogy mindjárt, a mint a gyermek gondolkozni kezd és akarati elhatározásának jelét adja... S mi módon kell, vetheti föl valaki, ebben eljárni? A legelső feladat, hogy a nevelő-oktató a gyermeknek szellemét lelkismeretesen áttanulmányozza, hajlamait és tehetségeit pontosan megismerje; mert csak ez által lesz képes a talán létező hiányokat kipótolni, a gyermek gyöngeségein segíteni és ferdeségeit megszüntetni... Ezután azon kell lennie, miszerint a gyermeknek tenetségeit öszhangzatosan képezze; nehogy például elméjét túltömvén megemészthetlen tanokkal, szive üresen maradjon, akarata pedig épen parlagon; vagy a sok indokolatlan intés által kedélyét egészen ellágyitván, az elmének tiszta tájékozása hiánya miatt az akarat folyton ingadozó nádszálhoz legyen hasonló, vagy pedig kérlelhetlen szigor által megtörvén akaratának minden önállóságát, szive megszokja a folytonos remegést és elméje a legtisztább igazságok

fölötti kételkedést; mert, ha valahol, itt a félszegség, az egyoldalúság leginkább megboszulja magát... Mire nézve oda kell törekedni, hogy legelőbb is a gyermek világos és megdönthetlen elvek birtokába jusson. Ez elveket pedig csak a kinyilatkoztatott vallás nyujtja, midőn Isten örök és változhatlan törvényeivel megismertet...

Következőleg természetfölötti religio legelső és leghathatósabb eszköze a jellemző nevelésnek, mint a mely a fensőbb rendre készíti, emeli és erősíti a lelket... A vallás, mely hasonlóan a tanitáshoz világosság, a hit által ama legfensőbb természetfölötti rendeltetését nyilatkoztatja ki az embernek, mely végczélja életének. A vallás, mely épen ugy törvény, tekintély, mint a fegyelem, megparancsolja mindazt, a mit tennünk kell ama legfensőbb czél végett; müveli az ember lelkismeretét, midőn a jó és gonosz ismeretét biztosan feltárja előtte és amaz iránt szeretet, ez iránt pedig gyülöletet lehel belé. Épen ugy müveli a szivet is és táplálja benne ama nemes tiszta érzelmet, mely ez erényes hajlamoknak forrása; müveli jellemét, midőn mindennemü kötelességek állhatatos teljesítésében gyakorolja. A vallás végre, mint szeretet, malaszt, isteni segély azt eszközli, hogy életünk ama fönséges végczéljához juthassunk. Nélküle minden tévutra kerül és minden erejét veszti. Nélküle minden gyönge, hiába való, hamis, fordított...

Igy levén a dolog, jóllehet a vallásérzelem tárgya legmagasabb, mégis közel áll, mint már jeleztük, az a gyermekhez is; mert benne vagyon; s igy a vallás fogalmainak közlését, tanitását nem kell az érettebb korra halasztani, hanem lehet azokra már a kis gyermeket is vezetni...

Hogyha a vallást számüzi valaki az alapnevelési programmból, hozzá szoktatja a gyermeket Isten nélkül élni; a fiatal csemetét megfosztja a mennyei harmattól; hatálytalan és elégtelen eszközökkel akarja azt nagygyá nevelni; a lelkeket föl nem emelheti az igazság sem a valódi erény magaslatáig... A pogány világ története eléggé megtanit bennünket, hogy mi a nevelés valódi vallás nélkül; de a minden vallás nélküli nevelés ismeretlen valami a világ évkönyveiben, csak napjainknak tartatott fön ezen, a szegény gyermekek elleni borzasztó bűn!....

A vallásra és erkölcsiségre való nevelés és a vallástanitás, bizonyos, nem egy, de azért nem különitendő el egymástól. Ugyanis, mig a nevelés kitünően jámbor erkölcsi érzelmek ébresztésére s hasonló érzület kialakitására céloz, addig a tanitás az érzelmet minden tudás legmagasabb tárgyával akarja megismertetni, az embert rendeltetésének tiszta fogalmára vezetni. Már, ha azt akarjuk, hogy a nevelés ne csupán homályos érzelmeket támaszszon, akkor az érzelmeket fogalmaknak kell vezetni; s ha az értelem érdeket akar találni az érzékfölöttiekben, akkor a szivet föl kell azok iránt indítani. Jámbor szellem kitünő tulajdonsága az embernek, de világosság nélkül könnyen durva babonasággá s vakbuzgósággá fajulhat... Az emberi müvelődés minden lépcsőjén vallási fogalmakkal találkozunk. —

Már csak ezekből is mindenképen, és pedig önkényt kiderül, hogy a vallást, melynek tanitása lehetséges, tanitani minden esetre szükséges. — Isten a kezdő, Isten a végpont az emberre nézve, rendeltetésünk Istenben élni, Istennel egyesülni, Istennek eltörlődött képmását magunkban megtisztítani; lehet-e tehát szükségesebb valami, mint az Istentan. Lehet-e az iskolának fontosabb tárgya, mint Isten? Mindennek, mi a nevelés és tanitás körében történik, Istentől kell erednie, Istenhez visszamennie. Mint a tanodák régi szervezetéből látható, maguk a pogány klassicusok *is* a ker. vallás fölvilágositására szolgálnak. Innen a vallástanitás a tanár és tanitvány legüdébb erejét igényli. A mit a vallástanitás nyujt, az a legfőbb jó, melyet az ember semmi korában, semmi állásában és viszonyaiban nem nélkülözhet ugy, hogy ha csupán a földi létre tekintünk is, el kell mondanunk, miszerint a ki nem birja azt, mire a vallástanitásnak fogékonynyá lehetett és kellett volna tennie szivét, annak életéből hiányzanak a legszentebb mozanatok, a legboldogitóbb érzelmek, a legragyogóbb világpontok... Egyebeket elhallgatva nem mellőzhetjük egy újkori nevelő- és bölcsésznek mély, igen mély- értemenyü szavait: „Ifju voltam, megöregedtem és tanubizonyságot teszek, hogy soha sem találtam emberben alapos, átható és kitartó erkölcsösséget, csak az istenfélőkben; örömet, vidámságot is csak azoknál találtam, még pedig hasonlithatlan mértékben.“

— A vallástanitásnak minden korban, minden nevelők a legnagyobb fontosságot tulajdonitották, elhanyagolásának szomorú következményeit mind az egyház mind az állam gyakran tapasztalja. Ez indította az államot arra, hogy az ifjuság vallásos oktatására nézve üdvös intézvényekről gondoskodjék, mint azt már régi idők óta az egyház is a püspököknek, lelkészeknek, keresztatyák- s anyáknak szigorú kötelességökké tette. —

De dolgozatunk, valamint általán a kegyesrend egész szelleme, a vallásos nevelés- és oktatásra czélozván, fölöslegesnek tartjuk ezen ügyről ez izromban bővebben szólani. —

Sok súlyt fektettek a tanférfiak mindenha azon paedagogiai elvre, melynél fogva az osztályok mindegyikében a tantárgyakat tekintve bizonyos egység tartandó szem előtt; és azért az ismeretterjesztés módját körhöz hasonlitják, melynek kerülete osztályonkint mindig nagyobbodik, ugy azonban, hogy alsóbb osztályban is, noha csak kis térfogatban, mindig egy teljes egészet képezzen... Ha ezen szabálynak irányadóul kell szolgálnia az irás, olvasás, számtan és más tantárgyak czélszerű kezelésében: mennyivel inkább megkivántatik az a tanitás legfontosabb ágában, a vallásoktatásban ?..

Tisztában kell azzal lenni: mi az iskolákban a hittan előadásának czélja ? — Az, hogy a fiatalok a hitigazságokat ne csak tudják, hanem, azok gyakorlati alkalmazásához is korán hozzászoktatva, zsenge korukban megtanulják, miképen kell igazi jó keresztény módon élni. —

Történelmi kútfők ide irányuló adatai szerint, a gymnasium vallási tananyaga nagyánt ugyanaz, mely az elemi tanodáé; de minél főlebb lép az ifju, annál nagyobb annak terjedelme és tudományosbab tanmenete s tanalakja... Valamint az egész középtanodai képzést, ugy a vallástanitást al- és feltanitásra oszthatni. Amaz 1—4. osztályokban, emez pedig 5—8. osztályokban kerül elő.

És ugyan az alsó tanitásnal a bibliát és katekizmust valamivel nagyobb terjedelemben kell előadni, mint az elemiben... Ezekhez azután már a vallási szokások és szer-

tartások eléggé kimerítő magyarázata és az egyháztörténelem főmozzanatai is hozzájárulnak... Hogy itt már kissé mélyebbre szállhat és magasabbra emelkedhetik a vallásoktató, az a tanulók napról-napra növekedő fejlettségénél fogva magától is érthető... Ide jő azon körülmény, hogy, ha időközben a növendék megválna az iskolától, müveltségi fokához mért vallási öntudatot vigyen ki magával az életbe, hitéről számot tudjon adni s igy a ker. tökélyesedés művében hathatósan részt vehessen mind embertársait, mind magát illetőleg... A felső osztályokban való hittanitásnak az a czélja, hogy a tanuló vallási öntudatát még világosabbá tegye. — Ezt eszközli az által, ha az ifjut arra képesiti, miszerint az a saját bel- és külvilágából magának önalakitólag világos istennézetet képezzen, ezen czélból a hittant a világ- és tudományélettel viszony- és összehangzásba hozza, s evvel értelmének világosságot, érzelmének tisztaságot, akaratának erélyt szerezzen. A vallásoktató kötelessége a szentirásban magként elszórt hitágazatokat egyenkint elővenni, tudományosabban kifejteni, a balvélemények ellenében szilárdul megállapitani és ugy egy szerves egészszé füzni... Erre minden más előtt az isteni kinyilatkoztatás történeti része adatik elő, azután a hitczikkelyek tana, ugy az ezeken alapuló erkölcstan és végre az egyháztörténelem. Mindez rendszeresen és magasabb szellemben ugy, hogy a tudományosan müvelt ifju minden kételye eloszoljék, hitéről tiszta tudattal birjon, függetlenségében függőnek, függésében függetlennek érezze magát, mint kiben a vallás vagyis Istennek működésére az emberekben, s a gondolkodás tudománya azaz embernek visszahatása Istenre szép összehangzásban vannak...

Az ekként fokozatosan megállapitott hittanitásnál is, mig a nyomdák gyorssajtóit gyarló és nehézkes kezek képviselték; mindaddig az ismeretek átszármaztatása keskenyebb határok közé szorult, és igy nem csodálkozhatunk, ha a piaristáknak Nyitrán letelepedésükkor, valamint külföldön ugy hazánkban is, drágábbak és nehezebben szerezhetők voltak a könyvek... Tehát kezdetben a vallástudományra nézve épen ugy, mint a többiekben is a kézirati munkák voltak használatban. — Mindezeket a lelkes szerzetes tanárok hangya-

szorgalmának kell, hogy tudja fel a történelem részrehajlatlansága... Sz. Kalasanzi szellemörököseinek érdemei ezen cselekvés-körben is kitünők... Midőn a fárasztó oktatásból ez igénytelen, szerény, jámbor férfiak szük czelláikba visszatértek, a világfiak szórakozása helyett, legott könyveket másoltak, magyarázatokkal látták el, vagy újakat szerkesztettek...

De vegyük immár az intézetünkben mindenha a nevelés-oktatás ügyében a fokonkinti képzésnek alapul szolgáló vallástani könyveket itt, mint tüzetes helyen, szemle alá...

Mióta a közoktatásra szükséges tankönnyveknek hiánya nem volt annyira érezhető, hogy azokat ügygyel-bajjal kellett volna birtokba ejteni, — következő hittanok forogtak a nyitrai gymnasium növendékei kezében:

1. Doctrina Religionis. Budae, 1715. — 2. Catechismus P. Canisii. Budae, 1735. — 3. Magyar Katechismus t. p. Canisius Péter theol. pap által iratott. Budán, 1740. — 4. Az öreg katechismus. Budán. 1802. — 5. Historiae s. veteris et novae ecclesiasticae examina in gratiam studiosae iuventutis Schol. Piar. Par. I. et II. Znoymae, 1738. — 6. Az ó és új testamentomi historiának rövid sommája. Budán, 1850. — 7. Fleury K. Historiás katechismusa. Szeged, 1820. — 8. Petheő B. A ker. hitnek tanitása I. II. III. IV. rész 1834. — 9. Petheő B. A kath. religio tudománya I. II. rész. Budán, 1844. — 10. Szalay J. Római katechismus. Budán, 1840. — 11. Szalay J. Az egész ker. hittudomány I. II. rész. Pesten, 1842. — 12. Szaniszló F. Doctrina religionis christiano-catholicae Pars I. II. Budae, 1839. — 13. Spányik Gl. A kath. religio tudománya. Budán, 1845. — 15. Gruscha A. A kath. ker. Hittan. Egerben 1852. — Gruscha A. Kath. Glaubenslehre. Wien, 1851. — 16. Gruscha A. A kath. ker. Erkölcstan. 1852. — Gruscha A. Kath. Sittenlehre. Wien, 1851. — 17. Zimmermann J. Vallási szokások és szertartások. Pesten, 1845. — 18. A ker. kath. egyház szertartásai. Veszprémben, 1853. — 19. Középkatekizmus a Szent-István-Társulattól. Budán, 1850. — 20. Grynaeus A. Egyházi történelem. Pesten, 1853. — 21. Hepp A. A ker. kath. egyház történelme. Pesten, 1861 — 22. Róder A. Bibliai történet. Egerben,

1863. — 23. Schmid-Czuczor G. Bibliai történetek. Pesten, 1856. — 24. Dr. Martin K. A kath. religio tankönyve. (I. A religio igazságának bebizonyitása. II. Ágozatos hittan. III. Erkölcstan. IV. Egyháztörténelem. Egerben, 1854.) Pesten, 1865. — Dr. Martin K. Lehrbuch der kath. Religion I. II. III. IV. Mainz. — 25. Terklau-Dornis G. A katk. istenitisztelet szelleme. Pesten. — Terklau G. Der Geist des k. Cultus Wien. — 26. Zenner-Györffy. A kath. hitvallás tankönyve, Pesten, 1872. — 27. Frenzl J. Liturgika. Pesten. 1863. — Frenzl J. Liturgik. Pest. — 28. Wappler A. A kath. egély tankönyve. (I. A kath. egély bebizonyitása. II. A kath. egély tanai. III. A kath. erkölcstan. IV. Egyháztörténelem.) Pest, 1870. — Wappler A. Lehrbuch der k. Religion. Wien 1869. — Némethy L. A kath. egyház szertartásainak kézikönyve. Pesten, 1873. —

Midőn a vallást, mint a nevelés-oktatás legfőbb tényezőjét állitók föl, épen nincs szándékunk ez állitásunkból következtetni, hogy a többi tudományokban való tökélyesülés fölösleges. Teljességgel nem! hiszen részben szükségesek, részben hasznosak ezek is... Csakhogy ezek által az, mi nélkülözhetlen, ne nyomassék el, hanem ez lelke, rugója és iránytűje legyen azoknak, annál is inkább, mert sz. Krizologus szerint: „Vedd el a napnak sugarait, és nem fog fényleni többé; szakaszd el a patakot a forrástól, és nem csörgedez többé; vedd el az ágát fájáról, és nem virul többé; mesd le a tagot a testről, és nem él többé; vedd el az embertől a vallást, és nem lesz ő ember többé"...

Korunk szelleme a realismus felé irányul. Már-már letünni kezdenek azon napok, midőn az emberinem azon osztálya, mely a múzsák szolgálatára szentelte az ifjú örömeit, a férfi munkásságát az öregség nyugalmát, távol a profán emberek örömzsibajától, Helikon és Parnassus regényes ormain az égiekkel társalgott és boldogságát csak abban találta föl, mi az elme fölhevült phantasiájának kölcsönzött szányakat, melyek segélyével merészen, mint a lég királya, ismeretlen regiókba emelkedjék!..

És mégis, hogy az ó-remek nyelvek, melyeket iróik példányszerűségeért klassikusoknak nevezünk, oly érdemmel birnak

a magasabb műveltségre törekvő ifjúság művelésében, — az a vélemények minden változékonysága fölött van és a tudósok előtt minden kétségen kivül áll... Ezek maradnak örökre képviselői a magasabb müveltségnek, mely nemcsak a holt természeten, hanem a szellemi világon is uralkodni törekszik és képes. Az azokkal foglalkodó tanuló átvándorolja az emberi nem fejlődésének történetét, és pedig nem futtában, hanem fáradságos munkálkodás utján. —

Egyébiránt is a más nyelvek tanitása általán nagyon elősegíti az ifjuság egyetemes képzettségét... A mennyiben azokból bizonyos értelmi és aesthetikai szemléletmód tükröződik vissza, mely az anyanyelvben uralkodótól kellő távolságban fekszik; a mennyiben mutatványokat tüntetnek föl, melyek más talajban sarjadtak ki, és mint idegen az újság ingerével hatnak, — annyiban tágitják látkörünket; felszabaditnak sokkal alaposabban, mint az anyanyelv, az egyedi érzés és gondolkozásmód korlátai alól; fölmentenek azon egyoldaluságtól, mely minden elszigetelés következménye; megteremtik a szellem és kedély s az általok létre hozott müvek sokoldalúbb fogékonyságát s élénkebb mozgékonyságát.. Az anyanyelv és müvei az ifjuságnak oly irányt adnak, mely csak tovább fejlesztést szükségel és fogad be... Az idegen nyelvek pedig egészen új pályára terelik az ifjut... És már egészben véve az emberi nyelv különféle alakulásának, az emberi természetben örökké azonos és előre meghatározott alapformák (melyek ismét az emberi nyelv legkülönszerübb változataiban találkoznak) szemlélete, a széptani müveltségre is jelentékeny előny...

Szükséges tehát, hogy az idegen nyelvekben való oktatás terjeszsze ki képző erejét nemcsak egyedi, de aesthetikai tekintetben is... És erre épen a régi klassikus nyelvek — a latin és görög sokkal czélszerűbbek, mint az ujabbak. A mit amazok az ifjuságnak nyújtanak, kellő arányban áll az anyanyelvben elsajátitottakkal... Továbbá a bennök uralkodó szemléleti mód egyszerűbb, gyermekiesebb, költőibb, mint az, mely az anya- és új nyelvekből kisugárzik. Amazokban nagyobb és mégis fensőbb értelmü egyszerüség honol, mely társulva a különféle alakzatú szabályos szépséggel a

kedélyt, ha át tudja érezni, igen kellemesen bilincseli le... Azon kivül az ó-klassikai müveltség, mint lényeges elem, átment a mostani nemzetekbe, úgy, hogy a régi nyelvek tanulmányozása nemcsak az alak, de az anyag tekintetében is kiegészitőjeül szolgálhat az anyanyelvben elsajátitottaknak... Ès, ha az ó-klassikusok olvasásánál a nyelvtani tudnivalókon kivül egyszersmind az aesthetikai, költészet- és szónoklattaniakra is kellő figyelem fordittatik: akkor természetes, romlatlan, meleg szellemöknél fogva igen hevitőleg és fölemelve fognak hatni az ifjak kedélyére... A gymnasiumi növendék épen müveltségi foka szerint kénytelenittetik az idegen klassikus nyelvekben előtünedező világviszonyok-, jellemek- és helyzeteknél tovább időzni, magát azokba mélyebben beérezni, s ezek mellett az auctorok erőteljes, éles elméjét, a találó élczet az egészséges és élénk humort megszeretni... A régiek müveinek figyelmes olvasása és gondos forditása megszerzi a tanulónak az anyanyelvü kisérletek számára a legjobb és legtökéletesb példányképeket... Mert a beszédbeli előállitás alakja a régieknél épen tökéletes összhangzatban áll az ifjúkori emberiség müveltségi fokával: szemlélhetőbb, fölfoghatóbb és az ifjuságra hatékonyabb, általa utánozhatóbb, mint az ujabb irodalomé. Szükséges tehát, hogy a régieknek ifjulag eleven, eredeti, hangzatos, emelkedett s naiv terményei a serdülő kor kedélyének aesthetikai képzésére vonatkozólag sok tekintetben gyümölcsözzenek...

Mikből könnyen magyarázható, hogy gymnasiumunk megnyitásákor legott a latin nyelv nagy szerepet játszott. És ugyan jó ideig, mivel csak az tartatott a nyelv tökélyes birtokában lenni, a ki azt nemcsak olvasni, hanem irni és beszélni is tudá, a grammatikai oktatásnak, nem a szókötés ismerete, hanem kiválóan beszélési és irási készség volt feladata: ‚Lege, scribe, loquere!'.. Azért magyar és latin szókönyvek készitettek; az „adversaria" könyv pedig különféle dolgokról való latin szóknak gyüjteménye által az irálynak szinezetet, szépséget kölcsönözött. — A klassikus régiség tanulmányozásának, mondja az 1774-ig használt tanterv, ránk nézve nem lehet egyéb czélja, mint az irály képzése, melyet, jóllehet a kipróbált történészek is megizlelhetők, kiválólag

Ciceróból kell elsajátítani.. ‚Imitare Ciceronem! Utánozd Cicerót!' ez az utasitás. Azonkivül a beszédben és irásban semmit sem szabad a tanulónak fölhozni, a mit valamely jeles szerző tekintélyével vagy példájával nem igazolhatni. Épen ugy a költeményeket is Horatius és más költők phrasisaiból csinálták a tanulók. Latin drámákat és olykor-olykor magyarokat is játszottak, de nem Plautus- és Terentiusból, hanem saját szerzeményeiket... Hogy a latin nyelvet, mint a világ összes katholikusainak nem csak, de valamennyi müvelt emberek összekötő kapcsát, becsülték és előbbre vitték a piaristák, ugy hiszszük abban mi rosz sem rejlik... De mintha akkor, midőn Luther és Calvin iskolás követői az egész világgal Latium nyelvét tartják vala a müveltség közegének, egyesegyedül a piaristák tettek volna kivételt, az, ha Dragonetti, Chelucci- s bár kitől származik is, vagy vétkes vagy korlátolt itélet!.. —

Már a gymnasiumba fölveendőtől vizsgálat követeltetett, melyben a latin nyelvtan kezdő elemeinek ismeretét is kelle igazolnia. Tehát, mihelyt a tanuló a gymnasiumba lépett, Róma nyelvét kelle beszélnie. — Kérdés: mikép volt ez lehetséges? Miképen használtathatott a gyermek társalgásában oly nyelvet, melyben még avatlan volt? — Ezen nehézséget a tanárnak minél korábban latinul beszéltető ügyessége és türelme mellett kis gyakorló könyvek voltak hivatva leküzdeni. Ilyenek a következő cziműek:

1. Colloquia familiaria seu dialogi utiles et adolescentibus accomomodati Desid. Erasm. Roterodami. Budae. — 2. Sententiae Steph. Stobaei. — 3. Sententiae Epicteti. — 4. Fabulae Aesopi. — 5. Progymnasmatum latinitatis volumen. I. —

A nyelvtani kézikönyvek, melyek ez ideig használtattak:

1. Em. Alvári. Institutionum grammaticarum libri I. pars 1-a. De declinationibus nominum, coniugationibus verborum. Accedunt 14. praecepta de constructione. Tyrnaviae, 1797. — 2. Em. Alvári. Institutionum gramm L. I. pars 2-a. De rudimentis sive de octo partibus orationis et generibus nominum. Budae, 1792. — 3. Em. Alvari Institut.

gramm. L. I. pars 3-a. De declinationibus nominum, verborum praeteritis et supinis, syntaxi anteriore sine appendicibus. Budae, 1791. — 4. Em. Alvari Instit. gramm L. II. De constructione. Accedunt selectae partes. Budae, 1792. — 5. Em. Alvari Institutionum grammatic. L. III. De syllabarum dimensione, cui adiungitur ars metrica. Budae, 1792. — 6. Em. Alvari Syllabus vocabulorum, Tyrnaviae, 1772. — 7. J. Grigely Institutiones grammaticae. Pars I. II. III. IV. in usum schol. gymn. — 8. Endrődy J. Deák grammatika. Pozsony, 1820. — 9. Csery J. Segédkönyv a latinul tanuló magyarok használatára. I. II. III. IV. r. Pesten, 1840. 1847. — 10. Csery J. Prosa versuum, vagyis a nevek nemeiről, hajlitásairól, nemkülönben az igék multjáról szóló szabályok magyarázata. Pest, 1840—1847. — 11. Csery J. A hangmértékről szóló szabályok magyarázata. Pest, 1846. — 12. Sümeghy P. Latin nyelvtan magyarországi középtanodák használatára. I. II. III. IV. r. Pest, 1847. — Németh E. Alváry Versus memoriales I. II. r. Pest, 1867. — Mutschenbacher A. Magyar Alváry. Pest, 1853. — Cserkuti J. Latin nyelvtani szabályok a nevek nemeiről, az igék multidéjéről és hanyatszaváról. Szeged, 1862. — 13. F. Schultz Lateinische Sprachlehre. Paderborn, 1853. — 14. C. Putsche Lateinische Grammatik. Jena, 1850. — 15. C. G. Zumpt Lateinische Grammatik 1851. — 16. Schultz-Varga Latin nyelvtan. Pest, 1858. — 17. Bartl A. Latin nyelvtan. Pest, 1860. — 18. Szepesi-Kühner J. Latin nyelvtan I. II. III. IV. r. Pest, 1854—1873.

Miután a tanitás és társalgás nyelve ez iskolákban a latin volt, természetesen nem nélkülözhették a tanulók a latin-magyar szótárt. Ilyen volt: 1) Lexicon in usum studiosae iuventutis. Graecii, 1731. 2) Index latino-ungaricus vocabulorum. Index ungarico-latinus vocabulorum Em. Alvari. Tynaviae, 1762. 3) Fr. Párizpápai Dictionarium latino-ungaricum. Leutschoviae, 1708. 4) Molnár Dictionarium latino-hungaricum Cibinii, 1767. 5) Phraseologia latina. Tyrnaviae, 1750. 6) Miskolczi F. Vocabularium latino-ungaricum. Jaurini, 1724. 7) Gradus ad Parnassum. Tyrnaviae, 1720. 8) Márton J. Lexicon trilingue Latino-hungarico-germanicum, Viennae, 1818.

E szótárak lényegesen különbözték azoktól, melyek később illetőleg jelenben (minők: Soltész-Bakó Latin-magyar szótár. S.-Patakon, 1845. Koczányi F. Latin-magyar-német zsebszótár. Pest, 1851. Georges Leteinisch-Deutsches Handwörterbuch, Leipzig, 1852. Klotz R. Handwörterbuch, der lateinischen Sprache. Braunschweig, 1857. Finály-Regéni Latin-magyar iskolai szótár. Kolozsvár, 1858. Ingerslev Lateinisch-deutsches Schulwörterbuch. Braunschweig, 1863. Bartl-Veress Magyar-latin szótár Pest, 1865. Farkas E. Latin-magyar szótár. Pest, 1865. Lengyel-Szegedy Latin-magyar szótár. Debreczen, 1870. Steiner Zs. Latin szókönyv, Budapest, 1874. Holub M. Latin-magyar kéziszótár, Budapest, 1874. Szabó Sz. Latin-magyar szótár, Győr, 1878.) közkézen forognak. A szók, amazokban nem mindig állitvák a —b —c rendben össze; hanem a rokon tárgyakra vonatkozó szók külön fejezetekbe csoportositvák. Igy példánl külön fejezeteket képeznek az életben használtabb szavak... És e szótárak valóságos tankönyvek gyanánt szerepeltek; a mennyiben azokból a tanulóknak naponkint néhány szót kellett megtanulniok. —

A latin irálytanok közöl leginkább: 1) Primae artis variandi institutiones. Posonii, 1763. 2) Praecepta ornatae Syntaxeos et ortographiae latinae. Posonii, 1762. 3) Ios. Iuventius „Candidatus Rhetoricae.“ Tyrnaviae. 4) L. és J. Grigely. Instit. pars IV-a és 5) Institutiones lingvae latinae pars III. ad usum scholarum regni Hungariae et provinciarum eidem adnexarum. Budae et Tyrnaviae, 1787. 6) Particulae latinae orationis ad usum studiosae iuventutis accomodatae. Colocae, 1780. 7) De tribus linguae virtutibus, puritate, elegantia et copia. Tyrnaviae, 1779. 8) Grigely J. Ortographia latina. Budae, 1806. stb. — alkalmaztattak. —

Nem lehet elégszer ismételni, hogy az ó-klassikai müveket nem csupán a nyelv alakjainak a lexikalis és grammatikai tudnivalók elsajátitásaért, hanem azokban ránk maradt gondolatoknak, melyek erőteljes elevenségű kifejezések, kellemes előadásai modor és azon csinos külső, e mellett irályi tömöttség, szabatosság, sokoldalú tudomány, emberismeret által is hódítók, — szellemnek, szokásoknak és műszerkezetnek jelen viszonyainkban irányt adható ismeréseért kell tanulmányozni és tanitani.

Hivataleleink ezen czél teljes tudatában jártak el a római klassikusok fejtegetésében, s nem tévesztették azt szem elől egész müködésökön át; a mellett pedig, hogy ennek megfelelni iparkodtak, olyképen kalauzolták a növendékeket Latium térein, miszerint az ott szemlélt és tanult emlékezetes dolgok között sem feledjék soha is, hogy ők *keresztények*.

Az ó-klassikusok közvetlenebb méltatásért még a régiségtan, a mythologia és irodalomtörténet főpontjai is majd egyenhaladva a fölvett részszel, majd pedig külön közöltettek ilyetén művek nyomán:

Chanterii Theatrum ethnico-idololatricum, politico-historicum. Moguntiae, 1699. — Nieuport G. Rituum, qui olim apud Romanos obtinuere, explicatio. Tyrnaviae, 1765. — Holle Mythológia. Budae, 1798. — Budai E. Régi római irók élete. Debreczen, 1814. — Horles Brevior notitia literaturae Romanae. Lipsiae, 1813. 1819. — Schoenvisner St. Antiquitates Romanae. Budae, 1825. — Kis J. Görög-római mythologia, Pozsony, 1805. — Bernhardy Grindriss der röm. Literatur, Halle 1868. — Hindy M. Római régiségtan. Pest, 1849. — Báttaszéki L. Hitregetan. Pest. 1864. — Szvorényi J. Az ó-klassika literatura főbb pontjai, Eger, 1861. —

Az ó-remekek anyaga sokkal terjedelmesebb, semhogy az egésznek olvasására lehetne gondolni. De nemcsak a tömeg, hanem a minőség is kiválasztásra utal. Az sem közönyös dolog, mily egymásutánban olvastassanak az irók...

Hogy a kezdetet szemelvények tegyék, abban eleinknél nem volt nézetkülönbség. De sokáig nem időztek ezeknél... Hogy az ifjuság maga is igen örül, ha már a forrásokból merithet, előbb szeretvén meg a szerzőt, ha azt egészben adják kezébe, — ez volt az első, mit különösen megfigyeltek a nyitrai gymnasium régi tanárai is. A második pedig az vala, hogy minden, mi nem szigorúan klassikai, kizárassék, ha klassikai áll rendelkezésre. A harmadik az egymásután, melyet a helyes paedagogia szerint: a tanuló kora, tehetsége és előismeretei határoznak meg. A történetirók és elbeszélő költők mindenesetre előzzék meg a szónokokat és bölcselőket, drámai és lyrai irókat... Negyedszer az iróba való könnyebb

és nagyobb elmélyedés, következéskép gyümölcsözőbb munkásság tekintetéből czélszerűnek látják vala egyik félévben prózai, másikban költői művet olvasni, annyival inkább, mert prózát és költeményt egyszerre olvasni káros sokféleség. —

A latin remekirók sorából gymnasiumunkban a következők olvastattak: a) Költők: Horatius, Juvenalis, Ovidius, Phaedrus, Plautus, Terentius, Vergilius. b) Szónokok: Cicero, Quintilianus. c) Történetirók: Corn. Nepos, Jul. Caesar, Curtius, Sallustius, Livius, Tacitus. — Továbbá: Plinius, Seneca, Catóból és Erasm. Rotterodamusból.

Hogy mily rendban következzenek egymásra az egyes irók, azt mint a szakértők tudják, határozottan és minden körülményre kijelölni nem könnyű; a rend azonban, melyet itt közlünk, a nyitrai gymnasiumnál a gyakorlatban majdnem állandó vala, és az eltérés lényegtelen volt.

A latin próza első olvasmányául, Stobaeus Epictetus és Erasmus Rott. velős és üdvös-hatású mondatai után, melyek által a növendékek, valamint a latin beszéd szerkesztésére, ugy a latin szerzők olvasására is vezéreltettek, — általán az egyszerű-nyelvű Corn. Neposra J. Caesar kistályitiszta előadása következék, mely mig egy részről a férfiut is leköti, más részről iskolai használatra igen-igen czélszerű; csakhogy a könnyebb galliai hadjárat vétetek inkább, mint a polgári háború. — Majd Plinius és Seneca meg Cicero levelei jöttek. Erre Cicero kisebb beszédei vétettek elő. Cicerót Livius illetőleg Sallustius követte. — Liviust Cicero bölcseleti művei, Quintilianus és Tacitus váltották föl.

A költőkből legelső Phaedrus, aztán Terentius, Plautus, Ovidius, Juvenalis, Vergilius és végre Horatius. —

Nem tehetjük, hogy mielőtt tovább mennénk, hivatalelnök följegyzései nyomán azon kérdésre, hogy mit kell minden klassikusból olvasni, röviden ne feleljünk... A tanár passiói semmi esetre sem lehetnek itt döntők... Ezt az iskola, a tanulók érdekében kell keresni. De hát mit kiván a tanulók érdeke? — Egy-egy könyv elejének beható fejtegetését? Igen a hol a könyv egyes részei tartalom vagy alakra nézve nem különböznek nagyon egymástól... A nyitrai gymnasium régi tanárai Corn. Neposból nem csak az első, hanem épen

az utólsó életrajzokat is (Hamilar, Hannibal, Cato, Atticus) olvastatták, mivel római viszonyokról szólnak, és ezekkel ismerkedni a római nyelv tanulása közben inkább áll a tanulók érdekében, mintsem a görög viszonyokkal. Caesárnál nem találtak okot a de bell. Gall. elejének mellőzésére... Ovidiusból jó szemelvényeket vettek az olvasó könyvbe. Livius történetében kimagaslik a II. púnháború leirása (XXI—XXX. könyv), a honnét a XXI-iket örömest vették föl... Sallustiusból Catilina és Iugurtha; Vergiliusból az I. majd a II. és III. és Cicero beszédéből pro Roscio Amerino kiválóan, aztán fejtegettettek: de imp. Cn. Pompeii, pro Milone, in Verrem, in Catilinam, pro Sestio... Tacitusból nem annyira Germaniát, mint inkább Agricolát és czélszerűen Annales-eket olvasták.. Horatius odáinál a III. és IV. könyvre lőn fektetve a fősúly...

Magánolvasásra az ifjabbaknak Curtius és J. Caesar polgári háborúját, érettebbeknek Livius folytatását és Sallustiust, a költök közől Tibullus és Ovidius szebb részleteit s Aeneisnek az iskolában nem olvasott szemelvényeit ajánlották. — És pedig itt is mindenképen volt arra gond, hogy kikerekitsék az olvasmányt és mindig valami egészet adjanak... De mi kedve is lehet azon ifjúnak a klassikusokhoz, a ki itt 10. ott 20. fejezetet olvasott?... Ez nevelés a kapkodásra — az alaposság hangzatos czimével!... Igy fejlődnek azon emberek, a kik egy komolyabb tartalmú könyvet sem képesek végig olvasni...

Mindezen latin irók müveit a külföldi sajtók ujabban számtalan (Baiter, Billerbeck, Cappelmann, Diesch, Dinter, Eichert, Eckstein, Forbiger, Frey, Grysar, Halm, Hoffmann, Holtze, Jahn, Klotz, Koch, Kraner, Lahmayer, Linker, Lörs, Lübker, Meissner Mitscherlich, Mőbius, Orellius, Schmieder, Seibt, Seyffert, Siebelis, Sommerbrodt, Stophasius, Tauchnitz, Teubner, Weiss, Weissenborn és egyebektől gondozott) szövegvagy jegyzetes kiadásokban bocsátották közre, melyek hazánkban is használtattak. Külön kiadásokat a hazai iskolák részére mindig rendezni fölösleges volt. Mindazáltal egyes latin irók müvei hazánkban is kiadattak.

Igy kinyomattak Phil. Quartier jegyzeteivel Cicero levelei ily czim alatt: ‚M. T. Ciceronis ad familiares epistolae. Tyrnaviae, 1726.' — Soarius Cypr.-tól következő kiadások származnak: ‚Orationes Ciceronis maiores, ac Vergilii, Horatii Iuvenalis, Plauti selecta. Tyrnaviae, 1763.' — Wahl Christophori opera et studio M. T. Ciceronis orationes selectae. Tom. 1. 2. 3. Tyrnaviae, 1755. — J. Pontani P. Ovidii N. Elegiae Tristium libri V. Budae, 1809. — P. Champre Selecta latini sermonis exemplaria I. II. III p. Budae et Tyrnaviae, 1802. — J. Hannulik selecta latini sermonis exempla e scriptoribus probatissimis excerpta in usum 3-ae grammaticae (1. ex E. Rotter. 2. E M. T. Cicerone. 3. E. Corn. Nepote. 4. E L. A. Floro. 5. E Justino.) Budae, 1817. — I. Grigely Selecta latini sermonis exempla, in usum 4-ae grammaticae (1. E M. T. Ciceronis, Sallustii, C. J. Caesaris et Curtii narationibus. 2. E Ciceronis, Plinii et Senecae maioribus epistolis. 3. E Plauti et Terentii dialogis comicis. 4. E. P. Ovidii Tristium et de Ponto elegiis). Budae, 1817. — Selecta latini sermonis exempla e probatissimis auctoribus excerpta in usum 1-ae humanitatis scholae. E Ciceronis operibus, Plinii Panegyrico, Taciti annalibus etc. Budae, 1813. (1. E Fabii Quintiliani institutionibus oratoriis compendium. 2. E Svetonio de XII. primis imperator. Rom. compendium. 3. E Livio et Curtio breviores ora tiones. 4. E Cicerone orationes pro M. Marcello et lege Manilia. 5. E Vergilio a) Aeneid. lib. I. b) eiusdem georgicis lib. III. et IV. 6. Horatii odis I. et II. lib. 7. E Claudiano selectae partes.) — Selecta latini sermonis exemplaria... in usum 2-ae humanitatis scholae. Budae, 1815. — (a) Auctorum stili poëtici: Delectus e libris Ovidii fastorum, ex elegiis Tibullii et Propertii, ex epigrammatibus C. Val. Catulli et M. Val. Martialis, e libris Metamorph. Ovidii, e Bucolicis et Georgicis Vergilii, ex epistolis et satyris Horatii et Iuvenalis, et libro de arte poëtica Horatii, ex Aeneide lib. II. Vergilii. b) Auctorum stili oratorii: Orationes pro Archia poëta, post reditum ad Quirites Ciceronis, Sallustii et Taciti. Pars historiae e Livio, quam supra ceteras omni studio et elegantia elaboravit.) — M. Val. Martialis Epigrammatum libri XIV. Illustravit V. Colesso. Tyrnaviae, 1757. — Grosser

J. Selectae epistolae e M. T. Cicerone et Plinio secundo. Szegedini, 1816. — Molnár J. Chrestomathia ex optimis linguae latinae auctoribus concinnata in usum gymnasiorum. Budae, 1778. (Pars 1-a Dialogi. 2 a Narrationes: a) fabulosae, b) historicae. 3-a Epistolae: a) Veterum, b) recentium. 4-a Dissertationes. 5-a Allocutiones. 6-a Selectorum e poëtis cum appendice a) selectorum adagiorum, b) selectarum sententiarum.) — Lectiones Latinae. Budae, 1847. — Lánghy St. Delectus scriptorum. Budae, 1825. — Kováts P. C. J. Caesaris commentarii de bello gallico et civili. Pozsony 1. II. k. 1832. — Czuczor-Schedel Corn. Nepos fönmaradt munkái. Pest, 1843. — Kiss-Kazinczy Horatius levelei. Pest, 1833. — Koczányi F. Latin irodalmi szemelvények I. II. r. Pest, 1851. — Hindy M. Sallustii opera. Pest. 1865. — Iványi I. Livii partes selectae. Pest, 1871. — Heinrich G. Cato maior és Cicero Laelius. Pest, 1871. — Gyurits A. Virgilius. Pest, 1869. — Szénássy S. Vergilius. Pest, 1868. — Veress I. Virgilius Aeneise. Pest, 1870. — Budaváry J. Phaedri fabulae. Pest, 1876. — Bartl A. C. Jul. Caesar. Pest, 1865. — Vass I. C. Nepotis vitae exoellentium imperatorum. Pest, 1866. — Veress I. Ovidius válogatott költeményei. Pest, 1867. — Szarvas G. Tirocinium prosaicum. Pest, 1869. — Cserny K. Tyrocinium poeticum. Pest, 1872. — Szarvas G. Phaedrus. Pest, 1868. — Holub M. Sallustii Crispi de coniuratione Catilinae et de bello Jugurthino. Pest, 1869. 1871. — Holub M. Quintilianus. Pest. 1872. — Gyurits Ap. C. J. Caesar de bello Gallico. Pest, 1867, — Gyurits A. Horatii Carmina. Pest, 1864. — Szamosi J. Tirocinium poëticum. Pest, 1871. — Lhmond-Holzer-Iványi Urbis Romae Viri illustres. Pest, 1871. — Budaváry J. C. I. Caesaris Commentaria. Pest, 1871. — Bartl A. Virgilii M. operum epitome. Pest, 1865. — Gyurits A. M. Ciceronis orationes selectae. Pest, 1867. — Budaváry J. Taciti opera. Pest. 1870. — Ring M. Taciti Agricola et Germania. Pest, 1876. — Kadlecsik R. M. T. Ciceronis orationes selectae. Pest. 1871. —

Hogy az úgyis minden oldalról igénybe vett latin nyelvtanárok a kidolgozásra való feladványok hosszasabb keresgetésére addig forditott időt más hasznosabb tárgynak szentelhessék, az

ifjak pedig az előleges leirás helyett huzamosban gyakoroltathassanak és műveltethessenek a tiszta latinság elsajatitásában, főleg a szakrendszer behozatala óta anyanyelvből latinra való forditásokra e könyvek kerülnek nálunk elő: Sümeghy P. Latin szókötési gyakorlatok. I. II. Pest, 1852. — Koczányi F. Latin irályképző gyakorlatok. Pest, 1852. — Berzay E. Latin gyakorlatok. Pest, 1852. — K. F. Süpfle Aufgaben zu lateinischen Stilübungen. Karlsruhe, 1858. — Vagács-Schiebinger Latin irályképző gyakorlatok. Győr, 1862. — Döring-Gyurits Vezérkönyv latin forditásokra magyarból. Pest, 1863. — Veress J. Forditási gyakorlatok. Pest, 1865. — Kolmár-Sváby Forditási gyakorlatok magyarból latinra. Pest, 1869. —

Jóllehet a két ó-remek nyelv között a görög tökélyesebb, mégis számos oknál fogva a latint illeti a középtanodákban az elsőség... Mert, azt nem is véve figyelembe, hogy a latin nyelv az újabb műveltséggel sokféle és jelentékeny viszonyban áll, — nagyobb egyszerűsége, felfoghatósága és fegyelme, mely öntudatlanul is gyakorol, leghatékonyabb eszközévé teszik a gymnasiumi tanitásnak, és a görög nyelv kissé érettebb tanulókat kiván...

Ezt tartva szem előtt a kegyesrendiek a nyitrai még hatosztályú gymnasiumnak csak utolsó évében oktatták a törekvőbbeket a görög nyelvre, mely most több éven át tárgyaltatik.

Kézikönyvek voltak a) elejénte: Compendiaria graecae grammaticae institutio. Tyrnavie, 1766. — Gretscheri institutionum ling. graecae libr. III. in faciliorem et breviorem usum redacti. Tyrnaviae, 1706. — b) Utóbb midőn a szakrendszer a görög nyelvtanulását a III-ik, illetőleg V-ik osztálytól kötelezővé tette: Kühner R. Griechische Grammatik. Hannover, 1845. — Szepesi-Kühner Hellén nyelvtan. Pest, 1851. — Curtius G. Griechische Grammatik. Prag, 1857. — Curtius-Kiss. Görög nyelvtan. Pest, 1855. — Curtius-Haberern. Görög nyelvtan. Pest, 1871. — Szepesi-Szamosi J. Görög nyelvtan. Budapest, 1878.

A tanuló kellő vezérlés mellett a szabályok és szókban vagyis a hellen nyelv elméleti és anyagi részében párhuzamos

vonalban haladván, képessé válik a nagynevű és örökbecsű művek átérthetésére. Igaz ugyan, miszerint az, a szabályok alapos ismeretén kivül, nagyobb szóbőséget is föltétez, nehogy a növendék az egyes szók szünet nélküli keresése által belé fáradjon a munkába, és irtózzék attól, mit különben szenvedélylyel tesz az, ki csak némely gyérebb és a tárgy természete szerint újolag fölmerülő szók keresésére utaltatik... És ezen fáradságra csakugyan méltó azon irodalom, melynek Európa a tudományok és művészetek fölvirágzását nagy részben köszönheti; mely most is, az időviszontagság előidézte oly tetemes vesztesége után, majd négyszer oly dús tartalmú, mint a fönmaradt római irodalom, — még mai napiglan is kétezernél csak néhánynyal kevesebb művet számlálván...

A valódi szellem kincsbányát képező görög szerzők közöl alkalmas szótárak segélyével (milyenek voltak: Simonis Lexicon manuale graecum. Halae Magdeburgicae 1766. — Schleusner Lexicon Graeco-Latinum. Lipsiae, 1792. — Stock Clavis linguae Graecae. Jenae, 1730. — Schreuelius Lexicon manuale Graeco-Latinum. Augustae Vindelicorum. 1782. — Schmidt, Griechisch-Deutsches Handwörterbuch. Leipzig, 1829. — Rost Griechisch-Deutsches Schulwörterbuch. Erfurt und Gotha, 1829. — Pape Handwörterbuch der griechischen Sprache. Braunschweig, 1850. — Crusius Griechisch-Deutsches Wörterbuch. Leipzig, 1852. — Schenkl Griechisch-Deutsches Schulwörterbuch. Wien, 1859. — Soltész-Zsarnay Görög magyar szótár. Sárospatak, 1857. - - Lévay J. Görög-magyar szótár. Vácz, 1875.) elő-elővétetve: Aesopus, Isokrates, Demosthenes, Herodotos, Homeros, Sophokles, Xenophon, Plutarchos művei olvastattak, ugyszintén az új-szövetségi szentirás szövege. — Többnyire ugyan külföldi (és pedig: Becker, Feldbausch, Franke, Gaisford, Gedike, Hacke, Hahn, Hermann, Hochegger, Koch, Kühner, Ludwigh, Minkvitz, Pauly, Reiske, Schäfer, Schenkl, Schwab, Stoll, Tauchnitz, Teubner, Wilhelm, Wertheim, Wildauer, Wunder s másoktól eszközölt) kiadások voltak forgalomban ugy, hogy a honiak közöl egyre-másra csak ezek kerülnek elő: Winterkorn S. Görög olvasókönyv. Pest, 1854. — Papp Gy. Görög olvasókönyv. Pest, 1854. — Horváth Zs. Platό, Sokrates védelme és Kritója. Pest, 1867.

— Horváth Zs. Chrestomathia Xenophonból. Pest, 1867. — P. Thewrewk E. Homer Iliása. Pest. 869. — Mészáros N. Görög olvasókönyv. Buda, 1873. — Szamosi Plató Kritója. Budapest, 1877. — Hofer E. Görög gyakorló olvasókönyv. Budapest, 1877. —

Minél élénkebb tudalmával birnak vala pedig a nyitrai gymnasium-tanárok a görög remekműveknek, melyekben ez elmeél, az erénybecsülés, az emberi élet fontos feladata, a hivatás-teendők komoly- s méltósága elragadó elevenséggel, jól választott, talpra esett, velős s lelket megható kifejezésekkel tüntetvék elő, annál inkább követtek el mindent: nehogy a növendékség a kelletlenül izlelt szemelvények parányi ismeretével, ne mondjuk gyülöletével hagyja el pályáját... Azért a görög klassikusok tanulmányának szélesebb kört szántak, a szemelvények mellett majd előzőleg a hellen literaturát és archaeologiát kezelvén kéziratok vagy utóbb ilyetén könyvek nyomán; Holle Mythologia. Budae, 1878. Stipcsics Archaeologia rituum Graecorum, item mythologiae graecae et romanae enchiridion. Pestini, 1808. — Ottenberger Griechische u. römische Alterthümer. Prag, 1823. — Harles Introductio in historiam linguae Graecae. Altenburgi, 1792. — Mohnike Geschichte der Literatur der Griechen. Greifswalde, 1813. — Passow F. Gründzüge der Griechischen Literaturgeschichte. Berlin, 1816. — Császár F. Görög-római mythologia. Pest, 1844. — Fojtényi F. A görög régiségtan rövid egybefoglalata. Buda, 1646. — Fojtényi F. A görög régiségtan. Győr, 1852. — Stoll Görög-római Hitregetan. Pest, 1864. — Müller-Donaldson A régi görög irodalom története. Pest, 1864. — Télfy J. A classica philologia encylopaediaja. Pest, 1864. — Peregriny E. A római és görög mythologia. Pest, 1870. — Köpesdi S. A görög irodalom története. Pest, 1873. —

Egy-egy nemzet haladásáról, ha valami, hizonnyal legdrágább kincsének, nyelve- és tudományának megőrzése tesz tanuságot.., Minden erő minden akarat és tehetség kell, hogy e czélhoz irányuljon, és az élet összes viszonyaiban ez szolgáljon ösztönül... Az vezet korszerű vállalatokra és a kisded erőket is tevékenységre buzditja... Ez okon az ó-remek

nyelvekhez, melyek, mint érintettük, hasonlithatlanul alkalmasbak a gymnasiumok elé tűzött feladatnak eszközlésére — bármely más tárgyaknál, legközelebb áll az anyanyelv. — Minden tapasztalt nevelő tudja, mily nehezére esik a tanulónak az idegen nyelv tanulása, ha anyanyelvét legalább vázlatban nem ismeri!.. Mindamellett tulajdonképi anyanyelvtanitásról csak a mult század vége felé kezdettek gondolkodni a nevelők; addig az egész elemi iskolai tanitás egy kis olvasás-, irás- és számvetésből áll vala; és sok küzdelembe kerüle, mig az anyanyelv tanitásának a szemlélést, gondolkodást és beszélést tűzték ki czéljául. A czél sokáig pusztán gyakorlati, vagy jobban mondva anyagi vala, vagyis az, hogy a tanuló folyékonyan tudjon olvasni és magát szó- és irásbelileg hibátlanul kifejezni. —

De, habár ily alapon a magyarországi középiskolákban, kivétel nélkül, a latin nyelv volt a tanitás és társalgás nyelve, a magyar nyelv épen nem hanyagoltatott el teljesen. — Sőt a magyar nyelvtan számos helyeken a tantárgyak között foglalt helyet. Ez intézetek sorába tartozik vala a nyitrai gymnasium is. A derék elődök a régi szervezet mellett is szép ismereteket nyujtottak a leendő honpolgárnak, oda törekedve, hogy a növendékek a nemzeti szempontból oly jelentős magyar nyelvnek alak- és mondattanát lehetőleg rendszeresen végezzék. Ezt annyival inkább tarták szükségesnek, minthogy nemcsak elmélet, hanem a tapasztalás is váltig igazolja, miszerint például a latin idő- és módtanban azok boldogulhatnak bizton, kik ismerik anyanyelvök mondattanát. A latin idő- és módtan csak a magyar mondattan egybevetésével sajátitható el teljesen. — Azonkivül az anyanyelvvel, mint teljesen értett nyelvanyag által, kiválólag lehet hatni a növendék kedélyének széptani képzésére... És erre a magyar nyelv fölötte alkalmas.. Mindazon tulajdonai között, melyek ezt annyira előnyösen ajánlják, különösen feltünő szépsége, mely az arány,- változatosság, ujság, elmésség, hatályosság, szemlélhetőség, élénkség, választékosság, széphangzat, tárgyszerüség s ez általános aestetikai tulajdonok még sok másféle válfaju tényezőiben nyilatkozik. — E tulajdonainál fogva megközeliti a latin, görög és más müvelt nemzetek irodalmában diszlő müremekek-

nek széptani tökélyeit mind a kötött és szabadon folyó elmeszüleményekben, mind a köztársalgási élet körében, mind az idegen müremekek legtökéletesebb fordításaiban...

Vezérkönyvekül a nyelvtanban, szolgáltak: Grammatika J. Sylvestro Pannonio auctore. Neonesii, 1529. — Verseghy F. Epitome institutionum grammat. hung. Budae, 1816. — Magyar gramatika. Budán, 1821. — Szalay I. A magyar nyelvtudománynak foglalatja. Pest, 1828. — Ocskovszky F. Magyar nyelvtudomány. Nagyszombat, 1844. — Széchy A. Elemi magyar nyelvtan gyakorlatilag előadva. Pest, 1840. — Magyar nyelvtan a középtanodák számára. Budán, 1848. Stancsics M. Magyar nyelvtan. Pest, 1843. — Szuppan Zs. Magyar nyelvtan. Pozsony, 1844. — Ihász G. Magyar nyelvtan. Eger, 1865. — Lutter N. A magyar nyelv elemei. Pest, 1861. — Gyurits A. Magyar mondattan. Pest. 1861. — Zimmermann J. Irálytan. Pest, 1851. — Imre S. Magyar mondattan. Debreczen, 1863. — Szvorényi J. Magyar nyelvtan Pest, 1861. — Simonyi Zs. Magyarnyelv, Budapest, 1878. —

Miután a növendék a nyelv mivoltába mélyebben betekintett, akkor válogatott olvasmányok elemzése és valamely idegen nyelv összehasonlitó tanulása utján a nemzeti müveltség szellemi kincseinek tárházába is bevezetendő... Ez által fogja látni, érezni az anyanyelv bőségét, szépségét és sajátságait, és látja azon szellemi eszközöket, melyekkel mind saját, mind mások szive érzelmeit erősitheti valódi hazaszeretetre, honfiui erényekre... Ez természetesen kivált szemelvényeknek széptani méltatása és részben betanulásával történik... Hogy az irodalmi termékek közül olyanok választandók ki, melyek az erkölcsi és szépészeti kérdések megvilágitására támpontul szolgálnak, melyeket a vallásos életnézethez is keresetlenül kapcsolhatni, ez magától értetődik... A kellőleg méltatott, megmagyarázott olvasmányok aztán szó- és irásbeli feladatokul szolgálhatnak; mert nem szabad felednünk, hogy az irásbeli anyagot a növendéknek elébb érteni, a tanárral átdolgoznia kell, hogy azt könnyen áttekinthesse s fáradságát főleg az előadás alakjára fordithassa; mi ha nem történik, akkor üres szóvirágokat, valótlanságokat mond össze... A

növendék fogalmazása lehetőleg tartalmas gondolat-gyakorlásnak legyen gyümölcse; igy lesz annak képző ereje... De másféle anyagot is használhatni irásbeli feladatokra...

Az előkerült olvasókönyvek imezek: Trautwein J. Magyar olvasókönyv. I. II. III. r. Buda, 1852. — Szvorényi J. Magyar olvasókönyv. I. II. III. IV. r. Pest, 1865. — Lonkay A. Magyar olvasó. Pest, 1866. — Vagács C. Olvasmányok. Pest, 1854. — Toldy F. Magyar Chrestomathia. Pest, 1853. — Kürcz A. Olvasmány. Pest, 1867. — Névy L. Olvasókönyv. Pest, 1871. — Szvorényi J. Magyar irodalmi szemelvények. Pest, 1867. — Kármán M. Magyar olvasó. Budapest, 1870. —

A gymnasiumban, főleg a szakrendszer alkalmazása óta, általán tervszerű alakot ölt az anyanyelv tanmenete. — És ugyan minél magasb osztályba kerül a tanuló, annál rendszeresebb a tanítás is. Itt a latin, görög és német nyelvekkel való összehasonlitás is egyik jelentékeny mozzanatot tesz. — A bár alapjában helyes, de teljesen ki nem fejlett izlés még csak sejtelmével sem bir azon szellemi gyönyörnek, melyben a szép müvek által az részesül, ki azok élvezésére képessé és fogékonynyá van téve... Nem lehet elég hangnyomtatékkal fölhivni az illetők érdekeltségét e fontos tárgy kellő figyelembe vételére; mert, ha a physika és mennyiségtan képezi a reálirány tűzpontját: úgy a humanismusnak bizonyára az aesthetikai alapon nyugvó és remek müvek ismertetése által gyakorlatilag kezelt, széptan lehet csupán egyedül sulypontja... Már a nyelvtanitásnak úgy kell tartatni, hogy az ifjúság általa széptanilag is előkészitessék az illető irodalmak termékeinek élvezhetésre, ámbár e főczél következetes szemmel tartása mellett semmisem akadályozza az értelmes tanárt, hogy a nyelvtanitást egyszersmind úgy intézze, miszerint növendékei gondolkodását különösen a szókötéssel kifejtse és itélőtehetségöket erősitse... Mire nézve már a legelső fokon nem elegendő az olvasókönyv, hanem az irodalom remekei, melyekben a nemzeti genius, a nép gondolkodása, érzése legtisztábban legerélyesebben nyilatkozik, tüzetesen nyelvtudományi, szépészeti és műtani becsléssel olvastatnak, hogy a tanuló azokba belé mélyedjen, belőlök minél többet áthasonitson.

Ezen olvasáshoz csatlatkozik a nyelv és irodalom története főpontokban, kapcsolatosan a müvelődés történetével és tekintettel Magyarország oknyomozó történetének előadására. —

A használatos irodalomtörténeti könyvek a következők: Zimmermann J. Magyar irodalom. Bécs, 1843. — Ferenczy J. Magyar irodalom és tudományosság történelme. Pest, 1854. — Lonkay A. A magyar irodalom ismertetése. I. II. r. Pest, 1855. — Toldy F. A magyar nemzeti irodalom története. Pest, 1852. 1878. — KörnyeiJ. A magyar irodalom történetének vázlata. Pest, 1861. — Szvorényi J. A magyar irodalmi tanulmányok kézikönyve. Pest, 1868. —

Tanulunk valamely nyelvet azért, hogy összeköttetésben maradjunk a mult századokkal, a közép- és az ó-korral... Megindult a görögöknél az értelmi tevékenység, föltalálója lett a görög mindennemü müvészetnek és tudománynak, messze terjedett az ő nyelve a népek között; ugyancsak ő adott ösztönt Rómának, melynek nyelve a müvelt görög által bővült, becses termékeket hozott létre és kiterjesztette uralmát szinte egész Európára, hol majdnem kétezer éven át egyedüli közege vala az ismereteknek, a közéletnek és a népek közti érintkezésnek... Jóllehet az ujabb nyelvek közvetitésével birtokába juthatunk mindazon szépnek, mit a görög vagy római e téren előállitott, mindez terjedelemre nézve csekélység azon óriási tömeghez képest, melyet könyvtárakban, illetőleg levéltárakban halmoztak föl a latin századok... Szüksége van tehát a müveltebb osztálynak a görög és latin nyelvre, nemcsak azért, hogy érteni és megfejteni legyen képes azt, a mi ezen nyelveken iratott, hanem azért is, hogy a szépnek ismeretét, az életnek fűszerét és költészetét magából a zavartalan forrásból merithesse, melynek mindig csak halvány képmása marad a forditás...

Tanulunk valamely nyelvet azért, hogy érintkezhessünk közvetlen müveltebb szomszédainkkal, kiket semmi sem kényszerit arra, hogy kedvünkért megtanulják a mi nyelvünket... Történhetik ezen érintkezés magán vagy állami viszonyokban, s mindkét esetben a nyelvnek tudományos ismerete kivántatik meg, a mit eszközölni a középtanodának feladata... Ezen nyelv kétség kivül a német, melynek, magába minden ujkori és

régi irodalmat fölvevő, literaturája oly bő és terjedelemdus, hogy megszerezhetünk annak segélyével mindennemü ismereteket, melyekre csak szükségünk lehet vagy a melyek után vágyódhatunk...

Az idegen nyelvek tanitásának kettős czélja van: egyik maga a nyelvnek megtanulása, másik azon nyelven irt jeles műveknek megértése és értelmezése... A nyelvek rendszeresitett tanulása századok óta azon egyszerű és biztos eszköznek tartaték, mely által az észtehetségek többoldalú irányban leggyorsabban fejlődnek, legsikeresebben műveltetnek; ama kitünő irodalmi művekkel megismerkedés pedig alkalmasabb minden egyéb tanulmánynyal foglalkozásnál arra, hogy az ifju kebel a szép, jó és igaz iránt kellőleg lelkesedjék... Ez utóbbi czél, mint magától értetik, dicsőbbnek tekinthető. Miből kiviláglik, hogy a nyelvtannak, melynek föladata a tanulót a beszédrészek alakaival s ezeknek sajátságos szabályaival megismertetni, oly eljárási módot kell a tanitásban követnie, miszerint a tanulót alapossággal lehető legrövidebb uton vezesse kitüzött czéljához, és a betanult anyagot oly biztos sajátjává tegye, hogy ezzel kénye-kedve szerint, hol s mikor akar, rendelkezhessék, nyelvtanától pedig a válogatott elmemüvek olvasására térve azokban könnyen és fenakadás nélkül haladhasson...

A német nyelv, melynek a tankezeléséről itt emlékezünk, a magyar emberre áldás és veszély, két-élű fegyver lehet: de törekedjék a tanár a növendékekből igazi honfiakat képezni, és akkor a német nyelv csak előnyünkre lehet... A porosz azért nem lesz francziává, mert franczia nyelvet köteles tanulni... Igy gondolkodva a nyitrai gymnasium tanárai már régen kezelték a német nyelvet, de II. József és Thunféle tanrendszer korában egyképen a nemzetiségölő germanizálásnak, mely, midőn a tudományt a nyelvnek akarta feláldozni, oda jutott, hogy sem a tudomány sem a nyelv áldásaiban nem részesülhettek a gyötört tanonczok, — utját állólag...

Tankönyvek, és ugyan a) nyelvtaniak voltak: Grammatica Germanica. Posonii, 1780. — Márton J. Német grammatika. Bécs, 1799. 1840. — Toepler Th. Német grammatika. Pest, 1852. — J. Wurst Sprachdenklehre. Stuttgart, 1852. —

Toepler-Szemák Német grammatika Pest, 1870. — Ney-Ollendorf Német nyelvtan. Pest, 1862. — M. Schinnagl Deutsche Formen- und Satzlehre. Wien, 1856. — J. Heyse Lehrbuch der deutschen Sprache. Hannover, 1859. — Deutsche Sprachlehre. Wien, 1855. — P Thewrewk A. Német tankönyv. Pest, 1870. — Götzinger Sylschule. Schaffhausen, 1869. — Gebauer J. Német nyelvtan. Székesfehérvár, 1870. — Schwicker Deutsche Sprachlehre. Budapest, 1875. — Czerny J. Német irálytan. Pest, 1866. — Graf J. Német nyelv Budapest, 1878. — Heinrich G. Deutsches Lehrbuch. Budapest, 1876. — b) Irodalom történetiek: Pütz W. Deutsche Literaturgeschichte. Koblenz, 1868. — Möbius Literaturgeschichte. Leipzig, 1866. — Gredy Geschichte der deutschen Literatur. Mainz. 1864. — Pütz-Schiller A német irodalomtörténet vázlata. Pest, 1871. — Riedl Sz. A német irodalom kézikönyve. Pest, 1866. — Szemák J. Német irodalomtörténet. Kassa, 1870. —

Egy-egy nyelv szellemébe való behatolást, mint érintettük, mi sem könnyitvén meg annyira, mint az azon irt remek daraboknak az értelmezés és elemzés után eszközölt beemlézése, és a megtanultaknak minél gyakoribb ismétlése, azon voltak már eleink, hogy válogatott olvasmányok vétessenek elő fejtegetésül... Az erre való, elejénte tollba mondott s szótároknak (minők valának pl.: Márton J. Német-magyar deák szótár. Pest. — Fogarasi J. Német-magyar zsebszótár. Pest, 1846. — Ballagi M. Új teljes német és magyar szótár. Pest, 1857. — Farkas E. Német-magyar szótár, Pest, 1870. stb.) alkalmazásával átdolgozott darabok utóbb chrestomatiákból szemeltettek, melyek közől, mint újabban használatosbakat, felhozzuk: J. Mozart Deutsches Lesebuch für die unteren Klassen der Gymnasien. I. II. III. IV. Wien, 1856. — J. Mozart Deutsches Lesebuch für die oberen Klassen der Gymnasien. Wien, 1858. — Bone Deutsches Lesebuch. Köln, 1857. — J. Felsmann Deutsches Lesebuch. I. II. III. IV. Budapest, 1874. — Thewrewk H. Német olvasókönyv. Pest. 1870. — Heinrich E. Deutsches Lesebuch. Budapest, 1878.

A föld két országának (hig- és szilárd hydro- és orographia) változatai, tünetei, sajátságai, az állat- növény- és

ásványország lényeinek elterjedése s ugyanazon válfajban változatossága az éghajlatok különbözésége szerint — az emberképzés legrégibb forrásainak egyike, és bizonyára minden romlatlan kebelre nemesitő s a jóizlést tanulságosan fejlesztő hatást gyakorol... Ide járul, hogy a tisztán tudományos műveltség körében épen ugy, mint a közéletben lépten-nyomon érezhetővé válik szüksége a földrajznak, mely átnézetet ad a világéletről, és igy betekintést nyújt ennek összefüggésébe... Azért jól nevezi egyvalaki társuló tudománynak, mert különféle ismereteket egyesit, melyeknek külön állaniok nem szabad... A történelmi tanitás nem törődik a mennyiségtani oktatással, a nyelvész nem gondol a tanulónak természettudományi előmenetével... A mi ezen és más tárgyakat egymással egy egészbe köti, — az a földrajz... A földrajzismeretek ezen jelentőségére gondolván őseink a geographiát, mint kiforgathatlan adataink vannak, okszerűen kezelték, és ugyan azokkal tartván, kik ugy szólnak: „Ugyan mire használhatja a tanuló a várnak, és helynek szellemtelen névtárát?. Mindössze is csak tudhatja, hogy a vizsgálaton megmutassa, miszerint még tudja és birja; félre teheti magának, hogy egykor az ujságokat és történelmi műveket jobban értette; el is beszélheti és beszédben is gyakorolhatja magát általa, de valami új dologra nem használhatja föl, mint a szóvirágokat, verseket, beszédeket... Földrajzot tanuljon a növendék, ne statisztikát, melynek nagy részét együtt tanulhatja a történelemmel!..“ Már korán fölismerték előnyös voltát annak is, ha az oktató az egyetemes földirat tárgyalásának befejezése után a kijelölést táblán vagy az e czélra készitett fekete gömbön kisérli meg, mindaddig meg nem szünvén működésében, mig tanitványai a földségek és tengerek egymásiránti helyzetét stb. előtüntetni nem képesek... Hasonlitás, csoportositás volt tehát jelszó földrajzi előadásuknál... Mert helyesen voltak arról meggyőződve, hegy sohasem szerez tiszta átnézeti képet, pl.: az Alpok hegy- vagy Duna folyamrendszere fölött a növendék, ha a tankönyvek nyomán az Alpok egyrészét Svájcz, a másikat Itália, a harmadikat Németország földrajzánál, vagy a Duna folyamrendszerének részei majd Német-

ország, majd ismét a magyar állam, vagy török birodalom földrajzában tárgyaljuk, s e részeket nem csoportositjuk...

Könyvek, melyek, a kéziratok megszüntével, e részben forgalomban voltak, a következők: Nagy L. Notitiae Hungariae. Budae, 1728. — Bél M. Compendium Hungariae geographicum. Posonii, 1797. — Katanchich P. Orbis artiquus. Budae, 1824. — Compendium totius orbis geographicum. Viennae, 1825. — Albach J. Magyarország földleirása. Pest, 1834. — Magyarország rövid földleirása. Pest, 1847. — Német szövetséges tartományok rövid földleirása. Pozsonyban, 1846. — Földismeret. Buda. 1846. — Bigelbauer K. Magyartartományok földleirása. Buda, 1846. — Horváth P. Magyarország ismeretése. Pest, 1847. — Koczányi F. Régi földirat. Vácz, 1848. — Windisch A. Földrajzi alapvonalok. Pest, 1850. — Bellinger-Málik. V. Földrajzi alapvonalok. Pest, 1852. — Környei J. Földirati tankönyv. Pest, 1862. — Kuttner S. Palesztina földrajza. Pest, 1862. — Vincze P. Az osztrák birodalom államtana. Pest, 1853. — Kozenn Vezérfonal a földrajzhoz. Pest, 1869. — Fényes G. Földrajzi alapvonal. Pest, 1869. — Visontay. Magyar állam földirata. 1871. — Visontay. Europa földirata. Pest, 1871. — Visontay J. Ázsia Földirata. Pest, 1761. — Berecz-Lutter Mennyiség- és természettani földrajz. Pest, 1869. — Szabó J. A mennyiségtani földrajz elemei. Pest, 1872. — Salamin-Linkess A mennyiség- és természettani földrajz alapvonala. Pest, 1860. —

Nem elég, hogy a földrajz azon rendkivüli előmenetel következtében, melyet a tudomány az utóbbi időben tőn, mindenütt kiemelkedjék azon függő helyzetéből, melyet elfoglalt, hanem még más is szükséges megkedveltetése és eredményesebb tanitásához... Napról-napra nagyobb súlyt fektetnek a hivatásos tanférfiak a nézleti oktatásra, minek czélszerűségét nem kell bővebben fejtegetnünk... Hogy a többi között a historia is csak földirati alapokon tanitható kivánt sikerrel, az manapság, midőn nemcsak királyoknak életrajzait, nem az öldöklések- és gyilkosságoknak elősorolását nevezzük historiának, hanem a történelem alatt az egyes nemzetok és az összes emberiség, természeti viszonyoktól is föltétezett, fejlődésének nyomozását és elbeszélését értjük, — általános meggyőződéssé

vált. — Ezen meggyőződésnek szükségképi kifolyása pedig, hogy a térképek a világ- s országrészekről, kerületek- és megyékről, golyók, gyűrűtekék, földpályagépek, égtekék, csillagabroszok, geologiai, geognosiai termény-terjedési táblák, nagyobb s kisebb abroszok s atlaszok a geographiához mellőzhetlen taneszközökké lettek...

Mint többször alkalmazottakat, a külföldön megjelent: Bretschneider (Gotha), Berghaus (Gotha), Doležal (Gotha), Ewald, Fix (Gotha), Holle (Wolfenbüttel), Homann (Nürnberg), Kiepert (Berlin und Weimar), Kornhuber (Wien), Kozenn (Olmütz). Obert (Gotha), Petermann (Gotha), Reuter (Gotha), Putzger (Wien). Riedl (München), Roost (München), Scheda, Sorriot (Wien), Stülpnagel (Gotha), Schmidfeld (Wien), Sydow (Gotha), Van de Velde (Gotha), Weiland (Weimar)-féléken kivül, megemlítjük a kartographiailag is becses magyar kiadásokat: Losonczi, Bucsánszky, Eggenberger, Gönczy, Helmár, Hoffmann, Langeh-Cerven, Németh, Ribáry, Szabóky, Schirkhuber, Terner, Thót, Vaszary és másoktól. —

„A történelem magasztos tárgy". Igaza volt Schillernek, midőn ez itéletet hozta róla. Mert a történelem az, mely elénk állitja a tényeket és esményeket, az egyesek, népek s nemzetek viselt dolgait, melyekben a szép és fönséges az emberi életben magát különféle alakzatok szerint évezredek óta kinyitlatkoztatja... Benne ismerjük föl a szép, jó és igaz érzetét, melyet a véges emberi természet különféle zavargásai, tévedései s elnyomásai alatt, mellett és után is mindig érvényesiteni törekedett; a sovár tünődést ama boldog állapot iránt, melyben a szép, igaz és jó képezi a gondolatok és cselekvények nyilt és titkos rugóját; az epedő vágyat egy tulvilági tökélyesebb lét után... A legéletteljesebb föstményekben tárja elénk szeretetre méltó képeit, melyek vagyont, életet, vért, mindent-mindent áldoztak az emberiségért, a hazáért, társadalom- és családért, és ama csodálatra érdemes szellemi nagyságokat, melyek a földiek fölé magasztosult lélekkel halhatatlanitvák könyvének nem egy evezredes lapjain...

Tehát a historiának tiszte levén föltüntetni az emberiség értelmi, tudományos, müvészeti fejlődésének utjait, és a népek gondolkodásmódjának, világnézetének érthető képét nyuj-

tani, — minden kétségen felül áll az emberképzésben kiváló jelentősége... Ez okon az minden általános müveltség és müveltségre törekvő tanodánál mellőzhetlen... Épen ennek kell tulajdonitani, hogy a földleirással összekötött történet, mely a nemzetek életének folyamát ismerteti meg a klassikus müveltség kiegészitő részét képezte mindenha... Önmagában véve fontosabb a mennyiségtannál, de alaki képzőereje inkább csak a fensőbb gondolkodásra hat... Az irodalmi és müvészeti tanulmányok elmélete s gyakorlata az eszmény harmatával öntözi az ifju szivek osztályát: a történelem az élet rideg képe s az erkölcsi világ törvényeinek fölfedezése által a multból fogja le tanulságait a jövőre, hogy azokból a lét gyarapitásának új elemeit állitsa össze s nyújtja tanulónövendékeinek... Mig az irodalmi és müvészeti tanulmányok csak nem mindegyike az elméletekben érzi s a gyakorlati nyilvánulásukban érzékitve érezteti az örök szépet és igazat: a magasabb történelmi oktatás reflexio s inductio útján jut ezen eredményhez... S ezért még amazoknak főszerve a képzelet, leghatékonyabb rugója (a gyakorlati kiséretekben) az ihlet: ez a positiv tények- s eseményekből kiinduló észlelés kül- és belterjében, az itéletelé — és mélységében találja emeltyűit... Azonban ha valahol, ugy bizonyosan, a történelem tankezelésénél szükséges a központositás, mert anyaga óriási... Mindent, vagy csak sokat is adni akarni annyi, mint semmit sem adni; *keveset, de jól* — ez a helyes jelszó... Nagyon megszivlelendő egyik hazai szaktudósunk ide vonatkozó nyilatkozata: „Nem a tények roppant halmazából a nevek és datumok szalmáját, hanem a valóban tápláló buzaszemeket válaszszuk ki eszközül... A legjavát, a lelkét kell adni ez ismeretágból is a gyermeknek, csak hogy általa meg emészthető készitéssel"... A mi tananyag rendét illeti, minden szemmel tartandó a természetes kormenet, s az ó-kor által, hol főfigyelmet a görög és római népek története érdemel, — hagyjuk az újat megelőztetni... Mert az ó-történelem a növelés-tanitás aesthetikai czéljait tekintve ifjainkra sokkal tanulságosb, életteljesebb, külsőbb, naivabb, kedélyileg inkább képző, mint akár a középkor akár az újkor... Épen azért felfoghatóbb és érdekesb is rájok.. Ez az egyik szempont. A másik pedig a nemzet történelme, mely teljesen adandó ugyan

elő, de itt is a tanulságosabb részek emelendők ki és ugyan lehetőleg akként, hogy közelebb hozva a történelmi anyagot, a felfogás közvetlenségét segitsük elő... Hogy a nevére méltó historia tanitásának nem a népek egymáselleni tomboló dühösködése előadásából, melyet néhány kiváló személyiség szenvedélye irányoz, — állania, hanem a nemzeti élet történetének kell lennie, azt is már eleink megszivlelték, kik legnemesebb föladatuknak tekinték a népek gondolkodásmódjának, valláserkölcsös felfogásának, szellemi életének megértését...

A honi történet is, melynek feladata bemutatni nemzetünk szervezkedését, emelkedését, világosan közölni sokoldalú életét, — elejénte tollbamondott kéziratból tárgyaltatott. — Az ó-kori történelmeta latin remekirókból tanulták... Majd általán kézikönyvek, melyek egynémelyike. a görög és latin nemzet hitregetanát is előtárta, voltak; Synopsis historiae Romanor. imperatorum. Budae, 1782. — Bolla M. Primae lineae historiae universalis. Claudiopoli, 1798. Pestini, 1836 — Thuróczy epitome historiae byzantinae. Tyrnaviae, 1768. — Rudimenta historica. Tyrnaviae, 1767. — Imperatores Ottomanici. Tyrnaviae, 1752. — Spányik G. Compendium historiae regni Hungariae. Pestini, 1817. — Palma Notitia rerum hungaricarum. Pestini, 1785. — Szép Epitome regni Hungariae. Pestini, 1816. — Guul J. Chronologia theoretico-pracatica. Claudiopoli, 1520. — Spányik G. Historia regni Hungariae pragmatica. Pestini, 1820. — Spányik G. Magyarország historiája. Pest, 1833. — Spányik-Zimmermann Magyarország oknyomozó története. Pest, 1846. — Schirkhuber M. Magyarok története. Budán, 1846. — Horváth M. A magyarok története, Bécs, 1847. — Pest, 1870. 1878. — Ribáry F. Magyarország oknyomozó történelme. Pest, 1868. — Bolla-Schröck F. Egyetemes világtörténet. Pest, 1847. — Pütz W. Grundriss der Geographie und Weltgeschichte. Koblenz, 1857. — Geschichte des österr. Kaiser-Staates. Wien, 1853. — Annegarn J. Világtörténet. Pest, 1846. — Dr. Peregriny E. Magyarország története. Pest, 1861. — Pütz-Baranyai Zs. Egyetemes világtörténet. Pest, 1861. — Környei J. Magyarország története. Pest, 1864. — Frankl V. Magyarország története. Pest, 1865. — Schröck F. Egye-

temes világtörténelem. Pest, 1851. — Vaszary K. Világtörténelem. Pest, 1871. — Vaszary K. Történelem rövid előadásban. I. II. r. Győr, 1870. —

A történelmi oktatásnak sikere nemcsak a tananyag czélszerű tanitása s csoportosításától, hanem annak módszeres fődolgozásán kivül tárgya szemlélhetőségétől is függ... Azt, ugy hiszszük, nem kell e helyen bizonyitgatunk, miszerint a kistoriát nem lehet a nélkül tanitani, hogy folytonos tekintettel ne legyünk a földrajzra; hogy a népek és azoknak hazái mily szoros, mondhatni szerves összeköttetésben állanak egymással; hogy a történelem szinhelyének kellő ismerete nélkül az események maguk alap nélkül a légben lebegnek... De igen is nagyon szeretnők kiemelni azon tapasztalás igazolta tényt, hogy a történelmi iskola-faliabraszok nem teszik fölössé a kéziatlaszt, melyről kivánnunk kell, hogy folyvást, otthon az előkészülésnél és a tanár magyarázatánál a tanuló kezében legyen... Ilyenekül (a Beőr, Bermann, Bone, Dirnwald, Fried, Floder, Hegedűs, Karats, Linszky, Lotter, Mayer, Mikovényi, Molló, Probst, Raffelsperger, Scharmann, Schmid, Windel stb. által, régebben kiadattokon kivül) jelezzük: Brosé Handatlas. Wien. — König Th. Historisch-geographischer Handatlas. Wolfenbüttel. — Kiepert, Gräf és Bruhmann's Handatlas der Erde und des Himmels. Wiemar. — Kiepert. Handatlas. Berlin. — Sprunner K. Historisch geographischer Schulatlas. Berlin. — Sprunner K. Historisch-geographischer Schulatlas Gotha. — Stieber A. Schulatlas. Gotha und Wien. — Rhode Historischer atlas. Glogau. — Jausz Historisch-geographischer Atlas. Wien. — Bretschneider Historisch-geographischer Atlas. Gotha. Menke Th. Orbis antiqui descriptio in usum scholarum. Gotha. —

Az őshajdannak egyik legkitünőbb fia, Plátó, ki az „isteni" minőnynyel tiszteltetett meg, tanterme fölé iratta: ‚οὐδεὶς ἀγεωμέτρητος εἰσίτω,' ezzel mindenkinek tudtul adván, hogy, ki a mennyiségtan alapjait szorgalmas és kitartó munkával elsajátitani képtelen volt, az e szerint alkalmatlan előadásainak hallgatására is, a melyekben ő az összes embernem nagy horderejű érdekeiről, az állami és családi életről érteke-

zett... A honnét következik, hogy mindenki többé-kevesbbé dicsekedhetik oly tehetséggel, a milyen a mennyiségtan tanulására alkalmassá tesz: különben nem volna képes, Plátó nézete szerint, emberi czélját megvalósitani... Igy szóltak minden kornak gondolkodói; de feleslegesnek tartjuk őket idézni, hanem csak hangsúlyozzuk, hogy a tervszerű tanitásnak lényeges alkatrésze a mennyiségtan — a szám- és mértan. — És ugyan nem csupán azért, mert a természettudományok ismeretének alapját teszi; de, és kitünően azért, mert, mint az elvonó értelem tudománya, a maga szigorú következetességével, rendszeres összefüggésével, következményeinek világosságával igazi fegyelmiskolája a szellemtehetségeknek, melyeket nagyon ügyesít a tudományok önálló kezelésére... Mig a nyelvben a gondolatok és gondolattartalom mindenütt együttjár, addig a mennyiségtan, a tartalomtól elvontan, csupán az általánosra, az alakra fordítja a figyelmet, és kényszeríti az értelmet az arra szolgáló törvényeknek földerítésére, bebizonyitására... E kényszer különös érdemét teszi annál inkább, mivel minden önkényt, hiányt és fölöslegességet kereken kizár, minél fogva elvont, szigorú rendszere a szellem alaki kiképzését mintegy befejezi... Miért is legtöbb oktató a mennyiségtani ismeretek bizonyos mértékét elengedhetlen föltétnek tartja az érettségre, melyet más tárgyakban való jártasság alig pótolhat... Maga Kal. József a kegyes-tanitó-rend szent alapitója igen ajánlá a mennyiségtant, sőt fiatal rendtársai között néhánynak e végből a nagy Galilei vezetését eszközölte ki...

A nyitrai k.-r. gymnasium tanárai is ekként gondolkodván, a mennyiségtannak a klassikus stb. nyelvek után legtöbb alaki képzőerőt tulajdonitottak kezdettől fogva. —

A mi a tankönyveket illeti, azok egyre-másra a következők voltak: Euclidis libri. Leutschoviae, 1647. — P. Chelucii Institutiones arithmeticae. Colocae, 1752. — Mösch Arithmetica practica. Tyrnaviae, 1697. — Hell M. Arithmetica. Vindobonae, 1773. — Elementa geometricae. Budae, 1778. — Institutiones arithmeticae in usum gymnasiorum. P. I. II. III. IV. Budae, 1815. — Anleitung zum Rechnen. Ofen, 1787. — Rechenkunst zum Gebrauch der Gymnasien. Ofen, 1788. — Anlei-

tung zur Messkunst. Ofen, 1781. — Elementa arithmeticae. Vindobonae, 1810. — Maróthy Gy. Számvetés. 1817. — Hornyay A. Elementa matheseos. Claudiopoli, 1830. — Vállas A. A számvetés elemei. Pest, 1841. — Elemi mennyiségtan. Pozsony, 1842. — Barts F. Elemi számtan. I. II. III. IV. r. Pest, 1845. — Vega Logarithm. trigorometrisches Handbuch. Berlin, 1845. — Korecz L. Elemi mennyiségtan. Pest, 1851. — Hillardt Geometrisehe Wandtafeln. Wien, 1855. — Szabóky A. Számolástan. I. II. III. IV. r. Pest, 1850. — Močnik A. Geometr. Anschauungslehre. Wien, 1856. — Močnik-Arenstein J. Betűszámtan és Mértan. Pest, 1864. — Močnik-Szász Számitástan. I. II. r. Pest. 1760. — Močnik F. Lehrbuch der Algebra und Geometrie. Wien, 1856. — Nagel-Szabóky A. Mértan. I. II. r. Pest, 1852. — Močnik-Szabóky A. Algebra és Mértan. Budapest, 1872. — Močnik-Szabóky A. Számtan. Pest, 1866. — Močnik-Szabóky A. Mértani nézlettan. I. II. r. Pest, 1869. — Lutter N. Mennyiségtan elemei. I. II. III. IV. r. Pest, 1870. — Lutter N. Közönséges számtan. Budapest, 1877. — Lutter N. Arányszámolás. Pest, 1870. — Stampfer Logarithmen. Wien, 1871. — Rühlmann Logarithmische Tafeln. Leipzig, 1851.

Ha a bennünket környező tárgyakat figyelemmel vizsgáljuk, álmélkodás- és bámulattal telünk el azok száma és változatossága fölött... Egy a csillagos égre vetett pillanat nagyszámú csillagokat tüntet elénk, melyek a nappal és holddal az égi testek csoportját képezik, melyek végtelenségéről csak hatalmas távcsövek segedelme által győződünk meg, midőn számtalan új és szabad szemmel nem látható világoknak jutunk ismeretére... De maga a föld is, melyen lakunk, igen-igen sok különféle dologgal bővelkedik. A száraz-föld majd mindenütt legváltozatosabb növényekkel van ellepve és épen ugy, mint a viz, számtalan kisebb-nagyobb állat lakhelyeül szolgál... Végre, ha magát a föld kérgét, melyen járunk, vizsgáljuk, ugy tapasztaljuk, hogy az a legkülönbözőbb földnemek, kövek, fémek és más anyagok szerkezetéből áll...

A dolgok ily végtelen változatosságainak vizsgálata arra fog bizonyára mindenkit ösztönözni, hogy azokat közelebbről

ismerni törekedjék... Mily roppant befelyásuak pedig a természettudományok az anyagi és szellemi haladásra, arra elég példát mutat mind Európa mind Amerika állása... Tehát a magasabb műveltségre vágyók iskolájában a terményrajzok is mellőzhetlenek, nem annyira önmagokban való becsökért, mint inkább képzőerejöket tekintve... Hogy miért vették föl már őseink a gymnasiumi tantárgyak közé, az érintetteken kivül abból is kitünik, hogy valamint a humán tanulmányok, ugy a realiák is kellőleg kezelve a minden életnek alapul szolgáló isteni szellem felfogására törekszenek, az igazságot és a magasabb, tökélyesitésre irányuló, fölvilágosodást keresik... Azután a terményrajzot, mint szemléleti tárgyat, igen alkalmasnak találták az alsó osztályokra is annyival inkább, mivel a fogékony gyermeket önmunkásságra serkenti. —

Az irányfonalul, a hosszú ideig alkalmazott kéziratok után, használt könyvek ilyenek valának: Elementa historiae naturalis. I. II. III. Budae et Tyrnaviae, 1780. — Garty A természet iskolája. Kolozsvár, 1792. — Primae lineae historiae naturalis. Budae, 1795. — Hanák J. A természetrajz elemei. Pest, 1845. — Fellöcker S. Mineralogie nnd Geognosie. Wien. 1855. — Schmarda L. Grundriss der Zoologie. Wien. 1853. — Bill J. G. Grundrlss der Botanik. Wien, 1857. — Zippe Lehrbuch der Naturgeschichte. Wien. 1855. — Pokorny A. Naturgeschichte des Pflanzenreiches. Wien, 1854. — Pokorny A. Naturgeschiehte des Thierreiches. Wien, 1855. — Pokorny A. Az állatország természetrajza. Bécs, 1856. — Pokorny A. Növénytan. Bécs, 1859. — Kriesch J. A természetrajz elemei. I. II. III. r. Pest, 1860. — Szabó J. Ásványtan. Pest, 1861. — Hanák J. A természetrajz elemei. Pes, 1870. — Mihálka A. Állattan. Pest, 1869. — Mihálka A. Ásványtan. Pest, 1870. — Pokorny-Dékány R. Állatország. Pest, 1871. — Pap J. Az állatok természetrajza. Pest, 1873. — Pap J. A növények természetrajza. Pest, 1874. — Pap J. Az ásványok természetrajza. Pest, 1875. — Kriesch J. A természetrajz vezérfonala. Állattan. Budapest, 1878. — Kriesch-Koch A termeszetrajz alapvonala. Ásványtan. Földtan. Budapest, 1877. — Kriesch-Simkovics A természetrajz vezérfonala. Buvapest, 1878. —

A terményrajzi tanitás czélja nem másból, mint a természet három országa legfontosabb tárgyainak szemléleten alapult megkülönböztetésben gyakorlott ismeretéből áll... E tudomány tárgyalásának teljes összehangzásban kell állania ama menettel, melylyel a terményrajzi ismeretek kifejlődni szoktak... „A terményrajzot nem lehet könyvből tanulni" a milyen ismeretes épen olyan igaz mondás... A tárgy közvetlen szemlélése, és, ha nem lehetséges, jó rajzok mulhatlan és fő, de még nem egyedüli eszközök alapos terményrajzi ismeretek szerzésére... A természet ugyanis nem mindenki előtt nyilt könyv, legkevesbbé pedig a gyermek előtt, bárha épen ennek van legfogékonyabb érzelme iránta... A tanárnak, mint szintén a hasznavehető tankönyvnek, feladata az ifju elméjét a természeti testek tarka világába bevezetni, röpkedő figyelmét az egyes tárgyakra vinni és itt megtanitani őt helyesen látni és a látottra helyes kifejezést találni, annálfogva azt leirni. Szemlélet és leirás tehát alapelemei a terményrajzi ismeretnek...

E tekintetből kiindulva a nyitrai gymnasium tanárai is a könyveket nem annyira beemlézésre, mint a növendékeknek Bertuch, Eichelberg, Gönczy, Grateloup, Hanák, Hartmann, Kriesch, Kolb, Pečirka, Pokorny, Raffmann, Rossmässler, Sturme s Webe által kiadott képtárgyak, illetőleg rajzokhoz való magyarázatnl alkalmazták...

Széltiben hangzik, hogy a gymnasiumoktól nem várható szakszerű képzettség, hanem általános műveltség: mi e nézetben időnk oktatásügyi irányának legszerencsésebb inlentióját látjuk... Hogy pedig a physika a maga alaki fejlesztő erejénél és anyagi feladatánál fogva az általánosan műveltető tanodának egyik képző eszköze, mindenképen bizonyos... Sőt az által, hogy a tanuló a természettudományi vizsgálásnál a közös szabályokat felállitja, melyeken a természet egyes tünemények közti összefüggés alapul, s hogy ezen alapokat fürkészi, — nemesak a szellemi nevelésre, hanem a jellem kiforrására is nagy jelentőséggel bir... A természet vizsgálata éles, szigoruan logikai gondolkodásra szoktatja a növendéket... Ezt ugyan más tantárgy is eszközli; de különbség van köztük,

mert a természettanban a szoros logikai gondolkodástól való eltérés azonnal a legérzékenyebben megboszulja magát. Itt a valót élesen meg kell különböztetni a félig valótól; a képzeletnek nem lehet a gondolást zavarnia, és a következtetések csak olyanak, minők a helyesen véghez vitt szemléleteknél fogva lehetségesek. Mindenütt tényekkel van a vizsgálónak dolga. Igy hozzászokik mindenhol tényt, igazságot keresni, és ezt azután az életbe is átviszi... Nagy fontosságú dolog tehát, hogy az ifju szellem ezen szigorú iskolába járjon, hogy magát észlelés- és behozásban gyakorolja; hogy megszokjék világosan látni és biztosan következtetni... Mindamellett igazat szólva nincs messze azon idő, midőn hazai középtanodáinkba a természettudományok ez ága, t. i. a physika nem nagy figyelemre volt méltatva, és leginkább a nagytekintetű lyceumok privilegiuma vala az ezen tant tárgyaló könyvek, kéziratok lapjait emlékezetbe vésni... A bekövetkezett eseménydús évek végre az e közben óriási léptekkel előrehaladott természettudományok e részének is tágasb tért nyitottak... A tankönyvek elősorolása előtt még jelezzük röviden a teémészettan azon tagoltságát, melyet a középtanodákban követendőknek vélünk. -- A természettudományi oktatásban néhány fokot kell megkülönböztetni, melyek ugy módszer, mint tananyag tekintetében a tanuló elméjének fejlettségéhez mérvék. Az első fokon általán a természettudományi oktatásnak nem czélszerű a tanitást tisztán szakok szerint eszközölni... Valamint a terményrajznál az ismeretes, szemlélhető terményekből illik a tanitásnak a rendszer ideiglenes mellőzésével kiindulnia; ugy a physikai oktatás szoritkoznék, kisérleti és szemléleti uton járva, a nagy természetben előforduló események leirására, és a mennyire alkalmazható ez eljárás azok megmagyarázására... A második phasisában e természettudományi oktatásnak, miként a terményrajz, ugy a természettan rendszeres kezelés és az ismeretek következetes osztályozásával önállóan léphet föl... A harmadik és utolsó fokon az egyes szakok rendszeresen adatnak elő mindazon segédeszközök felhasználásával, melyeket a középtanodai oktatás az előbbi osztályokban nyújt... Itt már az azelőtt tárgyaltakhoz a vegytan is járul, mely a világegyetem épületköveit, az ele-

meket, ismerteti és azoknak egymáshozi viszonyát; másrészt a természettudományok körébe lép még a csillagtan és a föld physikája, melyek a tanuló tudalmát a világrendszerről, a kosmosról a másik oldalon kiegészitik ugy, hogy az összes természettudományok mint „phisikai világleirás“ szerves egészet tesznek...

Vezérfonalul alkalmazott könyvek: F. Dalham Institutiones physicae. Viennae, 1753. — Makó Physica. Vindobonae, 1762. — Tomcsányi Institutiones Physicae. Pestini, 1824. — Horváth I. Elementa Physicae. Budae, 1789. — L. Bivalt Physica generalis et particularis. Graecii, 1769. — Faciliora physicae elementa. Budae, 1778. — Molnár J. A természetiekről. Pozsony, 1777. — Schirkhuber M. Az elméleti és tapasztalati természettan alaprajza. Pest, 1844. — Jedlik A. A természettan elemei. Pest, 1850. — Thüringer A természettani ismeretek. Pest, 1853. — Baumgartner Naturlehre. Wien, 1840. — Kunzek Lehrbuch der Experimental-Physik. Wien, 1859. Subič Lehrbuch der Physik. Pest, 1862. — Schabus J. Leichtfassliche Anfangsgründe der Naturlehre. Wien, 1850. — Subič-Kruesz Természettan. Pest, 1862. — Schabus-Hollósy A természettan elemei. Sopron, 1854. — Lutter N. Természettan. Pest, 1854. — Piskó-Kühn Természettan. Pest, 1868. — Abt A. Kisérleti természettan. Pest, 1870. — Fehér J. Természettan. Pest, 1871. — Berecz-Lutter Mennyiség- és természettani földrajz. Pest, 1870. — Molnár Népszerű csillagászat. Pécs, 1865. — Linkess-Salamin A mennyiség- és természettani földrajz vezérfonala, Pest, 1871. —

A vegytan rendesen a tudományok legifjabbikának tartatik... Ámbár ki lehet mutatni, hogy 1500. év előtt is ismerték már, annyi mindamellett bizonyos, miszerint tudománynyá az csak a jelen században fejlődött, igy a tudományok nagy családjának minden esetre legifjabbik tagja. — Gyermekévei ezen tudománynak igen sokáig tartottak, mi egyedül annak tulajdonitandó, hogy kezdetben téves irányban indult ki s elérhetlen czélokra törekedett; az érettebb korba ennél fogva csakis akkor lépett, midőn irányt és czélt változ-

tatva, multjával teljesen szakitott... Azonban ha rövid is még a vegytudomány élete, tekintve gyors és eredménydús fejlödését, továbbá azon döntő és előremozditó befolyást, melyet a kulturai viszonyokra gyakorol, tagadhatlanul oly fontos, hogy azt nemcsak figyelem nelkül hagyni lehetetlen volt, hanem még az iskolák ajtait is meg kelle előtte nyitni... És ez oly vivmány e tudomány részéről, melyet más tudományok csak hosszú évszázados fejlődés után tudtak maguk számára kiküzdeni... A nyitrai főgymnasiumban is különlegesen az ötvenes esztendők után került elő az életrevalóságánál fogva a következő tankönyvek nyomán: E. Hornig Anfangsgründe der Chemie. Wien, 1857. — Nendtvich Grundriss der allgem. technischen Chemie. Pest, 1855. — Kruesz K. A szerves és szervetlen vegytan. Pest, 1865. — Nendtvich K. Vegytan alapvonalai. Pest, 1868. — Kruesz-Fehér A vegytan alapvonalai. Pest, 1871. — Dékány R. Vegytan. Pest. 1879. — Balló M. A vegytan alapvonalai. Pest, 1871. —

Már a nagynevü Gerson, korának legkitünőbb szónoka a szónoklatot „ars omnium difficillima"-nak nevezi... Mire nézve helyesen a szónoklat és költészet a gymnasiumi oktatás felsőbb osztályainak tartatott fönn mindenha... Hiszen e két tananyag tetőzi be valamely irodalom elméleti és gyakorlati ismereteinek öszletét... Mi természetesebb tehát, mint, hogy sikeres tanulmányozásához már a tanulóknál is a koruktól elvárható élettapasztalatok, emberismeret, tudományosság, olvasottság és meleg kedélyiség bizonyos mértéke kivántatik... A tanügy minden munkása tudja, hogy a e kivánalmak természetszerüleg inkább jelen vannak, jogosabban követelhetők a gymnasiumok azon osztályainak tanulóitól, kiknek a tanterv szerint a szónoklat szánva van...

Azon ismeretek közt, melyeket a klassikusok rendszeres alakba öntve hagytak az új korra, alig találunk bővebben és világosabban kifejtetteket, mint a melyek az ékesszólás tudományára vonatkoznak... A régi eloquentia alkalmazásban különbözhetett a mostani szónoklattól, de a rhetorikai elvek és gyakorlati útmutatások már abban oly egyetemes érvényüek, hogy jelenleg is dönthotlen törvényekül tekintendők... Változtathatjuk a rend- és módszert, élhetünk ujabb példákkal, de

bizonyos, hogy legcsattanóbb érveinket folyton a klassikusokból merítjük. — És ezek szerint a szónoklat tágabb értelemben a rábeszélés művészete, vagyis Cicero szerint ‚ars dicendi accommodate ad persuadendum', melynek czélja a hallgatók értelmére, szivére, főleg pedig akaratára hatni... Már érdemes eleink, a kik lelki szemei elől alkotmányos nemzeti életünket soha sem tévesztették, — a rhetorika feladatául tűzték ki a növendékeket az ékes beszédre tanítani; miképen kelljen bármily előadáshoz az alkalmas anyagot kiszemelni, elrendezni, részekre osztani, megfelelően kifejezni, betanulni, végre teljesen kiejteni és hatásosan elszavalni... Ide járultak a tropusok és figurák használtatásának szabályai, olykor a levélirásra vonatkozó utasitások...

Iránykönyvek gyanánt, melyek egyikét-másikat előnyösen tűnteti ki ama tulajdona, hogy a gyakorlati részben helyes tapintatra mutató választással irodalmi remekek foglaltatnak, melyek műtani s egyéb jegyzeteikkel jó tájékozásúl szolgáltak a tanárnak arra, miként járjon el a tanult szabályok alkalmazásában műremekek és saját kisérleteinél, — használtattak: C. Soarii Rhetorica. Tyrnaviae, 1703. — Ars bene dicendi. Coloniae, 1713. — C. Soarii Manuale rhetorum. Tyrnaviae, 1718. — Pomei Canditatus rhetoricae. Tyrnaviae, 1735. — Soarii C. Methodus parandae eloquentiae. Tyrnaviae, 1728. — Iuventius de arte rhetorica. Venetiis, 1743. — Vosii rhetorices libri 5. Tyrnaviae, 1742. — Konarski St. De arte cogitandi et praeceptis rhetoricis Varsaviae, 1767. — Soarii C. Ars rhetorica. Tyrnaviae et Budae, 1792. — Institutiones ad eloquentiam. Budae et Tyrnaviae, 1787. — Institutiones oratoriae in usum gymnasiorum. Budae, 1808. — Laky D. Irály- és szónoklattan J. Pest, 1860. — Környei J. Szavaló. Pest, 1863. — Szvorényi J. Ékesszólástan. Pest, 1870. — Mészáros A Szónoklattan. Székesfehérvár, 1869. — Verbőczy J. A szónoklattan. Pécs, 1870. — Zimmermann J. Irálytan. Pest, 1871. — Névy L. Az irásmüvek elmélete. Budapest, 1870. 1872. —

A szónoklat és költészet szóló művészeteknek neveztetnek, mert mind a kettő eszméit és érzelmeit tagolt hangok által, azaz szókkal fejezi ki. — Jelesül a költészet az alanyi

művészet imezen legmagasabb foka mindazt kifejezi a nyelvben, mit a tárgyilagos művészetek az idom- és szinben. — A költészet ez okon méltán nevezhető a művészetek művészetének, mert benne a művészetek összes tulajdonai megjelennek, szobrászi klassicitás az alakban, szingazdagság a leirásban, s harmonicus zene a nyelv hangzatosságában... A tárgyilagos művészetek a kűlvilágot festik, a költészet a belvilággal foglalkozik... A költészet közege, mint látók, a nyelv. A költészet időbeli festés, térbeli hangzás és érzéki tudomány, vagyis nem puszta festés, hang és kiválólag alaki, hanem a többi művészetek teljes és arányos összesége... A költészet különféle nemeit a benne kifejtett eszmék minősége és az előadási modor határozzák meg, vagyis az eszme és az alak. Ha az eszmét veszszük tekintetbe, a költészeti mű drámai vagy szini, epikai vagy hősi, lyrai vagyis érzelmi költemény... Alakjára: leiró, tanitó vagy időben előadó, elbeszélő... Nyelvi alakra nézve ismét bizonyos, meghatározott alakban megjelenő vagyis kötött, vagy kötetlen vagyis próza... A költészet a szépet háromféleképen tünteti elő: az eszmében, a nyelvezetben s az alakban; és e három szoros aránya képezi a tökélyt...

Az intézetünkben előkerült tananyag között a poetikát is fölleljük mindjárt a kiegészüléstől fogva, és pedig akként, hogy valamint az elméletre lőn kellő súly fektetve, ugy a gyakorlatra (irodalmi — jó ideig latin — művek széptani fejtegetésével és utánzatokkal) is gond fordittatott... Az, hogy a költői technika — a verstan — tárgyalásánál nemcsak a theoria világosan, hanem a költészettan, mint ilyen, mélyebben kezeltetett, akár az általánosságokat, akár a részleteket véve, minden kétségen felül bebizonyodik abból, hogy a tanulók közül sokan nemcsak ügyesen verselni, de annak jeléül, hogy nem egyedül másolásra, nem utánzásra, de alkotásra is kalauzoltattak, tartalmilag is latinul, majd magyarul megolvasásra méltó művekkel voltak képesek előlépni. — A gymnasiumunkat látogató ifjak egyik-másikától jelentek meg nyomtatásban is költemények, többnyire üdvözlő versek tanáraik, jóltevőik, tanulótársaik tiszteletére, részint önállóan, részint nagyobb munkák élén... Mig tovább egyik ágának és az aesthetikai elméletek szerint a művészetek betetőzésének,

— mint ilyennek viszonyáról a művészet többi ágaihoz alig emlékezének valamennyire; addig Nyitrán, a középoktatás terén mind több-több igényekkel föllépő szépészeti képzés és nevelés érdekében, e részben is a lehető meg lőn téve. —

A poétikára intézetünkben irányadásul használt kézikönyvek ezek: Ars poetica. Tyrnaviae, 1698. — Laky D. Költészettan. Pest, 1864. — Greguss A. Magyar Verstan. Pest, 1854. — Szvorényi J. Ékesszólástan. Pest, 1867. — Torkoss L. Költészettan. Pest, 1872. — Névy L. Az irásmüvek elmélete. Pest, 1870. —

A bölcselet szellemi erőink s törvényeink, egy szóval: szellemi életünk tudománya. Mint ilyen főladataul ama czél megoldását vallja, hegy az igaz-, szép- és jónak eszméit fejtegesse... Oly észleges tudomány ez, mely a tapasztalást sem mellőzheti...

A helyes módszerrel kezelt bölcseleti előtannak haszna, sőt szüksége a magasabb szellemképződésre minden müvelt idők elismerésével találkozott... És minél jobban belátták ezt a dologhoz értők, annál inkább voltak azon, hogy valamint az előtt a lycealis osztályokban, ugy ujabban a felgymnasium mindkét tanfolyamában előkerüljön a bölcselettan. — Hisz mindig igaz marad a régi jó görög bölcs, Sokrates mondása: „Philosophiam nobis tamquam singulare donum deorum homines celeberrimi et dis propinquiores in haereditatem dedere...“ Azonban sajnos! ennek sok ellensége van, és ez a nagybecsü örökség még sem részesül mindenütt kellő méltánylatban... Ezzel még mindig csak ama tudományok dicsekedhétnek, melyek közvetlenül kenyeret nyujtanak, ugyanannyira, hogy még most is méltán panaszkodhatik a magyar bölcsész is: „Dat Galenus opes, fert Iustinianus honores: pauper Aristoteles cogitur ire pedes...“ Valóban a magyar ember is koczkára teszi életét az oczeánok mérhetlen hullámain; bevájja magát a föld gyomrába; elbizottan méregeti a csillagok miliárdjait; bolyong mindenütt; de önmagáról megfeledkezve keblének belvilágát figyelemre is alig méltatja... Sokan szivesen veszik, ha külhibáikra figyelmeztetnek, de emlitse csak valaki belső fogyatkozásaikat, azonnal megvetéssel fordulnak el tőle... Igy azután igen természetes a szomorú jelenség,

mely szerint a közjóllét épületének ingatag alapját már nálunk is holmi mellékes érdekek az anyagiság növekedtével mindinkább aláássak... Nem ismeretlenek ugyan előttünk amaz ellenvetések, melyek az ifjuságnak a gymnasiumban módszeres bölcseleti előképzését megszüntetni óhajtanák, de azok bennünket egy perczig sem ingattak meg... Elméleti és tapasztalati meggyőződésünk teljesen egyezik azon nagy szellemével, ki a bölcseletet fensőbb nevelés természetes koronájának, betetőzésének, mintegy boltozata zárkövének, mely a nevelést tökélyesiti és bevégzi, — mondja. — Az ellennézetüek, egyéb jelentéktelen érveken kivül, azt hozzák föl a philosophiai előtan ellen, hogy a nyelvtan, mennyiségtan, az irálygyakorlatok — a bölcseleti előtannak egyik lényeges oldalát t. i. a logikai elemet teszik, az irók olvasása, a vallástan és történelem pedig a másikat t. i. az erkölcstanit; s ha, ugy szólnak, hozzá veszszük, hogy Plátó és Cicero bölcseleti műveit is olvassák a tanulók, akkor ezekben a legjobb propaedeuticát kell elismernünk... Tudjuk, hogy a tanuló a nyelvtanban fogalommal, itélet és következtetéssel, a mennyiségtanban meghatározás és bebizonyitással s rendezéssel foglalkozik; de mindezt félig-meddig, ugyszólván öntudatlanul teszi: azért kellő dolog, hogy ezen előrement gyakorlatok alapján a gondolkodásnak törvényeit a tanulónak tudatába vigyük, őt azon szellemműködések iránt, melyeket addig tőn, elvont módon, fölvilágositsuk, a szellem munkásságának műhelyébe vezessük... És, ha az embernek azon kell lennie, hogy magát megismerje, nincs-e neki e czélból is lélektanra szüksége?... S az Isten, ember és világ közti viszonyek nem a legfontosabbak az emberre nézve?.. Igaz, de épen azért nem a gymnasiumba, hanem az egyetembe valók, mondaná valaki!... Ámde mi azt mondók vagyunk, hogy egy 7-ik és egy 8-ik osztálybeli tanuló mindig képes a bölcselet bármely ágát felfogni, ha azt kellő alakban nyujtják neki... Nekünk nem egy adatunk van arra, hogy a bölcseleten keresztül vezetett ifjú műveltsége magasabb, világnézete tisztább, ismeretei rendezettebbek, gondolkodása szabályosabb... Azután hányadik ifju hallgatja az egyetem bölcseleti tanfolyamát?...

A tan magyarázása alapjaul a következő munkák forogtak intézetünkben (hol e részletek kerültek elő: Dialectica, logika, dianotetika, ethika, psychologia, physika és metaphysika, aqu. Tamás, Fonseca és Toletus műveire tekintettel) kézen: Verner Institutiones philosophiae. Budae. — Likawetz Elementa philosophiae. Graecii, 1799. — Ivancsics Institutiones philosophicae. Budae, 1792. — Imre J. A bölcselkedés. Pest, 1829. — Beck J. Phil. Propaedeutik. Stuttgart, 1852. — Zimmermann R. Logika. Pest, 1864. — Purgstaller J. A Bölcsészet elemei. Pest, 1846. 1862. — Beck J. A tapasztalati lélektan és tiszta logika. Pest, 1861. — Lindner-Klamarik Logika. Pest, 1873. — Szabó J. Gondolkodástan. Pest, 1873. —

Tárgyalásunk alapeszméjével kapcsolatosan meg kell jegyeznünk; miszerint, ha valaki az előbbi, de különösen az ujabb tankönyveket velünk együtt elfogulatlanul vizsgálat alá veendi, legott meggyőződik, hogy csakugyan nem kevesen elhibázott úton járnak honunk könyvirói közöl is... Időnk tanférfiai jobbára, kik, t. i. mint mondani szokás, szakmunkákkal fölléptek, vagy többet adtak, mint a czélszerűség követelte, vagy oly hangon beszélnek az egyszerű előadást óhajtó ifjuséghoz, hogy az csak nagy bajjal juthat a kihüvelyezett tiszta fogalomhoz. Már pedig a czélt csak az közelitheti meg a legbiztosabban, a ki a tan elméletének minél szabatosb előadása mellett Quintilian e mondatát tartja mellőzhetlen zsinórmértékül: „Longum iter per praecepta, breve et efficax per exempla...“ A kezünk ügyében levő ujabb tankönyvek nem egyikében épen megforditottan áll a dolog, az elméleti tanrész levén a túlnyomó... Miből csak az tünik ki, mily kevesen látják be napjainkban is közülünk azon országlárnak czélzatát, ki az alája rendelt hivatalnokok éber figyelmébe azon egyetlen tanácsot ajánlá, hogy „c s a k s o k a t n e i r j a n a k!...“ Mindig is jobb volt a kevés szó, de a több eredmény... Napjainkban e részben is megforditva a dolog... Mindent ki akarunk beszélni (irni), hogy azután (ki) hallgathassunk... Elkészült a számla gazda (tanár) nélkül, mintha ennek a czélszerű tankönyv mellett egyéb dolga sem volna az iskolában, mint a feladványok gondos kidolgozása fölött őrködni!... A mi véle-

ményünk más... Főkivánságunk, hogy a vezérfonalul használatos müvekben kellő elővizsgálat alapján lehető állandóságra jussunk, miután, az ujabb idők szomoritó tapasztalata megmutatta, hogy a folytonos tankönyvváltoztatás sokféle hátránynyal jár... Azután arra kell törekedni, tekintettel az óraszámra, hogy a nagyság, terjedelem miatt a kézikönyv se drága se czélszerűtlen ne legyen... Röviden: adjanak az irók a tankönyvekben vezérelveket, világos alapismereteket; de adjanak egyszersmind beható elemzésül pl. a nyelveknél jól választott olvasmányokat, és pedig sima, világos és könnyű irálylyal, valamint szabatos, hibátlan nyelvezettel... A hosszút elhagyva a rövid útra, mely részben már meg van törve, és legyőzve a kezdet nehézségei, — férfi-seréuységgel előre, a pályán! —

XIV.

A kegyes-tanitó-rend bölcsészeti tanfolyama Nyitrán.

Hyross Samu gymnasiumigazgató. — Batthyányi József és Migazzy Kristóf bibornokoknál Nyitrán a piaristák tisztelegnek. — Gr. Révay Antal kinevezett nyitrai püspök üdvözlése. — Századának fejedelmei közt igazi fejedelmi helyet elfoglalt, szellemével egy egész világot, szivével a nemzetet, melynek gyermekei vagyunk, felölelt dicsőült királyasszony- Mária-Terézia emlékezete. — VI. Pius pápa őszentsége Bécsben. — A nyitrai gymnasiumot meglátogatják Forgách Miklós gr. főispán és Balassa Ferencz gr. tanulmányi főigazgató. — Gr. Révay Antal püspök halála. — Az 1784-ben a kormány tandijt rendel el, melyet a kathol. tanintézetekben tulszigorúan hajt be. — A kegyesrendi bölcsészeti tanfolyam (studium philosophicum). — A philosophiai tudománykör, mely szintén az örök igazságot keresi és tanitja, nagybecsű és az igaz képzettségre vágyók által müvelendő. — A valódi bölcsészet mindig jól megfért az igazi theologiával, a melylyel ellenséges feszültségbe egyedül az atheismus philosophiája jött — A kegyesrend nyitrai philosophia-tanfolyamában müködött tanárok és végzett tanulók névsora. —

Visszatérve a gymnasium töredékes történetének megszakitott fonalához, legelsőbb is azt emlitjük meg, hogy Kesthelyi László rövid tartamú igazgatósága után a kegyes-tanitó-

rend főnöksége, mely ez intézkedésében is ugyan lelki szemei előtt lebegtette Cicerónak (De Legib. 3. k.) arany mondatát: ‚Et qui bene imperat, paruerit aliquando necesse est, et qui modeste paret, videtur, qui aliquando imperet, dignus esse,' — Hyross Samut nevezte ki.

Nem állhatjuk meg, hogy pár sort ne áldozzunk ezen, a tanintézet derék, munkás igazgatói közt, kik, mint a buzgó keresztény, szüntelenül fáradtak, izzadtak és küzdöttek: hogy kipihenjék magokat, az örökkévalóságra vártak, — kitünő egyén emlékezetének. És abban mintegy leteszszük azon pálmaágat, melynél, minden egyszerűsége mellett is, becsesb és drágább pályabért a hellen nép nem adhatott, mely Horatiusként a győztes hirét a halhatatlanok dicsőségeig fokozta föl:

‚— — Quos palma nobilis
Terrarum dominos evehit ad deos' (I. k. 1. d.)

Erős szellem, lelkismeretes pontosság, széles tudomány, — melyről a hálás tanitvány, s mint nyelvtudományunk valódi megalkotója, örökké élő s ható szellem Révay Miklós egy helyütt mondja:

‚..Samuele (Hyross) duce cognita rerum
Intima vis mundi detegit omne decus',

gyakorlati bölcseség és lángoló buzgalom csakhamar bámulatos sikerre vezették Hyrossunkat. — Irodalmi működését illetőleg kiadványain kivül utalni elégséges hosszú sorára értekezéseis jelentéseinek, hogy azon meggyőződésre jussunk, miszerint irányelvül vallá:

‚Nil dulcius est, bene quam munita tenere
Edita doctrina, sapientum templa serena.'

(Lucret. de nat. rer.)

Fáradhatatlan munkássága, melynél fogva életszabályul tűzte ki magának: a hivatalos teendőkből mitsem halasztani holnapra, a mi ma elvégezhető: ‚Nihil actum credens, dum quid superesset agendum' gazdag gyümölcsöket hozott. — Állását nem kissé nehezité azon körülmény, hogy az ő igazgatósága alatt lőn az 1777-ben kiadott „Ratio educationis" szerinti tanterv-változás, melynek életbeléptetése szintannyi észt, mint tapintatot kivánt. — A tanintézetek föladatának

legszentebbike: nevelve oktatni. E magasztos czélnak csak megközelitésére is minden beható körülmény, és minden vezér-alkalom igénybe veendő, annál is inkább; mert a cselekvés vagy önállóság terére lépendő ifju bizonyosan irányt vesztend: ha önmagán uralkodni, szenvedélyeit fékezni és az élet viszonyait irányzó szabályok előtt meghajolni meg nem tanult. — A kitüzött üdvös czélra csak két elv vérével. A vallásosság szülte erkölcsiség és a vérré vált rendtartás. A tanoda nemcsak irányt ad, de nyújt fáklyafényt is, melynek vezérlete mellett, ha Isten segélyével minden lendíthető erő központosul, a tévedésről szó sem lehet. De ezer alkalom, mely sokszor villanyháritó póznául mutatkozék, és midőn többen menedéket keresnek alatta, csak azt veszik észre, hogy tévutra csalattak. Hol járatlan az ember, elbotlania igen könnyű. Hogy pedig Hyrossunk átalakitott iskolánk „tantervében“ nem járatlan, hanem teljesen avatott vala, azt valaki csak helyes tetteinek tükre előtt megállapodik, önmaga vallja be... Jól tudván, hogy ‚non minor est virtus quaerere, quam parta tueri‘, — azt mi eddig a vezetésére bizott tanintézetben, a nemzeti szellem föllobogtatásában, életében és módszerében dicséretes előfordult, nemcsak megőrizni, föntartani, de fejleszteni is, a mi még nem volt, létrehozni törekedett. — A fontos tanügyi intézkedést is tehát, mely azon idők igénylő viszonyainak volt részben szüleménye, — eszélyesen vitte keresztül. — Miként föladatukat jól felfogott hivatalelődei, kik, vezérkedésök alatt intézetünk minden terén, nem a fürge hangyának, egyedül a kutató élesebb szem által feltalálható, finom vonalát, hanem a mélyen bemetszett s azért mindenki előtt feltáruló barázdáit hagyák magok után, azon vala, hogy örökérvényü gondolatokat csepegtessen az ifjakba, hogy nemesitse érzésük rendszerét, és akaratukat a jó, igaz és szép felé irányozván, készségesitse a növendékeket a tudományra, művészetre és az erkölcsi életre. — A fegyelem is, melynek föntartására szükséges bölcseség, erély és kitartás Hyrossban bőven megvoltak, alatta jó karban vala... Ő kellőleg megfontolta, hogy e téren az erőltetés épen úgy, mint az engedékenység káros változásokat szokott szülni, melyek, ha rögtön jelentkeznek, az iskolai rendnek, ha később nyil-

vánulnak, a gyakorlati élet jellemének ártanak... Szóval az azonkori tanügyi mozgalmakkal szemben, midőn azok tettleg megindultak, oly állást foglalt el, mely ritka eszélyt és bölcseséget tanusit.

‚Quid virtus et quid sapientia possit,
Utile nobis proposuit exemplar'...

Horat. ep. 1. k. 2. db.)

Hyross, mint igazgatótanár, kire teljesen alkalmazható a régi közmondás „bonus dux bonum reddit comitem," — mindenütt mindenkit személye iránti szeretet- és csodálatra ragadván, az elüljáróknak nemcsak teljes elismerésével, hanem föltétlen tiszteletével is dicsekedhetett...

A dicsőség fénye, mint a napé szétsugárzásában nem akadályozható. Kiragyogva gyupontjából elárad mindenfelé, megtündököltetvén mindazt, mi tájkörébe esik. Dicsőség érte tehát a kegyesrendet, közvetlen pedig nyitrai gymnasiumát is, midőn egyes tanárai vagy igazgatója érdemeinek elismeréseül magas kegyelemmel megkülönböztetve és megjutalmazva lőnek... Gymnasiumunk ilyetén királyilag kitüntetteinek szép sorába Hyross Samu igazgató is tartozik, ki sikerdúsan müködött a tanári pályán meg az irodalom terrenumát nemcsak, ernyedetlen bányászként kiaknázott tudománykincséből, szép számu értekezéssel, de nyomtatásban megjelent eszmegazdag dolgozatokkal is termékenyité...

A való értékében kiismert egyszerű szerzetesünk hatásának fényes tanusága továbbá az is, hogy működésével legfelsőbb ujabb megelégedés jeléül, bokros érdemeinek némi jutalmául, a pozsonyi akademiai tanintézet igazgatása terhekhez szokott vállaira tétetett, mint oly férfiuéira, kit az előkelő tanoda kormányzására tekintve úgy képességét, mint erélyét teljesen hivatottnak tartottak. —

Az 1777-ki tanévtől kezdve, midőn a jeles férfiu a nyitrai gymnasium élére állittatott egész az 1790-ki kitüntetéseig, ernyedetlen buzgalmának, lelkes törekvéseinek és magasra törő szellemének valamint dicsően befutott pályáján, úgy tapintatosan vezetett igazgatói tiszte körében collegái folytonos szemtanui valának, és az ily kitünő vezértől való elválásuk keservét csak azon öntudat mérséklé, — hogy kiváló képessége Hyrossunkat oly körbe vezette, melyben a nagy érdemeit

megjutalmazó közelismerés édesen eső babérjait láthatja, — másrészt a tanügy érdekeit sikeresen még nagyobb mérvben és tágasabb körökben áldást terjesztőleg érvényesitheti, — mint szerényebb volt állomásán...

Közel husz éven át müködött Hyross S. mint vezér, mint jó vezér a gondozására bizott akademiai tanintézet élén. — Súlyos idő alatt szolgálta ő e minőségben a köznevelés-oktatás szent ügyét, és a körülmények vas hatalmából kényszeritve majd német nyelven is hintegette a fogékony ifjuság keblébe az alapismereteket, melyek ugyan minden nyelven egyenlő hatályuak, de mégis a dolog természetében fekszik, hogy minden nemzetnek lehetőleg saját nyelvén közöltessenek azok. Nemzetünk tudvalevőleg a sors által arra is kárhoztatva lőn, hogy II. József idejében idegen nyelven hangzottak le fiatal sarjadékához az alapvetés tanszékeiről is az ismereti igazságok. És e sulyt nehezebb szivvel senki sem viselé hivataloskodásában, mint ő, az egyháznak és nemzetnek egyenlően bű munkása...

Nagy horderejű tisztkörében buzgón eljárva, az örök igazságokban, melyeket lankadatlanul hirdetgetett is, melyek a nemzetek sorsát intéző Gondviselés iránt oly gyermekded bizalomra hangolták nemes lelkületét, találá ő vigaszt, azokra fektette a haza jövője iránti reményét is, és nem is csalatkozott; mert müködésének utóbbi eveiben ismét azon nyelvben terjeszthető az ismeretek országát, melyben, mint a legszentebb érdekek hű szolgája, annyi sikert aratott volt...

Már ez új kihatóbb hivataloskodásának mindjárt kezdetén arguszi éberséggel tekintvén körül minden teendőit megvizsgálni, a kormányzására bizott főintézetnek legkisebb szükségeit és körülményeit is kipuhatolni igyekezett, hogy valahol netán orvoslás kivántatnék, mielébb intézkedhessék, úgy szintén diszes hivatala pontos betöltése buzgalmától áthatottan a tanévek folyamában mindig legelső jelent meg a tanodában és vállaira nehezedett gondokat, tiszti foglalatosságai sulyát mind végig férfias kitartással viselte, türte, nagyobb engedékenységgel mások, mint önmaga iránt „gaudens more magnorum virorum laboribus duris non aliter, quam fortes

milites bellis"... És igy a pozsonyi akademiai gymnasium-igazgatói dicső-emlékű méltóság időtartamára nézve, mely a haladott kor miatt rövidebb vala, mint a jók ohajtották, egy régi bölcscsel (Senec. ept. 28.) méltán mondhatjuk: „Quomodo fabula, sic et vita, non quamdiu, sed quam bene acta sit refert! Nihil ad rem refert, quo loco aut quo die desinas, quocunque voles desine, tantum bonam clasulam impone".

A tanodai ügyek vezér-kezelésében gyakorlott veterán erő, mely a hivatal nehézkes tiszti formái között el nem ernyed, hanem azokon át és túl is megtalálja az előrehatolás réseit, — mint ember is mintaképe volt a szerény érdemnek, nem tartozván azok közé, kik a húsos fazekak körül ólálkodnak... Az önzéstelenség, ha kötelesség is, mai napság figyelemre méltó és újjal kell arra mutatnunk.... Egyéb jeles tulajdonai közt Hyrossnak, kinek theologiai ismeretéről is, irodalmunk történetében, mint hatalmas buvár, eszközlő és izgató, felejthetlen nevű Révay Miklósunk igy szól:

„...Samuel (Hyross) doctor
pandit, quae poscat dogmata nostra salus"..

nem lehet nem névszerint megemlitenünk még ékesszólását, mely által kiválóan ragyogott...

Az embert, úgymond egy korunkbeli jeles iró, semmi sem különbözteti meg annyira az állattól, mint a beszéd, miután ez közvetlenül a gondolkodó ész szüleménye. Eme bámulatos tehetség mindig rejtélyes erővel hat ránk, akár azután a csacsogó gyermek rebegésében, akár a föllengző szónok mennydörgésében nyilatkozzék, és a szó akár az ének melodicus lejtésénél az eposz magaslatáig emelkedjék, vagy az andalgós lant büvös körében kéjelegjen... Moore Tamás szerint a nehéz dolgok, a ritkább ajándékok egyike levén, százak előtt állva gondolkodni és a gondolatokat rögtön s folyvást logikailag rendezni, s kellő szavakba öltöztetni: a müvelt s valódi szónokok mindig és mindenütt nagyhatályú s becsű férfiak voltak. — Szónokokat értünk s nem demagóg és sophista szájhősöket, hanem oly férfiakat, kik természetes tehetségöket, az ó és új világ örök példányainak tanulmányozásában képezvén ki, azt csak a rend, az igaz tudomány, erény, a korszerű józan haladás, szóval a valódi jóllét érde-

kében szeretik használni, irtózva a gondolattól, hogy hatalmuk mások káráig fajuljon; oly férfiakat, kik tárgyuktól áthatva s hevitve, lelkökben a meggyőződés nyugalmát, szivökben a közlés ösztönét, ajkukon a Chariszok sejtes mézét viselik; s kikben, ha társaikra jótékony hatást s evvel eredményesebb befolyást gyakorolnak, az emberek igazolt büszkeséggel szemlélik önmagok fölmagasztaltását, és hirökben s nevökben saját dicsőségöket helyezik... Mennyire volt a szó, a beszéd ezen ajándékával Hyrossunk megáldva, megitelhetni azon emlékbeszédekből, melyeket, a jóltevői iránt mindig hálás kegyesrend nevében, a b. e.. Gusztinyi és Révay nyitrai püspökök stb. fölött tartott. E dolgozatokkal helyet foglalt Hyross S. az elsőrendű szónokok sorában, és reá teljesen illenek e szavak: ‚ex ungue leonem'... S valóban, mit a tudomány alapost, az előadás megkapót, az egyházias és honfiui érzelem az alkalomhoz mérten — multat és jövendőt átfoglalva — dicső tettekre elragadót nyújthatott, azt gördülékeny körmondataiban, a hazaszeretet varász-szavain, Cicero ékesszólásával, e beszédekben elmondva találod...

Egyébiránt is nem volt oly tárgy vagy ügy, melynél beszéde közben ki nem tört volna Hyross Samuból az ékesszólás villogó szikrája, mint ama hüs és üdítő vizek, melyek a tikkadt vándor szomjának enyhitésére a sivatag szikláiból fakadnak...

A történelem magasztosan szól némely bölcs és nevezetes férfiakról csöndes félrevonultságukban; de keveset mutathat föl szebbet, nagyobbat, mint a 48. éven át tanárkodott Hyross Samut, az ő Váczon, a rendi társházban, átélt magányában. Lelépvén ugyanis fényes helyéről s meghuzva magát rendtársai testvéri körében, élvezendő a kiérdemlett nyugalmat, valamint a jótékony nap, miután éltető sugaraival és áldásaival boldogitá a földet, nyugalmas ágyába látszik az enyhitő nagy oczeánba leszállani, — idejét könyvei, lelki ügye és Istenne között osztá föl, és zajtalan lakában békésen tölté élte végszakát... Majd szélhüdés érvén őt, élettartamának homokórájában a porszemek mindinkább ritkultak, s ő azokat rettegés nélkül számitá, példájában tanusitván azt, hogy a jámbor keresz-

ténynél a baj szinig megtöltheti ugyan a keserűség ürömkelyhét, azonban mindig hiányzani fog abban azon csepp, melytől az megcsordulhatna... A keresztény bölcs ugyanis sz. Ambró szerint (epist. ad Simpl.) „non metu frangitur, non potestate mutatur, non adtollitur prosperis, non tristibus mergitur: ubi enim sapientia ibi virtus animi, ibi constantia et fortitudo.“ Sőt már a legnagyobb zsarnok legjobb mestere (Senec. epist. 60) is hasonlót mond: „Sapiens ad omnem incursum invictus et intactus est.“

Mennyire hatott ezen köztiszteletben és szeretetben állott egyszerű szerzetesnek 1817. évi okt. 10-én történt gyászos kimulta a közönségre, már azon más vidékekről is Váczra sereglett roppant sokaság mutatá, mely őt végső nyughelyére kiséré... Az akkorban összejött elláthatlan népségnek az elhunyt iránti kegyeletes tiszteletét mélt. Kámánházy László váczi püspök, ugyis, mint hálás egykori tanitványa, lélekemelőleg fejezé ki. Mert ez a messzünnen is érkezett, a társadalom minden rétegét képviselt és a koporsót néma tisztelettel körülvett tömeg jelenlétében a hült tetemek eltakaritásáról, az egyházi szertartást személyesen, káptalana és a kegyesrendiek segédletével végezvén, gondoskodott — úgy, hogy a temetésnél, bár hallgatagon résztvettek, mindannyian azt gondolhatták magokban, hogy a nagy szerénysége mellett is

„Ceu splendidum sidus refulgens
Qua patet Hungariae per oras“

férfiú, kit nyugodni visznek, bizony büszke férfiu is lehetett volna...

Ne kivánjunk többet az élettől, mint mennyit adhat; két ellentétes elemnek szövedéke az, melyeknek egyike mig örömpoharat készit, a másik elég kajánul a keserűség sörlegét nyujtja. Ez a lét folyama, és a különbség csak abban van, hogy egynémelyik életének időszakaiban egyik vagy másik vív ki fölényt, de teljesen egyiknek bőkezűsége alól sem vonhatja ki magát, fölváltva éreztetik azok hatalmukat, és magában tanintézetünk egy-egy évi életében is e két elem tusáját tapasztaljuk... Csakhogy némelykor szerencsére s az ügy javára túlsulyban a kedvező elem van...

Igy voltak az 1780. évnek szomorú pillanatai, melyek közöl egynémelyekről alább szintén emlékezünk. De vala egy-

pár emelkedettebb hangulatú ünnepélyes pillanata is, melyeket, véleményünk szerint, egészen érintetlenül hagynunk intézetünk történeti adatainak megcsonkitása nélkül alig lehet. Ezeket akarjuk röviden fölhozni.

1780. évben ritka szerencsében részesültek a nyitrai kegyesrendiek. A nevezett esztendő május hava 14-én az ország primása a biboros érsek Batthyányi József az újlaki alesperesi kerületet hivatalosan meglátogatandó Nyitrán átutazott, hol a társház főnöke által is hódolattal üdvözöltetett. — Sz. Ágoston irja egy helyütt, hogy csak két valódi öröm létezik: egyik Istennel a mennyben; másik egy ártatlan gyermekkel a földön. Mi szeretnők hozzá tenni, hogy a harmadik pedig: egy jó atyával és főpásztorral az egyházban. Mi legalább szerzeteseleinknek az imént jelzett év s hó valódi örömnapjának följegyzéséből ezt a meggyőződést meritettük. Az atyai leereszkedés, melylyel az áldornagy a gyöngéd figyelmet fogadta, megérteté a jelenlevőkkel ama mély megtisztelő ragaszkodást is, melylyel a sziveket megnyerő főpap iránt mutatott a kerületi papság is, s annyi mondható, hogy a tisztelkedők nyilvánitott üdvszava épen nem volt üres hang, hanem a tettetés nélküli odaadás szava s egytől-egyig ohajták, miszerint a bibornok főpásztort Isten áldásának bőségével áraszsza el!..

Ugyanezen esztendő junius hava 5-én a főmagasságú biboros bécsi érsek Migazzi Kristóf Aranyos-Marótra tartva pár órát Nyitrán épen a mi társházunkban kivánt tölteni... Valamelyik szellemdús iró mondja, hogy a nyilvános szerepek minden sikere az első föllépésben van. Ha ez megnyerő, a diadal bizonyos. És ilyen vala e nagynevű biboros főpap föllépése... Igaz, hogy ez ő rá nézve nem vala érdem, csak kegyelem; s mi csak is azért emlitjük, mert szerintünk igen jó szolgálatot tehet vala azon erkölcsi nagyság és tökély ragyogó lefestésében mindenütt, hova ily lépések vezeték a hivatottat. — E nagyság fényében láták rendi őseink az e kiváló lélek kormányzása alatti egyházmegyék boldogságát s azért örülének... Ilyetén kedves gondolatok közt jelentek is meg ő eminentiája előtt a házfőnökkel, ki azon szerencsében is részesülhetett, hogy saját és szerzetes társainak örömérzelmeit hódoló beszéddel tolmácsolhatta. Mire a nagylelkü főpásztor többi között azt kegyeskedett válaszolni, hogy Kalasanzi szellemörököseinél

ez időzéssel a piaristarend fényes érdemeit őszintén méltató lelkületéről akart tanuságot tenni...

Mikor az isteni Gondviselés valamely megye iránt különös szeretetét akarja kitüntetni, oly főpásztort ad neki, minővel a nyitrai egyházmegyét 1780. évben gr. Révay Antal, a rozsnyói volt püspök úr, személyében megáldotta. — Felfogták ezt a kegyesrend nyitrai collegiumának tagjai, tehát a tanodafőnök ugyanezen év aug. 6-án Nyitramegye ez új főpásztorának üdvözlésére S.-A.-Újhelyre ment. — A jeles főpap ritka leereszkedéssel nyilatkoztatta ki, hogy nagyon kedvesen veszi a hódolat kifejezését s örömének tekinti mindenkor a nagyérdemű piaristaszerzetet állandó jó indulatáról püspöki székhelyén is meggyőzhetni...

Negyven esztendeje telt el 1780. év utolsó negyedében, hogy általános honfiúi öröm villanyfolyama rezgé át Árpád nemzedéke minden tagjának kebelét: négy évtizedes kegyeleti ünnepélyre a negyven esztendős k i r á l y n ő örömünnepélyére lehete készülni! Azon dicső kormánylat negyven éve, melynek első napjától fogva a magyar királylyá közörömriadallal elismert M á r i a-T e r é z i a édes hazánk nagyszivű fejedelmévé s minden lelkesült magyarnak szeretetteljes anyjává avatta magát, ama negyven esztendő mindegyike a nemzetcsaládi élet szakadatlan gyöngylánczává alakult vala; öröm és bánat, diadal és szenvedés, hódolat és részvét, ragaszkodás és odaadás, lelkesedés és jóakarat, türelem és eredmény, kitartás és élvezet, remény és siker, hűség és pártfogás, bizalom és kegy, tetterő és szilárdság oly csodaszerű fonadékká szövődött és izmosodott a királynő és nemzet együttérző és együttartó müködésében: hogy lehetetlen vala a legbensőbb tisztelet- és hálaérzettel meg nem emlékezni arról, hogy a négyévtizedes nemzetélet minden derültebb napja a társadalmi fejlődés, a müveltségi haladás terén, mint egyik főtényezőnek Neki, a nagy királynőnek köszönhető...

Igen, mint ilyen is nagy volt ő, mint az ország legfőbb úrnője, mint a haza sorsát intéző, óvó-védő szellem; mint alattvalóinak bajait és csapásait bensőleg átérző anyai szív; mint a nemzet sikereiben, fölvirágzásában örvendezve osztozó kebel: — nagy volt ő, mint koronás fejedelem és mint nő!

Ezért készülhetett minden igaz honfi-sziv hódolattal és kegyelettel, szeretettel és dicsőitéssel megünnepelni a nagy királynő negyvenéves diadalnapját.

Szegény ember szándékát boldog Isten birja.

Ünnepet ülleni készültek a jók, rang- és korkülönbség nélkül egyaránt; midőn egy fájdalmas hír rögtön elnémíta minden hangosabb készülődést, minden zajosabb tevékenységet: a szeretve kegyelt királynőt, a nemzet érdekét védő munkásságban fáradozott fejedelemasszonyt, a 63. éves hölgyet gyöngélkedés, majd betegség lepte meg. A diadalmi örömet harsogtatandó ünnepélynek abban kelle maradnia.

És nem sokára, t. i. novemberhó 28-án kebelrenditően ünnepélyes gyászravatal emelkedett Bécs őscsászári udvari templomában, s a ravatalt megvilágitó száz még száz szomorú lángok mindenike besugárzott az ezrenkint oda sereglő gyászoló közönség kebleibe, s ott egy-egy elhalt örömet, egy-egy megtört reményt világitott meg...

Ott feküvék a nagy halott a ravatal emeletén több napon át, s a tisztes alak nyugodtan nemes arcza mintha most is bátoritólag tekintene szét a hozzá oly benső kegyelettel ragaszkodó sokaságon, mintha biztatni akarná a közel jövő méhében szunnyadó irtóztató sorsfordulat férfias fogadására. Ott nyugvék; hű magyarjai is gyászolták őt, — gyászolták a sejtelem homályos érzetével, az aggodalom remegésével; tudták és érezték, hogy az, ki e ravatalon pihen, levette immár az országról védő, ótalmazó kezét... Lelkében érezte e gyászesetet és őszintén fájlalta a kegyesrend is... Hisz ez, mint a jóakaró, minden nemest, szépen és nagyot pártoló Mária-Terézia rokonszenves gyámolitásának tárgya, a koronás halottban egy-két helyütt alapitóját s általan nemeskeblü jóltevőjét vesztette el... Ugyanezért Nyitrán is elődeink kedves kötelességöknek tekintették szóval és cselekvéssel résztvenni a rendezett gyászünnepélyben, jelesül Isten irgalmához engesztelő szentmiseáldozattal folyamodni annak lelke üdvéért, kinek, a kormányzására bizottak szellemi és anyagi érdekeinek tartván folyton szeme előtt, országlása minden éve, minden napja a későbbi termékenység áldásos magvait hinté el...

VI. Pius szentséges pápa kormánya (1776—1799) oly időszakba is, mely minden tekintetben eseménydús- és

jelentékenynek mondható. És ezen események sorában a szilárd-lelkű, s ha az egyház javáról volt szó, félelmet és rettegést nem ismerő föntisztelt pápának bécsi útja nem az utolsó helyet foglalja el. — Az 1782. évi februárhó 27-e volt ama nap, melyen Pius, kit kitünő erélye mellett a szelidség és igazi szeretet is diszitett, Istenbe és a bold. Szüzbe vetve reménye horgonyát, az osztrák nagy-terjedelmű birodalomban levő hiveiről gondoskodandó, a római nép üdvkivánatai között távozott az örök városból... A nagy pápának maga ez útja egy nagyszerű diszmenet volt, milyenben a régi Róma triumphatorai között egy sem részesült... „Non enim videndi solum Pontificis, irja társházunk akkori jegyzője, ut alios ferme Principes magna ubique cupido erat, sed quacunque transibat, urbes commovebantur et oppida, effundebantque se populi in vias publicas non visuri tantum, sed plus pene, quam mortalem quodammodo adoraturi Pontificem, beatos se praedicantes, cum in genua provoluti unum benedictionis nutum rogando, clamandoque impetraverant... Etsi vero in statura — igy folytatja jegyzőnk — maiestas, in ore affabilitas, in oculis gravis modestia, in loquendo virilis gratia et comitas, in moribus eius candor et sanctitas, in actionibus gravis moderatio, in responsis et interrogando, iudicio iuncta sapientia ac promititudo, in vultu benignitas, in consiliis severitas atque altitudo, in omnibus negotiis sibi constans animus emineret, ille tamen hominum ordinis concursus, ille ad intimos animos se penetrans religionis ac venerationis sensus ad divinum instinctum est referendus. Dei, Dei illud opus erat, qui verum Caput ecclesiae gloria et honore magnificavit...“ Ferrarában érte utol a pápát egy futár, és ugyan egy magyar nemes testőr, azon levelet hozván Bécsből, melyben Pius őszentségének a császári palotának egyik szárnya ajánltatik lakásul... A szives ajánlat elfogadtatott, és a szent atyának Bécs-Ujhelyig eléje menő császár maga üdvözölte a fiui alázatosság és a magas vendéget megillető tisztelet minden külső jeleivel Krisztus Urunk helytartóját... Ha az atyát és fiút, az egyházi és világi hatalom e két képviselőit együtt, egymás mellet látjuk, azt kellene gondolnunk, hogy a ‚Concordia inter sacerdotium et imperium, soha sem állott ily szilárd alapon... A Bécsben rendezett ünnepélyek talán sokakat megerősitettek e véleményben... Azonban családásuk nem sokáig tartott... Ha valami jól esett az őszbe borult

nemes pápa áldott szivének, ki az egyház fejéhez méltó lelkesedéssel szánta magát téli időben e hosszú utra: az mindenesetre az osztrák birodalom, jelesül, Magyarország püspökeinek föltétlen odaadása és hódoló tisztelkedése volt. — Azok sorában lehetett látnia az anyaszentegyház és sz. Isván országa erényekkel diszlő, mély-itéletü fiát gr. Révay Antalt a tiszta-szellemü nyitrai püspököt, kinél, mielőtt e kitüntető útra kelt, mély tisztelettel esedeztek a nyitrai piaristák, adná tudtul a szentséges atyának őszinte hódolatukat, gyöngéd fiui szeretetöket és leghivebb ragaszkodásukat...

A tanintézetek szemmeltartása, látogatása a tanhatóság és más a nevelés és közoktatás avatottjai részéről a tanered-mény némi ellenőrzésére, a lelkismeretes tanár és tanulók buzgó szorgalma- és ernyedetlen törekvésének ébresztésére és föntartására is hathatósan befolynak. Ezek alkalmával aratja mind a kötelességhü tanár, mind a serény növendék fáradozásainak legédesebb gyümölcseit, t. i. az illetékesek általi méltánylást, közmegelégedést, dicséretet... És minthogy Cicerónak, a római ékesszólás és az összes irodalom legtündöklőbb hősének, mondata szerint: ‚laudata virtus crescit', az efféle tény, kegyes részvét arra nézve, hogy kiki, a Magasságbeli segélyével, saját hatáskörében tőle kitelhetőleg azon magas várakozásoknak eleget tegyen, melyeket a nemesszivü látogatók ki-kifejeznek, mindenkor ösztönül hatott... Már pedig az ifju csemetének langyos esőként az ösztön is szükséges, és ugyan annál inkább nélkülözhetlen az, minél jobban van az ifjúság előtt elrejtve jövője... Ösztönre szorul a haladottabbkorú ember is; mely nemes ambitiót szül... E nélkül nagy tettek soha sem jöhetnek létre...

A nyitrai kegyesrendi gymnasiumnak ilyetén látogatásban egyszernél többször vala szerencséje részesülhetni, a mennyiben ezen egyházmegye lelkes püspökeit és másokat is időről-időre, az éljenek ezrei mellett és a lelkesültség tetőpontján, falai közt fogadhatnia alkalom nyilt. Mely látogatások emlékezetét hálás érzelmek kiséretében kitörölhetlen betűkkel őrzik a késő ivadékok számára is tanintézetünk évkönyvei...

Ezekben olvassuk, hogy 1782 év aug. 11-én a hazafias érzelmü derék Forgách Miklós gróf nyitramegyei főispán Balassa Ferencz gróf főigazgató társaságában a tanévvégi

vizsgálatban vőn részt, és noha szigoru próbakőre tevé az ifjakat, tiszta s értelmes szóval és eleven bátorsággal nyert feleletek után teljes elismerését fejezte ki az előmenetel, különösen a fölött, hogy minden tantárgy fejtegetésével kellő gond fordittatik a jellemképzésre is... Köszönetet mondott a fáradhatlan munka- és szűnni nem tudó szorgalomért az igazgató és tanároknak, kik atyai szeretet, komoly, de sziveket megnyerő méltóság- és bölcs oktatással tanitnak s vezetnek, és fölhivta az ifjú sarjakat, hogy fogékony sziveikbe kegyeletoltárt emeljenek mentoraiknak, melyen a hála-áldozat szent lángja folyton lobogjon!...

Fájdalmas érzéssel tekintünk vissza az 1783. esztendőre. Több aggodalmat okozott az a hazának, tehát a nemzeti szellemű kegyes-tanitó-rendnek is. Egyéb sajnálatos dolgon kivül még a sirok angyala is nagy áldozatot követelt, elvivén deczember 16-án gr. Révay Antal püspököt a végzetes halál...

A nyitrai egyházmegyét, melynek a boldogult három esztendeig s ugyanennyi hónapig kitünő főpásztora vala, ezen szomoritó esemény annál inkább meghatotta, mivel hirtelen jövén egész jelentőségében éreztette a nagy veszteséget. Mely t. i. épen úgy gyászszal tölté el a magyar Sion ormait, mint a nyitrai dioecesist, épen úgy az esztergomi és rozsnyói megyéket, hol élete nagy részét töltötte, mint azokat, kik bár távolabb állottak a dicsőülttől, de az apostoli-szellemü főpap, szóval a bevégzett ember érdemei előtt mindenkor meghajoltak. Ugyanis fedhetetlen élet, jó szándék, törhetlen munkásság, alázatosság, atyai kész szeretet, jóságos sziv disziték magas személyét, főpásztori tevékenység a legnagyobbtól és legkisebb cselekvényig, az isteni tisztelet fényességének s pontosságának szeretete jelzik püspöki pályáját...

A fájdalom nem csak könyeket csal a szemekből, de panaszra nyitva meg az ajkakat az ékesszólás varázsával is nem egyszer ragadja el a kebleket, és tisztelet gerjed azok iránt, kik a közveszteségnek legjobb tolmácsai. — A jók tehát velők a kegyesrend is nagy halottat sirattak Révay Antal grófban, kit, mint püspököt annyi erény és érdemeknek közepette szólította az Úr magához. Szónok kellett tehát, ki a nagy halottat hozzá méltóan magasztalja, pap kellett, ki az önmegtagadásban és a Jézusnak a szeretetről szóló parancsa gyakorlásában példányszerű püspök lelkületét, egész életét megérthesse, theologusra

volt szükség, ki az istenészet örök igazságait, a tudományok tudományát a mily alaposan épen oly buzgón életbe léptető főpap működését egész érdemében feltüntetni tudja. És a ki kerestetett, meg lőn találva Hyross kegyesrendi áldozár személyében, kit lelke érzelmével egyezőleg a közbizalom nyomban e tisztes functiora kijelölt. — És csakugyan nagyszerű volt a dicsőült gr. Révaynak emlékére az 1784. elején rendezett gyászünnepélyen Samunk által mondott szivreható szónoki beszéd, mely szép zálogát nyújtá nemcsak a piaristarend igaz kegyeletének, de a minden jók által érzett részvétnek is. De minek többet? azt a beszédet csak olvasni kell; sem a dicsőitett, sem a dicsőitő nem szorul magasztalásra....

Azelőtt igen sok szegény ifjú a szerzetesházak jótékonyságának köszönhette iskolázását: 1784.-ben a, közép és főiskolákat csak államtisztviselők képezdéjeül tekintő, kormánynak parancsából, hogy az anyagi segély nélküli gyermekek ne léphessenek tudományos pályára, a nyitrai gymnasiumban is tandij hozatott be. Jóllehet pedig a tanpénz, mely a legnagyobb szigorral hajtatott be, a német tartományokénak csak felét tette, mégis tetemesen leapasztotta a tanulók számát... Meghatók a hazafias panaszok, melyekkel, az iskolákra nehezült egyéb sulyos viszonyok mellett, e siralmas állapot fölött egykorú följegyzők keseregnek... Halljuk, miként ad a ‚sic volo sic iubeo' módra való intézkedéseken méltán megindult egyik hivatalelődünk, tanodánk nemesebb érdekeiért aggódó érzettel telt kebelből fakadó hangon, erről találóan jellemző kifejezést: ‚Scholae alias frequentissimae ad paucorum discipulorum numerum redactae sunt. Multi propter inimicum etiam pauperi nobilitati didactrum solvi praeceptum scholas deserere compulsi... Protestantium scholae pace imperturbata fruuntur, illorum iuventus veteri discendi et docendi methodo proficit, nostra e systemate novo deficit... Illos patroni sustinebant, nostros deserebant; illi a didactro solvendo exemti, nostri onere pressi pendendi... Diligentius autem didactrum, maiorique vigilantia, quam in litteris progressiones, exactum'..

Midőn e sorokat, melyek mind létrejöttük oka miatt, mint tartalmunknál fogva megszivlelésre méltók, közöljük, nem tagadhatjuk meg magunktól annak ismételt kimondását, hogy az államhatalomnak az iskolákra okszerű és méltányos igényeit s befolyását nemcsak tiszteljük, de, tekintettel hazánk

sajátszerű viszonyaira, némiképen kivánatosnak is tartjuk... Csakhogy azon felügyeleti jogot, mely a katholikusok irányában valamint e jelzett időben, az igazság minden barátjának megbotránykozására, ugy megint 1848. óta túlzott módon is gyakoroltatik, igazságszerű mérvre leszállittatni, és egészen azon fokban, az összes protestans felekezetekre is kiterjesztetni ohajtjuk... Legyen kimondva, hogy a létesitendő tanrendszer követelményei minden felekezetű gymnasiumot köteleznek. Ne legyen szabad senkinek élvezett kiváltság köpönyege alá bújni és a törvény betűjét kijátszani... A közoktatási miniszterium joghatóságát eddig csak az állami és kath. intézetek érezik... A főigazgatók csak ezeket látogatják, érettségi vizsgálataikon elnökölnek... És csupán s egyedül ezeknek tanárait sürgetik a tanári vizsgálat letételére... És ha nem csalódunk, az ujabban kibocsátott havi conferentiákra vonatkozó és a kath. tanárokra nézve bizalmatlansági körrendelet csakis ezekhez menesztetett... Mert, habár 1848-ban a kath. religio, megfosztatván azon igényektől, melyeket az állam kiváló pártfogására nézve tarthatott, elvesztette minden előjogait, úgy hiszszük, viszont megszerezhette a vallásfelekezeti autonomia azon mértékét, melyet az akatholikus felekezetek, egyházi, iskolai és alapitványi ügyeikre nézve birtak és birnak...

De vajon, kérdezhetnék egynémelyek, miként lehetne az állami felügyeletet a protestansok innen-onnan százados (1791-ki) iskolai autonomiájával megegyeztetni? — E kérdésre lehető rövidséggel a következőket válaszolhatjuk: I g e n könnyen.. A legmerevebb autonomisták érvelése bennünk mindig azon gondolatot kelti, mintha arra számitanának, hogy mindenki, restelvén fölütni a clypeus — a nagy paizs gyanánt használt 1791-ki 26. törvényczikket, meg fog nyugodni puszta állitásaikban... Valóban e törvény oly megszoritásokat foglal magában, hogy az általa czélzott és tényleg fejlődött i s k o l a i a u t o n o m i a között nevezetes különbség van. — Vegyük e végből a szóban levő törvényczikket, és okoskodjunk úgy, mint annak betüjéből és szelleméből következik. — „Scholas quoque — így szól az emlitett törvény 5. szakasza, tam triviales, — quam grammaticas (háromosztályu algymnasiumokat) non solum, quas habent, retinere, sed et novas, ubicumque iis necesse visum fuerit, prout et altiores (ötosztályu teljes gymnasiumokat, bölcsészeti és jogi akademiákat), a c c e d e n t e t a m e n

praevie quoad hasce assensu regio, erigere ibique ludimagistros, professores, rectores, subrectores vocare et dimittere, numerum eorum augere vel minuere, nec non directores seu curatores scholarum quarumvis tam locales, quam superiores et supremos e suae confessionis hominibus eligere, rationem, normam et ordinem docendi atque discendi (salva altefatae suae Maiestatis quoad scholas etiam hasce regiae supremae inspectionis — uti praemissum est — via legalium regni dicasteriorum exercendae potestate) ordinare futuris semper temporibus liceat evangelicis utriusque coufessionis, coordinatione tamen litterariae institutionis erga demissam Statuum et Ordinum propositionem per suam Maiestatem determinanda ad has perinde scholas, huc tamen haud intellectis religionis obiectis, quae cuivis religioni propria manere debent, extensa"... Miből világos, miszerint épen nem úgy értendő a felekezeti iskolai önkormányzat, mint protestánsaink, autonomiájokra hivatkozva, hangoztatják, hogy t. i. a felekezet saját tanodáit absolut hatalommal teljesen maga kormányozza, hanem úgy, hogy az ilyetén tanintézetben a felekezet, különösen jogos befolyását a valláserkölcsi nevelés-oktatásra érvényesitvén, saját belügyeit maga intézi el, vagyis szabad elhatározási és intézkedési jogát bizonyos esetekben, — de mindig a magas kormány felügyelete mellet, — gyakorolja... És ezekben már ki van jelölve az út, mely a balra tévedésből kivezet, azon kivül, hogy ama tanrendszer kidolgozására ugyanazon időben országgyülésileg kiküldött bizottságba protestánsok is választattak, világos jeleül annak, miszerint az általunk kiemelt kikötéseket épen nem szándékozott csak papiron hagyni a törvényhozás... Az iskolák körüli ama korlátlan önkormányzat tehát, a mely ezután fejlődött, nem az 1791-ki törvényben, hanem e törvény végrehajtásának a protestánsokra végre halogatásában gyökerezik... A kérdés már most csak az, hogy elhalasztandó-e továbbra is a fönemlitett kikötések érvényesitése?

A tárgyalás alatt levő törvényjavaslat azt válaszolja, hogy nem! s tapsol e szóra minden magyar, a kinek szivén fekszik a nevelés- és középtanügy, és a ki tudja, hogy ennek

fölvirágzása mennyire kétes, ha a mai protestans iskolai autonomia-ügyben nem történik lényeges változás... Ámde a mint az iskolai autonomiának ha nem törvényszerű, tényleges habár évtizedékig huzódott gyakorlatára való hivatkozás nem elégséges arra, hogy az állam föntartott jogai elévülteknek tekintessenek: ugy a kevesbbé csökönös autonomistáknak, a kik titokban serényen működnek az autonomiai sánczok áthidalásában, — azon érve, hogy hát a „tanszabadság, a szabad verseny" szempontjából kimélendő az autonomia, sem számithat gyakorlati tanférfiak elismerésére... Hisz a közhasznu verseny teréből egy talpalatnyit sem vesz el a törvényjavaslat, de gondoskodik arról, hogy a verseny megszünjék ott, a hol az, gyöngéden szólva, — nem hasznos az országra, nem dicső a protestantismusra nézve... A hazafiság és tanügy követelményeinek inkább megfelelő dolog belenyugodni az állam befolyásába, kivált a középtanügy terén, melyen a protestánsoknál sokkal több a teendő, mint vala népoktatásügyünk terén 1868-ban, pedig midőn a törvényhozás a 38-ik czikk alkotásánál nem találta szükségesnek korlátoztatni magát sem a tényleg fenálló, sem a magában az 1791-ki ki törvényben optima forma biztositott autonomia által sem...

És mi mindezek előhozásával nem mást, mint jogtiszteletet és méltányosságot ohajtunk, hogy valahára megjőjön azon idő, midőn mindenkinek egyenlő mértékkel mérnek, midőn nem lesz egyik jobb gyermeke a hazának, mint a másik, midőn nem a vallás szerint vagy azon politikai párt prismáján át itéltetünk meg, mely, az exlusiv hajlam irigy szegénysége levén, ennek csalfényénél önti, vési, alkotja nagy embereit, csak ezek cultusát üzvén, miként a régiek, kik, isteneiket magok teremtvén, saját agyrémeikkel népesiték be az Olympot, oltáraikon saját szenvedélyeiknek gyújtván tömjént... És megvárjuk, hogy az azon alkotmányosság kormánya, melynek, mint ohajtott felszabadulás hajnalának előidézésében jelentékeny, talán főszerepet vitt áldornagya, az önfeláldozásért az üldözés, megvetés s rágalom rózsáiban épen a liberalis szájhősök s fusionált párt fizetett csatlósaitól részesült jézusi hazai ősvallásnak, kiknek szólási és megvetési (?) szabadságot teremtett, — meg fogja hazudtolni hátsó gondolatáról a hirt, ha arra vonatkozott, hogy az alakuló tanterv, a törvénynyé válandó középtanodai javaslat, csak is a katholikusokra kötelező; —

megvárjuk, a közoktatásügyér úr maga teend javaslatot az iránt, miszerint a tanrendszernek, melylyel a mindkét protestans, valamint a görögkeleti középtanodák épen úgy Damokles-kardot kapnak fejök fölé, mint egyik-másik szegényebb-sorsu kath. intézet, életbeléptetését különbség nélkül, nem egyedül a katholikusoknál, hanem az, azonos felügyelet alá veendő, protestánsoknál is, valósitandja... Másrészt semmi kifogásunk az ellen, hogy a protestans iskolák alapitványai, tanpénzei stb. külön kezeltetvén a katholikusokéitól az ő czéljaikra fordittassanak... Mindezt, az elévülhetlen jog tiszteletén kivül, igy hozza magával a tökéletes egyenlőség és viszonosság, mely épen nem azonos fogalom a vallásfelekezeti communismussal... Amaz a jogok egyenlő biztositását és kölcsönös tiszteletét, méltatását czélozza, ez minden jog alapjait aláássa...

Ha az ifjuság rendeltetésszerü nevelése s tanitása oly fontossággal bir, hogy az az egyik főmozzanatnak tekintendő az állami háztartásban; ha ennél fogva a tanárság külön hivatás, mely egy egész élet osztatlan erejét veszi igénybe: akkor önként következik, hogy valamint más hivatásra, úgy erre is kellő előkészület szükséges, annyival inkább, mert ez mesterségek mestersége. — Mivel sz. Kalasanzi társulatának általános és tartományi főnökei a magas-czélu rend nagyhorderejű missiójának minél jobb megvalósithatására a tanulóság igaz érdeke felé forditák gondjaikat, mélyen számitó lelkök nem téveszthető szem előtt fiatal szerzettársaiknak a theologiát megelőzőleg philosophia-intézetökben a bölcseleti tudományokban való oktatását. — E tankör, mely a művelt világ közkincsét, minden kiképzés alapját teszi, az embert kiváló humanitásra vezeti, s azért a klassikai ókorban méltán „studia humaniora“ czim alá foglalt ismeretágakat, melyek elme- és szivfejlesztés utján az ész s érzelem világában harmoniát s összeolvadást eszközölnek, — a végre vala szervezve s alapos készültségü rendi tanférfiakkal ellátva, hogy a szerzet számára tudományosan művelt tanárokat s valláserkölcsileg példás s buzgó oltárszolgákat képezzen. Miután a kegyesrend magyar tartományában, önállósultával, elejénte bölcseletszaki oktatás, lehetőleg a társház-épületekben,

de különféle helyen, nevezetesen, irott emlékeink s zerint, 1784-ig Nyitrán is folyt le; ezért itt e házi philosophia-intézetet szóba hozhatjuk.

Mielőtt azonban azt tennők, mintegy nyitányul előrebocsátunk valamit a philosophiai tanulmányokról magokban és viszonyitva a theologiához.

Büszke önérzettel tekint az értelem embere az általa ugyan századokon át és csak lassú léptekkel, de mégis megalkotott, folyton tökéletesitendő ismeretek és tudomány bámulatos nagy épületére. S habár ő csekély, véghetetlen parányi pontot foglal el e földön; mégis megmérte a földgömböt, magasságát, szélességét, mélységét. A csillagászat a mérhetlen térekben mozgó égitesteket rendezé, megmutatta utaikat, az ég gépezetét számitásai körébe vonta. A természettan kifejtette a törvényeket, melyek szerint a mozgás és változás a testek világában történik, és a vegytan az őselemeket, melyek egyesüléséből vagy szétoszlásából a testek származnak vagy elmulnak, terjeszté elénk. Mindkettő mélyen hatott be a természet titkos műhelyébe... És mig az ember földi élete csak perczekig tart, „transit, sicut umbra“ az irás szavai szerint, tekintete mégis minden időre kiterjed; a nyelv és történettudomány a multat és nemünk öséletét a jelen elé tárja. A tudomány igy nagyokat létesitett, de még mindez nem elégithető ki az emberi szellem vágyait. A külső látható világ kifürkészése, a térben jelentkezők ismerete, a tapasztalati az exact tudományok nem vezetik be őt a dolgok lenbensőbb lényegébe, nem ismertetik meg vele teljes, tökéletes jelentőségüket. Mélyebben iparkodik behatni, létokát, kimenetelét, végczélját akarja megérteni az őt környező dolgoknak és önnönmagának is. A tudománynak a maradandóhoz kell fölemelkednie, ahhoz, a mi mint valóban létező, az egyesben, esetlegesben és mulékonyban tükröződik; csak az tarthat már Aristoteles szerint is a tudós nevezetére igényt, ki a dolog első okait és alapját fürkészte... És evvel a kutató szellemre nézve azon szükség áll be, hogy vonuljon vissza, mélyedjen be önmagába. — Sz. Ágoston az, ki a sokratikus: ‚γνῶθι σεαυτὸν-t‘ magyarázza, midőn (De vera relig. 39, 72.) mondja: „Noli foras ire, in teipsum redi, in interiore homine habitat veritas“...

És ezen önmagukba való térés által egy új magasabb világ nyilik meg előttünk, a szellem világa, az eszmék birodalma, mely a bennünket körülvevő látható világnál sokkal terjedtebb, sokkal fönségesebb. Ha eladdig a külvilág törvényeit vizsgáltuk, megalapitottuk, most a szellem maga lesz tárgya gondolkodásunknak... De hosszasnak kellene lennünk, és ismétlésekbe ereszkednünk, ha a philosophiának is a tudományok összefüggő szervezetében helyét, fontosságát, nagy jelentőségét tüzetesen akarnók kimutatni; e mellett oly ügyért kelnénk sorompóba, melyet józanul úgy sem tagadhat senki. Az évezredek hosszú során át emelkedett bölcsészeti rendszerek ugyan romba dőltek egymásután, az épület egyes köveit hagyván csak a tán szerencsésebb utódóknak az újra épitésre, és nem is csalatkoztak. Mert annyi kudarcz, annyi eredménytelen munka, a gondolkodás nagy tengerén szenvedett annyi hajótörés után újra akadtak férfiak, kik vállalkoztak a nagy szellemi munkára, és nem is fognak hiányozni soha, kik az elejtett fonalat felfogva, tovább füzzék a gondolat világában. — És minden jó lélek üdvözli, örömmel kiséri a nemes-irányú, a jóakaró törekvéseket azon szilárd erős meggyőződésben, hogy az ész, a való bölcsészet igazsághoz, az igazság Istenhez vezet, ki már Plátó szerint (De republ. VII. p. 522, 50.) ‚αὐτὸ τὸ ἀληθές' vagyis maga az igazság... De ha a philosophiai tanulmányoknak egyenkint, különösen fő- és középpontjuknak jelentősége és jogosultsága kétségkivüli: akkor önként következtethetünk a tulajdonképi bölcseleti tankörnek a magasabb müveltségre vágyókra nézve elodázhatlan tanulmányozására, — és evvel megint közelebb jutottunk tárgyunkhoz.

A kegyesrend valamint egyebütt, úgy Magyarországba betelepittetésekor, férfias solidaritással hatott oda, miszerint a gymnasiumból fölvett fiatal tagjainak figyelme irányoztassék a bölcsészet, természet tudományi s történelmi szakok és az ókori klassikai remekmüvek alaposabb tanulmányozására... Mert itt kereste azon forrást, honnét az anyagiságot áteszményitő magasabb világnézlettel amaz általános culturképesség merithető, mely a szaktanulmánynál rendesen beálló egyoldalúság ellen véd, s a socialis életkörökben előkerülő szélsőségek s ellentétek közvetítésére készségesit...

A manapság rohamként ránk tóduló társodalami bajoknak kútfeje abban is rejlik, hogy az emberek nem tudnak

józanul gondolkodni, hiányzik az itéletet élesitő, a jellemet megedző, az izlést, az erkölcsöket nemesbitő valódi bölcsészet, mely mintegy átmeneti csarnokul és hidúl szolgál a királyi biborban diszelgő hittudományhoz...

Arra, hogy valamely studiumban alapossághoz jussunk, a gyakorlás leghatalmasb eszköz. — Mély- jelentőségű és a theologiára is érvényes az, mit Kölcsey általában az alapos és sokoldalú tudomány megszerzéséről mondott, hogy oda sok olvasás, még több gondolkodás, sok egybehasonlitás, még több gyakorlás s fogyhatlan béketürés és állandóság kivántatik... A gyakori foglalkozás valamely dologgal eredményezi, hogy az mintegy vérünkké válik, mely alapigazság ellenzéséből per saltum következtethetjük azt, hogy azok, kik a theologiával foglalkodni nem szeretnek, ugyancsak selejtesen tudnak is a hittani kérdésekhez hozzászólani... És ha most igaz az, hogy a philosophiában való avatlanság okozza azt, hogy a theologiával egynémely egyháziak sem szeretnek foglalkozni, még inkább igaz az, hogy a theologiában az ilyenek azért olyan selejtesek, járatlanok, mert nem foglalkoznak a bölcsészettel, miből helyes a következtetés, hogy a philosophiának tanitása a hittanintézetek mellett igen fontos...

Valamely tudományszakban a jártasságnak, alaposságnak legfőbb ismérve a mikénti magatartás az ellenvetésekkel szemben. Csatában tünik ki a katona ügyessége; az alaposságnak tűzpróbája az ellenvetés. Azt tapasztalhatni, hogy napjaink sok fiatal theologusainál a philosophia tanulásának hiánya leginkább fölismerszik akkor, ha difficultásokkal ostromoltatnak. Nagyon természetes. — Ma már vallási kérdésekről a vitatkozás igen nehéz azért, mert a vitatkozó felek rendesen nem egyenlő alapon állanak. Hitágazatokról disputálni olyanokkal, kik a szentirás- vagy hagyományból meritett* érvek előtt meghajolnak, könnyű; de nehéz olyanokkal, kik mindent csak az ész világa mellett akarnak látni. Philosophia nélkül ilyenekkel szemben nem is mozdulhatunk. Vegyük még különösen azt, hogy manap az ellenvetések egészen más természetüek, hogysem azokra csupán csak a theologiából felelhetnénk sujtólag... Ma ritkán támad már disputálás példaul a gratiáról, a szentségek mibenlétéről, mik tisztán hittudományi kérdések; de annál gyakrabban, hogy van-e Isten, van-e lélek, halhatatlan-e az; van-e moralis törvény s több efféle... Hogy

már ilyen kérdések érdemlegesen csak a bölcsészetben tárgyalhatók, az bizonyos; valaki tehát ezt nem tanulmányozta szorgalmasan, valaki e téren az ellenvetések csinyával-binyával nem ismeretes, az az ellenfél első támadásával legyőzetik... Azt mondja sz. Ágoston: „Si vis magnum exstruere, a fundamento incipe“. Arra, hogy a fiatal theologus, egyebek között, az alaphittanban a mély érvelést megértse, és azt a szövevényes esetek ezerféle változatosságai között mindenkor correctűl alkalmazni tudja, oda szükséges, miszerint ő a dialectika minden izecskéjében otthonos legyen...

Gombaszaporasággal jőnek ki sajtó alól a vallástalan könyvek, és ritka madárként jelenik meg ellenökben olykorolykor egy apologia. Jó szerencse, hogy támogat bennünket a külföld eredeti dolgozatokkal... Eredetiség, ebben nyilvánul leginkább a tudományos haladás, de ez távol attól mindig, ki a szellem leghatalmasb fejlesztő, képző elemére nagyobb gondot nem fordit... Philosophia! ez a hatalmas képző erő! Mélységben, a fogalmak helyes logikai összefüggésében nyilvánul az alapos tudományosság, de erre senki sem tehet mindaddig szert, mig a helyes, s nem fölületes gondolkozásra megtanitó mestert nagyobb figyelemre nem méltatja... Ez az ügyes mester pedig ismét a philosophia...

Azonban nem szándékunk e tárgyat bővebben részletezni; csak azon meggyőződésünket hangoztatjuk még, mely szerint fölötte kivánatosnak, sőt szükségesnek tartjuk, hogy a hittanulmányok nem csak a papirend jelöltjei, hanem világiak által is, kik némelykor a régi pogány hit botrányos szokásai és rejtélyes tanai ismeretében otthonosabbak, mint saját öröküdvök követelményeiben, elő-elővétessenek. —

Igen ez fölötte kivánatos, sőt szükséges; mert a tévely és előitélet mennyi homályos köde oszlanék szét nem egy világinak elméjében és az elfogultság szivében, ha megtanulná a való kereszténység történeti, hitágazati és erkölcsi igazságait azon prismán át nézni, melyet a christianismus elveinek tisztán felfogott szelleme tart lelki szemei elé.

Más részről pedig meg szintén fölötte kivánatosnak, sőt szükségesnek tartjuk, hogy az ifju papjelölteknek minél több alkalom nyujtassék, miszerint a theologia előtt s mellett is a profán tudományokkal, különösen a bölcseletszakiakkal foglalkozhassanak. — Tudjuk mi jól, miszerint kell, hogy a

theologiának lehetőleg legerőfeszitettebb és legmélyebb studiuma legyen a papjelöltnek első és kiváló foglalkozása; de nem nyújtanak-e a theologia szentélyébe mélyebb behatásra segédkezet a világi tudományok? Nem valának-e a theologia legfönkeltebb lángelméi a világi tudományoknak is csodált aristokratái? Nem hozzuk föl példaképül az alexandriai iskola Origeneseit, Cyrilljeit, Kelemenjeit, sem a philosophia ama magas, de biztos röptű sasait sz. Ágostont és aquin. sz. Tamást, kik a tudós Gratry (De la connaissance de Dieu. Paris, 1856) szerint a szó tulajdon és teljes értelmében a legnagyobb bölcsészek, nem Nagy Albertet, a természettudományok bámult mesterét, csak Wisemant emlitjük föl a legujabb korból. Nem a világi tudományok, a bölcseletszaki alapos ismeretek által támogatott theologiai és viszont a theologia által megszentelt világi tudományosság által vitta-e ki ez azon tekintélyt, melylyel Angolhon földén a legelfogultabb ellenséges elemek közt rendelkezett, és melylyel a kath. egyháznak annyi tiszteletet, emelkedést és dicsőséget szerzett?... Az ily sokoldalu mélyebb tudományos müveltség megszerezhetése czéloztatott a papnöveldéknek, mint hazánkban a központi semenariumnak *), a tudomány-egyetemek mellett fölállitásával...

Ily módon járt el a magyar piaristaság, melynek nagy gondja volt arra, hogy ne buzogjanak föl Helicon forrásai a nélkül, hogy szerzetesjelöltjei is azokból kellő arányban ne meritsenek. — Igy rendezett be, jóllehet másutt már volt rendszeres bölcseleti tanfolyama, Gusztinyi püspök megkeresésére, egyet Nyitrán is, melyben az egyházmegye növendékei közöl is számitott hallgatókat...

A két-évfolyamú bölcseletszaki osztályokban, melyekben k. r. alapos-tudományú tanárok müködének, ügyesen kezelt tantárgyakat, a nélkül, hogy részletekbe bocsátkoznánk, igy jelezhetjük: a) felsőbb hittan; b) bölcselettan, (psychologia, logika, metaphysika, ethika); c) történelem (egyetemes és Magyarország oknyomozó története); d) mennyiség- és mértan; e) természettan. —

*) „Ut facultas ista (Theologica) Universitati restitui possit, excitatum est generale Seminarium, in quod tirones aliquot ecclesiastici.... e quavis dioecesi... ad ediscendas theologicas aut etiam philosophicas disciplinas traducantur." (Ratio Educationis Sectio V. cap. V. §. 132.)

És most lássuk immár az 1760–1784-ig fönvolt philosophiai intézet érdekes 1) tanár-névsorozatát, hol nem egy férfiu*) nevével találkozhatunk, ki a hazai tudományosság körül érdemesült. 2) néhányat azok közöl, kik e bölcseleti studiumban nyerték szakképzettségük alapjait...

I. A kegyesrend nyitrai philosophia-intézetének tanárai: 1760—1784. években.

Bielik László (a Passione Domini) k. r. á.; szül.**) 1744. Kisucza-Ujhelyen; beölt 1761. Privigyén; fogad. 1764. Nyitrán; áld. 1769.; gym. t. Rózsahegyen, Nyitrán, Korponán; bölcsészettanár Nyitrán 1779—1782; hitt. Kalocsán 1797—1798.; magyar literaturát tanitja Podolinban és Selmeczen 1804—1805. + Kőszegen 1807. évi nov. 14.

Bentsat Vincze (ab Assumtione B. M. V.) k. r. á. szül. 1735. Geletneken; beölt. 1755. Privigyén; fogad. 1757. Privigyén; áld. 1762.; gymn. t. Korponán, Nyitrán, Kecskeméten, Trencsénben; bölcs. 1768—1769. Nyitrán; hitt. Nyitrán 1870—1775. + Trencsénben 1803. évi aug. 15-én.

Bulla Ede. (a S. Theresia) k. r. á. szül. 1739. Privigyén; beölt. 1757. Privigyén; fogad. 1759. Privigyén; áld. 1764. gymn. t. Kissszebenben, N.-Károlyban, Nyitrán, Pozsony-Szent-Györgyön; bölcs. t. 1775—1778. Nyitrán. + Nyitrán 1800. évi febr. 6-án.

Csulik Alajos (a Concept. B. M. V.) k. r. á. szül. 1744. Apatinban; beölt. 1766. Privigyén; fogad. 1768. Privigyén; áld. 1772.; gymn. t. Korponán, Debreczenben, Kecsméten; bölcs. t. 1782—1783. Nyitrán; majd Privigyén ujonczmester (Magister Novitiorum) + Kecskeméten 1800. évi szep. 17-én.

Dugonics András (ab Angelo Custode) k. r. á. szül. 1740. Szegeden; beölt. 1756. Privigyén; fogad. 1758. Privigyén; áld. 1764.; gymn. t. Medgyesen, Nyitrán; bölcs.

*) A többi közöl csak az intézetre annyi dicsőséget árasztó Dugonics Andrást hozzuk föl, kiben nemzeti nyelvünk és irodalmunk egyik apostolát méltán tiszteli az utókor.

**) Röviditések magyarázata: k. r. á. = kegyesrendi áldozár; szül. = született; beölt. = beöltözött; fogad. = fogadalmat tett; áld. = áldozárrá lett; gymn. t. = gymnasiumban tanárkodott; bölcs. t. = bölcsészeti intézetben tanárkodott; hittud. = hittudományi tanár; + = meghalt. —

t. Nyitrán 1771—1774.; tudomány-egyetemi tanár 1774—1808-ig. + Szegeden 1818. évi jul. 15-én.

Edegger Boldizsár (a S. Josepho) k. r. áld. szül. 1726. Pesten; beölt. 1742. Privigyén. fogad. 1744. Privigyén; áld. 1752.; gymn. t. Beszterczén, Nyitrán, M.-Óvárott, N.-Károlyban; 1758. nevelő gr. Batthyányi-családnál; bölcs. t. 1760. Nyitrán; hittud. t. 1762. Veszpémben a papnöveldében, utóbb gymnasiumi igazgató M.-Ovárott és Kanizsán majd házfőnök N.-Károlyban. + 1780. évi jan. 2-án N.-Kanizsán.

Egerváry Ignácz (a S. Georgio) k. r. á. szül. 1751. Zala-Egerszegen; beölt. 1767. Kecskeméten; fogad. 1769. u. ott.; áld. 1775.; gymn. t. Sz.-Annán, N.-Károlyban, Nyitrán, Debreczenben, N.-Kanizsán; bölcs. t. 1783. Nyitrán; 1784—1790. nevelő Nyáry és Blasskovits családoknál; 1793. szegedi házfőnök; 1806 tart rendfőnök, és mint ilyen eszközli ki a fehérvári custodiatust + Pesten 1809. évi apr. 26-án.

Koppy Károly (a Passione Domini) k. r. á. szül. 1744. Váczon; beölt. 1759. Privigyén; fogad. 1761. u. ott.; áld. 1767.; gymn. t. Korponán, Kecskeméten, Váczon, Nagy-Károlyban; bölcs. t. 1772—1773. Nyitrán, majd Pesten, Kassán az akademiánál 1777—1779. és 1780—1783. Kolozsvárott s 1785-ben a pesti tudományegyetem történettanárává neveztetik. + Nagy-Károlyban, mint házfőnök 1801. évi apr. 6-án.

Koroda Teophil (a S. Andrea) k. r. á. szül. 1731. Trecsénben; beölt. 1749. Privigyén; fogad. 1751. u. ott.; áld. 1758.; gymn. t. Veszprémben, Szegeden, Debreczenben, M.-Szigeten, Nyitrán, Breznón, Rózsahegyen; bölcs. t. 1766—1768. Nyitrán; hitt. 1769—1770. Nyitrán. + Trencsénben 1787. évi szept. 21-én.

Koszik Vazul (a Jesu Maria) k. r. á. szül. 1744. Váczon; beölt. 1761. Privigyén; fogad. 1764. Nyitrán; áld. 1769.; gymn. t. Nyitrán, Tatán, Nagy-Kanizsán, Váczon; bölcs. t. 1777—1781. Nyitrán; hitt. 1782—1784. Nyitrán. + Tatán 1803. évi jan. 23-án.

Murányi Ignácz (a Matre Dei) k. r. á. szül. Zólyombnn 1742.; beölt. 1760. Privigyén; fogad. 1762. u. ott; áld. 1770.; gymn. t. Kecskeméten, Nyitrán, Nagy-Károlyban, Debreczenben, Veszprémben, Privigyén, Kalocsán;

bölcs. t. 1775—1776. Nyitrán majd Kolozsvárt + Privigyén 1820. évi nov. 8-án.

Pállya István (ab Assumt. B. M. V.) k. r. á. szül. 1740. Léván; beölt. 1756. Privigyén; fogad. 1758. u. ott; áld. 1764.; gymn. t. Rózsahegyen, Nagy-Károlyban, Kisszebenben, Kolozsvárott, Veszprémben; bölcs. t. 1768—1769. Nyitrán; hitt. 1774. Nyitrán; tartományi rendfőnök + Pesten 1820-évi apr. 6-án.

Petrik Keresztély (a ss. Nomine Mariae) k. r. á. szül. 1725. Bicskén; beölt. 1747. N.-Károlyban; fogad. 1749. u. ott.; áld. 1755.; gymn. t. Pesten, Váczon, Nagy-Károlyban, Beszterczén, Debreczenben, M.-Óvárott, Kisszebenben, Medgyesen; bölcs. t. 1765—1766. Nyitrán; hitt. 1773. Nyitrán + Váczon 1778. évi jan. 15-én. —

Podraczky Mihály (a S. Augustino) k. r. á. szül. 1737. Jászberényben; beölt. 1755. Privigyén; fogad. 1757. u. ott; áld. 1763.; gymn. t. Rózsahegyen, Nyitrán, Pesten, Tatán, Podolinban, Breznón; bölcs. t. 1770—1771. Nyitrán; hitt. 1774—1776. Nyitrán. + Breznón 1808. évi apr. 18-án.

Schintall Glyczér (a s. Alexio) k. r. á. szül. 1723. Veszelén; beölt. 1742. Privigyén; fogad. 1744. Korponán; áld. 1750.; gymn. t. Korponán, Szegeden, Nyitrán, Kecskeméten, Váczon, Szebenben; bölcsész. 1760. Nyitrán; hitt. 1761—1764. Nyitrán + Korponán 1783. évi szept. 16-án.

Szomi Lajos (a Concept. B. M. V.) k. r. á. szül. Radamoson 1730.; beölt. 1752. Privigyén; fogad. 1754. u. ott; áld. 1759.; gymn. t. Váczon, Beszterczén, Debreczenben, Veszprémben, Nyitrán, Szegeden; bölcs. t. 1766. 1768. Nyitrán; hitt. 1770. Veszprémben + Kecskeméten 1802. évi apr. 2-án.

Tuschleitner Kajetán (a S. Thoma Aqu.) k. r. á. szül. 1729. M.-Óvárott; beölt. 1745. Privigyén; fogad. 1747. Privigyén; áld. 1754.; gymn. tan. Nyitrán, Pesten, Szegeden, N.-Károlyban, Privigyén; bölcs. t. 1763. Nyitrán; hitt. 1765—1767-ig Nyitrán. + Váczon 1781. máj. évi 19-én.

II. A nyitrai bölcsészeti folyam volt hallgatói:

Alber János. Árvay Ágoston. Árvay János. Baranyay Antal. Bentsath Vincze. Beznák Károly. Biczó-Ágoston. Bie-

lik László. Blahó Ignácz. Bútsy Sándor. Daniel Bencze. Dományi Márk. Domby Mihály. Ege Sándor. Egelszky Ignácz. Forgách Bálint. Gaál László. Gegő Adolf. Gerschläger József. Gőcz Ignácz. Griesch Heremnegild. Gubanóczy Krizosztom. Gyorgyovánszky Ferencz. Hagymási Imre. Hepner Ignácz. Holli Dani. Horeczky Elek. Horváth Vincze. Horváthovits János. Hranak Antal. Hyross Samu. Jakoss Ambró. Jankovits János. Kázmér Elek. Keglevich János. Keller Zsiga. Kithay Timót. Koszsik Vazul. Kosztka Mátyás. Kosztka Mihály. Kováts Paulin. Kovátsovits István. Krolik Vazul. Lekits Glyczér. Lengyel Dózsa. Lucz Vazul. Mak Sebestyén. Magyari István. Marhoffer Flóris. Megyeri Bencze. Megyeri Paulin. Mészáros László. Mránik Imre. Murányi Ignácz. Neichel László. Novotha László. Nyizsnyánszky Gáspár. Pales Henrik. Pállya József. Papánek János. Peer Jákó. Pek Ágoston. Piller Sebestyén. Podhraczky Mihály. Poór Kajetán. Poór Károly. Raab Béla. Remzsa Miksa. Rogell Venáncz. Rohács János. Romity Bencze. Sárváry Ferencz. Schrandt Ferencz. Schreier Norbert. Schimanovszky Ernő. Simay Kristóf. Simity Elek. Simoncsics Incze. Szablik István. Szalay Miksa. Szalay Rafael. Szeitz Antal. Szemess Imre. Szenczy Alajos. Sziltz Károly. Szolcsányi Ernő. Tomeján Sándor. Tomanovits József. Tóth Albert. Valla Jáczint. Végh Imre. Viczigmann Vincze. Vildt Lénárt...

A nyitrai k. r. bölcsészetfolyam hallgatóiból összeállitott ezen névsor mutatja, hogy volt ott kit oktatni. De nem csak puszta számokból merithetni időszerű fölállitásának igazolását; nem csak azt mondhaták „nos numero sumus“ a benne tanárkodott őseink, hanem inkább a harmadfél tizeden át bebizonyult azon tapasztalásnak örvendhettek, hogy hallgatóik átérzék a tanszakok valódi jelentőségét. Mert a bölcsészetszaki tankör az önképzési élénk ösztönt tétezi föl, és ez utóbbinak csalhatatlan hévmérője azon buzgalomban mutatkozik, melylyel a hallgatók az alkalmat és segédeszközöket, melyek nem félszeg, ephemer, de alapos, velőkig ható tudásra vezetnek, megragadják. — A komoly igyekezetnek és az önképzésben lángoló vágynak bizonyitékát pedig kiválólag azok nyujták, kik, az értelmi és erkölcsi világunkra oly fényt árasztó nagy eszméket átdolgozván, az akademiai fokozatokat elnyerendők szakbeli szigorgalatoknak veték alá magokat. És e tekintetben igen kedvező adatokkal találkozhatunk, melyekből kétségtelen, hogy

philosophia-intézetünkben többen oly kiváló ismeretekre tőnek szert, melyeket a m. k. tudomány-egyetem tudori oklevéllel készörömest méltánylott. —

XV.

A kegyes-tanitó-rend hittanintézete Nyitrán.

Az Isten az embert észszel vagyis azon tehetséggel áldotta meg, hogy az igazságot érezve azt fürkészhesse is. — Lelkünk meg is ismeri az igazságot, de nem mindegyiket és nem egészen tisztán. — Az emberi megismerésnek bizonyossága csak az ész természeti, korlátolt világára, mely nem csalhatatlan, támaszkodik. — Minden létezőnek öszhangzása, a teljes igazság csupán az Istenség gondolatában lelhető föl, melyhez a véges ész, ha csak Isten maga nem közli vele, nem juthat. — Az Örökkévaló az embert, ki nem teremthet s csak az adottat képes feldolgozni, kinyilatkoztatván magát neki, azon magasságra segité, melyet különben el nem érhet vala. — Az Isten, ember és külvilágra, különösen az Örökkévaló megismerése és tiszteletére vonatkozó kinyilatkoztatott igazságok összege teszi a theologiát. — Az isteni kinyilatkoztatás, tehát a theologia is az ész használatát ki nem zárja, sőt inkább annak munkásságát föltétezi és folyton igénybe veszi. — A hittudomány szentélyébe való mélyebb behatást előmozditják a papképzőintézetek. Ezek fontossága. — Az általános elvek szerint és egyházmegyékben központositott papnevelés későbbi eredetü. — A piaristáknak, nevezetesen a magyar szerzettartomány papképzés-ügyének kezdeményezői: Zajkányi Lénárt és Alapy Szilár. — A hittudomány itt kezelt nyomos tantárgyai: a) szentirati tanulmányok (studium biblicum); b) egyháztörténelem (historia ecclesiastica); c) alap- és ágozatos hittan (theologia fundamentalis et dogmatica); d) kath. erkölcstan (theologia moralis, cath.); e) kánonjogtudomány (ius canonicum); f) lelkipásztorkodástan (theologia pastoralis); g) fensőbb nevelés-tudomány (paedogogia sublimior). — Névjegyzék e theologia-intézet tanárai- és tanulóiból. —

Az ember szelleme nincs gátolva, sőt ellenkezőleg épen abban fekszik legmagasabb és legszebb főladata, — hogy fokról-fokra haladva a véges jelenségek sorozatában, az istenihez fölemelkedjék, miért is lenne előre Isten elzárva? Hisz ő „az, a ki van“ (Exod, 3, 14.), az az a lét telje, a lét és igazság oczeánja, maga az igazság, minden pedig, a mi létezik, a lábaink alatti porszemtől egész az istenségig megismerhető és azért tárgya ismeretünknek. A lélek azért megismeri az igazságot, csakhogy nem minden igazságot és nem a legtökéletesebb módon. Mert lelkünk gondolata nem az absolut

gondolat, hanem inkább egy esetleges, föltétes állag tevékenysége és épen azért szintén viszonylagos s véges, működéseiben korlátolt és a külvilág befolyásától függő, tehát ismerete soha sem egészen teljes, kimerítő, hanem folytonos haladásban csak mindinkább megközelitő. Csupán Isten ismeri meg tökéletesen müveit, mert goudolkozása teremtő gondolkozás. A viszonylagos megismerés természetében rejlik ugyan a folytonos haladás lehetsége, de épen úgy a tévely lehetősége is. A csalhatatlanság bárhol jelentkezzék is, az mindig az isteninek jellege. Azért a tudományok fejlödésének és haladásának története egyszersmind története az ember szellemének, ki mint szorgalmas bányász újra még újra leszáll a sötét és mély aknába, hogy az ismeretek aranyát napvilágra hozza. És igy keresve talál igazságot is, de nem minden igazságot és csak ritkán egészen tisztán s menten a tévedés salakjától, csak folytonos küzdelemmel, az éjnek homályával, mely az ismeretek országa fölött elterül...

Nagyon jelentős azért a nemzetek apostolának ama mondata: „Cognoscimus ex parte, videmus nunc per speculum in aenigmate“... De hogyha az emberi megismerés nem az absolut megismerés, akkor az ismerő léleknek határ van szabva, melyen tul a legélesebb szem sem lát, hanem épen ezen korlát az ismeret egy fensőbb világára, az igazság új honára utal és az emberben egymás szükségletet ébreszt, mely épen úgy igényel kielégitését, mint a tudomány szomja, és ez a hit szüksége. Az ész ugyan az igaznak s jónak, a jognak és igazságnak eszméit magában hordja, ezek pedig benső kényszeritéssel Istenhez és halhatatlansághoz vezetnek, de azért még sok talány megfejtés, sok kérdés válasz nélkül marad... Mennél tovább halad, — úgymond Pascal, — a gondolkozó lélek kutatásaiban, annál inkább kényszerül elismerni, hogy végtelen sok van, mit nem tud! Azonban azért főkötelessége vizsgálni s kutatni, vajon az isteni lélek a véges értelmiségnek a természeten és észen kivül más módon nem nyilatkozott-e, ha nem jelent- e meg azon „isteni ige,“ mely után Plátó sohajtozott, hogy „rajta, mint biztos járművön az élet zivataros tengerén áthajókázhassék.“ Vagy talán lehetetlen, hogy a teremtő szellem a teremtett szellemeknek magát kinyilatkoztathassa ugyanazon módon, melyen ezek kölcsönösen a legbensőbben érintkeznek az ige által?

Igen, az Örökkévaló örök igéjét küldé, és ez megjelent a földön. Elérkezve tehát azon ponthoz, hol az ész ereje elhagy — a hit veszi kezdetét. De e hit nem alanyi igazuak tartás, nem önkényszerű vélekedés, nem könnyen hivő naivitás, nem a képzelődés alkotmánya, hanem inkább Pascal-nak helyes kifejezése szerint az észnek legfőbb ténye, mely, saját végessége és korlátoltsága tudatában, tudományos uton és egy minden kételyt kizáró evidentiával a kinyilatkoztatás tényeinek igazságát és valódiságát megismervén és az igazság győztes erejének meghódolván, a kinyilatkoztatás tartalmát szabadon elfogadja.

Háromféle — egy más nagy gondolkodó szerint — az ember élete. Az állati vagy szerves élet t. i., azután a középen álló, a szabad és igazán erkölcsös ember élete. De ezen második fölött még egy harmadik is van, mely tevékenységének kutforrását valami magasabban birja; a második észszerűen szabad élet csak azért látszik neki adva lenni, hogy ama harmadikra fölemelkedjék, mely magasabban áll, mint az érzékek élete, magasabban, mint az ész és akarat élete... Az igaz bölcselet épen abban áll, hogy ezen harmadik, magasabb életet elismerje, mely a lélek minden tehetségeit fölemeli, megnemesiti, de melyre önnönerejéből föl nem emelkedhetik, mivel az Isten Szentlelkétől indul ki, a ki lelkeinket betölti...

Innét van, hogy a népek valláserkölcsi élete kezdet óta mindig a kinyilatkoztatás kutforrásából a hitből táplalkozék. — Nem az észismeret kizárásával, hanem inkább evvel a legbensőbb kapcsolatban, nem ellentétben a tudománynyal — hisz az igazság magának ellent nem mondhat — hanem inkább a tudomány eredményeiből kiindulva, ezekben gyökeredzve, és az értelmiség legnemesebb tehetségeit szolgálatába fogadva — a hit tudományt teremtett. És e tudomány hasonlit a mélyenkomoly titokteljes dómokhoz, melyek nagysága, magasztossága annál jobban nyilvánul, minél tovább szemléljük őket... „Fidem, sz. Hilár szavai (de Trínit. sz. 20), non nudam apostolus ac inopem rationis reliquit, quae quamvis potentissima ad salutem sit, tamen nisi per doctrinam instruatur, non retinebit constantem obnitendi securitatem.“ Az isteni lélek által táplált és termékenyitett emberi ssellem az istenészetet, a theologiát létesité, mely tudományon alapszik, az áltudomány ellenvetéseit legyőzi és tudományhoz vezet..

Egyedül a christianismus az, mely istenészetet, hittudományt teremthetett, az ókor vallásai birtak hitregékkel, de korán sem istenészettel. Csupán és egyedül a keresztény vallásnak van theologiája, ez kizárólag birja az igazságot és benne oly hatalmat, mely semmitől sem fél, semmit sem ignorál... Az értelmiség hősei, a legfönségesebb szellemek azon táplálkoztak, és általa elégiték ki vágyaikat; évtizedeken és évszázadokon át követ kőre rakva dolgoztak e magasztos épületen, mely minden igazán emberit magában foglal, hol minden tehetség és szükség, minden nemzeti sajátság és egyedi tulajdonság helyet talál...

És ezzel egész általánosságban érintvén azt, hogy a bölcselettudomány, miután megtette az első lépést, ha ugyan czélhoz kiván jutni, nem csak nem taszithatja vissza a theologiát, sőt inkább annak nélkülözhetlen segedelmével érhet csak révbe, tekintsük immár a kegyesrendnek fővonalokban bemutatott philosophiai tanfolyamát kiegészitő theologiaintézetét.

Mindazon tudományok, melyek akár empiriai természetöknél fogva a tapasztalásra és észleletekre, mint főforrásokra utalvák, akár, mint közvetlenül a gyakorlati élet szolgálatában állók, kiválólag arra rendelvék, hogy az emberiség anyagi vagy szellemi szükségleteit födözzék, közel fekteték szükségét oly gyakorlati tanintézeteknek, melyek különösen szakemberek nevelésére valók, kik elmélet-tapasztalati kiképzetésök folytán e czélnak legsikeresben megfelelni s egyúttal a tanelméletet a közélettel közvetiteni, tapasztalás útján a tudomány körét tágitani, az elmélet kincseit gyarapitani legyenek képesek. — Igy az isteni titkok kiszolgáltatására készülők számára már régen keletkeztek seminariumok — papképzőintézetek. —

A papnövelésnek czélja nem kevesebb, mint Istennek üdvözitő kezébe eszközöket képezni; a növendékbe hitet és szükséges ismereteket plántálni, benne az emberiség nyomorai fölött tevékeny részvétet kelteni-ápolni; a mindenféle lelki szükségek javitására elegendő ügyességgel és lankadatlan buzgalommal ellátni. Tehát a papképezdék a tökélyesedés és különösen az egyházi tudományok csarnokaul szolgálnak. — Ha az ifju, lemondván világ örömeiről, azok szentélyébe lép, bár telve van dobogó kebele reménynyel és vágygyal, jövőjét minél boldogabbá, pályáját hajlamainak minél meg-

felelőbbé tehetni, sorsát pedig és életét megelégedetté varázsolhatni: mégis azon magasztos feladat lebeg mindig lelki szemei előtt, melyet az általa választott intézet célul tűzött ki magának. És azon erős elhatározás sarkalja őt, hogy elsajátitván magának a papi hivatást s megtanulván az erény küzdelmes gyakorlatát, a neki szükséges és hasznos, különösen istenészeti tudományok kiképezett bajnokává, a test, világ és rosz lélek elleni diadalra Krisztus elszánt harczosává felavattassék. — Ily szent szándék kell, hogy lelkesitse az ifju növendéket mindjárt pályája küszöbén. Mert csupán és egyedül ily szándék fölkeltése és valósitásában való állhatosság mellett nyujthatandja a rá bizandóknak a lelki vezetés tág mezején az öntökélyesitéssel egyenlépést tartó szorgalommal összegyűjtött tápanyagot, t. i. az igaz tudományok virágkehélyből méhként magába szitt mézet éldeletül, zsinórmértékül használván Kisfaludy ezen aranyszabályát:

„Sikos az út s meredek, szűk az élet, szökni tanulj; mert
Gyors az idő, elmellőz s hasztalan áldozatod."

A növendék elméje, ha valahol, akkor a papképző-intézet csöndes falai közt a világ zajától elvonatva, legtöbbször fölséges regiókban jár-kel, szelleme folytonosan buvárkodik, szive edződik, lelke művelődik; itt a szende múzsák társaságában van, hol édes a mulatás, és hol enyhébb még az álom is... Ott a munka nem fárasztó, a teher, az iga édes; ott van azon hely, mely az igaz hivatásuak előtt napról-napra kedveltebbé válik; hol lelke és ő maga egész lényében megnemesedik; hol gondolatai és szivóhajai az imádság és naponkinti elmélkedés röpke szárnyain szabadabban emelkednek ama szellemi honba, hova a vágyak ezrei és szenvedélyek milliómai sem képesek ragadni őt... Ott valóban lélekmagasztosultsággal el lehet mondani a nagy költő Schillerrel mit ez a muzsáról oly nagy kenetességgel mondott: „Mi volnék nélküled, nem tudom; mi sok száz és millióm nélküled, azt látva undorodom". Ott évek folyamlása alatt kiki megtanulhatja, miként kelljen a lelket örök éberségben tartani, a vidámságot megőrizni, az életet derültté, a viszontagságokat tűrhetőkké, sőt még a halált is nemcsak elviselhetőbbé, hanem kedvessé is tenni. Ott honol a kitartás, szépen tenyészik a csüggedni nem tudás, gyöngyörűen virágzik az önmegtagadás... És ha olykor a pálya göröngyös utain netán

tövisek is fel-feltünedeznek: akkor a lelkesedés, mint a költő parancsolja:

„Bátran törjön elő, s tünnek az éji ködök.“ —

A tudomány és erény e menhelyeivel, vagyis a papnöveldékkel kivált mi magyarok nem igen régóta dicsekedhetünk... Hazánk bölcs Numája, sz. István első királyunk, gondoskodott ugyan papképezdékről, N. Károly példájára elrendelvén, hogy az általa bökezűleg létesitett püspökségekben és kolostorokban iskolák állitassanak, hol a hazai ifjuság a vallástan s egyéb hasznos tudományokra oktattassék, főleg pedig az egyházi és szerzetes életre növeltessék. — Alapittattak is kitünő tanodák, melyek közöl különösen az esztergomit, pannonhalmit, veszprémit, székesfehérvárit, pécsit, pécsváradit és csanádit itt is fölemlithetjük, mely utóbbinak alapitója sz. Gellért püspök ismert buzgóságával még külföldről is összeédesgeté a tudományszomjas ifjuságot. — Azonban a mohácsi vész a nevelőintézeteknek is a magyar főpapok virágával együtt megásta gyászos sirját. Igy lőn, hogy mindezek, mind a kiképezett papok hiánya miatt a püspökök a nép oktatására szabadalmazottakat (licentiati) kénytelenittettek rendelni, kik, iskolatanitók vagy irástudó férfiakból kiszemeltetvén, a felolvasásokon kivül még a keresztelési, avatási, temetési és más hasonló egyházi foglalkozásokkal is megbizattak... Még roszabb lábon állott az egyházi nevelés ügye mint másutt, úgy jelesül Magyarországban, a nem katholikus Kölcsey vallomása szerint is, a culturát hátravetett és tömérdek áldozatba került uj hit terjedésével s követőinek zsarnokosdásával, mely főképen papjainkat, egyházi intézeteinket s ezek szépen sarjadozó neveltjeit, mint isteni hitünk fejledező plántáit, tűzte ki pokoli mérgének és vak dühének czéltáblájaul, jól tudván amaz igazságot „Percute pastorem, et dispergentur oves“ (Márk 14, 76), s hogy az akkor szerteszét bolyongó nyájat könnyű lehet a hitváltoztatás aklába csalni. — Állitásunk igazolására szükségesnek találjuk itt fölemliteni, miszerint azon szomorú időtájban némely vármegyében csupán két, másokban pedig egy pap is alig találtatott... „Nem tudod — ugy ir egy helyütt Telegdy Miklós esztergom-főkáptalani helynök — hogy a papokat és szerzeteseket Erdélyben és Várad táján csak néhány esztendővel az előtt megfoszták, és elüzék onnan, meg is ölék?“ — S még 1681-ben is oly nagy volt a pap-

hiány, hogy, mint Lányi egyháztörténetirónk hitelesen bizonyitja, Liptóban csak két pap, Zemplén, Ung, Bereg és Ugocsa meg Abauj megyékben igen kevés, Szepes, Torna s Gömörben szintén egy-kettő, Veszprémben, Muraközt s a határhelyeket kivéve, mindössze öt, Szatmár, Szabolcs, Somogy és Baranyában pedig egyetlenegy sem találtatott. Az 1611-ben tartott esztergomi zsinat elnöke, Forgách Ferencz is, az akkori szomorú egyház-viszonyokat ekkép ecseteli: „A képzelhetlen lelkész-hiány miatt történik uéha, hogy a kath. plébánia több évig plébánost nélkülözvén, a nép vagy a szomszéd protestans prédikátorhoz járul keresztelés s az istenige hallgatása végett; hogy baromként ne látszassék élni, a többnyire mindenütt felburjánozó protestans prédikátorokat fogadja fel...“ A mohácsi csatavesztés után csupán a pécsi papnövelde örvendhetett létének; de fájdalom, ez is részint a nyomasztó török miatt nem igen nagy vonzerőt gyakorolt a tudománysovár keblekre... Látván a leverő körülményt, de még inkább tán megszivlelvén a magyar egyház ez időszerinti mostohaságát a tudós és jámbor Zondy Pál rizai püspök, esztergomi s zágrábi kanonok, Bolognában hat, magyar vagy tótországi, papságra vágyó ifju számára collegiumot alapitott, mit az ez intézetből kikerült hálás növendékek tetemesen gyarapitottak, utóbb pedig XV. Gergely pápa megerősitett. —

A kath. egyház a szeretettel gondoskodó anyának legbensőbb fájdalmával tekintett mindazon szomorú következésekre, melyek a már emlitett hitujitási forrongásból származva, a vallásnak alapjait megingaták, a ker. tant eltorziták, üdvös intézményeit megvetés tárgyaul tevék, nemzeteket és tartományokat elszakitottak; de fájdalma nem lehete tétlen. A kor rendkivüli sebei rendkivüli gyógyszert igénylettek, hogy a javithatlan elvetessék, az ingadozó támogattassék, az elveszett ujra visszaszereztessék... Az egyház Krisztus Urunk segedelmének biztos igérete által bátorittatva zsinatot is tartott.

A tovább előkészitett e zsinat a (1545—1563-ig) trienti, mely sok áldást eredményezett és folyvást eredményez. A tévelyeket győzedelmesen sújtotta le s a hitet megerősité; a vallásos élet, az áhitat és egyházi tudományosság pedig általa új lendületet nyertek. — A rendszeres papképzést is e szent zsinat rendelte el. —

Ugyanis a trienti zsinat előtt kath. papnöveldék, minőkkel ma rendszerint az egyházmegyék birnak, sem hazánkban, sem a külföldön nem léteztek... Az ifjak, kik a papi pályára kivántak lépni, a theologia-tanulmányokat a káptalani és monostori iskolákban, vagy a külföld egyetemein végezték; részben magok költségén, részben egyházi pártfogók által, vagy e czélra tett alapitványokból segélyezve. De sem kötelezve, sem képesitve nem voltak arra, hogy együtt lakjanak, valamely külön e czélra szentelt, a főpap felügyelete alatti intézetben. Elég volt az is, ha, midőn tanulmányaikat elvégezték, megjelentek a püspök előtt. Itt megvizsgáltattak, és miután még beavattattak az egyházi szertartások, a papi teendők ismeretébe, fölvették az egyházi rendeket. —

A trienti zsinat ezen gyakorlat czélszerütlenségét fölismervén, a papjelöltek képzésének ügyét beható tárgyalás alá vette. Erre vonatkozólag XXIII-ik ülésének a fegyelemjavitásról szóló tizennyolczadik fejezetében fontos és az egész kath. egyházra nézve kötelező határozatot hozott... Elrendelte, hogy minden érseki, püspöki vagy más rendes joghatósággal biró egyházmegyének székhelyén collegium alapittassék, hol az ifjak, kik magokat az anyaszentegyház szolgálatára szentelik, nemcsak közös tanitásban és nevelésben, hanem egyuttal közös ellátásban is részesüljenek.

Az előadandó tantárgyak: nyelvtan, szentirás magyarázata, szentatyák ismertetése, a szentségekről szóló tanok fejtegetése, az egyházi ének és a szertartások. — Az intézet föntartási költségeinek födözésére a püspök, káptalanának és a papság képviselőinek hozzájárulásával, megadóztathatja az egyházmegye összes javadalmait. Az érsekek és tartományi zsinatok utasittattak, hogy a főpapokat ilyetén papnöveldék föllállitására birják.

Borromei Károly, Milánó szent érseke volt első, ki a zsinat e rendeleteit végrehajtotta. Nyomban követi őt Oláh Miklós kitünő esztergomi érsek. — IV. Pius pápa 1565-ben bécsi nuntiusa, Delfino Zakariás bibornok, által fölhivta őt, hogy mielébb létesitsen egyházmegyéjében papnöveldét. A főérsek sietett eleget tenni a pápai kivánatnak. Azonnal gondoskodott épületről, mely a czélnak megfelelne. De fölmerült akadályok miatt az intézet megnyitását elhalasztani kényszerült. Ennek folytán V. Pius pápa ujolag figyelmeztette igéretére.

A zsinati határozat megtartását sürgető pápai levélre Oláh M. dicső-emlékű érsek többször is hirdetett egyházmegyei gyülekezetet, hol összehivott káptalanának megegyezésével igénybe vette a trienti zsinat fölhatalmazását az egyházi javadalmak megadóztatására vonatkozólag, másrészt pedig azt is kinyilatkoztatá, hogy ő saját költségén tiz ifju eltartására alaptőkét letéve, növendékházat épitend, mit Miksa király szintén helybenhagyott. — Ez volt tehát kezdete a legelső magyar papnöveldének, mely, sz. István tiszteletére emelve, mai napiglan is „antiquissimum"-nak neveztetik. —

Igaz ugyan, hogy már az előtt, mint látók, főgondját képezé az egyházi kormánynak nálunk is a papság nevelési ügye, de általános elvek által szabályozva és egyházmegyei intézetekben központositva nem volt; hanem inkább egyes főpapok buzgóságára bizatott. — Ezen állapotot szüntette meg elvileg a trienti egyetemes zsinat emlitett határozata, és létrehozta a korunkban általánosan elfogadott növeldei rendszert. Minek nagy fontosságát már magok a trienti atyák és minden beavatottak annyira érzék, hogy Pallavicini, a trienti sz. zsinat történetirója, megjegyzése szerint sokan mondák, miszerint, ha e zsinatnak egyéb eredménye nem lenne is a papnöveldék fölállitásánál, az is minden fáradalmakat kipótolna, biztosan állván ama szabály, mely szerint minden társadalomnak olyan polgárai vannak, a milyeket fölnevel..

De ha ezen szabályt a kegyesrend magyar tartományára alkalmazzuk, azt kell észrevennünk, hogy az, mint a többször érintett sz. zsinatnál későbbi eredetű társulat, annak gyümölcseit jóval utóbb élvezhette. — E szabály t. i. 1563. körül, tehát oly időben jött létre, mely kal. József születése után hetedik esztendő. —

A XVII. század első negyedében a római sz. szék által helybenhagyott e szerzetesrend tagjait egyházmegyei papnöveldékbe járatá theologia-tanulás végett... És igy történt, hogy az ujonnan keletkezett magyarországi társházak számára ez úton képeztettek a fiatalok papokul, gyakran külföldre, legtöbbször Rómába küldetvén. — Ezen eljárás a sz. szerzet dicsőségét emelte, mert rendesen a theologiát tanuló piaristák más pályatársaik között babért arattak az által, hogy szorgalmuk egyre fokodózott, tudomány-ismeretők folyton gyara-

podott, egész valójukban szemlátomást fejlődtek és eszök, itéletök annyira nemesbült s szilárdult, miszerint növendéktársaik mintegy bámulva szemlélgeték őket... Szóval a theologia elsajátitásában különösen Rómában a vallás, tudomány és művészet anyavárosában, leforgott rövid pár év kifejleszté azidétti fiatalainkban mindazon nemes csirákat, melyek férfikorukban a haza s rendre nézve annyi izletes gyümölcsöt termének... Ámde az utaztatási stb. költség a távolabb eső tartományokra ekként annyira nehezedett, hogy az ujabban szervezett rendprovinciák, a vezérfőnök (Praepositus Generalis) egyetértő intézkedésével, jónak látták saját kebelökben megteremteni nemcsak a philosophiai, de a theologiai tanfolyamot is fiatalaik számára. —

Igy, miután 1721-ben Bornó Gergely vezérfőnök alatt az egy ideig némettől függő magyar szerzet önállóvá lőn, a Nyitrán tartott első tartományi gyülésen 1723-ban e részben határozat hozatott. —

Ki lőn t. i. mondva, az első magyar kormányzó, Zajkányi Lénárt elnöklete alatt, hogy a rendtagok hittanulmányok hallgatása végett ne igen küldessenek külföldre... A mely rendi hittanintézet (theologicum studium domesticum) fölállitását czélzó intézkedés égető szükséget pótolt volna, de annak életbeléptetését a körülmények egy ideig még gátolták.

Azonban az akadályozó viszonyok napjaiban voltak a kath. egyháznak honunkban kedvezőbb körülmények közt viruló más helyei, melyek jótékony hatásukat a magyar piaristarend ebbeli szükségeinek födözésében éreztették...

Ezen intézeteknek, melyekben egy-egy Dezericzki, Erdősi, Nemcsényi stb. piaristák, püspöki megtisztelő megkeresés folytán, tanárkodtak, nemes közreműködése tette lehetővé azt, hogy a kegyes-tanitó-rend önállósitott magyar provinciája addig is, mig Nyitrán 1741-ben, Alapy Szilár elnöklete alatti, negyedik tartományi gyűlésen hozott rendelet szerint már helyhez kötött theologiai studium szerveztetett, papjait maga képezheti, — rövidséget ne szenvedjen. — Az isteni Gondviselésnek eme velünk éreztetett bizonyitványai mellett az e téren érdemesült ősök iránti hála kötelez, ezeknek legalább pár szóval bemutatására...

Azon, Isten által áldás gyanánt adott, nagy szellemek között, kik a kegyesrend magyar tartományának theologiai képzési ügyén különösen lenditettek, a szerzettagokra épen ugy, mint a vallásos vezetésökre bizott tanulóifjúságra kiható hittanulmányok és tudományok szentélyét — egy berendezett theologia intézetet megalapitván, — megelégedés- és örömmel első helyen megemlithetjük a szent hivatásukat bölcsen felfogó Zajkányi Lénárt és Alapy (máskep Halapy) Szilárt.

E vallásos érzelem előzsenditette tényök által az igazi művelödésre nagy horderejű ügynek, mely tizszeres, sőt százszoros gyümölcsöt volt a szerzetre hozandó, különösen előbbrevitelt kölcsönöztek. — Illik tehát, miszerint mindkettőjöknek, hogy valamint korukban fönnen ragyogtak tiszta erkölcsiségök és alapos tudományukkal, ugy az utódokra sugározzanak hitök és szeretetök melegével, — életmozzanatait rövideden előrebocsássuk, mielőtt a kitüzött tárgyra a kegyesrend nyitrai hittanintézetének vázolására áttérnénk. —

Ha egy háborui emléket emel a történelem: annál méltóbb, hogy a kegyeletes szellemutód megemlékezzék az emberképzés nagy hőseiről, kiknek élete egy jótékony felhőhez hasonlitott, mely miután kiönti áldását, elhagyja a láthatárt, és az érezni tudók hálaérzetében hagyván emléket a felső léggel párosul...

„Beneplacitum est Domino super timentes eum, et in eis, qui sperant super misericordia eius.“ (Zsolt. 146.)

1. Zajkányi Lénárt (a S. Eustachio) született 1677-ben Hátszegen, Erdélyben. A középtanodai folyamot jelesen befejezvén, vallásos hajlamainál fogva a piarista-szerzetbe kért fölvétetni. Miután a novitiatus-időt, hol kötelességszerű feladatainak dicséretes meghaladása mellett, az önmüvelődés segédszerei nyújtának törekvő lelkének foglalkodást, — és a próbaevés tanárkodást is elvégezte s hiteles tanuságot tőn, miszerint nemcsak, mint jó szerzetes, de mint ügyes tanár is helyét mindenkor betöltendi, a philosophia, illetőleg a hittudományok tanulására küldetett. — Itt, valamint a kitünő észszel párosult csüggedetlen szorgalom, ugy kifogástalan önviselete által is, maga felől a legjobb véleményt ébresztvén, Illyés András erdélyi püspök által 1706-ban fölszenteltetett, és viszszatért a tanári pályára. — Előadása a gymnasiumtanári

széken alapos, világos, beható, részletes és vonzó, vizsgálási módja mindig vezető, irányzó, ismét és újabban oktató vala. Ő nem feledte soha, hogy középtanodai s nem egyetemi széken ül; nem feledte soha, hogy nem hallgatók, hanem tanitványok ülnek előtte, s igy nem is téveszthette el soha a követelések azon mértéket, melyet a még teljesen ki nem fejlett, hanem épen csak fejlődésnek indult magasabb értelmiség irányában alkalmazni lehet és kell. Zajkányi nem csupán tanár, de nevelő-tanitó is volt, a szó legnemesebb értelmében.. A köznevelés és oktatás körül ekképen kifejtett munkássága és sikeres fáradozása nem csupán kivülről szerzé meg neki csakhamar a dicsőség koszorúját, hanem arra is érdemesité, hogy őt a rendfőnökség adandó alkalommal intézetigazgatói tisztre is kitüzze. — E kitüntetésben részesült Lénártunk 1706. és 1710. tanévekben Nyitrán, hol a házfőnökség is munkabiró vállaira tételék, valamint utóbb Privigyén és Váczon is... Ez vala kifelé hatóbb tevékenységének kezdete, melyet azontul mind a gyakorlati, mind a tudományos téren élte végeig nagy dicsőséggel folytatott. — Mikor a lélek mintegy megérik és tanulmányaival tisztába jött, akkor könnyen nyilatkozik, világosan ír és beszél; s ekkor itt az idő, hogy necsak tanitson, de irjon is. Zajkányink 29. esztendős vala, mikor az irodalmi térre lépett; első művei alkalmi, a költészet e nemében kiváló, versezetek és tanodai beszédek voltak. —

Ritka tapintata, melylyel a fogadalmi élet szabványait mindig összehangzásba tudta hozni a külvilág igazolt követelményeivel, tiszteltté tevék őt a társadalom magasabb regióiban épen úgy, mint kedveltté és becsültté övéi előtt, kiket közlékénysége, sokoldalú képzettsége, mindenki iránt leereszkedő szeretetteljes modora, főleg tettetés nélküli jámborsága által magához füzött, ragadott. Szakadatlan buzgalma folytán, melylyel minden szépet, jót, basznost és nemest fölkarolt, ápolt és eredményre vezetett, csodálat tárgya lőn. — Ki még rövidre nyúlt életén át sok időt töltött be; ki virágkorában meghaladá az érett gyümölcs értékét; ki reményeket ébresztve csupán, már is nagyszerű tetteknél erősben hatott a szivekre; ki még fiatal volt és minden kortól, minden osztálytól őnrészére nem akarva is tiszteletet parancsolt; ki élete legelső

vonásaiban fényesen megbizonyitá, hogy ő Isten képe; kiben pályatársai nem tetteket, hanem a szép s nemes tettek gazdag forrásait bámulták, ki még élni sem látszott, s halhatatlanságot érdemelt: annak halhatatlansága különösen nemes. — És ilyen vala Zajkányi, ki még alig 38. éves korában, 1715-ben, midőn a pozsonyi országgyülés 1. sz. 102. t. czikk erejénél fogva a kegyes-tanitó-rend Magyarországban (leginkább Majthényi Dózsa (a Matre Dei) kecskeméti első igazgató és Volkra Ottó veszprémi püspök s alapitó hathatós közbenjárásukkal) meghonosittatott, szerzetfőnök-helyettesül (Vicarius Provincialis) jelöltetett ki. A rendtagok bizalmának ez állomásán is megfelelt ugy, hogy tevékeny kormánylatakor emlitésre méltó dolgokban gazdagodott a magyar piaristaszerzet. — Elsőben is szaporodott tanintézeteinek száma hárommal, u. m.: Pesten 1717-ben, Debreczenben 1719-ben és Korponán 1720-ban. — Lénártunk, mint helyettes provincialis azon sajátszerű helyzetben volt, hogy két (az általános és német szerzettartományi főnöknek lőn alattvalójává, mely körülmény nemcsak hogy kormánya viszonyait sokképen megnehezité hanem, ebben egyszersmind első hathatósb oka lépett elő azon válságnak, mely a magyar piaristatartománynak függetlenitésében érte megoldását!... Még mielőtt a döntő pillanat az önállositásra bekövetkezék, úgy látszik tágulóban vala már azon kötelék is, mely a magyar alprovinciát a lengyel illetőleg némethez csatolta. Ide mutata Bojár Endre magyar helyettes tartományfőnök önállószerü eljárása. Hasonló történik Bohn Euszták korában.. A mondott kötelék megszakasztása — a magyarkegyesrendnek a némettől függetlenitése — I. József kormánylata idejében is csakugyan szándékban vala, minek megvalósitását az azonkori bonyodalmak gátolták... A kérdést Mária-Teréziának atyja VI. Károly császár és e néven III. magyar király 1721-ki intézkedése oldotta meg. Annak értelmében t. i., midőn a jeles helyettes tartománykormányzó Zajkányi Lénárt az egyházra s honunkra nézve folytonos és lankhadatlan buzgalommal halmozgatja érdemeit, a Rómában székelő vezérfőnök Borno Gergely (a s. Theresia) az azideig némettől függő magyar szerzetágat önállóvá teszi és jogot enged neki, saját kebeléből, kormányzófőnököt választhatni. — Ekként I. magyar rendfőnök (Praepositus Provincialis per Hungariam) lett Lénártunk, ki elfoglalván új állomását megkezdé a hat

évre terjedett s hasznos tettei és emlékszerű alkotásaiban örökre emlékezetes kormánylatot, melyet a nem épen kedvező honi viszonyok s ezekre tódult elemi csapások miatt elejénte súlyos aggályok, mind végiglen pedig áldozatos gondok kisértek. Az első tartományi gyülést (capitulum provinciale) Nyitrán tartotta meg 1723-ban, hol az is határoztatott, hogy a magyarországi piaristaság már önálló levén, ezentul e gondosan képzendő növendékei mindannyian a hittanulás végétt ne küldessenek külföldre. Ugyanis Zajkányi, a tanitás és nevelés ezen nagy mestere, kinek kedvencz szava járása volt az, hogy a tudományok összes ágainak csak anyiban van értékök és jelentőségök, a mennyiben a tudományok tudománya — a theologiában nyilatkozó legfőbb igazság felé vezetnek, — bölcsen belátván, hogy nincs valódi szerzetes képzés vallásos képzés nélkül, ezen vallásos képzésnek pedig, a szerzetesség minden részébe, különösen a tanitó szerzetességre, a jól rendezett theologiaintézetekből lehet és kell kierednie. Tehát ott kezdé a dolgot, hol kezdeni kellett, fiatal szerzetes testvéreinek tudományos és vallásos oktatásán, mely nélkül a rend existimatiójának előbbrevitele szintugy, mint az általa intézendő ifjuságképzés csak szemfényvesztés, csak félszegség, mely többet árt, mint használ. — Ez okon sürgette a saját hittanintézetet és az bölcsészetvégzett rendnövendékeknél az egyházias szellem, fegyelem és tudományok üdvös tanithatása végett meg is inditotta. — Ugyancsak Zajkányi a hittanulóknak képzéshelyül Nyitrát jelölé ki, és bölcs szabályokkal láta el, hogy úgy a theologiában való kellő jártasság adta hitbuzgalmas egyháziasság, a jó szerzetes pap köréhez tartozók öntudatos tisztelése és a körülmények változásai közt oly életirány biztositassék, mely az őszintén vallásos érzelem által van meghatva. — Zajkányinak, kit a vezérfőnökhez mindig azon közeli viszony csatolt, mely a fogadalmi életnek egyedül képes belső erőt s kenetet kölcsönözni, — főnöksége alatt Debreczenben finövelde is bizatott a saját fiatalaikat oly emelkedett gonddal s a kor követeléséhez szabott módon nevelő kegyesrendiek vezetésére. — A szerzetesek e példányának porhüvelybe zárt lelke megszabadulván kötelékeitől, a köznevelés-oktatási ügy érzékeny veszteségére, a jobb hazába, honnan eredetét vette, szállt föl 1726. évi február 24-én Privigyén, épen midőn

az ujoncznöveldét hivatalosan látogatá. — Az igazi becsülést és szeretetet nem szünteti meg a halál, nem nyeli el a sír öble, nem határdomb annak a sirhalom. Midőn a becsülő, szerető lelkek az utolsó Istenhozzádot veszik az elhaló ajkakról, megfogadják, miszerint annak emléke nálok hiven meg leend őrizve, ez a szeretet müve; midőn szorgalmasan egybegyűjtik a legkisebb tárgyat is és méltatják, mert a tisztelt elszenderülttel érintkezésben volt, ez is a szeretet müve... E tárgyak között első helyen áll a holt tetem, melyet a kegyelet tiszteségesen igyekszik eltakaritani és minden bolygatás ellen hiven megőrizni. Ezen kegyelet égeté nem csak a rá büszkélkedő kegyesrendieknek, hanem az egész ország szinejavának kebelét, melytől buzdittatva Zajkányi ravatalát a mélyen meghatott sziv részvétével állták körül emlékezetét és hosszú évsoron át fénynyel ülték meg. —

„Benedictio Dei in mercedem iusti festinat."
(Jéz. Sir. 40, 24.)

2. Alapy (máskép Halapy) Szilár (a Passione Domini), nemes sarjadék volt. Ungvárott született 1698-ban augusztus 5-én, ama kellemes tájon, melyet erdő s szőlőhalom oly barátságos ölelkezéssel környeznek. — Maga a nemes családból való származás akkori időben különösen kedves ajánló levél volt egy ifju kezében mindenütt a hazában... De Alapynknak szülei, mint jó keresztények, minden erejöket s tehetségöket fiuk nevelésére is forditák. Ferencz (ez volt világi neve) korán kezdett fejlődni. A szorgalom és kitartás annyira elválhatlan társai voltak, mintha velök született volna. — Már mint elemi tanuló fölébreszté sokak figyelmét, és felőle az őt ismerők már ekkor nagyot jósoltak. — A kis tanoncz az alkalmilag tartatni szokott látogatás s hitelemzéskor stb. folytonosan ajándékban részeltetett, mert a tanitó s lelkész fölhivására adott értelmes, bátor és ügyes felelete minden jelenvoltat bámulatra ragadtak. — A középtanodába átmenvén szülőt és tanárt egyiránt szintén fényes reményekre jogosita. — Az ajánlatos őszinteség, a tanulásban ernyedetlen igyekezet, a készséges engedelmesség, a nemes serénység őt összes tantársainak föléje emelé, és leendő nagyságának ugyanannyi sugáraként övezé... Iskolai kötelmeinek pontos teljesitése, szakadatlan buvárkodása, nyelvisme s tudományvágya mind pályatársainak, mind oktatóinak figyelmét csakhamar fölkelté. Áhitatos buzgólkodása és

példás jámborsága pedig, növekedvén Üdvözitőnk uyilatkozata szerint „bölcseség- és kedvességben Isten és emberek előtt“, mintegy követendő példányul vala ajánlható. — Ifjukori képeinek legkedvesbike vala a papi pálya; gyönyörélvezettel csüggtek rajta szülei, midőn annak magasztos hivatásáról már azidétt is mintegy szónokolva beszélt. — Ő azonban nem csak pap, tanár is óhajta lenni: tehát másokra nem csupán életjámborsággal hatni, de körülhordani a tudomány lámpáját is, hogy, kik a világosság fiai lenni kivánnak, bizton indulhassanak meg ama fáklyafénynél, mely a tévuton járóknak irányczsillaga, a valódi nagyság és dicsőség ösvényén kiolthatlan vezérfény, lelküknek egyedüli és örökké lángoló szövétneke! — Pályaválasztásának ideje elérkezvén, a kegyesrendiek közé kivánkozott, és a kitünő-erényü ifju a legatyaibb fogadtatásra találván, a mindkét hazában megszámithatlan érdemekkel biró szerzetnek tagjai sorába szives örömmel lőn beigtatva. — 1718-ban próbanöveldébe küldetvén és minden oldalon tudományavatott férfiaktól környeztetvén, hozzá a tudományosság minden eszközeivel is bőségesen elláttatván, már földi pályafutása kezdetén is boldognak érezé magát, hogy lelke ohajtását mindenben és annyira teljesülve látá... A bölcsészet és theologiának dicsőséggel áttanulmányozása után több éven keresztül ismét tanárként fáradozott és a haza reményeit szeretettel oktatva és nevelve elévülhetlen emlékezetet örökitett meg maga iránt azok sziveiben, kiknek a becsületes életre irányt adott. — Erre főnökei Szilárunkat, kinek kellemes bánásmodora, ritka észtehetsége és páratlan ismeretgazdagsága miatt minden szava és tette lelkesen és magasztalólag karoltaték föl, Privigyén házfőnökké és ujonczmesterré rendelék. — Itt is mindennek nemes lélek, feddhetetlen erkölcsösséggel, megkapó szerénység-,nagy tapintat-és a szeretet termékeny méhében fogamzott önfeláldozással felelvén meg, rendtársainak a különben is kedvelt férfiu bizalmát ugy megnyeré, hogy közakarattal tartományi (Praepositus provincialis) szerzetfőnökül kivánák. — A felelősségterhes hivatalt, melyben távol minden vehementiától, szelid rábeszéléssel munkált, lassabban ugyan, de annál biztosabban, — 1739-től egész 1752-ig viselte. Minden egyes intézkedésével, melyekben az élet nehézsége leküzdésére való gyakorlati bölcsesége és buzgalma első tekintetre feltünik, azt is tanusitá, hogy igen nagy ismerője az emberi szivnek, és ez szolgált

arra okul, hogy a rendtársak mindvégig föltétlenül ragaszkodtak hozzája... Lehet gondolni egy ily terjedelmes szerzet főnökét mennyi gond abajgatá; mennyi tenni való hárult rá... De Alapy munkára termett férfiu vala, és egyike ama kiváló egyeniségeknek, melyeknek az erőfogyasztó gond, a bokros foglalkozás, a folytonos cselekvés — elemök, életszükségök... Azonban Alapynk hire nemcsak a kegyesrendben, de a tudós világban is fönmaradand... Szigorú, midőn lelkiismeretesnek kelle lennie, mindig hajlandó volt megbocsátani, uralkodott a kedélyeken, fön tudá tartani méltóságát a nagyokkal társalgásban, és gyermekded vala a gyermekek közt... Alapynknak, kinek erős meggyőződését képezé az, hogy a Világüdvözitő hittana az elme fáklyája, a sziv balzsama, az akarat gyémántköve, szóval a magasb szellemi és erkölcsi művelődés legjobb eszközlője, — elnöklete alatt tartatott a IV-ik rendtartományi gyülés 1741-ben Nyitrán, melyben bizonyos társházak jelöltettek ki a bölcsészeti és hittudományi szakok rendszeres tanulmányozására szánt növendékek számára. — Sem idő sem hely arra, hogy e tudományának részletezésébe bocsátkozzunk; csak azt akarjuk hangsulyozni, hogy Alapynak a philosophia és theologiának egyeképen tüzetes fejtegetését elrendelő ezen intézkedése fölötte nagy jelentőségű... Igen ez fölötte nagy jelenőtségű. Mert az absolut igazságaitól merevnek látszó jól átértett theologia épen ezen látszólagos mozdulatlanság által készíti elő a többi tudományok tavasz-irányait, nyári pompáját, őszi áldásait, gyümölcseit, és mely épen ezen, oly sokszor balul magyarázott stabilismusa által tüzi ki tudományok polusait, az ismeretek zenithjét és nadirját, melyeken túl azok hasztalan keresnek igazságot, hasztalan emelkedést. És, mert szilárd meggyőződésünk szerint, az emberi értelem s sziv felvilágositása, fejlődése és nemesbülésének eszközeit, a ker. dogmák- s institutiokban csak a hálátlan áltudomány ismerheti félre, azokat vagy gőgösen ignorálván vagy gonoszul tagadván: mi által szintoly tudatlanságot, mint roszakaratot árul el... De más részről a theologia s a kinyilatkoztatott hit nem akarhatja fölöslegessé tenni az észt, tehát a bölcseleti tanulmányokat sem, sőt annak egész terjedelemben kellő használatát sürgeti, parancsolja. Mit az ész önmagától beláthat, azt az ész által megismertetni s bebizonyittatni nem csak megengedi, de kötelességül is teszi. Minden erő s tehetségnek joga van, de

tartozik is, a mely hatáskörében és a magasabb kötelességek iránti alárendeltségben magát érvényesiteni, és fejlődése s kimüveltetése tetőpontjáig emelkedni. Az ember tartozik minden, javára adott eszközt akkép és azon czélra használni, a mint és a melyre az adatott. Minek erőtetnők a jó szemekkel megáldott egyént arra, hogy távcsővel nézze, mit amúgy is jól lát? A hit segitségül adatott az észnek, nem pedig a végre, hogy ezt nyugalmazza és fölöslegessé tegye. Hogy az ész sok igazságot beláthat még a religio körében is, ez az egyháznak csak nem régen is pápailag nyilvánitott tanitása, melylyel a bölcsészetnek szolgáltat igazságot. De viszont a bölcsészet is, az tudnillik, mely valódi s azért méltányos, megengedi, sőt hangosan bevallja, mikép sok szükséges igazság ismeretére csak a kinyilatkoztatás által, történeti úton képes eljutni; s ezzel saját belátását is, nem csak az örök igazság iránti háláját tanusitja...

Alapy kormánylatának idejében három házzal is gyarapodott a rend, t. i. magyaróvári, kisszebeni és medgyesi ház birtokával. — Magyar-Óvárott alapitó Zsidanits István mosonmegyei főadószedő és megnyilt 1739-ben hat osztálylyal. Szebenben alapitó csetneki Dessewffy István tábornagyi helytartó és szab. kir. Szeben városa. Medgyes, mivel az alapitvány hiányos volt, később elmaradt... Tévedne a ki azt gondolná, hogy Alapyt, ki egyike volt ama ritka jellemeknek, melyek homlokukon hordják az emberiség boldogitására hivatásukat, megpihenni sem nem tudván, sem nem akarván, mig kitüzött közczélú törekvésüket nem létesitik, — a rendkivüli fáradalmak teljesen kimeritik... Keresett és talált annyi elfoglaltságoknak közepette is az ő rendkivül tehetsége még más-más mezőt is munkásságának, mely a latin irodalmi történeti és földirati szak felé kezde fordulni... És ezen iránynak kell köszönnünk Alapynk ama versezeteit, melyek a compositio, lélek és szinezet öszhangjában nemcsak a római költészet ez ágában a legszebbek közöl valók, de a világirodalomban is elsö rangban állhatnak; még pedig nem csupán alaki tökélyök, de a költői gondolat szépsége ez, mi a kifejezés bevégzettsége mellett azokat mintaszerüekké teszi... Térjünk tehát egy kissé Szilárunk könyvészetéhez. —

Nem emlitve igen sok tartalomdús kéziratait, életében következő munkái jelentek meg: 1.) Myrias versuum sine

ellipsi et synaloephe editorum. Tyrnaviae, 1734. Érdekes mű, mely, gr. Erdődy Antal egri püspöknek ajánlva, mindenfelé nagy tetszést arata. — 2.) Odarum Leonino-sapphicarum libri tres. Tyrnaviae, 1741. Nozdroviczky István vál. püspök s nyitrai kanonok tiszteletére kiadva szintén kiváló meglepetést eszközölt. — 3.) Epigrammatum moralium, aegnimatum ac tumulorum libri VII. Tyrnaviae,1745. — 4.) Apologorum moralium libri VI. Elegiarum unicus. Tyrnaviae, 1747. Biró Márton veszprémi püspök, kinek ez ajánltatott, a gyöngéd figyelmet igen becsülte. — 5.) Opus symbolis constans in laudem b. Josephi Calas. Scholar. Piarum conditoris. — Oly mű, melynek kiadása nemcsak igen érezhető ürt tölt vala be a buzgalmi dolgozatok körében, de a világirodalmat is egy ihletett remekkel gazdagítandá...

Sokan azt tartják, miszerint fogadalomállású egyének, minő Alapy volt, nem képesek azon lelkesültségre, mely szerintök a költészet főforrása. — Szilárunk, mint szerzetes, pap és tanár nem ünnepli ugyan — igaz — a szerelmet, mindazáltal oly nagy benső hév árad el lyrai lélekszüleményein is, minőt gyéren találunk lantos költőnél, s mely az olvasót akaratlanul magával ragadja... Kimerithetlenek érzelmei és kifogyhatlan képei a nyelv gyönyörű kellemével egyezkednek, ha Isten fölségét, az erény magasztosságát, az Üdvözitő szeretetét és kal. sz. József önfeláldozását énekli... Mily tisztán tuda a természet szemlélése folytán Isten szeretteéért lelkesülni. Mennyire birja a latin nyelv szellemét s annak minden finom sajátságát! Kirí továbbá mindenütt nagy életbölcsesége, a vallásos érzelem kitünő foka; látszik, hogy a liber sacerdotalis-t nocturna forgatta manu atque diurna...

Privigyén érte Alapyt utól a végsors. — Betegsége, mely őt a sirba döntötte, kinos kezdetű, még kinosabb lefolyású volt. 1750-ben támadta meg a köszvény, még pedig anynyi hevességgel és szivósággal, hogy mindenkit részvétre birt. Azon kivül, hogy az isteni Megváltóhoz fordult erőért, a költészetben is keresett szórakozást. Azt hivé, t. i. a nagy lélek, hogy ugy tevén a rá nehezedett fájdalombántalmak, ha végképen meg nem szünnek is, legalább enyhülni fognak... Hite nem ok nélkül boldogitotta a jó szerzetest. Mentesitve levén t. i. a hevesebb izgalmaktól, melyek az efféle bajnak fokozódását csak elősegithetik, kevesebbet tapasztalta a csúzrohamok gyötrő hatásait... Ezen kedvező állapota azonban

nem lett hosszabb tartamú, ugy, hogy ismét, testi erejében fogyatkozva, a mindinkább kinzóbbá vált bajnak foglyaként csak szobájára szoritkozva főképen áhitat-gyakorlás- és olvasgatással tölté a fájdalomtól kevésbbé zaklatott időközeit. — Gyötrelme csöndesedésekor azonnal a papi imakönyvhez nyúlt, hogy lelki erejét a zsoltár hathatós szellemével edzze a megújulandó kinek elviselésáre... Sem a szakavatott orvosok gondos kezelésének, sem a szivélyesen sürögő ápolásnak nem sikerülvén a megroncsolt szervezetet rendbehozni, a nemes lelkű férfiu igaz hivőként ismételten egyedül a fensőbb vigaszok forrása felé fordula, és boldog átköltözést óhajtva, a Gondviselés bölcs rendelkezésében lelé megnyugvását. — Figyelemre méltók azon versben mondott szavak, melyekkel a jó szerzetes- és jámbor kereszténynyhez illő resignatioval viselt égető véggyötrelmeknek közepette a kérdezőnek feszületre függesztett szemekkel válaszolt:

„Constantine! iaces postratus: desere mundum;
At nihil est mundus, deseris ergo nihil.
Viventi, Jesu! mihi portus eras: morituro
Adsis, praesidium dulce, decusque meum!“

Életét, Alapynk, ki folyton a könyörülő Istentől remélt enyhületet a jobb hazában, hol az üdvös fáradalmakat örök nyugalom szokta megjutalmazni. 1752. évi január 8-án Privigyén zárta be. — Megkisérlettük ecsetelni a képet, mely előállitaná a remek külsejű, de még remekebb lelkű Alapynk lefolyt életének mozzanatait, de ki kell mondanunk, hogy rajzunk csak gyönge árnyéka lehet a valóságnak, mely a nagyérdemű rendtársban kimagasult, akár mint buzgó szerzetes tanárban, akár, mint lelkismeretes házfőnök s tanodaigazgatóban, akár, mint körültekintő és tapintatos szerzetkormányzóban. — Szerzetes élete példányszerű volt, fölékesitve mindazon tulajdonokkal, melyek a társas viszonyoknak savat és fűszert kölcsönöznek, Utógondolat nélküli szeretete mindenki előtt kedveltté és keresetté tevé egyéniségét. Barátsága megnyerő volt és lelkötelező. Róla, bizton mondhatni, hogy, ha vitás kérdésekben találkozhatott is ellenese, ellensége nem találkozott. Mint tanár, fönséges tisztében buzgósággal járt el. Mint házfőnök, utánzásra méltó pontossággal rendezett el mindent, mi hatásköréhez tartozott. Egyedüli vágya volt, hogy mindene lehessen mindenkinek... Mint rendkormányzó,

a meddig csak tehette, mindig ugy működött, hogy szerzetének java csorbát ne szenvedjen, sőt az szeretet és lankadatlan munkassága által mennél fényesebb fokra emelkedjék... Ő a szerzetes életnek élőképe, nem árnyéka volt,.. És ezek elmondása után áldás szálljon a sok üdvöst tett és fáradott férfiura, kinek emlékezete a kegyesrend nevével együtt fog élni; s a sz. szerzet nemtője adjon neki minél több követőket azon pályán, melyen a becsületes Kalasanzi-utód több tizeden át buzgón járdalt! —

A kegyesrendiek theologia-intézete szervezetét immár, a menynyire történelmi kútfők engedik, hiven akarjuk vázolni. — Mielőtt azonban azt, mi tanittatott benne, megkezdenők, nem tehetjük, hogy magáról a theologiáról némit el ne mondjunk. —

Theologia alatt részint többet, részint kevesebbet értünk, mint a mennyit e név kifejez. Többet, a mennyiben több tudományt a theologiához sorozunk, melyek szorosan véve nem theologiai tudományok, minő pl. egyházi régészet stb., mert theologia betü szerint Istenről és isteni dolgokról szóló tan. Kevesebbet értünk a theologia név alatt, a menynyiben theologiának nem fogadhatunk el minden tudományos megismertetést azon tárgyakról, melyekkel a theologia foglalkozik, hanem csak azt, mely, határzott tekintélyre támaszkodva, a hitből indul ki... A bölcselet ama részét, melynek tárgya különösen az Isten, szintén theologiának (theologia naturalis) nevezik; de az ily bölcsészeti theologia szorosan véve inkább bölcseleti tan. — A kereszténység hajnalkorában az összes ker. tudományt bölcseletnek hitták... Utóbb szabatosabb megkülönböztetés végett az elnevezést elhagyták, s a ker. tudomány, mint hittudomány, a bölcselettel éles ellentétet képezett. — Ezzel ugyan közel jutottak már ahhoz, hogy a ker. tudományt theologiának nevezzék, mindamellett az nyomban nem következett be... Még szent Ágostonnál is theologia általában annyit jelent, mint vallás- vagy hittudomány, mely azonos a „doctrina christiana"-val. Egészben pedig sz. Ágoston ragaszkodik a régi nyelvszokáshoz, theologia alatt különösen az Istenről szóló tant jelezvén. A fogalom imezen megszoritása az egész középkoron keresztül érvénykedett. Világi és egyházi vagy szent tudomány (scientia saecularis, profana, et ecclesiastica, sacra) állott egymással szemközt. Ez utóbbi nem volt egyéb, mint a mit mi theologia alatt értünk, csakhogy

kevesebb tant foglalt magában, de egészben épen nem hivatott theologiának: ez elnevezés a scientia sacra csupán egy részére volt föntartva, t. i. arra, mely különösen Istenről értekezik, egész az ujkor elejéig. — Ezentúl pedig már a theologiával összekötött fogalom is változott, terjedelemre nézve bővült, egyes részeinek más helyek jelöltettek ki. A középkor ‚doctrina sacra'-ja azon tanokat ölelte föl, melyek részint a hitből származó ismeret, részint az erkölcsi gyakorlat tárgyát képezik... Egyrészt azonban e két tan nem volt szorosan egymástól elválasztva, másfelöl több oly tan fejtegettetett bennök, melyeket most külön disciplináknak tekintünk, ilyen a liturgica, hierarchica... Az elválasztás a középkor végén történvén, kettős változás állott be. Először, mig a középkorban azon kérdés vettetett föl, vajon a theologia elméleti, vagy gyakorlati tudomány, utóbb határozottan azt lehetett állitani, hogy részben elméleti, részben gyakorlati; elméleti a dogmatica, gyakorlati az ethica. Másodszor a rendszerből külön választott tanokra nézve kétségnek kelle támadni: vajon a sajátképi theologia részei, vagy inkább csak oly tudományok, melyek a theologiával érintkeznek: és e körülmény szükségkép döntő befolyással birt az összes theologiára... A hittanintézetek, melyek hivatvák a vallás szent érdekeinek őreit fölfegyverezni, nem ignorálhatják a körülöttök zajló vihart, nem ringathatják magokat mesterkélt nyugalomban, nem nézhetik tétlenül tetszelgő önmagasztaltsággal a heves viták kedélyzaklató lefolyását. — E csaták nem vivhatók ugyan ki merőben a tudomány fegyvereivel, de a tudomány, valamint egyéb socialis kérdések megoldásánál, ugy e téren is hatályos tényezővé válhatik, ha az igazságok tudományos megyőződéssé fejlesztettnek; mert a tudományos meggyőződés, a mint több és több közöket áthat s a nép jellemét meghóditja, ellenállhatlan hatalommá növekszik... Erre azonban a rideg negatio, a kor igazolt kivánalmainak megvetése, a világ folyamától való gondos elzárkozás, és idylis elszigeltség legkevesbbé sem vezethet. A theologusnak megismerkednie kell a tudomány és világszellem hóditmányaival más téreken is, neki kilesni kell a társadalmi átalakulások szülte igényeket, neki folytonos érintkezésben kell maradnia a nép és állam vitális köreivel...

Ha a hittanintézetek csarnokaiban a kölcsönös érintkezés szellemképző hatása alatt, a való tudományosság éltető kö-

rében felnövekedett papjelöltek szent hivatásuk komoly teljesitésénél, tisztelő figyelemmel a polgári élet vivmányai iránt, bölcs mérséklettel veendnek részt a világmozgató vélemények kemény tusájában; ha a vallás magasztos érdekeitől lelkesen fölbuzdalva, a korirány szentesitette védvekkel, a tudomány és igaz fölvilágosodottság fegyvereivel szállanak majd sikra, és az egyház békelehelő lobogója alatt vivandó csatában, eltelve lelki hivataluk méltóságától, soha szemök elől nem tévesztik a kereszténység szelid szellemét, tetemesen mérsékelhetik az összeütközés hevét, elvehetik a tusakodás élét, kitéphetik a keserűség fulánkját. —

Ime az ok, hogy a XVI. stb. századok eretnekségei, a korigények a theologia körében sok tudomány kiképzését eredményezték, melyekkel addig behatóbban és részletesen nem foglalkoztak. Különösen az apologia eddiginél nagyobb terjedelmet nyert; sőt szükségessé válván annak alapjait és elveit kiválóan fejtegetni, — egy egészen új tudomány, az apologetika jött létre. Továbbá, minthogy az eretnekségek a szentirás szövegével igyekeztek a katholicismust czáfolni, a biblia értelmezésének minél alaposabb tanulmányozása kivántatott, egyúttal az egyháztörténet is mélyebb buvárkodás tárgyává lőn. Mindamellett maga után vonta az exegesis tökelyesitését, melynek ismét historiai és archaeologiai ismeretek képezik alapját; másfelöl létre jött egy egészen új tudomány az introductióban előkerülő — bibliai kritika. Az egyháztörténet is szintén újból vala alkotandó. A történeti ismeretek szüksége az egyháztudományok egyes térein is érvényesült. A dogmákat az ethika és hierarchika téleleit, a liturgiát nem lehetett bebizonyitani a nélkül, hogy azok eredeteig vissza ne menjünk. Igy keletkezett a dogmák, a hierarchika története és egyházi archaeologia, melyekkel utóbb még a hermeneutika, didactika stb. társult. — Mindezen részint átalakult, részint újonnan keletkezett tudományok a theologia magva, t. i. a dogmatika és ethika irányában ugyanazon állást foglalták el, mint a már jelzett hierarchika és liturgika. Nem voltak szorosan theologiai tanok, mert külön tudományok gyanánt műveltettek; de másfelöl azokat a theologiai disciplinákból még sem lehetett kiküszöbölni, részint mivel azokkal majdnem kizárólag theologusok foglalkoztak, részint, és pedig főleg, mivel szorosabb értemenyben a theo-

logiára vonatkoznak, és egyedül e venatkozásból meritik értéköket. —

Az iméntiekben némileg tájékozván a theologia fogalmának kialakulása iránt; szükséges, hogy most határozottkörű tárgyunkhoz közelebb tartsunk. —

A magyar piaristaság theologia-intézetében előadott tantárgyakat és azoknak leczkekörét egész biztossággal határozhatjuk meg, a kegyelettel összegyüjtöttük adatok által. Azokból nincs ok kételkedni, hogy a rendtagok képzésügyének e fontos részét kormányzó hatalom a tanulmányoknak nem vont szükebb kört, mint a melyben ez időközök egyéb intézetei forogtak. Egyébiránt természetes, hogy hittaniskoláink, valamint némikép külön czélúak, ugy a tárgyak egyikére, a neveléstaura, nézve is külön kiterjedésüek voltak. —

Az Isten országát a földön tekinthetni az ő eredete- és keletkeztében, azután az ő lényege- és valóságában, és végtére az ő élete kifejlésében. — Mint könnyen érthető, ezen ország eredete- és keletkezéséről tanit a biblia (studium biblicum) és történeti (historia ecclesiastica) istenészet; lényege- és valóságával foglalkozik a hittan (institutiones theologicae, dogmaticae = theologia fundamentalis, dogmatica) és erkölcstudomány (ethica, theologia morum cath.); azt pedig, hogy miképen fejlődik jelenleg és mint kell fejlődnie jövőre, a gyakorlati istenészet. Nevezetesen ama szabályokat, melyek szerint szakadatlanul fejlődik az egyház, tudományos rendszerben adja elő az egyházi jogtan (hierarchica, Jus Canonicum): mig az egyház tevékenységének irányt adni, az Isten országát ki és fölépiteni a lelkipásztorság tudományának (theologia pastoralis) dolga. —

A kegyesrend magyarországi tartományának nyitrai hittani intézete is felölelte e tárgyakat, melyekről sorrendben némit elmondandók vagyunk.

Bezárja majd tarlózatunkat azon honfiaink időrendben és név szerint összeállitott koszorúja, kik a hazában nyert és olykor kölföldön befejezett magasabb képzettségök- és ezen alapuló értelmességöknél fogva Kalasanzi szent rendének választottaiként tiszteltettek, s mint ilyenek, az egyház és szent vallás hős védelmére oktatva a fiatal sarjakat, a szerzetben magok után mély nyomokat hagytak. —

Bibliai vagy szentirati tanulmányok.

„Quaecunque... scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem spem habeamus.“ (Rom 15. 4.)

A nagy apostol, kinek éles látása oly mélyen behatott a szent történetek szellemébe, és ki mások fölött méltó volt az élet tiszta arauyát a titok mélyében szemlélni s bányászi ügyességgel napfényre hozni, erélyesebben nem ajánlhatta a szenirástant és annak gyakorlati alkalmazását, mint midőn a Timóthoz irt második levelében azt mondja: „Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus“ (3, 16.)... Ehhez képest az anyaszentegyház föltétlenül soha sem tiltá hiveinek a szentirás olvasását... Csak a veszélyek tekintetéből, melyeknek a biblia szertelen olvasása van kitéve, azt kivánja, hogy hivei az egyház főpásztoraitól helybenhagyott szentirással éljenek; kivánja, hogy a szentirás legyen hasznos jegyzetekkel ellátva, melyek a homályos helyeket fölvilágositsák, és az olvasót azon igazság elismerésére vezessék, miszerint itt nem embernek, hanem Isten szavát, Isten igéjét olvassa... Ámbátor ezért a szentirást minden katholikusnak szabad olvasnia; még sem szabad minden egyes embernek saját értelme szerint azt magyarázni: mert az ilyen magyarázási szabadság minden tévtan kútfeje. Ennél fogva az anyaszentegyház, mely Isten Szentlelkének gyámolitását nyerte Jézustól őrökségben, mindig legnagyobb gonddal őrködött a fölött, hogy a szentirás értelmezése minden hamisitástól menten maradjon... Hatalmasan kelt ki mindenkor azon csonkitások és elferditések ellen, melyeket itt-ott az újitók és eretnekek behozni iparkodtak... Egyébiránt minden időnek van saját jellege... Oly korszakban, midőn már nem is az a főkérdés, hogy mi a biblia? midőn az álfelvilágosodás tudatlansággal párosulva, a kinyilatkoztatott hitet legmélyebb alapjaiban megrenditeni erőködik, és fölhasználva a sophistikának csábitó csalokoskodásait, azt meri állitgatni, hogy a szentirás több földrajzi és természettani ellenmondásokat foglal magában, a kath. értelmezéstannak kiváló kötelessége a ravasz ellenséget ugyanazon fegyverekkel verni vissza. Kötelessége megdönthetlen védvekkel bizonyitani be, miszerint a biblia és más tudományok közt semmi ellenmondásnak nincs helye, mig ezek illő korlátok közt maradnak:

sőt, hogy minden tudományos vizsgálatok inkább a bibliai történetek megerősitésére szolgálnak, bebizonyitani, hogy a legmélyebb tudományú és legalaposabb természetvizsgáló bölcsek, látva mind a szentirás mind a tudomány közti nagy összehangzást, áhitatos csodálkozással teltek el!...

És bizonyára örvendetes tünemény láthatni, miként valamint a kereszténység első idejében: ugy a közel mult században és azután is, midőn a biblia-történetek szentsége és igazsága az ő alapjaiban megtámadtatott, a meggyalázott keresztény tudomány védelmére tudós férfiak állottak föl, ragyogó dicsfényben tüntetvén elő az igazság győzelmét... A jelesnél jelesb tudósok beható és hasznos tanulmányozás után mindazt, a mi a szentkönyvekben foglaltatik a föld és emberinem természetét illetőleg, tapasztalataikkal megegyezőknek találták; és bizonyára igen illetékes tanuk azon felületes nyomozók ellenében, kik csupa ellenmondási viszketegből a természettudományban véltek fegyvereket találni a szentirat valódiságának ostromlására. — Szintén nem hiányzanak ez időszakokban oly szentirás-értelmezők, kik hasonlóképen az igazi kath. szempont öntudatában és az új vizsgálódások eredményét fölkincselve a bibliafejtegetési irodalmat a jézusi theologiának megfelelő módon előmozditák... E nembeli munkálatok többsége az annyira óhajtott itésztörténeti (criticohistoricus) irány mellett a szemlélődő hittudományirodalomra is van kellő tekintettel. —

A nagykiterjedésű bibliatudemányt könnyebb átdolgozás végett már a mult század szakértelmes művelői, irói több ágra tagolván, t. i.: a szentirati előtanra (bibliologia vagy introductio in libros SS.), a bibliai régiségtanra (archaeologia biblica), biblia-magyarázattan (hermeneutica biblica et exegesis), és szentirati nyelvészetre (philologia sacra), — a kegyesrend nyitrai hittanintézetében is csakhamar e nyomon lőn a fejtegetendő tananyag megállapitva. E tananyag alatt nem érthetni csupán a tudományos rendszerbe foglalt anyagot, hanem ép azon részét a vallási ismeretek körének, melyet a theologiai műveltség nevével jelölünk meg, s melynek alapján a tudományos rendszer maga annak idejében és némi módon már a növeldei oktatás folytán fölépülhessen. Ezen tananyag, mint kivehető, már a műveltség természeténél fogva egységes, összefüggő szervezést igényel...

A tananyagot, bármily csekély értékünek lássék is az magában véve, de mint egy-egy tanintézet hatásának érdemleges megitélésénél igen lényeges körülményt, ugy is, mint hosszas kutatásból összeállitott eredményt, alkalmat veszünk magunknak minden tantárgy után vázlatos áttekintetül a legfőbb pontokban, és ugyan az előadási (latin) nyelven, teljes szerénységgel közölni... Részint azért, mivel az az érdekes leczkekört is jelzi, részint, hogy a piaristarendi hittanintézet a nyilvánosság előtt is elháritsa magától az értetlenség vagy rosz akarat által netán fölvetendő vádat, mintha ő valaha nem rendeltetésszerüleg járt volna el a theologia-oktatásban!

A legelső időtől maiglan terjedő adatokat, melyek vezérfonalakul szolgálhatának a tananyag hű vázolásához, egyetlenegy perczre sem riadva vissza a fárasztó munkától, lelkismeretes gonddal használtuk föl. Ha mindamellett kivonatos összeállitásunknak nem sikerülne oly eredményt fölmutatni, minőt a szakértő olvasó remélt s óhajtott: a fogyatkozás nem a tiszta szándék s buzgó törekvés hiányában vagy a kivonatolás fölületességében; hanem időnk szűkvoltában feneklik. — Csoportositva már igy adjuk a szentirati tanulmányok tárgyának átnézetét:

Szentirati előtan és régészet.
(Bibliologia et Archaeologia biblica.)

In pertractandis disciplinis hisce eum in modum versati sumus, ut praemitteremus naturam, notionem, fontes ac necessitatem, usus et partitionem historiae revelationis divinae, nec non notitiam terrae sacrae geographicam, quae haud parum luminis praefert menti nostrae in instrumentis sacrorum foederum explicandis. Ne vero sine legis Mosaicae notitia cognitio historiarum s. imperfecta foret, locuti sumus, de cultu divino Hebraeorum, locis et temporibus, personis s. et sacrificiis, observationibus legalibus, officiis erga proximum, civium erga invicem relatione et ordine ad extraneos; libris item Moysis. Examinato dein quoad aetatem, auctorem et auctoritatem libro, qui res gestas Josuae exhibet, disseruimus de conditione politica atque ethica Israëlitarum sub Judicibus, libris Judicum et Ruth. Hinc transivimus ad historias Hebraeorum a regibus usque ad exilium Babylinonicum, enarrantes initia monarchiae et regem Saul ac, qui eo etiam

nomine in Israële toto celebratus, quod „Psaltes“ esset egregius, — Davidem, expendendo Psalterium, item Salamonis regimen et scripta, librumque Job. — Adtulimus secessionem decem tribuum, reges Juda et Israël, prophetas, viros coelitus illustratos, quos Deus perversis suscitavit temporibus, Eliam sc. et Eliseum, historiam et librum Tobiae, reges regni Juda post eversionem regni Israël, libros Judith, Regum, Paralipomenon cum libris prophetarum tum maiorum, qui fusius scripsere, tum minorum, et quidem serie aetatis, qua munere fungebantur. — Egimus porro de historiis ab exilio Babylonico usque ad Christum natum, loquentes de Ezechiele, Daniële, solutione exilii, Esther, Nehemia, libris Esdrae, de Judaeis sub imperio Graecorum item et Ptolomaeis, sub regibus Seleucidis, libris Jesu filii Sirach, Ecclesiastici et Sapientiae, de Eleazari et septem fratrum martyrio, re Judaeorum sub Macchabaeis, deque re fidei et morum ante Jesum Christum et Herode. — Exposuimus denique historicam s. Veter. Testamenti librorum veritatem, textum originalem, codices, editiones, versiones polyglotta, simulque artem criticam, qua variae lectiones rite diiudicentur, spuriae dignoscantur et genuinae aut saltem verisimillimae restituantur. —

Relatis iis, quae ad praeparationem ad adventum Domini nostri Jesu Chr. visa sunt pertinere, atque discursu ad Ipsius apparationem exponendam patefacto ad novum Testamentum sive evangelicam historiam ventum est. — Dedimus itaque iuxta evangelia et ecclesiastica monimenta historiam Jesu Christi Domini nostri, proponentes sc. ortum et infantiam eiusdem, tempus praedicatum evangelium antecedens; primordia ministerii Salvatoris et praeconium anni primi; dein historicas secundi et tertii anni, ultimum pascha, quo facta est passio; denique resurrectionem Domini e mortuis et ascensionem in coelum. Exhibuimus res gestas Apostolorum, ecclesiae nascentis primordia, incrementa, certamina et triumphos. Post cognita quatuor evangelia, quae agunt de capite ecclesiae Jesu Christo, devenimus ad apostolica scripta, — ss. Pauli, Jacobi, Petri, Joannis et Judae, — in quibus agitur de eodem capite ecclesiae, quantum ad illa quae pertinent ad eius eruditionem, habita ratione credendorum, agen-

dorumque. — Tandem Apocalypsim, proponendis futuris et extremis factis ecclesiae destinatam, consideravimus.

Bibliai értelmezéstan és kiszemelt szakok fejtegetése.

(Hermeneutica et Exegesis biblica.)

Ab eo statim auspicati sumus praecipuo disciplinae istius capite, quod de prolegomenis est, ut deinceps gradum faceremus ad rectam notionem hermeneuticae generatim, in specie biblicae informandam. — Tum in prima parte exposuimus verum sacrarum litterarum sensum indagandi, et in altera parte modum ostendimus, inventum sensum genuinum rite exponendi. — Dein iuxta supremum hermeneuticae principium: „Sensum loquentis (sribentis) ope usus loquendi, orationis contextus, nec non conditionis tam internae quam externae loquentis (scribentis) cognosce et pande," ss. utriusque foederis librorum eo ordine, quo in Vulgata continentur, sumtorum loca intellectu difficiliora et quidem saepe iuxta regulas artis, seu ut dici amat, instar ‚exegesis scientificae' exponebantur. — Quo in negotio ob oculos semper sistebatur, quid nobis statuendum veniat de argutiis, dubiis, coniecturis et cavillationibus, quibus viri, contentionis avidi, et ut plurimum verborum aucupes, in ipsum divinae scripturae utriusque foederis depositum, sacerrimum alioquin et inviolatum, summam aciem dirigunt. —

Bibliai nyelvészet.

(Philologia sacra.)

Data brevi linguae Hebraeae historia, explicabatur litterarum ordo seu alphabetum, puncta vocalia, signa diacritica consonarum, notae declamatoriae, syllabae et sedes toni, pronomina generatim et in specie suffixa. Hinc transitum est ad formas et genera nominum, numerum singularem, pluralem et dualem, statum constructum, adiungenda suffixa, praepositiones, adiectiva et eorum comparationes, numeralia, particulas, dein ad verbum, et huius tum regularis cum irregularis flexionem. Proponebantur praeterea summe necessaria et de Syntaxi, nec non usu lexicorum Hebraicae linguae. Denique, haecce linguae praecepta in exercitiis, lectione et analysi selectarum partium V. Testamenti cum observationibus philologicis sunt explanata. —

Agebatur de indole linguaa Graecae N. Testamenti

praesertim quod ad grammaticam attinet, de formis item vocabulorum grammaticis una cum Syntaxi, quae potissimum in ss. N. Testamenti libris cernitur. Tandem, ut theoria linguae in succum et sanguinem transeat, legendo, vertendo, analysi subiiciendo, regulisque accommodando, plura N. Testamenti capita sunt pertractata. —

Az igazi kereszténység nem a rejtélyes bölcselet fejtegetéseinek, de inkább a történeti ismeretnek tárgya: nagyszerű történeti tény az, melyet eredetében, előkészitése és fejleményeiben, egész tartalmában és terjedelmében kell fölfognunk és megértenünk. Annak szerzője mondá: „Non veni solvere legem, sed adimplere“ (Mát 5, 17), ismét: „Euntes in mundum universum, praedicate evangelium omni creaturae“ (Mark. 16, 15.) — Ez által az idők kőzpontját foglalván el, a kereszténység előtti kinyilatkoztatás isteniségére, mint rá vonatkozó előkészületekre utal minket vissza, s föltárja előttünk az emberek és idők jövendőbeli egyetemitését, mint küldetésének tárgyát. Ez által az út is kijelölve van, melyet választanunk kell, hogy annak minél mélyebb, terjedelmesb és alaposabb ismeretéhez juthassunk, mi örök üdvünk eszközlőjeül jelentkezik. — A szentirati tudománynak föladata ugyanis megismertetni: a) kereszténység előtti kinyilatkoztatást, az ó-szövetségi biblia tartalmát, különös tekintettel arra és tanitmányaira, kit az ős atyák Megváltójok és örökös uralkodójok gyanánt vártak; b) annak, kiváltképen az új-szövetségi szentirat nyomán, történetét, tanitmányát és müveit, ki magát a várva vártnak nyilatkoztatá, kit mindig ilyennek ismertek el és hittek, s mi is ilyennek ismerünk és vallunk... Ennek megfelőleg, mint az értelmesek ki vehetik, hittanintézetünkben a bibliai tanulmányok kezelése érdekében olynemű csoportosítás alkalmaztatott mindenha, melyben a vallásnak forrásai és összes tartalmának ismeretéhez vezető, isteni kijelentés történelme a központ úgy, hogy az értelmezéstan előadása a régészet és nyelvészet annak szolgálatában állanak. — Ugyanis a hermeneutika bármily kiegészitő része is a szentirati tanulmányoknak és nélkülözhetlen kelléke egy-egy biblicus értelmi munkásságának, mégis nem maga a biblia-tudomány; úgy nem a philologia, az archaeologia sem az... Mind oda tartoznak, de csak úgy, mint a pharmakologia a gyógytanhoz,

a logika a philosophiához stb. A nyelvtan is szükséges a szónoklathoz: mégis ez utóbbi nem egy a rhetori tudománynyal. Úgy kétség kivül a helyesen, szabályosan értelmezni tudás kelléke a szentirástannak: de ehhez csakugyan több kell, mint a philologia szabályait ismerni. Ez csupán eszköz a czélhoz jutásra. A legtökéletesb kép alkatrészeit készitheti el egyik művész, a nélkül, hogy talán sejtené is, mire fogja azokat egy másik használni. Szintúgy lehet, hogy a leghelyesebb hermeneutika-szabályok felállitója talán soha sem fog a segélyökkel megismerhető nagy igazságok birtokába jutni. Az eszköz nem egy a czéllal. Finom elmefuttatások beltartalom nélkül csak úgy nem méltók a bibliatudomány nevezetére, mint a Sokratest is megzavarni képes sophisták dialektikáját nem mondjuk philosophiának... Kik mindent csak herneneutikájok által vélnek a bibliában elérhetni, azok oly játékosok, kik vagy igen biznak ó kártyájukban, vagy pedig olyat használnak, melyet előbb már megjelöltek és mások megcsalására alkalmassá tettek...

Egyháztörténelem.

„Regi seculorum immortali, invisibili, soli Deo honor et gloria in secula seculorum."
(I. Tim. 1, 17.)

A kath. anyaszentegyház nem puszta fogalom, hanem történeti tény, életdús organismus, ihletve annak szellemétől, ki az eget, földet és mindent, a mi van és volt, semmiből teremtette... A kath. egyházban teljesedik be ama jóslat, melyet az élő Istennek egyszülött fia tőn az apostoloknak mondván: „Ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi" (Mát. 28, 18.)... Itt működik szakadatlanul a Szentlélek is, ki az örök Atyától és egylényegű Fiától származik, ki, mint az örök igazság őre s kinyilatkoztatója, folyton él az anyaszentegyházban. Valaki e szempontból veszi az egyházi történetet, óh! annak szive eltelik az isteni csodák szemlélésével; lelke a mindenhatóság remek munkáit nem vizsgálhatja a nélkül, hogy a határtalan szeretet tüzétől föl ne melegüljön... Látja ugyan, mert lehetetlen nem látnia, hogy idők folytán az igaz vallás életfájának ellenében másokat, újakat is ültettek; de mindezeken az isteni Alapitó ezen állitásának teljesülést észleli: „Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus coelestis, eradicabitur" (Mát. 15, 13.)... E világ hatalmasainak karjaira vagy

a szilaj szenvedélyekre támaszkodva egy ideig virágzottak, de csakhamar elhervadának, nem levén belső életerejök... Azonban ezeknek tekintete egy perczig sem csüggeszti, hanem az örök Ige imezen vigasztaló szavának megszivlelésére viszi: „Non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum suum“ (Mát. 10, 24.), mely szerint az üdvegyháznak, isteni Alapítójaként, küzdni kell és szenvedni, de a küzdelmeknek közepette fönmarad gyarapodik és győz... Ha nem kell vala mindazon támadásokat kiállania, ugy nem tünnék ki oly világosan ama csodaerő, melylyel azt Isten föntartá s legyőzhetlenné tevé; ekkép pedig nem csak, hogy csodákon épült, hanem fönmaradása által ő maga lőn folytonos csodává, ezzel is bebizonyitandó mindazon csodák valódiságát, melyek által alapittatott... És örömünkre szolgál mondhatni, hogy mindenha találkoztak férfiak, kik, az egyháztörténelem hivatását e magas és egyedül helyes szempontból fogván föl, az üdvintézet isteni eredete felöli meggyőződést kelteni, illetőleg megerősiteni s fölújitani törekedtek. — De másrészt uem lehet ám azt sem tagadni, hogy itt-ott voltak egyháztörténelem-tauárok és irók, kiknek előadása és irása, hogy de Maistre gróf szavaival éljünk, folytonos összeesküvés az igazság ellen... Ez összeesküvők, kik így az igazság s vele az emberi nem legfontosb érdekei ellen szövetkeztek, a tudatlanság, hazugság és pártérdek hivei. — Léteznek t. i. közöttük, kik azért nem beszélnek igazat, mert nem tudják; mások, mert inkább szeretik a hazugságot, és legtöbben valót szólnak ugyan, de csak azt, s csak úgy, mint különös pártnézetükkel megfér... A történetrontók ezen utóbbi neme előtt nincs oly nagy tett, melynek sajátszerű lélekirányuknál fogva alacsony indokot, nincs oly szent intézmény, melynek gyalázatos czélt ne tulajdonitanának... Tolluk alatt elfonnyad az erény virága, bűnös merénynyé fajul a jótett, dölyfősség szinét kapja az alázatosság... Különös kedvöket találják a vértanuknak, kiknek bámulatos elszántságát fanatismusnak mondják, száma megtizedelésében; az ősegyháznak, melynek a népek szabadságának kivivására s biztosltására irányzott áldozatteljes működésését despotismusnak nevezik, — hitágazatai értékének leszállitásában; az ó és új fegyelem szabályainak egymás ellenébe állitásában; az egyházi uralkodás istápjainak előszámlálásában; a pápáknak, kiknek a müveltség és a tudományok fontartását s terjesztését

czélzó óriási erőfeszitését vakbuzgó sötétkedésnek hivják, — erkölcseinek birálgatásában; a sz. atyák hibáinak megrovásában; a valódi és költött visszaéléseknek bizonyos önhittség és kárörömmel elbeszélése s túlcsigázásában; azoknak pedig, mik az egyházát ajánlják, nagy ovatossággal megemlitése vagy épen elhallgatásában stb. Ily egyháztörténelmi tanárok- és iróktól, jobban mondva történettorzitóktól, kik miatt szükséges volna Cicerónak a történész tulajdonságaira vonatkozó ismeretes szabályaihoz még egyet csatolni, körülbelül ily értelemben: „ne speciem facti detorquere, neve infundata alienis actis consilia subtrudere audeat," — méltó boszankodással fordulunk el... Hála a Mindenhatónak, a magyar kegyesrend nyitrai theologia-intézetében ezen elfogultak helyett férfiak tölték be a tanszéket, kik a mesés krónikákból vagy épen a levegőből kapott és történelmi tényként feltolt hazugságok ellenében, mindent a maga igazságában adtak és adnak elő; kiknek élő szóval és irásban tett közléseiken higgadt szellem, az Isten, Krisztus Urunk és egyháza iránti forró szeretet ömlik el... Ezek, fölhasználva a későbbi időkben történt felfödözéseket becsületes lelkismeretességgel föladatukhoz hűen, és azt a sz. atyák szellemében derekasan megfejtették... Mert megismertették azon egyház történetét, melylyel a Világmegváltó örök küldetéséhez képest az idők végeiglen marad hallgatóikkal, kiket ekként az egyes igazságok kifejlődése s megfejtésének, ellentéteikkel s balmagyarázataikkal egyetemben, tudatába juttatván, képesekké tőnek a tiszta hitbeli és erkölcsi tanitmányokat, a történeti tényektől elvontan, részletezett teljes tanegészben előállitani. Meg is látszott theologia-intézetünknek már legelső idejében, hogy az egyháztörténelemnek ily kath. szellemben kezelése és előadása az egész istenészetnek legnagyobb javára vala, és kellő irányt adott az innét kikerült világ- és honi történelem k. r. tanárainak és nagy tudomány, széles terjedelmű olvasottság és mély belátásról tanuskodó dolgozatok szerzőinek is egy-egy Bolla Márton, Spányik Glyczér és több másoknak. —

Egyháztörténelem.

(Historia ecclesiastica.)

Ut auditores de historia ecclesiastica etiam in genere cognitionem obtineant eius naturae plene respondentem, plura erant nobis distincte investiganda, quae sponte e primo

obiecti obtutu inquirenda se offerunt. Siquidem quisque intelligit primum probe nosse oportere: Artem criticam et antiquitatum studium maiorem cum historia nexum habere. — Atque hinc regulas sanioris critices et momentum antiquitatum ecclesiasticarum enodavimus. — Inde rerum naturalis ordo duxit nos ad fata ecclesiae Christi Domini ab ipsius origime usque ad nostra tempora exponenda atque ostendenda: quomodo inter omnis generis impedimenta, immo vero inter ingentem, constantemque oppugnationem fundata, per octodecim et quod excedit secula conservata atque propagata fuerit; quaenam fidei et morum doctrinae per omnia secula creditae ab cclesiae rectoribus traditae contra depravationis conamina accuratius explicatae ac strictius definitae sint, quae porro sacra celebrata ac frequentata, nec non quales praesules praefecti ac leges disciplinares latae fuerint; et quos fructus per auctam culturam, studium virtutis ac felicitatem promotam generi humano quovis seculo attulerit. — Cum vero concilia praesertim oecumenica aut particularia ab ecclesia universali approbata tanti ponderis sint, nostrum erat intendere animum synodologiae quoqne ita, ut concilia singula enumeraremus, occasionem et scopum convocationis assignaremus, auctoritatem demonstraremus et de decisionibus referremus. Ad extremum proposuimus symbolologiam seu doctrinam de collectione articulorum fidei, exhibentes fidei symbola ab ecclesia usu recepta, eorum originem ac mutationes, quas per temporis decursum subiere, narrantes atque auctoritatem explicantes. —

Adván az egyháztörténelmi tananyag vázlatát, jónak látjuk itt még egypár szót koczkáztatni arra nézve, minő kellékeket kivántak eleink az egyháztörténelem körül. Hogy a tudomány nevét megérdemelje, nyomatékolva mondák, más egyéb tudományokkal közös tulajdonokon kivül, minők a tárgy helyes megválasztása, kellő rend és világosság az előadásban, az egyháztörténelem legyen igaz (vera) és birálatos (critica). A történetet képező események merittessenek hiteles kútforrásokból. Soha szem elöl ne tévesztessék, mit minden történelemtől követelni lehet, ne quid falsi dicat, ne quid veri dicere non audeat... E követelmény azonban koránsem annyit jelente, hogy a történelem szintelen legyen. A történész az események fölmutatásában csak hű legyen, sehol se

tagadja meg egyházi, vallási szempontból kifolyó nézeteit, felfogását. Legyen az egyháztörténelem továbbá okszerű (pragmatica) az események összefüggését s okait kutatván és mutatván föl, legyen végre vallásos, máskép nem felel meg tárgyának és nem nyujtandja hű képét az egyháznak, melyben Krisztus él és működik. —

Alap- és ágozatos hittan.

„Nos autem praedicamus Christum crucifixum“
(I. ad Cor. 1, 23.)

„Crede, sed cui, vide.“ Ezt tartja a régi közmondás. — „Crede, sed prius diu delibera.“ Igy oktat a bölcsészet. Az Üdvözitő pedig ekkép szól: „Ego sum via, veritas et vita.“ (Ján. 14, 6). Az örök bölcseség igéje, Jézus Krisztus, egyházat alapitott és erre bizta isteni kinyilatkoztatásának egész kincsét. — Az apostoli testület, melyet Urunk az evangeliom szóbeli hirdetése végett rendelt és csalhatatlan tanitótekintélylyel fölruházott, minden időben hibázhatlanul és hibátlanul tanitja és tanitotta Krisztus urunk igéjét, és meg vagyunk róla győződve, hogy lehetetlen tévednünk, ha azt hiszszük és követjük, mit az egyház ezen tanitói testülete, hogy higyük, elénk ad; vagyis, mit az apostolok és utódaik minden időben és minden helyen közmegegyezéssel, mint Krisztus igéjét, hirdettek, és a mit a hivek Krisztus igéje gyanánt átvettek, elfogadtak és gyakoroltak... A minden időbeli közhit a mi hitünknek is szilárd és örvendetes zsinormértéke... Ámbár tehát ezen ker. közhitnek, mint történeti valónak, csak történeti uton lehet birtokába jutni: mégis a mult egyik-másik dogmaticus könyvéből, a speculativi hajlam és a rendeltetésétől eltért bölcsészet befolyása mellett, a történeti rendszer el-eltünik a kath. igazság nagy kárával. Azonban a viszás helyzet javulni kezdett az ujabb időben, valamint a természet fölötti kinyilatkoztatás és a jézusi egyház *védelme* kellőleg előadatik, ugy a *ker. kath. hitczikkek* is rendszeresen tárgyaltatnak. És mig amaz a kinyilatkoztatást a történetek folyamaként tünteti föl, mely az éden magaslatán eredve folyvást uj beömlések által növekszik, miglen a Krisztus Urunk által létesitett kinyilatkoztatás tengerébe nem szakad, oly folyamként, mely a tiszta szivvel rábocsátkozót fölvéve, az idők vadonain átszállitja, megismertetvén vele, hogy az igazsághoz és a biztosság révébe egyedül juttató, isteni folyamon evez: emez, csen-

desen rendezkedve, elmélkedés és éles különböztetés által határozva, erősen tartva és hiven őrizve a nyert kincseket, azokból áttekinthető egészet alkot, s mélyen öntudatos tulajdonnak föltüntetve az elfogulatlan hitbuvár előtt legfönségesb gazdagság gyanánt tárja föl... A piarista-hittanárok mindjárt kezdetben belátták, hogy a kereszténység nem bölcselkedési rendszer, az egyház nem bölcsészeti iskola: s azért szent hitünk istenivoltának bizonyitásában főleg a történeti módszert, alkalomszerűleg értékesítve ama nagyszerű eszméket és gondolatokat, melyek a szent atyák és egyháztudorok tanulságos müveiben elhintvék,.. méltatták — Minek is e helyütt szivörömmel adunk kifejezést... Hisz a természetfölötti kinyilatkoztatás történeti, tapasztalati téren áll; mert története van, és épen azért az idealismus soha sem fogja azt sikerrel ostromolhatni. S általában a kereszténységellenes philosophia tagadván olyasmit, a mit mások megéltnek erősitnek („Non enim possumus, quae vidimus et audivimus non loqui" (Apost. csel. 4, 20), fölöttébb ingatag álláspontra helyezkedik... Ki áll ugyanis bölcsészileg erősebben? Az-e, ki valamit önmaga által tapasztaltnak erősit; vagy az, ki ezt merő föltevésből lehetetlennek állitja? A kinyilatkoztatást bölcsészileg tagadni lehetetlen: mert képtelenségét bebizonyitani nem tudják. A ker. hitnek csupán egy ellenhitet állithatni utjába, mely azt mondhatja: „én nem hiszem, a mit te hiszesz." De bebizonyitani, hogy amannak h i t e csalódás, az övé pedig csalhatatlanul tudott igazság: ezt sohasem fogja a kereszténytelen ellenhit végbevihetni. Az ő nem hivése csak ugy nem tudás, mint amannak hivése: a különbség csak az, hogy amaz hitével positiv téren áll, mi végtelenül biztosabb; ő pedig ellenhitével negativen. — S ha ezen ellenhitet a végokok iránt kérdezzük, mit tud felelni? Semmit. Nevetséges hypothesiseit még eddig minden nyomon kinevette az élet, megczáfolta a tudomány; egyedül a ker. felfogásnál maradt meg, a tudománybani előhaladás mellett, sőt épen ezért, — a valóság...

A l a p- é s á g o z a t o s h i t t a n.

(Institutiones theologicae seu Theologia fundamentalis et dogmatica.)

Divinam religionis christianae et ecclesiae catholicae orginem atque auctoritatem investigaturi, ante omnia perspectum habere debemus, revelationem supernaturalem, per quam

religionem christianam esse datam et ecclesiam fundatam perhibetur, esse possibilem, porro necessariam atque de ipsa facta nobis certo constare posse. Idcirco praemisimus doctrinam de divinae ac supernaturalis revelationis etiam veritatum, quae mentis captum excedunt, possibilitate, necessitate atque notis seu characteribus, e quibus certo ac tuto vera Dei revelatio secerni possit ab hominum fraude. Postea ostendimus Deum O. M. nequaquam defuisse humanae indigentiae, sed auxilio fuisse ab ipso mundi exordio et insequentibus aetatibus, quibus se communicavit hominibus a se delectis, patriarchis scil., Moysi prophetis, donec completam dedit revelationem per Christum Filium suum, qui fuit scopus et obiectum praecipuum revelationis eiusdem. — Evicimus Christum Dominum ecclesiam externam fundasse, cui religionem suam asservandam ac proponendam tradidit, hancque solam esse ecclesiam Jesu Christi catholicam, neque aliam esse christianam societatem, quae cum ea de hac praerogativa possit contendere. Demonstravimus hancce ecclesiam, Christo ei permanenter assistente atque Spiritu S. eam in veritatem deducente, nullo modo posse in iis, quae sibi custodienda sunt commissa, aberrare, aut fideles alia, quam obiective vera via ad salutem ducere. His adiecimus doctrinam divinam in s. Scriptura et Traditione nec non ex parte saltem in ratione contineri. — Deinde accessimus ad veritates revelatas, quas nobis ecclesia cathol. fide divina recipiendas tradit, proponendas, agentes de notione atque absoluta exstentia Dei, de absoluta Dei substantia, essentia seu natura et absoluta Dei subsistentia seu vita absolute perfecta, i. e. de Deo triuno. — Quibus absolutis exposuimus doctrinam de operibus divinis, seu de Deo ad mundum relato, disserentes de angelis; de mundo; de homine tum generatim spectato cum de eius conditione in hac vita, quae est ante lapsum, atque de ejusdem conditione post mortem seu de statu termini et patriae. — Antequam porro doctrinam de redemtione in se et de redemtione in nobis proponeremus, locuti sumus prius de magno pietatis sacramento, quod manifestatum est in carne, ut vocat incarnationem Jesu Christi Domini nostri apostolus. Adstruximus itaque promissionem, exspectationem et adventum Messiae adversus incredulos, atque vindicavimus germanum mysterii incarnationis sensum adversus haereticos

ita, ut de persona Jesu Christi, de opere salutari in se secundum munus eius triplex peracto et de redemtione in nobis perficiendo, seu de nostra sanctificatione ac futura grorificatione ageremus. Cum vero fructus dominicae incarnationis ac redemtionis sit gratia, qua Deo reconciliamur ac divinae naturae consortes efficimur et haeredes vitae aeternae, verba itaquae porro fecimus de coelesti hoc munere, et quidem de gratia actuali, de gratia sanctificante, seu de justificatione nec non de merito, cuius ratio in operibus a gratia et in gratia patratis consistit, quibus iustus fructificat Deo. — Tractatui de gratia doctrinam utilitate et argumenti gravitate commendatam de sacramentis N. L. adiunximus, in qua proponenda ita versabamur, ut prius de iis, quae ad sacramenta in genere spectant et deinde, quae ad singula eorumdem pertinent, exponeremus. — Una autem errores oppositos, saltem graviores ac viciniores ubique refellimus, et influxum veritatem elucidatarum in vitam i. e. in virtutem ac feliciatem ostendimus. —

A religiót, melynek czélja minket Istennel egyesiteni, az emberben Isten és az ember közös tevékenysége munkálja. Hogy létre jöhessen, Istennek működni s az embernek saját ténykedését a jóságos Istenéhez csatolnia kell... Isten kijelenti magát, s az embernek hivő elmével és szelid szeretettel kell Isten kinyilatkoztatását fogadnia; Isten üdvösségünkre czélszerű intézkedéseket tesz és nekünk föladatunk ezen kegyes intézkedéseket tisztelni s javunkra fölhasználni...

Ez alapon a kinyilatkoztatott és pedig tökéletes kinyilatkoztatott vallás tudománya két főrészre osztható: az elmélet és gyakorlat tudományára. — Ezen főrészek egyenkint ismét alsóbb részekre különithetők. Igy az elméleti vagyis hittudomány (institutiones theologicae) legczélszerűbben általános és különös részre tagolható. — Amaz a r. kath. religionak, mint isteni vallásnak bebizonyitása — megalapitásával foglalkozik, azért is a vallástan alaprészének (theologia fundamentalis) nevezik; emez pedig feladatául tűzi ki azon egyes tanok, hitágazatok (dogmata) rendszeres tárgyalását és fejtegetését, melyeket az igaz religio magában foglal. — A lehető rövidre vont imént adott tananyagvázlat mutatja, hogy a kegyesrend hittanintézete tanárai e tagolás irányában is czéltudatosan jártak el...

A ker. kath. erkölcstan.

„Estote imitatores Dei, sicut filii charissimi."
(Eph. 5, 1.)

Az Isten mindeneket semmiből teremtett; teremtett pedig testi és lelki substantiákat. Amaz a szükség, emez a szabadság törvénye által kormányoztatik; a physikai természet lételének oka az értelem és akarattal fölruházott lények levén, az az erkölcsi világnak alá van rendelve... A Teremtő legvégre mindent, (a teremtés müvét tekintve) önmagaért, tőn, és semmit mást, mint ő magát tüzé ki a teremtett dolgoknak czélul, melyre mindennek törekednie s megnyugodnia kell... Már, hogy e kitüzött czél eléressék, — a jóságos Isten nem csak az arra szükséges erők- és tehetségekkel látta el teremtményeit, hanem bizonyos szabályokat is jelölt ki. Ezeket, melyek szerint a teremtett lények különböző természetet öltenek, törvényeknek nevezzük... A physikain kivül lehetetlen még észre nem vennünk egy más törvényt is, t. i. az erkölcsit; de mind a természeti mind az erkölcsi törvények az Isten akaratának nyilatkozása. Ezen isteni akaratot mondjuk örök, absolut törvénynek; ez isteni akarat valamint minden létel utolsó, absolut oka, szintúgy legfőbb szabály (norma) is, melyhez mindennek alkalmazkodnia kell... Az erkölcsi jó és szép nem máshonnét, mint Istennek imádandó akaratából eredeztetendő, úgy, mint a mely minden bölcseség és szentség gyökere, szabálya és vége... Ha tehát az erkölcsiség legfőbb elvéről szó vagyon, az nem lehet egyéb, mint Isten akarata... Tárgya tehát a k. kath. ethikának az emberi ténykedés erkölcsi szempontból véve, és czélja kimutatni, miképen kell az embernek cselekednie, hogy erényesen éljen... Az ember erkölcsi élete a legfőbb jóval összehangzatban, illetőleg az azzal minél tökéletesb összehangzatra való öntudatos szabadakaratú törekvésben áll... Mire nézve az erkölcstan azon tudománynak is mondható, mely tanitja, mint kell az embernek egyes cselekvényeit s azok összeségét, vagyis egész életét intéznie, hogy az Istennel, ennek lényeges sz. akaratát követve, minél jobban egyesüljön. — Ki nem látja be, hogy alig van valamely istenészeti tárgy a gyakorlati élet érdekeivel annyira összefonva, mint az erkölcstudomány?...

Annál inkább sajnálni lehet tehát, hogy a mult század első felében megjelent egynémely erkölcstani kézikönyvekben

a hiterős első századi dolgozatok háttérbe szorittattak, sőt egészen is megvettettek... E moralisták sokat beszélnek a régi tudomány- épület czélszerütlensége és mulandóságáról; s javasolták, hogy egy alkalmasb rendszer fejében el kell hagyni a régi alapot és tért; sőt az egész épületet föl kel bontani, és egy új tért kell keresni, új alapot megvetni, s azután erre egy új, oszlopzatos épületet emelni... És vajon mire mentek e megelőző hit és szelid szeretet nélküli moralisták, mióta a régi rendszert elhanyagolták?... Már az első lépés, melyet tőnek, hibás... Az, hogy a ker. szellem csak náluk jutott tökélyes öntudatra; hogy mindeddig nem volt tiszta s úgy a ker. erkölcsiség sem, mely abból kifolyt stb., mindez nyilvános meghasonlás a hagyományos multtal, mely az egyháznak élete... Hogyan? hát csak azon kor birna a ker. szellem tökélyes fölfogásával? S a hosszú majdnem két ezredévnyi időszak az egyház életéből, mely annyi erényest tud szem elé állitani követésül, egy nagy zerus volna az igazán tiszta ker. erkölcsösség birodalmában?! ‚Bene scripsisti de me, Thoma!' biztosita a mennyei hang egy imádkozó lángelmét, melynek termékei a trienti zsinat asztalán feküdtek: s e lángelme, melyet angyalinak nevez az egyház, nem birta volna a tiszta ker. szellemet még akkor sem, midőn kérdeztetvén a szózat által: ‚Quam ergo mercedem arcipies? Non aliam, Domine, nisi Teipsum' viszonzá?... Vagy a szeretetnek ama genieje, ama lángsziv, mely egy assisi ember kebelében dobogott s angyali érzéssé olvadott; mely a nép nyelvén ekkép zengé visióját: ‚Data mèla sententia, che d' amore io sia morto;' és hősies szilárdságát: ‚Gia non voglio conforto, se non morir d' amore'... e lángsziv, mely annyi ezer embertársa üdvét eszközlé, miként senki újabb időkben, — e szeretetvulkán sem birta volna a ker. szellem öntudatát?... De hagyjuk e dicsőült lelkeket dicsőültségök örömeit élvezni, s kérjük inkább az Urat, gyulaszsza föl sziveinket, miként fölvilágositá és gyulasztá az övéiket, hogy csakúgy boldogulhassunk és boldogithassunk másokat, mint ők... A későbbi kornak lehetnek kivánalmai, melyekhez az előhaladó tudományt nem alkalmazni hiba volna: de távol legyen háborút izenni a hagyományos multnak, melynek ápoló karjaiban fölnövekedtünk, tüzénél megmelegedtünk, fényével megvilágosodtunk; melyet az egyház drága élete gyanánt mutat föl és tekintélyével megszentesitett...

De ama tudálékosok a fölfuvalkodottságban nem látván be a szent hajdan elleni vád méltatlanságát, igen ama tudálékosok erkölcstudománya azontul egy ingadozó épülethez hasonlitott, megfosztva levén amaz egyetlen szilárd alaptól, melyet a kath. dogmában birt, — ugy látszik moralisuknál épen nem volt más tervök, mint a theologiai erkölcstant tisztán, természeti, bölcselmi moralissá átalakitani...

Igy satnyult el a ker. kath. erkölcstudomány némely elkapatott moralisták kezei között... Azonban, dicsőség az Istennek! a piarista-erkölcstanárok, kiknél a tárgy alapja a Megváltó vérével öntözött kereszt és áldozat, jókor észrevették, hogy az üres kétkedésekkel járó fenhéjázó modorban nem szabad a kath. morállal elbánni; hogy az analysis a hittudomány egy szakmájában sem fogadható el kár nélkül, mert általán a skepsis örvényébe vezet; a történet hizonyitja ezt Abaelártól vagy még előbb is kezdve napjainkig... Helyesen fogták föl, hogy a kath. morál főtörvénye, melyből minden egyes kötelességeknek származtatniok kell, nem lehet más, mint a mindenható és végtelen sz. Istennek akaratja, kinek valaha mindnyájan számot adandnnk. És Isten az ő sz. akaratját a mi szivünkbe öntötte nemcsak, hanem valóban ki is jelentette; mert, miként az apostol mondja: „Multifariam, multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis: novissime diebus istis locutus est nobis in filio, quem constituit haeredem universorum, per quem fecit et secula." (Heb. 1, 1—2). Jézus pedig nemcsak szóval, hanem példájával is megmutatta, mi legyen a mennyei Atyának jó, tetszetős és tökéletes akaratja; ugy, mint a ki megalázta magát, engedelmes levén a kereszt halálaig. És ezen isteni akarat a kath. egyházban a Szentlélek igazgatása alatt levő tanitói kar által csalhatatlan tekintélylyel folyvást hirdettetik ellentétül az ugynevezett humanismusnak, mely a törvényt és jogot az egyesek összehangzó akaratából származtatja, és formulája ekkép hangzik: „Légy becsületes ember!" tökélyének tetőpontját a kikiáltott philantropismusban jelölvén ki..

A ker. kath. erkölcstan.

(Theologia moralis cath.)

Theologiam moralem tractandam aggressuri, indolem eiusdem et conditionem consideravimus. Quem in finem egimus primum de notione, partitione et principio Theologiae

moralis, ut quid sit, ad quae se extendat et e quo fonte hauriatur, accurate innotescat, tum eandem ad ethicam philosophicam et haereticam comparavimus, ad praestantiam, dignitatem manifestandam; denique historiam Theologiae moralis percurrimus. — His absolutis Theologiam moralem catholicam ita proposuimus, ut primo opera Dei ante hominem scil. principia boni ab aeterno statuta, tum opera Dei extra hominem, quae sunt ipsae leges et celsa maioris probitatis consilia divina, explicaremus. Hinc transitum est ad opera Dei in homine, quae nascens homo secum fert ad agendum bonum, ut est conscientia et liberum arbitrium. Dein locuti sumus de opere Dei circa actiones hominis libertate arbitrii sui patratas sc. de conditione moris in actionibus hominis, disputantes de essentia et partitione moralitatis, deque membris cuiusvis actionis moralis. — Sermonem item instituimus de peccatis et vitiis; agentes de natura et turpitudine peccati; de sede peccati; de peecatorum divisione; de distinctione specifica et numerica peccatorum; de peccatis internis, de peccatorum causis, demum peccatorum effectibus. — Cum vero omnem, quam homo moribus declarat probitatem, vocabulo institiae complexi fuerimus, narratione prosecuti sumus opera hominis hanc institiam incipientis, disputantes de religione, diversisque eius actibus et de peccatis eidem oppositis. Convertebamur dein, ad officia exponenda quoad totam vitam, ad officia quoad singularia vitae bona, ad relaxationem mentis et animi, ad officia instituto vitae propria. Locuti tandem sumus de operibus hominis in iustitia altius progredientis, qui facit melius, quae legis sunt, facitque alia, quae nullius legis, sed allicientis tantum voluntatis divinae sunt, aptus redditus, qui oblato inter dolores aegritudinis propriae vitae sacrificio, gloriam, quae gratiis collatis contemperata est, consequatnr in coelo suorum per vitam piorum studiorum consummationem.

Az imént adott tananyag-vázlatból is kivehetni, hogy a piaristáknál tankezelt ethikában fölfejtettek az Istennek ember nélkül ugyanennek életszentesitését előkészitö művei, valamint az embernek Istennel az élet szentségét megkezdő munkálkodásai; majd pedig azon erények és ezek eszközei, melyek által az ember az Isten szent malasztja mellett a ker. igazságban szilárdul és a tökély legmagasb fokáig haladhat... Ugyanis a ker. kath. erkölcstan, mely azt adja elé: mikép inté-

zendő az erkölcsi élet Jézus Krisztusnak egyháza által teljesen és hibázhatlanul megőrzött tanitása és kalauzolása szerint, nem elégszik meg a puszta becsületességgel: ő többet kiván; határozottan parancsolván, miszerint arra törekedjünk, hogy újjá születván a víz és Szentlélekben, a szeretetben munkás hit által, valóságos és élő tagjai legyünk Krisztus testének, mely az anyaszentegyház, Isten nagyobb dicsőségére és a mi lelkünk üdve kedveért... Mivel pedig az igazaknak, mint termő földnek, szünetlen a jóban növekedniök, a jámborságban öregbedniök, mint a sasoknak repülniök, és mint a kelő napnak, a tökéletesség pályáján haladniok szükséges, azért a kath. morál Jézusban, az örök tökély kútfejében állitja elénk a példányt, mely szerint kell az erkölcsiségben előmennünk; és mutatja a szenteket, kik csakis ez isteni példány szerint képezték magokat... Mert bármennyire csodáljuk is a szentek életét, ez csak némi viszfénye Krisztus urunk isteni életének, melynek bőségéből mindnyájan meritelettek és kell is meriteniök. Jézus Krisztus a szőlőtő, a szentek vesszők; ő a korona, ezek az egyes gyémántok; ő a fő, ezek a tagok, ő az előkép, ezek a képmások; s mit az ember meggyökeresedett hajlamánál fogva, hogy az erényre önmagától is törekedjék, eléggé ismételni nem lehet az: miszerint a ki az ő nyomait nem követi, eltéveszti az utat, a ki utána nem megyen, sötétségben botorkál...

Kánonjogtudomány.

„Nulli sacerdotum liceat canones ignorare."
(Toled. Zs. c. 4, 38.)

Az agg Európának csak nem minden országában most folytatott nagymérvű egyházpolitikai küzdelmek mutatják, mily fontos srerepet játszik napjainkban a kánonjogtan. Kérdések, melyeket a kath. egyház ritka bölcseséggel szabályozott és körvonalozott, de melyeket sok tekintetben egynémelyek csak elméletieknek tartottak, most ujra fölszinre kerülnek és gyakorlatiakká lesznek. Az egyházunk elveivel homlok egyenest ellenkező modern államelméletek megvalósitása minden lépten-nyomon ujabb bonyodalmakat s ezek által oly zavart idéz elő, melyben csak az képes magát tájékozni, ki egyháza jogelveit alaposan tanulmányozta és ismeri. Mert bármennyire iparkodjék is az istennélküli állam e jogelveket hatályon kivül helyezni, azt, ugy hiszszük, a valódi katholiku-

sok közöl senki sem vonandja kétségbe, hogy egyházi téren a katholikusokra nézve mégis csak az marad egyedül döntő és kötelező, a mit egyházunk elrendelt és megszabott... Erőszak útján ugyan elnyomhatja, letiltja az állam a kath. egyház jogszabályait; de igazán megszüntetni csak azon hatalom képes, mely azokat hozta. — Világos jelek eléggé mutatják, hogy ezen divatos elméletek befogadásától és ősi kath. egyházunk jogviszonyainak ez elméletek szerinti átalakitásától hazánk irányadó férfiai sem idegenek. — Mennyire szükséges tehát, hogy egyházunk jogi álláspontjának és elvszabályainak világos tudatával birjunk, a dolog természete mutatja...

Szolgáljon ezen pár szó átmenetül a theologiaintézet azon tantárgyára, mely kánonjogtudomány néven jő elő. —

A gyakorlati theologia körébe tartozó tudományok sorában kitünő hely illeti meg a kánonjogot is... Jézus Krisztus egyházának egyik sarkalatos jellege, hogy külsőképen, mint látható, szerves testület, isteni szerzőjétől nyert alakzatában jelentkezik, és hogy ennél fogva közte és tagjai, a hivek közt egymás irányában, a rendtarthatás végett jogszabályokat igénylő viszonyok keletkeznek... Az egyház magasztos feladatának megoldására való eszközök, ugy, mint az egyházvagyon jogalakot vesznek föl, melynél fogva, miként az egyháznak egyéb társulatokkal szükséges érintkezései, mindannyi tárgyát képzik a jogtörvényhozásnak, és külön jogtételeket szükségelnek...

Ezen az egyesek akaratától független s kényszerrel is valósitható jogtételek egy felöl a külső rend föntartására és az egyeseknek az egyházkörében állása meghatározására; másrészt pedig az üdvszerek kiszolgáltatása és használása körüli jogositványokra, vagy kötelmekre vonatkoznak, és ilyformán majd jogokat tárgyilag, majd jogositványokat és jogkötelezettségeket alanyilag szülnek... Mindaz tehát, a mi a ker. egyház küléletére, annak külsőképen nyilvánuló szervezetére, nemkülönben a mi a belső ker. életnek a külső cselekvények által tanusitására vonatkozik, az egyházjog tárgyát képezik... E szerint tehát az egyházjog akként értelmezhető, mint: „Maga Krisztus Urunk vagy az általa rendelt törvényes elüljárók alkotta azon szabályoknak összege, melyek által egyrészt az egyházi elüljáróságnak az egyháztagok,

mint alattvalókhoz, avagy az egyházi alattvalóknak egymáshoz való kölcsönös viszonyai, másfelöl pedig az egyháznak, mint külső társulatnak egyéb vallásos vagy polgári társulatokkal való érintkezései és összeköttetései meghatároztatnak...“

Kutatásainkban örömmel tapasztalhattuk, hogy, mióta a magyar piaristarend hittanintézettel bir, e tudományág is érdeme szerint lőn méltatva. — Szomorú gyászos idők voltak azok, mikor nemcsak a hitetlenek, álbölcsek, eretnekek, hanem, fájdalom! a kath. egyház saját gyermekei között sokan, nemtelen szenvedélyektől elragadtatva, Krisztus jegyesének isteni szerkezetét, hatalmát, elidegenithetlen jogait megtámadták; mikor még kath. országokban is Jézus helytartója ellen aljas dühösséggel irányozták mérges nyilaikat és az egyháznak minden szabadabb mozgását gátolták... A lelki hatalom ezen korlátozása az egyházon csaknem érzékenyebb sebet ejtett, mint a minőket a tüzzel-vassal pusztitó bálványozók fegyvere testén képes vala ütni... Hiszen a pogányok által okozott sebek a hitéletet és keresztényi buzgalmat nemcsak nem fojtották el, hanem azt inkább még nagyobb lángra gyulasztották; a ker. kath. egyházat megannyi vértanuk dicsőségével gazdagitván, és követőiben legyőzhetlen erélyt s a kereszt tisztelőihez illő jellemszilárdságot fejtvén ki: mig azonban az egyház szabadságának elnyomása kártékonyan hatott az egész kereszténységre... Ennek következtében lőn, hogy az egyház életereiben fanyar és altató zsibbadság fészkelte be magát...

E méltatlan bánásmód előpostája volt a protestantismus, mely ürügyül szolgált a fejedelmeknek: országaikban az egyházi joghatóságot elkobozni; erre következett a gallicanismus, melynek némely kathol. államférfiak már csak azért hódoltak, mert Franciaország, valamint a divat és politikában, ugy itt is elöl ment... A gallicanismus elveit bővebben fejtette ki Febronius, kinek rendszerét Josephinismusnak czimezték azon fejedelem nevéről, a ki azt tágas birodalmában meghonositani igyekvék... Óh! ekkor gyászba borult Krisztus jegyese; az egyházellenes szellem behatott az iskolákba és megmételyezte az ifjak szivét; az egyházjogtani székekre jobbadán oly tanárok választattak, kik ez irányban alkalmasokul mutatkoztak; a tanonczok kezeibe pedig elferditett könyvek adattak, melyek közül néhányat Rómában a tiltott

művek jegyzékébe igtattak. A ugynevezett udvari kanonisták febroniusi szellemben hirdették a jogtudományt; s a pályavégzett növendékek áldozárokká szenteltetvén az elméletileg beszivott tanitást a gyakorlatban találák életbe léptetve... Súlyos korszak volt ez, ismételjük, az egyházra... De, noha oly sokfélekép ostromoltaték az egyház, vigasztalódva mondhatjuk ki, hogyan találkoztak jogtanárok, ilyenek voltak a piarista-hittanintézet tanárai is, — kik az Üdvözitő jegyese által hűven megőrzött igazságokon alapuló nézeteikkel hatalmasan közremunkáltak ama rosz gyümölcsöt tormő fának kiirtására, mely, sokféle örvény és tévút előidézője levén, annyi fájdalmat termett az egyház vallásbuzgó gyermekeinek!...

Egyházjogtan.

(Jus Canonicum.)

Recta de Jure canonico notio facilius erui non potest, quam ab eiusdem definitione. Est igitur Jus canonicum ab aliis Jus ecclesiasticum etiam, seu sacrum, nuncupatum: complexus legum ab ecclesia Jesu Christi per episcopos, praesertim vero per romanum pontificem conditarum, quibus ordo externus ecclesiae determinatur et actiones fidelium diriguntur ad finem ecclesiae proprium. — Ex hac definitione intelligere est, quidnam ad ambitum disciplinae istius pertineat. Priusquam autem ipsius iuris canonici, quam meditabamur, explanationem exordiremur, aliquantisper in vestibulo haerentes quaedam scitu necessaria et quidem de notione et origine iuris, tum de fontibus eiusdem etc. praemisimus. Dein tradidimus, quaenam ecclesiae sit constitutio, quae ad civitatem aiosque coetus ecclesiasticos relatio, quaeve ei iura circa bona temporalia, tamquam necessaria eius externae existentiae media, competant; porro quae sint Antistitum diversorum dotes, iura ac munera, atque tandem quaenam in membris societatum religiosarum, uti sunt ordines religiosi et matrimonium etc. requirantur, quae iura ipsis competant et quae officia incumbant. Munus seu officium vero disciplinae istius in eo reposuimus, ut iuris canonici exhiberetur substantia, historica evolutio, singularum partium connexio; aliis verbis:

ut a) leges vigentes fideliter exponerentur; b) ut earumdem discrimina et mutationes per decursum temporum ostenderentur; c) denique ut singula iura, legesque cohaerenter ad invicem et ad ecclesiae ideam apto et genuino ordine pertractarentur. —

Az egyházjognak, mint tudománynak, hármas feladata alapján a kanonisták az anyag rendszeresitésében háromféle irányt vagyis módszert szoktak követni. — Az első módszer, mely gyakorlatinak neveztetik, legfőkép arra céloz, hogy tökéletesen előtüntettessék a létező jogok és törvények lényege s összege. A második módszer történetinek mondatik, s oda irányul, hogy elbeszélje minden jognak és törvénynek kifejlését, t. i. mikor kezdődött s mi változáson ment keresztül. A harmadik, vagyis a bölcsészeti módszer pedig minden jelenleg érvényben levő törvények okát adja és megmutatja, mennyire egyeznek meg az egyház czéljával és eszméjével, miképen függnek össze valamely dogmával s hogy ennek mintegy kifolyása... Ezen tanmódoknak egyike sem elegendő a többek kizárásával... Mit a kegyesrend kanonistai átlátván, mindhármat összekapcsolták ugy, hogy kifejtve az érvénykedő jogot, egyúttal annak történeti kifejlődését is kimutaták, s az egyház isteni alaptörvényeinek szemmeltartása mellett azt is bizonyiták, miszerint a fönálló törvények az egyház eszméjének és czéljának kellőleg megfelelnek. —

Lelkipásztorkodástan.

„Sic nos existimet homo, ut ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei.“

(I. Cor. 4, 1).

A lelkipásztorkodástan tudományos oktatás, hogyan kell a lelkésznek a Szentlélek vezetése alatt a kath. lelkipásztorhivatalt Isten dicsőségére és az emberek üdvére méltóan kezelnie. A theologia pastoralis tehát joggal a gyakorlati hittudomány therapiájának állitható, előadván a lelki gyógykezelés módját és az üdvszerek kiszolgáltatása körüli sáfárkodást... Igaz ugyan, hogy a megváltás isteni munkáját Jézus Krisztus a világ Üdvözitője tökéletesen bevégzé; de hogy annak alkalmazása az idők végezeteig Isten rendelése szerint teljesitessék: édes Megváltónk törvényes lelkipásztorokat rendelt, kik Istentől nyert hatalmuknál fogva hivatvák Krisztus teste- és véré-

nek megigazulást eszközlő áldozatát az ő örökös emlékezetére megújitani, ennek isteni ereje és méltósága által a földet az éggel, a teremtményt a Teremtővel kibékiteni, az evangeliumot, az Isten akaratát a királyok és nemzetek előtt hirdetni, a szentségek hű kiszolgáltatása által a rájok bizott hivek örök üdvét szakadatlanul munkálni, szóval az Isten földi országának föl- és kiépitésében Jézusnak segédkezet nyujtani. — És azért a lelkipásztorkodástan a theologia tudományok között, melyekkel és ugyan mind történeti (vallás- és egyháztörténelem, ó- és újszövetségi szentirás magyarázata), mind a rendszeres theologia (dogmatika és ethika) legkiválóbb ágaival, — szoros viszonyban van, — igen jelentős...

Ámbár pedig mindenkor dicső volt a lelkészi pálya; ámbár e pályára lépni, e munkatéren szent lelkesedéssel és sikeresen forgolódni s minden kötelmeknek ernyedetlen buzgósággal megfelelni, mindenha egyike volt a legterhesb feladatoknak: mindazáltal a lelkipásztor-képzésre nem mindenütt és mindig fordittatott kellő figyelem... Azonban, hála a pásztorok Főpásztorának! e szakra is, melyet „ars artium“-nak nevez nagy sz. Gergely, legtöbbször és legtöbb helyütt derültebb napok virradtak...Találkoztak jeles férfiak, kiknek kebelét Krisztus Urunk iránti őszinte szeretet dagasztván, a lelkipásztorság kötelmeit a pásztorok fejedelmének, az apostolok és sz. atyák példája és útmutatása szerint megfejteni és a korszükséghez képest valódi egyházi irányban előadni buzgólkodtak. — Ily módon működtek a piarista theologia-tanárok is, kik helyes szempontból kiindulólag a lelkipásztorkodás tanulmányozását részint szükségesnek a kezdő lelkészeknek, részint igen hasznosnak tekintve, valamint általában az egyházi rend hivataláról, az e rendhez kellő isteni hivatás fogalmairól, ismérveiről megérléséről: ugy különösen a lelkipásztori ténykedésről érdemlegesen szólottak.

L e l k i p á s z t o r k o d á s t a n.

(Theologia Pastoralis.)

Disciplinam hancce, quae m u n u s p a s t o r a l e, seu exercitium earum functionum, quibus homo in destinatione sua consequenda, i. e. in veritate cognoscenda, virtute sectanda et beatitate assequenda manuducitur, — comprehendit, — tradituri, praemisimus generalia principia de statu pastorali, videlicet de huius fine, dignitate et utilitate, nec non de

necessariis ad eundem dotibus. Porro exposuimus, quomodo munus sacrum ad obtinendum Ecclesiae finem pastori sit obeundum, et quidem tum, quae ratio tenenda sit in iis, quae pastoris arbitrio sunt relicta, tum quomodo eum latas leges fini praefixo congruentissime exequi oporteat. — Quum autem munus pastorale seu sacrum absolvatur munere a) annuntiandi verbum divinum b) administrandi cultum divinum publicum, item sacramenta et sacra c) dandi bonum exemplum: pastoralem quoque in tres partes divisimus, scilicet in: 1) Didacticam generalem et specialem, quae nimirum docet theoriam tam institutionis publicae, quam institutionis privatae i. e. eiusmodi, quae nonnisi uni alterive dahibetur; 2) liturgisticam, quae regulas statuit, iuxta quas liturgia in universum et singulae eius partes scopo suo consentanee sunt ordinandae et administrande et 3) methodologiam, seu pastoralem sensu strictiore acceptam. —

Nem nehéz belátni, hogy mégis legnagyobb rokonsága van a lelkipásztorkodástannak az erkölcstannal. Az erkölcstan ugyanis azt tanitja, mit kell minden embernek tennie és kerülnie, hogy Isten akaratát teljesitse s igazi rendeltetését elérhesse. A lelkipásztorkodástannak feladata pedig az, kimutatni micsoda kötelességeik vannak a lelkészeknek, és mint kell azokat betölteniök, hogy minden embert képessé tegyenek Isten akaratának teljesitésére, igazi és örök rendeltetésöknek elérésére... Mig tehát az erkölcstan a ker. életnek minden cselekményeit átöleli s azoknak erkölcsi értékét vagy értéktelenségét az ember rendeltetésének szempontjából veszi tekintetbe: a lelkipásztorság a lelkészi cselekményekre szoritkozik, de főtekintettel a lelkészi hivatal különös czéljára... A papnak érzülete és életmódja tehát az erkölcstanhoz tartozik, a mennyiben annak erkölcsi értéke, magában véve, tekintetbe jő: a lelkipásztorkodástanhoz pedig, a mennyiben a lelkészet czéljára vonatkozik, és részint épülést szerző példaadásnak kell lennie (pascere exemplo), részint mint a szent hivatalnak jó- és áldásos kezeléséhez szükséges előföltét okvetlenül megkivántatik. —

Fensőbb neveléstudomány.

„Educate filios in disciplina et correptione Domini." (Eph. 6, 4.)

Az ember czélja a ker. tökélyesedés levén, következik, hogy a nevelésnek sem lehet egyéb feladata, mint az embert arra segiteni, hogy e ker. tökélesedést önállóan eszközölhesse, Ezen czél a nevelés anyagi czélját alkotja, s tartalmat ad az alaki czélnak, mely nem egyéb, mint az emberi tehetségek öszhangzó kifejtése. —

Ha a nevelés tárgyát az egységes ember képezi, s annak végczélja minden egyes emberre nézve ugyanaz, világos, hogy a nevelést szigorúan felosztani, külön álló részekre bontani tulajdonképen nem lehet... De az emberlény, melynek belseje kifürkészhetlen, jóllehet egységes, különféle alakban nyilatkozik. Legelőször is föltünik a testi és szellemi nyilakozatok közti különbség. A test anyag, a lélek nem az; a test a léleknek csak eszközül szolgál, mely által a külvilággal érintkezik. Ezen tüneményre támaszkodva a különben felosztlhatlan emberlényben minden más előtt testi és szellemi tehetségeket, erőket különböztetünk meg s ennek alapján a nevelést is testire és szellemire oszthatjuk. — Ez, mig a testi nevelés a növendékek testét épségben megtartani, erőssé és széppé tenni törekszik, a szellemi erő képzésére vonatkozik; feladata azt azon czélokhoz segiteni, melyek az embernek, mint szellemi lénynek tüzvék ki. Mivel pedig a szellemben az ember lénye sokkal tisztábban fejeztetik ki, miut a testben: azért a szellemben közvetlenül irányzott nevelés lényegesebb a testinél.

A kegyesrend kormánya áthatva a fensőbb neveléstan fontosságától, melynek fokozatos fejlődésével karöltve kell járnia a piaristaszerzet haladásának, és helyesen tudván annak különös jelentőségét a tanitás terén: ennek is azon kivül, hogy a novitiatusban már tényszerűleg előkerül, helyet adott hittanintézetében. És ugyan mindenkor oly egyénre bizaték e tanszak kezelése, ki bővebb tanulmányozásadta szép készültség és szerzett tapasztalásokkal meggazdagultan reményt nyújthata, hogy e fontos tárgy a gyakorlati életben nyert nevelés-oktatás kincseit a tanszéken hivatottan kamatoztató tanár által a felelősségterhes állás és a kor igényei szerint képviseltetik...

Fensőbb neveléstudomány.
(Paedagogia sublimior.)

Ut paedagogiae candidatus e studio hocce fructum optatum referret, ante omnia notionem rectam, e qua omnis iusta eiusdem aestimatio et hinc virium debita ad eam addiscendam applicatio pendet, dedimus. Ubi iam paedagogia quid sit, ad quae se extendat et ex quo fonte hauriatur, accurate innotuisset, ut nexus interni, quo singulae materiae cohaerent, rationem convenientem haberemus, atque perspicuitati expositionis consuleremus, ordinem servabamus. — In specie, cum educatoris sit non tantum alumni sui facultates excolere et ad praestitutum finem dirigere, verum etiam intellectum eius certis cognitionibus imbuere: Scientiam educationis in duas partes divisimus, quarum prior formalis, seu doctrina educationis stricto sensu, Graece: Paedagogia; altera materialis, seu doctrina institutionis, Graece: Didactica appellatur. — Partem priorem in duas sectiones dispescebamus, in altera proponentes generales regulas de excitandis ac regendis alumni facultatibus; de praecavenda earum laesione et corruptione; de curandis vitiis, quae in alumno observata sunt; denique de modo, quo is ad se ipsum porro colendum dirigendus est. In sectione altera agebamus 1.) de evolutione et perfectione corporis; 2.) de excolendo intellectu; 3.) de excolendis facultatibus sentiendi; 4.) de excolenda voluntate. In Didactica disseruimus 1.) de iis, quae in cultura materiali vitanda sunt; 2.) quomodo ea suscipienda; 3.) quomodo vitiis medendum; 4.) quomodo regendus alumnus, ut cognitiones sibi per se procuret, easque augeat. — Denique quomodo quaevis disciplina pertractanda sit, quo certius et facilius finem sibi praefixum alumni assequantur, seu rectam rationem instituendi i. e. viam scientias percipiendi et tradendi explicavimus. —

Könnyű belátni, hogy a tulajdonképi neveléstan azon nevelési működést tárgyalja, melynek czélja a növendék természetadta tehetségeit megtartani, javitani, fejleszteni; a tanitástan pedig azt közli, miképen kell a növendékbe kivülről ismereteket vezetni s tehetségeinek, jóknak bizonyult oktatási törvények és módszerek által, helyes irányt adni. Az elsőt alaki, a másodikát anyagi nevelésnek hihatjuk. A tulajdonképi nevelés ennélfogva nem visz idegenszerűt az emberbe,

hanem csupán azt eszközli hogy az ember tehetségei lehető legmagasabb fokra fejlődjenek, hogy belőle az legyen, a mi rendeltetésénél fogva lehet és lennie kell. A tanitás pedig idegen anyagok elsajátitásával, az emberi tudással foglalkozik, melynek csirái az azokat csak megszerezni képes emberben nem rejlenek. A tulajdonképi neveléstan valamenyi erő képzését felöleli, de az ismeretek közlésére csak annyiban van tekintettel, a mennyiben az érzés- és vágyrendszer tökélyesitésére szolgálnak; az ő működése a test és jellem kialakitására, erkölcsi czélra van irányozva, s a tudás nála csak mellékes dolog... De azért a tudást nem mondhatjuk nélkülözhetőnek; mert a nevelés czéljait egymástól élesen elválasztani csak ugy nem lehet, mint nem az emberi tehetségeket, melyeknek egyike föltételezi a másikat, egyik a másikba átmegy, egyik a másikat elősegiti vagy akadályozza. Szóval az ember egységes szervezet, melynek, ha valamely alkatrészére hatás történik, az valamennyit érinti. Miből önkényt kiviláglik, hogy az oktatás a neveléstől nem választható el teljesen, a tanitás nem levén, egyéb mint nevelésnek egyik része, vagy a kegyesrendi paedagogok szerint a nevelés és tanitás szükségképen kiegészitik egymást. Találóan fejezte ki ezt azon piaristanevelő is, ki azt mondá, hogy fogalma sincs nevelésről tanitás nélkül, és semmi tanitást nem ismer el, mely nem nevel...

Megőrizni azok emlékét, kik, mint a tudomány avatottjai, a tanszék hivatott munkásai buzgalommal müködtek a tökélyesedés, a cultura épületén: öntisztelő kötelesség... Mire nézve, feladatunkhoz képest is, élünk már az alkalommal betűrendes elősorolhatására azoknak 1) kik theologia-intézetünkben tanárkodtak; 2) kik mint hittudomány-tanulók itt részesültek oktatásban.

I. A kegyesrend nyitrai hittanintézetének tanárai kezdet óta maiglan.

Alber nep. János (ab Assumtione B. M. V.) k. r. á.; szül.*) 1753. Magyar-Óvárott; beölt. 1769. Privigyén; fogad.

*) Röviditések jelentése: k. r. á. = kegyesrendi áldozár; szül. = született; beölt. = beöltözött; fogad. = fogadalmat tett; áld. = áldozárrá lett; gymn. t. = gymnasiumban tanárkodott; bölcs. t. = bölcsészeti intézetben tanárkodott; hittud. = hittudományi tanár; † = meghalt. —

1771. Privigyén; áldoz. lőn 1776.; gymn. tan. Veszpémben, Nyitrán, Pesten, Váczon, Pozsony-Sz.-Györgyön, Kőszegen, Kalocsán; hittudományi tanár 1791—1793. a szerzeti theologia-intézetben Nyitrán, 1794—1805. az érseki papnöveldében Kalocsán; és 1806—1830. az egyetemben Pesten. † Pesten, 1830. évi szept. 4-én. Több rendbeli nagybecsű munkát irt, melyek közől megemlitjük ezeket: Cogitationes philosophicae de immediato corporum contactu, Theoriam cl. J. Rog. Boscovicsii respicientes. Viennae, 1783. — Interpretatio S. scripturae per omnes veteris et novi testamenti libros. 16. tomi. Pestini, 1801—1804. — Institutiones Hermeneuticae Scripturae sacrae Vet. et Nov. Testamenti 6 tomi. Pestini, 1807. 1817. 1818. 1830. Dissertationes in selecta argumenta Historiae Eccl. Tom. 2. Pestini, 1820. — Institutiones linguae Hebrae. Viennae, 1807. Budae, 1826. — Institutiones Historiae Ecclesiasticae 5. tomi. Colocae, 1793. Budae, 1829—1830. Tom. 5. — Epitome Historiae Eccles. Agriae, 1826. —

Béldy Gergely (a S. Joanne Baptista) k. r. á.; szül. 1726. Toroczkó-Szent-Györgyön; beölt. 1742. Privigyén; fogad. 1746. Beszterczén; áld. 1752.; gym. t. Beszterczén, Váczon, Veszprémben, Nyitrán, N.-Károlyban, Kalocsán, Pesten; hitt. 1760—1761. Nyitrán. † Medgyesen 1789. évi sept.4-én. —

Bentsáth Vincze (ab Assumtione B. M. V.) k. r. á.; szül. 1735. Geletneken; beölt. 1755. Privigyén: fogad. 1757. Privigyén; áld. 1762.; gymn. t. Korponán, Nyitrán, Kecskeméten, Trencsénben; hitt. Nyitrán. 1770—1775. † Trencsénben 1803. évi aug. 15-én.

Bulla Ede (a S. Theresia) k. r. á. szül. 1739. Privigyén; beölt. 1757. Privigyén; fogad. 1759. Privigyén; áld. 1764.; gymn. tan. Kisszebenben, Nagy-Károlyban, Nyitrán, Pozsony-Szent-Györgyön; hitt. Nyitrán 1776—1783. † Nyitrán 1800. évi febr, 6-án.

Bucsy Sándor (a Visitatione B. M. V.) k. r. á. szül. 1738. Nyitrán; beölt. 1755. Privigyén; fogad. 1757. Váczon; áld. 1762; gymn. tan. N.-Károlyban, Nyitrán, Váczon, Kalocsán, Pesten, Kecskeméten; hitt. 1777. Nyitrán. † Pesten, 1722. évi aug. 15-én.

Csősz Imre (ab Imm. Concept. B. M. V.) k. r. á.; szül. 1838. Kecskeméten; beölt. 1855. Váczon; fogad. 1863. Pesten; áld. 1863.; gymn. tan. Magyar-Óvárott, Pesten, Nyit-

rán; hitt. 1864. óta Nyitrán. Tanulmányok, ismertető czikkek és birálatokon stb. kivül dolgozata: A kegyesrend nyitrai gymnasiumának története. Nyitrán, 1876. —

Conradi Norbert (a Passione Domini) k. r. á. szül. 1718. Pesten; beölt. 1733. Kecskeméten; fogad. 1735. Kecskeméten; áld. 1745; gymn. t. M.-Szigeten N.-Károlyban, Kecskeméten, Pesten, Bécsben, Nyitrán; hitt. 1757. Nyitrán, 1759—1761. a váczi és 1763—1768. a veszprémi papnöveldében. Tartományi rendfőnök (Praepositus Provincialis) 1782—1785. † Nyitrán 1785. évi aug. 28-án. — Művei: „De Jani Pannonii Quinque-Ecclesiarum episcopi vita et scriptis Budae, 1744. Dissertationes agonisticae Ed. Corsini e Scholis Piis. Lipsiae, 1754. — Paulini Chelucii e Scholis Piis orationes in Rom. Sapi. Archigymnasio recitatae. Budae, 1754. — Oratio funebris. Budae, 1754. — Vitae et rerum gestarum compendium Josephi. Cal. a Matre Dei CC. RR. Schol. Piar. fundatoris albo sanctorum inserti etc. Posonii, 1769. — Ode, poemata, epigrammata. Pestini, 1792. —

Körver nep. János (a Matre Dei) szül. 1715. Tornán; beölt. 1731. Privigyén; fogad. 1733. Privigyén; áld. 1739.; gymn. t. Váczon, Pesten, Kecskeméten, Bécsben, Rómában; hitt. 1748—1749. Nyitrán. Tartományi rendfőnök 1757—1760. † Bécsben 1773. évi aug. 12-én. — Munkája: „Politica Christiana“ latinul és „Politique Chretienne“ francziaul is. Viennae, 1770. —

Deményi László (a S. Nicolao) k. r. á. szül. 1710. Trencsénben; beölt. 1728. Privigyén; fogad. 1729. Privigyén; áld. 1736. gymn. tan. Kecskeméten, Nyitrán, Nagy-Károlyban, Váczon, Privigyén, Szegeden, Rózsahegyen, Korponán; hitt. 1737. Nyitrán † Korponán, 1761. évi okt. 28-án. — Művei: Orationes in variis Hungariae gymnasiis habitae. Tyrnaviae, 1742. — Sacrae et piae meditationes in omnes anni dominicas et festa celebriora. Posonii, 1754. — Ars orandi etc. Budae, 1761.

Dorinecz ar. János (a S. Disma) k. r. á. szül. 1713. Motesiczen; beölt. 1732. Kecskeméten; fogad. 1734. Korponán: áld. 1740.; gymn. tan. Korponán, Debreczenben, Breznón, Váczon, Nyitrán, Szegeden, M.-Óvárott, Pesten, Kecskeméten; hittud. 1751—1754. Nyitrán. † Nyitrán 1794. évi okt. 23-án.

Dezericzki Incze (a S. Thoma Aqu.) k. r. á. szül. 1702. Nyitrán; beölt. 1717. Privigyén; fogad. 1719. Privigyén; áld. 1727; gymn. tan. Nyitrán, Váczon, Pesten, Privigyén; hitt. 1733. Nyitrán, 1735. a váczi, és 1737—1739. a győri papnöveldében; majd 1742—1745. Rómában szerzetkormány-segéd, és pápai megbizott; 1748—1763. házfőnök a váczi püspökök tanácsosa † Váczon 1763. évi nov. 16-án. — Dolgozatai: „De initiis et maioribus Hungarorum commentaria 5. köt. Budae, 1748. — Dissertatio Apolegetica amice alloquens G. Pray S. J. auctorem annalium veterum Hunnorum, Avarum et Hungarorum 2 köt. Pestini, 1760. — Parergon adnexum dissertationi II. Apologeticae adversus epistolam criticam G. Pray, Pestini, 1760. — Historia dioecesis et civitatis Vaciensis una com rebus synchronis. Pestini. 1763. — Tractatus ad probandam flammarum piacularium existentiam. Jaurini, 1736. — Lapis angularis, sive Praenotio Thomistica. Tyrnaviae 1741. —

Fegyveres (máskép Zbroini) Konrád (a s. Juditha) k. r. á. szül. 1705. Privigyén; beölt. 1723. Privigyén; fogad. 1725. Privigyén; áld. 1731.; gymn. tan. Nyitrán, Privigyén, Breznón, Korponán, Váczon, Győrött; hitt. 1740. Váczon, és 1742. Nyitrán † Privigyén 1781. évi okt. 12-én.

Forgáts (máskép Valla) Jáczint (a S. Susanna) k. r. á. szül. 1752. Nagyszombatban; beölt. 1768. Privigyén; fogad. 1770. Privigyén; áld. 1775.; gymn. tan. Korponán, Szegeden, Kalocsán, Kecskeméten, Podolinban; hitt. 1796—1799. Nyitrán. † Rózsahegyen 1824. évi jan. 9-én. —

Hepner Ignácz (s. Francisco Xav) k. r. á. szül. 1756. Korponán; beölt. 1775. Privigyén; fogad. 1782. Nyitrán; áld. 1789.; gymn. tan. Breznón, Sz.-Györgyön, Pesten, Selmeczen, Bécsben, Kalocsán; hitt. 1804. Kalocsán, 1809. Nyitrán. † Nyitrán 1817 évi jun. 13-án.

Hoffmann Ignácz (a Matre Dei) k. r. á. szül. 1798. Váczon; beölt. 1814. Privigyén; fogad. 1819. Pesten; áld. 1821.; gymn. tan. Léván, Pesten. M.-Óvárott, Szegeden, N.-Károlyban, Kolozsvárott, Trencsénben, Szigeten; hitt. 1836 Nyitrán és 1838. Sz.-Györgyön. † Beszterczén 1865. évi jan. 11-én.

Horváth Ferencz (a s. Julianna) k. r. á. szül. 1825. Keszthelyen; beölt. 1842. Kecskeméten; fogad. 1850. N.-Károlyban; áld. 1856; gymn. tan. Szigeten, Nagy-Károlyban, Szegeden, Kecskeméten; hitt. 1862. Sz.-Györgyön, 1872.-től fogva pedig Nyitrán. —

Hulinyi Jónás (a S. Thoma Aqu.) k. r. á. szül. 1711. Nagy-Rákón; beölt. 1729. Privigyén; fogad. 1731. Kecskeméten; áld. 1736.; gymn. tan. Szegeden. Debreczenben, Váczon; hitt. 1749. Nyitrán, 1751. a veszprémi papnöveldében; 1767—1772-ig Rómában rendkormány-segéd. † Váczon 1777. évi jul. 8-án. —

Hyross Samu (a S. Joanne Bapt.) k. r. á. szül. 1739. Zsolnán; beölt. 1757. Privigyén; fogad. 1759. Privigyén; áld. 1764.; gymn. tan. Szegeden, Nyitrán, Nagy-Károlyban, Beszterczén, Pesten, Pozsonyban; hitt. 1776. Nyitrán; majd a pozsonyi akademiai gymnasium igazgatója. † Váczon 1814 évi okt. 10-én. Müvei: Oratio de laudibus Exc. ac Rev. Domini Joannis Gusztinyi. Pestini, 1777. — Oratio de laudibus Exc. ac Rev. Antonii e Comitibus Révay Eppi. Tyrnaviae 1781.

Karácsonyi Incze (a Concept. B. M. V.) k. r. a. szül. 1757. Darnón; beölt. 1776. Privigyén; fogad. 1782. N.-Károlyban; áld. 1792.; gymn. tan. N.-Kanizsán, Szegeden, N.-Károlyban, Sároralja-Ujhelyben, Trencsénben, Kolozsvárott, Nyitrán, Pesten; hitt. 1804—1806. Nyitrán, 1807—1817. Diakováron. hol sz.-széki ülnök is. † Szegeden 1833 évi okt. 6-án. Kiadta és előszóval illetőleg a szerző életrajzával ellátta Dugonics A. Magyar példabeszédek cz. müvét. Szegeden, 1820.

Kelle Lipót (a Concept. B. M. V.) k. r. á. szül. 1762. Pamukon; beölt. 1779. Kecskeméten; fogad. 1790. Veszprémben; áld. 1790.; gymn. tan. Debreczenben, Veszprémben, Keszthelyen, Nyitrán; hitt. 1800—1817. Nyitrán. † Veszprémben 1819 évi jan. 18-án. Számos alkalmi nyomtatásban is megjelent versezeteken kivül munkája: Az embernek az Istennel való üdvösséges és kellemetes társalkodása. Nagyszombat, 1798. —

Kertész József (a Matre Dei) k. r. á. szül. Budán; beölt. 1810. Privigyén; fogad. 1816. Pesten; áld. 1818.; gymn. tan. Váczon, Kecskeméten, Tatán, Pesten; hitt. 1831. Pozsony-Szent-Györgyön, és 1837—1848. Nyitrán. † Nyitrán 1872. évi jan. 2-án.

Keszthelyi László (a S. Gabriele) k. r. á. szül. 1732. Keszthelyen; beölt. 1752. Privigyén; fogad. 1754. Sz.-Annán; áld. 1759.; gymn. tan. Sz.-Annán, N.-Károlyban, Nyitrán. Kisszebenben, Veszprémben; hitt. 1775. Veszprémben, és 1777. Nyitrán. † Köszegen 1809 évi decz. 3-án. Munkái: Ode ad Ill. ac Rev. D. Nicol. Conde de Pókatelek, quum Antistes Varadinensis. 1800. nominaretur. Pestini, 1800. — Ode ad Illust. ac Rev. D. Nicol. Conde de Pókatelek,dum dioecesim ingrederetur. Pestini, 1800. — Oratio de laudibus Ill. ac Rev. D. Nicol. Conde de Pókatelek. Pestini, 1804.

Kókai György (a Resurrectione Domini) k. r. á. szül. 1732. Pesten; beölt. 1748. N.-Károlyban: fogad. 1750. Pesten; áld. 1756.: gymn. tan. Pesten, Debreczenben, Kisszebenben, Medgyesen, Nyitrán; hitt. 1758. Nyitrán, † Debreczenben 1773. évi jan. 6-án.

Koroda Teofil (a S. Andrea) k. r. á. szül. 1731. Trencsénben; beölt. 1749. Privigyén; fogad. 1751. Privigyén; áld. 1758.; gymn. tan. Veszprémben, Szegeden, Debreczenben, M.-Szigeten, Nyitrán, Breznón, Rózsahegyen; hitt. 1769—1770. Nyitrán. † Trencsénben 1787. évi szept. 21-én. —

Koszik Vazul (a Jesu Maria) k. r. á. szül. 1744. Váczon; beölt. 1761. Privigyén; fogad. 1764. Nyitrán; áld. 1769.; gymn. tan. Nyitrán, Tatán, N.-Kanizsán, Váczon; hitt. 1782—1784. Nyitrán † Tatán 1803. évi jan. 27-én. —

Kőszeghy Szaniszló (a S.-Stephano rege) k. r. á. szül. 1708. Kosóczon; beölt. 1725. Privigyén; fogad. 1727. Privigyén; áld. 1733.; gymn. tan. Nyitrán, Váczon, N.-Károlyban, Kecskeméten; hitt. 1739. Váczon; 1741, Nyitrán, 1743—1744. Győrött és 1755—1757. Veszprémben † Nyitrán 1778. évi jun. 26-án. Müve: Institutiones Theologicae. Agriae, 1761.

Léday Lénárt (a S. Joanne Nep.) k, r. á. szül. 1707. Lekéren; beölt. 1726. Privigyén; fogad. 1728. Privigyén; áld. 1732.; gymn. tan. Nyitrán, Kecskeméten, Pozsony-Szent-Györgyön, Szegeden, Váczon, Győrött; hitt. 1743—1748. Nyitrán és 1755—1757. Váczon. † Privigyén 1780. év. jun. 4-én. — Dolgozatai: Notae eruditae in III. Guevarae Horologium Principum, Jaurini, 1738. — Acta et scripta

Patrunm I. II. sec. annotationibus illustrata. Tyrnaviae, 1748. —

Leitner Nándor (a S. Catharina) k. r. á. szül. 1779. Selmeczbányán; beölt. 1796. Privigyén; fogad. 1802. Váczon; áld. 1804.; gymn. tan. Podolinban, Váczon, Nyitrán, Selmeczen; hitt. 1806. Nyitrán, és 1814. Diakovárott, hol sz. széki ülnök is; 1716—1890 Kalocsán † Temesvárott 1838. évi apr. 30-án.

Lihan Paulin (a Nativitate B. M. V.) k. r. á. szül. 1824. Polomkán; beölt. 1743. N.-Károlyban; fogad. 1745. N.-Károlyban; áld. 1752.; gymn. tan. Debreczenben, Váczon, Nyitrán, N.-Károlyban, Trencsénben, Pesten; hitt. 1763—1769. Nyitrán. † Privigyén 1803. évi mart. 23-án. Munkája: Oratio de laudibus Exc. ac Rev. D. Em. Eszterházy Eppi. Tyrnaviae, 1763. —

Majer Károly (a S. Joanna) k. r. á. szül. 1809. M.-Szigeten; beölt. 1827. Kecskeméten; fogad. 1834. Pesten; áld. 1834.; gymn. t. M.-Szigeten, Budán, Váczon, Bécsben; hittud. 1841—1843. Nyitrán. † Nyitrán 1843. évi aug. 24-én.

Malocsay Antal (a Matre Dei) k. r. á. szül. 1790. Alsó-Pélen; beölt. 1809. Trencsénben; fogad. 1813. Breznón; áld. 1814.; gymn. t. Trencsénben, Breznóbányán, Váczon, Nyitrán; hitt. 1839—1844. Nyitrán. † Selmeczen 1859. évi decz. 15-én.

Mészáros László (a S. Josepho) k. r. á. szül. 1757. Negyeden; beölt. 1775. Kecskeméten; fogad. 1782. Nyitrán; áld. 1788.; gymn. tan. Sz.-Annán, Nyitrán, Tatán, N.-Károlyban, Kalocsán; hitt. 1799. Kalocsán és 1806. Nyitrán † Kalocsán 1834. évi szept. 4-én.

Mihálik Pál (a S. Joanne Nep.) k. r. á. szül. 1791. Léván; beölt. 1807. Privigyén; fogad. 1813. Váczon; áld. 1816.; gymn. tan. Privigyén, Breznón, Váczon, P.-Szent-Györgyön, Kolozsvárott, Velenczében; hitt. 1877. Pozsony-Szent-Györgyön és 1835. Nyitrán † Kecskeméten 1866. évi jul. 27-én.

Mulay Szilár (a S. Joanne Nep.) k. r. á. szül. 1733. Veszprémben; beölt. 1751. Privigyén; fogad. 1753. Kecskeméten; áld. 1759.: gymn. tan. Medgyesen, Pesten, Sz.-Annán, Debreczenben, M.-Óvárott, Veszprémben, Kisszebenben,

Kecskeméten,Kolozsvárott; hitt. 1768. Nyitrán, és 1771—1777. Kalocsán. † Veszprémben 1798. évi máj. 2-án.

Nachtigal Jákó (a S. Jos. Calas.) k. r. á. szül. 1812. Pesten; beölt. 1827. Kecskeméten; fogad. 1833. Váczon; áld, 1836.; gymn. tan. Tatán, Kecskeméten, Pesten, Szegeden, Selmeczbányán, N.-Károlyban; hitt. 1845—1849. és 1862. Nyitrán. † Nyitrán 1862. évi decz. 9-én.

Nemcsényi Adolf (a S. Benedicto) k. r. á. szül. 1702. Aranyos-Maróton; beölt. 1721. Privigyén; fogad. 1722. Privigyén; áld. 1728.; gymn. tan. Veszprémben, Pozsony-Szent-Györgyön, Nyitrán, Pesten, N.-Károlyban, Váczon; hitt. 1736—1741. Győrött, 1742—1744. Nyitrán. Tartományi rendfőnök 1748—1757. † Nyitrán, 1757. évi szept. 22.-én. — Müvei: Sanguinis et nominis illustre decus. Posonii, 1727. — Primus rudioris et novelli vatis partus sub alio nomine. Budae, 1730. — De diva Catharina philosophorum patrona. Budae, 1731. — Epithalamium Leoninochronostico versu confectum. Budae, 1732. — Eucharisticon Stephano Zsidanich. Budae, 1732. — Spiritualis Hymen. Posonii, 1722. — Anathema clientale. Budae, 1733. — M. Aurelii vita illustrata. Posonii, 1739. — S. Bernardi epistolae et s. Augustini soliloquia novis curis expressa. Jaurini, 1750. — Vindiciae vindiciarum. Jaurini, 1753.

Nozdroviczky Szörény (a S. Angelo Custode) k. r. á. szül. 1712. Kameniczán; beölt. 1729. Privigyén; fogad. 1731. Nyitrán; áld. 1738.; gymn. tan. Nyitrán, Pozsony-Szent-Györgyön, N.-Károlyban, Pesten, Privigyén, Debreczenben, Kecskeméten; hitt. 1748. Nyitrán 1750 és Veszprémben † Privigyén 1782. évi nov. 9-én.

Orlics Dani (a Concept. B. M. V.) k. r. á. szül. 1698. Nyitrán; beölt. 1714. Privigyén; fogad. 1716. Nyitrán; áld. 1724.; gymn. tan. Nyitrán, Veszprémben, Debreczenben, Váczon, N.-Károlyban; hitt. 1730. Nyitrán † Breznón, 1758. évi april 8-án. —

Pállya István (ab Assumt. B. M. V.) k. r. á. szül. Léván; 1740. beölt. 1756. Privigyén; fogad. 1758. Privigyén; áld. 1764.; gymn. tan. Rózsahegyen, N.-Károlyban, Kisszebenben, Veszprémben, Kolozsvárott; hitt. 1774. Nyitrán. Tartományi rendfőnök 1796—1802. † Pesten 1802 évi apr. 6-án. Munkája: Orationes octo publice habitae. Pestini, 1797. —

Patonyi László (a S. Stephano rege) k. r. á. szül. 1718. Dévény-Újfaluban; beölt. 1739. Privigyén; fogad. 1740. Nyitrán; áld. 1746.; gymn. tan. Nyitrán, Kecskeméten, Váczon, Debreczenben M.-Szigeten, Pesten, N.-Károlyban; hitt. 1754. Nyitrán † Debreczenben 1758. évi szept. 10-én.

Petrik Keresztély (a Ss. Nomine Mariae) k. r. á. szül. 1725. Bicskén; beölt. 1747. N.-Károlyban; fogad. 1749. N.-Károlyban; áld. 1755.; gymn. tan. Pesten, Váczon, N.-Károlyban, Beszterczén, Debreczenben, M.-Óvárott, Kisszebenben, Medgyesen; hitt. 1773. Nyitrán. † Váczon, 1778. évi jan. 15-én.

Perczel Imre (a Jesu Maria) k. r. á. szül. 1723. Veszprémben; beölt. 1750. Privigyén; fogad. 1752. Váczon; áld. 1760.; gymn. tan. Váczon, Pesten, Szegeden, Nyitrán; hitt. 1767. Veszprémben, 1769—1776. Nyitrán, 1776—1706. a m. k. tudományegyetemben. — Tartományi rendfőnök 1790—1795. † Pesten, 1795 évi jun. 28-án. Művei: De fundamentis iuris divini in homines et obligationis humanae in Deum. Tyrnaviae, 1777. — „Institutiones theologicae.“ Pestini.

Podolay Menyhért (a S. Anna.) k. r. á. szül. 1770. Szécsényhen; beölt. 1796. Trencsénben; fogad. 1802. Sátoralja-Újhelyen; áld. 1804.; gymn. tan. Debreczenben, Sátoralja-Újhelyen, Kolozsvárott, Pesten, Veszprémben, N.-Kanizsán, Kalocsán; hitt. 1810—1816. Nyitrán. † Sátoralja-Újhelyen 1854. évi aug. 10-én.

Podraczky Mihály (a S. Augustino) k. r. á. szül. 1737. Jászberényben; beölt. 1755. Privigyén; fogad. 1757. Privigyén; áld. 1763.; gymn. tan. Rózsahegyen, Nyitrán, Pesten, Tatán, Podolinban, Breznón; hitt. 1774—1776. Nyitrán † Breznóbányán 1808. évi apr. 18-án.

Pnyácsek Julián (a Passione Domini) k. r. á. szül. 1719. Polhorán; beölt. 1739. Privigyén; fegad. 1740. Pozsony-Szent-Györgyön; áld. 1746.; gymn. tan. Szebenben, Pozsony-Szent-Györgyön, Nyitrán, Privigyén, N.-Károlyban, Kecskeméten, Breznón; hitt. 1756—1759. Nyitrán. † Breznóbányán 1772. évi decz. 8-án.

Prileszky Mihály (a S. Joanne Nep.) k. r. á. szül. 1718. Prileszen; beölt. 1733. Kecskeméten; fogad. 1735. Kecskeméten; áld. 1743.; gymn. tan. Szegeden,

Kecskeméten, Breznón, Nyitrán, Debreczenben, N.-Károlyban; hitt. 1751. Nyitrán és 1754. Veszprémben, † Privigyén 1782. évi nov. 9-én. —

Raab Béla (ab Assumtione B. M. V.) k. r. á. szül. 1743. Pozsonyban; beölt. 1762. Privigyén; fogad. 1764. Privigyén; áld. 1770.; gymn. tan. Nyitrán, M.-Óvárott, Váczon, Tatán, N.-Károlyban; hitt. 1782. Nyitrán. † Kőszegen 1795. évi apr. 29-én.

Rátay Egyed (a Ss. Trinitate) k. r. á. szül. 1716. Szegeden; beölt. 1730. Privigyén; fogad. 1732. Nyitrán; áld. 1740.; gymn. tan. Nyitrán, Szegeden, N.-Károlyban, Pesten, Váczon; hitt. 1761. Nyitrán. † Pesten 1771. évi máj. 4-én. —

Schintall Glyczér (a S. Alexio) k. r. á. szül. 1723. Veszelén; beölt. 1742. Privigyén; fogad. 1744. Korponán; áld. 1750.; gymn. tan. Korponán, Szegeden, Nyitrán, Kecskeméten, Váczon, Kisszebenben; hitt. 1759—1764. Nyitrán. † Korponán 1783. évi sept. 16-án.

Szlakovszky Bencze (ab Annunciatione B. M. V.) k. r. á. szül. 1684. Beszterczebányán; beölt. 1702. Privigyén; fogad. 1704. Pozsony-Szent-Györgyön; áld. 1710.; gymn. tan. Privigyén, Korponán, Breznón, Sz.-Györgyön, Nyitrán; házfőnök, illetőleg gymnasiumi igazgató Sz.-Györgyön, Breznón, Korponán és Nyitrán; hittud. t. 1722. Nyitrán, utóbb Sz.-Györgyön. † Korponán 1748. évi szept. 11-én. — Munkái: Actio drammatica senario-iambico-cabalistico carmine composita. Budae, 1714. — Genethliacon occasione recens nati Archiducis Austriae Leopold. Viennae, 1716. — Epinicion. Collata mutuo gaudia. Posonii, 1717. Litaniae Lauretanae B. V. Mariae, quibus, accedit Salve Regina. Tyrnaviae, 1741.

Szokolóczy Venzel (a Purificatione B. M. V.) k. r. á. szül. 1694. Beczkón; beölt. 1711. Privigyén; fogad, 1713. Privigyén; áld. 1718,; gymn. tan. Pozsony-Szent-Györgyön, Veszprémben, Privigyén, Nyitrán, Pesten, Váczon, Korponán, N.-Károlyban, M.-Óvárott, Rózsahegyen; hitt. 1755. Nyitrán. † P.-Szent-Györgyön 1768. évi aug. 16-án, — Müvei: Meum Tuum systematis ab adverso gemini exordium. Jaurini, 1744. — Tribunal ecclesiasticum fori utriusque. Posonii, 1762.

Szőllösy Jenő (a ss. Servatore mundi) k. r. á. szül. 1730. Szomolányban; beölt. 1746. Privigyén; fogad. 1748. N.-Kanizsán; áld. 1755.; gymn. tan. Nyitrán, Pesten, M.-Szigeten, Váczon, Debreczenben, N.-Károlyban; hitt. 1767. Nyitrán és 1776. Veszprémben. † P.-Szent-Györgyön 1801. évi okt. 21-én.

Subányi György (a S. Ladislao) k. r. á. szül. 1756. Veszelén; beölt. 1778. Privigyén; fogad. 1781. Kisszebenben; áld. 1790.; gymn. tan. Kisszebenben, M.-Szigeten, Kolozsvárott, Kalocsán, Kecskeméten; hitt. 1804. Kalocsán, 1806. Nyitrán és 1808. P.-Sz.-Györgyön. † N.-Károlyban 1825. évi szep. 9-én.

Schreier Norbert (a S. Bernardo) k. r. á. szül. 1748. Biloviczon; beölt. 1767. Kecskeméten; fogad. 1769. N.-Károlyban; áld. 1773.; gymn. tan. Kecskeméten, Nyitrán, Selmeczen; hitt. 1794—1796 és 1803—1809. Nyitrán. † Nyéren 1811. évi okt. 24-én. — Dolgozatai: Idyllia cum concentu musico Hungarica lingua honoribus C. Georgii Bánffy Transylvaniae Gubernatoris. Claudiopoli, 1792. — Carmen Rev. et Excellent. DD. Francisco Xav. Fuchs, dum ad capessendas dignitates Archi-Episcopi Agriensis... Nitria discederet. Tynaviae, 1704. — Methodica grammaticae Hebraicae institutio. Pestini, 1804. — De sensu communi dissertatio logico-metaphysica. Viennae, 1778. — Carmen, quo Scholae Piae Joanni B. Brestyenszky promotionem ad canonicatum actualem Nitriensem gratulantur. Tyrnaviae, 1797. —

Tapolcsányi Gergely (a S. Ladislao) k. r. á. szül. 1713. Tavarnokon; beölt. 1728. Privigyén; fogad. 1729. Privigyén; áld. 1737; gymn. tan. Veszprémben, Privigyén, Debreczenben, Szegeden, Kecskeméten, Pesten; hitt. 1744. Nyitrán. Tartományi rendfőnök 1760—1766. † Pesten, 1774. évi okt. 8-án. — Müvei: Beszéd Károlyi Sándor gróf fölött 1743-ban, és Forgách Pál gróf nagyváradi püspök által a nagyváradi székesegyház alapköve letételekor szintén 1743-ban. — Gyászbeszéd Eszterházy Imre nyitrai püspök fölött 1764-ben. — Sz. Kalasanzi József áhitatos iskolákról nevezett szerzetesrend fundatorának sommás élete. Kalocsán, 1772. —

Tarr Endre (a S. Alexio) k. r. á. szül. 1713. Ahán; beölt. 1732. Kecskeméten; fogad. 1734. Kecskeméten;

áld. 1739; gymn. tan. Keeskeméten, Korponán, Debreczenben, N.-Károlyban, Szegeden, Nyitrán; hitt. 1756. Váczon és 1758. Nyitrán. † Debreczenben 1785. évi mart. 24-én. —

Tuschleitner Kajetán (a S. Thoma Aqu.) k. r. á. szül. 1729. M.-Óvárott; beölt. 1745. Privigyén; fogad. 1747. Privigyén; áld. 1754.; gymn. tan. Nyitrán, Pesten, Szegeden, N.-Károlyban, Privigyén; hitt. 1765—1767-ig Nyitrán. † Váczon 1781. évi május 19-én.

Vankovics Tivadar (a S. Severino) k. r. á. szül. 1621. Kis-Ugróczon; beölt. 1740. Privigyén; fogad. 1742. Privigyén; áld. 1749.; gymn. tan. Rózsahegyen, Pesten, Nyitrán, Privigyén; hitt. 1757. Nyitrán. † Privigyén 1796. évi apr. 6-án.

Végh Imre (a Matre Dei) k. r. á. szül. 1756. Ujvároskában; beölt. 1775. Kecskeméten; fogad. 1780. Nyitrán; áld. 1788.; gymn. tan. Trencsénben, Pozsony-Szent-Györgyön, Tatán, Kalocsán; hitt. 1797—1803. Kalocsán és 1820. Nyitrán. † Nyitrán 1821. évi decz. 3-án.

Villiger József (a Matre Dei) k. r. á. szül. 1786 Predajnán; beölt, 1803. Privigyén; fogad. 1808. Kőszegen; áld. 1810.; gymn. tan. Tatán, Kőszegen, Váczon, Pesten, Nyitrán; hitt. 1828—1835. Nyitrán. † Pesten 1869. évi jan. 30-án.

Voláko Marczell (a Nativitate B. M. V.) k. r. á. szül. 1729. Magyar-Óvárott; beölt. 1748. N.-Károlyban; fogad. 1751. Medgyesen; áld. 1757.; gymn. tan. Medgyesen, Kecskeméten, Pesten, Debreczenben, P.-Szent-Györgyön, Nagy-Károlyban, Szempczen, Váczon; hitt. 1778—1781. Nyitrán. † Kalocsán 1803. évi máj. 3-án.

Vohlfahrt József (a S. Josepho Cal.) k. r. á. szül. 1814. Bélán; beölt 1830. Trencsénben; fogad. 1836. Nyitrán; áld. 1838.; gymn. tan. Breznón, P.-Szent-Györgyön, Trencsénben, N.-Károlyban, Rózsahegyen, Selmeczen, Temesvárott, Léván, Nyitrán, Podolinban; hitt. 1862—1863. Nyitrán. † Podolinban 1872. évi febr. 7-én.

Zhorelecz̀ky Tóbiás (a S. Rosalia) k. r. á. szül. 1702. Sz.-Benedeken; beölt. 1722. Privigyén; fogad. 1724. Privigyén; áld. 1730.; gymn. tan. Nyitrán, Veszprémben, Kecskeméten, Breznóbányán, Korponán, Privigyén, Rózsa-

hegyen; hitt. 1741. Nyitrán. † Pozsony-Sz.-Györgyön. 1776. évi januárhó 16-án.

Zimányi Lajos (a S. Cruce) k. r. á. szül. 1748. Kameniczán; beölt. 1766. Privigyén; fogad. 1768. Privigyén; áld. 1774.; gymn. tan. Privigyén, N.-Károlyban, Debreczenben, Nyitrán, Pesten, Váczon, Trencsénben, Kalocsán; hitt. 1791—1796. Nyitrán, majd Székesfehérvárott és Kalocsán is. † Privigyén 1805. évi februárhó 10-én. — Művei: Carminum libri IV. Vacii, 1784. — Oratio de laudibus Exc. ac Rev. Dni Josephi Bajzáth de Pészak. Veszprimii, 1802. —

Ziskay Pál (a S. Anna) k. r. á. szül. 1822. Küküllön; beölt. 1840. Privigyén; fogad. 1848. Pozsony-Szent-Györgyön; áld. 1850.; gymn. tan. Privigyén, Szegeden, Kalocsán, Debreczenben, Nyitrán; hitt. 1863—1870. Nyitrán. † Bécsben 1878. évi májushó 12-én. —

Ime bemutatva nyitrai hittanintézetünk első tényezői — a tanárok, kik oly emberül működtek pályájokon. — Nem egy közölök a tanitási foglalkozáson, melyben mindannyiukat a legjobb akarat, a legőszintébb törekvés, legernyedetlenebb munkásság jellemzi, és az azt kiegészitő mulhatlan teendőkön kivül buzgalmának abban is adta bizonyitékát, hogy egyfelül irányadója legyen tanitványainak magánszorgalmi munkálkodásaiban, másrészt pedig, hogy tapasztalata és ismeretkészletének, saját anyagi áldozatai árán is szaporitásával hallgatói érdekében kamatoztassa az intézet szellemi tőkéjét... Mint oktatók pedig jobbára oly jelesek voltak, hogy tárgyaikat helyes időbeosztás illetőleg tanrend mellett * legszebb eredménynyel kezelték, igen legszebb eredménynyel, minek világos tanuja az e hittanintézet képezte hittudorok sora, kik innét kikerülve vallottak dicsőséget az egyetemi vizsgálók előtt; ide nem tudva azon számosakat, kik, a hittudo-

*) A tanrend, egy multszázadi kézirat nyomán, igy volt: „Professor unus tradet Historiam Ecclesiasticam in epochas divisam, cui praemittet historiam religionis, & ecclesiae christianae notionem, scopum, & utilitatem historiae in theologia, tum fontes, subsidia veritatis historicae. Demum Chronologia, Geographia, & Critica. — Institutiones theologicas cum locis theologicis, in quibus Institutionibus eo connitendum est, ut necessitas et existentia divinae revelationis in urroq. Testamento novellis bis theologiae studiosis sufficienter exponatur quotidie

mánynak csak egyes tárgyaiból állván ki a szigorlatot, tudori diplomát nem nyerének...

Nem mindenki tartozhatik azon szerencsésebb választottak közé, kik tanitni is, irni is egyiránt birnak. Innét valaki nem csak szóval, de tollal is törekszik szolgálni hivatásszerű tere és körének tantárgyát, az különösen dicső nevet magának. Tehát nem hiú büszkelkedés, hanem csak az érdemnek s fáradozásnak méltatása, és az igazság követelésének s a kutatói tisztből folyó kötelességünknek teljesitése az, ha még itt is utalnunk arra, hogy nem egy theologiaintézetünk tanárai közöl tanitói hivatalának buzgó betöltése s a tudomány vivmányainak gondos szemmel kisérése mellett részint a költészet, részint a komoly irodalom mezején szabatos, határozott illetőleg ékes tollal lelkes és termő munkásságot fejtett ki, közössé tevén az elfáradást nem ismerő buvárként kinyomozott tudománykincset, hogy gazdagodjék abból az emberiség...

És vajon e kiható, elismerésre is érdemesitgetett működés nem fényes pontok-e, földeritve theologia-intézetünk egén a tanárok alapos tudománya által, és biztosan hajtva szerzetes iskolánk hajóját a magasabb tudományos müveltség kikötője felé?

Theologiaintézetünk működésének tárgyát, második tényezőként, a hallgatók képezvén, lássuk már, kik voltak:

II. A kegyesrend nyitrai hittaintézetének hallgatói:

Adamovics József. Alber János. Alber Miksa. Albert Ferencz. Alleker Lajos. Ambrus József. Androvics József. Antal Alajos. Antal Dániel. Aranyosy János. Árvay Ágoston. Árvay János. Augusztini Antal. — Baán Péter. Bahunek János. Bajusz Incze. Balás Sándor. Balázsi József. Bálint Antal. Balkó János. Ballér Ignácz. Balogh Alajos. Balogh János. Bálvány Alajos. Bammer Károly. Bán József.

---

duabus horis. — Idem Professor Historiae Ecclesiasticae explanabit historiam litterariam theologiae, & istitutiones theologicas fusius cum Patrologia quotidie duabus horis. — Alter professor primis tribus mensibus elementa linguae Hebraeae, dein toto anno hermeneuticam veteris Testamenti explanabit quotidie duabus horis. — Professor Sacrae Scripturae tribus mensibus linguam Graecam, dein hermeneuticam explicabit quotidie duabus horis. — Professor Dogma-

Baranyai Antal. Baranyai Zsigmond. Barbély László. Barkovits István. Bartek Mihály. Bartek Lajos. Bartos Ignácz. Bartos Károly. Basa László. Bauer Lénárt. Bednarovics János. Béla Antal. Belányi Bernát. Belánvi Ferencz. Bélik Zsigmond. Bellányi Hermenegild. Bellágh József. Belló József. Bencsáth Vincze. Béndek József. Bendik Ferencz. Bennó Jeromos. Benyák Bernát. Berczelyi Károly. Bernhard Márton. Bertalan Alajos. Berzay Ádam. Berzay Elek. Betzkóy Antal. Bezák Ambrus. Beznák Károly. Biczó Ágoston. Bielik László. Bieliczky Pál. Biegelbauer (máskép Békeffy) Károly. Blaho Ignácz. Blaskó Endre. Bokross Ferencz. Boldis Samuel. Bolla Márton. Bonda Benedek. Bontó Gergely. Boross Károly. Brátkay Alajos. Breinfolk Gusztáv. Brogyányi László. Budaváry János. Budai Béla. Bujk Béla. Bujni István. Bulla Ede. Burián Boldizsár. Burza János. Bussay László. Butsy Sándor. Butsánszky László. Buzna Imre. Buzna Lázár. — Czabay Sándor. Czápay Imre. Czaunschirm (máskép Ernyősy) László. Charusz László. Chorényi János. Czech József. (máskép Cserkuti) Czibula Imre. Czimber András. Czverg (máskép Cserei) József. Czverger József. Csakós Elek. Csáky Rókus. Csánky Gábor. Csaplár Benedek. Csaplár Ignácz. Csaudanszky Bertalan. Csegezy Ignácz. Cseh Ferencz. Cserbay István. Cserbay Lipót. Csepelyi Pál. Cserép Sándor. Cseri János. Csertő József. Cservenka Henrik. Cservényi Alajos. Cservik József. Csetzeky Imre. Csiba Elek. Csik Lipót. Csikel István. Csiky László. Csintalan Pál. Csubák Antal. — Dániel Benedek. Danne (másk. Dani) Ferencz. Darabos Zsigmond. Deák János. Deák Menyhért. Deáky József. Deáky Károly. Debnárik Incze. Demeter Alajos. Demeter János. Demeter Lajos. Demka Gáspár. Dezericzki Incze. Dezső János. Dezső Miklós. Diksz Péter. Ditrich József. Dobay Elek. Dolmányos György. Dolyák Ambrus. Dománek Alajos. Dományi Márk. Dombay Albert. Dombi Mihály. Domokos Jenő. Domonai János. Doni Flóris. Dornay István. Duchon Szidor. Dugonics András. — Ege

---

ticae explicabit Theologiam Dogmaticam cum Polemica quotidie duabus horis. — Idem Professor Dogmaticcs tradet residuam Theologicae Dogmaticae partem cum Polemica quotidie per duas horas. — Professor Theologiae Moralis explanabit Theologiam moralem, dein Pastoralem et Paedagogiam qnotidie duabus horis. — Professor, qui Moralem priori anno tradidit, hoc anno et Jus Ecclesiasticum tradet, quotidie duabus horis."

Sándor. Egelszky Ignácz. Egerváry Ignácz. Egetzky Ignácz. Eisenbarth Károly. Eisler József. Ekker Elek. Elekes János. Éltes Sándor. Endrődy Alajos. Endrődy János. Entzinger János. Englohner (másképp Egedi) Vincze. Erdős István. Eschner Konstantin. — Fábos Józs. Faeth Alaj. Faisz Józs. Faklics Imre. Farkas Alaj. Farkas Ant. Farkas Ign. Farkas Istv. Farkas Józs. Farkas Lajos. Farkas László. Fáy Barnabás. Fehér Glyczér. Fehér János. Fehérváry István. Fekete András. Feld Vilmos. Ferenczy Ráfael. Fidiczinis Keresztély. Fidra István. Filgóssy József. Filkorn József. Fitos Antal. Fodor Antal. Foltyn Imre. Forgách Jáczint. Francz Bertalan. Franics Antal. Frank Ferencz. Freiseisen József. Frey Ferencz. Frics Ádám. Fuchs János. Furdek Nándor. Fülöp László. — Gaál László Gaál Miklós. Gábor Ferencz. Galgóczy Ignácz. Gápel János. Gara András. Gaza András. Gegő Adolf. Gerschlager József. Gieszvein István. Gódin József. Gódinger Jusztin. Götz Ignácz. Gothardó József. Graeffel Elek. Grigely Konstantin. Grisel Hermenegild. Grossmann Alajos. Grossmann Ignácz. Gruber György. Gruber József. Grunn Paulin. Gubanóczy ar. János. Gyalókay Ferencz. Gyarmathy József. Gyöngyösy Istv. Gyurgyovanszky Ferencz. — Haaz János. Hadik Ferencz. Hajagos Józs. Hahóthy Sándor. Halapy (másképp Alapy) Konstantin. Halványi János. Hám József. Hannulik János. Hanák János. Hanczkó Ján. Hangyássy Imre. Harmath Gergely. Hartl Ferencz. Hartmann Lőrincz. Hasskó László. Hatala Alajos. Haulik Mátyás. Hegedűs Alajos. Heiszler József. Hemtner Flóris. Hennyei Vincze. Hepner Ignácz. Herák Sebestyén. Herbanszky Adolf. Herday Glyczér. Hetesy Simon. Hetlinger József. Hévizy János. Hindy Mihály. Hinner Antal. Hyross Samuel. Hladik Bernát. Hoffmann Ágoston. Hoffmann Ignácz. Hoffmann Sebestyén. Holczinger Imre. Holeczy János. Hollermayer Elek. Holly Dániel. Homoky Imre. Horeczky Elek. Hornyai Ambró. Horváth Cyrill. Horváth György. Herváth Ignácz. Horváthy Imre. id. Horváth József. ifj. Horváth József. Horváth László. Horváth Márton. Horváth Pius. ifj. Horváth Sándor. id. Horváth Sándor. Horváth Vincze. Horvátovich János. Hranak Tamás. Hranaky Antal. Hranaky Lőrincz. Hranyaky Antal. Hudra János. Hulyák Péter. Huszár György. Hutkay János. Hutter Ant. — Iglódy Zsig. Illésházy Ján. Isold Valerián. Iványi István. Jaeger Ágoston. Jaeger Ferencz. Jager József. Jakoss Ambrus.

Jakubik János. Jallosits Endre. Jankó Imre. Jankovich János. Janny László. Jantsik (másképIvánfi) Ede. Jantsó József. Janyics Endre. Jeger Ferencz. Jekkel Ferencz. Jelinek Jenő. Joachimstadt Konstantim. Juhász Péter. — Kaiser József. Kallián Gyula. Kalmár Endre. Kámánházy Ignácz. Kámpay Benedek. Kandl Adolf. Kántor Bálint. Kántz Nándor. Kapfer Lászl. Kappler Ján. Kapronczay Ed. Kapronczay Elek. Kardhordó Ambrus. Karnay Alajos. Karner János. Karsay János. Katona Dénes. Kázmér Elek. Kecskés Mihály. Keglevich János. Keller Ferencz. Keller Zsigmund. Kempf Alajos. Kernaszt Ede. Kertész. József. Késmárky János. Keszthelyi László. Kiss Ignácz. Kiss Károly. Kiss Márton. Kiss Tamás. Kisutzky Elek. Kithay Timót. Klacskó Tivadar. Klepeisz József. Klobucsek Alajos. Klohomer János. Kmethy Dániel. Knapp Mihály. Koczányi Ferencz. Kocsovszky Ferencz. Koláry Mátyás. Kolencsik József. Kollárik Alajos. Komiáthy József. Koncz János. Konopa József. König Móricz. Könnye Alajos. Kopcsányi Benedek. Kopcsányi Jakab. Koppy Károly. Korbonics Béla. Korecz Lőrincz. Korencsik Alajos. Korenda Elek. Korompay Antal. Koross Imre. Koroda Theofil. Kossela Eustak. Koszik Vazul. Kosztka Mátyás. Kosztka Mihály. Kosztka Szaniszló. Kottek Nándor. Kovács Antal. Kovács Béla. Kovács Rézmán. Kovács János. Kovács Paulin. Kovácsics István. Kovácsik János. Kovácsik Tamás. Kovacsóczy Anzelm. id. Koválcsik Tamás. ifj. Koválcsik Tamás. Kövessy Kálm. Krausz Józs. Kricska (másk. Budaváry) József. Kriszpach András. Kriszpach György. Krolig Vazul. Krommer Máté. Kubinyi Béla. Kucsera Kristóf. Kucserik Sándor. Kudelka Henrik. Kudla György. Kudlik Alfonz, Kudlik János. Kulhánek (másképRejtényi) Antal. Kunn Ignácz. Kurcz Egyed. Kustár Ignácz. Kuzma Elek. Külley Kristóf. — Laczkó Ambrus. Ladizsinczky Mátyás. Lajos János. Lajszky Lajos. Lakatos Márton. Lampach Elek. Lanczinger János. Lankovich Fülöp. Lapónyi Alajos. László Alajos. Lauch János. Lechner Imre. Léday Jeromos. Lehmann (másk. Réti) Márt. Leitner Nándor. Lehics Glyczér. Lelovics Ignácz. Lengyel Domonkos. Lengyel Elek. Lengyel József. Lepátsek Mátyás. Leszer Antal. Leták Márton. Letlinger Károly. Lévay Zsigmond. Lezó Ferencz. Lichtenstein József. Lieszkovszky József. Lihán Mihály. Linder Róbert. Linseter Gergely. Liskay Alajos. Lőrincz Adolf.

Lőrincz András. Luczmayer Adolf. Luptsánszky Elek. Lutter Nándor. — Machner Nándor. Mácsay Lukács. Madlák János. Magyarász Incze. Magyari István. Majer János. Majoros József. Maka Sebestyén. Malártsik Ignácz. Málik Vincze. Malobitzky Ignácz. Malonyai István. Malotsay Antal. Mannhardt Ignácz. Marhofter Flóris. Markos Imre. Markovich Antal. Markuss János. Marsovszky Dávid. Marticsek Mátyás. Martin Nándor. Martin Péter. Maschek Bernát. Matégka Antal. Matkovich Antal. Mathovich Elek. Matirkó Konrád. Matusik János. Matyasovicz Glyczér. Mayer Elek. Megyeri Benedek. Megyeri Paulin. Melchár József. Melczer Döme. Mennyei Lajos. Menyhárt Ágoston. Mészáros András. Mészáros József. Mészáros László. Mezey István. Mihály Alajos. Mihály Pál. Mihálka Antal. Milkovich József. Milkovius József. Minkay Lajos. Mlinkay Alajos. Mogyorósy János. Mojzer Jeromos. Molnár Ede. Moós János. Morgenbesser György. Moró Imre. Mravik Imre. Murányi Ignácz. Müller János. — Nagy István. Nagy Márton. Nagy Péter. Nagy Vincze. Nagyvendéghy Elek. Náray Dávid. Nécsey Jeromos. Nedoli János. Neichel László. Nemes Imre. Németh Alajos. Németh Ferencz. Némethy Ferencz. Nequaszil Mátyás. Nikolinyi Alajos. Nisnyánszky Gáspár. Nováky Kázmér. Novotha László. Nucsecz Ede. Nyilassy Károly. Nyuss Imre. — Obelcz József. Oláh József. Olejovits János. Ondrejkovits János. Orbán Lajos. Ormándy Miklós. Orsola Bálint. Oszlányi Nándor. Oszvald Béla. Óvári Ferencz. Ovsiák (másk. Ormay) Alajos. — Paczek Béla. Pachinger Alajos. Pakos Ján. Paless Henrik. Palkovits József. Palkovits Károly. Pallos József. Pállya József. Pallyó András. Pancsó Ignácz. Panek Ede. Pap Selestyén. Pap István. Pap József. Papánek János. Papesek Mátyás. Patzek Gergely. Paulatzky Lőrincz. Paulik István. Paulovits László. Pech Ágoston. Pech Selestyén. Pécsy Domonkos. Peer Jakab. Pek Ágoston. Perczel Imre. Perlaky László. Pesti Adolf. Péter János. Pethető Benedek. Petlanovits Alajos. Petróczy Pál. Petrovits Ign. Pich Ed. Piller Selestyén. Pintér Jeromos. Pintzegh Domonkos. Pivár Ign. Plank Elek. Plathy Mih. Platner Imre. Podenstein János. Podhradszky Ant. Podraczky Mihály. Podolay István. Podolay Menyhért. Pokadt Flóris. Polák Ede. Polák Ferencz. Polák János. Polányi Ferencz. Poleretzky György. Poleretzky Jenő. Poleszni (másk. Erdősi) Imr. Polák Gergely. Pomp

(másk. Parádi) Kálmán. Póor Kajetán. id. Póor Károly. ifj. Póor Károly. Póor Özséb. Popol Ágoston. Potanka János. Priechenfried József. Pritz Bódog. Pruck Jakab. Pumm Pál. Purgstaller (másképp Polotay) József. — Raab Albert. Rabcsánszky Mihály. Rack Dénes. Raffay János. Raichl Alajos. Rakovszky Gergely Randveg Mihály, Rappensberger Kajetán. Rappensberger Vilmos. Ratskó Mihály. Reisinger János. Reisinger Jusztin. Reiszner Pál. Remsa Miksa. Révay István. Révay Miklós. Ribianszky Adolf. Richter Rezső. Riedl György. Rigó István. Rizinger Özséb. Roch Imre. Rogel Venáncz. Rohács János. Róth Mihály. Ruff Gyula. Ruff József. Rúth János. Sáfrán József. Sahorits Lázár. Salamon Vazul. Sarang József. Sárkány János. Sárosy János. Sárváry Béla. id. Sárváry Ferencz. ifj. Sárváry Ferencz. Schedl Alajos. Schembera József. Scherenpecher József. Schevtsik Alajos. Schimarovszky Jenő. Schirkhuber Móricz. Schmied Ágost. Schmith Mátyás. Schraudt Fer. Schröck (másk. Somhegyi) Fer. Schreier Norbert. Schrötter János. Schubert Lajos. Schulista Ignácz. Schüller Flóris. Schunik József. Schuster Konstántin. Schwartzl Zsigmond. Sebes János. Sebó Ágoston. Sélyei Farkas. Semler Ferencz. Simay Kristóf. Simitz Elek. Simitz Mátyás. Simoncsits Incze. Simonyi Alajos. Sindler Józs. Szkladányi Józs. Skorecz Adolf. Skrovanek Mihály. Skvór Glyczér. Slaby Antal. Slaby József. Smiding (másképp Sólyomi) József. Söjtöry Zsigmond. Spányik Glyczér. Spechtenhauser Bertalan. Spindlhubor Ede. Spissák (másképp Ssepesi) József. Spissák (másképp Szepesi) Imre. Stancsek Ágoston. Stanczel István. Stech Alajos. Stefkó Antal. Steiger József. Stein Istv. Stikker Józs. Strobl György. Subányi Gábor. Subányi Pál. Suhajda Elek. Suhajda Sánd. Sümegh Márton. Sümeghy Pál. Surányi Antal. Suth Ignácz. Svedai Lénárt. — Szablik István. Szabó Adolf. Szabó Ferencz, ifj. Szabó Ferencz. Szabó Ignácz. Szabó János. Szabó Mátyás. Szabóky Adolf. Szaiff János. Szajtler Elek. Szalay Dénes. Szalay Gábor. Szalay Miklós. Szalay Rafael. Számord János. Száva Pius. Szécsy Ágoston. Szedlacsek Lajos. Szegess Mihály. Szeitz Alajos. Szeitz Antal. Szeitl József. Szekeres Imre. Szemess Imre. Szendy János. Szentiványi Kristóf. Szenczy Alajos. Szép Lajos. Szibenliszt József. Szigly Gábor. Szihulszky József. Szikay Lipót. Szilágyi Adolf. Szilassy Ignácz. Szilez Károly. Sziri János. Szitkey István. Szkokán Sándor. Szkokán János.

Szkokán Vincze. Szlabey György. Szlávik Károly. Sluha Ferencz. Szmiday Endre. Szolcsányi Ferencz. Szolcsányi Jenő. Szöllősy Istv. Szuk Imre. Szuly Józs. Szunerits Béla. Szűts Józs. Szvaratkó Kálm. — Takács Istv. Takács Józs. Tamásy Józs. Tánczos Vendel. Täschler Ján. Tausch Ján. Tegó Alaj. Thóma Bálint. Thüringer (másképp Táray) Ambrus. Tománovics József. Tomeján Sándor. Tölcsényi Fer. Tölcséry Fer. Tordy Mihály. Tóth Albert. Tóth Antal. Tóth Bertalan. Tóth Elek. Tóth György. Tóth Ignácz. Tóth János. Tóth Jenő. Tóth Lajos. Töttösy Elek. Trautwein János. Tremmer Gyula. Tritremer (másk. Teremi) László. Tsiky Lipót. Túry Imre. — Ugróczy Ferencz. Uhlits Gotfréd. Uhlyárik János. Ujfalusy János. Ujváry János. Unger Pál. Urik József. Utlacsay László. — Váczy Glyczér. Vágner Béla. Vágner József. Vágner Márk. Vágner Mihály. Vajda Gyula. Valentini János. Valla (másképp Forgáts) Jáczint. Vallner Mihály. Való József. Valter Rudolf. Vanke József. Vargha László. ifj. Vargha László. Várady Móricz. Várkonyi Endre. Városy Zsigmond. Vaschányi Sebestyén. Vass Elek. Vass József. Vass Jusztin. Vass Imre. Vattay Pál. Végh Imre. Végh János. Végh József. Veisz Gábor. Vékony József. Verner Zsigmond. Vertler Mátyás. Veszelka József. Vida Incze. Vidoss Incze. Vieczigmann Vincze. Vild Lénárd. Villim Mihály. Vintsch Ferencz. Visky Ágoston. Visky Ignácz. Vörös Mátyás. Wágner János. Weigang József. Wengritzky József. Wimmer Ferencz. Windisch (másképp Vashegyi) Alaj. Wolf Ant. Wolf Jusztin. — Zachar Ján. Zay Lászl. Zbrojni (másképp Fegyveres) Konrád. Zelinka Mihály. Zelneky Gáspár. Zemáncsek Jeromos. Zhoreliczky Tóbiás. Zimányi András. Zimka Marczellin János. Zimmermann Jakab. Ziskay Szaniszló Pál. Zlattnyánszky János. Zubtsek Lénárt. Zvolenszky Mihály. Zsiga Alajos. Zsiga József. Zsiger Sándor. Zsigmond Bertalan. Zsigmondovics Lipót. Zsuffa Jeromes. Zsuha István. stb. stb.

Már ezen összeg is egyre-másra kilenczszázra rúg. —

Jelentékeny szám; de az még nagyobb lehet vala, ha a központositó II. József rendeletéből fiatalaink a „seminarium generale“-ba nem parancsoltatnak, és időnkint egyetemekbe meg egyházmegyei papnöveldékbe nem küldetnek, vagy ha az 1848—1849-ki catastrophára a bécsi absolut hatalom, mely a nemzeti erő lenyügözése után, az ország minden viszonyát megváltoztatva, hazafias rendünk fönmaradását is

éveken át kérdésessé nem teszi az által, hogy a szerzetkormányt új tagok fölvétele- és képzésétől eltiltotta.. Van tehát napjainkban is, midőn a számok nyelve annyira divatos, — miért büszkélkednünk rendi theologusaink szép számában; ez is képezheti már hazai ifjaink szerzetespapi hajlamának kedvező hőmértékét.

De másfelül a theologia piaristahallgatóinak ezen szép számából Kalasanzi magyar rendtartománya egyháziasan tudományos müveltségének növekedéséről is örömet meríthet az elfogulatlan kutató, ha a számhoz arányosnak tapasztalja a tanulók tudományszomjas serénységét. Mert mind hiában, miként a sejt csak úgy telik meg mézzel, ha a méh elfáradni nem tudó szorgalommal hordja össze és dolgozza föl a virágok nedvét: ugy gazdagodik föl a tanuló elméje is a tudománynak kincsével, ha lankadatlan erőfeszitéssel gyüjti az előadásokból és könyvekből a tudományanyagot és dolgozza föl beható tudományosság által, — e mellett meg nem felejtkezvén arról soha, hogy tudománya szilárd alapot csak azon fensőbb örök igazságokból kap, melyek Istenhez emelvén a lelket, midőn az elmét megvilágositják, a szivet is nemesitik...

Már pedig nagyon kedvesen esik azon intensiv sikert konstatálhatnunk, mely hittanintézetünk hallgatói nagy részének igyekvéseiben mindenkor feltünik. — Nem csupán a tudományegyetemnél gyakorta kiállott doctori szigorlatokban, tudori avatásokban találjuk azt, melyek ugyan illő tekintetet érdemelnek; hanem találjuk a házi könyvtár buzgó használásában és azon irodalmi dolgozatokban, melyek theologusaink által létesültek. — Hallgatunk a rokontermészetű s a tanév folyamán többször a rendfőnökségen kivül az ország áldornagyához is beterjesztett érdemsorozatokról; melyek pedig hittanulóink belső hivatásérzete és az ezzel szövetkezett tudományos ismeretek és haza szeretetének örvendeztető bizonyitékául szolgálhatnak... Tehát nem csupán ezekben találjuk azon megnyugtató sikert, hanem a három-három hónap után a hittanulók által a theologiából tartott nyilvános vitatkozásokban, melyeken a kitüzött értekezések ideje alatt az egész hittanulóság a társház elüljárósága és városi érdeklődők is jelen voltak. A correct katholikus tudja, miszerint hit dolgában egyedül élő isteni tekintélynek van e l d ö n t ő szava, mely nélkül minden vallás csak ingatag véleménynyé törpül le; s azért megkülön-

bözteti az egyház csalhatatlan tanitmányát egyes kifogásolók okoskodásaitól... Minek tudatában theologusaink bizonyos tantéleleket védelmeztek; a tanárok vagy más theologiai álláspontra fölemelkedni tudók e tantéleket védők ellen élénk támadásokat tettek. A védőknek, kik az ellenfél állitásait nem egyszerüen tarthatatlanoknak mutatták, hanem általános érvekkel meg is czáfolták, szorgalma és ébersége legtöbbször kitünő sikert aratott, melylyel az elüljárók nagyon meg voltak elégedve... Ez üdvös szokás a mult század folyamán egészen áthuzódik, és hittanintézetünk életében érdekesen élénk jelenetekre adott alkalmat, különösen oly tanévekben, midőn a növendékek száma is tetemesen nagyobbult... A következetes szivóssággal megtartott vitatkozások ünnepélyes előkészületeket és beható munkásságot tettek szükségessé, s valamint a növendékekben, úgy az elüljárókban is tagadhatlan érdekeltséget gerjesztettek. Olykor a tantételeket kinyomatták és kegyes Maecenásoknak fölajánlották... Hogy már az ily avatottan és kitartással vezetett rendszer mily hathatós eszköze a müvelődésnek mindott, hol a felek őszinte tanulékonysággal és kölcsönös türelemmel járnak el benne; hogyan képesiti az értelmet a tárgynak felkarolására és minden irányban való felfogására; hogyan szerzi meg az előadási csint és ügyességet, hogyan neveli és edzi a bátorságot, és mennyire ébreszti a tudomány vágyát: azt nem szükség értelmes ember előtt fejtegetni. Csak azt érintjük alkalmilag, hogy azon eljárásnak szellemi hordereje a piarista tudományossága és életfeladatára különösen kiemelendő. Mi a k. r. theologiatanár hivatása? Mint tudósnak a tudományt elmélkedés, vizsgálat, hol kell, észlelés és egybevetés útján müvelni, mint tanárnak azt nemcsak közleni, hanem hallgatóit önálló elsajatitásra is gerjesztve, másokat önálló elmelédésre bevezetve az életnek vallásosan tudományos embereket s az iskolának hitbuzgalmas tudósokat nevelni. Mert ezek közöl nyeri majd részben a szak- és középiskola avatott tanárait, és a középiskola nevel a képezdének, a képezde pedig a népiskolának alkalmas tanerőket. Sziv vala a kegyesrendi theologia egykor, mely a szerzettest minden erecskéin át végre annak legszélsőbb pontjaira eljuttatá a müveltség vérét, melyből egyedül táplálkozhaték a virágzó társulat...

E kivül van még egy tér, mely méltató figyelmünket teljes mértékben megérdemli, melyen rendi hittanulóink mind

az izlésben mind a tudományos kisérletekben csendesen és észrevétlenül, de munkásan képezék magokat: értjük az egyesületi tért. Különösen az irodalmi kört emlitjük itt, mely a szerény „Gyakorló iskola“ majd a „Zobori egyesület“ utóbb „Dugonics-társaság*)“ név alatt a társház szerény falai közt gondosan ápoltatva jó ideig létezett, mint zajtalanul folydogáló csermely

*) Közlendőnek véljük legalább kivonatban e társaság alaprajzát és szabályait, melyeket a tagoknak a ft. rendfőnökség annak komoly megszivlelésre ajánlásával, hogy a fősulyt theologiai rendes tanulmányaikra fektessék, a nemzeti nyelv buzgó müvelése s lángszerelme mellett Latium nyelvét, melynek tudása szükséges, mely egyszersmind a tudósok s az egyház nyelve is, el ne hanyagolják — az egyleti müködést csakis másodlagos, a hittanintézethez viszonyitva jobbára szünnapokon betöltendő kötelességnek ismerjék, hagyott helyben. — Ugyanis azokat atyai áldása kiséretében egyebek közt ilyen átirattal küldötte vissza: „Elvárom, hogy a tagok szünóráikra szánt nyelvbeli dolgozataik mellett, a köteles (theologiai) tanulmányokban szemmi hátra maradási vádra okot nem adandanak, és mindenkor Isten dicsőségét, édes hazánk és királyunk javát s hőn szeretett rendünk diszét tettleg fogják előmozditani... Isten segedelme a nemes törekvésekkel!“ A Dugonics-társaság alaprajza és szabályai. (Kivonat.) — A társaság czélja. A honi nyelvben tökéletesedni, hogy szerzetünk növendékei kisebb-nagyobb munkák kidolgozásával a hibátlan, tiszta és ékes irásmódot tulajdonukká tegyék; továbbá, hogy az ifjak ismereteik körét a tudományos közlekedés által tágitsák és a bennök lappangó elmetehetségnek kifejlésére alkalom nyujtassék. — A czél eszköze. A magyar nyelvet buzgó iparral mivelni. Ennélfogva köteles minden tag félévenkint két rendbeli munkát a jegyzőhez küldeni. A munkálatok tárgyai pedig részletesen ezek lehetnek: a) különféle versezetek; különösen a melyek az ifjuságban Isten s erényhez vonzó buzgalmat élesztenek; b) hosszabb-rövidebb szónoklatok; c) beszélyek, leginkább a szentirásban található érzékeny s lelki békét, Isten iránti valódi bizodalmat gerjesztő leirások; d) erkölcsi nevelés- vagy tanitás-módot tárgyazó rövidebb értekezések; e) nagyon czélszerű, sőt igen ajánlja a társaság, hogy tagjai a szent atyák és a régi remekirók forditásaival is foglalkozzanak. Ez utóbbiak közül különösen kivánja pedig, hogy Sallustius, Livius, Curtius czikkei, Horatius levelei és günyiratai, főleg pedig Ovidius változásai tétessenek által honi nyelvre. — A munkák birálása. Minden gyülésben az elnökön kivül választassék titkos szavazás utján három tagból álló három bizottság, melynek egyike a beküldött versezeteket, másika a kötetlen beszédű munkákat, harmadika a klassikusokból tett forditásokat birálja tartalmi, nyelvtani, és helyesirási tekintetben alapúl szolgálván a m. t. társaság által kiadott ilyczimü munka: „Magyar helyesirás és szóragasztás szabályai.“ Az elnöknek mind a három bizottság megbirálásába befolyása vagyon. Valamely munkának a lapokba iktatása vagy ellenkezője a tagok többsége által döntetik el. — Jutalom. A hazának és nemzetiségnek szolgálhatás és müvelődésünk

csöndesen öntözve és szépen fejlesztve partjainak mosolygó virágait; s melynek a szerzet későbbi nagynevü emberei tagjai voltak. — Mint mindennek, úgy ezen társulatnak is, melybe a rendfőnökség védszárnyai alatt fiataljaink egyesültek, hogy jövendő rögös, nemcsak eszélyességet, kitartást, férfias elszántságot követelő állásukra az egyházi és honi irodalom

---

legnagyobb jutalmunk. — A társaság kormányzata. A társaságnak van elnöke, másodelnöke, jegyzője, másodjegyzője, pénztárnoka, könyvtárőre, birálói és szerkesztősége. — Az igazgatóság a helybeli r. tagokból választatik, s ennek valamint az egész társaságnak feje az Elnök, ki az egész társaság dolgát igazgatja, minden gyülésben előül, azokat beszéddel nyitja meg, a megbirált s elfogadott munkákat átnézi, és azokat valamint a hivatalos leveleket is saját keze irásával megerősiti. — A másodelnök az elnök távollétében ennek helyettese és a gyüléseket bezárja. A jegyzőhez tétetik át minden munka s hivatalos levél, melyeket az elnök jelenlétében fölnyitni, s a gyüléseken elolvasni köteles. Azonkivül a társaság viselt dolgait s más szükséges tárgyakat az évkönyvbe igtatni, a levéltárnak gondját viselni, s a vidéki tagokat a gyülések eredményéről tudósitni tartozik. — A segédjegyző hivatalos leveleket irni, szóval a jegyzőt sürgetős dolgaiban segiteni köteles. — A pénztárba sziveskedik a főt. pártfogó úr havonkint valamely összeget küldeni, a pénztárnok kötelessége tehát e pénzre felügyelni, s a hányszor a társaság kivánja, különösen a félévi gyüléseken számolni. — A könyvtárőr a társaság könyvtárára, a melyet a ft. pártfogó czélszerű könyvekkel bőviteni kegyeskedendik, fölvigyáz, használatul a tagoknak könyveket is csak ő adhat, a kiknek nevét, a könyv czimével együtt, följegyzi, s év végével a társaságnak számot ád. A birálók a tévedéseket szerény baráti szivvel fölfedezik. A szerkesztők, kiknek száma a körülményekhez szabatik, kötelesek az elfogadott munkákat a folyóiratba igtatni. — A társaság alapszabályai: 1. A társaság tagjai egyedül szerzetünk kebeléből lehetnek. 2. Tisztviselőnek választott egyén igen-igen fontos ok nélkül le nem mondhat. 3. Az igazgatóság és gyülések állandó helye: Nyitra. 4. Az elnök és m.-elnök ugyanazon tanfolyam növendékei közül ne legyen. 5. A tisztviselők, a munkálkodásra nézve, rendes tagokul tekintetnek. 6. Minden iskolai évben egy nagy és két félévi gyülés fog tartatni. 7. A nagy gyülés mindjárt októberhó elején tartassék, melyen fognak a tisztviselők választatni, miért is a tagok október elején megjelenni köteleztetnek. Az első félévi is pedig februárhó elején, a másik junius végén tartassék. 8. A választásban minden helybeli r. tag egy szavazattal bir, de az elnök m.-elnök és jegyző választásába a pozsony-szent-györgyi theologia, és a váczi philosophia-intézeti tagok is befolynak. 9. A társaságba lépett tag annak kebeléből az év végeig ki nem léphet, de ellenben, ha egyik-másik viszályokat szőne, vagy rendes fő kötelessége elhanyagolásának okát egyenesen és nyilván a társaságra háritaná, az a félévi gyülésben a tagok sza-

gyakorlata által tudományosan készüljenek, és a vallás, haza és igaz tudomány javára, saját kiképzésökre és a tanulóságnak, melynek oktatói leendnek, tanitására irásbeli dolgozatokkal is járuljanak, — szerény vala kezdete... Mi másképen nem is lehetett; mert csak a szoros kötelességtől gondosan megtakaritgatott perczeket lehete rája szánni: de, hasonlóan a nagy fának csiráját magában rejtő kis maghoz, szépen fejlett a gyönge növény, időről-időre munkálatokkal kedveskedvén, melyek a tudományszeretet, gondos tanulmány, sikeres nyomozás és kitünő szorgalom örvendetes tanui voltak... Kétségbe vonhatlanul mutatja ezt már az is, hogy a ft. rendfőnökség által a tagok munkássága élesztésére évenkint jutalomdijakkal egybekötve kitüzött pályakérdések, melyekben a tudományok különféle szakaira kellő tekintet vala, mindenkor hivatott versenyzőkre találtak. És ugyan összehasonlitva a pályázók számát az időszerinti theologusok számával, több pályázó aemulatioját nem is lehetett kivánni... A kitüzött tételek gyakran oly munkálatok beadását eredményezték, melyek szép tanuságot tevén azon előmenetelről, melyet a rendnövendékek a tudományágakban elértek, egyszersmind nekik a megérdemlett dij- és dicséretnyeremény mellett kiváló helyet jelöltek ki a társaság évkönyveiben... Sőt nem egynek a versenyző dolgozatok közöl olyan volt belbecse, hogy, kinyomatásra is méltónak itéltetvén, a sikra szállt ifju viaskodó tudományos aspiratióiról és jeles tehetségeiről egyképen fényes bizonyságot tőn... A jutalmazott illetőleg dicsteljes versenyzők nevei a nagy gyülésen ki-kihirdettek a jelenlevők örömüdvözlései és azon hő kivánalmai közt, hogy mindenkor győzelem koszorúzza egész életökön át jó törekvéseiket!...

---

vazata által kizárathatik. 10. A gyülésben minden helybeli r. tag megjelenni és végét bevárni tartozik. 11. Vallás, haza, fejedelem és illendőség ellen irt munkát a társaság el nem fogad. 12. Új tagok választása, szabályok módositása, csak nagy gyülésben történhetik és a főt. pártfogóval közölendő. 13. A tagok első félévi munkáikat január 12-ig, a másik félévieket pedig junius 1-ig okvetlenül beküldjék. 14. A társaság ügyeiben s hónapok római nevei fognak használtatni. —

XVI.

Történeti adatok 1788-tól fogva.

A b. e. Révay A. gróf utóda a nyitrai püspöki székben Fuchs Ferencz. — A kegyesrendiek ujabb áldozatos hitbuzgalma a vallásoktatás körül. — Perczel Imre a kegyesrend tartományi főnöke a gymnasiumot meglátogatja. — II. Lipót császár és király meghal. — Laczkó Ambró a magyar nyelv és irodalomból szabad tanórákat tart. — A piarista theologiaintézet tanárai az elrendelt szigorlatokat emberül állják ki. — Bulla Ede a k. r. templomot és oratoriumot csinosittatja. — A hevenyészett vizsgálaton a gymnasiumi növendékek dicsőséget aratnak. — Fuchs F. püspök Kelle L. k. r. tag által egy épületes munkát lefordittat. — Az intézet alapköve letételének százados évfordulója. — A nyitrai piaristákról elismerő nyilatkozatok. — Viktor Antal és Rajner József osztrák főherczegek Nyitrán. — Fuchs F. Egerbe első érsekül távozandó a kegyesrendieket megdicséri. — Kámánházy Lászlónak kitüntetése alkalmából üdvözlése. — Gyattel Antal emlékezete. — Fuchs F. halála. — Kluch József nyitrai püspök beigtatása. — Főherczeg Károly Ambró esztergomi érsek Nyitrán. — I. Ferencz császár és királynak, ki a franczia forradalom pusztitó hatása után a kegyesrendet is megadományozza, érdemei a köznevelés körül. — Kluch J. meglátogatja a kegyesrend nyitrai középtanodáját. — A király születése megünneplése gymnasiumunkban. — Miksa osztrák főherczeg szavai a piaristákról. — Nyitravármegye nagylelkűsége a kegyesrendiek iránt. — Kluch J. névünnepe és kitüntetésének alkalmából a piaristák. — Egy tanévvégi vizsgálat és zárünnepély. — A gymnasiumi ifjúság szent gyakorlata. — Szapáry J. gróf főigazgató a k. r. nyitrai tanintézetről. — Kluch J. kegyeletes emlékei. —

Az istenes és tiszta-hazafiságu Révay Antal gróf után ki, soha sem tagadván meg az áldásos nyomokat, melyeket jeles elődei az egyházmegye történelmében hagytak; ki, erős hitünk szerint, már ott áll a Mindenható szine előtt, résztvevén a boldog szellemek dicshymnusaiban s élvezvéu azon örök javakat, melyeknek elnyerésére egy hosszú életen át annyi hivőt kormányzott s példájával serkentett, — azon kivül, hogy apostol-utódhoz méltóan a vezetésére bizott megye közjavát igazán szivén hordozta, a helybeli elemi iskolákat is épitette, — Fuchs Ferencz*) foglalta el a nyitrai püspöki szé-

*) Fuchs Ferencz született Mosonvármegye Pahrendorf nevü helységében 1744. évi aug. 24-én. Az esztergomi főegyházmegyébe fölvétetvén, miután a theologiát szép sikerrel bevégezte, 1768-ban áldozár,

ket 1788-ban. — Fuchsnak neve, kinek minden tettéből kitünik a bölcseség, erély s főpásztori buzgóság, párosulva azon határozott jellemmel, mely kitüzi magának a czélt, és fáradni nem tudó kitartással s türelemmel annak elérésére törekszik, — e megye püspökeinek sorában szintén igen diszes és örökre feledhetlen... Mert éles itélet, benső vallásosság, alkotmányszerüség, király- és honának, melynek érdekében a legnagyobb önfeláldozással és lelkismeretesen müködött, — irányában lelkesülés nyilvánul minden tettében... Azonban kivül esik e sorok körén előszámlálni az ő maradandó érdemeit, melyeket Isten és az ő szent ügyei, valamint az édes haza körül szerzett. — Mindamellett a tudományok és müvészetek irányában gyöngéd szeretetének azon tanuságát, hogy a, többi között, mintegy 200. frtba került gymnasium-födél költségeit ő viselte, érintetlenül nem hagyhatjuk...

Bővebb bizonyitásra nem szorul az, hogy, ha az egyház jótékony befolyásának háttérbe szorittatása és a rendeltetésszerű nevelés elhanyagolása következtében, a vallásosság és az ezzel rokonult erkölcsiség szent érzelmei kihamvadnak az emberek sziveiből: nincs földi hatalom, mely többé a társadalmi törvényt, a rendet föntartani és megvédeni képes legyen... Már a gondolkodóbb pogányok is meg voltak győződve e felforgathatlan igazságról. És azért ifjaikat esküvel kötelezték az agrauli templomban, miként religiojukért, valamint hazájuk boldogságáért, éltök végperczeig harczolandnak, és atyáik ősihitéhez mindenkor tántorithatlanul ragaszkodnak... Már pedig nincs tudomány, nincs ismeret, mely bizonyos tekintetben Istenhez, a tudományok urához ne vigyen vissza, valamint nincsen teremtett lény, melynek Isten levén szerzője, s mely Isten bölcseségét hirdetvén, szemes és vallásos szellemmel telt tanár által nem volna fölvehető, használható és alkalmazható a hitéletnek, az ajtatosság érzelmének ébresztésére... Tehát nemcsak a hittan-tanárok hivatvák a vallásos és erkölcsi érzetnek az ifjakban fölkeltésére s gyarapitására, hanem mindenkinek, ki csak iskolákat vezet, e czélra a tanitás által

---

lelkész, philosophia-tanár, titkár, illetőleg 1783-ban kanonok és 1787-ben nyitrai püspökké, majd 1803-ban egri érsekké lőn kinevezve. Elhunyt az Úrban 1807. évi jun. 27-én.

öszhangzatosan közre kell munkálnia... S valóban a hit és áhitat csak akkor ver a szivekben mély gyökeret, akkor lehet az ifjuban megőrizni az erkölcsösségi épséget, ha a vallásos érzet, a különféle tantárgyak által, a különböző érzéki csatornákon, az elméből a szivbe száll le, — ekkor a lelkismeret, a bünös csábitások ellenében jól megerősittetvén, az ingadozó kort megóvandja az erkölcsi romlottságtól...

Édes lelki örömünkre szolgál megemlithetnünk, hogy e gymnasiumi kegyesrendiek, vallásos keblők nemes sugallata után, mint kezdetben, úgy azontúl, jelesül 1791-ben is, fönnen nyilatkoztatták ezt... Nálok, kik barátai valának a tudományosságnak, de csak is annak, mely az emberi ismeretek gazdag mezejének virágait s gyümölcseit hivő lélekkel s alázatos szivvel teszi le az Isten dicsőitésének oltárára, — nem csupán a vallástudomány tárgyaltatott a róm. kath. egyház és tanainak értelmében, hanem a többi tantárgyak kezelésében is, főtekintettel voltak a vallásos szellem és érzület fölélesztésére, ápolása- és megszilárditására... A hit és szeretet tűzmelege hevitvén szerény keblöket, hogy növendékeik mindegyikében fölkeltessék a hit szeretetének életadó szikrája, legszentebb kötelességüknek érezték, s erre minden alkalmat megragadtak, mindent, bár fáradságos módot megkisérlettek,.. ellene dolgozván igy a fensőbb iránytól elrugaszkodott tudásnak, mely olyan, mint a mágnestű nélküli hajó, — viszik a tévely szelei, hullámai, mig végre törést szenved... E végből röpitettek ők az Istenhez legtöbb, legforróbb imát, hogy szenteltessék neve, jöjön el az ország és terjedjen, melyet Jézus Krisztus alapitott; erejöknek teljéből igyekeztek tehát mindenképen az Isten dicsőségét előmozditani s öregbiteni... Azért is a jelzett esztendőben, noha uj terheltetésökkel járt, a hitelemzést és vallásoktatást azon növendékeik lelki érdekében, kik magyarul vagy latinul nem értettek, — németül és tótul is kezdették tanitani,... fáradságukat gazdagon jutalmazottnak tekintvén azon remény által, hogy igy is a tanulóifjuság nevelésének jó és szent ügye nyerend. —

Tanintézetünk tudvalevőleg az államhatalom közvetlen felügyelete alatt van, melyet a kir. tankerületi főigazgató gyakorol. Az államilag kezelt tanügy belvonatkozásu dolgaiba az iskolaföntartó testület nem avatkozik ugyan, de azért mindenha a legmélyebb érdeklődéssel viseltetik azoknak álla-

pota iránt. Igy 1791. tanév julius havának végén is a fentartó testület főnöke, a nagytudományu Perczel Imre, a kegyesrend provincialisa, meg akarván győződni a gymnasiumi ifjuságnak a szivet és észt nemesitő ismeretek- s boldogitó erényekben tett haladásáról, szerencséltette becses látogatásával a gymnasiumot. — A legtisztább forrásnak felbuzgó kristályerei hatalmas folyóvá csak ugy válhatnak, ha irányaikat egészitve egy pályán, egy mederbe jónek össze. Csepp vegyülve rokoncseppel s lefutva magas hegyormokról, vagy ölén kigyózó folyamképen az akadálysziklának alapját kiássa, ledönti azt, és mint nagy czélra vállat vetők összege egyesült erővel fölveszi a legnagyobb hajót s elviszi azt az ohajtott révbe. Ily módon lehet a nevelés-oktatás roppant-fontosságu ügyének sikerét is az összetartó munkásságtól várni; s e munkásságnak egyik leghathatósabb élesztője volt a föntisztelt tartományi rendfőnök úr... Minden egyes tanárnak, minden egyes osztályban, az előadásokat meghallgatandó és a növendékek előmenetelét a tantárgyakból nyert feleletek s irásbeli dolgozatok által kipuhatolandó, meg-megjelent. — Az ifjakat lelkesen buzditotta, hogy jövő pályájukra valláserkölcsös, hazafias s tudományos szellemben készítsék elő magokat... Gondos figyelemre érdemesitette a tanintézeti helyiségeket is. Az igazgatónak nevelészetileg helyes abbeli buzgóságát, hogy az oktatás magasztos czélját, mely szerint a tanulónövendékség istenes, nemes jellemü s alaposan müvelt honpolgárrá legyen, tapintatosan mozditja elő, valamint a tanári testületnek iskolai müködését is elismerésre méltatva távozott el szeretett övéi köréből. —

A bécsi császári sirboltban a tizennyolczadik század utolsó tizedének elején egy koronás fő teteme tétetett le örök nyugalomra. — Ki vala az? nem nehéz kitalálni. T. i. II. Lipót császár és magyar király vala el. A társadalmat és politikai világot foglalkoztató események között 1792.-ben kevés oly nevezetes, mint e dicsőült fejedelem halála. Az esemény, mely alig pár napi gyöngélkedés után martiushó 1-jének délutánján egy szélhüdésből következett be, véletlen volt. A gyászhirnek tehát az első benyomása az egész birodalomban általánosan megbénitó-hatásu vala úgy, hogy valamely szokatlan, ismeretlen érzelem súlya látszék minden kedélyre nehezedni akár a magas elköltözöttnek közkedvességü szemé-

lyisége, akár az eseménydús időszakban kettémetszett élete egy hivatott jó fejedelemnek idézte legyen azt elő... Őszinte meghatottság nyilvánult különösen édes hazánkban is mindenütt elhunytán ez alkotmányos királynak, ki alatt a meghozott törvények a constitutio megannyi erkölcsi gyermekei voltak; ki ugyan legfőbb úr, de nem kényúr, legfőbb ős, de nem a törvénytelenségeknek őre volt, s intézkedéseit nem szülé szeszély, nem zsarnoki kény... Mélyen el voltak szomorodva a kegyesrendik, kik iránt a Mindenható által a jobb hazába szólított II. Lipót már Toscanában és azóta folyton oly sokszor tanusitá atyai nagylelkűségét... Mire nézve a piaristaságnak, mely a kegyeletlenség miatt egyáltalán nem vonhatja magára a latin klassikus vádját: „rara gens procerum, postquam abiere, memor“ nyitrai telepe igaz hálját, a szív e nemes erényét tanusitandó, a boldogemlékű király lelke üdveért gyászistentiszteletet tartott, melyen a vezetésére bizott ifjuságon kivül, nagyszámú ájtatoskodók vőnek részt, s mely azért sikerült oly szépen, mert az azt rendező szerzetesek egy perczig sem feledék azon jelesnek kiemelkedő léleknagyságát, a kinek emléke megünneplését tüzték ki nemes feladatul magok elé...

A II. József-féle rendszer hitt és bizott missiójában: hogy Magyarországon a civilisatiót német szellemben terjeszsze, gyökeresitse meg... Neki ugarföld vala a haza földje, melyben hivatva érezte magát csupán német cultura virágait tenyészteni... Nem az vala a főfeladat: hogy Magyarország gyermekei s fiai e tudományok kincseivel ajándékoztassanak meg; hanem az, hogy a tanulmányokkal elborittatván az elmék, ne maradjon idejök s alkalmuk a nemzeti önérzet és öntudat fölébredésére, és igy német szellemben képzett s művelt munkások ezreivel szaporitsák az osztrák értelmiség súlytömegét, oly munkásokkal, kik, mint benszülöttek, annál alkalmasabbak legyenek e haza anyagi kincseinek is, a „nagy közhaza“ érdekében való kiaknázására... De csalódtak a német kormány és emberei e hitökben... Mert az anyatejjel beszitt és a családi élet hatása alatt növekedett nemzeti érzet legtöbbet szűzien megőrze és megóva minden áthajlás, átsimulás veszélye ellen... Épen ellenkezőleg mind általánosabbá vált a meggyőződés, hogy a magyar haza gyermekeinek minden más előtt a nemzeti nyelvet kell behatóan

megismernie... Csak ez vezet el nemzeti műveltségünk pantheonába, ennek utján jutunk el szellemkincseink ismeretére; ez által fakad keblünkben a vágy, nemzetünket a szellemerkölcsi hatalom ama fokára emelni, hol Vörösmartynk, a költő-király, szerint:

‚A nemzet Isten képe lesz,
Nemes nagy és dicső,
Hatalma, üdve és neve
Az éggel mérkező.‘

A nemzeti nyelvvel való alapos megismerkedés megismerteti és megszeretteti velünk a nemzeti geniust, a melyet nemcsak föntartani, hanem lehető magasra emelni, elsőrendű kötelességünk... Igy ovjuk meg és magasztaljuk föl nemzetiségünket, ‚minél — halhatatlan Széchenyinként — drágább kincsünk nincs, minthogy ennek kiemelése, ennek művelése által léphet nemzet sajátságos fényében a disznek fokára, mely varázskörön kün tenghet ugyan az ember, sőt gyarapodhatik is hosszu évsoron keresztül, mint napontai a példa, ámde csak az egykissé lelkesbnek kebele örökké szomjan marad, a lelkileg kitünő pedig csak kinos epedések unalmai között tölti életét‘...

És vajon szivén feküdt-e a szerzeteselődőknek az emlitett, időszakban a nyelv és nemzetiség drága ügye?... Erre nézve legyen elég fölhoznunk, mint a magyar piaristáknak a hon érdekében mindenha benső ragaszkodása nagybecsű tanuságát, azt, hogy akkorban a nyitrai kegyesrendiek egyike — Laczkó A. 1792. évi febr. 24-től fogva a magyar nyelv és irodalom fölött rendkivüli előadásokat tartott nagyszámú külsőknek is, oly sikerrel, miszerint a fensőbb tanhatóság helyeslését is kinyerte... Nemzetünk szellemi élete szomoru, vigasztalan állapotban sinylődött az idétt, és zengzetes szép nyelvünk még jobbára szabálytalan, irodalmunk pedig különféle jeles terményei mellett is, olyan vala, mint a spártaiak vaspénze, mely csak Lakónia szük határain belül birt forgalommal... Nyelvünk müvelésének és nemzeti irodalmunk emelésének vágya sugallá az igénytelen piaristának ez irányban ténykedés szép eszméjét, és szülé csakhamar az eszme életbeléptét is,... hogy hangosabban dobbanjanak föl mások szivei is a nemzet jóllétének gondolatára; hogy nemesebb lelkesedés lángjától égjenek kebleik a nemzeti előhaladás nagy czéljának meg-

fontolásánál, és fokozottabb vágytól érezzék sarkaltatni akaratukat a nemzeti művelödés magasztos eszméjének lehető valósitására...

Hazafiui lelkesedéssel üdvözlék is mindenfelöl a jelest, ki, mint az elfogulatlan hazai történelem kiváló és hálára méltó alakja is, valóban kiérdemelte a közvélemény jó hajlamait az által, hogy a II. József-féle hatalomszó elnémultával azon nemzeti erő felülkerekedését elősegitette, mely centrifugal lüktetéseivel, kivetvén az idegen szellemet a kör határain túl, szilárditá saját kőzéppontját, és ugyan, az igazi honi érdek, a nemzeti önérzettel testvérült, tudományos haladás öntudatának, közzéppontját...

Nem cselekszünk talán helytelenül, hogy 1792. évre tekintve még azon magas rendeletről emlékszünk meg, mely hazánk theologiaintézetei oktatóit, tehát rendünkéit is érinté. — Ugyanis a mondott esztendőben ama rendelet bocsátott ki felsőbb helyről, hogy ugyanazon évi szeptember 15-én az ország hittanintézeteinek mindazon működő tanárai, kik tudorranggal nem birnak, vagy szakmájukból szigorlatot nem tettek, Pesten az egyetemben az arra kijelölt bizottság előtt tárgyukból szigorú vizsgálatot tartoznak kiállani. — Ez új rendelet nyomán szerzetünkből Nyitráról Zimányi Lajos, az alap- és ágozatos hittanból, másunnét Mészáros László, szintén az alap- és ágozatos hittanból, Hepner Ignácz az egyháztörténelemből, Maros Lénárt az egyházjogból, Jankovics János a k. kath. erkölcstanból és Rakovszky Gergely az egyházjogból próbát tőnek, és pedig úgy, hogy mély tudományosságuk, és azon beható eröködés által, mely a tulajdonképeni és hivatásos téren és körben érvényesül, előadási ügyességük új fényt hoztak Kalasanzi sz. társulatára... Ki is tört ez alkalommal is a lelkes vizsgálók nemes kebeléből az elismerés szent érzete, számosak jelenlétében tevén ama nyilatkozatot, hogy: mindig szerették hinni, miszerint ama hir, hogy a piaristák, kiken éber és rokonszenves szemekkel csüggnek a nemzet jobbjai, nem tartják káros dolognak a theologiát immel-ámmal kezelni, és az arra kijelölt drága, soha vissza nem hozható, időt másra forditani, üres szóbeszéd, melyet csak az értetlenség vagy roszakarat fűz; mert jól tudják, hogy mily hajlandók az irigyek saját tevedéseiket a szerzetes testületre fogni!...

Azon idővel, mely az első templomot látta emelkedni a Mindenható tiszteletére, egykorú az igyekezet is, minél fényesebbé tenni és diszesebbé Istennek hajlékát, hogy az isteni lény, fönsége házának már falairól legyen mintegy leolvasható. — És ilyetén törekvések könnyen érthetők. Mert valamint a lakásokban a rend, csin és tisztaság a háziasságnak csalhatatlan mérve; akként az Úr hazának disze az egyház szolgái a papok és nép vallásos buzgalmának ritkán hibázó hévmérője... S csak nem kivétel nélkül következtethetünk a szent épületek elhanyagolt állapotából a hivek hanyatló vallásosságára. Mig ellenben a megfelelő disz mindenkor czélszerünek bizonyult a meghidegült hit fölélesztésére... Lehetetlen ugyanis a kebelnek istenes érzelemtől lángolnia, az Úr hajlékának pedig szennyés rondaságban hevernie. Házainkat nemde naponkint söpörtetjük, poroztatjuk, évenkint legalább egyszer-kétszer meszeltetjük — s az Úr háza hasonló figyelmet ne érdemeljen meg? Hol a vallásos hit? hol nevezetesen Istennek az egyházakban különös jelenléte iránti élénk meggyőződés? Tiszteljük ugyan a kormos régiséget, de barátjai vagyunk egyúttal a ragyogó tisztaságnak is. Ez okon csak is dicséretet érdemelnek őseink közül azok, kik az Úr házának hű szolgájaként templomunk sőt oratoriumunk tisztán tartásában és lehető kiékesitésében buzgón fáradoztak... S ilyen, az Úr hajlékának diszeért lángoló-keblű egyént, egyebek között, Bulla Edében, a nyitrai kegyesrendi ház 1795-ki főnökében örvendetes alkalmunk van bemutatni. Mert alig, hogy arra hivatott olasz mesterekről hallott, azokat felfogadta és a templomot az oratoriummal együtt földszintől egész föl kiékitette. Az ekként kellőleg megújult egyházunkra voltak aztán alkalmazhatók azon szavak, melyeket egy keresztény bölcs, természetesen a tisztaság, rend és csin által megkülönböztetett kath. templomokról szólva, oly szépen mondott, hogy t. i. azokban a sz. szónoklat egy pillanatra sem némul el, hanem folyvást hangzik felénk annak falairól: szent képeiről, symphoniáiból, az egyház szolgálatában álló müvészetek által létrehozott szent eszközeiről, melyek a legékesszólóbb emberi ajkaknál is érthetőbben hirdetik nekünk Isten örök voltát és fönségét, s e mellett a szivet is szent érzelmekkel töltve meg, amaz emlékezetes szavak ismétlésére késztetik, melyeket a királyi zsoltárnok hasonlóképen az Isten háza szépségéről megihletett lélekkel (zsolt. 83, 2—3.) ekképen fejezett ki: „Quam

dilecta tabernacula tua Domine virtutum! Concupiscit et deficit anima mea in atria Domini... Quia melior est dies una in atriis tuis super millia"... S ha kérded honnét e nagy pénzforrás, mely e költséget, e diszitést oly hamar eredményezé? Talán dusan kamatozó tökéiből? Koránsem; ilyenek Ede rendtagnak kezénél nem voltak; hanem volt a szerzetnek egy tőkéje, mely kamatozóbb minden egyéb tőkénél, s ez az isteni szeretet s egyes jóltevők vallásos buzgalma, kik oly nehéz időben is örömest hozák pénzáldozataikat az Úr oltárára...

Hogy mily lelkesedett lehetett és a hivatási fontos ügyeiben buzgólkodó azon szent sereg, mely Kalasanzi sz. József törvényei szerint élve Nyitrát és vidékét a hit és tudomány lelki tápszereivel a mult században ellátá, azt sok igen sok bizonyitvány mutatja — A több szóló tanúságból alkalmat veszünk 1797-ből is egynek fölemlitésére... A kegyesrendnek közszeretetben álló nyitrai társodája épen sz. alapitójának, a nagy Kalasanzi nevének évfordulójáünneplé. Ünneplé Isten iránti hálájának és sz. dicsőült Patriarkájához tiszteletteljes hódolatának legbensöbb érzetében s ennek legépületesebb nyilvánitásával. Ünneplé a főesperes és székesegyházi kanonok Nejedly József énekes nagymiséje és Kelle Lipót k. r. tanár szép egyházi beszéde mellett számtalan ajtatoskodók buzgalmas jelenléte közt... A mennyei élvek után, melyekben e fényes templomi ünnepély alkalmával részesittetének a jólelkűek, még egy más is volt föntartva... A piaristaság őszinte barátainak mindenha kitünő érdeklődésök tárgyát képezé a templom és iskola, és mi szivünk legemelkedettebb örömhangjával közölhetjük, hogy a szóban forgó év aug. 27-iki Kalasanzi-ünnepen a részvevők ohajára egy rendkivüli vizsgálat rendeztetett a gymnasium különféle osztályú növendékeiből összehitt csapattal, mely is a szakavatott oktatóknak oly nagy dicsőségével végződött, hogy e jelenvoltak akaratának tőn a káptalan nagyságos tagja eleget, midőn forró köszönetmondás mellett az Isten sz. neve dicséretére, anyaszentegyházunk épülésére, az édes haza igazi javára müködő kegyesrendnek az ég erősitő kegyelmét meghatottam kiváná...

Nagy férfiak jeles tetteit megénekelni, a vitéz s rettenthetetlen bajnokok érdemeit fölkoszorúzott emlékoszlopokkal

örökitni, a müvészetek kegyelőit hálás fölirattal üdvözölni, a gyámoltalan, elhagyott. sorsüldözött szenvedő néposztály atyai védnökeit a nyilvánosság terén szeretetszülte közös elismerésben részesiteni, nem a tizenkilenczedik század szüleménye: ismerték, tudták, sőt tettekben is fényesen bebizonyiták ezt az ó-, közép- és újkor el nem fogult gyermekei... Mária országában az ilyetén áldozatkész honfiak között kiváló helyet foglal el Nyitraegyházmegyének már föndicsért püspöke Fuchs Ferencz is. Mindenre kiterjeszkedő nagylelküségének egy új nemét, melylyel 1798.-ban szaporitá addigi érdemeit, el nem hallgathatjuk. Ugyanis. e bőkezű főpásztor az olvasni szeretők részére a szegényebbek közt elajándékozás végett az avatott Kelle Lipót kegyesrendi áldozár és tanár által egy épületes német munkát fordittatott le magyarra és latinra, mely „az Istennel való üdvösséges és kellemetes társaság“, illetőleg „Conversatio hominis cum Deo“ czimen ugyancsak a nagynevű püspök költségén N.-Szombatban 1798 és 1799. nyomda alá került. —

1801. évi juniushó 9-én a kegyesrend nyitrai intézete százados emlékünnepet ült. — Frayssinous Dénes, a nagytudományu franczia főpap állitása: „a legnagyobb tekintélyű egyének tanácsa, hogy elismert igazságokat látszó nehézségeknek soha sem kell föláldozni.“ Ily meggyőződés lelkesitette a nemesszivű ősöket, kik avval a törhetlen odaadással, állhatatossággal és kitartással, mely a hivatását felfogó férfiut jellemzi, működtek 1701-ben, midőn utánjárásuk folytán az intézet alapja letéve lőn. Elismert igazság, mert minden józan gondolkodású úgy tartja, hogy az emberiség igaz javára szolgáló institutumok közt egyik legelőkelőbb a tanoda, hol az ifjú, kellően kifejtetvén a keblében rejlő isteni szikra, a tudomány és vallásosságra teszen szert, ezt amaz áldásban pihenő püspök Matyasovszky L. és szerzeteselődeink is belátták, kik, Isten segitségével, lankadást nem ismerve buzgadoztak a Mindenható dicsőségére s a serdülö nemzedék lelki s testi üdvére egy saját tanoda-helyiség biztositásán... Ezen biztositás vagy alapvetés százados évfordulójának ünnepét tartották tehát meg a mondott időben a piaristák... Azonban az nemcsak a kegyesrendieknek, hanem a messze vidéknek is ünnepeül bizonyodott be, hol Kalasanzi itthelyi utódainak örömét fokozta az őszinte részvét, melyet az egyháziak és világiak, polgárok és hadfiak,

törvénytudók és földmivesek, férfiak és hölgyek, hálát rebegvén, illetőleg imafohászt küldvén nevelés-oktatás munkásaiért a Magasságbeli trónjához, szivvel és ajkkal tanusitottak... A tudományokat meleg szeretettel becsülő s a szellemi érdekeket minden más fölé helyező Nyitramegyének, sőt a szomszédos vármegyéknek is alig vala vidéke, mely, csupán hálás keble és tisztelete sugallatára, legalább egy-két egyénben nem mutatta volna föl képviselőit kik, e tanintézet falai közt sziván egykor a tudomány emlőjét, nem csak ifjúkori emlékeik varázsától áthatva, hanem kétszeresen lőnek az alapitók és oktatók iránti kegyeletre is hangolva ez ünnepélynél, melyhez hasonlót e város régen, nagyon régen láthatott...

Az emberiség sem mélyebben nem sülyedhetett, mint az ember-áldozatban, sem magasabbra nem emelkedhetett, mint az önfeláldozásban. Méltán keresik tehát az igazlelkűek a szerzetes oktatók egyik dicsőségczimét azon önkényt választott szép, de terhes, a világfiak által kellően nem méltányolható pályában, melyet Isten segélyével annyi erély-, érdem- és eredménynyel futottak, ama nagyfontosságu, és csak nem egészen dijatlan mentori állást betöltve, melynél a hivatalos működés folytonos önfeláldozásban; az ösztön az Isten ügye iránti hűség s a honszeretet érzelmében; és a jutalom az eredmény örömében, a teljesitett kötelesség öntudatában s a k ö z e l i s m e r é s vigasztalásában áll: ‚dignum, solumque par pretium tanti laboris'... Az ily egyének valóban az ó-szövetségi papokhoz hasonlithatók, ugy mint, kik merő áldotokból éltek... Ámbár pedig az áldozatos tettnek önmagában rejlik belérdeme, mi által emberek magasztalására nem szorul: vannak mégis esetek, hol a hála mintegy kényszerül napfényre hozni azt, édes tartozó adójat is némileg leróni ohajtván a méltányosak iránt. Különben is, minthogy a tömeg, viharos napjainkban, éber figyelemmel van az illetékesek nyilatkozatára tagadhatlan, miszerint az indokolt elismervény, mely fölülről jő, annak morális hangulatára nagy vonzerővel bir, azért valaki az iménti állitás igazvoltát megfontolja, nem fogja tömjénezésnek tekinteni, hogy mi szó nélkül nem hagyjuk ide vonatkozólag, sok más közöl, az 1802-ben szerzetesőseink iránt ünnepélyesen 1) a nyitrai püspökség 3) vármegye és 3) város részéről nyilvanitott kegyes e l i s m e r é s t a nevelés-tanitás terén hivatásszerüleg kifejtett munkásságért...

1) Testimonium D. Episcopi Franciscus Xav. Fuchs Miseratione divina Eppus Nitriensis.

Notum facimus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis: quod posteaquam Reverendus Pater Mathias Kosztka Scholarum Piarum Collegii Nitriensis rector ad nos recurrisset pro consequendo conscientioso et sincero testimonio, istud illi extrodandum esse duximus, sequentia attestando:

Quod ordo religiosus Scholar. Piarum ad erudiendam in litteris et pietate iuventutem pro utriusque republicae felicitate a primordio institutus, duo tantum domicilia intra dioecesim nostram habeat, utpote Nitriae et Trenchinii, ubi non modo comitatuum Nitriensis et Trenchiniensis, verum etiam vicinorum solertem in litteris institutionem, rectamque in moribus educationem, signanter Nitriae ab uno iam seculo copiosa iuventus obtinet, et parentes in acceptis referunt. Et in quantum nobis constat, actu quoque contenti sunt. — Quod autem ad eorumdem Scholarum Piarum religiosorum personalem, propriamque disciplinam attinet, illud quoque attestamur conscientiose, quod ab annis quatuordecim a tempore episcopalis gubernationis dioecesis nostrae Nitriensis nulla unquam facta sit querela aut relatio de eo: ut quispiam eiusdem sacri ordinis religiosorum populi offensioni fuisset...

In quorum fidem praesentes dedimus manu nostra subscriptas et sigillo nostro episcopali Nitriensi, die vicesima quarta aprilis, anno millesimo octingentesimo secundo

Franciscus Xaverius E. N.

2) Testimonium M. D. V. Comitis.

Infrascriptus vigore praesentium fateor et recognosco, quod Reverendi Patres Schol. Piar. in collegiis tam Nitriensi, quam vero Prividiensi I. Comitatu huic Nitriensi ingremiatis constituti, in formato ad universitatem I. Comitatus huius, mihique exhibito recursu pro eo supplices facti sint, ut cum sacer hic ordo per quempiam non modo pro inutili ad instituendam patriae iuventutem, sed et pernicioso coram altissimo throno regio propositus habeatur ac propterea per eos, quibus negotium hoc discutiendum a iustissimo terrae Principe commissum est, necessarium fore iudicatum exstitisset, ut a

magistratibus ac respectivis Superioritatibus politicis, ubi patres praenominati domicilia sua habent, testimonia super ratione morum suorum expetant, taliaque quanto ocyus submittant. Eisdem praenominatorum collegiorum Patribus requisitum idmodi testimonium extradere velit:

Cum autem iusta petentibes non sit denegandus assensus, testimonium vero idmodi non prius, quam circa dimidium affuturi mensis Maii, ubi incliti Status et ordines in unum conventuri sunt, ab universitate Comitatus huius extradari possit; hinc tum ideo, ut supranominati Patres impositae sibi obligationi citius satisfacere valeant, tum vero, quod mihi supra viginti iam annos in variis publicis I. Comitatus huius officiis constituto, ac maiorem huius temporis partem Nitriae residenti, tum sensus iclitorum Statuum et Ordinum Comitatus huius ac ipsius etiam ratio morum ac istituendi in litteris ac vera pietate patriae iuventutem apprime cognita sint, per praesentes sub fidedignitate officii mei testor: praenominatos patres Scholar. Piarum tum ad meam privatam notitiam, tum etiam ex relatione aliorum in gremio Comitatus huius non solum probos, atque, ut religiosos decet, exemplares etiam ad aedificationem populi mores semper praeseferre; sed etiam patriam iuventutem huius cumprimis et vicinorum I. Comitatuum, hic speciatim Nitriae amplo semper, pluresque centurias superante, numero cogregatam, non modo in litteris ac pietate, probisque moribus omni possibili cum sedulitate erudire; sed etiam iuventutem cumprimis minorem in hospitiis frequentius adeundo, num hoc relate ad victum ac munditiem debite provideatur, investigare, compertosque in his, aut etiam in aliis, relate ad domesticam in hospitiis educationem, defectus corrigere, atque ad omnium parentum, qui proles suas institutioni eorumdem patrum committunt, plenum contentum emendare. Super quibus praesens suprafatis patribus Schol. Piar. extrado fidedignum testimonium. Nitriae, die 25. Apr. 1802. Sicr. Caes. et R. Apost. Maiestatis Consiliarius et I. Comitatus Nitriensis ord. V. Comes L. S. Ignatius Fabricius m. p.

3) Testimonium Civitatis.

Nos Iudex ac Senatus privilegiatae episcopalis civitatis Nitriae memoriae commendamus tenore praesentium signifi-

cantes, quibus expedit universis, quod postquam nobis anno mense die infrascriptis in praetoreo nostro pro pertractandis quibusdam civitatem hanc tangentibus negotiis considentibus adm. reverendus Pater Mathias Kosztka Schol. Piarum collegii huius Nitriensis Rector pro consequendo sincero testimonio ad nos recurrisset, istud suae paternitati adm. reverendae extradandum duxerimus sequentia attestando:

Quod ab ordine religioso Scholar. Piarum ad erudiendam in litteris et pietate iuventutem instituto, in huiate Nitriensi collegio, ab uno iam seculo, solertem tam tenera, quam et adultior iuventus scholastica in litteris institutionem rectamque atque exemplarem in moribus educationem obtineat, hancque parentes et cives huiates in acceptis referant; nec umquam observatum aut auditum sit, quodpiam V. Collegii huius religiosum individuum populo offensioni fuisse; ast potius individua haec religiosa exemplo et aedificationi non tantum iuventutis, sed et totius civitatis fuisse et in praesens esse. — In cuius rei maiorem fidem hocce eidem requirenti adm. reverendo patri Rectori authentico civitatis huius sigillo roboratum extradamus testimonium. Nitriae e sessione nostra senatoriali die 24-a mensis aprilis anno Domini 1802 celebrata.

Nos Iudex et Senatus p. e. Civit. Nitr. L. S. Signatum et extradatum per Joannem Fassingh iur. Civ. Nitr. ord. notar.

Vannak helyek, melyek kiválóságuknál fogva többször részesülnek oly örömben, milyet csak magas és kedves vendégek jelenléte szokott előidézni. Ilyen az egyház- és vármegye székhelyeül szolgáló Nyitraváros, mely már az előtt nem egyszer lovagias fejedelmeket látta körében, sőt fáradt tagjaiknak éji pihenést is nyujtott; 1802. évben pedig csász. főherczegeket volt kedvező alkalma kebelébe fogadhatnia. T. i. a nevezett esztendő máj. 24-ének délutánján a bányavárosokból visszatért Antal Viktor és Rainer Józs. főherczegek érkeztek ide. A magas vendégek tiszteletére a gymnasiumi ifjúság is, élén a tanárkarral, a vámházhoz megy; a hódolattal fogadott fönségek az igazgató által az odaadás kedves hangján üdvözöltetnek, ki midőn az ünnepelteknek a következő chronostikont és verset is szivélyesen átnyujtotta, minden ottlevő keblében a forró tisztelet érzetét kelté föl.

PrInCIpibVs regIIs AntonIo VIctorI ac RaInero
Josepho, bono pVbLICo natIs, In ItInere hoC SospItI-
BVs sChoLae pIae aniMo pIo gratVLantVr NItrIae.

Felici omine!!! nam vatibus est piis
Mens praesaga; Deo concita pectora
Nunquam fallere norunt
Certum est Zobria in arbore

Notas sculpe Dryas, quas Polyhymnia
Nobis prodidit et cortice cum suo
Crescent Archiduces par
Fratrum nobile principes.

Regum progeniti sanguine de quibus
Posthac percipiet sacra profanaque
Res duplex decus atque
Status praesidium sui.

Sculpsit; nos hilares cantibus addimus:
Vivant Archiduces incolumes diu,
Ut patrocinio adsint
Et nostris faveant scholis!

A szivből szivekhez szóló beszédre a főherczegek ünnepélyesen a vármegyeházhoz vezettettek, hol, ismét a tanodaigazgató, igen találólag alkalmazván az evangelium amaz igéit: „Manete nobiscum, quoniam advesperascit et iam inclinata est dies“, a szerencsésen megérkezett fönségeket az itt hálásra alázatos bizalommal fölkérte... Másnap a püspöki lakot és székesegyházat; valamint a piaristatemplomot és társházat megtekintvén az igazgatónak, kitől már elébb a tanuló ifjuság számáról és más körülményeiről nagy érdekkel kérdézősködtek, hálás köszönetnyilvánitása után utjokat Bécs felé folytaták...

Kiben csak a rendkivüli események s eredmények szemkápráztató jelenségei képesek érdeket kelteni, az természetesen nem érti meg a csöndes tevékenység, a reclame zaját kerülő működés áldását, de a higgadtan és igazságosan mérlegelő fönkelt lélek a hiven teljesitett kötelességtől sem tagadja meg a helyeslő nyilatkozatot... Mire nézve, különösen a hálátlanság lépten-nyomon látható jelenségeinek szomorú képénél, örömünkre válik e tekintetben megint megpihenhetni az

izzadsággal kivivott érdemet kiemelőleg méltató itéletnél, melyet az egri Sion első érseke az emberiség boldogitásában törhetlen kitartással, körültekintő eszélylyel s buzgósággal, rendületlen lelki erővel és tiszta szivvel fáradozott nyitrai piaristák üdvös hatására nézve mondott...

Miután. t. i. b. e. Ferencz apost. királyunk a halhatatlan Eszterházy Károly gróf*) püspök elhunyta által megüresedett egri megyét, a római sz. szék megegyezésével három részre osztva, a kassai és szathmári püspökségeket alapitván, magát az anyamegyét érsekségre emelte: engedvén a közvélemény szavának, Fuchs Ferenczet, kinek egyházi és hazafiui erényeiről, a kir. trón iránti tántorithatlan hűségéről ő maga sem kételkedett, Eger első érsekének, valamint Heves és külső Szolnok törv. egyesült vármegyék örökös főispánjának 1804-ben kegyelmesen kinevezte. Midőn ez előléptetés alkalmából tanodánk igazgatója, Kelle Lipót, a lángbuzgalmú főpásztornak, kinek dicső kormánya alatt tizenhat éven át vezéreltetett ösvényén magas rendeltetéséhez, örömhódolatát kifejezé, az nemcsak a szegény, de szorgalmas és jóerkölcsű tanulókhoz jó szivét uj kegyadományokkal tüntette ki, hanem az üdvözlőnek adott válaszában a kegyesrendieket is megörvendeztette... ‚A nevelés-oktatástól függ, mondá, körülbelül, Fuchs érsek, a gyermek földi és örök boldogsága, s maguk a szülék öröme vagy gyásza, a polgári társaság áldása, a földi országok virágzása s a mennyország aratása. A fa is olyan lesz, a milyenné csemete korában nyessük, adhatunk annak sugárnövést, vagy hagyhatjuk görcsös tuskónak... Szép képet nyomhatunk a lágy viaszra, de idomtalan vakarcsnak is hagyhatjuk azt; hanem megkeményült állapotában csak azon alakot mutatja, melyet lágy korában rányomtunk... Ez a szülői és tanitói nevelés-oktatás képe... Nyiltan tőn ezután vallomást arról, hogy jól esik neki azt tudhatnia, miszerint a

*) Eszterházy Károly gróf született 1725. évi máj. 4-én. Tizenhat éves korában a nagyszombati papnöveldének, a hol már 1744.-ben ráthóti prépositta neveztetett, volt tagja. A theologiai tanulmányokat Rómában befejezvén Pápaváros lelkipásztora lőn, majd esztergomi kanonok, 1759-ben váczi és 1762.-ben egri püspökké neveztetett ki. Elköltözött e földről a magas szellem, kinek az egyház, hon és az emberiség szent érdekében szerzett fényes érdemeit tettei hirdetik, 1799. évi mart. 4-én.

haza reményei szellemképzésének a nyitrai kegyesrendiek kezében azon alapja tétetik le, melyen a vallásos tudományosság oly rendithetlen épülete emelkedhetik, melyet sem a balsors rohanó zápora el nem moshat, sem a szerencse forgó szele el nem sodorhat....'

Isten dicsőitése, felebarátunk üdvének előmozditása a két főiránypont, melyek után igazitja a jó keresztény lépteit, intézi cselekedeteit. Ki éltének folyamán e kettőt tartja szeme előtt, az azon igyekszik, hogy az Isten dicsősége mellett boldogitson, szeretetteljesen hasson és működjék. Élete lánczolata a jótetteknek, melyeket ugyan az Üdvözitő szavai szerint úgy visz véghez, hogy ne tudja a bal, mit művel a jobb kéz; de érzik azt azok, kik e jótéteményekben részesülnek és igy napfényre jönek azok, részint az igaz hála kifejezhetése, részint másoknak üdvös példaadás végett... Ezen eszme fonalán éltek a nyitrai piaristák az alkalommal 1806. évben, nyilvánitandók mélyen érzett kegyelet- és tiszteletőket, Kámánházy László, a nyitrai káptalan érdemdús kanonokja iránt, ki a nyitrai piaristáknak igazlelkű barátja. ügyeiknek valódi atyai érdeklődéssel pártfogolója volt. Az imént emlitett esztendő február hava 27-én, t. i. a föntisztelt, az ékesszolás avatott hőseül dicsőitett, kanonok úr a hétszemélyes tábla közbirájává neveztetvén ki, a kegyesrendiek csupán a jó szív és tisztelet által fölhivatva a kivül, hogy szóval kifejezték lelkük mélyén fakadt szinletlen üdvkivánatukat, a költészet nefelejtsét is hozták azon örömérzelmek megőrökitésére, melyek lelkükből eredbe az azt átnyújtók arczán is tükröződtek... Kellemesen esik ezúttal is kimondhatnunk, hogy az ily jelenség valami magasztost és tanulságost foglal magában. A szivbeli kegyeletek keresztény kötelesség és erény. Hol a kegyeletes tisztelet őszinte gyakorlata él, ott ez a becsületes szivre sokszor több indok ezer argumentumnál. Hol pedig az érdemet s jótéteményt elismerő pietas hiányzik, ott igen sok jó tulajdonnak vannak még szükében... Engedje a jó Isten, hogy a kegyesrend nevéhez hiven pietását nemes pártfogók iránt soká, igen soká gyakorolhassa!. —

Sokan vannak, kiknek a kegyesrend nyitrai telepe hálaszavát a halál országába, a sir éjébe hangoztatja. Azok közöl való Gyattel Antal, ki 1806. évi mart. 8-án adta vissza lelkét Teremtőjének. A boldogult példás-buzgalmú működése jutal-

maul a nyitrai székesegyház kanonokjává neveztetett ki 1770-ben, s azóta 1806-ig (1803-tól kezdve mint nagyprépost is) a káptalan egyik legkedveltebb tagja vala. - - Tisztelték és szerették őt mindnyájan helyben és vidéken, kik ismerék; főleg azok, kik asztalánál a testi s nemes erényei tárházából a lelki alamizsna sok dus morzsalékait szedegeték. Ajtaja és erszénye mindig tárva-nyitva valának a szegények előtt... Nemesen érző sziv, adakozó lélek, jámbor keresztény, mintaszerü pap és buzgó kanonok volt. Szerény visszavonultságban takarékosan élt, hogy a halála után is azon vagyonból, melynek, mint magát kifejezni szokta, — csak haszonélvezője vala, másoknak is juttasson. Qualis vita, mors est ita. Ki hogy él, úgy hal meg. Szeliden, jámborul, példásan élt; ugyanúgy halt is meg. Kimulása könnyü vala és tiszta, mint az égbe röppenő sugáré... Sicut vita, mors est ita... Ki hogyan gondolkozott, érzett és cselekedett életében: úgy érez és tesz utolsó akarata kijelentésekor is. Végrendelete példás jellemének két fővonását tükrözteti vissza: keresztény jámborságát és jótékonyságát. — Ugyanis végrendeletileg a kegyesrendieknek is örök alapitványt hagy három szentmisére, melyek egyike az alapitóért halála évfordulóján, másika a nyitrai k. r. gymnasiumnál elhunyt tanárokért, harmadika pedig az ifjuság valláserkölcsös neveléséért mutatandó be évről-évre a Magasságbelinek... Igy intézkedik Gyattel Antal testamentoma egyik pontjában. Qualis vita, mors est ita. Bizton hiszszük, hogy a szentség és jótékonyság Istene neki boldog föltámadást adand...

Búsan kongának 1807-ki évi jun. 27-én Eger egyházainak harangjai. Sebes szárnyakon futotta be a város utczáit azon mindenkit megható hir, hogy Magyarország főpásztorkarának egyik kiváló s a közös anyaszentegyházhoz hűven és őszintén ragaszkodó tagja, egy jótettekben kitünő nagy lélek a kérlelhetetlen halál martalékaul esett. — Igen megrenditö hir volt az, hogy Fuchs Ferencz Eger első érseke, a nagyszivü főpap élete 63-ik esztendejében elhunyt... Nem lehet ugyan e nagynevű egyénnek jellemző erényeit érdemlegesen előadni ez irat szük határai közt; mindamellett azt, hogy pár szóval megemlékezzünk róla, meg nem tagadhatjuk magunktól. — Mosonvármegye Pahrendorf nevü helységében 1744-ben születve Fuchs Ferencz

1762. óta az esztergomi főmegyének fiaként a budai theologia-intézetből 1768-ban, mint bölcsészet- és hittudor lépett a fölszentelő püspök elé, illetőleg papi hivataloskodásba. Segédlelkészül Esztergomban müködött, honnét a nagyreményü ifju áldozár rövid időn gr. Andrássy családhoz nevelő-minőségben ment. 1773-ban vele már, mint a szomori hivek buzgó plébánosával és nem sokára a budai tanintézetben, mint philosophia- tanárral, találkozunk. Hogy mily önfeláldozólag, ügyességgel és hatással müködött, tanusitja az, hogy b. Luzsénszky László érseki helynök alatt 1780-ban titkár és irodaigazgatóvá lőn; 1783-ban pedig a pozsonyi társas- és 1784-ben az esztergomi főszékeskáptalan kanonokjává léptetteté őt elő Batthyányi József gr. bibornok, országprimás és esztergomi érsek, ki a buzgalmat, a fáradságot nem ismerő, legalább nem kimélő Fuchsot jutalmazni akarván, azt is kieszközlé, hogy az 1787-ben nyitrai püspökké neveztetett ki... Mennyire áldásosan vitte a főpásztori tisztet, annak sokszor igen terhes ügyeit, bizonyság az 1803-ban az egri érseki székre történt emeltetése, mely honunk főpásztorainak sorában kiválóságáról elismerőleg szól... Röviden mindenből az tünik ki, hogy az életének jó részét kormányzásban töltött Fuchs Ferencz nagy lélek, ájtatos keresztény, példásan buzgó pap, erélylyel teljes atya volt, mint püspök, ki tudományos hirét is eszmegazdag főpásztori irataival megállapitotta... A merre ment, a hol volt, mindenütt tisztelet környezte... Nyitrán, mint főpásztorrá lőn, épen úgy Egerben, hová mint első metropolita jött, kedves emléket, áldott nevet hagyott maga után. A munka csak az élettel távozott tőle s a munkát imádsággal vegyitette. Főpásztori megyéje nemcsak első, de egyedüli gondja volt, azon lelkek egyike levén, a kik a mivel foglalkznak, azt egész buzgósággal végezik... Jeles tettei közt a kegyesrend nyitrai gymnasiumába járó szegény és törekvő növendékek számára tett ösztöndij-alap is nagy szivének hirdetője...

Mindössze is csak életrajzi hiányos vázlat lehet ez, mit igénytelen emlékfüzérül állitottunk össze azon dicső férfiu szellemének, ki a mily igaz és tevékeny fia volt egyházának, épen oly önzetlen polgára hazájának, őszinte jobbágya a királynak és hathatós előmozditója az emberiség valódi érdekeinek... Azonban ennyi is igazolja, hogy Fuchs Ferencz non omnis moritur; neve fönmaradt a hálás utókornak, mely hő kegyelettel őrzi emlékét...

Miután hideg tetemei Egerben számtalanok könyei, hangos sirása közt az érseki egyház sirboltjába letétettek, néhány napra rá a nyitrai piaristák is ünepélyes gyászistenitiszteletet rendeztek lelke üdvéért annak, kiben ők az ifjuság melegkeblü pártfogóját is tanulták ismerni, hogy az irgalmasság Atyja, minden vigasztalás Istene adja meg nemes tényei és fáradozásai bőséges jutalmát és részesitse őt a választottak boldog nyugalmában! Benedictus in aeternum!!

Örömdagasztotta kebellel nyult évlőink jegyzője 1808. évi decz. hó 6-án tollához, megörökitendő azon örvendetes eseményt, illetőleg egyházi ünnepélyt, mely Nyitramegye fővárosa nemes keblü lakóit és a közel s távolból összegyült vendégkoszorút föllelkesité s mozgásba hozza. — E napon ért tényleg véget Nyitra-püspökmegye árvasága; ugyanis e napon jött az egyházmegye angyala mélt. Kluch József úr székvárosába. Ő méltósága az esztergomi főtemplomban a főherczeg Károly Ambró országprimás által fölszenteltetvén, Mocsonokon át tartott Nyitrára. — Mindenütt az elüljáróság és lovasok követték egész a határig, hol már egész ünnepélylyel vártak rá. Hiába tiltakozott ő méltósága ezen fárasztó hódolat ellen, az őszinte fiui szeretet kifejezése módjában, nem enged magának parancsolni... És az nap délutánján szerencsésen megérkezett püspöki lakába főt. Roszinszky János oldalkanonok és Halász titkár urak kiséretében. Ezután nyomban a szentegyházba sietvén, melynek amúgy is csinos belseje ez alkalommal pompásan fölékesittetett, és a nagyoltár zsámolyánál térdre borulván, buzgón imádkozott. Mi a jelenlevő sokaságra nagy hatást gyakorolt. — Az ajtatosság végeztével történtek a tisztelgések a papság, a katonaság, megyei és városi hatóság részéről. Nevezetesen a lelkek szerencsés kormányzását, tartós boldogságát ohajtván, és mindenki részéről hűségét, vonzalmat és lángszerelmet szavazván, ékesen üdvözölték Prileszky Béla kanonok, majd Géczy Endre k. r. házfőnök és Kelle Lipót gymnasiumigazgató Őméltóságát, ki mindezt megható kegyességgel köszönte meg... A következő napot a püspök úr székfoglalása kegyeletes szép ünnepélylyé tette. Az egyházi ténykedésnek kezdete reggeli kilencz órára levén kitüzve, az ünnepélyes szint öltött városnak nagyja-apraja már jóval előbb tölté be székesegyházunk belsejét, mig a kűnszorultak az előcsarnokot, melyen az új főpásztor átmenendő volt,

sürü tömegben ellepték. — Gyönyörű téli nap kedvezett az ünnepnek künn, mint bent a templomban teljes számban eljött vármegyei katonai és városi közönségnek disze s virága megjelenésök által ékesen szóló bizonyitékot tevének arról, hogy ő méltóságának legott első föllépteкor főbb és alsóbb rangu hiveinek osztatlan tiszteletét s rokonszenvét a maga számára meghóditania sikerült. A templom főkapujánál a ft. székeskáptalan s nagyszámú papság várta, a nagyprépost úr vezetése alatt a főpásztort, ki pontban 9. órakor érkezvén, egyházi szokás szerint fogadtatott, mig az énekkar gyönyörü dallammal kisérte a trónusa felé lépdelőt. — A székfoglalás az elrendelt szép és megható módon történt meg. Ha a nagyprépost úrnak fogadó beszéde hiven tolmácsolá az elárvult megyének örömét, hogy oly főpásztorral áldatott meg, kinek jelleme és tudománya iránt a hivek pásztoraikkal együtt méltán a legnagyobb bizalommal vannak, s kiről meggyőződvék, hogy főpásztori müködése köztük csak jóságos, üdvösséges, és áldáshozó leend, ha mondjuk a fogadó beszéd már ezen eszméket kelté a hallgatók kebelében, még inkább fokozá azokat, Kluch püspök úrnak erre következett gyönyörű latin beszéde a papsághoz, mely után ez egy szivvel, egy lélekkel, teljes odaadással s őszinte keble mélyéből tevé a homagialis kézcsókot... Nagymise közben ő méltósága fölmenvén teljes püspöki diszben a szószékre, onnan szivrehatólag beszélt a hivekhez úgy, hogy mély tudománya nem kevesebbé, mint rendületlen hithüsége és szónoki tehetsége fel lőn ismerve... Az egész emlékezetes beigtatásnak, mely daczára a püspök ur azon intézkedésének, melylyel a lehető egyszerüséget kivánta, a mondottakként, fényes és nagyszerü volt, napját a megnyerő szivjóságán felejthetetlenné tette Kluch azzal is, hogy egyebek között a tanodaigazgatónak, a szegény tanulók közti kiosztás végett, 150. frtot adott át... Az áldásos nap emlékét azon öröm versezet is megörökité, melyet ugyancsak Kelle L. a jeles főpap székfoglalási ünnepélyére készitett...

Az 1808. esztendő szünideje nagyon megszomoritá a nyitrai piaristákat. — Mert, a hét ablaknyi hosszú szinterem felső padlózata ledölvén, nemcsak az összes tanhelyiségeknek, a nyári szakra ideiglenesen oda helyezett, ablakait összezuzá, hanem a tanintézeti épület tetejének is nagy részét, nem emlitve egyéb kárt, maga után rántá vagy legalább tetemesen

megrongálá... És mégis az azidei őseinknek erényedzette és az Isten rendelésein megnyugodni tanult lelke a váratlan csapáson sem csüggedett, sőt annál szilárdabb elhatározottsággal vetették reményhorgonyukat az ég titkos végzéseibe, és a gyors helyreállitás után jártak... Azonban a kiadás roppant vala, és a javitások költségeinek elviselésére a kegyesrendiek, bármily sajnosan esett nekik, semmiképen sem voltak képesek... Mire nézve az összeomláshoz közellevő épületnek, a küszőbön állott tanév elejéig rendbe hozhatására 2230 frt. s 30. krnyi adósságot kellett tenniök, a melynek részletekben lefizetésére, legfelsőbb határozat folytán az 1. frtnyi familiatio 1808—1809, években 2. frtra. emeltetett... Nem ritkán történik, a mult és jelen egyiránt tanuskodik arról, hogy a legnevezetesebb ügy, a legszentebb érdekek előmozditására intézett törekvések magasztos eszmék, a legéletrevalóbb tervek zátonyra jutnak a kitartás, a jóban való következetesség és szikla-erős szilárdság hiányában... Miben százan a legértelmesbek közől, mint czélravezetőben megegyeztek, minek megvalósitására ezeren lelkesedéssel vállalkoztak, romba dölt, a mű a tökéletes siker előtti utolsó perczben megakadt, mert nem voltak meg a most érintett tulajdonok a vezetőben, a főben, kinek erőt s életet kell vala öntenie az egész test szervezetébe... A kegyesrend nyitrai gymnasiumának e részben is a szóban levő nehéz időben örvendhetnie méltán volt oka, mert oly kormányzóval birt, ki bármily akadályokkal szembe szállani soha sem retteget, és az üdvösnek, jogosnak s szükségesnek ismert elnyerésén, keresztülvitelén egész odaadással s minden szabad eszközökkel fáradozott... Csak is ekképen történhetett, hogy a tartozás 1814. esztendőben Kelle Lipót alatt, igy hitták az ekkori szerzetes igazgatót, ki, mint elődei,.. szép és fontos hivatala üdvös viselésére, nem mulékony javak hiusága, kényelem-keresés vagy csillámló féntytől, hanem valóban azon buzgó kivánattól vonzatván, hogy sok-ágazatú teendőinek megfelelve, mindennek mindene legyen, Istenbe helyezett bizalommal, hathatós szellemerélyt fejt vala ki, — már teljesen törlesztve volt.,.

Nincs annál meghatóbb, szivemelőbb jelenet, mint, ha a kath. egyházban Isten e szent családjában a földön, hol a szeretet gyémántláncza füzi össze a tagokat egymással, de kivált a fővel, a gondos főpásztor, megyéjének, örködésére

bizott lelki nyáját atyai látogatásra méltatja... Mi azonban jelen sorokban más látogatásról akarunk szólani, mely ugyan nem a megyés főpásztor részéről, nem is hivatalos alakban történt; de mégis épen azért, mert a legtisztább szeretet viszonyát mutatá, nem kevesebbé volt szivélyes, mint amaz szokott lenni. Ezért, meg azon okból is, mivel a ritkább tünemények közöl való, nem véltük elhallgatandónak. — Nyitramegye székhelye 1809. évi februárhó második felében kiváló szerencsének, minő nem minden nap kerül elő, volt osztályrészese, alkalma levén kebelében fogadhatni a hőn szeretett esztergomi érseket, főherczeg Károly Ambrót. Nagy öröm villanyozá át a sziveket a hirre, hogy ő fönsége a nevezett hó 25-én jövend. Kőzeledvén a határhoz az ott várakozó tisztelgő Nejedly József nagyprépost s püspökihelynök és Roszinszky János oldalkanonok által fogadtatott, majd a városba érve roppant-számu mindenrendű, rangú és vallásu népnek, mely ohajtva ohajtá hazánk áldornagyát, a kitünő főpapot láthatni és tehetségéhez képest megtisztelni, őszinte „éljenzései" mellett hódolatteljesen üdvözöltetett. — Az összes papság a püspöki palotában állott készen, égvéu a vágytól a biboros főherczeget üdvözölhetni. Legelsőben is a megyés püspök fejezé ki tiszteletét, nem különben sietett a káptalan és a többi papság is hódolatát tenni; most következett a vármegye tisztikarának hódolata, élökön a főispán Erdődy József gróf ő méltósága. — Ezután a dicső egyházfejedelem és főherczeg nagy pompával a vármegyeházba vezettetett, hogy ott a koronás fejedelem által megbizva a népfölkelésről (insurrectio) tanácskozzék. Az értekezletnek, melyet ő fönsége a neki sajátságos és mindenkit megnyerő modorban irányzott, eredménye lőn, hogy Nyitramegye a következő gyülésen, a többi közt 900. lovast is megajánlott. Másnap a nagy lélek, ki, a nemzetek apostolaként mindeneknek mindene tuda lenni, meglátogatá a papnöveldét és a kegyesrendi intézetet, melynek tagjai, miután a házfőnök lélekemelő üdvözlő szavakat mondott, édes örömmel hallhaták a szeretetteljes áldornagynak jószellemű tanításuk fölötti teljes megelégedése nyilvánitását...

A tizennyolczadik század utolsó tizedében e század eszméi életet és alakot követeltek, s fölemelkedett, az egymásra következő s egymásból folyó tévedések- s bünöknek szomoru lánczolatát mutató, azon romboló vihar,.. mely

franczia forradalomnak neveztetik. Ebben s talányszerű ordáliáiban főleg azon társadalmi válságok egyikét láthatni, hol az emberi természet gyarlóságai, szenvedélyei, jó és rosz tulajdonai egész meztelenségökben jelentkeznek... Mert az új eszmék s uj érzületek a fennállott régi viszonyokkal harczra kelnek s mindkét oldalon érdekekkel szövetkezvén, minden észszerű közvetitést elutasitanak, annyira, hogy mindkét fél csak a másiknak megsemmisitésével akar diadalmaskodni. Igy előidézteték azon válságok egyike, melynek kicsapongása, fölött nem lehet eléggé szigoru itéletet mondani, de melynek történetéből mindenkinek tanulni kellene, hogy kerülje mindazt, mi okvetlenül oda vezet. A pusztitó hadjáratnak rettenetesek, szomoritók valának következményei, melyeknek véres nyomain hazánkba is beköszöntött az inség és nyomor. És a baj akkor lőn leginkább érezhetővé, midőn a leszállitott pénzérték gazdagot, szegényt egyaránt sújtott. — Az 1811. évi pénzválság (devalvatio) által az alapitványi összegek csak nem ötödrészükre olvasztatván le, a kegyesrendi intézeteket, ezek között a nyitrait is veszély érte... De a kegyes-tanitó-szerzettől, mely, erős bizalommal viseltetvén Isten iránt a királyi lantossal (57. zs. 23. v.) igy sohajta föl:

‚Iacta super Dominum curam tuam et Ipse te enutriet: non dabit in aeternum fluctuationem iusto'... a fölötte őrködő nemtő e nehéz napokban sem távozott el. —

A magyar- és erdélyországi piaristarend akkori főnöke Egerváry Ignácz t. i., kinek jeles érdemeit a szerzet soha feledékenységbe nem temeti, látván az alapitványok értéke s jövedelmének tetemes csökkenését, a sötét jövőt megelőzendő, első Ferencz császár és apost. király kegyelméhez folyamodott. Ki is figyelembe vevén a nyomasztó állapotot, melyre a szerzet a fundatió-tőkék becsleszálitásával jutott, nagylelkűségénél fogva a károsodottnak fölsegélésére 1807. évi juliushó 10-én kiadott oklevél által az egykori fehérvári koronaőrség (Custodiatus Albensis) javadalmaival a kegyesrendet megadományozta, és ezen nemes tette által, a piarista iskoláknak erős gyámolául levén, nemcsak a szerzetet, hanem az egész országot maga iránt örök hálával lelánczolta... A mely drága fejedelmi kegy, melynek szülőoka az volt, hogy a vallásos-szellemű erkölcsös nevelés a piaristák gondjai között valóban izletes gyümölcsöket termett, egyház- és honnak

egyiránt, — minden zengzetes dicsbeszédnél hangosabban hirdeti azon mély értelmű reputatiot, melyben a nevezett egyszerű szerzetestársulat a királyi széknél is állott...

1806. évben kelt az érintett, világrenditő eseményekkel járt, harczias idő okozta azon felső meghagyás, mely szerint 1809. juliushó 17-én a gymnasium, s aug. 29-én a collegium is kórodává alakittatott... Mintha a te öröködbe, Uram! pogányok jöttek volna. Pedig nem jöttek pogányok! A viszonyok kényszere, a körülmények hatalma lépvén közbe, beteges katonák helyeztettek oda, és igy. a tanulóifjak, megszünvén az előadás, hazabocsáttattak. — Minthogy ekként a társház is lefoglaltatott, a kegyesszerzetbeliek ugyancsak felső rendelet következtében, templomuk is bezáratván, a ferenczekhez mentek lakni. — A Kalasanzigyarmat főnöki képviselője átadván a társoda kulcsait nehéz szivvel szerzettársai után távozott... Az évszázad nagy emlékei még egyszer fölmerültek lelkében, s a köny, mely kebléből fölszivárgott, mutatta benső megindulását. — Mely zsellérkedésből csak 1810-ki májushó 30-án tértek sajátjukba vissza... 1809—10. iskolai esztendő 1810-iki januárhó elején vette kezdetét, és ugyan egyelőre a négy nyelvtani osztály a városházán, a humanior osztályok pedig az elemi tanodaépületben léteztek. —

E század eleje némi tekintetben hasonlitható ama várakozásteljes időhez, melyben a hitetlenséggel oly örömest s könnyen kezetfogó babonaság, a még bálványozó Rómát egykor remény- s aggodalommal tölté be, és az Isis titkaiba avatott népet arra késztette, hogy kelettől várja azon nagy kérdések megoldatását, melyeket a jövendőbe nem látó s azt mégis tudni szerető ember, ha nem is a valódi s örök javak iránti vonzódásból, legalább egy mulandó s fenyegetett földi jóllét érdekében szokott a nagy változások előestéjén intézni... Valamint az igéretek ősnépének elfajult unokái, úgy és még inkább a pogányok, világot átalakitandó nagy királyban nem ismerték ugyan föl az azt megdicsőitő legfönségeseb vagyis erkölcsi tulajdonokat; sem az általa gyakorlott szellemi hatalom isteni voltát anyagias érzelmök és gondolkodásmódjok nem vala képes akkép megérteni, hogy a megjósolt szabaditótól egyebet várnának, mint egy az addigiaknál dicsőbb földi ország alapitását... De az tény, hogy a remény általános, a várakozás nagy volt Judeában csak úgy, mint

a világváros elkényeztetett lakói között, kiknek egyik legnagyobb költőjök, Vergilius, éneklé nevezetes pásztordalában:

„Magnus ab integro seclorum nascitur ordo.
Jam redit et virgo; redeunt Saturnia regna:
Jam nova progenies coelo demittitur alto“
(Eclog. IV.);

s kiket leghiresb történetiróik, egy Suetonius (Vesp. c. IV.) et Tacitus (Hist. l. V. c. 13) figyelmeztettek az idők teljére, a hitetlenség oszladozására...

Igy századunk elején is a vallástalanság tátongó örvényébe merüléssel fenyegetett francziák előidézte vész oszladozott, és a tavasz nemcsak a természetbe lehelt uj életet, hanem édes honunkra is visszahozandó volt a jó időket... A vihar lezúgván, az új béke napjának fényében különösen a vallás, nevelés és tudomány terén jobb korszak kezde nyilni... A lélek ezen örök kincseivel a Magasságbeli minden más előtt a b. e. fejedelem, I. Ferenczcznek kebelét tölté legdúsabban meg... A szellemi hatalomnak ellenállhatlan ereje, még a fegyveres erőszak pusztitásai, a harczjáték szeszélyei közt is, alá nem becsülhető szerepet visz. A szellemi felsőbbség, mely a merő physikai erőködés fölött e sajnos háborúban inkább, mint valaha, érvényre jut, a szellemi vagyon lassu, fáradságos gyüjtésének elvitázhatlan egyik eredménye, és abban kétségkivül a tanodáknak, mint a szellemi hatalom tulajdonképi műhelyének, jelentékeny részök van... Elég érv, hogy a fegyverzörej napjaiból oktatásügygyel foglalkodjunk; elég indok, hogy a tanintézetek működését éber figyelemmel kisérjük, mert azokban leljük a valódi hegemoniára vezető biztos utat, azokban találjuk az egyedül igazolt és azért tartós felülkerekedésnek úgy csiráját, mint biztositékát...

Első Ferenczben, ki népeinek valódi atyja volt, egyebek között mély vallásosságát kell kiemelnünk. Ő oly időben növekedett, melyben a tudomány többnyire vallástalan, s magának a társadalomnak léte is problematikus volt... Egy nagy vajudásban szenvedett az emberiség, és a forradalom hősei, miután lázas izgatottságukban trónokat forgattak föl, bünös diadalérzetökben, mint uj Titánok, az eget akarák meghágni... A franczia corrosiv bölcselem adeptjei, kik a positiv vallás elveire fektetett államrendszer ellen törnek.

másfél századig hirdeték, mily boldog lesz az emberiség, ha majd egykor, teljesedvén Plátó álma, a philosophia trónra ül... És, a mint a philosophia arra ült, ez megujitá a világpolgárositó kereszténység ellen mindazt, mit a Nerók és Deciusok vérengző dühe, a Celsusok és Juliánok álbölcselme s sophismái és a Lucianok leleményes s boszús gunyora fölhasználtak, e czélra nem hiányozván nála sem a forradalmi nyaktiló, sem az encyclopaedistáknak, szóvirágba burkolt lassú mérge, sem a Voltairek szédítő gunya... De a jóságos király mindezen veszélyt szerencsésen meglábolta, és megértvén az ég gondviseleti szándokát, szétlövellé szelleme sugárait nagy birodalmának minden térségeire, tehát édes hazánkra is, és erős lélekkel intézkedék, hogy fejedelmi legkomolyabb parancsszava a tanodák fölvirágoztatása ügyében okvetlen foganatosittassék is...

Keblünk őszinte kegyeletét érdemlik meg azon egyének, kik Ő felsége magasztos szándéka érvényesitésében, a nevelés-oktatás mezején, közremunkálva, lelkesen előre törtek, és hivatásuk körében szivök leghőbb dobbanásait, tetterejök javát az iskola fönséges ügyének szentelék... Diszes hősei voltak ez ügynek a kegyesrendiek is, kik a fejedelmi intentióhoz képest a vallás és müvelödés párhuzamos terjesztésén fáradtanak. Már mint oly férfiak is, kiket szent fogadalmuk és az egyházirend szentsége örök kötelékkel csatolnak vala hivatásukhoz, kiknek a kegyelemszer malasztot ada a képességhez; kiknek a munkához erőt, a fáradsághoz kitartást, a szenvedésekhez türelmet szerze a collegiumi magány, melynek falai közé őket szent fogadalmuk leköté. — Az épen lezajlott franczia mozgalmakban nyújtott tapasztalás tanusága által is bebizonyitott tényként állott előttük, hogy az államoknak üdve csak az ész és sziv összehangzó képzettségén sarkallik... Ki csupán szivét pallérozá értelme elhanyagolásával, keserüen veszi rövid időn észre, hogy a cselszövényekből élődő kalmár-világ körmönfont fortélyaival legigazabb tulajdonából is kivetközteti; ellenben ki egyedül csak az értelme kifejtésével törődik, mi válik más belöle, mint egy önhaszonleső, számitani, felebarátját finomul kizsebelni és durva gyönyöröket élvezni tudó emberállat, kinek keblét egyetlen nemes eszme sem képes földériteni,.. fásult imádója az érez-arany borjunak...

A társadalom, mely a bölcsészet századának üzelme folytán a ker. eszmék talajáról lesiklott, mely mint örvény szélére sodort sajka az enyészettel kétségbe esve folyton küzd, s mely mig csak az elhagyott talajra vissza nem tér, mig az isteni Gondviselés nyujtotta mentő szálat meg nem ragadja, válságos helyzetéből nem bir szabadulni, vagy végzetes küzdelmeiben el kell veszie; e társadalom a század elejétől regenerálásra vár... Tudományos és vallásos szempontból föl lőn már vetve a kérdés: melyek a társadalom ujjáteremtésének eszközei, a bajok gyógyszerei?... Cseléfységünk egy ily eszköznek, gyógyszernek tartja azt is, ha főpapjaink minél többször megjennek hiveik körében, őket tudományokkal és tekintélyökkel oktatják, a hitben megerősitik, meglátogatják a tanintézeteket, hol a növendékségét az örök igazakra buzditják... Sokat, igen sokat tesz a nagyok szava, példája. Régen mondják: „Regis ad exemplum totus componitur orbis". Mire nézve nagy örömre, erőfelvillanyozásra szolgált Kluch József úrnak látogatása, melylyel gymnsiuamunkat 1811. évi májushó 16-án méltatta. Szivén hordozván t. i. a lelkes főpásztor székvárosa középtanodájának sorsát, személyesen nézte azt meg, hogy tapasztalja az ifjuság előmenetelét az erénynek és a különböző tudományoknak ösvényén. A nagybecsű látogatás végével az ahhoz szorgalomra és valláserkölcsös életre buzditó szavakat intézett. Bizonyára mélyen véződtek a növendékek szivébe az atyai szavak, mert Őméltóságának, a legjobb akarónak kebléből meggyőződés igazi hangjában fakadtak azok... Erre a legnagyobb megelégedéssel távozott a tanodából, mely a magas látogatást legkedvesebb emlékei közé sorozá...

181½ évi febr. 2-án a tanodai ‚Rendtartás' szabályainak értelmében megülte gymnasiumunk király őfelsége legmagasabb születése évfordulóját. Az ifjuság t. i. az igazgató és tanáraival élén a székesegyházba vonult, hol a tanodaigazgató Kelle Lipót, a nagyfontosságu alkalmat, a király születési napját, hivatkozással a máskor is megüllött ünnepélyre, ujabban a fiatalság kegyeletes alattvalói érzelmeinek fölébresztésére fölhasználni törekedett. — Föllépvén t. i. a püspöki templom szószékére, a megyei főpásztor és az ennek tiszteletére ideérkezett Rauscher Miklós fölszentelt püspők és esztergomi kanonok, valamint a székeskáptalan jelenlétében,

lélekrehatólag szépen fejtegette, miszerint az, ki húsz év előtt foglalta ősei trónját, az ország királya, a nemzet vezére és feje, a legmélyebb alattvalói hódolattal tisztelt nép-atya I. Ferencz Őfölsége, hű ragaszkodással, tántorithatlan erélylyel és nyugodt szilárdsággal tanusitotta mindaddig: hogy mindazt, a mit hittel fogadott, esküvel igért; mindazt, a mit a magyar koronával és koronában égi ajándékul kapott a Gonviseléstől, meg is tartotta, megtartja és másokkal is megtartatja... Megtartja és megtartatja a jogot, az alkotmányt, meg a rendet és közbékét kormánya által, az igazságot birái által, a biztonságot, a külbékét és hatalmat hadserege által... Kegyeli a multat, ápolja a jelent, biztositja a jövőt. Tiszteletben tartja a mult emlékeit, előmozditja a jelen munkáit és nemes élveit, biztató kézzel mutat a jövő reményei felé... S minden magasztos királyi tevékenység, isteni ihlettel szállotta meg Ferencz ő felségének lelkét, mikor fölkent homlokát közlelkesedés közt 1792. évi juniushó 6-án megérinté a fölséges jelvény: Szent István koronája...

Mig a szónok nyilvánosan hallgattatva dicsőittetik, az iró müveivel nagy körben szerezhet nevet, elismerést, s a művész még az utószázadoktól is kegyeltetik: addig a tanár csak teljesitett kötelességei öntudatában s néhány jobbak elismerésében találja jutalmát... Jelenkorban a tapintatlan nyegleség s a dőre tudatlanság sokszor támadja meg a tanárokat, egyesek hibáit mindenikre rámondja, s midőn a fegyelmező nevelés-oktatást erélyesen hangoztatja, — maga teszi rajta a legnagyobb rombolást, mert a tanári tekintélyt minden módon leálázni törekszik...

Ez azonban a kötelességhű tanárokat ne kedvetlenitse el, s ne ijeszsze vissza fáradhatlan munkásságuktól; azok, kik behatoltak működéskörükbe, minden adott alkalommal elismerők...

Igy tőn Miksa osztrák főherczeg is, ki 1812. évi májushó 20-án a bányavárosok szemügyre vételéből visszatérve Nyitrán megállapodott... A fogadtatás a mily szivélyes, épen oly fényes volt. De nem ecseteljük ennek részleteit, csupán azt emlitjük, hogy a főherczeg az egyházi és világi küldöttségeken kivül, melyeknek tisztelgését megnyerő nyájassággal vette, megpillantván a gymnasiumi ifjuságot a tanárokkal és az igazgatóval élén, közelökbe lépett. Mire Kelle Lipót igaz-

gató hódolatos üdvözletet intézett ő fönségéhez, ki szivesen fogadván örömkészen ajánlkozék minden jó ügyben pártfogásra, majd a piaristarend kiható érdemeit jelezvén a leereszkedő beszélgetést e szavakkal fejezé be: „Mihi persuasissimum est optimis manibus creditam esse iuventutem, quae sub Piaristarum disciplina instituitur". Fölösleges bővebben szóba hozni a nagy hatást, melyet évlőnk szerint: „Hac re non mediocriter aucta est nostra existimatio apud eos, qui praesentes aderant, magni omnino nominis viros".. e szavak gyakoroltak a jelen volt kitünő egyéniségekre, kik aztán mintegy vetélkedve siettek szintén rokonszenvük jeleit adni a magas elismerést aratott rendnek. —

A názárethi Jézus religiója az irgalmasság erényét Isten dicsőségével egyesitvén boldogságárasztó intézeteket alapit és tart fön: mig ellenben a sokat hánytorgatott philantropia rideg szava a gyámolitásra szorulók irányában a keblek érzülethúrjait megpenditi ugyan egy pillanatra, s talán meg is feszíti, de az üdvreligiónak szentesitő szelleme nélkül üres viszhang levén, az a szivekben kitartó részvétet előidézni s folytonosan munkálkodásban tartani épen nem birván, intézetei állandosága is nagyon ingadozó... Csak is tehát az evangelium igéjéből sugárzik ki a lelkesitő malaszt melege, mely a szivérzelmeket a hasznos intézetek létesitése s föntartására fölzsenditi és mindinkább heviti... A ker. religio ama hatékony szelleme munkálkodásáról győzhet meg az is, mit előhozni szándékunk.

Az 1812.-ik esztendőben nem tekintett a kegyesrend uyitrai társodájára kedvező mosolylyal a sors szelleme, ellenkezőleg valamint Nyitra városát, úgy a piaristák kebleit is szomorúság érzete sujtolá. Igy az az évi juniushó 26-án megindult a tűz pusztitó árja, mely a kegyesrend párútczai épületét is megsemmisitette. A baj annyival kellemetlenebbül érintette a szerzeteseket, mivel a kár nem vala csekély, és mint az érdeklődőkhez intézett házfőnöki irat jelzé, midőn a piaristák „vix panem, quo vescantur, vestitum, quo tegantur, sufficientem habeant," tehát a helyrehozásra önmaguk emberségéből teljességgel képtelennek voltak... Azért a jó lelkeknek, kik a tűzvész helyén is megjelenve egészségök nem kis kikoczkáztatásával, mintegy balzsamot öntendők a szorongó keblekbe, erélyesen müködtek, biztatására megkereső sorok nyújtattak

be Nyitramegyének az évi jul. 14-én ülésező nagytekintetű bizottmányához is. És ennek részvétre kelt tagjai, a kérvény felolvastatván, rokonszenves közakarattal kiáltottak föl: „M e r e n t u r p i a r i s t a e, n o s t r u m e s t, u t i'n h o c a r c t o r e r u m s t a t u a f f l i c t i s, q u a m q u i s q u e p o t e s t o p e m f e r a t“... Ne csüggedjenek, igy is irák házfőnöknek, tudják meg az érdemes piaristák igéretünket, mely szerint a kivánt épületet helyreállitani segitjük... Föl is fogta Géczy Endre, ki akkor a házfőnökséget viselte, a jó akarat horderejét, és haladéktalan tudatá a nemes megye érdemes képviselőtestületével meleg köszönetét a kegyesrendnek, mely meg nem szünendik hálafohászait áhitattal annak zsámolya előtt is elrebegni, ki retribuit omnibus bona facientibus... És a szives urak, kiknek áldozatkészsége zománczát még az is ékité, hogy, mi nem csak anyagi, hanem és még inkább erkölcsi nyomatékkal bir, — szavukat meg is tarták... Mert a megyei hatóság nagylelkűsége és a szolgabiráknak, kiknek kebelét vallási és emberbaráti forró érzelem melengeté, a fuvarrendelés körüli bölcs intézkedéseik folytán a pusztalásból rövid időn kiépült polgári házakkal a kegyesrend birtoka is ujra kikelt hamvaiból. —

1812. évi martiushó 19-én, mint Kluch József püspök úr őméltósága névünnepén, az előbbi évek módjára, a főtemplomban ünnepélyes isteni tisztelet tartatott, melyen n gymnasiumi ifjúság az áldott ifjuságbaráti lélek, a nagyérdemű főpásztor mindennemű boldogságaért kérte az egek urát Istenét. — Kapcsolatban ezzel meg kell emlitenünk azt, hogy már az ünnep előestéjén intézetünk egyik nagyobb termében egy szoborszerű állvány emeltetett, melyen köröskörül rendünk egyik tagjától eredt ilyetén verses felirások valának olvashatók, melyekben a nagy főpapot, ki a jóviseletű és iparkodó, de anyagilag szükölködő tanulókat oly bőkezüen támogatá, magasztá k:

P r o l o g u s a d s a c r i f i c i u m.
Festum adest, absint curae
Iucunda sit Nitria.
Haec dies est mentis purae
Thura dent altaria!

Preces ad sacrificium.
O mi Deus! serva nostrum
Nobis clarum Praesulem,
Fac ab eo omnem morbum,
Te precamur, exulem;
Nam vere meretur,
Te enim veretur,
Totus ille Tuus est.

Lemma 1-um
Duae faces ardentes.
Hae faces pulchre ardent,
Sed ardent pulchrius
Virtutes episcopi,
Ardent illustrius.

Lemma 2-um
Flos florens.
Hi flores pulchre florent,
Sed floret pulchrius
Josephi erga Deum
Amor, ardet ardentius.

Lemma 3-um
Aurum splendens.
Hoc aurum pulchre splendet,
Sed splendet pulchrius
Josephi fortitudo,
Splendet stabilius.

Lemma 4-um
Aqua fluens.
Haec aqua large fluit,
Sed fluit largius
Josephi benignitas,
Fluit profusius.

Lemma 5-um
Planta crescens.
Haec planta hortulani
Crescit feliciter,
Sed quas Josephus plantat,
Vivunt perenniter.

Epilogus.
Ergo vive Praesul!
Pastor coelestis gregis,
Tu nobis dux et magister
Esto aeternae legis!

A nyitrai gymnasiumban az $181^2/_3$ iskola év, melynek megnyitásakor is oly hő imával fordultak őseink növendékeikkel együtt a tudományok Istenéhez, kiről oly gyönyörüen mondja egy helyen Blessen Péter:

„Principium verum Deus est et clausula rerum,
Quo sine quod coeptum fuerit, finitur ineptum.
Debet adorari primus, primusque vocari.
Auctor adoratus primum, primusque vocatus
Non elongabit se, cultoremque iuvabit.
Ergo Deum fateamur Eum, sed cunctipotentem,
Supplicibus nostris precibus, votisque faventem"

szokás szerint tanvizsgálatakkal ért véget. Megemlitjük egyebek között a hatodik osztály próbatétét, mely szeptemberhó végével a kicsinositott tanteremben, hová válogatott vendégkoszorú gyülekezett össze, tartatott meg. E diszes körben, a tanügy barátainak közepette, fölállván Kelle L. igazgató lelkes szavakkal üdvözlé a jelenlevőket, és a tanulóság közöl fölhitt néhányat, kik is kellő higgadtsággal, harsány hangon és önérzetesen feleltek vagy szavaltak magyarul, latinul, görögül, németül a mindinkább növekedö közönségnek megelégedése- és gyönyörélvezetére. — A tudományosság nemeskeblü ápolói és megörvendeztetett szülék s rokonok szép jelét tapasztalván a jártasságnak a korkövetelte ismeretekben, lelkesedéssel távozának a teremből a vidorképü ifjuságnak hangos éljenei közt. — Mi a zárünnepétly illeti, a buzgó gymnasiumigazgató tartotta a hálaadó istenitiszteletet, mely alatt az ifjúság édes örömmel zengedezte a „Te Deum" éneket. Mise után a főteremben összejött érdeklődők előtt szót emelvén ugyancsak az igazgató, az intézet évi állapotairól adott vázlatos értesitést majd, lelkökre köté kenetes beszédben az ifjaknak, hogy kéthavas szünnapjaikban is nemes élveikül az önképzés tényezőit válaszszák, szoros kötelmül tartván az erény és tudomány mezején működni... Fölolvastatott erre a tanulóság érdemsorozata, melynek alapján kiemelt „eminens"ek közt jutalmak, ajándékok osztattak ki jó

részt az ifjuság nagylelkü pártfogója és a tudományosság ritka Maecenása Kluch J. püspök urnak kegyességéből, kire tehát valóban illettek a nyomtatott classificatio elején levő e versek:

Pia Vota
Pro Incolumitate
Illustrissimi ac Reverendissimi Domini
JOSEPHI KLUCH
Episcopi Nitriensis
Maecenatis Munificentissimi
A Juventute Gymnasii Nitriensis
Depromta.

O Deus! magni Moderator Orbis,
Qui vides sensus animi latentes,
Sume, quae recti studiosa promit
Vota Juventus.

Praesulem, quo nos nimium beasti,
Sospitem, sulvum, vegetumque serva,
Serus, ut coelum repetat, diuque hic
Sacra gubernet.

Sic honor templis TIBI dedicatis,
More sancito dabitur: sacerque
Ille, quem poscis, retinebit omnem
Ordo decorem.

Sic salus certa est populi fidelis,
Namque sub cura sapiente Pastor
Quisque, quod debet, facere omne munus
Impiger ardet.

Sic amor Recti, Pietas, dolique
Aequitas exors, animos movebit
Omnium, ut sanctam cupiant parati
Degere vitam.

Sic Tuum Numem reverenter omnes
Percolent Musae; est etenim Patronus
Et favens Musis, Patriaeqe pubis
Est Pater Almus.

Fac Dens! vivat, valeatque noster
PRAESUL. — Haec omnes veniente sole,
Haec pio ritu fugiente eodem
Vota canemus.

A nyitrai püspökség nem csak egykét évig jeleskedik külső pompával s országos hivatallal; hanem századokon át politikailag is oly fényben, oly tekintélyben áll vala, minővel ritka egyházmegye dicsekedhetik... Azért egy ily országos előkelőségnek, minő a nyitrai püspök kitüntetése, a történelem eseményei közé tartozik, melyet tehát a historia számára a tények megfigyelőinak jelezni kell... E szempontból indulnak ki e sorok, melyek az 1814. évi püspöki kitüntetést hozzák elő. — A csász. és apostoli királyi kegy ide lövellé sugárait, midőn az örökemlékü főpásztort, az erények és eredményekben dús Klueh József püspököt a valós. belső titkos tanácsosok sorába emelni szíveskedett. El nem kerülheté éber figyelmét a minden alattvalóit boldogitani ohajtó és igazságos fejedelemnek az Úr e hivatott apostola, s egyházmegyéje valódi nemtője, ki teljesen a legszentebb érdekeknek élvén, annyi árvát nevelt, oly sok özvegyet táplált s még több szegényt részesitett jótékonysága áldásaiban még ott és akkor is, midőn ritka bőkezűségét a titok homálya födte öntudatán és az ügyefogyottak hálaján kivül egyéb elismerésre számot nem tarthatott... Nem csoda tehát, ha fényes érdemeinek e fejedelmi méltánylását örömtapssal fogadák minden jók. — A jelzett esztendő febr. 7-én élénk mozgalomban levő püspöki székvárosból és a vidékből Mocsonokra, hol a köszvényben sinylődő főpásztor, orvosi tanácsra, éveken tartózkodott, sietö fogatok zaja, a püspöki kastélyban gyülöngő kivételes-számú sokaság eléggé megérteté az idegennel is ez ünnepély jelentőségét. Már a ft. káptalan megérkezésekor a valódi érdeklődés versenyzett a részvétben és ha diadalszerü bevonulását Révay Pál bárónak, ki a kitüntetett főpásztortól ő fölsége legkegyelmesebb meghatalmazásából az esküt átveendő volt, nem hasonlithatjuk is egy fejedelmi bevonuláshoz; de egy olyanhoz igen, minővel csak ritkán szoktak valakit mogtisztelni... Ámde még nagyobb mérvben nyilvánult a figyelem, a részvét és hódoló tisztelet a nagyméltóságu püspök irányában az eskületételnél, midőn a fejedelmi megbizott báró a magas küldetés méltó betöltése mellett úgy is, mint a kitüntetettel egy vármegye szülötte és

kortársa örömkészen adott magyar szive őszinte vonzalmának tanulságos kifejezést... Most az elérzékenyült egyházfejedelem keble mélyéből meritett megható beszéddel köszönő meg a fels. császár s apostoli király magas kegyeit; mire az ünnepély részesei, kik mindannyian az ezen alkalomból alakot nyerhetett érzelmek és nézetek sajátságos vegyületében is arról összhangzóan meggyőződtek, hogy e kitüntetés a legérdemesebbre esett, szerencsekivánatukat nyújtották... A fényes vendégségben kitünő éljenzések közt az érdem iránti hódolat és méltánylatban ömledeztek a szokásos üdvköszöntések. A kegyesrend képviselője azonkivül, hogy a méltán magasztaltnak kivánà: hogy e kitüntetésnek, mely a csász. és apost. kegyből ered, e földi hazában számos éven át örvendjen s annak idejében pedig kitüntettessék a mennyei hazában!' — még „Pia Sensa" czimü alkalmi versezettel is emelte az ünnepélyt. —

Gymnasiumunkat 1814/5. tanévben nagy szerencse érte az által, hogy alkalma nyilék Szapáry József gróf kir. főigazgató urat tisztelhetni. Junius hó 12-e volt a nap, melyen tanintézetünk a kedves meglepetésben részesült. Épen tartottak az előadások, midőn ő excellentiája Géczy Péter alispán kiséretében hozzánk beköszöntött. Az intézet igazgatója sietett ő nagyméltósága előtt a tanári kar hódoló tiszteletét kifejezni, és szolgálatát a magas vendégek rendelkezésére fölajánlani. Erre a főigazgató úr kiséretével meglátogatá egyenkint az osztályokat s egyes tanulókhoz kérdéseket intézvén, teljes elismerését nyilvánitá a tapasztalt eredmény fölött, mely mint mondá, a gymnasium existimatiojának megfelel. Midőn bucsúszót intézett a növendékekhez, figyelmeztette őket, hogy ők keresztények és tanuló ifjak, tehát, mint keresztények ne feledkezzenek meg arról, hogy a bölcseség kezdete az istenesség.. Miután még az egész tanhelyiséget, az oktatásügy iránti hő buzgalmát oly fényesen mutató nagy érdeklődéssel megszemlélte, több órai időzés után távozott, nyájassága és leereszkedő modorával felejthetlen emléket hagyva úgy az igazgató s a tanárok, mint a tanitványok lelkében, kiknek nemes kebeléből a tisztelet és hála szent érzete a nagyérdemü tanférfiunak dörgő éljenzésében ki is tört. —

Fölösleges volna a szent gyakorlatok (pia exercitia) hasznát hosszasan fejtegetni, miután ezt nemcsak azok természete, de általán tapasztalt üdvös hatásuk is bizonyitják. Hisz

azoknak az örök igazságok komoly fontolgatása s a buzgóbb imádkozásra szentelt három napját a világ zajával homlokegyenest ellenkező néma csend jellemzi... És ha már csak néhány órányi csönd is jótékony befolyással van a szellem szabadabb működéseire : elgondolhatni miképen hat háromnapi zajtalan foglalkodás szellemi tárgyakkal létünk salakos részének átalakitására; hogy igazán bámulatunkat érdemli meg Pythagorásnak azon bölcs intézkedése, miszerint a magasabb számolás titkaiba bevezetendő tanitványait ötévi hallgatásra kötelezte, melyben a világtól egyedül magokban vonulni, egyedül magokkal beszélni azaz gondolkodni tanulnának. Csakugyan üdvös a hallgatás mind a világi, mind a mennyei foglalkozások véghezvitelére ; ez azon kövér veteményes ágy, mely alatt magasabb gondolatok, üdvös elvek, szentebb szándékok és föltételek sarjadzanak... Ki nyelvének parancsolni nem tud, hogy fékezhetné egyéb háborgó indulatait? mig amazt hatalma alá nem hóditotta, emezektől megtámadtatva sajnosan lesújtatik... Ime az alapja, hogy a kegyesrendiek vezetése alatti nyitrai gymnasium ifjusága az azelőtt és azóta is szokásos évi szent gyakorlatokat 1815/6.-ban is, és pedig a nagy hét három első napjában, megtartotta. És ugyan azon évben aprilhó 8. 9. és 10-én mentek a tanulóifjak vissza az örök igazságokról szóló ajtatos elmélkedések nyomán a kereszténység első századaiba, az első hitbajnokok, vértanuk szent atyák mindannyi legfényesebb csillagzatok országába... Oh mily magasztos, mily boldogitó érzés ragadja meg a lelket, ha ezeknek társaságában időz! S mily szánakozásra méltó az, ki ezektől eltévedve a ferde itéletek és balvélemények tömkelegében fetreng! Érezték ezt már a tiszta őshajdannak jobbitéletü bölcselői is, kik az emberi boldogságot nem a silány és mulékony földi javak halmazában, hanem a szilárd erény birtokában helyezték, és amazokról lemondván majdnem egyedül ennek szentelék éltüket... Ide alkalmazhatók a philosophus Senecának ezen aranybetükre méltó szavai : „O quam misera res est homo, nisi supra humana se evexerit!"... De ide kalauzra van szükség, és hű kalauzul szolgálnak az ó- és új szövetségi szentkönyvek és egyházi sz. atyák, kiknek irataiban buvárkodván az Isten malasztja meghat és működővé válik bennünk, hogy utitársainkhoz hivek maradván velük együtt a boldogok országába eljuthassunk. — A sok közöl fölemlitett tanév sz.

elmélkedései tárgyát a négy utolsó dolgok, melyeket lélekinditólag, Schedy József éneklőkanonok úr jelenlétében, fejtegetett az igazgató, — képezték... És hála a szivekben uralkodó Szentléleknek! az üdvige nem hangzott el sikeretlenül, mert a harmadik nap elteltével az ifjuság a szentségekhez oly áhitattal járult, minőt egyéb alkalomkor alig láthatni...

A jóravaló embernek mindenkor örömére esik olhashatnia az Isten dicsőségére és az emberiség boldogitására irányzott kegyeletes tényeket, mert meg van győződve, miszerint e tények — mint az élő hit sugarai kétségtelen jelei Isten országa áldásos hatásának. Ezért már hálás keblünk sugallatára is megemlékezünk Schedy József nyitrai székeskáptalan egykori (1802—1829) tagja, nagyprépostja 1824—1829) és prisztinei vál. püspökről, ki nem csak hogy az őt jellemző érzelmes társalgása, hanem magasztos ihlettségű vallásossága, a közhaszonra munkálkodó kellemdús törekvése, szóval sok szép tulajdonai tekintetéből Nyitra városának általános szeretetével birt; de még azon fölül érdemeinek hervadhatatlan koszorujában legbájolóbb szinnel ékeskedik vala még egy gyöngy- az áldozatkészség mindott, hol Isten dicsősége s az emberek üdve kiváná.. Ugyanis elhallgatván más adakozásait, melyekben többször részesülének a helybeli és vidéki kéregetők, 1815. jul. 15-én egy 400. frtról szóló kötelezvényt oly formán külde át a nyitrai kegyesrendi gymnasium igazgatójának, mikép azon összegnek évenkinti kamatját szegény, de jóravaló tanulókra forditsa... Schedy bőkezüségéhez tehát nem kell commentár; szólnak eléggé számtalan adományai, melyeket az ügyefogyottak fölsegélésére s az egyház, különösen Nyitramegye javára szánt... Ő szerzetesi élethez hasonló magányban s takarékosan élvén, jövedelmének fölöslegét oly biztos kamatra szokta kiadni, melyet a számadás nagy napján a számvevő százszorosan fog neki visszafizetni, azért méltán ráillenek a szentirás (Jézus Sir 31, 8—11) ezen szavai: „Beatus dives, qui inventus est sine macula, et qui post aurum non abiit, nec speravit in pecunia et thesauris... Ideo stabilita sunt bona illius in Domino, et eleemosynas illius enarrabit omnis ecclesia sanctorum“... A megsegitett tanulók már († 1829. évben) elhunyt jóltevőjök iránti kegyeletöket azzal tanusiták és azóta is tanusitják, hogy imáikban róla megem-

lékezvén Istent kérik, miszerint ő szent fölsége a lelkes gyermekbarátot megdicsőiteni méltóztassék...

Midőn az egyháznak egyik tagja gyászol, vele gyászolnak a többi tagok is; mert az igaz ker. szeretet az örvendezőkkel örvend, a siránkozókkal siránkozik. Hasonló szeretet gyüjte össze többeket 1816. évi májushó 14-én az egyházi, katonai és polgári rendből Nyitrán a püspöki és vármegyei székvárosban. Hogy itt t. i. a dicső, a magyar hazának igen drága, mert valóban atyáskodó fejedelemnek I. Ferencz őfölségének hitvese fölötti szomoruságában osztozzanak... Fájdalomteljes részvéttel fogadá Árpád nemzete koronás fejedelmével együtt Mária Ludovika királynénk elhunytát, ki, életkorának 30-dik évét el sem érve, elszenderült. „Hamar végezvén, sok időt töltött be.“ (Bölcs 4, 13) Vallásosságára a dicsőültnek lehet mondani: hogy vele a kath. egyház egyik fénycsillaga tünt le, szegények iránti kegyeletére nézve pedig lehet őt egy nagy gyümölcsfához hasonlitani, mely, midőn deli termetével, virágjának pompájával messze vidék szemeit magára vonja, midőn fölséges illatának leheletével az egész környéket betölti, és hatalmas ágainak árnyékával minden fáradt vándornak kinálkozik: gazdag gyümölcsét főkép a szegényeknek számára föntartja.. És oh fájdalom! e gyönyörü fa, egy benső betegség által korán, igen korán elhervasztatott... Azonban „placita erat Deo anima illius, propter hoc properavit educere illam de medio iniquitatum... Consummata in brevi, explevit tempora multa... Senectus enim venerabilis est non diuturna, neque annorum numero computata; cani autem sunt sensus hominis; et aetas senectutis vita immaculata... Placens Deo facta est dilecta, et vivens inter peccatores translata est“... (Sap. 4.) A gyászmisét Nyitrán végzé a kegyelmes főpásztor Kluch József őméltósága teljes segédlettel; mialatt sokaknak, köztük a tanodaigazgató és tanárokkal jelen volt gymnasiumifjuságnak imája, mint a jó illatu tömjénfüst emelkedék Isten zsámolyához ama kegyelemért; „hogy a boldogult igaz, ha megelőztetett is a haláltól, nyugodalomban legyen“, a megszomoritott férjet, az Úr fölkentjét I. Ferencz császár és királyt pedig megvigasztalja az egek hatalmas Ura s az egyház és haza javára, még sokáig éltesse!...

Az emberi sziv két legnemesebb ösztönének: a kegyeletes hálának és az emberinem iránti figyelemnek jelét adni,

nem utolsó foglalatosság; mindkettőnek, mennyire lehetséges eleget tenni, e dolgozat folyamában minden alkalommal igyekezünk. — A háladatosságnak, mert azon egyéneket, kik, a kegyesrendi intézet körül, ügyének fölkarolása és gyarapitása által, érdemeket szereztek, fölemlitjük; az emberinem iránti figyelemnek pedig, mivel a fönséges példák nemes elhatározást keltő varázserővel hatnak a fogékony keblekbe, és a közönségesen megismert s tisztelt érdem a nagynak és jelesnek szeretetét s követését eszközli...

Azon nemes jóltevők között, kik a nyitrai kegyesrend ifjuságnevelés-oktatási gondjain könnyitettek, előkelő helyen áll a nagy áldozatok- és jelentékeny adományairól méltán magasztalt Kluch József nyitrai püspök... A hir s név és a valódi dicsőség közt szerintünk nagy a különbség. Ez a tudományokban nagyszerű felfödözéseket tehetett; az talán új s az eddigieknél öldöklőbb fegyvernemeket talált föl, csatákat nyert, országokat hóditott, népeket igázott le; emez utakat készitett, posványokat száritott, roppant gulákat s pompás emléképületeket emelt; amaz a müvészet szárnyain a tökély magaslatáig hatván, majd vásznon, majd kőben, az eszmének valóságot, az erénynek testet, az égi lényeknek látható, fogható alakot adott, miként Parrhasius és Skopásról oly szépen irja a költő (Horat. 4. k. 8. d.):

‚Hic saxo, liquidis ille coloribus
Solers nunc hominem ponere, nunc deum.‘

Az ily férfiak kétségkivül növelni fogják saját becsületökben a nemzetökét, s kortársaiktól magasztaltatva, élni fognak a történelemben: azonban mindez hir, nevezetesség s becsület, de még nem valódi dicsőség. Az ily dicsőség, miként egy jeles franczia iró helyesen jegyzi meg, a magasságban az Istené, itt a földön — az áldozatkész, a jótékony, az önzetlen, a hősies erényé... Osztályrésze az ama fejedelemnek, ki Istent félve és saját boldogságát a másokéban keresve, Titusként elveszettnek tekinti a napot, melyen jót senkivel sem tett; osztályrésze azon honpolgárnak, ki nem kételkedett a közjót vagyona és élte árán is biztositani, s azon népnek, mely mig egyrészt a halált a szabadságnak eléje teszi, másrészt, ha szorongatott fejedelme nála segélyt keres, tántorithatlan hűsége tanuságául felhivó szózatára a ‚moriamur pro rege nostro‘ halhatatlan kiáltozásaival válaszol;

osztályrésze és sajátja az nem egy Sándornak vagy Timurlengnek, hanem egy Regulusnak, egy Mark Aurélnak s egy Hunyadynak...

Ilyen volt a Kluch dicsősége, úgy mint, mely az erényen alapult s ekként a sors és szerencse kegyétől független levén

‚Intaminatis fulget honoribus.' (Hor. 3. k. 2. d.)

Róla, ki az egyháznak egy tetterős főpapja, a királynak rendületlen hűségű alattvalója, s a honnak egyik nagy fia, a vallásügyek egyik főtámasza és bölcs irányzója volt,... igazán való, hogy ‚Vixit Deo, ecclesiae, regi, patriae, suis magnus, morte maior, ultimis tabulis immortalis.' — Ez 1817. jul. 7-én a gymnasiumi szinház romjait megszemlélvén, a helyes közoktatás ügyének eléhbreviteleért buzgó szivének sugallata és a leghazafiasb szándéktól vezéreltetve, jáságát az által éreztette, hogy annak kellő helyreállitására, illetőleg egy osztályterem átalakitására, a szükséges meszet, a cserépzsindelyt és 2000. frtot igért. — A vármegye pedig nemes hévvel ingyen fuvarokat, melyek ugyanazon hó utolsó napjaiban a Galgóczon vásárolt gerendákat ide szállitsák, rendelt. — Az ácsok és kőmüvesek augusztus hóban valóban a szinterem rendbehozásán és egy tanhelyiség épitésén dolgoztak, a kegyes püspök az e czélra tett szives igéretét deczemher hó 30-án teljesitvén. — Ez úton hét szoba létezvén immár a gymnasium-épületben, a földszint-folyosói legkisebb helyiség fakamarává lett átváltoztatva. —

Az Isten és hazáját szerető főpap e tényét örökiti meg e gymnasium egyik osztálya falába illesztett kőlap vésett fölirata, mely igy hangzik:

‚Excelmus Ilmus Ac Rssmus Dominus
JOSEPHUS KLUCH
Divina Providentia Eppus Nitr. S. C. et R. A.
Maiestatis Actualis Intimus Status Consiliarius
Et Maecenas Literarum Munificentissimus
Praaeter Plurima Praestita Scholis Piis Beneficia
Has Aedes Multiplici Temporum Iniuria Labefactatas
A Ruinis Vindicavit
Et Publico Iuventutis Studiosae Bono Accomandavit.
TV Lapis Testis Has Notas
Tenero Pietatis SensV INSCULptas

Futuro Exbibebis AeVo Vt Grata Posteritas
Tanti Praesulis Nomen Venerari Non Desinat
1817.'

Előfordulnak valamint egyes embereknek, úgy összes családok, társulatok és népeknek életében napok, melyek bizonyos jelentékenyebb tény vagy esemény csatoltatván hozzájok, és ez által a közönségesek sorából kiemeltetvén, valamely ünnepnek nevével jeleztetnek. Ilyen volt a nyitrai kegyesrendiek intézetében az 1822. évi juliushó 19. 20. 21. 22. és 23-ik napja, melyek az időszerint megtartott rendfőnöki hivatalos látogatás (canonica visitatio) ünnepeivé lőnek. — Már a nevezett hónap 18-án alkonyat táján érkezett a hőn szeretett s tudós atya Bolla Márton, kit az Isten kegyelme a közoktatás és nevelés szent ügyével foglalkozó szerzet kormányára rendelt. A szerény férfiut övéinek koszoruja várta és a vezetésökre bizott tanulóifjuság szives „éljen" kiáltásokkal fogadta.. Majd a társházban ennek főnöke, az örvendező társak körében, Guul János üdvözölte, mire az nyájas, szíveket megnyerő szavakkal válaszolni kegyeskedvén, jövetelének czélját adta elő s hivatalos látogatásának rendét olvastatá föl. — 19-én elvégeztetvén a szokásos reggeli imák, a canonica visitatio sikeres lefolyásáért teljes segédlettel a vérontás nélküli szeplőtlen áldozatot mutatá be a Szentlélek imádása és kegyelmeinek kinyerésére, melyen a rendtagok mind jelen voltak. Majd legott elkezdé hivatalos müködését. Reggeli $7^1/_2$ órakor elment a gymnasinmifjuság szentmiséjére, mely után a tanárok kiséretében az osztályokat látogatta meg, hol egy tanuló üdvözlő beszéddel fogadá, úgy is, mint a közoktatási pályán érdemekben gazdag ritka tanférfiut, a nagynevű rendfőnököt... Az ifjakat kikérdezte, ügyes feleleteiket örömmel hallgatván... Az ifju elmék hiterkölcsös irányban fejlődését szivén hordozó Bollánknak minden tette, szava, sőt vonása azt tanusitá, hogy a nevelés ügyeért él-hal; miért is az ifjuságnak mind szerény magaviselete, mind az ismeretekben előhaladása kegyes tetszését megnyervén, különösen a vallásosságra, mi nélkül ingatag minden világi tudomány, buzditotta; egyszersmind intette őket, hogy legyenek az egyháznak hű gyermekei, a fejedelemnek engedelmes alattvalói és a hazának becsületes, józan, munkás polgárai... Miután a megállapitott programm szerint a következő napokon minden a társházhoz

tartozót kellőleg szemügyre vett, 23-án, mintegy a canonica visitatio szerencsés és ohajtott eredményű bevégzéseért, ünnepélyes sz. misét tartott az atyai-szeretetű rendfőnök úr. Ugyanezen nap estéjén pedig a szokott imák elmondása után velős, ész- és szivre ható beszédet tartott a szerzetesi és tanári kettős kötelemről, majd kegyes tetszését és megelégedését nyilvánitván mind a társház, mind a gymnasiumi elüljárók és tanárok buzgó eljárása fölött. Erre a visitatio folyamát és határozatait olvastatá föl és hálaadó imával a hivatalos látogatást befejezte. Legvégül a házfőnök mondott az egész intézet nevében köszönetet, kivánván: hogy a buzgó és erélyes férfiunak, a szivélyes, higgadt itéletü, szende, nyájas jó atyának minden tettére, léptére Isten áldásai harmatozzanak!...

A kereszt szeretetének jutalma egy boldog halál. Ez isteni igazság 1826. évi deczemberhavi keresztény példában kiválóan szentesül. A régi, különösen makacs lábbajban, beteg már a halálost kiizzadá. A hosszu türésnek halványult homlokán a végső küzdelem cseppjei gyöngyözének. A testi érzékek lassan végleg megtompulának. A szemek örökre becsukodának. A kékült ajkak a téndelő lelkiatya oratióját követő ‚Amen' kimondására is már képtelenné válnak; és a siránkozó lelki fiai, egyházmegyéje, kivált a szegények és árvák fájdalmas fohászai között 1826. évi decz. 31-én a szentek honába repült a hőn szeretett és hódolattal tisztelt atya. — Ez atya Kluch József, ő csász. kir. fölsége val. belső titkos tanácsosa, Nyitra egyházmegye püspöke. Kedvesen esik itt néhány szóban megemlékezhetnie róla kegyeletünknek, mely midőn kisebb körben működöttek elestéről sem feledkezik meg: nem mellőzheti e már életében csillagként ragyogott férfiut, ki a Gondviselés által magasabb pontra helyezve, e ponton feladatának teljesen megfelelt. Igaz ugyan, hogy eme kegyeletnek részünkről méltó kifejezést adni, nem csekély feladat. Mert ha általában nem könnyű dolog egy kiható életet hiven ecsetelni: kétszeresen nehéz az nekünk, kik a boldogult pályájának közel szemlélői, egyéniségének pontosabb megfigyelői nem lehettünk... Azért egészben is egy hosszú és tartalmas életnek rövidke rajza lehet csak az, mit hálás mogemlékezésül azon férfiu szellemének adunk, kit áldás kisére léptein, fájdalom teve sirjába, s ki fölött a hála s kegyelet őrködik...

KLUCH JÓZSEF NYITRAI PÜSPÖK.

SZÜLETETT 1748. — † 1826, DECZEMBER 31.

A meghalt példánya volt a kath. erkölcsöknek, mintaképe Jézus, a legfőbb pásztor szive szerinti püspököknek. Született 1748. évben Znyováralján. Az esztergomi főegyházmegye növendéke lőn 1765-ben. Áldozárrá avattatott 1771-ben és nem sokára papnöveldei tanulmányi felügyelő, majd 1773. a nagyszombati egyetemben a bölcseleti erkölcstan tanára s a feloszlatott jezustárság templomában magyar szónok és papnöveldei másodigazgatóvá tétetett. 1779-ben nagyölvedi plébánossá levén az Üdvözitő szándéka szerint nevelte a lelkeket, kiknek szeretetét annyira megnyerte, hogy azok a legkisebb kétségükben siettek hozzá atyai tanácsért. Igazán omnibus omnia factus. Hivei családjait áldásos látogatásaival boldogitotta, azoknak szellemi és testi szükségeit kőrülményesen ismerni tanulta, és ha segélyt nyujthatott: nélkülözés és fáradság nem akadályozák irgalmas szivét. Betegeit szerette, és a veszélyes ragályok nem riasztották őt vissza a lelki vigasztalások kiosztásában... Minden héten többször megjelent az iskolában, és isteni Mestere módjára, nyájas leereszkedéssel simogatta a kisdedeket... Próbatétek alkalmával rendesen szép ajandékokkal lepte meg őket... A kisdedek iránti szeretete annyira fogva tartotta, hogy ilyenkor egész napokon át nem vesztette türelmét az apró csacsogókat hallgatni. — Szóbeszédeiből ki lehetett venni, mennyire szivén viselte a hivek üdvét; látszék, hogy nagy szorgalommal készült a szószékre és nem követte a könnyüvérű, reggel készülő szónokokat. Tudta, hogy a csak mise előtti sietős olvasgatás nem érleli meg a szivekben az Isten igéjét... Kegyes bánásmódja mellett, hol máskép kellett, — a szigort is igénybe vette.

1786-ban, midőn Batthyányi József bibornek és hgprimás által esztergomi kanonokká tétetett, a hivek csoportosan soreglettek a plebánia körül, hogy fájdalmukat kifejezzék a szeretett atya távoztán. A szegény árvák, özvegyek könyek között sopánkodtak; ki fog ezentul rólok gondolkodni. A hivek aggódtak a nagy lelkiatya elvesztén. Búsult utána az egész község. — 1806-tól kezdve, midőn, az érseki szék megüresedvén ált. helynök lőn, egyházmegyei kormányzásban tölté életét. — 1807-ben vál. püspök és 1808-ban Nyitraegyházmegye főpásztorává neveztetett. — Püspöki életéről egész könyvet lehetne ugyon irni; mi azonban, csak néhány adatot közölhetvén belőle, megemlitjük, hogy ezen egyházrangba előlépteté-

sét Isten új intéseül vette, melyre szörgalmát, buzgalmát, papi ajtatosságát megkettőztette... Hogy hiveit szép megyéjében inkább megismerje s a helyi viszonyokba teljesen belásson, elsőben ugyan csak a nagyobb helyeken, más években pedig részletenkint bizonyos kerületekben atyai látogatást tartott, és a hiveknek a bérmálás szentségét osztotta ki. Az Úr házának ékességét szeretvén, az egyházmegyéje templomaira sok gondot forditott... Nagyszerű müveihez tartozik a finevelőintézetek segélyezése... Hasonló módon a jóságos lélek azt helyesen felfogta, hogy mi fontossággal bir a leány-nevelés, és mily kivánatos, hogy megyéje számára az Istennek szentelt szüzek képezzenek, azért a nagyszombati nőzárdában több helyet alapitott... S azon atyai gond, szeretet, részvét, melylyel az ifju nemzedék ügyét fölkarolta, eszközölte és eszközli folyvást sok jóravaló növendéknek, a részökre tett ösztöndij-alapitványokkal kiképeztetését... Papságán segiteni kivánván, a szegényebb plébániák gyámolitására nagy összeget nyújtott. Majd az elaggott papok részére növelte az alapitványt... A hazafiságnak sem maradt adós, hanem a hol a közjóllét áldozatot igényelt, — buzgólkodva vitte ajándokát a szent ügy oltárára mindenkor... Isten a megmondhatója azon nagy áldozatoknak, melyeket Kluch püspök a szent czélokra tett... A nagy lélek nagy dolgoktól soha sem vonta meg a segitséget, sőt mindig az elsők között állott... Mutatta végrendelete is mily magas czéljai voltak...

Életének vége felé az Isten nagy próbára tette erényeit. Lábaiban megfogyasztotta az életerőt. Ez időben bizonyitotta be csak Kluch, mily benső meggyőződésben gyökereznek erényei. Kötelességeinek teljesitésében a legrendesebb maradt, és ha valaki fáradságos müködésén és türelmén csodálkozott, a szeretet angyali mosolyával jelenté, hogy ő teljesen megnyugszik az Isten szent akaratján. Mindenben csodálatosan pontos volt, mit azoktól, kiket a Gondviselés vezetésére bizott, hasonlóképen nagy szigorral követelt...

Azonban nem is akarjuk sorainkkal tovább homályositani a példás életét. Minden jóra és igazra nemes lélek vala ő. A szép láttán szive gyöngéd, mint mennyei lényé, hisz a legkisebb virágnak is, hogy örült... Hideg tetemei 1827-iki januárhó 8-án tétettek le Vurum József nagyváradi püspöknek, ki ezért a pozsonyi országgyülésről Nyitrára rándult,

szives ténykedése mellett a székesegyházi sirboltba; az ünnepélyes gyászájtatosságok pedig ugyanezen év májushava 1-én, midőn az engesztelő sz. miseáldozatot Rudnay Sándor bibornok és hg. primás ő eminentiája mutatta be az élők és halottak Urának az áldott-emlékü főpapért. Az ékes beszédet Jordánszky kanonok mondotta, és absolutiokat Belánszky beszterczei püspök, Miskolczy esztergomi, Bodatinszky beszterczei, valamint Porubszky s Greguska nyitrai kanonokok végezték.. A kegyesrendi intézet pedig ugyanezen gyászünnepélyhez Kucserik Sándor tanár készitette következő elegiával*) járult:

Nitria, cur atro velas altaria panno;
Companoque reples aëra moesta sono?
Cur omnis populus miserio ferit aethera planctu;
Ac fusis lacrimis ora, solumque rigat?
Praesertim qua se prope fiumen tollit in altum
Collis et imposita Praesulis aede patet;
Quaque stat interius vestitum marmore templum,
Et sua Sacratus stalla Senatus habet?
Praesulis, heu! solium nigro velamine squalet;
Squalet funereo tecta cathedra peplo!
In medio templi consurgit triste feretrum:
Lugubrem decorant lemmata picta torum.
Edita taedarum collucent pegmata flammis;
Orba super tumulo Mitra, Pedumque jacent.
Scilicet, ereptus nobis est optimus Ille —
Ah! KLUCH — Ille sui Luxque, Paterque gregis.
Frustra ergo summis pulsavimus aethera votis;
Frustra ad celsa pias misimus astra preces!
Occubuit Praesul JOSEPHUS, fracta columna est;
Collapsa in cineres nostra lucerna jacet.

Fulserat Ille gregi, sed non splendore profano;
Lux, quam spargebat Numinis ardor erat.
Hac praefulgebat populo, populique Ministris;
Hac inflammabat pectora cuncta gregis.
Illius in superos fervorem templa loquentur,
Puae struxit; templisque addita vasa sacra.

*) „Elegia, in obitum Exc. ac Rev. D. JOSEPHI KLUCH, Ep. Nitr. S. C. et R. Ap. Maj. Act. Int Stat. Cons. nomine gymnasii Nitriensis Schol. Piarum edita mense majo, anno 1827." teljes czimirattal.

XVII.

Folytatás.

A teljes bucsú Nyitrán. — A föls. uralkodó ház Magyarország trónjára fölléptének háromszázados évfordulója. — A kolera, vagy epemirigy pusztitása és a nyitrai kegyesrendiek. — A nagy szünidő változást szenved. — I. Ferencz császár és apostoli király jobb létre szenderül. — Vurum József püspök halála. — B. Mednyánszky Alajos főispán beigtatása. —Főherczeg József nádorispán. — A latin nyelv helyett a magyar rendeltetik tannyelvül. — Az 1848/9-ki év eseményeinek bénitó hatása a tanintézetekre. — A nyitrai gymnasiumot a piaristarend áldozatos munkássága nyolczosztályúvá emeli. — B. Geringer Károly. — I. Ferencz József őfölsége Nyitrán. — Palugyay Imre püspök, mint ötvenéves áldozár. — A bold. Szűz szeplőtlen fogantatásának ünnepélye Nyitrán. — A piaristák az új tanrendszer érdekében fölhasználjak a szabad tanórákat. — Greguska István emléke. — Roskoványi Ágoston nyitrai püspök székfoglalása. — A nemzet nagy halottja, vagyis Széchenyi István elhunyta. —

Nagyon el-elszorul a jóknak lelke annak láttára, hogy szertelen korunkban az akadályoknak még fogalmát is lerontani erőlködő ipar, a fáradhatlan törekvés, a vállalatok ezer nemei, minden, minden jobbára csak az anyagi,a földi jóllét tovább fejlesztésére irányul; ellenben a valódi rendeltetés eszméjének mindinkábbi feledésével a lélek vallásos müvelése s tökélyesitése könnyelmüen mellőztetik. — Boldogság utáni vágy üz mindenkit, de az egyedüli alapot, melyen a kivül sem itt a föld határain, sem ott a halhatatlanság hazájában nincs, nem lehet boldogság, ismerni sem ohajtják... Oly szellem lengi át az emberiség némely rétegeit, kivált a haladás zászlóihoz talán közelebb is álló rétegeket, mintha aranypecsétes oklevéllel biztositotta volna őket valaki az iránt, hogy a teremtő és kinyilatkoztató Isten kötelékei alól teljesen fölmentvék, mintha a komoly méltóságban előttünk álló történelmi emlékek csak tegnap emelt, nem rég kigondolt külön termékek volnának, csak is a durvább nép féktelenségeinek elijesztésére, hogy a civilizált osztály zavartalanul élvezhesse földi kényelmeit — ezen egyedüli paradicsomát..

Lugeat Hunc mecum teneram Pius Ordo Juventam
Erudiens: cui fulcrum Ille perenne fuit.
Diffluat hic lacrimis simul omnis cum grege Clerus,
Tota Dioecesis, Patria tota gemat:
Communis Pater occubuit, prostrata columna est,
Exstinctum Lumen, Praesidiumque jacent!

Verum, cessemus planctu percellere templum:
Quae nos ferre volunt Numina, ferre decet.
Non illum nostris lacrimis revocabimus inde,
Quo clam nos etiam quaelibet hora rapit.
Annis et meritis plenus JOSEPHUS ad astra
Migravit, fruitur jamque patente Deo.
Post acres morbos coelesti pace potitur;
Ac recipit factis paemia digna suis.
Si procul, ut nati deplorent commoda Patris:
Mors Ejus nobis utilis esse potest.
Foverat ille gregem vivus, moriensque, locato
Ad sanctos fines, quidquid habebat opum.
Non deerit populo Divorum Sede beatus,
In coelique etiam Sede Patronus erit.
Dummodo nos Ejus virtutum exempla sequamur;
Dignaque gestemus corda favore Dei.
Quod si forte tamen suffragia nostra reposcat;
Obstricti oremus supplice voce Deum:
Corpus ut Illius placide requiescat in Urna:
Ast anima obtineat gaudia summa Poli...

Épületes volt még az, hogy a piaristák azután külön is tartottak requiemet — Nyiri-nak ezen életkorra s érdemekre nézve nagy püspökeért, esedezvén a pásztorok pásztorához, az Ur Jézushoz: adja meg elhunyt hiv szolgájának azon örök nyugodalmat, mely után a földiektől megvált lelke életén át szüntelen fohászkodott!..

Mi a dicső főpásztornak eredménydús életét lelkileg még egyszer szemlélvén, a legmélyebb tisztelet szentesült érzelmeitől áthatottan nem tarthatjuk magunkat vissza e könyörgésgéstől: Isten! ki titkos végzéseid szentelyében a magyar hon és egyház sorsát gondviselésed egyik főtárgyaul látszol kitüzni, adj, ezen erkölcsileg romlásnak indult országnak, adj a kárhozatos lelki dermedésben sinylődő egyházaknak több Kluchokat!..

XVII.

Folytatás.

A teljes bucsú Nyitrán. — A föls. uralkodó ház Magyarország trónjára fölléptének háromszázados évfordulója. — A kolera, vagy epemirigy pusztitása és a nyitrai kegyesrendiek. — A nagy szünidő változást szenved. — I. Ferencz császár és apostoli király jobb létre szenderül. — Vurum József püspök halála. — B. Mednyánszky Alajos főispán beigtatása. —Főherczeg József nádorispán. — A latin nyelv helyett a magyar rendeltetik tannyelvül. — Az 1848/9-ki év eseményeinek bénitó hatása a tanintézetekre. — A nyitrai gymnasiumot a piaristarend áldozatos munkássága nyolczosztályúvá emeli. — B. Geringer Károly. — I. Ferencz József őfölsége Nyitrán. — Palugyay Imre püspök, mint ötvenéves áldozár. — A bold. Szűz szeplőtlen fogantatásának ünnepélye Nyitrán. — A piaristák az új tanrendszer érdekében fölhasználjak a szabad tanórákat. — Greguska István emléke. — Roskoványi Ágoston nyitrai püspök székfoglalása. — A nemzet nagy halottja, vagyis Széchenyi István elhunyta. —

Nagyon el-elszorul a jóknak lelke annak láttára, hogy szertelen korunkban az akadályoknak még fogalmát is lerontani erőlködő ipar, a fáradhatlan törekvés, a vállalatok ezer nemei, minden, minden jobbára csak az anyagi,a földi jóllét tovább fejlesztésére irányul; ellenben a valódi rendeltetés eszméjének mindinkábbi feledésével a lélek vallásos müvelése s tökélyesitése könnyelmüen mellőztetik. — Boldogság utáni vágy üz mindenkit, de az egyedüli alapot, melyen a kivül sem itt a föld határain, sem ott a halhatatlanság hazájában nincs, nem lehet boldogság, ismerni sem ohajtják... Oly szellem lengi át az emberiség némely rétegeit, kivált a haladás zászlóihoz talán közelebb is álló rétegeket, mintha aranypecsétes oklevéllel biztositotta volna őket valaki az iránt, hogy a teremtő és kinyilatkoztató Isten kötelékei alól teljesen fölmentvék, mintha a komoly méltóságban előttünk álló történelmi emlékek csak tegnap emelt, nem rég kigondolt külön termékek volnának, csak is a durvább nép féktelenségeinek elijesztésére, hogy a civilizált osztály zavartalanul élvezhesse földi kényelmeit — ezen egyedüli paradicsomát.,.

Látjuk továbbá, miként igen sok ember, mihelyt a műveltség köntösével födte be halandó tagjait, minden következetes philosophiát félretevén, önmagát ülteti a csalhatatlanság trónjába, s földi érdekeinek önmaga előtt is rejtélyes úrbotját kezébe vevén elitél, lábaival tapod mindent, azt is, mi ezredek és századok elévülhetlen bizonyságain rendületlenül nyugszik!

E téves iránynyal, e vészes áramlattal szemben mi a teendőnk?

A ker. kath. érzést fölkelteni, éleszteni s valláserkölcsösen nevelni-oktatni minden rétegzetben... Tehát küzdtérre kell lépnie minden igaz léleknek, hogy a jelen élet javára halmozott haladási mozgalmak s eredmények segitségével a jövő élet haldokló vágyait a sebzett szivekben föltámaszsza, s a tévedő észt eredetünk forrásához — az Istenhez fölvezesse... Ez anyagias-irányú napjaink egyik szüksége, mely égbe kiált... Mert Isten és tiszta erkölcsérzelem nélkül hiányzik a müvelődés és haladás remekének koronája... Hisz a különféle nehézségeket, melyek az emberi elmét s szivet egyaránt gyötörték, részben gyötrik, megoldhatni nincs másban mód, mint Istenben és az ő egyszülött Fiában úgy, hogy valóban nagy igazság rejlik egy sz. Atyának azon szavaiban: ‚Solutio omnium difficultatum Christus!'...

És ez vala okunk, melyből kiindultunk, midőn 1826. esztendőnek egy vallási, gymnasiumunkat is érdekelt, eseményéről a feledés fátyolát levonjuk...

Szent hitünknek a tapasztalás által is igazolt tana az, hogy a földi viszontagságok között vigasztalást, mely föntart, az üldöztetésekben erőt, mely támogat, csak is azon forrásból lehet egyedül biztosan és kivánatos bőségben meriteni, melyet édes Megváltónk az ő keserves kinszenvedése s halála által számunkra megnyitott... Vajmi jól tudja az igaz katholikus, hogy azon veszélyek legyőzésére, melyeknek hitünkre nézve kitéve vagyunk, eme forrás nyujt erőt és segit arra, miszerint hitünkben állhatatosan megmaradjunk, azt a világ előtt bátran valljuk és a szerint éljünk, hogy Istenbe vetett reményünk ne csüggedezzen; hogy az Isten és felebarátunk iránti szeretet folytonfolyvást lángoljon szivünkben... E forrásban csörgedez az Isten szeplőtlen Bárányának szentséges

vére, mely lelkünkről a bünnek szennyét lemossa, bennünket, a harag fiaiból Isten fiaivá tesz... És mily nagy Isten irgalma irántunk!... Kegyelmének eme kiapadhatlan forrását nyitva tartja előttünk, és az ő segitségével azokban bármikor részesülhetünk is... Hiszen épen azért adott Jézus Krisztus az ő anyaszentegyházának hatalmat a bünök megbocsátására, hogy, a töredelmes gyónás által vétkeink elengedését megnyervén, azok örök büntetésétől is megmentessünk... Sőt Isten irgalmassága még tovább is terjeszkedik, adván anyaszentegyházának búcsuk engedésére is hatalmat, melyek által az ideigvaló büntetésekből szabadulnak meg mindazok, kik a búcsút elnyerték... Teljes a búcsú, midőn minden ideiglenes büntetés egészen elengedtetik; mikor pedig csak egy részök engedtetik el, a búcsú nem teljesnek mondatik...

XII. Leo pápa őszentsége Rómában kiadott apostoli körlevelében 1826. egész esztendőre nagy jubileumi, vagyis teljes bucsút hirdetett a világon élő minden ker. katholikusnak, megbizván a püspököket, hogy ebbeli intézkedéseit mindegyik saját megyéjében közhirré tegye, és hiveit az abban való részvételre buzditsa... Örömmel engedett az apostoli fölhivásnak a nyitrai egyházmegye nagyszellemű akkori főpásztora, mert tudta, hogy, a mit a szentséges atya rendel, az az üdvösségre hasznos; mert tudta, hogy a pápa Jézus Krisztusnak földi helytartója, az anyaszentegyház feje, legfőbb pásztora és csalatkozhatlan tanitója, hogy, a mit az tanit, az Kristus urunknak igaz és hamisithatlan tanitása... De örömmel hódolt a püspök a fölhivásnak azért is, mert meg volt győződve, hogy, a ki a jubileumban kellőképen részt vesz, és a kiszabott föltételeket, pontosan teljesiti, nagy lelki kegyelmeknek jő birtokába...

Tudtukra adá és adatá tehát a lelkészek által azonnal kedves hiveinek, hogy 1826. év jubileumi év, értesitvén őket azon felszólitás mellett, miszerint az egyház látható fejének atyai gondoskodását üdvösségükre forditani serénykedjenek, egyuttal a föltételekről, melyeket betölteniök kell, hogy a jubileumi teljes bucsút elnyerjék...

A kegyesrendiek nyitrai gymnasiuma ifjuságának is, mely az ünnepélyes körmeneteken tanáraival vala jelen, alkalom adatott ekkor is az engedélyezett teljes bucsú áldásaiban részt vehetnie... Megelőzőleg pedig, hogy senki se találkozzék

közötte, ki ne értse, mit kell a jubileumra nézve tudnia és cselekednie, s hogy a jubileum idő valóban az üdvösség ideje legyen; a tanoda-igazgató, az egyszerűség és szerénység példányképeül becsült Villiger József, kiben az ildomossággal erély, a hajlékonysággal aczélosság és igazságérzettel eszélyesség oly helyesen vegyült, — intézkedett időszerű magyarázatról, mely megtanitson kit-kit,illetőleg emlékezetbe idézze: 1) mi a jubileumi teljes bucsú? 2) mi kivántatik az embertől, hogy e teljes bucsúban részesüljön? és 3) mit kell a jubileumnak a lélekben eszközölnie?...

1827. évi novemberhó 4-én egy, a maga nemében nem mindennapi, nagy-jelentőségü ünnepélyt élt át gymnasiumunk. — Századok merültek alá a mulandóság örvényébe, mióta a dicsően uralkodó fölséges ausztriai ház Magyarország trónjára jutott. Jelesül a mondott esztendőben és napon háromszázados évfordulója derült föl annak, hogy I. Ferdinand felavatása folytán szent István törvényes király-utódai a föntisztelt dynastiából kerültek ki. E nevezetes esemény háromszázadát üllötte meg tehát gymnasiumunk is nagyszerűséggel, melyből váltig látható volt, hogy csak a jézusi hit tart oly hálaadó ünnepélyeket, melyek a kegyeletes sziveket igazán egészen kielégitik, boldogitják... Tanintézetünk ifjusága t. i. az oktatókkal együtt nemcsak a főtemplomban, hol az Isten iránt hálára gyult hivök érzetei hangos kifejezést nyertek a „Téged Isten dicsérünk“ szép egyházi ének szavaiban, vőn a nagymisén szent buzgalommal részt; hanem már az istenitisztelet előtt egy hatásos beszédet hallott. Ebben az igazgató a sz. jelvény — a koronáról, a magyarok első királyától ránk maradt ősi ereklyéről, valamint a szentelt cselekményről — a koronázás tényéről, mely fejedelmeinket a haza atyjává avatja, szólott. Lelkesité a tanulókat a jövőre szerény, de lankadatlan szorgalommal való előkészülődésre, hogy ha majd a haza hivandja őket, kiállhassanak munkás kézzel, tiszta észszel, nemes szivvel a közremüködés terére, érvényesitendők, Isten nevében, az önfeláldozás lelkesedésével a véleményt és meggyőződést, tudományt és erőt — embertársaik boldogitására.. S ha halni kell, igy zárá be körülbelül Villiger beszédét, a közüdvért, elhulltában az utolsóban is azt rebegje elhaló lehelete: „Megtanultam magyar lenni! Éljen a haza, éljen a három-

évszázados kötelékkel Magyarországhoz fűzött ausztriai ház ivadéka — a törvényes király!“...

A ki hézagos előadásunkat összevetőleg olvassa, nem kerülheti ki figyelmét egy sajátlagos körülmény, mely a zavartalan örömet huzamosban élvezhetni intézetünknek nem engedé soha... Az időjárásnak különös szeszélye látszott belebelemarkolni a tanoda életének kerekébe elejétől fogna: hogy az tartosan ne örvendhessen a nyugalmas állandóság tudatának...

Az 1831. év gyászbetűkkel van beirva édes hazánk történetkönyvébe, az annak nyarán elharapozott iszonyú ragályos nyavalya, az ugynevezett ázsiai kolera miatt... Ez epemirigy vad számumként dühöngött a népség között, áthúzódván országunk siktérein nemcsak, hanem meglátogatván a hegységeket is... E csapáshoz járult még egy másik. A fölvidék több megyéjében, különösen Szepesben és Sárosban azon veszedelem terjedett el a tótajkúak között, hogy az urak, kipusztitani akarván a parasztokat, megmérgezték a kutakat és élelmi szereket... A fölbőszült nép sok helyütt földes uraira rohant, és többet kegyetlen kinzások között kivégzett. Csak fegyveres erővel lehetett visszaállitani a rendet... Az ádáz járványnak Magyarhonban mintegy félmillió esvén áldozatul, keserűséggel vegyült aggodalom honolt a lakosok kebelében, hisz atya gyermekét, gyermek atyját, férj nejét és ez azt veszté! s kik voltak ezek között szánandóbbak, mint a kik kiskorukban szüléiktől megfosztottan bizonytalan sorsuknak kitéve tehetetlenül állottak!..

Azon időben, melyről beszélünk, a magyar Sion kitűnő főpásztorukban, kik hivatalt s kötelességet szemléltek ott, hol mások csak csillámló fényt, magas polczot, országos méltóságot látnak, — talán gazdagabb volt mint valaha... Méltán ragadnak tisztelet- és bámulásra egy Rudnay Sándor bibornok és érsek, Klobusiczky Péter, Pyrker László, Somogyi Lipót, Szepessy Ignácz, Belánszky József, Lajcsák Ferencz, Horváth János, Kopácsy József és Hám Jánosnak az isteni kegyelem átszellemitő erélye mellett kifejtett, nagyszerü hatásuk... Azonban a kitünők dicsősége Vurum József azonkori nyitrai főpapét, ki a vezetésére bizottak gondos atyja, a papi fegyelem, munkásság szigoru püspöke, a magyar hazának szeretetben lángoló fia volt, — nem homályositá, hanem

növelé. És mikép a Volta oszlopának lemezkötegében minden tányérka saját villanyosságával s a többiével is bir: épen úgy ő saját dicsősége birtokában a másokéhoz is járult s a másokébau is osztozott, a kath. egyház és a magyar haza levén az, melynek szeretete mindnyájokat egyiránt lelkesitette: mint az égi testek rendszerében a planeták egymástól függetlenül futván elliptikájukat, valamennyien ugyanazon középpont vagyis nap felé gravitálnak, és ugyanazon nap fénye s melegében úsznak s tündökölnek... Dicsszavakkal emelendő ki az adakozásnak gazdag-böségű forrásaként ismert Vurum, ki, a mily suaviter és fortiter kormányozta egyházmegyéjét, szintúgy ragyogtattta a püspöki székről a keresztény erényeknek ritka tiszta fényét, — azért is, hogy fájdalmas érzéssel tekintvén a szülék nélkül maradtaknak szerencsétlenségét, sietett a sajgó sebre gyógyszert hozni. Megszerezte t. i. Zsolnán az eltörült jezsuiták tág épületét, s egy árvaházat nyitott, különösen azok számára, kik ily szomoritóan szülék nélkül maradtak, s hogy a jótékony intézkedés későbbi időben is fönálljon, és a bármint elárvultaknak azontul is üdvös menedéket nyujtson, azt 120,000 frt. tőkével alapitotta meg...

E szép intézet, mely 1831-ben véglegesen biztosittatott, s jelenleg is egyik e nemű intézeteink egyik elseje, csinos külsővel és kápolnával is bir...

Hány száz árvának hálaimája szálla föl az égbe eddig érette!..

Az országszerte pusztitó járvány névszerint városunkban is szomorú emléket hagyott maga után az által, hogy Nyitrán is sok áldozatot követelt akkor a sirok angyala... Habár az ntézeti növendékek közöl, mig együtt valának, egy sem sett a kolerába, mégis sok tanuló betegeskedése, kimaradozása és az általános rémület felette zavarólag hatottak a tanügyi viszonyokra, zsibbasztólag a sikeres működésre...

Lélekemelő időnkben, mely a meghült keresztény szeretetnek különböző jelenségeit tünteti föl, azon nemesebb tettek emlékét föl-fölujitani, melyek, a vallásos élet és az általa biztosan eszközlendő ideiglenes és örök boldogságnak előmozditására czélozván, annyi áldást terjesztenek, a mennyi vallásos érzelmet keltenek az emberek szivében... Ily tetteket, a munkás hitnek kifolyását vagyunk képesek felmutatni Isten

látogatások, mely e várost sem kimélte, ezen napjaiban a kegyes-tanitó-rendi atyáknál. — Bizonyára ama fönséges jelentőségű szavak zendültek meg lelkökben, melyek egykor magas származású alapitójukat, sz. Kalasanzit buzditák vala: ‚Tibi derelictus est pauper, tu eris orphani adiutor.‘ (10, zsolt. 14. v.) Azonkivül, hogy megtörhetlen szorgalom- és buzgósággal tanitgattak, még a lelkipásztori hivatal egyik ágának hű teljesitésében is a kolera-betegeknek közepette itt-ott találhatni őrző angyalként őket, a gyóntató, földre borulva imádkozó eleinket... Midőn mindenütt szomorúság és jajgató fohász jelentkezett, siettek reményt nyujtani a kétségbeesetteknek, mely őket föntartsa s megerősitse, és kesergő szivökbe a megnyugvás balzsamcseppjeit hullassa... ‚Nézzetek a sz. keresztre, igy szólának, öleljétek szorosan kebletekre: megtanit az tűrni és szenvedni. Megmondja az nektek, hogy az igazakra nézve Üdvözitőnk letördelé a halál töviseit, kik úgy tekintik azt, mint megszabadulásukat e siralomvölgyből, és mint átmenetet egy jobb életbe, melyet szivepedve várnak... Oh mi reménygerjesztőleg áll ég felé egyenesedő alakjával! oda mutat, hol a csillagok ezrei intenek; és kitárt karjai? Oly epedve hivnak: Jertek ölembe, kiknek a fajdalom tőre vérzi kebletek, én meggyógyitalak titeket... Tekintsetek rá, és szivetek búja enyhülni és csöndesedni fog... Az Úrba vetett szivbizalom elbir sokat, nagyon sokat‘... Valóban gondoskodásuk sugárfényes nap vala, melynek fényével üdvözlő keblök résztvevő szeretettel borult a szenvedőkre, kik közöl a megmenthetlenek, ápoló karjaikon, édes nyugodtan és azon vigasztalással hunyták be szemüket, hogy, ha testi életők egyelőre nem is, de lelkök üdve biztositttatván, Istennel kibékülve mentek át az örökkévalóságba...

A tanrendszer és tanterv 1832/3. évben ugyanaz volt, mint az előzőben. Változás országszerte, tehát a nyitrai k. r. gymnasiumban is csak a szünidő tekintetében történt. A nyári nagy szűnidő tartamául 1831. évi májushóban kelt felsőbb rendelkezéssel szeptember s október helyett, augusztus és szeptember hónapok jelöltettek ki, és egyszersmind az átmeneti intézkedéseknek, melyek egy hónak az első esztendőben elejtése miatt váltak szükségessé, megtételére utasitás is adatott. —

Az osztrák császári szék- és birodalmi fővárosból as 1835. év harmadik hónapja elején szárnyaló egyik hir oly eseményt hoza, mely általános benső fájdalmat keltett mindenütt a békés polgároknak kebelében. Bezáródtak a szemek, melyek a téres országok vigyázatában szünet nélkül aggódva müködtek; utolsót dobbant a nemes sziv, mely népei őszinte szeretetétől 43. éven át dobogott; tehetetlenek a karok, melyek a segélyre szorultak gyámolitásában fáradoztak: I. Ferencz királyunk 1835. évi mart. 2-ik napján élete 68-ik évében a boldog örökkévalóságba költözött. És Kalasanzi bús szellemnemzedékét mintegy villámütés gyanánt rémité el a mélyen lesújtó tudósitás; noha már elébb széltében suttogá azt a gyorsröptü hir... De ilyen, a tisztelet kiváló tárgyát elvivő, csapásra vajon minő gyöngéd előkészités tehetné az érző keblet elég edzetté, hogy leverő bizonyossága, melyet oly örömest von a kegyelet embere kétségbe, mig lehet, kevesebbé legyen széditő... Sötét fátyolként borult tehát a bánat a magyar piaristaság lelkére azon szomorú gondolatnál, hogy a népeinek nem ura, de atyjaul tekintetni kivánt fejedelem, ki Kalasanzi utódainak is nagy-kegyességü pártfogója vala, már nincs többé az élők között.

Meghatóan tünteti elő ezen mély fájdalmat a szerzetes lantos, midőn I. Ferencz gyászünnepélyére a kegyesrend kiadta nagyszabásu alagyát*) jellemzően igy kezdi:

Per quem conspicuo fulgebant regna decore,
Et firma Europae paxque, salusque stetit;
Qui non tam Princeps virtutibus inclytus, uno
Quam Pater a cunctis ore vocatus erat;
Pro quo quisque suam cupiebat ponere vitam,
Et tulit orato vota, precesque Deo:
Ille obiit CAESAR. Potuitne volubile fatum
Tam rutilum terris eripuisse decus?
Ullane lugubrior fama unquam perculit orbem?
Justior in populis an dolor ullus erat?
At nuper, nequid fors triste subiret, opima
Flagrabant sacris cum prece thura focis.

*) Czime: Elegia gloriosae memoriae et piis manibus augusti FRANCISCI I. Imperatoris Austriae, Regis Hungariae, Bohemiae, Lombardiae et Venetiarum, Galliciae, Lodomeriae et Illyrici, Archiducis Austriae etc. devota a Scholis Piis provinciae Hungariae et Transilvaniae.

Nullus erat, qui non potiores voverit annos,
Qui pia non tulerit munera nullus eras.
Per juga, per valles, per inhospita tesqua calebant
Plurima pectoribus vota litata piis.
Quod pietas, quod prisca fides, quod junctus amori
Et labor, et cultus, multaque cura potest;
Ardebent omnes concordibus addere votis.
O utinam fuerint vota probata polis!
Necquidquam! Superius aliud decernere visum est.
Eloquar? an melius comprimet ora dolor?
Occidit! Ille Decus populorum, Gloria terrae,
Lux generis, solii spesque, salusque sui.
Hinc geminant planctus Urbes, lamentaque pagi,
Et passim lacrimis oppida cuncta madent.
Hinc moestis turres resonant clangoribus, ater
Mortales trepidos, templaque luctus habet.
Occidit, ingeminant, Caesar FRANCISCUS! acerbus
Mox renovat toties vulnera saeva dolor.
Nec modus, aut justo moerori meta supersit:
Fungitor officio tu quoque Musa pio.
Indue ferales, monimenta doloris, amictus,
Et circa frontem lenta cupressus eat.
Quaeve trahis plangens reflui suspiria luctus,
Eja, age, funerea perge ciere chely!

Azonban a keresztény nem szomorkodik kedveseinek elhunytán, mint kinek nincs reménysége; előtte a sir nem a végsemmisülés hazája, ennek szürkületéből egy jobb élet hajnala dereng feléje, miért is az egyházi nyelvszokás a szentek halálának napját azok születésnapjának nevezi. A test, mint a lélek egykori hű társa, boldog föltámadás reményében tétetik le. Innét a temetési szertartások szelidbús hangján a föltámadás reményének örömsugara tör itt-ott keresztül, mint például a bevezető zsoltárban, mely így kezdődik: „Venite exultemus Domino“, történik... Azért, ha a fájdalomkönyek tolulnak is szemeinkbe, lelkünk mindazáltal a viszontlátás reményének örömein mereng; s e boldogító reményben rebegé a kegyesrendnek a temetésre küldött megbizottja nyelve: „Adj Uram! örök nyugodalmat neki...“ A nyitrai gymnasium igazgatója pedig a következő napokban a szerzet templomában végbement gyászistenitiszteletet-

kor tartott beszédében megható szavakban áldozott ezen halhatatlan nagy király emlékének, ki nem csak más eltörölve volt sz. rendeket, köztük a prémontrei kanonokrendet is a közoktatás és nevelés javára visszaállitá; hanem a vagyontalan piaristaszerzet fölsegélésére 1807. julius 10-én kiadott oklevele által az egykori fehérvári koronaőrség javadalmait adományozta...

Korunk kitünő büne a háladatlanság a ker. kath. anyaszentegyház intézményeinek irányában, meg sem gondolva, hogy a jézusi egyház volt ama szerető édes anya, mely a népek társadalmi élete fejlődése fölött a leghivebben virasztott mindenha. — A háladatlanság pedig természetellenes bűn; s ha minden bün megszokta magát boszúlni, bizonyára a háladatlanság sem marad boszulatlan. Elég szomorúan láthatni ezt az ujabb időben például a szép Olaszországban, hol a pattogósan kikiáltott szabad ország, szabad egyház varázsszava mellett, megvetve a legfőbb isteni tekintélyt, annál inkább lábbal tiportatik a pusztán emberi mű... Hazánkban sem tagadhatja meg magát időnkint a külföldről szitott felforgató szellem, s a hazafi név megszerzésére egyszerüen biztosabb mód nem kinálkozott, mint vagy nyilt rohammal vagy a ravaszság sima fegyvereivel támadást intézni a magyar Sion érczfalai s különösen szerzetes rendjei ellen. Azonban virraszt az Úr, roszból is jót idézve elő, s mivel a hatás ellenhatást szül, édes magyar hazánkban az ily, válságos korszakokban föl-fölébred vala a kath. öntudat s hangosan nyilatkozék a védszózat ott is, honnét az legtöbbet nyom — a főöröknél a ft. püspököknél... Már ezektől, kiket a Szentlélek rendelt egyházának kormányzatára, becsültetni a szerény tevékenység és kötelességteljesités figyelembevételét, méltánylását megnyerni, nagy kitüntetés!. Ime ily érdemméltató érzelmeinek, és a lelkismeretes a nevelés-oktatás munkásai irányában ápolt elismerésének hangos nyilatkozatát tanusitá Nyitra-egyházmegye püspöke, Vurum József 1835-ben közzétett történeti művében a piaristákról és intézetökről ezt irván: „Collegium hoc cum gymnasio Nitriae hodiedum floret, Patresque ordinis Scholar. Piar. institutione sedula iuventutis in litteris et moribus occupantur“...

Az irgalmas Istennek titkos végzéseit, a lelkek főpapjának, Krisztus Jézusnak kegyes látogatását az ő nyájában fiui

hódolattal, imádásra kész megnyugvással fogadja az őszintén hivő lélek. — Tetszett pedig ő neki Vurum József nyitrai püspökét cs. és király őfölsége valóságos belső titkos tanácsosát az erényekkel diszlő papot, a gondjaira bizott egyházi és világiak szerető atyját, a papi fegyelem föntartóját 1838-ban élte 73-ik évében magához örök nyugalomra elhivni. Egynémely adatot akarván a boldogultnak életéből közölni, megemlithetjük, hogy 1763-ban esztergomi főegyházi és Pozsonyvármegyében Nagyszombatban született. Kitünő tehetségeinek jeleit már serdülő korában adván, dicséretesen végzett középtanodai pályája után 1781-ben a nyitrai növendékpapok koszorujába igtattaték... 1788-ban áldozárrá szenteltetvén, Fuchs püspöke udvarában szertartó majd titoknokul egészen hivatalának élt, és ritka szorgalma és ügyessége által kitünő főpapjának figyelmét és bizodalmát érdemelte ki. Az Eger első érsekeül kinevezett Fuchsnak ajánlására 1805-ben egri kanonokká, 1810. pedig, szardikai püspök czimmel, helytartósági tanácsossá neveztetvén, egész 1816-ig kezelte az egyházi ügyeket. — Ugyanezen évben a székesfehérvári egyházmegye fogadta őt, mint atyját, püspökét, Nagy-Várad pedig 1822—1837-ig volt szerencsés püspökeül tisztelhetni. — A mint 1827-ben a nyitrai szék megüresedik, őfelsége az apostoli király és császár Ferencztől, ide nemcsak püspökül neveztetik ki, hanem még ugyanazon esztendőben cs. kir. belső titkos tanácsosi ranggal is fölékesittetik... Örömérzések töltik vala el mindkét-rendü hiveinek kebleit, midőn láták, hogy szeretett Vurumjuk ismét körükbe tér vissza, azon édes reményben élvén, hogy benne ismét azon édes atyát s főpásztort nyerendik, kit a nem rég elhunyt elődében elvesztettek. — És reményökben nem is csalatkoztak. — Beigtatási remek beszédében főpapi bölcseséggel ecseteli a kornak kiáltó szükségeit, s kijelöli szándékának irányát s az eszközöket, melyek által valóban törekedett is a bajokon segiteni. Első gondját a kispapok növelésére forditá, mindent elkövetvén, hogy jó lelkészekké képeztessenek. Mit is tudna egy főpásztor becsesebbet tenni a megye érdekében, semmint a fiatal clerus előkészitését? Mi Vurum nagy lelkének jellemvonásait illeti, sok, igen sok van, mit tisztelettel kell emliteni. A pontosság szembetünő tulajdona volt, mindent annak idején, mindent egészen jól végezni úgy, hogy az bárkinek itéletét is kiállhassa. Fényes vonása volt a határo-

zottság. Ha ő egyszer valamit jónak ismert, a mellett megmaradt bármily akadályok közt, és ha valamit nem tartott jónak, arra őt semmi sem birhatta rá. Szintén egyik jeles tulajdona volt, hogy nem nézett személyekre, az igazságot kereste, ajánlások keveset, emberi tekintetek pedig semmit sem nyomtak előtte, e dolog oly gondot adott neki, hogy igen-igen kitünt, mennyire lelkismeretesen kiván benne eljárni. Intett és dorgált, ha-kellett, keményebben is, de szive mindig szeretett. Nem utált semmit, csak az alávalóságot, csak a gyermekes kitüntetések s dicsérgetések utáni kapkodást; ez boszantotta, e miatt többször élénken panaszkodott is. Ő maga nunquam tuba cecinit, nagyokat tett, mellette hallgatott. A tudományos férfiak iránt jeles rokonszenvvel volt, sokakat nevelt, sokakat ösztönzött, sokakat segitett, sokakat kegyelt s jóakaratával halmozott... Magas lelkületét b. e. Vurumnak eléggé bizonyitja az is, hogy igen magas-lelkü barátai voltak... Továbbá a boldogultnak mindig határozott jelleme volt, s tudta az ember, hogy mit érez ő, s ezért bizodalomra méltó ritka jeles charakter volt. Finom gyöngédséggel tudta atyai szeretetét szóval-tettel nyilvánitani; de ha roszalni valót talált valakiben, habár kegyelte is, soha el nem hallgatta. — A mit pedig egy, korában előhaladt egyénnél csodálni kell, azon eleven felfogás, derült értelem, a folyó bajok iránti érdekeltség, melylyel a legujabb korszükségeket helyesen fölfogta, azok orvoslására kész volt és a haladó korral valóságos okszerü haladó viszonyban állott, a mennyiben a kor bajaira az egyház örök igazságaiból és gyógyszereiből azokat ohajtá alkalmaztatni, melyeket a folyó bajok természete megkivána. A tudományokat, különösen pedig az egyházi tudományokat igen kedvelvén, ezeknek müvelőit kiváltképen kegyelte ugy, hogy a tudományt szeretni és általa szerettetni, ugyan egy volt... A mindent átható elméje, hű emlékezete, a segédeszközökben feltaláló ügyessége miatt a tanácsadásban a legfőbb méltóságok és állomások előtt is keresetté lőn... Vurum József ily magas jellem volt; de mit tudathatni ily magas jellemhez szólani? Csak annyit mondunk, hogy Teremtője érdemeit elegendőknek vélte, hogy őt az előre bocsátott év májushó 2-án magához szólitá s az örök dicsőség babérjával megkoszoruzza... Az elköltözött nagy lélek iránti köztiszteletet, szeretetet s részvétet tanusitá ama számlálhatlan sokaság, mely földi porainak jul. 10-én ünne-

pélyes eltakaritásánál,*) midőn Szaniszló Ferencz nagyváradi székeskáptalani tag latin és Farkas Imre székesfehérvári kanonok magyar, tudományosan dolgozott és nagy hatással előadott, beszédeket tartottak, — elkisérte a székesegyház sirboltjába, hol várják a föltámadást. — A kegyesrendieknek, kik mindjárt a nagy halott halálozásának hirét vevén, intézkedtek magok közt az engesztelő sz. miseáldozatok tartásáról vezetése alatti tanuló ifjúság lerovandó az áldott-emlékű főpap iránti utolsó tiszteletet, mind a gyászünnepélyen, mind a temetésen, sorfalat képezve, megható buzgósággal vőn részt. —

1838. évi szeptemberhó 17-én Nyitramegyére és közvetlen Nyitravárosára örömnap virradt föl. Ezen napon lőn t. i. beigtatva a már januárhó 11-én kinevezett tudós iró és államférfiu — b. Mednyánszky Alajos főispáni székébe. Már első megérkezése oly fogadtatással történt, mely hű kifejezése volt azon gyöngéd érzelmeknek, melyeket egy jó atya hőn várt megjelenése fölidéz... A határnál várták a méltós. bárót a vármegye küldöttei teljes diszben, és bár röviden, de magyar szivből fakadó beszéddel köszöntötték, mint a magas kormány ohajtott kinevezettjét. Innen lobogókkal diszitett számos lovas kiséretében indult a székváros felé, mindenütt az úton az érdeklődők „éljen“eitől tiszteltetve, mig harsány üdvkiáltások közt a zöld ágakkal ékitett s néptől özönlő utczákon át a városba érkezett, hol a zenekarok váltakozó mükődése mellett szünni nem akaró „éljenek“ közt ritka ritka fénynyel fogadtatott. — A beigtatási napon pedig, miután az esküt Ürményi Péter vál. püspök kezébe letette, és a karok s rendek nevében Majthényi József bajmóczi prépost által üdvözöltetett, — beköszöntőül a legmagasabb klassikai mértéket is megütő beszédet — valódi trónbeszédet tartott épen oly világosan, mint kimeritően fejtegetvén magyarul az ő, mint főispánnak, kellő magatartását a megye iránt, s viszont a megyének tenni valóját a főispán iránt annyi tüzzel, hogy azt a hosszúra nyult szertartások daczára is mindenki elragadtatva hallgatá és sokan hangos tetszésnyilvánitásokra fakadának... Neki, mondogaták legtöbben, az Úr valóban igét adott nagy hatalommal: mert a tiszta elveket szóval és tettel hirdeti és szerencsés leend meggyökeresiteni... Azok sorában, kik a kiváló férfiut, az új főispánt üdvözlék, volt Villiger József tanodaigazgató is, kinek

*) A kegyesrend nyitrai intézete: „Ode Piis Manibus exc. ac illustr. Ios. Vurum“ cz. gyászemléket is bocsátott közzé. —

örömnyilatkozatára köszönetet mondván a dicsőitett, a személye iránti tisztelet és őszinte vonzódásért egyszersmind elismerést szavazott az egész kegyesrendnek, melynek oktatását szerencsés volt ő is élvezhetni... Sőt az nap délután időt is szánt a piaristáknak, daczára nagy elfoglaltságának egy órát töltvén társházunkban, hol sokan a székfoglalási ünnepélyre jöttek közül szállásoltak és étkeztek is, és nagy megelégedéssel vette imezen költeményt, *) mely az alkalomra Kucserik S. tollából eredve hagyta el a sajtót:

Unquamne terris lux Nitriensibus
Celso refulsit pulchrior aethere,
Quam candido quae se recenter
Explicuit radio, decora

Mednyanszkyanae lumine gloriae,
Et auspicatis fulgida honoribus? —
Adeste Cives! concitamque
Laetitiae ingeminate vocem.

Nostras secundus res habet exitus,
Et spes coronat, non male credulas
Olim, coruscaturum, Aloysi!
Luce Tuum potiore Nomen

Nitriensi in ora. — Nobilium inclito
Dum saepe adesses Concilio, ingenii
Praeclara, virtutisque, et altae
Edideris documenta mentis.

Voto inde tempus Nitria fervido
Prospexit illud, quo refluum jubar
Loco renidens altiore
In patrios, nitidum ipse sidus

Flectas Penates. Cum vigil optimi
Te mens subinde, et gratia Caesaris

*) „Carmen, Exc. ac Ill. D. ALOYSIO L. B. MEDNYÁNSZKY de Megyes S. C. et R. A. Majestatis Camerario, dum munus Supremi Comitis Provinciae Nitriensis Mense Septembri adiret. Dicatum a Scholis Piis Nitriensibus Anno 1838.“ külczimmel.

Complexa, designato honoris
Conspicui dedit ire clivo;

Et fulgurantem dotibus aureis
Tollit per aequas Officii vices,
Grandisque virtuti expeditam
Propositi adposuit curulem,

Hac Tu serenae, non sine nominis
Favore, scandis culmina gloriae,
Nomenque lucraris perenne, et
Certa locas monumenta famae;

Quae patrias Te consilio, et fide
Curasse dicet res adamantina,
Rectumque, justumque ac decorum
Cum niveo sociasse vero.

Nec orbe, fidus quem colit Hungarus,
Contente, amicae per fora Daciae,
Seri quod ediscant nepotes,
Perpetuo memorabit aevo:

Quid Consul illic aequus, et arbiter
Negotiosus gesseris, abditos
Rerum recessus perspicaci
Vi penetrans, facilique mente. —

At quas faventi reddere nos vices
Grato decebit pectore Caesari,
Provinciae qui Nitriensis
Te Comitem voluit Supremum?

Qui litteratis clarus adoreis,
Musisque amica conspicuus toga,
In fronte spiras Hungararum
Grande decus, columenque rerum, —

O! quem prehendis fraenigera manu,
Clavum secundis auspiciis gere,
Diuque luce intaminata
Incolumi rutila Carinae!

A tünékeny élet emléktáblájára csak örömnapokat vésni nem lehet osztályrésze a halandónak; ritka szerencse az is, hogy rajta az őrvendetesebb események aranybetűi tulragyogják számra nézve a gyászjelzőket, melyek a megcsalatott, kijátszott remények szintannyi sirkövei. De lehet mégis egyes embernek és egy-egy nemzetnek életében hosszasabb időfolyam, melyben rá nézve mintegy le vala kötve a nagyobb viharok zugó hatalma, és csak lenge zephyr siklott el a viztükör fölött, melyen máskor másokra nézve tajtékozó hullámok tornyosultak föl. Midőn V.Ferdinand, a jóságos király, a kormányzás diszes trónját elfoglalta, gyötrőbb aggály nélküli reményük mellett is az őszinte hazafiak, számba véve az előre soha nem látható eshetőségeket, a jövőre nézve némileg mindazáltal tünődtek; utóbb pedig hálát rebegve elmondhaták, hogy habár hőn szeretett hazánk életpályájának e szaka ugyan göröngytelen nem, de mégis jobbára élesebben sebző tövis nélküli volt... Távozzanak el most lelki szemeink elől a sötét pontok, hogy az egyik ragyogó csillagzatot nyugodtabban éldelhessük...

Honunk középtanodáiban, tehát a nyitrai gymnasiumban is, mint már másutt jeleztük, az előadási nyelv leginkább a latin volt 1844. esztendeig, mely év juliushava 27-én, 27215. sz. a helyt. intézvénynyel, azon nyelv a magyarral cseréltetett föl. — Magyarországban tehát az 1844-iki 2-ik törvényczikk által a latin nyelv uralmának vége lőn, s nemzeti nyelvünk emeltetett azon diszpolczra, mely őt jog- és igazság szerint egyképen illeti... Azonban nem volt más czéljok a bölcs honatyáknak, kik szerint is egy-egy nép haladásáról legdrágább kincsének, nyelve- s tudományának megőrzése tesz tanuságot, — a magyar nyelvre vonatkozó e törvényczikkel, mint, hogy a nemzet élő nyelve legyen közlönye a haza közügyeinek s emeltyűje a tudományosságnak... Igy fogván fel a rendeletet, örömmel üdvözlé a haza iránti tartozó kötelmeitől áthatott nyitrai kegyesrendi tanárkar azon szempontból is, hogy, általa egy élő nemzet erőteljes nyelvének adatván meg az elsőség egy holt idegen fölött, kibékité az eddigelé elfogult kebleket, s a nemzeti nyelv veszélyeztetéséből támadt féltékenység miatt elkeseredett kedélyeket a latin nyelv, mint az ókori irodalom egyik remek maradványa iránt, melyre vonatkozólag jellemzetes egy világhirű franczia tudósnak imezen

nyilatkozata: „Nem átaljuk kimondani, a latin és görög nyelveknek kell az ifjuság oktatása alapját képezniök. Az ifjukor főleg nyelvek tanulására alkalmas, mert e korban a lélek kevesebbé képes a gondolkodás gyakorlására, de igen is az emlékező tehetségére. A szavak, melyeket ezen korban velönkbe gyüjtünk, bevésvék abban késő korunkig... Kell tehát az ifju elméjét, ha, időelőtti kifárasztása nélkül, foglalkodtatni akarjuk, nyelvek tanulásával táplálnunk. De melyeket válaszszuk a nyelvek közöl, hanem ha azokat, melyek a tudomány nyelvei, és főképen azokat, melyeknek megtanulására utóbb alkalmunk nem igen leend... Ó nyelvek nélkül nem ismerjük a régiséget. A régiség — megmerjük mondani egy magában büszkélkedő századnak — bir legtöbb szépséggel a világon... Függetlenül ennek szépségeitől, az ifjuságra hasonlithatlan azon érdeme, hogy egyszerű... Tehát, ha a növendékek teste egyszerű eledelt kiván, ugyanolyant kiván lelkük is. Ennek izlését nem kell igen nyalánk étkekkel eltompitani, nem elméjöket az uj irodalom gyakran túlzó szépségeivel fölháboritani... Homert, Sophoklest és Vergilt a tudományok tanitásában ugyanazon hely illeti meg, melyet a müvészetben Phidiás és Praxiteles foglalnak el. — S azután nem csupán szavakat tanulnak a gyermekek, midőn a latin vagy görög nyelvre oktattatnak; hanem nagy és magasztos dolgokat, az emberi nem történeteit egyszerű, nagy és eltörülhetlen képekben..."

Livingstone egészség- s életveszélyeztető útra kelt, hogy a Nilus forrásait fölfedezze. Szomorú és szomoritó lenne, ha a mind jobban erősödő modern irány elmosná az emberiségből annak tudatát, hogy jelen müveltségét az ó-koréval Hellas és Latium nyelvei fűzik össze; ha elveszitené érdeklődését megismerése iránt azon forrásoknak, melyekből meritett, s melyeknek üditő vize még mindig táplálja; ha nem vágyódnék megismerni életének legszebb tavaszkorát; ha elfeledné a klassikus ó-kor fölemelő irányát... Mindenha megszivlelésre méltók Schmidtnek, a jeles növelésznek, századok tapasztalása által bizonyitott igazságon alapuló, imezen szavai is (Paedagogik 43. 1.): ‚A ki az óklassikus nyelveket tanulja, az kiszabadul szellemi látköre korlátoltságából, a műremekek arányosságán a szellem, különösen a még fejletlen, mértéket, világosságot, öszhangzást tanul, szemléletében plastikára, gon-

golkodásában következtetési képességre jut. Amaz igazság és mértékletesség, melyek az ó-klassikai lángészben mintaképüket birják, a kalokagathia és a nagy virtus, melyek a nagy hősöket dicsőiték, azon akareterély, azon müvészeti izlés, azon mélysége és tisztasága a szellemnek — mindez oly mértékben erősiti és nemesiti az ifju szellemét, mint azt semmi más képzőeszköz nem teheti'... Jean Paul nyilatkozata szintén mélyértelmű (Levana, Leipzig l. 150.): ‚A mostani emberiség feneketlen mélységbe sülyedne, ha az ifjuság a régi nagy idők csöndes templomain keresztül nem vándorolna a későbbi élet piaczára. Sokrates, Cato, Epaminondas stb. nevei gulái az akaraterőnek. A régieket nem ismerni annyi, mint kérésznek lenni, mely a napnak csak nyugtát látja, keltét nem'... Maga a ‚legnagyobb magyar' is igy nyilatkozik a klassikai nyelvről (Hunnia 84. l.): ‚Szolgáljon az ezután is a férfiui tömött szólás- és irásmód példájául, és legyen mindenekelőtt halhatatlan remekei által buzditója nemzetünknek római honszeretetre, római nagylelküségre, római nagyságra'...

Mi következik mindezekből?

Nem egyéb, mint, hogy, mivel magyarok vagyunk, minden más előtt nemzeti szép nyelvünket kell behatóan tanulmányoznunk. De másrészt hazai közérdek az is, hogy mindnyájan férfias solidaritással oda hassunk, miszerint a tanulóifjúság lelkesedjék, a bölcsészet-történelmi tanszakok mellett, alaposabb belterjesb és általánosabb tanulmányozása iránt és pedig eredetében az óklassikai remekmüveknek, melyeknek tartalmát adhatják ugyan a forditások, azonban nem azoknak erejét, zamatját, kellemét, hasonlitván a csinált rózsákhoz, melyek szinre, alakra nézve megközelithetik ugyan a természetieket, de azok illatát, kedvességét, lágyságát, gyöngédségét, soha, de soha el nem érhetik... Legyen e tekintetben is kalauzoló mentorunk a britt nép, mely a bölcsészeti tanszakok és az ókori dús kincsbányák sikeresb kizsákmányolásának nagyrészt köszönheti vezérszerepét úgy a szellemi, mint az anyagi culturvilágban; az angol nemzetnek kivált szellemi felsőbbsége épen úgy, mint a franczák s németeké kétségen kivül az óvilág klassicitásában gyökerezvén...

Szólván a tanodának előadásnyelve változtatásáról, talán helyén lesz itt némely szintén azzal összefüggő dolgokat

érinteni. — Az intézetnek magyarrá történt átalakitása szükségessé tette, hogy az külső jeleiben is magyarositassék. E szerint az osztályok és egyéb helyiségek latin föliratai magyarokkal cseréltettek föl. — A bizonyitványokat illetőleg szintén ilyetén ujitás lépett életbe a m. k. Helytartótanács rendelete folytán. És ugyan, mint addig, szokásban maradt intézetünknél a tanulóknak az üdvös versenyzést előmozditó, számszerinti sorozása, mely a mennyire sújtja a hanyagot, kötelességfeledőt, oly mértékben látszik emelni a jónak önérzetét...

A nyitrai tanodában, melyben ekként a nemzeti szép nyelv még hathatósabban műveltetett, a hallgatók száma ezentúl is tekintélyes vala. A fegyelem, melynél a következetes eljárás által kivivott tekintély, engedelmesség- és folytonos jóirányu tevékenységhez levén szoktatva a növendékek, könnyen lehetett nélkülözni a spártai szigort, — szintén megnyugtató vala, sőt dicséreteket aratott a nyugalmas években. Mi kétség kivül mélyebb erkölcsi érzésnek, a gymnasium-tanulói állás méltatóan benső átértésének is levén tulajdonitandó, a haza e szempontból reménynyel tekinthete le jogos várakozása teljesülésének e becsülendő zálogaira...

Gyász és öröm, küzdelem és eredmény, remény és csalódás, fájdalom és vigasztalódás, mesterség és diadal egyaránt váltogatják egymást az egyes ember életében épen úgy, mint a nemzetek életfolyamában. Egyén és nemzet szakadatlan viszonyban állanak egymással, mint a csepp a milliárdnyi cseppekből álló viztömeggel, mint az aether összesége az ember szivvérét, éltető légparánynyal. A nemzet baja lesújtja az egyént, a nemzet fájdalma összeszoritja az ember szivét, a nemzet öröme, diadala egekhez emeli az egyén lelkét: és viszont egy-egy jeles munkaerő elvesztét megsinyli a nemzet is, egy-egy nagy szellem tovaszállta gyászba boritja a nép millióit, s egy-egy nagy férfiu eredménydús alkotása örömre gyujtja a millók kebelét, boldogságot áraszt a nemzet őszszegére...

Igy jár karöltve a bármi szerény-állású honpolgár az egész nemzet sorsával, igy felel a haza népének minden örömvillanatára a legegyszerübb hazafi szivének dobbanása...

S ha volt oly férfiu, kinek nemcsak arczán tükröződék vissza a nemzet egyes fiainak pilláin rezgő köny, kinek nem

csak visszazenge kebelében a nemzetet villanyozó lelkesedés; ha volt férfiu, ki teljesen összeforrott a magyar nép érdekével, bajával és javával — férfiu, ki mindent képvisele, mit a nemzet érze, ohajta és reméle: honüdvet, viruló jövőt, jogot és törvényt; férfiu, ki hirdetője, véde, őre a nemzet jogainak és hatalmának: az a főherczeg József, Magyarországnak félszázadon tul nádorispánja vala...

És ezen jóságos Gondviseléstől Árpád nemzetének vezér- és őrszellemül adott nagy férfiut, 1847. évi januárhó 13-ának délelőtti kilenczedik órájában, trónja elé szólitá a Mindenható. — Elhunytát hosszas betegség, mely a már úgy is gyönge testet végkép kimeritette, előzte meg. El lehetett tehát ki-ki készülve a legroszabbra, de halálának hirére mégis elrémült az egész nemzet, melynek ötven éven túl tisztelni, szeretni és kegyeletes hálaérzettel ünnepelni volt szerencséje a nagy nádort; tehát a veszteség nem csak sujtó, de általános is volt...

Főherczeg József nádorispánban a kegyes-tanitó-rend is azon férfiut veszté el, kihez a legbensőbb ragaszkodás s enyészetlen tisztelet csatolá, azt a férfiut, ki annak fiatal, viruló korában épen úgy, mint tisztes öregségében megőrzött, változatlan jóakaratával igaz barátja, védője, jóltevője vala... Miért is nemcsak a kebelrenditően ünnepélyes gyászravatalnál, mely ős Budavár Zsigmond-templomában emelkedett, imádkozott a főnséges elhunytért; hanem az egész rendtartomány paptagjai, Nyitrán is az Istenfia kinszenvedésének vérnélküli megujitása közben megemlékezének az elköltözöttről, kenyérszin alatti tiszta áldozatuk szellemével is elháritni ohajtván azon akadályokat, melyek neki az üdvözülés legfőbb művét netalán megnehezitenek... Azonkivül kegyeletes szokásuk szerint gyászuknak búdalokkal*) is adtak kifejezést, melyeknek egyike Kucserik S.-tól, a többi között, igy szól:

O ergo cives, nostra novissimis
Impulsa fatis spes melitor jacet!
Jacet Budensis lacrimosos
Regia dedecorata vultus!

*) Czime: Piis Manibus Serenissimi Caesareo-Regii ac Hereditarii Principis JOSEPHI Archiducis Austriae et Incliti Regni Hungariae ultra Semi-Seculum Palatini etc. die 13. Januarii 1847. vita functi Scholae Piae Provinciae Hungariae et Transilvaniae.

Te-ne inclitum ortu Pannoniae Jubar,
Josephe! nostro dira periculo
Crudelis importuna mortis
Saerilego temerare vis non

Horrebat ausu? Te, cui vivere
Fuit beandae vivere patriae;
Quo stante vivo tuta semper
Hungarici stetit ora regni.

Aeterna laus est, quinquè decennia
Stetisse Tiphyn (nil memorabitur
Aequale fastis) in carina, et
Incolumem tenuisse cursum.

Suum loquentur Nestora Te novis
Vallata scitis jura, et idoneo
Antiqua libertas recenti
Foedere conciliata legi.

Te literatis propitium atriis
Fulsisse Phoebum lucida posteris
Exempla narrabunt, in aevum
Fixa nota bene pertinaci.

Per Te expedito molibus inviis
Insultat Istro nauta: nec immemor
Virtutis augustae, colossum
Sarmaticis Tibi ponit oris.

Surgentis urbes Te sociabiles
Pontis catena, Te patrius regi
Fervente anhelus re Tibiscus
Legitimo celebrabit amne.

Quid non ferocis saevitiae licet,
Ludoque sortis? tantum etiam in Caput,
In tamque carum Pectus ausae
Implacidum furiasse casum!

Anceps futuri Patria, lugubri
Atrata peplo, jus avidarum atrox

Accusat umbrarum; et Josephi
Dulce suum vocat in dolorem,

Vos vero functi nobilium, Pii
Manes! laborum mole, quiescite;
Fortuna mortalis peracta est
Vestra: manet peragenda nullis

Salusque Olympo, vitaque seculis;
Manent laborum lucra perenni, et
Formosa merces, prosperatis
Gloria non moritura terris...

Mig intézetünk munkálkodását 1848-ig javában folytatta, és az emberiség tökéletesitésében térül szolgált az ifju elmék kimüvelésének és a jellem képzésének; mig a multnál is szebb jövőt igérőleg arányosan emelkedő méltánylatra és elismerésre talált: azon nagymérvü politikai átalakulások, melyek a társadalmat európaszerte romlással fenyegetik vala és a szellemfejlesztésben legalább szünetelés korszakát idézék elő, iskolánk életére is áldástalan befolyással voltak...

A párizsi forradalom hire bejárta Európát s birodalmunkat kétséges viszonyaiban nem kis zavarba hozta. A Bécsben létrejött mozgalmak mintegy folytatásukat érték hazánkban... A pozsonyi országgyülés törekvései hevitették a főváros ifjuságát is, és általa martiushó 15-én ott megindított mozgalom nem sokára az egész országban uralgó érzelmek is vágyak kifejezése volt... A forradalmi szellem lassankint mindenütt érvényre emelkedett. Az ellenhatási törekvések időközönkint gyöngültek, majd ismét hatályosabban nyilvánultak.

Ekként a nyugalmas időkre a nagy nemzeti hajótörés miatt, mely annyi reményt, annyi életerőt temetett el, — az intézet naplójában ‚diis ille adversis genitus, fatoque sinistro' minőnynyel jelzett 1848-9. évnek eseményei következtek be, melyek a gymnasium csendes működését is tényleg félbeszakiták. — Midőn ugyanis ama mozgalmak e téren is veszélyesekké váltak, a közoktatásügyi miniszter rendeletéből az 1848. tanév juniushó 10-én befejezve lőn. — Ugyanezen esztendő szept. 21-én kelt nyilt fölhivásban pedig meghagyatott, hogy a szerzetházzal kapcsolatos tápnövelde-épület katonai czélokra,

majd sebesült hadfiak lakhelyeül, álljon rendelkezésére. Alig, hogy ez intézvény kijött, megérkezvén a honvédek s újonczok, ismét más rendelet adatott ki, mely szerint a collegium egy része is hadi czélokra vala kiüritendő. — Ily rohamos határozatok rőgtöni intézkedést követeltek... Bár fájó szivvel kénytelen volt a tanoda-igazgató az izgalmak csillapultáig hazabocsátani az ifjuságot, nehogy az első mámor kápráztató elveitől elkapatva, lelkesedéstől ihletett tüntetésekben adjon kifejezést, hamu alatt lappangó zsarátnokhoz hasonló, érzelmi szikráinak... Mindamellett a tanintézet működése a hon e zivataros napjaiban, melyek busitó eseményekkel töltik be a kor történetkönyvének keskeny lapjait, sem szünt meg egészen. Mert, mig a tanoda-épület részint a foglyoknak, részint a sebesülteknek szállást nyujtott, az ifjak előbb különböző termekben az egyes tanárok szobáiban, majd pedig a katonaság kitakarodásával, a tanoda kitisztitatván, kellő helyen öszpontositva a gymnasiumi épületben, nyertek oktatást. — És ugyan a tanitást 6. tanár és 1. igazgató, a mindnyájokat átlengő önérzetes összetartozási szellemben, vezette, kik, magasztos kötelmeik teljesitésében forró honszeretetöknek is legszebb, legáldásosabb zálogát hivén a haza oltárán bemutatni, — az ügy szentsége által melengetett kebellel őrködtek, hogy a valláserkölcsiség szelid angyala honoljon az ifjak körében, miszerint mig értelmüket fejlesztik, addig a sziv nemes érzelmét szeplőtlen tisztaságában megtartsák, és, mint kedves virágot, a hit tényeinek gyakorlata által ápolgassák...

Bármi dologról, ügyről vagy intézményről csak akkor mondhatjuk, hogy a haladás ösvényén van, ha a folytonos fejlődésben a tökéletesedést vagyis haladást leginkább tények és számok bizonyithatják, különösebben pedig a tények jelentősége és szelleme, mely, ha ferde irányu volna, a haladásnak épen ellenkezőjét mutatná, — valamint a számoknak nem annyira száraz mennyisége, mint inkább eleven és elevenitő gyümölcsöző arányuk képes azt tanusitani...

Ha tehát gymnasiumunk haladását be akarjuk bizonyitani, meg kell azt mutatnunk tényekben és számokban, anyagi és szellemi oldalról, jelentőséget és arányt kellően földeritve...

A nyitrai kegyesrendi tanintézet életében nyilatkozó haladási mozzanatok vázolásánál, az itt-ott már elősoroltak után,

a legtermészetesebb hidul szolgál egy rövid visszapillantás az előhozottakban is benfoglalt haladási tényekre és adatokra, melyek megannyi kapcsul szolgálnak arra: hogy az összes haladás- és haladottságról összefüggő, teljes képet alkothassunk magunknak...

Egyik legelső legjelentékenyebb haladási mozzanat, sőt magas-érdekű tény kétségtelenül az ország hajóját békés kikötőbe juttató 1850-ben jő elő, mikor, mint már tudjuk, a tanügy rendezés alá esvén, hatosztályú nagygymnasiumunk nyolczosztályu főgymnasiummá lőn változtatva. E ténynyel az egyház, és a városi közönség s fiatalság, mondhatni akkori közohaj teljesedvén, megszünt az ok is, mely még egy hóval előbb a gymnasiumra nézve élénkebb mozgalmakat idézett elő a nézetek, kivánalmak és aggadalmak terén. Ez képezi az 1850/1 tanévnek, mely eszünkbe juttatja Sulmo lángeszü szülöttének (Ovid. Lib. II Trist.) e szavait:

„Nube solet pulsa candidus ire dies"

csöndesebb menete egyik főtényezőjét. — Egyházi-eredetü tanintézetek, különösen középtanodák, melyek a mult idők viszonyainak és a volt tanrendszernek megfelelőleg valának alapitványokkal ellátva, az idétt midőn, az ujabban fölszinre jött körülmények s uj tanterv kivánalmaihoz képest kelle azokat berendezni, csak is nagy áldozatok árán, illetőleg nagylelkü lemondással tartathatának fön, hogy egyrészt fönmaradásuk és nyilvánosságuk biztositható legyen, másrészt a fönlevő államiakkal egy fokon állva, azokkal versenyezhessenek... Nem akarván e pontnál sokáig időzni, azt mondjuk, hogy, azon vissontagságos időben, erejében megingatott kegyesrend új nagy áldozatot hozott ekkor, midőn a jók által kitüzött czél keresztülvihetésére szaktanitással a nyolczosztályu főtanodát, mely csakhamar, az oktatásügyi miniszterium róla kiküldöttje által megnyugtató értesülést szerezvén, — mint a tanárok, tanszerek és módszer tekintetében azon igényeknek, melyek egy nyilvános főgymnasium irányában követelhetők, — megfelelő tanoda, — nemcsak államérvényes bizonyitványoknak további előállitására, hanem az érettségi vizsgálatoknak tartására is fölhatalmaztatott, biztositotta...

Különösen pedig nagy jótéteményben részesitette ez által Nyitra városát. Mert, a kegyesrend szivvérével föntartott, nyitrai főgymnasium tanulóifjuságának száma 1850-től fogva

évenkint mintegy 350—380-ra rugván, ha fölveszszük, hogy ezek fejenkint élelmezésre, ruházatra és egyéb szükségeik födözésére 200—200 frt hoznak a városba, ekként, vagyis a kegyes-tanitó-rendi intézet által ide vonzott ifjúság utján befolyt Nyitrára esztendőnkint 60,000 frt. Mi szép összeget tesz, és azt jelenti, a méltányló szemnek azt bizonyitja, hogy Nyitra lakossága igen-igen sokat köszön a hon, emberiség és a tanügy előmozditása körül sürgölődő piaristarendnek, mely ily jelentékeny hasznot nyújtott, és ugyan hosszú esztendősoron át; s viszont azt is mutatja, hogy a nyitraiaknak évi keresete, ha a kegyesrend azidétt, midőn, a szakrendszer behozatott, nem oly föláldozó, 60,000 frttal kevesebb lett volna!... Pedig megjegyeztetni kivánjuk, hogy elhallgatunk egyet és mást, mi ez általában igazolt összeget még tetemesen emelné... Hadd legyenek ezek födözve az evangeliomi titok fátyolával, melynek (Máté 6. r. 3. v.) védelme alatt ‚nem tudja a balkéz, mit a jobb teszen'...

Adja a Mindenható, hogy azon anyagi hátrány, mely itt a több tanár föntartásával a szent szerzetre háramlott, kárpótoltassék azon előny által, mely az üdvös tanári működésből az egyház- és hazára áradott!...

A mit most szóba hozunk, az sem valami világra szóló esemény, csupán csak kedves-emlékü jelenet... Azonban elmondjuk mégis azt, mert valamint a városra, illetőleg megyére jó benyomást gyakorolt: úgy tanintézetünk dicsőségét is emelte. — T. i. 1851. évi januárhó 15-én jött Nyitrára b. Geringer Károly Magyarország királyi helytartója. Minden oldalról tisztelet és hódolat mutatkozott nemcsak a parancsszóra, mely kiadatott, hogy őfölsége képviselője méltóságához illően fogadtassék... Már a párutczai Tajnay-palotánál diadal kapu lőn az arra érkezőnek tiszteletére téve, mely előtt röviden, de magyar szivből üdvözöltetett is. Ezen uton, a megyefőnökkel, a derék Nándoryval, tisztelgő lovasok kiséretében jutott, üdvkiáltások között, lobogókkal ékitett vármegyeházig, hol őt a tanárok vezetése alatti gymnasiumifjuság is két oldalra állitva hatalmas „éljenek"kel köszönté a magas vendég szembetünő örömére. Azután itt a megyefőnök üdvözlé, majd a kegyelmes püspököt fogadá, kire a hatóságok sorrendben következtek tisztelgés végett. A kellő egymásután a kegyesrendiekre is kerülvén, Mihálik Pál házfőnök tartott hozzá magyar

beszédet, majd Valentini igazgató kalauzolása mellett az ifjuság részéről Juriga Vincze fejezte ki eszmegazdag latin beszédben hódolatra. A tanulóságnak nevében mondott ezen üdvözlet oly tetszetős lőn, hogy a klassikailag müvelt s nagytudományú vendég nem csak az intézeti elüljáróságnak nyilvánitá elismerését, és további szorgalom- s jámborságra buzditá a növendékséget, hanem a szónokló tanulónak néhány nap mulva Budáról diszkötésü Vergiliust külde emlékajándékul...

Az életben előforduló nevezetes eseményeket, melyek vagy az emberiségre vagy annak egyes részeire, vagy vallási vagy más tekintetben befolyást gyakorolnak, följegyezni s tudatni föladata a történelemnek... Ugyanennek azokat megőrizni, sőt ismertetni is kötelessége, hogy igy azok köztudomásra jutva eszközöljék ama czélt, melynek elérésére a nagy események történnek. Ezen eszme fonalán valódi historiai nevezetességü tényt mutatunk föl, midőn megkisértjük röviden leirni ama ritka kedvezményt, melyben Nyitra városa rendünk itthelyi telepével részesült... És történelmének hasábjain egyik legnevezetesb leszen örök időkre feljegyezve, hogy I. Ferencz József ausztriai császár és magyar király őfölsége Nyitra városát az 1852-ik évben magas jelenlétével szerencséltetni méltóztatott. A nagykeblü fejedelmet egy sz. czél inditá útra: hü magyarjainak látogatása. Ezt megkezdve más városokban itt folytatta úgy intézkedvén, hogy minél többekkel találkozhassék... A városunk határán a nevezett esztendő juliushavának 9-én a magas vendég jöttét hirdető jelekre sietett a nagy számból álló küldöttség a fölséges urat elfogadni, melynek élén rövid, de mindenkinek örömét tolmácsoló szavakkal üdvözöltetett. E küldöttség kiséretében őfölsége a megyeházba szállott, hol remek beszédekkel fogadtatott, azután még a rá várakozó s rang és állapot szerint bemutatott papi, világi megyei és városi tisztség hódolatát elfogadni valamint többeket külön kihallgatni és megvigasztalni kegyeskedett. — Majd fölment a székestemplomba, áldást veendő a megyéspüspök úrtól a királyok királyának földi trónjánál. Megható volt látni, mint borul le földig a hatalmas fejedelem a mindenható Isten előtt, tanusitandó a császári családnak mintegy természetévé vált vallásosságát, példát adandó egyszersmind minden alattvalóinak, hogy ne szégyeneljék a porból lettek a porból emelni fel kezeiket Teremtőjökhöz... Este amaz őszinte tisz-

teletből, melytől a megyei lakosság minden osztálya lelkesittetett, eszközölve lőn a város kivilágitása, mely mellett úton útfélen éltették őfölségét s az egész dicső ausztriai házat, ennek örök időkig fönmaradást, szerencsés uralkodást s tartós virágzást kivánván, az egész város részéről igaz odaadást szavazván... Ő fölsége környezetével együtt a méltóztatott kivilágitást, melynél a diszitményeket bámuló nép föl-alá csakúgy hullámzott, megtekinteni, és a hódolatból kitörő éljenzéseket tetszéssel fogadta.. A kegyesrendi intézeten két csinosan kivilágitott ablak tünt föl, melyek egyikén szines betükkel irt ezen Kucserik S. rendtag készitette verseket lehete fényárban olvasni:

Üdvözlégy, Fölséges Urunk! áldásszerü napként
Üdvkörnyezte derüt Nyitra egére hozó.

A másik szintazon érzelmek kifejezésére: „Scholae Piae“ világitás közti czimirattal.

Ezentul a kalmár-utczában Siegler Mihály könykereskereskedőnél következő kronostikon volt olvasható:

PsaLLe Canora MeLos NItrIa! Caesar aDest!!!

A városház homlokzatán a fölirat szövege igy hangzott:

Hon Fejedelme iránt lobogó szent lángja hevében
Élni vagy halni tudó Nyitra, de hülni soha!

A piaczon levő tornyon ily nagy lapidaris fölirat világlott:

Nyitra dicsőségét Fejedelme iránti öröklött betükkel
Hódolatába leli...

A koronához czimzett vendéglő kapuján e szivélyes fölirat volt:

Élj! népednek örök szent áldás tárgya leendő!

A török kapunál pedig fénynyel körülfolyva ez volt olvasható:

Kéz-emlék muló; a hon Császárja, Királya
Szent emléke magyar nép kebelében örök!

Nyitráról azután őfölsége, ki, mint egyik kivilágitott fölirat mutatá valóban: „Szent István trónját és erényeit öröklé“, útját Érsekujvár felé méltóztatott folytatni. —

Ha a szentirás szavai szerint tisztelet illeti meg az öregséget, kétségen kivül eme tiszteletet kiváló mértékben fogjuk tanusitani azok irányában, kik egy hosszú élet fáradságteljes utjaiban tehetségük, szorgalmuk, igyekezetük összes erejét arra forditották, hogy mint keresztények az egyház, s mint polgárok a haza javát előmozditsák... Igen tisztelet és elismerés illeti meg azokat, kik az ifjukor legszebb szakában, melyet az öröm és élvezetnek szenteltetni

ohajt a világ, a kora önmegtagadás ritka erényeit gyakorolva és még a nem tiltott örömekről is lemondva, előretekintve és mintegy előérzetével a jövő feladatnak, tőrhetlen buzgalommal iparkodnak az ennek méltó betölthetésére szükséges kellékeket megszerezni... A diszes és érdemteljes öregség köteles tiszteletéről eme gondolatok a szokottnál inkább foglalkodtatnak, midőn emlékezetbe idézzük, hogy 1852. évi januárhó 1-én mélt. Palugyay Imre nyitrai püspök úr félszázados áldozári ünnepét ülé. — A nagy fénynyel tartott szentmisén a kézvezető tisztet Scitovszky János bibornok, esztergomi érsek és hg. primás végzé. A szónoklatot pedig grf. Forgách Ágost esztergom-főszékeskáptalani kanonok mondotta, ki mélyen érzett szavakkal ecsetelvén a jubilaris főpapnak ötven éven át szerzett gazdag érdemeit, nem mulasztotta súlyt fektetni arra, hogy őexcellentiája az Isten iránti égő szeretetét a szentély jövendő szolgáiban kegyes pártfogása által is hathatósan előmozditni iparkodik, és végül nestori éveket kért az ünnepeltnek a Magasságbelitől...

A dicsőitéshez és üdvohajhoz a kegyesrendiek is, kik a vezetésökre bizott ifjakkal emelték a megható ünnepélyt, tettetés nélküli szivvel csatlakoztak. — Másnap, vagyis januárhó 2-án, a szeretetteljes atya Magyarország áldornagya őszentségének IX. Pius római pápának megbizásából, az apostoli látogatást végezte a nyitrai piaristáknál. — A magas vendég a püspöki hintóról leszállván, a hódoló népözön közt vonult a templomuk csarnokában fiui szeretettel rája váró kegyesrendi atyák elé, s miután a környező népséget szentelt vizzel meghintette, a legméltóságosabb oltáriszentségben rejtett Jézust imádandó, a főoltár zsámolyánál térdre borult; a tanulóság pedig lélekemelő öszhangzattal éneklé a „Tartsd meg Isten“ kezdetű hymnust, melynek végével a főmag. főpap szivreható buzgósággal adá az apostoli áldást. Majd hosszas rendben, mint üdvös irány, az előre vitt váltságjel után, a sekrestyén át a már kijelölt terembe indult. És itt apiaristák tisztelgő hódolata következett, melyet a ház főnöke nt. Schembera J. atya a mély tisztelet igaz érzelmétől ihletten tolmácsolt. — Mire őeminentiája, kinek oldalán a helybeli és kassai püspök urak ültek, a szerzetes atyákat körébe hiván, kenetdús latin beszéddel fejtegeté az idők mostohasága miatt számos egyházi testületbe káros hatással belopódzott fegyelem- és tekintély-

hiányt; nyájasan adá elő látogatásának czélját és a szerzetesi élet előbbi rendes ösvényére vezető reformnak általános szükségességét. E végből édesatyai kegyes hangon szólita fel az egész szerzetes testületet, miszerint kiki szabadon nyilatkozzék, ha vajon a szentséges atyának, IX. Piusnak ezen üdvárasztó intézkedését kész-e minden egyes szerzetes tag elfogadni vagy sem ?. — Mire az apostoli sz. széknek üdvös rendeletek által nyilvánitott akaratát hódolva tisztelő szerzetesek ‚igent' mondottak. — Kegyes volt továbba a főmagasságu apostoli küldött megtekinteni a templomot, annak valamennyi oltárát, az isteni szolgálatnál használt ruhákat és szent eszközöket, könyvtárt, és egyes szerzeteseket szobájukban külön, sőt figyelmét kiterjeszté a társház pénztárának állására is, mindenütt megelégedését nyilvánitván... Ezek végeztével a kegyesrendiektől, drága emlékét közöttük hagyva, bucsút vevén, ebéden a házfőnök és tanodaigazgató kiséretében a püspöki asztalnál volt jelen...

Nem hiányoztak ugyan az $185^4/_5$ tanévben némely kedvetlen perczenetek, melyek azonban nem annyira a tanoda mivoltát, mint inkább csak alaki külsejét érinték; miért ezekről csupán igy átsuhanva emlékezünk. De voltak egészen derült fénypontok is főgymnasiumnak egén.

Ezek között különösen emlitendő a minden szentek királynéjának szeplőtlen fogantatása hitczikkelye kimondásakor tartot ünnepély, melyben kath. jellegéhez képest tanintézetünk illő áhitattal vön részt. —

A fiui kegyelet, melylyel a kath. egyház Mária, az Istenanya, a kereszténység anyja iránt viselkedik, hazánkban s különösen Nyitrán a jelzett év májushavában, egész diadalában mutatkozott. Hittük mi mindig s velünk együtt hitte a jámbor nép mindenkor, miként a kegyelemteljes soha sem lehetett kegyelem nélkül, a szentséges szentség nélkül, az angyalok és szentek királynéja a nélkül, mi őt Isten és összes teremtmények fölött legkedvesebbé, minden teremtmények fölött legszeretetreméltóbbá emelte... A bün szennye a lelket elundokitja, megfosztja azon magasztos fényétől, melyben Isten végetlen bölcsesége és szerétete viszatükröződik, szertesugárzik; és az örök szeretet az ily lélektől elfordul, benne jó kedvét nem találhatja. Ki hinné, hogy Máriának, a szeplőtelennek valaha ez lehetett osztályrésze. A bün szeny-

nyét ugyan Isten irgalma letőrülheti, Krisztus vére elégséges, hogy azt a hónál fehérebbre mossa; de fönmarad egy: a tudat és bélyeg, hogy egykoron bünös volt. Az angyalok lelkökben sem e tudatot, sem bélyeget nem viselik, és Mária viselné, viselhetné- e ezt, ki az angyalok királnéja, ki malasztban mindeme teremtményeknél előbbvaló. Az ősanya Éva, Isten kezéből a szeretet és szentség kegyelmével fölruházottan jött a világra, és Mária az Istenanya, a kereszténység anyja vajon a kegyelemtől fosztottan, mint részese a bünnek, mely Ádamban az összes embernem természetét megfertőzteti, bemocskolja. — kezdette, kezdhette volna meg lételét? Lehetséges vala-e, hogy az Isten-anya lételének első pillanata bün és kárhozat legyen... Ennek kellett volna ugyan lenni természetesen az átok általános sulya szerint, melyet az ősbün az összes emberi természetre háritott, de az Isten mindenható, és az, ki az Ádámban elesett emberi természetre e sulyos átkot kimondá, ennek hatását Ádám valamelyik maradékában vajon nem függeszthetí-e föl, nem semmisitheti-e meg? Sőt nem kellett-e megsemmisitnie — meg abban, kit öröktől fogva elválasztott, hogy ő lenne szülője annak, ki az ősátkot eltörlendi, visszaállitja a kegyelem országát s véget vet a bünkárhozat hatásának, mely az embert Istentől, a földet a mennytől elválasztotta. — Az irás tanusitja, miként az Úr a bün által lesujtott első emberpár előtt nyilvánitá: „Inimicitias ponam inter te et mulierem, et semen tuum et semen illius“ (Gen. 3, 15). Örökös ellenségeskedésnek kellett tehát lenni e szerint nemcsak az ördög fajzata és Mária szülötte közt, de maga az ördög és Mária között is. A sz. atyák hitték ezt mindenkor, hitte a kath. egyház is, és az egyházzal hittük mi is, és csak egy volt még hátra, az egyház ünnepélyes szentesitése, mely e hitet ágazattá emelje. Századokon át sóvárogtak a jámbor lelkek e határozat után, különösen akkor, midőn e hit a mindent feszegető iskolák egynémely tanárai által kérdésessé tétetek. — Püspökök és fejedelmek, népek és nemzetek ismételten fordultak szent Péter széke felé, hogy az úgyis nyilvános hitet ágazatul mondja ki. Az apostoli sz. szék Mária fogantatása ünnepével válaszolt, mert még nem érkezett el az idő, hogy az egyház hitét ünnepélyesen kihirdesse. A jámbor katholikus tudta, mily erő fekszik az ünnepély általános meg-

tartásában, melyet pápák és zsinatok erősitettek meg; a csekély-számu ellenvéleménynek elnémitására pedig elégséges volt a tilalom, mely nézetük nyilvános vitatását és terjesztését egyházi némely büntetések által korlátozta... Az idők azonban lassan más szint öltöttek magokra, és mintegy újjmutatással figyelmeztettek Máriának, a szeplőtlén Szüznek közbenjáró esedezésére... Máskor az egyház hitelvet soha ünnepélyesen nem mondott ki, csak, ha azon hitelv konok megtámadókra talált. 1854-ben ez nem történt, legalább első plilanatra nem igy. Mária megdicsőittetése volt a főindok, mely a szent atyát, a püspöki kart, s velük annyi millió kereszténvt lelkesitett az ohaj- és határozatban, mely a mondott esztendőtől fogva már ünnepélyesen hitelvként hirdeti: **Mária bünszenny nélkül, Isten kegyelmében fogantatott**... De miért épen korunknak maradt fön Máriának imezen megdicsőittetése?.. Az isteni Gondviselés utjaiban titokteljes ugyan, de különösen sz. egyháza vezetésében csodálatosan bámulatos és imádandó... A tizenkilenczedik század haeresise többé nem egyes hitczikkelyek megtámadására szoritkozik; neki nem kell semmi, mi a valóság jellegét és az istenit viseli homlokán... Ez mindent tagad, mindent megtámad egész önléte megsemmisitéseig... Az elmélet terén a ‚van' és ‚nincs' ugyanazonsági elvében tervszerüleg a nihilismust hirdeti; gyakorlati téren pedig megtagadva a személyességnek létezését, a vagyon- és birtokközösséget vallja a családok és társadalmak végfelforgatásával. Ily állapotban tehát egyes hitágazatok meghatározása a bajon nem segithet, a kereszténység hitét az enyészet veszélyétől meg nem ovhatja. — Elvet kelle tehát kimondania az egyháznak ünnepélyesen, elvet, mely az összes ker. hit- és erkölcstant, mintegy dióhéjban állitaná a hivő nép elé, megtorlására az uralkodó tagadásnak, mely nemcsak a ker. hit, de a józan ész elveit is általán már végostrommal fenyegeti. És e hitelv Mária bűnnélküli fogantatásában bámulatosan emelkedik föl a kereszténység megmentésére. Ebben ujra kihirdetve, decretálva van Isten véghetetlen főnsége s uralma az összes teremtmények fölött, melyek az ő kezeinek alkotmányai; ki van hirdetve az ember magas rendeltetése, természetfölötti szentségre s boldogságra meghivatása; eredeti kegyelem állapota, a bünbeesés, a büunek végtelen romboló természete, mely egész

osztályát az erkölcsi lényeknek képes megrontani, rendeltetésétől elütni, boldogságától megfosztani; ki van hirdetve az emberi természetnek, minden egyénben közössége, az összes emberinemnek egy pártól leszármazása; a rosznak forrása, a bün kezdete, a nyomor és inség kutfeje, az ősbün, mely a földet paradicsomból siralomvölgygyé változtatta... Ki van mondva a munka kötelezettsége, s innen a jog az igazságos keresetre, e munka fáradalmait jutalmazó gyümölcshez, tehát jog a birtokolhatáshoz, s ennek birásához, kizárásával azoknak, kik a kereset, munka- és szerzeményben részt nem vőnek. Ki van mondva a megváltás szüksége, és az, hogy a megváltás csak Isten irgalmának szeretetteljes müve lehet. Ki van mondva, hogy a megváltás Krisztusban történt, ki valóságos Isten és ember egyszersmind; Isten öröktől fogva Istentől és ember Máriától, ki őt, mint Isten-embert szülte. Ki van mondva a kegyelem szükséges volta, mely egyedül teheti ismét az embert Isten előtt kedvessé, szeretetre méltóvá; ki van mondva, hogy e kegyelmet Isten az ő tetszése szerint árasztja ki teremtményeire, kinek többet, kinek kevesebbet az ő véghetetlen bölcseségének mértéke szerint. Ki van mondva a szentség megmérhetlen becse s a bün végtelen undoksága és gonoszsága. És végre ki van mondva, sőt valóban bebizonyitva: miként áll még az embernem között ama csalhatatlan tekintély, mely nem törődve a világ itéletével, az örök igazságokat Isten és Krisztus nevében határozottan hirdeti s az összes emberiségtől föltétlen engedelmességet követel a lelkiekben, ha ez a tévelytől menekülni és üdvözülni akar... Mi csoda tehát, ha a szent Szüz ily megdicsőitettetésében, mely egyszersmind fölevenitése s megdicsőitése a kath. hit és egyháznak, a jámborok vallásos örömérzete annyira fokozódott? ha semmi el nem mulasztatott, mi e vallásos tény emlékét a szivekben megörökitse?.. Nyitrán a várva várt hitágazat kihirdetése a nmélt. főpásztor Palugyay Imre által jókor kibocsátott előrajz szerint a székesegyházban husvét 4-ik vasárnapjára tüzetett ki... Már szombaton, az ünnep előestéjén a város és a közeli kövesdhegyi templom harangjainak komoly zugása és ezek nyelvébe vegyülő ájtatosok imája jelezte a jövő nap nagyszerüségét, mi közben a püspöki vár bástyáiról és a kálvária-hegyről tizenkét erős taraczklövés durrogott le, melyek

a harangok elnémulásával ismételtetvén, messzire hangzottak el a csöndes est nyugalmában... Az örömérzet azonban fő fokát akkor érte el, midőn másnap a kegyes püspök által teljes egyházi segédlettel tartott sz. misére a sok buzgólkodó közé, a tanárkarral élén a k. r. főgymnasiumi ifjuság is a székesegyházba, a szeplőtlen Isten-anyának tiszteletére ajtatos énekeket zengedezvén utjában, — fölment... Valaki a megszámithatlan néptömeget tarka vegyületben a vártéren hullámzani s a főegyház felé tömörödni látta, szive megtelhetett érzelmekkel s ilyetén gondolatok támadhatának lelkében: nem halt ki ott még a jobb jövő minden reménye, hol a kath. hit ennyi életjelei mutatkoznak, hol Máriát ennyien szeretik! Mily szép vagy, mily dicső, mi boldogitó kedves kath. egyház, mely nem ismersz választófalat a paloták ura s kunyhók lakója közt, hanem minden gyermekedet egyenlő szeretettel tartod kebleden, mindannyit egy asztalnál táplálod, egy forrásból itatod, egy czélnál egyesited. Mily boldogság tagjának lenni azon egyháznak, melyben egyik kebel a másikba önti át örömérzelmét, melyben egyik sziv a másik lángjánál melegszik!...

A tisztelet és háladatosság ama koszorujába, melyet a r. kath. egyház hivei ország — sőt világszerte füztenek ünnepelve a boldogságos Szűz szeplőtlen fogantatása hitczikkének sz. tanitás által megdicsőitett napját, a kegyesrend nyitrai főgymnasiuma áhitatos szive kertjéből a legszentebb érzés tiszta nefelejtsét is tűzte... Ezzel némileg az tanusitani akarta, hogy benne is buzgó a sziv, mely Máriához hiv, őt kivánván dicsérni és tiszteletére gerjedni. Főgymnasiumunk ugyanis külön is megtartotta ez ünnepélyt, hol a hitszónok a növendékséghez a szeplőtlen fogantatásra vonatkozólag beszédet tartott. Hallhatta ekkor a tanulóifjuság: mit tanit, mit hirdet az egyház Mária bünnélküli eredetéről az ő feje IX. Pius pápa ajkával; hallhatta, hogy e hit nem új, ez ősrégi, mint maga a kath. egyház, mely új tant nem koholhatván, egyedül az isteni s apostoli hagyomány fölött őrködik, ennek értelmét fejti ki, czikkelyeit magyarázza, a tévelyt kárhoztatja, az igazságot megerősiti és mindezt teljes joggal... Hallotta, miként e hit ősrégiségét hirdetik a hajdanból fönmaradt kétségtelen emlékek, nyilatkozatok és okiratok, melyekből az egyház ez alkalommal csak az elszórt egyes fénysugarakat gyüjtötte össze Mária magasztalására, hirdetik a szentatyák, kiknek mézajkai-

ról Krisztus Urunk jegyesének hite csepegett; hallotta, hogy e hit különösen Máriaországnak nevezett hazánkban a kereszténység kezdetével veszi eredetét; hogy Kalasanzi szerzetében a fogantatási ünnep mindenha tartatott... És hallotta: mi oka, hogy épen azidétt hirdettetett ki e hitczikkély az egyház csalhatatlan tekintélyével? Hallotta, hogy a vallástalanság- s hitetlenségből fölmerült csapások nagyok, iszonyúak; hogy a közerkölcstelenség a társadalmakat és családokat gyökerökben mérgezi meg, s az ifjunemzedék mintegy vakon rohan a bünörvény tátongó mélysége felé... Hallotta, hogy ha valamikor, ezidétt van Mária — a hathatós közbenjáró esedezésére szükségünk, a ki Isten után legfőbb menedékünk a vész és inség napjaiban... De hallotta azt is, hogy Mária közbenjáró esedezése sikeres és üdvös csak arra nézve leend, a ki szivét a töredelem szentsége által gyakrabban kitisztitja, lelkét a mennyei eledellel föleveniti s megerősiti, s ekkép tiszta kebellel fohászkodik azon szeplőtlen sz. szivhez, melyről joggal mondhatni: hogy a bünösök otalma, a keresztények segitsége és a szomorúak vigasztalója... És azért hathatósan föl is emelte a szerzetesszónok atyai szózatát, intve Krisztusban kedves fiait, miként ama kettős életforrásból az Oltáriszentség s Mária szeplőtlen sz. szive szeretetéből meritsenek, kérve Istent, hogy könyörüljön rajtunk, háritson el mindennemü veszedelmet!... Nagyszerüen szólott még az egyházról, mely a harczok mennydörgései s a halál rombolásai között is az élet jeleit adja; mely, ha szenved is, szenvedéseiben megdicsőül; ha vérzik is, el nem vérzik, hanem vérében növekszik. Az ékes beszédet a lelkes hitszónok szűz Mária üdvözlésével zárta be. ‚Angyalok királynéja mondá, többi között — légy királynéja a mi sziveinknek is!...

Az intézet hálás köszönettel tartozik általán, különösen pedig az 1855-ki tanárkar a föntartó testület központi kormányának, jelesül pedig a szerzetfőnökségnek — Nagy Péter provincialis urnak. Ez t. i. figyelembe véve az azon korban behozott tantervek és a sietö tudományos haladás s müvelődés által a középtanodák vezetésénél történt változásokat, uj eljárást, az imént emlitett évben a birodalom fő- és székvárosába Bécsbe küldötte a nyitrai főgymnasium természettani tanárát is... Ki is az ott a szünidőben a középiskolai tanároknak az egyetemben rendezett gyakorlati tanfolyamban szorgalmasan

vőn részt. És úgy bővebben megismerkedék az ujabbkori természettani eszközökkel, hogy haza jöve az oktatása alatti ifjaknak anyagi és alaki képzését legjobban biztositó elemző, szemléltető és kisérlő módszer nyomán közölje tárgyát...

1857. évi januárhó 5-én püspök őnagyméltósága beszentelése mellett tétettek e helybeli székeskáptalan sirboltjába örök nyugalomra meghidegült tetemei annak, kiben már a nagym. Kluch püspök kedvelt oldalkanonokját, az egyházi ügyekben jobb kezét, tevékeny hivatalnokat, a szegény nép igaz pártfogóját tisztelte. Greguska István dulczignói vál. püspök, apát, nyitrai székeskáptalani nagyprépost, püspöki helynök és a sz. széknél ált. ügyhallgató temetését értjük, ki ugyanazon hónap 3-ának éjjelén szenderült el az Urban. — Vannak egyéniségek, kikről nem szükséges nekrologot irni, mert nem halnak meg, hanem csak, mint hosszu utra kelt vándorok testiképen eltünnek, de tetteikben, ismeröseik emlékezetében élnek és szellemileg hatnak is. Ezek közé tartozik halottunk is, ki, 1785-ki aug. 18-án Pruszkán született, s a nyitrai egyházmegyébe fölvétetvén, 1808-ban áldozárrá szenteltetett, csakhamar a püspöki udvarban, mint szertartó müködött. Egy év mulva püspöki titoknok lőn, 1817-ben a titoknoki tiszt megtartása mellett az üreghi plebániát is birta. A megye kormányzása körül szerzett érdemeiért és kedves jellemeért az 1819-ki febr. 15-én nyitrai kanonokká lőn kegyelmesen kinevezve, mely állomáson fokozatos előléptetéssel 38. évet töltöt. Mint a székesgyház valóságos kanonok-tagja a pozsonyi országgyülésekben káptalani követül foglalt helyet. 1822-ben Isten áldásáról cz. apát lett. 1847-ben nagyprépostta, 1854-ben dulczignoi vál. püspökké neveztetett... Szájról-szájra jár és az utókorra áthagyamányoztatik, hogy volt, élt egykor egy szivre keresztény nagyprépost, ki elökelő állása mellett, egész életében igazi jóság és barátság volt. A kegyesrendieknek, kiknek évlőjében Greguska „corporis litterarii et studiosae iuventutis Maecenas munificentissimus“nak mondatik, mint hiteles följegyzések igazolják, többször volt alkalma tudomást vehetni azon kegyes adományoknak jelentékeny összegéről, melyeket a boldogult a világ szeme előtt rejtve, az ifjuság nevelése előmozditására, titokban gyakorolt, s melyeknek nyilvánosságra jutását gondosan megakadályozni tudta... A világ őt, mig élt, nem ismerte, s ámbár méltóságához illendően élt, a szegényeket nemcsak

szakban gyorsan mentek át a gyakorlati életbe... És ki nem látja igazolva a tartózkodást? Sokan hangsulyozák már azóta Palugyayval, hogy arra a tágkeretü népképviseleti alkotmányra még nem értünk mi meg... Hogy némileg szinezzük előléptetését, és lássuk, mily becsben állott őfölségénél, csak érintjük még, hogy 1849-ben sz. István király jeles rendjével és valós. belső titkos tanácsosi ranggal, 1852-ben a vaskorona első osztályú rendjével tüntettetett ki és 1854-ben a cs. Lipót-rend nagykereszteséve lön. — Jótékonysági jelentékeny adományainak koronáját az 1854. aug. 18-án alapkövet nyert azon apácza-zárda nagyszerü templomával együtt teszi, mely, az alapitványul hagyott 68,000 frton kivül, életében 300,000 frtot költvén rájuk, nevét áldott emlékezetben fogja mindenkor föntartani.. Egy kedves fénykör övedzi még munkás életét: a boldogs. szüz Mária, Isten anyja iránti fiui különös tisztelet t. i., mely 1850-ben, midőn a várdom Eszterházy-féle Máriaszobrát nagy költséggel helyreállittatta s az ottani ajtatoskodást biztositotta, meg 1855-ben, midőn a trencséni kisgymnasiumnál a II. József által eltörült Mária-társulatot életre keltette, sőt alapitványnyal állandósitotta, oly világosan feltünt... E Szüzanya esedezései eszközölték ki neki az áldozár-jubileum megérhetését és azon malasztokat is, hogy érdemdús életét oly ajtatosan bevégezhette...

Igen rövid vonásokban mutattuk be a dicsőült férfiut, ki boldogitva élt és megsiratva halt meg. — Midőn a föntemlitett év és hónap 24-ki hajnalban a város valamennyi templomának főharangjai megszólaltak, megdöbbent a város összes lakossága. A szomorú valóság sújtólag rohant meg mindenkit... A püspöki lakról lengő busszinü zászló leküzdötte mindenkinél a való és kétkedés közti habozást. Ő excellentiája a boldogult kegyelmes püspök hónapokon át gyöngélkedett már. Ki őt az előtt s a mult években látta, az 1858. tavasz óta nagy változást vőn rajta észre; azt azonban senki sem hitte, hogy a végpercz oly sebesen előálljon. Bajaiban, melyeket arcza vonásaiból meg lehetett ismerni, soha sem volt türelmetlenséggel mások terhére; s ha mégis, mi fölötte ritkán történt meg, egy panaszszó elröppent ajkairól, jelenté, hogy a baj súlyos... A szóban levő év juniushavában Radosnyára rándult, azonban ott néhány hét mulva lábai dagadni kezdének, és mellvizkór

fölszenteltetvén, és ugyanezen hó 20-án beigtattatván összes tevékenységét egyházmegyéjének szentelte. Daczára annak, hogy sok időt kelle az országgyülésen is töltenie, Kassán püspökösködésének rövid hat éve alatt meglátogatott minden esperesi kerületeket, legtöbb plébániát, a bérmálás szentséget kiszolgáltatva, apostoli müködése s atyai tanácsával üdvöt árasztva. — 1838-ban nagyobb-terjedelmü egyházmegyének élén találjuk, a mennyiben ezen év novemberhava 22-én a szentszék beegyezésével a fölség kegyelme által a b. e. Vurum J. utódaul a nyitrai püspökségre helyeztetett át, a hol a trónfoglalást 1839. májushó 26-án tartá. — 1839/40-ki, valamint a következő országgyülések, melyeknek zajos vitatkozásaiban, főleg a napi renden volt egyházi ügyekben, tevékeny részt vön, itt érték öt. Hogy tudta alapos nézeteit szónokilag előadni, mutatják a vegyes házasságok ügyében mondott országgyülési beszédei. — Palugyay főleg egykázmegyéjének, papjainak és hiveinek élvén, mindenütt ott volt, hol főpásztori bőkezüségre, gondoskoodásra szükség vala... Valahányszor dioecesisét bejárta, nemcsak szellemi, hanem anyagi jótékonyságban is részesité hiveit, különösen a felső vidéken, hol az éhséggel küzdőknek oly sokat adott, hogy áldozatainak nagyságát és számát határozottan tudni alig lehet, jó részük sehol sem levén meg irva, csak az élet könyvében... A Trencsénmegyében elharapózott iszákosság meggátlására papsága által 1845-ben a mértékletesség-egyletet terjesztette. — 1848-ban apostoli buzgóságánál fogva egyházmegyei zsinatot tartani volt szándéka, melyet a rohamos események miatt ugy nem valósithatván, legalább minden kerületből két-két lelkészt hitt meg székvárosába értekezletre, hogy a kor bajaira az egyház örök igazságaiból és gyógyszereiből a leghatékonyabbak alkalmaztassanak... Mennyi tapintat, mily ügyesség kivántatott a forradalom-idő alatt, tudják azok, kik oly izgalmas körülményeket éltek át. Az elkapotottság lángja keresztülkasul csapott mindenfelé, de Palugyaynak tántorithatlan hüsége a föls. uralkodóházhoz egy perczig sem változott... Ő figyelőleg szemlélte az eseményeket, melyek sikerében soha sem bizott, és sejtelme, midőn a gyászos kimenetel, az ő hazafiui keblében is bánatot keltőleg, bekövetkezék, valósult... Egy jobb kor felvirultát ő is szivből ohajtá ugyan, még sem tudott megnyugodni azon vivmányokon, melyek épen e 48-as rohamos törvényalkotás után ránk maradva a hatvanas idő-

szakban gyorsan mentek át a gyakorlati életbe... És ki nem látja igazolva a tartózkodást? Sokan hangsulyozák már azóta Palugyayval, hogy arra a tágkeretü népképviseleti alkotmányra még nem értünk mi meg... Hogy némileg szinezzük előléptetését, és lássuk, mily becsben állott őfölségénél, csak érintjük még, hogy 1849-ben sz. István király jeles rendjével és valós. belső titkos tanácsosi ranggal, 1852-ben a vaskorona első osztályú rendjével tüntettetett ki és 1854-ben a cs. Lipót-rend nagykeresztesévé lön. — Jótékonysági jelentékeny adományainak koronáját az 1854. aug. 18-án alapkövet nyert azon apácza-zárda nagyszerü templomával együtt teszi, mely, az alapitványul hagyott 68,000 frton kivül, életében 300,000 frtot költvén rájuk, nevét áldott emlékezetben fogja mindenkor föntartani.. Egy kedves fénykör övedzi még munkás életét: a boldogs. szüz Mária, Isten anyja iránti fiui különös tisztelet t. i., mely 1850-ben, midőn a várdom Eszterházy-féle Mária-szobrát nagy költséggel helyreállittatta s az ottani ajtatoskodást biztositotta, meg 1855-ben, midőn a trencséni kisgymnasiumnál a II. József által eltörült Mária-társulatot életre keltette, sőt alapitványnyal állandósitotta, oly világosan feltünt... E Szüzanya esedezései eszközölték ki neki az áldozár-jubileum megérhetését és azon malasztokat is, hogy érdemdús életét oly ajtatosan bevégezhette...

Igen rövid vonásokban mutattuk be a dicsőült férfiut, ki boldogitva élt és megsiratva halt meg. — Midőn a föntemlitett év és hónap 24-ki hajnalban a város valamennyi templomának főharangjai megszólaltak, megdöbbent a város összes lakossága. A szomorú valóság sújtólag rohant meg mindenkit... A püspöki lakról lengő busszinü zászló leküzdötte mindenkinél a való és kétkedés közti habozást. Ő excellentiája a boldogult kegyelmes püspök hónapokon át gyöngélkedett már. Ki őt az előtt s a mult években látta, az 1858. tavasz óta nagy változást vőn rajta észre; azt azonban senki sem hitte, hogy a végpercz oly sebesen előálljon. Bajaiban, melyeket arcza vonásaiból meg lehetett ismerni, soha sem volt türelmetlenséggel mások terhére; s ha mégis, mi fölötte ritkán történt meg, egy panaszszó elröppent ajkairól, jelenté, hogy a baj súlyos... A szóban levő év juniushavában Radosnyára rándult, azonban ott néhány hét mulva lábai dagadni kezdének, és mellvizkör

jelentkezék. Julius 10-én Nyitrára visszatérvén, a kór napról-napra fokozódott úgy, hogy a magas beteg érezé, miszerint itt a földi orvosnak nem igen van már teendője. Tehát 22-ikén korán reggel meggyónt és megáldozott, midőn az ünnepies egyházi menetben a püspöki palotába jött összes papság környezte a nagy utra készülő kegyelmes atyát. — Megható látvány! Az örökkévalóságra megért ezen nemes alak, mely a nagy lelki erővel ily mérvben együtt ritkán találkozó szivjóság szinte átszellemült kifejezésével a szemben!... A halotti szentségek kiszolgáltatása után beszédet tartott... Hangja, taglejtései és minden mutatta, hogy bucsúzik övéitől, és mélyen meg van hatva, de félelem nélkül. Következett az általános feloldozás és hitletétel, melynek végeztével az örökre távozó utolsó atyai áldását adta káptalana, papsága és hiveinek. Juliushó 24-én éjfél után állott be a végvonaglás vagy az élet és halál tusakodása, birkózása, melyre a halál győzvén, az ‚ordinem commendationis animae' elimádkozó papság jelenlétében hajnali negyedfélkor szelid sohajok közt az az Urban elszenderült...

Nem levén szándékunk a nagy halott fölött dicsbeszédet tartani, csupán azt mondjuk, hogy az eltakaritás a boldogult iránt őszintén táplált általános szeretetről fényes bizonyitékot nyujtott... Az egyházi és vár-megye részvéte, a minden-rendű és rangu kisérők, a helybeli s vidéki világi és szerzetes papság nagy sorozata, a hálás érzelmelmeinek kifejezést adó kegyesrendnek főgymnasiuma ifjuságával nagyszerüen szomorú alakot kölcsönze a temetési szertartásnak, melyet Mészáros E. káptalani helynök, s nagyprépost végze. — Majd egy hónap multán t. i. aug. 25-én ünnepélyes exequiákat rendezett a ft. káptalan. — Már megelőzőleg három napon át délelőtti és utáni órákban városunk összes harangjai zugtak, a várfokról és az apácza-zárdáról szabadon lengő fekete lobogók jelentősen intének, azon sok kocsi búsan zörge a rosz kövezeten, melyeken a megyei és közeli papság szép száma érkezék meg, a távolabbi és más megyebeliek sem hiányozván. Minden sürög-forog vala s az útezák telvék néppel, mely a piaristákkal, in quorum ore tristis resonabat sonus, — szintén az urát vesztett püspöki vár felé tart, hol a gyászajtatosság van a nyitrai egyházmegye b. e. atyja és bölcs vezéreért készülőben. A résztvevők közt ott lehetett látni: mélt. Viber József és Tóth Imre fölsz. püspököket Esztergombél, a pannonhalmi főapát

őméltóságát Rimely Mihályt, Ruzsicska János egyetemi nittudomány-tanárral, Bubla pozsonyi kanonokot és a hajlottkorú Zerdahelyi József cs. kir. kamarás és udvari tanácsos őméltóságát. — Az egészen gyászszal bevont székesegyházban az ünnepélyes requiemet Viber József püspök őméltósága tartotta. Az öt ‚absolutio'‘t s a ‚libera'‘t megható buzgalommal a gyertyafényben uszó gyászravatalnál kezdette Mészáros Endre helynök és folytatták Krajcsik János, Tvrdy György s Keleesényi János nyitrai apátkanonokok s végezte Viber J. püspök úr. — A gloriosumot ft. Rimely M. főapát őméltósága teljes egyházi segédlettel megtartván, a szertartások ugyan véget értek; de az ajkakon maradt a gyászdal mély keserve, a sziveken pedig az irgalmat esdő fohász: ‚quando coeli movendi sunt et terra'‘ !..

Az egyház örökös főpapja az Úr Jézus megváltási munkásságát folytatja az apostolok s ezeknek utódjai, a püspökök által, kiket maga a Szentlélek helyzett az Isten egyházának kormányzására. Innét érthető meg a püspök s az ennek nyája közötti viszony... Ő az egységnek központja megyéjében. Benne egyesülnek a hivek hitben, szeretetben és az összes lelki életben... Ez okból mondja sz. Ignácz az ephesusiakhoz irt levelében: „Bár úgyis teszitek, mégis intlek, hogy püspökötök nézetében osztozzatok. Tisztelendő papságtok a püspökkel úgy van egyesülve, mint a hárfával a húrok, s e szerint ti mindnyájan összehangzó, Istennek tetsző dalra fakadjatok“... A püspök a kapocs, mely az egyes megyék hiveit az egész kereszténység központjával sz. Péternek fejedelmi utódjával összeköti... Tehát Istennek különös ajándéka a pásztorok pásztora szive szerinti jó püspök. Nyitramegye 1858. évi julius 24-én a bőkezű Palugyay Imrének a boldogabb hazába költöztével elárvulván, a dioecesisben minden jó lélek forrón imádkozott, hogy Isten jeles főpásztort adjon. Hála neki, hogy a kérőkön könyörült, oly lelkes, oly érdemgazdag püspököt adván Roskoványi Ágoston*) úrban, ki nemcsak hivatott, de

*) Megnem állhatjuk, hogy mélts. Roskoványi Ágoston úrnak, kiben honunk nagy és munkás fiát, az egyház fénycsillagát, a tudományok ritka avatottját oly jól esik tisztelhetnünk, élete részletes adataiból némit itt elő ne hozzunk. Született Szennán Ungvármegyében 1807. decz. 7-én. — A középiskolákat Kisszebenben kiváló sikerrel meghaladván, a bölcsészetet, mint már egri főegyházmegyei növendékpap, Egerben, a theologiát,

képesitve is van a kormányrudat biztosan vezetni. Ezen hitre multja, főleg váczi püspökségének, 1851—1858-ig terjedő korszaka készteté Nyitraegyházmegye hiveit, de szentséges atyánk és a fejedelem ritka bizalma is kötelezé.

Őméltóságának római és fejedelmi kinevező okmányai a székeskáptalan consistoriumában bemutattatván illetőleg kihirdettetvén, azonnal az intézkedés megtörtént, hogy a beavatási ünnepély majd kellőleg megtartassék. — Föndobogó szivvel és emelkedett gondolatok közt vártak junius hó 3-án. Ő méltóságára, ki ezen nap hajnali csendjében észrevétlenül érkezett meg, — az egyházmegye képviselői, kiket a nagyprépost úr bemutata. És erre következett a jeles főpap mindenkit megnyerő, szivélyes viszonzása. Majd mások kivánták őméltóságánál az őszinte ragaszkodás keltette hódolatukat nyilvánitani, jóllehet a szerény főpap még előre tiltakozott a fárasztó tisztelgések ellen. — A székfoglalás, midőn a főpásztor megismerte nyáját, a nyáj megismerte főpásztorát, juniushó 5-én egyházilag megszabott szép és megható rendjében történt... A városban már jókor reggel hullámzott a nép, sietve a főtemplomba, hol, az egyházi és világi hatóságon kivül, minden rend és rang szép számban volt jelen. A tanulóifjuság is tanáraival vőn részt az épületes ünnepélyben. A templom bejárásánál fehérbe öltözött leánykák rózsákkal hintették az utat, talán annak emlékére, hogy a tövises út, melyen egy püspök jár, a hivek ezreinek és az ily ártatlan gyermekeknek imája által megkönyittetik és az örök élet rózsai közé visz...

---

melynek tartama alatt 1827-ben bölcsészettudorrá is lőn, — a pesti központi seminariumban végezte. 1832-ben, mint a sz. Ágostonról cz. bécsi felsőbb papnevelő-intézet tagja s theologia-tudori oklevélre érdemesittetett. — Ezután néhány hóig maklári káplán, illetőleg tanulmányi felügyelő és aligazgató lőn. A papnöveldéből az egyházmegyei hivatalhoz, előbb ugyan levéltárnokká, szentszéki m. jegyzővé, s magát mindezen hivatali állomásokon hitbuzgóság és tudományosságban is igen kitüntető fiatal pap a nagy Pyrker L. patriárka-érsek által 1835-ben titoknokká, irodaigazgatóvá, sz. széki ülnökké neveztetett ki; 1836. pedig oldalkanonokul mozdittatott elő. — Bokros foglalatosságai mellett még az egri főmegyei könyvtár, majd a seminarium igazgatásával is megbizatott. Mint a főkáptalan követe 1839. és 1843-ban a pozsonyi országgyülésen jelen levén nagy tevékenységet fejtett ki. — 1847-ben Pyrker L. érseke által Roskoványi Ágoston úr, ki akkor már cs. kir. udvari káplán, a pesti és prágai tudományegyetemeknél bekeblezett hittudor és Saár-Monostorról

Elvégezvén a ft. káptalan zsolozsma-imádságát, a nagy papi menet megindult a püspök úr elé, ki a templomba vezettetve, miután imádkozott és felöltözött, a napi alkalomra figyeltetve napjait, elolvastatta a királyi kinevező és pápai megerősitő iratokat. Ezekre a székeskáptalan általános helynöke, Mészáros E. nagyprépost ő nagysága mondta el a hódolatát a megyei papság részéről. Szabatos és könnyen érthető modorban előadta a főpásztor érdemeit, és paptársait az egész megyével szeretetébe ajánlotta. Azután a hódolati kézcsók és a főpásztori beszéd következett... Hóditónak mondja évlőnk a nagy lélek azon föllépését, mely a püspöki trónuson történt, állván mintegy a kitünő főpásztor mellett ama láthatatlan geniusz melyért a bölcs (Sap. 9, 4) igy fohászkodik: „Da mihi sedium tuarum assistricem sapientiam“... Jelesül Roskoványi őméltósága kenetteljes allocutiojában a papsághoz, valamint a tapasztalt és bátor hadvezér, midőn seregének élére áll, őket az ellenség cselfogásaira elkészíti, a fegyverek ügyes megválasztására s használatára figyelmezteti, kitartásra, hüségre buzditja, — a Szentlélek igazi küldötteként tünék föl; s midőn a szószékre lépett, hogy kedves hiveit az Isten igéjével megörvendeztesse, szivből jött szavával szivre hatott... A szentmisét teljes fényben végezte őméltósága, felmutatván a mennyei Atyának áldozatul egyszülött Fiát, kinek érdemei által kormányára hathatós kegyelmeket lekért és vele lekértek a jelen volt ájtatoskodók is.. A bucsúnak, melyet ez alkalomra a szentszéktől nyert hatalmánál fogva apostoli áldással volt adandó a mélt. székfoglaló úr, — utána az egész szent cse-

---

cz. sz. András apátja s olvasó kanonok volt, — saffragan püspökké terjesztetett föl. 1850-ben káptalani helyettes, majd érseki ált. helynök lőn, és 1851-ben az egyház és haza iránti fényes érdemei elismeréseül ő cs. kir. fölsége által váczi püspökké neveztetett ki. De nem sokáig örvendhetett e dioecesis hőn tisztelt tetterős püspökének. Mert a fejedelmi kegyelem által a meghalálozott Palugyay Imre nyitrai püspök utódaul Nyitrára, helyeztetett, hol ez idő óta, Isten segedelmével szerzett minden vagyonát a szó szoros értelmében a legüdvösebb czélokra forditván, áldólag és áldottan müködik. — Irodalmi tevékenységének és lankadatlan munkásságának már mint ifjn pap szép jeleit adá, és azóta folytonosan bocsátja közre az egyháztörténelem és jog szempontjából gazdag kincsbányát képező s a középkori foliansok hangyaszorgalmas iróira emlékeztető „Monumenta“ cz. nagybecsü müveket, melyek a tárgyukat kellően földeritő okmányok felmutatásával különösen fényt árasztanak legtöbb kérdés elfogulatlan megbirálására...

lekvény befejeztetett, és a főpásztort ugyanazon rendben, mint jött, kisérte vissza a hosszú menet a püspöki palotába, hol rövid pihenés után a megyei lelkipásztorkodó papság tisztelgését fogadá a tiszteletre méltó püspök. Majd az ünnepi lakomához hivatott a vendégsereg, melyben a közelebbi esztergomin kivül a távolabbi egyházmegyék, mint az egri és váczi is szép számmal voltak képviselve. Hogy lelkes felköszöntések, valamint alkalmi költemények nem hiányoztak, említenünk is fölösleges...

A szép ünnepélyre, melyről egy kedvező jövő biztos reményétől boldogitva távoztak a vallásos keblek, — néhány nap multán, nevezetesen a szóban forgó év juniushava 9-én sziveskedett őméltósága a kegyesrendiek collegiumát is meglátogatni, hol mint fiak által a jó atya fogadtatván, a házfőnök tolmácsolá a piaristák hódolatát, melyet őméltósága kegyesen elfogadni s az atyai gondviselő szeretet és bizalom biztositásával viszonozni kegyeskedett. E leereszkedő nyájasságot megilletődéssel vevén Kalasanzi fiai kérék az Istent, hogy a mily szép és lelkesitő vala első találkozása a főpásztornak nyájával, oly áldásos legyen hosszú kormányzása, lásson a haza és a nyitrai egyházmegye boldog időket!..

Ünneprajzunkat a kegyeletes piarista rendnek nt. Budaváry J.-nek költője épen ez alkalomra irt versezetével*) zárjuk be:

Laetare, felix Nitria, grandium
Et nunc et olim patria Praesulum!
Laetare non postrema sacro
Pannonidum super orbe sponsa!

Tu docta ad alti culmina Carpathi
Fontes salutis noscere limpidos,
Lucem fuisti prima coelo
Digna datae fidei vldere.

Adhuc avitis Hunnia moribus
Devota, sanctae nescia erat crucis,

*) Megjelent e czimen: ‚Carmen honoribus Illustrissimi ac Reverendis. Domini AUGUSTINI ROSKOVÁNYI, de Eadem, Dei et Apostolicae Sedis Gratia Episcopi, dum e Vaciensi ad Nitriensem Episcopatum translatus munus solenniter anspicaretur a Scholis Piis devotissime dicatum. 1859.'

Et nox tibiscanis, Cumanis
Atra supervolitabat oris;

Quando superno percita lumine
Haec signa patrum more super iugo
Fervens colebas, prima felix
Coelicolis peperisse cives.

Inserta fastis postea patriis
Ut cara Coelo filia creveras
Sub praesulum virtute et alis
Innumeris decorata lauris...

Tot gloriosis Nitria iam viris
Adsueta, tristes stringere post vices
Ambabus ulnis gestiebas
Et gremio refovere Magnos.

Decoris huius conscia ut aemulae
Soror sorori Vacia Nitriae
Sponsum parabat digniores
Ut viduae decoraret aras. —

Virtutis haec est seilicet indoles,
Ut celsiori gaudeat in loco
Nitere, nec duros honore
Aucta semel renuat labores.

Haec Roskováuyi Praesulis est comes;
Qui, qua modesto tentat iter pede,
Illustrat, accedit, fovetque
Corda gregis pietatis igne.

Videre Czegléd, Vacia, Kecskemét
Olim salutis semina in aridis
Persaepe terris iacta, messem
Fenore multiplici tulisse.

Videre vastae rura Cumaniae,
Ut ter benigni munere Praesulis
Refloruit plebe in fideli
Prisca patrum pietas, fidesque.

Et quis profundae plena scientiae —
Quae novit orbis — scripta volumina
Aut gloriosos quis labores
Non memoret celebretque vates?

Sic Roskoványi nomina famaque
Crevere factis, nomina et exteras
Ferenda doctorum per urbes,
Et patriis veneranda terris.

Hinc Roma sacros ad solium Pii
Inter ministros, capta scientiae
Amore clarae Praga doctos
Inter amat socios videre.

Hunc docta tollit laudibus Agria,
Galli sodalem scribere gestiunt,
Felix in Augustino amandum
Nitria Pontificem tenebit.

Huc ergo Cives! Praesul adest. Viam
Rosis Sionis sternite filiae,
Huc Zolna, Púchov cum Radosnya
Trenchinium pia vota ferte:

O qui superno munere, jam infula,
Honore, claris et meritis potens
A Vaciensi ad gestientem
Progrederis veherisque sponsam!

Te destinatum, Te meritum Pius,
Rex Caesar almum provehit ad gregem,
Te ducit haeredem coruscis
Praesulibus socianda virtus.

Salve, vetusto stemmate nobilis
Virtute Praesul, nobilior Tua!
Salve, gregi spes una! Salve,
Delicium columenque sponsael

Csaknem tizenkét évet töltött el a honszeretet vértanuja Görgen döblingi kórodájának bús falai közt; a nemzet kiváncsian tudakozódott nagy betegéről, mohón olvasott, hallott minden sort, minden szót, mely a nagy honfi tolla alól, vagy szájából jött, mindőn egyszerre 1860-ki aprilhó 10-én, mint a haragos ég dördülete azon gyászhir harsogja át a hazát: „Széchenyi meghalt!“.

Láthatá a figyelő az első kétes hirszellő lengésére sáppadozni az elrémült arczokat, s csakhamar szemlélheté, mint hatott majd nem kétségbeejtőleg szerte a valósult tudomás legjobbjaink körében... Szóval midőn ezen elhalalozás hire Kárpátoktól — Ádriáig átfutott, minden becsületes magyar úgy érezte magát, mintha családjának egyik legkedvesb tagját, mintha saját szivét vesztette volna. Sir felé botorkáló aggok, játszi gyermekek, tisztes matrónák, virágzó hajadonok sirtak és gyászba öltöztek vallás és nemzet-különbség nélkül, mert tudták, érezték, hogy az, a ki Döblingben oly tragikus véget ért, mindnyájunk halottja... Mi annyit tesz, hogy hazánk legerősebb oszlopa ledült, nemzetiségünk Atlasza összerogyott!. Tehát találóan éneklé Széchenyi elhalálozásáról a nemzet hivatott költője:

„Egy szó nyilallott a hazán keresztül,
Egy röpke szóban annyi fájdalom;
Éreztük, a mint e föld szive rezdül
És átvonaglik róna, völgy, halom.
Az első hir, midőn a szót kimondta,
Önön viszhangjától megdöbbene;
Az első rémület kétségbe vonta:
Van-é még a magyarnak Istene“...

A kegyesrendi tanintézet a nagy-emlékü elhunyt lelke üdveért istenitiszteletet rendezett, melyen az ifjusági énekkar müködék. Jelen voltak a tanulóság tanáraival valamint a város szine-java is annak bizonyitására, hogy nem elég csak magános óráinkban megemlékezni érdemes nagyainkról, hanem kegyeletünket nyilvánitani is kell... Reméljük az isteni Gondviseléstől, a jeles férfiak hazánkban ezentul sem fognak hiányozni, azonban mig ezek közöl sokan csakhamar felejtve lesztek, a Széchenyi neve a történelem lapjain legnemesbjeink közt élni fog... Mert, mint a m. tud. akademiának ugyancsak a Széchenyi-emlék-ünnepélyen előadott költeményben szépen mondja Arany János:

Széchenyi hirét, a lángész csodáit,
Ragyogja minden, távol és közel:
Áldozni még jerünk — ah, oly sokáig
Nem értők — Széchenyi szivéhőz el.
Nem láttuk, e sziv néha a mit palástol
Hordván közöny havát és gúny jegét:
Hogy ovni gyönge csiráit fagyástól
Őrizze életosztó melegét.

Értünk hevült, miattunk megszakadt sziv,
Te az enyészet ágyán porladó!
Késő, de tartozott szent hódolat hiv:
Egy nemzeté, im, e hálás adó.
El kelle buknunk — haj minő tanulmány! —
Meg kelle törnöd — oh mily áldozat! —
Hogy romjaidra s romjainkra hullván,
Adjunk, Igaz! tenéked igazat.

Szentebb e föld, honunk áldott alapja,
Mióta nagy sziv benne nyugoszol,
Szentebb a multak ezredévi lapja,
Mióta nagy név hozzá tartozol.
Koszorut elő!... morzsoljuk el könyünket:
Az istenülés perczi már ezek,
Boritsa ünneplő myrtusz fejünket:
Reménynyé váljon az emlékezet...

Nem hal meg az, ki milliókra költi
Dús élte kincsét, ámbár napja múl;
Hanem lerázván, a mi benne földi
Egy éltető eszmévé finomúl,
Mely fönmarad s nőttőn nő tiszta fénye
A mint időben, térben távozik;
Melyhez tekint föl az utód erénye:
Ohajt, remél, hisz és imádkozik.

Te sem haltál meg, népem nagy halottja,
Nem mindenestül rejt a czenki sír;
Oszlásodat még a család siratja —
Oh, mert ily sebre hol van balzsamír?...
Mi fölkelünk: a fájdalom vigasztal:

Egy nemzet gyásza nem csak leverő:
Nép mely dicsőt, magasztost így magasztal,
Van élni abban hit, jog és erő!...

XVIII.

Folytatás.

A kormányilag elrendelt tandij összege és beszámolásának módja. — Az iskolaépület tanhelyiségeinek száma szaporodik. — A kegyesrend az alapitványi kötelezettségen felül sajatjából tizenhárom éven még őt tanárt tart a főgymnasiumban. — A Szent-László-Társulat Nyitrán. — Az anyák befolyásáról a nemzetek nevelésére. — A nőnevelés fontossága és Palugyay I. meg Roskoványi Á. püspökök. — Roskoványi Ágoston püspök a főgymnasiumban öt tanárállomást biztosit. — Alapitványirat erre nézve. — Dr. Nagy József megyei főorvos jelentékeny adománya. — A kolera Nyitrán. — I Ferencz József őfölségének megkoronáztatása. — A pápai Nuntius nm. Falcinelli M. érsek Nyitrán. — Változás az oktatásügy terén és uj tantárgyak. — A szerelvények gyarapodása. — A felnőttek oktatása főgymnasiumunkban. — B. Eötvös József halála. — A Toldy-ünnepély alkalmából gymnasiumunk is részesül könyvajándékban. —

A tandij 1857/8. évtől fogva akként kezdett szedetni, hogy az igy bejött pénz a kir. adóhivatalnál leteendő, a róla vezetett s kellőleg okmányolt számadások pedig felsőbb helyre terjesztendők valának. A mi már a behajtandó összeget illeti, egy-egy tanulótól 1875/6-ig 8 frt. 10 kr. követeltetett; ezóta pedig, épen a viszonyok-sujtotta időben, 12 frtra lőn az fölemelve...

Kapronczay Ede, a lelkismeretes igazgató idejében 1858-ki szünnapokban a másfél százados gymnasium megrongált födele egészen kijavittatott, minden tanterem új belső, az emeletekben levők pedig téli ablakokkal és redőnyökkel is elláttattak. — Ez időszakban, és ugyan 1859. és 1860. esztendőben, ismét nyert diszben s helyiségben intézetünk. A nevezett igazgató kiváló érdemet szerzett magának az által, hogy, midőn az intézet élén állott, a régibb elromlott anyagok helyett az alsó folyosó szilárd és czélszerüen választott négyszögű kövekkel, járda módjára, kiburkoltatott, és a középső folyosón két uj (a 7. és 8.) tanterem épittetett és fölszereltetett.

A tetemes kiadásokat igénylő ezen renovatio ügyében a hatalmasoknál a közczélra soha el nem csüggedő, de ezuttal

sikertelenül, kérelmező kegyes-tanitó-rend jó részben maga viselé, az évsoron át törleszthette ezerekre menő költséget, hathatósan bebizonyitván ezzel is az elfogultság és szellemi kiskoruságról tanuskodó önhittségnek, hogy a modern fogalmak szerint már haladásképtelen (?), tulajdonképen pedig soha nem ernyedő erélylyel, soha nem gyöngülő nagylelküséggel ható szerzetesekben birja a társadalom... intézeteinek föntartóját is!...

A nyitrai kegyesrendi főgymnasium az 1861. év beálltával új szakba látszott lépni. Október 1-én megtartott, mint mindenkor a szokásos istentisztelet; de ezen ‚Veni Sancte' ünnepélyes énekébe az épen országszerte folyamatban volt alkotmányos átalakulásra áldást kivánó imák vegyültek s úgy tetszett, mintha az orgona magasztos dallamai közt a honfi ohajnak egy-egy szivhangja rezegne...

Nem ok nélkül merült föl több izben annak észrevevése, hogy a gymnasiumi épületben még van kivánni való, annál is inkább, mivel saját emésztőgödörrel, árnyékszékekkel nem birt 1861-ig. Mire nézve a tevékeny igazgató, s főleg azért is, mert, e hiány a tanodát látogatóktól köztudomásu levén, a városi tanács közköltségen szándékozott a kellő helyiségeknek előállitását eszközölni, e czélra a vállalkozónak az épitkezési pénzmennyiséget meg is szavazván, a munkát meginditotta... Némileg szomoritólag hat a lélekre a hatóság szóval kifejezett készségével szemben a később tapasztalt magatartás, mely az emésztőgödrök elkészültével nyilvánult, s vajmi balkövetkeztetésre juttathatná a rosz akaratot vagy elfogult véleményt... Tény ugyanis, hogy, midőn a munkás bérét kéré, igéretének, sőt alakszerű intézkedésének daczára, a városnak pénzbeli szorultságát vallván be a nemes tanács, a végből fordult Kapronczay Edéhez, teremtené az épitmény árát, 512 frt. 2 krt, más uton elő... Ez okon a nm. Helytartótanácsnál lön, szorgos utánjárás mellett, e kiadás törlesztése kieszközölve.

1863. évben, a tanintézetnek méreteit s alakját magán viselő gymnasiumunk második emelete (negyedik), és ez alatt levő (ötödik) osztály termének padjai majd egészen használhetlenné levén, a szünidő tartamában előjövő egyéb rendes javitgatások és módositások mellett, szintén Kapronczay Ede igazgatónak gondos fáradozásai folytán újakkal váltattak föl. —

A katholicismus valamennyi tagjai itt a földön a hit és szeretet kötelékei által összefüzvék ugyan; mindamellett egy szent ösztön szorosabb frigyesülésre lelkesitl azon tagokat, kik saját és hittársaik üdvét különös eszközök által akarják előmozditani. E szellem szülte, dajkálta, nevelte a hitegyleteket a kath. egyháznak, úgy szólván a bölcsejétől kezdve a mai napig. Legujabb időben, midőn e szövetkezési szellem mindenfelé oly tevékeny, oly nagy dolgokat hoz létre, a kath. egyház sem maradhat tétlenül, hanem összegyüjti lelkesebb fiait s leányait csoportokba, a gonosz világ rohamait ellensulyozni, a szenvedő emberiség bajait enyhiteni, a jókat bátoritani, a gonoszokat az üdvösség útjára kecsegtetni, egy szóval — a kath. hitéletet ébreszteni, föntartani...

Az Istennek lelke és az Isten lelkétől vezérlett kath. egyháznak szelleme hozá létre édes magyar hazánkban 1862-ben a keleti hitrokonink inséges állapotát, a hazai intézeteket környező szükségek és a világegyház kormányzatára megkivánt segédeszközök szükvoltának némi födözésére czélzó Szent-László-Társulatot is, melynek nem tudjuk, üdvösvoltát, roppant horderejét vagy pedig korszerüségét emeljük-e ki? Elég az hozzá, bölcs és lelkes alakitói megörökiték ez által nevöket a magyar egyház történetében...

Ezen társulat megalakitására vonatkozó nagy bölcseséggel szerkesztett iratok közöltetvén a nyitrai főgymnasium igazgatóságával is, ez el nem mulasztotta lelkesitőleg fölhivni a tanulóifjuságot a szentczélu egyletbe úgy is, mint a kereszténység szellemétől ihletett áldozatosságban s szivemelő ajtatossági gyakorlatokban való egyesités által a Jézus követői külcselekvényei — s erkölcsi viseletökben nyilvánuló hitélet ébresztésére s folytonos táplálására egy hatalmas eszközévé válandó társulatba belépni.

A megtett intézkedés ohajtott eredménye lőn, hogy a nevezett társulat magasztos czéljaira a növendékség, mely belátta istápját korunk ama varázsszerű nagy halalmasságnak, mely az egyesülésben rejlik, tanáraival élén szive örömest adakozott, sőt adakozási készséget azontul is évről-évre nemesen tanusitja vala...

Nem tartóztathatjuk magunkat egykis megjegyzéstől ezen és hasonló társulatra nézve — azok kedveért, kik azt, rosz szándékból, papi társulatnak nevezik...

Az egyház a maga tekintélyének actusa által ily társulatokat, melyeknek tagjait a ker. civilisatio arcasainak lehetne nevezni, — nem alkot. Ezen társulatok az egyház kebelében erednek, annak áldása mellett terjednek s virágzanak, de önmaga azokat nem hozza létre... Az egyes emberek szabadságát nem korlátozza, hanem az egyéni független működést mindig tiszteli. Koronkint támadnak keblében nemes-lelkű férfiak, a kik fölismervén a társadalmi bajokat, — azok enyhitéséről gondoskodnak, és mivel az egyes erő korlátolt, tehát több nemes lelkekkel egyesülnek. Miként a hegytetőkről a forráspatakok ezen irányban leszaladnak, és réteket, mezőket futásukban termékenyétnek, végre folyókká alakulva a nagy oczeánba vesznek el: úgy ezen társulatok is — a ker. társadalom ezen partjain a nemes szivekből kifakadva az emberi társadalom különféle rétegei közt, áldást osztva, boldogitva folynak és terjednek szét, mig végre a nagy oczeánban — a kath. egyház kebelébe bemerülnek és beleolvadva elenyésznek...

Azon szenvedések és bajok között, melyek az ember lelkét porig alázzák, a legfőbbek egyikeül a tudatlanságot, a vallásbani járatlanságot, általában szellemi tehetségeink visszamaradását kell tekintenünk; a miért a jólelkű hivatottak kötelmük főbbikeül minden időben az ifjuság helyes nevelés-oktatását tartották. A lélek és sziv nem maradhatnak üresen. Ha abba igaz ismereteket, a religiot és az erkölcsi törvények fönséges elveit beoltani nem fogjuk, a tért elfoglalja a gonoszság, és vele hatalmába keriti az embert... Hamarább nélkülözhetjük a kenyeret, mint az evangeliomi igazságokat... A vallásos nevelés és tudományos müvelődés ily nagy-fontosságú érdekeit előmozditó piaristák, csupán és egyedül látták el e gymnasiumot egész $186^2/_3$-ig... Könnyü volna rólok bebizonyitani, hogy feladatukat szerencsésen oldották meg, semmi lényegest el nem mulasztván, a jónak mogrontói nem levén, sőt inkább szent hévtől és a magasztos tiszt átérzésétől lelkesülten, mindent elkövettek, hogy a szellem zsenge tehetségeinek ösztönt, kedvet s útmutatást adjanak... Aggodalom nélkül hivatkozhatnánk e tekintetben azon rágalmazó vádlókkal szemben ‚quibus pallor in ore sedet, pectora felle virent', ha szóra érdemesek volnának, ama számos, jeles és buzgó egyénekre, kik időről-időre szemtanuként figyelemmel kisérték

a müködőket s hatásukat; mint a kik nagyrészt hálanyilatkozatokban és maig is fönlevő elismerő iratokban fejezik vala ki: hogy a piaristáknak, elvük levén a szerénység, mely, Lacordaire helyes észrevétele szerint, általában épen úgy emeli a dicsőséget, mint a szemérem a női szépséget, — munkája, Nyitrán, zajtalan vala ugyan mindenha, de foganatos, a reggeli harmatkent, mely csendben száll a földre és életfriseségben épül föl a meglankadt természet... De mint imént emlitők, $186^2/_3$-ban változás állott be.

Nehogy valaki, a más tanerők alkalmazásának szükségességét félre magyarázván, a szív- és lélekkel magyar, a nehézségekkel szembe szállani kész szerzet felöl hamis véleményt ébreszszen, nem tartózkodhatunk egypár szónak koczkáztatásától.

Sz. Kalasanzi rendének magyar ága soha sem irtózott oly áldozatoktól, melyeket tőle az egyház és a hon java követelt, s ő meghozhatott a nélkül, hogy más oldalról törvényszerü hivatásának betöltésében ugyanazon közjó kárára csatoltassék... Több terhet állandóan elvállalni, mint a mennyit elbir, részéről valóságos eszélytelenség, melylyel önmagának és a hazának csak ártana...

A Nyitrára letelepülése alapitványi okiratának értelmében a rend legfőlebb hét tanárt tartozik adni és föntartani, mennyit adott és fön is tartott 1849-ig, innen túl pedig a megye és város hő kérésére $186^2/_3$-ig, embereivel a megalakult főgymnasiumban megkivántatott tanárikart is kiegészitette... A szerzet a tiszteletteljes folyamadványt, mely fundatio által biztositásra rövid időn nyújtott kilátást, mint a kérvényezők őszinte ragaszkodásának jelét méltányolva tőn úgy; de semmiképen sem vevé azt valamely érvényes alkugyanánt... Másfelül as 1849-ki nagy nemzet, hajótörés után, mely annyi reményt, annyi életerőt temetett el, a megalaztatás súlyos évei nehezedtek hazánkra. De súlyos évek nehezedtek szerzetünkre is. Fiatalaink a szabadságharcz alatt elhagyva tancsarnokainkat vagy a kibontott hadi zászlók alá sereglettek, vagy a megbomlott viszonyok következtében elszéledtek. Rendünk, mely mélyen érzé, hogy az ő sorsa a közhaza sorsával mélyen összeforrt, számban és tanerőben nagyon megfogyatkozott... Az előbb 422. tagot számlált testület összes személyzete 264-re olvadott le. A hiányt pedig pótolni nem lehetett,

mert a bécsi absolutismus a kegyesrend magyar tartományát nemcsak faggatások s zaklatásoknak, persze azon névtelen vagy névvel is biró piszkos vádlevelek következtében, melyekben azt a roszlelkűek a hatalomnál beszennyezték, — alávetette, hanem létalapjában is megtámadta, a szerzetfőnökségnek három éven át az új tagok bevételét meg nem engedvén... Pedig a Thunféle tanrendszer által életbe léptetett szakoktatás az előbbi rendszernél még több munkát s gyakorlottabb tanerőket igényelt... A magyar piaristarend, hogy missiójának megfelelhessen, hogy az idő haladásával lépést tarthasson, egyetlen egy csak valamennyire is munkabiró tagjának közreműködését sem nélkülözheté. Kiszolgált veteránok, őszbeborult aggástyánok fölkelvén a kiérdemelt nyugalom párnájáról, tele szent lelkesedéssel sorakoztak a munkás élet bajnokai közé, betöltendők a hézagot, melyet az idő mostoha keze sorainkban ejtett; beültetendők a hézagot, melyet az idő mostoha keze sorainkban ejtett; beültetendők a pusztaságokat, melyek a nevelés-oktatás mezején támadtak... A helyzet parancsoló szüksége hozta tehát magával, hogy a szerzetfőnökség, nyomatva szük anyagi állapota és az öregebbek gyakori elhalálozása által is, a szép ideig szivességből vitt terhet nem viselheté, illetőleg a nyitrai középtanodának főgymnasiumi rangot kivivott, és abban tizenkét esztendőt túl jutalom nélkül működött öt rendtagot tovább itt nem hagyhatá...

Mindezeket szemügyre vevén teljesen igazoltnak fogja minden méltányos kebel találni e tettét a hon javát és dicsőségét majdnem a végkimerülésig előmozditó kegyesszerzet kormánytanácsának, mely a válságos viszonyok gondos mérlegelése után határozá el innét az öt rendtársat elvonni. — És e határozatánál még akkor is kénytelen vala meg maradni, midőn későbben a megye és püspök úr a megváltozott körülmények szakadatlanul fokozódó igénye mellett, az 1850. évtől fogva a piaristarendnek, az öt tanáradásban annyi időn nyilvánult magasztalandó, áldozathozatalát megszivlelvén, tekintettel a megdrágult élelmi szerekre is, j ö v ő r e az öt tagnak ellátására némi pénzmennyiség fizetésére kegyesen hajlandónak mutatkozott. — Ennélfogva, az 1863. évi jan. 11-én k. udvari rendelettel, ugyanazon évi aprilhó 27-én 30524. sz. a., a szerzetfőnöki kérelemre, az alapitó-levél nyomán, kibocsátott helytart. intézvény szerint az

édes hazával a fájdalom és örömnapjait hiven viselt kegyesrend részéről a nyitrai gymnasium számára 12. tanár közöl 7. tanár adása lőn megerősitőleg kimondva, illetőleg helybenhagyva.

A nyolczosztályu gymnasium ügye ekként új phasison volt keresztülmenendő, és azon esetnek bekövetkezhetésétől lehetett tartani, hogy főgymnasium helyett csak kis vagy négyosztályu tanodája leend Nyitrának...

Midőn, úgy lehet századokra tétetik le valamely nemzet vagy nemzetiség jólléte s fölvirágzásának alapköve; midőn minden oldalról úgy egy egyesek, mint nemzetek czéljainak kivivására és érvényesitésére csak e nagy horderejű szó ‚előre' hangzik fülünkbe: valóban nem adhat elég hálát a Gondviselésnek Nyitra városa és megye, hogy e nyomos időben oly derék, a szeretet-tények folytonos gyakorlatával is az egyház diadalait szaporitó férfiut tisztelhet ft. püspökében; kire csakugyan illenek sz. Bernátnak a jó pásztorról irott ezen szavai: ‚In consilio providus, in iubendo discretus, in disponendo industrior, in agendo strenuus; in zelo sobrius,... in misericordia non remissus'...

Ugyanis a hódolat és igazság követeli, hogy ezúttal, midőn a k. r. gymnasium történelmét, bár röviden, adjuk, el ne hallgassuk, miszerint, Isten után, egyedül a jóságos főpásztornak, kinek neve drága s felejthetlen a tudomány emberei előtt is, lehet köszönni, hogy $186^{2}/_{3}$. tanév óta, midőn a munkássága, lelkismeretes önzetlensége, igazságos pártatlansága és a vidéken a nemzetiség sz. érdekeinek kellő képviselése által a közvélemény hajlamait kinyert kegyes-tanitó-rend részben, mint már fölhoztuk, visszavonult, az itthelyi középtanoda némileg föl nem oszlik, illetőleg a négyosztályu gymnasiumok közé alá nem száll vala.

A nyitrai püspöki széknek már régen megvolt azon dicsősége, hogy a magyar egyház legjelesb főpásztorai, kiknek fényes érdemei magok töltenének be egy „arany-könyvet", — kormányozzanak benne. E vigaszteljes megtisztelést az isteni Gondviselés ezen század első tizedétől fogva mai napig is megszerzé. — ‚Diliges Dominum Deum tuum e toto corde tuo et in tota anima tua et in tota mente tua', ez az első és legfőbb parancsolat, és a másik hasonló ehhez ‚Diliges proximum tuum, sicut te ipsum' (Máté 22, 37.) felelé isteni Mes-

terünk a törvény nagy parancsolatja felöl őt kisértőleg kérdező irástudónak; e kettős szeretet a kereszt. erényesség gyüpontja, telje... Kiben e kettős szeretet sz. lángja nem lobog föl szivtemplomának oltárán, abban egyszersmind elhamvadt a jóra törekvés minden szikrája, s ezzel kihalt belöle az erény éltető malasztja... ‚Si linguis hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut aes sonans aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, et noverim mysteria omnia, charitatem autem non habuero, nihil sum' mondja (1. kor. 13, 1-2.) a nemzetek apostola, ki a filippieket szintén a szeretetre, mint a tökéletesség kötelékére, inti... Igazán a szeretet a tökély kapcsa, szeretet tartja fönn a nagy mindenséget, hogy össze ne bomoljék; maga a teremtés megfoghatatlan csodája is a szeretet kifolyása volt, mint szépen jegyzi meg egyvalaki, — mert az örök szellem lényeket akart alkotni, kik az ő tökélyeit kövessék, s e követésben üdvözöljenek... És e lények, e fönséges czélra törekvő lények között, mint az Isten és felebaráti szeretet példányképei tündöklenek a nyitrai Sion főpapjai is... Szeretni az Istent, mint legjobb atyát, szeretni a felebarátot, mint Isten hasonképét, ez vala mindenha főfeladatuk, melyet teljesiteni lelkök egész buzgalmával törekedtenek...

Hogy a föld, melyen ezer évvel ezelőtt Árpád, a honvérrel szerzett jog alapján, hazát alkotott a magyarnak, szabad, virágzó és magyar maradhasson mindörökké: helyes iskolarendszerrel kell birnunk...

A tanitás és nevelés minden fokozatain, mint a „hadak utjának" az égen, világosan kell tündökölnie nevelés-oktatási rendszerünk czéljainak: „Istenünk- és hazánkért!"

Ez legyen a polgári élet és keresetmód ezer ágainak gyémántkapcsa, a családi tüzhely derengő mécse, a képviselőház napsugara, a nemzet törekvése. —

Nem lehet ott igaz hazaszeretet, a hol vallásosság nincs, mely nélkül a szabadság nem szabadság, a jogegyenlőség nem jogegyenlőség és a törvény nem törvény... A törvény pedig irott malaszt mindaddig, mig az állam minden pályára nem tartja annak minden betűjét...

Erre csak a valódi müveltség adja meg a képességet...

A műveltségnek két forrása van: az elsőt a családban már az anyatejjel szivjuk be; a másikat az iskolában találjuk

föl... A társadalmi élet csak a külső fénymázt adja meg, — a magánszorgalom csak az ismeretek körét bővíti..

A nevelés, mely t. i. az értelmi elemet az erkölcsinek, az erkölcsit pedig a vallásosnak illően alárendeli, — az állam alapja...

De hol vagy kinél kezdjük a nevelést?

I. Napoleon egykor azt kérdé Campan asszonyságtól, egy nevezetes leányiskola főnöknéjétől: vajon miben van a baj oka és a fogyatkozás, hogy az ifjuság eddigi nevelése Francziaországhan meg nem felelt a várakozásnak — s ez válaszolt: „Az anyákban"...

Pythagorás, ki Crotonban nagy sikerrel és hatással tanitott s azt állitotta, hogy az ember nevelését s nemesitését az anyáknál kell kezdeni, megbizatott a főtanács által, hogy a városbeli tisztes asszonyságoknak a nevelés- és erkölcstanból előadásokat tartson...

Asszony volt, ki kárhozatot és halált hozott fejünkre, de asszonyi lény volt az is, ki megváltást és üdvöt adott nekünk..

Az anya az, ki a csecsemőbe emlőjével csepegteti be az erény magvait és a vallásosság érzelmeit.

Az anya müveli, nemesiti s termékenyiti a földet, melyben majdan az iskola és a szentegyház a magot — Üdvözitőnk tanitását elhinti...

Az anya vezeti a gyermeket és az ifjuba szelid érzelmeket olt. Azon mag pedig, melyet az anya hint el gyermekében, mély gyökeret ver és gyümölcsözik halálig, legyen az jó vagy rosz mag... Milyen a mag, olyan lesz a gyümölcs. Szerencsés azon ország, mely sok jó anyát képes előmutatni, mert ezek adják neki a nagy s erényes férfiakat...

Egy elmélődő tudósként: „Az anyáknak lábaiknál nyilik a paradicsom", szerintünk: „Az anyáknak lábaiknál nyilik a haza jövője... A milyenek az anyák, olyanok a családok; a milyen a családok tulnyomó többsége, olyan a nemzet. Csak oly anyák, a kik harczba induló fiaiknak, saját kezüleg adva át a paizsot, mondhatták bucsuzóul: „Vagy ezen, vagy győztesen lássalak ismét!" nevelhettek spártai népet...

Vagy ki téritette meg sz. Ágostont? Ki más, mint Monika — az édesanyja!

Ki ültette sz. István király szivébe azon csüggedetlen buzgóságot a ker. vallás iránt? Ki más, mint Sarolta — az édes-

anyja!... Ki vetette meg magvát azon igazságszeretetnek, melyért Hunyady Mátyás mai nap is tisztelt emlékezetben áll a magyar népnél? Ki más, mint édesanyja Szilágyi Erzsébet!... Ki volt a nevelészet átalakitójának — Pestalozzinak első irányadója? Ki más, mint második anyja — az egyszerü, egyenesszivü, tiszta-erkölcsü Babeli, kiben a sz. hit, remény és szeretet malasztja a legszebb összhangzatba volt egybe olvadva; kinek beszédjére, meséire s oktatására a beteges gyermek Henrik néma öröm- s gyönyörrel hallgatott... Ez a Babeli nevelte Isten után az öt éves Henrikből a nagy nevelészt Pestalozzit, ki később az európai paedagogusok iskolatargonczáját megforditotta...

A szentirásban olvasható: „A szorgalmas asszony férjének koszoruja. A bölcs asszony épiti a házat, az esztelen pedig a kész épületet is lerontja“...

Lépjünk egy házba, melynek ura becsületes, istenfélő, az asszony pedig könnyelmü, azaz nem jó anya, és mit fogunk látni? Rendetlenséget, a gyermeknél neveletlenséget stb. Ellenben lépjünk egy házba, melynek ura pazarló, erkölcstelen, az asszony pedig szelid, házias, vallásos, azaz jó anya, mit fogunk látni? Rendet s tisztaságot... Az atya erkölcstelensége nem éri, nem könnyen érintheti a gyermek szivét, mert védfalként áll előtte az anya, kinek szelidsége és jámborsága a kártékony szellőt is, mely a gyermek szivét érhetné, föntartja, elháritja... A jó anya a gyermek látható őrangyala, ki őt minden testi és lelki veszedelem ellen védi, a rosz anya hóhérja a gyermekeknek...

Ismét a szentirás mondja: „Az erényes asszony sokkal becsesebb a messze földről hozott kincseknél. Álnok a szellem, hiú a szépség; de az istenfélő asszony dicséretes“...

És ki képes megragadóbban és maradandóbban hatni a gyermekre, mint az anya?... Szemtanuja voltunk egyszer egy jelenetnek. Az anya betegesen feküdt az ágyban, az esti harang alig kezdett kondulni, a szeretetdús anya körülnézi magát, pillantása találkozik kis, alig négy éves leánya pillantásával, emez mintegy igézve oda térdel az anya ágya mellé, és mindketten oly hangon kezdették az „Úr angyalát“ nem elmondani, hanem angyali módon elénekelni, hogy a kősziv is meglágyul és az Istenhez fölemelkedik vala... Ki látott ennél szebb és kellemesb képet? Raphael, ki a legszebb

és leghiresb Madonnákat fejtette, nem tudna, ennél szebbet festeni, mert az istentagadó is, ezt látván azt mondaná: „Ez csak Istentől jöhet“...

Halljuk még mit mond Jean Paul, a nők kedvencze! „A nevelés üdvét csak az anyák adhatják az álladalomnak... Az anyák, kik a jövő számára a gyermeket első öt év alatt nevelik, országokat és városokat alapitanak... A katona katonásan, a költő költőileg, a hittudós jámborul, de csak anya fog emberileg képezni és nevelni. Az anya helyét sem az atya, sem más nő nem töltheti be“...

Ez igen szép, erre büszkék lehetnek oly nők, kiket Isten anyai czimmel áldott meg; de Jean Paul mást is mond, t. i. „A természet a föld árváit — a kisdedeket az anya testileg és lelkileg tápláló melléhez utasitotta, és mégis vannak anyák kik gyermekeiket egy bérlelt hideg mellen hagyják nyomorogni és hervadni. — Megvetendő oly nő, ki unatkozik ha gyermekei vannak“...

Mindebből látható, hogy a történelem és tapasztalás tanuskodnak a felöl, mily nagy befolyásuk van a nőknek az embernevelésre, és úgy egyes személyekre s egész nemzetekre is; azért kivánatos és szükséges is, hogy a nőnevelésre legnagyobb gond és figyelem fordittassék...

Az ifjaknak elég alkalom nyújtatik, hogy magukat kiképezhessék; vannak reáltanodák, kis-, nagy és főgymnasiumok, van tudomány-egyetem, akademia, műegyetem stb... De a nők számára... Léteznek ugyan majd minden valamire való városban nönevelő magánintézetek; de ezek többnyire idegen tanitónők és nevelőnőkkel ellátvák, és kérdés: vajon az idegen nevelőnő ébresztheti-e a belföldi növendéknél a honszeretetet?...

Alkottassanak tehát törvények úgy, hogy a női nemmel a jogegyenlőség szerettesse meg a szabadságot s a hazát; az iskolák pedig rendeztessenek be akként, hogy főleg a leányok részesittessenek s kellő tanodanevelésben vallásos nők által...

A müveltség csak akképen szivároghat gyorsan és a legtermészetesben a nép minden rétegébe... A hitbuzgó tanitónők által végezett leányiskolákkal az Istent és hazát szerető, törvénytisztelő, müvelt, erényes családok alapja, s ezzel a nemzet jövőjének rendithetlen alapköve tétetik le, nem kell majd rettegnie közelgő vésztől; mert müvelt erényes honszerető

anyák fognak őrködni a nemzet erkölcse, a hon szabadsága fölött. —

Nyitrán már a nagy Kluch és Vurum főpapok nemeslelküleg és áldozatosan karolták fel az ügyet, miért is mind a jelen, mind az utókor az érdemben is kiváló hálával tartozik nekik. De ez mind kevés volt a nagy szándéknak, — valamely szerzetszüzek gondviselése alá bizandó nőnöveldét állitani — kivitelére... Jött a püspöki felügyeletére bizottak jóságos atyja Palugyay Imre főpásztor, — és fejedelmi bőkezűséggel tőlté be a hiányt, alapitványt, fölszerelt épületet ékes templommal adván — a paulai sz. Vinczéről nevezett keresztény szeretet növéreinek, kik a leánykák erényes nevelésén kivül a szenvedő emberiség ápolását is buzgón végzik, megtelepitésére... Ez intézeten, mely 1861. évi szept. 8-án jelenlegi nagykegyességű püspökünk által, ki már akkor 10,000 frtot is csatolt előde alapitványához, — végzett nyilvános ünnepélylyel a közhasználatnak adatott át, a Gondviselés áldó keze nyugszik láthatólag; és nem igen volna képes egy-egy halandó sem az erkölcsi jónak és hazafias szellemnek azon sommáját előszámlálni, melyet az, tizenhétéves müködése alatt, a családokban eláraszta...

Azonban daczára a jeles elődök, nevezetesen a boldogult Palugyay nemes fáradozásainak, kinek bölcs kormánylata alatt a nyitrai egyházmegye a forradalom ideje után mint a hamvaiból felujuló phőnix emelkedett ki, — ezen dioecesisben még nem egy hiány és szükség maradott födözetlen, nem egy alapitvány várt gyarapitásra... Azaz, hogy a jellemes Seneca szavait alkalmazzuk: ‚Et sane multum illi egerunt, qui antea (Episcopi Nitrienses) fuerunt, sed non omnia peregerunt. Multum adhuc restat operis, multumque restabit, nec ulli... praecluditur occasio aliquid adiiciendi'... Nagy hibája e sorok irójának az életben, hogy hizelegni nem tud és a tömjént egyedül Istennek szereti föutartani; de a hiba fölött soha sem vigasztalódik könnyebben, mint a jelen esetben, mely hazánk s egyházunk oly fia felőli ismételt emlitést tesz szükségessé, kiről, ha a valót csupán jelezzük, több, mint a mit másokról a hizelgés mondhat...

A tenni s pótolni valókat, miután püspöki székébe jött, első pillanatra élénken látta beható tekintete Roskoványinak. — Köteteket irjon, ki Őméltósága életét akarja leirni: de ott

sem fejezheti ki nálunknál őszintébben a valót, mint, hogy: Roskoványi püspök úr mély tudományban sz. Ágostonnak, egyházi buzgóságban sz. Ambrusnak, adakozásban bor. sz. Károlynak, szivalázatosság- s lélekszilárdságban, aranysz. sz. Jánosnak oly dicső követője...

A mai időben midőn az áldozatkészség, részint a hitközömbösség, részint az elszegényedés miatt, nagy mérvben hanyatlik, és a meglevőnek elfoglalására mindenfelé nisust veszünk észre; midőn az évszázadok bőkezűsége s takarékossága által az egyházban épült sokféle institutióknak alapjai erőszakos kezekkel bontogattatnak, és az egyház méhszorgalmával összetakaritott kincsek a pazarló kor által közfiscusba, különféle liberalis czimek alatt, áldozatul dobatnak: a kath. főpásztornak előgondosan azon kell lennie, miszerint in die tribulationis legyen, miből az oltár és annak hű szolgái ellátassanak, a szükségletek födöztesseuek... Azért e kegyes főpap az Úr szőlejében fáradozó szegényebb lelkipásztorokon segitendő, nagy alapitványokat szervezett, mintegy védszentének (Serm. XLV.) e szavait megszivlelve: ‚Erogatio pauperibus seminatio est in terra. Semina hic et ibi invenies messem... Foecundus est ager pauperum, cito reddit donantibus fructum. Via coeli est pauper, qua venitur ad Patrem: incipe ergo erogare, si vis non errare' — valamint egy hires jogtudósnak, az életből meritett, annyira igaz itéletét: ‚Ministrorum ecclesiasticorum egestas pastoralis officii energiam frangit, auctoritatem cleri et in s. officiis libertatem supprimit, adhibendae misericordiae et exercendae libertatis facultatem clericis adimit'...

A nyitrai egyházmegye történetlapjai bővebben fogják egykoron tárgyalni a nagy főpap ezen, a háladatos szivek echója által viszhangzott, nemes cselekvényét is, nekünk e helyütt inkább azon érdemekről kell némit szólanunk, miket egyenesen e gymnasium irányában szerzett... Ezen érdemek közöl egyik, legnagyobb. legdrágább kincsünket képező ama bizodalomban ismerszik föl, minthogy a bizodalom b. Eötvösként azon talizmán, mely nélkül nagygyá vagy boldoggá senki sem lett a világon, — melyet sz. Kalasanzi nyitrai utódai iránt nyilvánitott... Mert tudni kell, hogy méltatóan fontolóra vevé e főpásztor Nyitrára érkeztével legott ama sikert, melyet a kegyesrendi gymnasium, melynek tanárai, jobbjukat szivökre téve a nagy rómaival mondhaták:

‚Iuro, quod feci et fecimus officium'...
virágzó állapotában létrejötte óta, az egyházmegyére nézve is, addig föltüntetett; másrészt minden körülményekre, a helybeli s vidéki érdekekre való tekintettel, meggondolván az algymnasiummá sülyedésből eredendő mindennemü kárt, megyéjének papjai által öt tanszéknek betöltését magára vállalta... E czél kivitelének nehézségeit itt csak áldozatok árán lehetett legyőzni. Az áldozatot is meghozta Őméltósága az által, hogy az öt tanárnak dijaztatására a ft. Székeskáptalan gondozása s kezelése alá nagylelküen 50,000 frtnyi alaptőkét adott. — A Helytartótanács azért 1863. évi apr. 27-én 30524. sz. a. k. intézvényével, azon megjegyzés mellett, miként a gymnasium-igazgató, a kegyesrend főnökével egyetértőleg, a nyitrai megyés püspök által neveztetik ki, egyetértés nem sikerülése esetében ezt az országos főkormányszék teljesitendvén, a t. alapitó utódaival együtt felruháztatott a joggal: egyházmegyéje áldozárai közől a tanképességre fenálló szabályzat megtartásával — ötöt tanárokká rendelhetni...

A kath. egyház, mondják némelyek, ellenzi a haladást, akadályozza a tudományok fejlődését. E kicsépelt szalmát ily tény után tovább csépelni fölösleges volna... Ki-kiemeltük már az egyháziak érdemeit a régi időtől egész maig; bebemutattuk azon áldozatokat is, melyeket az a tudományok előmozditása és terjesztése végett hoz; mikhez most még azt mondjuk: ‚szórjátok ki mindazon müveket könyvtáraitokból, melyeket egyháziak irtak, vagy irását segélyezték: majd csak akkor látandjátok, mit és mennyit tettek az egyház hü tagjai, szolgái a tudományok bármely ágaiban is'... De ne térjünk át más tárgyra. — Mindazzal, jelesül a tanárvizsgálati kötelezettségnek elfogadásával, azt is kétségen kivül helyezte a kath. világ egyik nagy tudósa, kegyes főpásztorunk, miként nem irtózik a természetüknél fogva változásnak kitett, változást igénylő dolgok időszerü átidomitásától, a valódi haladástól az igaz, szép s jó felé, habár a reformok bizonyos neme iránt, mely a reorganizálás helyett a desorganizáló újitásizgalomban tulfeszült kedélyek vágya, kell, hogy ellenszenvvel viseltessék... Megmutatta, hogy szivesen csatlakozik a religio védőszárnyai alatt egyedül bizton haladó nevelés-oktatás nyomos ügyének előbbrevitelére, úgy azonban, hogy szem elől soha sem téveszti,

miként épen nem a felforgatással, hanem a kor- és czélszerű átalakitással járó tovafejlesztés, a multnak a jelennel való összekötése s egybeforrasztása korántsem igényli a jogok és igazak feladását, — és hogy, mindenek előtt, kath. tanintézetünkben a felejthetlen-emlékű alapitó és létesitők vallásos szándéka folyton érvényben maradjon... És méltán. Mert, csekélységünknek erős meggyőződése szerint is, soha eléggé nem lehet megszivlelni azt, mit az emberek és intézmények története eddigelé még soha meg nem czáfolt és megczáfolni nem is fog, hogy: tartós sikerre s megállapodásra csak a rögtönzéstől ment s körültekintő fejtés lassúbb, de biztosabb útjára terelt változás számithat... És üdvös eredménye csak oly törekvésnek lehet, mely megértve, a fundatoroknak a hálás utódok előtt szentnek tartandó akarata mellett, — az idők szavát, a jognak s igazságnak, a történelemnek s meglevő igényeknek a vallásossággal szövetségben álló szilárd talajára tűzi ki a haladás zászlaját!... ‚Mementote operum patrum, quae fecerunt in generationibus suis et accipietis gloriam magnam et nomen aeternum.‘ (Makk. 1. k. 2.)... És mert, tessék ne tessék, továbbá kimondjuk itt is, hogy az emberinem tudományos müveltségének s boldogságának mindannyi ellenségei azok, kik a tudományokat a vallástól minden áron elkülöniteni akarják, úgy vélekedvén, hogy a religio az embert szellemi röptében gátolja... Valaki ezen elválasztást oly igen sürgeti, meg nem fontolja azt, hogy az elkülönzés által a tudomány kivetkőztetik minden méltóságából, meggyaláztatik s megfosztatik minden alaposságától, mivel e tulajdonok csak azon tudományban egyesülvék, melyet a vallás szelleme hatván át meg is szenteli; miután a religio nélküli tudomány hiával van ama szeraf-szárnyaknek, melyeken az ég felé emelkedhetik vala, csak ikarusi szárnyakkal rendelkezvén, melyek az isteni igazság napfényében felolvadva, visszaejtik a büszke halandót a kopár földre...

Nem állitjuk ugyan ezzel, hogy vallásosság nélkül semmi ismerethez, semmi tudományhoz sem juthatni.. Ezt mondani annyi volna, mint az ellenszólást győzelmes harczra kihivni... Tanulmányozás, buvárkodás, tapasztalás, a vallás-erkölcsösség támogatása nélkül is, sok igazsághoz elvezet; de soha sem vezet el azon élő, változhatlan igazságokhoz, melyek az Istennel hoznak érintkezésbe, melyek az ember rendeltetésére vonatkoznak,

melyek tulajdonképen magasztositják, emelik s boldoggá teszik, s melyekre nézve sz. Ágoston (de lib. arb.) mondja: ‚Non aliam putes esse sapientiam, nisi veritatem, in qua tenetur et cernitur summum bonum'... Ezeket csak a vallás átihlette erkölcsösség prismáján keresztül láthatni... És, ha körültekintünk a tudományok birodalmában, nem azt találjuk-e, hogy ha azon isteni szikra, melyet észnek nevezünk, oly tudósban lobog föl, ki lelke mélyében azon élő, örök igazságnak elővilágitása mellett a vallásosságnak hódol, az sokkal fényesebben ég ő benne, mint oly tudósban, ki azokra nem figyelve, nem egészen correct szivgerjedelmeknek hullámaitól hányatik, — és teszi őt nagygyá a philosophusok között, ha philosophus: egy sz. Ágoston-ná, egy Descartes-sé, egy Balmes-sé, egy Gratry-vá, egy Sanseverino-vá, egy Liberatore-vé; teszi őt nagygyá a természettudósok között, ha természettudós: egy Nagy Albert-té, egy Copernicus-sá, egy Newton-ná, egy Cuvier-ré egy Mösch Lukács-csá, egy Secchivé; teszi őt nagygyá a szónokok között, ha szónok: egy aranysz. sz. János-sá, egy Pázmány Péter-ré, egy Bossuet-té, egy Bajtay Antal-lá, egy Dupanloup-pá, egy Lonovics-csá, egy Farkas Imré-vé, egy Szaniszló Ferencz-czé; teszi őt nagygyá a történészek között, ha történész: egy Baronius Caesar-rá, egy Natalis Sándor-rá, egy Fleury-vé, egy Stollberg-gé, egy Dezericzki Inczé-vé, egy Katona István-ná, egy Cantu Caesar-rá;... teszi őt nagygyá, ha állambölcs: egy Ximenes-sé, egy Moore Tamas-sá, egy Grotius-sá, egy Eszterházy Miklós-sá, egy Széchenyi István-ná, egy Deák Ferencz-czé...

Ez elvitázhatlan szellemi felsőbbség, ezen bámulatos túlszárnyalás pedig onnét van; mert a vallás-eskölcstől ihletett tudós, a különben egyenlő észtehetség mellett, jobban birja, mint az erkölcscsel szakitott az igazság szeretetét, mely a nagy bölcseket és a történészeket, az anyag fölötti szellemfönségnek érzetét, mely a nagy természettudósokat, a meggyőződés s önkeltség malasztját, mely a nagy szónokokat, a jellemtisztaságot és önfeláldozás erejét, mely a nagy állambölcseket képezi... Rend szerint annál emelkedettebb a tudósban az ész, minél nemesebb a sziv... Igy lettek és lesznek az ily tudósok a tudományos világ aristokratáivá, kiknek szellemi gazdaságából táplálkozik, kiknek szellemi önkeltségéből nemesedik és boldogul az emberiség!...

A mely püspök apostoli hivatása feláldozó munkájában szent ihlettel követi a nyomokat, melyeket a sz. Ágostonok és aquinói sz. Tamások a kath. értelem elé, az isteni igazság utáni kutatásban rejlő boldogság és nyugalem számára kijelöltek: az élet hullámzó tengerén magasan fellobogtatni a menynyei tudomány világát a lelkek megmentésére; a mely püspök kiterjedt egyházmegyéjének élén bölcs kezekkel vezeti vissza az Úr nyáját, s mig nemes szive, mint ragyogó nap, mindenfelé áldóan hinti jóságának sugarait, magas szelleme, a nemzeti müvelődés előmozditása mellett, a sz. tudományok előbbrevitelében s ápolásában oly örvendetes példával megy elő; röviden, a mely püspök nemes tettében oly maradandó emléket emel magának, mint mélt. Roskoványi Ágoston úr, annak nincs szüksége szóbeli dicséretekre... De mi tartozunk az igazságnak, és hálás kegyeletünk kivánja, hogy az alapitványi levelet, viszhangoztatandók a benne kifejezett jóakaratú kegyességet, mely az egyházmegyei papság szellemi képzésén és a közoktatásügyön rendszeresen ohajtott segiteni, — itt napfényre hozzuk...

„Augustinus Roskoványi de Eadem, Dei et Apostolicae Sedis Gratia Episcopus Nitriensis etc.

Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis: quod posteaquam per piae reminiscentiae Autecessorem nostrum, Episcopum quondam Matyasovszky... in Episcopali hac civitate Nitriensi A. 1702. cum classibus sex fundatum, et Clericis Regularibus de Scholis Piis resignatum, alias autem a primordiis suis ad recentissima usque tempora florentissimum Gymnasium, anno quidem 1851. inducta altiori iussu nova Scholarum coordinatione duabus adhuc classibus, aucto ad duodenarium magistrorum numero, locupletatum, Scholarum Piarum Instituto, originarie 7. Ordinis Individua ad provisionem eiusdem Gymnasii suppeditare obligato,... ad quinque solum classes iam cum exordio anni scholastici $186^3/_4$. reducendum fuisset; — Nos gravem illam iacturam, quae non solum Dioecesi gubernio nostro creditae, ex eiusdem Gymnasii iuventute succrescentiam cleri iunioris legere solitae, sed et ipsis civitatis incolis, ac longe lataeque diffusae, 9. fere comitatus ambitu suo complectenti, maiore Gymnasio destitutae circumvicinae, in respectu religioso-mora-

lis ac intellectualis culturae et materiali quoque ex obtutu impendebat, antevertere, et spiritualia aeque ac temporalia cunctornm quidem, sed maxime pastorali curae nostrae creditorum fidelium emolumenta paterno caritatis affectu promovere cupientes, curam et sollicitudinem, omneque studium nostrum eo direximus, ut indigentiae e defectu requisiti magistrorum numeri, et eorum providendorum fundi enatae occurrendo, praevium litterarum ludum in suo statu et flore sustentemus. Hoc salutari sane, eoque religioso fine non tantum ecclesiastica Dioecesis nostrae individua, ad providendas tres dicti Gymnasii classes suppeditanda, sed et stabilem pro decente eorum sustentatione fundum e proprio assignandum, et pro futuris quoque temporibus securisandum, in animo nostro decrevimus... Superatis ad realisandam hanc nostram intentionem qnibusvis impedimentis, et quaestione ultro citraque mature discussa, ac altiori quoque Loco, vigore intimati Exc. Consilii R. S. H. ddo. 27. Aprilis 1863. No. 30524. cum praemissis conditionibus probata, in forma perpetuae fundationis summam florenorum quinquaginta millium con. mon.*) in Status obligatorialibus consistentem, Venerabili Capitulo nostro numerandam et resignandam in Domino indicaverimus, prout etiam penes praesentes numeramus et resignamus cum fundo dioecesano die prima currentis anni per nos nominandis provisionem deservituro. — Faxit Deus Optimus Maximus, ut hoc nostrum oblatum, ad maiorem sancti Eius nominis gloriam et emolumentum tam creditae Gubernio nostro Dioeceseos, quam universae gymnasialis iuventutis cedat! Datum in Episcopali Castro nostro Nitriae die duodecima mensis Maii Anno Domini Millesimo octingentesimo sexagesimo tertio. Augustinus m. p.'

Ezen alapitó szavak, melyekből szintén eléggé kivehető, hogy a boldogság és biztosságnak egyedüli alapja s föltéte a földön és az üdvösségnek záloga a jövő életben a vallás s erény, a polgári társadalmak, emberi intézvények a vallás- és erényességgel emelkedvén, ezek nélkül sülyedvén; mivel a

*) Ezen alapot jelenleg már a nagys. székeskáptalan fölügyeletére bizott 60,000 frt. tőke képezi, miután, a minden alattvalóinak ugyan, de különösen papjainak valódi atyja, dr. Roskoványi őméltósága az ereeti összeghez 1876. évi nov. 30-án, mint püspökké szenteltetése 25-ik dévfordulóján nagylelküleg 10,000 frtot csatolt.

földi haszon, a polgári jóllét lehet ugyan a tudományok kisérete, de nem lehet czélja, a czél mindig az ember magasabb rendeltetése, közeledni az örök igazsághoz, — még más tekintetben is figyelemre méltók... Mert az azokból folyó intézkedések nyújtják magyarázatát ama körülménynek, hogy a nyitrai gymnasium tanárkara rendes tanerőiben általán véve ugyan egyházi férfiakból, de két különböző testületből t. i. hét kegyesrendi tagból és öt nyitrai egyházmegyei világi áldozárból van összeállitva, ezek a nyitrai mélt. püspöktől, azok a kegyesszerzet ft. főnökétől nyervén kineveztetést és küldetést. —

A jótékonyság ereje, mint a havasi ibolya csak a titok árnyékában szeret diszleni... Azonban mivel a valódi érdemnek az a rendeltetése, miszerint ragyogó sugarával másokat is jeles tettekre hevitsen, meg nem állhatjuk, hogy föl ne hozzuk azokat, kik gymnasiumunkat becses adományokkal gazdagitva föl-földiszitek vala... Kiváló megemlitésre méltó a tudományok elméleti és gyakorlati terén folytatott buvárkodások koszorúsa dr. Nagy József főorvos és tud. akademiai tag úr, ki a kivül, hogy nemesszivű nejével évről-évre szegényebb tanulókat anyagilag támogat, sőt nem egy esetben igazán derék növendékek iskolázását egyedül lehetségesiti, — $186^3/_4$. tanévben intézetünknek ugyis, mint hálás egykori tanitványa, — jelentékeny gyüjteményt sziveskedett ajándékozni. Valóban évlapjainkon ezzel alapitói érdemmel diszlik dr. Nagy József úr neve, ki évek során át áldozatos ügyszeretetelettel és szakértelemmel gyüjtött és tudományos örömei tárgyát és emlékét képező madártárával, mely, különösen az összes nyitravidéki ornithologiát foglalva magában, többszáz félét teszen, gymnasiumunknak kedveskedett és azt ugyanitt czélszerűséggel berendezvén az iskola és tudomány számára alkalmassá tette... Midőn e helyütt is biztositjuk a derék ifjuságbarátot — a tisztelt főorvos urat, hogy adománya gerjesztő és megszilárditó erkölcsi hatásra nézve elvéthetlen befolyással volt és marad mindenkor a köznevelés, s ebben a tantárgyak gyakorlati alkalmazása által a müvelődés fejlődése emelésére, egyszersmind adjuk a kegyeletszülte és őt annyira megillető hálaköltemény*) Budavárynktól:

*) A czim imez: ‚Ad Spectabilem ac Doctissimum Virum Josephum Calas. Nagy, Comitatus Nitriensis Protomedicum, Eruditae

Josephe! Te mens, nobilis indoles,
Et hausta puro fonte scientia
Ad provehendum Nitriensis
Gymnasii decus excitarunt.

Ad sancta doctus Palladis atria
Sublimiori tramite progredi
Tu pervidebas, qua iuvetur
Arte bonus iuvenum profectus.

Est cura Mater nam Tibi Nitria,
Ut gratus huius filius omnia
Tentas, Parenti cum erudita
Dummodo lucra feras iuventa.

Hinc quas in usus, atque scientiae
Rerum peritus commoda colligis,
Nostris aves donas palaestris
Ad iuvenes magis excolendos.

Revincta Pallas sic Tibi, sic Tua
Inserta fastis dona tuebitur,
Benignitatem, largitatem
Nostra Tuam colat ut iuventus.

Quid moliatur Nitria, cui Tuo
Labore, cura concilias decus?
Te gloriatur, laudat, alta
Mente Sui memorem reponit. —

At nos, ab annis qui teneris Tuam
Musis amicam noscimus indolem,
Et erudito inscripta laeti
Nomina suspicimus labori,

Te, Te juventam nosse docebimus,
Amore recti quo caleat Tuum

Societatis Hungaricae Socium etc. Juventutis et Gymnasii Nitriensis Maecenatem, quum Gymnasio Nitriensi Collectionem Avium munificentissime donaret 1864.'

Pectus, quis insit litterarum
Pectori amor, patriaeque linguae.

Hinc éruditae mentis opes Tuae,
Donec revolvet quisque volumina,
Doctoris et docti perenne
Nomen in orbe Tuum canemus.

Paeone felix O utinam diu
Te glorietur Nitria, Te Scholis
Camoena Maecenatem, amicum
Nostra cohors recolet Camoenis!

A tanévet befejező vizsgálatokra került volna épen a sor, midőn 1866. tanév végén a kolera-járványtól való félelem hatotta át az egész vidéket, tehát Nyitra városát is. Az aggódalom annál alaposabbnak bizonyult vala, mert az csakugyan kiütött, s nem csupán egykét tájon pusztitott, de Nyitramegyének is legtöbb helyén szedegette áldozatait. Befészkelte magát a fiatalok közé is; s egyik-másik intézetnek volt is betegje... E veszélyes jelenségeknek folytán a megyei és egészségügyi bizottság a baj megelőzésére előterjesztést tőn. — Noha nem szándékunk e körülményből intézetünk javára érdemet faragni, mégis meg kell emlitenünk, hogy az egészségügyi rendeletek szigorú megtartásában a gymnasiumi elüljáróság éberség- és ellenőrködéssel buzgólkodott... Isten segélye mellett annak is tulajdonitható tehát, hogy az uralkodó általánes kedvezőtlenségnek közepette sem a tanártestületet, sem a tanulókat nem sujtotta komolyabb-következményű betegség. — Mindazáltal a felsőbb rendeletek nyomán úgy intézkedék a tanodaigazgató, hogy a próbatételek a lehető legrövidebb idő alatt megejtettek s a tanév véget ért. A tanárok tehát e rendelet szerint tőnek, midőn pár nap alatt általános ismétlést tartottak, melynek azonban nem a tananyag részleteinek gyors átfutása, hanem kiválólag a főbb fogalmaknak helyes ismeretét s a rendszer értelmes belátását elősegitni vala tulajdonképi föladata, s a tanévet a szokottnál húsz nappal elébb befejezték... Még szerencse volt, hogy a szerencsétlenség ekkor jelentkezett, mert a rendes tananyagok, az akadályozó körülmények daczára minden osztályban átdolgoztattak úgy, hogy az ifjak minden

felakadás nélkül folytathaták vala a jövő iskolában tanulmányaikat. —

1867-iki jun. 8-a századok mulva is nevezetes marad a magyar nemzeti és állami életben, melyre a késő unokák, mint uj korszakot kezdő napra fognak emlékezni. — Azon társodalmi s állami, polgári s politikai változások, melyek az új alkotmányt a régivel szemben jelzik, ekkor kapták, országai érdekeit megóvó és alattvalóinak jóllétét őszintén előmozditó, I. Ferencz József őfölsége megkoronáztatásával megállapitásukat... Vajha az uj alkotmány is legalább annyi századon át boldogitná és boldogitva föntartaná a nemzetet, miként az előbbi constitutio oly ádáz bel- és külviharok között is föntartotta és müvelte Árpád nemzedékét... Szent kincse, szent ereklyéje a korona a magyar nemzetnek nem csak azért, mivel a hajdani századok egészséges szelleme szerint a római Pápa küldötte volt a királyi méltóság e jelvényét; nem csak azért, mivel a kereszténység fölvételével s e pápai ajándék erejével lépett a magyar nemzet az európai polgárosodás népcsaládainak körébe: hanem már azért is, mivel e koronában jelvényileg benne foglaltatik az mind, a mi az ember szive és lelke előtt szent, magasztos és sérthetlen: az egyéni boldogságtól kezdve a családi üdvön keresztül a nemzet szabadságaig. — A nyitrai k. r. gymnasium tanártestülete a tanulósággal azon helyes meggyőződésben, hogy urunk királyunk koronázása nagy horderejű tény s uj időszak nyitányát képező állami cselekvény, hő szivvel esde arra lélekben, sz. István ős koronájának minden igaz alattvalójával és a haza minden őszinte polgárával egyesülten, áldást és ezen áldás által maradandóságot...

A korona és koronázás érintett igézetes erejére céloz rendünk jelese és hivatott magyar költője, Kalmár E. a királyi pár koronázási ünnepélyre készitett versezetében,*) melyből örömest idézzük a következőket:

Melyért epedtünk, hosszu szenvedésnek
Hordván keresztjét, vérző honfiak;
Melyért imául milliók fohászi

*) Kiadatott ily czimmel: ‚Emlékkoszorú dicsőségesen uralkodó I. FERENCZ JÓZSEF ő császári s apostoli királyi fölsége és fölséges neje ERZSÉBET legkegyelmesebb asszonyunk koronázási ünnepélyére a kegyes-tanitórendtől. 1867.'

E szolgaföldről égbe szálltanak:
Üdvötsugárzón, nyájas-édes arczczal
A nagy, dicső nap ime fölviradt!
Áldott legyen, ki felhozá, ki védett
Bús szenvedőket a nagy éj alatt!...

És üdv Neked, Fölség! ki fölkenetvén
Fejedre tetted a szent koronát,
Mely jobb napokban tíz ország határait
Ragyogta fényes dicssugárral át;
Mely mig a szentek homlokát övedzé,
Boldog, dicső volt e szép Kánaán;
Mely déli napként tündökölt Lajosnak
S Hunyad fiának büszke homlokán. —

Benned bizánk, mint égi küldetésben,
Ha felzokogtunk kinjaink között;
Jöttödre vártunk, mint nemtőre, sajkánk
Midőn vihar közt szirtbe ütközött;
Midőn bolyongtunk árvák, üldözöttek,
S nem volt atyáink földjén menhelyünk:
Lelkünkkel a hit szent karjára dőlvén,
Imádkozánk: hozz oltalmat nekünk.

És nem hiába olvadott imába
Lángján szivünknek a hit és remény:
Te megjelentél, és engesztelő fényt
Deríte jöttöd sorsunk éjjelén;
Te megjelentél, szóltál... és szavadra
Lecsillapult a kín, hullám, vihar,
S ki, mint a kőszál, nem birt meghajolni:
Most meghajolva tisztel a magyar.

Oh, mert e lenni, e meghalni kész nép
Úgy csügg honán, mint üdvén, életén;
Eltűr nevében mindent, a mi kínzó,
Csak szent jogát ne sértse durva kény.
Akarja: álljon védpaizsul fölötte
Törvény, igazság és jog egyaránt;
Vagy veszszen el, ha veszni kell, s reá egy
Ország omoljon szemfedő gyanánt...

Igen, Te fölkent atyja nemzetüaknek!
Megadtad, a mit uéped üdve kért;
Felhoztad a jog elhunyt napvilágát...
Megáldjon Isten e jótettedért!
Oh nézz reánk most, e nagy ünnepélynek
Örömtüzénél halld, mely égbe száll,
Szent áradattal... millió ajakról...
Néped fohászát: „éljen a király!“..

E nemzet az, mely e föld birtokáért
A hét vezérrel drága vért adott;
S világcsaták közt a keresztet tanáért
Általvirasztott több balszázadot;
Mely ősanyádnak ingó trónja mellett
Szentelt cherubként lángpalossal állt;
Mely védanyául Máriát köszönti,
S apostolának mondja a királyt...

* * *

S Neked, ki a trón éke vagy, királynénk,
Fölséges asszony, áldott népanya!
Honnan vegyünk színt, hangot, mely magasztos
Erényeidhez méltón szólana?
Te, égi nemtő! kit sujtott hazának
Áldásul Isten jó kedvében ád:
Fényaradása szellemkincseidnek
Szebben ragyog, mint gyémánt koronád.

Mely tiltva, nyomva csak sinlett, sanyargott,
Az ősi nyelv, e drága kincs nekünk:
Édes varázszsal zeng le ajkaidról,
Hogy a gyönyörtől sírunk, nevetünk.
Ne véld, ne véld, oh fölséges királyné,
Hogy a magyar nép ilyet elfeled;
Aggott apákról hü fiakra szállván
Megőrzi a hir szent emlékedet!

Magasztos örömtől áradoz keblünk ugyancsak 1867. év nov. 29-ének emlékezetén, melyen Nyitra püspöki városa oly kiváló szerencsében részesült, minő talán századok alatt ismétlődik. Ugyanis nmélt. s ft. Falcinelli Márián athenaei érsek és szent-

séges atyánk IX. Pius római pápának a csász. kir. udvarnál követe a szomszédos Nagy-Apponyba főúri jegyesek frigyének megáldására menendő, körünkbe érkezett és kegyelmes püspökünk várlakába megszállott. Novemberhó 30-án, mint dr. Roskoványi Ágoston őméltósága püspökké szenteltetése 16-ik évfordulóján, részvett a hálaadó isteni tiszteleten, mely után, a ft. káptalant, a többi papságot, közöttük a piaristákat is kegyteljesen fogadta, nyájas s valóban atyai leereszkedése által a körében élvezett pillanatokat elfelejthetlenekké tevén, a jelenlevőket, érintvén, hogy Pápa őszentségét fiui érzelmükről tudósitandja, megáldá. — Azon kivül megszemlélé ő excellentiája a papnöveldét, hol a nagyságos rectorral élükön az elüljárók és növendékpapság által tiszteletteljesen fogadtatott. — Az itt látottak is tetszésével találkozván, midőn a kispapokra is áldását adá ő nagyméltósága, kegyes szavakvan fejezé ki örömét és reményét. —

Azon örvendetes politikai fordulat, mely százados küzdelmek után a magyar államnak függetlenségét visszaadta, a nemzeti müvelődés egyik lényeges alapföltétére, a közoktatásra sem maradhatott átalakitó hatás nélkül, és az 1867. év egy újabb korszaknak jelöli kiinduló pontját a középtanodák történetében. — A nmélt. közoktatásügyi miniszter b. Eötvös József t. i., mihelyt az átmeneti korszakkal mindenkor és mindenütt összefüződött nehézségeket némileg leküzdé, halasztást nem türő feladatának ismerte az összes nevelési s tanulmányi rendszer ujjászervezését megkezdeni. Tevékenysége mindenek előtt a középtanodák reformját vette eszközletbe, részint mert az 1861. év vajudásai között rögtönzött félszeg, minden magasabb paedagogiai ihlettséget nélkülöző tanrendszer a megállapodás nélkül előretörő kor vezéreszméinek s a gyakorlati élet jogos követelményeinek egyáltalán meg nem felelt; részint mert itt állott legtöbb tanerő s taneszköz rendelkezésre, melyeknek czélszerű fölhasználása biztosithatja egyszersmind az egyetem nagyobb-mérvű tansikerét is... Hogy azonban a nemzedékek korára kiható reformkérdés kivánt megoldást nyerjen, mulhatlanul szükségesnek látta a miniszter úr a szakértő és a nevelés pályáján ismeretgazdag tanférfiak véleményeit kikérni, s e végett a tanker. kir. főigazgatók s középtanodai igazgatókkal Budán, 1867. és szeptember 20. 21. és 22-én értekezletet tartott. Az itt megállapodásra jutott

elvek képezik alapját ama, oly különféle nézpontból megvitatott tanügyi reorganisatiónak, mely részben tényleg, mint másutt előadtuk, életbe is lépett ugyan, de 1871-ben már egy más tervnek engedett helyet...

S ezzel megválhatnánk a mondott időnek a tanulmányi ügyet érdeklő intézkedésétől; azonban helyén lesz még a nm. közokt. miniszterium által utóbb közzétett „Gymnasiumi rendtartás“ leglényegesebb szabványait is ideigtatnunk... Ezek szerint:

a) A tanulók felvételét illetőleg határoztatott: A gymnasium első osztályában csak a kilenczedik életévet betöltött, vagy idősb növendék vétethetik föl. Az ismeretek mértékére kivántatik, hogy az értelmes és folyékony előadásban, az alaktan főbb részei s az egyszerű bővitett és összetett mondatok ismeretében, feltünőbb hibák nélküli, jól olvasható dictandó irásban, a tizes számrendszer tudásában ezerig, a négy alapmiveletben egész s közönséges törtszámokkal, fölvételi vizsgálat által biztosságot és alaposságot tanusitson... A felsőbb osztályokba való felvétel az azelőtti osztályról legalább elsőrendű bizonyitványtól tételtetik fel... Oly tanulóknak fölvétele, kik valamely osztálybeli tantárgyak közöl csak néhányat kivánnak nyilvánosan tanulmányozni, a tanártestület elhatározásától függ... A tanodától külön helyen lakó szülők vagy gyámnokok, gyermekök vagy gyámoltjok fölvételekor alkalmas helyettest tartoznak nevezni, kire a házi felügyeletre nézve jogaikat s kötelmeiket átruházzák, hogy a gondviselése alá helyzett tanulóra nézve a tanodának fegyelmi s tanulmányi közléseit nevökben elfogadhassa. Az év folyama alatt e részben történendő változtatást pedig személyesen vagy irásban a gymnasium igazgató vagy az osztályfőnök tudomására fogják juttatni, mig másrészt a tanári kar jogában áll elégséges házi felügyelet hiányában követelhetni, hogy a felügyeletben czélszerü változás tétessék... Évközben a tanodát fontos ok nélkül változtatni nem szabad.

b) A pót- s javitási vizsgálatokra nézve:

Azon nyilvános tanulók, kik rendes időben vizsgálatot nem tettek, s tanulmányaikat következő osztályban folytatni kivánják, a tanodai igazgatósághoz augusztushó 8-ig benyujtandó kérvény alapján pótvizsgálatra bocsáttathatnak. Azok, kik ebbeli kötelmüknek le nem győzhető akadály miatt nem

felelhettek meg, díj nélkül vizsgáltatnak, ellenkező esetben, kik minden tárgyból tesznek próbatétet, husz, különben tárgyankint négy o. é. forintot fizetnek... Oly tanuló, ki valamely kötelezett tantárgyból másod osztályzatot nyert, az osztályt ismételni tartozik. Megengedtetik azonban, hogy olyanoknak, kik csak egy tantárgyból kaptak elégtelen jegyet, az illető tanár meghallgatása után az igazgató, a kik pedig két tantárgyból nyerték ezen tanjegyet, a tanártestület adhasson engedélyt a vizsgálat ismétlésére. Azon esetben, ha a tanuló kettőnél több tantárgyból bukott, a tanári kar meghallgatása után csak r e n d k i v ü l i k i v é t e l e s e s e t e k b e n adhat a felsőbb tanhatóság engedélyt. A folyamodvány erre is aug. 8-ig nyujtandó be... A pót- és javitó vizsgálatokat a nyilvános és magántanulók ugyanazon tanodánál kötelesek letenni, melynél megbuktak, vagy a vizsgálatokat letenni elmulasztották. Más tanintézet csak az előbbi tanoda beleegyezése, vagy ha az megtagadtatnék, felfolyamodás utján a felsőbb tanhatóság által adott engedély mellett jogosittatik ily vizsgálat tartására. Ezen beleegyezés vagy engedély nélkül letett ilyetén vizsgálatok érvénytelenek... Azon tanulók, kik a pót- vagy javitó vizsgálatokat a meghatározott időben le nem teszik, vagy azokon valamely tantárgyból elégtelen osztályzatot kapnak, javitó vizsgálatra nem bocsáttatnak, hanem az osztályt kötelesek ismételni. Javitó vizsgálatokért, ha azokat a tanuló kitüzött határidő alatt teszi le, dij nem jár, ellenkező esetben tantárgyakként 4 o. é. frt... Végre, a mely tanuló már egyszer vizsgálat ismétlése után lépett felsőbb osztályba, ha egy vagy több év mulva ismét megbukik, többé j a v i t ó v i z s g á l a t r a n e m b o c s á t t a t i k, hanem tartozik az osztályt ismételni.

e) A m a g á n v i z s g á l a t o k r a vonatkozó eddigi intézkedések érvényben maradnak.

d) A b i z o n y i t v á n y o k a t i l l e t ő l e g.

A szülők vagy azok helyettesei gyermekök vagy gyámoltjok előmeneteléről, hiányai- vagy hibáiról, az osztály tanárai által megállapitott s az igazgató által aláirt tüzetes kimutatást nyernek évenkint négyszer, u. m. decz. 23., febr. 28., máj. 15. s jul. 31., mely bizonyitványt utolsó lapján az illető szülő vagy helyettes kezealáirásával láttamozni, s a kézbesités napjától számitva tizennégy nap alatt az illető tanuló

által az igazgatónak kézbesiteni köteles. Az általános sorozat rovata csak az év végén töltetik be az évi vizsgálatok után. Ennek meghatározásába a rajz, testgyakorlat s a melléktantárgyak be nem folynak. A számszerinti serozat megszünik. A tanuló fölebbmenetének képessége iránt csak az év végén eszközlendő birálat eredménye határoz. A bizonyitványi másodlatok kiállításáért a bélyegen kivül egy frtnyi dij fizetandő...

e) A fegyelmet illetőleg.

A kath. középtanodákon eddig divott fegyelmi szabályok némi formai s korszerü módositásokat kivéve ezután is érvényben maradnak, szabadságában állván mindazáltal a tanári karnak azokat az általános elvek alapján a helyi körülményekhez képest kiegésziteni...

1869. évi april 11-ére eső „Jó pásztor vasárnapján“ ünnepelte IX. Pius, az egyház jó pásztora áldozárságának félszázados jubileumát — aranymiséjét... A katholikus hivek a világ minden részében a fiui kegyelet legbensőbb érzelmeitől feszülten dobogtak e nevezetes örömnapnak eléje, hogy azt közlelkesedéssel megünnepelhessék, hogy a törhetlen hűség és szeretet adóját a pápai trón zsámolyára a kereszténység közös fejének lábaihoz letehessék, s hogy forró imáikban rebeghessenek hálát a mennyei Gondviselésnek, mely a dicső aggastyánt, IX. Piust választá ki arra, hogy a megpróbáltatás nehéz napjaiban Isten egyházát az Úr küldöttjének biztos atyai kezével, a bölcsnek kimért tapintatával, az igaznak rendületlen nyugodt önérzetével, a szelideég lefegyverző hatalmával, az örök igéretbe vetett bizalom szilárd következetességével s az ügy szentségét illető végdiadal öntudatával dicsőségesen kormányozza azon megingathatlan szikláról, mely a keresztény polgárisodásnak s az erkölcsi világrendnek zárköve. A kathol. világnak ezen örvendetes közös ünnepén Magyarország katholikusai sem hiányoztak, a súlyosan megpróbált egyház magasztos kereszthotdozóját ékes mellkereszttel azon fiui kérelem mellett örvendeztetvén meg, hogy azon keresztet szivén hordozva, minél gyakrabban atyai keblén nyugtatni s azzal egyszersmind a magyar nemzetet szivébe zárni méltóztassék... Miután pedig a nyitrai egyházmegye főpásztorát is a szeretet, kegyelet és hűség hason érzelmei lelkesiték, ama nap szent örömének részességéből ki nem maradhatott. Hanem a

jelzett év husvétja utáni második vasárnapját, azaz april 11-én, melyről jól éneklé széplelkű Szepesi Imrénk:

‚Nunc Pio Nono, Fideique sanctae
Filiis albos meritus lapillos
Hic dies lucet, potiore semper
Induce dignus...‘

különösen székvárosában a szentséges atya aranymiséjére szentelte. Az ünnepélyes szentmisén, mely „Te deum“-mal végződött azért, hogy Isten IX. Piust, kinek az álnok emberek karörömmel várták romlását, azon szép korig életben megtartotta és a pápai széken megdicsőitette. A buzgó résztvevők közt elüljárói vezetése alatt gymnasiumunk ifjusága is jelen volt, áhitatával kitüntetvén azon hódoló ragaszkodást, melylyel Krisztus Urunk egyházának főpásztora iránt viseltetik, és az ihletett költővel esdé:

‚Laus Pio Nono, benedictioque
Coelitus semper veniat; salutis
Ut diu lumen valeat c o r u s c u s
Spargere inorbe!‘

Az isteni Gondviselés ismét egy más feledhetlen ténynyel gazdagitotta kath. egyházunk történetét. Az első vátikani általános zsinat 1869. évi deczemberhó 8-án megnyilt. — Századunk egyik legemlékezetesebb eseménye kétségen kivül ezen egyetemes zsinat, melyet IX. Pius szentséges atya 1868. évi juniushó 20-án kelt bullájában kihirdetett s a melyre a kath. világ pátriarkáit, érsekeit, püspökeit, a szerzetesrendek vezérfőnökeit s megjelenési és szavazási joggal biró a papokat összehivta, hogy vele és a római egyház bibornokaival tanácskozzanak mindazon ügyekről, melyek „a rendkivüli nehéz időkben Isten nagyobb dicsőtésére, a hit sérthetetlenségére, az ember örök üdvére, a világi és szerzetes papság fegyelmére s üdvös s alapos kiképzésére, az egyházi törvények megtartására, az erkölcsök jávitására, az ifjuság ker. nevelésre vonatkoznak“... Az egyház látható fejének szavaira az egész kath. egyház minden részéből útnak indultak a főpásztorok, s ezzel mig egyrészről a legszembetünőbb tanuságot tették azon szoros egységről, mely őket és hiveiket a központtal s ez által egymással elválaszthatlanul összeköti, másrészt a leggyönyörűbb és legmeghatóbb jelenetet mutatták a világnak, melyhez hasonlót az emberiség soha sem látott. Nem is emlitjük

a világ hatalmasait, kik sem fegyverrel, sem tudománynyal és művészettel, sem anyagi érdekeikkel soha sem tudák a föld minden népét egyesiteni, bizonyságaul annak, hogy az emberiség egysége nem földi dolgokban keresendő; hanem maga a ker. egyház is, melynek téreül isteni alapitója az egész világot, tagjaiul pedig a nemzetek millióit rendelte, először csak most tünteté föl világra szóló nagyságát, midőn nem csak a régi három világrésznek, hanem az újaknak is, tehát az egész földgömbnek Istentől rendelt képviselői szárazon és tengeren át Rómába, a vallási társadalom központjába siettek. — Nem maradott ki ezen egyetemes képviseletből magyar nemzetünk sem, melynek az isteni Gondviselés oly szép helyet jelölt ki a népek sorában. — A kik pedig oda nem mehettek, egész lelkükből folyamodtak ahhoz, ki, mint jó Pásztor, sz. Pétert megbizta volt, hogy legeltesse juhait és bárányait. Ekként tön a nyitrai gymnasium tanártestülete is, mely erősen meg van győződve, hogy, miként Isten vezérli egyházunk zsinatatyáit tanácskozásra egybe, ugyanő vezérli általuk mindenkor az egész egyházat igazságra és jóra. Tehát ugyancsak decz. 8-án, mint a megnyitás napján az ifjuság ahitatos részvétével tartott sz. misén azért könyörögött a Mindenhatóhoz, hogy e zsinat, melyet megáldani, vezetni és megótalmazni méltóztassék, majd mintegy tűzoszlop gyanánt szolgáljon a küzdő egyháznak a kereszt fölmagasztalására s az igazság diadalára; hogy majd ennek végeztével is elmondhassák a jók azon szép szavakat, melyeket Ragasono püspök a trienti zsinat ünnepélyes bezárásakor mondott: „Dies haec quidem felicissima Christiano populo eluxit, in qua templum Domini disturbatum frequenter ac dissipatum reficitur et absolvitur et navis haec una bonorum omnium e maximis et diuturnis turbinibus ac fluctitibus tuta in portu collocatur"...

Ha a történelmi igazságnak hódolva, elfogulatlanul hasonlitjuk össze tanintézetünkre nézve az elébbi időt és az 1868-9. évet, joggal mondhatjuk: mily változás, mily különbség! sőt megtoldhatjuk ezt ama nem szerénytelen megjegyzéssel: minő szaporodás belül s kivül!...

A változásnak, illetőleg szaporodásnak képét mutatják, az új tantárgyak fölvételével, belépett új tanerők...

Figyelmet érdemlő fejlődési mozzanat ugyanis azidétt az: hogy a testgyakorlás és rajz az előadandó tárgyak közé

soroztattak... Mivel összefüggőleg a tanári személyzet is gyarapodott két egyénnel. —

Szóljunk tehát némit e mozzanatokról.

A lélektan eléggé kimutatja azon kölcsönösséget, mely a testi és lelki erők között van, hogy téhát ezek örökös viszonhatásban vannak egymással, és igy szükséges, hogy fejlődésökben is meglegyen a viszonhatás... Hatalmas akarati erővel ellátott szellem minden irányban nagy vállalatokra kész, és igy az ész tevékenységének terén is nagyobb kisérletekre képes, mi által ennek fejlődését elősegiti. Tehát alig van az embernek oly tehetéke, melyhez a testgyakorlás, a tornászat, ha nem is közvetlenül, de legalább közvetve el nem juthatna, és fejlődésére befolyással nem lehetne. — Mire nézve a tornászati tanitás kezelésére, mint egyebütt, a nyitrai gymnasiumnál is már 1868-ban tornamesteri állomás szerveztetett. —

Tagadhatlan nevelési elv, hogy az általános müveltséget nyujtó, — azaz a gymnasiumi tanodának a tanuló müvészeti érzékeinek fejlesztésére is kell gondot forditania. E czélra pedig a rajz is kinálkozik... Ha a rajztanitás képző erejét tekintjük, azt a szem és kéz ügyesitésében, a képzelet, szépérzék és az ezzel összefüggő erkölcsiség müvelésében találjuk. Hogy szemét és kezét mindenkinek ügyesitenie kell, azt az embernek vele született tehetségei és ezek közt főleg az alakérzék követelik. A teremtett világ és az emberi müvek megismerése nagyrészt azon alapul, hogy a tárgyak alakját fölfogjuk. Hogy pedig a teremtés megismerése nagyfontosságu dolog, ki vonhatná kétségbe? Az alakérzék épen azért van adva az embernek, hogy a teremtés myriádnyi fölséges alakjait felfogja, és ne járjon-keljen a természetben a nélkül, hogy annak szépségeit észrevegye. Épen igy van a dolog az emberi müvészet alkotmányaira nézve is.

Ez okoknál fogva a rajz a nyitrai gymnasiumban is helyet foglal a tankezelendő tárgyak sorában, és 1868-9. iskolai év óta, mint rendes tantárgyat, külön oktató adja elő. —

A középtanodák egyrészt arra hivatvák, hogy az ifjú nemzedéket mindazon alap- és általánosabb ismeretek birtokába juttassák, melyek a felsőbb és már szakszerűbb tudomány-ágak, életpályák kiküzdésére elkerülhetlenül szükségesek;

másrészt azonban az is feladatuk körébe tartozik, hogy, a kor igényeit s a nagyobb társadalmi élet szinvonalán való szereplés főföltételeit szem előtt tartva, oly ismereteket is közöljenek a gyönge ivadékkal, melyek úgy a belviszonyok, mint a nagy világ, jelesül pedig az európai államélet szempontjából a magasabb képzettség s világnézleti ismeretkör megszerzésére utat készitnek. —

E föladathoz képest, a gymnasiumi rendes tantárgyakon kivül, jó némely melléktantárgyakat is fölvenni. Ilyenek lehetnek a belviszonyokat illetőleg a hazában levő nemzetiségek nyelvei; ilyenek lehetnek a külső államéleti viszonyoknak megfelelőleg az európai müvelt nemzetek nyelvei.

Miket állalában véve, föl kell emlitenünk, hogy gymnasiumunkban a franczia és olasz nyelv, valamint az általánosb képzettség szempontjából a műének, zene és gyorsirászat is elő-előadatik a szép, jó és nemes iránt fogékony ifjaknak...

És igy 1869-ben, ide tudva a melléktanárokat is, 18. egyén képezte a tanári testületet, mely ekkép kibővülve szabályszerüen és csendben járt el hivatalában azon tanév végeig, mely 1870. julius hó 30-án lőn berekesztve. — De nem hasonló csend uralkodott azon egyénben, ki, mint gymnasium-igazgató, szivén hordozta e tanoda mind nagyobb felvirágoztatásának ügyét. A szellemi mozgalom tevékenysége az erkölcsi hatalom életjele kiválóan uralkodott tisztkörének minden terén...

1871. esztendő előtt is úgy tünt föl tanépületünk külsőleg, mint azontúl és most. És mégis, mily különbség! A *mi akkor hiányzott, az most meg van.* Az akkori, az intézeti helyiségek száma az előbbi 11-ről, 3-al szaporitva, 14-re emelkedett. Ugyanis a gymnasium java érdekében sem kerülte ki az ezidei igazgatónak figyelmét, hogy a rajzoktatással egybekapcsolt czél elérését nagyban gátolja a kellő helyiség és fölszereltség hiánya. — Korunk és tantervünk szükségleteihez mért fölszerelésü és a többi előadástermektől elkülönzött rajziskolának létesitése, ugy fogá föl, gymnasiumi közérdek, azt felkarolni szent kötelesség... E tekintetben tehát, mondogatá, segitségre s gyökeres orvoslatra van szükség elodázhatlanul...

De hol keressük, kérdék tőle az orvoslatot? Magában felelé, az épületben, melynek második emeletében nem csak terem, hanem termek is nyerhetők!

Erre többször panaszosan, mert nyomasztó vala az állapot és sürgete az idő, — szólalt föl az iránt, tétetnék az e gymnasiumnál évenkint beszolgáltatott tandijból nagyobb összeg a rajziskola és más helyiségek kiállitása és berendezése végett folyóvá; megkeresvén egyuttal a szives hozzájárulásra a takarékpénztár választmányát s a városi hatóságot is.

Volt is valamelyes sikere a kérelemnek, de nem mindjárt az ohajtott arányban...

Az első, ki megérté és megvalósitá a tárgyalás és méltatás alá bocsátott kérést, a helybeli takarékpénztár nemeskeblü választmánya volt, azután pedig a városi elüljáróság, mindkettő biztositván némi pénzösszegről azon esetre, ha a költségvetés szerint még kivánt mennyiség, a fensőbb hatóság által engedélyezendett tanpénzből födöztetik... Hivatkoztunk is erre annál bátrabban, mivel, ugy látszott az e tekintetben megérlelt közvéleményt, s magának a fensőbb tanhatóságnak nyájasabb nézetét is, — az egyideig merev tagadólagos felfogással szemben, — elökésziték az általunk, szem előtt tarva a derék Garaynak imezen szavait:

„..... A ki mit elkezd,
S el nem végzi, nem is tett semmit',...

épen intézetünk érdekében, annyiszor hangoztatott, kérve sürgetett kiegészités iránt tett előterjesztések.

Tehát elvégre, sikerülvén az igazgatónak, ki mindvégig tisztelettel párosult azon himezetlenséggel adta elő az ügyet az intézkedő kormánynak, melyet ily fontos érdek, életkérdéssé válható ily lényeges intézet-részlet méltán megkiván, a fönlevő pénzmennyiség kieszközlése, — 1872-ben a rajzterem tartozékaival együtt, a természettani szertár és a vegytani gyüjtemény czélszerü helyisége életbe lépett...

Egy-egy tanodánál a szerelvények a szellemi munkásság segédeszközei s a tanulmány sikerét fokozható tényezők, melyek magát az összemüködő szellemi erő külső kifejezését is mutatják és tanusitják. — E szerelvények bevásárlását illetőleg a nyitrai főgymnasium egyideig szintén sajátszerü helyzetben volt. Noha t. i. az összes, évenkint 3000 frtra rugó, tandij a k. adóhivatalba nyújtatott át, tehát az állami pénztárba jutott, természettudományi szertáraink gyarapitására alig néhány frt. és az is oly megjegyzéssel engedélyeztett, hogy

vele lehető takarékosan bánjunk. Tehát még az ötven frtot sem tevő csekélység szük keretén belül is alig lehetett mozognunk szabadon és aggály nélkül. Mert a mint az engedélyezett kis összegen csak néhány krajczárnyi többlet-kiadásról lőn jelenlés téve, jóllehet az elkerülhetlen kiadásra vonatkozó hiteles számlák bemutattattak, csupán nagynehezen lehetett megnyugtató értesitésre szert tenni. Ily körülmények közt s azon évről-évre előkerült bizonytalanságban, ha a jelzett túlkiadás általunk nem is sejtett valami módon mégis érvényesittetnék, s ez engedélyeztetni szokott azon pár forint is eshetőleg még csökkenne: Biringer Ádám, egyházmegyei áldozártanár megnyervén az igazgatónak buzditó helyeslését, ugyanennek ajánló közreműködésével és tekintélyesitő aláirásával kérelmet intézett a városi s általán a megyei közönséghez tanodánk természettan-gyüjteményének gyarapitására. Mert az akkori állapot az eszközök számát illetőleg a szakoktatás érdekében fajdalomkeltő, egyéb tekintetben pedig némileg szégyenletes volt, miután több érdekes darab hiánya is érezhető vala. Lett is eredménye a bizalmas megkeresésnek és pedig a nemesen érdeklődőknél, kik mindannyian a közmüvelődés lelkes tényezőiül s előmozditóiul tekintendők, szép mérvben; úgy, hogy némelyek nagyobb összeget adván néhány hónap alatt közel 500. frtnál több gyült össze. — Ekként az áldozatkész hazafiasság nyujtotta adomány lehetővé tette, hogy physikai eszközeink ezidétt jelentősen szaporodtak; majd pedig az igazgatónak indokolt ismételt fölterjesztésére a magas kormány részéről a taneszköz-általány is állandósitva lőn. — Lehetetlen, hogy, mielőtt tovább menjünk, meg ne ujitsuk a már annak idejében is kifejezett hálaköszönetünk nyilvánitását, melylyel az intézet általában s annak egyes munkásai is, különösen az egyházi és világi adakozóknak s a gyüjtésben sikerrel fáradozott tiszttársnak irányában lekötelezve vannak...

Nem ok nélkül szokták az ismereteket a fénysugarakhoz hasonlitani; mert valamint a fénysugarak mintegy újra alkotják a látható világot, úgy az ismeretek is mintegy ismétlik azt. Tünjék el a világosság e világból s vele eltünt a ligetek bája, a tájak szépsége, a csillagok ragyogása s a teremtmények mindazon fönsége, melyben a Teremtőnek végetlen bölcsesége oly érthetően szemlélhető. Épen úgy tünjenek el

ha nem is oly mély vagy terjedelmes, de az elemi legszükségesebb ismeretek, s nem lesz lélek, mely a látható javakról a láthatatlanokra fölemelkedjék, melyben meggyuljon az isteni szeretet szent tüze, s mely lelkesedetten magasztalja az üdvözitő Istenét...

S különben is az ember többé-kevesebbé mindig képes a tanulásra. A lélek soha sem veszíti el ismerő erejét, és, ha a test gyöngül is, az értelem mindig megtartja ifju képességét és szivósságát a jó, nemes és hasznos ismeretek iránt, s mindig alkalmas az igazság felfogására és a tökélyesbülés megszerzésére... Sőt bátran állithatni, hogy az ember minden korban oly mértékben birja a szellemi müvelődés iránti hajlamot, a mily mértékben érzi a minél többettudás szükségét, s minél sürübbon merülnek föl a haladó kor sebes léptein az ismeretek anyagát képező érdekesebbnél érdekesebb tárgyak. —

Azért is valamely kornak emberbaráti nemes irányát csak előnyösen jellemzi azon törekvés, mely a tudományos ismereteket a nép rétegébe bevinni és itt lehetőleg terjeszteni iparkodik...

Innét közmüvelődési állapotaink előmozditása czéljából sokaknak régen táplált forró kivánsága vala, honunk városi lakosainak azon részét, mely, az oktatásnak csak első elemeit szerezhetvén még, nélkülözi a jelen kor igényeihez képest azért megkivánt ismereteket, hogy választott életpályáján sikerrel működhessék és haladhasson, — képezni.

Kiemelendő tehát a közoktatásügyi m. kir. ministeriumnak 1871. évi tette, melynél fogva figyelmét a felnőtt polgárokra is kiterjesztvén, téli hónapokban oly előadások tartására hivta föl a középtanodai tanárokat, melyekből, ha nem is valami nagyszerü tudományosodást, de legalább az életben mindennap előforduló dolgoknak bővebb ismeretét merithetik.

E felszólitás alapján a nyitrai gymnasiumigazgató legott intézkedék az által, hogy az ügyet a tanártestülettel tanácskozás alá vevé, sőt a helyhatóság- s honvéd parancsnoksággal, valamint az iparosok stb. vezéregyéniségeivel is értekezék oly oktatás rendezésére, melyet a siker reményével czélravezetőnek és kivánatosnak vélt. És a tanárikar egynémely tagjai

készségesen vállalkozván, a város és a vidék szellemi szükségletének megfelelő és az életkereseti ágaknál leginkább követelt ismeretek köréből alkalmas modorban tartottak előadásokat olyképen, hogy a hallgatók azoknak folyama alatt az illető tantárgyból egy magában kikerekitett egészet nyerhettek. —

Az ilyetén népszerű előadások megnyitására, mely a következő novemberhó 8-án ünnepélyesen történt, a ft. székeskáptalan egypár tagján kivül, a polgármester, a gymnasiumi tanárok és néhány tanácsos más érdeklődőkkel egyetemben megjelentek.

Miután az igazgató üdvözölte a jelenlevőket, és az ügy fölkarolására buzditotta, a számos polgár, iparos legények- és honvédekből álló müvelődni vágyó oktatandókhoz fordulván azon feladatnak, mely a felnöttek tanitásával megoldandó, rövid vázolását igy rekeszté be:

„Itt vagyunk, rendelkezéstekre állunk. — Siessetek oly készséggel igénybe venni a mi szolgálatunkat, a minő készséggel sietünk mi szolgálatotokra lenni azon ismerettel, melylyel Isten kegyelméből birunk... A tudomány nincs megkötve; mint szabad szellő lebben felétek, nyissátok föl kebleiteket s fogadjátok azt úgy, mint a müvelődés hirnökét, mint a hazafiui és keresztényi hivatások teljesitésére folyton intő, és a testi s lelki jóllét fölött őrködő nemtőt, hogy a tudomány befogadásával a polgárzat által a haza is erősödjék. Éljenek az erény- s ismeretben müvelt polgárok, éljen a haza!“...

E beszéd után, az illetők az előadások órarendje és tárgyai szerint, melyek: a számtan, földirat történelem, vegytan, természettan és a közéletben leginkább előkerülő ügyiratok szerkesztése, — utasitást nyervén, a magyar történelemből rögtön megkezdetett az előadás...

Nagy veszteség érte a hazát, ugy az irodalmat, az akademiát és különösen a tanügyet, b. Eötvös József 1871. febr. 2-án történt halálával. A mély fájdalom éles szava át s átrezgé széles e hazát azon hirre: hogy Magyarország első alkotmányos oktatásügy-minisztere, a hazai tudományosság és irodalom első-rangú bajnoka, a törvényhozó testület egyik disze, a bölcsész és államférfiú, a szeretetre méltó és nemeskeblü ember Eötvös József báró nincs többé!.. Fátyol és gyászlobogó nem levén képes méltó kifejezést adni a gyásznak,

ez alkalomból a nyitrai tanártestület honfiui fájdalmát nyilvánitandó ugyanazon hóban gyászisteni tiszteletet rendezett kegyeletül a dicsőültnek... És lelkünk mélyéből imádkoztunk isteni Megváltónkhoz: Pie Jesu! dona ei requiem, édes Jézusom! engedd, hogy az örök világosság fényeskedjék annak, ki a szaktanitásnak honunkban megteremtője volt; ki erejének és életének jó részét a hazai oktatásügy emelésének szentelte; kinek dicső neve több, mint három évtizeden át a politikai és közmüvelődési törekvések minden mozzanatában egyik vezércsillagként ragyog vala...

Élünk ez alkalommal előhozhatni azon költeményt is, mely akkor Budaváry J. collegánktól*) eredt:

Quis casus lacrymans non doleat Tuos?
Aut sertis tumulum non decoret piis?
Ereptum patrio dum decori dolent
Tantum Pieriae Virum.

Tecum Pannoniae luce velut nova
Orta, multiplici laude scientiae
Clarum Te niveis Pallas in Hunnia
Ulnis stringere gestiit,

Musas ut patrias tramite progredi
Excelso doceas, igneque suscites
Lauros promeritas carpere ia atriis
Tutis praesidio Tuo.

Pulsis nam tenebris sol melius micat.
Et lingua patriae iureque reddito
Sublimi invehitur protinus essedo
Pallas Te Duce sedibus.

Sic contemta diu lingua refloruit,
Et fundit patrio fonte scientias,
Quin et dulcisonis Te Duce Vatibus
Praebet materiem novam.

*) E czimen: „Piis manibus et immortali memoriae excell. domini Josephi e liberis Baronibus Eötvös, inclyti regni Hungariae ministri cultus, eruditae societatis Hungariae Praesidis etc. etc. die 2-a Febr. 1871. fatis functi".

Sic Tu Praeses eras, delicium, decus.
Talem dura piis invidet Atropos,
Nec Te dona sinit cernere, quae Tuus
Nobis promeruit labor.

Sed post fata Scholis mens Tua fert lucra.
Surgunt celsa bono ex germine robora.
Dulces usque Tuis grata laboribus
Fructus posteritas legit.

Hinc parta ingenio, pectore, menteque
Nomen, fama Tuum grande tuebitur.
Quare struxit pietas, Hungarus annuis
Cinget culmina fioribus.

Te, Te docta canent atria Praesidem,
Et musae meritum de patriae scholis,
Te doctis referent artibus inclytum
Docti per patriam Viri.

A szentséges atya, a nagy pápa IX. Pius 1846. évi juniushó 16-án választatott pápává s ugyanezenhó 21-én megkoronáztatott. Tehát 1871. évi juniushó 16-án huszonöt esztendeje lőn annak, hogy az egyház magasztos kormányzását átvette s az Isten különös kegyelme mellett üdvösen vezeté. — Nevezetes esemény ez, kivált ha figyelembe veszszük, hogy az első pápa, sz. Péter óta egy pápa sem töltött az egyház kormányzásában huszonöt esztendőt, s a hivek között mintegy jóslatként állott fönn azon hit, hogy egy pápa sem fogja sz. Péternek kormányidejét elérni, non videbit annos Petri... És ime egyházunk leghevesebb ostromoltatásának idejében azon időben, melyben az egyháznak sziklaalapja — a pápaság, a legmegfeszíttetebb erővel támadtatik meg, Isten különös kegyelmében megengedé, hogy IX. Pius pápa, a szent atya, Péternek kormányzási idejét elérje. Vagy mint szépen mondja alkalmi költeményében *) Budaváry József rendtársunk:

*) Czime: „Ode ad Jubilaeum sanctissimi Patris Pii IX, ecclesiam sanetam Dei 25. annis gloriose regentis sextodecimao calendas Julias 1871. in regno Hungariae magnae Matri Mariae sacro, inconcussa fide et avita pietate scripta."

O mira nostri cura! Deus Pium
Vix ante visis in solio Petri
Jam quinque lustris servat orbi
Incolumem, vegetumque servat?

Servat regentem navigium Petri,
Servat tuentem Christiadum gregem
Inter rapaces, invidosque;
Servat in insidiis dolosis.

Azok közé, kiket e fontos esemény édes örömre és Isten iránti hálára hangolt, tartozott a nyitrai k. r. társoda és gymnasiumunk, a mennyiben az ezen alkalomból rendezett nyilvános istenitiszteleten buzgó imában kértük a Mindenhatót, engedné meg kegyesen, hogy a nagy Pius, kihez lélekben költőnknek ezen üdvözlő szavait gondoltuk át:

Salve refulgens Christiadum decus,
Salve ruentis gloria seculi,
Salve gregis spes, veritatis
Lux, fidei caput et columna!

Salve renidens sidus in aethere,
Portusque tutus per mare naufragis,
Salve dolosa sorte pressis
Praesidium, miseris levamen!

Te totus orbis, quae mala sors tulit,
Miratur inter saeva pericula,
Miratur et pro Te fatigat.
Sollicita prece quisque Divos...

ezentúl megérje az egyháznak diadalát is, megérje dicsőséges győzelmét azon borzasztó üldöztetések fölött, melyek léte ellen törnek s a viharok lecsillapultával mondhassa az agg Simeonnal: „Nunc dimittis servum tuum, Domine, in pace“...

A magyar tudományos akademia 1871. évi novemberhó 12-én pesti disztermében a nemzet geniusának és kötelességének megfelelő országos ünnepélyt tartott, üllötte pedig dr. Toldy Ferencznek, ki ernyedetlen szorgalmu- és eredményekben

dús irói munkásságának félszázadra forduló határát szerencsésen elérte, ötvenéves irói emléknapját. Az ünnepély, melynek mindjárt elején kifejtve lőn czélja, — az akademia és nemzethez méltó fénynyel folyt le... A rendező társulat elnöke elfoglalván székét csaknem egy óra hosszat tartó beszéddel nyitotta meg az ünnepélyt. Előadta, hegy a kitünő hazafinak, ki mély elméjével és soba nem engedő buzgalommal öt tizeden át hazai irodalmunknak szentelte életét, a hála, tisztelet és csodálat érzelmeivel illik adózni. — ‚Hajdan a fejedelmek, mondá a lelkes elnök a többi közt, szoktak volt ily ünnepélyeket rendezni, ők koszoruzván meg a költőket és más lángelméjü férfiakat; ma már maga a nép, mely az irók müködéséből legtöbb hasznot merit, tiszteli meg őket... S valóban nem igen méltóbb valaki a tiszteletre, mint az ünnepelt, kinek munkálkodása eredménye bámulatos. Csak müveinek czimei 116. nyomatott lapot töltenek be.'.... És e Toldy-jubileum alkalmából még egy örvendetes körülményt kell jeleznünk. T. i. hazafias-szellemü könyvkiadónk egyike t. Ráth Mór úr tizennégy rendbeli kiadványokból 475. példányt, mintegy 2000. kötetet bocsátván a Kisfaludy-Társaság rendelkezése alá oly végből, hogy e könyveket a hazai gymnasiumoknak a magyar irodalmi tanulmányokban kitünő tanulói között „T o l d y-j u t a l o m“ n é v e n kioszsza, — t. Greguss Ágoston úr, mint a nevezett széptani egyesület érdemes titkára, a nyitrai gymnasium igazgatóságát is felszólitá, miszerint a gondozására bizott ifjuság ama jelesbjeinek jutalmazása iránt, kik a magyar költészet, szónoklat és irodalomtörténet tanulmányában kitüntek, ajánlatait nevezett titkár úrhoz Budára beküldeni ne terheltessék... Mi megtörténvén, a Kisfaludy-Társaság az 5. ajánlott fiu részére ugyananynyi becses müvet itélt oda, melyeknek példányait, a mennyiben már nyomtatásban megjelentek, jóval az $186^1/_2$-ki tanév befejezte előtt az intézeti igazgatósághoz meg is küldé. — Az igazgatóság nem mulasztá el ugyan annak idejében jegyzőkönyvileg is hálás köszönetet mondani a hazafias és buzditó tettért az illetőknek, kikben bőségesen meg van az ok arra, hogy őket a közoktatás buzgó pártfogóiul szivesen üdvözöljük.. Azonban jól esik neki, hogy sajátmaga és a gondozó vezetésére bizott ifjuság nevében hálaérzelmeinek nyilvánosan e helyütt ismételt kifejezést adhat...

XIX.

Folytatás.

Az uj tanterv és a vallástanitás a nyitrai gymnasium felső osztályaiban. — A közoktatásügyi m. k. miniszterium által rendelt módszertani értekezletek intézetünkben. — Karolina-Auguszta császár-királyné halála. — A b. e. Bartákovics Béla egri érsek temetése Alsó-Elefánton. — A béesi közkiállitás és gymnasiumunk. — A kolera-járvány. — I. Ferencz József őfölsége trónra léptének 25-ik évfordulója. — Az angyali tudor aquin. sz. Tamás megdicsőülésének hatszázados emléke. — Czuczor-ünnepély Andódon. — V. Ferdinánd császár-király jobb létre szenderül. — A gymnasiumunk részvétele a Budapesten rendezett rajzkiállitásban. — Venczell F. kanonok püspöki helynökké neveztetik. — Toldy Fer. halála. — A nemzet bölcse — Deák Ferencz a boldogabb hazába költözik. — A nagy szünidő változik. —

Midőn már-már az alakuló értekezlettel az $187^1/_2$ tanévi hivatalos működést valánk megkezdendők, a nmélt. vallás és közoktatási m. kir. miniszterium hozzánk is az új tantervet átküldötte, melyben a felsőbb osztályok órabeosztásánál a vallástanra csak egy órát juttat. —

Minő indokok folytán tette a nm. miniszterium ezen intézkedést, nem tudjuk; annyit azonban e helyütt is megjegyzünk, hogy nagy kár volt a heti két órát meg nem hagynia...

A gymnasium ugyanis előkészitésül szolgál az akademiai és egyetemi tanfolyamokra, s ennélfogva minden tudományból oly alapismeretekben kell, hogy az ifjakat részesitse, melyek segélyével a fensőbb tanulmányok végezésére képesek legyenek. Ámde az ifjak egy része theologia-tanulmányokra megy a gymnasiumból; ha tehát a miniszteri tanterv szerint a nyelvekből, mennyiségtanból, természettudományokból, történelem- és földrajzból alapos ismeretek megszerzésére egy-két óra nem elegendő: ugyanezt kellett volna belátnia a vallástant illetőleg is, s nem kell vala a theologiára vállalkozó ifjaktól elvonni az időt a kellő előkészülésre... Épen ezen érv áll elő a többi ifjakra nézve is... Azok a gymnasiumi

tanulmányok után szakpályákra lépnek. Azonban az akademiai és egyetemi tanrendszer, igazat szólva, oly félszegen van összeállitva, hogy a tizennyolcz—husz éves ifju akár soha templomba se menjen, vallásról semmit se halljon, se pedig ne beszéljen; azért teljesen eleget tehet az akademiai törvényeknek... Már most, ha a gymnasiumi felső osztályokban is csak egyetlen heti órára szorul a vallástanitás: ugyan mondja meg akárki, minő alapos vallási ismeretekkel birand a mai felületes világban képződő ujabb-müveltségü nemzedék? vagy talán az államnak nincs érdekében, hogy a kik néhány év mulva polgárainak erejét teendik, törvényhozók és elüljárók leendnek: alapos ismeretével birjanak a ker. vallás rendszerének? nincs érdekében, hogy Jézus fölséges erköcstanai a müvelt ifjuság vérévé változzanak s alapját képezzék a társadalmi erkölcsöknek? s ha érdekében van, czélját elérendi-e heti egy órai vallástanitással? Vagy ugyan mondják meg ama gymnasiumi tanterv szerzői: vajon minő tárgyat volnának képesek eléje tenni akár fönségére, akár pedig képző erejére nézve a vallástannak?...

Azonban szándékunk nem levén diadaktikai vagy pedig methodikai vitatkozásokba elegyedni, csak még azt jegyezzük meg, hogy heti egy óra alatt alig lehet a vallástannal valamire menni, mert e szerint egy félévre nagynehezen esnék 16. óra, ugy 4. ismétlésre levén szükséges, tehát egy egész évre jutna 32 óra... Egy egész esztendőn át huzódó 32. órában pedig mennyire lehet menni? jól teszi vala a magas miniszterium, ha a latin vagy görög nyelvtanárokkal megpróbáltatja...

Ha már valaki a latin, görög, német és hazai profán irodalmakat szükségesnek tartja az ifjusággal megismertetni, úgy véljük, méltányosnak tartandja, ha a vallástan kiterjed a sz. irodalom megismertetésére s annak hitelessége és tekintélye bebizonyitására... De vajon lehetséges-e az ifjuságnak csak fölületes fogalmat nyújtani az ó- és újszövetségi sz. irásról egy kerek évbe beosztott 32. órában? itélje meg akárki... Valóban jobb lesz vala, ha a vallástanra 24. órát szakitanak ki, s annak egy nap alatt egy folytában végére járatnak, hogy egész év alatt ne legyen vele többé semmi baj...

Ha továbbá szükségésnek vélték, hogy a grammatikai szabályok betanulása és alkalmazására némely nyelvből heti 8—9. óra fordittassék, vajon nem lett volna-e méltányos meggondolni, hogy a hit- és erkölcsszabályok betanitására és al

kalmazására nem elegendő heti egy óra. Mert hiszen az állam még nem dől meg a miatt, hogy az ugynevezett müvelt körökben, mint azt manapság tapasztaljuk, igen kevesen vannak, kik latinul vagy görögül jól declinálni tudnának; de ha igen kevesen lennének, kik kereszténynyül gondolkodni és élni tudnak, — a társadalmi állapotok roszabbra fordulnának...

Erre, gondoljuk, az elfogulatlanok igy szólnak: mind igaz, de hogyan segitsünk rajta, midőn hatalom intézkedik? Máskép nem, mint, ha a heti egy óra helyett kettőt eszközlünk ki. Igy tőn a szóban levő esztendőtől fogva a nyitrai főgymnasium igazgatója, ki a nm. miniszterium előtt fölfejtvén az ügyet, kivitte, hogy a vezetése alatti intézetnek felsőbb osztályaiban is már az megkezdett tananyagok egyöntetű tárgyalása, részint a használatos tankönyvek rendszere miatt a vallástani óraszám egyről kettőre emeltetett...

Nevezetes életmozzanatot képeznek az $187^2/_3$. év didaktikai érdekében a már mult esztendőben megkezdett és azontúl többször előkerült módszertani értekezletek. Ugyanis a nm. közoktatásügyi miniszteri 1872-ki nov. havi rendeletei egyikének tárgya a kölcsönös eszmecserével összekapcsolt középtanodai módszertani fololvasásokat hangsulyozza, melyek buzditó tényezőkként hassanak a tanártestület tagjainak fogékonyságára a magán és nyilvános tudomány — főleg tanügyirodalom iránt...

A tankerül. kir. főigazgató úr hivatalos látogatásakor szintén, hivatkozva azon magas rendeletre, melynél fogva a havi értekezletek tárgyai közé egy, a tanulmányok belkezelésére vagy a nevelészetre vonatkozó módszertani értekezés is fölveendő, a rendelet bővebben kifejtett szép czélját ismételten a tanárkarnak figyelmes ápolásába ajánlá... És pedig nem minden eredmény nélkül. — Mielőtt mégis a tanártestület a nagy-fontosságu kibocsátvány érdemleges tárgyalásába ereszkedett volna, szükségesnek látta, az igazgatóval élén tüzetesen előadni nézetét a felsőbb tanhatósággal szemben... És erre néhány terjedelmes értekezletet meg is tartott. Azonban a gyakorlatból mindinkább azon meggyőződést szerezvén, hogy az elkezdett modorban és mérvben ezen értekezletek keresztül vihetlenek, egyik alkalommal abban állapodott meg, hogy azután az értekezleteket szakok szerint tartandja s egyszersmind a tantárgyakat 1.) v a l l á s é s t ö r t é n e l m i 2.) n y e l v é s z e t i 3.) m e n n y i s é g- s t e r m é s z e t-

tudományi szakokra osztotta. És e csoportok szerint látta jónak megtartását a módszertani értekezleteknek, melyek a fölvett jegyzőkönyvek tanusága szerint is nem maradtak gyakorlati haszon nélkül. —

Az uralkodó ház mély gyászba borult. — Karolina-Auguszta császár-királyné, néhai I. Ferencz császár-király negyedik neje és 1835. mart. 2-ka óta özvegye ezévi febr. 9-én kétheti betegség után az uralkodó család könyei közt meghalálozott. — A boldogult néhai Miksa bajor király leánya, ki egész életén át a szegények és segélyre szorultak valódi angyala volt, s kinek jótékonyságát a külföldi, s különösen keleti missióktól kezdve a legutólsó szegényig mindenki érezé, született 1792. évi febr. 8-án; egybekelt Ferencz császár királylyal meghatalmazás útján Münchenben 1816. okt. 29-én, személyesen pedig ugyanazévi nov. 10-én Bécsben; magyar királynévá koronáztatott 1825. évi szept. 25-én. - -

A magas halott lelke nyugalmaért a kegyesrendi templomban is tartatott istenitisztelet, melyen a számos ajtatoskodók mellett a tanulóifjak, a tanárokkal élőkön, megjelenésök által adtak kifejezést azon gyásznak, melyben az uralkodó családdal együtt a monarchia minden lakója őszintén részt vett...

1873. évben minden nemes és jó ügynek, jelesül a magyar kath. tanügynek is nagy halottja vala. — Kis-apponyi Bartakovics Béla egri érsek egy héti betegeskedésből kifejlett végelgyengülésben, a haldoklók szentségeinek ajtatos fölvétele után a mondott évi májushó 30-án életének 82., püspökségének 28., érseki müködésének pedig 23-ik évében kimult. — Benne valamint a haza kitünő-befolyású hű fiát, és a magyar kath. egyház egyik szilárd oszlopát vesztette, úgy a tudomány, müvészet és nevelés-oktatás áldozatkész pártfogóját, a szenvedő emberiség jótékony angyalát gyászolá, a kormányával dicsekvő főmegye pedig legjobb atyját siratá. — A dicsőültnek hült tetemei junius 2-án délelőtti 11. órakor az érseki lak felső termében ünnepélyesen koporsóba tétetvén, 4-én, délelőtti 10. órakor beszenteltettek, és az egri főegyházban tartott gyászmise után végrendelete szerint, a Nyitramegye Alsó-Elefánt községében levő családi sirboltba szállittattak át... A holttest a nevezett hó 5-én Tornóczra érvén, a Nyitramegye részéről kirendelt tiszteleti őrség kisérete mellett kocsin a Nyitra

városától mintegy $2^1/_2$ órányira eső Alsó-Elefántra vitetett, hol azt a helybeli plébános ünnepélyesen fogadá. A virágokkal diszített s a templomba letett koporsó körül az oda való nép egész éjen át virrasztott imádság és éneklés közt. Másnap vagyis juniushó 6-án reggeli 9. órakor a nyitrai székeskáptalan nagyprépostja és vál. püspök dr. Krajcsik János úr által tartott gyászmisén, mely a nyitrai káptalan, városi papság, a környékbeli egyháziak, a megyei tisztviselők, a nyitravárosi és nagytapolcsányi képviselők jelenlétében ment végbe, a kegyesrend nyitrai intézete is meghatottan vőn részt. — És ugyan a nagy Bartakovicsért, ki nincs többé, ki egy jobb életben van, hogy Istennél legyen része, s a mennyei béke s angyali dicsőségben részesüljen, annál készségesebben imádkoztunk, mivel a boldogultnak, egykoron e gymnasiumnak növendéke levén, pályája itt hajnallott föl, és mivel gyászravatalát a nevelés-oktatás ügyének hozott áldozatainak épen égő lángjai oly fényesen körülvilágiták!

Azonkivül a piaristák gyászukat azon kegyeletversezetben*) is kifejezték, mely tagtársuktól eredve a többi között igy hangzik:

Hic Praesul situs est Bartakovics, quies
Hic aeterna bonum, luxque tuebitur,
Et mens grata pie devenerabitur
Tantum post cineres Virum.

Trístes Pieriae floribus annuis
Heu tantí tumulum cingite Praesulis!
Vestris Ille fuit doctus in atriis
In spes discipulus Patrum.

Illi cara fuit Nitria, proximam
Huic nam perpetua pro requie eligit.
In matris gremio quo fruitus fuit
Dulces ut videat dies.

Hunc tellus Elefánt ergo tenet sinu,
Quem tristis niveis Agria floribus

*) Czime: ‚Ad Exuvias immortalis memoriae ADALBERTI BARTAKOVICS Archi-Episcopi Agriensis etc. etc. In Alsó-Elefánt die 6. Junii 1873. depositas.‘

Ornabit, recinens carmine lugubri
Tanti nomina Praesulis.

At Virtus tumulo Diva superstitis
Nomen perpetuum tollet in aethere,
Et monstrabit opus quod pietas feret,
Quod mens ad tumulum Viro.

En Hic dicet amor quem patriae arduis
In rebus docuit fortia perpeti,
Qui fovit patrias pectore litteras
Et doctos tenero Viros.

Huius nomen erit sidere clarius,
Et sparget rutilans orbe super iubar
Donec sancta fides, lex pietas Patrum
Sedes figet in Hunnia.

At Tu Sidereo reddite iam polo
Nostris perpetuo vivis in atriis,
Quem laudare Suum, cui benedicere
Nunquam desinet Agria.

A nyitrai főgymnasium tanártestülete hivatási kötelességének ismervén minden oly alkalmakat fölhasználni, melyek tudományos neveléstanitási és társadalmi jelentőséggel birnak, s mint ilyenek feladatát, müködését és czéljait teljesen megilletik. Cselekszi pedig ezt annyival inkább, mert, Isokrates szerint, azon meggyőződésben van, hogy a müveltség embereinek semmit szem szabad vizsgálatlan hagyniok, hanem a tanulságost össze kell mindenünnen gyüjteniök... Igy történt, hogy nyomtalanul nem tünt el intézetünkre nézve az 1873. évi májushó 1-én megnyilt bécsi közkiállitás sem, mely a magyarhoni müvelt körökben oly nagy érdekeltségre talált. Ugyanis az országos középt. Tanáregylet t. elnökségének szives megkeresése folytán az egylet közvetitése által 1860—1873-ig gymnasiumoknál használt tankönyvek jegyzékét, az az óta kiadott tudósitványokat és egy az ifjuság rajzolataiból összeállitott albumot mind felküldöttük nemcsak; hanem többen a tanárok közöl Bécsbe fel is utaztak. — És pedig, felutazási szándéku-

kat lehetőleg tudományos vizsgálódás czéljával kötvén össze, tanulmányaiknak megfelelő rendszerben jegyezgettek is. —

Nehogy mulasztás vádja terheljen bennünket, tanintézetünk történetének főbb mozzanatai között emlittetlenül nem hagyjuk azon mostoha körülményeket, melyek $187^{2}/_{3}$-ban az ország nagy részét s tanodánk beléletét is nem csekély mérvben megzavarván, szomorú nyomot hagytak sokak kebelében. Visszapillantván ugyanis városunk és tanodánk népességi állapotára, fájdalommal mondhatjuk, hogy a jelzett tanév nem tartozik a kivánatosak közé... A széles körben pusztitó kolerajárvány különösen városunkban is ragadott el áldozatokat... Juliushóban beköszöntvén csakhamar fokozott erővel terjedett, mire a megyei kolera-bizottság előterjesztésének következtében rövid időn érkezett a tanodaigazgatósághoz a nagymélt. m. kir. közoktatásügyi miniszteriumunk hivatalos átirata, mely elrendeli a tanévnek mi hamarább befejezését és az ifjuság szétbocsátását... Habár a tanulók egészségének megörzése iránti intézkedések tárgyában kibocsátott rendeletek legszigorúbb megtartása által is növendékeink közöl, mig együtt valának egy sem esett a járvány áldozataul, mégis egyik-másik betegeskedése, kimaradozása s az általános rémület nyugtalanitólag hatottak tanügyi viszonyainkra, oktatót és tanitványt egyiránt gátolván sikeres müködésökben. Mire nézve a miniszteri magas rendeletre tanulóifjuságunknál, melynél részben halkabb, de általán véve ekkor is dicséretesen kielégitő eredmény vétetett tudomásul, csak is a kéteseket illető vizsgálatok tartattak meg rövidre vontan a kellő óvatosság mellett...

A mit a pogány csak homályosan sejtett, kellő fénybe helyezi azt azon világosság, melyet Istenfia hozott a sötétségbe, megmutatja a kereszténység csonkittatlan igazságban. A Gondviselés minden embernek kijelöli életkörét és legyen még oly jelentéktelen, ha Isten akarata szerint tölti be, a befejezett vándorlás után elnyeri ott fent ama helyet, melyet az Úr szánt neki. Isten igaz szeretete épen oly kevéssé gondolható felebarátunk szeretete nélkül, mint az utóbbi szeretete Istenszeretet nélkül... Midőn mi a megváltottak boldogitásán fáradozunk, az Üdvözitő munkarészeseivé leszünk, ki a jóltehetés eszközeit és alkalmát osztogatja, és az adottak mikénti használatáról számot fog kérni. Minden ember, a

legszegényebb pásztor és a távoli völgyekben embertársai üdvére legalább lelkiismerethűségének példája és imája által müködhetik közre... De a felsőbbségi hatalom különböző és részben igen is hathatós eszközöket nyújthat az emberek jóllétének, a miért sz. Pál a pogány elüljárókat is, tekintettel a jog védelmére nyert fensőbb hivatásra, Isten szolgáinak nevezi.. Még sokkal nagyobb az Uralkodó feladata, kitől a jogrend őrei küldetésöket nyerik, nagyobb nem csak az emberek, hanem Isten előtt is, minthogy egész népek bizatnak vezető, gondviseiő intézkedéseire. A keresztény fejedelmek azért Isten kegyelméből, kitől minden hatalom származik, választattak ki e magas hivatásra... Ez által az uralkodó és az alattvalók közti viszony megszenteltetik, de épen ezzel meg is nemesbül és szilárdittatik. Megszenteltetik, mivel az, ki a császárnak megadja, a mi a császáré, Isten parancsát teljesiti; megnemesbül, mivel a polgári engedelmesség, melylyel Isten akaratából hódolunk, magasan felüláll a csak félelem által kierőszakolt vagy a haszon által mérlegelt szolgálaton... Az uralkodó és alattvalók közti viszony továbbá az által, hogy a hatalomnak Istentől származása elismertetik és megszenteltetik, egyúttal meg is szilárdul. Igy volt ez mindig; de a jelenkor állapotai olyanok, hogy az elmosódott, a világosságot nélkülöző kötelességérzet még a külső rendnek főntartására sem elégséges... A végalapnak, melyen a kötelesség nyugszik, elismerése azért korunkban a legnagyobb politikai jelentőségű kérdéssé lett, mert egyedül ez gátolhatja menetökben a felforgatás hatalmait... Mindazon belső megrázkódtatások, melyeket Európa 1789. óta átélt a gondolatvilágnak tendentiose előidézett megzavarása által lőnek előkészitve... Avval kezdődött, hogy azon elismert elveket, melyek az öntudatra jutott emberi szellem hozományát képezik, félremagyarázás által eltorziták, és a szenvedélyek fölkorbócsolása által megerőtleniték; ekkor könnyű volt az államot, melynek alapjai már meg voltak ingatva, romokba dönteni... A lelkismeret elnémitása, a kötelességérzet meghamisitása a jogfogalom elferditése által az oltár, az állam, a trónelleni fegyverkovácsolásnak multszázadbeli mestersége nem ment feledésbe, sőt fáradhatlan tevékenységgel tovább üzetik... A szenvedély, melynek a szentség törvénye elviselhetlen teher, az istentagadást, mint mentő tényt üdvözli, és amaz államintézményeket,

melyektől legtöbb kedvezményt remél, mint őt megillető jogot követeli. A fejedelmeknek nem kiván más hatalmat adatni, mint azt, hogy a neki kedves, féket nem ismerő, helyzetet és állapotokat létesiteni siessen... A paranes tehát szeretni Istent mindenek fölött és az embert, a felebarátot, mint önnönmagát, nemcsak egy nagy kinyilatkoztatást képez, hanem attól, miként hódolnak a halandók vagy szegülnek ellene e parancsnak, egyszersmind az európai társadalom jövője is függ. Midőn e világosságot árasztó igazság a kötelesség alapját és irányát tárja föl, egyúttal a bújtogatást leghatalmasb fegyverétől fosztja meg: a jog és kötelesség tudatának meghamisitásától és szövetségesétől az álszégyentől, mely annyi embert tesz napjainkban a különben általuk is kárhoztatott merények részeseivé... És ez az, mire szükségünk van, mert a szellemvilág hatalmaival harczra hivatunk, melyek, ha egyszer megerősödtek, az uralom külső eszközeit okvetlen magokhoz ragadják...

Habár ama párt, mely a társadalmat Istentől elszakitani törekszik, az osztrák-magyar birodalomban is sajnálatra méltó eredményeket mutathat föl, nekünk van, hála a Magasságbelinek! mégis fejedelmünk, ki nem a nép kegyelméből van, azaz kit nem a diadalmas forradalom ültetett a trónra, és kinek törvényessége minden kételyt kizár; ő a horgony, mely reményünket szilárdan tartja...

Mialatt a pogány állam a keresztények ellen a tigriseket és hienákat uszitotta, azok az apostol utasitása szerint a császárért és az ettől rendelt elüljárókért imádkoztak. Magától értetik, hogy a keresztény község a mai ker. császárok s királyokról még kevesebbé feledkezett meg, és nálunk mise nem mondatik, melyen a fölségért a hit imája az égbe föl ne szállana... Különösen az 1873. évi deczemberhó 2-a, mint 25-ik évfordulója I. Ferencz-József úr, ausztriai császár és Magyarország apostoli királya őfölsége ősei trónjára való léptének, nem mulhatott el nálunk sem a nélkül, hogy a gymnasiumigazgató intézkedéséből Isten házában s a tanodában meg ne ünnepeltessék... Az ujszövetségi szent áldozat alatt az ajtatoság egész bensőségével emelé föl a nyitrai gymnasiumi tanárkar, a tanulóifjusággal egyetemben, szivét a mennyei Atyához, hálát adni neki, hogy negyedszázados, gond- és fáradságteljes idő-

szakon át őfölsége fölött kegyesen őrködött, és uralkodása huszanhatodik évét a férfikor és egészség teljében megkezdeni engedte... De keblünk mélyéből mondván a költővel:

‚Isten segits, királyok Istene!
Emeld föl hozzád a király szivét!'

arra is kértük a Mindenhatót, hogy ünnepelt fejedelmünk I. Ferencz Józsefen, a rá várakozó nagy feladatok teljesitésében, szent kegyelmét és irgalmát tüntesse föl; Magyarország és az emberiség szent érdekei- és igaz javaiért való küzdelemben Urunk nagy Istenünk királyunkat támogassa, a bölcseség és erősség lelke kövesse őt, és mielőtt uralkodásának második évszázadnegyede elmulnék, a világon legyőzött hitnek ereje ujitsa meg és erősitse szép birodalmát!...

A magasztos ünnepély versezetéből is, melyet szintén Budavárynk*) készitett, idézzük ezeket:

Est Rege felix Hunnia cum suo,
Quem mille votis prosequitur, quem amat,
Fortis tuetur, quemque honorat.
Magnanimum simul et benignum.

Franciscе! Tecum dulcia gaudia
Sunt orta nobis. Hunnia plausibus
Gestit, Tibi post quinque lustra
Dum veniunt sacra Jubilaea.

Haec est amoris tessera debita
Sincero amori, quo refoves Tuos.
Victor sui est heros in orbe
Maximus. Haec Tua laus, perenni

Haec est tropaeo digna benignitas.
Amore amor nam, sancta fides fide
Recte parantur, roborantur
Sorte, dolo violanda nullo.

*) Ily ezimen: ‚Ad Iubilaeum FRANCISCI JOSEPHI Austriae Imperatoris et Hungariae Regis Apostolici — Anno regiminis 25. feliciter peracto, die 2-a dec. 1873.'

His nixa laus est imperii Tui.
Nam lege patrum iureque reddito
Maiora quis per terna secla
Praestitit Hungariae gementi?

Futura rerum tempora qui videt
Caliginosa nocte premit Deus,
Gentemque post tantas procellas
Principe Te cupit esse salvam.

Tuis sub alis, auspiciis Tuis
Sibi salutem reddita gens struit,
Quaeritque fontes, queis redundent
In patrios bona cuncta fines.

Sic glorioso Principe, fretaque
Iam quinque lustris imperio Tuo
Gens gloriose coepta lege
Perficiat sapiente, iusta. —

At Tu secundis rebus et arduis
Doctus mereri lumina gloriae
Felixque faustusque haec celebra
Optime Rex Sacra Jubilaea.

Sic esto felix Coniuge cum Tua
Et cum Rudolpho delicium Tuis.
Te Rege felix, sempiterno
Hunnia Te Patre glorietur!

„Kenyér után indul a sokaság s magános hasznokat vadász“ ugymond Kölcsey egyik emlékbeszédben... És teljesen igaza van, s mi szemtanui vagyunk annak, miszerint az anyagi jóllét, a kenyér, vagyonosodás, fényüzés és a kényelem szertelen keresése azon közszellem, mely mindent, mi körébe tartozik, összegyüjteni, ellenben, mi az anyagi hasznon kivül esik, mellőzni és ignorálni törekszik... Mégis a mindent csak anyagi haszon értékéről mérő s e szerint becslő materialismus törekvéseivel szemben Jézus Krisztus jegyese, isteni megbizásból a lélekre, vagyis arra, mi egyedül teszi az

embert emberré, forditja övéinek figyelmét, elő-előtüntetvén az örök javak érdekében megdicsőült értelemóriások példáját is. Ilyen alkalmul ajánlotta az 1874. év mart. 7-ét. — Mert ezen napon volt hatszázadik évfordulója annak, hogy aquinói sz. Tamás, a kath. egyháznak sz. Ágoston mellett legnagyobb theologusa s a középkornak, ha ugyan nem az egész ker. időszámitásnak, legmélyebb bölcsésze, az égi hazába költözött. Épen, midőn a lyoni zsinatra utazott, Fossa-Nuován hallá az Úr hivó szavát, mint az énekek éneke, melynek értelmezése a hit, a tiszta élet, az oltáriszentség és áhitat e kiváló mesterének sastollát és galamblelkét foglalkodtatá — mondja: ‚En dilectus loquitur mihi: surge, propera, iam enim hyems transiit'... A kath. világ számos helyén nagy fénynyel ünnepelték meg dicső emlékét. Istennek hála, a nyitrai tanintézet sem maradt egészen hátra... Az ifjuság a kegyesrendi templomban volt ajtatosan sz. misén jelen, mely teljes segédlettel lőn a Magasságbelinek bemutatva; szerencsés erü poetánk pedig a megdicsőült mély szellemről, melyről találóan állitják sokan, miszerint a szentek közt a legtudósabb és a tudósok közt legszentebb volt, igy énekle:

Aquinate satam progeniem Patre
Orta laetitiae Christiadae hac die
Doctis praesidium et dulce decus sophis
Post sex dicite saecula.

Illum sancta fides, nudaque veritas
Coelesti a teneris lumine percitum
Collegisse dedit lucra scientiae
Inter sacra silentia.

Illum mens facilis rectaque, nobile
Fontes ingenium quaerere limpidos,
In sacris foliis continuo sequi
Securam docuit viam.

Illi perfugium, dulceque gaudium
Merces magna nimis crux fuit et salus,

*) A verszezet czime: ‚Ad Iubilaeum Sancti Thomae Aquinatis Doctoris Angelici post sex saecula celebratum.' —

Crux audita fuit dicere praemia,
Thomae digna laboribus.

Illum Parthenope, Roma, Lutetia
Doctorem Angelicum, Christiadae vocans
Doctores resonant laudibus inclytum,
Patronumque suum vocant.

Laus aeterna Deo et gloria sit Patri,
Doctori Angelico jubila qui tulit,
Haec post saecla Thomae gloria, laus novum
Sponsae conciliet decus!

Az $187^4/_5$-ki tanévben emléket hagyott a Czuczor-ünnepély. Ezen esztendő hatodik hónapjának 6-án tartatott az meg, midőn a kegyeletünnepély tárgya dicsőült Czuczor Gergelynek, a sok irodalmi érdemmel jeleskedett benczésnek, a kedvelt költő és a magyarnyelv szótára egyik ernyedetlen szorgalmú munkásának, kinek müveit nem nélkülözheti, valaki nemzete szelleméről fogalmat akar szerezni, mert e szellemnek ő viszhangja volt, — szülőházára Andódon emléktábla tétetett. — Sivár évtizedek valának, melyekben Kölcsey szerte nézett s nem lelé honját e hazában; midőn Vörösmarty szivszaggató panaszra fakadt, hogy ebben a hazában jár számkivetetten az árva fiu, dalt zengedez és dala oly szomoru; midőn Bajza a kétségbeesés itéletét mondotta ki ugyanerre a hazára: „Multadban nincs öröm, jövődben nincs remény"... E korban szállottak Czuczorék a viharos tenger hullámaira és meghozták irodalmunk aranygyapját, s hazánk második, szellemi megháditói lettek... Természetes volt tehát, hogy nem egyedül Andód helysége és Érsekujvár-város lakossága járult a kegyelet tényéhez, hanem az ország több vidékének küldötte, a tud. intézetek, és jelesül a m. tud. Akademia és Kisfaludy-Társaság is, képviseltették magukat... Az ünnepélyt rendezett érsekújvári gymn. tanárikar részéről tanodánk is részesülvén a meghivás tiszteletében, a gymnasiumnak, melynek az ünnepelt egykor tanulóként disze vala, igazgatója jelen volt a kegyeletünnepélyen, hol szivből-lélekből zendült meg százak ajkán, mit a koszorús költő oly forrón ohajtott és könyörgött: „Isten áldd meg a magyart!"...

Andód prima Tibi dedit
Vitae lumina, Te Nitria foverat
Sub signis Calasanctii.
Tu musis patriis atque laboribus
Doctis, ingenio, fide.
Matri perpetuum concilias Tuae
Et Sacro decus Ordini. —
Est ergo, merito dum tabulas Tibi
Mater marmoreas parat,
Est quod nostra cohors te recolat Suum,
Est cur dicere gestiat.
Semper noster eras Czuczor amabilis!
Tu noster Pylades eras,
Cuius melliflua voce, scientia,
Vultu nos fruiti sumus.
Sic est; blanda fuit temperies Tua,
Fuit dulce eloquium Tuum,
Aeternum socios ordinis hinc Pii
Ut fratres Tibi vinxeras. —
Heu tantum, tenere quem redamavimus
Nobis surripit Atropos.
Quis desiderio sit modus intimi,
Aut nobis placidi Viri!
Frustra, nil lacrimae fata dolentium,
Nil prosunt gemitus Viro!
Vatem dulcisonum Musa vetat mori.
Vatis dulcisoni manet
Inscriptum patriis nomen in atriis.
Andód in tabulis piis.
Hic, hic mellifluum Musa canet Virum,
Dicet Nitria quem Suum,
Ordo quem recolet mente reconditum. (*Budaváry**)

V. Ferdinánd Ausztria császára és Magyarország királya 1875. évi juniushó 9-én délután $3^1/_2$ órakor a halotti szentségek ajtatos fölvétele után Prágában elhunyt — Árpád nem-

*) ‚Ad solennem occasionem, quum piae memoriae GREGORII CZUCZOR o. s. B. de litteris patriis longe meritissimi, in Andód, loco natali domui, in qua primam lucem conspexit, marmorea tabula affigeretur die 6. Junii 1875.'

zedéke gyászt öltött és pártkülönbség nélkül részt vőn az uralkodó ház fájdalmában, mely azt a 82. évet, 2. hónapot és 10. napot élt V. Ferdinánd, Magyarország apostoli királyának halálával érte. — A nemzeti gyász méltán megilleté a magas elhunytat. A nemzet halottja vala ő, nemcsak, azért, mert azon koronát viselte tizenhárom éven át fölkent homlokán, melyre mindenha kegyelettel tekint a magyar: de kiváltkép azért, mert e tizenhárom esztendő a nemzet éltének igen jelentékeny időszakát képezé, azzal multunk oly mozzanatai, jövőnk megteremtésének oly alapgondolatai forrvák egybe, hogy a történetiró örökön örökké mint egy nagy időre tekintend arra vissza, s ötödik Ferdinánd magyar király neve mindenkorra összekötve marad ez emlékkel... V. Ferdinánd egyénisége hasonló volt a korhoz, melybe uralkodásának legnagyobb része esik... A nyugalmas kedély, a családi boldogság, a csöndes mediatio, az általános emberi czélok után törekvés, a nagy nemzetközi és politikai emotioktól irtózás és az uralkodásnak patriarchalis vezetése: ezek voltak jelleme, vágyai, eszménye és törekvése. S úgy tünik föl, mintha birodalmának népeit is s Európa nagy nemzeteit is ugyanezen vágyak és törekvések lelkesitették volna... A magyar nemzet ujjászületésének kora összeesik a Ferdinánd uralkodásával, s ez kétszeres ok arra, hogy hálás emlékezettel viselkedjék az elhunyt uralkodó iránt, kinek szelid lelkülete, népei iránt tanusitott önfeláldozó szeretete a történelem lapjain a „jóságos“ király nevét örökiték meg számára... A feledhetlen nagy halott lelke üdveért, midőn a Kárpátoktól Adriáig egy imába folyt össze a nemzet felhangzó fájdalmas fohásza: ‚Uram! királyok Istene! adj örök nyugalmat neki s az elenyészhetlen világosság fényeskedjék neki!‘ — a gyászistenitiszteletet a nyitrai piaristák a tanuló ifjuság és számos ajtatoskodók épületes részvétével nyomban megtartották. —

Az emlékül szerzett „Lessus“ *) czimü költemény pedig egyebek között így hangzik:

---

*) Egész czime: ‚Lessus ad obitum Ferdinandi Imperatoris Austriae et Regis Apostolici Hungariae etc. die 9-a Junii, 1875.‘ —

Frustra perpetuos hic Tibi vovimus,
Rex Fernande dies quem, semel iuvidet
Augustae Domui tam placidum et pium
Terris surripit Atropos. —

Multis occideras Rex bone flebilis,
Nulli flebilior, quam populis Tuis,
Queis longae Duce Te fuderat aequitas,
Pacis munera faustitus.

Tutos quisque dies Te duce vixerat
Tutus lege patrum sub proprio lare
Nunquam turbinibus vel Boreae, Noti
Ventis raptus inanibus.

Primum Principe Te post tria saecula
Est, est lingua Patrum reddita legibus,
Tu sermone Patrum primus ad Hungaros
Auditus fueras loqui.

Hinc lingua eat patriis reddita iuribus,
Foro, palaestris atque scientiis.
Surgit docta cohors, gens Academiam
Fundat Széchenyio duce.

Sic est; Optime Rex, auspiciis tuis
Te florere solum coeperat Hunniae. —
Urbs testis Budapest, quae faciem novam
Quae debet Tibi culmina. —

Casus saepe docent terrigenas sui.
Te ducit pietas te bonitas Tua
In dulci requie carpere praemia
Alta mente reconditum.

Vixisti populis delicium Tuis,
Vixisti ut miseris perfugium, Tua
Virtus et bonitas perpetuo manet
Nostro condita pectore. — *(Budavári.)*

A rajzolás tanitásának emelésére a külföld tapasztalása szerint legczélszerűbb eszköz az időnkint rendezett általános

rajzkiállitás, hol a rajztanárok a beküldött rajzokat megtekintve és összehasonlitva bővebb ismeretet szerezhetnek a kor magaslatán álló tanmód felöl, s a kiállitással összekötött tanácskozásokban a fölhasználandó tananyag és módszer megválasztásában egymást fölvilágosithatják. —

Az országos középtanodai tanáregylet az $187^{3}/_{4}$-ki gyülésének határozata folytán minden három évben Budapesten középiskolai kiállitást rendez. Az első ily rajzkiállitást $187^{4}/_{5}$. tanév végén az egylet közgyülésével egyidejüleg ohajtá megtartatni. — És a nagyméltóságú közoktatásügyi miniszter ur, tekintve azt, hogy a rajznak tanitása más országokban is élénken foglalkoztatja a tanférfiakat, s mert ez ideig ezen meglehetősen elhanyagolt mezőnek okszerűbb müvelése hazánkban kiválóan szükséges, — helyeselvén a tanáregyletnek ez irányban tett fölterjesztését, a rajzkiállitás megtartását csakugyan $187^{4}/_{5}$. tanévben 23231. sz. a. intézvényével elrendelni kegyeskedett. Ugyanaz alkalommal a tanáregylet által fölterjesztett kiállitási programmot is elfogadván, azt hivatalosan intézetünknek is küldötte. —

Ez orsz. rajzkiállitás s módszertani tanácskozmányban a tanáregylet elnökségének szives meghivása folytán tanodánk is részt vőn Endrődy Gyula rajztanár személyes jelenléte által, ki 140. drb. rajzot is beesátott az igazgatóság útján a kiállitási bizottság rendelkezésére, hozzájok mellékelvén az eljárási módszerére vonatkozólag kért iratokat. —

A kath. egyház isteni eredeténél fogva a vallásos ismeretek és erkölcsösség ápolása s terjesztésére van hivatva. Ide czéloznak az összes egyházi intézetek, jórészben lángbuzgalmú papok által alapitva és föntartva, másrészt az oltár szolgáinak áldozatkész hathatós közremüködése mellett egyházukhoz hü s erényes világiak által életbe léptetve és fölkarolva, miszerint ezen évszázadokon át virágzó intézetekben előmozdittassék a czél, melyet a Teremtő kitüzött... Minden korban támaszt az Isten egyéneket, kik az embertársaikra sulyosodott bajokat enyhiteni, különösen az ifju nemzedék neveltetését előmozditani *iparkodnak... Ilyen nagys. Venczell Ferencz nyitrai székesegyházi* kanonok úr. — És e tapintatosan alkalmazkodó jószivü férfiut 1875-ben nagy megtiszteltetés érte. Ugyanis ft. dr. Roskoványi Ágoston úr őméltósága, példája az atyai gondosságnak, a határtalan szeretetnek, a leereszkedő nyájasságnak és főpásztori féltékeny buzgóságnak, melylyel lelki gyermekeit atyai

kebelére emeli, vigasztalja, szóval és tettel lelkesiti. — mondott évi nov. 1-én kelt leiratával az oldala mellett levéltárnok, titkár majd kanonokul évek során át szolgálatkész hűséggel működőt kegyteljesen általános helynökévé nevezte ki. — A főpásztorilag kitüntetettnek ezen megtiszteltetése által fölhiva érezte magát tanintézetünk, hogy örömének nyilvánosan is kifejezést adandó, az ünnepeltet, ki tanodánk szerény falai között is tanult egykoron, és most az ifjuságának jóltevője, egy alkalmi versezettel*) meglepje, melyben ez is előfordul.

Sic est, non aliter. Fiducia Praesulis ornat,
Quem virtus dignum reddit honore novo,
Provida Praesulis haec, simul est veneranda voluntas.
Tu virtute vices Praesulis usque geres.
Est Praesul, sancto qui pro grege pervigilavit
Magnanimus, doctus, providus atque pius.
Est, qui Pastores miseros sociosque Ministros
Ad sanctum monitis extimulavit opus,
Qui fractos senio, vel munere, pauperieque
Dextra Pastores erigit atque fovet.
At Te multa parem dedit experientia rebus
Atque probata Tuis intemerata fides.
Est tibi Relligio, nil hac Tibi carius usquam,
Quamque probas factis est Tibi viva fides.
Ergo miremur Tibi quod data tanta potestas,
Cui Praesul prudens Te videt ipse parem? —
Et jam laetificus Clero praeeunte Sacrata
„Ad multos Annos!“ fertur in aede sonus.
Te Coeli foveant, fiducia Praesulis ornet,
Gratia Te Regis semper ad alta vehat!
In grege vive dies, cum Clero vive beatus!
In Te Sponsa decus, Nitria, Musa canant!

1875-ben a nemzeteknek ismét halottja volt. Ismét szaporodott egygyel azon sirhalmoknak száma, melyek a haza-

*) Czime: „Honoribus reverendissimi domini FRANCISCI XAV. VENCZELL, cathedralis ecclesiae Nitriensis canonici etc. etc., quum ab illustrissimo domino AUGUSTINO ROSKOVÁNYI Episcopo Nitriensi in spiritualibus vicarius generalis gratiose denominaretur die 1. novembris 1875. Scholae Piae Nitrienses.“ —

földet drágábbá teszik a jelenkor és következő idők gyermekeinek. — Nem a kor terhei alatt meggörnyedt emberhez kopogtatott be itt az ohajtott halál; szivben és elmében ifjan nagy-hasznú munkássággal, a magyar tudományosság dicsőségét képezendő dolgozatokkal foglalkozott a ritka szellem, midőn az életölő vész megtámadta és elragadta... És ennek tudata még gyötrőbbé teszi a vesztés fölötti fájdalmat. A jelzett év októberhava 9-én váratlanul meghalt Toldy Ferencznek, ki ötven évnél tovább az irodalomnak vezére, az irodalomtörténet megteremtője volt, s kinek legvirágzóbb intézeteink mint az Akademia és a Kisfaludy-Társaság sokban létöket köszönik, — elköltöztére gondolunk... Néhány év mulva nemzetünk ezeréves történetét tölti be. Minden téren nyomokat hagyott maga után; azonban dicső multjának literaturája a legszebb emléke; és ezt Toldy mentette meg... Oh tehát ennek távozta okozta veszteséget érezé mindenki, a ki tudja vala, mily szerepe van a polgárisodás századaiban a tudománynak, s mily szüksége van egy nemzetnek ama csöndesen épitö munkásságra, mely az idők viharai ellen legszilárdabb alapot rakogat... És érezték főképen a tanférfiak s azért el nem mulasztotta gymnasiumunk is a különösen érzett fájdalomnak, azon kivül, hogy az elhunyt lelke üdveért imádkoztunk, az ifjusági önképzőkör kebelében is legalább csöndes áldozatot hozni...

A kegyesrend bánatát jelzé e versezet*) is:

Heu! luges animae dimidium Tuae!
Luges iure Tuum flebilibus modis
In Doctis Sociis, in Patrio solo
Nullus quo Tibi dulcior.

Damnis ipsa suis ingemit Hunnia.
Justis Docta Cohors icta doloribus

*) Czime ez: ‚Ad amplissimum et doctissimum Virum A. R. P. CYRILLUM HORVÁTH e S. P. in Universitate Pestiensi Philosophiae Professorem, AA. LL. et Philosophiae Doctorem Jubilacum, Academiae Hungaricae Socium etc., quum suum Immortalis Memoriae Amicum FRANCISCUM TOLDY, Virum omnigena eruditione conspicuum et de litteris patriis atque Academia Hungarica longe meritissimum die 11. decembris 1875 fatis functum lugeret, Scholae Piae Nitrienses.‘

Deflet, quem patriis surripuit decus
Atrox Parca scientiis.

Quae tantum generent saecula Palladi
Sidus? Quando parem vel similem dabit
Huic, quae terra Virum? Quae patriae bona
Sors haec damna resarciet?

Hic totus patriae vixerat impiger,
Provexitque sagax Hunniadum decus,
Et linguam Veterum percoluit Patrum
Summis usque laboribus.

Multis Toldy bonis flebilis occidit,
Nulli flebilior quam patriae et Tibi,
Cum damno Sociis irreparabili
Nobis omnibus occidit.

Frustra. Tantus amor spirat ad huc Viri;
Tam cari capitis pars melior manet,
Splendentem pario marmore purius
Virtus, fama Vetat mori.

Illum Pieriae et scripta volumina
Dicent in patriis Palladis atriis,
Et docti socii perpetuae canent
Dignum lumine gloriae.

Quin et grata suo patria filio
Ponet marmoreum culmen honoribus,
Ad quod digna Patrum progenies canet,
Tantum moribus exprimet. —

Non, non detrahitur flebilibus modis
Infixum rutilo sidus ab aethere,
Solentur patrios. O utinam lares,
Et reddant Superi parem!

Longis parce Cyrille ergo doloribus.
Virtutem cineri crede superstitem,
Haec cernit socium Te memorem Sui
Tu cernis memorem Tui.

Non omnis moritur Toldy Tuus, Viden
Inter nos medius stat genius Viri.
Scriptis ille suis hic superinsidens
Dextram porrigit omnibus.

Huius nota Tuam tristitiam levet,
Virtus erigat haec diva Cyrille Te;
Dignus Toldy Tuo pectore, dignior
Tu tanto et fueras Viro.

Alig mult el, s még nem is mulhatott, a busongó benyomás, midőn a kebelrenditő hir zugta át az egész hazát: hogy a nemzet legnagyobb fiát és bölcsét, Deák Ferenczet 1876. január 28-án hosszas szenvedés után az Örökkévaló kiszólitá a halandók sorából...

El valánk készülve halálára, és mégis midőn bekővetkezett, oly fájdalmasan esett az, hogy napokig az egész nemzet jajkiáltása tölté be a levegőt, mely vigasztalást alig talál vala. — Legyen itt is néhány sor dicső emlékezetének szentelve. Született Sőjtörben, Zalamegyében 1803. okt. 17-én. Atyja jómódu közbirtokos volt és nagy gonddal neveltette gyermekeit, kik összesen négyen valának, két fiu, két leány. Ferencz a gymnasiumot Kőszegen, Pápán és Nagy-Kanizsán végezte, a bölcsészetet és jogot pedig Győrött. Pesten jurátuskodott és letette az ügyvédi czensurát, aztán haza ment Zalába, hol tiszt. megyei ügyészszé választatott. Csakhamar nagy befolyásra jutott, sőt pártvezérül ismertetett el megyéjében. Az 183$^2/_3$ országgyülésre választatott először követté, 29. éves korában, és itt is nem sokára az alkotmányos és nemzeti érzelmü ellenzék vezére lőn. Ezen országgyülés feloszlatása után már oly nagy tekintélyben állott, hogy közvetitővé választatott a korona és nemzet között, s már ekkor is sikerült neki a békités. Az 1843-ki országgyülésen nem jelent meg, s ezt még politikai ellenfelei is pótolhatlan veszteségnek tartották. 1848-ban hosszas vonakodás után elvállalta az igazságügyminiszteri tárczát. Az események kisodorták ugyan kezéből a vezérszerepet, de annál nagyobb sikerrel működött a józan reform terén. A második miniszterinmba már nem lépett be, bár képviselői székét megtartotta, és Debreczenbe sem követte az országgyülést. A szabadságharcz leveretése után ismét Deák

lőn a Gondviselés embere, kire a békités nagy munkája várt; mi neki az annyiszor meghiúsult kisérletek, 1861-ki hires felirata, — 1865-ki nevezetes husvéti czikke után, mint az még élénk emlékezetünkben van, végre teljesen sikerült. — Azon betegsége, mely most halálát okozta, még az ötvenes években kezdődött, és különösen 1870. óta rohamosan öregbedett. — 1874. jun. 28-án tartá utolsó nyilvános beszédét. 1876. évi jan. 21-én Rónay Jáczint vál. püspöknek meggyónt és fölvette a halotti szentségeket. Mint maga oly szépen mondá: „Lelkem ösztönzött rá!“ Végre január 28-án visszaadá nagy lelkét Teremtőjének...

A „haza bölcse“ immár a történeté, az iskoláé. De itt örök életet biztositott magának. Mint a legönzetlebb honszeretet, a trónhoz való törhetlen hüség, az előrelátó államférfiui bölcseség eszményképe, mintaul fog szolgálni az ifjuság nevelésében, mig csak magyar lesz a föld kerekségén... A nagy elhunyt emlékének, kinek halálát a művelt világ az emberiség veszteségének tartá, mi is szenteltünk a templomban végzett fényes requiem után szerény, de benső érzet sugallotta gyászünnepélyt ezen müsorozattal: a) Viszontlátás Mendelsohntól. Ének. d) Szózat Vörösmartytól. Szavalat. c) Emlékbeszéd a dicsőült fölött. d) A hazáról Petőfiytől. Szavalat. e) Deák Ferencz. Életrajz. f) A nagy halott emlékére készitett költemények. g) Korrajz. Különös tekintettel Deák Ferenczre. h) Hymnus Kölcseytől. Szavalat. i) Zárhangok. Ének — az iskolai falak közt, melyen az ifjusággal a tanári kar, az egyházi katonai és polgári körök fejei és több jeles vendég vettek részt.

Álljon itt emlékül remektollú költőnk versezete legalább részben:

Luges, et merito Nitria honoribus
Tantum funebribus prosequeris Virum.
Damnis iure suis indolet Hunnia
Tanto funere percita.

Franciscus rutilum sidus in aethere
Nostro, dulcis amor, gloria saeculi,
Et Sanctae Themidi et Concilio Patrum
Prudens Arbiter occidit.

Quae tellus similem, quae regio Virum,
Aut huic quando parem viderit Hungarus?
Quis Civis patriae legis amantior,
Quis maior melior fuit?

Illum mens solida et propositi tenax,
Incorrupta fides et sapientia,
Atque in turbinibus mira sagacitas
Summis aequiparat Viris.

Illi lex patriae prima salus fuit,
Et quod vulnus hians pectore Civium
Saeclis paene tribus saepe recruduit
Sanat cum patriae lucris.

Hinc noster sapiens Ille fuit Solon,
Vaschingtonque suae gentis ut optimus
Qui sortem variam temperie pari
Et prudenti animo tulit.

Est gens nostra Patrum reditta iuribus,
Est cinctus Stephani Rex diademate,
Est nostris propior civibus Austria
Tanti consilio Viri.

Non omnis moritur, quem sequitur decus
Aeternum, recolit quem omnis in Hnnnia,
Quem Rex Ipse pius Coniuge cum pia
Justis ornat honoribus.

Non hoc Hunniadum progenia sato
Ulli splendidibus funus erat datum,
Nulli tam merito tantus honor fuit
Usquam praestitus Hungaro.

Illum Sancta Themis, consilium Patrum,
Illum grata canet Pieridum cohors,
Illum perpetuis tollet in aethere
Clio laudibus Hungaro.

Ergo iure Suo Terra superbiet
Quem condit tumulo. Gens canet Hungara,
Et virtute Viri digna Virum colet
Grandem moribus exprimet.

At vos ad tumulum discite posteri,
Quae sit vera salus, quod patriae decus.
Factis exprimite Hunc. Huius imaginem
Alto pectore condite!

Haec Virtus, hic amor progeniem novam
Accendat, stimulet pectora Civium;
Et virtute pari digna beabitur
Dignis Hunnia filiis. (*Budaváry.**)

Az egészet méltóan az igazgató azt megmutató beszéde rekeszté be, hogy a nemzet nagy költőjétől 1845-ben dallott jellemrajz következő hangjait egy hosszú életpálya szentesité meg, és meg nem homályositott valósággá magasztositja:

„Tűrni viszályt és pártharagot, s ha kgrülni lehetetlen,
Régi baráttól is tűrni a néma döfést;
S a mit kezdettem flatalkori lelkesedéssel,
Arról hálaimát mondani vég napomon
Mindezekért a dij, a melyet elérni reményem:
Vajha kicsiny legyek a nagy haza hősei közt."
(Vörösmarty: Deák Ferencz.)

Vajha az őszinte kegyeletérzéssel rendezett ünnepély maradandó emlékül éljen az ifjuság kebelében, s a nagy államférfi, az igaz magyar, nemzetünk Demosthenesének, szóval a hazai történeteink egyik legdicsőbbikének emberi és honfiui erényei soha el nem enyésző vezércsillagai legyenek a serdülő nemzedéknek! —

Miként a természet ölén oly tünemények jelentkeznek, melyek a fogékony keblet a fölhangoltságnak lehető magas

---

*) Czime: ‚Piis manibus et immortali memoriae FRANCISCI DEÁK viri intemerata in Patriam fide et summo boni publici studio longe celebratissimi, Patris Patriae providentissimi ac sapientissimi, cui par nullum elogium, die 28. januarii 1876. pie et gloriose fatis functi, ad iusta funebria Nitriae solenniter persoluta Scholae Piae Nitrienses D. D.'

pontjára emelik: úgy a ker. katholikus embernek vallásos hiterkölcsi élete oly gazdag ama jelenségekben, melyeknek szemlélete és élvezetére, a szeretet nagy Mestere a megváltás jótéteményeiben való részesülésre följogositott összes emberiséget meghivta, hogy azt csak az érzéketlen elfogultság, a félszeg egyoldalúság, a törpe előitélet, a hitélet nagyszerü gyakorlati jelentősége iránti hideg közöny tagadhatja meg. Mi lehetne pedig kedvezőbb, fölhangolóbb, mi birhatna nagyobb jelentőséggel katholikus emberre nézve, mint Istenével kiengesztelődötten a bucsuengedélyben részesülhetnie, a bűnöknek és örök büntetésnek eltörlése után fönmaradt ideiglenes büntetésektől megszabadulnia? Mi csak egyszerü gyönge viszhangját akarjuk adni annak, hogy az 1875-ben a jubileumév, melyben gymnasiumunknak ifjusága is minden rendü és rangu hivekkel egyetembem részt vőn, Nyitrán is példásan fölhasználtatott. A körmeneti ajtatosságok a megyés püspök őméltósága dr. Roskoványi Ágoston úr által eleve megállapitott szertartás szerint végeztettek. — Nevezetesen a jubileumi ünnepélyes első körmenet az emlitett évi aprilishó 12-én, husvétutáni második vasárnapon épületes buzgósággal tartatott meg, miután dr. Bobok József papnöveldei hittanár a székesegyházban jelesen fejtegette a jubileum üdvös czéljait és a ke. esztény hitélet fölvirágzására kiható következményeit. Majd megindult a processio, melyet valamint következőket is az ajtatos hivek nagy lelki épülésére a főntisztelt püspök úr vezetett a kitűzött templomok látogatására. — A második ünnepélyes körmenet aprilhó 18-án, husvét után harmadik vasárnapon, a harmadik májushó 1-én, husvét után hatodik vasárnapon, a negyedik vagyis utolsó pedig májushó 23-án, pünkösd után első, vagy Szentháromság vasárnapján buzgó áhitattal tartatott meg... Nagyszerü és lélekemelő látvány volt, midőn a hivők százai és százai ugyanazon szent érzelemtől lelkesitve áhitatos imák és énekek zengedezése között a sz. kereszt jelvénye és zászlóik alatt járdalának. — A nyitraiakon kivül a filialisokból is zarándokoltak ez alkalomra Nyitrára, résztveendők az ajtatosságban... Mindegyik körmenetnél ugyan, de különösen a befejezőnél a „Te Deum laudamus"-nál valóban fölkelt szivünkben az Isten dicsőitésének érzete, hogy még mind erősen tartja népünk lelkében a vallásosság drága erényét s

készit számára oly napokat, melyeken áldásának hatalmas erejével elválaszthatlanul lánczolja magához. — Növendékségünk is, mely az engedélyezett bucsu áldásaiban részesülni oly hőn vágyék, szép rendben végezte ajtatosságát úgy, hogy a vallásosság eme szép nyilvánulása emlékezetes momentumait teszik intézeti hitéletünk történetének...

Az $187^{5}/_{6}$-iki tanév a nevezetesbek egyike a hazai középtanodák történetében, s ennélfogva a mi intézetünk életében is. —

Nagyobb átváltozáson volt keresztülmenendő a középiskolai intézmény mind ott, hol annak működése felsőbb ellenőrzés alatt áll, még nem a törvény erejénél fogva, hanem a közoktatásügyi miniszterium rendeleteinek alapján; s ezen gyökeres átváltozás a jelzett tanévben vette kezdetét.

E változás különösen három alakulásban találta megtestesülését: először az iskolai esztendőnek azidétt összevonásában, mely szerint a tanév egy teljes hóval megrövidülvén, valamennyi osztályban a tiz hóra szabott munka kilencz hónap alatt vala bevégzendő; másodszor az általánosabb és maradandóbb hatásu azon rendelkezésben: hogy (22151. sz. min. rendelet 1875. okt. 12.) a nyári nagy szünidő tartamául julius és augusztus hónapok jelöltettek ki augusztus és szeptember helyett; harmadszor a rendszermódositó intézkedésben. — Ugyanis $185^{3}/_{4}$-től $187^{3}/_{4}$ tanévig bezárólag felsőbb tanhatósági rendeleten alapuló szokás szerint a megnyitó és zárértekezleteken kivül minden hónap végén r e n d e s, a szükséghez képest közbeesőleg r e n d k i v ü l i, legujabban pedig m ó d s z e r t a n i értekezletek tartattak. Nemkülönben $186^{9}/_{70}$—$187^{3}/_{4}$ tanévekben a félévi vizsgálatok és osztályozások helyett a négy időszaki érdemsorozás és csak a tanév végén az egész évi tananyagból tartott vizsgálatok rendszere volt érvényben, oly módon, hogy a vizsgálatok eredménye- és a három első időszak érdemjegyeinek összevetése alapján megállapitott negyedik időszaki érdemjegyek végérvényü bizonyitványnak tekintettek, s az általános osztályzat minőnye ezen utolsónak minőnyétől volt föltétezve. A jelzett esztendőben mindezek lényeges változást szenvedtek. Tudnillik a vallás- és közoktatási m. kir. miniszteriumnak (1874. julius 2-ról 6672 szám alatt kelt) terjedelmes rendelete a pozsonyi kerületi kir. főigazgató által e gymnasium igazgatója-, illetőleg

tanártestületével miheztartás végett közöltetvén, ebben elrendeltetett, hogy tartsunk a) a tananyag beosztására három értekezletet, ugymint: egyet az előadások megkezdése előtt a tanév első hetében, egyet a karácsonyi-, és egyet a husvéti szünnapok előtti héten; b) egyes osztályoknak általános és különös megbirálására s igy az ifjuság haladásának állandó szemmel tartására a mennyi szükséges, annyi osztálytanári értekezletet; c) ezen értekezletekkel kapcsolatban kellő tanügyi intézkedések tételére 5. nagyob tanácskozmányt: az elsőt novemberhó 3-ik hetében, a másodikat január 4-ik hetében, a harmadikat február 4-ik hetében, a negyediket május 2-ik hetében, az ötödiket junius 2-ik hetében. Ezenkivül szükséghez képest rendkivüli értekezleteket, és julius végén egy zárértekezletet... Mi ezen ujabb intézkedésnek, illetőleg rendelvénynek első körutját megtettük, tartván valóban három tananyag- beosztó, 6. osztálytanári, 5. nagyobb, 2. rendkivüli és egy zárértekezletet. — Minden rendszert a gyakorlat szokott megbirálni, s a felett, hogy az életbe átültethető-e vagy nem, dönteni. Mi őszintén megvalljuk, hogy ha sok időt igényelének is ezen értekezletek és sok erőfeszitéssel valának is összekötve, az eredmény mégis kivált az osztálytanári és nagyobb értekezleteknél oly mérvben jelentkezett, hogy a haszon bizton mérkőzik a kivitellel járó nehézségek csekélyebb akadályaival, főkép, ha azt is hozzá veszszük, hogy az ujabban alkalmazott osztálykönyvek nemcsak a fegyelmezés eseteinek, hanem a tananyag részleteinek s ezzel a haladás mértékének is tükréül szolgáltak... Ugyanazon rendeletben az érdemsorozatok összeállitásának ideje és módja ugy alapittatott meg, hogy az eddig érvényben volt négy időszakos osztályozás megszüntettetvén, ezután három izben történjék osztályozás, a karácsonyi és husvéti szünidő előtti hétben és év végén, továbbá, hogy a karácsonyi és husvéti érdemsorozatok külön nyomtatványra irassanak, s mint értesitők az illetőkkel közöltessenek; az év végén megállapitott érdemsorozati birálat eredménye pedig ismét külön okmányt képezzen s egyszersmind iskolai bizonyitvány gyanánt szolgáljon. Ezen módositás előnye abban mutatkozik, hogy az ifjak teljesebb megismerésére több idő van engedve, s hogy az iskolai bizo-

nyitvány az értesitőtől el lévén különitvé, az eddig szándékolt czél is, mely a szülőkre vonatkozott, eléretik s az iskolai bizonyitvány is több csinnal s nagyobb gondozással kezeltethetik...

XX.

A kegyesrend iskolai épülete Nyitrán.

A gymnasiumi épület és tanhelyiségei. — Dr. Krajcsik János vál. püspök és nagyprépost névnapja alkalmából. — Gymnasiumunk is részt vesz a magyarországi árvizkárosultak javára rendezett emlékkiállitásban. — A Dugonics A.-nak emlékére Szegeden emelt szobor leleplezése alkalmából. — Tanintézetünk uj zászlónak jő birtokába. — A kegyesrend nyitrai gymnasiuma 1876-ban százötvenötödik életévét tölti be. — A tanodánk e nyolczadik századnegyedéhez füződő alapitvány a szegénysorsú tanulók segélyzésére. — Dr. Roskoványi Ágoston huszonötéves püspökségének jubileuma, és az ekkor a nyitraegyházmegyei gymnasiumok növendékeinek javára tett nagylelkű alapitványa. — Dr. Schuster Konstantin kassai püspök és gymnasiumunk. — Szentséges atyánk IX. Pius püspöki ötvenéves jubileuma Nyitrán. — A k. m. Természettudományi-Társulat és a jutalomkönyvek. — A tanügyi kormánynak középiskolai a ügyek rendezésére czélzó uj kibocsátványa. — Dr. Haynald Lajos kalocsai érsek püspökké szenteltetésének huszonöt éve és hódolatunk. —

Valaki, jó akarattól lelkesitve a nevelés- s oktatásügy előmozditásáért, annak egy-egy intézetben javitása és virágoztatásaért, tud buzgólkodni, az mindenképen oda működik: hogy a halogatást türő hiányok-, bajokon is mihamar segitve legyen, s igy az ő szemében a nem komoly hiányok, bajok is sürgőseknek tünnek föl... Igy tesz a tanodaigazgató, ki az intézeti bútorok, az előadástermek javitgatását, ujitást, melyet csak nagyobb időközök s körülmények tesznek mulhatlanul szükségessé, — mielébb eszközölni törekszik...

Tanépületünk belső jellegének csinositására, a szünnapok alatt szokásos kijavitások- és tisztogatásokon felül, ilyetén ujitások történnek időközönkint... Mert, ama termek kieszközlésével kivivott borostyánjain nyugodni koránsem vágyó, tanodaigazgató azt is létesitette, hogy a gondozására bizott gymnasiumban 1874-ben nevezetesen a második osztály, 1875-ben a hatodik, hetedik és nyolczadik osztályok, 1876-ban az első osztály termei nyertek teljesen új padokat...

És most oly ponthoz jutottunk, melynél gymnasiumunkat a maga egészében és helyiségeiben bemutatjuk.

A kegyesrendi tanoda a város legkiválóbb épületei közé tartozik, cseréppel födött két emeletes épület, az alváros legmagasabb helyén, a szerzeti ház és templom közvetlen szomszédságában. Falai szilárdak úgy, hogy még a legfelső (második) emeleten is egy meternél nagyobb, várszerü vastagságuak azok. Századokra készült. — Főszárnya nyugatról keletre vonul. —

Nemcsak a közohajok, hanem a valóban mellőzhetlenül szükséges föltétek sorába tartozik: hogy a tanépület környezete is a lehető legnagyobb kedvezményeket biztositsa a tanitási s nevelési céloknak. Azért épitik s tervezik, a hol csak lehetséges, ujabb időben is a tanépületeket elszigetelten, körülkertelt s gyepezett udvarok közepére vagy emeltebb helyre, kevesebbé járt útczákra... Mi mind az egészséges levegő, mind a fölöttébb szükséges zajtalanság és a hallgatók befogadó figyelmét épen úgy, mint az előadók magyarázó buzgóságát és eszmei nyugalmát hatalmasan támogató csend tekintetéből nagyon előnyös...

A mi gymnasiumunk helye, fekténél fogva sem igen hagy fönn kivánni valót már az által, hogy a tiszta levegőnyerés következtében az egészség épenséggel nincs veszélyeztetve; és a tanszobák ablakai is oly utczára nyilnak, mely kevesebbé járt és a csöndet nem igen zavaró. — Van e mellett tágas előtere, hol most már az apostolok szobrai diszelegnek és ákászfák ültetvék, hová, a folyosókon zajlást és fegyelmetlenséget fokozó mozgalmak nélkül, az engedélyezett óraszünetek alatt a tantermekből kimenő, virgoncztermészetü és pezsdülő vére mozgékonysági ingereit kielegitő, tanulóság, kifuvandó a hosszas ülés fárasztó lankadtságát és üde levegőt is szivandó, vonulhat. —

A művészet szempontjából elengedhetlen föltét: hogy minden középületnek belső rendeltetése jellegét külső arczvonalmain is kell viselnie s kifejeznie... Azért pompás tanodaépületünk alakszerü kapujának párkány-ékitményes homlokzatát szép dombormivü készitmény disziti, melyen nem a pogány vallás képzelt isteneinek, sem a pogány bölcsek és költőknek koszorúzott fői, hanem az isteni Gondviselés jelvénye, a bold. Szűz, és a hozzá közbenjárásért, őrangyalaiktól környezett

kisded növendékeivel egyetemben, ajtatos kegyelettel esedező sz. Kalasanzi alakitvák ki izletes módon, azt hangosan hirdetőleg, hogy az e falak közti nevelés az istenességre törekszik a tudományt alapitani... Mit is használ, ha kitudjuk számitani a csillagok járását, de nem követjük az emberek boldogságát annyira előmozditó Üdvözitőnk sz. tanát! Mit nyerünk, ha a természet gazdag országában a tünemények eredetét, hasznait kikutatjuk, de embertársaink üdvét elő nem mozditjuk? Mit ér, ha tudományos, művelt férfiak képeztetnek, de kiknek szivében az istentelenség üti fel borzadalmas zászlóját? „Numa religionibus et divino iure populum devinxit," mondja Tacitus, és ez által többet tőn a város biztositására, mint akár Ancus kőfalai, akár Brutus zsarnok irtása, akár Camillus diadalmai... Istentelenség szülője minden boldogtalanságnak! Istentelenség rendité meg a trónokat, istentelenség szült honárulókat, istentelenség tiprá el a szent jogokat, istentelenség dönté gyászos romokba az országokat! Istentelenség tölti meg a börtönöket, és készteti az alávalót megölni a nyugalom párnáján békén szendergő honpolgárt, istentelenség állja útját a becsületes kenyérkeresőnek!.. Ezek az istentelenség szép gyumölcsei!! Átkozott a fa, melyen megteremnek!!... Különösen leköti pedig a dombormün a figyelmet az ártatlanság fehérében helyesen előállitott tanulócsapat, melyet a jellemző arczával égi méltóság- és ihletszerű fönséggel buzgólkodó és a tiszta erkölcsre, mert az erkölcstelenség a társadalom rétegein dulva, fölemészti végre annak egész életerejét, a tölgy férgeként, mely gyökereit rágja, miként egyik elsőrangú poetánk bús hangon mondja:

. . . . . .
‚Nézd a kevély tölgy, melyet az északi
Szélvész le nem dönt, benne termő
Férgek erős gyökerei megőrlik,
S egy gyönge széltől földre terittetik:
Igy minden ország támasza, talpköve
A tiszta erkölcs, mely, ha megvész,
Róma ledől s rabigába görbed!'...

vezető sz. hitvalló irányoz, térdre borulva imádkozás kifejezéseival... A kőben életmelegség van, a fejek sikerültek,

tiszta szellemet özönlők... Dicséretes bizonyitványa a tervezők és létesitők technikai ügyességének... Merjük állitani, hogy szinte nehezen esik e műtől a figyelve szemlélőnek távoznia, mintha valami titkos erő hivná vissza a lelket, és ösztönözné elmélyedten a mű eredményessége fölött elmélődni, a kegyesrend sz. alapitójának pedig a tiszteletteljes hála köteles adóját, ihletett kebellel velünk együtt az egyházének e szavait ismételvén, leróni:

„Josephe! fac, ut singuli,
Qui literis vacamus,
Intelligentes, seduli,
Piique procedamus...
Fac nos tuis virtutibus
Fac usque quoque plenos,
Ut absque naevis omnibus
Cor adsequamur serenum.
Non ulla mundi turbidi
Nos subruat procella,
Nec daemonis nos callidi
Vincant dolosa bella...
Uni sit ergo gloria
Honorque Trinitati,
Laus, iubilum, victoria
Trinae sit unitati.
Sit et Josepho claritas
Ex ore parvulorum,
Et gaudii perennitas
In praemium laborum!"

Azonban távozzunk egyelőre a külsőségektől, és ne látszassunk rájok valami határozó súlyt fektetni. — Nézzük inkább a sokkal fontosabbat, a föltétlenül fontosat: a belsőt.

Az épület belseje! Igen ez egyik életföltéte a kellő szellemi mozgásnak és mozoghatásnak,..

Tanintézetünk földszintén vannak az I. II. III. osztályok tantermei, intézetszolgai szoba, fakamara és emésztőgödrök. — Az első emeleten az V. VI. VII. VIII. osztálytermek, az ifjuságí könyvtár s tanárgyülési szobával együtt. A második emeletet a IV. osztályterem, rajziskola és még más három terem foglalja el, melyeknek egyikében a természet- és régiségtani gyüjtemény, másikában a vegytani szerek, harmadikában pedig a terményrajzi tárgyak léteznek... Azon előnyös helyzetben, mely az efféle gyüjteményeknek a tanitási termekkel való közvetlen összekötetéséből származhatik, fájdalom nem osztoznak szertáraink...

Gymnasiumunk rendelkezésére, az ismertettük épületben, összesen 16. helység áll, melyeknek és a folyosóknak milyenségét az alábbi kimutatás igyekszik föltüntetni.

Mindegyiknek külön-külön méretei:

Az I. oszt-terem hossza 15. met. és 29. cm. széles. 6. m. 20. cm.
a II. „ „ 14. „ 23. „ „ 6. „ 20. „

a III. oszt-terem hossza	14.	met.	és	20.	cm.	széles.	6.	m.	20.	cm.
a IV. „ „	11.	„		30.	„	„	7.	„	20.	„
az V. „ „	14.	„		32.	„	„	6.	„	49.	„
a VI. „ „	12.	„		55.	„	„	6.	„	49.	„
a VII. „ „	7.	„		66.	„	„	6.	„	49.	„
a VIII. „ „	7.	„		48.	„	„	6.	„	49.	„
a rajzteremnek „	13.	„		65.	„	„	6.	„	60.	„
a természettaniszoba „	13.	„		65.	„	„	6.	„	60.	„
a vegytani szoba „	6.	„		—	„	„	3.	„	77.	„
a természetr. szertár „	5.	„		28.	„	„	6.	„	60.	„
az értekezleti szoba „	6.	„		14.	„	„	3.	„	19.	„
az intézetszolg. szoba „	7.	„		75.	„	„	3.	„	15.	„
a fakamara „	6.	„		15.	„	„	6.	„	15.	„
az ifj. könyvt. szoba „	5.	„		20.	„	„	4.	„	15.	„
egy-egy folyosónak „	44.	„		55.	„	„	3.	„	15.	„

a tantermek és folyosók magassága 4. meter.

Minden osztálynak van tehát megfelelő, saját osztályterme még pedig úgy elhelyezve, hogy a közlekedés, a fegyelmi felügyelés, nagyobb nehézség s fönakadás nélkül gyakorolható és akkép berendezve, hogy a térképek, minták kézi gyüjtemények, a folytonos szemlélet által a tanulmányt előmozditólag, az osztályban tárgyalt tananyaggal összehangzólag foglalhatnak helyet; mi által az illető osztály működése külsőleg is mintegy jelképző kifejezést nyer. —

A tantermek mindannyian elegendö szám- s magasságú, jó szellentyűs (ventil) ablakokkal ellátvák, és közölök az első és második emeletiek valamennyien a nyári nagy hőség visszatartóztatása végett, redőnynyel (jalouise) fölszerelvék. Az első osztályban van négy ablak, a másodikban három, a harmadikban három, a negyedikben három, az ötödikben három, a hatodikban három, a hetedikben kettő, a nyolczadikban is kettő és a rajzteremben három. Minden egyes ablak 2. meter magasságu és 1. meter s 30. centimeter szélességü. — A padok minden osztályban úgy húzódnak, hogy a világosság a tantermekben, mint kell, bal kéz felül tódul be. — A tanoda külső és belső helyiségei tisztán tartatnak, mint a nm. m. kir. miniszteriumunk évenkint, a pozsonyi főigazgatóság útján, küldött kibocsátványai igazolják. — Az emésztőgödör, melynek hossza 9. meter, 73. cm., szélessége 3. m. 10. cm., lent az intézet egyik oldalán van épitve. — A második emeletben,

mint már emlitettük, a IV. osztály tantermén kivül van még négy terem. Ezek egyike 3. ablakos a rajzoktatási terem, Engerth Vilmos terve szerint fölszerelve, falait pedig a tanulmányt állandó szemlélet által elősegitő minta-rajzok és előpéldányok keretekben ékitik. A másik terem a természettani és régészeti muzeum. Itt vannak a jelességök miatt figyelemre méltó physikai eszközök, csinosan kiállitott négy nagy szekrényben; valamint három szekrényben a müveltetési nagy horderővel biró és már is számbavehető érem-, régségtani is népismei tárgyak... A terem közepén egy nagy s egy kisebb asztal áll. — A harmadik szoba a vegytani szoba, hol a chemia eredményesb tanitására való edények, eszközök és vegykémszerek léteznek. A negyedik terem a terményrajzi szertár, melyben hat üveg szekrényben az állatok, különösen a madarak, a valóban párját ritkitó csiga- s kagyló gyüjtemény, ásványok és növények helyezvék el...

Ezen bármely látni akaró elfogulatlantól fölismerhető tények s tárgyak elősorolásával korántsem kérkedni volt szándékunk a nyilvanosság előtt, hanem beszámolásképen némileg védekezni bizonyos emberekkel szemben... Vannak t. i., kik a valamely egyházi alapitotta katholikus tanodákat általában ocsárolni szeretik, mintha azok, az ujabb kor követelményeire szemetfület zárva megcsontosodott régi állapotaikban kényelmesen érzik magokat?!.. Ezen kajánság fakasztotta ráfogást megczáfolja ugyan már a kathol. tanodák multja és jelene... Mindamellett szükségesnek tartjuk még itt is kimondani azt, hogy mi katholikusok megszoktuk csak is organicus fejlés utján várni éperős alkotásokat: azok a teljesen fölszerelt, rögtönzött állami tanodák úgy tünnek föl, mintha egy szép reggel gyümölcsözésben álló nagy fákat látnánk beültetve oly helyekre, hol eddig fa nem volt... Első tekintetre tán gyönyörködünk a meglepő jeleneten; de örömünk enyészik, ha rágondolunk, hogy mi lesz az ilyen fákkal, ha majd bekövetkeznek: akár a viharok, akár a szárazságok... Fölfogásunk szerint a kathol. tanodák úgy nézendők, mint az idők viharai által megpróbált mélygyökerű, ha tán nem is dus-lombozatú cserfák... Ezeket tehát nem kimozgatni kell régi talajukból, hanem tövüknek táplálékot adni és a száraz galyaktól megtisztogatni; akkor majd a dus lombozat bizonynyal meglepően fog kieredni...

Habár sajnálandó korunk, mely mámorában minden erejét csaknem kimeriti, szenvedélyeinek s vágyainak kielégitésére minden gondját oda irányozza, hogy a fényüzési divatláz minden metamorphosisainak a lehetőségig megfeleljen; s így nem nagyon sokan találkoznak a módosabbak közt sem, kik Isten dicsőségét s felebarátuk iránti szeretetet kellően szivökre vennék, a nekik a Mindenhatótól bővebben adott földi javak bármely csekély részét is az ő sz. neve magasztalásának előmozditására fölajánlanák s embertársuk iránt isteni Megváltónk fönséges elvét tettleg gyakorolnák... Mindamellett vannak, hála Istennek! nagyaink, főleg egyházi nagyaink közt olyanok, kik mint időnk valóságos ékei helyzetük magasztos hivatását szemök elől nem tévesztve a minden javak kutfeje iránti kegyeletökben bőségesen nyert birtokuk egy részét szivesörömest hozzák áldozatul. Az adományozás eme szép tüneményei közé méltán sorolandó mélt. és ft. dr. Krajcsik János vál. püspök, nyitrai székeskáptalani nagyprépost, a vas korona jeles rendének vitéze, a püspöki szentszék és zsinatvizsgálóbizottság elnöke. — Ugyanis őméltósága jól tudván, miszerint, veszendő levén a világ mindene, csak a sziv vagyona, a jótétemény maradandó; s hogy ama jótétemény fölött örömérzéstől hullatott könycseppek drága gyöngyökké válnak az életnek koronájában; de főleg megemlékezvén nagy sz. Gergely pápa szavairól: „Probatio dilectionis est exhibitio operis, et charitas vivit in opere, non pascitur verbis“, naprólnapra nyitja meg bőkezüség-kincstárát, nagylelküleg részesitvén úgy gymnasiumunkat, melynek ő már tanuló korában ékessége volt, mint annak tanulóifjuságát kegyadományaiban. — Mire nézve azonkivül, hogy az igazgatóság tiszttársaival együtt forrón kéri az Istent a nemes lélek megjutalmazásaért, — 1876. évi jul. 27-iki névünnepére még egy hálaversezettel*) tisztelte meg, melyből legyen szabad a következőket idéznünk:

*) Ily czimen: ‚Ode honoribus illustrissimi ac reverendissimi domini JOANNES BAPT. KRAJCSIK, capituli cathedralis ecclesiae Nitriensis Praepositi maioris, electi Episcopi Sardicensis, Abbatis s. Hippolyti de monte Zobor, etc. etc. Amoenarum artium et iuventutis scholasticae Maecenatis munificentissimi, omnium ad se recurrentium patris benignissimi, ad diem nominis a Scholis Piis Nitriensibus D. D. die 24. Junii 1876.‘

Magni Superna non sine gratia
Divo Joanni nomen erat datum,
Et gaudium Illius propinquis
Nativitas tulerat stupenda.

Haec labra Patri solverat, haec dies
Reducta rumpat nostra silentia. —
Quis *Krajcsik* illustrem tiaris
Non canet hoc redeunte festo ?...

Vir Magne ! Te olim discipulo suo
Haec gloriantur Palladis atria,
Tuumque Nomen, largitatem
Mente Tuam recolunt perenni.

Dic, quaeso, nobis, quid melius Tibi,
Quid pulchrius, quam munifica manu
In spes iuventam sublevare,
Et fidei patriaeque lucra ?

Sic est, ut olim Tu fueras iubar
Nostrae palaestrae ; sic Tua gaudia
Sunt cum iuventa, vera Tecum
Gaudia sunt iuvenum magistris.

Amore capto nempe scientiae
Primis ab annis hic pietas iter
Ad vineam sanctam vocato
Atque ad opus Domini paravit.

Crevere mox, quae consita nobili
Cordi fuerunt, namque scientiae
Haustae Tibi lauros in Urbe
Contulerant Themidis virentes.

Hinc quisque fausto colligit omine,
Quales in usus creveris in sacris
Morum palaestris, quemve Mater
Alma datum sibi gratuletur...

Ast blanda linguae gratia, iuribus
Adiuncta sacris rara modestia,
Impensa Clero cura, sancto
Zelus in officio fidesque

Ad ampliorem sponte sua vehunt
Virtutis aedem et promeriti aream,
Quo parta laus debitusque
Est comitatus honor coruscum.

Te templa et arae, sacraque culmina —
Dudum novarat quae Tua largitas —
Virique Custodem sacrati
Providum et assiduum loquuntur.

Te consulentes in dubiis Virum
Altis fatentur rebus idoneum,
Et mentis excelsae ac sagacis
Suspiciunt animique dotes.

Quid nostra dicant Palladis atria
Aut quid piorum turma sodalium ?
Quid sentiant tantis benigne
Muneribus miseri levati ?

Fervent clientum pectora debitis
Accensa votis. Sollicitae preces
Coelum penetrant. Diva salvum
Sic Tua Te beet usque Virtus !

Hac Te merentem provehat aequitas,
Et providentis gratia Principis !
Musis amicum Te palaestrae,
Dulce decus recinent Camenae.

A vallás- és közoktatási m. k. miniszter Trefort Ágoston úr őnagyméltósága 1876. évi egyik leiratában fölszólitá ez intézet igazgatóságát is, hogy Budapesten a magyarországi árvizkárosultak javára rendezendő műipari és történelmi emlékkiállitást támogassa, érdekeltségét és részvétét mutatván némely kiállitni való tárgygyal. — E nagybecsű fölhivásra az

igazgató Gond Ignácz tanár és tevékeny régiségtár-őrrel abban állapodott meg, hogy csakugyan terjesztend a kiállitási bizottság rendelkezésére néhány műtárgyat. — A bizottság tudós tagjai élükön a föntisztelt miniszter úrral szivesen fogadták a küldeményt, sőt a kiállitás bezártával a következő megtisztelő iratot is, a melyet gymnasiumi levéltárunkban kincs gyanánt őrzünk, intézték az igazgatósághoz: „A magyarországi árvizkárosultak javára rendezett műipari és történelmi emlékkiállitás bizottságától. A r. kath. főgymnasium igazgatóságának Nyitrán. — A magyarországi árvizkárosultak javára rendezett műipari és történelmi emlékkiállitás f. é. junius hó 15-én bezáratván, s azóta a kiállitott összes tárgyak is már az illető tulajdonosoknak visszaküldetvén, örömmel ragadjuk meg az alkalmat, hogy köszönetet mondjuk az igazgatóságnak azon nagylelkü áldozatkészségeért, melylyel szives volt szenvedő honfitársaink nyomorának enyhitésére irányzott törekvésünket kiállitásunk gyarapitása által előmozditani; — az eredmény, melyet ilyképen elértünk, bőven igazolta a közönség nagylelkűségébe és műérzékébe vetett reményünket: 14,900. ft. brutto bevételünkből ugyanis leszámitva a közel 3000. frtra előirányzott kiadásokat, marad az árvizkárosultak fölsegélésére körülbelöl 12,000. frt. — Ámde ezen első és közvetlen czél mellett még egy második nem kevésbbé hasznos oldala is van kiállitásunknak és ez az, hogy megismertette velünk s párhuzamba állitotta nagy számát azon hazai műkincseknek, melyeket mindekkoráig a tulajdonosokon kivül igen kevesen, vagy tán senki sem ismert, s mig egyrészt a szaktudósoknak alkalom nyilt azoknak részletes és alapos tanulmányozására, addig azok a nagy közönségnek, főleg pedig a tanulóifjuságnak mulatva oktatására s izlésök nemesbitésére szolgáltak...

Ennyi szép és nemes gyümölcsöt termett kiállitásuk, melyekért a nagylelkü kiállitóknak nem fejezhetjük ki eléggé meleg szavakban újból is köszönetünket s őszinte hálánkát.

Budapesten, 1876. julius hó 31-én. A kiállitási bizottság nevében: grf. Zichy Pál Ferenczné, grf. Kornis Anna. Trefort Ágoston.“

Fölötte édes érzettől van eltelve a testvéri és baráti sziv, ha az iránt, kit éltében szeretett és becsült, elhunyta után is, habár áldozati készséggel, tiszteletét és szeretetét nyilvánithatja... Ily érzettől áthatva egyesülének egy szép czélra,

az ország számos lakóival, Szegedváros polgárai, kik elfeledhetlen-emlékű földiök, illetőleg honfitársuk boldogult Dugonics András bokros érdemeire, melyeket részint mint egyetemi tanár sok évi fáradhatlan munkássága, kitartó buzgalma, részint s leginkább, mint a nemzeti nyelv és irodalom igen nagyhatásu apostola szerzett, emlékezvén, egy szülőföldén Szegeden emelendő emlékszobor létesitésén működtek. — Az emlékszobor, mely önkénytes adakozás utján bejött összegen rendeltetett meg, 1876. évi aug. 19-én föl is állittatott... A mily nehéz épen oly nagy fontosságú pálya volt Dugonicsé, magában foglalta a magyar nyelv és nemzetiség megotalmazását... Mert tudni kell, hogy azon ügy, melynek boldogultunk majd egész életét, irodalmi munkásságát áldozta, nekünk magyaroknak több; nekünk mas, mint azon nemzeteknek, melyek nemzetiség, az egynyelvű nép roppant száma, politikai viszonyaik alakulása és szerencsésebb előzmények folytán soha veszélyben nem forogthattak, nem forgottak... Azoknak irodalom, bölcsészet, szinügy a cultura, a szellemi felsőbbség s az anyagi gyarapodás ügye, ügye az ezeken alapuló hatalom és dicsőségnek: a hatalom maga... Mivelünk ez ötmilliónyi kisded népnek, melynek a Gondviselés e világrészt, e nagy és egymással rokon népek hazáját mutatta ki hazánk, melyet, a kelet népét, egészen másnemű culturáju népek közé sodora — természetes örökösei közé egy régi müveltségnek, melyet azoknak csak folytatniok kellett; nekünk pedig, ha elveszni nem akaránk, ezer év óta folytatott és soha be nem fejezhető küzdelmek közt kellett és kell kivivnunk; nekünk, kiknek egy kézzel kifelé államunkat, a másikkal befelé nemzetiségünket folyvást kell védenünk; nekünk irodalom, költészet, müvészet nemcsak mivelő eszköze sziv és elménck, erkölcs és érzületnek, hanem első sorban a nemzetiségnek és igy nemzetünk létélének, fönmaradásának alapföltéte, a költészetnek pedig egyik legmivelőbb, a nemzeti érzést leghathatósban keltő és tápláló ága a szinköltészet, de csak úgy, ha a szinészet által élővé és tömegekre közvetlenül hatóvá tétetik... És ezt igy érezte, igy fogta föl azon áldandó emlékű piaristaszerzetes, kiről beszélünk — Dugonicsunk... Nem lehet szándékunk leirni mindazon ünnepélyességeket, melyekben az igaz magyar öröme ez alkalommal nyilvánult, ez az akkori napilapok tenni valója volt; mi csak azt jelezzük, hogy nemcsak Szegedváros összes lakossága já-

rult a kegyelet oltárához, hanem az ország minden vidéke képviselve volt. A mi intézetünkből is a kivül, hogy az ünnepélyre, mely a következő előre megállapitott rendben tartatott meg: 1. Az ugyanezen alkalommal Szegeden tartott országos dalár ünnepélyre összejött dalárdák Kölcsey F. hymnusát énekelték. 2. Reizner János Szegedváros főjegyzője emlékbeszédet tartott, mi alatt a szobor lelepleztetett s a város hölgyei által megkoszoruztatott. 3. Szász Károly szavalta ez alkalomra irt dicsköltemányét. 4. Záradékul az összes dalárdák a „Szózatot“ zengték, — személyesen megjelent lelkes Budavárynk, még egy zengzetes költeményt*) is készitetett, melynek egyes részeit ezzel elő is hozzuk:

O qui reclinis stas super aethere!
Descende Coelo sidereo, Tuos
Dignare vultu, audi, vide quos
Urbs Tibi cara paret triumphos!

Andrea in alma matre Szeged Tuis
Surgit dicatum culmen honoribus,
Tu dignus olim matre, mater
Digna suo fuit usque nato.

Grandes meretur quae colit et piis
Ornat tropaeis patria filios.
Ingrata quondam Scipioni
Roma, nec ossa quidem tenere

Post fata tanti promeruit Viri.
At gloriatur Te Szeged, ossaque
Tuumque nomen gloriosum
Semper ab interitu tuetur.

Arpádiano sanguine patria
Haec parta, lingua legeque patria

*) A versezet czime ez: ‚Ad solemnem inaugurationem monumenti immortalis memoriae amplissimi ac doctissimi viri A. R. P. ANDREAE DUGONICS, e Scholis Piis olim in regia scientiarum Universitate Pestiensi professoris, de promota lingua patria et litteris longe meritissimi, Szegedini in urbe Natali pie erecti Scholae Piae Nitrienses die 19. Augusti 1876.‘

Servata mira sorte tantis
Non misere fuit hausta saeclis.

Contemta patrum lingua fuit velut
Merx obsoleto quae latet angulo.
Multos loqui linguam pudebat
Stirpe satos licet Hungarorum.

Quin hanc creandis legibus Hungarus
Altisque ineptam quisque scientiis
Sermone Teuto, veste Gallus
Dixerat ut peregrimus hospes.

Neglecta saeclis in proprio lare
Sic res iacebat linguaque patria
Ad rus relegata, ad colonos
Ad vetulas, miseramque plebem.

Tu primus audes oreque menteque
Delere sparsas fraude calumnias,
Et fervidus iustis et aequis
Excutis ingeniis soporem.

Sic prima linguae mens Tua patriae
Non ante visas divitias legit,
Et arte multa eruderatos
Perpolit usibus uniones,

Hinc lingua tamquam Sponsa monilibus
Ornata cunctis apta Scientiis
Comparet, et musas amicas
Mox sibi conciliat Sorores,

Mirantur omnes ingeninm Tuum,
Ardore plenum suspiciunt Virum,
Et irritos qui praedicabat
Tollit ad astra Tuos labores.

Labore curis, auspiciis Tuis
Est ore nostro Calliope loqui
Audita Musis, ore nostro
Ausa loqui fuerat Mathesis.

Quin et Thaliam, Melpomenen loqui
Est gratulatus civis in urbibus,
Quod nempe neglexere saecla,
Tu facili reparas labore.

Sic visa multis ardua et invia
Fit plena linguae floribus area,
In qua parabat lingua primis
Te meritum redimire sertis.

Te docta Pallas septa sororibus
In Urbe Regni Matre Scientiis,
Te tota gens linguae periclo
Iuribus et patriae imminente

Dixit tenacem propositi Ducem,
Nam quisque sensit quid Tibi debeat,
Dignumque vidit quem nepotes
Porphyreis recolant tropaeis —

Maturat aetas consilium, Deus
Votis secundat. Debita posteri
Solvunt avorum, spesque gratae
Coeptaque perficiunt cohortes.

Hic ergo in alma Matre Tua ad Sacras
Musis palaestras stent Tua culmina.
Doctum decet post fata doctis
Aedibus et Sociis nitere.

Hic digna discat Progenies Patrum
Ardere flammis in patriam Tuis,
Tibique vicinas labore et
Ingenio meruisse Sedes,

Sic glorietur Te Szeged. Hungarus
De patria Te ter meritum canat.
Aeterna stent: Virtus, Honor, Laus,
Nomen in his Dugonics tropaeis!

Az örvendetesb és szebb ünnepélyek egyikét élvezé gymnasiumunk $187^5/_6$ évben, a tanodai új zászló fölszenteltetését. —

Mielőtt azonban ezt a fölavatási ünnepélyt előadnók, történeti hüség szempontjából kell, hogy e zászló létesitésének ügyét imitt közöljük.

Hét századnegyednél több ideje már, hogy fönáll a nyitrai kegyesrendi gymnasium. — Többféle alakulási változáson ment keresztül, mint már látók, az idő alatt; tanhelyiségei, szerelvényei gyarapodtak, gazdagodtak; a tanulóság mindig évről-évre szép számmal látogatta; s a kellö fegyelem mellett gyökeret vert, meghonosult a tudományosan nemzeti szellem az intézet falai között. De vala a tanodának még egy tetemes hiánya, melyet pótolni szent kötelességünknek tartottunk. — Nem volt t. i. egy tisztességesebb, diszesebb jelvényünk, mely összetartó, összepontositó varázsával egyesitni szokta az ifjuság közszellemét; a nyitrai k. r. gymnasiumnak nem vala egy szebb lobogója.

Intézetünknek vala ugyan az előtt is egy-egy zászlója*), de az már elkopván, ujjal való fölváltásra várt.

A tanodaigazgató ezért 1876. évben megpenditette a gondolatot — és pedig nem siker nélkül. — Egy nemes hévtől lelkesitett tekintélyes ifjuságbarátnak biztató reményre alapitott szavától ragadtatva fölhivás által **) is buzditá a ne-

*) Igy készült Váczy G. igazgató idejében 1824-ben gymnasiumunk utólsóelőtti zászlója, mely kékesszinű szövetből a bold. Szűz és sz. Alapitónknak Wieszner helybeli akkori rajzmestertől festett sikerült képeivel selyemrojtú és bojtú vala. — Feje rézből öntött lándzsaalakot tüntetett elő, mely a közepébe illesztett kereszttel együtt egy nagyszombati iparos kezéből került ki. — E zászló szolgált 1854-ig, midön a már elrongyollott helyébe Kucserik S. igazgatása alatt 1854-ben a tanulóság, kivált a nyolczadik osztály nemes buzgólkodása és mások jószivü részvéte, különösen pedig a ns. székeskáptalan adakozási készsége folytán egy új aranyrojtos és bojtos, a rudnak kékre fénymázolásával szereztetett. A képeket, melyek az előbbiek maradtak, ugyancsak Wieszner izléssel hozta jobb karba. — A kék selyemszövetet egy helybeli magyar szabó varrta össze kiváló ügyességgel, valamint a szegélyszelekre való finom aranyrojtot is. — A szabadon lebegő nemzeti selyemszalaggal t. Fesztoráczy Alajosné kedveskedett. —

**) A fölhivás szövege ez: ‚Nagykegyességü Pártfogók! A történelem tanuskodik arról, hogy a nemzeteknél a legrégibb idő óta előfordulnak jelvények, zászlók. — A harczmező bajnokai festett, öntött vagy vésett képek és

messzivüeket áldozatok hozatalára. — És ugyan annál inkább rajta volt e tanévben, mert minden valamire való tanodának van időnkben csinos lobogója s az ünnepélyes körmenetek alkalmával épen Nyitramegye egyetlen főgymnasiumának ifjusága sem lépdegélhet avúlt zászlóval; mert másrészt ez esztendőben, midőn az intézet lételének 175. évét éli, s midőn különösen főgymnásiummá történt átalakultának huszonöt évét haladta meg, tehát mindkét tekintetben oly időponthoz ért, mely az általános felfogás és közérzület szerint is mintegy kikekeritett időszámitási nyugpontot képez. — S végre azért is, mert azt hivők voltunk, hogy épen az uj zászló lesz azon szentelt jelvény, mely a hit és erkölcsiség öszpontositott szellemének képviselője... Vagy nem a zászló képezi-e azon látható központot, mely köré seregeljen az ifjuság a nemesebb lelki emelkedettségnek, az egyesülés és összetartás, az együttműködés és együtthatás szentebb eszméjének adhat kifejezést? Vagy azon ifjuság, mely ugyancsak $187^{6}/_{7}$. tanévben az Ágoston-egylet alapjához oly készségben járult adományaival szegényebb-sorsú tanulótársainak segélyezésére; — mely a Szent-László-Társulat üdvös czéljaira már többször oly nemes hévvel adakozott, mely a jelen évben a Deák-emlék költségeihez is járult, ezen ifjuság nem érdemelné-e meg: hogy hitben erős, erkölcsiségben nemes érzületének jelvényes kifejezőjére némi önelégült önérzettel mutathasson?...

Ezek szerint beállott a zászlókészittetésnek szüksége.

---

fellobogó zászlók, mint gyülpont, körül egyesülnek s azokhoz tartják vala magokat mindenha, törekedvén a győzelmet éltök árán is kivivni. — Különösen lélekemelő a hajdankorból N. Konstantin róm. császár eljárása, melylyel, a bitorkodó Maxencz ellen vitt csatája alkalmából, elhagyván a faragott istenek képeit, a harczbálványokat, a neki Istentől csodálatosan mutatott megváltás koszorúzott jelének — a sz. keresztnek, diadalmas zászlóját első ragyogtatta vitéz seregei előtt, hogy az Üdvözitő erejével bátran küzdjenek valamint egyéb, úgy kivált a szent vallás támadóival szemben... Az ifjuságbaráti szeretet hazafiúi ihlettsége már nem egyszer juttatta a nyitrai róm. kath. gymnasiumot is birtokába sz. képekkel ékitett zászlónak, hogy alatta jól rendezett táborhoz hasonlólag czen, a vallásos tudományra és erényre fejlesztő, tanoda növendékei készek legyenek azon kötelességeik elé gördülő akadályok ellen rettenthetlenül sorompóba lépni, melyekkel Istennek és a fejedelemnek, az egyháznak és hőn szeretett hazánknak tartoznak. Azonban, mivel a mindent megörlő időnek vasfoga e zászlón

De e pontra vonatkozólag komoly aggodalmak kezdék környékezni lelkünket. Szellemi szemeinkkel lánók már feulobogni a diszes, fényes zászlóit, de mögötte kellemetlen árnykép emelkedett mintegy ijesztő rémül: a költség-hiány, a lehető tetemesb adósság rémképe...

Ily helyzetben arra határzók el magunkat: hogy a nyitrai egyházmegye nagylelkű főpásztorához forduljunk alázatos kérelemmel. S bár jól tudók: hogy az időpont a lehető legkedvezőtlenebb; miután a nemesszivű főpap oly nagylelküleg adakozik püspöki jubileumának 25. évfordulóján, és nagy monumentalis épületre, mely egyedül is örök emléket biztosit neki, — épen most annyit költ: mégis felbátorultunk a keresztény bizalom szellemének sugallatát követve, bár csekély s a legforróbb hálával fogadandó kegy-ajándékért esedezvén.

A nagylelküségbe vetett reményünk nem csalt, mert rövid időn 25. frtnyi segély tétetett át a főtiszteletü Őméltóságától. Ehhez járult még egyeseknek, Frideczky-Neszter Jozefa ő méltóságával élükön, kegyesszivüsége, kiknek külön adományait jegyzékbe foglalva a „Nyitrai Közlöny"ben nyilvános számadásként volt legott szerencsénk elősorolhatni.

Fogadják a nagylelkü jóltevők legforróbb köszönetünket, ez izromban is, az intézet nevében azon nemeskeblü kegyességért, melylyel ez ügyet hatékonyon gyámolitni méltóztattak.

Föl levén ekkép mentve lelkünk az aggály nyomasztó árnyától, teljes nyugalommal terjeszhetjük elő, a zászló-ügy történetének további vázlatát. — Mindjárt kezdetben az eszme-kelet-

---

is nyomokat hagyott, alulirott eltökélte azt egy újjal fölvlátani. — És ugyan azon van, hogy, Isten és a serdülő sarjadék — a nemzet imezen reménye szeretetétől lángoló, nemes keblek pártfogásával, — oly diszjelvény jöjön létre, mely a kies vidék egyetlen főgymnasiuma előkelő állásához méltó legyen... Miért a kivánatos siker érdekében, jelezve azt, hogy e főiskola, miként a tekintélyes megyére, úgy különösen a székvárosra árasztja a hazafiasan müvelő szellemet, áldásosan hatván a tanulóság nemzeties nevelés-oktatásával, — teljes bizalommal kérem ki T. Cz. közremüködését a nemes czél megvalósithatására. — Erős remény élvén bennem, hogy ez egész ügy T. Cz. nek, — rája irányzandó buzgalma mellett a legjobb eredményre jutand, megragadom az alkalmat a szives fáradozásért köszönetemnek már előre is örömkész kifejezhetésére. Nyitrán, 1876, nov. 27-én. Dr. **Csősz Imre**, kegyesrendi áldozár és főgymnasium-igazgató.'

kezéskor élénken foglalkodtatott bennünket azon gondolat: hogy e tanodai zászló akkorra készitessék el, miszerint a szentelés legkésőbben az évi pünkösd második vasárnapján, májushó 27-én történhessék meg. — Az indok, mely az emlitettel véghatáridőnek kitüzésére birt bennünket, az vala: hogy zászlónkat az idén még legalább egypár nyilvános ünnepély alkalmával, a május 31-ére székesegyházból, és jun. 3-án az alvárosi plébániából kiinduló úrnapi szent körmenetnél használhassuk.

A zászlóügy eme szellemi érdekéhez csatlakozott még a zászlóanyának választása s megkérése. — Bármennyire becsüljük is a nemes város urai és urhölgyeinek rokonszenves érdeklődését, bármennyire tiszteljük gymnasiumunk iránt is többször tanúsitott áldozatkészségöket: mégis már a külső figyelmeztetés előtt csakhamar azon meggyőződés jutott érvényre: hogy jelenben a megye élén álló Frideczky Timót főispán úr fönkeltlelkü nejét, Neszter Jozefa úrhölgyet kérjük föl a zászlóanyai tisztnek elvállalására. — Kérésünk, melylyel a főispán úrhoz, mint gymnasiumunk egykori növendékéhez fordultunk, méltóztatnék föntisztelt nejét e czélra megnyerni, mindkét részről szives készséggel viszonoztatván azon örvendetes eredményre vezetett: hogy, az ügynek szellemi érdeke elintézve levén, annál nagyobb gondossággal járhattunk el az anyagi teendők, vagyis a zászló készittetése körül, s a szükséges munkálatok sürgetése után: míg végre fölvirradand az emlékezetes nap, mely intézetünket egy szép ereklyével, elménket egy szivemelő ünnepély emlékezetével, szivünket a hála és tisztelet maradandó érzetével gazdagitandja.

E nap, mint már jelezve lőn, májushó 27-ke.

S ime, midőn ezen intézetünkre nézve boldogitó napra gondolunk, lehetetlen szivből fakadó forró hálára nem gerjednünk mindazon nagylelküségért, mely az ünnepély létrehozását lehetővé tette.

Hogy mégis kiegészitsük a zászlóügy történetét, szükséges néhány szót a zászló leirásának is szentelnünk. — A nyitrai gymnasium zászlója, mely uj-gót stilben tartva, finom fehér selyem damaszból hosszad négy szöget képez, melynek közepén egyik oldalon az ifjuság nagylelkü barátját, Kal. sz. Józsefet megáldó boldogs. szüz Mária, a másik oldalon szüz sz. Imre képei diszlenek, ügyesen festve. A lobogó hossza 6' szélessége 4' 8". Széleit, valamint a képek keretét finom

arany-festésü munka környezi, a sarkokat hasonlag diszitmény ékesiti. Szegély-élein valódi aranyból sodrott bojt függ hasonlag finom aranyból.

A fehérre festett fénymázolt rúd 10. láb 5. ujjnyi magas. Fejét a következő részek képezik: a dusan aranyozott 4. ujjnyi átmérőjü gomb fölött koszorúba foglalt megaranyozott kereszt ragyog. Az egész szerkezvény 18 ujjnyi magas. —

A lobogó szárnyát 30. hossza kerek aranyozott szeg erősiti a rudhoz, melyek a fölszentelés alkalmával megkeresettek által, az előre megállapitott sorozatban, fölverettek.

Zászlónknak egyik diszét a szabadon lebegő piros-szinü selyemből készült kettős szalag képezi, mely a zászló himezetével öszhangzó arany füzérzettel van körülhimezve: A szalag egyik szárnya a következő felirást viselé: „Az úr félelme a bölcseségnek kezdete“, másik szárnyán pedig ez olvasható: „Az erény és tudomány áldása szálljon ránk!“ — E szalag, mint a tisztelt zászlóanya ajándéka, igen jellemzően ékesiti az egészet, s annak teljes és összevágó bevégzettséget kölcsönöz... Zászlónk tehát csinosság tekintetében is a hazai tanintézetek szebb lobogóinak egyike.

Hátra van még, hogy ezen ügy történetének berekesztéseül a szentelési ünnepély rendjét is néhány szóval följegyezzük. A sorozat következőleg volt tervezve és meg is tartva: Délelőtti 9. órakor ünnepélyes nagy misére gyült össze a tanodai ifjuság számos ajtatoskodókkal együtt a kegyesrendi templomban. Dr. Krajcsik János vál. püspök és nagyprépost úr, kinek áldásával lőn zászlónk felavatva, személyesen mutatta be a vérnélküli áldozatott a Mindenhatónak. — A szent áldozat befejeztével Őméltósága véghez vitte a szentelést, Frideczky-Neszter Jozefa főispánné őméltósága, mint zászlóanya, egy nyolcz rózsából kötött (Frideczky Gizela, Nagy Gizela, Pernyey Emma, Boróczy Mari, Ottó Irén, Piacsek Janka, Rudnyánszky Zsófi és Csernyánszky Mari) bájos hölgykoszorúval egyetemben, tartván a bójtot, majd ezután rákötvén a zászlóra a gyöngyörű szalagot.

Mindezt az ifjuság, a nagy közönség és az ünnepélyünkre külön meghivott vendégeink, kik a szentélyben és első padokban foglaltak helyet, keresztény áhitattal hallgatták, épülvén a tevékeny főpapnak ihletett erélyen... Az áldásra a szögbeverés következett, midőn az ügyben közelebbről érdekeltek mind-

egyike egy-egy helyet és ugyan először a fönszentelő főpap, kit a zászlóanya követe, üte a zászló rudjába alkalomszerű jelmondat kiséretében. — Ezután az ifjuság diszsorokba gyülekezvén kivonult a szentegyházból a templom előtti térre, melyet, kapitányukkal élükön, a szép zászlójuk alatt álló tüzoltóegyleti tagok ügyesen köritettek be. — A zsibongva összetódult sokaságon keresztül hatolás után, a templom főajtajával szemben álló keresztnél megzendült a gymnasiumi énekkar zászlószentelési éneke.

A bevezető ének „Leng a zászló" az ifjuságnak részéről, melynek kebeléből 24. egyén diszöltönyben állja vala körül a lobogót, az egész szertartás alatt is szintén tiszteleti őrséget képezvén az oltár közelében, — az igazgató alkalmi beszéddel, melyben oktatólag fejtegeté a zászló jelentőségét, üdvözlé a közönséget s tanulóságot, és hálaköszönetet mondván az ügy létrehozását gyámolitott jóltevőknek, átveszi egyszersmind a lobogót az intézet számára. Az egészet a „Szózat" elzengedezése rekeszté be.

Az összes tisztelt közönség többféleképen nyilvánitott teljes megelégedéssel távozék e magasztos-jelentőségü ünnepélyről, melynek emléke még soká fog mindnyájunk lelkében viszhangozni... A szellemi élvek után, melyeknek emlékeül Budaváry József tanár egy latin költeményt készitett, *) — a főispáni lakban, diszebédre gyültek a meghivottak: a mélt. vál. püspök úr, a főgymn. igazgató, a tanártestülettel és a koszorúleányok... Adja az ég, hogy a zászlóra mondott főpapi áldás és az igazgatónak vallásos és hazafias ihlettségü beszédében kifejezett óhaja minél nagyobb mértékben az összes tanintézetre is eláradjon! — Emlékül hadd legyenek itt azon lelkesitő verssorok, melyeket föntisztelt társunk a zászlóünnepély alkalmából szerze:

Adeste signis qui Calasanctidum
Ornati aditis Palladis atria,
In Colle Sacro Nitriensi
Ingenui Iuvenes adeste!

*) Czime ez: ‚Ad faustam occasionem, quum splendidum vexillum pio zelo directoris gymnasii procuratum, et ab illustrissimo ac reverendissimo Domino JOANNE KRAJCSIK, cathedralis ecclesiae Nitriensis Praeposito maiore, electo Episcopo Sardicensi, Abbate S. Hippolyti de monte Zobor etc. sub auspiciis illustrissimae Patronae JOSEPHAE FRIDECZKY natae NESZTER solenniter benedictum iuventuti scholasticae regii maioris gymnasii Nitriensis consignaretur die 27. Maii 1877.'

Septena iam Sol currere quinquies
Est lustra visus, quod Calasantii
Hic suscitarunt tecta Patres
In iuvenum patriae salutem.

Ardore eodem percitus in decus
Perenne tanti temporis haec sacra
Praeses*) parat vester tropaea,
Mente pia recolenda vobis.

Haec signa vobis munificae manus
Auctore tendunt Praeside provido
In litterarum gloriosa,
In fidei patriaeque lucra.

Haec vestra sunto. Divus in his Pater
Ad omne Sanctum vos decus excitet,
Alter Patronus Hungarorum
Vester in his Emericus esto.

Tutis duorum praesidio omnibus
Sic recta vobis sit via limpidos
Virtutis ad fontes, ad artes
Sub lare Palladis hauriendas.

Audistis olim sub labaro crucis
Fusas cohortes, atque crucis velut
Victoriae defixa ubique
Christiadum super orbe signa?

Audistis olim Matris Imagine
Tutum Joannem Pannonidum ducem
Signo crucis fregisse lunas,
Atque feros repulisse turcas? —

Est sola in alma nostra salus cruce.
Nox bellicosos atra premit Scythas.
Arpádianum crux fidesque
Nomen ab interitu tuetur.

---

*) Directer maioris gymnasii Nitriensis.

Bis quinque seclis gloria Nitriae,
Plus octo seclis hinc decus Hunniae,
Hoc fonte derivata virtus
In patriam populumque fluxit. —

Doctrina vires promovet insitas,
Ponit saluti sancta fides basim,
His ni iuventus percolatur
Degenerant bene nata Patrum.

Hoc caverat mens provida patriae
Nostrae Satoris sive dedit pio
Praecepta Nato, sive ludos
Apperuit docili iuventae.

Sensere Cives, quid pietas Patrum
Et larga possit dextera Praesulum,
E Nitriensi quae palaestra
In patriam lucra provenirent. —

In pube virtus prisca Patrum latet.
Sanguis iuventa fervet in Hungara
Patrum, nec imbelles ferocem
Progenerant lepores leonem.

Testis mearum nobilium est cohors
Sententiarum, de patria inclitas
Hac in domo qui promereri
Atque fide didicere lauros.

Hič digna crevit progenies Patrum
Audax tueri pectore menteque
Et sancta regni iura, sanctae
Et fidei decus, atque leges.

At vos tenentes mente, quid optimo
Aut quanta Regi donaque Praesuli,
Quid patriae, quae debeatis
Munera munificis Patronis,

Haec signa iuncto prendite, pectore
Servate forti! Vestra sub his fide,

Virtute Patrum, patriaeque
Incaleant pietate corda.

Sic fundat altae munera gratiae
In his super vos, O iuvenes! Deus,
Crescatis in spes ut proborum
Progenies melior parentum!

Sic aucta signis dignaque candidis
Donum mereri vestra cohors sciet,
Feretque Coelo, et Civitati
Vestra fides patriaeque lucra.

Egyesek úgy, mint testületek, az egyház és ügyeért lelkesülni tudók adandó alkalommal ünnepélyeket rendeznek nem csak azért, hogy az azokban résztvevők csupán a külsőségekben gyönyörködjenek, hanem, hogy sziveikben mélyen gyökerezzenek az eszmék, az érzemények s követésre buzditsanak a tettek, melyek ily ünnepélyeknek főtárgyai. — Olvasóink előtt tudvalevő, hogy Matyasovszky László nyitrai püspök a tizennyolczadik század első évében tőn le alapitványt a kegyesrend nyitrai intézetére. Ilyképen az $187^{6}/_{7}$-ben volt 175. évfordulója az alapletételnek azon intézet érdekében, melyben a boldogitó jövőt előmozditólag, a Mindenható segélyével, már századok hintették ezerek fogékony keblébe a valláserkölcsi életirányzatnak s a közmüveltségnek áldásozó magvait... A kegyeletnek ápolója, a gymnasiumi igazgatóság tehát intézkedett, hogy tanodánknak, mely, ha a jó Istennek úgy tetszik, huszönöt esztendő multán kétszázados ünnepélyre fog érdemesülni, e hetedik negyedszázados kora, habár zajtalan és nagyobb pompa nélkül, de illően megünnepeltessék. Azonkivül a nyitrai gymnasium vázlatos rajzának megirása és kiadására határozta magát, némileg szellőztetendő a leforgott évek történetének felmutatásával a régi idők kárpitjait, hogy összehasonlithassuk az előbbi állapotot az utóbbival, és láthassuk a fokonkinti izmosodás tényezőit, s megitélhessük, miben és mennyiben tartott az rendeltetési czélja felé. — Ekképen a mily szerényen, épen oly lélekemelőleg eljárván októberhó 1-én ünnepélyes istenitiszteletet tartottunk... A mindenható Gondviselésnek, mely kiismerhet-

len utakou vezeti az egyeseknek úgy, mint a társulatok életének fonalát, zsámolyához a templomban ajtatos imát bocsátánk. Forró hálát mondtunk az élő Isten őszentfölségének a lefolyt 175. éven át nyújtott minden áldás és eredményezett jóért... Hisz minden jó tőle jött s neki tulajdonitandó. — Isten után hálát zengtünk mindazon nemesszivű jóakaróknak, kik elkezdve a dicsőült alapitótól, (kit a mindenek Urának, ha még szent szine látásában nem gyönyörködött, végtelen kegyelme vezessen a boldog örök hazába!) intézetünkkel bármikor nagylelküségöket éreztetvén, azt szives figyelmökkel, rokonszenves hajlamaikkal bátoritották. — Majd esedeztünk, hogy a kies megye ez egyetlen főgymnasiumán az ég áldása lebegjen, virágozzék még sokáig diszes fényben, és legyen évszázadokon át termékeny veteményes kertje a közhaza tudományos és erényes nemzedékvirágának; és legyenek buzgó ápolói és kertészei e kertnek mindig, mint már voltak, s a most még ifju csemeték terebélyes fákká fognak növekedni, melyeknek árnyaiban biztos menhelyet találnak a hozzájok fordulók viharos időkben... A történeti vázlat nyomán latin versezetben is dicsőittetett a buzgó alapitó és jóltevők, ezen a tudományok és az ifjuságnevelés igaz barátjainak emlékezete, kiemeltetett a valódi tudományosság becse, a jámborság mindenek fölötti szüksége és az áldozatkészségnek, mint a hasznos intézetek létesitőjének hatása, azon részint elhunyt, részint élő férfiak, kiknek képzésében ez intézet is részt vett, s kik közöl többen a hon nagyai között méltán foglaltok s foglalnak helyet... A lelkes költemény *), a már előnyösen ismert lyricusunk Budavárynktól, igy hangzik:

Delapsa Coelo dum Calasantii
Succendit ardens pectora charitas
Quaesivit almas suscitanda
Pro iuvenum pietate Sedes.

Septena iam sol quinque peregerat
Currens corusco lustra super polo,

*) A czim ez: ‚Ode, qua Scholae Piae Nitrienses suae introductionis annum vicesimum quintum vice septima evolutum memori et devoto animo recolunt die 1. Octobris 1876.‘

Ex quo Pii sacrum Sodales
Munus in his obeunt palaestris.

Stat Nitriensi colle super domus,
Annosa montis quercus ut Algidi
Umbra viatorem hospitali
Quae relevat recreatve fessum.

Stat sacra moles turribus eminens,
Quae grata gestit dicere posteris,
Auctore quo sit suscitata
Praesule quo renovata largo.

Clio tuetur nomina grandium.
Quos Musa primos carmine concinat?
Vos Mösch, Bojár, Hánóczy cum Horváth
Berzseviczi meritos celebrat,

Hic vestra laudat vos pietas, fides
Et zelus ardens, curaque nobilis,
Qui Nitriam primi tulistis
Signa Patris Calasantiani.

Inscripta nostris est bonitas Tua
Balassa fastis, est pietas Tua
Bottyány; benigni fructuoso
Vos tuleratis opem labori.

Haec Te Lehoczky, Te Maholány, Bakos,
Congrády sedes Rácsay personat,
Primos patres qui sublevastis
Consilioque operaque nostros.

Non maior ulli quam Tibi gloria
Debetur hac in mole Ladislae,
Surrexit haec nam largitate
Auspicioque Tuo decora.

Sic Magne Praesul mente Tua sata, et
Educta curis assiduis Patrum

Umbra sub alarum Tuarum
Ampla tulit lucra civitati.

Mox fama apertas allicit ad Scholas
Pubis cohortes. Crescit honor scholis.
Surgit novo patrum labore
Nobilibus domus educandis.

Est cura Praesul non minor hic Tibi,
Tu namque avorum sanguine nobili
Ortam novis in patriae spes
Muneribus refoves iuventam.

Hac arte crevit sub Calasantii
Signis Baronum, Nobilium cohors,
Inclaruerunt Nitrienses
Nominibus Comitum palaestrae.

Testem mearum his discipulum in Scholis
Sententiarum dico Grasalkovics,
Sublimibus sacras columnis
Qui pius hic decoravit aras.

Hic floruistis vos quoque: Keglevics,
Mednyánszky, Pongrácz, Tajnay, Károlyi,
Andrássy, Bittó, Matyasovszky,
Bartakovics, Madocsányi et Haller,

Brunzvig, Perényi, Kálnoky, Rozgonyi,
Luzsinszky, Nyáry, Csáky, Babócsay,
Rákóczy, Kárász, Andaházy,
Orczy, Benyovszky, Schmidegg, Balassa.

Ordódy, Majténvi et Simonyi, Abbafy,
Pluresque avorum sanguine nobiles
Pro Rege docti, lege Patrum,
Atque fide meruissse lauros.

Sic hac iuventus nobilis in domo
In lucra gentis creverat Hungarae,
Dum saeva sors occlusit et mens
Invida nobilium palaestras.

Mox suscitavit sors melior Viros,
Queis cura mentes aere fuit bonas
In aede Musarum fovere,
In patriae decus educare.

Est nacta Virtus scilicet aemulos.
Hinc damna pensant illa stipendia,
Auxere nostris in palaestris
Quae numerum docilis iuventae.

Divina sanctum consilium regit
Et assequendo in fine iuvat manus,
Dum largitati plura campum
Dona suis aperit merendi.

Te turma Praesul Fuchs pia, Te quoque
Guszténvi in alma matre clientium
Adiuta turresque innovatis
Verticibus super astra tollunt.

Mens grata tantis Kluch meritis Tuis
Ad Te levatur, pectore candido
Ad Te trahuntur sublevati
Muneribusque Tuis corusci.

Quis usque grates promeritis pares
Reddat? Perennem Te celebrant, canunt
Hic mille devoti clientes
Mille Tuis meritis decori.

Sunt et Fricsovszki, Schedy Nejedlyque
Vásárhelyi altis atque Lehoczkyi
Cum Marczibányi Nozdroviczky
Nomina mentibus usque scripta.

Horum iuventus freta stipendiis
Hac in palaestra Mentoribus suis
Mercedis instar dona poscit
In rutilo tribuenda Coelo.

At providenti consilio Scholis
Praesul magistros qui super addidit

Fulgebit Augustinus omni
Mente pia recolendus aevo.

Illum loquentur Palladis atria
Larga magistris aucta manu novis,
Illum canent nostras ad aras
Muneribus renovata templa.

Te laude pauper tollit ad aethera
Krajcsik tiaris Praeposite inclyte!
Te Kozlik et Venczell, Dualszky,
Gyurikovits simul et Zemánik,

Te Gyurcsek almae qui docilem regis
Matris iuventam, munere Te Tuo
Czeizelque Vagnerque alta grato
Ore cohors loquitur palaestris.

Inscripta fastis posteritas leget
Samassa, Schuszter nomina Praesulum,
Et Nagy Piis Musis amicum
Ut columen miserae iuventae.

Est tuta nostris Mentoribus, polo
Est fixa merces erudientibus.
Cum Patre nati glorioso
Sidereo super orbe fulgent.

Sic vos Zabojnik, Kőszeghy, Keszthelyi
Kubranszky, Béldy, Léday, Villiger
Conrády, Zajkányi, Zimányi,
Kelle, Prileszky, Roszinszky, Pálya,

Vos Bóhn, Hyross, Csősz, atque Kapronczay,
Queis iungo clarum te quoque Czápay,
Vos Praesides de Nitriensi,
Quisque canet meritos juventa.

* * *

At nos revincti munere Praesulum,
Nos nuncupata Coelitibus fide,

Virtute patrum coepta forti
Pectore menteque prosequemur.

Est grata patrum progenies, patrum
Quae gloriose parta, patrum fide,
Labore servat, provide auget,
Mente pia et solida tuetur.

A Matre nobis vita datur pia,
Divo relicta est a Patre charitas
Haereditate ad provehendam
In Patria iuvenum salutem.

Patres fuerunt hac ope divites.
Privatus illis census erat brevis
Commune magnum. Charitate
Quanta patres potuere nostri!

Sic pro iuventa consilium bonum
Divina coeptum vis quoque provehit.
Fructus opus fert, namque fortes
Adiuvat Ipse Deus labores.

Ausi fuerunt grandia, grandia
Fecere patres, quid meditabimur,
Quid moliemur nos nepotes?
Omnia pro Domino, iuventae

Salute, patrum laudeque Patriae.
Haec evolutis mens fuit omnium
Lustris, futuris dona Coelo
Haec utinam veniant sereno!

Et iam benigno qui bona dat Deo
Reddamus imo pectore gratias,
Et dona poscamus futuro
Non peritura super labore.

Huc, huc ad aras thuricremas pias
Divis feramus propitiis preces,
Hymnosque sacros cum iuventa
Dulcisono modulemur ore:

H y m n u s.

Huc ades collis pia Nitriensis,
Et melos sacrum resona iuventus,
Quod repercussis feriat, penetret
Vocibus astra.

Gentis humanae Sator! hic benignus
Septies quinis simul et vicenis
Qui Sacras annis dederas Piorum
Stare palaestras.

Hac die magna simul et colenda
Mente sincera Calasantiani
Debitas gaudent Tibi cum iuventa
Reddere grates. —

Tu salus nostra es, via, veritas, et
Vita, Tu prudens sapiensque sortes
Dirigis nostras, fideique luce
Nos trahis ad Te,

Tu vocas ad Te teneris ab annis
Erigis nostrum Tuo amore pectus;
Charitas fines Tua namque in orbe
Non habet ullos.

Hac reples agmen Calasantianum,
Et vias monstras ad opus vocatis
Nitriamque almas pietatis ducis
Figere sedes.

Mira res! quantos obices egenis
Dura sors coepto in posuit labore,
Donec haec patrum vigilante cura
Surgeret aedes.

Velle Tu Sanctum dederas et altas
Posse moliri miseros palaestras
Excitans nostris generoso in oris
Munere Cives.

Redde centuplum Pater, O benigne!
Praesuli et cunctis ope qui iuvabant
In domo patres Tibi consecranda
Atque fovenda.

Redde septuplum, miserae iuventae
Aere qui promti tulerant levamen,
Qui manu larga bona provehebant
Cuncta palaestris.

In polo merces Pater esto cunctis,
Pro Tuo quiqui teneros honore
Hic via recta iuvenes docebant
Tendere ad astra.

Eia fac prudens Moderator orbis!
Hanc salus et pax tueatur aedem.
Sit Tua seclis ope dives atque
Tuta iuventus.

Tu quoque, alta qui rutilas in arce,
Parvulorum quo Patre gloriamur,
Hac die puris Tibi supplicantum
Annue votis.

Posce Coelestem super his palaestris
Gratiam et nostra placidus cohorte,
Ut Tui nati mereamur omni
Tempore dici.

Posce opem nostrae Superum iuventae,
Tuta sub signis Calasantianis
Ut fide recta, pietate Patrum
Tendat ad astra.

Funde de Coele bona sempiterna
Praesuli, Regi, Patriae, atque cunctos
Qui Scholas nostras refovent tuere
Protege, serva. —

Haec polum credo tetigisse vota.
Coelitum fretis ope sic futuro
Gestiat saeclo pietas fidesque
Nectere lauros.

Sic fide sancta, pietate prisca
Nitriae pubes bene roborata
Provehat Divum decus atque regni
Tempus in omne. —

Laus Deo Patri, decus atque Virtus
Et salus omni sit in his palaestris!
Hic Sator nostris benedicat omni
Tempore Musis!

Világtörténelmi tény, miként a pogány hajdankorban a gyámoltalan emberiség teljesen magára hagyatott állapotban vala. Tudvalevőleg a napjainkban is még mindig majdnem istenitett görögök és rómaiak a szegények és erőtlenek számára

sehol sem emeltek gyámoldákat; ők a segélyre szorulókat idegenekül tekintvén, tőlök jéghideg közönynyel és pedig elvszerűleg elfordulának. „Ezen embereket igen nagy bűnsúly terhelheti, mondák balhiedelmökben, mivel hogy a nagy Jupiter büntetőkeze annyira rájuk nehezedék“... Jézus Krisztus ellenben a világ világossága, a lenézett szegénység megszentetője, ő az emberiség lelki és testi szükségeit egyiránt számbavevő megtestesült isteni Megváltó világátalakitó üdvtana, — evangeliumában a könyörületesség müveit, az irgalmasság cselekedeteit a kereszténység sorába foglalá, sőt az örök üdvösség elengedhetlen föltéteül kijelölé... „Venite benedicti Patris mei, mondja majd a végitélet válságos napján az igazaknak, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esurivi enim et dedistis mihi manducare; sitivi et dedistis mihi bibere; hospes eram et collegisis me; nudus et cooperuistis me“... (Mát. 25, 3.) Azon mentegetődzésre pedig, mely szerint ellenvetendik, hogy közvetlenül magával Jézussal mi jót sem tevének, imigy válaszoland: „Amen dico vobis, quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis“ (ibid). S imezen szellemiránynál fogva történt és történik, hogy alig van nyomor a világon, melynek pótlására az ügyefogyottakkal magát mintegy ugyanazonitó Úr Jézus tanitása nyomán az ő életfolytenosságát képező kath. egyház, a föl-fölmerülő korszükségekre tekintettel, számtalan jótékony intézeteket ne alakitott volna, melyeknek árnyékában enyhülést nyernek Európa... ügyefogyottjai, lelki s testi szükséggel küzdő szegényei, nevelésre szoruló gyermekei...

Mit czélunkhoz tartozólag érintvén, nem dicsekvési vágyból, hanem a történeti hüség érdekében még megemlitjük, hogy a kegyesrendi gymnasium 175. esztendős életkorának emlékére 1876. évi okt. 1-én egy eszmét penditettünk meg, mely a segélyzés egy ujabb ágát törekszik életbe léptetni. — Tanintézetünk inaugurált nyolczadik századnegyedét, gondoltuk, hadd jelölje egy üdvösczélu alapitvány is, hadd élvezze az utókor örökké hálás emlékezettel! — T. i. tekintve azt, hogy ma már általános szokássá vált társadalmi hiányokon egyesületek utján segiteni, a gymnasium mellé állitandó pénzalap szerzését tüztük magunk elé. A pénzalap egy alakitandó egylet által oly formán lesz kezelendő, hogy annak évi kamatja könyvek és

egyéb taneszközök vásárlására fordittassék, melyek a szegénysorsu tanulni vágyó lelkitehetséges növendékek gyámolitása, illetőleg tudományos pályán való haladhatásuk megkönnyitése végett, használatra lehetőleg ingyen adassanak...

Minden müveltségre vergődött nemzetnek történelme azt bizonyitja, hogy a lángelmék, irók, tudósok, müvészek, egyházi és világi nagy emberek, sőt a legfőbb államférfiaknak is egy tekintélyes része a szegény emberek fiaiból került ki... S ki tudja, még mennyi elmekincs maradt eltemetve, az az kifejlesztetlenül a szegénysorsú néposztályban!... Saját édes hazánk évlapjai is fényesen tanuskodnak arról, mily hasznos és feledhetlen szolgálatot tettek a nemzetnek azon nemes-kebliiek, kik széptehetségű szegény ifjakat iskoláztattak vagy legalább annyira segitettek, hogy az önképzés tövises pályája megnyilt előttük. — Közmüvelödési állapotunk előbbrevitele czéljából léptünk tehát ez actióba, hogy a tudomány és magasabb müvészet terén minél számosabb oly nemzedékkel dicsekedhessék a kies város, megye és a haza, melyre nem csak az emelendő anyagi jóllét szempontjából, hanem a növekedő szellemi suly érdekéből is büszkék lehessünk... Pedig mennyi szegény, különben nagy tehetséggel megáldott gyermek és ifju záratik el a magasabb tanpályának folytatásától ma is csak azért, mert nem képes birtokába ejteni a szükséges taneszközöket, könyveket!...

Ott ohajtottuk Isten kegyelmével mindenképen felfogni a dolgot, a hol kell. Azon szinaranyt iparkodunk a nyomor és szegénység nehéz kövei által elnyomott földből kibányászni, mely különben nem vergődhetnék soha fölszinre... Azon elfeledett sötét szögletbe nyittatik út a nevelés-oktatás jótékony világa előtt, hova talán soha egy kis derengő fény sem hatolhat vala be... Azon néposztály lesz felkarolva, melyről elmondhatni, hogy kenyeret kér, s nem mindig akad, ki megszegje neki; igazság után sóvárog, s nem igen van, ki Mózes varázsvesszőjével megnyissa a sziklák oldalát, hogy az alaptanok éltető forrása fölfakadjon számára...

Igaz, hogy e korszerü s a közoktatásra és valláserkölcsi müvelödésre nézve a körülményekhez képest legüdvösb mód áldozattal jár ugyan, de áldásban sem szükölködik. A fölsegélt növendékek ajkai fognak magasztos dicséretet mondani az Úr előtt...

Már ezen, az oly szegény, de szorgalmas tanulókat, kik a taneszközök meg nem szerzése miatt tán pályájokat is elhagyni kénytelenittetnének, könyvekkel, iskolaszerekkel ellátandó sz. Ágostonról nevezett Segély-egyletnek nevezett, jótékony alapitvány ügyét élénkebb lendületnek inditandók, eltökéltük a hirlapokban és külön is felszólitást tenni kőzzé. És ezen, az erkölcsi megujhodás szellemi szükségét belátó, nemes lelkekhez intézett sovárgó fölhivás következtében, igen jól esik jelentenünk, hogy mind jobban buzgadoztak az adakozók, és találkoztak gyüjtők, a czél szentségétől áthatottak, kik, valóban névszerint aranykönyvbe igtatatást érdemlőleg, nem csak áldozatosan járultak a szegény-sorsú gymnasiumi tanulók segélyezéséhez, de arra szánt adományok gyüjtése körül is fáradoztak...

Az emlitett fölhivás következő vala:

„T. cz. kegyes Jóltevők! Különösen tisztelt Urak és Hölgyek! Cultur-állapotainkat előmozditandó, lelkemben régen ápoltam forró vágyat, a vezetésemre bizott róm. kath. főgymnasiumba járó vagyontalan szülék jóravaló gyermekeinek anyagi támogatása végett, az iskoláztatási terheket egy oly egylet létesitése által megkönnyiteni, mely czéljául tüzi ki: kézikönyveket, taneszközöket stb. lehetőleg ingyen, Isten nevében, nyújtani a szegénysorsú tanulóknak. — Fölöslegesnek tartom, a jótékonyságnak és a szent-irányu hazafiságnak ujabb bebizonyitására oly szép mezőt nyitó, ilyetén egyletnek — égető szükségét indokolni szemben a népnél mindinkább észlelhető szegénységgel, mely az ifju nemzedék egy részét a nevelés s oktatás csarnokába juthatásában akadályozza, valamint amaz elláthatlan előnyöket, melyek abból közvetlen ugyan egyesekre, közvetve pedig a társadalom s hőn szeretett hazánk közmüvelődés-ügyére áradhatnak. — Azért is, midőn e jótékony egylethez annyira szükséges tőke beszerezhetése tekintetéből T. Cz. nek — szives közremüködését kikérni bátorkodom, azon kellemes reményt táplálom, hogy a közmüvelődés és jótékonyság terén, valamint minden közhasznú czél előmozditása körül eddig is tanusitott áldozatkészséggel és nagylelkűséggel örvendeztetendik meg az ifjuságbaráti szeretet e nemes ügyét is. — Ezen édes reményemre támaszkodva ama hazafias és bizalomteljes könyörgéssel fordulok T. Cz-hez: méltóztassanak Istent is dicsőitő üdvös törekvésemben, az aláirási iv köröztetésével

is, lehetőleg gyámolitani. — A bejövendő összeget, a kegyes adományozók hiteles névsorával együtt hozzám, főgymnasiumigazgatóhoz, ki nyilvánosan fogok számot adni, kérem beküldeni. — T. Cz.-nek az annyi szüléknek jelenre és jövőre kiható érdekében álló „Segély-egyletünk" megalapitására és terjesztésére irányzandó működéséből a legjobb sikerre számitván, és a szivesen pártfogoló fáradozásért már előre készörömest hálaköszönetet mondván, maradok honfiui tisztelettel Nyitrán, 1876. évi nov. 30-kán. Dr. Csősz Imre, k. r. főgymnasiumi igazgató."

Hogy, Isten áldásával, fohászszerü felszólalásunk szép megyénk, s városunknak, a hazai és nemzeti mivelődés bármely terén nyilatkozó és munkálkodó haladásnak, buzgó hiveinél élénk viszhangra talált, és az abban jelzett eszme közohajjá vált: kitetszik onnan is, miszerint, a jelenlegi megbomlott társadalmi és sanyarú pénz- és időviszonyok mellett, a fővédnökséget is kegyesen elvállalt bőkezű püspök úr példáját követőktől a jótékony egylet alapjául rövid néhány hó alatt is figyelemre méltó öszeg, úgy 1300. forintnyi pénzmennyiség jött be.

A ritka örömlepetés hatása alatt siettünk, a kérelemben adott szavunkhoz képest is, hogy az áldott jószivűeket, kik a honszeretet kötelmét nem puszta külsővel, a haza éltetésével, nagy szavunkkal és tüntetéssel szokták leróni, névszerint a kegyes adományokkal együtt mind, nyilvános számadás mellett időről-időre az adomány beérkezése szerint, a „Nyitrai Közlöny"ben, mind összevontan az évvégi „Tudósitvány"ban nyilvánosságra is hozni. Mit tenni a jótékonysággal benső frigyet kötött szerénykedő széplelküek engedelmének reményében kétszeres okból éreztük magunkat indittatva. Egyfelöl a tisztes tartozásnak, keblünk parancsoló érzelmének t. i. a köszönetnyilvánitásra intő hála szent érzetének hódolánk; másrészt pedig a szó-hazafiak ellenében, kikről lehetetlen eszünkbe nem jutni a költő e szavainak „Nagyot iszik a hazáért s fölsivit, Csakhogy egyszer tenne is már valamit", élesztgetők az áldozatok, az igazi érdemek iránti kegyeletet, hogy még uj reményekre ébredhessünk.

Sikerült továbbá a nyitravárosi könyvárusokat is ez eszmének szives fölkarolására lelkesitenünk, kik ugyan e czélra egyelőre ajándékképen könyveket, s ezentúl minden tőlök hasonló czélra veendő könyveknél 10% elengedést késszégesen,

fölajánlottak, miért ez alkalommal is a humanitás nevében nekik is köszönetet mondunk.

Isten áldása és a nemeskeblü emberbarátok nagylelküsége gyarapitsa e jótékony alapitványt minél nagyobb összegre, hogy, gyorsan és biztosan fölvirágozván, gymnasiumunkban a segélyzés ezen módozata, minél előbb érvényesüljön e sorok irójának azon ohaja: miszerint a kamatokból nemcsak könyv- és tanszerekre jusson, hanem azoknak egy részéből a tandijt is lehessen fizetni, mire annál nagyobb szükség van, minél bizonyosabb hogy a kormány lépten-nyomon emeli azt. — Biztató reményt táplálunk keblünkben, hogy a részben már kiosztott, részben időnkint szétosztandó aláirási ivek eredményre vezetnek, s hogy némely tetemesb hagyományok is növeléndik a tőkét, és intézetünk disze és jóllétének növekvése leszen örökös szüleménye az áldozatkészségnek és az ennek élesztésében fáradságot nem kimélő szorgalmas iparkodásnak... Mi hogy ugy legyen adja a Mindenható!

Befejezésül, csak is érdemes poetánknak abbeli ismételt ohajára: őriztetnék meg az egylet létesitére készitett versezet*), adjuk itt még e költeményt:

In Charitate est viva Fides. Pia
Est Charitatis filia Largitas.
Haec tres sorores Faustitati
Alta locant monumeata iunctae.

Hae suscitarunt in Calasanctio
Olim superno lumine percito
Patrem pupillis, et iuventae
Apperuere scholas egenae.

Quacunque in ora sub tenui lare
Sedes volebat figere Faustitas
Accivit illuc, qui iuventam
In Domini erudiant timore.

*) Czime ez: ‚Carmen ad rev. ac clar. P. Emericum Csősz e Scholis Piis, SS. Theologiae doctorem collegiatum, domus Nitriensis Vice-Rectorem, superioris gymnasii Directorem et Catechetam in Gymnasio Religionis et philosophiae vero in studio theologico, hermeneuticae, linguae Hebraicae et Graecae professorem etc. etc., quum fundum sublevandis pauperibus gymnasii Nitriensis iuvenibus, Augustini nomine insignitum, cooperantibus plurimis amplissimis sacris et profanis Mentoribus pio zelo, indefesso labore compararet, in perennem memoriam Nitriae die 30. decembr. 1876.‘

Tuti superna sic Patris aegide,
Nec sorte moti saepius invida
Nati penates aere, cura
Et propria posuere dextra.

Ausi fuerunt ardua pauperes,
Perfecit ardens grandia Charitas.
Sic Largitati iuncta pubi
Alta parat Pietas tropaea.

Hinc gloriatur Nitria septies
Jam quinque lustris Palladis aedibus.
Has pauper et dives frequentat,
Atque suas recinunt Camoenae. —

At Tu revolvis Praeses amabilis
Quam dura egenos sors premat in Scholis,
Tu primus invicto labore
Prospicis assiduaque cura,

Ut fulciatur munifica manu
Nostris iuventus pauper in atriis,
Et derelicti subleventur
Sorte patrum meliore digni.

Sic est, paterna sollicitudine
Rectique cultu menteque provida
Tu Mentores quaeris per urbes,
Qui foveant releventque egenos.

Tui labores multiplicem ferunt
Messem, penetrat vox Tua Mentorum
Pectus, Tuus zelus paravit
Grande piae columen iuventae.

Haec Charitas est pectora quae movet,
Haec cura Praeses nobilis est Tua.
Tu mente avorum, Tu labore
Prosequeris bene coepta Patrum. —

Non possidentes multa vocabimus
Recte beatos. Rectius obtinet
Nomen beati, qui caducis
Divitias emit aeviternas.

Non ille duram pauperiem pati
Cives merentes de patria sinet,
Nec desinet quaesisse fontes,
Unde fluant bona civitati.

Non ille centum clavibus anxius
Occludit aurum, seu patriae decus
Doctas per artes, sive pubis
Sunt inopis lucra provehenda.

Non verbo inani vana loquentium,
Sed gloriosis dulcis amor soli
Factis probatur, promicatque
In miseris ope sublevatis.

Cui structa Musis tecta per Hunniam
Aut docta Pallas debet originem
Scientiis in Matre Regni
Artibus atque bonis colendis?

Hinc ille Pázmán, cuius in Hunnia
Aeterna nomen fama tuebitur.
Hinc Estoras, Betlen, Kohárv
Perpetuo recolentur aevo.

Hinc ille magnus Szécsenyides, pares
Cui nostra paucos patria viderat.
Hinc Báthori celsas palaestras
In iuvenum lucra suscitarunt.

Et quis per orbem Pannonidum canat,
Quos dextra egenis munificos tulit.
Inscripta quorum tanta virtus
Est patriis memoranda fastis?

Quis derelictis per patriam orphanis
Structos docendis enumeret lares,
Aut Praesulum fundata dona
Pauperibus sonet educandis?

Haec viva vera est, credite, Charitas,
Largae probatur muuere quae manus.
Sic vivit in structis palaestris
Qui bona fert inopi fovendo.

Quae sentit imo gaudia pectore,
Dum ferre egenos munificus videt
Fructus laborum, aut ex colonis
Surgere culmina sublevatis?

In plebe robur, noscitur hungarus
In plebe sanguis; purus hic, integer
Decurrit in venis coloni
Fonte fluens velut unda claro.

Quam cara mens, quam nobilis indoles
Persaepe degit sub misero lare!
Quot uniones percolendi
Quod latet ingenium sepultum!

Quot clara Patrum concilio dedit
Templisque et aris culmina largitas!
Quot Mentores iam suscitarunt
E miseris patriae columnas!

Nutrita faustis sub penetralibus
Sic quemque virtus nobilitat sua,
Quin praeripit palmas egeni
Divitibus labor otiosis.

Tu fida testis Nitria, quam pii
Tanto bearunt munere Praesules,
Dum pauperes dextra in palaestris
Munifica iuvenes fovebant.

Quot Kluchiano munere creverant
In patriae spes et fidei decus?
Aut quot Tua Augustine dextra
Ingenuos iuvenes levabit?

Tu fida testis dicito Nitria,
Quot lucra natis praestiterit tuis
Praeses, decus quod civitati
Atque piis tulerit palaestris. —

Videre cunctos iam videor viros
Sacris, profanis laudibus inclitos,
Quos in palaestra Nitriensi
Mens pia muneribus fovebat.

Hi mente grata munificis Viris
Semper fatentur quae bona debeant,
Et Mentorum virtute docti
Mente pari relevant iuventam.

Hoc largitatis fonte novo nova
In lucra pubis dona scaturiunt,
Quin et palaestrae Nitriensi
Conciliant decus in iuventa.

In valle fontes scilicet uberes
Coelo cadentes quos reparant aquae
Non solis arescent calore,
Sed properant recreare campos.

Undis, sitis quos arida torserat:
Quo plura nostris munera fuderant
Cives Scholis, venere nostris
Mentoribus bona plura Coelo.

Bonum rependit mille modis Deus,
Est namque merces magna Deus bonis.
Ipsi Deo nam dona dantur,
His bona quae minimis feruntur.

Hinc iacta spes in Coelitibus pios
Nunquam fefellit. Sic Deus annuit
Praeses, Tuis votis; labores
Dona Tui pariunt inventae.

Stat ergo Fundus Praeses amabilis
Tua paratus sollicitudine,
Stat Fundus Augustini amati
Nomine et auspicio decorus. —

Stat Fundus auctus munere Mentorum,
Auctoris in quo laus Tua promicat.
Tanto Tuo Praeses labore
Prisca patrum pietas revixit.

Sic coepta felix prosequitor novis
Fultus iuventae Mentoribus Tuae,
Et aucta donis sempiterna
Te Duce lucra ferat palaestra!

Hac arte nostris crescet in atriis
Praeses sub alis progenies Tuis,
Tuumque Nomen Mentorumque
Perpetuo celebrabit aevo!

A nyitrai egyházmegye nem adhat elegendő hálát Istennek, hogy oly férfiakkal áldotta és áldja meg, kiknek majd mindenét köszönheti. Jól teszi tehát, midőn nagy embereinek, kik az egyház s haza oltáraira hozott ragyogó, nagyszerű áldozatokkal önmaguk irják be nevöket legméltóbban a halhatatlanságba könyvébe, — érdemeit nem csak elméjében forgatja, hanem kegyeletét, tiszteletét nyilvánosságra is hozza annak megmutatására is, hogy igazán méltó e férfiakat birhatni... 1876. évi novemberhó 20-ához a kedvesemlékű Roskoványi-jubileum füződik. — Dr. Roskoványi Ágoston nyitrai megyés püspök úr Őméltósága, a széles tudományosság és istenesség embere, az apostolok méltó utóda, ki nagyfontosságú iro-

dalmi kiadványai mellett, az ifjuságnak a tudományos pályán való haladhatását jelentékenyen előkészitő kegyadományaival is halhatatlanitá köztiszteletben álló nevét, püspökké szenteltetése negyedszázadának határához szerencsésen eljutott... Huszonöt év! Tetemes szám egy ember életében, középszámmal több, mint egy emberélet fele. A világ életében csak egy pillanat, de nemzetek életében, melyet századokkal mérünk, — a negyed század is jelentékeny tényező. És az idő mértéke nem is az idő maga, hanem az események, melyek folyamában véghez mentek. Nemzet életében épen úgy, mint egyén életében, egy évtized, egy év is lehet a legnagyobb élv vagy dicsőség, a legmélyebb gyász és szenvedés változatosságának tárháza; sőt itt és ott egy nap, egy óra is végzetessé lehet... Mennyi történt az utolsó huszonöt év alatt!... Mennyi áldást áraszta a földi vagyonnal is megáldott s ezen áldást a legszentebb érdekekre minden alkalommal forditani kész főpap! A legmélyebb hivői hódolattal tisztelt főpásztor, ki e boldogitó ünnepélyekkor magára alkalmazhatta sz. Pál apostol igéjét: „Vos scitis a prima die, qua ingressus sum ad vos, qualiter vobiscum per omne tempus fuerim, serviens Domino cum omni humilitate; quomodo nihil subtraxerim utilium; omnia ostendi vobis, quoniam sic laborantes oportet suscipere infirmos, ac meminisse verbi Domini Jesu, quoniam ipse dixit: Beatius magis dare, quam accipere.“ (apost. 20, 18—31). — A hű gondozására bizott nyájnak ezerei emelték föl, örvendve és üdvöt esdekelve, a negyedszázados főpásztor jólléteért — sziveiket. Egy érzet lelkesité valamenyit — a hitegység és az apostoli szellemű püspök iránti szeretet legtisztább érzete... A piaristák szivei is szokottnál hőbben dobogtak ez alkalomból a jó lélek felé, őszintén köszöntvén az ünnepeltet... Különösen az örömünnepben, mely nem hivatalos-szinű, nem programmszerüleg rendezett volt: a bensőség, az őszinte ragaszkodás, a hűséges hódolat önkénytes ünnepe volt ez, — sietett részt venni tanintézetünk az által is, hogy az egész növendékség jelen volt a székesegyházban a püspökök példányképenek üdvére bemutatott legfönségesb áldozaton. Azonkivül, a remektollú Budaváry J. kegyesrendi tag által készitett „Monumentum Pietatis“*) czimű versezet mellett, a főgymnasiumi

*) A teljes czim a következő: ‚Monumentum pietatis honoribus illustrissimi ac reverendissimi domini domini AUGUSTINI ROSKOVÁNYI

igazgató a jubilaris főpaphoz hódolatiratot intézett a legforróbb üdvkivánat és legőszintébb hála nyilvánitásával azon buzgó ohaj kiséretében: hogy a Mindenható Őméltóságát még számos évekig tartsa meg hazánk, kath. egyházunk dicsőségére, a helyes nevelés-oktatás előbbrevitelére s minden jó lélek örömére!

Most pedig jeles költőnknek magvas versezetéből, melyben a többi közt könyörög: ‚hogy az Úr szolgálatában soha ki nem fáradott nemesszivű főpásztor sokáig gyönyörködhessék ezen rá nézve úgy, mint hiveire — ünnepélyes alkalommal neki fiui tisztelettel adott emlékben; hogy a jó pásztor ezután is örömmel s megelégedéssel legeltethesse szemeit a rajta csüggő nyájon; hogy emelhesse még nagyobbra fényes dicsőségének oszlopát, élvén hiveinek s a nyomorgó emberiségnek szellemi s anyagi javára!‘ — legalább a ‚Hymnus‘ részletet, mint becses emléket, itt is megmenteni ohajtván, előhozzuk:

H y m n u s.

Huc ades divi decus Emmerami
Sponsa cum fido grege Nitriensi,
Dum sui Praesul sacra Jubilaei
Festa celebrat!

Vos quoque ad Sedes Superum evocati,
Quos Sator regni pius hic locavit,
Praesulus, nostros refovete vestro
Numine plausus!

Eia votivas cumulemus aras
Thure fragranti. precibusque fusis
Gratias omnes Superis agamus
Tempore Sacro.

Gentis humanae Sator atque Custos,
Rebus in cunctis Tibi semper idem,
Qui dies vitae tribuis, novisque,
Providus auges!

---

de eadem, Dei et Apóstolicae Sedis gratia Episcopi Nitriensis, solio pontificio Assistentis, academiae romanae religionis catholicae et quiritum Socii, instituti Parisiensis pro religioso-civili Africae cultura Praesidis ad honores, AA. LL. et Philos, ac SS. Theologiae Doctoris, I. facultatis Theologicae penes Universitates Buda-Pestiniensem et Pragensem membri Collegiati, etc. ad Jubiláeum, quum annum episcopális dignitatis viecsimum quintum felix faustusque expleret, die 30. novembris 1876.

Tu datum Sponsae decus atque lumen
Quinque iam lustris meritis coruscum
Praesulem nostrum sapiens tueris
Atque benignus.

Tu vides, nostra in regione quanta
Illius virtus ubivis refulsit,
Quot gregi, Sponsae bona, quaeve sacris
Praestitit aris.

Illius Pallas, iuvenum Magistri
Concinunt laudes, gregis et Ministri,
Largitas Eius bonitasque fines
Non habet ullos.

Sint tibi grates Pater aeviterne!
Tanta qui praebes bona glorioso
Praesuli nostro, vegetoque longum
Protrahis aevum.

Redde centuplum meritis corusco.
Illius docto benedic labori,
Et diu in Sancto grege fac videre
Lucra salutis,

Funde de Coelis nova gratiarum
Dona Pastorem super hunc benignus,
Dentur hoc nobis Duce sempiternae
Munera vitae.

Fiat in coelis Pater haec voluntas,
Et gregem Sanctae fidei fidelem
Praesul in terris placidus docebit
Scandere Coelum.

Sit Patri laus et decus aeviternum.
Et salus Sponsae grege cum fideli!
Praesuli tanto nova Jubilaea
Festa recurrant!

Haec tibi Praesul monumenta Clerus
Debitae ut pignus pietatis offert.
Respice haec vultu placido Tuosque
Protege dextra. (*Budaváry.*)

A keresztény kötelességeknek egyik legnemesb és legszebbike az: ‚Diliges proximum tuum, sicut teipsum'... Valaki már e kötelességnek megfelelni kiván, az embertársai inségeit látva nem maradhat a puszta szánalom érzete mellett;

hanem természeti ösztönt, melyet a felvilágosodott lélek hivatásnak nevez, érez magában segiteni mindenütt, segiteni minden alkalommal, hol azt embertársainak gyámolitásra szoruló helyzete megkivánja. — Ezek azok az isteni érzelmek, melyek áldást és örömet okoznak; áldást, mert azon segedelem, melyet az inség enyhitésére forditunk, szünteti meg a szükséget, békiti ki a szegényt állapotával és a világgal; de örömet is szereznek, azon örömet, melyet maga a cselekvő önmagából merit, mert csak itt érzi isteni rendeltetését, magas méltóságát, itt saját cselekedeteiben látja örökségét, látja halhatatlanságát...

Ekként boldog azon ember, kinek a Gondviselés módot és alkalmat nyújtott a segélyre váró embertársain segiteni, mitől ugyan kizárva senki sincs, csak a módokra nézve létezhetik különbség, mint azt gyakorolni képesek vagyunk. Némelyek pénzzel, mások élelemmel vagy ruházattal, ismét mások lakhelylyel stb. járulhatnak e nemes vállalathoz... Nyitra-egyházmegye nagyszivű főpásztora, ki sz. Jánosnak (I. 4, 18) e szavait: „Deus charitas est, et qui manet in charitate, in Deo manet et Deus in eo," mélyen átérzi, — ezen mély érzetét a szeretet mind lelki mind testi cselekvényeiben nyitvánitja..

A vallásos érzületüeknek kiváló sajátságaihoz tartozik, pedig az, hogy éltük jelentősb mozzanatainak mint ugyanannyi ünnepeknek lelki örömei, ha csak lehet, növekedjenek e szeretet termékeny méhében fogamzott áldozatok leleplezésével. És ez igy van jól. — Hisz ez ünnepies időpontok, mint általán az ünnepek, az Ur iránti tartozás lefizetésének kitünőbb alkalmai: illő tehát, hogy a szeretet nyilvánulásaival minél nagyobb mérvben adjanak ösztönt a módosabbak a maradandó javak elöröklésére; de a jótékony cselekedetekben rejlő vonzerő felfogására hatalmas varázst is kölcsönöznek az ünnepek, melyeken a munkaterhétől megkönnyült egyének keblei nyiltabbak, fogékonyabbak, mint egyébkor. —

E nézetek vezérelhették a főntisztelt nemeskeblű főpásztor őméltóságát, kinek sokféle kegyadományairól, dies diei eructat verbum et nox nocti indicat scientiam', ama tapintatteljes választásra, miszerint 1876. nov. 30-a, mint épen püspökké szenteltetésének 25-ik évfordulója, legyen a nagy nap, melyen egy ösztöndijalapitványt tegyen az egyházmegyéje gymnasiumainak szegény, de szorgalmas tanulói javára.

Ugyanis az Isten szive szerinti főpap nevéről czizmzett 15; 80. frtos, állomással, biró ösztöndij-alapot,*) melyek közöl tiz a nyitrai, három a trencséni és kettő a zsolnai gymnasiumba járó tanulókat illessen, — adott át káptalana kezelésért. —

Ime az új ok, hogy a Roskoványi dicső nevet is intézeti történetünk, a kegyes alapitójával együtt, megörökitse. — A jóságos lélek tudnillik az általános vagyoni hanyatlás napjaiban, midőn főbb családaink is szükséggel küzdenek, s midőn ennélfogva az egyházi és iskolai intézeteknek gyámolitásra még reményök is alig lehet, nagylelküen vonja meg szorgos megtakaritgatása gyümölcseit, hogy azokat a magyar kath. hitélet és müvelődés felvirágoztatásának örök időkre termékeny magjává tegye... Oly korban, mely üdvét csak az élvek hajhászásában keresi s magasabb, szellemi sz. czélokra áldozni alig tud, önmegtagadással félretett vagyonát a legdicsőbb ügyeknek az igaz vallásosságnak és nevelésnek oltáraira tette, hogy mig illatozó füstje magasztalandja Istent, ki a jéghideg napokban is hevesen dobogó szivet teremtett, addig a legkésőbb kor ájtatoskodói és növendékei is hálával emlegessék meg őt, ki nekik a legnagyobb, mert szellemi, jóltevője vala, s gyönyörű példáján hasonló nemes nagylelküségre induljanak... Oly időkben, melyeknek fiai az igazságot a tévelylyel, az erényt a bünnel, a szentet a profánnal, a szellemet az anyaggal összetévesztik, s a világot, ha tőlük függne, még borzasztóbb zürzavarba löknék vissza, mint az ősi vala, elég egyeneslelkű és határozottan bátor őméltósága egyedül csak azon ügynek válni bajnokává, melynek igazságáról és szentségéről legbensőbben meg van győződve, s mely egyedül árasztott üdvöt őseinkre jeleül annak, hogy korunk sebeire is egyedül adhat gyógyirt, s a jövő nemzedéknek is egyedül lehet boldogsága kutforrása, tudnillik a katholikus ügynek...

---

*) Az alapitványirat ide vonatkozó szavai igy hangzanak: ‚Cum e studiosa iuventute gymnasiorum dioecesis nostrae succrescentiam cleri iunioris legere soleamus; plures autem ex alumnis gymnasialibus, quos secus et probi mores et talenta commendant, ob defectum mediorum educationis cum paupertate luctari cogantur: pro huiusmodi adolescentibus 15. stipendia cum singillativis 80 fl. fundamus, ea lege, ut 10. stipendia Nitriensis, 3. Trenchiniensis et 2. Solnensis gymnasii studiosis obveniant'...

Azért jelen sorainkat azon hálakifejezés mellett, melyet e nagyszerü áldozatért legott tettünk, illő méltatás után, imezen szivünk mélyében fakadt ohajjal zárjuk be: „Áldja meg a jóságos Isten őméltóságát ezerszer, s engedje, hogy a bölcs kormánya alatti egyházmegye virágzó gymnasiumaira jótékonyan ható befolyását számos évekig gyakorolhassa, s a kegyeletes keblek imái fölhassanak az egek regióiba, és az igaz hit kincseinek birtokában annyira gazdag nagyszivű s az emberiséget oly feláldozó szerete'tel kedvelő püspök úr igen sokáig igen boldogul éljen, azontul pedig a szivesen nyujtott pohár vizet is visszafizető Isten jutalmazza meg őt az örök dicsőséggel!!!" —

Nem zárhatunk itt ki figyelmünk köréből egy kedves eseményt, mely az 1877. év ötödik havában valóban ritka örömben részesité a kegyesrend nyitrai intézetét. — Ugyanis ez esztendő májushava 6-án történt, hogy Őfölsége apostoli királyunk és urunk tekintetbe vevén dr. Schuster Konstantin úrnak az egyház és hon szent érdekei körül szerzett fényes érdemeit, őt a kassai egyházmegye püspökévé legkegyelmesebben kinevezni méltóztatott. — Már ugyan az is, hogy a kitüntetett Nyitramegye szülötte, és mint olyan gymnasiumunk neveltje, ki tanulóként is ékessége volt iskolánknak, fokozta az örömet; de ehhez még más ok is járult... Hazánkban az ujabb szertelen időkben ugyan nem minden nap történik, hogy valaki úgy, mint dr. Schuster Konstantin Őméltósága a rangfokozatok minden lépcsőin jusson föl a csucsig. — Mert tudni kell, hogy Schuster úr húsz évnél tovább 1831-től kezdve piarista, elébb, mint a szerzet növendéke, később mint áldozár és tanár rendének diszére. volt, a rája bizott ifjak lelkében fölébresztvén és fejlesztvén Isten, király, haza és felebarát iránti szeretet erényeit, illetőleg dajkaként gondoskodván, hogy azokból nemcsak tudományosan müvelt, de erkölcsi jellemeket is képezhessen... Szóval, Kalasanzi zászlójának lelkismeretes követőjeként nem úgy futott. mint bizonytalanra, nem úgy küzdött, mintha a levegőt verné. (I. Kor. 9, 26.)

Azonban ismerkedjünk meg dr. Schuster Konstantin püspök rövid életrajzával.

Dr. Schuster K. Szakolczán Esztergom-főmegyében, Nyitravármegyében született 1817. jul. 31-én. Miután a középtanodai

osztályokat Nyitrán a legjobb tanulók sikerével meghaladta, a kegyes-tanitó-rendbe lépett. Az egyszerü szerzetes öltöny, melyet a privigyei ujonczházban a vallásos érzetek között növelkedett ifju, 1831. szept. 20-án, magára vett,egy, minden jóra,szépre és igazra, fogékony szivet takart. Az ujonczidőt, hol gyorsfelfogásu értelem, határozott itélet, becsületes nyiltság, az elüljárók iránti tisztelet, a társak iránt testvériesség jellemzék őt, — dicsérettel kiállván ugyancsak Privigyén tanárul alkalmaztatott. — Az oktatásügy kiváló munkásaul már az $183^3/_4$-ki próbatanitásban fölismert fiatal rendtag $183^4/_5$-ben felsőbb tanulmányainak folytatására Váczra, onnan a bölcsészeti osztályok bevégeztével az ünnepélyes fogadalom letevése után $183^6/_7$-ben Lévára tanárul, majd a hittudományok hallgatására Nyitrára s innen Pozsony-Szent-Györgyre ment. — Ez évek alatt szorgalommal párosult szép észtehetségeivel kitünő tudományra tőn szert, melyet utóbb a m. k. tudományegyetem bölcsészeti kara doktor-okmánynyal méltányolt. — A theologiai tanfolyamot fényes sikerrel befejezvén; 1840-ben az Úr szentélyének áldozártagjává avattatott. — Most ismét megnyilván előtte a már megizlelt tanárpálya, lelkesedéssel látott feladatához a váczi és pesti gymnasiumokban, hol, szivén hordozván Erasmus eme mondását: „christianae religionis vel instaurandae vel augendae negotium praecipue situm est in his, qui primam illam aetatem ad omnia sequacem instituunt," alaposága, képzettsége és jó modora, mint kiváló paedagogiai tulajdonainak ismertető jelei, által oly annyira kivált, hogy elüljáróinak bizalma folytán az 1844-ben a szerzetet nevelőért megkeresett velenczei kormányzó gr. Pálffynak Ede és Zsiga fiaihoz magánnevelőül rendeltetett. — Schuster nem kereste e kitüntetést, de engedve a fölhivásnak, azt kész engedelmességgel elfogadta, bebizonyitandó, hogy nem csak jó tanár, hanem ügyes nevelő is, ki növendékeinek egész lényét, testét úgy, mint lelkét s ezeknek minden egyes tehetségeit az életre alkalmasokká teszi... Minden nevelési rendszernek egyik főkelléke, alapja: hogy a nevelő föl tudja kelteni a bizalmat neveltje szivében; e nélkül, mert a kebelt ki nem ismerheti, csak tapogatózni fog, határozott irányban haladni soha. — Már pedig kevesen voltak, kik oly általános rokonszenvvel tiszteletet tudtak volna magok iránt gerjeszteni, mint Schuster a nevelő. — Mert ez a főnemes családnál többévi müködésével teljesen

igazolta a rendkormánynak benne helyezett bizalmát a mellett, hogy magasztos és szilárd erkölcsi elvei, élet-feddhetetlensége, széleskörü ismeretei és kedves bánásmódja nemcsak növendékeinek tiszteletét és szeretetét, hanem az egész grófi családnak különös becsülését is megnyerte...

A sorsunkat bölcsen intéző Gondviselés akaratából történt, hogy a tudományosan müvelt és buvárló-szellemü kitünő tanárt s hü és idomos kartárs, kinek emlékezete mindig tiszteletben maradand a kegyesrendnél, — 1857-ben már az Isten dicsősége és az emberiség igaz javáért élt-halt Kunszt József, a nagy alapitványairól nevezetes kalocsai érsek egyházmegyéje papsága közé vette be. És, nagyon rövid idei káplánkodás után Baján, szentszéki jegyzővé, majd érseki titkárrá s könyvtárnokká nevezte ki székhelyén és ily módon a maga közvetlen körébe vonta, hogy éles eszét, gyakorlatias érzékét s egyházigazgatási képességeit hasznosithassa... Schuster e minőségeiben rendkivüli szorgalma, körültekintő tapintata, finom modora s általánosb müveltségével kiváló érdemeket szerzett, s nagyon kedveltté tette magát érseke előtt. Azért is a nmélt. Kunszt a bokros érdemek elismeréseül, jóllehet alig nyolcz évig volt még a kalocsai egyházmegyében, 1865-ben őfölsége elé ajánlólag fölterjesztvén, főszékesegyházi kanonokká léptette elő... De a megtisztelö megkülönböztetés e nyilatkozataival meg nem voltak kimeritve a diadalok, melyeket a jóságos Isten akaratából dr. Schuster aratni szerencsés vala... A kanonoki állásában élénk tevékenységet fejtett ki a tanügy terén; ő volt Kalocsán az első kanonok-tanfelügyelő, ki, az egész nagyterjedelmű érseki megye népiskoláit kivétel nélkül mind meglátogatván, a tanitók fáradozásait méltányolá, és tapasztalt állapotáról kimeritő terjedelmes jelentést tőn az érseki hatóságnak... Kunsztnak s az utána kinevezett, de be sem igtatott, nagytudományú Lonovics érsek halálával Haynald Lajos ülvén az érseki székbe, Schuster sokoldalú képzettségével és szivós munkaerejével annyira megnyerte e kitünő főpapnak is bizalmát, hogy ez az összes gazdasági ügyeinek vezetését rá bizta 1869-ben. Ő pedig ez állásával járó teendőinek fáradhatlan tevékenységgel, szigorú pontosság s ritka gyakorlati érzékkel az érseki birtokokat virágzóbbá tevén, a legsikeresebben felelt meg mindaddig, mig a fejedelmi kegy az erények és különösen az egy-

házkormányzati hivatottságának és e téren elismert érdemeinek tekintetbe vételével őt magasabb állásra, a kassai egyházmegye élére püspökül állitotta...

És midőn ily sokfélekép kitüntetett férfiuban oly szép elismerést és megjutalmazást aratott az érdem: nem mulaszthatta el tanintézetünk a maga részéről is örömérzések közt lehetőleg megtisztelni az érdemet... Azért is kivánván az ünnepeltnek boldog kormányt és nemes törekvései s fáradozásai jutalmát sikeres eredményben kiueveztetése alkalmából, — az ugyancsak 1877. évben és ugyan októberhó 2-án végbement székfoglalásához ezen emlékversezettel*), mely hódoló kegyeletünk szent érzetét s azt is kimutatja, mily bölcsen s körültekintőleg járt el fölséges királyunk, midőn Schuster K. érdemes és széles körökben tisztelt személyében adott, az áldottlelkü Perger J.-nak 1876. aprilhó 5-én történt ajtatos halálával megüresedett, kassai dioecesisnek püspököt, járula:

NITRIA TE FOVIT, MATER VELUT ALMA PALAESTRIS,
NITRIA IURE SUO CANDIDA VOTA FERAT.

Quo Te diva vehit Virtus et gratia Coeli
Mens pia Te sequitur, Te comitatur amor.
Qua Te Rex dignum dederat, Cassovia sacro
Cum grege possideat tempus in omne Suum.

Sortes Suorum sic Dominus regit!
Humana quos mens non bene praevidet
Virtute maturati ab alto
Sponte sua veniunt honores.

Quis non adoret consilium Dei
Haec providentis? — Quem prius ad pia
Sors signa duxit, Rex benignus,
Atque Pius decorant tiaris.

Sic est, sub alis iam Calasanctii
Accensa fovit Te pietas, fides,
Te vexit inconcussa virtus,
Dexteritas, proprio labore

*) Czime ez: ‚Carmen honoribus illustrissimi ac reverendissimi domini CONSTANTINI SCHUSTER, divina et apostolicae sedis gratia cathedralis ecclesiae Cassoviensis Episcopi, art. liber. et Philosophiae Doctoris, etc., quum ad capessendum munus solemniter introduceretur a Schois Piis Nitriensibus D. D, die 2, Oktobris 1877.‘

Mens rite sacris culta scientiis,
Et blanda morum temperies tulit,
Sublime munus gloriosi
Praesulis ad latus ut videres,

Dotesque dignas Praesule disceres.
A Sole Divum munere scilicet
Sic mutuaris dulce lumen
In gregis omnigenam salutem.

Non parva res est esse gregis ducem,
Sit forma factus qui ex animo gregis,
Quis munus hoc felix obiret
A Domino nisi sit vocatus?

Ad Kunszt, ad Haynald — haec duo lumina —
Videre sacri Te Colocae Viri
Legisse dotes destinatum
In fidei potiora lucra.

Commissa quondam qui domini Tui
Fidus ferebas per mare naufragum
Tanta fide digno regendum
Rex Tibi tradit ovile Sacrum.

Campus probatae sic fidei datur.
Assvetus olim magna fideliter
Tractare in aula, quanta Praesul
Perficies grege pro fideli!

In caritate est viva fides; boni
Pastoris ardens non sua caritas
Quaerit; fides quaerenda primum
Pro grege lucra docet superna.

Sublime, Sanctum munus in his Tuum
Deus iubavit, lumine scilicet
Gregem fides illuminabit
Atque feret bona caritatis.

His namque flammis imbueras Tuos
Accensus olim; dulce Tibi fuit
Formare commissam iuventam
Sub patrio venetoquŏ Coelo.

Hoc praeparatis auspicio viis
Erit fideli cum grege dulcius
Augere Sanctae lucra Sponsae,
Atque decus Superumque regnum.

Quodsi recudet more suo dolos,
Aut dulce virus porriget invidus
Nostrae salutis, Tu superno
Haec mala munere praecavebis.

Laxo profusas ore calumnias
Dulci repelles temperie Tua,
Scuto refringes veritatis
Quae mala mens frabricabit arma.

Succrescet in spes Te duce patrias
Digna in palaestris progenies patrum,
Et corde iuncto promovebit
Hunniadum fideique lucra.

Hinc anguramur nil nisi prospera,
Post tanta Sponsae sidera Praesulum
Cassoviae virtutis haeres
Pastor ovile Tuum beabis.

Te providenti laetaque tutaque
Perambulabit grex Duce pascua,
Fideque viva et caritate
Dona Dei leget aeviterna.

Ornata surget Sponsa monilibus
Divum in refectis pulchrior aedibus,
Et cernet ardentes fideles
In Superos patriamque amore.

Amor repensus scilicet arctius
Amore vincit pectora, mutuam
Fiduciam nutrit viamque
Praeparat ad decus et salutem. —

Et iam Sionis cingite Filiae
Aras corollis, plaudite! dicite!
„O Vive Constantine, et esto
Dulce gregis decus atque Sponsae!“

Sic gratalatur nostra Tibi cohors,
Votisque Pallas prosequilur Suum,
Et auguratur Nitriensis
Musa Tibi bona sempiterna.

A szentatya IX. Pius 1877. évi juniushó elején ünnepelte püspökké szenteltetésének ötvenedik évfordulóját. — Az egész katholikus világ a maga örömünnepének tartotta e napot, a legmélyebb kegyelettel Krisztus helytartója iránt,

kit midőn a Mindenható az egyházra nézve legszorongatottabb időben tarta fön egyháza számára, midőn a hosszú élet ily nagy kegyelmével és annak új még új (minők: 1869-ban az ötvenéves áldozársága két évvel utóbb pedig huszonötéves papsága) fénypontjaival tüntet vala ki dicső elődeinek hosszú sorából, egyúttal erősité bennünk a hitet a pápával együtt szenvedő, de Isten malasztja által kifogyhatlanul elhalmozott egyház annál biztosabban eljövendő győzelmében... Nincs és nem is lehet szándékunkban leirni amaz ünnepélyességeket, melyekben a világ katholikusainak őröme e napon nyilvánult, de azt nem lehet föl nem említenünk, hogy IX. Pius őszentsége püspöki iubileuma valódi jótékony tavaszként hatott tanodai növendékségünk hitéletére, az ifju kebel természetében rejlvén, hogy azok üdvös intelmeit s felbuzditó szózatait, kikhez őt a fiui szeretet édes láncza csatolja, mélyen vési elméjébe... Ennek valósulását nagy mérvben tapasztaltuk a vezetésünk mellett a tanulóság által az e alkalomból IX. Pius halhatatlan érdemeinek szentelt ünnepélyen, mely gymnasiumunknak egyik termében fényes sikerrel folyt le. A terem már előre diszszel és izléssel lőn fölékesitve. A vendégkoszorútól jobb oldalon IX. Pius remek olajfestményü arczképe függött szép aranykeretben. Körülötte koszorúk. — Az ünnepélyre, melynek kezdete délutáni $4^1/_2$ órára volt határozva, az illető tisztelt vendégek már az előbbi napon hivattak meg s a mondott órára csakugyan szép számmal jelentek meg. Ott volt ugyanis: az egyházi és világi előkelőség, tisztviselők, szóval az értelmiség minden osztálya képviselve lőn ugy annyira, hogy a terem megtelt. — Pontban ötödfélkor ezen tisztelt vendégkoszorú előtt kezdődött az ünnepély a következő műsorozattal: 1) Martha zenedarab és Hymnus a pápaért. Férfinégyes. 2. Megnyitó emlékbeszéd. 3. Uj Simeon, Tompától. Szavalat. 4. IX. Pius pápa. Életrajz. 5. IX. Pius Őszentsége püspöki jubileumára Sántha M.-tól. Szavalat. 6. Serenade zenedarab és Viharban Dumertől. Férfinégyes. 7. Ad Jubilaeum sanctissimi Patris Pii IX. Budavártól. Szavalat. 8. A pápák érdemei Magyarország történetében. Értekezés. 9. Az ősz hajós Rosty K.-tól. Szavalat. 10. Fohászkodás Berzsenyitől. Szavalat. Zárdalok.

Baumgartnertől. -- A jólelkü tanulók mindent elkövettek, hogy az ügyesen összeállitott tárgysort erejük és tehetségökhez képest a lehető legsikeresebben előadják, s ez által az elüljáróságnak és a diszes közönségnek minél nagyobb élvezetet szerezzenek. Szembetünő volt rajtok, hogy a katholicismus központja felé hőn dobogó szivök sugallatából, mint ez örökké nevezetes napon Romában és Román kivül milliók tesznek vala, tartották ez ünnepélyt... Épen azért lelkes előadásaik s énekeik élénk viszhangra találtak a jelenvoltak kebelében, és rokonszenvet gerjesztettek az ügy iránt, melynek igénytelen magasztolóivá lőnek. — A mint a zárének végszavai elhangzottak, az igazgató intézett a növendékséghez és közönséghez beszédet, melyben megelégedésének adott kifejezést az ünnepély sikerét illetőleg, és mindenkit szilárditott az ünnepély jelentősége körüli sz. lelkesedésben. — Méltó elismeréssel kell szólanunk Budaváry tanárról, ki az ünnepélyt emelte dücsőitő versezetével is,*) melynek egyes részei ezek:

Sunt magna Romae gaudia cum Pio.
Exsultat orbis Christadum. Undique
Ad vincla Petri, ad Jubilaea
Festa Pii properant cohortes.

Sanctae tropaeo sub crucis Hunniam
Magnae decoram Matris imagine
Perduxit inconcussa ad Urbem
Prisca fides pietasque Romam.

Quid nos, palaestras qui Calasanctio
Sacras adimus? Mente pia et fide
In colle Sacro Nitriensi
Jubila festa Pii canamus.

Hic Alma Mater claraque grandium
Et nunc et olim patria Praesulum,
Haec audiat, pro P a t r e S a n c t o
Suscipiat pia nostra vota: —

Per vincla Romam promeruit Petrus,
Ad vincla Petri vertice Praesulis
P i u m decorum Sponsa vidit
Augurio sibi destinatum.

---

*) A czim ez: ‚Monumentum pietatis ad Jubilaeum sanctissimi Patris PII IX, sacrosanctam Dei ecclesiam gloriose gubernantis, quum suae in

Est nulla pax, laus nulla rapacibus.
Nam rapta moles obruet impios,
Formidolosos et probrosos
Una dies rapiet triumphos.

Sol rumpit atras et radiis fugat
Noctis tenebras; gloria, laus P i i
Et in procellis luctuosis
Christiadum rutilat per orbem.

Frustra triumphis rumpitur invidus:
Quos Ipse coelo fert Dominus P i o;
Qui tanta fecit signa, dignus
Plausibus est gregis universi,

Haec tanta grandi Iubila sunt P i o
Instar superni credite muneris,
Inter labores ut dolores
Multiplici vice leniantur.

Et vivit, annis quin superat Petrum,
Vivit procellis in mediis P i u s;
Ringuntur hostes, vivit alma
In propria P i u s exsul urbe.

Mens dura cum omni fraude sua ruet.
Servatus orbi prodigio P i u s
Ut Sidus omni Christiano
Perpetuo rutilabit aevo.

Et iam per Urbem Christiadae canunt
Votisque grandem condecorant P i u m.
Nos Hungarorum vota ad aras
Thuricremas comitemur hymnis:

Vivat P i u s Rex! prodigium, decus,
Heros et huius gloria saeculi!
Vivat P i u s! pacisque sanctae,
Et fidei videat triumphos!

Minden nevelésbarát tudja: mily ügybuzgalmat, kitartást és törhetlen béketürést igényelnek egyesektől a nevelés-tanitás érdekei, s mily meleg hálára érdemesek azok, kik magasztos hivatásukat átértvén csak is nevelés-oktatás ügyé-

---

episcopum consecrationis annum quinquagesimum, exsultante universo orbe christiano, die 3. junii 1877. incolumis, felix, faustusque recoleret, a maiore gymnasio Nitriensi D. D. Nitriae 1877.'

nek élnek; másfelöl pedig mily elismerés illeti meg azokat, kik a nevelés-oktatás alatti nemzedéknek lelkesitésül jutalmazására, dijazására áldoznak...

A dijazás, a jutalmazás fönséges és lélekemelő mind eszmében, mind czélját tekintve. A dijazás eszméje a közméltánylatnak valami érzéki jel által nyilvános kifejezése. Ez érzéki jel legyen az érem vagy koszorú, taps vagy könyv vagy más tárgy mindig emelőleg hat a jutalmazott, a dijazott lelkére, s közrészvétet gerjeszt azok kedélyében, kik a nyilvános ténynek érzékeny tanui. A költő és müvész, a tudós és iparos, a szónok és tisztviselő, a tanár és gazda — mind egyiránt fogékonyak a méltány ily kifejezése iránt. S képzelhetnők-e oly rideg s érzéketlennek a fiatal keblet, hogy a jutalom, a dij értékét — főleg erkölcsi értékét felfogni nem birná? A fiatalság nem volna-e képes annak becsét egész jelentőségében érezni, azon fiatalság, mely oly pezsdülékeny, tüzes s kiválólag eszmékért rajongó? Igen, a dijnak főereje ép az eszmében rejlik... Nem az anyagi adomány, — mely néha csekély, néha semmi értékü, — hanem azon öntudat: hogy a dijra érdemesek valánk — ez disziti sajátszerü bájjal és fénynyel a jutalmazás, a dijazás tényét... A jutalmazott, a dijazottnak e lelki emelkedése, e magasztosabb érzete, edzőleg, lelkesitőleg hat rá vissza; s midőn magát önmaga előtt mintegy magasabbra nőni tapasztalja, nem engedheti, hogy ezután maga előtt összetörpüljön. S ezzel ime ki van mondva a jutalmazás, a dijazásnak czélja is. Ösztönözni, buzditni, becsületérzést, az önbecsülést fokozni s igy kitartó munkásságra szilárditani, edzeni: ez voltaképeni czélja a tanintézeteknél szokásos jutalom- s dijosztásoknak...

És ezeknek előhozása után nem hagyhatjuk emlittetlenül a k. m. Természettudományi-Társulat nagylelküségét, mely, buzditandó a természettudományokra, az ország középtanodái felsőbb osztályainak növendékei között $187^{6}/_{7}$. tanév végén szépmenynyiségü könyveket osztatott ki.*) — A mi gymnasiumunk felső

*) Az ebbeli nemes elhatározását jelentő fölhivás a középiskolai igazgatókhoz igy szól: „A k. m. Természettudományi-Társulat választmánya f. é. mart. 21-én tartott ülésén elhatárota, hogy a társulat könyvkiadó vállalatából a következő müveket: 1. Tyndall: „A hő mint mozgás"; 2. Helmholtz: „Népszerü tudományos előadások"; 3. „Természettudományi értéke-

osztálybeli jeles-előmenetelü tanulói között 4. értékes munka ajándékoztatott el. — Legyen jutalma, mondjuk ezúttal is, az adományozó társulatnak a jóknak hálája, a közös hazának köszönete, mely a jelen nemzedék csemetéibe helyezi jövendő nagyságának és fölvirágzásának zálogát...

A középtanodai törvényjavaslat még most sem válván törvénynyé, úgy látszik az van ránk mérve a végzettől, hogy soha meg ne pihenhessünk, hogy soha vagy csak nehezen élvezhessük a rendezett és rendszeres megállapodottság nyugalmát, sőt folytonos alakitások, szervezések ujabb meg ujabb mozzanataival kell küzdenünk — legalább az utóbbi tiz év alatt... Általában nevezetes évkör a legközelebb lefolyt tiz év, főleg a tanügyre nézve. Élénk tanusága ez annak, hogy változásokra mindig készen kell lennünk. — Igy a $187^{6}/_{7}$. tanévben jelentékeny változás történt a gymnasiumi ü g y r e n d t a r t á s és é r d e m s o r o z á s, úgyszintén a tanárértekezletek m ó d o z a t a tekintetében, melyeket s az ezekre vonatkozó eljárásokat megfelelő rendeletek szabályozták. — Nyilvánossági jogának folytán t. i. intézetünk, a nm. közoktatási m. kir. miniszterium főfelügyelete és a pozsonyi tankerületi kir. főigazgatóságnak felügyelete alatt állván, az 1876. évi juliushó 22. 12787. sz. a magas rendelettel közzétett új „Középiskolai Rendtartás“hoz jutottunk. — És ugyan azévi aug. 6-án 1354. sz. a. átirata mellett a tankerületi kir. főigazgatóság azt azon értesitéssel küldé hozzánk, hogy a vallás és közoktat. m. kir. miniszter úr őnagyméltó-

---

zések gyüjteménye“; 4. Greguss Gyula: „Összegyüjtött értekezései“ — a középiskolák felsőbb osztályainak jeles előmenetelü tanulói közt a tanév végén j u t a l o m k ö n y v e k k é n t való kiosztásra ajánlja föl. — A választmánynak, midőn a természettudományokban s nevezetesen a physikában jeles előmenetelü tanulókat e munkákkal megjutalmazni ohajtotta, különösen a természettudományok iránti kedv és érdeklődés ébresztése lebegett szeme előtt. — Azon t. középiskolai igazgatók, kik ez ajándékönyveket jeles tanitványaik számára ohajtják, sziveskedjenek a természettudományi társulat titkári hivatalához (Budapest V. Feldunasor II. e.) fordulni, s a könyvek elviteléről gondoskodni. A vidéki intézeteknek póstán küldetnek meg. A csomagolás költségét s a vitelbért az illető intézetek födözik. — A Természettudományi-Társulat szivesen veszi, ha a jutalmak kiosztása után a megjutalmazottak nevei a társulattal közöltetnek. — Kelt a k. m. Természettud. Társulat 1877. mart. 21-én tartott választmányi ülésében“. Szily Kálmán, titkár.

sága az 1869. évben 6020. sz. a. kiadott „Gymnasiumi Rendtartást“ hatályon kivül helyezvén, az $187^{6}/_{7}$-től kezdve az intézeti ügykezelésnek ez új „Középiskolai Rendtartás“ adjon irányt. —

A középiskolai ügy rendezésére czélozó eme nagyjelentőségű kibocsátvány egy egészbe foglalása mindazon elveknek, melyeket a tanügyi kormány a gymnasiumok és reáliskolák ujjászervezésénél eladdig érvényesitett, s részint lényegesen módositja, részint gyökeresen megváltoztatja a régi eljárást az ügykezelésben. Intézkedik az iskolai évről, a tanulók fölvételének ideje és föltételeiről, a fegyelmi szabályok és büntetések fokozatairól, a szülők és tanárok közremüködéséről az ifjuság erkölcsi érzésének ápolásában, az egyes tanszakok és szünnapokról, a tantárgyak beosztása s az osztályfőnök hatásköréről s a tankönyvekről, az ifjusági könyvtárak és egyesületekről; körülirja a módszeres, ellenőrző és osztálytanári tanácskozások teendőit, a tanárok kötelességét, az igazgatói felügyelet és tiszt terjét; szól az időszaki értesitőkről, az évzáradéki intézkedésekről, a nyilvános és magán vizsgálatok ideje és módjáról, a bizonyitványi jegyek megállapitásáról, a zárünnep s évi tudósítványról, a tanári és igazgatói jelentésekről. — Ha hosszadalmasságtól nem tartanánk, szivesen kifejtenők itt bővebben is nézetünket és legbensőbb meggyőződésünkön alapuló véleményünket: vajon mennyiben tartjuk ezen nem annyira ujitásokat, mint módositásokat tartalmazó „Rendtartás“t helyesnek az 1869-ikivel szemben... A fölötti sajnálkozásunkat még sem fojthatjuk el, hogy az uj Rendtartás, egyéb pótlandló hiányait és módositandó részeit mellőzve, nem karol föl önállóan mindent, mi a középtanodai oktatás meneténél előfordul, hanem úgy tünik föl, mint valami másnak kiegészitő része; nem irja elő azon szükséges ügyiratokat, melyek az igazgatói ügykezelésnél szükségesek, hanem csak ezekre, mint fönállokra hivatkozik... Kötelességünknek tartók ezt leplezetlenül fölemliteni, mert nem magunkról, nem ami ügyünkről beszélünk, hanem mások érdeke forog szóban; a teljes és összerü középiskolákról, eszmeileg és tényileg, mint a közmüvelődés egyik kiváló tényezőjéről van szó, melyeknek java, üdve, jövője körüli kiadványok épen úgy nem türnek himező, palástoló, szépitgető vagy épen hitegető fölületeletes dicsérgetést, sem a valónál tán többet gyanittatni ohajtó hallgatagságot, mint a

hogy a tulságos, dédelgető kimélkedést nem türik a kiirtandó erkölcsi bajok, vagy a nemzet létérdekében javitandó nemzeti hibák és gyarlóságok...

Évszázadok előtt mondá a szelidkeblü Seneca (benef. IV. 9.) „Maximum hoc habemus naturae meritum, quod virtus in omnium animos lumen suum praemittit; etiam, qui non sequuntur illam, vident.“ — Úgy van. Mindnyájan, kik csak ismerik Őexcellentiáját a nagytekintélyü Haynald Lajos kalocsai érsek urat, élénken el vannak telve azon tisztelet által, melylyel a ragyogó erényeknek tartoznak, és a tiszteletnek kifejezést sietnek általán adni azzal, hogy fényes érdemei előtt meghajolnak; különösen pedig kifejezést adtak, midőn, értesülve miszeriut Őexcellentiája, 1877. évi aug. 15-én 25.-éves püspöksége jubileumát érendi el, Őnagyméltóságához üdvözlő feliratokat intéztek. — A méltán dicsőitett Főpap futni akart a dicsőség elöl, midőn püspöki huszonötödik évfordulóját csöndes elvonultságban Franciaországban egy kegyhelyen ülte meg. Azonban „virtutem comitatur gloria, et ut umbra circa corpus versatur“ (Senec. de vita beata XIV.), vagyis a dicsőség az erény árnyéka — e fényes árnyékot tehát el nem kerülheti vala ő, ki annyi erénynyel tündöklik... A szóban levő esztendő szeptemberhava 23-án, miután a kegyelmes érsek székhelyére visszaérkezett volt, püspökszentelés t. i. Schuster Konstantin kassai püspök fölszentelése volt Kalocsán. — Ám a kegyeletes szeretet e szép napot arra is fölhasználta, hogy a huszonötéves püspökséggel diszeskedő nagy főpásztor iránt, kinek számára örökzöld az érdemkoszorú, melyet egyházi és honfiui fáradozásai fonnak dicsőitett homloka körül, — hódolatát tanusitsa. — Szécsényből 19 tagú, Erdélyből, melynek egyházmegyéje kormányát kritikus politikai viszonyok közt vitte az ünnepelt a nélkül, hogy perczig is megfeledkezett volna, mivel tartozik, mint püspök egyházának, s mint magyar főpap hazájának, — szintén számostagu küldöttség lepte meg Őexcellentiáját. Azonkivül a szomszéd pécsi megyéből és messze tájakról is jöttek egyházi és világi férfiak, nem is emlitve azon lelkészeket, kik a kalocsai megyéből jelentek meg az ünnepélyen, s üdvözlék szeretett főpásztorukat élő szóval is, noha ezt irásba tenni a jubileum napjára sem mulasztották el.

Nem lehet szándékunk elbeszélni Őnagyméltóságának,

ki élő példája annak, a mit ezen axioma fejez ki: „Suaviter in modo, fortiter in re.“ tizenkétéves erdélyi püspökségének, majd 1867. óta kalocsai érsekségének áldásos működését. Hisz egyképen dicső multja s jelene, egyházfejedelmi és hazafiui üdvös ténykedése, magán és társadalmi élete úgyis sokkal ismertebb, bővebb bizonyságot nyujtanak erre nézve, hogy azokat fejtegetni vagy elősorolni szükséges volna. — Csak azt mondjuk, hogy a nagy főpapnak, ki lángesze világával és buzgalma melegével a kormányozta megyék legvégső határait is elárasztotta, — a huszonöt, hosszú, nehéz gondok, gyakrabbi nélkülözések és szenvedések, nem csekély üldözések, folytonos munka terhe alatt töltött, év megröviditette földi életét és az örökkévalósg küszöbéhez közelébb hozta; de egy jobb nemzedék viruló hitéletével meggazdagitotta Krisztus egyházát, a közös jóllét alapjait sok irányban megvetette a haza földjén... Sokat tön nagy lelke, még többet kivánt tenni nagy szive; az egyház és haza osztoznak a drága zsákmányban... Isten egyedül tudja és fogja kellőleg méltányolni a nagy áldozatokat, melyeket e kiváltságos lény, kinek vérébe ment át e szép mondás. „Beatius est dare, quam accipere“, az egyház hitéleteért és az emberiség közös érdekekért a mennyei zsámolyhoz lerakott... E rövid sorokban még a piaristarend hálája és kegyeletének kivánunk gyönge viszhangja lenni, a mennyiben az nemcsak az Istenhez folyamodott az egyház, haza, a tudomány és müvészet terén szerzett érdemekben gazdag ünnepeltnek, ki mint meteor megvilágitja a kort, melyben él, — tartós jólléteért, hogy valósithassa mindazon sz. szándékokat, melyek lelki szemei előtt lebegnek; hanem ezen a részben bemutatandó alkalmi versezettel*) is kedveskedett:

Haynald coruscum Sidus in Hunnia!
Aurora fausto cui dedit omine
Nomen videndum in gloriosis
Quae Tua mens peperit tropaeis.

*) Czime ez: ‚Ad Jubilaeum episcopale excellentissimi, illustrissimi ac reverendissimi domini LUDOVICI HAYNALD, Dei et apost. sedis gratia metrop. Colocensis et Bacsiensis ecclesiarum canonice unitarum Archi-Episcopi, insignis ordinis s. Stephani regis item Leopoldi imperatoris magnae crucis Equitis, sacratissimae caesareae et regio-apostolicae Maiestatis actualis intimi status Consiliarii, solio Pontificio Assistentis, nobilis Civis Romani, Academiae Hung. socii dirigentis, Academiae item religionis Cathol. membri, C. r. Capellani aulici, cruce aurea cum corona pro piis meritis insigniti, ss. Theologiae Doctoris collegiati etc. die 15. aug. 1877.‘

Quis Te per almum Christiadum gregem
Clarum diserto carmine non canat,
Aut patriis de rebus omnis
Tempore non celebret merentem?

Quis hungarorum trans iuga Carpathi
Aux qui Tibiscum et Danubium bibit
Plaudens Tibi non gratuletur
Non recolat Tua Jubilaea?

Pallasne doctis Hungura cum Viris,
Aut Musa toto cum Aonidum choro
Tanto viro non glorietur,
Quem cruce Rex Stephani decorat?

Te destinatum Matris ab ubere
Nutrita faustis sub penetralibus
Virtus ad artes duxit omnes
Ingenio facili hauriendas.

At Te palaestris Istrogranum suis
Fecit regendis rebus idoneum
Et Alba Sponsum Julia ulnis
Te niveis meruit tenere.

Hinc Tu fideli pro grege iureque
Sponsae tuendo fortia perpeti
Doctus, sacro succensus igne
Ad Superos trahis omne pectus.

Non Te tenacem propositi greges
Sparsi nivosae per iuga Daciae
Non impetus praedae inhiantum
Mente quatit solida luporum.

Quin post procellas visere gestiens
Vicos et urbes saucia pectora
Dulci levas verbo salutis
Atque manu refoves paterna.

Hinc prima lex est una Tibi, simul
Servare jus Sponsae et patriae decus,
Et saeculorum turbinumque
Damna novis reparare lucris.

Jam corde toto filia Dacia
Strinxisse Matrem gestiit Hunniam,
Dum visa praematura carum
Unio surripit Unionem.

At forte pectus, zelus et aequitas
Et exsoluti conscia muneris
Te mens ad aeternam serena
Fronte Virum comitatur Urbem.

Sed huc et Tuorum spes, pietas amor,
Tecum Tuorum progreditur fides.
Et parta sublimi labore
Gloria Te sequitur nitore.

Tu semper idem filius Hunniae
Non esse noster desinis Hungarus.
Quin inter oras hospitales
De patriis meditaris oris.

Quid Roma? tanta conspicuum Virum
Virtute Te Civem et Comitem Suum
Dixisse gestit, Teque honore
Ipse Pius decurat corusco.

Mox jure Civem te repetit, vocat
Ac Bacsienses Hungarus infulas,
Votique compos factus ulnis
Te recipit refovetque apertis.

Sic restitutum Te videt Aequitas
Divina Sponsae priscaque patriae,
Et sancta vitae coniugalis
Jura fide Superum tueri.

Nam providenti consilio Deus
Inter procellas culmina suscitat,
Fortes probat, sed suscitato
Turbine non sinit interire.

Sic Te fidelis dulcis amor gregis
Ad perferendas res vehit asperas,
Hinc sunt Tibi dulces labores
Pro gregis et patriae salute.

Testantur artes ingenuae, orphanis,
Sacresque structae Virginibus domus,
Et Pallas et sacri ministri
Et Colocae juvenum magistri

Sensere possit quid Tua largitas,
Et audierunt, quid Sapientia
Quid in tuendo jure Sponsae
Eloquio valeas diserto.

Haec cuncta novit Concilium Patrum,
Gens tota sentit quid Tibi debeat.
Te Roma laudat, Belga, noster
Rex Equitis decorant honore,

Sic nostra Tecum fertur ad exteros
Et Sponsae et almae gloria Patriae,
Tanta Tua virtute clarum
Provehitur decus Huugarorum.

Hinc vota cunctis: O utinam his diu
Signis decorum Te colat Hunnia!
Te gaudeat grandem videre
In gregis ac Patriae salute! (*Budaváry.*)

XXI.

Egy tanév a nyitrai főgymnasium életéből.

A tanévnek kezdete és lefolyása. — Vallás-erkölcsi s fegyelmi ügy. — Tanulmányi állapot. — A tanárikarnak közmüvelődési tevékenysége. — A gymnasiumifjúsági Dugonics-önképzőkörnek működése. — Ifjusági énekügy. — Jótékonysági ügy. — A tanodai szerelvényeknek gyarapodása. — Egészségi viszonyok. — Jelentősebb események és ünnepélyes órák. — Vizsgálatok és a tanév befejezése. —

A közoktatás ügyei mind az ország, mind a megyei hatóságnak épen oly szoros gondja, ébersége s müködése körebeli tárgyát képezi, mint bármely más közigazgatási ügy. — E szerint a vármegyei hatóságoknak évenkint az egész megyéről általános tanügyi zárjelentést kell tenniök. Mire nézve a nyitrai gymnasiumigazgató, ki különben is a megyei hatóságnak egyszernél többször adatokat nyújtott volt, 1878-ban a jók ohajára a vezetésére bizott tanodáról jelentést is tőn. — E jelentést, bármily csekély-értékü legyen is magában véve, de mint középiskolánk egyévi életének vázlatát, alkalmat veszünk teljes szerénységgel itt adni, részint azért: mivel az itt előhozott mozzanatok kétség kivül gymnasiumunk történetéhez tartoznak; részint azért: mivel, tudomásunk szerint, e megye oly szeretettel és bizalommal van intézetünk iránt,

minővel azt a, valódi emberbaráti jóakarattal iskolai s nevelési czélokat előmozditott, régi vármegye, az egyházzal egyetértve, folyton növekedő, ha kellett, áldozatkész részvéte mellett megjándékozni sziveskedett. — Hol már ily egyetértés, ily vállvetés érvényesiti erejét: lehetlen nem gyarapodnia a közmüvelődés ügyének, lehetetlen, hogy a nemes példa kész utánzásra ne találjon...

Következzék immár a Nyitramegye t. cz. főispánja és bizottmányához benyújtott rövid jelentés.

Méltóságos Főispán Úr!
Mélyen tisztelt megyei Bizottmány!

„Az egyetlen mód, melyen a nép erkölcsi nevelésére lehet hatni, a helyes oktatásban keresheto.“

B. Eötvös József.

A világesemények és országállapotok fejlődésének közepette oly csekély helyet foglal el egy-egy tanodának évrajza, s mégis oly jelentékeny mozzanatot képez a nemzetmüvelődés körében, hogy valóban nehéz a választás a visszavonuló, hallgatag szerénység és azon merészség között, mely az édes haza, a kies megye figyelmét fontosb tárgyaktól, ha csak perczekre is elvonni akarván, ezen ügy felé mintegy erőszakoltan irányozni látszhatnék...

Oly kevés az, Mélyen tisztelt Uraim! a mit mondani lehet, s mégis oly sok, mit mondani kellene! Oly köznapias, oly régismert, szokásos dolog: s mégis oly uj, szokatlan, ünnepies! Egy tanév története, egy tanoda eseményei! Mi lehetne ebben uj, szokatlan vagy meglepő?...

A méhköpü élete ez; egyiké olyan, mint a másiké... Igen a méhek mindenütt egyenlő életmódot folytatnak; a tanodában mindenütt dolgoznak, tanulnak, képződnek: de a méz, melyet fölgyüjtenek — e méz mégis mindig uj, s ezen uj méz mégis mindig uj kedvességgel kinálkozik!.. És hátha mélyen tisztelt Uraimnak is van a köpüben egy-egy méhecskéje, melyről nagyon-nagyon óhajtják, vajha minél több, minél édesebb szinmézet gyüjtsön saját jövője számára! S talán már maga ezen köpü méze is édesebb, tisztább annál, mely ekkorig szüretett?...

A tanév kezdete. A főmélt. vallás- s közoktatásügyi m. k. miniszteriumnak 1875. évi októberhó 12-én

22151. sz. a. közrebocsátott rendelete a tanintézetek nyári nagy szünidejét julius és augusztus hónapokra tette át. — Miért is a nyitrai r. k. főgymnasium $187^{7}/_{8}$-ki müködése szeptemberhóban indittatott meg, és szakadatlanul folyt az év végeig, kivéve a legfőbb ünnepeket, az ujabb „Rendtartás“ által szünetül kitüzött napokat, nem különben a hetenkint szokásos két félnapot: szerda és szombat délutánjait, de még ez időközök egy-egy óráját is igénybe vevék a mellék-tantárgyak.

A szellemi tényezők — a tanárkar, a védnökség által eszközölt változások után, kiegészülvén, az igazgató alakuló értekezletet tartott; majd augusztus 30-án s 31-én, valamint szeptember 1-én, 2-án és 3-án összeirta az ifjuságot, átnyujtván a bevetteknek, a vezetésére bizott tanoda feladata s helyi körülményeihez képest egybefoglalt, szabályok egy-egy nyomtatott példányát. — A beiratások megkezdődvén nem minden aggály nélkül néztünk az ifjuság gyülekezésének eléje. Mert nem hiányoztak bizonyos oldalról baljóslatú vélemények, melyek hazafiasan müvelő intézetünk népességét az előbbi évek számának felére leszállandónak hirdették... De megcsalódtak e roszakaratú komor időjósok... Szeptember elején, midőn a „Veni Sancte“-re gyülekeztünk, már 302. volt a beirottak száma, mely pár nap mulva 344-re emelkedett. — Jelesül az osztályok létszáma, a magántanulókat is betudva, következőleg állott:

I.	osztályba	léptek	90-en.
II.	„	„	66-an.
III.	„	„	36-an.
IV.	„	„	45-en.
V.	„	„	42-en.
VI.	„	„	37-en.
VII.	„	„	17-en.
VIII.	„	„	11-en.

Most egy visszapillantó rövid összehasonlitás is mindenkit meggyőzhet a dolog gyarapodó állásáról. Az iménti kimutatás szerint t. i. az $187^{7}/_{8}$. tanévben nyolcz osztályban összesen a tavalyi 314. tanulóhoz képest harmincz tanulóval szaporodott gymnasiumunk növendékeinek száma. — Sőt, ide tudva az első osztályba jelentkezettek közül az elemi tanoda ötödik osztályába utasitottakat is, kitünik: hogy a tanulók számszaporodását még többre tehetni. —

A természet azt követeli, hogy a növendék azon nép szelleme szerint képeztessék, melynek ő is tagja. A nemzeti szellem az, mi a honpolgár összes fejlődésében aranyszálként fonódik végig, azért az egész fejlődést a nemzeti genius lengje körül, mert a mily befolyás alatt történik a serdülő ifjuság nevelése-oktatása, a milyen szellem és közérzület fejtetik ki benne: olyan lesz a férfikor, azon szellemben fog egykor nyilatkozni annak törekvése, tettereje s a jövő korra való befolyása. A nevelés-oktatásban tehát a nemzeti eszméhez nagy reményeket köthetni. — Ez van hivatva annak eszközlésére, hogy a családokban a nemzeti erények, szokások és hagyományok hiven megőriztessenek, hogy mindazt, a mi önállásunk és jövő nagyságunk biztositására szükséges, a nemzeti szellemű nevelés-oktatás légköréből szivjuk be és vigyük magukkal az életbe... A nemzeti szellemben való nevelés hozza magával, hogy tanitványainkba öntsük azon szellemet és jellemet, melyet századok szentesitettek, s mely a magyar nemzetben szépnek, jónak, dicsőnek ismertetett mindenkor. Roppant erkölcsi erő van a faji érzetben. — A hazai példányok, hagyományok, erények, a honi lég táplálta faji szokások sokszorta hatályosabb képzők az innen-onnan összerántott jellemfoszlányoknál...

Mivel tehát mi magyarok vagyunk, önkényt következik, hogy fajunk képzése és boldogitása czéljából nemzetiségünket, melyet a kényszeritő körülmények hatalma alatt egyszernél többször idegen szellem veszélyeztetett, kell gondosan ápolnunk és annak csiráit tanintézetünkben a nemes lelkesedésre kész fiatalságban is minden áron erősitenünk...

Hazánk egy-egy tanintézetének nemzetiségi jellegét teszi a nemzeti felfogás, érzés és gondolkodásmód s ennek tényleges nyilvánitása, különösen ha az a magyar elemet hathatósan előmozditja és a hazafiui érzelem fejlődésének nyújt éltető tápot. —

S itt azért helyén lesz pár vonással bemutatni a magyarosodás ügyét a nyitrai r. k. főgymnasiumban az 1877/8 tanév folyamlásában.

De, hogy az, mit moudunk, egybevetésre szolgáljon alapul, az általánosságban emlitetteken kivül szükségesnek látjuk az előző évekből is néhány adatot fölhozni.

A mint 1869/70-ben e főgymnasium a jelenlegi igazgatótanár vezetésére bizatott, az eladdig, a három felső osztályban, németül kezelt két tantárgynak előadási nyelve is magyar lőn; tehát mindjárt 52-vel többen oktattattak e helyütt a középtanoda minden tanulmányában teljesen magyar nyelven. — 1870/1-ben 80-ra, 1871/2-ben 86-ra, 1872/3-ban 89-re, 1873/4-ben 92-re, 1874/5-ben 95-re, 1875/6-ban 97-re, 1876/7-ben 99-re 1877/8-ban 94-re rúgott azok száma, kik, noha közülök a tanév elején magyarul többen sehogyan, mások törve beszéltek, az esztendő vége felé már magokat érthetőleg fejezték ki és eredménynyel tanultak. — E mellett még megjegyzendő, hogy a magyarul előbb is tudók, azon kivül, hogy a nemzeti érzet szűzien megőrzésében szilárdíttattak, s minden bárhonnan jövő ellenes-irányu czélzatoktól melegen, sőt, ha kellet, lelkesen megóvatván, a honi nyelv szellemébe mindinkább öntudatosan behatottak. —

És igy oda jutottunk, honnét tájékozódhatni, a közbizalom utján népességét Nyitrán kivül, Trencsén, Pozsony, Bars, Zólyom, Liptó, Turócz, Árva, Szepes és Nógrád megyékből nyerő, gymnasiumunkban uralkodó szellem iránt; másrészt könnyen megczáfolhatni azon egy vagy más oldalról nyilvánult német a megnevezhetlen bizalmatlanságnak, hogy ne mondjuk rejtélyes kajánságunk, mely a hévvel és lelkességgel kedvező közvéleményt balra tévesztendő azt mondogatá, hogy a teljesen magyarrá lett nyitrai középtanoda rendeltetését nem töltené be...

Nem kutatjuk ezuttal az indokokat, melyek e sajátságos eljárást sugalmazhatták, hanem ellenkezőleg, a statisztikai tételek nyomán, bátran állithatjuk, hogy hathatósan előmozditja az elődöktől, kik ugyancsak megszivlelték abbeli hivatásukat, mely szerint azért állittattak a magyarság, jelesül a a magyar ajak határszéléhez oly közel, hogy annak buzgó őrei s terjesztői legyenek, — rája szállt természetes örökséget, a magyarosodás ügyét, mely arra irányult, hogy a költőként:

„Hadd forrjon össze ész s erő
A hon szerelmivel!..“ (*Kerényi.*)

Vallás-erkölcsi és fegyelmi ügy. „A bölcseségnek kezdete az Ur félelme.“ Ezen örök igazság mindig szemeink előtt lebegett. Az ifju sarjadék levén hivatva arra, hogy a keresztény társadalomnak valódi oszlopa legyen, minden

eszközt megragadtunk annak erényre való képzésére. Lelkismeretes kötelmünknek tartottuk az ifjuságot minden más előtt ezen isteni félelemben és a vallásihlette életelvekben megszilárditani, valamint a rendre és fegyelemre szoktatni. —

Erre használtatott föl a, „Középiskolai Rendtartás"-ban foglalt vezérelvek alapján készült, tanodai törvényeknek az igazgató által az év kezdetén ünnepélyes közlése, mely kedvező alkalom volt kellő észrevételekre és üdvös buzditásra. —

Erre szolgált a növendékségnek folytonos ellenőrzése, különösen a szüneti időközökben az igazgató részéről való őrszemmel tartása, és a kinálkozó időben előkerült intő- és feddő szó. —

Mivel pedig a tanulóifjuaágnak az egyház, haza és szülék által ohajtott felvirágzása Isten kegyelme s folytonos áldásai nélkül csak ugy nem lehetséges, mint lehetetlen a növényzet szerencsés tenyésztése felülről jött meleg, harmat és eső nélkül; mivel amaz isteni kegyelem-tanusitásokra kiki ismét csak úgy tarthat igényt, ha fölmenthetlen és örökre határozó szent kötelme szerint az üdvözitő hit s jámborság buzgó gyakorlásával hiven ragaszkodik Teremtőjéhez: főképen azon voltunk, hogy a vallásos cselekmények pontosan megtartassanak. Ilyenek: a sz. mise hallgatása, ünnepeken és vasárnapokon sz. beszéd, az előadások előtt és után végzett rövid ima, két havonkinti sz. gyónás és áldozás, a húsvételőtti szokásos lelki gyakorlatok, a körmeneteken való megjelenés, úgy szintén az alkalmilag előforduló ünnepeken való részvétel stb., melyekkel az ifjui kebel nemes érzelmeit is szeplőtlen tisztaságban megtartani és kedves virágként ápolgatni törekedtünk.

Alkalmazásba vettük a szó- és irásbeli felszólitást is arra nézve, hogy a család és tanoda szép szerével egymáshoz közeledjenek, mi által nem egy baj hárittatott el, némelyiknek nehézsége pedig ideje korán ellensulyoztatott. — Számos szülék vagy azok képviselői tevékenyen támogaták a tanodát s ettől viszont támogatást nyertek; de voltak, fájdalom! roszakaratu vagy majomszeretet által megvakitott anyák s apák... Ezek az intézet nemes törekvését ellenkedésnek tekinték, némely tantárgyat s tanodai törvényt a gyermekek jelenlétében haszontalannak, s igen nehéznek bélyegeztek, ócsárolták a tanrendszert, a fiuk hibáit tudva s akarva palástolták, mente-

gették, szépitették. Sőt, a rosz következményeket elháritandók, gyöngeség, hogy ne mondjuk vétkes könyelmüségből, gyermekeik iskolamulasztásait szóbeli s irott valótlanságokkal igazolják vala, midőn azok köztudomásilag, egészséges állapotban levén, másutt tölték a leczkeidőt, mint a tanodában, midőn romlott társaknak esvén áldozatul sulyosabban tévedének; midőn nyomról-nyomra kimutatható rendellenesség s féktelenség vészes, czélzatos és kiszámitott tervezéseibe leledzének,... s még másnemű ártalmas befolyást is gyakoroltak... Habár itt-ott egy-egy ily rövidlátó apa fia által jobb belátásra vezettetett, a jelzett fonákságok rosz következményei egyik-másik esetben még sem maradtak el... Egészben véve mégis növendékségünknek, mely nagy részt szereti és tiszteli a derék tanárokat, ha mindjárt komolyak és szigoruak, de amellett igazságosak, szenvedélytelenek és jóságukat saját helyén éreztetők, — a jóra s nemesre fogékony szive s magaviselete ugy a szorosban vett erkölcsiség, mint a fegyelem szempontjából a leforgott tanéven keresztül általában megnyugtató vala. —

Az ifjuságnak jólelküsége- és erényességéről tanúskodik azon körülmény, hogy annak nemes buzgólkodása, testvéri szeretete és adakozási készsége, az igazgató példaadó fölhivására, az előbbi esztendőkhez hasonlón, az idén is telhetőleg nyilatkozott a segélyző-egylet stb. ügyében. De nyilatkozott a jószivü részvét abban is, hogy a Szent-László-Társulat magasztos czéljaira a tanulók is készörömest meghozák adományfilléreiket. —

Tanulmányi állapot. Jóllehet azon általános várakozásnak, melyet már régóta emleget a közvélemény, s mely a középtanodai ügyet illető országgyülési tárgyalások sorsa felé irányul, a lefolyt tanévben is csekély- mérvü eredmény felelt meg: ez még sem akadályozott bennünket abban, hogy a gondjainkra bizott ifjuság művelődési ügyének fokozatos elősegitésén egész erélylyel fáradozzunk, sőt lelkesitettek bennünket ezen törekvéseinkben más kedvezőbb mozgalmak, melyeknek igen nagy hatásuk volt arra, hogy középtanodánk körében a kitüzött czélt a mult évhez képest haladványosabb arányan érhessük el. — A gymnasiumi oktatás a fenálló szabályok szerint, az újnemü osztálykönyvek behozatala mellett, minden tanórán végzett leczkerészlet bejegyzésével, 16. tanár

között felosztva történt. Valamennyien, az igazgató irányadásával, a magas czélt, Istennek, hazának és az illető szülőknek tartozó felelősséget komolyan szem előtt tartván, arra törekedtek, hogy a növendékből az váljék, a minek válnia kell. E czél megvalósithatása végett, az igazgató gyakori tárgyszerű eszmecseréi folytán, a tanárok azon voltak, hogy a tanórák előtti szorgalmas készülettel a tananyagot hallgatóiknak felfoghatóvá tegyék, s a kikérdezésnél meggyőződhessenek, miszerint azt nem csak elmondani tudják, hanem szellemi birtok gyanánt lelkeikbe is vésték... Többen az előzményeknek újra emlékezetbe hozása, a magyarázatban gondosan keresett minél nagyobb világosság, a gyöngébbeknek az előadáson kivüli gyámolitásán kivül a beszőtt kérdések, időszerü ellenvetések és megjegyzésekkel is tették tárgyukat érthetővé, segitették felfogni és tanultatták meg már a tanodában. —

Hatalmas emeltyűként lőn alkalmazva a vételkedés, becsületérzet és a tudomány-vágy fölgerjesztése vagy okszerű fokozása... Fölhasználtatott a szellemi erők örvendetes ébresztése s folytonos gyakorlása, majd vezetés majd önálló tevékenység által mindannyi tanár részéről; többnél kitartással és szerencsével valósittatott is, daczára annak, hogy a házi kör, (a család), s egyik-másik ifjunak már megszokott hibái olykor nem kis nehézséget okoztak, s az ifjuságon kivül az uj tanárok kénytelenek voltak a viszonyokat is ismerni tanulni s belátni, hogy minden tanintézet, kezelésben ugy, mint tanmodorban, többé-kevesebbé módositást igényel... Egy szóval iparkodtunk a vezetésünk alatti ifjuságot, tehetsége és belátása szerint, a jóravaló munkásságra serkenteni, hogy az annyit áldozott szülék, jóltevők, áldozatakhoz méltó gyümölcsöt leljenek!.. És az ifjuság szorgalma, egy-két osztály merev-közönyösségű illetőleg nagyobb-gyöngeségű tanulóinak kivételével, öszhangzatban állott a kiképeztetésére forditott lelkismeretes fáradalmakkal, s egynél több irányban örvendetes haladásnak, dicséretes buzgalmának adá szép tanujeleit...

Hogy pedig a tanulók azon önmunkásságban, mely különösen a nemzeti cultura pantheonába vezet, mennél nagyobb előmenetelt tegyenek, az igazgatóság részéről még más uton is, t. i. az Önképzőkör által, mely több ifju kebelt ragadván tevékenységre, kik fáradhatlan szorgalommal művelték különösen a hazai nyelvet, mely Toldy F.-ként mindenkit

azon hazához, azon haza érdekeihez kapcsol, melyben az ő ajka hangjai zengenek, annyit tőn, mennyi, mint látandjuk, bebizonyitja létjogosultságát. —

A tornászat télen egy nagy teremben, nyáron tág udvaron gyakoroltatott az ifjuság által. A gyakorlatok főképen szabad- és rendgyakorlatokból állottak. A tornakészleteket pedig leginkább csak a haladottabb és edzettebb fiuk, és ezek is csak éber őrködés alatt használhatták. —

Az olasz nyelvben, ugyszintén a műénekben a tanulók ingyen, a francziában, a műrajz- és irásban csekély dij fizetése mellett nyerhettek oktatást. —

Az igazgató, kinek a czél elérésére, vagyis a tanulmányi siker biztositására, a jó rend s fegyelem föntartására, alkalmazásba is vett elve: nem hagyni még a legkisebb hanyagságot, illetlenséget sem intés nélkül, — az előadásoknak alkalmi, havonkint a tanárok taglaló magyarázatának megfigyelése s a növendékek haladásának a feleletek s az irás- és rajzbeli munkálatok által megtudása végett, az osztályokban többször is tett, látgotásain kivül, az egyes tantermekben különösen még a tanügyi értekezletek után jelent meg, a tanulókat dicsérőleg illetőleg intve kitartó munkásságra sarkalván. — Főképen pedig ilyenkor is egész erélylyel oda hatott, hogy, mivel országunk léte a magyar nemzetiség eszméjén alapszik, az képezvén azon erős kapcsot, mely a szent korona jelképe és aegise alatt testvérileg egyesiti a különböző ajkú és származású fiait, — tehát a vezetése alatti ezen gymnasiumban a nevelésoktatás-ügy föltétlenül hazafiasan magyar legyen... E végből örömest méltatgatá azon jeleseket, kik, a különböző tudományágak, mint tényezők segélye- s közvetitésével törekednek vala a nemzeti nyelvet müvelni s igy szellemét kettős irányban, tudományi s nyelvi tekintetben képezni. —

A tanárikar közmüvelődési tevékenysége. Tauártestületünk egyes tagjai a tanitási foglalkozás és az ezt kiegészitő mellőzhetlen, valóban halmozott teendőknek hű s buzgó teljesitése mellett nem tévesztették szemök elől azt sem, hogy még irodalmi és közmüvelődési téren is illik érvényesitniök az időt és tehetséget. — Ezen elvből kifolyólag, hogy az intézetet érdeklő minden oldalu várakozásoknak kellőképen megfelelhessenek, a növen-

dékeket a magánszorgalmi munkálkodásban kalauzolták, másrészt pedig különféle lapokban közöltek főleg tanügyi-érdekü czikkeket. — Ide járul az is, hogy mig egy a főgymnasiumra szóló tanképesitést nyert, az ifjabbak tudományosan készülődtek a tanári vizsgálatra. —

Az ifjusági Dugonics-önképzőkörnek működése. Fáradalmas az önképzés útja, de minden lépten-nyomon uj és uj élvezetet nyujt az előretörekvő léleknek, mely mindig magasabbra s magasabbra emelkedve szerény önelégültséggel pillanthat alá az Isten segélyével virulásnak inditott térre — az ernyedetlen igyekezet eredményére... Oly magaslatra törekvőleg kiváltképen a hazafias szellem fokozására ifjuságunk „Dugonics"-önképzőköre, az igazgató elnöklete és vezetése mellett, az $187^{7}/_{8}$-at tanévre is megalakult és serényen folytatta utját a munkásság és az ebből következő haladás pályáján. — Az alakuló gyülésben, hol rendszabályai is felolvastattak, tisztviselők, a közbizalom utján eszközölt választás által, a következők lettek: Klobusiczky Sándor alelnök, Hoffbauer Antal titkár, Klobusiczky Géza főkönyvtárnok, Pechány Adolf pénztárnok, Reinkopf Zsiga aljegyző, Komáromy József ellenőr. — Alakultak a tudományágak szerint biráló bizottságok is.

Az egyleti működés, mivel a főmélt. vall. és közokt. m. kir. ministeri 1876. évi jul. 22-ikén, 12787 sz. a. kiadott „Középiskolai Rendtartás" 28. §. szerint csak a felsőbb két osztály tanulói léphettek be, a szokottnál szükebb körre szoritkozott. A kör csupán 24. munkás és 15 pártoló tagot számlált, kik a tanulmányok egyes ágaiból vett önálló dolgozatok által gyakorolták erejöket. — Azonkivül müködésükben nagy suly lőn még fektetve a szavalásra, mely az aesthetikai képződés egyik főtényezője, — s a folyékony szónoki előadásra mint jövő nyilvános életüknek egyik nélkülözhetlen kellékére. — A tagok munkásságának élesztése czéljából jutalomdijakkal egybekötött pályakérdéseket is tüztünk két prózai és két költői dolgozatra. — Pályanyertesek lőnek: Klobusiczky Sándor VIII. o. t., Hoffbauer Antal VIII. o. t. a prózaira, Richter Antal VII, o. t., Veszely Sándor VI. o. t. a költőire figyelmet keltő törekvést feltüntető munkálataikkal. — A szavalás terén kivált ifjak közöl egy-egy ezüst frttal

jutalmaztattak: Hoffbauer Antal VIII. o. t., Richter Antal és Chobot Ferencz VII. osztálybeli tanulók. —

Mindezen irályi kisérletek- s gyakorlatoknál a művelt irály főtulajdonaira, a nyelv, gondolkodás és széptani szabályokra ügyelve jártunk el, fősulyt a szabatosság, széphangzat és egyszerüségre helyezvén a római költő ajánlata szerint:

„. . . . . Esto brevis,
Omne supervacuum pleno de pectore manat.“
(Horatius de arte poetica.)

Az ifju egyesület szerény, de kedves ünnepélyekkel is fejlesztendő a gyöngéd érzést, a szépészeti műizlést, a mellett hogy a költők fejedelme Vörösmarty M. születésének emléknapjára decz. 1-én, a haza bölcse második évfordulójára jan. 28-án, az igazán nagy IX. Pius emlékezetét megörökitő gyászünnepélyre február 17-én, és april 11-én dicsőségesen uralkodó XIII. Leo szentséges Atyánk névnapjára is föllépett volt, májushó 19-én diszes vendégkoszoru jelenlétében ünnepély s üléssel rekeszté be ezévi munkálkodását, melynek tervrajzát megnyitó és zárbeszédek s a tanodai igazgatónak, úgy is mint egyleti elnök- és vezetőnek, méltányló s további törekvésre, meg arra is buzditó szózata képezte, hogy a jelen ünnepélyes perczben, midőn Isten kegyelméből egyévi működés sikerének örvendhetnek, hálával emlékezzenek meg a pártfogókról, és jóltevőkről s mindazokról, kik akár anyagi hozzájárulással, akár lelkes buzditással s tanácscsal szivesek voltak a kör ügyét előmozditani. — A zárünnepély után még egy gyülést tartott a Dugonics-kör, melyben a tisztviselők a rájok bizott teendőkről az elnöknek beszámoltak, és a VIII.-osztályú egylettagok édes visszaemlékezéssel búcsut mondtak a körnek, melyben több éven át serénykedtek, s a mely kisded csemetében és szerény elvonultságban müködik, de a haza és nemzeti nyelv iránti szeretet, az öntevékenységi buzgalom s komoly munkakedv fejlesztésére és ápolására irányult igyekezete fontosságának teljes tudatával bir.

I f j u s á g i é n e k ü g y. Tanintézetünk áldozatkészen és ernyedetlen kitüréssel buzgólkodó tanára, Roch Gyula, a szép iránt fogékonyabb ifjakból 1877—8-ban egy énekkart hozott össze, melynek müködése körül ő, Vörös Mátyás k. r. hittudomány-hallgatóval együtt, dij nélkül fáradozott. — Az énnekkarnak tagjai, kezdetben számra 95., az istenitisztele-

ten kivül énekeltek a fönebb elősorolt gymnasiumi ünnepélyeken. — Nevezetesen a mart. 21-én rendezett jótékonysági czéllal biró hangversenyen kiegészitette a 200 frt. összeget, mely egy csinos és czélszerű harmonium bevásárlásra volt forditandó. A zárelőadás jun. 22-én ment, az érdeklődők részvéte mellett, végbe, midőn egyszersmind az igazgató általán, különösen pedig a 30. kezdő oktatásában előidézett siker fölött megérdemlett elismerést hangoztatott a vezetőknek.

Jótékonysági ügy. Nagymérvüek azon anyagi és pénzbeli segédeszközök, melyek, együtt véve több ezer forintnyi összeget képviselvén, szükebb anyagi helyzetben levő növendékeink iskolázását tetemesen megkönnyitették, s a kitartó munkásságra hatékony serkentőül szolgáltak. Jelesül:

a) a gymnasiumunkhoz kötött ösztöndij-alapok $187^{7}/_{8}$. tanévben is áldásteljesek voltak, a mennyiben belölök nem kevesebb, mint 3141. frt. 25 kr. és 75. db. aranyt kaptak a kegyesen megadományozott tanulók. b) a két év előtt az igazgató által megindított Ágostonról nevezett segélyegylettől az állandó jóltevőknek, de különösen a gyámolitásra szorulókkal jóságát atyailag éreztető dr. Roskoványi Ágoston püspök úr őméltóságának páratlan bőkezüségéből, 53. tanuló kapott tankönyveket, rajz- és irószereket. — Mit azon édes reményben emlitünk, hogy a jók fokozódó részvéte és az áldásos czél iránti lelkesedés folytán az ifjuságra erkölcsnemesitőleg is ható ezen egylet müködése mind örvendetesebb virágzásnak induland... c) a nagys. székeskáptalan, papnövelde, a kegyesrendi társház, a ferenczesek zárdája, és általán sok egyházi s világi nemesszivü több jóigyekezetü szegény tanulónak szükségeit részint élelmezéssel, részint könyöradományokkal födözé. d) az évi zárünnepélyen szorgalmas és jóviseletü növendékek közt kiosztandó jutalmakul pénz- és könyvajándékokkal a Fekésházy Mihályféle alapitványon kivül még t. cz. dr. Römer Fl. nagyváradi apátkanonok, Kámánházy B. kir. táblai ülnök, a tanodaigazgató, Matirkó K. és Roch Gy. tanárok kedveskedtek. —

Mi legbensőbb szükségét érezzük: mély hálánkat nyilvánitanunk s örökitenünk meg a tanulóság nagylelkü jóltevői iránt itt is, kik tömeges részvétökre és még inkább nemes

adományaik becsére s czéljaira nézve ez izromban is oly fényesekké, páratlanokká avatták évlőnk lapjait...

Tanodai szerelvényeink, melyek a szellemi müvelődésnek igen hathatós, sőt a tanitásnál elkerülhetlen, tényezőjéül tekintendők, — képező következő szakok: a) könyvtár; b) természettudományi szertár; c) terményrajzi gyüjtemény; d) pénz- és éremtár; e) mennyiségtani gyűjtemény; f) minták; g) rajzeszközök, — vásárlás vagy ajándékozás utján, a tudományosság haladása s igényei szerint, örvendetes gyarapodást nyertek. — Amarra szolgált: 1. Villiger-alap 1877/8. évi kamatja 15 frt. 9 kr. 2. Malocsay-alap 1877/8. évi kamatja 3 frt. $2^1/_2$ kr. 3. Az 1877/8-ban, tensőbb meghagyás szerint, beszedett fölvéti dijak. 4. A „Nyitrai Népbank" ajándéka 10 frt. 5. Az állandósitott 400. frtnyi 1877/8. taneszközáltalány.

Egészségi viszonyok. A tanitás rendes menetét járványok vagy nagyobbszerű betegségek nem szakiták meg. A tanári karnál, azonkivül, hogy egyik tagja Hayek Vincze juniushó első felében haladéktalan hadi szolgálatra lőn kötelezve, helyettesitések, gyöngélkedés vagy egyéb ok folytán, ritkán lőnek szükségessé. — Az ifjuság egészségi állapota, egyes kisebbszerű betegeskedéseket kivéve, általában kielégitő vala. — E tekintetben az igazgatóság kellő gondot forditott az iskolaépület helyiségének tisztán és szellősen tartására. — Haláleset a növendékek sorában kettő fordult elő. Neveik az elhunytaknak: Thuróczy István I. o. t., Turcsányi Tivadar VI. o. t., a kik a tanévet befejező vizsgálatok megkezdése előtt mélyen sujtott szüléik karjai között szenderültek jobb létre. — Mennyire vert gyökeret a fiatalságban a nemesebb-irányu testületi szellem, bebizonyitá ama körülmény, hogy az emlitett halálesetek alkalmából az elhunytaknak nem csak saját osztálytársai, hanem mind a nyolcz osztály növendékei szivesen összegyültek a ker. végtisztelet ünnepélyes megadására. —

Jelentősebb események és ünnepélyes órák. Augusztus 28-án tanárértekezlet vala, melyben a tanitás egybevágó alakításának eszközlése, a tananyag módszeres fölosztása s kezelésének pontos megvitatása mellett, az oktatástan egyes kiválóbb kérdéseinek rendszeres fejtegetése jött elő; valamint meg lőn állapitva a tanrendszer alapján a

leczketerv, a tantárgyak felosztása az osztályfőnököknek az igazgató általi kijelölésével és órarend.

Szeptember 2-án volt az egész évi munkálkodásra kegyelmet kérő ünnepélyes „Veni Sancte“, Gyurikovits Mátyás apátkanonok és püspöki hitbiztos Őnagysága által bemutatott nagy misével, mely után az igazgatónak az alkalomhoz mért tanodai beszéde következett.

Szeptember 11-én pótérettségi vizsgálatunk vala, mely a pozsonyi tankerületi id. főigazgatóság elnöklete alatt lett megejtve. —

Októberhó 4-ikén, mint Urunk királyunk I. Ferencz József legmagasb nevének évfordulóján, az ifjuság, tanáraival élén, a székesegyházba vonult, és áhitatosan esedezett a Mindenhatóhoz szeretett koronás honatyánk dicső és boldogitó uralkodásaért.

November 5-én az igazgató nevenapját ülék meg a növendékek a következő ének- és szavalati müsorozattal: 1) Névnapi örömdal. Előadja a gymn. énekkar. 2) Magyar üdvözlő beszéd. Mondja Klobusiczky Sándor VIII. oszt. t. 3) Alkalmi óda Budaváry József tanártól. Szavalja Pernyey Lajos V. oszt. t. 4) Latin üdvkivánat. Mondja Csitáry Béla IV. oszt. t. 5) Szózat Vörösmarty Mihálytól. Szavalja Sztranszky Szidor VIII. osz. t. 6) Válogatott magyar népdalok. Előadja a gymn. énekkar.

Novemberhóban volt a tanártestület — és tanulóifjuságnak szerencséje körében tisztelhetni ns. Wiedermann Károly pozsonyi tankerületi kir. főigazgató urat, ki Nyitrára, a főgymnasium hivatalos látogatását megejtendő, jött. — Őnagysága nov. 12. 13. 14. 20. 21. 22, és 23-án az intézeti igazgató kiséretében a tanoda egyes osztályaiban megjelent, a tanárok előadásait meghallgatta, a tanulóság előmenetelét az egyes tantárgyakból adott feleletek s az irás- és rajzdolgozatok áttekintése által kipuhatolta. — A látogatást, a hetedik nap délutáni tanórainak bevégeztével a tapasztaltakal előadandó, másrészről bővebb tudomást nyerendő arra nézve, hogy a fensőbb helyen kimeritőbb értesitést adhasson az intézet állapotáról. — Őnagysága a tanárkarral tartott, az iskola minden viszonyaira kiterjedt és nagy, a tanpályán negyedszázados időtartam alatt szerzett tapasztalatokkal gyakorlatiasitott, paedagogia-avatottsága nyomán tanulságos értekezlettel

rekeszté be. — Legvégül, miután a főgymnasium kormányzója a saját maga, a tanártestület s az ifjuság nevében köszönetet mondott Önagyságának ez intézet körül újabban tanusitott buzgó gondosságért, mely fokozza egyrészt versenyt, más részről a szunnyadó erőket nagyobb munkásságra ébresztette, — elnöklött kir. főigazgató úr a tanácskozmányt befejezettnek nyilvánitá.

November hó 19-én sz. Erzsébet napját, úgyis mint a magyar nemzetet öszinte szeretetébe fölvett fölséges királyasszonyunk dicső neve napját, ünnepélyes sz. miseáldozattal ültük meg.

December hó 1-én, a b. e. költőkirály Vörösmarty Mihály születesének évfordulóját, ünnepeltük meg. Az ünnepélynek, melylyel az igazgató kegyeletes megemlékezést akart rendezni a hon egyik legjobb, legnemesebb fiáról, ki elmemüvei által, melyeket neki a Muzsa csakugyan az ihlet óráiban sugallott, kell, hogy viszhangozzék mindenha közöttünk.

Január hó 24-én, midőn a kegyesrend kecskeméti főgymnasiumában müködő Kucserik Sándor tanárkodásának 50-ik évfordulójában születésnapját ülé, mi is szivesörömest nemcsak megemlékeztünk a veteran collegáról, ki, tanár- és igazgatóul Nyitrán is két izben ténykedve, gyüjtött levelet érdemkoszorujához; hanem a köztiszteletü ünnepeltet a nemeslelkü poetánk*) által előállitott költeménynyel is megleptük, melynek egypár versszaka igy szól:

Bis quinque lustris sub lare Palladis
Tanto decorum pulvere debita
Qua laude Alexandrum canamus?
Quo fateamur honore dignum?

Quis non tropaeis porphyreis Virum
Saeclo futuro tradere gestiat?
In educata qui iuventa
Tot dederat patriae columnas?

*) Czime ez: ‚Tessera debiti aestimii et fraternae dilectionis honoribus rev. atque eximii patris ALEXANDRI KUCSERIK, e Scholis Piis in superiore gymnasio Kecskemétiensi linguae ac litteraturae latinae professoris meritissimi, quum septuagesimum quartum diem natalem felix, faustusque recolens, in erudienda juventute patria annum quinquagesimum ageret, die 24. Januarii 1878. D. D.‘

Haec post iuventam dulcia senserat
Cato in senecta gaudia, scilicet
Laborioae sunt iuventae
Praemia in incolumi senecta.

Hinc iure duplex gloria, laus seni
Debetur annis et meritis gravi,
Cuius decus fulgore gemmae
Maius in aestimio renidet.

Virtus modesti sub lare pectoris
Assveta lumen spargere, non eget
Sertis, corollis, ipsa merces,
Ipsa sibi decus aeviternum.

Mercedis instar iusta docentibus
Divi pararunt sideream domum,
Hic est Alexandro reposta
Gloria, laus et honos perennis. —

At Te iuventus, Vir meritissime,
Te noster Ordo, Te Aegopolis suum
Dicant, beatum Te tropaeis
Haec decorent Sacra Jubilaea.

Te glorientur discipuli suo,
Cernatque multos Ordo Tibi pares!
Te ornent suum lauro virenti
Pieriaeque canant sorores!

Sic Te Sodales sub Calasantii
Signis honorent incolumem diu!
A Te diu discat iuventus
Promeruisse decus senectae! (*Budaváry.*)

Januárhó 28-át, mint a halhatatlanság honába elköltözött nagy Deák Ferencz elhunytának emléknapját, a tanártestület és ifjuság hazafiui kegyelettel ülte meg. A látogatott ünnepélynek, melyben a dicsőültnek emberi és hazafiui erényeit ajánlottuk hathatósan az ifjuságnak követésre, műsorozata a következő: 1. Kölcsey F. Hymnusa Erkel F.-től. Előadja a főgymnasiumi énekkar. 2. Előszó. Mondja Klobusiczky Sándor VIII. o. t. 3. Deák Ferencz emlékezete. Komócsy J.-től. Szavalja Chobot Ferencz VII. o. t. 4. Emlék-beszéd. Tartja Klobusiczky Géza VIII. o. t. 5. Elegia. Watzek A.-tól. Előadja harmoniumon Gaál Ferencz VI. o. t. 6. A nagy halott dicsőitésére

ez alkalomból készitett költemények. Felolvassa Pechány Adolf VIII. o. t. 7. Századunk néhány évtizede. Kor- és jellemrajz. Olvassa Hoffbauer Antal VIII. o. t. 8. Egy ifjunak, ki távol utra kelt Vachott S.-tól. Szavalja Richter Antal VII. o. t. 9. Ima. Éji szállás Granadában cz. dalműből. Előadja a főgymnasiumi énekkar. — Végül az igazgató alkalomszerű beszédet mondott buzditván az ifjuságot a hazafias törekvésre, mint a b. e. Deák F. iránti igaz kegyelet legméltóbb s magasztosabb kifejezésére, és kimutatván a költőnek 1841-ikben adott rajza igazvoltát:

Pályázni a sikra kiáll a merész,
Főeszme előtte hazája.
S küzd bátran, ijeszteni bár gyűl a vész,
Közjó ha vezérli csatába. —
S bár nincs, ki segitse veszélyeiben
Él honfi jutalma önérzetében.

(Szelestei L: Deák Ferencz.)

Budavárynk*) ez ünnepélyre egyebek között igy zenge:

Hellas tropaeis Romaque grandium
Incisa seris nomina tradidit
Discenda natis, et colenda,
Ac memori recinenda saeclo.

Inter vetustae culmina gloriae
Et ad columnas porphyreas patrum
Versata virtutes avorum
A teneris didicit iuventus.

Laudet suorum culmina grandium
Ad flumen Arnum pulchra Fluentia,
Superba mausolea monstrent
Quae Venetae posuere natis.

Nos gloriemur de patria et fide
Et lege sancta promeritis Viris,
Virtute nostrorum ad sepulcra
Incaluisse sciat iuventa. —

*) Ily czimen: ‚Carmen, quo FRANCISCI DEÁK gloriosi patris patriae memoriam gymnasium Nitriense occasione secundi anniversarii pie ac devote recoluit die 28. Januarii 1878.‘

Francisce dicit Te pia Nitria,
Post fata laudat nostra cohors suum,
Et hac die cingit revecta
Musa novis monumenta sertis.

Te Nitriensis prosequitur novo
Honore Pallas, menteque conditum.
Alta celebrat Te iuventus
Teque pie colit in palaestra.

Virtus superstes nam cineri Tuo
Intaminatis fulget honoribus,
Nec desinet nostrum movere
Pectus ad intrepidos labores.

Est nostra semper pars melior Tui.
Tu vivis inter nos. Tua mens, Tua
Nos suscitabit cuncta virtus
Ad patriae bona provehenda.

Virtute felix o utinam Tua
Accensa crescat progenies nova,
Tibique mausolea sacra
Perpetuis decoret corollis!

Sic grata gens cum Principe Te colat.
Coelo reclinis Tu videas Tua
Virtute partos, atque iure
Promeritos patriae triumphos!

Januárhó 28-án s februárhó 10-én „A nólaiak Karthagóban“ és márcziushó 4-én „A pártütők“ czimü szini előadást tartá, Gond Ignácz tanár buzgó előkészitése és vezetése mellett, ifjuságunk a tanoda-épületben. E nyilvános föllépések, melyek számos és diszes vendég részvétével találkoztak, a tanulóság szellemi müvelődésének ily uton előmozditásán kivül, jótékony czéllal is voltak összekötve. Jelesül az elsők az intézeti zene- és énekiskolának, az utolsó pedig régiséggyüjteményünknek érdekében rendeztetett.

Február 17-én a dicsőült IX. Pius pápának, kit előleges sz. hittel Krisztus választottai között szemlélnek és tisztelnek lelki szemeink, ugyanazon hó 7-én történt istenes halála emlékezetét megörökitendők, rendeztünk, a templomunkban diszes szertartárssal végbement requiem után, tanodánkban lélekemelő gyászünnepélyt, melyet szives jelenlétével több egyházi és világi kitünőség is megtisztelt, —

imezen müsorozattal: 1. Ima Webertől. Előadja az intézeti énekkar. 2. Bevezető beszéd. Mondja Klobusiczky Sándor VIII. o. t. 3. Diadalének Mindszenty G.-tól. Szavalja Richter Antal VII. o. t. 4. Emlékbeszéd. Tartja Klobusiczky Géza VIII. o. t. 5. Búdal a nagy IX. Pius halálára. Előadja harmoniumon Gaál Ferencz VI. o. t. 6. A szent-emlékű halottat dicsőitő alkalmi költemények. Felolvassa Chobot Ferencz VII. o. t. 7. A jó pásztor Jámbor P.-tól. Szavalja Klobusiczky Géza VIII. o. t. 8. Szent szózat Benőfy S.-tól. Szavalja Hoffbauer Antal VIII. o. t. 9. Viszontlátás Mendelssohntól. Előadja az intézeti énekkar. Az egészet az igazgató ünnepélyes beszéde, melyben hatályosan lőn tolmácsolva az okadatolt gyász és bemutatva, hogy az örökdicsőségű elhunytnak emlékét vallásos kegyelettel méltán ünnepli az egész föld keregségén az igazak gyülekezete, — zárta be.

A pápák ezen egyik legnagyobbikának, ki Isten egyházának superando dies Petri majdnem harminczkét évig halhatatlan-érdemű világfejedelme volt, elhunyta mély gyászszal tölté be az egész katholicismust, fájdalmas részvétet kelte túl annak körén is, emléke nagy lelkesedést öntött ifjuságunkba is, — dicsőitésére szerzett költemény*) igy hangzik:

Huc tristes Elegi! Lacrimas effundite vestras,
Ad tumulum Magno solvite iusta Pio!
Occidit heu lumen Sponsae, decus occidit aris,
Praesidium sancti deliciumque gregis.
Occidit aetatis nostrae fortissimus Heros,
Omni Christiadum sidus in orbe micans. —
Sic placitum Domino est, hominum rerumque Satori,
Sortes consilio qui sapiente regit.
Hic, mala mens quaecunque movet tenditque pericla
Praevidet, et Sancta quemque tuetur ope.
Suscitat atque Viros populis quos diligit, et quos
Infidis non vult interiisse dolis.

*) Czime ez: ‚Carmen, quo beatissimo patri PIO IX. PONTIFICI die 7. Februarii 1878. gloriose fatis functo ad iusta funebria die 17. Februarii devote persoluta gymnasium Nitriense parentavit.

Jessiades quondam populi succreverat in spes,
Crevit Mastaidum sic pia progenies.
In spes Christiadum Superum sic aegide tutus
Creverat in dictis a pietate Scholis.
Mastaides fuerat quondam velut ille Joannes
Visus erat Domini qui recubare sinu.
Alma fides, Illi pietas, sapientia, tutam
Atque timor Domini pandit ad alta viam.
Ac veluti Titan postquam surrexit ab undis
Conspicitur melius quo altius egit iter;
Sic et Mastaides melius cognoscitur omni,
Quo magis egregia mente levatus erat.
Hunc Rubei novere Viri summusque Sacerdos,
Inque gregis maius seposuere decus.
Ad maiora Virum custodiit Imola natum,
Donec supremo vertice dignus erat.
Magnis nempe Viros rebus Deus eligit Ipse,
Novit quos rebus fortibus esse pares.
Nec latuere doli, fabricataque tela Tonantem
In Petram, in navim coniicienda Petri.
Hinc Pius eligitur Supremus Pastor ovilis,
Hostis ut impavide conterat arma trucis.
Nec mora. Mox patuit mens quantas invida Petrae
Artes, atque dolos insidiasque paret.
Namque Pius Petri Sedem vix scandit, ab Urbe
Currit Cajetam quaerere perfugium.
Saucia corda Pii fuerant hoc vulnere primo,
Ast reducis sanat vulnus in Urbe Deus. —
Credite, quidquid agat mens impia, vincere tantum
Nec poterat technis frangere Pontificem,
Quot iam Petra viros, atroces fregerat hostes?
Quot retudit mataras in caput artificis?
Haec experta alios ventos, durosque Nerones
Pulchrior e mediis fluctibus emicuit.
Turpe quidem sed verum; coeca superbia quidquid
Congessit pietas, eripuisse parat.
Hinc condit leges, ut Sponsae tecta supernae
Liberius violet sanctaque iura Petri.
O quoties Pius hinc lacrimas effudit amaras!
O quoties Sponsae casibus ingemuit!

Viderat Hic madidis oculis sacra tecta piorum
Atque pupillorum tradita militibus.
Vidit et indoluit, rapuit dum tecta dolosus
Virginibus sacris pauperibusque viris.
O quis maior erat Patris gemitusque dolorque,
Quam sacrae Petro quum reperentur opes?
Ad dominum clamat res, duris artibus hostis
Quam proprio domino surripuere manus.
At Coelum penetrant gemitus, trepidate tyranni.
Sternentur raptis corpora vestra bonis,
Ferrea non precibus, gemitu non corda moventur,
Expertus Pius haec exsul in Urbe Sua.
Expertus fuerat quid sit confidere amicis,
Aut populis auro quos movet emta fides.
Proditus ergo Pius, desertus in Urbe gemebat,
Inque Deo jacta spe relevatus erat.
Audiit hinc vocem: „Nunquam Te deseret, olim
Elegit qui Te, nunc relevabit ope.“
Arma fuere „Fides ut inexpugnabile scutum“
Spes confisa Deo dulce levamen erat.
Nec deerant forti solatia, conscia recti
Mens tulerat Magno gaudia mille Pio.
Sic interposuit duris solatia rebus
Ut levet Omnipotens pectora moesta Pii.
Sic meruit Magnae decidere Dogma Parentis
Exsultante Alma plausibus Urbe Pius.
Sic meruit celebrare Pius Paulique Petrique
Jubila post tantos quae rediere dies.
Sic meruit post intrepidos fortesque labores
Nestoreos annos exsuperare Petri,
Sic inter plausus orbis tria Jubila Festa
Promeruit felix, incolumisque Pius,
Concilioque Patrum Romae decidere Dogma
Primus erat toto dignus in orbe Pater. —
At quem Christiadae votis cupiere perennem,
Hostes et Grandem quem coluere Virum,
Eripitur terris, revocatus ad astra, labore
Ut capiat felix praemia digna suo,
Ergo Pius — Magni quis nomine dignior alter —
Non omnis moritur, surripiturque suis,

Cernimus ad tumulum quem totum fama per orbem
Aeterno dignum dicit konore Virum,
Obriguit pectus fervens pietate paterna
Oppositum tantis fraudibus atque dolis.
Obriguere manus nobis nostraeque iuventae
Quae benedixerunt, obriguere manus.
Obriguere oculi lacrimis qui saepe madebant,
Aut videre sacri mille pericla gregis, —
Desine Musa Pium lugere, beatior Ille
Est nobis, diris hostibus atque suis,
Illum coelesti decorat Victoria lauro,
Atque Suo tendit Virgo Maria manum —
Ergo Magne Pater populi memor esto fidelis,
Qui Te perpetua mente fideque colit,
Flecte super iuvenes placida quos mente fovebas
Atque super socios lumina flecte pios.
Respice Panonidas Pater Optime, respice cunctos
Condecorant sertis qui monumenta Tua. —
Parce Pii requiem cantu turbare Camoena,
Annua serta paret nostra iuventa Pio.

Februárhó második felében intézetünk vallásos lelkesedésének szép jelét adá azzal, hogy a legnagyobb örömmel fogadta Pecci Joákim perugiai érsek és IX. Pius által a római anyaszentegyház camerlengói méltóságára emelt bibornak, XIII. Leo néven, ugyanezen hónap 20-án a pápai trónra történt felmagasztaltatását. A hálaadó istenitiszteleten kivül, melynek ünnepélyes megtartásával a fiui hódolatot és kegyeletes szeretetet a sziv e remek erényeit akartuk szilárditni a fiatalságban, a kétszász millio katholikus által Krisztus Urunknak szivünkből üdvözölt uj helytartója iránt, — együtt éreztük át költő-rendtársunk sikerült dalát*) is, melyből idézzük ezeket.

Quid auguremur ? nil, nisi prospera,
Aeterna laus et gloria sit Deo,
Tantum gregi, qui Sponsae et Orbi
Pontificem dedit in Leone !

O Salve amati dulce Decus gregis !
In Sede Petri Vive diu Leo !

*) Megjelent e czimen: ‚Felix augurium beatissimo patri LEONI XIII. PONTIFICI die 20. Februarii electo 1874.‘

Virtutis haeres esto clarus
Nomine reque diu Leonum!

Pax Alma laetos o utinam dies
Te reddat orbi Christiadum Duce!
Partos Tua virtute plenos
Hunniadae celebrent triumphos!

Te, Te piorum cum iuvenum choro
Tutae cohortes praesidio Tuo,
Te Roma, Te Musae loquantur
Ut Genium melioris aevi!

Márcziushó 8-án a jégkeblű halál Ferencz Károly csász. kir. főherczeg őfönségét ragadta ki az élők sorából. A legbensőbb meghatottsággal őszinte sajnálkozás közt vett részt intézetünk az ifjúsággal együtt azon családi gyászban, mely ekkor fájdalommal eltöltve koronás királyunkat, szeretett édes atyjának elvesztésével, érte, s ezen alkalomból templomunkban ünnepélyes gyászmisét is tartottunk a dicsőültért, kinek egész élete jótékonyság vala...

Marczius 21-én a főgymnasiumi énekkar, az egész éven át, Roch Gyula k. r. tanár utánzandó serénysége és helyes módszere által kellőleg oktatva, az „Arany szarvas“ főtermében az énektanoda javára hangversenyt adott. A szerény föllépés, melyet szivességből egypár műkedvelő úr is emelt, nemcsak sikeres volt, hanem az intézet jó hirnevének is használt. --

Aprilhó 11-én, mint a b. e. IX. Pius méltó utódjának, mélyen tisztelt XIII. Leo római pápa Őszentsége védszente napjának alkalmából a tanulóság valamint a Magasságbelinek a kegyesrendi templomban teljes segédlettel bemutatott sz. misén buzgólkodott, úgy Önképzőköre által is megülte a kitünő pápa névünnepét. — A hálás tisztelet e zajtalan ünnepélyének egyik fénypontja Budaváry J. tanárnak ez alkalomra készitett ihletes versezete*) vala, melyből bemutatjuk ezt:

---

*) Czime ez: ‚Carmen, quo aeternam salutem et gloriam beatissimo patri LEONI XIII. PONTIFICI ad diem nominis Scholae Piae Nitrienses die 11. Aprilis 1878. devotissime vovent.‘

Carmine Pontificem Musae decorate Leonem,
Cantus qui vestri semper amicus erat.
Hunniadas iuvat hanc Patrum pietate fideque,
Nos Calasanctina concelebrare diem.
Felix quippe dies, revehit quae festa Patroni
Illi, quem magnis vult Deus esse parem.
Non omnis generat cedros celsasque cupressos,
Non omnis nutrit robora terra ferax.
Non omnis regio niveis est floribus apta,
Sed quam Sol blanda luce, calore fovet.
Tale fuit natale solum quod prima Leoni
Pontifici vitaé lumina sorte dedit.
Quot cupiere suum, vel quot dixere Platonem
Urbes, Meonidem quot voluere suum?
O felix tellus Carpini a nomine dicta,
In qua conspexit lumina prima Leo!
Quot cuperent urbes, quot matres esse Leonis!
A nato in matrem gloria nempe redit.
Ergo te dicam fausto sub sidere natam,
Tanto quae fueras munere digna poli.
„Et tu Carpinum non es pars ultima terrae.
Ex te Dux exit, qui Sacrum ovile regat.“
Praepetibus pennis haec totum fama per orbem
Fert, et cuncta bono colligit augurio.
Hic terget lacrimas, et iura tuebitur, atque
Navigio Petri prospera cuncta feret.
Nec metuet sanctas Superum defendere leges,
Ingenio, forti pectore, mente, fide.
Cuncta Leo vincet spes haec est omnibus una,
Namque bonus fortes adiuvat Ipse Deus. —
O miranda Dei sapientia! quippe paravit
Quos ad opus, certa dirigit Ipse via.
Scilicet a teneris surrexit germine quercus,
Quae fractis ventis inviolata viret.
Artibus ingenuis sic sacra scientia doctum
Sic tacite ad Domini Roma paravit opus.
Non haec Gregorium latuere; Perusia sensit
Quantus in hoc Pastor sit columenque gregis.
Vidit Belga Virum gaudentem in rebus agendis
Atque sui Domini munus obisse sacrum.

Intemerata fides, mens aequa et nobile pectus
Ad maiora Virum hinc culmina sponte vehunt.
Hunc Pius in Rubeis iubet esse Sodalibus unum,
Ad latus ut socio monstret agenda Suo.
Ac veluti radians adamas ad lumina solis
Expositus mira combibit arte iubar;
A remicante Pio nova traxit lumina Peeci,
Queis orbi moesto gaudia mille ferat.
Sic Castor, Pollux sparserunt lumen in orbe
In mare vix cadit hic, dum alter ab axe venit:
Sic Pius ad Coeli dum felix evolat arces,
Mox fulgere sacro coepit in orbe Leo,
Supra triginta Pius annos rexit ovile,
Quo Perusina fovet tempore Sponsa parem.
Sponsa fovet Perusina datum sibi munere Coeli,
Donec magna dies sorte reducta fuit.
Namque Pii extremis obitus vix noscitur Indis,
Vix Urbes solvunt debita iusta Pio,
Praepetibus pennis nomen mox fama Leonis
Nunciat et tristi gaudia mille gregi.
Ac veluti tenebris surgens Aurora fugatis
Dum Soli sternit flore rubente viam.
Illam dulcisona luscinia voce salutat,
Laetifico cantu quam comitantur aves;
Deposito luctu sic obvia Roma Leoni
Currit plaudenti cum grege Christiadum.
Caesaris exemplo pia ducitur Austria, Divis
Cumque suo grates Hunnia Rege sonat,
Concipit augurio faustissima Mater ad aras,
Inque Leone suo spem Patre quisque locat.
Lumen de Coelo feret Hic, coecisque tenebras
Eximet, ut videant cui sit habenda fides.
Ut videant, quid sit leges violare Supernas,
Et Sponsae, et Divi sternere iura Petri.
Ut videant, quas mens paret invidiosa ruinas
Ausoniae, solio, Christiadumque gregi.
Ut videant, metuantque simul ventura pericla,
In quae progeniem mens melefida trahit.
Haec, haec perspiciant Coelesti lumine ducti,
Damnaque mox reparent queis nocuere gregi.

Sic tollat lacrimas et Sponsae vulnera! pacem
Lux ferat haec orbi, navigioque Petri!
Perficiat Deus haec, in Patre Leone reducat
Orbi delicium, praesidiumque gregi,
Hancque Diem revehat per plurima lustra beato
In fidei, Sponsae sanctaque lucra poli.
Ut cum magnanimo, forti, sapiente Leone
Gloria, laus et honor crescat in orbe Dei! —
At Tu Magne Pater triplici redimite corona
Hunniadum benedic, Pieridumque choro!
Gens quae Rege fuit Stephano devota Mariae,
Nunquam iuncta Tibi desinet esse fide.

(Budaváry.)

Májushó 23-án a boldogabb anyák egyike gr. Apponyi Gyula özvegye, szül. Sztáray Zsófia grófnő őnagyméltósága örömrepeső szivvel volt jelen a skót benczések bécsi templomában Antal fiának Montenuovo Mária herczegnővel való összekelésénél, melyet a kalocsai főmegye nagynevű érseke dr. Haynald Lajos őexcellentiája kegyeskedett hitteljesen megáldani. — Alig lehet egy gyümölcscsel gazdagon megrakott fa előtt kifejezni az érzelmi gyönyört, mely keblünket elfoglalja: mit mondjunk, ha egy szépreményű gyermekeiben boldog anya örömtől ragyogó arczán egyszersmind sokak büszkeségét látjuk visszatükröződni?... A pogány hajdant is meghódították az anya erényei mindenkor; kevesebbre becsülné-e azokat a keresztény világ, melynek Megváltóját szintúgy anyai karok ringaták... E gondolatok közt, meg mivel a haza és az emberiség körül nagy érdemekkel tündöklő Apponyi család, ezen a szelid irgalmaság és kegyességnek ritka példája, intézetünkkel is többször éreztette szivességét, — mi is részt vettünk kegyeletes lélekben az ünnepélyben, melynek emlékére poetánk egy történeti adatokban gazdag, az örömet okadatoló s tiszteletünket tolmácsoló versezetét*) is átnyujtók a következő végszakokkal:

Iam pompa ad aras progreditur sacras,
Haec cuncta cernunt Apponyidae Patres
Coelo reclines, atque poscunt
Dona super thalamum superna.

---

*) Czime ez: ‚Epithalamion ad splendidas nuptias illustrissimi domini sponsi ANTONII E COMITIBUS APPONYI, et celssissimae sponsae Mariae e principibus Montenuovo die 23. Maii 1878. gymnasium Nitriense Scholarum Piarum D. D.

Quin Ipsa Consors sanguinis Austriae
Parmaeque Princeps atque Placentiae
Nutu Suam blando M a r i a m
Prosequitur L u d o v i c a Neptem.

Sic nuncupata Coelitibus fide
Sanguis superno munere sanguini
Iungatur in spes Stirpis, atque
In fidei, Patriaeque Incra.

Sic esto Sponsae delicium Tuae!
Te Antoni amatum Sponsa diu beet!
Tu esto decus Sposae, Tuum sit
Illa decus, nova stella Stirpis!

Sic gratulentur Sideribus Novis,
Et glorientur Te Apponyidae Suo,
Antoni,avis ut gloriantur
Nostra Tuis pia, Teque tecta. —

At Tu corusco splendidior thoro,
Virtutis Haeres, atque memor Patrum
Antoni in Europa micantum
Quos imiteris habes. Parentum

In Te renidet nobilis indoles.
Novit Britannus, Roma Tuos avos.
Novit Borussus, Gallus atque
Tuscus, hyperboreusque Russus.

Patrum Tuorum nomine laudeque
Provecta nostrae est gloria Patriae,
A gloriosis nempe natis
Laus, honor in Patriam redundat.

Intaminata iustitia Tui
Et largitate, consilio fide
Patres toga clari sagoque
De patria meruere lauros;

O quanta virtutum area panditur! —
Antoni aperta progreditor via,
Ad summa rerum prisca ducat
Te thalamo sociata Virtus!

Te prosequetur Nitria, nostraque
Votis iuventus conscia muneris,
O Vive cum Sponsa! Tuorum
Esto decus, patriaeque Sidus! —

At nos in altum provehimur. Deus
Quae corda iunxit proteget, et nova
Benignus e binis oriri
Luminibus dabit astra Stirpi.

Juniush 8-án, fölséges Urunk I. Ferencz József magyar királylyá való koronáztatásának évfordulóját ülé meg főgymnasiumunk illő kegyelet- és ünnepélyes istenitisztelettel, mely után apostoli királyunk Őfelsége arczképével fölékesitett egyik teremben a tanodai igazgató, a tanárok jelenlétében, az összes ifjúsághoz a polgári hűség, hazaszeretet és törvény-tiszteletről tartott lelkesitő beszédet.

Juniush 16-án, azaz Szentháromság vasárnapján tartott ünnepélyes istenitisztelet végeztével a főgymnasiumi ifjuságot, miután ez tanodaigazgató által már eleve figyelmeztetve lőn, hogy ajtatos imáját hálás szivvel s a Szentszék iránti kegyelettel a római pápa, a világegyház fejének hosszú és szerencsés uralkodásáért a mindenható Istennek fölajánlja, ama ritka lelki szerencse érte, hogy pápai áldásban részesülhetett. — Ugyanis szentséges Atyánk, XIII. Leo pápai székre emeltetésének alkalmából a piaristarendnek nála tisztelgő általános főnökére (Praepositus generalis) és a sz. szerzet összes tagjaira pápai áldását adni kegyeskedék nemcsak, hanem kiáradó szeretete- s kegyteljességének zálogául azon jogositványnyal ruházá föl a társházak valamennyi főnökeit, melynél fogva azok sz. Kalasanzi rendje vezetése alatt s a szentegyházban összegyülekezett tanulóifjuságot egy, tetszés szerint előre meghatározott, napon „benedictione papali“ megáldhassák.

Juniush 18-án vevék kezdetöket a hittani vizsgálatok nagys. és főt. Gyurikovits Mátyás apátkanonok és püspöki hitbiztos úr elnöklete alatt.

Vizsgálatok és a tanév befejezése. Érettségi vizsgálatok két izben tartattak a) 1877-ben, melynek irásbeli része szept. 6., 7., 8. 9-én, a szóbeli pedig 11-én; b) 1878. évi jun. 14. és 15-én, melynek irásbeli része máj. 20., 21., 22. s 23-án volt, mindkétszer a pozsonyi tankerületi főigazgató úr elnöklete alatt... Intézetünk kedvező tanulmányi állását váltig mutatja e próbatétek eredménye is. Mert a szóbeli jelentkezettek egytől-egyig sikerrel állották meg helyüket. —

Az ismétlések májushó 20-án körül vették kezdetöket, és juniushó 20-ig tartattak; az esztendei fáradalom gyümölcseit feltüntető nyilvános vizsgálatok pedig, melyeknek rendjét a ‚Rendtartás' értelmében úgy állapitottuk meg, hogy, a tantárgyaknak rokon csoportjai szerint, egy osztály egyszerre egy csoportból állott vizsgálatra, — azontúl ejtettek meg.

A tanévet, mint Isten nevében kezdettük, ugy, az esztendő folyama alatt tőle nyert kegyelemért, őrködő gondviselésért s elért sikerért szivünkből fakadt szent érzelmek közt, hálaadó istentisztelettel fejeztük be a kegyesrendi templomban. És ugyan a „Te Deum" s a dijak kiosztásával összekapcsolt zárünnepély, melyen a szülék és előkelő vendégek hallgatták végig az igazgatónak az intézet esztendei munkásságát s hatását főbb vonásokban ecsetelő beszédét s az ifjak egyévi törekvésének eredményeit, és voltak tanui az érdem megjutalmazásának, juniushó 29-én tartatott meg.

Ez a rövid rajza a lefolyt tanévnek... Adja az ég, hogy intézetünk, mely már létének nyolczadik századnegyedében van, és Isten kegyelmével huszonkét év mulva, kétszázados ünnepét ülendi, az egyháznak s az évezredes ünnepére készülő hazának méltó és hasznos polgárokat neveljen!..

* * *

A történelmi valóval, Mélyen tisztelt Uraim! nem állitunk ellenkezőt, azt mondván, hogy alig van ezen előkelő megyének intézete, mely nyilvános világi és egyházi életére s állapotaira, eredményekben több befolyást gyakorolt, s melynek sorsával multja, jelene s jövője is bensőbb összefüggésben s vonatkozásban volna, mint e gymnasium. És ezen intézet 1877/8. tanévi működésének, melynek a nevelés-oktatáson kivül hazánk jólléte és nemzeti irodalmunk ápolása volt előkelő tárgya, adók imént vázlatát; adók tiszteletteljesen, de iskolánk szellemi reputatiója ügyében, nyiltan, össze is hasonlitván némileg a multat a jelennel...

A társadalom mai fejlettebb és tagoltabb életviszonyai között, midőn minden pályán csak a képzettek és képzettebbek remélhetnek némileg biztosb jövőt és megfelelő hatáskört, a serdülő kor helyes nevelése és sikerre vezető oktatása ama tőkealap, mely a jövőben a nemzetnek fog bőségesen gyümölcsözni...

Hajdan, Uraim! a Caesarok hóditottak, ma a tudósok. Aragók, Secchik, a villany, egy szóval: a szellem, s jaj azon nemzetnek, mely a tudománynak csak eszköze lesz, és nem ura. Ide illik, a mit oly szépen mond Rutilius Claudius:

„Victoresque suos natio victa premit.“

Hogy pedig az történhessék, okvetlenül szükséges, hogy a minden irányban helyes tanitást előmozditó, szilárditó és megőrző minden eszköz, ide értve a külső segédeszközöket is, együtthatóan mozgásban legyen, akadálytalanul működhessék s valóban működjék is...

Ezen eszközök működtetésére szolgál a tanintézet — tehát a nyitrai r. k. főgymnasium is.

Esedezünk ez okon a megye fönkelt-szellemű fiaihoz, méltóztassanak e tanodával nagybecsű rokonszenvüket ezentúl is éreztetni, mi hazafias emelkedése érdekében nagyon kivánatos... Tartsák meg azt a életnek, pártfogolják azt a jövendőségnek annál inkább, minél kiáltóbb a viszonyok intő szava, az idő fontossága s a szükségek nagyszerűsége, s minél fokozottabb arányokban emelkedik a politikának ugy elméleti, mint gyakorlati mezején a meghasonlás és szertelenség hatalma, és szélesbiti az ürt, hova az emberiség üdve temetkezni készül!...

A már annyi nagyságot, erőt és szellemi felsőbbséget, az erény és honszeretet annyi példáit felmutatott Nyitramegye ifjuságának gondolatköre megtisztitása, érzelemvilága megnemesitése és akaraterejének magasztos tettekre hevitése utján képzése, műveltségben öregbitése, szilárditása és igy a nemzet előhaladásával a jellem hazafias kialakulása forog kérdésben. —

Az ég áldása nyugodjék e nemes-czélú munkásságon a szent tűz körül, mely a haza oltárán és a szivek szentélyében égni ne szünjék meg soha sem! A nemzeti nyelv és hazai műveltség nemtője áraszsza rá mennyei harmatát, hogy folyton-folyvást fejtse ki azon csirákat, melyek az erénynek, tudományos irodalomnak s közéletnek hivatvák virágokat hajtani és gyümölcsözni!...

Nyitrán, 1878. jul. 2-án. Dr. Csősz Imre főgym. igazgató.

XXII.

Történet-statisztikai visszatekintés a nyitrai gymnasium tanerőire.

A szegénysorsu ifjak iskolázását előmozditó segedelmezések jelentősége. — A tanodai ösztöndijak és ugyanezek különfélesége és czélja. — Az erre való kegyes alapitványok keletkezése és gyarapodása gymnasiumunkban. — Tekintve a jótékonyszivű alapitókat névszerint időrendben elősoroltatnak. — Más jutalmak és dijak. — Kegyeletes megemlékezés a hagyományozók- és adományozókról. — A kormányilag elrendelt tandij-fizetés elengedése és ennek föltételei. — A gymnasiumunkban működött és működő tanerőknek kimutatása tanévi testületenkint kezdet óta mai napig. —

Valahányszor egy-egy iskolaév bezárásának ünnepélyén ott látjuk a tanárkarral szemben az ifju sereget, egyrészről földmivelőket vélünk szemlélni, kik a vetéssel készen levén, aggódva is, reménykedve is nézik át, munkásságuk terét, más részről kis aratókat látunk, kik évi ügyekezetök eredményét ismérni ohajtják... Jó vagy rosz termés követendi-e ama vetést, ezt a müvelők nem tudják: tudja egyedül az, kitől egyedül jő az áldás és növekedés. De, hogy a kis aratók serege csak azt hordhatja be, mit éven át munkálnia sikerült, az bizonyos, és azt neki lehető legigazságosb mértékben kimutatni hivatva van az osztályozás... Az élet előkészitő csarnokának szokás az iskolákat nevezni, és helyesen; hisz az élet maga is iskola, melynek vizsgálataira amazokban kell készülnünk. Az élet iskolájában majd a sors osztandja ki a feladványokat, rögtön és sokszor keservesen — kijelölvén a hibákat, melyeket ejteni oly könnyű... Boldog, ki már az iskolák falai közt, kötelességei teljesitésének és erényre törekvése öntudatában kezdi legfőbb élvezetét találni, ő ama nagy iskolában is emberségesen álland meg helyén... Másrészt áldandók azon módos keblek, melyek tevőleges részvéttel vannak rajta, hogy a szegény-sorsu és szellemtehetségesb ifjak iskolázhassanak és rendeltetésszerüleg készittessenek az életre...

Iparkodtunk az eddigiekben azokat, kik részt vettek, — igazolván, hogy a valódi haza szeretet nem elégszik meg puszta szavakkal, hanem a népköltőként nemes tettekben nyilatkozik:

‚Áldozat és tett, ez a két tükör
A valódi hazafiut mutatja'...

gymnasiumunk alapitásában és föntartásában, — hiven adni, úgy, miként azt egykoru emlékekből összeállitanunk sikerülhetett. — Ámde tanintézetünk első életperczeihez igen emberies-szellemű emlék füződik azon tényekben, hogy a honi müvelődés szent ügyét előmozditók jó indulata mindjárt kezdetben a szegényebb-állapotu tanulókra s ezeknek lehető gyámolitására fordità figyelmét. Ugyanis odáig hatott e magasztos szellemű honfiak buzgó gondoskodása, melylyel nemzeti tőkélyesedésünk iránt áldozatos nagylelküséggel viselkednek vala, hogy nagyszerü tőkéket szántak, melyeknek kamatai dijul szolgáljanak a tanulók kitartó buzgalma és haladásának hatékonyabban ösztönző élesztése végett... És ez által e jószivüek, kik multban a jelenért... is gondoltak és tettek, elevenen érezve, hogy, ki nemzete fölvirágzását valóban akarja, annak általában a közügyeknek, főleg pedig a tanügynek jó karba helyezését akarnia kell, — érczнél szebb és állandóbb emlékoszlopot emeltek magoknak...

Egyetlen pillantás az előadottakra meggyőzheti az elfogulatlant, hogy gymnasiumunk több tekintetben egyike hazánk szerencsésebb helyzetü tanintézeteinek. Itt csak azon körülményt emlitjük, mikép a tanoda növendékeiről, az esztendőnkint adatni szokott, zárjelentés szerint majd minden harmadik (320. közől 90—95.) kisebb avagy tetemesebb jutalomban, összesen 4—5. ezer frt., 150. db. aranyban részesül... Egy-két kivétellel, a jelentékeny jótétemények mind egyházi hagyományozók vagy életben levő nemesszivüek dicső neveiről czimezvék! S ha ide veszszük még az egyeseket, kik, az ügyefogyott növendékeknek menedéket saját falai között nyujtó és azok jövő szerencséjét kitelhető módon Tobiás ezen üdvös intése nyomán: „Quomodo potueris, ita esto misericors... Si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri stude“... elősegitő kegyesrenden és sz. Ferencz szerzetén kivül — a ft. székéskáptalan lelkes tagjaitól nyernek évi pénzsegélyezást a mellett, hogy lakás élelem, ruházat és taneszközökben is

részesülnek: valóban alig futja meg intézetünkben pályáját valamely növendék a nélkül, hogy főleg az egyháziak jótékonyságának áldását ne élvezhesse, ha csak előmenetele- és erkölcsiségében az összes ifjuság $^3/_4$ részének érdemfokán is alul nem esik...

Már csak ezen előzmények után is nyugodt lélekkel fordulunk azokhoz, kik, csupán vak szenvedély által vezettetve, a nélkül, hogy a jobb meggyőződésre elméjökbön és szivökben helyt adnának, — a katholicismust, különösen papi ágát arról vádolják, hogy a népet butitják, hogy a haza érdekében mit sem tesznek, és kérdezzük tőlök, vajon az általában emlitettek s egyéb számos áldozatok mind hazaellenes czélokból tétettek és tétetnek a hon szent oltárára?!... Gondolkoztak-e azon, sz. Pál szerint mindig tanuló és s az igazság tudomására el még sem jutó, szájhősök, kik a közoktatási minisztert is szidják, hogy miért nem kergeti el a kath. papokat az iskolából, oly módozatokról, melyek által segitve legyen az ügyön s lehetővé tétessék a szegények iskoláztatása is? Nyert-e valamit az oktatásügy azon sok rágalom által, melyet a kath. egyház tanitói és nevelői joga ellen szórtak! Adtak-e a kezébe a szegény fiúnak egy tankönyvet, födözték-e a téli hideg ellen egy kis rongygyal fázódó testét, melegitettek-e számára egy kis szobácskát, nyújtottak-e éhsége lecsillapitására egy darabka kenyeret azon sok ujsági theoriával, melyben csak öndicsőités, mesterileg font cselszövény, felekezeti és rendi gyülölet kinyomatait lehet észlelniök az emberiség müvelődésével és jóllétének eszközlésével komolyabban s több jó szivvel foglalkozóknak?... Vagy az egyháziak, a szerzetesrendek által vezetett iskolákban nem neveltetik az ifjuság magyar hazánk számára? Higyék el elleneink, ha lelkismeretesen megvizsgálnók az egekig magasztalt állami intézetek egyik-másikának belső szellemét: sokban számos kárhoztatni valót lelnénk mind az erkölcsiséget, mind a hazafias irányt tekintve!..

Az ösztöndijak kétfélék lehetnek, úgymint királyiak és tanodaiak. Amazokat az országos kormány adományozza, ezekre más személy vagy testület nevez ki a folyamodók közöl olyanokat, a kik, egy kitüzött intézetben tanulva, birnak az egyes alapitványok szerinti qualifikatióval...

A nyitrai k. r. főgymnasium nyilvános rendes tanulói már igénynyel birnak a királyi vagyis mindazon alapitványi ösztöndijakra, melyekre az ország egyéb tanintézeteiben évente pályázás szokott hirdettetni. De azon kivül léteznek más az intézethez kötött különleges ösztöndijak, melyeket csakis e gymnasiumi növendékek élvezhetnek, szabályként állván, hogy az ilyet tanintézet-változtatás esetében elvesztik.

Ez alapitványok egy része családok számára van téve, legnagyobb része pedig nincs semmi családi kötelékhez füzve. Mindkétféle alapitványoknál lelkesiteni, a törekvést állandósitani, ápolni, tulajdonképi czélja a dijadományozásnak... Mindamellett, ha az elmult, a véghez vitt dolgokra vonatkoztatjuk a dijazást, önkényt merül föl azon kérdés: Mit akarunk dijazni?... S erre a felelet igen egyszerű: a gyámolitásra szorulóknál a szorgalmat, erkölcsiséget. — Az elmetehetség Isten kiváló adománya, melylyel hogy valaki bir, abban semmi érdeme, s igy e miatti jutalomra igényt nem is tarthat. De a szorgalom, a munkásság, mely a meglevő tehetséget valódi erényre emeli, mely e különben rejtett ékkövet napfényre kihozza és igazán értékesiti; e szorgalom, mely a szabad akarat elhatározásának, a tevékenység vagy hanyagolhatás egyéni szabadságának eredménye — e szorgalom megérdemli a jutalmat. S vele karöltve az erkölcsiség, a jó magaviselet a méltó dijaztatásnak tárgya... Mert bármi jeles tehetséggel megáldott ifju, bármi kitünő szorgalmat tanusitana is, ha erkölcsisége nem tiszta, nem kifogástalan: ugyan soha se részesüljön a dijnyerés örömében... Igy fogja fel, igy kell, hogy felfogja a tanoda a dijazás, jutalmazás eszméjét és értékét; az egész embert, az összes jó tulajdonokat egybevéve vehetjük csak dijazás, jutalmazás alapjaul... Ebben eltér ugyan a hivatásos tanoda a világi közszokás felfogásától: de vajha a világ ne térne el a mi felfogásunkból! Akkor nem tapasztalnánk annyi sajnos ellenmondást az életben: hogy midőn legtöbbször az önálló, független tény, gyakran nem egyéb, mint az egyéni érdemnélküli tehetség aratja a jutalmat, a dijat: másfelől az embert, mint egész embert, néha aljas gyarlóságai miatt becsülésre sem tarthatjuk méltónak... A felfogások ezen egyoldalusága ássa alá az élet erkölcsi alapját; s valóban cátói szigorra volna szükség, hogy némi öszhang állhasson elő a különirányú egyes jelességek s az összes ember méltánylásában...

A gymnasiumunkhoz kötött ezen szegény tanulók alapitványai, melyek kezdetben mint gyönge csirák indultak meg, hogy aztán izmosodva idővel virulatos tenyészetnek örvendjenek, keletkezési sorrendben igy következnek:

Az első ilynemü alapitványnak az életgyökerét az 1744-ben nyert Nozdroviczky-féle 2000. frt. tőke után, melyet a nyitrai székeskáptalan diszes koszorujának egykor kiváló gyöngyét képezett Nozdroviczky István vérrokoni indulatból tett le 1744. évi januárhó 7-én, — járó kamataiból 2. állomás évi 63. frttal.

2. Vásárhelyi-féle 2000. frtnyi alapitványnak, melyet a nemeskeblü hazafi és egyházához hü katholikus világi Vásárhelyi Máté 1765. évi febr. 11-én tett le kamataiból 2. állomás évi 21. frttal.

3. Marczibányi-féle 6602. frt. 69 krnyi alapitványnak, melyet, a szivének mélyében vallásos áldottlelkü világi, Marczibányi Lőrincz, 1768. évi marcz. 31-én tett le, — kamataiból 12. állomás évi 16. frt. 80 krral.

4. Gusztinyi-féle 1000 frtnyi alapitványnak, melyet az Isten szive szerinti főpásztoroknak példánya, az egyház és iskola támasza Gusztinyi János nyitrai püspök 1777. évi januárhó 10-én tett le, — kamataiból 3. állomás évi 16. frt. 80. krral.

5. Fuchs-féle 16000. frtnyi alapitványnak, melyet a püspököknek jelese Fuchs Ferencz egri érsek s előbb nyitrai püspök januárhó 20-án tett le, — kamataiból 12. állomás évi 63. frttal.

6. Marczibányi-féle 24000 frtnyi alapitványnak, melyet, a tősgyökeres ősi magyar-jellemü világi, Marczibányi Imre 1814. évi deczember 18-án tett le, — részleges kamataiból 10. állomás évi 31. frttal 50 krral.

7. Schedy-féle 4000 frtnyi alapitványnak, melyet a jóságos-szivü Schedy József nyitrai nagyprépost, és vál. püspök 1825. évi juliushó 5-én tett le, — kamataiból 2. állomás évi 11. frttal 47½ krral.

8. Nejedly-Krajcsik-féle 910. frtnyi alapitványnak, melyet részben a nemeskeblü Nejedly József nyitrai nagyprépost és vál. püspök 1816. évben, és kiegészitőleg a közjó iránt mindig hőn lelkesülő dr. Krajcsik János nyitrai nagy-

prépost és vál. püspök 1868. évben tett le, — kamataiból 1. állomás évi 40. frttal.

9. Kluch-féle 4000. drb. arany alapitványnak, melyet a magasztalandó-emlékü Kluch József nyitrai püspök, kinek szavajárása volt: „Minél többet adakozom, annál többet nyújt nekem Isten," 1825. évi novemberhó 25-én tett le, — kamataiból 12. állomás évi 25. drb. aranynyal.

10. Kluch-féle 7705. frtnyi alapitványnak, melyet ugyancsak az áldott Kluch József nyitrai püspök 1875. évi novemberhó 25-én tett le, — kamataiból 24. állomás évi 25. frttal 20 krral.

11. Fricsovszky-féle 7804. frtnyi alapitványnak, melyet a könyörületes-lelkü Fricsovszky Ferencz nyitrai kanonok 1835. évi januárhó 1-én tett le, — kamataiból 4. állomás évi 63. frttal.

12. Dercsik-féle 1252. frtnyi alapitványnak, melyet a tanügy lelkes pártfogója dr. Dercsik János esztergomi főszékes-egyházi kanonok és vál. püspök 1833. évi deczemberhó 1-én tett le, — kamataiból 1. állomás évi 63. frttal.

13. Fekete-féle 600. frtnyi alapitványnak, melyet a közügyet mellékteknteteknél nélkül előmozditott Fekete Ignácz nyitrai világi azon polgári osztályból, melyben fölösleges nem öröklés útján száll az utódokra, hanem kiki saját verejtékével szerzi meg azt, miről halálakor rendelkezik, — 1874. évi deczemberhó 31-én tett le, — kamataiból 2. állomás évi 21. frttal.

14. Roskoványi-féle 17240. frtnyi alapitványnak, melyet a nagybuzgalmú és kifogyhatlan-jótékonyságú dr. Roskoványi Ágoston nyitrai püspök 1876. évi novemberhó 30-án tett le, — kamataiból 10. állomás évi 80. frttal.

A gymnasimunkhoz csatolt tanévenkint kiosztattni szokott ösztöndijak tehát általában, tesznek négy-öt ezer frtot. — Mily tetemes összeg! Mily hatalmas buzditás!

Áldásban legyen örökké mindezen kegyes alapitványozók emlékezete, kik, mig életfeladatuk kellő megoldásán fáradoztak, addig lelkök közmüvelődésünk magasabbnemü kérdésével is foglalkozott, és annak felvirágoztatására meghozni a telhető áldozatot: egyházi s honfiui kötelességöknek ismerték, — a segélyre szorultak tanulmányozhatásának elősegitését czélozván, e cultur-intézet szellem-erkölcsi érdekeire valóban fej-

lesztőleg hatottak... Nevök, beirva azon nemesek sorába, kik tanodánk falai közt kegyelettel lesznek megemlegetve az idők hosszú során, — tiszteletben tartatik, valamig ezen intézet áll, és tagjainak s növendékeinek keble alatt egy az emberiség igaz javaért dobogó sziv lüktet!... Ime tehát valóságos áldás van a szeretet-adományokon, miután azok is áldást terjesztenek, — a jótékonyság áldását!... Az enyhülést nyert nyomor hálát rebeg; a hála pedig mindig az imának egy neme, mely az égben meghallgattatik... Mi is kötelességünknek ismerjük az elhunytak iránti kegyeletnek szentelt napon is különösen rendezett isteni szolgálat által irányukban a hálás sziv azon adóját, melyre őket... végperczeikben tett, tehát egy egész örökkévalóságra szóló, az ifjuságról, megemlékezésök, oly igen érdemesiti!...

Azonban a ‚Cuique suum' méltányos elv még mást is kiván tőlük...

Lehetetlen ugyan édes érzelemmel nem gondolnunk ama jeles férfiak emlékére, kik az tanodák ifjusága kiképeztetésének könnyitésére és szorgalma fokozására alaptőkét tevének le, hogy a jómagaviseletüek és jól tanulók ösztöndijjal is lelkesissetnek az erény és tudományban való előhaladásra... Ezen ösztöndijak a növelés egyik fősegédeszközeül tekinthetők... Ámde ez ösztöndijak egyike-másika bizonyos föltéthez van kötve; különben is minden tanulónak nem juthat belőlök; megtörténhetik továbbá a legnagyobb lelkiismeretesség mellett is, hogy, a tökéletes osztóigazság csak azon körülménynél fogva is lehetetlen levén, mert mindentudósággal nem tekinthetünk a szülék vagyoni állapotába, — oly ifjak nyerik el az ösztöndijt, a kik szüleinek ugy is módjában volna kiképeztetni gyermekeiket; mig más szegény szülő tehetség hiányában kénytelen jó és tanulni szerető gyermekét az iskolából kifogni, mert annak ily növelésére megkivántató szükségeket födözni nem képes... Ezért az ösztöndij-alapitó Gusztinyi, Fuchs, Kluch és Roskoványi stb. fényes nevei mellett itt áldjuk még b. e. Benkő, Herrsching, Kováts és Hollyakat, kik irószerekre tett alapitványokkal szintén éreztették és éreztetik pártoló jobbjukat gymnasiumunk szegénysorsú növendékeivel... Adja az ég, hogy a gyámolitásnak e módozata, mely méltán szellemi istápolásnak mondható, gymnasiumunkban állandóan és ép oly nagy mérvben felvirágozzék, mint sikerült

az annyi nyomor enyhitésére irányzott segélyzést meggyökereztetni... És áldottak legyenek nem különben a nemes adományokkal a szent ügyet támogató és előmozditó élő nagylelkűek, kik közöl a tisztelet és hála őszinte érzelmével emelendő ki az értelmi és erkölcsi nevelés-oktatást hathatósan elősegitő mélt. dr. Krajcsik János vál. püspök és nagyprépost úr... Ez, bölcsen tudván, mily varázserőt gyakorol a jutalom és elismerés az ifju kedélyre, a szorgalom fokozására, évek során át intézetünk iránti meleg részvétét nemcsak puszta szavakban tanusitja, hanem, a tanszertárak bőkezű gyámolitásán kivül, az erényes és jó-elömenetelü növendékeknek, megemlékezvén Üdvözitőnknek (Máté 25. 40.) szavaira: ‚Amen dico vobis, quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis', a jelzett alapitványán felül, jótéteményeket oszt ki. Dicső emléke azért nemcsak azon adományozottak, hanem mindnyájunk elmélében és szivében, valamint gymnasiumunk évkönyveibea is él s élni fog... ‚Nulla dies memoriam tui nobis eximet, apud nos omnes semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt'...

Egyház és haza! Valaki e két nagyfontosságú szó horderejét kellőleg felfogta s e szerint élt: megfelelt magasztos hivatásának, eleget tön a várakozásnak, teljesité kötelmét, melylyel tartozott mint kettős polgár t. i. e földi és tulvilági hon polgára, eleget tőn Istennek s embernek; minden felfuvalkodottság érzete nélkül alkalmazhatja magára a költő e szavait:

Az él, aki nemesen él, | Az él, aki nem magának él,
Az él, aki halni nem fél, | Az él, ki hisz, szeret, remél...

S ezen eszmék vezérlik a nyitrai nagyságos kanonok urakat általán. Tehát hasonlóan az elismerés és hála adójával tartozunk a ft. káptalan többi tagjainak is, miután nincs oly keresztény erény, mely e testület kebelében a hazai erkölcsök nemesitésére s a közboldogulás előmozditására nem gyakoroltatnék... S épen az erények legritkábbika, s mire az ügyefogyottnak legfőbb szüksége van, a nemes gondos bőkezüségét gyakorolják: dr. Gyurcsek János, Zemánik Endre, Duálszky János, Gyurikovits Mátyás, Kozlik János, Venczell Ferencz, Czeizel Gábor és Vágner József kanonokok, kik, szemök előtt tartván Krisztus urunknak (Máté 10. 42.) igéjét: ‚Et quicunque potum dederit uni ex minimis istis calicem aquae frigidae tantum in nomine discipuli: amen dico vobis, non perdet mercedem

suam', — támaszai és jóltevői az iskolának, azon szent ügynek, melyért, kik éltek-haltak, örök időkön s örökkévalóságban ragyogniak, mint a csillagok...

Valóban ünnepies hangulat fogja el mindenkor keblünket, valahányszor e jó szivekre gondolunk; úgy érezzük magunkat, mint a költő, ki lantjának hű hangzatával szeretné megénekelni a hősök tetteit; vagy mint a müvész, ki ecsetével ohajtaná megörökiteni a hősiesen vivók küzdelmeit, melyeknek ő csak szemlélője volt. Dicsőségökkel, fönkelt lelköknek a hon reményeire szánt adományaival csak e megjutalmazottak hálája és tisztelete versenyezhet, legyen azért, lelkünk lelkéből kivánjuk, mindeniküknek még életökben... azon jutalmazó vigasztalásuk: hogy lássák, mikép áldozataik nem enyésztek el nyomtalanul, hanem, jó földbe esett magként, vajha mielébb és minél dúsabb tenyészetuek, gyümölcsözésnek indulva kamatozókká lőnek az örökkévalóságra!...

Ámde nem csekély mértékben érdemlik ilyetén háláját az intézetnek még más egyházi és világi urak is... De ki sorolhatná föl egyenkint a mindennemű pártfogókat, nemeslelkűeket? ki mondhatná meg például, és pedig a jelen tárgyalásban kimért rövidséggel: mily jótékonyan hatottak és folyvást hatnak a jelzetteken kivül mások, a kiknek szerénységét, nevök fölemlitése által, megsérteni nem lehet szándékunk...? Hisz különben is nem személyeket akarunk mi földicsérni, és csak is a kegyelet-érzet önkénytelen felbuzdulásának engedtünk, midőn azokat, kik a sok jelesek közöl már specialis hivatásuk és küldetésüknél fogva is kitüntek, megnevezni igyekeztünk... Fogadják tehát az emlitettek mellett mindazok, kik velök, ha nem is az egyéni működés hatályában, de mindenesetre a jószivűség készségében, buzgalmában oly nemesen vételkedtek: az ifju nemzedéknek általunk ismételt legőszintébb háláját!... Legyenek meggyőződve, hogy mi tiszteletben tartjuk mindannyiok neveit, folyton növendékeink szivébe és elméjébe vésvén azt a tudatot, hogy intézetünk jó részben az áldozatuk szilárd, nemes talapzatán nyugszik; hogy mindazok, kik a nemes áldozatok gyümölcseiből részesülnek, kötelezve érezzék magokat az alapitók azon szándékának bennök és általok megvalósitására, mely nem más, mint, hogy az egyháznak és hazának minél több derék, hű fiak neveltessenek; és hogy Isten áldását rájok oly jámbor

növendékek könyörgik le, kiket, önzetlen részvétből nyujtott, erkölcsi és anyagi segélyezésökkel erősitnek, vigasztalnak és képeznek...

A nyitrai k. r. gymnasimnak is minden nyilvános és magán tanulója, mint már mondottuk, rendszerint, a kormány kezelése alatti közalapokba folyó, tandijt fizet, mely a nm. közoktatásügyi miniszterium 1875. máj. 2-án 11939. sz. a. rendeletéből két részletben minden kezdődő félév elején leteendő 12 frt. — Azon növendékeknek, kik a határidő alatt ezen fizetés teljesitése vagy az alóli fölmentés iránt magokat igazolni nem képesek, az iskola további látogatása nem engedendő meg. — Mit tudva, a tanulókat serkentő és a szorgalmat éber állapotban tartó, élesztő intézkedéseknek egyike gymnasiumunkban az iskolapénz alóli fölmentésben is áll, melynek kieszközlése a magas kormánynál, a tanulmányaiban sikeres előmenetelt tett és vagyoni szük viszonyok között levő növendékekre nézve, a tanártestület tisztköréhez tartozik... És bizton mondhatjuk. hogy a tanárkar ez érdemben hathatós közvetitését, melyben a tanulóifjusághoz számos viszonyban álló egyik szellemi működése mutatkozik, az igyekvő és szegényebb-sorsú fiúkra, kiket illet csakis meg egészben e kedvezmény, — kiterjeszteni szent kötelességének ismeré s ismeri... És a már egyszer tandijmentességet nyert tanulók, ha azt a tanártestület meggyőződése szerint mind anyagi helyzetüknél, mind viseletük és előmenetelöknél fogva továbbra is megérdemlik, a többi osztályokon felhaladva ujabb folyamodás nélküli tandijmentesek maradnak...

A tanintézet csarnoka csak segédeszköz, valamint az isteni tiszteletre szolgáló szent hajlék is. Az iskolának nem különben, mint egyéb dolognak a világon csupán annyiban van böcse, a mennyiben czélját, rendeltetését eléri... De a tanoda rendeltetésén, feladatán különösen a szellemi erők, megannyi élő tőkék alkalmazása által működik. A szellemi erőket az úgynevezett tanárikar vagy tanári személyzet képviseli... Valamely tanintézet hire s ténykedési hatálya nem annyira a rendszer, vagy a tanszerelvények bösége, mint a munkálkodó tanárok személyessége és a jeles-igyekvésü oktatók mennyisége szerint képződik. Jó tanárok számnövekvésével mértani arányban emelkedik a tudományos cselekvőség hatálya, mert az ügybuzgalom szülte nemes verseny, a kölcsönös egymásrahatás

és abból folyó megfeszitése a szellemi tehetségeknek azon mérvben hatványozza az egyesek productivitását, a mint megtágul a versenyzők köre, a mint nagyobbodik a résztvevő vetélytársak létszáma...

A tanárszemélyzet, a mennyire tagjainak tevékenysége oda irányul, hogy a gondja alá helyezett drága ültetvény — tanoda tudományos élete ne csak föntartassék, hanem minél inkább ki is fejlesztessék, egy szervezetes élőtesthez hasonlitható; hanem épen ezen hasonlatosságnál fogva mindazon változékonyságoknak alá van vetve, melyeket akármely élő szerves testben, alkat- és kiegészitő részeinek folytonos változása- és megujulásában, észlelünk. E természetes törvény nyomán már a következő esztendő tanárikara sem mindig egészen az, mely egy év előtt vala... Az áthelyezéseket nem is emlitve, a kérlelhetlen halálnak is kell, olykor, bármily keserves áldozattal, az activ tanárok sorából szintén adózni...

A tudvágyókat, az igaz ismereteknek a muzsák szentélyében őrzött édes forrásához, vezető tanár tehát lelke, éltető szelleme lévén az iskolának, Isten után, ama czél megvalósitását főleg ő eszközli... A hivatásos tanárnak pályája ezért mindig érdekes az észlelőre nézve, ki méltányló számba tudja venni a szellemi tőkét, melyet az illető ifjuságának gyöngyéveitől kezdve az aggkor ezüst fürtjéiig hosszú virrasztások, törhetlen munkásság által rendesen egyedüli kincsül gyüjtött magának, s melyet a közjó emelésére évtizedeken át önérdekteleniil kamatoztatott... És pedig a tisztársakat vagy hivatalutódokat illeti meg, hogy a velök vagy előttük egy pályán, ugyanazon nemes törekvéssel, ugyanazon egy szent czél felé haladókat tisztelettel környezzék, s kikhez hasonlólag működve tették le a tudományok áldozatadóját a haza oltárára: örök távoztuk után áldott emléköket az elismerés s pietas füzérével diszitsék... Ez okon, úgy hiszszük, nem fogja senki rosz néven venni, ha e tanoda munkásainak emlékét azért is, hogy a késő utód, a szép tetteken fölbuzdulva, a dicső, de rögös pályán ösztönt és lelkesedést meritsen, — kegyeletesen fölmelegitjük.. Mi különben is tárgyalásunk sorából, az eszmemenet észtani lánczolatának megzavarása nélkül, ki nem maradhat...

Van a keresztény erkölcstan szótárában egy kifejezés, egy szó, mely összletét foglalja magában azon nem kizárólag

adott, nem is egyedül szerzett, hanem részben felülről nyujtott, részben kitartó iparkodással szerzett tulajdonoknak, melyek, a szellem tehetsége hozzájárultával, — ha nem is zajjal és tüntetéssel, — rendkivüli sikert szoktak eredményezni... És az a lelkismeretesség... A hivatásszerü kötelmek pontos, és még a kisebbszerüeknek, csekélyeknek, fontosságnélkülieknek látszókban is, teljesitése; az odahatás, hogy az egy czél felé törekvőket, ugyanazon téren működőket is hason lángbuzgalom éleszsze, hasonló kötelességszeretet buzditsa; kölcsönös megbecsülése az érdemeknek a személyek fölött s a személyeknél jobban; ernyedetlen fürkészése mindennek, a mi a közjóra irányul; igazságszeretet, és a mi nélkül ez nem volna tökéletes, az igazságosnak és jogosnak ismert nyilt bevallása s minden körülmények közötti megvédése, az, mit mi csak a szent kereszt tövénél sarjadozott igaz lelkismeretességnek tekintünk, — melyet nekünk, a kegyesrend nyitrai gymnasiuma első oktatói, szellemképzőiben, az eredményekből, fölismerhetni és becsülni oly édesen esik...

Hálával mondjunk ennélfogva áldást a dicsőknek, kik, mint csillárok a sötétségben, fényeskedtek vallásos tudományaik világával az emberiség közüdvére, — hamvaira, hogy békén nyugodjanak a föltámadás nagy napjaig a poraikban is feledhetlenek!... Hány gyermeket és ifjut szent örömmel tanitva és sokat fáradozva, keblök alázatosságában, ingyen szolgálták, a sziv és lélek nemesülésének nagy horderejét tartva szem előtt, — a szellemképzés dicső ügyét!

Mennyi nemzedéket eresztettek szárnyaikra, müvelvén és vezetvén azokat hivatásuk öntudatára, hogy az igazságon sarkalló tudományokat ernyedetlen szorgalommal elsajatitván, szeretett hazánknak érdemes polgáraivá válhassanak!... Mert Berzsenyink szerint

,A miveletlen föld csak gazt terem,
A lélek is csak ugy emelkedik
A virtusokhoz égi szárnyakon,
Ha delphi Isten önt sugárt belé,
Mely ugy kifejti lelkünk diszeit,
Mint éltető nap a virág-kebelt'...

Hányat hoztak ki ők, a vallásos oktatás által, a tudatlanságnak, melyben egyik-másik, fájdalom, a legjobb szándékuk, buzgó törekvésük és az atyai sziv mélyéből fakadozott szere-

tetteljes intéseik daczára, nem teremvén a költő szerint ‚credita non semper sulci cum foenore reddunt' ohajtott gyümölcsöket, megmaradt, — tömkelegéből !... — Kitetszik a roppant szám azon könyveket betöltő névsorokból, melyeket szemlélvén nem vagyunk kénytelenek oly panaszra fakadni, minőben hazánk más gymnasiumát illetőleg egyik névtelen iró kitört: „Nescio, ugy mondá, quo pacto evenit... nostram Palladem suorum nomina militum penitus oblivioni dedisse, cum princeps semper cura cum ordinatis in castris, cum vero in omni rectis instuta legibus republica: militum aeque ac ducum ordines, omniumque nomina civium in fastis perquam accurate descripta habere..." De ha intézetünk ifju bajnokainak neveit tön nem tartja vala is a szorgalommal készitett jegyzék, eléggé igazolná sikeres működésöket ama számtalan szerencsések sokasága, kik, a távolból is ide jövén s hazafiui szellemben kimüvelve, magoknak előkelő állomásokat biztositván, a nemzeti cultura keresztény ápolásának szent ügyét hathatósan elősegitvén, ezerekre nagylelküleg folytak be !..

A kegyes-tanitó-rendiek hangyaszorgalmas működése különösen ugyan a szerény tanodák porlepte falai között foly le, a mely port nyelni vagy fölszedni tán nem kisebb dicsőség, mint az olympiai pályafutásnál nyertesnek lenni... Oh az iskolai por, melyről sokan kényelmes karszékben dolgozók, azt szokták mondani, hogy az semmi; a három, négyórai beszélés naponkint e finom por láthatatlan föllegében — e beszélés, melyről ismét mások, az iróasztal néma fegyverei között, azt mondják, hogy az semmi, — ezen lappangva ólálkodó ellenség egyfelöl, s ezen folytonos, néha önkénytelen hévre elragadó szólási buzgóság másfelöl, — ezek képesek megőrleni, lassú, de biztos körforgásban a legaczélosabb szervezetet is !... Azonban hivatásszerű buzgalmuk a piarista-tanároknak, kik, a tudományok gondos floridai kertészeként, gyümölcsözőleg működtek, és nagyszámu, erkölcsileg idomitott s ismeretekkel gazdagitott honfiakkal diszesiték Magyarországnak összes értelmiséget is, — egyszernél többször tágasabb tért kerese tevékenységöknek... Sokszor Isten igéjének hirdetésével, vagy a világi papnövendékeknek a theologia-tanulmányokban oktatása és a fensőbb egyházi szónoklat s lelkipásztorkodás által, majd főúri családok s országnagyok ivadékainak nevelése s a tudomány e vagy ama szakában vezetése

által gyüjtöttek érdemeket, mások, a szaporodott teendők hü s szorgos teljesitése mellett, a tudományok és irodalom különféle szakaiban gazdagitották szellemi termékekkel a magasabb müvelődés kincstárát, a mennyiben némelyek a tudományos vagy szépirodalom körében: a költészet vagy ékeszólásban, az istenészet, bölcselet vagy történelemben, természettudomány- vagy mennyiségtanban hoztak létre dicséretes dolgozatokat; mások pedig hasznos iskolai tan- vagy segéd-könyvek, szótárok, commentárok vagy fejtegető irások és zene-költemények terén szerezték meg a dicsőség elhervadhatlan koszorúját. Nem volna tehát nehéz e részben a nyitrai kegyesrendi gymnasium tanárai sorából, a legnyomosabb egykorú forrásokból is, tényekkel és példákkal előlépni, honnét könnyen föl lehetne ismerni a kor tudományosságának szinvonalán álló azon magas szellemeket, kik, mint látkörünk ragyogó csiliagai, bármily időszaknak fényét is képesek lettek volna növelni; s kik csak azért nem emelkedhettek kortársaik köréből a dicsőség kiérdemlett fénypolczára, mert, napjaink főhibájától, a dicsekvéstől óvakodó s a bölcs Senecának ime szavait: ‚Nolumus laudetis nos, non est agendum, ut de nobis homines loquantur, sed ut ipsimet nobis consci bene simus' tartó szerzetesek voltak, és más irányzatok vonták el tőlök az ujabb idők iróinak figyelmét...

Rájok alkalmazhatók Horatius (4. k. 9. db.) ezen gyönyörű szavai:

‚Vixere fortes ante Agamemnona
Multi; sed omnes illacriminabiles
Urgentur; ignotique longa
Nocte, carent quia vate sacro'...

Mily fölhivó hang a multak eseményei buzgó kutatóihoz, hogy a történet kincseinek bányászatában lankadást ne ismerjenek, tudván, hány gyöngye az emberiségnek rejlik emlitetlenül sok, dicsben méltatlanul részesültek mögött, mivel nem találkozott, ki igazságot szolgáltatott volna érdemeiknek... Mert, ha a tenger mélyében rejlő gyöngyökért s a föld gyomrábaa lappangó drága kövek és érczekért életet koczkáztatnak a buvárok s bányászok, hogy azok a hiúságnak ámitó czégéreül ragyogjanak holmi sivár kebleken: mennyivel helyesebben áldozza életét a történelem-kutató a nem méltatett érdemeknek, az ész szomjazta igazságoknak s általán a szel-

lemkincseknek felkutatására?... Jól mondja Niebuhr: ‚Wer Verschwundenes wieder ins Dasein zurückruft, geniesst die Seligkeit des Schaffens.' Vajha az érdemlett becsületnek ilyetén kiszolgáltatása mindinkább sikerüljön az emelkedő tudomány birálati szellemének!...

És most lássuk már Nyitrán a pólyájából kibontakozott oktatásügynek, a tevékeny élet méhszorgalmát az istenesség szelid buzgalmával egyesitő, munkásaiból, kik között a vezértanárok neveit ritkitottan szedettük, egybefüzött névsort, mely az ősöknek az összeállitandó anyag szétszórtsága miatt, itt-ott hiányos jegyzékét is gondosan kiegésziteni törekszik.

Az 1698-ban megérkezett és müködésbe állott Hánóczy Ferencz, Horváth Imre és Berzeniczy Valér után következtek:

1700-ban Zabojnik Péter (lülei születésü). Ferenczy István (nyitrai születésü). Hánóczy Ferencz (kelczi születésü). Návoj Pál (nyitrai születésü).

1701-ben Zabojnik Péter. Dubravka Athanáz (privigyei). Kovácsovics Pál (rippényi). Kubránszky László (privigyei).

1702-ben Dubravka Athanáz. Kubránszky László. Majthényi Dózsa (nováki). Zajkányi Lénárt (hátszegi).

1703-ban Dubravka Athanáz. Kubránszky László. Majthényi Dózsa. Zajkányi Lénárt.

1704-ben Ursini Mátyás (vitovi). Dubravka Athanáz. Majthényi Dózsa. Zajkányi Lénárt.

1705-ben Zajkányi Lénárt (hátszegi,). Bohn Euszták (vármi). Dubravka Athanáz (privigyei). Majthényi Dózsa.

1706-ban Bohn Euszták. Zajkányi Lénárt. Dubravka Athanáz. Hrodovics György (sasvári). Tagányi Béla (oszlányi).

1707-ben Bohn Euszták. Abrahamovics Mihály (szucsányi). Bernácska Bernát (szkacsáni). Goldberger Lipót (körmöczi). Hörchl József (privigyei). Tagányi Béla.

1708-ban Zabojnik Péter. Kubránszky László. Abrahamovics Mihály. Goldberger Lipót. Majthényi Dózsa. Tagányi Béla.

1709-ben Kubránszky László. Abrahamovics Mihály. Dubravka Athanáz. Goldberger Lipót. Tagányi Béla.

1710-ben Zajkányi Lénárt. Kubránszky László.

Abrahamovics Mihály. Bernácska Bernát. Roszinszky Ambró (báni).

1711-ben Kubránszky László. Zajkányi Lénárt. Abrahamovics Mihály. Szlakovszky Bencze (beszterczei), Szlopnay Sándor (illavai). Tagányi Béla.

1712-ben Kubránszky László. Demka Sándor (nyitrai). Hromkó Lőrincz (pruszkai). Roszinszky Ambró. Tagányi Béla. Vilhelm Miklós (beszterczei).

1713-ban Kubránszky László. Koczurszky Gergely (apáthi). Majthényi Dózsa. Puhóczy Márton (körmendi). Szlopnay Elek. Tagányi Béla.

1714-ben Zabojnik Péter. Demka Sándor. Hromkó Lőrincz. Koczurszky Gergely. Puhóczy Márton. Szlopnay Elek (illavai). Tagányi Béla.

1715-ben Zabojnik Péter. Fiala Jákó (rákosi). Hromkó Lőrincz. Jajtner Sebestyén (auszterliczi). Szlopnay Elek.

1716-ban Zabojnik Péter. Demkovics Placzid (galgóczi). Hromkó Péter. Orlics Dani (nyitrai). Roszinszky Ambró.

1717-ben Zabojnik Péter. Koczurszky Gergely. Neogrády Athanáz (felfalvi). Potsuch Lajos. Sándor ar. János (bobrói). Szoróczy Vincze (rippényi).

1718-ban Kubránszky László. Bieliczky Ágoston (privigyei). Neogrády Athanáz. Sándor ar. János. Szoróczy Vincze.

1719-ben Kubránszky László. Bieliczky Ágoston. Dezericzki Incze (nyitrai). Iszold Valerián (galgóczi).

1720-ban Kubránszky László. Kapry Ádám (chinoráni). Orlics Dani (nyitrai). Neogrády Athanáz (felfalvi). Péchy Dózsa (tuzsinai).

1721-ben Szlakovszky Bencze (beszterczebányai). Fiala Jákó (rákosi). Jaitner Sebestyén. Hranák Tamás (beszterczebányai). Iszold Bálint. Bencsik Gábor (váczi).

1722-ben Kubránszky László. Fábiani Kelemen. (nagyszombati). Orlics Dani. Szoróczy Vincze. Sándor Bódog (bobrói).

1723-ban Kovácsovics Pál (rippényi). Bobraniczky Rezső (liptó-szent-mártoni). Iszold Bálint. Névery Bernát (lédeczi). Sellyei Farkas (súri).

1724-ben Kubránszky László. Bobraniczky Rezső. Koczurszky Gergely. Külley ar. János (veszprémi). Zhoreliczky Tóbiás (szent-benedeki). Rajzinger Jusztin (mohácsi).

1725-ben Kubránszky László. Alapy Szilárd (ungvári). Csáky Rókus (nyéki). Fegyveres (Zrbojny) Konrád (privigyei). Külley ar. János.

1726-ban Sokolóczy Venczel (beczkói) Belánszky Antal (nyitrai). Molnár Máté (jánosházai). Orsola Bálint (divéki). Potsuch Lajos. Skultéti Samu (porubai).

1727-ben Szokolóczy Venczel. Kőszeghy Szaniszló (kosóczi). Csáky Rókus. Parlay Valerián. Sándor ar. János (galgóczi).

1728-ban Szokolóczy Venczel (beczkói). Dezericzki Incze. Kőszeghy Szaniszló. Külley János. Léday Lénárt. (oszlányi). Nelisser Imre (németprónai).

1729-ben Szokolóczy Venczel. Alapy Szilárd. Lendvay Anzelm (ujvári). Mutz Sebestyén (marczelsheimi). Zsidanics Joákim (magyar-óvári).

1730-ban Kubránszky László. Deményi László. (kolacsini). Lendvay Anzelm. Oszlányi Nándor (oszlányi). Vadász Béla (székes-fehérvári). Zakovics Lukács (hosszú-heténi).

1731-ben Dezericzki Incze. Kőszeghy Szaniszló. Lendvay Anzelm. Nozdroviczky Szörény (kameniczai). Rákóczy Miklós (nényei).

1732-ben Dezericzki Incze. Kalocsay Kelemen. (győri). Léday Lénárt (oszlányi). Nozdroviczky Szörény. Rátay Egyed (szegedi).

1733-ban Singler Zsiga (privigyei). Gyurikovics Glyczér (szent-benedeki). Kocsis Frigyes (szegedi). Cörver Elek (tornai). Tarnóczy Jeromos (lelóczi). Zsidanics István (magyar-óvári).

1734-ben Grum Paulin (nyitrai). Korb Ádám (pécsi). Fegyveres Konrád. Klassensz Ágoston (galgóczi). Nagy Anzelm (bécsi). Pechart Vilmos (filiczi). Orosz Zsiga (giraldi).

1735-ben Grum Paulin. Alapy Bálint. Kiss Julián. Oszlányi Nándor. Pechart Vilmos. Vadász Béla (székesfehérvári).

1736-ban Grum Paulin. Alapy Bálint. Kácsor Keresztély (pesti). Jósika Antal (branyicskai). Lénhart Bernát (münzeri).

1737-ben Grum Paulin. Deményi László. Fontányi Ede (szent-mihályi). Horváth Bencze (udvarhelyi). Metter Péter (pápai). Soós Imre (nagykátai).

1738-ban Csáky Rókus. Alapy Bálint. Jakubovszky Ignácz (krakói). Alapy Lénárt (bujáki). Szentkirályi Dávid (kecskeméti). Szélessy Gábor (verbói).)

1739-ben Roszinszky Ambró. Hrabovszky Pál. Nagy Dózsa (kalocsai). Petrasko Sándor (várkonyi) Tarnóczy Jeromos (lelóczi).

1740-ben Roszinszky Ambró. Biró Dávid (győri). Patonyi László (dévény-ujfalusi). Prileszky Mihály (prileszi).

1741-ben Nemcsényi Adolf (ar.-maróthi). Biró Dávid (győri). Gyurikovics Glyczér (szent-benediki). Patonyi László (dévény-ujfalusi). Petraskó Sándor (várkonyi).

1742-ben Léday Lénárt. Emerich Vincze. (szegedi). Kalocsay Kelemen. Lang Szidor (bényéri). Schultz Ernő. Richter Donát (kremsieri).

1743-ban Léday Lénárt, Lukács Rókus. Schulz Ernő. Szélessy Gábor (verbói). Szeles Bálint (udvarhelyi). Valeró Jákó (bajai).

1744-ben Kőszeghy László (kolosi). Egerváry Lőrincz (egervári). Hajoss Szilárd (jászberényi). Nngy Döme (kalocsai). Orosz Zsiga (giralti). Perecz Manó (pécsi).

1745-ben Léday Lénárt. Nagy Döme (jászberényi). Orosz Zsiga. Perecz Manó (pécsi). Zsigmondovics Illés (pesti).

1746-ban Léday Lénárt. Hajoss Szilárd. Pataky Fábián (sárospataki) Soós Imre. Zsigmondovics Illés. Vavrik Ödön (galántai).

1747-ben Léday Lénárt. Kiss Adorján (jászberényi). Némethy Lajos (csepregi). Klassensz Ágoston (galgóczi) Pnyaczy Julián (polhorni). Tuschleitner Kajetán (magyar-óvári).

1748-ban Hulinyi Jónás (nagy-rákói). Balázsovics Placzid (rajeczi). Conrády Norbert (pesti). Edegger Boldi (pesti). Szátay Kornél (szent-benedeki). Richter Donát.

1749-ben Hulinyi Jónás (nagyrákói). Lengyel Bódog. (pesti). Lihán Paulin (polonkai). Petraskó Sándor. Tuschleitner Kajetán. Vankovics Tivadar (nagyugróczi).

1750-ben Dorinecz ar. János (beszterczebányai) Emrich Vincze. Petraskó Sándor (mosteneczi). Soós Imre (nagykátai), Szőllőssy Jenő (szomolányi). Székely Mihály.

1751-ben Dorinecz ar. János Richter Donát. Kupcsovics Béla. Soós Imre. Szőllőssy Jenő. Vietoris György (bolessói).

1752-ben Prileszky Mihály. Richter Donát. Kázmér Döme. Lankovics Fülöp. Szluha Ferencz. Szőllősy Jenő.

1753-ban Nozdroviczky Szörény. Holló Imre (nagyczétényi). Richter Donát. Keszthelyi László (keszthelyi). Lihán Paulin. Szélessy Ráfael (verbói). Schaffrath Lipót. Stix Gergely (nagyherestyéni).

1754-ben Schultz Ernő. Conrádi Norbert (pesti). Holló Imre. Lihán Paulin. Nagy Jeromos. Simich Mátyás. Sindler József (szent-mihályuri).

1755-ben. Pnyanczy Julián (polhoráni). Fábry Glyczér (korponai). Korecz Orbán (bossányi). Kovács Pál (czekóczi). Lihán Paulin. Temlényi Remigius (lehotai). Vietoris György.

1756-ban. Pnyaczy Julián. Divjaczky János (privigyei). Kovács Pál. Lihán Paulin. Modrovszky Farkas (váczi). Salgó Antal (héthársi).

1757-ben Pnyaczy (máskép Pnyacsek) Julián. Divjaczky János. Bottka Albert (kókai.) Lihán Paulin. Novotha László (szeniczi). Pállya József. Schimarovszky Ernő.

1758-ban Pnyaczy Julián. Dugonics András (szegedi). Emerich Vincze. Holló Imre. (nagy-czétényi). Lihán Paulin. Paschgall Adolf (pesti). Rizinger Özséb (győri).

1759-ben. Pnyaczy Julián. Belányi Bernát (privigyei). Holló Imre. Karaba Ágoston. Kázmer Döme. (nyéki). Quek Antal (igali).

1760-ban Béldy Gergely (toroczkó-szt.-györgyi). Cetto Bencze (budai). Horányi Elek (budai). Demeter Lajos. (kis-béládi). Koroda Teofil (trencséni). Novotha László.

1761-ben. Béldy Gergely. Jeger Ferencz. Laczkó Ambró (pesti). Léday Jeromos. Papánek János (krtóczi). Szómi Lajos (radamosi).

1762-ben. Pnyáczy Julián. Jaros László. Murányi Ignácz (korponai). Szilcz Károly. Sindler József. Szómi Lajos.

1763-ban. Béldy Gergely. Gegő Adolf (ar.-maróthi). Kiss István. Koszik Vazul (váczi.) Koroda Teofil (trencsényi). Vietoris György.

1764-ben. Lihán Paulin. Bentsat Vincze. Benyák Bernát (komáromi). Koroda Teofil. Marsovszky Dávid. Novotha László. Pekas Sebestyén.

1765-ben. Lihán Paulin. Bentsat Vincze (geletneki). Czibula (másképp Hagymássy) Imre (aradi). Jakos Ambró (bressovai). Novotha László. Blacho Ignácz. Somlyai Ágoston.

1766-ban Lihán Paulin. Bentsat Vincze (geletneki). Blacho Ignácz (verbói). Gegő Adolf (ar-maróthi). Hyross Samu (zsolnai). Szalay Miklós (fűri).

1767-ben Lihán Paulin. Czibula Imre. Gegő Adolf. Hyross Samu. Rohats János (murányi). Sárváry Ferencz (tatai). Vissky Ágoston (borii).

1768-ban Lihán Paulin. Hyross Samu. Kitkay Gergely (rabsiczi). Rakovszky Gergely (rakovi). Simonchitz Incze (rovnei). Schvartz Zsiga (váczi). Szenczy Alajos.

1769-ben Dorinecz János. Hyross Samu. Kitkay Gergely. Rakovszky Gergely. Simonchitz Incze. Subányi Gábor (veszelei). Szenczy Alajos.

1770-ben Pállya István. Hyross Samu. Gyurgyovánszky Ferencz (puchoi). Kitkay Gergely. Simonchitz Incze. Szenczy Alajos. Thót Albert (pathai).

1771-ben Pállya István. Beznák Károly (beznák-falvai). Gyurgyovánszky Ferencz. Kitkay Gergely. Tóth Albert. Nemess Imre (kilitii). Tomeczy Ferencz (alsó-szucsai).

1772-ben Petrik Keresztély. Beznák Károly. Lengyel Dózsa (korponai). Nemess Imre. Raáb Béla. Szablik István (szegedi). Thót Albert.

1773-ban Petrik Keresztély. Egerváry Ignácz (egerszegi). Klohomer János (bazini). Matyasovits Ignácz (sárfői). Murányi János (korponai). Sztolik István. Szolcsányi Ernő (privigyei).

1774-ben Bentsat Vincze. Lihán Pál (polonkai) Hannulik János (predméri). Klohomer János. Poór Károly (m.-óvári). Szolcsányi Ernő. Valla (másképp Forgách) Jáczint.

1775-ben Keszthelyi László (keszthelyi). Balko György (beszterczei). Beznák Károly. Biélik László (kisutcza-

ujhelyi). Endrődy Alajos (értényi). Kovaltsics István. Szolcsányi Ernő.

1776-ban Hyross Samu. Biélik László (kisutezaujhelyi). Hepner Ignácz (korponai.) Kováltsics István. Magyary Ignácz (szeniczi). Rogell Ignácz (nyitrai).

1777-ben Hyross Samu. Czverger József (komáromi). Klampfer Jákó (budai). Klohomer János. Valla Jáczint.

1778-ban Hyross Samu. Czverger József. Klampfer Jákó. Klohomer János. Valla Jáczint.

1779-ben Hyross Samu. Alber Tamás. Czverger József. Megyeri Bencze. Szolcsányi Ernő. Valla Jáczint.

1780-ban Hyross Samu. Gyurgyovánszky Ferencz. Kiss Márton (bedeghi). Megyeri Bencze (somorjai). Szolcsányi Ernő. Valla Jáczint.

1781-ben Hyross Samu. Hranaky Antal (beszerczebányai). Megyeri Bencze. Szemess Imre (dercsikai). Valla Jáczint.

1782-ben Hyross Samu. Bari Ferencz. Mészáros László (negyedi). Sárossy ar. János. Valla Jáczint.

1783-ban Hyross Samu. Árvai Ágoston (beszterczei). Kiss Márton. Nécsey Jeromos. Neichl László (székesfehérvári). Sárossy ar. János.

1784-ben Hyross Samu. Adamovits József. Grigely Szilárd (hambroi). Hegedűs Alajos (szegedi). Frits Ádám. Sárossy ar. János.

1785-ben Hyross Samu. Grigely Szilárd. Hegedűs Alajos. Nécsey Jeromos (oszlányi). Sárossy ar. János.

1786-ban Hyross Samu. Balkó János (beszterczei). Grigely Szilárd. Hegedüs Alajos. Frits Ádám.

1787-ben Hyross Samu. Balkó János. Grigely Szilárd. Hegedűs Alajos. Zelinka Mihály (nyitrai).

1788-ban Hyross Samu. Balkó János. Csiky László (magyar-óvári). Hegedűs Alajos. Zelinka Mihály.

1789-ben Hyross Samu. Balkó János. Csiky László. Hegedűs Alajos. Zelinka Mihály.

1790-ben Huber Joákim (hoffsteini). Csiky László. Hegedűs Alajos. Végh Imre. (ujvároskai). Verner Zsiga (késmárki).

1791-ben Zimányi Lajos (kameniczi). Géczy Endre (nováki) Kosztka Mátyás (pruzsinai). Rogell Ignácz (nyitrai). Unger János. Végh Imre. Verner Zsiga.

1792-ben Zimányi Lajos. Ernszt Ernő (tokaji). Kosztka Mátyás. Rogell Ignácz. Simon László. Végh Imre. Verner Zsiga.

1793-ban Zimányi Lajos. Greschner Endre. Kiss Márton. Lambach Elek (kecskeméti). Rogell Ignácz. Tulok Imre. Végh Imre.

1794-ben Zimányi Lajos. Dubniczky György (dubnei). Kiss Márton. Rekessy István. Sztankovits Miklós (pruszkai). Végh Imre.

1795-ben Zimányi Lajos. Dubniczky György. Kelle Lipót (pamüki). Kiss Márton. Sztankovits Miklós. Vass Glyczér. Vissky Ágoston (borii).

1796-ban Zimányi Lajos. Dubniczky György. Kelle Lipót. Kiss Márton. Matyasovits Glyczér (sárfői). Váczy Glyczér (nyitrai). Vissky Ágoston.

1797-ben Zimányi Lajos. Dubniczky György. Kelle Lipót. Kiss Márton. Matyasovits Glyczér. Szluha Dénes (verbói). Vass Ferencz.

1798-ban Zimányi Lajos. Kelle Lipót. Lőrincz Adolf (nyitrai). Matyasovits Glyczér. Nagy Lipót (rétalpi). Salamon Vazul (váczi). Schmelik Ágoston (sztinaviai).

1799-ben. Zimányi Lajos (kameniczi). Kelle Lipót (pamüki). Kántor Bálint (váczi). Martisek Mátyás (váradi). Nagy Lipót. Schmelik Ágoston. Szolcsányi Ferencz (sirókai).

1800-ban. Kelle Lipót. Hegyi József (németszecsődi). Kántor Bálint. Martisek Mátyás. Nagy Lipót. Schmelik Ágoston. Szolcsányi Fzrencz.

1801-ban. Kelle Lipót. Kántor Bálint. Martisek Mátyás. Nagy István (zsitva-gyarmathi). Szemess Imre (dercsikai). Szolcsányi Ferencz. Váczy Glyczér.

1802-ben. Kelle Lipót. Kántor Bálint. Karácsonyi Incze (darnói). Martisek Mátyás. Nagy István. Szolcsányi Ferencz. Váczy Glyczér.

1803-ban. Kelle Lipót. Barkovics István (pinnyei) Lehoczky Vincze (ribényi). Nagy István. Szolcsányi Ferencz. Váczy Glyczér. Veszelka József (nagy-surányi).

1804-ben. Kelle Lipót. Bokros János (sissói). Kelecsényi Ignácz (családi). Rabsányszky Mihály (lőcsei). Révay István (pereghi). Szolcsányi Ferencz. Veszelka József.

1805-ben. Kelle Lipót. Kováltsik Tamás (szihelnai). Kelecsényi Ignácz. Simkó István (hiszéri). Váczy Glyczér. Veszelka József. Zsigmond Bertalan (pakodi).

1806-ban. Kelle Lipót. Hubert Tádé (alsó-atraki). Kováltsik Tamás. Csikkel István (ar.-maróthi). Szakálos József (családi). Váczy Glyczér. Zsigmond Bertalan.

1807-ben. Kelle Lipót. Fidicinis János (zólyomi). Hubert Tádé. Kovaltsik Tamás. Kovácsóczy Flóris (keczefalvi). Váczy Glyczér. Zsigmond Bertalan.

1808-ban. Kelle Lipót. Farkas Imre*) (zsámolyi). Fidicinis János. Hubert Tádé. Illyés Ágoston (czabaji). Kriszpach György (vágujhelyi). Váczy Glyczér.

1809-ben. Kelle Lipót. Kertész László (ásványi). Lantzinger János (váczi). Nécsey Jeromos (oszlányi). Pethő Bencze (aggteleki). Petrovits Ignácz (zólyomi). Szokán Vincze (dobrovinai).

1810-ben. Kelle Lipót. Dienes Antal (ikafalvi). Kotér József (osdolai). Lihán Mihály (polonkai). Podolay Menyhért (szécsényi). Roth Mihály (füssi)

1811-ben. Kelle Lipót. Bartek Mihály (nagy-jáczi). Bendik Ferencz (breznóbányai). Greschner Incze (német-prónai). Hulyák Péter (rajeczi). Knapp Mihály (endrődi). Paulaczky Lőrincz (nemcsiczi). Váczy Glyczér.

1812-ben. Kelle Lipót. Greschner Incze. Hornyay Ambró. Knapp Mihály. Hoffmann Ágoston (rovnei). Malits György (türjei). Paulaczky Lőrincz.

1813-ban Kelle Lipót. Greschner Incze (német-prónai). Haskó László (nyitrai). Hornyay Ambró (teplai). Huszár Alajos (szt.-jánosi). Kotsovszky Ferencz (nyitrai). Szabó János (kis-apáthi).

1814-ben, Kelle Lipót. Haskó László. Hornyay Ambró. Kisuczky Elek (báhónyi). Sztyavniczky Kajetán (szélaknai). Szabó János. Zelneky Gáspár (lévai).

---

*) Meghalt 1866. ján. 7-én, korának 78. évében, mint a székesfehérvári egyházmegye szelid, áldásdús, jótékony és szentéletű püspöke, és az egyházi szónoklatnak, bensőség- és kenetességgel díszlő, magasztalt hőse.—

1815-ben. Kelle Lipót. Haskó László. Kisuczky Elek. Szabó János. Takács István (nagyvalkházi). Váczy Tádé (nyitrai). Zelneky Gáspár.

1816-ban. Kelle Lipót. Farkas István. Halama Lajos. (gyöngyösi). Haskó László. Korenda Elek (kocsi). Szkokán Vincze. Takács István.

1817-ben. Váczy Glyczér. Farkas István (zalaegerszegi). Haskó László. Halama Lajos. Kernaszt Ede (magyaróvári). Korenda Elek. Paulaczky Lőrincz.

1818-ban. Váczy Glyczér. Balogh István (felsőlánczi). Csetneky Imre (farkasfalvi). Haskó László. Korenda Elek. Raichel Alajos (nagy-tapolcsányi). Paulaczky Lőrincz.

1819-ben. Váczy Glyczér. Cserbay Lipót. Csetneky Imre. Kernaszt Ede (magyar-óvári). Korenchy József (mocsonoki) Kriszpach Endre. Paulaczky Lőrincz.

1820-ban. Váczy Glyczér, Cserbay Lipót (nagytapolcsányi). Csetneky Imre. Enczinger János (sátoralja-ujhelyi) Kernaszt Ede. Korenchy József. Kriszpach Endre.

1821-ben. Váczy Glyczér. Bábiczky Imre (kecskeméti). Cserbay Lipót. Kernaszt Ede. Korenchy József. Lévay Zsiga (tatai). Schembera József (hermaniczi).

1822-ben. Váczy Glyczér. Buzna Imre (nadlányi). Hornyay Ambró. Kernaszt Ede. Korenchy József. Nécsey Jeromos. Schembera Jósef.

1823-ban. Váczy Glyczér. Buzna Imre. Hornyay Ambró. Kernaszt Ede. Korenchy József. Nécsey Jeromos. Schemebra József.

1824-ben. Váczy Glyczér. Buzna Imre. Dolyák Ambró (sirokai). Hornyay Ambró. Kernaszt Ede. Korenchy József. Schembera József.

1825-ben. Váczy Glyczér. Buzna Imre. Dolyák Ambró. Hornyay Ambró. Kernaszt Ede. Korenchy József. Schembera József.

1826-ban. Villiger József (predajnai). Buzna Imre. Dolyák Ambró. Horváth József (lévai.) Kernaszt Ede. Korenchy József. Schembera József.

1827-ben Villiger József. Buzna Imre. Dolyák Ambró. Horváth József. Kernaszt Ede. Kosztka Szaniszló (pruzsinai). Schembera József.

1828-ban. Villiger József. Buzna Imre. Enczinger János (sátoralja-ujhelyi). Horváth József. Kernaszt Ede. Paulaczky Lőrincz. Schembera József.

1829-ben. Villiger József. Buzna Imre. Enczinger János. Horváth József. Kernaszt Ede. Paulaczky Lőrincz. Schembera József.

1830-ban. Villiger József. Buzna Imre. Enczinger János. Horváth József. Kernaszt Ede. Paulaczky Lőrincz. Schembera József.

1831-ben. Villiger József. Buzna Imre. Enczinger János. Horváth József. Kernaszt Ede. Paulaczky Lőrincz. Schembera József.

1832-ben. Villiger József. Buzna Imre. Enczinger János. Horváth József. Kernaszt Ede. Paulaczky Lőrincz. Schembera József.

1833-ban. Villiger József. Bajusz Incze (lévai) Buzna Imre. Kernaszt Ede. Korecz Lőrincz (handlovai). Kucsera Kristóf (hosztoniczi). Paulaczky Lőrincz.

1834-ben. Villiger József. Bajusz Imre. Buzna Imre. Korecz Lőrincz. Kucsera Kristóf. Kucserik Sándor (morva-lieszkói). Mojzer Jeromos (zala-egerszegi).

1835-ben. Villiger József. Bajusz Imre. Buzna Imre. Kucsera Kristóf. Kucserik Sándor. Mojzer Jeromos. Nováky Kázmér (borcsányi).

1836-ban. Villiger József. Balogh János. (kopcsányi). Horvath József. Kucsera Kristóf. Kucserik Sándor. Nováky Kázmér (borcsányi). Schrötter János (nyitrai).

1837-ben. Villiger József. Balogh János. Cseh Ferencz (szegedi). Horváth József. Kucserik Sándor. Nováky Kázmér. Schrötter János,

1838-ban Villiger József. Balogh János. Bernhard Márton (lévai). Cseh Ferencz (szegedi). Horváth József. Kucserik Sándor. Nováky Kazmér.

1839-ben Villiger József. Balogh János. Deáky József (lévai). Horváth József. Nováky Kázmér. Ovsiák Alajos (lipniczai). Paulaczky Lőrincz.

1840-ben Villiger József. Balogh János. Horváth József. Paulaczky Lőrincz. Szepesi József (lévai). Vagner József (podolini). Zlattnyánszky János (kis-tapolcsányi).

1841-ben Villiger József. Horváth József. Paulaczky Lőrincz. Számord János (csiffári). Szepesi József. Vágner József. Zlattnyánszky János.

1842-ben Villiger József. Horváth József. Némethy Ferencz (nagy-tapolcsányi). Paulaczky Lőrincz. Schrötter János.

1843-ban Villiger József. Horváth József. Paulaczky Lőrincz. Némethy Ferencz. Schrötter János. Szitkey István. Vohlfarth József.

1844-ben Villiger József. Némethy Ferencz. Nováky Kázmér. Paulaczky Lőrincz. Schrötter János. Szitkey István. Vohlfarth József.

1845-ben Malocsay Antal (alsó-péli). Bernhárd Márton (lévai). Dolyák Ambró. Nováky Kázmér. Némethy Ferencz. Malárcsik Ignácz (rózsahegyi). Schrötter János.

1846-ban Malocsay Antal. Bernhárd Márton. Dolyák Ambró. Nováky Kázmér. Némethy Ferencz (nagy-tapolcsányi). Malárcsik Ignácz. Schrötter János.

1847-ben Malocsay Antal. Balogh János. Bernhárd Márton. Dolyák Ambró. Malárcsik Ignácz. Schrötter János. Számord János.

1848-ban Malocsay Antal. Balogh János. Chorényi János (nyitrai). Dolyák Ambró. Malárcsik Ignácz. Skvór Glyczér (szenográdi). Számord János.

1849-ben Magyarász Incze. (szalabéri). Balogh János. Chorényi János. Dolyák Ambró. Malárcsik Ignácz. Skvór Glyczér. Számord János.

1850-ben Mihálik Pál (lévai). Markovits Antal (závodi). Chorényi János. Dolyák Ambró. Malárcsik Ignácz. Skvór Glyczér. Szabó Adolf (nyitrai).

1851-ben Valentini János (lévai). Balogh János. Chorényi János. Dolyák Ambró. Malárcsik Ignácz. Korecz Lőrincz. Budaváry (Kricska) József (rózsahegyi). Kucserik Sándor. Hatala Alajos (nyitrai). Némethy Ferencz. Schulista Ignácz (szakolczai). Skvór Glyczér.

1852-ben Korecz Lőrincz. Balogh János. Budaváry József. Chorényi János. Hatala Alajos. Kapronczay Ede (nyitrai). Kucserik Sándor. Malárcsik Ignácz. Némethy Ferencz. Polák Gergely (nyitrai). Schulista Ignácz. Skvór Glyczér.

1853-ban Kucserik Sándor. Chorényi János. Csaplár Benedek (duna-zerdahelyi). Dolyák Ambró. Furdek Nándor (trsztenai). Kapronczay Ede. Malárcsik Ignácz. Némethy Fe-

rencz. Polák Gergely. Schulista Ignácz. Skvór Glyczér. Szitkey István (hradeki).

1854-ben Kucserik Sándor. Chorényi János. Dolyák Ambró. Kapronczay Ede. Malárcsik Ignácz. Némethy Ferencz. Polák Gergely. Erdősi (Poleszni) Imre (nyitrai). Schulista Ignácz. Szitkey István. Ziskay Pál (kuklói).

1855-ben Kucserik Sándor. Chorényi János. Dolyák Ambró. Erdősi Imre. Kapronczay Ede. Malárcsik Ignácz. Némethy Ferencz. Polák Gergely. Schulista Ignácz. Svór Glyczér. Szitkey István. Ziskay Pál.

1856-ban Kucserik Sándor. Chorényi János. Dolyák Ambró. Erdősi Imre. Kapronczay Ede. Malárcsik Ignácz. Mihály Pál. Némethy Ferencz. Polák Gergely. Rehák Vincze (turnai). Schulista Ignácz. Ziskay Pál.

1857-ben Kucserik Sándor. Chorényi János. Dolyák Ambró. Erdősi Imre. Kapronczay Ede. Malárcsik Ignácz. Mihály Pál. Némethy Ferencz. Polák Gergely. Rehák Vincze. Schulista Ignácz. Ziskay Pál.

1858-ban Kapronczay Ede. Chorényi János. Dolyák Ambró. Kucserik Sándor. Malárcsik Ignácz. Mihály Pál. Némethy Ferencz. Polák Gergely. Rehák Vincze. Schulista Ignácz. Stikker József (podolini). Ziskay Pál.

1859-ben Kapronczay Ede. Chorényi János. Dolyák Ambró. Géczy Bencze. Kucserik Sándor. Malárcsik Ignácz. Mihály Pál (kuklói). Némethy Ferencz. Polák Gergely. Rehák Vincze. Stikker József. Ziskay Pál.

1860-ban Kapronczay Ede. Chorényi János. Géczy Bencze. Kucsera Kristóf. Kucserik Sándor. Mihály Pál. Némethy Ferencz. Polák Gergely. Rehák Vincze. Stikker József. Szepesi József. Ziskay Pál.

1861-ben Kapronczay Ede. Chorényi János. Géczy Bencze. Mihály Pál. Moós János (nyitrai). Némethy Ferencz. Polák Gergely. Rehák Vincze. Szepesi József. Vagner József. Vohlfarth József (podolini). Ziskay Pál.

1862-ben Kapronczay Ede. Géczy Bencze. Mihály Pál. Némethy Ferencz. Rehák Vincze. Polák Gergely. Sehrötter János. Stech Alajos (sasvári). Szepesi József. Varsányi Pongrácz (pani). Vohlfarth József. Ziskay Pál.

1863-ban Kapronczay Ede. Géczy Bencze. Hanzélyi Mihály (káposztafalvi). Mihály Pál. Némethy Ferencz.

Polák Gergely. Rehák Vincze. Stech Alajos. Stikker József. Szepesi József. Varsányi Pongrácz. Vohlfarth József.

1864-ben Kapronczay Ede. Biringer Ádám (ny. *) trencséni). Géczy Bencze. Hyross Béla (ny. oszlányi). Kramara János (ny. rajeczi). Lovaszer János (ny. alsó-ludányi). Némethy Ferencz. Polák Gergely. Stech Alajos. Stikker József. Szepesi József. Uhrin Pál (ny. illavai).

1865-ben. Kapronczay Ede. Biringer Ádám. Frank Ferencz (tatai). Hyross Béla. Kramara János. Lovaszer János. Némethy Ferencz. Stanczel Károly (debreczeni). Stech Alajos. Stikker József. Szepesi József. Uhrin Pál. Varsányi Pongrácz.

1866-ban. Czápay Imre (nagy-tapolcsányi). Biringer Ádám. Hyross Béla. Kapronczay Ede. Kramara János. Laky (Leták) Mátyás (lévai). Linder Róbert (nagy-szombati). Lovaszer János. Némethy Ferencz. Szepesi József. Uhrin Pál. Varsányi Pongrácz.

1867-ben. Czápay Imre. Csősz Imre (kecskeméti) Biringer Ádám. Furdek Nándor. Hyross Béla. Kapronczay Ede. Kramara János. Lovaszer Lános. Pachinger Alajos (selmeczi). Uhrin Pál. Vajda Gyula (kaposvári). Varsányi Pongrácz.

1868-ban. Czápay Imre. Csősz Imre. Biringer Ádám. Furdek Nándor. Hyross Béla. Kramara János. Krausz József (selmeczi). Lovaszer János. Moós János. Pfeiffer Antal (ar.-maróthi). Uhrin Pál. Vajda Gyula.

1869-ben. Czápay Imre. Csősz Imre. Biringer Ádám. Furdek Nándor. Gapel János (lévai). Hyross Béla. Kramara János. Malonyay István (szondi). Moós János. Uhrin Pál. Gisser Gyula (kis-martoni).

1870-ben. Csősz Imre. Biringer Ádám. Ifj. Budaváry József (rózsahegyi). Farkas Antal (pápai). Fuchsz (Füredi) János (csőszteleki). Furdek Nándor. Horváth Sándor (csepreghi). Hyross Béla. Kardoss Gusztáv (ny. trencséni). Kramara János. Uhrin Pál. Zachar János (szélaknai). Endrődy Gyula (néveri). Gisser Gyula.

1871-ben, Csősz Imre. Biringer Ádám. Cserei (Cservik) József (lévai). Furdek Nándor. Hauzélyi Mihály. Hyross Béla. Kardoss Gusztáv. Kecskés Mihály (czibakházi).

*) ny. = nyitra-egyházmegyei áldozár.

Kramara János. Szkokán Sándor (borsos-berénkei). Uhrin Pál. Zachar János. Endrődy Gyula. Gisser Gyula.

1872-ben. Csősz Imre. Biringer Ádám. Cserép Sándor (félegyházi) Furdek Nándor. Hanzélyi Mihály. Hetlinger József (kőszegi). Hyross Béla. Kardoss Gusztáv. Kramara János. Linder Róbert (nagyszombati). Rappensberger Vilmos (bélabányai). Uhrin Pál. Zachar János. Endrődy Gyula v.**) Gisser Gyula v.

1873-ban. Csősz Imre. Biringer Adám. Furdek Nándor. Hyross Béla. Iványi István (lugosi). Kardoss Gusztáv. Kramara János. Lauch János (ar.-maróthi). Linder Róbert. Roch Gyula (ny.-pereszlényi). Takács József (viderniki). Uhrin Pál. Zachar János. Endrődy Gyula. Gisser Gyula.

1874-ben. Csősz Imre. Furdek Nándor. Hudra János (jászberényi). Iványi István. Kardoss Gusztáv. Kramara János. Gond (Opatrill) Ignácz (ny.*) holeschaui). Rappensberger Vilmos. Schvertsig Antal (ny. német-prónai). Szlabey György (sátoralja-ujhelyi). Uhrin Pál. Zachar János. Endrődy Gyula. Gisser Gyula.

1875-ben. Csősz Imre. Brestyenszky János (ny. német-prónai). Furdek Nándor. Gusztafi Endre (bazini). Hudra János. Kardoss Gusztáv. Matirkó Konrád (gnezdai). Gond Ignácz. Rappensberger Vilmos. Schvertsig Antal. Uhrin Pál. Zachar János. Endrődy Gyula. Gisser Gyula.

1876-ban. Csősz Imre. Brestyenszky János. Id.Budaváry József. Fonyó Gyula (várdai). Furdek Nándor. Gond Ignácz. Hudra János. Kardoss Gusztáv. Matirkó Konrád. Rappensberger Vilmos. Schvertsig Antal. Uhrin Pál. Endrődy Gyula. Gisser Gyula.

1877-ban Csősz Imre. Budaváry József. Chochulus Bálint (ny. illavai). Fonyó Gyula. Gond Ignácz. Hayek Vincze (ny. nyitrai). Hudra János. Kardoss Gusztáv. Matirkó Konrád. Mészáros József (félegyházi). Szeitz Alajos (budai). Uhrin Pál. Endrődy Gyula. Gisser Gyula.

1878-ban. Csősz Imre. Bartos József (lévai). Bossányi József (ny.szeniczi). Budaváry József. Chochulus Bálint. Gond Ignácz. Hayek Vincze. Hudra János. Kardoss Gusztáv. Matirkó Konrád. Roch Gyula (nyitra-pereszlényi). Szeitz Alajos. Endrődy Gyula. Gisser Gyula.

---

*) ny. = nyitra-egyházmegyei áldozár. **) v. = világi.

1879-ben Csősz Imre. Bartos József. Bossányi József. Budaváry József. Chocholus Bálint. Chorényi József (ny. horóczi). Gond Ignácz. Hayek Vinczé. Kis Sándor (mindszenti). Matirkó Konrád. Roch Gyula. Vagner József (podolini). Zongor József (nyitrai). Endrődy Gyula. Gisser Gyula.

XXIII.

A nyitrai k. r. gymnesium-igazgatók kegyeletes emlékezete.

Zabojnik Péter. — Dubravka Athanáz. — Ursini Mátyás. — Zajkányi Lénárt. — Bohn Euszták. — Kubránszky László. — Szlakovszky Benedek. — Kovácsovics Pál. — Szokolóczy Venczel. — Dezericzki Incze. — Singler Zsiga. — Grum Paulin. — Deményi László. —

„Dulce et decorum est laudare viros gloriosos in generatione sua". (Eccl. c. 14.)

Miként a szerzeteseknek általán, úgy a szerzetes tanoda-igazgatóknak állása az anyák működéséhez hasonlit sokban. Minden föltünés nélkül, egészen hivatásuk és hivataluknak, ‚privatis utilitatibus publicas, mortalibus aeternas anteferendo' (Plin. l. VII. ep. 18.) tiszttársaikra irányadókként és az ifjúságra gyógyirként hatnak csendben és tapintattal. Tevékenységök nem tart igényt csodálatra, szerény visszavonulásuk, melylyel tetteik becse sokszorozva van, fogadalmi állásuk természetében fekszik, mely igénytelen munka az emberiség üdvét jobban mozditja elő, mint sok kétséges következményü hősi hires tettek, melyeket a történetiró, magas szavak kiséretében, rhetorikai arabeskekkel jegyez föl... A kötelességhü szerzetes igazgató-tanárok fáradalmait, kik előtt, égi segélykéréssel, hivataloskodásuk alatt a babéros költőnek (Hor. epist. 1. k. 1. d) e szavai lebegnek:

‚....Hic murus aheneus esto,
Nihil conscire sibi, nulla pallescere culpa'

az angyalok irják be az életkönyvébe...

Ily szerzetes tanoda-felügyelők (‚Praefectus Scholarum' az ‚igazgató' czimet megelőzött elnevezés), kik nem vágyakodtak fényes hivatal és méltóság után, de, minél tágasabb körben üdvöt és áldást terjesztendők, nem is irtóztak a legnagyobb

terhektől; ha azokat tőlök a rend existimatiója s a közjó követelte, — a nyitrai gymnasiumban kezdettől mostanig szám szerint negyvenhatan voltak.

Adván már, és ugyan a születéshelyek jelzésével, a tanárokat intézetünk létrejötte óta napjainkig, évről-évre, testületenkint, most még különösen is az igazgatók bemutatására indulunk, elháritandók a leplet munkás életfolyamukról és feltüntetendők a magyar haza tudós fiainak a gyakran rejtekbe vonult szerénységet ragyogó érdemektől körülsugározva... Nyilvánosságra hozzuk pedig kutatásaink ezen eredményét főbb pontokban azért is, mivel őszinte örömünkre szolgál, néhány sort szentelhetnünk ez érdemesek dicső emlékének, és viszatekintve pályafutásuk egyes részleteire, legalább jelezhetnünk kegyeletes szivünk parancsoló érzelme- és czélunkhoz képest az általok kihatóan hozott szellemi áldozatokat.. Hadd tudja az utókor, és lássa a világ azokat, a kik szakértelmének, buzgóságának, erélyének és tapintatosságának mindenha oroszlánrésze volt az eleink eredményes szellemmüvelése körüli fáradalomban... Talán nem mind nagy nevek? De ország nem csak büszke alpesekből, hanem középmagasságú dombok- és sikokból is áll; város, nemcsak tornyok és paloták, hanem közszerű házak és kunyhókból is; és annak s ennek ismerete az egészben van... Talán nem mindnyájan ragyogtak; de mindnyájan munkálkodtak dicséretes buzgalommal és komoly törekvéssel; s a zajtalan bár és észrevétlen, de hasznos munka is ismertetésre s hálára méltó... És ha áll, hogy nem csak szembeszökőbb müvek, hanem egy egyszerű tevékeny élet, mely korában a müvelődés és irodalom ügyét szóval és tettel hatályosan és sikerrel ápolta s előmozditotta jogot tarthat a maradék hálás emlegetésére: úgy azok, kiknek igaz cultura által nemesitett nemzeti lélek volt jelszavuk, ez érdemczimmel valóban nem utolsó helyet követelhetnek magoknak a nemzet pantheonában... Erős bennünk a meggyőződés, hogy, a mi hő ohajunk is, a pályatársakat e nemeslelkű elődök utánzására és emlékök hálás megőrzésére felvillanyoznunk sikerülend. Mélyen gyökerezvén t. i. keblünkben amaz érzület, mely a valódi nagyság, érdem és istenesség iránt kegyeletes tiszteletre készt, kell, hogy az ősök erényére, tudományára a fogékony utódok, a mint egyfelől büszkék, másrészt sokszerű érdemeiken szent elhatározással föllelke-

süljenek és borostyánlevelekkel behintett nyomaikon biztosan és hálatelten járjanak!

„Optimam partem elegit, quae non auferetur ab eo.“ (Luk. 10. r. 42. v.)

1. Zabojnik Péter (a S. Paulo) a kegyesrend beesküdött áldozára, született 1672-ben Lüllén, Barsvármegyében. A gymnasiumi osztályokat jelesen bevégezvén, a piaristaszerzet újoncza lőn. Miután, a szerzetesi próbaidőn a privigyei novitiatusban, meg a bölcsészeti és theologiai tanfolyamon, szellemerkölcsi öntökélyesedésén ernyedetlen szorgalommal működvén, szerencsésen áthatott, letevén a szerzetesi ünnepélyes fogadalmat, 1697-ben gr. Kollonich Lipót, bibornok és esztergomi érsek által áldozárrá szenteltetett. — Mint a kegyesrend áldozár-tagja a vallásos nevelés-oktatás göröngyös pályáját, melyre hivatottságának, már az ujoncznöveldéből kikerültekor, próbaéves tanitóskodása alatt, kétségtelen tanuságát nyujtá vala, önmagának és a rája bizott nemzedéknek képzésével, — ugy is, mint vezértanár, buzgón müvelé Privigyén, Kecskeméten, Veszprémben. — A szerzetkormány által 1701- és 1709-ben a nyitrai székház és intézet igazgatására lőn előléptetve. — És e kitüntetést, mint olyan, ki már az addigi eredményes működésével a hün és sikeresen teljesitett kötelesség bizonyitványát a haza részéről, melynek több képzett egyént nevelt, ugy a rend részéről, melynek egyik fönkelt-lelkű tagjául tekintetett, — egész mérvben kiérdemelte. — A kettős minőségben évekig tőn hasznos szolgálatot Árpád nemzetének az által, hogy a gymnasiumi ifjuságot, melynek igazgatótanára volt, erkölcsös irányban vezetni és tudományosan müvelni első és főfeladatául tartá; a szerzet nyitrai telepitvényének pedig, melynek főnöke volt, az által, hogy a vele együtt még *az esztergomi főkáptalan kegyesen átengedett épületében szo*rongott társai lelkismeretes gondozásában sokat igen sokat fáradozott... A szerencsés és gyöngéd modort, melyben Zabojnikunk szive- lelke tükrözött, magán életének e varázsát, hivatalos minőségben is hiven megtartotta. Szerepe, természete — hogy hasonlattal éljünk, sehogy sem volt a rideg szikláé, mely a felindult forrongó hullámokat megtöri, — de a melyek még az érintkezés által is csak inkább fokozva, annál hevesebben forranak... Az ő kiegyenlitő, de koránsem gondatlanul elnéző bánásmodja; zajtalan, de férfias jellemű

eljárása a legnemesebb bizalmat szülte tisztársaiban úgy, mint másokban... A mondott 1701. esztendő pünkösdi ünnepe másodnapján, az alapkő ünnepélyes letételekor, a tanulóság körében rendezte akademián, azt is fényesen mutatta meg: mennyire képes, Isten kegyelmével, a szellemi tehetségek összhangzatos fejlesztésére irányuló tanári buzgalom és atyai szeretet a zsenge növendékeket az erény, tudomány és szépmüvészetek ösvényén rövid időn is vinni! Ez időtájt eredtek tőle a sokoldalu és belbecsre nézve jelentékeny értekezések, tanodai beszédek, melyeket szerencsés választás és szabatos nyelvezet egyiránt jellemeznek... Örökmindig arra kéré Péter az Istent: engedné őt az ő dicsőségére s az emberiség üdvére élni és halni. — A jóságos Gondviselés, miután már a kérés első részét: dicsőségeért és az emberek üdveért élni, valósitá, elérkezettnek vélé az alkalmat a kérés másik részét is teljesiteni: dicsőségeért halni, csakhogy ezt a szenvedés kemenczéjének kelle megelőznie. Életének vége felé t. i. hónapokon át a kezekbe és lábakba fészkelt köszvény metsző fájdalmai gyötrék Péterünket, melyeket azonban, az ég látogatásaul tekintvén, mint egy második Jób, nem csak békével tűrt, hanem, a nagy apostol szavaival „Momentaneum et leve tribulationis nostrae supra modum in sublimitate sempiternum gloriae pondus operatur in nobis“ (2. Kor. 4, 17.), áldotta érettök az élet és halál Urát, ki őt 1728-ban márcziushó 22-én Veszprémben magához szólitotta. —

„Non sunt condignae passiones huius temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis.“ (Rom. 8. 18.)

2. Dubravka Athanáz (a SS. Trinitate) a kegyesrend beesküdött áldozára, született 1659-ben Privigyén, Nyitravármegyében. Az elemi- és középiskolai tanulmányokat szülővárosában szép előmenetellel meghaladván, a piaristarend szerzetes öltönyét vevé föl. Erre Privigyén a törvényszabta ujonczidőt, mely alatt, tehetségeihez szelid magatartást és alázatosságot csalolva, magát a szerzetesi és tanári pályára egész szerénységgel előkészité, állotta ki. — Most alkotmányunk követelményei szerint a müködési próbaévet, pályájának elejét, megkezdendő tanszékre helyeztetik. — Oktatására bizattak t. i. ugyancsak Privigyén elemi tanoda kisdedei, kiket a valláson és tantárgyakon a legjobb sikerrel keresztül vezetvén, e próbatanárkodás után a

bölcsészeti majd hittudományi tanulmányok elsajátitására tétetett. Mindezekben erélyes és fáradságot nem ismerő hozzálátással buzgólkodék annyira, hogy mindig a legjobbakkal vetélkedett. Majd a szerzet esküdt tagjává avattatván, áldozárrá szenteltetik és tanári alkalmazást nyer Privigyén s Nyitrán, az utóbbi helyen 1703. és 1704. tanévekben az igazgatói tiszt is rá ruháztatott. És e kitüntetés ujabb irányokban és fokozott mérvben inditá meg s fejleszté munkásságát, növelte a kört, melynek központjaul mindenki oly szivesen tisztelte Athanázunkat. És méltán. Mert Dubravka valóban a tettek lelkismeretes embere volt; a hivatás nagysága irányában oly magasan fellángoló ügybuzgalmat, a müködéskörben követendő oly serénységet és pontosságot, s a magasabb érdekeket oly hévvel átölelő szivnemességet párositva a legkiválóbb szerénységgel tanusitott, minőt ritka jellem képes minden kétes szin nélkül fölmutatni... Mivel a fiatal kebel legkedvesebben mulat a képzelődés tartományaiban, s azon világ, melyet magának alkot, leginkább elégíti ki vágyait, Athanázunk is foglalkozott elejénte a költészettel, adván a vezetésére bizottaknak sikerült szindarabokat is... Miután igy oktatói pályájának közepette, mint szelid és lelkes barátja az ifjuságnak, több dicsteljes évet eltöltött; jó lelkének készsége őt más munkásági térre is vitte. Mert a boldogult, az egyházi, hitéleti, társadalmi ügyek iránt egyképen érdeklődvén, élénk vallásos buzgalmával s részvékeny szivénél fogva mindenütt segiteni, hatni, dolgozni akart, hol erre szükség mutatkozott... Innen van, hogy 1710-ben a Rákóczy-mozgalom egyik viszontagságteljes esztendejében, a pontosan teljesitett hivatásos tisztköre teendőin kivül még a pestisben sinylődők körül, testi, főleg az isteni vallás és kegyszerek mennyei tápszerét nyujtogatván, Jézus igaz szolgájához méltólag hévvel buzgadoz vala. — Thrasimene tavának hosszában egykor Róma és Karthago hadai csatázának egymással; a föld renge alattok: de a harcz tartott, és a seregek a viadal hevében nem vették észre a rengő föld lüktetéseit, a a zúgó tenger forradalmát; ugy viselte magát Athanáz atya is a dögvésznek közepette; rettenthetlen lélekkel folytatá működését, Krisztus vitézéhez illőleg megtevé mindazt, mi köréhez tartozik, t. i. fölkeresé a betegeket, lelkökbe reményt, vigasztalást csepegtetendő és az örök életre elkészitendő, mig-

len a ragály rája is hatván, 1710. évi október 4-én Nyitrán hithű lelkét visszaadá Teremtőjének.

„Custodit Dominus omnes diligentes se.“ (Psalm. 144.)

3. Ursini máskép Nevied Mátyás (a S. Joanne Evang.) beesküdött piarista-áldozár, született 1669-ben Vitkoviczon, Csehországban. Jelesen elkészülvén a gymnasiumi tanfolyammal, mivel a szerzetestanári pályára kiváló hajlamot érzett magában, egész életét, minden tehetségét és figyelmét osztatlanul a neveléstanitás magasztos és fontos ügyének áldozandó, a kegyesrendbe vétette föl magát. A privigyei újoncznöveldében hivatott férfiak vezetése mellett kellőleg behatolván az oktatás kezelésébe, a szerzet szabványaival is megismerkedvén, valamint utóbb a philosophiát és theologiát is érdemlegesen áttanulmányozván, előbb mint próbaéves, illetőleg 1696-ban gr. Kollonich Lipót bibornok és esztergomi érsek által fölszenteltetvén, rendes áldozár-tanár több intézetben, majd 1704. tanévben Nyitrán, mint igazgató alkalmaztatott. — A cselekvés e terén tapintatos és eredményre vezető működése által a felőle korán ébredt reményt nem csak rendfőnöksége előtt bőségesen igazolta; hanem, mint példás-életű szerzetes pap, a hit s vallás szent igazságainak lánglelkű apostola is közelmessze tájakon a legelőkelőbbeknél is őszinte tisztelet, becsülés és méltányló elismerésben részesült. Váltig kitünik ez abból, hogy a mágnás és főnemes családok, mint a Rákóczy fejedelmi udvar, Pálffy János és Berényi grófok és mások ohajtva ohajtották őt, a Jézus szive szerinti valódi papot, a munkaszeretetnek, az éles itéletnek, mély belátásnak, közkedvességre igen méltó jellemnek, az önmegtagadásig áldozat- és szolgálatkész emberbarátnak mintaképét, — lelki vezérül, tanácsadóul időnkint körükbe vonni. Mihez a főnökség mindannyiszor annál inkább is adta beleegyezését, mivel biztos volt, hogy Mátyás lelke épségét és a szerzetes lemondást az udvar szórakozásai csábjaival szemben a legszentebbűl megőrzi. — Hisz Ursinink szerzetes volt a szó teljes értelmében; szerzetes a szegénység által, szerzetes valóságos angyali tisztaság, szerzetes az Isten, az egyház és a szabály iránti engedelmesség által; szerzetes az istenitiszteletnek lelkes, szenvedélyes szeretete által, mit sz. Kalasanzi követőinek főkötelességei közé sorolt; szerzetes a folytonos munkának minden

alakjaiban; szerzetes az önsanyargatás, minden hiuság megvetése és mély alázatosság által; szerzetes végre a hitnek és természetfölötti életnek, mely második természetévé vált, telje által. Nem csoda, hogy ekként igen sok jót eszközölt és az ifjuság erkölcsi és értelmi fejlődését, az egyház és vallás sz. érdekeit szóval és tettel mindenha előmozditani törekvő Ursini, ki valódi Ábrahámmá, sok nemzetség atyjává lőn, és pedig nem a testi, hanem a lelki nemzés, javitás szerint, — a szellemerkölcsi nemesedés terén. — Kényelemmel az Úr soha sem kecsegteté apostolait, sőt épen az ellenkezőre készité elő. „In mundo pressuram habebitis; sed confidite, ego vici mundum“ (Ján. 16, 33). E rövid, de elégséges utiköltséggel bocsáttattak munkáikra a későbbi üdvhirdetők, az egyházi nevelők is, és ennyire szükség is volt a kereszténység első századaiban csak ugy, mint a tizennyolczadik században a piaristaságnak Nyitrára jöttekor. Az atyák az esztergomi főkáptalani épület kisded, a hallgatókat nehezen befogadó, szobáiba szorulva láttak terhes feladatukhoz, azonban ez is, az 1703-ik év második felében, tűz martaléka lőn. Midőn az épület helyreállitása a szerzet pénzerejéből nem volt remélhető, Mátyásunknak annál több és erősb bizalma volt az Istenben, ki rendesen a való szükségben segít. Nem is csalódott. Mert amaz összeköttetései utján, önzetlen lelkének nyájassága és buzditásának gerjesztő hatása által a társháznak is, midőn az esztergomi főkáptalani épület kitataroztatott, gyorsabb épitkezését eszközölte. — Elhunyt a jámbor aggastyán, kinek tudományos fölényét igazgató-korában a tanárokhoz intézett számos paraenesisei is kétségtelenné teszik, miután a szerzet bokros érdemeinek méltánylásául rendfőnöksegédi rangra emelte, 1733. évi májushó 2-án Kecskeméten.

„Timenti Dominum non occurrunt mala“ (Eccl. 33, 1.)

4. Zajkányi Lénárt*) (a S. Eustachio) született Hátszegen Erdélyben. Valakinek e mondata:

‚Ex nuce fit corylus, de glande fit ardua quercus,
Ex parvo puero saepe peritus homo‘.

Zajkányira nagyon is alkalmazható. Már ifjukorában szép reményt támasztott maga felöl. Midőn pedig 1698. évi szept. 21-én, Kalasanzi zászlójához szegődött, az emberi lélek leg-

*) V. ö. 464—468. lapokat.

szebb kincseit képező erényeket, melyeknek gyakorlására önszántából köté le magát, tüntette elő az ég kegyelmével minden tettében. Kivált az isteni szeretet erejénél fogva, a nevelés-oktatása alattiak örök üdvösségén is fáradozott, és a jóban, melyet megkezdett, állhatatos volt... Csodadolog, de mindennapi tapasztalás dolga, hogy az Isten nem szorult sok napszámosra, hanem önfeláldozásra képes odaengedő sziveket kiván... Mindig úgy tesz, mint Gedeon korában, azt a ki fél, ki földi munkájának gyümölcseit kivánja élvezni, ki az örök igazak mellett az ellenséggel szembe nézni nem bátor, ki a kis tikkadás következtében a földi vágyak folyamát táltott szájjal szivja, — azt haza küldi, s neki csak néhány ember, néhány lélek szükséges, de ezeket is oly módon használja, s úgy eltetézi a malasztok boldogitó árjával, hogy alig használt emberi erőlködés mellett majdnem csak az Úr és (az emberiség ügyének elöharczosa) Jézus sz.-nevében megfutamodik a madianita tábor, oszlik a sötétség és a bünös hajlamok serege, derül a szent erkölcs, és világit a jó cselekedeteknek jóra serkentő fénye... Azon égkegyeltek közöl való volt Zajkányink... Igen ő azok közé tartozott. E megyőződésnek adott kifejezést egyik kor- és pályatársa, midőn róla a többi között ezt irá: „Peculiares corporis et animi dotes, ampla item litterarum cognitio Leonardo tum apud nos, quam exteros, ipsumque celissimam dominum regni Primatem amorem et venerationem conciliarunt. Doctis ingenti cum plasu altioribus quoque disciplinis, 1705. 1710. gymnasii Nitriensis regimini destinatus spatio annorum, quibus interrupte praefuit ceu pietatis, litterarumque amantissimus, et promotor zelosissimus classes saepe visitando, per examina periculum de adolescentium progressu faciendo et eos tum verbis cum etiam praemiis ad ulteriorem profectum praestandum exstimulando, omnia aliaque agendo in hoc genere, ut rei litterariae decus ac ornamentum procuraret“... A haza iránt is tiszta, lángoló szeretettel áradozott: nemcsak azon nehéz napokban, melyekben sok tányérvirág is forgatá a nap felé sárga-fekete nagy fejét, hanem oly időben is, midőn csak is határozott jellemek szólhattak Istennél és ott, hol helye volt... Azonban soha sem tévesztette szem elől, miszerint a haza boldogsága a vallásossággal, az egyháznak virágozásával szoros egybeköttetésben

áll, s miszerint a haza is csak akkor lehet boldog, ha virágzik a hit benne... E gondolkozást Zajkányiban az egyházias tudományosság növelte, melyet a higgadt megfontolás, józan ész, biztos tapasztalás és kinyilatkoztatás forrásaiból meritett... A meleg ügybuzgalom a rábizottak pontos és sikeres teljesitése, szigorú szerzetes élete, hazafias érzülete és mindig gyarapodó tudományos képzettsége azon nagy szellemi tőke levén, mely az egész magyar kegyes-tanitó-rendnek gyümölcsözhetik, már 1715—1721-ig helyettes, és 1721—1726-ig rendtársainak közbizalma által első tartományfőnökké választatott... És mint ilyet szerzete iránti hő szeretete folyton még inkább arra buzditá, mikép annak javára minden tőle kitelhetőt sz. örömmel tegyen meg. Azért a rendtartomány társházait meg-meglátogatván oda hatott, hogy lelki fiaiban és ezek által a növendékekben, a nemzet ezen serdülő reményeiben szeretetét a tudományoknak, melyeknek minden szakában terjedtkörüleg s alaposan avatott, és igy nemcsak a sikeres müködés elismerésére s méltatására, de annak rendfőnöki állásánál fogva hivatott vezérlésére s biztos irányzására is egyiránt képes levén, — fokozza, az igaz jámborság gyakorlását mindinkább elősegitse. Mivégre roppant elfoglaltsága mellett is tudott keriteni időt, hogy lelki oktatásokat tartson, hogy az előforduló ünnepélyeken példás buzgósággal sz. misét énekeljen; hogy az ajtatossági és házi rendnek kellő elevenséget kölcsönözzön... E szempontból jegyzé föl róla egy rendtársa „Insederat itellectui Leonardi non solum doctrinae excellentia; verum etiam virtutum ornatus ac morum suavitas, in dicendo iucunditas, ut sine labore voluntates sibi commissorum inflecteret“... Halála véletlen és igazi csapásként érkezett meg — 1726. évi februárhó 24-én még, utánozva az isteni kegyelmet, mely csak alkalmat és módot keres, hogy szeretetet gyakoroljon, és szeretetet ébreszszen, a szelid és áldásdus főnöksége alattiak gondos atyjaként az ujoncznöveldét — a rend virágtelepét Privigyén látogatta hivatalosan. És ugyanazonhó 26-án már, miután a megváltó Jézus Krisztust, ki őt jutalomra szólitotta, ajtatosan magához vette vala, ott feküdt a ravatalon, hagyván maga után olyan ürt, melyet nem csekély feladat volt betölthetni, és a nagyszámu őszinte tisztisztelőinél bánatot. — Jelen évben százötvenhárom éve már, hogy e nemeslelkü szerzetespap hulláit a föld ölébe

fogadta. A sir, mely porait takarja, elenyészhetik; az emlék, mely sirját jelzi, megsemmisülhet, de dicső tettei daczolnak az idő viszontaságaival s hűn őrzik nevét s átadják az utókornak, vagyis a költő szerint:

„Megnyilt a sir, letették hamvaid:
De jelt fölé emeltél tenmagad —
Nem porhadót a szivek mélyében!“ —

„Gloria eius non derelinquetur.“ (Jes. Sir. 44, 13.)

5. Bohn Euszták (a SS. Trinitate) beesküdött piarista-áldozár, vármi fi, Lengyelhonban született 1683-ban. Jelesen elvégezvén elemi és gymnasiumi tanulmányait azon ponthoz ért, midőn életpályát kelle választania. Választása szerzetestanári állapotra esvén, — a kegyes-szerzet ujoncznövendékei közé iktattatott. Erre, miután a próbaidőt a tanitásban is dicséretes buzgósággal és tanonczai részéről szép eredménynyel meghaladta, a bölcsészet és hittudományokban szintén kellőleg kiképeztetett és gr. Kollonich Lipót bibornok s hg. érsek által 1706-ban áldozárrá avattatott. — A rendkormány akaratából ekkor ismét elfoglalta a tanárszéket, melyet, hogy életműködése tereül helyesen választott volt, valamint a próbaéves ugy azontúli ténykedésének sikere által, teljesen bebizonyitotta. Mivel czéltudatos eljárásával szembeszökőleg mutatta meg azt is, hogy nem egyedül az oktatás, hanem a nevelés terén is ritkitja párját, a rendfőnökség, méltánylandó kiváló tudományos képzettségét, melyet a theologia, de különösen a költészet és mennyiségtan körébe vágó irodalmi munkálkodással a szakértők előtt is kétségtelenné tőn, — őt a társház- és gymnasiumigazgatójául jelölé Beszterczén, Privigyén, Szent-Györgyön és 1707. tanévben Nyitrán. — Az elüljáróságnak imezen rendelkezése fényes tanújele a kitünő egyén helyes fölismerésének, a hivatottság méltánylásának, de egyszersmind tanúja annak, hogy a szerzet a reményteljes tag üdvös hatásának gondos és bölcs intézője volt, s hogy ezen valódi édes anya — a kegyesrend, melynek novitiatusában szilárdult meg Eusztákunkban az istenességgel párosult tudománykedv lelkes, fia nemes czéljainak utat nem téveszthető iránytüje volt... — Mi volt Bohn általán, különösen a költészet terén? nem saját, hanem nyomatosság tekintetéből a nagy tudós és buvár Horányi szavaival mondjuk el, ki művében Eusztákunkról igy beszél: „Vir ad magna

factus... poësi adeo excelluit, ut nostra aetas nondum ipsi parem tulerit... Specimina quaedam poëtica ego ipse vidi et in manibus habui, praesertim vero comica, in quo genere sine comparatione illius eminuit, concinnavit etiam opuscula horographica. Quasdam orationes partim ad nostros, partim ad studiosam iuventutem, dum Partheniae Sodalitates vigerent partim in restauratione studiorum dictas, e quibus facillime huius eruitur eruditio, ego legi, et etiam harum nonnullas compluribus opusculis pro nostrorum Juniorum usu nitidius descriptas compingendas curavi, ut quemadmodum vivens plurimum ad incrementum litterarum conduxerat, moriens etiam per opuscula sua nonnihil conferret.“ — A megkülönböztető állomásban mennyire járt el hivatalában, legszózatosb tanuja ama szeretet és ragaszkodás, melylyel a Magyarhazához, melynek kenyerét naponkint szelé, savát izlelé és vizét ivá, való benső ragaszkodasát is méltató szerzettársai által még alig 39. esztendős korában 1712-ben rendfőnökhelyettessé (Vicarius Provincialis) választatott. Ezen megtisztelő, de egyszersmind sok gonddal járó terhes hivatalt három évig üdvösen viselé. És ugyan egy pillanatra sem téveszté szem elől sz. Pál ezen irányintelmét: „Gyümölcsötök a megszentesülés, végczéltok pedig az örök élet.“ Ehhez alkalmazá felelős és terhes uj állásán is saját, és irányitá társai lépteit; hisz megszentesülni és végczélt érni, ez az egyházi élet alapja, melynek kutatása és elsajátitása a szerzetes mindennapi kenyere; ha ezt birni nem törekszik, nem tudja, miért hagyá el a világot... Alatta két társodát és gymnasiumot nyert a szerzet, t. i. a váczit és kecskemétit. Amazt Kollonich Zsiga bibornok, mint váczi püspök alapitotta 1714-ben, hatáskörül adván a piaristáknak a lyceumot, melyben képeztettek hosszabb ideig a váczi egyházmegye és a kegyesrend bölcsészettanuló növendékei, Kecskeméten pedig az intézetet Koháry István, Magyarország birája létesitette 1715-ben. — Nyugodtan és azon megelégedést nyújtó öntudattal válhatott meg ily áldásos működés után Bohnunk ez élettől, hogy feladatát, mint tartományfőnök, rendének dicsőségére és ez által az egyház- és hazánkra nézve haszonnal megoldotta, s hogy a közhelyeslés vigasztaló zálogát viheti el magával... Nem is veszthetí el a piaristaszerzet kegyeletes tiszteletét mindaddig, mig ez hálával emlékszik azon számos kötelessé-

gekre, melyekkel azoknak tartozik, kik erényeit és existimatióját öregbiteni iparkodtak; méltán magára alkalmazhatá Horatius (l. 2. od. 20). eme szavait:

, — non ego
— — obibo
nec Stygia cohibebor unda'

És valóban nemesen megfutott földi pályáját, néhány napi súlyos betegség között beszámolván életével, Beszterczén 1723. évi november 5-én dicsőn fejezte be. —

„Gloria magna est sequi Dominum, longitudo enim dierum assumetur ab eo." (Jézus Sir. 33. 38.)

6. Kubránszky László (a S. Joanne Bapt.) a kegyesrend beesküdött áldozó papja, született 1684-ben Privigyén, Nyitravármegyében. A piaristaszerzetbe beöltözvén és az ujoncznöveldében Privigyén, a kanonicalis időt betöltvén, mely alatt rendünk hivatásáról, melynek főczélja a neveléssel párositott vallásos oktatás, kellő ismeretet szerzett, próbatanárkodásra nyert küldetést. A fontos megbizásban akkép járt el, hogy elüljáróinak szép észképességéhez és tevékenyzégéhez kötött várakozását és reményét nem csak igazolta, de fokozta is. — Most a bölcsészeti előadásokat hallgatá, melyeknek bevégzése utján a theologiát tanulá, kiállván mindenütt a helyeslő vizsgálatokat. — A krisztusi egyháznak, gr. Erdődy László nyitrai püspök által 1710-ben fölavatott, áldozártagja levén, visszament a térre, melyre őt a hivatás lépteté, először ugyan a gymnasiumi osztályokban, ezután a lyceumban és a theologiában, ugy is, mint tanintézeti igazgató Privigyén és jelesül Nyitrán 1710-ben és buzgó lelkipásztor Szigeten, mindenben és mindenkor a ragyogó talentom, sokoldalú alapos ismeretek és megszilárdult egyházias szellem embereként tevén üdvös szolgálatot, és éber figyelemmel őrködvén mindig a felügyelete alá bizottak összetes tökélyesitésén. — Minthogy teljesen át volt hatva azon igazságtól, miszerint az ember nem csak a Teremtő által kitűzött rendeltetését, de még földi boldogságát sem érheti el a valláserkölcsi eszmék jótékony befolyása nélkül: tanodai foglalkodásai mellett arra forditotta minden gondját, minden üres idejét, hogy a vallásos érzelmek magasitására és erkölcsi fogalmak nemesitésére szintén előnyös segédeszközöket szolgáltasson az ifjuság kezébe. Innen amaz irodalmi

dolgozatok, melyek nyomos tolla alól kikerülvén, nem csak kitünő jellemvonásait nyújták szerzőjöknek, hanem egyszersmind gondolkodása iránt is, még Eszterházy Imre hg. primás és esztergomi érsekben is, föltétlen tisteletet költöttek föl. — Sok gondot, még több fáradságot okozott neki a négy izben, összesen tizennégy évig, a nyitrai társház, melynek szellemi és anyagi érdekeit szivén viselvén oly állapotba akarta helyezni, mely tanúságot tegyen Isten és ember előtt arról, hogy nem gondatlan sáfár. — És hogy csakugyan nem volt, bizonyitványul szolgál a collegiumépület, melyet ernyedetlen utánjárással csaknem alapból létesitett, s a templomfalat majd felényire emelte. — Midőn pedig 1723. évi augusztushóban támadt tűz a társodát, az iskola- és convictusépülettel egyetemben elhamvasztotta, a mindazok által, kikkel bárminő viszony érintkezésbe hozá, becsült s tisztelt Kubránszkynak lehetett, Isten után, főképen köszönni, hogy még ugyanazon esztendei október 15-én rendigyülés (káptalan) tartathatott a nyitrai collegiumban. — 1726. évben a rend az időbeli főnöke elhunyván, a tagok helyettesül (Vicarius provincialis) nyomban Kubránszkyt, széles tudományosságáról nem kevesebbé, mint igazságszeretete, ügybuzgalma és tapintatosságáról általánosan ismertet, álliták a szerzet élére; az 1727-ki nagygyülésen pedig rendfőnökül (Praepositus provincialis) választák. Mint rendfőnök megtett ő mindent, meg a legőszintébb szándék-, a legjobb akarattal, csakhogy a sz. szerzet felvirágzását eszközölhesse. Tapintatos eljárásának is tudandó be, hogy a magyar kegyesrend kormánylata alatt a b. e Pinkóczy Eleonóra által tett tokaji alapitványhoz, melyhez a kir. jóváhagyás járult, jutott. Gyarapodott továbbá ezidétt a piaristarend hatásköre Nagy-Károlyban és Rózsahegyen. Amott kegyes alapitó lőn nagy-károlyi Károlyi Sándor gróf hat gymnasiumtanár és igazgatóra nézve. A rend hivatása: a helyi plébániát, mely szintén a piaristákra bizatott, a grófi udvari kápolnát, a gymnasiumot ellátni, ide járul az elemi és rajztanodák igazgatása is. — A nemeslelkü méltó utód is, kit a a közelben elhunyt gróf Károlyi György ur Önagyméltóságában tiszteltünk, kitünően megfelele dicső eldőde által rámaradt pártfogói kötelességnek. Nem oly régen a templomot si, épületes tanuságaul az ajtatos alapitói és érdemes utódok őszinte vallásbuzgóságának, oly fénybe helyezé, melyhez messze vidék

nem mutathat föl hasonlót az épitészeti nagyszerűség szempontjából sem. — Rózsahegyen Lövenberg Jákó gróf alapitá 1729-ben a négyosztályú gymnasiumot ugyanannyi tanár- és egy igazgatóval. — Kubránszkyt, ki 1729-ben Privigyén elnökölt a második tartományi gyülésen, mely azt is rendeli, hogy a fiatalabb tanároknak szónoklati és költészeti gyakorlatok tüzessenek ki valamely szakértően avatott tag, vagy a házelüljáró utmutatása szerint, másodizben is megtisztelték rendtársai a szerzet kormányzásával, de azt most csak egy évig viselhette. — A Gondviselés könyvében t. i. az vala irva, hogy a derék férfiunak, ki kétszer volt rendfőnökhelyettes, két izben rendfőnök, háromszor vett tevékeny részt hivatalosan a rendi nagygyülésen Rómában, 1728. évi október 25-én Nyitrán hűljön ki kebele, mely az igazságon sarkalló tudományosságért annyira tudott lelkesedni; hogy megszünjék működni az ész, mely a folytonos buvárlatok eredményét oly kedvesen tudta közölni szóval és tollal; megszünjék dobogni a sziv, mely, Isten dicsőségeért lángolva, szerzetét oly hűven és melegen szereté... Kubránszkynak provincialiskodása idejéről a piaristák, az erényes és tudományos törekvések és eredmények áldására alkalmazva, jó lélekkel mondhaták Sirák (50, 3.) fiával: „In diebus ipsius emanaverunt putei aquarum... et quasi mare adimpleti sunt supra modum..., qui curavit gentem suam"...

„Iustorum autem semita, quasi lux splendens, procedit et crescit usque ad perfectam diem."
(Péld. 4, 18.)

7. Szlakovszky Bencze (ad Annunciatione B. M. V.) a kegyesrend becsüdött áldozára, született 1684-ben Beszterczén, Zólyommegyében, beszterczei egyházmegyében. A kegyes-tanitó-rendbe jutván, miután a törvényszabta újonczidőt betöltötte, próbaéves oktatóként tanszékre lőn alkalmazva, hol soha nem habozó készséggel, annál kevesebbé lankadó buzgalommal törekedett a rá bizott, még gyönge és hajlékony, szivekbe tiszta és szent érzelmeket a vallás iránt, és hő vágyat a tudományossághoz csepegtetni, gerjeszteni. — Azután a philosophiai és theologiai tanfolyamon magát fényes eredménynyel kiképezvén, 1710-ben gr Erdődy László Ádám nyitrai püspök által áldozárrá avattatott. Mire ismét tanári küldetést nyert Breznón és Nyitrán. És ugyan mindkét

helyen, mindenkor a rend sz. Alapitójának nyomdokait hűven követve, kifejtett törekvése- és tevékenységéhez kötött reménynek teljes mérvű sikerével működék. — A gymnasium osztályainak majd minden tárgyait tankezelvén, mind tanmodora, mind főleg kitünően finom bánása által nem csak tanonczainak és ezek szüléinek tiszteletét, nagyrabecsülését vivta ki; hanem közvetett és közvetlen elüljáróinak is méltányló elismerését annyira megnyerte, miszerint a rendkormány legkevesbbé sem kételkedett őt — a sokoldalúlag tudományosan művelt egyént, ki eddigi működésében, akár tan-, akár nevelésmódszerét tekintve — a legelső és legjelesb oktatók sorába küzdé föl magát, a bölcsészet, illetőleg a hittudományok előadásával bizni meg. A kitüntető helyet elfoglalván, a tananyagot oly bő és minden oldalról felvilágositó értelmezéssel tárgyalta, hogy növendékei azt egész élvezettel és okulással hallgatták. — A nevelés-oktatási pályán buzgón és munkásan haladó szerzetesre várakozott már ama, bárkire megtisztelő hivatás: egyik intézetünket gondozni, kormányozni. — Mert utóbb a rendfőnökség, a társház és 1727-ben a nyitrai gymnasium igazgatását is rája ruházá, mely tisztének nem csak kifogástalanul megfelelt, hanem ildomos eljárása és atyai szeretete által mindenkinek ragaszkodását biztositá magának. — A szerzetesi fogadalmakhoz hű és azoknak szivéből élt Szlakovszky talentuma és tudományosságáról meggyőző bizonyitványt nyujtanak a szerzet évlőinek ide vonatkozó rovatai is, melyekben a többi között olvasható: „Et regulari observantia ac moderatione, et rerum cognitione conspicuus, plurimis iisque eximiis abundabat dotibus. — Musicus, arithmeticus, poëta, philosophus, theologus est eximius, docuitque omnes has artes et scientias pluribus annis cum plausu et fructu. In scientia numerorum, sive arithmetica ita facilis atque expeditus fuit, ut vix parem, superiorem vero in toto regno non habuerit... Ratiocinii modus a comitatibus receptus ipsius est opus. — In oratione soluta nihil humile; nihil tumidum, sed ad Plinii gravitatem accedens ad tersam latinitatem exacto utebatur stilo. Verum in arte poetica plane princeps fuit.“ — A költészet terén általán, jelesül az emlék- s korversezetekben igazán mester volt, — hivatottságát mutatja az, hogy fél Európában kérve-kéretett föl alkalmi versek készitésére. Igy az időnkint kinálkozott jelentékenyebb események fölmerültekor irt számos dolgozataiból

ezeket emlitjük meg: 1) „Actio Drammatica senario iambico-cabalistico carmine composita„ czimût, mely, a Privigyét meglátogató Keresztély szász herczeg, bibornok és esztergomi érsek tiszteletére, e jeligével: „Felix ac fortunatum ob praesentiam Eminentiae suae CoLLegIVM prIVIDIense“ készült, és 1714-ben Budán kinyomatva remekvoltaért évtizedeken át keresve- kerestetett. 2) „Genethliacon“ occasione recens (1716) nati archiducis Austriae Leopoldi,“ melyet gróf Csáky Imre kalocsai érsek által fölhiva VI. Károly császár Lipót nevű fia születése alkalmából állitott elő. 3) Ugyanazon érsekhez, midőn (1718-ban) bibornokká lőn „pVrpVra CarDInaLatVs roManI gLorIa“ czimût. 4) „CoLLata MVtVo gaVDIa“ feliratú epiniciont, mely Eugent a nagy hőst és kormányférfit, Pétervåradnál és Temesvár alatt a törökön nyert diadala alkalmából, dicsőiti. 5) B. e Eleonóra császárné gyászemlékére „ELeonorae IVsta MagDaLenae TheresIae AVgVstae prInCIpI.“ 6) „Lessus“ gróf Endrődy László nyitrai püspök halálára. 7) Remek továbbá a boldgs. Szüz, nemzetünk Nagyasszonya iránti legforróbb kegyeletet tolmácsoló „Litaniae Lauretanae B. V. Mariae, quibus accedit antiphona „Salve Regina“ 1741-ben Nagyszombatban eszközölt kiadványa, hol ezen imaminták átalakitás, egybevetés és különös érdekeltséget keltő szóvisszazás (per anagrammata) ügyes alkalmazásával oly versmértékre szedvék, minőt az azokhoz legillőbb zene, vagyis aria megkiván... Mint a lapozgatónak föltetszhetik a tudós és bölcsészeti- lelkü szerző minden sorában a szellemiség az uralkodó, a vezérgondolat, s annak hatalmát még a leirásainál is jobban érezteti azon szerencsés modor által, mely a legtisztább kedélyből merit, s mely kiválólag jellemző... A kedély, ez a csodálatos kapocs az anyagi és szellemi világ között, a mi okozza, hogy bánattal vagyunk eltelve a miatt, hogy a földön a sárban kell gázolnunk, s hogy lelkünk magasb lét után sovárog... A kedély minden költészetnek ez a forrása, a melyből a költői lelkek ihlettségüket meritik, a melyből az ima kel, az ima, ez a nemes növére ama három égi lénynek, ama három mennyei testvérnek, a melyeket Hit, Remény és Szeretetnek nevezünk... Szlakovszkynk által követett eme szerencsés modor, a költői nemes érzelmesség volt a legfőbb ok, hogy erénye és magvas elmemüvei az előkelő személyeknél, mint különben

a kegyes leiratok is mutatják, föltétlen tetszés és elismeréssel találkoztak. — Szlakovszkyt miután rendfőnöksegédi rangra jutott és római szerzetkövetté választatott, az Úr, 1748. évi szeptember 11-én Korponán boldog halál által, az örök jutalomra hivta...

„Iusti autem in perpetuum vivent et apud Dominum est merces eorum et cogitatio illorum apud Altissimum." (Bölcs. 5, 16.)

8. Kovácsovics Pál (a S. Petro) a kegyesrend beesküdött áldozó papja, született 1682-ben Rippényben, Nyitramegyében, Esztergom-főegyházmegyében. Tizenhatéves korában szép sikerrel elvégezvén a középtanodát, szülei által figyelmeztetett, miszerint elérte már a válutat, melynek egyik vagy másik ágát életpályául kellene választania, s azért egészen szive sugalmára hagyva, elhatározásra szólíták. És az ifju vágyva-vágyott bejutni a piaristarendbe, melynek ujoncztagjává levén, miután a szabályszerű novitiatust kiállotta, próbaéves tanárként egy esztendeig ohajtott eredménynyel működött. — Erre a rendkormány akaratából a bölcsészethez látott. Hogy Kovácsovics a szükséges tanulmányozásra dicséretesen használtá föl itt is idejét, a szerzet évlői jelzik, őt különösen beható ismeretűnek, és philosophiában a legjelesebbek egyikeül tüntetvén föl. — De e szép tulajdonok bármenynyire becsülendök is, az egyházi férfiu pályáján csak hideg sugarak, kevé-bbé használhatók; s a szerzetes, ezen szintén szükséges kellékeihez a szentek tudományának kell járulnia, hogy az emberit szellemével átjárja és használhatóvá tegye... S hogy Pálunk e tekintetben sem maradt hátra, ez abból derült ki, hogy a theologia elsajátitására küldetvén, abban bő és alapos tudományúnak bizonyodott. — Mint, 1710-ben gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök által fölszentelt, áldozár a gymnasiumnak elébb nyelvészeti osztályaiban fáradozott, a melyekben előirt tantárgyakat nagy sikerrel kezelé. — Ez okon főnökei méltónak találták őt a humaniórák tárgyalására fölléptetni, melyeknek előadásában, miután Privigyén, Váczon, Nyitrán, Kecskeméten és Szegeden, mindenütt szerzetes esküjéhez illő példás életet élve, kitartó igyekezet- és növendékeinek szembetünö előhaladásával buzgadozott, 1717. évben a váczi ház főnökévé tétetett. — 1724. évet Nyitrán, mint a tanoda lelkes igazgatója és a remek irálynak, miként az a tisztelői

sürgetésére készitgetett, a szent tudomány, a tapasztalás és emberismeretben ritka jártasságra mutató, dolgozatokból kitetszik, — országszerte méltan ünnepelt avatottja, töltő — Nem emlitve az időszerű verses dolgozatokat, melyek alak és tartalom tökéletes öszhangja miatt dicséretre méltók: számba kell vennünk Pálunk üdvös müködése méltatásban azt, hogy 1726-ban Kecskemétre küldetvén, hol egykoron az istenes és hazaszerető szerzetes telepnek, mely a szent hit és tudomány fejtegetésében önfeláldozó készséggel küzdött, első munkása volt, a collegium elüljárói tisztét teljes megelégedéssel viselé... Majd ugyanott házi lelkiatyaként nyugalomba lépett, melyet élte végnapjáig élvezhet vala. — Azonban Kovácsovics lelkében a fensőbb érdekek iránti fogékonyság még ezidétt is oly élénk és előuralkodó volt, az ohajtás segitni mindenütt és mindenkor, főkép a szellemerkölcsi téren, oly buzgó; hogy élte munkásságában, melynek czélja ugyan mindenkor azon egy vala: nemesb emberiség fejlesztése, a tökélyesités, — ekkor sem szünetelt. És ugyan, mivel a szónoki tehetséget, a magyar nemzet ezen elvitázhatlan természeti sajátságát, nagy mértékben birta, s azt ujonczsága óta több alkalommal, de leginkább tanodaigazgatósága idejében, szorgalmasan kifejté, — szent beszédeket tartott a néphez... Az igehirdető erkölcsei azon indokok, melyek meggyőzők, mond sz. Jeromos. Valóban a hallgatóságot Pál szép erényei annyira elbájolák, szerzetes életmódjának egyszerűsége annyira meghatá, hogy prédikácziói után az istenesség jelenségei a hivőkben szemlátomást feltüntek... Előregedvén e közben szerencsés lőn Isten kegyelméből a szerzet legidősbje (dékánja) lehetni. Ezen, csak ritkának engedélyezett, minőségben, mint a megelégedett nyugodtság és derült kedélyesség életképe, még néhány esztendeig élt, mig rövid gyöngélkedés az élők sorából elragadá Kecskeméten 1750. évi szeptember 22-én.

„Sapientia humiliati exaltabit caput illius, et in medio magnatorum illum considere faciet.“ (Jézus Sir. 11, 1.)

9. Szokolóczy Venczel (a Purificatione B. M. V.) a piaristaszerzet beesküdött áldozára, született 1692-ben Beczkón, Trencsénmegyében, Nyitraegyházmegyében. A befejezett gymnasium-tanfolyamról előmutatott jeles bizonyitvány nyomán a kegyesrendbe bekebeleztetett. Miután a próbaidőn,

mint növendék és tanár saját, illetőleg a tanuló ifjuság szellemi kiművelésére kellő szorgalommal törekedvén, szerencsésen átment, a philosophia és hittudományok hallgtása tüzeték eléje. Ezekben tevékeny hozzálátással szintén a mily szépen, oly mélyen kiképeztetvén, a szerzetbe ünnepélyesen be lőn avatva, és 1718-ban Ghillányi György püspök s az esztergomi érsek helynöke által az Úr egyházi szolgájává fölszenteltetett. — Mint áldozár több helyütt, nevezetesen: Kecskeméten, Nagy-Károlyban, Korponán, Nyitrán, Pesten és Pozsony-Szent-Györgyön tanárkodván, mivel jól ismerte föladata fontosságát, de ismerte annak nehézségeit is, egész erejével rajta volt, hogy tanárkodásának tűzpróbáján valamikép áldozatul ne essék. És nem is esett soha, mert alapos képzettséggel frigyesült buzgóságának és atyai szeretetének mindenkor sikerült zsenge hallgatóit az erény és ismeretek ösvényén a legjobb eredménynyel vezetni. — Néhány esztendei sikeres működés után a gymnasiumból a bölcsészet-, majd a theologiatanárok koszorújában találjuk őt, a helyes elmei fölfogás, éles itélés, gazdag ismeret, nemes lelkesedés és a vallásos erkölcsiséghez őszinte szeretetet lehelő, előadásaival valóban fényleni... 1727—1728. esztendőben a dicsően betöltött munkakörből, hol oda hatott, miszerint a hazának, egyháznak és hőn szeretett szerzetének az erény és tudomány, az elmélet és gyakorlat fegyvereivel jól fölvértezett bajnokokat adhasson, tudván, hogy a vezetése alól kiszabadulandó egyénekre ugy is, mint tanárokra, nagy kincs lesz bizva — az Isten, a szülék, a hon legdrágább kincse, Nyitrán ház- és tanintézeti igazgatóságra jutott. — És Szokolóczynk, lelke egész örömével, szive egész szeretetével járt el e terhes hivatal-állomásokban is; ő azokat nem egy oldalúan, hanem való egészökben fogta föl és töltötte be. — A költészet, szónoklat és bölcsészet iránt már fiatal korában nagy hajlamot érezett és ebbeli, szakavatottságot tanusitó, művei közől több nyomtatásban is megjelent: de a theologia mégis, mi őt oly magasra emelé, hogy korának egyik legnagyobb hittudósaul tekintetett, sőt bizonyult is. — E nembeli, a mily széles oly mély, tudományossága által emelt ő nevének oly emléket, mely fölér a kor viszontagságaival daczoló szirtemlékkel. — Nagysága e tekintetben főleg a váczi püspökszék üresedésekor az ottani nagyprépostságot védő tüneménykép fölvillant művével,

melyben a jogi elvek és okmányok gondos és beható egybevetése nyomán, a mily sok eszmét és tudományt hozott forgásba, épen ugy Arbay János váczi nagyprépostnak mármár elveszet felsőséget viszaszerezte, — lőn tágasb körben ismeretes... Attól fogva az időnkint fölmerült bonyolult theologiai kérdések körül az ország főpapjai is, mint orákulumnak, döntőerejű tanácsát vetélkedve kéregeték ki. Sőt, mint a hittudósok kiváló diszét, az alapos buvárlat egyik előkelő bajnokát, Eszterházy Imre esztergomi érsek-primás, Althán Mihály Frigyes váczi, Biró Márton veszprémi püspökök stb. siettek egyházmegyéjökben zsinati vizsgálóvá tenni; Groll Adolf győri püspök pedig papnöveldéje vezértanárává nevezte, hogy a komoly tudományokat megkedveltesse Venczelünk által, ki a szellem éltető erejével a rendszerek száraz csontvázait életteljes és szinezett alakokká tudá varázsolni... Azonban nem annyira dicsbeszédet volt szándékunk tartani, — úgy is Szokolóczynknak legszebb dicséretei müvei, mik hallgatásunk mellett is hirdetik nevét — mint inkább az igazságnak bizonyságot adni, és ezt is kellő mérsékeltséggel, mit a bölcs Seneca (ep. 41.) tanácsol: ‚Lauda parce, vitupera parcius, similiter enim reprehendenda est nimia laudatio ac immoderata vituperatio, illa siquidem adulatione, ista malignitate suspecta est, testimonium veritati non amicitiae reddas'.. Szokolóczy, a fogadalmaknak antik-jellegű szerény hive, ki első ifjuságától végső leheletéig egyik tündöklő csillaga volt azon szent társulatnak, mely őt kebelébe fogadta, ismételt kéréssel rábiratva: 1) „Meum Tuum systematis ab adverso gemini exordium, sive amicum et familiare Litteratorum dissidium super principe articulo scientia media, sibique connexis thematibus et dubiis, quae gratiae divinae et auxiliorum efficaciam decretorum differentiam, praedestinationis utriusque indolem etc. respicerent. Jaurini, 1744.“ 2) Tribunal ecclesiasticum fori utriusque, patriae quoquo legibus accommodatum, quod praeter necessaria ad causas in eo contentas praeludia decretalium librum secundum pro recta institutione processuum iuridicorum et quartum item Gregorianum pro resolutione casuum incidentium matrimonia, sponsalia et idgenus complura dubia concernentium praevie pertractans, exhinc in forma complementi integre cum

omnibus circumstantiis sacrum episcopale, tam plena, quam vacante sede, consistorium repraesentat. Posonii 1762“ — müveit, melyek köztetszéssel találkoztak, közrebocsátá. — Venczelünk, kiben a nagy iró tulajdonai is egytől egyig mind megvoltak: ismeret, tehetség, az irály formáinek teljes birása és lelkesedés, — az örökkévalóságba költözött 1768. évi augusztus 16-án Pozsony-Szent-Györgyön. „Tu vero felix Agricola, non vitae tantum claritate, sed et oportunitate mortis“... Mert akkor hunyt et, miután élte végnapjaiban még azon ritka szerencsében részesült, hogy megérvén áldozárságnak ötvenedik évfordulóját, mint arnnymisés mutathatá be, épen Kal. József szenttéavattatási ünnepélyének tartamában, vérnélküli áldozatát a Magasságbelinek. —

„Non recedet memoria eius et nomen eius requiretur a generatione in generationem.“ (Bölcs. 39, 13.)

10. Dezericzki Incze (a S. Thoma Aquin.) a kegyesrend beesküdött áldozára, született 1702-ben Nyitravár- és egyház-megye történeti nevezetességű városában Nyitrán. A gymnasiumi osztályoknak kitünö befejezte után itt vala az idő; az élet koczkáját el kelle vetni. Mily pályát válaszszon egy értelmi s erkölcsi tökélesedés hive, ki a szerzetes tudományokban lelte minden örömét, mint oktatóit, melyre Dezericzki vallásos és lemondó iránya által is hivatottnak érzé magát... Az életút el volt tökélve. És Incze a nevelés s közmüvelődés szent ügyében fáradozó napszámosok — a kegyes-tanitó-rend tagjai — közé lépett. A novitiatusban a nevelészet s oktatási módszer és a szerzetes élet szabványaival megbarátkozván, a próbatanárkodásban, hol pályája első örömét és ürömét izlelé vala meg, állását derekasan betöltötte. — Majd a bölcsészeti és theologia tanulásához fogott, melyekben kiváló készültségre tevén szert, 1727-ben Ghillányi György püspök és az esztergomi érsek helynöke által a kath. egyház szerzetes áldozárává szenteltetett. Erre a rendes tanári pályára tért, évenkinti főlebb léptetéssel teljesitvén a szakavatott-képzettségű oktató és jó paedagog kötelmeit. — Az előidézett szép siker folytán, meg tapintatos bánásmódjával nem csak az érdekelett szülék bizalmát és tiszteletét egész mértékben kiérdemelte, hanem elüljáróinak figyelmét is magára irányzá ugy, miszerint a philosophia- és theologia-tanitásra, 1731, 1732 és 1733-ban a nyitrai gymnasium igazgatására is, méltatva lőn.

Mint igazgató is olyanul bizonyodott Dezericzkink, kiben a nevelészeti és tanvezetői tudomány a lélek emelkedettségével, az ügyavatottság a kezelési ügyességgel, a hivatal tudata a szükséges körültekintéssel, az állássugallta szigor a helyzet által ajánlott discretióval, a nyájas közlékenység a kétes népszerűség kellő mérlegelésével elválaszthatlanul párosul... Hogy pedig kivül mennyire becsültetett Inczénk a tudósok között, ugy sokoldalú, alapos készültsége, mint feddhetetlen egyházisága miatt, beszélő tanuja az, miszerint Groll Adolf győri püspök által egyházmegyei papnöveldéjében a theologia vezértanárává kéretett ki. Itteni előadásait is vonzókká tevé az ismeretek roppant készlete, az itészeti határozottság s az az eloquentia, mely a legszárazabb tárgyaknál is érvényesiteni tudta magát... Azért tanitványai, kik mindannyian tapasztalták, hogy Dezericzki előadásai soha sem voltak fárasztók, olyanok levén azok, mint az üditő forrásviz, mely után annál inkább szomjazik az ember, minél többet ivott belöle, — kiváló szeretettel csüggtek a mesteren... Ugyancsak Győrből Rómába is küldetetett. — Fölgerjedt már benne régen a historiai érzék általában s vonzotta őt ugy, hogy figyelmét különös és méltó előszeretettel a kútfők és oklevelekre forditsa. Kedvezett most ez irányának, az örök városban néhány évig ugy is, mint a rendvezérfőnök kormánysegédének tartózkodása, mely oly dús kutfői és okmánytani aratással kináltá őt a világhirű vatikáni könyvtárban. Az itt hévvel űzött studium gazdag eredményeül tekinthetők a magyarok eredetéről közrebocsátott tudós nyomozásai és dolgozatai, melyek uj időszakot hirdetének történetvizsgálatunk mezején, nemcsak a kitűzött tételek igazolásánál, nemcsak a világosságra hozott sok becses uj adatoknál; hanem az uj szellemnél fogva is, mely azokban általános érvényt követelve lengedezett. — Harcz volt ez a hagyományos kényelemmel berögzött nézetek és a másodkézbeliség ellen a történetben, gyakorlatilag ki volt mutatva a források közvetlen tanulmányozásának mulhatatlansága minden bármi csekélynek vagy megoldottnak látszó kérdés körül; de egyszersmind a hazai történetben az idegenszerű felfogás elleni harcz is volt... Azonban úgy, hogy a nézetekben a változás és eltéres lehetőleg ne eredményezze az érzelmekét is. Az utóbbiak szabályozója egy örök változhatlanságu törvény: mig az emberi

nézetekre oly elemek is folyhatnak be, melyek erkölcsi becscsel magokban nem birnak — s igy indifferensek... XIV. Benedek pápától, ki a ritka-tudományú és élesitéletü szerzetest különösen megkedvelte, Constantinus Maurocordatus oláhországi fejedelemhez követségbe küldetett Inczénk, honnan azután viszszatért Magyarországba. Házájába, melynek földje idylli-alakjában is előtte a legszebb, levegője minden zivatarnak daczára a legkellemesebb, s polgárai folytonos küzdelmeik, viaskodásaik s nyomásaik közepette is, szivéből kiszakithatlan szeretet lánczaival füzték őt magukhoz, — érkezvén a váczi rendházba voná meg magát, összegyűjtött tudományos kincseinek feldolgozásához látandó. — Szellemnagyságának és óriási szorgalmának köszönheti a hazai történetirodalom, egyebek között, a következő jó munkákat: 1) „De initiis et maioribus Hungarorum commentaria“ 5 kötet. 2) „Dissertatio Apologetica amice alloquens G. Pray S. J. auctorem annalium veterum Hunnorum, Avarum et Hungarorum“ 2 kötet. 3) „Parergon adnexum Dissertationi II. Apologeticae adversus epistolam criticam G. Pay“ 1 kötet. 4) „Historia Dioecesis et civitatis Vaciensis una cum rebus synchronis.“ — Ez volt végső munkája a tudomány és ész terén annyi szép tettben gazdag életnek... Mindezen műveknél pedig elébb adatott ki a „Pro cultu litterarum in Hungaria ac speciatim civitate, dioecesique Nitriensi vindicatio. Romae, 1745“ czimü és forró szeretetét az édes hazához tolmácsoló, melyre Inczénknek vallása, erénye, melyre szivének minden lüktetése, élténck minden tette irányozva volt, s irányozva nemcsak önfeláldozással, melyet dicsőség követ és dijaz meg, de önmegtagadással is, mely a mily hálátlan, oly fönséges és bennünket az istenséghez közel emelő erénye az emberi kebelnek... A komoly tanulmányok oly ritka tulajdonait feltüntető munkálatok más téren is jelentek meg tőle. Igy az azon időszakra, melyet Győrött töltött volt, eső a) „Tractatus ad probandam piacularaium flammarum existentiam. Jaurini 1738,“ b) „Lapis angularis, sive praenotio Thomistica, primum ac potissimum scholae d. Thomae fundamentum dilucide exposita. Tyrnaviae, 1741.“ — E kivül Dezericzki már ifjuságában sokat és szerencsésen pengette a lantot is. A sajtó látta ezt, és nyilt karokkal fogadta őt; ő pedig még tartózkodva élt vele, mert hasonlatlanul a mai ifjakhoz mindenkor

kevesebbet tarta magáról, mint róla mások, és ugy hitte, nem lép föl későn, ki jól: mig a korai megjelenést jóvá tenni lehet ugyan, de ritkán megbánás nélkül... Ékesszólásának hatalma és méltósága őt szintén a legjelesb szónokok sorába helyezik; sőt bátran elmondhatjuk, miképen b. e. gr. Althan Mihály Frigyes váczi püspök és gr. Erdődy László Ádám nyitrai főpásztor halála alkalmából tartott gyászbeszédei az ékesszólás gyöngyei maradandnak mindenha... Hogy nyilt elme, éles ész, terjedelmes ismeretgazdagság, hathatós beszéd, igazságszeretet és egyenesség valának fősajátságai, bebizonyodott az örök városban létekor is. Itt t. i. a „Sapientia Romana"-ban és az arkádi akádemiában kitüzött nyilvános vitatkozásban hevenyében kész költeményei, ritka szónoklat-példányai, mély belátást és alapos tudományosságot tanusitó feleletei általános tapsban részesültek; főleg a bibornokok és más főrangú személyek, mint elfogulatlan birák, nem győztek eléggé csodálkozni azon, hogy a tudomány minden ágában oly rengeteg, és mégis rendezett tiszta fogalmakat mutató, ismeretegész lehet ez igénytelen emberben... A szellemóriás, ki virtute vixit memoria vivit, gloria vivet, a váczi egyházmegye és város történetének kiadása után, kevés ideig tartó főfájásba és erre következett válságos álomba merülvén, csöndesen húnyt el az Úrban 1763. évi november 16-án Váczon. — Koporsóját tudománya, erénye és hű hazafiságának tisztelői, közöttök b. Splényi Ferencz püspök gyászolva állták körül, érezvén, hogy azon egyszerü szerzetes, a kinek hült tetemei a hazai földbe tétettek, megérdemelte, miszerint az egész haza áldást mondjon nevére!...

„In Deo salutare meum et gloria mea." (Zsolt. 61. 8.)

11. Singler Zsiga (a S. Josepho) a kegyesrend beesküdött áldozó papja, született 1694-ben Privigyén Nyitravármegyében, Besztercze-egyházmegyében. A gymnasiumi tanulmányokkal készen levén, a pályaválasztás küszöbén állott. És, szemei előtt az egyetlen czélja: az örökkévalóság lebegvén, a kinálkozó állomásokat azzal összemérve választott: annak elnyerésére tehát a világi élet sikamlós pályájánál biztosabbat szemelvén ki magának, Kal. sz. József zászlója alá óhajtott szegődni. A kitünő ész és a gymnasiumi jeles bizonyitvány pedig megnyitá előtte a kivánt tért, hogy a kegyesrendbe

bevétessék. — A novitiatus-időt saját kiképzésére a legszebb sikert eredményező szorgalommal használta föl; a próbaéves tanárkodásban pedig nehéz föladatát a rá bizottak oktatását általános megelégedésre oldotta meg. — Ezután sajátjává tevé a bölcsészeti és theologiai tudományokat akképen, hogy 1723-ban gr. Nádasdy László csanádi püspök által áldozárrá szenteltethetéh. — Most ujra Breznón, Pozsony-Szent-Györgyön, Szegeden, Nagy-Károlyban, Váczon, Nyitrán és Rózsahegyen nem kevesebb eredménynyel, mint serénységgel ugy tanárkodék, hogy a benne helyezett remény várakozáson fölül teljesült. Singlerünk t. i. állását nem tekinté egyedül úgy, mint tanitó: ő növendékeiben azokat látta, kik férfikorukban magasabb műveltségöknél fogva hivatva lesznek tágasb körben működni, kiknél tehát szükséges, hogy a tanár nemcsak a tudományos oktatást, hanem az erkölcsi nevelést tartsa egyik lényeges feladatának. — És eredményes törekvése illő javalásban is részesült. Mert a rendkormány az érdemes férfiut, ki főnöki titkárként is buzgólkodott, 1734-ben a nyitrai előkelő gymnasium igazgatójává, 1736-ban a pozsony-szent-györgyi ház- és tanoda elüljáróvá nevezte ki, a hol szerzett és tanusitott nevelészeti és gazdászati ügyességének következménye lőn, hogy 1739-ben a népes váczi társoda vezetésével bizaték meg. Miként felelt meg itt terhes tisztének Zsigánk, kivel a társalgást, mely elméleti és historiai nézetek és ismeretek fejtegetése által, mint igen tanulságos és eszmegerjesztő magasztaltatik vala, — szőhetni is minden tudománybarát vágyvá-vágyott, tanusithatja már az, hogy az ottani templomot alapból majd egészen létesitette, épitette... Mit mondjunk a classica litteratura megkedveltetése körüli fáradozásairól? Zsigánk nem csak annak életbe ható fontosságáról igyekezett mindenkit meggyőzni, nemcsak elmulhatlan becsét bebizonyitani, hanem nyújta módszeres útmutatást annak megértéséhez, sőt Hellás és Róma kertéből számos szép virágot át is ültete... — Nagyon hiányos volna a kép, ha még Singlerről, mint az üdvtan hirdetőjéről s az ékesszólás avatottjáról nem emlékeznénk... Még a hivatalos tennivalóival összekapcsolt súlyos gondoknak közepette is talált időt kedvencz élményének, az egyházi szónoklatnak, melyben már mint fiatal áldozár szép hirnévre tőn szert, áldozhatni... Alkalomadtán a püspök és székeskáptalan által meg-megkeres-

tetve föllépett a szószékre hirdetendő Jézust a mefeszittettet, mi alatt üdvös munkálkodását mindig szép eredmény követé, mint olyannak, ki hatalmas beszédeivel inditott, erényes életével s önfeláldozásával vonzott. Utóbb Breznóra tétetett, hol, miután az Isten igéjét fejtegeté és a lelki tápot osztogatá a hiveknek, rövid nyugalom után, mint a Mindenható különös kedvezéséből aranymiséjét is megtartott áldozár, fejezte be áldásos életét 1772. évi augusztus 26-án.

„Cor sapientis in dextera eius.“ (Ének. 10, 2.)

12. Grum Paulin (a S. Disma) a kegyesszerzet beesküdött áldozópapja, született 1704-ben Nyitrán, Nyitravár- és egyházmegyében. Középiskolai folyamának jeles meghaladása után vonzalmát, mely őt papi és tanári pálya választására ösztönzé, követvén, a piaristarendbe bevételért kérelmezett. Tiszteletteljes kérelme sikerre iutván, a szerzetnek ujoncza, ki a tanitás és nevelés magasztos tisztének gyakorlatára a nélkülözhetlen alapismereteket is elsajátitsa, — azután pedig próbaéves tanára lőn. — Ha valaki azon életnemre adja magát, melyre Istentől hivatalos: Isten akaratja szerint cselekszik, és épen ebben legjobb vigasztalását leli mindazon nehézségek- és megpróbáltatásoknak közepette, melyekkel az uj téren találkozik; tudja, hogy az igaz uton jár, melyet Isten jelölt ki számára, s melyen épen azért bizonnyal jól halad és czélt ér, ha hogy rajta Istentől magát továbbra is bizodalmasan s engedékenyen vezettetni hagyja... Ez bizonyodott be mindjárt kezdetben Paulinunkon is... Azért is a szerény modor és igénytelensége, valamint talentomossága miatt megkedvelt fiatal rendtag a bölcsészet- és theologiára küldetett. — Mikben, örülvén, hogy alkalma nyilt magát tovább kiképezhetni, szép előmenetellel hallgatta az előadásokat és a tárgyakban annyira kiművelte magát, hogy tanárai véleménye szerint a tudományszakok ágaiból képessé vált tudományos vitát is tarthatni. — 1728-ban Berkes Endre püspök és a váczi egyházmegye helynöke által fölszenteltetett. Fölszenteltetése után rendes tanárként nyert alkalmazást. Oktatói tisztében oly eredménynyel járt el, mely őt a gyermekképzés hivatott apostolául tüntete föl. Könnyű és szerencsés módja levén eltalálni az utat, mely a gyermek szivéhez és gondolkozásmódjához vezet, mindig biztosan választhatta a czélra vezető legjobb eszközöket a tanitás és nevelés köröl... A jó sikert

előmutott szorgalmával utóbb azt is elérte, hogy a bölcsészet- és theologiának előadásával, melyekben saját érdeket s vonzó erőt tudott, a különben száraz részleteknek is, kölcsönözni valóban magvas tanitás által, bizaték meg. — Igazán megrakva tudománynyal, gyarapodva tapasztalásban, kora szellemi mozgalmai által helyes nézeteiben szilárdulva és biztositva a kétségek csapkodó habjai ellen: úgy kötött ki a hittudományi élet révében, hogy zavartalan elmecsendben munkálhassa hivatását... Azonban utóbb a társház- és tanodai-igazgatás ruházták rá Nyitrán 1735-, 1736-, 1737-ben és N.-Károlyban. Mely tisztségek hivatali ügyei körül követett pontos és hű eljárásában nemcsak a hozzá kendőzetlen őszintetéséggel ragaszkodó laktársainak, hanem a külsők és a rendkormány helyeslésével is találkozott. — A lelkismeretes, munkaszerető tanférfi és szerzetes elüljáró mindaddig egész hatálylyal működött, mig 1741-ben erejét fogyni érezé; de még akkor sem szünt meg hasznos tevékénységének jeleit adni: buzditván övéit, és a hozzá nagy számban sereglő kath. ájtatoskodókat. — Hosszas tüdőbajban ugyancsak a jelzett esztendő aprilhava 20-án, a végső küzdelemre jámborul elkészülten, elszenderült. — Áldás nemes lelkére, mely az ifju, életerős vállaknak is nehéz osztályrészt — a lelkek kormányzását akkor sem odázá el magától, midőn már a szenvedések nagyobb mérvben vették elő... Halála gyászos, de lélekemelő és komolyan intő egyszersmind: tanuljuk belőle mind azt, a mit lehet: és akkor meg lesz, mi óhajunk, nyereménynyé válik, mert buzditó előképül szolgáland...

„Laudabit usque ad mortem anima mea Dominum."
(Jéz. Sir. 51, 8.)

13. Demény i (máskép Demian) László (a S. Nicolao) Kalasanzi szerzetének beesküdött áldozára, született 1701-ben Trencsénmegye székvárosában, Nyitraegyházmegyében. A gymnasiumi hat osztály szép-sikerű bevégzése után a kegyesrendbe lépvén, Privigyén felöltöztetett és novitiatusba küldetett. — László korán átlátta, hogy Isten a zaj és szórakozottság köréből azért vezette a fogadalmi életre, miszerint ott jó barátként szólhasson szivéhez, közölje vele élete körüli intézkedéseit, és maga vezérelje szent tetszése szerint: azért egészen az ő akaratának engedé át magát, melyet a szerzet szabványaiban s elüljárói rendelkezésében ismere föl és szentül

tisztele. És ez ildomos önmegtagadása lejtőül szolgála neki az erényesség tökélyfokára, mely felé naponkint oly szép arányban emelkedék, hogy belépése óta mindig példánya vala az Isten szive szerinti szerzetesnek. — Miután a próbatanárkodást is jeles tehetségétől várt jó eredménynyel befejezte, a bölcsészet, illetőleg az istenészeti tudományok elsajátításával, példás élet mellett, ernyedetlen buzgalommal foglalkodott. — Erre letevén a szerzetesi ünnepélyes fogadalmat, 1726-ban b. Falkenstein Béla csanádi püspök által az uj szövetség áldozáráva avattatott, és mint ilyen, egész lélekkel ismét a tanári pálya küzdelmes ösvényére lépett, melyről ugyszólván, csak a halál szoritotta le. — Mennyi tiszteletre gerjesztő vonás élte különféle mozzanatában, ha csak e száraz vázlatból tekintjük is. De a kik Deményi felelősségterhes pályájának kezdete óta folyton figyelő tanúi lehettek — pedig az akkori rendtársai közöl többen voltak olyanok, — a tisztköréhez tartozóknak általa történt olyatén megvalósitását jegyzék föl, mely az oktatása alatti növendékek sikeres tanitását nem csak kitünően igazolja, hanem a közelismerés szép tanuságaival is sokszorosan nyomatékolja... Lászlónk elengedhetlen kötelességének tartja vala mindenkor ismereteinek tárát olvasás és még több gondolkodás által folytonosan gyarapitani, hivatalos működését fontolgatással, birálattal kisérni, tapasztalataiból szabályokat levonni, melyek szerint növendékei szellemét mind egészben, mind egyediségök szerint legtermészetesb, legalaposb s legkellemesb módon mozgásba hozhatja, serkentheti s a czélzott fejlődésre segitheti... A hosszú időtartam alatt N.-Károlyban Szegeden, Rózsahegyen, Trencsénben, Váczon és Nyitrán, itt 1738-ban igazgatóhelyettesként is, valódi kalasanzi türelemmel működvén ugy az egyház, mint a haza, közvetlenül pedig az oktatására szánt zsenge növendékek körül, teljesite a tudomány- és hitélet terén üdvös szolgálatot. — Mint tanár és egyszersmind igazgató azon kivül, hogy egész odaadással, mindig éber szemességgel tevé meg Lászlónk a rája bizott tiszt igényelte kötelmeket, még tartalmilag jelentékeny iratokkal is előmozditá a komoly művelődést. — Szellemtermékei közöl, melyek a hitbuzgalmi élet és mindenoldalú, különösen pedig az óklassikai irodalom, időnkben már-már elparlagosodni indult terén való, képzésnek embereinél min-

denkor becsben maradnak, megemlitjük ezeket: 1) „Orationes in variis Hungariae gymnasiis habitae. Tyrnaviae, 1742.“ 2) „Sacrae et piae meditationes in omnes anni dominicas et festa celebriora. Posonii, 1754.“ 3) „Ars orandi etc. Budae. 1761.“ — Mit várhatott volna még vallásos nevelés, a tudomány és müveltség magasztos ügye; mit az áhitatra fogékony emberiség ezen még életerős férfitól; csak az itélheti meg érdemlegesen, ki ez elköltözöttnek a tudományos és épületes buvárkodásait latra vetve, méltányolni képes ama sokirányú nemes törekvést, melyet az 1761. évi október 28-án Korponán történt halálával kinyilt sir örökre elnémitott...

„Maiorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis.“ (Ján. 15, 13.)

14. Csáky Rókus (a Jesu-Maria) a piaristaszerzet beesküdött áldozára, született 1699-ben Nyéken, Hontvármegyében, Esztergom-főegyházmegyében. — A középtanodai folyamra vonatkozó bemutatott jeles bizonyitványai alapján a kegyesrend ujoncz-jelöltjei közé soroztatott és fel is öltöztetett. A novitiatus-időn át, áhitatteljes hálaimájában magát teljesen az Ur Istennek ajánlotta föl, és azon kegyet kérte tőle, hogy az életpályán egész a sirig tántorithatlanul megmaradjon, — nem egyszer örömtől dagadó kebellel igy kiáltott fel: „Haec requies mea in seculum seculi; hic habitabo, quoniam elegi eam.“ (31. Zsolt.) De valamint testestül-lelkestül szerzetes épen ugy, mint ügyes próbaéves tanár, tanuságot tőn hivatásáról. — Miután pedig a philosophiát és hittudományt kitünő tanároktól, kiknek előadásából egy szó sem kerülte ki figyelmét, mindenkor azon lelkülettel hallgatván oktatóit, mintha a mondottat az Isten üzenné neki, és csak egyszer lenne hallható, — alaposan tanulá, és letevén előbb az ünnepélyes fogadalmat, 1728-ban Berkes Endre püspök és váczi nagyprépost és helynök által pappá avattatott. Gymnasiumi rendes tanárkodásában beható tudományosságával s helyes tanmódjával, és szerzetespapi kötelmeinek lankadatlan teljesitésében hitbuzgósága által csakhamar annyira kitünt, hogy elüljárói felhiva érzék magukat tágasabb és nem mindennapi tehetségeinek jobban megfelelő tisztkört jelölni ki számára. Ez uton a bölcsészet-tanulmányok tanszékére N.-Károlyban és a győri papnöveldében, azután pedig a theologiai szakok Nyitrán leendő fejtegetésére lőn előmozditva. — Az őszinte szer-

zetest, kinek élő hite, élő jámborsága van, nem kell félteni, hogy magát folyton müvelni nem fogja, előtte áll eszményének intelme: „Estote perfecti, sicut Pater vester coelestis perfectus est.“ Tudván, hogy a hit, a jámborság cselekedetek nélkül holt, mindenütt, hol Isten dicsősége, embertársai java forog kérdésben, cselekedni fog s rajta lesz, hogy az ezen cselekvésre szükséges eszközöket birtokába ejthesse. Ez igazolva lőn Rókusunkban is. — Ki, hogy mily tudományossággal és finom tapintattal oldotta meg nehéz feladatát e működés terén, tanubizonyságot tesz az, hogy a szerzetkormány őt erre a társház és tanintézet igazgatóságára emelni rendén levőnek tartá 1730-ban Nyitrán és Marmaros-Szigeten... És ez utóbbi helyen minden igyekezetét oda is fordità, hogy mint önfeláldozó lelkipásztor hirdetve az Úr igéjét és lobogtatva az evangeliomi igazság fáklyáját az igaz hivők és eretnekek előtt hasson... Minél siralmasabb volt pedig a dolgok állása az igaz vallás gyülölése miatt azon a vidéken, az Isten és felebaráti szeretettől buzditottnak annál erősebb vala a Gondviselésben vetett bizodalma... Fáradhatlanul serkentgeté mind magán mind nyilvános beszédeiben a népet, sürgeté a hitbuzgalmat, föllebbenté előtte a tévutat, melyen a csábitók mozognak, s megmutatá az igaz ősvényt, melyen annak haladnia kell, ki üdvözülni kiván... Az eltántorodásból megtérőket atyai gyöngédséggel ápolá, és jó szándékukban megedzé; s igy működve, s az isteni malaszttól észrevehetőleg gyámolitva, rövid idő alatt annyi jóval kecsegtető fordulatot adott M.-Sziget lelki állásának, hogy még nem egy oly csábitó is, ki elejénte Rókusunknak sok gondot szerzett volt, követőit fogyni látván, mint fegyverét vesztette gyáva csatár, legyőzetve a várost allattomban elhagyta vagy legalább a bujtogatástól visszalépett. — Midőn pedig 1743-ban ugyanitt kiütött a pestis, mintegy megfeledkezve magáról, lángoló szeretettel szegény embertársainak nemcsak testi baját iparkodott enyhiteni, hanem azokat, a mi legfőbb, a szentségekben részesitve az örökkévalóságra is lelki örömmel el-elkészitgette, istenes buzgalmának lőn áldozata 1743. évi szeptember 8-án, hogy mennyben nyerjen jutalmat, ki, cursum consummando, fidem servando, — a földön a mennyeiekért sokat és sokáig fáradozott. —

XXIV.

Folytatás.

Roszinszky Ambró. — Nemcsényi Adolf. — Léday Lénárt. — Kőszeghy Szaniszló. — Hulinyi Jónás. — Dorinecz János. — Prileszky Mihály. — Nozdroviczky Szörény. — Schultz Ernő. — Pnyaczy Julián. — Conrádi Norbert. — Béldy Gergely. — Liháu Paulin. — Pállya István. —

„Beatus ille servus, quem cum venerit dominus eius, invenerit sic facientem." (Máté 24, 46.)

15. Roszinszky Ambró (a Joanne Nep.) a kegyesrend beesküdött áldozára, született 1692-ben Bánban, Trencsénmegyében, Nyitraegyházmegyében. A gymnasiumi tanulmányokat oly kitünően végezte, hogy szive vágyát nyilvánitván, a kegyesrendbe a legnagyobb készséggel vétetett be. A szabályszerű novitiatus után a próbaéves tanárkodásra, hogy, ki az ifjuság könnyü örömei helyett solid tanulmányokat választa, komolysággal fogjon a fontos tanári tiszt gyakorlatához, — lőn, mint a legjelesb növendékek egyike, érdemesitve. Erre a buzgó és munkás fiatal a bölcsészet és theologiával foglalkodék, és ugyan mindenkor az ernyedetlen kitartás mellett a ritka észtehetségnek kétségbevonhatlan jeleit adván. Mint beavatott és 1718-ban Ghillányi György püspök és esztergomi érseki helynök által fölszentelt áldozár, a már némileg megizlelt terhes tanári teendők teljesitéséhez látott, föltünő eredménynyel oktatván Nyitrán majd Privigyén, Pozsony-Szent-Györgyön. Hogy pedig mindig oly nagy sikerrel járt feladata körül, az onnét lőn, mivel az összes tudományok körét azon mértékben, mely szaktanulmányozás alapjaul szolgál, kellőleg elsajátitotta; mert e nélkül semmi oktató általános müveltségre nem tarthat igényt s növendékei többoldalusságára nem törekedhetik, következésképp tanitásának semmi nevelési iránya nem lesz... Veszprémben pedig utóbb gr. Volkra János püspök, a szerzetes papi jellemet alkotó erényekben épen ugy, mint az alapos és rendszeres ismeretekben kitünősége miatt,

Roszinszkynkat... papnöveldéjében a theologia vezértanárává tevé... Szelid indulata és nevelő-tanitói pályán követett szerencsés eljárása folytán a rendkormány őt, kinek eddigi működése váltig mutatta, hogy irányadásra van hivatva, a jelzett helyeken nevezetesen Nyitrán 1740-ben igazgatóvá tette. — Erélyét és lelkismeretes pontosságát elüljárói tisztében bizonyiták az eredmények, bizonyiták Nyitra, Privigye, Pozsony-Szent-György legelőkelőbb polgárai, elsőrendű egyházi és világi méltóságok és a hálásan emlékező ifjuságnak minden rangú szülői. Mert a mily vallásos és erényes életű volt ő maga, ugyanazon uton, mint jó pásztor a gondjára, vezetésére bizott rendtársakat, ifjuságot is a jó erkölcsök és tudományok ösvényén vonzó példával, fáradságot nem ismerő kitartással igazgatá. Valóban érté küldetését s álláspontjának megfelelő ildommal cselekvék. A lelkek kormányzása és a tanári hivatásnak az akkori társadalmi állapotokhoz képest viszonyát oly tisztán felfogta: hogy minkettőt tiszteletreméltólag személyesité. Helyes mérsékletű gondolkodása nem kismérvű előrelátását, a különböző vélemények iránti nemes türelme józanságát s közvetitő képességét tünteti vala elő... Méltán tisztelték tehát kötelességhű személyében a szülék is a gyermekeik jövőjét szivén hordozó jóltevőt, magok az ifjak bölcs és szorgos vezetőjöket; de különösen tiszteletben részesiték őt nemcsak a mondott városok, hanem a környék nagy számú közönsége is. Egyedül a rokonszenves tiszteletnek lehet tulajdonitani, hogy egy Pálffy János gróf még kivánságát megelőzőleg volt segélyére azon társháznak, melyben Roszinszky főnökösködött, vagy Eszterházy Imre hrg. primás azon jóakaratát, melylyel, ha Ambrónk alázatossága ellen nem áll, oldalkanonokjává teszi vala; vagy, hogy Birovszky György székesegyházi kanonok convictorunkká óhajtott lenni Nyitrán. — Hogy a tudomány terjesztést a tanterem falain tul is igyekezett gyakorolni, mutatja az, hogy a hosszas, és mint látni való, bokros hivatalbeli munkálkodások mellett Ambrónk még tudományos, főleg theologiai tárgyú vizsgálódásokkal is foglalkodott, sőt értekezéseket ki is állított, melyek tekintetéből különösen az egyház nagyai igen-igen becsülték. — Egyáltalán pedig az önzetlen szeretet kötelességeinek mind közmind magánügyekben mily igazi fogalmát birta: bőven a fötismerhetővé lőn nesztelen jótékonyságai több tényének halála után kivilágoltából... A szent elmélkedéseknek és lelki

gyakorlatoknak, a papi élet ezen erénybányáinak, nagy műveléjéhez illőleg a mély áhitattal fölvett kegyszerek hatása alatt Rózsahegyen költözött el Roszinszky örökre 1756. évi október 22-én az élők sorából. —

„Gloriam sapientes possidebunt." (Péld. 3, 35.)

16. Nemcsényi Adolf (a S. Benedicto) a kegyesrend beesküdött áldozópapja, aranyos-maróti fi Barsvármegyében, az esztergomi-főegyházmegyében született 1701-ben. A piaristaszerzet papi öltönyének fölvétele által annak tagjává lőn, és a novitiatust, hol komoly tanulás által képezé magát jövendő pályájára, elvégezvén próbaéves tanár volt. Már mint ilyen szelidsége, lelkismeretes serénysége és feladatának igazi ügyszeretettel történt megoldása után közkedveltség és elismerésben részesült. — Mily buzgalmat, mennyi tevékenységet fejtett vala ki ezután, a bölcsészetet fényes eredménynyel meghaladván, és theologia-tanulmányok körül, melyek iránt erkölcsi irányban vezetett első neveltetésénél és ez által nyert természeti hajlamainál fogva — kiválóbb vonzalommal viseltetek: erről legszólóbban tanúskodnak a rend azonkori jegyzőkönyvének pontjai. — Miután 1728-ban Berkes András püspök, váczi nagyprépost és helynök által áldozárrá avattatott, elsőbb Pozsony-Szent-Györgyön és Veszprémben a gymnasiumban előjövő tárgyaknak, majd Nagy-Károlyban és Nyitrán a bölcsészet- és theologiának tankezelésére tétetvén, mindenütt, mindenkor a tőle kitelhető buzgalommal, pedig tőle ritka kitünő észtehetségénél és tudományszomjas természeténél fogva igen sok telett, — a sokféle megbizatásokban a legszigorúbb pontossággal járt el. — Nem csodálkozhatni tehát azon, hogy mind hallgatóinak, kik a kivül, hogy, elragadtatva egyszerű, könnyű előadása, fejtegetésre különösen alkalmas tiszta, szabatos nyelve által, élvezték kellő jártasságát mindazokban, miket egy nevére méltó nevelőoktatóban csak föltétezhetni, — őszinte tiszteletben nyilvánult vonzalmát, mind elűljáróinak becsülését és testvéri hajlamát teljes mérvben megnyernie sikerült. — Midőn a tiszta-lelkű és a magyar, német, olasz, latin és görög nyelvet tőkéletesen biró, zene- és más szép művészetekben kiképzett, tudós egyént Groll Adolf győri püspök papnövendékeinek a theologiában vezéroktatójává tevé, a fiatal levitáknak érdekében épen nem elégedék meg Nemcsényink tantárgyának alapos és rendszeres

magyarázásával; de oda is müködött, hogy hallgatói ne csak viseljék a „theologus“ ragyogó nevét, hanem valóban olyanok is legyenek, a hittudomány nyomán: istenesek, éplelkűek... És e czél kivitelére igen helyesen használta föl a szentek különösen a bold. Szűz tiszteletére kötelező társulatokat... A rend, melynek oly diszére vált Adolfunk, tanári és tudományos-irányú bokros érdemeit méltánylandó, házfőnökségre és 1741-ben Nyitrán gymnasiumigazgatóságra emelte, kinek szemes elüljárósága alatt a társodának szellemi hasznán kivül anyagi jólléte is napról napra gyarapodott. — 1748-ban pedig 46. éves korában a rendfőnöki székben találjuk őt. A választók benne összpontosult bizalmának, mint a szerzet történetkönyvei nemcsak, de a feltünő eredmények mutatják, teljesen megfelelt. Mint rendfőnök czélul tüzé ki a kormányozta szerzet összetes jóllétének eszközlését, és hogy kitüzött ebbeli czéljának elérésére foganatosan és kellőleg hathasson, feladatának tárgyává tevé a módokat és eszközöket, melyeknek alkalmazásával sikert arathatni nemcsak reménylette, de hitte is. — Az anyagiakat, mint gondos sáfár, a szellemieket, mint ügyes vezér, kinek figyelme mindenüvé kiterjedt, és fogadalmi kötelmeit ‚forma factus gregis‘ példásan, kitartó erélylyel és szorgalommal intézé el. 1750-ben Nyitrán gyülést (kiskáptalant) tartott, melyben az is határozatba ment, hogy egyes társházakba csak annyi egyén rendeltessék, mennyit azok alapitványaiból tisztesen eltarthatnak. — Nemcsényi kormánylata alatt volt 1753-ban szintén Nyitrán a hatodik tartománygyülés (nagykáptalan), melynek titkárává Bajtay Antal (később Erdély püspöke) választatott. — Római követekké lőnek ugyanazon Bajtay és Tapolcsányi Gergely. Ez időtájban kinálták meg a szerzet Ujvidéken és Körmöczbányán állomással 1749-ben, Szent Annán 1751-ben, Késmárkon 1752-ben és Kapronczán 1753-ban; de csak a szentannai (utóbb Temesvárra tétetett át) fogadtatott el. — Nemcsényi, kinek valamint az előtt, ugy most is egyházi és világi főurak irányadó, mert okszerű tanácsát ki-kikérték, akkoron is, midőn hivatalutóda, előbb tanitványa Bajtay Antal II. József főherczeg és trónörökös oktatásával volt elfoglalva, mint helyettesfőnök bölcsen igazgatá a magyarországi kegyes-tanitó-rendet. — Kihatá működését nemcsak számtalan tanitványában, kiknek sorában ott ragyog a föntnevezett Bajtay Antal is, hanem

jeles munkálataiban is megörökité. Ugyanis, hogy mennyire volt avatottja a komoly tudományoknak és pedig nem egyedül azoknak, melyek tanszakmájával összefüggésben állottak, de általában tehát a nyelvészeti, szónoklati, költészeti, bölcsészeti és theologiaiaknak: minden alkalommal nyilatkozott lelkes részvétéből eléggé föltetszik, különösen pedig föltetszik elmedogozataiból. Mert a ritka lélek, noha életévei főleg a tisztkedés gondjai között pergettek le, és csak mellesleg mintegy lopva, az éjek csöndes óráiban áldozhatott az irodalom oltárán; mindamellett keble szent ihletében itt is gyümölcsözött. A szellem gazdag készületei birtokában, a mily lelkes, oly fáradalmas hivatal viselés mellett, nem emlitve a kéziratbaa maradt termékeit, a kiadottakból ezeket hozzuk föl: 1) A gr. Szapáry Pétert üdvözlő „Sang-VInIs et noMInIs ILLVstre DeCVs“ czimű Pozsonyban 1727. megjelent versezet. 2) „PrIMVs rVDIorIs aC noVeLLI VatIs PartVs sub alIo noMIne. Budae, 1730.“ Grassalkovich Antal tiszteletére. 3) Pesten bölcsészettanár korából „De diva Catharina Philosophorum Patrona. Budae, 1731.“ 4) Báró Péterfify József és Palugyay Éva eljegyzése alkalmából „Epithalamium Leonino-chronostico versu confectum. Budae, 1732.“ 5) Eucharisticon Stephano Zsidanich provinciae Mosoniensis aerarii Praefecto generali dicatum. Budae, 1732.“ 6) „Spiritualis Hymen. Posonii, 1732.“ Eszterházy Imre gróf veszprémi püspök tiszteletére, püspöki széke elfoglalása alkalmából. 7) „Anathema Clientale. Budae, 1733.“ Egyik hálálkodó növendéke nevében Grassalkovich Antalnak szentelve. 8) „Marci Aurelii vita illustra. Posonii 1739.“ 9) „S. Bernardi Epistolae et S. Bernardi Epistolae et S. Augustini soliloquia novis curis expressa. Jaurini, 1750.“ 10) „Vindiciae vindiciarum A. Catharinii pro H. Sarry O. P. animadversionibus illustratae“ azon derék előszóval, mely, bár néhány lapra terjed csak, de magvassága miatt egy egész nagy munkával ér föl, Győrött 1753. közzétéve. — Az örökké felejthetlen szerzetespap, tudós és iró fölött, nem lehet mellőznünk Nemcsényinkben az embert. Adolfunkban ritka elmebeli műveltségével jótékony összehangzásban volt jóságos kedélye, melyet semmi élettapasztalás nem hidegitett el az emberiség iránt. Ő maga a szerénység mintaképe őnzés és hiuság nélküli, annál méltányosb becsülője mások érdemeinek; saját érdekeit szivesen feledő, mások iránt jótékony, kinek-kinek sorsában résztvevő, örömest segitő:

szerzettársai iránt csupa szeretet és önfeledő-szivűségű. S igy természetes, hà súlyos megbetegülésének hirére minden rendbeli ismerői, az egyházi és világi legelőkelőbb tisztelői aggodalmasan tudakozódtak mibenléte után, és Nyitrán 1757. évi szeptember 22-én történt elhunytát az őszinte részvét megható jelei legszebb, mert igazi s érzékeny áldást kivánó, dicsbeszédként követték sirjába. —

„Qui sequitur iústitiam, inveniet gloriam."
(Péld. 21, 21.)

17. Léday Lénárt (a S. Joanne Nep.) a kegyesrend beesküdött áldozára, született 1708-ban Barsvármegyében, Oszlányban. Megkapván a bevételi okmányt az ujoncznöveldében a piaristaszerzet papi talárját felölté. Miután itt a rend szabványait megismeré, és az önválasztotta nevelői és tanári állás igényelte kellékek legszükségesb előismereteit elméletileg elsajátitá, az elsajátitottakat a tanulók körül, mint próbaéves tanár, kellő eredménynyel gyakorlatilag is érvényesité: a felsőbb tanulmányokban magát kiképzendő a bölcsészeti és hittudományi pályára lépett. A kitartó szorgalomnak, melylyel a tudományokban buvárkodék, eredménye lőn, hogy a legjobb pályatársakat is háttérbe szoritá, és ugy tevékenységét siker koronázván, 1733-ban b. Falkenstein Béla csanádi püspök által Isten egyháza szolgájáva szenteltetett. — A sz. atyánk alapitotta terhes, de Lédaynknak mindenkor kedves nevelés-oktatás mezejére tért tehát megint, vezetvén hallgatóit ugy erkölcsi, mint tudományos irányban kellő gyöngédséggel s atyai szeretettel. — A néhány esztendőn át Privigyén, Korponán, Nagy-Károlyban, Kecskeméten, Pozsony-Szent-Györgyön kifejtett tapintatos tanárkodás következménye- s jutalmául, hogy tehetségeinek is a gymnasiumnál alkalmasabb körben való érvényesitésére tér nyiljék, — elsőbb a győri püspöki lyceumban a bölcsészetnek, majd Nyitrán a rendnövendékeknél a theologiának, utóbb ugyancsak ennek kezelésével a váczi püspöki növeldében bizaték meg. A bizalom és elismerés e kitünő záloga jól esett lelkének, s egyszersmind ösztönül szolgált arra, hogy az új munkakörnek mindenképen megfeleljen... És a benső meggyőződés szülte tiszta vallásos érzület, melynek, mint mélyelmű tanár előadásaiban, mint szerzetespap pélydányszerű életmódjával kifejezést adott, eredményezte, hogy mindenütt mind saját szép hirneve, mind

a kegyesrend dicsőségére nagy sikerrel ténykedett, másrészt pedig, hogy 1742-ben a nyitrai társház s a gymnasium igazgatására, melylyel a convictus vezetése is egybekötve volt, léptettetett elő. A körültekintő éber felügyelet és lelkismeretesség a hármas minőségben tisztkedőnél is igazolá, hogy a Jézus szive szerinti szerzetesnek összes tulajdonaival bőségesen bir a hivatal minden ágaiban állandó buzgalom embere — Léday. — Előkelő érdeme volt Lénártunknak az 1749. évi augusztus 3. 4. 5-én Kalasanzi beatificatiója emlékére Nyitrán alkalmazott komoly és fönségesen megható szertartások körül, midőn a kegyesrend és minden, azzal rokonszenvező, jó ember elméje egy szivemelő ünnepély édes s üdvös emlékezetével, keble a tisztelet és kegyelet maradandó érzetével gazdagodott... Léday jeles tehetségei és fáradhatlan szorgalma módot nyujtának neki, hogy csaknem ugyanazon időben igazgató, tanár és iró is lehetett, mindhárom irányban szép eredménynyel müködvén! Dolgozatai közöl, melyek napvilágot láttak, fölhozzuk: 1) „Notae eruditae atque animadversiones in III. Guevarae Horologium Principum. Jaurini, 1738". 2) „Acta et scripta Patrum I. et II. seculi annotationibus illustrata. Tom. II. Tyrnaviae, 1748." — De legyen elég Léday emlékezetének, a ki a földi életet az örökkévalóval 1780. évi junius 4-én Privigyén váltá föl, — ezuttal elég. — Végeredményül hangsúlyozzuk: ő egész terjedelmében érezte azt, hogy az embert csak az erkölcsi és értelmi súly mentheti meg: ennek nevelése lett életének főfeladata, s ennek munkálásában húnyt el, mint a harcz bajnoka, ki még erőfogyottan is küzd és viv a legszentebb ügy megóvásáért. —

„Honor et gloria in sermone sensati."
(Jéz. Sir. 5, 15.)

18. Kőszeghy Szaniszló (a S. Stephano rege Hung.) a kegyesrend beesküdött áldozópapja, született 1708-ban Kocsóczon, Trencsénvármegyében, Nyitraegyházmegyében. A példás erkölcsi viselet és jeles előmenetről tanuskodó bizonyitvány nyomán a piaristarendbe fölvétetvén, ujoncznöveldébe ment. Az itt kiszabott időnek és próbatanitásnak, melyet szelid lelke sugallatát követve, oly igaz buzgalommal és kitartó szorgalommal végez vala, minőt csak az egyéni hivatással összehangzó életpálya jól talált választása és ebből folyó nyugodt lelki megelégedés szülhet, — leteltével, a

bölcsészetet és theologiát, meglepő sikerrel, tehát saját hasznával és főnökeinek elismerésével tanulá. Mire, 1733-ban gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök által áldozárrá avattatván, folytatá a gymnasiumban Váczon, Kecskeméten, Pozsony-Szent-Györgyön és Nyitrán a tanárkodást, törekvését odairányozván, hogy növendékeiben a haza és egyház egykor hű, művelt és őszintén vallásos tagokat nyerjen. — Utóbb, mivel mint látszik, Isten kegyelméből azon kevesek közé tartozék, kikben az ész és sziv összes jó tulajdonai ritka vegyülékkel valának egyesülve annyira, hogy felőle csak a téves értesülésből meritett hiányos ismeret, vagy a roszlelküség szólhatott vagy gondolhatott balul, — bölcsészet- és theologiatanárrá neveztetett ki. Az e mezőn rendünkben sikeres működése után a nyitrai, győri, majd a veszprémi püspökök által kéretett ki ugyanazon tárgyaknak a papnöveldékben való tankezelése végett, az életkorra még ekkor fiatal, de tudományra, jámborságra és érettségre sokak fölött kimagasló szerény szerzetes. — E helyeken elfoglalt theologiatanári állomásán is, melynek egész idejét és tetterejét szentelé, nem ismert fensőbb kötelmet, mint azt, hogy a kinyilatkoztatott igazságokat, melyeknek üdvhozó erejéről teljes meggyőződéssel birt, hallgatói szivébe csepegtetve a gyakorlati élet terére átültethesse. — A derék rendtag azontúl, a haza és az egyház, de kivált hőn szeretett szerzete érdekében tanusitott ügybuzgalom méltánylásaul, a váczi, majd 1744-ben a nyitrai ház és tanintézet élére állitatván, a sok fáradsággal összekötött tisztségben oly hév- és szorgalommal, annyi erély- és körültekintő lelkesedéssel járt el, minőt csak a nagy, lelkiismeretes szellemek szoktak mutatni. — A mily ritkaügyes tapintattal és szerencsével emelte szerzettársainak értelmi és erkölcsi ügyét, hasonló buzgalommal és eredménynyel látott a kegyesrend nyitrai templomépületéhez, hogy azt kialakitottabb tornyok által magasabbra, diszesebbre emelje. — Milyen szerencsésen foganatositotta a szép eszmét az ilyenek kivitelére hivatott tervező Kőszeghynk, mint házfőnök: maiglan is mutatja az emlékszerű izlésben létesitett két torony, melyek templomunknak kivülről fődiszét mintegy az első meghivót képezik... — Ennyi érdem méltató elismeréseül a szerzet őt consultor, assistens és végre tiszteleti rendfőnökké

tevé. — Tanári, illetőleg igazgatói hivatását oly buzgósággal s maga odásával töltötte be Kőszeghynk, hogy idejének csak kisebb részét fordithatta más irányban szellemi munkásságra, irodalmi működésre... Első dolgozatai, mint az elevenebb elméké rend szerint, költőiek voltak, melyek között valódi mestermüvek kerültek elő; de a Camoenák a theologia komoly istennője elől csakhamar kényszerültek hátrálni... Szellemmélysége, és éles itélete miatt, melynek gyümölcse a Biró Márton veszprémi püspök sürgetésére közzétett „Institutiones Theologicae. Agriae 1761" — a kerekdedsége és szabatottságaért egyképen magasztalt elmemüve, — a főpásztorok, különösen az őt kegyelő Gusztinyi János, Nyitra megsiratott püspöke egyszernél többször kérék ki, alapos képzettség, folytonos elmélődés- és hosszú tapasztalásból meritett, tanácsát. Szaniszlónk pedig mindannyiszor kevés szóval világositott föl bonyolult dolgokat, metszett ketté elmérgesült vitákat, és nem volt kétség a helyes megoldás fölött... Ajkának hatalmát, méltóságát és ékességét kétségtelenné teszi amaz üdvözlő diszbeszéd is, melylyel a b. e. gr. Eszterházy Imre püspökért, ki élte meghajlott korában a püspöki renddel összekötött teendőkben gyámolul és segédül, utódjoggal, 1762-ben Gusztinyit nyerte, tartandó gyászmisére ide érkezett gr. Barkóczy Ferencz primást 1764. fogadta volt. — Megérintettük érdemeit a kitünő egyénnek, de nem szenvedéseit, melyeken ez érdemeket vásárolta. Az éj-napi foglalkodás, a jó ügyérti fáradságos és önmegtagadó küzdések, egyik szeme használatának elvesztése, másiknak meggyöngülése, — egy kevésbbé buzgó s nagy lelket vagy kifárasztanak idő előtt, vagy körül sem vesznek. Kőszeghyt ki nem fárasztották, de irodalmi munkálkodását idő előtt megakasztották... Miután Kalasanzi József szenttéavattatása emlékünnepélyét is megtartá Nyitrán, és ugyan oly fénynyel és lelkesedéssel, minőt e vidék sem az előtt, sem az óta nem látott, elhúnyt az Úrban 1778. évi junius 26-án.

„Sapientia et disciplina timor Domini." (Bölcs. 1, 34.)

19. Hulinyi Jónás (a S. Thoma Aquin.) a kegyesrend beesküdött áldozára, született 1711-ben Nagy-Rákón Turóczvármegyében, az esztergomi főegyházmegyében. A piaristaszerzetbe soroztatván a törvényes ujonczidőnek, mialatt részint a szerzet szabályait és történelmét tanulá, részint a gymnasiumi tantárgyakat tekintettel a kezelésre, főleg a nyelve-

ket ismétlé, — kiállta után a rábizottakat próbaéves tanárként oktatá szelidlelkűséggel a vallásirányú tudományosság ösvényén. Azután néhány évet a bölcsészet és theologia beható tanulmányozásában tölte el. És ugyan jeles elmetehetségét, melylyel az Istentől megáldva volt, annyi szorgalom- és kitartással fordità e tudományok birtokba ejtésére, hogy fáradhatlan munkásságának, mely mint dicső kezdet, jelzé jövő hasznavehetőségét, dija elüljáróinak teljes elismerése volt. Erre, 1736-ban Groll Adolf győri püspök által fölszenteltetvén, ujolag a cselekvés terére, a nevelésoktatás mezejére lépvén, a magasztos czél felé, melyet eléje a hivatás tüzött, ernyedetlenül tört. Müködése egyideig a rendi gymnasiumokban Korponán, Szent-Annán, Szegeden, Pozsony-Szent-Györgyön, Nagy-Károlyban folyt még, honnét tapintatos ténykedése alapján, mivel a szerzetfőnökség is a benne helyezett bizalomnál fogva ugy akará, az Erdődy grófi családhoz ment, hogy az e nevű országbiró egyik sarjadékának nevelő-oktatója legyen. Kivánt sikerrel befejezvén magánoktatói vállalatát, mely alatt a főrangú család pártfogásával növendéke társaságában két esztendeig a külföldet, jelesül Olaszországot is beutazhatta, és pedig a külföld szellemi javával élvén, de egyszersmind érintetlen maradván azon idenségi kórtól, melyet onnan annyi magyar szokott hozni magával... Hulinyit ettől nem a négyfal ótta meg, mely közé nagy és uj világban sokan tartózkodással zárkóznak: sőt átengedé magát növendékével együtt a nemes élvezetnek, meg-megnézvén a tudomány- és művészeti tárlatokat: mert szivén hordta a honszerelem talizmánját. Bátran csodálta egy-egy előbbre haladt nép fényét, de meg nem vakittatott általa; tanulta és tisztelte az irodalmak eszmegazdag müveit, de nem csüggesztetett el általok, sőt még forróbban óhajtotta hordhatni a porszemeket, mikből, hogy az értelmiség szentpétertemploma fölépülend, mely nemzetét árnyékába fogadandja, szent hittel hitte! Fölszerelve ismeretekkel, gazdagodva tapasztalásban, ugy kötött ki a gyakorlati élet révében, hogy megint Árpád nemzedéke körül folytathassa hivatását... Ismét tehát a rendkormány szabad rendelkezésére adta magát, habár mentori fáradozásainak elismeréseül a hálálkodó grófi családtól évi nyugdijban is részesittetett. — Visszatérvén igy a nyilvános tanári pályára Debreczenben, Nyitrán és Veszprémben az utóbbi két helyütt,

mint a megyés püspökök által is kedvelt theologia-tanár, az egyházmegyei papnöveldékben, annál inkább hasznositá az anyaszentegyház és a hon érdekében tudománya és tapasztalatai dús kincseit, mivel az istenészet fönséges tantárgyai érett lelkének nagyon is kedves és méltó foglalkozást nyújtottak... Majd a temesvári, váczi, hol Migazzi Kristóf föpásztor kegyencze volt, illetőleg 1748. s 1849-ben a nyitrai társoda és intézet vezetése bizatott rá. A buzgó tanodaigazgató és a szelid lelkületü, könnyen megközelithető házfönök személyisége Nyitrán is nemsokára a közbecsülés és szeretet tárgya lőn minden körben annyira, hogy, midőn más tisztséggel a rend kormánytanácsa által megbizatva eddigi állásától búcsut vőn, a nyájasmodoru s egyeneslelkü szerzeteselüljáró övéinek és ismerőseinek szivében nemcsak a veszteség fájdalmát, hanem nevének kedvesen maradandó emlékét is hagyá. Hulinyink assistens generalisként Rómában is lakott 6. évig. — A halál, melyet a tiszta öntudat nyugalmával üdvözlött, Váczon 1777. évi julius 8-án érte őt utól. —

„Qui timent Dominum, custodiunt mandata illius.“
(Bölcs. 2, 21).

20. Dorinecz János (a S. Disma) a kegyesrend beesküdött áldozópapja, született 1713-ban Motesiczen, Trencsénvármegyében, Nyitraegyházmegyében. A piaristaszerzet papi öltönyét felöltvén, az ujoncznöveldei időt saját kiképeztetésére a legszebb sikert eredményező szorgalommal forditá. Próbaéves tanárkodásának, midőn a gondozására bizott növendékeket az emberiség és haza reményére törekedett nevelve-oktatni, jutalma lőn tanonczainak és azok szüléinek szeretettel párosult tiszteletén kivül a rendkormány megelégedése. — Mennyire kitartó iparral, mily beható kutatással buvárkodék ezután, mint rendi növendék, a bölcsészet és theologia egyes szakmáiban, eléggé láthatók szép bizonyitványaiból. 1740-ben gr. Patachich Gábor kalocsai érsek által áldozárrá szenteltetvén, a gymnasium minden osztályának, valamint a philosophia és hittudománynak tárgyait is váltakozva, hallgatóit, kiknek szellemi művelődését soha szem elől nem téveszté, mindenkor szeretve, és általuk viszont becsültetve, kellő buzgalommal és eredménynyel tankezelé. — Igy lőn, hogy a privigyei, 1750. 1751. 1769-ben pedig a nyitrai intézet igazgatójáva emeltetett. Örömkészséggel fogadá a megtisztelő

állomást. — A világ fiai az éjet nem ismerik iparuk határkövének: azért a mi Jánosunk sem tartá illőnek a szent ügy vezetésében ezeknél alább állani, legkivált, midőn jobbra-balra szép siker lebegett szemei előtt. Igy vivé oda a dolgot, hogy az egész időtartam alatt, mig az elüljárói tisztet viselé, főgondját oda irányzá, miszerint a társház szerény vagyonát nemcsak megtartsa, de gyarapitsa is, hogy ekkép annak anyagi állapotát javitva, javitsa rendtársaiét is. A szellemi és erkölcsi életet, a ház összes tagjai előtt, kik őt őszintén tisztelték, mint olyatén elüljárót, ki az egyetértés, szeretet s béke olajágában velök mindig testvériesen osztozott, önpéldájával világitván, oda fejleszté, hogy a szerzetesség legszigorúbb birálója sem vehette megrovólag itész-tolla alá. E kivül daczára a különféle állásokbani elfoglaltatásának élte ez időszakát elmedolgozatok is, melyek azonban, sajnos, nem kerültek nyilvánosság elé, jelölik. Ezek között főjelentékűek igazgatóságának gyümölcsei — tartalmas tanodai beszédek, melyeket rendesen az ifjusághoz tartott volt... Jeles volt Dorinecz mint igazgató, jeles mint rendtárs és tanár, de nem kevesebbé jeles, mint a Megfeszitettnek a szenvedések békés elviselésében hű tanitványa, ki az évtizeden túl tartott kéz-, lábbénaságot és vakságot teljes megnyugvással, minden panasz-szó nélkül viselte. Mindazok, kik tanui valának ez állapotnak, bámulták az apostoli buzgalmat és lélekerőt, mely a megtámadott, sőt már meggyöngült organismusban rejtezett... Valóban szent kegyelettel illik tehát ez istenesnek emlékét felujitani, ki aggasztó bajában béketüréseért mindenkiben tiszteletteljes részvétet gerjesztett, egyedül a Mennyeihez fordulván, kinél buzgó fáradalmainak jutalmát el is nyerte Nyitrán 1794. évi október 23-án.

„Bonum est viro, cum portaverit iugm ab adolescentia sua." (Jéz. Sir. 3. 27.)

21. Prileszky Mihály (a S. Joanne Nep.) a piaristaszerzet beesküdött áldozára, született 1716-ban Prileszen, Trencsénmegyében, Nyitraegyházmegyében. Bevétetvén piaristának, a rend constitutója szerint, ujonez lőn, majd pedig próbaéves tanárként, feladatának nehéz kezdetét, a kisdedek oktatását szép sikerrel oldá meg. — Megfutván továbbá nagy reményekre jogositólag a bölcsészet és hittudományok folyamát, 1740-ben gr. Eszterházy Imre nyitrai püspök által pappá szenteltetett, előbb a nyelvtani és csakhamar a szónok-

lati és bölcsészeti osztályok tanárává léptettetett elő... És mint tanférfi, részint Privigyén, Szegeden, Breznén, Debreczenben, Veszprémben, Váczon, Nagy-Károlyban, részint Nyitrán nevének és a rendnek, melynek szellemes és munkás tagja volt, nem kisebb dicsőségével, mint tanitványainak hasznával tölté be mindenkor állomását. Főtörekvése oda is irányult, hogy egyéb tantárgyak mellett a magyar történet különösen méltatva legyen, mi által még nagyobb tere nyilt a fogékony tanitványokra hatásának, mely csöndes vala, de mély.. Az üdvös s elismerést keltő működés bátorságot ada a rendkormánynak, a valóban méltót a theologiának tankezelésére Nyitrán, majd megkeresés folytán Veszprémben az egyházmegyei papnöveldében alkalmazni: ő elvállalá lelkesülten e nehéz tisztet, s ime tanártársai közt ott álla elsőül, mint a soha meg nem fogyott buzgóságnak és erőnek buzditó példánya!.. Mert Mihályunk, kiben oly kiválóan ragyogott szeretete az örök igaznak, megvetése minden álfénynek; a szent akarat, a nem ernyedő munkásság s a való érdem élettársa: a szerény sziv, — páratlan lelkismeretességénél fogva tanszakmáját, mindkét helyütt, lankadatlan serénységgel ugy fejtegette, hogy elismeréskeltőleg gyarapitá a haza, egyház és a rend érdekében elébb szerzett érdemeit. Erre a privigyei, illetőleg a nyitrai ház és tanodaigazgatója lőn 1752-ben, és hivatalát kalasanzi lelkesedéssel és a társoda vagyonát a legtisztább kezekkel gondozá. — Sőt még 1761-ben az akkorban leégett collegiumot rövid időn helyreállithatván, megragadóan mutatta meg, hogy bir ama zajt nem verő, de mélyen megkapó biztos hatalommal, melyet az egyszerű vallásos meggyőződés, a hajlékony, de magát soha meg nem tagadó következetesség, az ügy szentsége iránt táplált bizodalom s a missio érzésével párosuló kitürés fejt ki, — mig nem becses életének a halál 1763. évi január 18-án egy véletlenül előkerült, de öldöklő láz által, véget nem vetett Nyitrán. —

„Non efficiamur inanis gloriae cupidi."
(Gal. 5, 26.)

22. Nozdroviczky Szörény (ab Angelo Custode) a kegyesrend beesküdött áldozára, született 1712-ben Kamencsánon, Trencsénmegyében, hol előkelő származásának daczára korán megszokta az egyszerűséget, megtanulta nélkülözését mindennek, mi az első szükségen túl van, s kevésre

becsülését a külső disznek, mely mai nap annyiszor csak belső hiány hazug takarója... A kegyesrendbe igtatása után a novitiatust állotta ki. — Az itt elméletileg jól elsajátitott nevelészet kellékeit tanuló növendékei körül, mint próbaéves tanár gyakorlatilag tapintatos ügyességgel érvényesité. Eddigi müködésével Nozdroviczkynk teljesen megfelelt azon reményeknek, melyeket elüljárói hozzá kötöttek; s ha élete, hatása még nem keltett is valami különös érdeket; ha lelke iránya nem tüzötti, ki valami fényes mezőt, melyen csillogni lehet: de a nevelés-oktatást, mint a polgári jóllét egyik leghathatósb eszközét, fölismervén, ennek előmozditására tehetsége és hatásköréhez képest a legbuzgóbban törekedett... Ezután képeztetett a philosophia- és hittudományokban, melyeket kitartó ügyekezet- és dicséretes eredménynyel haladott meg. 1738-ban b. Falkenstein Béla csanádi püspök által áldozárrá avattatván, a szerzetfőnökség rendeletéből elébb a gyumnasiumi osztályok tárgyait értelmezé, mindent megtevén, hogy neveltjeiben a társadalom egykor tudományosan müvelt, hasznos tagokat nyerjen. Miután igy sz. Kalasanzi szölejében, jelesül e középtanodai téren, több éven át kivánt sikerrel munkálkodott, szorgalom- és gonddal ápolgatván a haza csemeteit, Privigyén, Nagy-Károlyban, Pesten, Kecskeméten, — Nyitrára rendeltetett. — Hogy a theologiát hozzátartozóival lelkesen müvelte, azon körülmény tanusitja, melynél fogva a hittudományokat oktatószékről nemcsak Nyitrán, de a győri és veszprémi püspökök hő kivánságára, az itteni papnöveldékben is, — a mily őszintén vallásos buzgalommal, oly eredménynyel tankezelte. — Egész szerzetesi élete, munkás, lelkismeretes, feddhetetlen férfi képét tünteti elő; s ekkép alig volt piaristaságának folyamában hosszabb időköz, melyben Szörényünk, a rendfőnökség által valamely előléptetésben, bizodalom jeleit ne vette volna... Igy érdemes- és alkalmasnak tartatott, kinek vezetésére bizassék a rend ujoncznöveldéje Privigyén, illetőleg a ház gondozása Rózsahegyen, 1753-ban pedig a gymnasiumigazgatás Nyitrán, hol a tanulósághoz időnkint intézett szózatai a benső ség és melegség miatt, mely mély-érzésű szivének általánosan ismert kiáradása vala, nagyban dicsértettek.... A nem kevesebb ügyességet, mint tapintatot, nem kevesebb tárgyismeretet, mint tudományosságot föltételező kitüntető tisztállomásokat a legnagyobb hűséggel és a rendkormány teljes

megelégedésével viselé. — Nozdroviczkynk, még mint elüljáró is, szabad perczeit nem a világi örömek, nem zajos szórakozás s magánérdekeknek szánta: az ő tudományszeretete, ritka mértékben tevékeny vala folyvást a bölcsészeti és theologiai kérdések földeritésében. És ő nemcsak kutató, hanem szives közlő is volt; e mellett pedig nem kevés volt az, mit ő egybeirt... Igaz, hogy becses dolgozatai, melyek között nemcsak tudományos értekezések valának, de kész müvek, nem láttak napvilágot, csak kéziratban maradván... Ámde, ha a tett, mely nem fény, hanem gyümölcs után törekszik, hálát érdemel; ha oly élet, mely munkás erényben folyt le, példaul szolgálhat a maradéknak: úgy Szerényünk emlékezete a tett becsével a hálát, és az erény érdekével a méltató figyelmet teljes mértékben e czimen is megérdemli... A mindenkitől, mert minden hozzája fordulónak jóakarója, kétes ügyeiben bölcs tanácsadója, örömben, búban vezére s valódi atyja vala, — szeretett és tisztelt szerzetes 1782. évi november 9-én fejezte be életét Privigyén. —

„Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus, ut ei placeat, cui se probavit." (II. Tim. 2, 4.)

23. Schultz Ernő (a S. Georgio) a kegyesszerzet beesküdött áldozára, született 1715-ben Körmöczön, Barsmegyében. — A piaristarendbe kebeleztetvén és az ujonczidőt kiállván, tanári képességéről tanúságot teendő, mint próbaéves oktató a gondozására bizott tanonczoknak ugy erkölcsi viselete, mint a tantárgyakban tett előmenetele által bebizonyitotta, miszerint életfeladatául a tanári pályát választva, választásában nem tévedett. — A bölcsészet és theologia tanulásával buzgalommal foglalkodván, e tanszakokban is állása igényelte tökélyre vergődött és igy 1739-ben gr. Csáky Miklós nagyváradi püspök által áldozárrá szenteltetett. Erre ismét a tanári működésre lépvén, a gymnasiumi tárgyakat Privigyén, Rózsahegyen, Kecskeméten és Nyitrán tanonczainak mindenkor és mindenütt oly erély- és szép sikerrel közlé, hogy csakhamar a theologia tanitásával bizaték meg. A megtisztelő állomáson a nemes önérzet szülte erkölcsi kötelességének tartván a tanári pályán felmerülni szokott fáradozások elül soha háttérbe nem vonulni... A lelkek üdvétől szomjasan adá elő az igaz hittant, kifejté annak belszentségét, szükségességét, szóval mitsem mulasztott el, mi által a hallgatók lelkére hasson... Ekként a

fáradságok és nehézségek, a hivatásilag kezelt ügy szentsége mellett, rá nézve elenyésztek, másrészt pedig az eredmény a hallgatók kedvező előmenetelében meglepő lőn. — Világnézete egyformán távol levén az optimismus és pessimismustól, megengedé, hogy a világ folyása jobb lehetne, de megnyugodott a jelenben; mert hitte, hogy az még sokkal roszabb is lehetne. Nem tartotta az embert angyalnak, de ellenkezőnek sem, s minden bajt abban lelt, hogy, a hiuság lehellete által gátoltan magát nem ismervén, Isten segélyével nem törekszik értelmileg és erkölcsileg tökélyesülni... Tisztelőinek koszorujában találkozunk a szerzetkormánynyal, mely iránta való elismerésének az által vélt méltó kifejezést adni, hogy, a tanügy terén több évi nemes küzdelmeit megjutalmazandó, őt 1754-ben a nyitrai gymnasium igazgatójává nevezé ki.... A ráruházott imezen tisztet is pontossággal és természetévé vált komolysággal viselé, mint tanár ragyogván, mint igazgató a tanulóifjuság között a kellő rend- és iskolafegyelem föntartásának mindenkor szigorú őre levén. — A rendtársai által testvéri kegyelettel ölelt Schultz, ki, különféle alkalomkor mondott igazgatói beszédei terjedelmes ismereteket tanusitván, mélyebb nyomot volt hagyandó az irodalomban is, ha bokros elfoglaltatásai engedik vala, — az élők sorából távozott Nyitrán 1755. évi május 10-én. —

„Ad destinatum persequor, ad bravium supernae vocationis Dei in Christo Jesu.“ (Fil. 3, 14.)

24. Pnyaczy (máskép Pnyacsek) Julián (a Passione Domini) a kegyesrend keesküdött áldozára, született 1719-ben Polhorán, Árvamegyében. Vonzalmának, mely őt a papi és tanári pályára sarkalá, hódolván, piarista lőn. Az ujonczidő és próbatanárkodás után, melynek tartama alatt a tudomány iránti nagy szeretetén kivül a szerzetes élethez hő ragaszkodása, minden mulandót megvető lelkülete bőségesen kezeskedtek a rendkormány bizalmának meg nem hiusulhatásáról, a főnökség rendeletéből a bölcsészet és theologia tanulásával vala elfoglalva. Itt is valamint csüggedetlen szorgalma, ugy kifogástalan viselete által maga felöl a legjobb véleményt keltvén, 1746-ban gr. Eszterházy Imre nyitrai püspök által fölszenteltetett, s visszament ismét azon térre, a tanári pályára, melyre őt valóban a szent hivatás vonzá. Egy ideig Szebenben, Pozsony-Szent-Györgyön, Privigyén, Váczon, Breznón, Nagy-

Károlyban, Kecskeméten, Debreczenben és Nyitrán a gymnasiumi ifjuság tudományos és erkölcsvallásos nevelése vette igénybe, hol fáradságát a tanonczok részéről a legszebb siker jutalmazá, utóbb azonban a bölcsészet és theologia tanitására, mint, magasabbra törő lángeszénél fogva, teljesen méltó, léptettetett elő. A tanár föhivatása az ifjakat a tudományok szentélyébe vezetni, azok jelen állapotjával megismertetni, a tárgyak ujságából eredő nehézségeket eloszlatni; de azt sikeresen csak élénk, lelkes, figyelemébresztő és a hallgatók felfogásához mért, előadással teljesithetni, mert csak igy valósul a régiek ez alaptétele: „viva vox plenius alit", csak ekként létesül az oktatás magasabb czélja... Juliánunk, kinek előadásai imezen előnyökkel birtak, — ez állomáson lelkes buzgalmát és törhetlen szorgalmát különösen odá irányzá, hogy istenfélő, egyházukat és hazájukat önzetlenül és őszintén szerető, az igaz, szép és jóra törekvő növendékek kerüljenek ki kezei közöl. — Növendéke a classica literaturának, korán versenyt kezde futtni azokkal, kik a régiek nyomdokain akarák regenerálni a költészetet... Igy eredtek tőle versezetek, melyekkel őszinte lelke és szive utján alkalomszerüleg az érdemet tisztelte meg... Az eredményes munkásságot méltányló rendkormány őt gymnasiumi igazgatóvá Nyitrán 1755. 1756. 1759. 1762-ben, majd Breznón házfőnökké is tette, mely utóbbi minőségben, mint egyházi szónok és lelkész Marmaros-Szigeten is szerzett borostyánt. Itt Juliánunk működött nemcsak épületes beszédeivel, de jámbor életmódja és eszélyes magaviseletével: az ő ajkairól, mint a habjaiban bő kristálypatak, eredt meg ékesszólásának árja, beszédeivel fölrázta a szunnyadozókat, fénylő erényeivel pedig, mint delejvessző a vasrészeket, vonzotta magához a kebleket; eszmegazdag szónoklataival tevékenységét odá irányozván, hogy a hivek családi szentélyében valódi béke, vallásosság által épült lelki nyugalom, egyetértés, egymásiránti szeretet, őszinteség és istenesség uralkodjék. — Ekként Juliánunk, miután a három nagy eszközzel, t. i. a nevelésoktatással az iskolában, az igehirdetéssel a templomban és a szeretet műveivel a nép között, a keblekbe drága magvakat rakott le, melyek már akkor is részben gyümölcsöket termettek, az ég segélyével még bővebb aratást igérve, — lélekajánló imák között 1772. évi decz. 8-án Breznóbányán szenderült át a boldogabb életre. —

„Beatus vir, qui in sapientia morabitur, et qui in iustitia sua meditabitur et in sensu cogitabit circumspectionem Domini." (Jéz. Sir. 14. 22.)

25. Conrádi Norbert (a Passione Domini) a kegyesrend beesküdött áldozára, született 1718-ban Pesten, Pestvármegyében, az esztergomi főegyházmegyében, — A gymnasiumi osztályok jeles befejezése után a piaristaszerzet papiöltönyével felruháztatván, ujoncznöveldébe küldetett. — Norbert, a 17. éves ifju oly hévvel adta magát a szerzetes élet tanulmányozására, mint az előtt a gymnasiumi tantárgyakéra, sőt nem annyira tanulmányozására, mi részint lehetetlen is, hanem inkább gyakorlására, és az igazi szerzetesi jellemet alkotó erényekben oly szépen haladt, hogy rövid ujonczkodása alatt az idősbeket is fölülmulta alázatosságban s engedelmességben, ismeretei és szeretetreméltósága által pedig mindenkit becsülőjévé hóditott... Azért is a szerzet alap- és főbb szabályait kitünő észtehetségénél fogva, melyhez törhetlen szorgalom is járult, elsajátitván, próbatanár lőn. Próbaéves tanárkodásának oly kitünő eredménye volt, mely által gyakorlatilag lőn igazolva azon elismerő vélemény, melyet szép talentuma már az ujoncznöveldében töltött rövid időn ébresztett... Folyton tanult ő s jegyzett és dolgozgatott egyszersmind, azt tartva, hogy olvasásunk csak ugy fogamzik meg lelkünkben s válik igaz sajátunkká, ha azt nem egyedül a fogékonyság szenvedőleges tehetségével veszszük föl magunkba, hanem az idegen ismereteket fontolgatjuk, összehasonlitjuk, megitéljük, és igy nyert saját felfogásunk szerint ujjáalakitjuk. — Még ekkor nem választott volt szakot. A rend idősbjeitől tanulta azt, hogy ilyet választani kell ugyan, kivált, mióta az emberi ismeretek oly mérhetlen tömeggé szaporodtak, s az eszmék mai birodalma több tartományból áll, mint egyes határokból a régi; s hogy egy uj Aristoteles ma már a lehetetlenségek sorába tartozik: de jókor figyelmessé tétetett azon szoros, léteges összeköttetésre is, mely az ismék s eszmék e roppant birodalmának mindenik részecskéje közt van, s hogy minél inkább hatolnak az egyes tudományok a mélybe, annál szorgosabban kell az összes tudománykör eldarabolásától, s az ágaknak a közös gyökértől elválasztásától óvakodnunk, melyből hason joggal állanak elő törzs és ágak, levelek és virágok, gyümölcsgerezdek és magvak... Maga

Conrádink ily öszletében fogta föl és tanulmányozta az emberi tudás fáját, s ez átkaroló egyetemes tudományszeretetének, mely minden egyes ág és forma felé hason figyelemmel fordult, emlékét hagyta szellemi munkálkodásában, melyben egyoldalúságtól menten, minden irányban hason gonddal hatott. — Mielőtt azonban álodzárrá lőn, az isteni Gondviselés a képzés azon nemét sem tagadta meg Norbertől, mit nagynehezen pótolhat valami más a szentély emberének előkészitésében. Szerencsés volt ugyanis kiváló tehetségeinek tovább fejlesztésére, kiegészitni, magasbra hatványozni az itthon nyert tudományos kiképzést, — a bölcsészet és theologia tanulására Rómába küldethetni. — Mily kitartó szorgalmat, mennyi munkásságot kelle ott tanusitania, bizonyitja ama jelenség, hogy a héber- és görög nyelvet teljesen birtokába ejtette. — A kilencz múzsák temploma közelében képezve erősödött az örök városban, a tudományosság és művészet emporiumában, hol a tudományok világhirű képviselőinek hallgatta előadásait, mik szerint az ember annyit ér, a mennyi átgondoltan magáévá tett igaz ismerettel és erkölcsi jóval bir. Tájékozva a tudományok nagy körében, itt fejlett ki benne egy és más tudási vidék iránti külön szeretete s a mintegy 25. éves ifju, kinek nemcsak komolyságát, hanem tudományát könyvek közt megőszült férfiak csodálták, a választás utján találta magát. — Szenvedélye elejénte különösen két irány közt volt megoszolva: a bölcsészet és theologia közt. Utóbb azonban szerelme emennek jutott egészen... Visszajövén, mint már, 1745-ben de Rubeis Ferencz tarzusi érsek által Rómában, fölszentelt pap, a tanári pályára, elsőbb a gymnasiumban, Kecskeméten, Nagy-Károlyban, Pesten, Bécsben, Bukarestben működött. Majd érdemei folytán gr. Forgách László mellett magánnevelő volt... És Norbert keble egész szeretetével kertészkedett a nemes csemete körül; ő nem úgy fogta föl állását, mint közönséges gyermekoktató; ő a fiatal grófban hazánk egyik gyámolát látta kezeire bizva; a magyar nyelvben pedig a szeretet varázsveszszejét, melylyel a magas növendéket megibletni, a magyar ajak hangjaiban a fönséget éreztetni törekedett. S törekvése a szülék részéről helyeslésben részesült... Azután, hogy szellemadományozottságának tágasabb tér és alkalom nyujtassék, a helyes módszer és az ezzel előmutatott meglepő siker arra inditotta Vácz- majd Veszprémegyházmegye főpásztorait, hogy Conrádit papnöveldéjök

számára kikérjék, mint olyat, kit, a fontos tanárállás betöltésénél a hivatalszeretet, a kötelességérzet és lelkismeretes pontosságon kivül, az igazi vallásosság vezérlett. — A tanszéken töltött idejének magasztos foglalkodásaitól szabad óráit kedvencz tárgyainak a költészetnek t. i. a szónoklatnak és bölcsészetnek, melyekben szintén ritkitotta párját, szentelé. — Ebből veszik származásukat a nagynevű nyelvtudós- és nyelvbuvárnak amaz óklassikai zamatú tiszta latin versezetei, melyeket különféle, többnyire nagy-jelentőségű, alkalmak és események fölmerültével eresztett a hir szárnyain szét az országba. Szintén ily időbe esik tudományos működésének ama gyümölcse, melyet képeznek emlékbeszédei, bölcsészeti és azon theologiai vitatkozásai, melyeknél egyképen bámulatot gerjeszt az elfogultság leküzdése, valamint mások gondolatkörébe, tanaik, állitásaik indokaiba való, az értelmi és erkölcsi müveltség magas fokát föltétező, helyes beilleszkedés. — Conrádi munkáiból, melyekben az alaki tökély és a gondolat tartalmassága s szépsége az, — mi a kifejezés bevégzettsége mellett, azokat mintaszerüekké teszi, — csak kevés látott napvilágot. — Ilyenekül, melyek ismételt megkeresésre tétettek közzé, emlitjük: 1) azon müvet, melyben nemcsak egy nagy ember jellemvonásait adta át a maradéknak, hanem egyszersmind saját gondolkodása iránt is általános tiszteletet keltett föl t. i. „De Iani Pannonii Quinque-Ecclesiarum Episcopi vita et scriptis. Budae, 1744.“ 2) „Dissertationes agonisticae Ed. Corsini e Scholis Piis. Lipsiae, 1754.“ 3) Közforgalomba hozta Cheluccius Paulinus beszédeit, a melyekhez maradandó becsű előszó szintén az ő tollából folyt: „Paulini Chelucii e Scholis Piis orationes in Romanae Sapientiae Archigymnasio recitatae. Budae, 1754.“ czimen. 4) „Oratio Funebris. Budae, 1762.“ Koller Ignácz veszprémi püspök halálára mondotta Veszprémben. 5) „Vitae et rerum gestarum compendium Josephi Calas. Matre Dei CC. RR. Schol. Piar. fundatoris albo Sanctorum inserti etc. Posonii, 1769. 6) „Odae, Poemata, Epigrammata etc. Pestini.“ — A jó nyom nélkül nem enyésztetik el, mint a mező, melyet harmat áztatott, szebben tenyészik, ha már cseppei föl is száradtak... Conrádit a példás élet, a fáradhatlan buzgóság és a tartós és komoly fejlődési küzdelemben elért sokoldalú képzettség arra érdemesiti vala, hogy, miután 1757 s 1758-ban Nyitrán majd Veszprémben ház- és gymnasiumigazgatóságot

viselt, a rend élére tartományfőnökül választatott. — Norbertünk igazán a jó pásztor személyét viselte a nyáj között; a gyertyatartóra illesztetett, hogy világával a hozzá tartozók elé fényt áraszszon az erkölcsiség ősvényére; tükörül állittaték ki, hogy, a szerzetes élet értelmi és erkölcsi fönségét visszaragyogtatva, övéit a jóban erősitse: ő föl is fogta helyzete fontosságát és szükségeit, s azok kielégitésében okos buzgalommal s erélylyel járt el... Dicső kormánylata idejében, mialatt atyai intéssel, mely a szivhez vezetett, honnan a szeretet sugárzott elő, majd kérelemmel odahatni törekedett, hogy a hol a társházak hivatalos látogatásakor üdvöst tapasztalt, azt szilárditsa, a hol hiányt födözött fel, annak okait elháritva, rendes ügymenetet létesitsen, — egy nevezetes alapitványnyal gyarapodott a rend hatásköre. — Váczon t. i. Migazzi Kr. bibornok, ki annyira becsülte őt, a piaristák telkén a már létezett házhoz egy szárnyat épitvén, alapitványt tőn a 12. ifjut magába fogadó növeldére ugy, hogy az uj házrészt a szerzetnek ajándékozta, a növeldét pedig a piaristák vezetésére bizta. — Conrádit, kinek egész élete valóban egy nagy tett vala az értelmi- és erkölcsi tökélyesités érdekében, állandó buzgadozás, nappali és éjjeli fáradozás jutalom reménye nélkül; kinek erénye a legtisztább folyam, mely hiven tükrözi vissza az eget, és csalás játékai nélkül mutatja föl, mit a fenéken rejt; mely biztos hátán kincseket hord a nélkül, hogy elnyelne és a tartományt termékenyiti és soha nem dúlja, — az Úr az örökkévalóságra hivá Pesten 1785. évi augusztus 28-án. —

„Non sedi cum concilio vanitatis."
(Zsolt. 25, 4.)

26. Béldy Gergely (a S. Joanne Bapt.) a kegyesrend beesküdött áldozára, ősrégi hires családból vette eredetét, született 1727-ben Toroczkó-Szent-Györgyön, Erdélyben. — Az atyai ház csábjai oly kevéssé hatának a gyermekre, hogy lelke tisztaságát sértetlenül megőrizte; korát haladó komoly magatartása és szép hangzatú beszédei által pedig az idősebbekre is befolyást gyakorolt... Igy, miként a bimbó gyönge boritékrésein át korán kimosolyognak a rózsa biborajkai, Gergelyben is ily észrevehetőleg jelentkezének jövő életének erényékei... Midőn elérte a kort, melyben a tanoda falai közé elégségesnek itélteték, a tanuláshoz fogott, és pedig ugyanazon nagyratőrő lélekkel, mely eddig játékaiban is jel-

lemzé őt; ettől ösztönözve versenytársa volt ő minden jónak, engedni senkinek sem tudott. — A gymnasium jeles befejezéséről szóló bizonyitvány nyomán, lemondandó a világról, a rendfőnökséghez fordult s forrón kérte, kegyeskednék őt szerzettársai közé fölvenni. — Mit az örömmel teljesitett is. A szerzetesruhába öltözvén Gergelyünk, erre az ujoncznöveldébe küldetett, innét pedig próbatanárkodásra... És mint ilyen atyai szeretettel, türelem- és buzgósággal oktatta a gondozása alá helyezett növendékeket. A bölcsészeti és theologiai tanfolyamot is szép reményekre jogositólag végezvén, 1752-ben gr. Eszterházy Imre nyitrai püspök által, az Úr fölkentjévé avattatott. — Most megnyilt előtte a már előre is megizlelt tanári pálya, meleg szivvel, nemes lelkesedéssel fogott feladatához a gymnasiumban, tantárgyait világos értelmezéssel fejtegetvén a hozzá mindenkor szeretettel ragaszkodó növendék tanulósereguek. Emberséges bánásmódja és Beszterczén, Debreczenben, Veszprémben, Pesten, Medgyesen és Nyitrán hivatalbeli kötelességeiben tanusitott pontos eljárása folytán a rendkormány méltónak találta őt arra, hogy a bölcsészet, illetőleg a theologia tanithatását is rája ruházza. E diszes állomáson való áldásos működésének, melyben a lelkek üdve iránti lángbuzgalmában oda is hatott, hogy, a hallgatók erkölcseiben minél feltünőbb javulást eredményezvén, e siker által is megkedveltesse a magasabb tudományokat, elismeréseül 1760. s 1763-ban a nyitrai gymnasium igazgatására, a nagy-károlyi ház- és plébánia gondozására, majd a kalocsainak vezetésére jelöltetett ki. És itt mindenütt egész tevékenységét, mely daczára már ekkor haladottabb életkorának, kifogástalan serénységben nyilvánult, az elüljáróságára bizottak fontos kormányzásának szentelé. Utóbb gyakrabban betegeskedvén Erdélybe helyeztetését kéré. A rendfőnökség az alapos kivánságba szivesen beegyezett, remélve gyorsabb felüdülését a derék tagtársnak, ki még ott is nagynevű rokonai csemetéit oktatgatá... Igy folyt le Béldynek élete szorgalmas és eredményes munka közt, melynek örömében sem feledkezett meg soha lelki szükségeiről, ki nemcsak tudós férfiu, de szerzetének s a ker. kath. egyháznak hű fia és a hazának nemesszivű polgára vala, ki anyafölde javát és dicsőséget nem csak ohajtá, hanem fényes sikerrel elő is mozditá... Lelkét a földiektől teljesen Istenhez fordult elmével, s hozzá az erőtlen testből a hit, remény és szeretet lángjait

még egyszer föllobantván — Medgyesen 1789. évi február 4-én adta ki. —

„Coneupivi salutare tuum, Domine.“
(Zsolt. 118, 174.)

27. Lihán Paulin (a Nativitate B. M. V.) a kegyesrend beesküdött áldozára, született 1721-ben Polomkán Gömörmegyében. — A középiskola tanulmányait sikerrel végezvén szelid valója, vallásos érzelmei és tudományszereteténél fogva a piaristák közé kivánkozék bevétetni; azok, kik őt látták, bizonyitják, hogy Lihan valódi lelki örömmel, fönsőbb hivatásának e tettetlen hirnökével kereste föl e szerzetet, melynek kebelében az időben is nagyszerű nevek ragyogtak! A haszonnal töltött ujonczidő után a próbatanárkodást kitünő eredménynyel és a bölcselet tanfolyamát, példás élet mellett, kellő ipart nyilvánitva, meghaladta. — Majd a hittudományok megszerzésére küldetik, melyekben szintén okosan rendezett buzgalommal és szeretettel oly szép előmenetelt tesz, hogy nagy dicsérettel állja vala ki a szigorú vizsgálatokat, és a szerzet müveltebb egyénei közé soroztatik: ily ékesen magasztaltatik ő fel a szerzetes pálya legmagasb polczára — az áldozárságra... Ugyanis az ünnepélyes fogadalmakat is letevén, 1750-ben gr. Eszterházy Imre nyitrai püspök által pappá szentelteték. Mire ismét az oktatói pálya fárasztó ősvényére tért, tanárkodván Nyitrán, Privigyén, Trencsénben és Breznón. Előadá még a szerzetfőnökségnek, mely tekintettel volt a boldogult szép talentumára és alapos képzettségére, rendeletéből a bölcseletet és theologiát is, melyek körül annyi szorgalmat és buvárkodást fejt vala ki, hogy mig magának elismerést biztositott, a rendnek existimatióját is fokozta. A tudományos müveltség és szeretet, a tiszteletre ébresztő szelid s őszintén egyszerű természete, mely által példányképül szolgálhatott, eredményezte, hogy utóbb trencséni, breznói, privigyei és 1764. 1765. 1766. 1767. 1768-ban a nyitrai intézet vezetésére emeltetett... A terhes hivatalkötelmeket oly pontossággal végezé, hogy tőle az ügykezelésben mutatott lelkismeretessége s hűségért a becsülést senki meg nem tagadhatta. — Részesült is böcsülés és elismerésben a rendkormánynál nemcsak, hanem a külsőknél is. — Tudományos irodalmi működése becsét kétségtelenné teszik az elmeművei, melyeket a költészet és egyházi szónoklat terén, hol hatalmas beszédeivel inditott, erényes

életével s önfeláldozásával vonzott, köztetszést aratva kiadott.. Lihán fiatalabb éveiben többször és nem szerencse nélkül foglalkozott a Camoenákkal, s mint némely irományai mutatják, ha a szinmüvészi pályán marad, nem fog a jók közt utolsó lenni... A szónokmüvészi dolgozatai közül különösen Eszterházy Imre püspök fölötti beszéde az ékesszólástan maradandó-becsü példányát képezi. Bokros érdemeinek méltánylásaul szerzettársai által consultor, assistens majd tiszteleti provincialisul is lőn kitüntetve... Végnapjaiban is dicsően megmutatta a földieknek, hogy ő nem ok nélkül társalgott oly örömest egész életében az égiekkel; mert, testerejét gyöngülni érezvén, oly szivemelő áhitattal s igazi keresztény resignatioval vette föl a haldoklók szentségeit, minőt csak hasonló istenes lelkekben láthatni a válság rettenetes óráiban. Azután nemsokára tiszta lelke Privigyén 1803. évi márcziushó 23-án szabadult ki sokat fáradozott teste bilincseiből.

„Sicut oliva fructifera in domo Domini."
(Zsolt. 51, 10.)

28. Pállya István (ab Assumtione B. M. V.) a kegyesszerzet beesküdött áldozára, született 1740-ben Léván, Barsmegyében, Esztergom-főegyházmegyében. — Már mint gyermeknél feltünt a figyelőnek, hogy Istvánban, valamint magas és nemes elme, ugy nagyratörő lélek is lakik, s azért mindenkinél szeretetben részesült. Tanuló korában pedig, hol fáradságra volt szükség, ott példányképül állt társai előtt... Nyitrán a kegyesrendiek valának tanárai, kiknek vezetése mellett szentebb érzelemszikrák is gerjedének az ifju kebelében; unalom szállta meg őt a mulandóság, szeretet az égiek iránt, és valami titkos sugalom szüntelen lelkére figyelmezteté... Mi utóbb ellenállhatlanul napról-napra oly erővel jelentkezék, hogy rövid idő alatt megfogamzék benne: a földi reményekről lemondani. — A titkos ihletésnek készségesen engedő István tehát, ki, kitünően végezvén tanulmányait középtanodai pályáján, emlékezőtehetségének sajátos rendkivüli voltával és az assimilatio hatalmával tanára könyvtárának tartalmát majd egészen magáévá tette, — hő kivánsága szerint a kegyesrendbe soroztatott és az ujoncznöveldében kiképeztetvén, próbaéves tanárul lőn alkalmazva. Mint ilyen, eredményes működésével igazolta, hogy a szerzetestanári mező, melyre szánta volt magát, rá nézve

hivatásszerű. — Az ezek után következett években a bölcsészeti és hittudományi tanulmányokban is, melyekbe serény, éles eszével oly mélyen behatott, hogy tanárai szinte bámulták az ifju hőst, társai pedig a vetélkedő, de különben higgadt Istvánt általán becsülték, — kimüvelvén magát, 1765-ben Salbeck Károly püspök, váczi nagyprépost és helynök által, áldozárrá avattatott. — Most rendes tanárként folytatá azon kötelezettséget, melynek lelkismeretes megvalósitását ünnepélyes fogadalommal igérte vala. — Mig igy a gymnasiumban egész odaadással oktata, nem feledkezett meg a neveltetésről sem, buzgalmának megfelelő sikerrel akként, hogy fogékony hallgatóinak a mily lelkes, épen olyan szeretetre méltó nevelőtanára volt. — A növendékeivel való bánásmódot lélektani alapokra fektetvén, tervszerű eljárással vezette azoknak lelkét a legszebb erények, a rendszeretet, becsületesség, humanitás, honfiui érzelem, vallásosság, erkölcsi finomság, engedelmesség, törvénytisztelet s egyéb vallási és polgári tökélyek befogadására, elméjöket pedig termőföldé képezte, melyben az igazság tudománya megfogamzék s a hasznos ismeretek sarjai terebélyes fává növekedének... A buzgón teljesitett kötelesség elismeréseül a bölcselet és theologia tanitására emeltetett, hol nemcsak szóval nyujtogatott szellemi tápszert hallgatóságának, hanem a tudomány komoly kivánalmait is betöltötte. — Istvánunk kora ifjuságától kezdve, melyben lehet csupán a sziv és dicsőség templomának első köveit összerakni, — egész élte hosszáig mindig ritka-szorgalmú és munkásságú volt; csak is ugy szerezhette meg a sokoldalú müveltséget és mélységes tudományosságot, melylyel minden föllépkor nyilvános pályáján nagy figyelmet s tiszteletet gerjesztett. Fölszenteltetése után rövid időn kitünt beszédei által is, melyeket már akkor oly művészileg kezelt, velős, szabatos és vonzó nyelven állitott elő, hogy azokat, nyelvészeti tekintetben is, akárki haszonnel tanulmányozhatja. — Hatásköre tágultával mindegyre szélesb körben terjedt müveltsége és kiváló ékesszólásának hire... Beszélik, hogy a müveltek messzebb vidékről is eljöttek, hogy Pállya eszmegazdag értekezéseit, ékes beszédeit hallhassák... Följegyezve találtuk róla, hogy az ország mágnásai is nem egyszer állottak hallgatói közé; min nincs mit csodálkozni... Értekezései és beszédei a szónoklatnak mindenha kiváló gyöngyei s bevégezett müremekei... Azok, mig

egyrészt aranyajkú és lánglelkű szónokot árulnak el, és a tudományosság érdekeit valóban előbbre viszik; más felül oly életszabályokat és elvmondatokat oltók a növendékek tudvágyó keblébe, melyekre majdan eszmélve vezércsillagot födözzenek föl ez élet zajos tengerén s utánok indulva a zavartalan boldoglét biztos révébe juthassanak. Vegye bár valaki kezébe: „Stephani Pállya CC. RR. Scholarum Piarum in Hungaria et Transsilvania Praepositi Provincialis Orationes octo publice habitae.“ (Pesten, 1797-ben) egybeszedve kiadott czimű könyvet, olvassa át, jót állunk érte, be fogja látni, hogy semmit sem nagyitunk, midőn Pállya Istvánról azt mondjuk, a mit Boulogne jeles franczia püspök és szónokról mondott életirója, „hogy a szószék méltóságát emelte beszédei által, melyek ragyogó nyelvezet és szokatlan gondolatbőség által tűnnek ki“.. Révay Miklós nyelvtudományunk valódi megalkotója, mélyelmű itész s a tanodai szónokok egyik jelesbike mondá már, hogy oly tudós szónokban, mint Pállya I. méltán büszkélkedhetik a haza... A Benkő József és Horányi Elek által is érdemszerűleg magasztalt nevezett mű minden beszéde azt is mutatja, mily sokat olvasott. A bibliából, a szent atyák munkáiból, és az annyi oldalról alaposan buvárlott ó-klassikai irodalomból tett számos idézeteiből láthatjuk, mily terjedelmes volt a mező, melyen ékesszólása virágait szerzé... Már 1777-ből van ama beszéde, melyet a kolozsvári főtanintézet vezetésénél, a piaristák részéről történt átvétele alkalmából, tartott. És e beszédben megvolt mindazon vonás, mely Pállya Istvánt későbbi irodalmi ugy, mint tanári és igazgatói munkásságában oly kiválóan jellemzette: meg a teljes tárgyismeret, az elfogulatlan vizsgálat és szabatos itélet, mely, midőn elméleti irányban munkálkodik, erős, világos meggyőződés, midőn gyakorlatiban, jellemként nyilatkozik... Isten bölcsesége sokszor csodás ösvényeken hordozza azokat, kiket beláthatlan tanácsainak eszközeiül hivott meg is. Igy hordozá, nagy czélokra választá el Pállyánkat. Mert ha nagyobb is népeket kormányozni, szintoly életkérdés egyes társulatok s családokra nézve, hogy ügyeik jól intéztessenek. Itt is amott is emberek boldogitása forog fönn, mely kicsinyben és nagyban egyaránt fontos levén, fontos kétségkivül azok állása is, kikre annak eszközlése Istentől bizatott. Abban, ki többek vezetésére hivatott, éles és józan

felfogás, érett itélet, higgadt mérsékeltség, igaz jó akarat, önzetlen szeretet, tapintat, türelem, benső vallásosság s egyéb tulajdonok mellett kiváló s alig nélkülözhető kellék a tapasztalás által edzettség is, mi nélkül fölöttébb nehéz a kormányrudat kellőképen tartani. Pállyának e részben is nyujtott a Gondviselés bő alkalmat megedződhetni az egykor rá várakozott nagyfelelősségü terhek elviselésére... Elhunyván a kitünő theologus Perczel Imre rendfőnök 1795-ben, a fényes érdemeket méltányló szerzettársak, miután Nyitrán 1770. s 1771. a gymnasiumban, 1773. 1774. 1775-ben mint olyan egyén, kinek erélyében és buzgóságában különösen megbizni lehetett, a jóhirű convictusban...*) 1777-ben, Kolozsvártt a rendi gymnasiumban, és Sopronyban a királyi tanodában kitünően igazgatóskodott, megkülönböztetni óhajtván Pállyát, Provincialissá tevék 1796-ban. — A meghatottság könyei, melyeket akkor a váratlan esemény a lélekből őszinte szerzetes szemeibe csalt, midőn nagy megegyezéssel őt kivánta a rend főnökének, valamint a nemes lélek fáradozásainak legmagasztosb jutalmai valának, ugy az elismerő rendtársak életének is e napot legszebbjévé avatták... Az általános örömet és közlelkesedést néhány perczre megzavará, sőt a szerzet ügyeért lángoló sziveket meg is dőbbenté a szabadkozás, mely szerint a megválasztott rendfőnök megköszöné ugyan a benne helyezett bizalmat, de azt mégis más, magánál méltóbb tagra kivánta átruháztatni... Pállya ezen szerénysége és

*) Alkalmat veszünk itt kellő egymásutánban elősorolhatni mindazon rendtagokat, kik e nemes finöveldében, megnyiltától egészen II. József rendeletéből történt bezáratásig, kormányzókként érdemszerzőleg működtek: Kovácsovics Pál (a S. Petro). Szokolóczy Venczel (a Purificatione B. M. V.). Singler Zsiga (a S. Josepho). Orlics Dani (a Conceptione B. M. V.). Erdőss István (a S. Ladislao). Külley Kristóf (a S. Josepho). Grum Paulin (a S. Disma). Molnár Máte (a S. Thoma Aquin). Dezericzki Incze (a S. Thoma Aquin). Bobraniczky Lázár (a S. Ignatio). Kőszeghy Szaniszló (a S. Stephamo rege Hungariae). Nemcsényi Adolf (a S. Benedicto). Léday Lénárt (a S. Joanne Nep.). Orosz Zsiga (a Angelo Custode). Cörver Elek (a S. Maria Magdalena). Cörver János (a Matre Dei). Rátay Egyed (a Ss. Trinitate). Conrádi Norbert (a Passione Domini). Porubszky Márton (a S. Visitatione B. M. V.). Patonyi László (a S. Stephano rege Hung.). Vankovics Tivadar (a S. Severino). Tuschleitner Kájetán (a S. Thoma Apost.). Szőllősy Jenő (a Servatore mundi). Pállya István (ab Assumtione B. M. V.). Bucsy Sándor (a Visitatione B. M. V.). Czabay Sándor (a Nativitate B. M. V.)

az aggodalom, hogy őt, kiben a szerzet jövőjén szorgoskodó rendtársak vágya, hite, reménye, mindene összepontosult, nem tekinthetik atyjokul, csak fokozta a keblek feszült vágyait, s mit eddig a szivek rejtekébe fojtva titkon műveltek, azt most esdő hangokban is nyilvániták, hogy fogadja el a megtiszteltetést, melyet szeretetök és hálájuk némi jeleül tagtársai, kik fiai kivánnak és akarnak lenni, önkényt, szabad elhatározással, tiszta meggyőződésből és szivök mélyéből nyujtanak... A ragaszkodásnak szóval és tettel ily módon kifejezett nyilatkozatain megilletődve Istvánunk engedett végre a kőzóhajtássá vált felszólitásnak, — és elfogadta a rendfőnökséget... E kitüntetés birtokában is szelidség, alázatosság, az isteni és lélkiekben is fáradhatlan buzgóság valának áldásárasztó életének azon főékei, melyek őt Isten és rendtársainak kedvenczévé tevék. Központja volt ő a szivélyes szeretetnek, kit akár nézeteikben egymástól legálagozóbbak is egész bizalommal fölfölkeresének, ki bajaikban úgy, mint örömeikben szivesen osztozék. ‚Omnibus omnia factus.' Nemes jellemének és szép lelkületének volt alapja Isten szeretete, melytől áhitatos imáiban átihletve egész voltát szerzettársainak adá. Különös gondját forditotta Pállyánk arra is, hogy a rendi növendékeket oly kezekre bizza, kik neki az ohajtott sikert tekintve legtöbb garantiát nyujtának, másrészt a jelesbeket az egyetemben képezteté... Ha tehát kötelem-hűség, honszeretet, fönkelt lélek és irói nagyság egyesülve hervadhatlan koszorút fonnak a homlokra: úgy a Pállyánké mindaddig, mig magyar piarista lesz, és a kebelben hálaérzet a jók iránt, örökzölden fog viritni az érdem körül... Tevékeny életét a kormányzásban, mely alatt, nem törődve a zord idő és utazás kellemetlenségeivel, a társházakat hivatalos látogatásban részesité, a rendtársak kanonicalis látogatására intézett utazása szakitá félbe, kocsija ugyanis felfordulván, nehéz sebeket kapott. És ezt sem az őt hőn kedvelő szerzetnek mindent áldozni kész jóakarata, sem a leghiresebb orvosok erejéből kikerült tudomány hatalma nem volt képes begyógyitani... Kórágyában a 9. hóig tartó kimondhatlan fájdalmaknak közepette mindig nyugodt arczczal találkozott a szem. „Desidero dissolvi et esse cum Christo!" sohajtott föl olykor-olykor, miglen az Örökkévalónak törvénye győzött, végzése teljesült és Istvánunknak lelke, a szentségek ajtatos fölvétele után, az Úrhoz szállott. Pesten, 1802-ik évi aprilhó 16-án. —

XXV.

Folytatás.

Petrik Keresztély. — Bentsát Vincze. — Keszthelyi László. — Hyross Samu. — Huber Joákim. — Zimányi Lajos. — Kelle Lipót. — Váczy Glyczér. — Villiger József. — Malocsay Antal. — Magyarász Incze. — Mihálik Pál. —

„Os iusti meditabur sapientiam et lingua eius loquetur iudicium." (Zsolt. 36, 30.)

29. Petrik Keresztély (a SS. Nomine Mariae) a kegyesrend beesküdött áldozára, született 1728-ban Bicskén, Fehérvármegyében. — A középtanodai tantárgyakkal készen levén, fölvételért esedezett a piaristák közé, mit szerencsésen el is ért 1747-ben. A novitiatusban a nemeskeblű ifju semmit sem mulasztott el, mi elüljárói várakozása és a rendi szabványok pontos kielégitésére tőle kitelett: mindenki iránt engedelmes lenni, mindenkinek az illő tiszteletet és szeretetet megadni, szent fogadása; az idővel fösvénykedni, semmi foglalatosságtól vissza nem riadni, a munkában ki nem fáradni, második természete; az égiekről elmélkedni, az isteni szeretet mélységeit kutatni, a mennyeiek tiszteletében lelkét gyakorolni — édes foglalatossága volt... Valamint pedig a törvényszabta ujonczidőt üdvösen, ugy a próbatanárkodást is, a hazának, közvetlenül pedig a gondozására bizott növendékeknek tevén hasznos szolgálatot, betöltötte. Majd a bölcseletet és a theologiát tanulmányozá... A tanitvány törhetlen szorgalma és kitünő előmenetele új erőt, új ruganyosságot kölcsönöz a tanárnak, kinek szive s elméje megnyilik számára, mint a virágkoronája a reá mosolygó napsugarára! holott a hálatlan és hanyag tanitvány előtt önkénytelenül is elzárkozik a szomoruság és csüggedtség leverő befolyása alatt... A tanár és tanitvány kölcsönösen hatnak egymásra egymást lelkesitvén, ha buzgók, lelohasztván, ha hanyagok... Petrik Keresztély philosophiai és hittudományi tanárainak valódi öröme vala szép tehetséggel párosult iparko-

dása miatt... Ezután 1752-ben gr. Forgách Pál nagyváradi püspök által az Úr egyházának áldozópapjává szenteltetett. — Folytatá most a tanárkodást a gymnasiumban egész serénységgel, mindig éber utánnézéssel és gondolkodással járván el a ráruházott tiszt igényelte kötelmek végrehajtásában. — A rendkormány tehát hivatottságát fölismerve a bölcsészet, illetőleg a theologia tanárává tette őt Nyitrán. Tárgyait, melyekhez kiváló hajlam- sőt vonzalommal viselkedett, akkép adá elő, hogy előadása nemcsak tanulságos s gondolatgerjesztő, de gyönyörködtető is legyen, s hogy tudvágyó hallgatóinak kebelében szeretetet éleszszen az erény- és gyülöletet a vétek iránt, és lelkesedést a nagy, nemes tettekre... Utóbb a társoda és tanintézet igazgatására emeltetett 1773 s 1774-ben Nyitrán és Temesvárott. Mint ilyen is megelégedés és tetszésnyilvánításra méltólag tőn mindent ugy, hogy bizton mondjuk, b. e. Petriknek, valamint a nevelés oktatás körül, annak nemcsak gyakorlati mezején, hanem szellemi terén is, igazgatói nagybecsü beszédeivel és egyéb dolgozataival nyomot hagyó munkásságot fejtvén ki, — voltak szép érdemei, de a kormányzásra is termett. A társaira nézve ugyan nem váratlan, de mégis mélyen megrendítő halál Szent-Annán 1778. évi január 17-én vetett véget becses életének. —

„Justus ut palma florebit.“ (Zsolt. 91, 13.)

30. Bentsat Vincze (ab Assumtione B. M. V.) a piaristarend beesküdött áldozópapja, született 1735-ben Geletneken, Barsvármegyében, Esztergom-főegyházmegyében. Keble vágyának engedvén a kegyesrendbe lépett, s miután az ujoncznöveldében, hol szép tulajdonaiért csakhamar mindenki előtt kedves példányává lőn a fiatalkori értelmesség- és erényességnek, végzett, próbatanárkodásra lett téve, melynek tartamában szintén valódi hivatását a választott pályára igazolta. — A bölcsészeti és theologiai tanulmányok elsajátitására szánt időt annyira értekesitette, hogy már ekkor lehete mondani róla, miszerint az ily jeles rendtagnak számára a társulatban, melyhez tartozik, a hatáskörök magasabb fokai vannak föntartva. A tapasztalás igazat is adott e sejtelemnek, és Bentsat egyre haladott az előléptető megbizás pályáján. — 1762-ben b. Révay Pál püspök és esztergom-főérseki helynök által áldozárrá avattatván, egész valóját és szép tehetségeit a szó teljes értelmében Isten és embertársainak szentelé; s nem is buvárkodó

tudományszomj, sem hiu dicsvágy; de szerzetesi buzgalom s tiszta ker. szeretet ösztönzék őt arra, hogy ernyedetlenül müködjék.. Elejénte a gymnasiumban, Korponán, Kecskemóten, Breznóbányán, Marmaros-Szigeten, Sátor-Alja-Ujhelyen és Nyitrán nyert alkalmazást, hol teljes szilárdsággal s kitartó erélylyel küzdvén a nevelés-oktatás terén előfordulni szokott, nem ritkán kellemetlen, akadályokkal, a rábizottak boldog jövőjét nemcsak tudományos, de valláserkölcsileg is eszközölte... A bölcselet és theologia tanáraként ténykedvén, áldori és igazgatói tisztét ernyedetlen buzgalommal és, a haza és kath. egyház tudományos és valláserkölcsösen müvelt tagjainak számát sokasitva, sikerrel oldá meg. Mindenképen megértetni iparkodott t. i. hallgatóival, hogy a józan ész és kinyilatkoztatás, Isten és ember, bölcselet és hittudomány közt szép testvéri viszony létezik, a philosophia és hittudomány egymást kölcsönösen támogatják. Ugyanis a theologia, mint tudomány, csak az igazi bölcsészet segitségével érvénykedhetik, és az észnek eszméi azon pontot képezik, melyből a hittudomány kiinduI, és melyre igazságait alapitja; a bölcsészet vidékére pedig a hittudomány tanai fényt és világosságot árasztanak, azt az Isten és ember közti viszonyról is tökéletesb ismeretekkel gazdagitván... De nem is halványodott el Bentsat halántékját övedző érdemsugaraknak fényköre, sőt nagyobbá és nagyobbá lett; mert a rendkormány a jólelkű társnak eddigi pályáján kifejtett munkásság s buzgalommal szerzett bokros érdemei által fölhivá érezte magát őt a trencséni, korponai házak főnökévé és 1775-ben*)

*) 1775-ben, midőn épen Bentsat volt a tanintézet élén, a nagym. Helytartótanács 10. kérdőpontot intézett a helybeli püspökség útján megválaszolás végett az igazgatósághoz. Minthogy a kérdések és a rájok adott válaszok történetileg figyelemre méltók: érdekesnek tartjuk azokat az eredeti nyelven ideigtatni. Puncta Quaestionum. Primo: Quae in singulae Dioecesis uno vel alio loco inferiores, vel etiam altiores Scholae dentur? — Secundo: Quae sit vicinia, et distantia unius loci ab altero, ubi rursum tales Scholae, seu humaniores seu altiores existant? — Tertio: Nomina Professorum Docentium secundum classes in singulo loco, nec non — Quarto: Status et conditio eorum, prout et Quinto: Salaria ipsorum specifice connotentnr, et indicentur. Sexto: ex quali fundo hactenus salaria talismodi deputabantur, numve, quales, et per quos factae in hoc, vel illo Scholarum loco? Quibusve conditionibus affectae pro Scholis exstent fundationes? aut quo ex institnto, seu per cuinscunque ordinis Religiosos, seu nefors Clericos et seculares etiam hic vel ibi Scholae tradantur. Septimo: Cum in regno hoc per Episcopos quoque institutae

a nyitrai gymnasium igazgatójává tenni. — Mindenütt szorgoskodott, hogy a vezérnek, illetőleg a lelkek üdve körül apostolkodva gondoskodó pásztor kötelmeinek teljesen megfeleljen. Eljárását az erélylyel párosult atyai szelidség jellemezte, mert, ha megindult is a kihágás miatt, szive mindig nyitva állott a hibázóknak, ha feddett, gyógyitani akart, nem bántani, az idegen gyöngeséget szeretettel elnézni, segiteni, türni mindenkor és mindenütt kész, ártani — nem tudott... Majd assistens lőn, mely minőségben annyira nevezetes és tiszteletre méltóvá vált, hogy életjámborsága és érett itélete miatt, tanácsát a kormánytársak kiválóan becsülték. Az igyekezet embere volt ő mindenha: törekvés tükröződék vissza szép jelleme minden vonásán... Sajkának tartá a keresztény élet és a papi megszentesülés müvét, melylyel az ember a folyamárja ellen fölfelé erőködik; haladni akar: azért elég mára gondolnia s e gondolattal megpihennie nem szabad; mert ha csak egy pillanatra is nyugtatja az evezőt, nemcsak nem halad, de nem is marad egy helyben, minthogy a folyam árjától rögtön elsodorva alább száll... Az önmaga iránt pedig türelmes szerzetes, ki élte véglehelleteig szivén hordotta, hogy sz. Kalasanzi tudományos szerzetestestületein a fegyelem, rend, csend és illem föntartassék, minden egyes tagnak becsülete és méltósága megőriztessék, — Trencsénben 1803. évi augusztus 15-éu nyeré el az istenfélőknek készitett jutalmat. —

Scholae dentur, hae etiam quali fundo provisae, qui ibi Docentes, quis status? ac quae harum circumstantiae et conditiones? Secundum hasce rubricas genuine referatur. Octavo: Qnae in singulo loco ex Schola tradendorum studiorum methodus, et norma; item quis temporis et horarum ordo observetur, quis item horum superinspectionem habeat, et directionem? Nono: Qui in singula elasse observentur praelectionum libri, et authores? Ac decimo: Quis in singulo tali loco sit numerus circiter studentium. Responsiones die 1-ma febr. 1775. datae: Ad 1-um: Scholas in Dioecesi hac dari Nitriae et Trenchinii publicas usque ad Rhetoricam. Nitriae privatim Philosophiam et Theologiam. A 2-um Nitriae proximam esse Tyrnaviensem Universitatem, eamque inde 5 milliaribus distare, Comaromium 6, Prividiam 7. Ad 3-um, 4-um, 5-um. Docentes Nitriae sunt viri religiosi Scholarum Piarum, quorum quam moderata beneficentia fundatorom sint relicta salaria? ex summis fundationalibus excelso Consilio Regio demisse iam porrectis, sat est manifestum. Ad 6-tum Nitriae viris Piis salaria ex paulo ante dictarum summarum

„Qui gloriatur, in Domino glorietur."
(I. Kor, 1. 31.)

31. Keszthelyi László (a S. Gabriele) a kegyesrend beesküdött áldozára, született 1732-ben Keszthelyen, Zalamegyében. — Szelid természeti ösztöne által vezérelltetve a papi és egyszersmind tanári pályára igaz vonzódást érezvén, szive kettős vagyának érvényt szerzendő, jó magaviselet- és lankadatlan szorgalomról tanuskodó iskolai bizonyitványa folytán bevétetett a piaristarendbe. Mint ujoncz- és próbaéves tanár kifejtett serénysége és szabványainkkal teljesen egyező magatartása által elüljáróit meggyőzte arról, hogy, midőn e választott pályára lépett, — megtalálta a hivatásához illő tért. — Ezután szépen haladt a a philosophiában. Párja alig volt a növendékek között Aristoteles találmányai körül, mint nem igen találkozék párja az erkölcsösség ügyében sem : e kettő pedig t. i. a jámborság s az igazi tudomány oly szoros összeköttetésben szokott lenni, hogy a muzsák csak ritkán, mintegy elhibázva, térnek be az oly hajlékba, melyet az erény előre föl nem ékit. — A legjobbakkal egy nyomot tartván, nem kevesebb sikerrel ment előre a theologiában... Sőt itt kettőzött erőfeszitéssel folytatá haladási munkáját, annál inkább közeledék az oltár zsámolyához, melyen a szentelt olajat s a püspöki kezek föltevését vala elfogadandó... Letevén tehát szerzetesi ünnepélyes fogadalmát, 1759-ben b. Révay Pál püspök és esztergomi érseki helynök által áldozárrá lőn avatva, és a már előbb megizlelt fontos tanári teendők gyakorlatához

---

fundationalium interusuriis proveniunt, quod si hi fontes, ut fieri assolet siccentur, ad suae Excellentiae Episcopalis, aut Dominorum Capitularium, aut etim aliorum benefactornm opem recurritur. Ad 7-um Respondebunt, ad quos pertinet. Ad 8-um Methodus Scholarum Nitriensium vi instituti nostri, cnius finis est iuventutem et probis moribus et bonis artibus expolitam bono publico praeparare, haec est. Et quidem 1-mo quod ad distributionem temporis, duabus cum dimidia ante meridiem, totidem horis a meridie studiis vacatur, et quidem duae illae horae formando ingenio destinatae non solum linguae latinae et hungaricae nitidiori condiscendae impenduntur, verum etiam ortographiae, historiae, geographiae, chronologiae, pro ratione videlicet aetatis et classium iuventutis. 2-o Studiorum diebus duo intra hebdomadam interiiciuntur vacationis a studiis, vulgo recreationis dies, qui tamen in quadragesima aliquantum arctantur. 3-o Dies media in hebdomada exercitio elegantioris scripturae est destinata, quae peculiaris scripture Magister modum concinne formadorum characterum et Latinorum et Germanicorum iuventuti exhibet, eosque quadommodo

fogott, az ifju sarjadék körül követett helyes nevelői eljárásával a szüléknek elismerését épen ugy kiérdemelvén, mint főnökeinek figyelmét magára vonván. — Ez okon a bölcselet és theologia tanárává tétetett, s mint olyan e magasabb tudományoknak N.-Károlyban, Váczon és Nyitrán az egyházmegyei papnövendékek érdekében is, áldozván néhány évet, hatásosan értelmezé azt, mit Isten a vallásnak bennünk való felélesztésére, föntartására és bevégzésére tesz; valamint azt is, mit az embernek tennie kell s miként közreműködnie Istennel a fönséges czél elérésére. — Majd pedig a nagykárolyi, kőszegi, selmeczi, kolozsvári, debreczeni s 1776-ban a nyitrai ház, illetőleg gymnasium igazgatása bizaték rá. — Bármily kevés ideig volt is gymnasiumunk igazgatója, de e rövid tartamra nézve egy régi bölcscsel (Senec. ep. 28.) méltán fölkiálthatunk: „Quomodo fabula, sic et vita, non quamdiu, sed quam bene acta sit refert. Nihil ad rem refert, quo loco aut quo die desinas, quocumque voles desine; tantum bonam clausulam impone.“ — Mily mélyen fogta pedig Keszthelynk fel akár mint házfőnök, akár mint tanodaigazgató azon egyetlen évben nagyhorderejű feladatát, mily erélyes szigorral, atyai gondoskodással és vallásossággal járt el hivatalában, kitünik az tiszteletből, melyben minden oldalról részesült... A ritka tevékenységü férfiu idejének és szorgalmának jó része az intézeté s hivatalé levén, melyet betöltött; a nap más része buzgalmi tények által vétetvén igénybe, és csak midőn a csöndes éj ereszkedett le a földre, midőn a világfi a nappalnak

---

manuducit. 4-to Pomeridianum diei Veneris tempus in exercitio Arithmeticae insumitur, designatis pro ratione classium speciebus, ita ut teneriores usque ad principia in simplicibus solum speciebus et tabella Pythagorica; maiores his in compositis; istis denique maiores in fractis et ipsis regulis arithmeticis exercitentur. 5-o ad exhibendum specimen quantum profecerint iuvenes, quaelibet classis quovis trimestri examen de rebus pertractatis corám religiosis congregatis subire debet, et ut in agendo expeditiores evadant iuvenes, plerumque dialogum aliquem per Moderatorem moribus formandis concinnatum declamando recitant initio. 6-to Diebus dominicis ac festis mane per horam pietatis exercitio et cultui divae Virginis asuefit iuventus; a meridie vero minores Grammatistis doctrinam catecheticam in Ecclesia excipiunt, reliqui in Oratorio sermone latino ad virtutes excitantur. 7-o Quod ad superinspectionem attinet, praesto est vigilantia Praefecti Scholarum, sollicitudo Rectoris, collegii, et denique inspectio visitantis ipsiusmet Provincialis. Ad 9-um Praeter libellos Praeceptionum Alvari usque ad Poësim, et in Rhetorica

örömeit piheni ki, vagy, éjjelt nappal cserélve, új élvekbe őrli le senkinek nem kellő életét: akkor ülhetett irói munkájához... Ennek gyümölcsei voltak nem csak a formának, hanem az érzésnek, a képzelemnek s az izlésnek is megfelelő verses dolgozatok, melyek közöl megemlitjük: 1) „Ode ad Ill. ac Rev. Dominum Nicolaum Conde de Pókatelek Episcopum, quum auctoritate regia Antistes Varadinensis 1800. nominaretur Pestini." 2) „Ode ad Ill. ac Rev. Dominum Nicolaum Conde de Pókatelek providentia divina Episcopum M. Varadiensem, sedem suam capessiturum. Pestini, 1802." 3) „Oratio funebris," czimen közkivánatra napvilágot látott kitünő gyászbeszéd, melyet a föndicsért püspök tiszteletére mondott a mint szónok is, ünnepelt Keszthelyi... Több izben assistens is volt, mig 1803. évi deczember 3-án Kőszegen átadta lelkét Istennek a halálig fáradhatlan-munkásságú férfiú.

„Respicite filii nationes hominum. et scitote, quia nullus speravit in Domino et confusus est." (Jéz. Sir. 2, 11.)

32. Hyross Samu (a Joanne Bapt.) a kegyesrend beesküdött áldozó papja, született 1739-ben Zsolnán, Trencsénvármegyében, Nyitraegyházmegyében. — Szülei földbirtokosok valának, e fölött jámbor és példás katholikusok, kiktől a gyermek gondos, de egyszersmind valláserkölcsös nevelésben részesült, s a középtanodát is látogatta. Itt jeles sikerrel végezvén, szive vágya szerint a piaristanevet viselő szerzetbe jutott. Hogy a novitiatusidőt kitartó szorgalommal, tehát jó előmenetellel töltötte el, arról utóbbi pályája fényesen tanuskodik. — Az ő példájából megtanulhatjuk, hogy az ifjúkori iparkodás gyümölcsei nem maradnak el. A ki fiatal éveiben örömest és kitartással tanul, oly alapot rak, melyen egész

---

praeter Praeceptiones Carbonarii. In classibus elementaribus proponuntur delectae e Stobaeo aut Epicteto planiores sententiolae. In principiis explicantur faciliores et breviores Ciceronis epistolae, item fabulae Aesopi. In Grammatica Phaedri fabulae et ex Cornelio Nepote celebriorum quorumdam virorum vitae. In Syntaxi epistolae familiares Ciceronis, aliquid ex Commentariis Iulii Caesaris, aut Curtii historia. In poësi Mythologia de comitibus, Odae Horatii, Ovidii Tristium, ac de Ponto, exque Bucolicis ant Georgicis Virgilii nonnulla. In Rhetorica denique explicatur aliqua Ciceronis aut Demosthenis oratio, vel etiam liber Partitionum aut de Officiis, aut Rhetoricorum, aut ex historia Livii, Salustii, Nieuport de antiquitatibus Romanis, et aliquid ex Aeneide Virgilii. — Ad 10-um Numerus studentium solet esse circiter mille.

jövője biztosan nyugszik. A valódi dicsőség az ifjukori szorgalmon sarkallik. Az ifjú kor mulasztásait a későbbi kor egyes kiváló esetekben kipótoltatja ugyan, de e pótlás azon kivül, hogy csak egyes esetekben történik, vajmi sok erőfeszitésbe és keserű veritékbe kerül... Alig is van szánalomra, sőt egyenes kárhoztatásra méltóbb, mint az oly ifju, ki a tanulás drága éveit vagy a tunyaság ördög-vánkosán heveri át, vagy a ledér kedvtöltések piszkos tanyáin tékozolja el, hálátlan kezekkel dúlván szét szülei s jóakarói szép reményeit és esztelen öngyilkos módjára sebet ejtvén önmagán, mely elébb-utóbb testi s lelki vesztét okozza! — Samunk a novitiatus után a próbaéves tanárkodásra alkalmaztaték, hogy hivatásáról, mely őt a kegyesrendbe hozá, tanúságot tegyen. A tűzpróbát teljes megelégedésre kiállván, a bölcsészet tanulására rendelteték, melyből a beható és rendszeres ismereteit kétségen kivül helyező vizsgálatokat letette... A kegyesszerzet föladata a nevelés-oktatás levén, a ki benső vonzalmat érez iránta lelkében, annak ezen hivatása czélba vett kimüvelésének alapját jobban megvetni nem lehet, mint sajátmaga tökélyesbitése által... Mert a nevelő-oktató hasonló az élőfához, mely kellemes alakjával gyönyörködtet, árnyékával üdit, gyümölcsével táplál; valamiut pedig az mind magából fejti ki azt, mi által az emberiségnek hasznot és gyönyört szerez: ilyen levén a nevelő-oktatónak hivatása, ilyenféle hatásmódja is, elébb neki a Szentlélek harmatjából s a hittudományok rétegeiből magába kell szivnia a tápanyagokat, a szükséges nedveket, ezeket vérévé változtatnia, hogy képes legyen a vezetésére bizottaknak egészséges étket, üditő ernyőt, vonzó életszabályokat is nyujthatni a hasznos ismereteken kivül... Igy gondolkodott Samu is, s ezen elvnek kinyomata vala tanulása a theologiának. Alig irhatni le, mily hévvel, odaadással és elmeéllel, mily lelkesen és sikeresen hallgatá azt, élő hittel karolván föl az üdv igaz tanait, és szelid szeretettel s hódolattal buvárkodván azokban... Miután ily hasznosan fölhasználá növendéksége éveit, 1764-ben Gusztinyi János nyitrai püspök által áldozárrá szenteltetett, és állomásaul, mi képzettségét megilleté, s miután hőn sovárga, a tanszék adatott működése tereül... És ugyan kezdetben a gymnasiumi tanügy fáradhatlan munkásaként, ki tantárgyaiban nemcsak elméletileg, de gyakorlatilag is teljesen otthon van, hatott; később pedig, hogy tágasabb alkalom nyiljék előkelő

szellemtehetségeinek érvényesithetésére, N.-Károlyban és Nyitrán a philosophiát és hittudományokat tankezelte. Hyross a tanártestületnek már ekkor oly jeles tagja volt és elüljáróinak oly tekintetben állott, hogy véleménye a nevelés-oktatásügy körül nem egyszer kivántatatott ki... És tudománykörének irányában annyi szorgalmat és buvárkodást fejt vala ki, hogy a meglepő eredmény és irányadásra hivatott személyisége által a főnökség kellemesen indittatva érezte magát 1776. 1777. 1778. 1779. és 1780. sőt 1789-ig a nyitrai gymnasium igazgatását munkabiró vállaira tenni. Benne a tudomány fölkent férfiában, a komoly litteratura egyik tisztelt bajnokában egyszersmind a legpractikusabb tapintatu kormányzót nyerte e gymnasium, ki ennek érdekeit sasszemmel áttekintve, ügyét lángoló lelkesedéssel, de mégis tervszerű számitással, a kor méltányos igényeit, élesen megfigyelve, ki tiszttársaiban épen úgy ellene volt az önelvetés és feszességnek, mint másrészt az indokolt szólásszabadságot azon elve szerint „vincere nam pudor, in quo cedere gloria“ mindenkor előmozditotta, — igyekezett hatni annak messze jövendőjére is... Tehát Hyross az új felelősségterhes hivatalban is emberül megállta helyét alapos ismereteivel, szabatos és tiszta nyelvezettel irt műveivel s erényeinek illatával vonván maga után a művelődés s megszentelődés ösvényén. Igy lőn, hogy a fensőbb tanhatóság, melynek már elébb is feltünt ismeretdús dolgozataival és paedagogia-képzettségével a pozsonyi akadémia-gymnasium igazgatására jelölé őt ki... A munkás szerzetes, az alaposan művelt lelkes igazgatótanár, ki a hivatalos órákon kivül is mindenkor kész volt sz. Ambrust (de offic. 1, 3.) követvén: „Quid enim prodest tibi habere sapientiam, si consilium neges, si consulendi copiam includas, clausisti fontem, ut neque aliis fluat, nec tibi prosit,“ — tanártásait szeretetteljes előzékenységgel támogatni, — bőven érvényesitvén az egyház és haza javára tudománya és tapasztalata gazdag kincseit, itt működött majd húsz évig; mig az őt szeretve tisztelt collegái és hallgatói részéről tapintattal és szép eredménynyel viselt nehéz tisztől, fölmentve a fensőbb elismerés mellett nyugalomba lépett. — S itt véget érhetne az életrajz, ha Hyross Samu életének, ki, mint folyton tevékeny nevelő, oktató, elüljáró működött, daczára az állásokbani elfoglaltatásának, időszakát irodalmi dolgozatok nem jelölnék. De ő igy is nemes erővel,

elszánt akarattal, fáradhatlan buzgósággal hatott. Ezen munkálatai között nagyjelentésüek szónoki hivatottságának gyümölcsei, melyek közül a Gusztinyi János Nyitra feledhetlen emlékü püspöke fölött „Oratio de laudibus Exc. ac Rev. Dni Joannis Gusztinyi Episcopi etc. Posonii, 1777" és a gr. Révay Antal nyitrai püspök emlékére mondott „Oratio de laudibus Exc. ac Rev. Dni Ant. e Comitibus Révay Episcopi. etc. Tyrnaviae, 1781" czimü beszédei, melyek lánglelkü s ékesajku szónokra mutatnak, mind egy tapasztalt emberről, alaposan fölvilágosodott lélektani fő, buzgó hazafi és nemes kebelről tesznek fényes tanuságot... A testétől elvált tiszta lelke, az Istent szeretőknek készitett hervadhatlan koszorút elnyerendő, Váczon 1814. évi október 10-én szállt az élők és holtak itélője elé. — Temetése, melyet hálás volt tanitványa, akkor már váczi megyés püspök, Kámánházy László végzett, kiváló diszszel az otthelyi, valamint az e czélra a vidékről jött egyházmegyei s szerzetes papok és előkelő világiaknak kiknek lelkében ilyetén gondolatok támadhattak a dicsőültről :

„Vives superstes nil meritis tuis
Famae livor deteret improbus ;
Aevi mentis detrimenta
Nil tibi diripient decoris."

közrészvéte mellett történt. —

„Deposuit potentes de sede et exaltavit humiles."
(Luk. 1, 52.)

33. Huber Joákim (a S. Anna) a piaristarend beesküdött áldozópapja, született 1746-ban Hoffsteinban, Mosonyvármegyében. A kegyesrendbe bevétetvén a szerzet azon hivatásáról, mely főleg a nevelés-oktatás körül forog, kellőleg tájékoztatandó, az ujoncznöveldébe ment. — Ha valaki azon életnemre adja magát, melyre Istentől hivatalos : Isten akaratja szerint cselekszik, és épen ebben legjobb vigasztalását leli mindazon nehézségekben, melyekkel az uj téren találkozik ; tudja hogy igaz uton jár, melyet Isten jelölt ki számára, s melyen épen azért bizonnyal jól haladand és czélt érend, ha rajta Istentől magát továbbá is bizodalmasan vezettetni engedi. Ez hatalmas rugóként működött Joákim lelkében ; ujonczmestereiben ismervén föl az igazgató Isten képviselőit, gyermeteg őszinteséggel leplezé le előttök szive mozzanatait, s hivő lélekkel engedelmeskedék rendeléseiknek... De nemcsak a novitia-

tusban, hanem rövid időn próbaéves tanárkodásban is hol hivatásának terhei és örömeivel ismerkedhetett meg, — nemes törekvéssel készíté elő magát a szerzetesi és tanári életre... Ezután a bölcsészet és theologia tanfolyamára küldetett, hol kellőleg kiképeztetvén, és 1773-ban gr. Migazzi Kristóf bibornok és váczi püspök által fölszenteltetvén önválasztotta és előtte már ismeretes kettős — szerzetespapi és oktatói — pályára lépett ismét. A rendkormány akaratából néhány esztendőt Temesvárott, Privigyén, Nyitrán a gymnasiumban tölte az ifjuság tudományos és erkölcsvallásos nevelésével ugy, hogy fáradságát a tanonczok részéről a legszebb siker jutalmazá. — Gymnasiumban tanárkodásának tartama alatt, mipthogy az iskolai dolgok, elejénte a nyelvészeti osztályoknak levén tanára, a rendes leczkeórákat kivéve, némi időt engedének szabad rendelkezésére, ezt a bölcsészeti tudományok buvárlatára fordità. Mily sikerrel tevé ezt, tanuja ama megbizatás, melylyel, e téreni alapos képzettsége miatt a rendkormány által Váczra a philosophia előadására tétetett. És a mélyelmű és önálló gondolkodó, ki azon tudományos egyetemiségre törekedett, mely nélkül a philosophia egyoldalú és kopár marad, ez állomáson is, valamint saját ugy a rend jó hirnevének disze és emelésére szép sikert eredményezőleg működött... Hatott e kivül vonzó példával és lankadást nem ismerő kitartással, mint magán nevelő is, Almássy Barkóczy, Batthyányi János és Horeczky főrangú családok sarjainál, oly irányban teljesítvén előkelő tisztét, hogy neveltjeiből a hazának erkölcsös, tudományos és lelkes fiai legyenek. — Ki is lőn ily okon tüntetve gymnasium és házigazgatói ranggal Trencsénben, Temesvárot. 1790-ben nyitrai gymnasiumnál is az igazgatói állomás töltetett be, mely nemcsak belső fontosságánál, de azon körülménynél fogva is méltó aggodalmat keltett, hogy olyan egyén jövend-e, ki képes leend a pozsonyi akademia-gymnásiumhoz előléptetett Hyross Samu után maradt ürt annyira-menynyire kitölthetni ; mert, midőn pár hónap előtt e gymnásium szomorkodott oly jeles directora távoztán, kit, még itt volt, büszkén vezérének vallott, ki után, mióta távozott, fájos érzettel tekinte, a megválás leverő hatását nem kis mérvben növelte azon aggály, hogy miként fogja a rendkormány a beállott hézagot kitölthetni ; az elhivatottnak országszerze fölismert ragyogó nevétől körülsugárzott s elme-

nése következtében elárvult állomása méltán oly hagyománynak tekintetett, mely őrzés s gyarapitás végett csak biztos kezekbe volt letehető... Annál örvendesebb, hogy nyomban találkozott a rendtagoknak sorából erő, kit, tekintve multját, tekintve bizton igérkező jövőjét, a szerzetkormány utódaul küldhetett: Huber Joakimunk a másutt, époly gazdag-tudományu, mint hivatalos ügyességű, volt igazgató és jeles nevelő Hyross utódjaként a nyitrai gymnasium kormányzójává lőn kinevezve... És mint ilyen, ki a hivatalos és hivatásos foglalkodási órákon felüli idejét is legczélszerűbben a tudomány előbbre vitelére, de kivált a honi tanulóifjuság művelésének könnyitésére használta föl, megtőn mindent, mivel magának, a szent rendnek és a hazának tartozott... Élte utolsó két hónapjában mindazáltal epebaja és aranyeres bántalmai folytán való gyöngülése határt szabott munkásságának, mely már ekkor csak szerzete ügyeire szorítkozott, mig végre elérkezett az óra, melyben, a jóknak általános méltánylása közben, a földről távoznia kellett... Halála, miután már előbb teljes öntudat állapotában számot vete önlelkismeretével s Istenével, őszinte töredelem mellett megmosá lelkét az Istenbáránya vérében és megerősité magát a végharczra, 1801. évi aprilhó 5-én Temesvárott igazán csöndes volt. —

„Esto firmus in via Domini et in veritate sensus tui et scientia.“ (Jéz. Sir. 5, 12.)

34. Zimányi Lajos (a S. Cruce) beesküdött piarista-pap, született 1748-ban Kameneczen, Barsmegyében Esztergomfőegyházmegyében. — Szive vágyának, mely őt szerzetesoktatói pálya választására ébreszgeté, érvényesithetése végett a kegyes iskolák rendébe kérte magát fölvétetni. Miben eredményhez jutván, 1766. évi október 14-én Privigyén a kanonicális ujonczidőt kezdé meg, hol, a földieken még szülei házában túl adván, kiürité szivét, hogy azt sz. Kalasanzi kincseivel töltse meg... Előretörő természetét, melyet magával hoza a szerzetbe, végkép ugyan el nem fojtá, hanem másoknak szolgálni s alárendeltetni kivánkozott. E végre nem mulasztá el fölhasználni az önmegtagadás fegyvertárát sem; a szerelmet Isten iránt folyton táplálá szivében és növelé; Istenével szeretetteljes szövetségre lépett, és e szövetségben föltalálá elhagyott reményei és elveinek kárpótlását. Majd a próba-

tanárkodásnak, mely alatt a tanártestület egyik legmunkásabb tagjául bizonyult, meghaladása után a bölcsészetet és theologiát tanulá. Ez alkalommal is kiváló szorgalommal és a várakozásnak teljesen megfelelő sikerrel járván el, miután a szerzetesi ünnepélyes fogadalmat letette, 1774-ben gr. Patachich Ádám nagyváradi püspök által áldozárrá szentelteték. Most ujra a már eredménynyel kezdett gymnasiumtanári feladatnak továbbfejlesztéséhez fogott. Az itt észlelt lelkes buzgalom és hallgatóinak, kiknek számára a tanitásmódszert alaposan ismervén és alkalmazván, a közönyösnek látszó dolgokhoz is ügyességgel tudott érdekes oktatásokat fűzni, — előmenetelében is föltetsző törhetlen iparnak tudandó be, hogy a rendhormány által, a főpásztorok megkeresésére is Nyitrán, Székesfehérvárott és Veszprémben papnöveldékben theologiatanárul jelölteték ki. — Példás hive, avatott erélyes védője levén ama hitvallásnak, melyet az első apostoli király nemzetének halálos ágyán szivére kötve, örökségkép hagyott neki, e kitüntetés, mint nemes inger, ösztönül szolgált Zimányinak addigi szolgalma megkettőztetésére. Meg is tőn Isten kegyelmével mindent, hogy növeltjei azzá legyenek, mivé lenniök kell, miként ezt az utána, mint tudós, buzgó tanár és jó szerzetes után, sokaknál sokáig fönmaradt legjobb vélemény kétségtelenné teszi. — A rendfőnökség ezután őt arra érdemesité, hogy a trencséni, kalocsai, veszprémi és 1791—1799-ig a nyitrai tanintézetek igazgatója legyen, hol is mindenütt istenes élete, fáradhatlansága és ernyedni nem tudó serénysége által oda hatott, hogy súlyos tisztkörét a legpontosabban betölthesse. Tanu e részben ama szeretet és ragaszkodás is, melylyel, az elüljáróságához tartozók, irányában mindig viselkedének. — Azon kivül, hogy a jó Istentől nyert kitünő tehetségét sem heverteté parlagon, mutatja irodalmi munkásságának eredménye. Mint a toll hivatott emberének, Zimányinak neve korán jóhangzású lett a szerzeten kivül is vallás-erkölcsi s hazafiui eszméket s érzelmeket meggyökereztető alkalmi versezetei által... Dolgozatinak közzétételeire azonban csak nagynehezen tudta magát elhatározni. A régi jó elv; „nonum prematur in annum“ annyira vérévé volt változva, hogy évről-évre halasztgatta, még végül, nem tudván ellenállani az illetékesek unszolásának, némit kiadott. És ugyan: 1) „Carminum libri IV. Vacii 1784“ czimü művet, melyben, mint

jeles növendéke a classica litteraturának, versenyt fut a költészet azon első bajnokaival, kik értik és érzik is a venusiai költöt. 2) „Oratio de laudibus Excell. ac Rev. Dom. Josephi Bajzáth de Pészak. Veszprimii, 1802." a nevezett veszprémi püspök fölött tartott emlékbeszédet, melyben nemcsak nyugodt nemességgel, hanem a teljes, arányos beszédszövéssel és tiszta nyelvezettel a müvészet szabályainak is elég van téve... A végóra melyre szorgalmasan elkészült, 1805. február 10-én Privigyén következett be, — szaporitván a kegyesrend halottainak sorát ismét egy névvel, melyet a legbuzgóbbak és legnemesbek azon egyike viselt, kinek emlékezetét élte vázlatában ohajtók megujitani. —

„Beatus vir, qui in lege Domini meditabitur."
(1. Zsolt.)

35. Kelle Lipót (a Conceptione B. M. V.) a kegyesszerzet beesküdött áldozára, született 1762-ben Pamükon, Somogy vár- s Veszprémegyházmegyében. — Már gyermekségétől fogva nagy előszeretettel vonzódott a tudományok iránt, mitől ösztönöztetve a gymnasiumi tárgyak tanulmányozásában oly fényes tehetségeket árult el, s oly szép előmenetelt tőn, hogy pályatársainak elseje lőn... Bölcseleti tanulmányait is még mint világi kiváló sikerrel bevégezvén, a ker. nevelés és oktatásügy magasztossága s a lendület, melyet az időben a tanügy nyerni látszott, vágyat ébresztének lelkében a szép, de terhes szerzetestanári pályára. E vágyat érvényesitendő, a kegyestanitó-rend munkásai közé óhajtott igtattatni. Kérelme meghallgattatván, 1779. évi novemb. 17. től fogva a kecskeméti ujoncznöveldében képeztetett. — Mire a próbatanárkodásra nyert küldetést, hol hivatottságát az önkijelölte pályára, melynek viszonyaival, terheivel és előnyeivel a novitiátusban megismerkedett, igazolva jára el. — A theologiát is dicséretesen tanulmányozván, belőle helyeslő vizsgálatokat tőn és ugy méltóvá lett, hogy 1790-be Pierer József püspök és esztergomfőérseki helynök által, az egyházi rendekre is emeltessék. — Most a nyilvános tanszékre visszatérvén nemcsak Debreczenben, Veszprémben rendi intézeteinkben, de meghivás folytán, a szerzetfőnökség beegyeztével, Keszthelyt is működött a rábizott növendékek jóirányú nevelés-oktatásában. Az ezen minőségben elismeréserdemlőleg eltöltött évek után az egyházi pályára készülő fiataloknak

theologia-tanára lőn Nyitrán, és mint olyan éber figyelemmel azon is vala, hogy hallgatói a tanulmányokat ne csak felfogják, hanem saját és mások üdvének eszközlésére is alkalmazzák. Majd 1800—1816. években Nyitrán a messze vidékről is látogatott gymnasiumnak igazgatása ruháztatott rá. A megkülönböztető állással kapcsolatos tennivalókat hiven teljesité, arra törekedvén, hogy a vezetésére bizott tanodából az igazságon alapuló ismeretekben és jó erkölcsökben előhaladt növendékek kerüljenek ki. A kettős hivatal mellett, a mint ezt köztiszteletkeltőleg 1808-ban az új főpásztorul megérkezett Kluch József püspök üdvözlésekor is bebizonyitá, nyilvános szónoklatra is kedve és kiváló képessége levén, a székesegyházi káptalan által fölfölkéretett szentbeszéd-tartásra. És ő mindannyiszor prédikácziói által nemcsak törekvék a jeles szónok helyét betölteni, hanem be is tölté azt. — A szó csak indit, de a példa vonz. Az ékesszólás első kelléke az oktatónak példája, mondá szent Ambró. — Lipótunk ez utóbbi által hatni a hallgatóságra tüzé ki magának feladatul: ő igaz értelemben vett theologusként viselé magát, ki nemcsak be tudta győzni elméletileg a vallás igazságait, de az életre is alkalmazni, s általuk a fogékonyakat nemesbiteni, tökélyesiteni, boldogitani. Innét magyarázható a siker, melylyel a lelkek üdvét szembetünőleg, hőn szeretett rendjének existimatiojára, előmozditá... Azonkivül lankadni nem tudó természetét követve, szabad perczeit régi szerelmének — az irodalomnak iş szánta... T. i. Kelle még ujonczkorában, egyik lelkes tanárának vezetése alatt a költészetet megkedvelvén, már azidétt tette első kisérleteit, mik közől több versezetek emlitendők... Világot ugyan mind nyájan nem láttak, de valamennyien a latinok úgy, mint a magyarok valódi költőiségre mutatnak.... Majd, kivált miután Fuchs Ferencz nyitrai püspök által is megkerestetett s által amint Maecenás által buzdittatott, forditotta Kelle ügyesen németből magyarra az „Embernek az Istennel való üdvösséges és kellemes társalkodása" czimű jeles művet, tanusitván, hogy igazi erőt képviselt nemzeti emeltyűink, a nemzeti irók sorában... Nyitráról Veszprémbe rendeltetett, hogy a gymnasium igazgatása mellett a házfőnöki tisztet is szokott lelkismeretes buzgósággal vigye... És csakugyan itt is mindazoknak, kik őt akár mint szorgos elüljárót, szives főnököt és őszinte-lelkű szerzetest, akár oktatásaiból, mint a rá bizott szellemi tőke

szükséges sáfárát megismerték, csak tisztelettel tekintettek el iránta... Szélhüdés érvén, bár a rendtársak az orvossal együtt mindent megtettek, hogy drága életét megmentsék, fáradozásuk sikertelen maradt; és jámbor lelke istenes fohászok között szabadult ki ugyancsak Veszprémben 1819. évi január 18-án szenvedő teste bilincseiből...

„Qui timetis Dominum, credite Illi, et non evacuabitur merces vestra." (Jéz. Sir. 2. 8.)

36. Váczy Glyczér (a S. Antonio) a kegyesrend beesküdött áldozára, született 1775-ben Nyitrán, Nyitravármegyében és egyházmegyében. A gymnasiumi teljes folyamot, mely akkor 6. osztályból állott, helyben haladá jelesen meg. A közben annyira megkedvelé a piaristákat tudományuk, jámborságuk és tisztes magatartásuk miatt, hogy, másoktól eléje állított fényes hivatalok és dicsőség daczára, sz. Kalasanzi öltönyének fölvétele után esenge. Igy tehát 1793. évi szeptemberhó 29-én Trencsénben egyikévé lőn a kegyesrend ujoncznövendékeinek. A novitiatust és a próbaéves tanárkodást, ugy ezt, mint amazt, a követelményeknek megfelelőleg kiállván, a bölcsészeti és theologiai tanfolyamra rendelteték. Ezeknek is, sikeresen leküzdvén a helyes utmutatás mellett itt-ott jelentkező nehézségeket, elvégzése után 1799-ben Fuchs Ferencz nyitrai püspök által a rend áldozártagjává avattatott. Mint ilyen, szép képzettségét a szerzet czélja iránti hő vonzalommal egyesítvén, Trencsénben, Nyitrán, Marmaros-Szigeten vala a vezetéséhez tartozott növendékeknek türelmes, higgadt-lelkű és szorgalmas tanára. — Nagy érdeme volt már Váczynak eddigi hatásában.... De nem egyetlen. — Egy ideig Nagy-Károlyban a plébánoshelyettes tisztét is buzgón viselé. Jól esik lelkünknek ez alkalommal a férfiuról szólhatni, ki a nap hevét és terhét viselve az Úr szőlejének művelésében élettapasztalásának tárából bőkezűleg, de mégis a legmeglepőbb szerénységgel tudja felhasználni gyűjtött lelki kincseit, és a hiveket az üdvösség rögös pályáján bölcseséggel vezérelni... Váczynkban egy talpig derék magyar ember, szerény-lelkületü buzgó pap áll lelkünk előtt. Magyar ember: mivel a hivek szivébe mindazon erényeket beoltani törekvék, melyek egy igaz magyarban megkivántatnak, minők a vallásosság, jellemszilárdság, nemeslelküség, őszinte becsületesség, úgy mint a melyek az ő lelkének is legszebb vonását képezik vala. A mi

pedig őt, mint szerzetespapot illeti, kiemelni bokros érdemeit, valóban nagy feladat... A ki pap, legyen pap Jézus szive szerint. És Váczy az volt, mert ő minden tekintetben, lélekben és igazságban példája, atyja, őrangyala a hiveknek minden rang és személykülönbség nélkül, kicsinynek és nagynak. Ő az Úr szavait: „compelle intrare“ követvén, siete hiveket Jézus-Krisztusnak megnyerni, mely buzgalmát áttérések is igazolák... Az egyházi beszédek ügye is nem keveset köszön neki... A keresztény igazságok nem az észkutató speculatio tárgyai, hanem élet, melyeknek bennünk kell megtestesülni, hogy üdverejöket éreztessék az emberiséggel. Semmit oly tisztán föl nem fogunk, oly erősen nem védhetünk, sem azt szebben elő nem adhatjuk, mint a mit érezünk, mi szivünk rejtekében mélyen bevésve van; sajátjából kiki legkönnyebben merithet és kölcsönözhet. Ekként érzett és gondolkozott Glyczérünk, mint egyházi szónok. Hatott is; mert hallgatói szivét ugyszólván kezében tartá, és azokban tetszése szerint intézé az érzelmek apályát és dagályát... Majd pedig, a rendfőnökség által, 1817—1825. években a nyitrai tápnövelde, gymnasium és ház élére állittatik. A benne helyezett megtisztelő bizalomnak eleget tenni iparkodott itt is a legszigorúbb lelkiismeretességgel, készség- és hűséggel oldván meg hármas tisztének minden ágát addig, mig egészsége, állapota bomladozni kezdett. — Az érdemekkel telt, és hosszas betegségét, élénken szeme előtt tartván Annak képét, ki a keresztfa kinait érettünk készörömest viselé, és többször édes kifejezéssel ismételgetvén a legszentségesb neveket Jézus és Mária, — példás önmegadással tűrt szerzetes Nyitrán, 1834. évi január 28-án, húnyt el az Úrban. — Végül még néhány szót. Váczy a társadalmi életben kedélyes, még öreg napjaiban is eleven-lelkü, de a mi főjellemvonása, mindenki iránt nyiltszivű volt... Senki barátságát nem kereste, de kiket arra méltatott, azok iránt mindig előzékeny, szivélyes vala. Elveire nézve conservativ volt. Ugy állott ő, mint a régi jó idők egy élő emléke, ki örömét találta benne, a ferdeségekre ovólag felhivni az illetők figyelmét...

„Vir sapiens implebitur benedictionibus, et videntes illum laudabunt.“ (Jéz. Sir. 27, 26.)

37. Villiger Kal. József (a Matre Dei) a kegyesrend beesküdött áldozópapja, született 1786-ban

Predajnán, Zólyommegyében, beszterczei egyházmegyében. — A középiskolákat a tehetséges ifju kitünő sikerrel elvégezvén, neve a kegyesrend jelöltjeinek sorába igtattatott. A törvényszabta ujonczidőt, 1802. évi novemberhó 21-én kezdve, Privigyén buzgalommal kiállván, Tatán és Köszegen oly próbaéves tanárul, ki mindenben kellő rendet, nagy gondot és szép eredményt tanusitott, — ismertetett el... Bölcseleti és theologiai pályája nem kevesebbé vala fényes, a tanitvány már itt nem ritkán közeledett mestereihez, és az ifju növendékben rendje egyik disze volt előrelátható... Mily szorgalmat fejt vala pedig ki a felsőbb tudományok vágyától át — meg áthatott Villiger e cursusokon, félreismerhetlen bizonyiték a tudori okmányok, melyekre a m. k. tudomány-egyetem bölcsészeti és hittani kara őt érdemesité. — Az ekkép kitartó iparkodásának és jeles tehetségének biztos zálogát nyujtott rendtag, mint, 1809-ben Kámánházy László váczi püspök által, fönszentelt pap napszámoskodott teljes odaadással sz. alapitónk szőlejében az emberiség javára a pesti tanodában. Valamennyi tárgynak módszeres kezelésében serényen járt ugyan el, mindamellett, egyik főgondját a haza és nemzetiség szent érdekeinek áldozván, a magyar nyelvet növendékeinek feltünő előmenetével tanitá. — Majd Nyitrára tétetik, hol mint theologia-tanár szakmáját egész szenvedélylyel, a széles alapú tantárgyak minden ágozataira kiterjedő figyelemmel és akkép hallgatóira nézve kiváló eredménynyel fejtegeté... 1826-ban a gymnasiumi igazgatói tiszttel is megbizatik. Ez állásában 1844-ig, tehát tizenkilencz éven keresztül, magasztos tisztéhez méltó buzgósággal kormányozta e tanodát, mivel tudta, miszerint a valláserkölcsös nevelés, tekintve az ifjuságot, az egyház és haza ezen feselő reményeit, minden más ismeretet fölülmul, hasznosságra ugy, mint méltóságra nézve, éber figyelmét forditotta arra, nehogy kormányzottjai akár a tanintézet falain belül, akár azonkivül túlhágva a fegyelmi törvényeket, az erényesség ösvényéről tévutra tántorodjanak. — E czélból, a szülőknek gyermekeik jövője által keltett aggodalmait elszánt hivatalkodásával eloszlatandó, irányadó figyelmeztetés mellett minden, a józan ész javallotta és érett megfontolás engedélyezte, közeget alkalmazásba vőn, szeme előtt tartva és követve szent Pál ezen intelmét: „Insta opportune, importune, argue, obsecra, increpa in omni patientia“ (II. Tim. 4, 2) Hánynak nem lebeg

e nemes városban, sőt a kies megyében hálás lelke előtt a kedves igazgató képe? Ó, élni fog e kép, melynek emlékét az idők hulláma nehezen mosandja el. — Igen, sokan emlékeznek még Villigerünk kedélyesen néző szemére, melybe mindenki oly édes örömmel tekintett; nyájas arczulatára, édesen mosolygó ajkaira. — Szeméből jó lélek, mely, tudván, hogy „festinatio improvida et caeca est“ (Liv. 1, 31.) és „consilia mora convalescunt“ (Tac. l. 1.), óvatos és minden hirtelenkedés s szenvedélytől távol volt, — sugárzott ki, nemes vonásain szeretet ömlött el, hangjából szivélyesség szólott; homlokának derültsége lenyomata volt a benső szivbékének... Érdemeit elismerte a rendkormány és házigazgatóvá is tevé. Ezt, valamint a hittanári tisztet, melyet mondhatni ugy vive, hogy tudorrá avattatásakor hittel erősitett eme szavait: „Iuro me veram Jesu Christi theologiam ad usum vitae humanae constanter tractaturum, et semper fidelem Ecclesiae Romanae cultorem futurum“ át ne lépje, — annyi ügyesség, pontosság és tapintatossággal viselte, hogy szeretetteljes tisztelet környezte őt mindenfelől... Tanodai beszédei mellett, melyeket örömmel fogadtak a növendékek és a tanügybarátok, s melyek jó szivének megannyi bizonyitványai, nem hagyhatjuk szó nélkül azon hatásos üdvözlő beszédet, melylyel 1838-ban Palugyay Imrét, Nyitra uj püspökét a város határába jöttekor fogadta. — Midőn a rendkormány tanácsába választatott, résztveendő a szerzet vezetésében, székét Pestre tett át, hol, kivéve a Magyar-Óvárott viselt házfőnöki tisztet, egész halálig a legmunkásabbak egyike volt... Ha nem tehetetett tehát, mint tanár többé közvetlen az oktatásügynek Villiger szolgálatot, annál serényebben szentelte életét társai és szerzete közjavának, a mennyiben ezentul a rendvagyont a leglelkismeretesebben kezelte... Munkájához egész csöndben, zajtalanul, de mindig kedvvel és szorgalommal látott úgy, hogy a mi időt lelkének gondozásától, melyet példásan teljesitett, meggazdálkodhatott: mindazt a szerzet anyagi jólléténck nem ugyan mint czélnak, hanem mint az élő szeretet eszközének s az Isten dicsősége öregbitése, a hazai érdekek, különösen a széptudományok és müvészetek emeltyüjének előbbvitelére áldozta... E harmadik izben Pesten tartózkodásának tizedik évében 1860-ban ünneplé meg hálával eltelten Isten iránt a még mindig viruló egészségnek örvendő tisztes aggastyán félszázados áldozárságának

jubileumát... Aggkorban, úgy tartják, rendesen csökkenni szokott a testierő s az emlékezőtehetség; növekszik ellenben a mogorva magábavonulás, a komor társadalmatlanság. Aranymisés Villigerünkon e jelenségeknek egyike sem volt tapasztalható. Kisebb, de erőteljes alakján, derült, életpiros arczán az évek nyomai alig voltak észrevehetők. Egészségét nem fonnyasztotta kór. Vidám kedélyhangulatát szakadatlanul megtartotta. Kedvelte az enyelgő tréfát, a szivderitő társalgást... Igy a tisztalelkü öreg az élet telében is mindig jól érezte magát azért, mint Cicero, Fontenelle és mások méltán nevezheté erkölcsi boldogsága időszakának az öregséget... Aranymisejének örömnapja utáni időbe esik Józsefünknek más kétrendbeli kitüntetése is, melyek, mivel széles tudományosságáról tesznek tanuságot, méltók, hogy életrajzának bár szük keretében azoknak is egy kis tér szorittassék. — Az egyik, melyben őt az ország hgprimása b. e. Scitovszky János bibornak az által részesité, hogy 1868. évi szeptember 18-ától október 3-ig Esztergomban tartott tartományi zsinatra a hittudorok közől őt meghivásra érdemesité. — A másik pedig, hogy, 1860-ban a bölcsészeti, és négy esztendő mulva a hittani tudorság 50-ik évfordulóját betölté. Mely alkalmakkor az országos anyatanintézetnek illető tudománykarai kellő figyelettel félszázad leforgására azóta, hogy Villigerünk, mint „aetate iuvenis, sed scientia maturus", a tudori borostyánnal diszittetett föl, elhatározták őt jubilaris doctori diplomával ünnepélyesen megtisztelni, dicsőségöknek tartván, hogy tudoraik koszorújában ily magas korban álló és annyi egyházi és polgári erény és érdemmel tündöklő féfiut birhatnak. — Nem igen van hittudósainak, iróink közt egy is, és nem igen volt, ki a theologiai, különösen a kánonjogi mozgalmakat Villigerünknél nagyobb figyelemmel követte, kitünőbb szorgalommal s több elmélkedéssel tanulmányozta és e studiumokkal terjedelmesb és részletekig menőbb ismeretét kötötte össze a theologia irodalmának... S ha mégis, — mi ennyi munka s ily mélybehatő elme mellett várható vala, — irodalmi uton e páratlan szorgalom közvetlenül nem gyümölcsözött, az egyfelöl az általánositó észmunkásság kisebb mértékének tulajdonitható, minélfogva a részletek tömege által gyakran mintegy elnyomatik... Ennek daczára azonban hatása, bár azt részletesen kimutatni és számokkal kifejezni nem feladatunk, nem volt kisebb, mint bárkié, ki a szószéken

kivül irásban is hallatta tanait és itéleteit. — Az Isten a halandók érdemeit gyakran úgy jutalmazza e földön, hogy nekik még több alkalmat ad érdemszerzésre. Ezen eset Villigerünk élte folyamán ragyogóan szemlélhető. Ifju szellem, kitartó testi erő, irigylendő munkakönnyűség ékesiték folyton aggkorát, s kebelében nemes sziv ver vala, mely megérteté a figyelővel a szerzetes és hazafiui kötelmeket... Mindvégig tevékeny életének fonalát a gyászos végzet hirtelen megszakitotta, s ő bár érdemek- és években gazdagon, mégis váratlanul és számos tisztelőinek, szerető rendtársainak őszinte fájdalmára lett áldozata az enyészet hatalmának... És ugyan a Mindenható boldog halállal szal. sz. Ferencz napján január 29-én 1869-ben Pesten hitta őt mennyországba az örök jutalomra... —

„Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitae meae."

(Zsolt. 26. 4.)

38. Malocsay Antal (a Matre Dei) a kegyesrend beesküdött áldozára, született 1780-ben Alsó-Pélen, Barsmegyében, Esztergomfőegyházmegyében. „Senki sem veszi magának a tisztet, hanem csak az gyakorolja, a ki hivatik Istentől, mint Áron." Irja a nemzetek apostola. Azért Isten kiválasztja egyéneit az egyházirendre, és ha már valakit arra hi, ezer mód is áll előtte kegyes akaratja valósitására... Sz. Ignácz, midőn sebet kapa, szal, sz. Ferencz, midőn lováról ismételve egymásután háromszor leesék, s kardját a hüvelyből kiszökve, ezzel mindannyiszor keresztalakban találá, ismerte föl az isteni akarat hirnökét, mig sz. Pál apostolnak elválasztásakor jónak látszék rendkivülileg megtenni az örök terv nyilvánitását. — Antalunk, már mint világi jelesen elkészülvén a bölcseleti tanfolyammal, erős vágyát, mely elfojtá benne az otthonlét édességét, el a világi életben kinálkozó fényes kilátások szédítő hatását: ettől ösztönözve szüléi elé járult, közlé velök szándékát és tisztelettel kéré őket, engednék meg neki ezen vágyának a kegyesrendbe léphetéssel, kielégitését. — A gyöngéd szülék ámbár jól esett szép reményeket fűzni derék fiuk jövőjére nézve, magános örömüket és szándékukat Isten hivó szavának utántévé, épen nem szegék meg az ifju kedvét. — Ekként a kebel áradozásaival vevén föl 1809. évi szeptemberhó 24-én Antal a piaristarend szerzetes öltönyét, a trencséni novitiatusba ment, majd pedig próba-

tanárkodásra tétetett. Itt érdemlegesen megszivlelvén azon a mily igaz, épen oly szép szavakat, melyeket az egyház Kal. sz. József, e lelkes ifjságbarát, ünnepén használ: „Quid, maius, quam animis moderari, quam adolescentulorum fingere mores? Omni certe pictore, omni certe statuario, ceterisque huiusmodi excellentiorem hunc duco, qui iuvenum animos fingere non ignoret," — a kisdedeket nagy serénységgel vezeté a tudományok előcsarnokába; a valláserkölcsös életre pedig saját példájával világitá, jól tudván e hatásos mondatnak: „Verba movent, exempla trahunt" legbiztosabban működő horderejét. — A theologiát ezután oly sikerrel sajátitotta el, hogy a m. k. tudomány-egyetemnél, valamint az ünnepélyes vitatkozást is köztetszés között elvégezvén, a hittan tudorborostyánával koszorúztatott meg. — Erre mint 1814-ben Kluch József nyitrai püspök által felavatott áldozár rövid ideig a gymnasiumba, azontúl pedig a theologiában alkalmaztatott, hol nem kevesebb eredménynyel, mint buzgalommal fejtegeté fontos tanszakát; s minthogy tanszékére soha készületlenül nem lépett, teljesült rajta a mondat igazsága: „Docendo discimus." — Valóban nincs nagyobb felelősséggel, őrgond- és apostoli kitartással járó feladat, mint papokat nevelni, kiknek vállain az ujszövetség nyugodjék... Mily ellenállhatlan e gondolat, hogy különösen ifju papságunk figyelmét saját jövőjük érdekében fölébreszszük: „Scientia et sanctitas parum prodesset, si ad exercendas ordinis functiones aptus non esses." „Tu, o homo Dei! sectare iustitiam, pietatem, fidem, caritatem, patientiam, mansuetudinem!" (I. Tim. 6, 10.) „Sola scientia, nisi comiten habeat virtutem, exiguos fert fructus. Sicut non est possibile docere cum exoptato fructu ea, quae ipse non credis: ita non est possibile docere cum fructu, quae ipse non agis. Bene docendo et male vivendo aedificas, et destruis, quod aedificasti; quia, quod verbis praedicas, moribus impugnas" (S. Greg.) „Coepit Jesus facere et docere" (Math. 5, 16.) — Ezek és hasonlók forogtak az a mily ismeretgazdag, oly szerény és szentéletű Malocsaynak, kinek magánéletét és nyilvános pályáját illetőleg egyházunk aranyszájú szentatyjával (s. Chrysost hom 15, in cap. 5. Matth.) bátran el lehetett mondani: „Omni tuba operum eius documenta clariora, vitaque munda ipsa luce fulgentior est," — szeme előtt,

ugy, hogy nem ismert fáradságot, melytől a szent czél érdekében visszariadt volna... Innen történt, hogy főnökei fölismervén benne az eredménydús tevékenység mellett az istenességet és törhetlen buzgalmat, a hittanszak megtartásával, 1845-ben a nyitrai gymnasium igazgatójává tevék, hol is

„Unum sequutus recti amorem,
Nil avidus popularis aurae. —
Hinc illa nullis fracta laboribus,
Et temperari nescia limite,
Praeclara semper molientis
Ignea vis animi redundat"

egyenlő erély-, hév- és lelkismertességgel négy évig fáradozott. Azok között, kik a Filinger Lipót halála után az ujszövetségi szentirati tanulmányok s görög nyelvnek tudományegyetemi tanszékére pályáztak, ott volt a jók sürgetésére a szerény Malocsay is, és ugyan a nyilvános csődvizsgálatot szintén dicséretes elismervényre méltóan állotta ki, csakhogy az apostol szavai szerint „Márkfi accepit bravium"... Ezután pedig érdemei méltánylásaul a rendkormány tagjává választatván, Pestre költözött, a munkában a tanári rögös pályán megedzett Kalasanzi utód itt is teljesen eleget teendő annak, mi különösen a szerzet erkölcsi haladása s emelkedésén buzgadozó Antalunkra mérve volt. Utóbb Váczra, saját ohajtása szerint, helyeztetvén, mint házi lelkiatya, életét saját és mások örök üdvének előmozditására szentelé. — A hatvan évet már meghaladott Malocsaynkon lehetett észlelni, hogy az erényes öregség egy szép hosszu ősz, melyben a fák másodszor virágoznak ki, s mely az évszak érett gyümölcsei mellett az elenyészett tavasz emlékét sőt bájait is visszavarázsolja... Isten kegyelmével folyton azon volt, hogy nemcsak maga legyen jó, vallásért és tiszta erkölcsért buzgó, hanem azon körben hová befolyása elhat, a kellő utról lesikamlott embertársainak javitásában ernyedést ne ismerjen... Nem csoda tehát, hogy valamint a püspöki városban, ugy a közel és távoli környéken köztiszteletben állott; mert tisztelték benne a szellemmélységes theologust, az egész vidék papjai pedig és ezek nagyszámú hivei, mint szentéletű, fáradhatlan gyóntatójukat. — Ezen emberi tisztelet és közbecsüléshez, még az Ég áldása is járult, mert komoly bajról, súlyos betegségről,

noha igen gyönge testalkattal birt életében, kivéve olykor mellbetegségét, mit sem tudott... Mértékletes, sőt igazán tartózkodó életmódja által kiérdemelte magának, hogy ép testében ép lélek lakozott, és hogy különösen bámulatra méltó jeles emlékezőtehetsége volt a kinyilatkoztatás mindkét ismeretforrása, sőt a széleskörű hittudomány minden részleteiben annyira, hogy a hozzáfordulók valóságos lexiconja vala, melyhez fönakadás esetében gyors tájékoztatás végett biztosan lehetett folyamodni. — Az 1859-ben Selmeczre tétetett, hol szintén a r. k. hivek ájtatosságukat végzendők, mint Isten szive szerinti lelki vezérökhez, hozzája seregeltek, ugy, hogy ugyanezen évi decz. 15-én a halál angyala a nemes lelket buzgalmi munkálkodásának közepette találta... De térjük még vissza kissé a ravatalba szállitott kitünő szerretespap erényeire, különösen vessünk egy pillanatot jelleme azon szép vonására, melyet föl nem tüntetva hitélete dicsköréből a legragyogóbb sugarat rejtenők el: ez a bold. Szűz, nemzetünk és a kegyesrend Nagyasszonya iránti legforróbb kegyelete. Ez azon növény, mely a magyar népnek első apostoli fejedelmétől szive legmélyébe gondosan beoltatott, melyet a tévely iszapja ugyan elönthete, de ki nem irhata; életre éled az, mihelyt a tévely áradata róla lehajtatik... Sőt él a boritó iszap alatt is s életjelét adja, valahányszor vész környezi az elfojtó kebelét: mi közönségesebb ilyenkor, mint protestáns magyar testvéreink ajkairól is Jézus üdvözitő szentséges anyja édes-zengzetű nevét hallani?... Hiában, igaz marad mindörökké: hogy ha a kereszténynek természetében, a katholikusnak jellemében: a hű magyarnak vérében van a bold. Szűz iránti gyöngéd kegyelet, és azért az eretnekek ennek kiirtásában foglalkozva megvalljuk, csak nagy önmegtagadással ellenkezhettek a kath. egyházzal. — Antalunk ezen fiui hódolatból is, minden szombatot és a Máriaünnepek előestéit bőjttel ülé meg, ugy, hogy azon napokon egész életében minden főtt ételtől megtartóztatá magát, teljes levén szive Jézus és Mária — e két szentséges névvel.

„Et in his omnibus deprecare Altissimum, ut dirigat in veritate viam tuam." (Jéz. Sir. 37. 19.)

39. Magyarász Incze (a Matre Dei) a kegyesrend beesküdött papja, született 1806-ban Szalabéren, Zala-

megyében, szombathelyi egyházmegyében. — A novitiatust 1824-ben októb. 5-én kezdte meg Privigyén, hol azután próbaéves tanár is volt. — Erre ernyedetlen szorgalommal a bölcsészetet, melyből tudori rangot nyert, és theologiát tanulá. Betöltvén igy a szabályos évkört 1831-ben Vurum József nyitrai püspök által áldozárrá szenteltetik. Majd tanár a nyelvtani osztályok- és szónoklatiban Tatán, Veszprémben, Marmaros-Szigeten, Budán, Magyar-Óvárott, illetőleg Kecskeméten az ujoncznövendékek másodmestere. — A pontos és buzgó tanár 1849-ben igazgatóul alkalmaztatik Nyitrán, továbbá Váczon, Kolozsvárott, Nagy-Károlyban, Veszprémben és 1874|5-től kezdve ismét Nagy-Károlyban igazgatóskodik. — Irt több versezetet és értekezést, melyek között figyelemre méltók is vannak. —

„Vir peritus multos erudiit et animae suae suavis est." (Jéz. Sir. 37, 22.)

40. Mihálik Pál (a S. Joanne Nepom.) a kegyesrend beesküdött áldozára, született 1791-ben Léván, Barsmegyében, Esztergomfőegyházmegyében. A gymnasiumi pályát, növekedve jámborság s tudományokban oly jelesen végzé, hogy a különben szerény férfi különös ihletséggel szólott első ifjusága nevelőiről s ezeknek iránti való szeretetéről... István (ez volt keresztneve) szép tehetségekkel levén Istentől megáldva, korán fölfogá az ember rendeltetését, mely átterjed az örökkévalóságba; s midőn pályaválasztás fölött gondolkodék, nem csekély örömet érze lelkében az oktatók, jelesen, a szép hirnevök miatt épen szülővárosába is behivott, kegyesrendiek buzgalma fölött, sőt, a lelki korszükséget megfontolván, elhatározá magában ez áldásos-tevékenységű társaságba lépni... Ekként a piaristaszerzet tagjává levén a szokásos ujonczidőt 1806. évi október 23-án kezdve Privigyén, majd pedig a próbaéves tanárkodást fiatal erővel, ifju lélekkel és tűzzel, mint hivatásszerüleg buzgalmas oktatóhoz illett, állotta ki. — A bölcseletet és theologiát kezdé erre egymásután tanulmányozni, melyeknek alapos elsajátitásában mily erélyt, mennyi szorgalmat és tevékenységet tanusitott, kitünik azon tudori okmányokból, melyekre a m. kir. tudomány-egyetem bölcsészeti és hittani kara, miután a tantárgyakból dicsőséggel tette le a szigorlatokat, méltatá. — 1816-ban Takács Márton püspök és kalocsai érseki helynök által áldozárrá szenteltetvén, a váczi gymnasiumban láta a tanárkodáshoz növendékeinek

értelméhez mért helyes módszerrel és fáradhatatlan buzgalmának teljesen megfelelö eredménynyel. — E tanintézetnek azonban rövid ideig lehete disze, mert, hogy nagy szellemének tágasabb tere legyen, a rendfönökség öt Kolozsvárott, a bölcsészeti, majd Pozsony-Szent-Györgyön és Nyitrán a theologiai tanárok sorába emelé. Itt is a világ zajos dicsősége elől elzárkozottan észrevétlenül egyre gyarapitá a mélységes tudományok drága kincseit, egyedül azon nemes jóakarattól, hogy azokat rendje, közvetve pedig a haza és emberiség közös oltárára letehesse..... Jelesül törekvésének egész összege odairányult, hogy hallgatóinak lelkületében a szép, jó és igazság iránti vonzalmat fölébreszsze és fölébresztvén fejleszsze. — Eredménydús munkássága számos tanitványában föl is tetszett. 1840-ben a kolozsvári intézet és convictus vezérgondozása bizaték rá, többoldalú feladatának mindegyikét ugyan, de főleg a szorgoskodása alá helyezett intézetnek erélyes igazgatását tartván első és legfontosbnak, lelkismeretes buzgalommal és atyai őrszemmel kiséré kormányzottjainak ténykedését. E közben, magánszorgalom és tanulás mellett, elsajátitván az olasz nyelvet, 1845-ben a rendkormány által a lagunák városába, Velenczébe köldetett, hol a sz. Katalinról czimzett királyi tápnöveldében az igazgatói tisztet, az illetők által helyeseltetve és a rendre nézve dicsőitőleg, teljesité, mig a 1848. év tavaszán, az akkor még osztrák fenhatóság alatt létezett olasz taztományokban kiütvén a forradalom, neki is, mint minden egyéb királyi hivatalnoknak, Adria királynéjától bucsut kellett vennie. — Honába visszatérvén a rendi ujoncznövendékek mestereként fáradva szaporitá bokros érdemeit... Mint ujonczmesternek vezetése alá került 1855-ben e sorok irója is. — Önismeretre, tájékozásra törekedtem; s hogy világosb lett előttem: mit akarjak s hogyan? Isten után neki, sokban neki köszönhetem. Ha ezekhez még bevallom azt is, hogy utóbb buzditóm is lett, hogy tanácscsal gyámolitott; s ha hozzáteszem azt, hogy serkentőleg hatott ő mindazokra, kik fogékonysággal közelitettek hozzá: nemcsak hatásának egyik nem megvetendő tanujelét fogja az olvasó ezekben látni, hanem azt is, miszerint én örömmel ismerem el hálatartozásomat, s hogy a képnél, melyet őszintén kivánok vázolni, kezemet nem a jó tettek feledése intézi. — Azontúl pedig egy ideig a már 60-on túl levő, de életerős és tevé-

keny öreg, ki szoros és létegzetes öszletében fogta föl és tanulmányozta ekkor is az emberi tudás fáját, s ez átkaroló egyetemes tudományszeretetének, mely minden egyes ág és forma felé hason figyelemmel és vonzalommal fordult, maradandó emlékét hagyta a hálás szerzetnövendékekben is. Habár tehát szerény vala is Miháliknak élete, mégis oly sokszerüek s nagyok voltak áldásai, melyek csak egy fáradalomteljes és tettdús pályának lehetének eredményei. — A rendkormány fölhivása folytán, a kolozsvári tanintézet vezetését egy időre ismét magára vállalta. Innét végre 1858-ban Kecskemétre ment nyugalomba, de csak névleg, mert tényleg mindig egész halálig munkálkodott, a napi óra föl levén osztva nála ima, elmélkedés, tudományos művek olvasása és a hozzája fordult nagyszámú ajtatoskodók lelkének oda irányuló éber vezetése között, hogy világosság terjedjen az ész felett s derüljön a szív homálya. Különösen még ez időszakban nyelvismereteinek bővitésére fordità szorgalmát ugyannyira, hogy magyar nyelven kivül, mely, mint anyai nyelv először csendült meg füleiben, — tudott latinul, németül, olaszul, tótul és középszerüen francziául. — Mint kamatoztatá dicsőültünk a szellemjavakat, melyeket szorgalma, ügyessége s okos számitása folytán Istentől áldásul vett, mint gyüjté az el nem évülő kincseket, sokban, mint láttuk, tudva, de nagyrészt csak az élet könyvében vannak följegyezve... Vagy ki volna képes a hosszú pályán kisérni a nemes cselekedeteket?... A jó Isten az utolsó pillanatig teljes-öntudatú aggastyánt, ki tőlünk oly igen megérdemli, hogy érzékeny áldást mondjunk meghidegült hamvaira, 1866. évben Kecskeméten szólitá magához. — Midőn érezé, hogy időzése e földön lejáróban van: elkészité lelkét a nagy utra, az örökkévalóság utjára. Áhitattal meggyónt és áldozott juliushó 21-én, a következő napon pedig az utolsókenetet is fölvette, és úgy távozott el örökre. Halála szelid, végküzdelme csak rövid ideig tartó volt. Fa vala ő, bő gyümölcsöt hozott fa, melyben az utolsó pár hónapban a lassú enyészet őrölt: ki-kihajtott még néhányszor, de a jelzett év julius 27-iki égető nyara után nem ébredt föl többé az életre.., Aludja békén a boldogok álmát!.

XXVI.

Folytatás.

Valentini János. — Korecz Lőrincz. — Kucserik Sándor. — Kapronczay Ede. — Czápay Imre. — Csősz Imre. — A tankerületi kir. főigazgatók. — A nyitrai gymnasium tanulóifjuságának állaprajzi (statisztikai) átnézete 1701—1878/9. években. —

„Cor prudens possidebit sapientiam."
(Péld. 18, 15.)

41. Valentini János (a S. Apollonia) a kegyesrend beesküdött áldozára, született 1800-ban Léván, Barsmegyében, az Esztergomfőegyházmegyében. — Hő vágya szerint a kegyesrendbe jutván, 1818. október 8-án kezdve, a szerzetesi ujonczidőn, majd próbaéves tanárkodáson, hol a kicsinyeket, isteni Mesterünk és az általa alapitott szent egély ismertetései mellett, a tudomány alapelemeire azok értelméhez irányitott módszerrel és szép eredménynyel oktatá, — ment keresztül. — Az a lélekerő és jellemszilárdságnak vonása, hogy szintoly ingatlan, mint határozott akarattal fogja föl a irányt, melyet isteni mutatásra lelkének szózata kijelölt s tétovázás nélkül kövesse azt... S Valentinin már ezidétt ilyen vonást észleltek elüljárói... A bölcsészetet és theologiát is dicséretes előhaladásról tanúskodólag s példás viselettel fejezte be. Most ismét, mint 1823-ban, Makay Antal besztercei püspök által, fölszentelt áldozópap, a testtel és lélekkel hivatalának élt szerzetestanár Tatában, Szegeden, Privigyén, itt az ujonczok másodmestere levén, tanszékre lépett, és mindenkor a legbuzgóbbakkal vételkedve egész odaadással, mondhatni önfeláldozással, törekedett a tantárgyakat a fiatalok felfogásához mérten értelmezni. Ez időkből már költészeti müvek is jelentek meg Valentininktől, kinek egyéb dolgozatai is voltak, de, melyeket, minthogy sajtó alá nem bocsátott, részletesen szintén nem mutatunk ki: s ha azok mindegyütt nem nagy mennyiségűek;

az másfelé igénylett elfoglaltatásának s épen nem buzgóság-hiányának tulajdonitandó. — Nemsokára feltünő, üdvös hatásai utat nyitottak neki a kitüntetésre. A derék rendtársat t. i. ki, mint hű, és méhszorgalmú tanár, mint a nemzeti becsületet szivén hordozott nemes hazafi egyfelül, e kivül az irodalom ügyének mindenfelé lelkes pártolója s munkása, végre a szerzettársak igazi testvére tiszteltetett, — a szerzetkormány Kecskemét, Szeged, Pest és Nagy-Kanizsa társodái élére, 1851-ben pedig a nyitrai gymnasium igazgatóságára állitá. E helyeken is, a ház vagyonának szorgos gondozása és a tanoda éber vezetése mellett, azt is mindenkor szeme előtt tartá, hogy a társadalomban alig létezik osztály, melynek kezeire szentebb érdekek volnának bizva, mint épen a nevelés- és tanügygyel foglalkodóknak, minthogy ezek tapintatos működésük által a hazának felvirágoztatására legtöbbet tehetnek. — Nagyobbszerü ugyan megállapodhatnunk a hatalmas folyamnál, mely partokat renget s népek egyetemes forgalmának hajóit hordozza, de azért méltányolnunk kell a kisebb folyót is, mely zajtalan futásában sokszor nagy gépeket forgat, jótékony árjával termékenyit és századokig zöldelő tölgyeknek nyújt tápot... Ily szerényebb folyam volt Valentinink élete... Fajdalom! ő nincs többé közöttünk... Mily mulékony az emberi élet!... A nemes létegzet, melylyel fensőbb öntudatukban oly méltán kérkedünk az élő természet minden más lényei fölött, mely az istenség sugarának, a gondolkodó és érző léleknek mindenek fölött szép hajléka és műszere: mily töredékeny és enyésző! Egy kártékony lehellete a levegőnek, egy szellője az indulatnak képes földulni ama szép összehangzást e kényes alkotmány ezernyi szálai között, mely máskor oly bámulandó erővel áll ellent a természet viszontagságainak és a munkás szellem önházát lassan romboló hatalmának! — Tanuság erre Jánosunk, ki még pár nappal az előtt ismerősei között járt a halandósággal daczolni látszó testalkotmányával; és kevés nap azon szük házba temette, mely előtt tőle tisztelői végbucsút tettek! Ugyanis Valentininkat a szép müveltségü és nagyszivü szerzetest, bölcsen beintézett áldásosan sikeres müködésének közepette, rövid szenvedés után, váratlan ragadta el a halál kérlelhetlen angyala 1857. évi junius 6-án Nagy-Kanizsán.

„Homo nascitur ad laborem, et avis ad volatum".
(Job. 5, 7.)

42. Korecz Lőrincz (a S. Aloysio) a kegyesrend beesküdött áldozára, született 1805-ben Handlován, Nyitramegyében, Beszterczeegyházmegyében. — Miután az akkor ugynevezett középtanoda hat osztályát jelesen elvégezte, lelke titkos sugalma őt a piaristarend felé vonzotta. Beléphetési vágya teljesülvén Trencsénben 1822. okt. 8-ától fogva a szerzetési illetőleg tanári próbaidőt sikerdús erendménynyel haladta meg, és igy tényleg bizonyitá be, hogy a szerzetestanári életirány, melyet lelkének intésére választott, a Gondviselés itéletével is megegyező... Az 1825/6. tanévben a bölcseleti, majd a theologiai tanulmányokkal foglalkodék. A kitünő ész és az ezzel párositott lankadatlan szorgalom, melylyel a tudomány tárgyaiban buvárkodék, azt szülé, hogy a bölcsészetből a szigorlatokat kiállván, e szak tudori okmányával jutalmaztatott meg. Mint, 1830-ban Vurum József nyitrai püspök által, felavatott áldozár ismét a tanári pályára lépett a magyar-óvári, lévai és nyitrai gymnasiumokban különféle osztályok tantárgyait szakavatott képzettséggel magyarázván növendékei előtt. — Ámde a mindig főlebb törő igyekezet, éles és józan felfogás, a magasabb tudományek iránt tanusitott kiváló hajlam diszesebb mezőre nyitottak neki utat a középtanoda tantárgyaival való huzamosb foglalkodásnál. — Igy lőn, hogy tanárkodásának már ötödik esztendejében a szegedi igen népes lyceumban leljük őt, hol mint ritka-ügyességű és szerencsés tanár a mennyiségtan mindkét — a betüszámtani és mértani — ágazatát, teljes tiz évig oly sikerrel tankezelé, minőt csak a beható avatottság, a jól eltalált és tapintatosan követett módszer eredményezhetnek. A tanügy igényelte szükség- és a rendkormány akaratából 1844-ben Kolozsvárra tevé át székhelyét, hol tantárgyát szintén ügyességgel és a hallgatók részéről meglepő haszonnal fejtegeté. — Tanszéki müködésén kivül, melylyel a folytonos nyomozás által a mennyiségtudományoknak magas fokára, mondhatni szinvonalára emelkedett, irodalmilag is hatott. Az irodalom terén kifejtett szorgalma és tevékenységének gyümölcse az „Elemi mennyiség- és mértan"-nak a lycealis ifjuság használatára szánt és 1846-ban közzétett kézikönyve, mely, mondhatni, utat tört hazánk még

akkor csak gyönge hajtásokat termő tudományos litteraturájának mezején. — Könyvirót művének életszüksége ennélfogva czélszerűségéről misem győzhet meg inkább, mint az ujabb kiadásnak sürgetése. — Már pedig a magyar haza számos tanintézeteiben lelkes buzgalommal fáradozó szaktanárok s honi könyvárusok Koreczünket is többször megkeresték az iránt: vajon „Az elemi mennyiség- és mértan“ czimű munkából nagyobb számú példányok közhasználatra kaphatók-e? — A válasz, az első kiadásnak példányai elfogyván, tagadó volt; de az érzett szükségen második, harmadik és negyedik javitott kiadásokkal segitve lőn. — Mathematikai studiumai mellett Lőrinczünk természettudományi, physikai, astronomiaikat is üzött s igy azon tudományos egyetemiségre törekedett, mely nélkül a mathesis egyoldalu, kopár marad örökké... Noha tehát ideje és munkásságának nagyobb részét kedvencz tárgyának mélyre ható buvárlása nyelé el: kiegészitette mindazáltal az ismekört azon részvevő vágy, melynél fogva egyéb tudományok mezejét sem heverteté parlagon. — 1850/1. tanévben, a főgymnasiummá emelt nyitrai tanintézetben teljesité a mennyiségtan és igazgatótanári állomás kötelmeit. — Ezentúl Kolozsvárott, Szegeden, Váczon, Temesvárott tanárkodva, kiérdemelte a sikeresen betöltött hivatal bizonyitványát a haza részéről is, képezvén neki sok müvelt egyént. — 1858-ban a sátor-alja-ujhelyi társház főnökévé és az ottani gymnasium igazgatótanárává tétetett. A hármas hivatalt ismert pontossággal viselte 1869. tanév végeig, midőn lábbaja miatt összes tisztségétől fölmentetni és nyugalomba helyeztetni kivánt, pihenési helyül a rózsahegyi házat kérvén ki. A rendkormány jogosnak találva e kivánságot, a kérelmezőt, viselt hivatalaitól fölszabaditva, Rózsahegyre tette át, hol azonban a vizkór, melynek előjelei már nehány évvel elébb mutatkoztak, életének 1871. martius 4-én véget vetett. —

„Beneplacitum est Domino. recedere ab iniquitate.“ (Jéz. Sir. 35. 5.)

43. Kucserik Sándor (a S. Elisabetha) a kegyesrend beesküdött áldozára, született 1804-ben Morva-Lieszkón, Trencsénmegyében, a nyitrai egyházmegyében. — A gymnasium 6-ik osztályát végezve, ujoncznöveldébe lépett 1822-ki novemberhó 20-án Privigyén, hol utóbb a tanárkodást is megkezdette. A bölcsészettel Váczon, a hittudománynyal

Nyitrán és Pozsony-Szent-Györgyön buzgón foglalkodék, s miután 1830-ban, Vurum József nyitrai püspök által, áldozárrá avattatott, mely szent cselekvénynyel befejeztetett félszázadosnál hosszabb üdvös működésének előkészitő korszaka, — Váczon, M.-Óvárott, Nyitrán, Tatán és Budán, működék. 1853—1857-ben Nyitrán igazgatótanárséggal lőn kitüntetve, majd Privigyén; 1863. óta pedig Kecskeméten, mely helyütt az idén tanárkodásának ötvenedik évét kezdé meg, oktatja az ifjuságot. — Hivalalos foglalkozásai mellett, mint a római nyelvnek ritka avatottja, már fiatal korában is készitett latin dolgozatokat, jobbadán versezeteket, melyek a szakértőknél méltán találtak tetszésre. —

„Omni vita tua dilige Deum et invoca Illum in salute tua" (Jéz. Sir. 13, 18.)

44. Kapronczay Ede (a S. Rosalia) a kegyesrend beesküdött áldozópapja, született 1813-ban Nyitrán, Nyitravár- és egyházmegyében. — A szülői kezek első vezetése s az elemi iskolák meghaladása után gymnasiumi tanulmányait helyben kitünően végezvén, 1828-ban a piaristák közé vétetett föl Privigyén, ugyanitt, próvaévesként tanitóskodandó is. Felsőbb studiumait Váczon, Nyitrán és Pozsony-Szent-Györgyön jelesen befejezvén, és 1836-ban gróf Nádasdy Ferencz váczi püspök által fölszenteltetvén, Váczon, Léván, Selmeczbányán, Kis-Szebenben, Budán tanárkodott. — Ekként a Gondviselés nyújtott Edénknek elég bő alkalmat, átvezetvén őt a fáradás, küzdés, kitürés próbáin, miszerint okulva és edzve álljon elé az elüljárói sokoldalu terhek elviselésére... Mert 1858—1865-ig s 1871—1874. az igazgatói illetőleg házfőnöki tisztet is viselte Nyitrán, Pozsony-Szent-Györgyön. M.-Óvárott szintén volt igazgató, hol, 1876/7-től fogva nyugalomban, mint házilelkiatya lakik, —A nyitrai gymnasium rövid ismertetése, mely a helytartótanácsi titkár által 1865-ben közzététetett, Edénktől ered. —

„Deus est, qui operatur in vobis velle et perficere pro bona voluntate." (Filipp 2, 13.)

45. Czápay Imre (a S. Stephano rege Hung.) a kegyesrend beesküdött áldozára, született 1819-ben, Nagy-Tapolcsányban, Nyitravármegyében, Esztergom-főegyházmegyében. — Iskolai pályája meghaladtával, 1836-ban a szerzetbe jövén, a novitiatust a próbaéves tanitóskodással Privigyén, a bölcseleti tanulmányokat Váczon, a theologiát Nyitrán és

Pozsony-Szent-Györgyön sikeresen végezte. — 1845-ben Palugyay Imre nyitrai püspök által fölavatattván, tanárkodott Sátor-Alja-Ujhelyen, Marmaros-Szigeten, Trencsénben igazgatóként is, honnét Nyitrára rendeltetvén e minőségben 1866—1869-ig szorgoskodék, majd Léván rövid müködése után, 1870/1. óta házfönök s igazgatótanár Rózsahegyen. —

„Domine deduc me in iustitia tua, propter inimicos meos dirige in conspectu tuo viam meam."
(Zsolt. 5, 9.)

46. Csősz Imre (ab Immac. Concept. B. M. Virg.) a kegyesrend beesküdött áldozára, született 1838-ban Kecskeméten, Pestmegyében, a váczi egyházmegyében. — A szokott tanulmányok elsajátitása után 1855-ben piaristaszerzetes lőn és Váczon a novitiatust kiállotta. — 1858-ban M.-Óvárott a tanszékre lépett, és 1863-ban, a theologiát az egyetemen végezve, Scitovszky János bibornok, herczegprimás esztergomi érsek által fölszenteltetvén, a rend pesti főgymnasiumának volt egyik tanára. A budapesti m. kir. egyetem hittudományi karától, a kiállott szigorlatok alapján, 1866-ban tudori koszorúra érdemesitteték, majd pedig ugyanazon tudománykar közakarattal fogadá társtagjainak kebelébe. — 1864/5. óta szerzete hittanintézetében theologia-tanár Nyitrán, hol 1866/7-től fogva egyszersmind a gymnasiumban is működik és ugyan 1869-től kezdve igazgató-tanárként. — Tudományos önkiművelés és szakbeli tapasztalásai öregbitése végett az iskolai szünidőket, mikor csak szerét teheté, hazájában és külföldön tett utazásokra használá föl. — Részt vőn a Szent-László-Társulat esztergomi (1867.) és győri (1868.) közgyülésein, valamint a magyar orvosok és természetvizsgálók egri (1868), fiumei (1869), mehádiai (1872), erdélyi előpataki (1875), és marmarosszigeti (1876) nagygyüléseiben, mint archeologia- szakosztályi tag. — 1860-ban beutazta Magyarország felső részét, 1861-ben Gácsországot, 1862-ben Cseh- és Morvaországot, 1867-ben Horvátországot, Krajnát és Stajerhont, 1869-ben Bajorországot, Ausztriát, Tyrolt és Olaszhon egy részét, 1870-ben Erdélyországot, 1871-ben Brandenburgiát, Pomeraniát, Sziléziát, szász herczegséget, Hannoveriát, szász királyságot, thüringi herczegséget, Braunschweigot és a három hanza kereskedő várost; 1872-ben Szardiniát, Nápolyt, Toszkanát és Modenát, Parmát és az

egyházállamot: 1873-ban meglátogatta a bécsi és 1878-ban a párizsi világkiállitást meg Angolországot... És ugyan mindenütt a jelesb intézeteket, gyüjteményeket s könyvtárakat, saját szellemi javára fordithatás végett, szemügyre vevé. — Elhallgatva, hogy a budapesti m. k. egyetemnél megüresedett hittudományi tanszékekre 1870. 1873. és 1874-ben nem csak candidálva, hanem mind a t. cz. theologiakar mind a tanács által a pályázók között első helyre méltatva lőn, — talán érinthetni, hogy hivatalos elfoglaltságainak közepette megtakaritgatott perczeiben az irodalom rögös pályájára is lépett. — A tudorráavatási értekezésen, tanulmányok, ismertető czikkek és birálatokon stb. stb. kivül dolgozata: A kegyes-tanitó-rend nyitrai gymnasiumának történeti vázlata. Nyitrán, 1876. —

Ime itt fekszik a kegyes olvasó előtt egyes szakadozott vázlatokban a helyes nevelés-oktatási ügynek és ezzel az egyháznak, honnak és közjónak szentelt negyvenhat tanodaigazgatói élet. 175. sőt több esztendő választ el bennünket az elsőtől; és legyen szabad kérdeni: azon körben, melyben Isten segélyével mozogtak, nem hatottak-e üdvösen?

Van talán az életrajz-vázlatokban némi tanulság is arra: melyek azon körülmények, midőn a tanodaigazgató mentő szolgálatot tett váltva egyszer a rendeltetésszerű nevelés-oktatásnak, másszor a nemzetiségnek, többnyire mindkettőnek?..

Végre, a mi szeréntünk legtöbb figyelmet érdemel, láthatni ebből: mily jó kutfők heverhetnek használatlanul egy-egy intézet irattárában, melyeknek fölkinczelése a nemzeti müveltségtörténet megirására mulhatlanul szükséges...

Az oktatási rendszer ujjáalakitásánál, mely az összes tanügy országos szervezésével egymagában Mária-Terézia halántékaira tüzné a halhatatlanság babérkoszoruját, előttünk pedig emlékét s nevét oly nagygyá teszi, hogy méltán mondhatjuk:

„.... nil majus generatur ipsa,
Nil viget quidquam simile aut secundum.'

(Hor. 1. k. 12. db.)

egyik legfontosabb intézkedés vala, hogy az ország nagyjaiból, a nyolcz iskolai kerület élére egy-egy főigazgató neveztetett ki. Ezek a kerületi intézeteket őrszemmel kisérék úgy mindazonáltal, hogy a tanügyi főbizottság elnökségétől, mely Őfelsége helyét pótolja, függjenek... A nagynevű királynő nemcsak

anyai szivének, de kormányzói bölcseségének is ezen egyik nemes és áldásos müve által, a monarchia egysége, a tanulmányi ügyet illetőleg, melynek szervezése oly kitartó erélylyel lőn fölkarolva, nagy mértékben megvalósittatott; — az iskolák fölötte sokat hatván arra, hogy a különszerűség a magyar- és osztrák államéletben elmosódjék... De azt, az elfogulatlanul birált történelem nyomán, tagadni nem lehet, hogy az ekképen ujjáalakitott közoktatási rendszer a honi tudományosságnak is általában nagy lendületet adott...

Azonban ezen beosztás, mint már másutt előadtuk, rövidéletű volt, mert II. József országlata alatt ismét változások alá került az oktatás-ügy...

Ismeretes, hogy már 1784-ben a tanulmányi ügyek igazgatására a helytartótanács kebelén kivül egy külön bizottmány (commissio) állittatott föl, melynek első elnökeül Klobusiczky Péter lőn kinevezve, ülnökökül melléje az egyetemi karok, a budai főgymnasium s nemzeti iskolák budai kerületének igazgatói rendeltetvén. E bizottmány lett az összes tanulmány-ügy középpontja, melynek főfeladatává tétetett, a közoktatást, a Bécsből vett rendeletek nyomán, az országban egyenlővé tenni, egyképen szabályozni és igazgatni. És, hogy e tisztében sikeresebben járhasson el, 1785-ben II. József Pozsonyban, Kassán, Nagyváradon, Pécsett, Zágrábban (tehát a nyolcz helyett öt), kerületi tanulmányi igazgatóságokat alkota, közvetlenül a budai bizottmány alatt működendőket; az elsőben Prónay Gábor bárót, a másodikban Péchy Gábort, a harmadikban Janikovitsot, negyedikben Teleky József grófot, az utolsóban pedig Kerletz Miklóst nevezvén ki. Az egész nevelési és közoktatási ügy főigazgatóságát végre Magyarországban és kapcsolt részeiben Niczky Kristóf grófra bizta.

Az iskolai kerületek között volt tehát a pozsonyi is, melyhez kapcsoltatott és jelenleg is kapcsolatos a nyitrai kegyesrendi gymnasium. Az oktatás és nevelés-ügy emelése végett megállapitott ezen tankerületben a tizennyolczadik század derekától fogva következő jeles nevek fordulnak elő, mint a hasznos ismereteket, a szép müvészeteket és a szivképző erényeket egész lélekkel ápoló azon főigazgatókéi, kiknek hatósága alá gymnasiumunk időközönkint tartozott.

Balassa Ferencz gr.	1786-ig	Adamkovics Mihály	1846-ig
Prónay Gábor báró	1791-ig	Cherrier Miklós	1850-ig
Fleischhaker János	1793-ig	Kozacsek József	1858-ig
Szapáry József gr.	1822-ig	Dragóni Jákó	1860-ig
Krajner József	1827-ig	Barton József	1876-ig
Orgler József	1831-ig	Wiedermann Kár.	1876/7 óta

Néptelen sivatagban nem épitünk templomot, mert nincs ki imádkozzék benne. Barangoló néptörzseknek nem kell iskola; mert az iskola van a fiatalságért, nem pedig a fiatalság a tanodáért... De ha már van elegendő-számu ifjúság, melynek teljes nevelése és czélszerű oktatása egy-egy család kebelében nem eszközölhető: akkor már kell az iskolát, tanintézetet megalkotni...

A tanoda fő- és leglényegesb alkatelemét tehát a tanuló-ifjuság képzi, mely már mennyiségileg véve is, főleg, ha a létszámnak hullámzása egy évtizeden túl is jő figyelembe, képes az intézet életmozgalmait vlsszatükröztetni... Később még néhány gondolatot meritendők, vegyük tehát immár egyszersmind szemügyre iskolánk népességét, melyben leginkább Nyitra, Trencsin, Pozsony, Bars, Zólyom, Liptó, Turócz, Árva, Szepes és Nográd megyék, de többször még távolabb helyek is képviselvék... Tekintve ennél fogva a tanulók hovávalóságát a nyitrai középtanoda specificus magyarhoni tanintézet jellegét viseli magán, jutalékját kevés különbséggel jobbára csak a magyar korona alatti tartományokból, és csak igen csekély mértékben a többi örökös tartományokból és még kisebb mérvben külföldről nyervén... Kisérjük figyelemmel a gymnasium százhetvennyolczéves időszaki létrajzát keletkeztétől, és tapasztalni fogjuk, miszerint első idejétől fogva, midőn nagyra termett és épen azért áldozatokban élő jelesek megalapiták vala, folytonosan virágzott. — Miből egyuttal meggyőződhetünk, hogy Nyitrán és környékén a tudományok meleg, fogékony keblekre találtak, hogy szép hatásukat soha sem téveszték, bőven megteremvén a gyümölcsöt, melynek magva, mint igen csekély indult meg, hogy évről évre erősödve idővel ohajtott tenyészetre jusson...

És itt oly pontnál vagyunk, mely örvendetesen czáfolja meg azon egy vagy más irányban ellenségeskedést lehellő egyének lesben álló kárörömét, melynek a figyelemre serkent közvéleményt riasztgató sila jóslatai szerint a nyitrai kegyes-

rendiek fiatal gymnasiuma, a tanulók megfogyatkozása miatt, fogja hamar eltemetni önmagát...

Beszéljenek ime a, beiratási és osztályozási ivek nyomán összeállitott, létrajzi adatok.

A tanoda megnyitásának évében 1701-ben a négy osztályban volt 300. tanuló, 1702-ben 485., 1703-ban 372., 1704-ben 213., 1705-ben 326., 1706-ban, a poesis és rethorika osztályok megalakultával, mind a hat osztályban 496.

Tanév	Tanulók száma	Tanév	Tanulók száma	Tanév	Tanulók száma	Tanév	Tanulók száma
1707	499	1741	851	1775	874	1809	327
1708	446	1742	959	1776	892	1810	438
1709	484	1743	1032	1777	719	1811	446
1710	477	1744	978	1778	648	1812	425
1711	428	1745	1000	1779	542	1813	411
1712	562	1746	968	1780	563	1814	382
1713	602	1747	1033	1781	500	1815	360
1714	541	1748	1094	1782	490	1816	335
1715	547	1749	1032	1783	460	1817	370
1716	382	1750	946	1784	440	1818	377
1717	738	1751	1012	1785	320	1819	379
1718	871	1752	1001	1786	293	1820	391
1719	810	1753	1202	1787	201	1821	350
1720	803	1754	1032	1788	200	1822	349
1721	769	1755	1056	1789	202	1823	370
1722	789	1756	1000	1790	230	1824	363
1723	644	1757	1008	1791	374	1825	407
1724	745	1758	963	1792	477	1826	379
1725	826	1759	933	1793	547	1827	398
1726	737	1760	988	1794	617	1828	441
1727	707	1761	901	1795	627	1829	410
1728	709	1762	896	1796	565	1830	396
1729	698	1763	933	1797	638	1831	369
1730	773	1764	947	1798	627	1832	355
1731	765	1765	887	1799	587	1833	356
1732	679	1766	891	1800	631	1834	359
1733	720	1767	962	1801	617	1835	381
1734	752	1768	1018	1802	603	1836	367
1735	812	1769	1087	1803	621	1837	333
1736	723	1770	1106	1804	571	1838	308
1737	807	1771	1020	1805	561	1839	322
1738	878	1772	953	1806	599	1840	334
1739	640	1773	944	1807	547	1841	340
1740	454	1774	961	1808	568	1842	378

Tanév	Tanulók száma	Tanév	Tanulók száma	Tanév	Tanulók száma	Tanév	Tanulók száma
1843	375	1853	186	1863	384	1873	315
1844	404	1854	237	1864	425	1874	319
1845	426	1855	239	1865	455	1875	319
1846	411	1856	228	1866	402	1876	314
1847	391	1857	240	1867	410	1877	339
1848	254	1858	273	1868	406	1878/9	334
1849	241	1859	314	1869	394		
1850	309	1860	368	1870	360	össz.	97,519
1851	206	1861	362	1871	373		
1852	162	1862	383	1872	334		

Mindezekből a számokból a mi tanulóifjuságunk normalis számát tehetjük évenkint 514., vallásra nézve pedig mondhatjuk, hogy a katholikusok elejénte kizárólagos, ujabb időben pedig a viszonylagos többséget képezték. — És igy ezen létszámi tételektől tájékozódhatunk az iránt, hogy százhetvennyolcz esztendő folyamlásán Nyitrán a kegyesrendi gymnasium küszöbét közel százezer tanuló lépte át, a fönebb elősorolt tanárok vezetése alatt, a vallásosság s jámborság szellemében a valódi tudományosságban oktattatván...

Jelentékeny szám, melyből intézetünk képzőhatására, nemzetünk tudományos müveltségének emelkedő növekedésére okulást és örömet merithet minden hazafi akkor, ha a számhoz arányosnak tudhatja a növendékek tudományszomjas szorgalmát... Azon szorgalmat értjük, mely működésében kizárólagosan nem fekteti az emlékezésre a fősúlyt, hanem az értelem fokozatos fejlesztését és a tanrend keretébe fölvett tanulmányok öngondolkodés és önmunkásság általi feldolgozását a tanulás tényezői sorába veszi... Mert nem az a valódi tudomány, mit emlékezésünk elsajátitott, hanem mit értelmünk minden vonatkozataiban helyesen felfogott s fel is dolgozott, az válik elidegenithetlen szellemi birtokunkká...

Tehát valamint a tanártestületnek hivatása az ismeretek közlésében, honositása- s lehetőleg előmozditásában, úgy a tanulóifjuságé azoknak birtokba ejtésében áll... Miként felelt meg hivatásának a nyitrai gymnasium növendéksége, leginkább az általa kiállott vizsgálatok, kiérdemlett bizonyitványok, nyert kitüntetések, jutalmak számából, és egyéb, utóbb az életben elfoglalt, állás s képesség eredményeiből tünik ki. —

A megállapitott és felsőbb tanügyi rendeletekkel jóváhagyott próbatételekben, mint az évenkinti főkönyvek jelzik, a növendékek nagyrészt kellő iparkodást tanusitottak. Közölök többen, rendes kötelmeik pontos teljesitése mellett, még más az öntökélyesedésre vivő irányban is örvendetes sikerrel dolgoztak; mások zsenge erejöket, némileg a tudományos törekvések fokmérőjeül szolgáló, ifjusági nyelvgyakorló körben igen szép eredménynyel kisérlették meg... Azonban az imént előhozottak csak nagyjából érintik azon élénk buzgalmat s hatást, mely a helybeli gymnasium tanárikara és a tanulóifjuságnak egymás iránt szoros viszonyban álló szellemi működésében mutatkozott. Legyen tehát szabad különösen még ez alkalommal tanintézetünknek régi névsoraiból, a tápnöveldének, mely az által is emlékezetes, hogy alig van nagy magyar nemzetség, melynek neve, tagjainak félszázados ifjunemzedéki koszorúját, nem ékesiti vala (hiszen grófok, bárók, főnemesek, nemesek a legkülönfélébb országtájról képeztettek abban) — bemutatásánál közlötteket kibővitőleg, a sok közöl néhány férfiu neveit füzérbe szedve emlitenünk... Bármikor lépjük át ez intézet küszöbét, lelkünk visszaképzeli az elmult boldog idők visszaidézhetlen korát! Eszünkbe jutnak ama részint jobb létre szenderült, részint életben levő férfiak, kik t. i. itt részesülvén nevelés-tanitásban, azután befejezett magasabb képzettségök- s ezen alapuló értelmességöknél fogva, a kor vezérszellemei s a nemzeti értelmiség képviselőiként tiszteltettek, mint olyanok vagy országos ügyek élén vagy a tudományos foglalkozás körében, kiválóbb hirre-névre vergődvén, a korkönyvekben magok után maradandó nyomokat hagytak... — Ilyenek az előbbiek közül: Andrássy Antal báró, Rozsnyónak az egyház igazait hitvallólag védett püspöke, Bartakovics Béla, mind a vallás mind a haza ügyei körüli érdemeiért dicsőemlékü egri érsek, Klimó György, a nagytekintélyü pécsi püspök, Kámánházy, László a szelidlelkü váczi püspök, Zerdahelyi Gábor, egyházmegyéje boldogitásában kitünt beszterczei püspök; Dercsik János, Durguth József, Fekete Mihály, Greguska István, Jordánszky Elek, Nejedly József és Schedy József az Isten dicsőségét és az emberiség igaz javát előmozditott v. püspökök; Adamkovics Mihály, Borsiczky Béla, Fricsovszky Ferencz, Kubicza István, Nécsey Bálint, Okolicsányi Ignácz, Ordódy Tamás, Prileszky Béla, Schumichraszt Mihály,

Schaffarovich Antal, Turcsányi József, Zsidegh Antal nagy érdemekkel diszlett kanonokok; Barinyay József, a nemesszivü vágujhelyi prépost, Dezericzki Incze a történelem rejtekeiben is sikeresen buvárkodott iró, Csánky Gábor, Dezső Bernát, és Markó Albert a vallásbuzgalmi irodalom szerencsés müvelői, Czuczor Gergely, az elsőrangu nép- és eposzköltő s nyelvtudós, Spányik Glyczér a gazdag ismeretkörü iró, Klezsó József a hittudományi és neveléstaniró, Grassalkovich Antal, a szorgalma és tehetségei által egyszerü származásból, grófi méltóságra emelkedett koronaőr, Kossovich Károly történet- és jogtudományi iró, Bossányi Imre orvosszaki iró, Sándor István történész, Kelecsényi József szorgalmas régész, Láng Adolf Ferencz természettudományi iró, Bartal György jeles államférfi és m. kir. kereskedelmi minister, Marczibányi Lőrincz kedvesemlékü főispán, Nándory János köztiszteletü megyefőnök; Bossányi József, Bossányi Imre, Bacskády Ferencz, Babóthy László, Dióssy Ádám, Ghiczy Péter, Thuróczy József, Thuróczy Tádé, Zerdahelyi György, stb. tevékeny alispánok; Bacskády József, Bartakovics József, Bartakovics László, Batthyányi Nándor, Bossányi Gábor, Kámánházy S., Szentkereszty Sándor megyei jeles főjegyzők; Deseő József, Kubinszky Ferencz, Rajcsányi Bálint, Selmeczy Ferencz, Turcsányi Antal, Turcsányi József, Thuróczy János stb. jóemlékü főügyészek; Deseő Bálint, Deseő Tádé, Bartakovics Pál, Emődy János, Keöntzől József, Pincsek Imre, Rudnyánszky Miklós, Soóky József stb. buzgó főbirák; Csetneky Károly, Jezerniczky Antal, Kámánházy Sándor stb. kitünő ülnökek; Babóthy György, Beznák István, Berényi Gábor gróf, Bossányi János, Geramb Ernő báró, Ghiczy Gáspár, Fleischhacker Imre, Frideczky Barnabás, Kámánházy Károly, Majthényi Béla, Marón József, Ocskay László, Soóky Károly, Soóky Ignácz, Tarnóczy László, Turcsányi Endre, Turcsányi Márton stb. a harczmező diadalmas bajnokai... S emlitsünk-e az életben levő számos jelesek közöl, kiknek összesen dicskoszorús neveik s enyészhetlen érdemeik fénysora el nem férhet a korlátolt dolgozat keskeny határai között, legalább némelyeket, mint a kiknél gymnasiumunk méltán önmagára visszaverődő sugárzat gyanánt tekintheti azon előkelő hatást, melyet kifejtettek és folyton kifejtenek: dr. Samassa Józsefet, a nagyszellemü egri érsek ő nagyméltóságát, méltóságos Császka Györgyöt, a kegyesszivü sze-

pesi püspököt, dr. Schuster Konstantint, a nagybuzgalmú kassai püspök urat, dr. Krajcsik János v. püspököt, Frideczky Timót Nyitramegye, Kubicza Pál Trencsénmegye érdemdús főispánjait, Gyurikovits Mátyás, Kozlik János, Venczell Ferencz, Czeizel Gábor, Vágner József, Markovics Lázár, Homolay József, Malocsay Gáspár, Fuchshuber Ignácz, Juriss Mihály, jótékony kanonokokat; a jeles akadémikust dr. Nagy József megyei kitünő főorvost és sokoldalú irót, id. Szinnyei Józsefet a bibliographiai bő ismereteiről méltán hirneves tudományegyetemi könyvtártisztet; országgyülési képviselőinket: Markhót Jánost kir. tanácsost és érdemesült alispánt, Odescalchi Gyula herczeget, Simonyi Ernőt, Berchtold László grófot, Ocskay Istvánt s ifj. Ocskay Rezsőt; a megye és város ügyei körül szerzett érdemekről magasztaltakat: Ocskay Rezső egykori főispánt, Tóth Vilmos volt belügyminiszter, Ocskay Ignácz, Tarnóczy Kázmér és Thuróczy Bálint volt jeles alispánokat; Thuróczy Vilmos törvényszéki elnököt, Chorényi József, Keller János, Somhegyi József az emberek boldogitását hőn ohajtó prépostplébánosokat, dr. Zádori János pápai kamarást és jeles irót, Szilányi F. pápai kamarás és hrgprimási titkárt, Farmady M. köztiszteletü szerzetfőnököt, Heill K. Faludy F., Lukács L. és Santhó Ágoston esperesplébánosokat, Santhó Károly papnöveldei aligazgatót, Drexler Ignácz sz. széki jegyzőt, Jeszenszky Alajos egyházmegyei levéltárnokot, Gyurka József, dr. Bobok József, Rábek Pál, Némethy Flóris, Pósva Alajos, Kompanek József, Seregélyi J. Turcsányi Mátyás, Kottesovszky Alajos, Nécsey Endre, Záborszky József, Lovaszer János, Kuniczky József, Biringer Ádám, Kramara János, Spányik Tamás, Hyross Béla, Kardoss Gusztáv, Pósta János, Venczell Antal, Steffel Ede, Venczell Károly, Lukács T., Uhrin Pál, stb. nagyérdemü lelkészeket; Juhász Antal, Babóthy Márton, Grmanecz Károly tanfelügyelőt, Csóka Károly, Turcsányi Lajos, Szálé Istvánt, Keresztury Józsefet, Csarada Jánost, Látkóczy Jánost, Látkóczy Imrét, Palásthy Albert, Kochanovszky László árvaszéki elnök, dr. Szulyovszky Ignácz, Nagy Ambrust, Lőrinczfi János, Langhammer Ignácz, Krencsey István, Matyasovszky Józsefet, Vály Mihályt, Bacskády Jenőt, Rákóczy Ferencz, Balázsovich Józsefet, Büttner Géza, Crausz István, Crausz Vincze, Hencz Béla, Moró Béla, Bossányi Vincze, Bossányi Antal, Beznák Pál, Sándor Géza, Sándor Pál, Palásthy V., Schurmann F., Névery J., Kubinyi G., Csacskó J., Kapronczay

J., Istvánffy J. közbecsülésben álló megyei s városi tisztviselőket illetőleg hivatásos ügyvédeket, dr. Pachner J., dr. Gasparik R., dr. Huszár I., dr. Thuróczy Károly köztiszteletű orvostudorokat; a fensőbb és közép nevelés-oktatás buzgó munkásait: dr. Ekmayer Ágostont a pozsonyi jogakademiai igazgatót, Szmida Viktor egri jogakademiai tanárt, dr. Csippék Sándor, Pullman János, Schvertsig Antal theologiatanárokat, dr. Polák Ede, Lukavszky Alajos, Kapronczay Ede, Méry Etel, Várady Mór, Tagányi Alajos, Chárusz L., Némethy F., Kalaba J., Chocholus B., Bossányi J., Zachar J. és Dunsits Dezső stb. lelkes tanodaigazgatókat és tanárokat, kiknek, a még sokkal több közöl, neveit azon hő kívánságunkat kifejezőleg hozzuk elő: vajha a jövő nemzedék is számos ily jelesek neveit tudná a kegyes-tanitó-rend nyitrai intézete évkönyveiből idézni!

Ime az azt igazoló tények szerény lánczszemei, miként igyekeztek a kegyesrend tagjai a közvárakozásnak megfelelni; ime az izletes gyümölcsök, melyeket ugyancsak ez igénytelen szerzetesek, kezökben az evangeliom örök világosságu fáklyájával s az életbölcseség csalhatatlan könyvével, szivökben pedig a felebarátszeretet hóditó erejével, idéztek elő... Mi ha igy van, ismét szép bizonyitékul szolgál arra nézve, hogy a nemzethez rendületlenül hű magyar egyházi és világi nagyaink még sem vesztegették érdemetlenekre magas pártfogásuk áldásait, midőn a piaristarendet, valamint különböző állomásokon, igy névszerint Nyitrán — mint kegyes alapitók — az anyaszentegyház és haza érdekében működésre inték vala... Mert mint tárgyunk szövésenek fonalán is beláthatja a figyelmes olvasó, Isten malasztjával, mely minden szent ügynél titokszerűleg működik, — Kalasanzi szegény és szerény társulatának nyitrai telepe is a szent alapitótól örökölt szellembea, egy perczig sem feledvén kettős hivatását, mindkét társaságnak ügyes, alkalmas, munkaszerető tagokat, buzgó keresztényeket, bátor harczosokat, jó hazafiakat, egyház- és országoszlopokat, püspököket, hű korlátnokokat, mélyeszű országlárokat, bölcs tanácsosokat, serény lelkipásztorokat és hivatalnokokat nevelt...

Egynémelyeknek úgy tetszhetnék talán, hogy ily szemelvény és egybevető kimutatás nem tartozik szorosan a történet keretébe... De, mivel minden intézmény létezésének jogosultságát leginkább czélja és hatása által bizonyithatja, azt hisz-

szük, nem egészen fölösleges a közvetlen hatás eredményeire rámutatni, nem is emlitve még, a tanoda alsóbb osztályainak működéséből az általános müveltségre áradó közvetett és szintén elvitázhatlan hatást. — Nem fölösleges ily kimutatás különösen oly szerzetespapi intézeteket illetőleg, melyek fölött a halálharangot annyian nem csak az ország határain kivül, hanem a haza földjén is, szeretnék megkonditani; nem fölösleges oly időben, mely ezen s hasonló intézetek iránti balvéleményeket, kételyeket s ingadozó nézeteket még mindig bőven táplál honfiaink kebelében is; és nem fölösleges akkor, midőn a szerzetesoktatókat átok alá veszik olyanok is, kikre azok működésök áldását hinték, gyülölik azon szivek is, melyekbe egykor a szeretetet lehelték, szidalmazzák azon ajkak, melyeknek első becsületes fölnyilását ők eszközölték, furfangoskodnak ellenök azon elmék, melyekbe, a tudomány első világát ők öntötték, tele torokból kiabálják az uj becsületesség emberei „nincs nevelés, nincs oktatás addig, mig a szerzeteseket az iskolákban s a növeldékben hagyjátok"...

Már egyetlen vizsga tekintet a föntebbiekre meggyőzheti az igazsághű olvasót, hogy a kegyesrend nyitrai gymnasiumának, hová az ország majd minden részeiből szokott gyülekezni a tudománysovár ifjuság, életfolyamlása, a köznevelés-oktatás és ezek által a polgárosodás mezején, nem pörög le a hazára nézve dicstelenül... Kitünő jeleit adja vala életrevalóságának, midőn az igaz, szép, jó és nemes iránt készségesiti a hon reményeit, egyenlépést haladva a józan korszellem kivánalmaival úgy, hogy, az idegen szokások s intézmények üdvtelen utánzása helyett, egyedül a történelmi multat, nemzeti sajátságot és valódi szükséget tartja szemmel... Ekként tanodánknak, mely hét századnegyedet meghaladó időkörében, serény munkássággal foglalkoztatta, felavatta és kifejtette a hon zsengéit a nemzet serdülő reményeit, — virágzása, az évenkint s összesen, türelmet nem vesztő buvárszellemmel, előállitott hiteles lajstrom nyomán is igazolva van. —

Alig szembetünő vala a kezdet, de nagyok a remények, melyek hozzá füződtek. És e remények, 178. évi tartamában biztosan közeledtek a teljesülés czélja felé... A történelmi valóval nem állitunk ellenkezőt, midőn azt mondjuk, hogy nem igen van ezen nemcsak a hazafi, hanem általában az ethnograph és etholog, a nép s erkölcsbuvár, az anthropolog

és sociolog, szóval az emberi s társadalmi viszonyokat kutató bölcsésznek figyelmét oly nagy mérvben magára vonó, hires megyének intézete, mely, nyilvános világi és egyházi életére s állapotaira, eredményekben több befolyást gyakorolt, s melynek sorsával multja, jelene és jövője is bensőbb összefüggésben s vonatkozásban volna, mint ezen ker szellemű képezde, melynek serény munkásai akár a vallás ügyét elhanyagolni, akár a tudományok szolgálatát felmondani mindenha irtóztak...

Valamint a nép anyagi jólléte, a közgazdászati viszonyok kedvező volta, úgy a culturai haladások, a főtanodák állása semmiben sem nyernek hivebb kifejezést, mint a népesedési mozgalmakban; nem különben a közbajok, politikai megrázkodások, különféle válságok, jelesen pedig az állami életnek minden viszályai sehol sem éreztetik magokat oly gyorsan és oly szembetünőleg, mint a népesedésnek fölzavart folyamában. Miként a messzenyuló vizterek sima tükrén nemcsak a rohammal járó viharoknak féktelen düho, hanem gyakran még a látszólag jelentőséggel alig biró fuvalmak is hatalmas hullámokkal összegyürödző habokat okoznak: úgy a népesedés csöndes fölszinén is az alig jelentékenyeknek tetsző intézkedések és társadalmi mozzanatok gyakran vészt gyanittató hullámzásokat idéznek elő. —

A számviszony ép vagy káros volta ennélfogva a társadalmi és állami helyzet hol kedvező hol kedvezőtlen befolyásának fokmérője, és sok tekintetben részrehajlatlan birálata a nép jóllétére közvetlen kiható intézményeknek, főleg, ha más rendkivüli tünemények, mint elterjedt ragályok, bel- és külháborúk vagy egyéb mostoha események nem háborgatják a számnövekvésnek beállni szokott rendes folyamát. —

Különös örömünkre szolgálhat tehát, hogy nemcsak egyszerüen, de támaszkodva pártszinezetet nem ismerő számadatok megczáfolhatlan tanuságára teljes biztossággal állithatjuk, miszerint a nyitrai k. r. gymnasium a népességi mozgalmak és a fejlődés legfőbb mozzanataira nézve jóval épebb és egészségesebb viszonyoknak örvendett, mint a szomszédos intézetek többje. A jótékony befolyás a népesedési viszonyokra általán véve tapasztalható, mint számadatilag kimutathatni már oly jó alkalmunk volt.

Első pillanatra ugyan az látszik, hogy a gymnasium ifjusága olykor-olykor gyors apadást mutató számarányban van... De ha igazságosak akarunk lenni, nem kerülheti el figyelmünket két körülmény, melyek a nyitrai főgymnasiumban föltetsző népességi, akár hirtelen duzzadás akár tetetemes esökkenés felé irányuló, eltérésekre határozottan befolytak. Először a honi belviszályok- és romboló hadjáratoknak, melyeknek zivataros napjaiban be-befellegzett honunk ege, közepette, azok sajnos következményeitől ez intézet sem lehetvén teljesen ment, apadt a szám; másodszor: az ujabb korlendület létrehozván az országszerte szaporodásban s általában terjedésben levő reáltanodát, mint oly intézetet, melyben bizonyos kűlönleges irányban előkészítendő fiatalok oktattassanak, a növendékek egy része ezen irányhoz szegődék, nem is említvén a szomszédos közelségben keletkezett középtanodákat...

XXVII.

A szellemi életet támogató, fejlesztő szerelvények.

A a) társházi b) gymnasiumtanári c) ifjusági könyvtár. — Természet- és vegytani gyüjtemény. — Terményrajzi szertár. — Földirati és rajzoktatási szerek. — Népismei, érem- és régiségtan. — Az ifjusági társias müvelődése vagyis a Dugonics-önképzőkör. — Visszapillantás. —

A külső élet fölvirágzása sokat, sőt majd egyedül a belső élet épségétől függ, ez meg azon rendszer életrevalóságától, melylyel müködéseit végzi. Igy van ez az anyagi világban, igy a szellemiben; középtanodai életünk fölvirágzása is nem kissé föltéteztetik ugyan azon tanrendszertől, mely szerint működését kifejti; de sokat függ a rendelkezésére álló segédeszközöktől is, melyek életének kifejtését elősegitik... Mert mind hiában, legyen bármely ép a test élete, erőt ki nem fejthet, ha kötvék kezei és lábai...

Mire nézve hű rajzot adandók, habár dióhéjban, a nyitrai gymnasiumról, hátra van még, hogy azon tárgyakról, melyek annak anyagi erejéről és szemlélhető külső fölszereltségéről egyfelől, de másrészt egyúttal, mint a lelki munkásság

kisegitői és a müvelődés eredményét előmozditó tényezők, magáról az együttesen munkáló szellemi erő külső kifejezéséről tanuskodnak, — legalább némit elmondjuk...

Napoleonnak sokat idézett élczes mondata: „sans budget point de salut" a szellemi világban is gyakorlati jelentőséggel bir, a szellemi életben nem különben, mint az anyagiban a budget levén a főszabályzó. — Pontos költségvetés valamint minden rendes háztartásban, úgy a szellemi erők gazdaságában is ama kalauzoló vezérfonal, mely a tudományos törekvéseknek is megszabja határát, melyen tul nem lehet, nem szabad terjeszkedniök, ha csak a fölzavart egyensulynál fogva maga a tudományos iparkodás nem akar több akadálylyal, mint lendülettel találkozni. Az oktatás terén is, bármennyire kecsegtessenek is különben itt a beruházások bő kamatokkal, a befektetett tőkék dús megtéritésével: a rendelkezésre levő pénzerők folyton szem előtt tartandók, miután különben ezen háladatos mezőn is kellő mértéket tulhaladó erőködések sajnos elzsibbadást és ennek folytán kártékony hátralöktetéseket szülnek. A tanintézetek fölszerelésére és magasztos czéljaiknak elérésére fönlevő pénzerők annál nagyobb és gondosabb figyelembe vételt igényelnek, minél bizonyosabb, hogy csak arányos felosztásuk, és a tanitás összérdekeinek egyaránti méltánylása által eszközölhető a tanintézetnek öszhangzatos fejlesztése s jótékony hatása; minden aránytalanság, minden tulzó bőkezűség vagy helytelen sáfárkodás fölzavarja a tanelemek összevágó közremüködését. —

A nyitrai r. k. gymnasiumnak, rendelkezésében levő állandó és változó költsége arányos hovaforditása már az érintetteknél fogva is kiváló figyelmet érdemel...

Fordittatik ugyanis a szellemi működést támogató és fejlesztő olyatén szerelvényekre, melyek közöl való:

A) A k ö n y v t á r. A könyvgyüjtemények az emberi ész termékeinek raktárai levén, hol mortui vivunt, muti loquuntur, — méltán tekinthetők úgy egyesek, mint társulatok szellemi életének élelemtáraiul... Hogy a nyitrai kegyesrendiek, évtizedek vagy másfél századot meghaladó idő folytán, jelentékeny könyvtárra tehettek szert, már csak abból is felfogható, hogy helyben is vala nyomdájuk egyideig, mig más piarista-telepen huzamosan is... Azután gondolóra vevén, hogy a tanodáknak

tudományos előmenetelére segédeszközül szolgáló intézvények között, első helyen, szintén az oktatásügy lételemét s mintegy szellemi élelemkamaráját alkotó könyvgyüjtemények állanak, — ki képzel oly virágzó tanintézetet a tudomány buzgó kedvelői, sőt szerencsés művelőinek kezén, minő a nyitrai elejétől fogva — figyelembe vehető könyvgyüjtemény nélkül? — De nekünk módunkban van tényadatokkal is előállhatni azon hitnek előidézésére, hogy intézetünknek számbavehető könyvtára van. — Hogy mellőzzük a leltár teljes közlését, egyedül a szakcsoporzatokra, melyekben a könyvek száma ezerekre megy, szoritkozunk... Különösen

I. A társházi könyvtár. Elhallgatván az incunabulumot, igen becses unicumot, hungaricákat, s kéziratokat, valamint a klassikusok különféle kiadású választékos példányait, s mellőzvén a történetirodalmat képviselő becses müvek érdekes csoportozatát, vagy gazdag leltárát a hittudományi munkáknak, a jog, a bölcsészet és nyelvészet köréből számos kincseket: kizárólag számadatot nyujtunk, mely szerint a hétezer köteten túl jár... Oly könyvtár, mely ekkora számban és afféle munkákat, milyekkel ez bir, foglal magában, figyelemre érdemes, s mint ilyen valóban jelesnek mondható, joggal nevezhető...

II. A gymnasiumtanári könyvtárban, mely ébren tartja az ösztönt a folytonos ténykedésre, másrészt elősegiti az elme minden-irányú kimüvelését, vannak: a) Vallási iratok 320. műben, b) nyelvtanok, nyelvészek, szótárok 550. műben c) neveléstani s bölcsészeti irók 84. műben d) történeti irók s történelmi segédszerek 460. műben, e) természettudományiak 210. műben, f) mennyiségtaniak 110. műben, g) zene- s énektaniak 63. műben, g) vegyesek 70. műben. — Ezen rövid statisztikai kimutatásból is kivehető, hogy intézetünknek a könyvtár munkáinak szaporitásában épen nem czélja a látszatot emelni, hanem a müvek belértéke és száma között előnyös arányt létesiteni, szóval a tankönyveken kivül oly elmetermékekre forditja figyelmét, melyek, a haladó tudomány szinvonalát elért egyének előtt is keresettek levén, a tanárok látkörét tágithatják... Ezt bizonyitja főleg az utóbbi időkben az igazgatóság azon törekvése, mely a korszerü, tudományos és legujabban megjelent maradandóbb belbecsü müvek megszerzésében nyilvánul. — Az igazgatóság ugyanis a

munkák megvételében úgy jár el, hogy azokat szokta figyelemre méltatni, melyeknek oktató tartalmáról a tudományos világ, vagy a tekintélyek elismerö itélete és pártolása tanuskodnak, s melyek az intézet könyvtárának diszére és tudományos szükségleteinek kielégitésére szolgálatot tehetnek. — Örömmel emlitjük még meg azt, hogy a könyvtár uj és czélszerű rendbehozása körül Roch Gyula tanárnak kiváló érdeme van...

III. Az ifjusági könyvtár. Az okos, tervszerű olvasásnak számtalan paedagogiai haszna van... A gyermekben, az ifjuban eszmék s gondolatok támadnak. A tantermekben elvetett ismeretmagvak tápanyagot nyernek a jó olvasmányok által, az öngondolkodás, az itélet, a fölfogás edződik, s mi legfontosabb a jó alkalmas ifjusági olvasmányok hivatvák betölteni a tanulásból fenmaradt üres időt... Nem lényegtelen azon kérdés, hogy mit tesz a gyermek, midőn tanulással nem foglalkozik, és végtelen megnyugvása lehet a valódi paedagogusnak, ha elmondhatja, hogy van eszköze, mely a tanuló üres idejéből legalább egy csekély részt hasznosan neveléstani eredménynyel tölt be. Ez eszköz a jó ifjusági irat, ha úgy van szerkesztve, hogy a növendék örömmel, saját jó szántából olvassa... Mindezek megfontolása vezeti a tanodai elüljáróságot arra, hogy az ifjuság számára könyvtárt állitson, mely, kerülve a veszélyes, kedélyrontó életnézeteket terjesztő álokoskodásokat, oly munkálatokal kedveskedjék a növendékeknek, melyek a mellett, hogy mulattatók, egyszersmind a valódi műveltség, léleknemesség, erkölcs, vallásosság s a becsület jól felfogott elveit hirdetik. — A mi ifjusági könyvtárunkban jelesül léteznek: a) Történelem s földrajziak 397. kötetben b) más tudományszakiak 379. kötetben c) szépirodalmiak 284. kötetben. — Nem hallgathatjuk el még azt, miszerint ezen mellőzhetlen hasznos, mert az iskolai oktatással is kapcsolatos, s azt kiegészitő olvasmányt nyujtó s üdvös könyvgyüjtemény létesitésére egy megfontolandó körülmény és baj ellensulyozásának vágya serkenté a kegyesrendieket. Nevezetesen Frank F. tanár észrevevé, hogy az érettebb ifjak, következetesen körülhálozó szellemüknél fogva az erkölcsökre ragályos hatású és lepkéskedésre vezető könyvek olvasásához láttak, melyekett itt-ott egyes meggondolatlanoktól kaptak vagy a kölcsönkönyvtárból szereztek...

A könyvtáron kivül, mely a szellemi müvelődés leghatalmasabb tényezőjének tekintendő, van **B)** Természet- és vegytani szertárunk. — Három út van, melyen tarthatni a természettudományok előadásában... Voltak s talán vannak tanitók, kik azt vélték vagy vélik, hogy a természettudomány tanulóinak, okvetlen szükséges theoria utján tudni elébb mindent, mielőtt a szemlélethez és kisérletezéshez fogjanak; miért is az ily tanárok szorosan a kézikönyvhez ragaszkodnak, és nem ritkán sorról sorra, betűről betűre mennek, gondosan ovakodván, hogy se a könyv rendszere meg ne zavartassék, se bármi csekély kivétel ki ne maradjon. Ez a tiszta elméleti tanitásmód... Hogy ezen tanmód a mellett, hogy a növendékre fölötte fáradságos, legtöbb esetben czélhoz sem vezet, vagy csak igen későn, ez világos; mert az örökös emlézés, puszta könyvtanulás közt az erő zsibbad, a kedv lehangoltatatik, az idő eltelik, és huzamos fáradozás után a növendék alig tud egyebet egy két szakasznál, néha azt sem.. Vannak másrészt természettudomány-tanárok, kik az emlitett tanmóddal épen ellenkezőleg tesznek, midőn minden előrebocsátott fejtegetés nélkül egyszerre belekapnak a szemléltetés- s kisérletezésbe, utólagosan és alkalmilag úgy encyklopaedice tanitván a tudnivalókat. Ez a tiszta gyakorlati tanmód. Hogy ez utóbbinak nagy előnye van az előbbi fölött, az tagadhatlan; mindamellett intézeti előadásokra, melyekben számosan vesznek részt, nem tartjuk — alkalmazandónak. — Egyéb okokat mellőzvén, már csak azért sem, mert a tanitásmódban minden egyes tanuló annyira igénybe veszi a tanárt, hogy az, figyelmét egyes növendékeinek szentelvén, legjobb akarata mellett is kifogyna utóbb az időből minden növendékére kellő figyelmet fordithatni; s tehát mig egyesek nyernének, az összeg vesztene ezen előadási móddal... Magánoktatásoknál, különösen midőn a tanuló már bir némi előismeretekkel, ezen tisztán gyakorlati módszer könnyü és czélszerű lehet.

A harmadik tanmód az arany középút; mely az elméleti és gyakorlatinak vegyitésében áll, de melyet mi nem abban helyezünk, hogy tanitsunk előbb egy-egy adag tudnivalót, azután azt például kisérletekkel begyakoroljuk: ez vajmi darabos és külső keverék lenne; hanem igazi belső vegyületet értünk olyképen, hogy a természettudományokban, a tanulás,

összehasonlitás és a természeti tárgyaknak elejénte a tanár által irányzott szem elé állitása és a tünemények észlelése mellett, mesterséges természeti tünemények is elő-idéztessenek, a tünemények okai és erői ki-fürkésztessenek, s a nagyságnak világos ismerve mennyiségtani alakban kifejeztessék... Röviden olyképen, hogy a praxist át és áthassa theoria és theoria pedig legyen tele praxissal...

Miknek időszerü felhozása után lépjünk már a szellemi erőt fokozó s életet lehelő természettudományi szerelvényeknek, melyek az ajánlatos tanmódnak élénk és sikeres alkalmazásához oly igen szükségesek, gymnasiumunkban létező gyüjteményéhez. — Természet- s vegytani gyüjteményünk a tanodának nyolcz osztályuvá lételével indult jobban meg, és 186$^{8}/_{9}$-től fogva, mióta t. i. a tanpénz egy részéből, felsőbb engedélylyel, valamint némely áldozatosoknak, jelesül a helybeli ft. székeskáptalan, takarékpénztár, népbank, hitel- s kereskedelmi intézeteknek, az igazgató és szaktanár, különösen Biringer Á. által is gyüjtött, adományaiból nagyobb költekezést lehet tenni, a gazdagulásnak imposánsabb képét nyujtja, nemcsak a meglevő eszközök száma, hanem kitünősége miatt is... A darabok jó karban tartására nagy gond fordittatik, s azért alig lesz található gyüjteményünkben egy eszköz is, mely mutatványra vagy kisérletekre alkalmas ne volna... Sajnos azonban, hogy egy vegytani konyhánk még maig sem levén, más arra kevesebbé való szobában kell kisérleteznünk...

A természettani szertárnak, a négy, üveg-ajtóval ellátott, kivül-belül lakirozott szekrényben levő, tárgyai a következők: a) 36. db. eszköz a testek általános tulajdonságához, b) 100. db. készülék az erőműtanhoz, stb. c) 25. db. hangtani, d) 28. db. fénytani és f) 84. db. delejvillamossági készülék. —

A vegytani oktatásra szolgál: 50. üveg, 56. db. porczellán, 16. db. ércz és egyéb anyagból készült eszköz.

C) Terményrajzi gyüjteményünknek, melyben a rászánt összeg lelkismeretes és eszélyes fölhasználása s új pénzforrások elő-előteremtése folytán, nemcsak egyenlépést tartunk, de győztes versenyre kelni is képesek vagyunk gazdagabb tanintézetekkel, a nyolcz, csinosan lakirozott s üveg-

szárnyajtós, szekrényben elhelyezett — tárgyai: Állatország. I. Gerinczesek. 1.) Emlősök: 26. példány, 2.) Madarak 270. példányban, melyekhez nagyrészt ajándékképen jutottunk. — Kedves alkalom nyilik itt is dr. Nagy József főorvos és jeles akademikusnak gymnasiumunk iránti kegyelete fényes tanuságát registrálnunk. E derék ur, ki hazafias lelkesültséggel áldoz a tudomány s művészet oltárára, hosszú időn át, szorgosan szerezgetett értékes madárgyüjteményét 1864-ben intézetünknek adta, s ez által egyszersmind e szellemi tőkének kivánt gyümölcsöztetését lehető legczélszerűbb módon biztositá. — A tanodaigazgatóság mindent sürgősen megtőn, hogy e szép gyűjtemény rendeltetéshelyére jőjön. — Hálaérzelmünk, melyet a kegyesrendi igazgató-tanár nem késett e nagylelkű gondoskodás s figyelemért, a nemeskeblü egykori tanitványhoz intézett köszönő iratban kifejezni, évek során át nemcsak hogy meg nem gyöngült, hanem inkább nagyobbodott... Mire legszólóbb tanuság ezen érzelmünknek a jelen történelmi rajzban ismételt viszhangoztatása: mert tanintézetünk körüli nemes érdeklődéssel szerzett érdem nem vész el a homokban ‚manet alta mente repostum'... 3) Hüllők: kigyó, gyik, belférgek 81. üveg 100. példányban. Legtöbbje b. e. dr. Láng Emil és szives özvegyének kegyes adománya. 4) Halak 4. példány. II. Izállatok. 1) Rovarok. Szárított példányok 610. példány. 2) Lepék 240. példány. 3) Héjanczok 36. példány. III. Hasállatok, melyeknek használatra irányuló rendezése körül kiemelendő ügybuzgalommal Rappensberger Vilmos tanár fáradozott vala: 1) Csiga, kagyló 3000. példánynyal. 2) Kisebbek 90000. példánynyal. IV. Sugárállatok: 30. példány. V. Burányok 15. példány. — Növényország. Ötvenöt köteg 1100. példányból álló, a b. e. Láng Adolf Ferencz nyitrai gyógyszerész s természettudományi szakiró által rendezett és nagyánt ajandékozott, növény-gyüjtemény. — Ásványország: Ötszáz nagyobb példány 3. üvegszekrényben rendezve. Hegyképzet gyüjtemény 120. db. — Osztályozvák a tankönyv szerint, a melyben előforduló rendek, fajok és féleségek képviselvék.

D) A földrajz tanitásához tartoznak: 10. db. földteke, három tellurium 4. domborművü és 110. térkép. —

E) A rajzoktatásra a) szabadkézi rajzhoz 30. db. nyomatott előminta, b) a mértani szertár áll kellő számú műszerből, 12. db. sodrony, 24. db. bádog, s 1. famintából.

F) A népismei, érem- és régiségtár. A jelent akkor ismerhetjük meg alaposan, valamint az elért fejlődést akkor ítélhetjük meg jól, úgy szintén jövőre akkor vonhatunk megbizható következtetéseket, ha a multat müveiben behatóan tanulmányozzuk... A régészeti muzeumok tehát, hol az elszórtan létező és felkutatott mindennemű régiség-tárgyak egybeállitva az elpusztulástól megóvatnak, müvelődéstörténeti jelentőséggel birnak. Ezért jó ideje, hogy nemzetek és fejedelmek — nem ritkán tetemes anyagi áldozatokkal is, ily gyüjtemények létesitésére vetélkedve törekednek, sőt alig van Európa müveltebb államainak csak egy nagyobb városa is, mely az időszerint kisebb-nagyobb terjedelmű s műbecsű régiség-tárlattal ne rendelkeznék... És hazánk? szeretett hazánkban is napjainkban már nemcsak városok, de egyesek is lelkesednek fölkeresni és összegyüjteni mindazt, mi nevezetes vagy tanulságos; létrehozni a közmüvelődés e hathatós tényezőjét — a muzeumot. — Ámde, felfogásunk szerint, a provincialis muzeumok régészeti stb. tárgyainak értékét helyesen főleg úgy lehet mérlegelni: mennyiben jellemzik a talajt, a melyből fölszinre jöttek; mennyiben nyújtanak vezérfonalat a történésznek általában, s különösen az egyes megyék, városok monographia-iróinak. És, ha már a régiség tárgyainak ilyszerű müveltetési hatályát kiterjesztjük mindenre, mi a palaeolith, neolith, bronz, római korszakból való: mennyivel inkább az érmekre, melyek legbiztosabb kalauzaink idő- és tényekre nézve... Értik és érzik ezt ujabban a régészet terén ama vezéregyének, kik gyüjteményeikkel nemcsak fényelegni, hanem használni is kivánnak a szaktudománynak; — kivált e czélból alakulnak egymásután a szóban levő muzeumok, egyletek, megmentendők a leleteket, megannyi adatul a tudomány s müvészetnek, egyszersmind műérzéket keltendők a közép és alsó-osztályuaknál is ily tárgyak iránt. S e törekvést ma már itt-ott meglehetős siker is koronázza... Az utolsó pór viszi tárlatokba az apáról fiura örökségképen szállott talizmánokat; a legkezdetlegesebb kőfegyvereket, kovagnyilvégeket, celta vésőket és baltákat... S ha ezt már az

utolsó pór is megteszi, mennyivel inkább kell ilyenre a tanulóifjuságnak figyelmét is kiterjeszteni. — Hiszen azért a haza reménye, hogy a multak emlékeiből tanulságot meritsen a jövőre; s hogy ezt tehesse, a becses adatok összegyüjtésében neki is közreműködnie kell... Mit az ifjuság annál inkább megtehet, mert pezsgő-vérű, s mozgékony természeténél fogva sok helyütt megfordul...

Hogy pedig a nyitrai gymnasiumtanulók e téren is buzgalmat tanusitottak és tanusitnak: arra nézve elég legyen megjegyeznünk, hogy nemcsak mennyiségileg, hanem minőségileg is gazdagiták népismei, érem- és régiségtárunkat... Tulajdonitson csak, ez ohajunk, minden érdeklődő, valamint ifjuságunk, mely már is a forgalmon kivül it rézpénzek egész halmazát, sok papirpénzjegyet, hozott, és néhány őskori állatmaradványt s értékes könyvet szolgáltatott be a gyüjteménykezelőnek, — ezentúl is becset a talált éremnek, de legyen azon, hogy lelhelyét is teljes biztossággal tudja...

A régiségek tárát gymnasiumunkban egy előbbi, kezdetlegességet meghaladt gyüjtemény a mostanival, mely $187^2/_3$. tanévben rendeztetvén, különböző korszakokból származó értékes többnemű régiségekkel, okmányokkal, emlékek, czimerek, egyesek és községek pecsétei- és érmekkel bir, — képezi. A közmüvelődés iránti fokozódó buzgalom örvendetes bizonyitéka gyanánt tekinthető azon jelenség, hogy főképen az emlitett esztendő óta részint ajándékozások, részint az igazgató és a serény régiségtárőr Gond Ignácz tanár által, ki, mindent fáradságos munkával ugy rendezett is, hogy az egész gyüjtemény bármikor közszemlére is kitehető, — eszközölt gyüjtésekből, vásárlások utján, igen szaporodott.... Saját önálló helyiség eddigelé nem jutván számára, jelenleg a természettanszertári terembe tétetett. Tiszta, festett, négy, a kitett érmeket s egyéb régészeti dolgokat, pór és avatlanok kezei ellen lezárható üvegtáblás szekrényben, melyeknek 160. frt. vételára, nemesszivüeknek, meleg ügyszeretet és érdeklődésből eredett, folyópéuz adományaiból födöztetett, — elhelyezett tárgyak mostanáig körülbelül a következő kimutatás szerint vannak: a) őskori kőeszköz és edény van 55. db. b) őskori bronztárgy, ékszer és fegyvernemű 34. db. c) egyptomi ékszer és istenség 12. db. d) római kori edény 5. db. e) közép- ős ujabbkori fegyvernemű tárgy 28. db. f) közép- és

ujabbkori sarkantyú 14. db. g) ujabbkori lakatos mestermű és más iparczikk vasból 18. db. h) ujabbkori ékszernemű tárgy, 14. db. i) fayence edény 46. db. j) chinai porcellán edény 1. db. k) faragvány és egy tárgy fából, elefántcsont, kőből 17. db. l) pergamen okmány és könyvrészlet 42. db. m) irott papirokmány 37. db. n) nyomtatott történeti okmány s emléklap papiron és selymen 31. db. o) pecsétgyüjtemény 178. db. p) érczpénzgyüjtemény 1561. db. q) papirpénzgyüjtemény 46. db. r) kép 14. db. s) régi könyv 59. db. t) őskori állatcsont 8. db. u) póstabélyeg-gyüjteményből egy album.

Vajha ezen gyűjtemény, mely tekintettel a művelődéstörténetre ilyképen fölállitva a laikusnak oktatására, a szakértő- és szakkedvelőnek pedig könnyen kezelhető anyagnyujtásra szolgálhat, az ujonnan beérkezendő tárgyak által jövőre mind jobban bővittessék, és az ügybuzgalmas érdeklődők utján eszközölje fölkutatását és egybegyüjtését mindannak, mi nevezetes vagy tanulságos, megszerzését főleg a megyebeli kitünő férfiak arczképei, életrajzai és müveinek; természetben vagy legalább fényképezve megőrzését a koronkint változó megyei népviseletnek, összegyüjtését az állat- és növényország különféle fajainak, e megyében található ritkább példányainak; a végpusztulástól megóvását a megyében előjövő történelmi emlékű romoknak; fölkeresését a megyében elszórtan létező vagy a megyére vonatkozó mindennemű régiségeknek, emlékeknek, okmányoknak, czimereknek, kőzségi pecséteknek !...

G) Ének- és zene-ügy. Hogy a zene- és énektanitás egyik jelentékeny tényező a helyes és összhangzatos nevelésben, az kétséget nem szenved; befolyása még a testi szervezet fejlesztésére is jótékonyan hat, a mennyiben az éneknél szükségelt mélyebb lélekzetvétel s a kilélekzés huzamosabb visszatartása által a tüdő erősödik, a mellkas tágul, a gége a hang mérsékelt-erejű kiadása által edződik, a hangszálak finomulnak s kezelhetőbbekké lesznek; az éneklésnél követelt egyenes fejtartás s kidülledt mell a növendék külsejének is szabályosabb alakot kölcsönöz... De az ének és zene a figyelmet is élesiti és többoldaluvá teszi, valamint, a nemes érzelmeket kifejezvén, azoknak hathatós ébresztője is...

Azért is, mivel a gymnasium értelemfejlesztő s kedélyképző intézet, illik, hogy kebelébez szoritsa a szépmüvészetek e kulcsait, és alkalmat nyujtson az önként vállalkozóknak a mű-, egyházi-ének és zene megtanulására... E miatt tanodánk-

ban is az ének és zene, melyeknek nemesen inspiráló ereje oly üdvös aesthetikai hatással bir az ifju szivekre, évek óta, mint rendkivüli tárgy, szerepelt tanitás menetében. — Az alés fölgymnasiumból arra való jelentkezők képeztettek. — A magokat szorgalommal és előhaladásban kitüntetők jutalomban is részesülnek azon kivül, hogy, néhány esztendőben, a nyitrai r. kath. egyházi ének- és zene-társulat által dijazott mestertől, most pedig a már második évre csupán szivességből lelkesen és eredményesen képező Roch Gy. főgymnasiumi tanártól oktatást is ingyen nyerhetnek. — A tagok részt vesznek, az istenitisztelet emelése mellett, a gymnasium minden ünnepélyében, valamint az iskolán kivül is fölhivás folytán, a mennyiben a rendes tanodai kötelmek legcsekélyebb hátrányt sem szenvednek, készséggel működnek másrészt székesegyházi ünnepélyes isteni szolgálatnál. Végre az egész évi előhaladást az iskolai esztendő berekesztése ünnepélyén előtüntetik.

H) Dugonics-önképző kör. Ha korunknak örökké maradandó dicsőségére válik, hogy a fölfelé törekvő lélek a tudomány és ipar előmozditására üdvösczélú egyesületeket alkot, a szétszórt erőket egyesiti, s a socialis téren nem csak a szellemi fölemelkedést, hanem az anyagi jóllétet is magasztos feladatául tüzi ki magának: annál inkább örvend lelkében minden igaz honfi, minden valódi emberbarát, tapasztalván, hogy az ily jóirányu társulást már az ifjaknál is láthatja. — Ezt elmondhatjuk a nyitrai r. k. főgymnasiumunk növendékségére nézve is, mely, amint a gyermeki játékból kinőtt, a családi körben és a tanoda padjain nyert ismereteit szintén gyarapitani igyekszik, és a tökélyesedés eszméje által vezéreltetvén, kitüzött czéljához e végre minden eszközt megragad. —

Nyelvünk, irodalmunk ügye oly szent ügy, melyért ma is nemzetünk minden egyese kell, hogy buzogjon és lángoljon, ha azt nem akarjuk, hogy talán lassan, de biztosan pusztuljunk ki a nemzetek sorából. A magyar embernek nem szabad szunyókálnia; neki folyton résen kell állnia, mert ha földét nem is fenyegeti a török, de nyelvét, nemzetiségét igen is fenyegeti 3—4. szomszéd elem, csak alkalmat lesve, hogy halotti tort üljön felettünk... Különösen tehát a törekvő ifjuság a nemzeti nyelv és irodalmon müvelését, és lelki tehetségeinek ez érdemben fejlesztését tüzi ki, a sikeresb fejlesztés szempontjából nem hagyván éber figyelme számitáson kivül a társulati szellem fölkarolását sem. Mert ez az, mi a napon-

kinti tapasztalás tanusitása szerint minden korszerű anyagi és szellemi vállalatnak az eredményt biztositja. — Innét világos, mennyire szükségesek középtanodáinkban a jó felügyelet alá helyezett, az önképzést általában, és a magyar nyelvben különösen, jelszóul biró szellemi egyesületek, melyeknek előnyeiről nemzeti irodalmunk legújabb korának története is fényes bizonyságot tesz. — Mit gondolóra vevén tanintézetünk ifjusága, a cselekvő és buzditó gymnasium-igazgatónak, — ki a széplelkű Garaynak következő versszakát használá a fölkarolás eszközlésre:

„A cselekvésnek kora tünt nekünk föl.
T e n n i a jelszó, szeretett barátim!
A tavasz megjő mezeinkre s minket
Alva találjon?“

utmutatása mellett, a kebelnek valóban nemes elhatározásával az 1869-70. iskolai év első felében egy ilynemű, bár kezdetében csekély, de nem megvetendő reményekre jogositó, társulatot alapitott szerény körében: ‚A nyitrai r. kath. főgymnasium ifjuságának önképzőköre‘ czim alatt. —

És, a felsőbb tanhatóság által helyeselt alapszabályainak nyomán, meg is tartá alakuló közgyülését. — Az elnöklő igazgató hangsulyozván a jótékony befolyást, melyet az ily egyletek az önmunkásság kifejtésére gyakorolnak, a komoly irány kiemelésével, körvonalozta a czélt, melynek mindenkor összhangzatosnak kell lennie az iskolai tanulmányokkal olyképen, hogy az egyleti működés azoknak mintegy kiegészitése és kibővitése legyen. — Minthogy a nemzeti nyelv megőrzése s kimüvelésével eszközt adhatni az utódok kezébe a cultura nagyobb fokára való juthatásra, serkentette a szép számmal összejött egylettagokat a kinálkozó alkalom lelkes fölhasználására, hogy, mig ifjuságuk tart, mig könnyű és gyors a felfogás, s az idő viszontagsága által, nincs elhomályositva az emlékező tehetség zománcza, szedjenek az irodalom kertjében illatos rózsákat, becsüljék meg az órákat, mig tart a szép nyár, mert az idő eljár...

Föltünteté továbbá az egyleti működés tervrajzát a következő pontokban:

a) klassikus költemények és szónoklatok elszavalása;

b) irodalmi remekdarabok szép- és műtani fejtegetése;

c) az ó-klassikai és ujabb nyelvekből válogatott darabok forditása:

d) komolyabb irányu folyóiratok, könyvek és ezek czikkeinek olvasgatása s ismertetése;

e) olykor-olykor hasonló szellemű irásbeli pályakérdések.

És az óta évről-évre szerényen de dicséretes buzgalommal s törekvéssel, mint a zajtalan-menetű csermely, csendesen öntözve és szépen fejlesztve partjainak mosolygó virágait, — folytatja pályafutását, — Nem terheltetnek tagjai a kötelezett rendes tantárgyaknak rovására, hanem ösztönöztetnek, hogy iskolai alaptanulmányaiknak, Erdősi Jánosnak ezen tetrastichonát kellő figyelembe véve:

„Prima puer primis discas rudimenta sub annis,
Imis contemtis non cito summa petas.
Icarus et Phaeton exemplo sint tibi, quorum
Interitum fluvius sensit et unda maris"

szorgalmas elsajátitásától fönmaradt szabad idejöket öntevékenységök élesztésére forditsák, s igy a tudományos és szépirodalmi ismereteknek, valamint, korukat, tapasztalataikat és szerzett tanulmányaikat meg nem haladó, önkészitette értekezéseknek, dolgozatoknak közlése, birálása, szavalás és előadás finomitása által egymásra buzditólag s jótékonyan hatni igyekezzenek...

A tanártestületnek egyik tagja szokott megbizatni a felügyelettel, de akként, hogy teljes épségben hagyatik, a kettős hivatala teendőinek halmaza miatt, indőnkint akadályozott gymnasium-igazgatónak, ki, a nm. közoktatásügyi m. kir. miniszteriumnak 1868. évi jan. 9. $^{15501}/_{867}$. sz. a. k. rendeletével, az ifjuságot önszabta munkásságának fáradságos útján folyton követő, tanácsadó, lelkesitő őrszellemként, — törvényes elnök, — főfelügyeleti joga... S ha oly jól esik beszélni az önképzőkörről, miért ne jegyeznők föl örömmel azoknak neveit, kik az igazgató helyeslésével az ifjuság társias művelődését előmozditani hőn ohajtották!? Ide irjuk tehát az elnökhelyettesként buzgólkodott tanárok neveit, s midőn ezt teszszük, nem akarunk mást, mint nekik ezúttal is köszönetet mondani az ügy nevében. Időrendben már imigy következtek: Malonyay István, Horváth Sándor, Kardoss Gusztáv, Linder Róbert, Roch Gyula, Hudra János, Gond Ignácz. —

A komoly és tudományosan önképző s haszonnal gyö-

nyörködtető szellemi működés egylete eddig számlált körülbelül 450. tagot. —

A tisztviselők alapszabályszerű választása az esztendőnkinti megnyitó közgyülésen történik meg. — Az elnöki jelölések után részint szavazás, részint fölkiáltás által a következők viselték 1878-9. tanév végeig az alelnöki tisztet: Schiller Henrik, Fölkel Károly, Persay Ferencz, Dunsits Géza, Janits Imre, Latkóczy Mihály, Harzer József, Vinkler László, Bottka Győző, Klobusiczky Sándor és Richter Antal tanulók. —

A föntjelzett komolyabb irányban, a tanév lefolyása alatt, minden hétben egyszer tart az önképző-egylet köz- és biráló gyülést, a hová beadott dolgozatok tárgyaikra nézve: szépirodalmi, irodalomtörténeti, természettudományi, földrajzi és nemzettörténelmiek stb. Föl-föllép alkalomadtán elmederitő s szivnemesitő erkölcsi darabokkal is, melyeknek kellő előadhatása végett a tanintézet harmadik osztályában időnkint azon külön szinpad emeltetik, mely, diszletei s járulékaival együtt, ugyancsak az önképző-körnek, nem alap nélkül a letisztázás jó reményében tett, költségén került ki. — A mozgásban élet a tespedésben halál magva rejlik. A tökély elérhető pontja felé való haladásnak legbiztosabb eszköze az, mely a mozgást gyorsitja s ezt a verseny teszi leginkább. Szebbet, jobbat, nagyobbat, hasznosabbat előállitani és versenyre kelni kötelességünk; mert hogy a kis körbe hasonlatul a világot bele vonjuk, a verseny mozgató eszméjének köszönheti az egész világ polgárisodását. Versenyeztek és versenyeznek is a Dugonics-kör tagjai a munkásságfokozásra jutalomdijakkal egybekötött pályakérdések megoldásánál... Szokott végül az egylet a tanév befejeztekor zárünnepélyt is rendezni, melyen, tevőlegesen vevén részt, ott egész esztendei működéséről titkári jelentéssel ad számot, és szellemi előhaladását szavallatokkal, úgy tudományos, mint szépirodalmi saját eredeti dolgozataival, jelesül pályamunkákkal is bemutatja...

A kör történetének egyik jelentékenyebb pontjául jegyezzük föl, hogy a maig 522. tudományos és szépirodalmi válogatott műből, 1060. kötetből álló csinos könyvtár, mely az ifjuságival egy, részint önkéntes ajándékozások, részint tagsági dijakból eszközlött vásárlások utján, szépen szaporodik...

Az ég áldása nyugodjék a szent és nemes czélú tevékenység egyletén! A hazai nyelv és szellemi müveltség nem-

tője áraszsza rá mennyei harmatát, hogy kifejtse azon csirákat, melyek jövőben a komoly irodalomnak s közéletnek hivatvák virágokat hajtani s gyümölcsözni!

Egybefoglalva a szellemi munkásságot összekapcsoló tényezőkről, melyek: 1) az érdekes, az értelmi öntudat és gondolkodásra ébresztésnek, a tudomány eredményesebb fölfejtésének s általán a müveltség-terjesztésnek emeltyüjeül szolgáló, tanszerelvények, melyek nem csak a gymnasium, de a tanérképzés igényeinek is megfelelnek, s 2) az önképző-kör, — imént, bár rövideden, mondottat, egy röpke pillantás is beigazolja gymnasiumunk folytonos előmenetelét azon mozzanatok előidézésében, melyek a fiatalságot, a teljesitett tanodai feladatok mellett s azokon túl is, tovább müvelni, irályban képezni, kedélyben nemesiteni, másfelül annak többoldalusságát ébreszteni s ápolni hivatvák...

Igy tehát e soraink zárpontjául, álszemérem nélkül és szerény öntudattal, tétova nélkül véljük állithatni: hogy culturintézetünk, korunk szakadatlanul emelkedő igényeit számbavevőleg, mind kül- mind belterjileg napjainkig határozott haladást mutat...

*

Szemközt ama világmozgató eseményekkel, melyek épen most pusztitólag folynak le Európa szinpadán, véres nyomokat, általános nyomort hagyván magok után, egyes testületeknek csöndes körben leforgó életmozzanatai nem birhatnak a különben méltán igényelhető jelentőséggel, nem kelthetnek általános érdekeltséget. És mégis magasabb érdekek késztetnek arra, hogy tanintézetünk multja fölött szemlét tartsunk...

A szellemi fölény, mely a merő physikai erölködés felett a jelen háborúban is nem egyszer érvénykedett, a lélek kincseinek időt kivánó, fáradalmas gyüjtése kétségtelen eredménye... Elég indok, hogy még a fegyver zaja alatt is tanoda, mint a szellemi fölény közvetitője ránk nézve érdekkel birjon.

A müvelődés áldást szóró sugarát folyton terjesztő intézetünkhöz azon fölül még egy különös érdek csatlakozik. — A kegyesrendnek nyitrai gymnasiuma t. i. három esztendővel ezelőtt százhetvenötödik életévét tölté be. Huszonkét év mulva, ha a jó Istennek tetszik, kétszázados ünnepélyre fog érdemesülni... De hetedik negyedszázados kor meghaladta is elegendő arra egy-egy tanintézet életében, hogy, a leforgott évek tükrének

felmutatásával, a régi idők kárpitjait némileg szellőztessük, azért is, miszerint összehasonlithassuk az elébbi állapotot az utóbbival, és láthassuk a fokonkinti izmosodás tényezőit s megitélhessük: vajon megfelelt-e az intézet férfi-korában azon reményeknek, melyeket még gyermekkorában egyházunk és hazánk legnagyobb tekintélyeiben keltett...

Ime az ok, mely bennünket gymnasiumunk eseményei s életnyilatkozatainak hiteles közlésére, melyet immár befejeztünk volna, birt. — Kedves feladatunkul ismertük, a menuyire gyönge erőnktől telék, úttörőként egyengetni a tért tanodánk története diszcsarnoka felé, melyet egykor Isten segitségével fölépiteni valakinek talán sikerülend; nyomozni az alkatrészeket s alapokat, melyekből ezen figyelemre méltó intézet keletkezett és megalakult, s melyeken annyi tizedek viharai között állott, és kimutatni a határvonalakat, melyeken a kihatás pontjait jelezve, végig húzódtak: hogy igy körvonalozva és mintegy keretbe foglalva legyen azon tér, melyre ezen k. r. tanintézet történetének többi részletei vagy jelenetei vonatkoznak... Mihez képest, a bár vékony adatszálak kalauzolása mellett, iparkodtunk fényt deriteni honunk e keresztény szellemű, s azon közös sorstól, melynek minden emberi intézmény kisebb-nagyobb mérvben alá van vetve, épen nem ment képezdére: mely évben vette eredetét, kiknek kőszöni Isten után létrejöttét, fönmaradását, minő volt, a keresztény érdekek emelése s a vallás szövétnekétől bevilágolt tudomány terjesztésére irányzott élete s belszervezete, melyben, mit egy ily intézet czélja s az idők jellege megkivánt, méltányolva lőn, — s minő most is hatáskőre? Nagyon örvendenénk, ha soraink érintett föladatát csak valamennyire is megközelithettük, és szent szerzetünk s annak egyik müködésterének alap- s körvonalait, — talán oly adatok és részletekkel gyarapitván egyházi és nemzeti müveltségünk történelmét, melyek a multnak kutatói előtt figyelmet érdemelnek, — kinyomozhattuk, és a fiui kegyelet azon művéhez bármely csekély részben igy járulhattunk, mely a jelzett időszak leforgása emlékére, azoknak, kik áldozva és működve hatottak és hatnak Árpád ivadéka müveltsége s hitélete terjesztésének mezején, tiszteletére szenteltetik... A mennyiben pedig minden ebbeli iparkodásunk csak hiányosan sikerült, reméljük, hogy ezt az elfogulatlan olvasó azon feladat nehézvoltának is tekintendi, mely szerint

a nemzeti művelódés tettel és szóval buzgó annyi szellemi harczosainak, oly hosszú s ernyedetlenül munkás életen át, oly sokoldalú hatását, egy könyvbe, szoritva, csak halvány vonásokban is visszaadni akarni, alig lehet egyéb, mint jóakaratú törekvés...

De végezetre még egy komoly pillantást vetünk, mintegy az egész fölött tartandó rövid szemlének körvonalozásaul is.

*

Hogy müveltségtörténelmi tárgyalásunkon végig szövődött vezérfonal azon kiindulási pontra térjen vissza, honnét kieredt, meg kell még jegyeznünk, miszerint a mondottak főeszméinél fogva kénytelen minden őszinte-lelkű olvasó belátni, hogy a vallás ingatlan alapjára fektetett valódi müveltség eszközlése- és megszilárditásában a főszerepvitel minden koron keresztül a jézusi egyháznak, mely a bün homályositotta értelmet az igazság szende sugaraival áthatja, az érzéki gyönyörök után sovárgó szivet üdvélvezetek kivánására gerjeszti, a roszra hajló akaratot az ész s kinyilatkoztatással egyező tettekre szoritja, — és hitbuzgó s tevékeny főpásztorainak vállain nyugodott... Ezeké tehát, kik, a nem ritkán nagyon megcsökkent javaik jövedelmének egy részét nagylelküen megvonva önmagoktól, tetemes alapitványokat tettek, s azokat, a mint jövedelmeik gyarapodtak, a szerint növelték, egyrészről, s általuk ama golgothai vér-kereszten szerzett megváltási cselekvőség egyházáé azon, soha el nem homályositható, dicsőség, hogy a nemzetek a vallás s ennek gyámkarjain magasra emelkedett ker. irányú köznevelés hathatós erejével ősi vadságukból kibontakozva, a szelid erkölcsök boldogitó kőrébe, a hiterkölcsileg megszentelt tudományos müveltség szinvonalára juthattak... Sőt ha ellenség fenyegette a hazát, ha a háboruk irtó dühe tombolt mint fergeteg, ha visszavonás szelleme testvért testvér ellen pártokra szakitott, ha lázadás dulta a békét s a nemzet alkotmányos jogai megsértettek: a Krisztus keresztje alatt harczoló főpapok kathol. meggyőződésök egész erejével az ellenség eltávolitására, béke s egység helyreállitására, a jogok és törvények kölcsönös tiszteletben tartására mindent elkövettek... Emlitsük-e ismétlőleg a magyar hierarchia örök érdemeit, a Pázmányokat, Losyakat, Lippayakat és Szelepcsényieket, a Matyasovszkyakat, Gusztinyi és Kluch nagy neveit,

kik édes honunk itt diszlő főpásztori székén is éltek és működtek? emlitsük-e, hogy a mi müvészetünkben becses; a mi erkölcseinkben dicséretes, a mi törvényeinkben üdvös, a mi alkotmányunkban nagyszerű; az az első sz. királyunk által tett alapon épült és a kath. egyház keresztje által őriztetett?.. Nem,... a történelmi igazság iránt elfogulatlan olvasóban önkénytesen működő kegyeletes visszaemlékezést sértenők, ha részletek fölhozásába ereszkednénk... Ki gáncsolhatja tehát az egyházat, ha, joga és kötelessége szerint, őrködik a fölött, vajon intézeteiben mily szellem uralg, vajon hitczikkelyeivel nem ellenkező hamis tanok terjesztetnek-e, vajon a tanárok vallás-erkölcsi tekintetben teljesitik-e kötelmeiket, vajon, ha csendesen is, de annál biztosabban és kiszámitva nem ássák-e alá a közerkölcsiséget; mert lehet oly hűtlen tanár, a ki nyájas alakban tud rejtőzködni azokkal szemben, kik előtt érdekében áll lelke feketeségét elpalástolni; lehetnek olyanok, kik akkora keresztet vetnek magokra, midőn Isten házába lépnek, hogy egy tisztes kapucinusnak is sok volna: és szivökben pokoli dühöt táplálnak az egyház ellen; lehet, hogy némelyek titokban épen az ellenkezőre törnek, mint a mit a kath. egyház az intézetektől vár, pedig ugyanazt a haza is követeli... De másrészt munkás segédkezet nyujtának, s hatályos támogatók voltak mindenha, a komoly feladat, t. i. a krisztusi egyház világpolgárositó missiójának megoldásában a szerzetes rendek is... Igy tehát a lelkes egyháznagyok papjaikkal és a lankadatlan-erélyű szerzetesek ápolták, valamint sz. István magyarjaiban, ugy azóta is a ker. vallás sz. tanainak és a hasznos ismereteknek magvait... A honi történetkönyvek czáfolhatatlan tanusága és a multnak osztatlan itélete szerint e ker. egyházi férfiak vették pártfogásuk alá a középkorban a tudományok maradványait, melyek a vad századok nyomása vagy hanyagsága alól menekülhettek... Tőlök ered a nyomosabb erkölcstan azon fonadéka, melylyel nemcsak egyesek, hanem egész népek s nemzetek, a szorosabb viszony benső szükségérzésétől kényszerülve, közelebb hozattak egymáshoz... Még maga a biráskodás gyakorlata is, melyet a papság, a sz. könyvek tekintélyére támaszkodva, magának tulajdonitott, nem csekély javára szolgált az összes emberiségnek, tehát Árpád nemzetének is...

Nincs szándékunkban itészeti szemle alá venni a sokoldalú hivatásnak lelkiismeretesen megfelelő szent társulatok működéseit, erre erőnk s készültségünk hiányos, de látpontunk s kötelességérzetünkön túli tárgynak is tekintjük... Mindazáltal azt, az igazi érdemnek hódoló keblünk parancsoló érzelmeinek eleget teendők, kimondjuk, miszerint elutasithatlan kötelessége minden saját egyháza fényét s dicsőségét hű keblén hordó felebarátnak kegyelettel viselkedni s illőleg méltátni azon Jézus szellemétől áthatott vallás- és tudománybajnokokat, kik Isten dicsőségének terjesztésére, anyaszentegyháza felmagasztalására, az emberiség ideig s örökké tartó javára egész életüket ajánlják föl áldozatul; hisz dönthetlenül igaz szó, hogy az anyaszentegyház, az isteni malaszt munkálkodásával, saját hű fiuiban, igaz hiveiben dicsőül meg, és nyer mennyei érvényt Isten földi országa!.. Hisz a szerzetesség magasztos, gondviseleti eredetét hangosan bizonyitja azon körülmény is, hogy mindig valamely korszükség folytán jöttek létre ezen erkölcsnemesitő s tudomáuyos müveltségterjesztő tiszteletes rendek... Midőn például a vad népeket állandó lakhelyekhez kelle szoktatni, és a földmüvelés áldásait velök megismertetni, akkoron, anyaszentegyházunk mindig termékeny méhéből, a sz. Benedek kitartó szerzeteseit hozá létre; kik is a vadonokat kiirtották, a parlag földeket elsők fölszánták és a szilaj ifjuságot oktaták, és igy a ker. egély átalakitó tanának meghódolt népfajok között a cultura első alapjait megveték... Midőn a világi papságnak egy része evangeliomellenes érzülettel majd a mulandók szeretetébe merült, és egyháziatlan önviselete által az ellenfél kezébe veszélyes fegyvert kölcsönzött az egyház megtámadására: akkoron assziszi sz. Ferencz és Domokos szerzeteseit lépteté föl, kik, mindennemű birtokolásról lemondva, megmutaták a világnak, miként, az evangeliomi tanácsokat követvén, szegénységben is tudnak a hivők lelki üdvének szolgálni! Midőn a lábra kapott kereszténytelen önzés, a felebaráti szeretet már-már hamvadó szikráját is eloltással fenyegette: akkor egy istenes János — Joannes de Deo —, az irgalmasrend alapitója, merült föl a homályból, több hős elszántságú férfiakat gyüjtve maga köré, kik életők feladatául tüzék ki az emberi nyomort enyhiteni, s kik egyedül Isten nevében a legundokabb nyavalyákban sinylődőket ápolják, és legnagyobb önfeláldozással a lelki és testi

irgalmasság cselekedeteit minden vallás- és személy-különbség nélkül gyakorolják. — És ezen rend örökké maradandó emléke annak: hogy a kath. egyház, habár hit dolgában egy hajszálnyit sem enged, mert nem engedhet, — a valódi philanthropiának szülő anyja... Voltaire maga — az irgalmas szüzeket magasztalván — megvallja: „hogy a római egyháztól elvált népek csak igen tökéletlenül utánozták az ily nemeslelkű szeretetet"...

Midőn a keresztény földkerekségen nyilvánult közkivánat szerint az ázsiai vad népek betöréseinek gátot kelle vetni, és az isteni Megváltó lábnyomai által megszentelt földet visszafoglalva, a szent sir szabaddá tétele és az oda zarándokolók biztossága czéloztatott: akkoron az egyház, ezen égető közszükség pótlására, a lovagrendeket állitá föl, melyeknek fogadalmukban állott, a szorongatott kereszténység védelmére fegyvert fogni, és a mahomedán népek túláradásait a kereszténység keleten föltartóztatni... Mintegy harmincz ága volt e lovagrendeknek, egyenesen katonai szervezetű, részint sz. Ágoston, részint sz. Vazul szabályai alatt, és ennyiben tulajdon értelmében szerzet nevet érdemlő... Csodálatra méltó és csak is vallásos lelkesedésből magyarázható hős tetteiknek örök emlékei: Rhodos, Malta, Alarcos... Midőn Kastiliának végvárát, Kalatravát, a mórok megrohanással fenyegeték: a lovagtékben különben oly dús tartományban egy sem találtaték, ki, az iszonyú készületek láttára, a veszendő vár védelmére előlép vala; végre szerzetesek költöztek az elhagyott erősségbe, és megalakult a kalatravai rend: s az ellenség a várat még csak megtámadni sem merészlé, oly védállapotba lőn az helyezve!..

„Religion des Kreuzes, nur du verknüpftest, in Einem
Kranze, der Demuth und Kraft doppelte Palme zugleich".
Schiller.

Midőn sokan a keresztények közöl a hitetlenek rabigája alatt sorvadoztak, és egyszersmind legszentebb kincsök, egélyök is veszélyben forgott: akkoron az egyház egy mathai sz. Jánost, nolascoi Pétert támaszta, kik több elszánt-lelkü férfiak, a keresztes szerzeteseknek élén, evangeliomi szegénységbon az egész világot beutazván, jótékony adakozásokat gyűjtöttek, hogy átvitorlázva a tengereken, összekéregetett pénzökkel, vagy, ha ez azon czélra nem volt elegendő,

váltságdijul önmagokat is föláldozva, a keresztény foglyokat kiváltsák...

Mikor az egyház alaptanaiban megtámadtatván, hivő népe ez eretnekek által hittagadásra csábittatgaték: ekkoron Jézus társaságát szólitá életbe... És ezen szerzetes társulat, jól rendezett hadsereghez hasonlóan, ernyedetlenül harczolva, lángoló hitbuzgalma, emberi erőt megpiritó erélye, erényei és roppant tudományossága által a világ egy nagy részét az egyház anyaölében megtartá, és az Üdvözitőnek sokkal több hivőt nyert, mintsem mennyit az áltanitók eltériteni birtak... A vallásujitás előhaladásának, a nem katholikus Maculayként, — mely egy egész nemzedéken át mindent letarolt maga előtt, gátot vetettek a jézustársaságiak, s hamar visszaverték a havasok aljától a balti tenger partjaig. Egy századig alig állott fön e szerzetesrend, midőn már betölté a világot ama nagy dolgok emlékezetével, miket a hitért tőn és szenvedett... Egy szerzet sem terjeszté ki oly roppant térre munkásságát; s mindazáltal soha egynél sem volt oly teljes értelem- és eljárás-egység... Egész könyvtárakat adott ki... Az ifjuság fensőbb tudományos nevelése majd egészen kezeibe ment át.. Az ellenségnek is meg kell vallania, hogy nem volt párja a mesterségben a mint a zsenge elmével bánni azt képezni tudta! E mellett az ékesszólást is hévvel és sikerrel müvelte... Tagjai el-elvándoroltak oly tartományokba is, melyekbe sem kereskedői nyereségszomj, sem tudvágy nem vitt soha idegent. Paraguayban, ásóval kezökben, tanitáé a vad embereket a földmivelés elemeire... Hogy az égsarki öv vagy egyenlitő alatt éljen-e a jezsuita, hogy a Vatikánban töltse-e életét gyöngyrendezéssel vagy kéziratok egybevetésével vagy a délszaki égöv alatt a meztelen vad embereket igyekezzék meggyőzni, hogy egymást föl ne falják — mind oly dolgok, melyekre nézve mély alázattal követé elüljárói határozatát... Ha oly országban volt szolgálatára szükség, hol szerzetestársainak közhelyeken kitüzött fejei és fölnégyelt darabjai mutatták: mi vár rá: legkisebb ellenvetés vagy habozás nélkül indult sorsa elé... Ezen világhirü szerzet ellen támasztott stereotypvádakat illetőleg a szintén nem katholikus Leibnitz igy nyilatkozik, hogy: ‚összetiporják jó hiröket, és véleményeket költenek rájuk, melyek soha eszök ágában sem voltak'... Midőn Isten egyháza minden tudomány-ágba az

egély mennyei és elevenitő leheletét kiváná ihleni, és különösen valláserkölcsi müveltség által az emberiséget nemesbiteni, akkor, mint látók, kal. sz. Józsefet azon nagyszerű gondolat lelkesité, hogy önzéstelen egyénekből oly társulatot — a kegyes-tanitó-rendet alakitsa; mely a nyilvános oktatásnak egyház és hazára nézve oly nagyfontosságú ügyét kezelje, hogy a világi tudomány csillámfénye mellett, egyszersmind a minden bölcseség kezdetét, az Úr félelmét az ifjúság viaszhajlékonyságú kedélyébe oltsa. — A tudomány minden egyes ágában t. i. van bizonyos isteni mozzanat — momentum, — mely annak tetöpontját képezi. — E végből egy igazi tudománynak sem lehet se egészben, se részben az egélylyel és gyakorlatával ellenkezni; sőt azzal a religióval ügy összehatni tartozik: hogy a tudomány is erkölcsi eszközzé váljék, nem csak tanult és tudós, hanem egyszersmind vallás-erkölcsös emberek képeztetése végett... A tudományok csak úgy valódi gyöngyei az életnek, ha a hitsugallotta erény harmatcsöppjeiben olvadnak fel... Csak is Isten a megmondhatója, hogy a tanitó-szerzetesek ez irányban való munkálkodásokkal mily véghetetlenül sok jót eszközöltek és eszközölhetnek az egyház és haza érdekében!.. Maga Lamartine is nagy fontosságot tulajdonit nekik mondván: ‚Napjaink szerzetes rendeinek két feladata van, melynek megoldásához jobban értenek mint a kormányok és egyesek: az embereket oktatni és testi inségökben vigasztalni'...

Minden hosszadalmas okoskodás és kicsiségekkel bibelődő szőrszálhasogatás helyett, bátran hiszszük, az evangeliomi három tanácsot fogadalmilag igérő társulatok eredete s működéséről a futólag érintettek is elégségesek arra, hogy minden elfogulatlan, egyházi és világi diszpolczok embereinek kebelében is kegyeletet eszközöljön, az apostoli és mentori üdvös hivatás szerzetesei iránt; föleg, ha meggondolják az erős ellenszenvet, mely időnkben a jézusi religiót nyiltan és titkon gyülölőkön kivül, még a hálára kötelezettek részéről is, irányukban mutatkozik!... Mert az igaz szellemnagyságtól távollevő pöffeszkedő kevélység vétke, mely az angyalokat megbuktatta, az embert az édenben elcsábitotta, széditget el egynémely fényes és fontos állást birtokba ejtett hitsorsost is, hogy a nagyszerű szolgálatokat, érdemeket, melyek az anyaszentegyházban, az egyszerű szerzetesek részéről, fénylenek, —

szemeik levén, látva ne lássák, füleik levén, hallva ne hallják s az igazságnak hódolni nem akarván, föl ne fogják!... Kik előtt azonban, az elbizakodott önteltség, másrészt a férfias becsérzetet kiölő tulszerénység közötti arany középuton állva is, a fogadalmak emberei egész bátorsággal lelkesithetik és vigasztalhatják magokat a hajdankor egyik első-rangú irójával: ‚Nos in hac temporum iniquitate abunde nos solamur recti conscientia: et, si nobis praesens aetas non usquequaque favet, cineres saltem nostros venerabitur grata posteritas. Serum est hoc praemium, sed certissimum et non obnoxium invidiae'...

A főnebb mondottakból kiki tisztán azt is beláthatja, miszerint alig van a világon nyomor, melynek enyhitésére; szükség, melynek pótlására a kath. egyház a fölmerülő korszükséghez képest módokról, intézetekről nem gondoskodott volna, kiterjesztve gondoskodását a világ minden népeire... ‚Oh valóban! a jézusi egyház nem egyéb, mondá, mind tudomány, ékesszólás, erény- és erélyre, mind az egyház sz. érdekeiért minden magán jóllétet föláldozni mindig kész, buzgalmára oly jeles franczia papság egyik disze — Bonnet bibornok, mint az emberiség szükségeinek élő kifejezése'... És egyházunk ilyetén tevékenysége napjainkban sem csökkent meg. — ‚A kath. egyház — irá Maculay az edinburgi ‚Review' czimű folyóiratban, az egész föld kerekségének legtávolabb részeibe épen oly buzgó téritőket küldöz e pillanatban is szét, minő valaha amaz Ágoston vala, ki Kent grófságban társaival partra szállott... Hiveinek száma nagyobb, mint bármikor volt ennek előtte. Az ujvilágban tett hóditásai, az ó-ban tapasztalt veszteségeit bőségesen megtéritették... Nem is látom legkisebb jelét is, mintha hosszú uralkodásának vége közelednék... Ő szemlélője vala mindazon egyházi hatalmak, s intézmények, a kath. egyháztól elpártolt felekezetek születésének, melyek napjainkban léteznek; s mi épen nem látjuk az okot, mely akadályozhatná őt: tanuja lenni kimulásuknak is... És épen ugy létezhetend ő teljesen életerővel valamint jelenleg, akkor is midőn az uj-zelandi, egy iszonyú pusztaság közepén, a romban heverő londoni hid valamely oszloptöredékén ülve fogja sz. Pál temploma omladékait albuma számára lerajzolni'... Minden civilisatio t. i. vallásos fogalmak alapjára van fektetve, Eötvös báró szavai, — ezeket meg nem dönthetni a

nélkül, hogy velök együtt a civilisatio is el ne enyészszék'... De ha mégis azok földöntésével, Maculay iménti idézett jósszaval szerint, az europai civilisatio órája, mitől Isten őrizzen! ütne, az általános és vég-feloszlásnak közepette ismét a jézusi egyháznak jutandana a nehéz, de annál dicsőbb feladat: az európai társadalmat ujból vlsszateremteni; ő levén egyedüli letéteményese a rend és erkölcsök örök elveinek, melyek az embert az istenséggel összekötik, mielőtt a hozzá hasonlóval összekötnék; ő birván csupán a tekintély elvén sarkalló hitegység összefüző irányánál fogva a szerteágazó törekvéseket központositani...

És most még hálát rebegvén a jóságos Gondviselésnek, hogy már ezen esztendőben megélnünk engedé a keletkezés s fejlődési küzdelmek és a kiegészülten önérzetes önállóság, valamint az ujabb átalakulások korszakain áthaladt kegyesrendi nyitrai tanintézet működésének 178-as évkörét, annak további fölvirágzására a tiszta magyar szivünk bensejéből fakadt fohásszal kérünk áldást a Mindenhatótól.

Mennynek és földnek Ura! ki főleg adtad intézetünknek létrejöttét, gyarapodását és erősbülését, senki nem lehetvén erős, hanem csak a te kegyelmedből. (S. Cypr. de orat. Domini), legyen közöttünk, kegyeletes hálával magasztalva szent neved!

Nagy Isten, magyarok szent Istene! leomlunk porba szined előtt, ki eddig is gyámolitottad a hazai tanügyet és a kegyesrendet, töltsd meg ezt ajándékaidnak szent melegével, hogy fönséges tisztét mindig állhatatosan szeresse, és ne engedd meghiúsulni jövőbe vetett reményteljes ohajunkat!

Megváltó Jézus! hálatatelten hajlunk meg Előtted, és az általad alapitott s állandóan vezérlett — róm. kath. egyház előtt, mely, — mint a legbensőbb-szeretetű anya az örök igazságok fényözönében, csalhatatlan utakon bizton kalauzolja hü gyermekeit a valódi müveltség azon diszfokára, mely egyedül méltó a nemesebb emberiséghez. Az ő jótékony keblének áldásai kifogyhatlanok, mint az egykori választott népnek az égből hullott manna... Az ő vezér-szövétneke tűzoszlop a földi vándorélet tekervényein... Ki azt követi, nem jár sötét-

ségben. Valódi fölvilágosodásnak csak az mondható, mely tőle nyer fényt. Nélküle minden ismeret és tudomány nem egyéb hamis tannál, hiu álomnál, ábrándképnél, álbölcseségnél, mi szivet és lelket egyaránt kételyben hagy, megzsibbaszt. Innét azon suly, melyet minden népek- és nemzeteknél az elfogulatlan országlat és törvényhozás a tanitó s vezérlő egyházra helyez, mely isteni küldetésének végrehajtásában, világboldogitó rendeltetésében soha sem csügged... Alkot, hat és éltet mindenütt mennyei szellemével... A tudományos fejlődés s közmüveltség irányzatát kijelöli, menetét igazgatja, az emberiséget általános czéljához, rendeltetéséhez elsegiti. Minden müvelődési eszközöket azon boldogitó czélra fordit, mi az istenes életben birja kifejezését...

Nagy Asszonyunk szentséges szűz Mária! országunknak és a kegyesszerzetnek két századnál jóval tovább ótalmazója, légy ezentúl is hathatós közbenjárónk!... Háromszor haldoklott nemzetünk, és feltámadott; tatár s török semmisitő hatalma rohant el fölötte s most is él: mert, Isten után, Te őrködél fölötte, Védasszonyunk!...

Eszközöld ki, nagyokosságú Szűz! a szellemek jelen ingadozásának közepette, hogy az irányt vesztett emberi tudás minél elébb visszavezettessék az örök alaphoz, honnét minden ismeret ős forrása származik, hogy az Istenben való világosság elől minél hamarább eltávolittassanak az emberi szenvedély, gög s elfajultság föllegei, s minél hamarább láthassuk ragyogását azon igaz fénynek, melyről irva van: ‚illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum'...

Te hozzád is föltekintünk, az Örökkévalónak kegyelméből, kal. sz. József! ki a jézusi hivő sereg büszkesége, a kegyesszerzet alapitója valál; fölemelkedik lelkünk sugárzatos arczodhoz, ki, Isten és az emberiség iránti szerelmed a nap tüzéhez levén hasonló, mely melegitve ápol, világitva boldogit, jótékony tenyészetet teremt, s a legsűrűbb föllegzeten át is bocsát annyi sugárt, hogy a sötétségben el ne téveledjünk, — a jóknak szivében örökké halhatatlan vagy...

És Te, mindenható Isten! engedd őt a fényben megdicsöült Szellemet, leszállani közénk, és áldásra fölemelni a jobb kezét...

Áldd meg hazánk főpapjait, kik, mint a valódi müvelődés bármily terén nyilatkozó és munkálkodó haladásnak min-

dig buzgó és lelkes apostolai méltó áldozatot tesznek az emberiség s honszeretet oltárán ; áldd meg ama nemesszivű világi nagyainkat, kik földi javakkal megáldottan ezen áldást, a honnak javára forditják, messzeható szolgálatot tevén egyszersmind a magyar társadalom érdekeinek nem csak az által, hogy templomot épittetnek, hol a hivek lelkei a Mindenhatóhoz emelkedve megtisztuljanak a társadalmat fertőző minden aljasságtól, miszerint igy az erény ereje tegye szilárdábbá a haza összeségét ; hanem azzal is, hogy csarnokot létesitnek, honnan az igazságok tudománya, müvészet s müvelődés kisugározván, hatalmasabbá tegyék a nemzetet a szellem birodalmában !...

Áldd meg társulatod tagjait, szellemi fiaidat, hogy a növendékek fölött, kiket a szülék, mint legszebb ékességöket, a szende muzsák fölszentelt templomába küldik, buzgó útmutatóként őrködjenek, s mint a müvész a nyers anyagot képezzék, idomitsák a viaszhajlékony sziveket ; irják föl rájok az Isten nagy nevét, csepegtessék a gyöngéd és fogékony lelkekbe az üdvözitő hit igazságait, hintsenek magvakat, erény- és tudomány magvait keblökbe, melyek kikelvén az üdv és boldogság gyümölcseit teremjék !

Áldd meg buzgó törekvéseiket, Te, oh lángérzelmű Pártfogója a növendékeknek ! hogy a tudományoknak szánt ezen csarnokból ezentúl is az emberiség nemes bajnokai kerüljenek pályára, kik szilárdak lesznek, mint a bércz, okosak, mint a kigyó, szelidek, mint a galamb, bátrak, vigyázók, mint a saskeselyű ; s kik szeretni fogják e földet, melyen atyáik vére folyt, vészben és nyomorban is, mint szülő anyát !

Ismét kérünk, oh szent Hitvalló ! tégedet, áldásra emeld föl dicső jobb kezedet, áldd meg a Magyarhazát és nemzetet, melynek az isteni nyilatkozás főerényei, a hit, remény és szeretet országát terjesztendő, már életedben szántál szerzettársaidból nevelőket, oktatókat, hogy egyesüljön a sz. keresztnek reményeiben, az egyetlen mennyei vallásnak, sz. István, sz. Imre, sz. László, nagy Lajos és a nagy Huuyadok hitének, és az édes honnak forró szeretetében !

O. A. M. D. G. et B. V. M. ac S. J. C. H !

Sajtóhibák.

Lap:	Sor:	Helyett:	Olvasandó:
VIII.	7.	1847. után kimaradt:	Munkay J. Istennek földi országa Pesten, 1855.
XII.	17.	Gergely	XV. Gergely
	3. 12.	protestate	potestate
	4 4.	hőséggel	hűséggel
	4. 26.	Európában,	Európában.
	5. 1.	elháritsa	elháritsa,
	6. 35.	két	hét
	10. 3.	azt	az
	13. 6.	játszó	játszá
	13. 19.	számüzöttek	számüzettek
	15. 33.	brévet	brevét
	16. 15.	mert	mint
	21. 3.	életét	életét és
	23. 19.	látta	láta
	25. 23.	elfogadta	fogadta
	28. 31.	oraiban	óráiban
	29. 12.	Isteni	Isten
	29. 27.	lelket	a lelket
	30. 7.	fia, pedig	fia pedig,
	30. 15.	szépen —	szépen,
	30. 22.	hatnank	hatnák
	36. 6.	szolgálhatá	szolgálhata
	89. 30.	s Jézus	Jézus
	39. 24.	akkor	a kor
	39. 36.	forditjuk	forditják
	40, 30.	és fenyés	fényes
	42. 6.	kárpótlázt	kárpótlást
	43. 30.	alpuló	alapuló
	45. 9.	bölcseségének	bölcseségnek
	45. 12.	tápo	tápot
	52. 10.	neki.	neki:
	52. 15.	minden	mindenben
	52. 17.	akara	akará
	57. 29.	megmételyeztetné	megmételyezhetné
	58. 32.	megláztatását	megaláztatását
	59. 4.	abiciamus	abiiciamus
	65. 3.	aggastanyánt	aggastyánt
	65. 35.	vagy	nagy
	66. 4.	eletett	életét

Lap:	Sor:	helyett:	Olvasandó:
67.	2.	egyszenes	egyenes
67.	5.	tűznek	tüzek
71.	37.	emberöl	emberről
76.	32.	intézett	inséget
80.	1.	ismeretése	ismertetése
81.	23.	vallósujitás	vallásujitás
81.	32.	ugyanezea	ugyanezen
81.	33.	lakbelyül	lakhelyül
81.	36.	varios	varias
82.	32.	a certa	ex certa
84.	24.	sserzetnek	szerzetnek
87.	18.	egyiket-	egyikét-
88.	1.	jó akarátu	jóakaratu
90.	29.	dicséségét	dicsőségét
90.	39.	bölcsészet-taulásban	bölcsészet-tanulásban
93.	2.	cermeremus	cerneremus
93.	21.	pontjában	pompájában
95.	10.	káplandodás	káplánkodás
95.	15.	segédett	segédet
95.	35.	lehet	lehete
96.	42.	hivőknok	hivöknek
97.	27.	megtestülése	megtestesülése
97.	31.	képet	képét
102.	9.	sarlódasok	surlódások
107.	20.	anyira	annyira
109.	6.	oasu	casu
110.	14.	nevő	nevű
111.	31.	czélzunk	czélzunk,
113.	21.	bájokkal	bájakkal
115.	8.	által	által a piaristák iránt
117.	36.	ünnepelyben	ünnepélyben
123.	10.	szobáiakat	szobáikat
124.	10.	lautos	lantos
124.	27.	kivonult	kivonult,
134.	1.	elvesztése	elvesztésével
136.	27.	még	míg
137.	49.	ex animandus	exanimandus
138.	32.	kalászkéveket	kalászkévéket
139.	7.	rendeltek	rendeztek
140.	22.	rokonszerveztek	rokonszenveztek
144.	37.	elhalázott	elhalálozott
147.	5.	bebutorozás	bebutorozás és a
150.	19.	idő tápnövendéinek	fi-tápnöveldénk
152.	8.	oratiorio	oratorio
152.	23.	tüzetek	tüzeték
154.	30.	omnibusu	omnibus
164.	15.	proitius	propitius

Lap:	Sor:	Helyett:	Olvasandó:
164.	18.	eum	cum
168.	39.	christinae	christianae
169.	31.	suot	sunt
175.	21.	varatlan	váratlan,
176.	15.	érdekeinkaől	érdekeinkből
176.	17.	szerrett	szerzett
178.	7.	kárvallatak	kárvallottak
183.	13.	rabanyügeikből	rabnyügeikből
183.	28.	szellemiviggal	szellemvilággal
183.	21.	örökkévaló	örökkévalók
185.	24.	prefuturum	profuturum
189.	19.	legen	legyen,
189.	25.	emeriség	emberiség
190.	10.	ifjuság	ifjuságot
191.	13.	könyvöl	könyvből
191.	24.	jó tetükkel	jótettükkel
199.	33.	buzgoságokon	buzgóságukon
200.	28.	tbbbé	többé
204.	7.	irata	irata a
206.	22.	gondviselése	Gondviselésé
206.	29.	érzelmet	érzelmét
223.	12.	nyári	nyár
235.	9.	még	meg
239.	3.	Bolár	Bojár
243.	30.	a	az
244.	29.	honorum	honorem
250.	5.	dicsőitsünk	dicsőitsük
254.	32.	folyónra	folyóra
256.	30.	dolkodásának	doskodásának
259.	37.	szevélyiség	személyiség
260.	37.	1800-ki után kimaradt: tanrendszer. — Érettségi vizsgálat és az ezt Nyitrán sikerrel kiállottak névsora.	
264.	32.	tévedésben	tévedésbe
265.	36.	gymnasiuml tanfolyamon	gymnasiumi tanfolyam
266.	1.	ták után kimaradt: A III-ikat a grammatisták.	
266.	7.	földtékék	földtekék
266.	39.	különfele	különféle
273.	6.	burkolták	boritották
275.	13.	ifjak	ifjuság
275.	13.	de	de még inkább
280.	25.	ujker	újkor
281.	21.	életbeléptelésével	életbeléptetésével
282.	23.	kénytelen	kénytelenek
283.	31.	tárgyaibót	tárgyaiból
285.	13.	Sollerde	Soller de
285.	26.	Paroben	Parobek
286.	32.	Tang	Taug

Lap:	Sor:	Helyett:	Olvasandó:
287.	32.	Sytruha	Sztruhala
292.	27.	mirővel	minővel
296.	2.	éa	és
300.	2.	legszentebbek	legszentebbekkel
300.	13.	ezea	ezen
300.	20.	egykor	egy kor
310.	32.	tartottunk	tartottuk
314.	25.	emésztelenség	emésztetlenség
320.	5.	orát után kimaradt: vehetne igénybe, kik között	
925.	9.	lehetőleg örvendeztetőbb	lehető legörvendeztetőbb
325.	38.	munkásságga	munkássággal
330.	15.	az	azt
332.	10.	az	a
332.	20.	lige	Elige
333.	4.	nek	inek
340.	15.	felicis	felici
341.	15.	eam	eamque
354.	31.	otkezést	étkezést
364.	29.	századból,	századból valók,
364.	37.	nösena	nősen a
366.	3.	banem	hanem
372.	16.	érherni	érhetni
378.	32.	térképet	térképét
382.	20.	diadalmasodjék	diadalmaskodjék
392.	33.	Tynaviae	Tyrnaviae
394.	10.	egyen	egyen lépésben
396.	1.	Hamilar	Hamilcar
408.	2.	különhözésége	különbözősége
411.	13.	nyujtja	nyujtsa
412.	13.	történelmeta	történelmet a
414.	21.	zését	zését
428.	7.	vérével	vezérel
430.	17.	bü	hű
430.	24.	eveiben	éveiben
432.	34.	Istenne	Istene
442.	35.	végre	nézve
454.	33.	előre	előtte
455.	12.	még	meg
455.	24.	egymás	egy más
457.	38.	világ	a világ
458.	35.	gyöngyörüen	gyönyörüen
462.	40.	fokodózott	fokozódott
464.	8.	Lénárt	Lénártot
467.	23.	az	a
467.	27.	láta	látá
470.	19.	tudományának	tudománynak
470.	23.	jelenőtségü	jelentőségü

Lap:	Sor:	Helyett:	Olvasandó:
473.	7.	kinek elviselésáre	kinok elviselésére
476.	28.	téleleit	tételeit
482.	9.	exposuimus	exposuimus regulas
491.	14.	atem	tatem
499.	10.	tormő	termő
517.	40.	bis	his
530.	27.	tagadván	tagadá
534.	9.	szórilott	szólitott
538.	18.	évfordulójá	évfordulójának
538.	38.	hatottam	hatottan
541.	33.	Comitatu	Comitatui
542.	14.	iclitorum	inclitorum
542.	15.	istituendi	instituendi
542.	27.	cogregatam	congregatam
343.	30.	látta	láta
544.	23.	quonium	quoniam
545.	27.	eredbe	eredve
557.	12.	megjennek	megjelennek
560.	7.	irák	irák a
560.	20.	pusztalás	pusztulás
564.	28.	éveken	éveken át
564.	29.	gyülönyü	gyülöngő
570.	35.	Praaeter	Praeter
570.	38,	Accomandavit	Accommodavit
573.	33.	gondolkodni	gondoskodni
573.	39.	ngyon	ugyan
575.	13.	miserio	misero
576.	21.	grasante	grassante
576.	36.	Luzque	Luxque
586.	2.	eras	erat
596.	33.	mesterség	veszteség
597.	33.	melitor	melior
598.	4.	saerilego	sacrilego
602.	33.	lobogokkal	a lobogókkal
608.	27.	sogithet	segithet
609.	29.	fölevenitése	fölelevenitése
618.	26.	rózsai	rózsai
619.	27.	saffragan	suffragan
620.	22.	rendnek nt. Budaváry J.-nek költője	rendnek költője nt. Budaváry J.-nek
625.	15.	tantárgyak után kimaradt: IX. Pius pápa őszentsége félszázados áldozárjubileuma. — Az első vaticáni zsinat megnyitása. —	
626.	10.	megtartott	megtartatott
727.	35.	szive örömest	szivesörömest
629.	31.	as	az
629.	31.	nemzet,	nemzeti
930.	16.	ejtett után kihagyandó: egy sor	

Lap:	Sor:	Helyett:	Olvasandó:
630.	23.	esztendőt	esztendőn
634.	32.	voltunk után: irja egyvalaki	
635.	1.	fejtette	festette
635.	34.	s	a
641.	3.	órtelem	értelem
641.	38.	lataeque	lateque
651.	25.	batáridő	határidő
652.	17.	hivek után kimaradt: szivei	
652.	34.	kereszthotdozóját	kereszthordozóját
653.	5.	Induce	Indice
653.	9.	karörömmel	kárörömmel
653.	18.	inorbe	in orbe
655.	10.	fejlődéset	fejlődését
664.	7.	soba	soha
665.	12.	költözik. után kimaradt: Az 1876-ik jubileumév Nyitrán.	
667.	13.	az	a
670.	25.	szem	sem
672.	35.	meghamisitása	meghamisitása és
692.	20.	huszonöt	huszonötödik
702.	14.	mas	más
702.	22.	hazánk	hazának
706.	37.	szegélyszelekre	szegélyszélekre
708.	2.	lánók	látók
707.	28.	fölvlátani	fölváltani
714.	25.	foglaltok	foglalták
736.	1.	czizmzett 25;	czimzett 15.
739.	7.	tanárt	tanár
739.	8.	idomos	ildomos
761.	19.	látgotásain	látogatásain
761.	31.	szellémét	szellemét
766.	34.	tapastaltakal	tapasztaltakat
774.	25,	bibornak	bibornoknak
784.	1.	eddigiekben	eddigiekben is
789.	11.	által	által leróni
789.	16.	tőlük	tőlünk
790.	16.	évkönyveibe	évkönyveiben
791.	35.	áldozatuk	áldozatok
796.	32.	emlitet	említtet
801.	23.	Pnyaczy Julián.	Conrádi Norbert.
812.	6.	**gymnesium**	**gymnasium**
812.	15.	hivataloknak után kimaradt: élnek,	
814.	22,	hűn	hiven
819.	23.	tum	tam
819.	24.	celissimum	celsissimum
830.	34.	mégis,	mégis az
838.	1.	előmutott	előmutatott
847.	4.	mibenléte	mintléte

Lap:	Sor:	Helyett:	Olvasandó:
850.	2.	odásával	odaadásával
851.	21.	idenségi	idegenségi
853.	30.	iugm	iugum
858.	14.	odá irányzá	odairányzá
860.	14.	vet	vet is
867.	34.	meg is.	meg.
870.	6.	meditabur	meditabitur
872.	8.	tudományos	tudományosan
873.	19.	iránt után kimaradt:	szigorú, mások irányában pedig
873.	27.	ex	et
873.	30.	elasse	classe
874.	13.	a a	a
874.	29.	etima	etiam
874.	41.	scripture	scripturae
875.	22.	az	a
875.	22.	asuefit	assuefit
876.	14.	átadta	visszaadta
878.	4.	tekintetben	tekintélyben
882.	25.	tanintézetek	tanintézetnek
891.	3.	ifságbarát	ifjuságbarát
893.	14.	térjük	térjünk
903.	37.	éléré	élére
907.	16.	tételektől	tételekből
914.	20.	ifjusági	ifjuság
934.	19.	jás-	rás-
934.	21.	vott	volt
937.	3.	val	vai